

ПОД РУКОВОДСТВОМ
ПРОФ. ДР СРБОЉУБА Ђ. СТАМЕНКОВИЋА

ГЕОГРАФСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЈА НАСЕЉА СРБИЈЕ

III

М - Р

Рецензенти

Др Милена Спасовски
Др Милорад Рибар

Редакција

Др Милан Бачевић, др Милан Бурсаћ, Живојин Ваховић, др Биљана Гавриловић,
Миодраг Ђуричић, др Михајло Исаковић, др Милан Кукрика, др Милутин Љешевић,
Марија Мартиновић, др Мирољуб Милинчић, др Милован В. Радовановић,
др Вујадин Рудић, др Милена Спасовски, др Србољуб Ђ. Стаменковић,
др Стеван М. Станковић, др Миломир Степић,
др Павле Томић и др Драгутин Тошић

Уредник

Миодраг Ђуричић

Техничка редакција

Биљана Достанић, Марија Мартиновић, др Мирољуб Милинчић,
Дејан Сандић, др Србољуб Ђ. Стаменковић и Ивана Церовац

Израда и обрада илустрација

Биљана Достанић
Ивана Церовац

Корице

Ивана Церовац

Издавачи

ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ, Студентски трг 3/III, БЕОГРАД
АГЕНА, Војводе Бране 20, БЕОГРАД
СТРУЧНА КЊИГА, Светогорска 48, БЕОГРАД

Штампа

СТРУЧНА КЊИГА, Светогорска 48, БЕОГРАД

Тираж

2000 примерака

САДРЖАЈ

Предговор (др Србољуб Ђ. Стаменковић)	V
Мајданпек (Весна Бодирога).....	1
Мали Зворник (Мила Грујић).....	7
Мали Иђош (мр Милка Бубало).....	11
Мало Црниће (Бен Младеновић, Драган Јацановић).....	12
Медвеђа (др Горан Јовић).....	17
Мерошина (Марија Мартиновић).....	26
Мионица (Наташа Рафаиловић).....	34
Неготин (др Србољуб Ђ. Стаменковић, Јелена Радовановић).....	45
Ниш (Марија Мартиновић).....	59
Нова Варош (мр Олгица Маринковић, др Мила Павловић).....	90
Нова Црња (мр Драган Обрадовић).....	99
Нови Бечеј (мр Драган Обрадовић).....	102
Нови Кнежевац (Дарко Бајић).....	104
Нови Пазар (мр Драгољуб Сочанац).....	107
Нови Сад (Драгана Дунчић, Бранко Ристановић).....	132
Ново Брдо (др Борисав Стојков).....	139
Обилић (др Србољуб Ђ. Стаменковић).....	145
Опово (мр Дејан Шабић).....	151
Ораховац (др Србољуб Ђ. Стаменковић).....	162
Осечина (др Србољуб Ђ. Стаменковић, Наташа Рафаиловић).....	165
Оџаци (Владимир Стојановић)	172
Панчево (мр Богдан Лукић, др Зоран Жегарац).....	179
Параћин (Драгана Лукић).....	185
Петровац (Зоран Радосављевић).....	196
Пећ (Милан Масловарић, др Србољуб Ђ. Стаменковић, Наташа Рафаиловић).....	208
Пећинци (др Слободан Ђурчић).....	232
Пирот (др Стеван М. Станковић).....	237
Планиште (мр Милка Бубало).....	256
Подујево (Марија Мартиновић).....	261
Пожаревац (Бен Младеновић, Драган Јацановић).....	279
Пожега (др Драгутин Тошић).....	287
Прешево (др Србољуб Ђ. Стаменковић).....	300
Прибој (мр Олгица Маринковић).....	311
Призрен (др Милован В. Радовановић, др Светлана Радовановић).....	319
Пријеполје (мр Миленко Фемић).....	356
Приштина (др Јован Чворо, Марија Мартиновић).....	375
Прокупље (др Вујадин Рудић).....	389
Ражањ (др Бранка Тошић).....	417

Рача (Иван Спасенић).....	423
Рашка (мр Мирољуб Милинчић, Мила Росић).....	429
Рековац (мр Снежана Вујадиновић).....	451
Рума (Бранко Ристановић).....	459
Списак аутора.....	465

<http://bosanskehistorije.com/>

ПРЕДГОВОР

У овој књизи енциклопедије обрађена су насеља – стална и привремена, Србије која административно-територијално припадају општинским центрима (општинама) са почетним словом М, па закључно до слова Р. И у овој, као и у претходним књигама – I (од слова А до слова Ђ) и II (од слова Ж до слова Љ), у оквиру сваке административно-управне и територијалне групе (општине) насеља су поређана по азбучном редоследу.

Трећа књига енциклопедије садржи 1.500 насеља (одредница) или 24,4% укупног броја насеља Србије (1.011 насеља централне Србије, 383 насеља Косова и Метохије и 106 насеља Војводине), од којих су 42 градска (по правном критеријуму), размештених на територији 42 општине (24 општине централне Србије, 11 војвођанских и 7 косовско-метохијских), које заузимају 21.089 km² територије Србије (13.039 km² или 23,3% површине централне Србије, 4.890 km² или 22,7% Војводине и 3.160 km² или 29% Косова и Метохије).

Енциклопедијски текст употпуњен је разноврсним илустрацијама (214 прилога – фотографије, карте, скице основе старих градова, скице делова насеља, ранији и садашњи планови насеља и др.) и прегледним табелама, које садрже основне географске и статистичко-демографске показатеље о развоју и размештају насеља и популације у склопу одређених група насеља, укључујући ту кључне развојне трендове и геопросторне промене (кључне промене у мрежи насеља, преразмештај становништва по основним врстама насеља, квантитативни аспект урбанизације и сл.).

У изради енциклопедије учествовала су 38 аутора из различитих наука (географија, демографија, урбанизам, археологија, туризмологија и др.), научних дисциплина (Географија насеља, Географија становништва, Туристичка географија, Регионална географија, Историјска демографија и др.) и подручја друштвене праксе (просторни планери, професори географије у основним и средњим школама, статистичари и др.). И овом приликом рад на обради појединих насеља Србије одвијао се по јединственим и унапред припремљеним теоријско-методолошким упутствима и поставкама за сагледавање релевантних географских својстава насеља. Чињеница је да су се аутори знатно ангажовали у прикупљању оригиналне научне грађе (прикупљене "на терену и у народу" од насеља до насеља), као и то да је теренски рад у извесној мери изостао код обраде косовско-метохијских насеља због оружане побуне албанских терориста и шовиниста током 1999, 2000. и почетком 2001. године. Потешкоће око прикупљања теренских података о насељима Косова и Метохије у извесној мери су потиснуте захваљујући "организованим" и "неорганизованим" разговорима са становницима (насилно "расељеним лицима") Космета смештеним у прихватним центрима широм Србије, а нарочито у Београду и његовој околини.

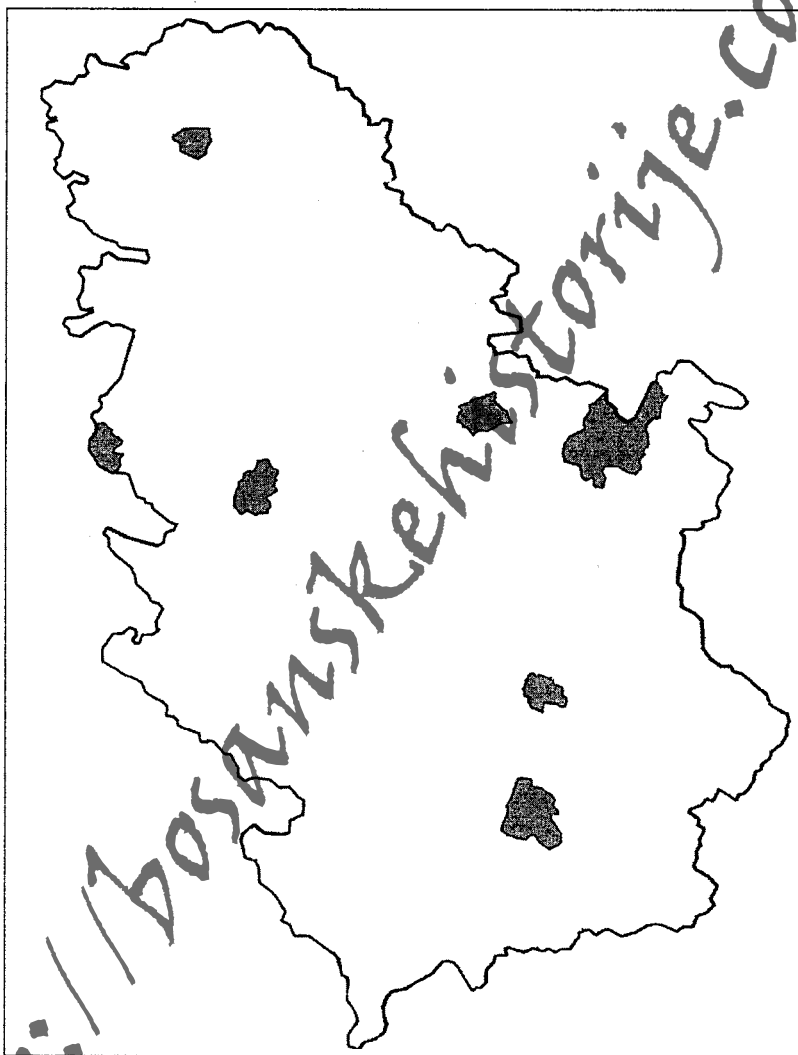
И на крају, посебно наглашавамо неоспорну чињеницу да смо и у овој фази рада на изради енциклопедије насеља Србије, свуда и на сваком месту, наилазили на разумевање, добронамерност и помоћ многих значајних појединаца и институција у Србији. Уз то, свесни смо и неких слабости у нашем раду које ћемо настојати да елиминисемо у наредним издању. Истовремено, изражавамо жељу и спремност да уважимо све добронамерне сугестије, савете и мишљења корисника енциклопедије која би допринела да будуће издање буде квалитетније и знатно боље од овог.

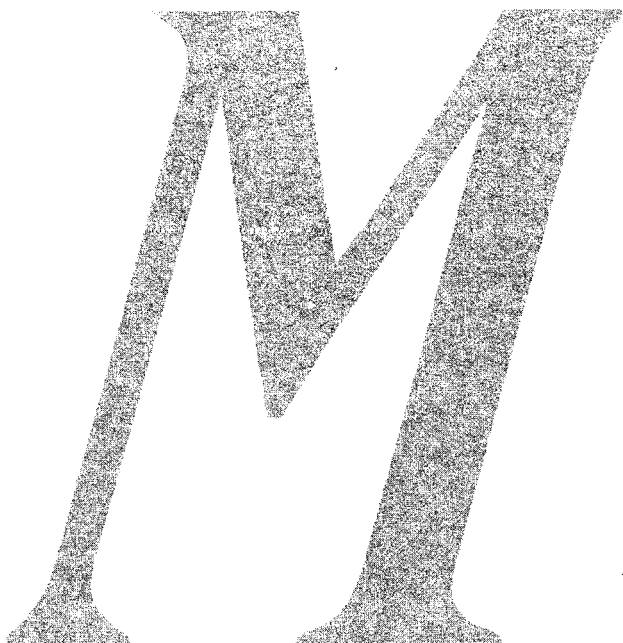
Проф. др Србољуб Ђ. Стаменковић

<http://bosanskehistorije.com/>

СКРАЋЕНИЦЕ

а.в. – апсолутна висина	НП – национални парк
АИК – агроиндустријски комбинат	НОР – народно-ослободилачки рат
АП – аутономна покрајина	ОШ – основна школа
АМСЈ – Ауто-мото савез Југославије	ПК – пољопривредни комбинат
БиХ – Босна и Херцеговина	ПИК – пољопривредно-индустријски комби нат
в. – век	ПП – приватно предузеће
год. – година	р.в. – релативна висина
ГУП – генерални урбанистички план	РЕИК – рударско-енергетски индустријски комбинат
ДД – деоничарско друштво	РЈ – радна јединица
ДП – друштвено предузеће	РТБ – рударско-топионичарски басен
др. – други, друга, друге, друго, другој и сл.	Св. – Свети
ЕИ – електронска индустрија	св. – свеска
ЖТП – железничко транспортно предузеће	с.г.ш. – северна географска ширина
и.г.д. – источна географска дужина	сек. – секунд
ИГМ – индустрија грађевинског материјала	СЗ – северозападно
ЈЗ – југозападно	СИ – североисточно
ЈИ – југоисточно	СИБ – Савезно извршно веће
ЈНА – Југословенска народна армија	СО – скупштина општине
ЈП – јавно предузеће	СР – савезна република
km – километар	СР – социјалистичка република
Краљевина СХС – Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца	ст. – становника, становништво
К.О. – катастарска општина	°C – степен Целзијусов
КУД – културно-уметничко друштво	СФРЈ – Социјалистичка Федеративна Републи- ка Југославија
KW – киловат	СШ – средња школа
kWh – киловат-час	тзв. – такозвани
l – литар	t – тона
L – дужина реке	ТЕ – термоелектрана
m – метар	ТП – трговинско предузеће
m ² – квадратни метар	F – површина слива
m ³ – кубни метар	ФНРЈ – Федеративна Народна Република Југо- славија
MЗ – месна заједница	ha – хектар
мил. – милион	ХЕ – хидроелектрана
МК – месна канцеларија	хиљ. – хиљада
НАТО – Северно-атлански пакт	cm – сантиметар
н.в. – надморска висина	шк. – школска
НОБ – народно-ослободилачка борба	
НОВЈ – Народна-ослободилачка војска Југосла- вије	

МАЈДАНПЕК

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	14	16.3	83.7	27.5	8.7	546.7	173.8	35.6	56.8
1971.	1	14	30.9	69.1	14.9	7.9	681.1	197.7	45.7	63.2
1981.	1	13	35.6	64.4	13.5	0.3	612.1	204.2	47.5	60.9
1991.	2	12	43.0	57.0	10.3	0.1	568.0	248.6	50.9	57.0

БОЉЕТИН (803 ст.), ратарско-сточарско (26% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној страни *Ђердапске клисуре* и долинским странама Бољетинске реке, чија долина је део НП "Ђердап", и њених изворишних крака – Мале и Велике реке, поред пута Мајданпек–Голубац, 20 km СИ од Мајданпека. Површина атара износи 7.541 ha. Назив добија по житељима досељеним из Добре (Голубац), где је било само *добро*, а овде *боље* него тамо. Простире се у висинској зони 100–240 m. Повезује три засека (*Бољетинско брдо*, *Кошобрдо* – *Штрбин* и *Лепена*). Основан је на месту са траговима старије насељености (археолошко налазиште Лепенски Вир, мезолитско и неолитско насеље – културно добро од 1966, рановизантијски град *Сморнес* – *Сморна*, код данашњег насеља итд.). Помиње се у аустријском извештају 1739. (9 домова) и 1893, када броји 121 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Петковцу* и *Св. Николу*; *вашари* 9. мај, 25. август и 27. октобар), досељено из Добре (Голубац), Алмаша у Румунији (прва половина XIX в.) и околине Неготина. Индекс демографског старења (i_s) креће се

у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). Електрично осветљење добија 1968, а водом се снабдева преко индивидуалних водовода. Има четворогодишњу ОШ, дом културе, здравствену амбуланту и др. Већина мештана економску егзистенцију остварује у Мајданпеку и Мосни (Рударско-топионичарски басен "Бор", "ФЕП" и "Мегапласт").

ВЛАОЛЕ (949 ст.), ратарско-сточарско (48,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у долини Божине реке, на западним падинама Малог крша (929 m), с обе стране пута и железничке пруге Мајданпек–Бор, 28 km јужно од Мајданпека. Површина атара износи 4.329 ha. У атару има лековитог биља (мента, тамјан и лаванда). Просторно се развија у висинском појасу 480–700 m. Дели се на осам физиономских делова, "кулмја" – влашка реч са значењем коса, вис, брег, падина и сл. (*Бугарска*, *Бучанска*, *Меје*, *Лунгулу*, *Липа*, *Погаре*, *Врац* и *Корњет*). Основано је после II српског устанка, када се досељавају влашке породице из Црне Реке (Кривељ, Бучје, Бор, Лука, Топла и Дубочане). Првих деценија XX в. има већу демографску величину од данашње (1921. – 1.005 житеља итд.). Ст. је српско и влашко, православне конфесије (слави *Св. Јована*, *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Петровдан*; *вашари* 4. јули, 10. септембар и 20. октобар). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1 (1991). Православни храм посвећен Св. апостолима Петру и Павлу изграђен је 1890. год. Електрично осветљење добија 1963, водовод 1971, а телефонске везе 1989. год. Има осмо-разредну ОШ "Миладин Бучановић", дом културе, споменике борцима погинулим у I (поред цркве, подигнут 1932) и II светском рату (у центру насеља, постављен 1974), здравствену и ветеринарску амбуланту, МК и др. До 1959. год. седиште је истоимене општине за три насеља (В., Јасиково и Лесково).

ГОЛУБИЊЕ (1.305 ст.), ратарско-сточарско (31,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, код ушћа Голубињске реке у Дунав, на ЈЗ обронцима Мироча (768 m), 34 km СИ од Мајданпека. На садашњој локацији је од 1969/70, када је померено узводно за 300 до 400 m, због изградње ХЕ "Ђердап I". Површина атара износи 11.049 ha. У атару се налазе 4 од 7 најдубљих спелеолошких објеката у Србији (*Јама* у Ланишту – 272 m, *Ракин Понор* – 256 m, *Ибрин Понор* – 239 m и *Буронон Понор* – 187 m). Простире се у висинском појасу 80–480 m. Обједињује три физиономска дела, "кулмје" – влашка реч са значењем коса, вис, брег, падина и сл. (*Копана главица*, *Штрбац* и *Вртоп*). Основано је на месту са траговима старије насељености (праисторијски локалитет Речица и објекти античког доба). Помиње се под називима: *Гегерцинлик*, у првој

Панорама Доњег Милановца

половини XVII в., и *Collumbina* (1718). У историји српског етноса познато је из 1808, када су се у њему састали посланици устаничке Србије са Турцима ради преговора о миру. Током 1893. год. броји 156 житеља. Ст. је етнички мешовито – српско и влашко, православне конфесије (слави *Св. Параскеву*, *Св. Аранђела* и *Св. Николу*; сеоска слава *Руга*; *вашари* 25. мај и 27. септембар), досељено већином крајем XVIII и почетком XIX в. из румунског Баната и околине Косовске Митровице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Електрично осветљење добија 1969/70, а водовод и телефонске везе 1970. год. Има две четвороразредне ОШ, у засеоцима *Копана главица* и *Штрбац*, МК, дом културе, споменик борцима погинулим 1944–1945. (постављен 1947), спомен-плочу погинулим и умрлим 1912–1918. (постављена 1978), спомен-плоче погинулим у I и II светском рату у засеоцима *Копана главица*, споменик погинулим у II светском рату код места Михајлов повор, здравствену амбуланту и др.

ДЕБЕЛИ ЛУГ (507 ст.), приградско (2,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (290 m) долињским странама у ерозивном проширењу Чекијског поља, недалеко од ушћа Малог у Велики Пек, с обе стране савременог пута Мајданпек–Бор, поред железничке пруге Кучево–Бор, 8 km ЈЗ од Мајданпека. Површина атара износи 7.695 ha. У атару се налази флотацки јавовиште и језеро *Ваља Фундата* (1.865 m²) изграђено 1960. год. за потребе рудника. Назив, по предању, потиче од некадашњих *непроходних, густих шума* искрчених у време настанка насеља. Настаје од рударске колоније изграђене 1847. за потребе рудника

у Мајданпеку. Крајем XIX в. има знатно мању демографску величину од садашње (1893. – 36 житеља). Статус самосталног насеља добија 1946. год. Ст. је национално мешовито, православне конфесије (слави *Св. Јована*, *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Тројице*; *вашари* 15. јуни и 16. септембар) – српско, влашко и црногорско, различитог регионалног порекла. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). Електричну енергију добија 1968, телефонске везе 1970, а водовод 1984. год. Има летњу учионицу Шумарског факултета из Београда, четвороразредну ОШ, МК, дом културе (1970), споменик борцима Мајданпечког партизанског одреда погинулим 26. октобра 1941, здравствену амбуланту, фабрику бакарних цеви (1974), штампарију, откупну станицу за печурке и др. Прославља се *Дан ослобођења села* – 13. септембар. Већина мештана запослена је у Мајданпеку. Последњих год. су учестала пресељавања житеља Мајданпека у Д.Л.

ДОЊИ МИЛАНОВАЦ (3.338 ст.), градско насеље (по правном критеријуму), у Ђердапској клисури, на (70 m) десној обали Дунава код ушћа Папреничког потока, 27 km СИ од Мајданпека. Површина насеобинске територије износи 4.118 ha. Од постанка неколико пута мења локацију. Првобитно насеље – *Бања*, које је на старим аустријским картама обележено именом *Стари Пореч*, налазило се на ушћу Варошког потока. Након тога, 1690. год. ст. је пред Турцима прешло Дунавски рукавац и населило острво *Пореч*, по коме је ново насеље добило име. Год. 1832. декретом кнеза Милоша Обреновића насеље је премештено на ушће Златице у Дунав, када добија ново име

Археолошко налазиште "Лепенски вир"

Милановац, по имену – Милан, старијег сина кнеза Милоша. У то време овде су пресељени и житељи Орешковице код Петровца и др. Тада је по наредби кнеза Милоша направљен регулациони план као полазиште планског развоја вароши. Садашњи назив добија 1859. (1893. – 302 житеља). Током изградње ХЕ "Ђердап" и стварања Ђердапског језера 1971. год. насеље је остало под водом. Нови град подигнут је 4 km низводно од старог. У близини града налазе се остаци римског града *Тапијата*. Садашњом урбаном композицијом повезује више посебних физиономских целина (*Центар*, *Казански поток* и *Орешковица*) и викенд-насеља – *Крапањосу*, *Хладне воде* и *Варошки поток*. До 1955. год. центар је Поречког среза (Бољетин, Голубиње, Горњане, Д.М., Клокочевац, Мајданпек, Мироч, Мосна, Рудна Глава, Танда, Тополница и Црнајка), а од 1955. до 1965, када улази у састав општине Мајданпек, седиште је општине за седам насеља (Бољетин, Голубиње, Д.М., Клокочевац, Мироч, Мосна и Тополница). Ст. је српско (*градска слава Св. Пантелејмон; вашари* 28. јуни и 10. септембар), староседелачко и досељено већином из околних насеља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). У Д.М. (*Поречу*) су рођени *Миша Анастасијевић (Капетан Миша)*, велики српски добротвор, и *Стефан Стефановић Тенка*, председник Државног савета Србије (1837–1848). Православна црква Св. оца Николаја подигнута 1832, у време кнеза Милоша Обреновића, премештена је у ново насеље. Струју, водовод и телефонске везе добија 1971. год. Има осмогодишњу ОШ "Вук Стефановић Караџић" (почела са радом 1807), одељења средње техничке и ниже музичке школе из Мајданпека, домо-

Етно-парк "Лепенски вир"

ве културе и здравља, ветеринарску амбуланту, пошту, познати хотел "Лепенски Вир (700 лежајева), Ложиште "Златица", Земљорадничку задругу "Слога", локалну пијаци (пазарни дан – *петак*) и др. Седиште је НП "Ђердап" (6.368 ha), који тај статус добија 1964. год. Од манифестација посебан значај имају Фестивал децје музике "Слобода", који се одржава у августу, и "Ђердап у песми и игри" (приређује се лети).

ЈАСИКОВО (822 ст.), сточарско (50,2% аграрног ст.), сеоско насеље разбијеног типа, на ушћу Јагњила у Велики Пек и СИ обронцима Хомољских планина (940 m), у висинском појасу 400–920 m, 24 km јужно од Мајданпека. Површина атара износи 3.493 ha. Назив је, по предању, фитогеографског порекла – од *јасике*. Дели се на 13 физиономских делова, "кулмја" – влашка реч са значењем коса, вис, брег, падина и сл. (*Шош*, *Липуца*, *Липа*, *Краку аллат*, *Чока мори*, *Чока ра*, *Јагњило*, *Фјаца*, *Појење*, *Чока шкополуј*, *Чока лаварева*, *Ваља амаре* и *Полом*). Основано је на месту са траговима старије насељености (римски радови на испирању злата код ушћа Липе у Божину реку). На аустријској карти из 1723. год. означено је као "пусто место". Обновљено је 1818. год. (15 кућа). Помиње се 1892, када броји 178 пореских глава (1921. – 799 житеља). Ст. је православно (слави *Св. Јована*, *Св. Алимпија*, *Св. Николу* и др.; литије *Ђурђевдан*; заветина *Св. Илија*; *вашари* 10. мај, 25. јуни, 9. август и 5. октобар), српско и влашко, досељено у време формирања насеља (Кривељ и Бучје) и касније (Горњане, Рудна Глава и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,1 (1991). Електричну енергију добија 1963, водовод 1964, а телефонске везе 1971.

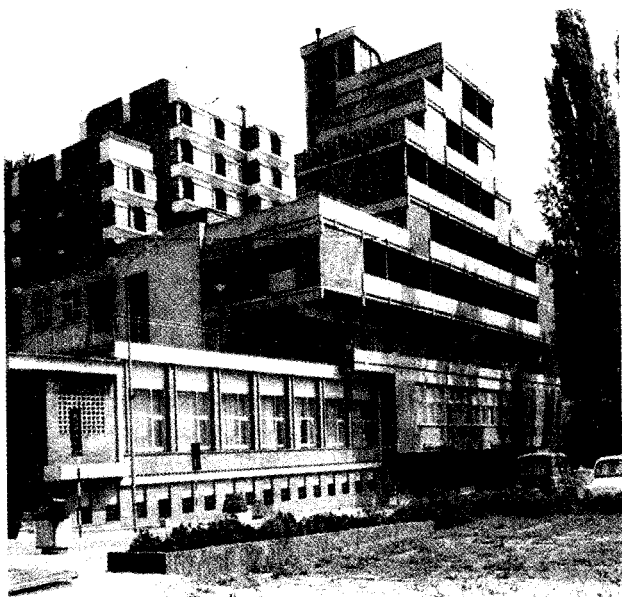
год. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1891), споменик погинулим у I светском рату (постављен 1934), споменик погинулим у II светском рату (подигнут 1955), споменик десеторици Јасиковчана стрељаних 25. јуна 1944, задружни дом, МК, здравствену станицу, ветеринарску амбуланту, пошту, Земљорадничку задругу "Хомољац" (13 радника) и др.

КЛОКОЧЕВАЦ (880 ст.), сточарско (41,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (100–420 m) долинским странама (већи део на десној) Поречке реке, десне притоке Дунава, источним падинама Лишковца и западним падинама Великог Гребена, с обе стране пута ка Дунаву и Кладову, 32 km ЈИ од Мајданпека. Површина атара износи 5.993 ha. По предању, назив је фитогеографског порекла – од *клокоча*. Повезује осам физиономских делова, "кулмја" – влашка реч са значењем коса, вис, брег, падина и сл. (*Змиње, Шћопул, Прислопа, Зекња, Маре, Збег, Каменица и Куратори*). Формиран је на месту са остацима старије насељености (насеље бакарног доба). Помиње се у XVI в. (1524. и 1526) као ненасељено ("пусто"), 1783. као насељено (14 домова) у једном аустријском извештају и 1893, када има 142 житеља. Ст. је српско (слави *Петковицу, Св. Аранђела и Св. Николу*; сеоска слава *Ђурђевдан*; *вашари* 30. мај и 19. август), досељено у другој половини XVIII в. из Раброва (Кучево), Луке (Бор) и Берзаске у румунском Банату. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,3 (1991). Изградња православне цркве започета је 1934. год. Електричну енергију добија 1966, водовод 1968, а телефонске везе 1984. год. Има четвороразредну ОШ, спомен-плочу са именима бораца палим у I светском рату, спомен-чесму са именима бораца палим у НОР-у, дом културе, МК, здравствену амбуланту, пошту, асфалтну базу Предузећа за путеве из Зајечара и др. Прославља се 7. септембар – *Дан ослобођења села*. Млечни производи и дрва за огрев имају тржишни значај, а пласирају се на пијацама у Мајданпеку и Доњем Милановцу.

ЛЕСКОВО (516 ст.), ратарско-сточарско (45,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у сливу Великог Лескова, десне притоке Пека, 18 km јужно од Мајданпека. Површина атара износи 2.774 ha. Географско име, по предању, везује се за шумску вегетацију – *леску*, искрчену у време настанка насеља. Простире се у висинском појасу 380–620 m. Дели се на више физиономских делова, "кулмја" – влашка реч са значењем коса, вис, брег, падина и сл. (*Полом, Кокиш, Лаку лунг, Жути камен, Стрњак, Краку ланг, Ваља ломита, Ограда, Чукар, Курматура, Припору лу, Војин, Вртеч, Рудноглавски крак, Велики вртеш, Велико и Мало Лесково, Чока селиште, Ваља маре, Ога-*

шу саталуј и Јелен чока). Основано је као физиономски део Јасикова, чијим дељењем 30-их год. XIX в. настају до наших дана два самостална насеља. У време осамостаљивања има 6 кућа. Као посебно насеље први пут се помиње у попису 1833. (1892. – 125 пореских глава). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Алимпија и Св. Николу*; сеоске славе *Трећа Тројица и Велика Госпојина*; *вашари* 22. мај, 27. јули и 14. септембар), а има и Влаха, пореклом из Јасикова и Горњана (Бор). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1 (1991). Струју добија 1964, сеоски водовод са јавним чесмама 1968, а телефонске везе 1986. год. Има четвороразредну ОШ, дом културе, два споменика борцима палим у I и II светском рату, МК, здравствену и ветеринарску амбуланту и др.

МАЈДАНПЕК (11.760 ст.), градско индустријско средиште и центар истоимене општине (932 km², 14 насеља и 27.326 ст.), на (360–440 m) обалама Малог Пека, у подножју Старице (796 m) и Праурија (570 m), 190 km ЈИ од Београда. Географске координате су 44°25'18" с.г.ш. и 21°56'33" и.г.д. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1986, износи 1.000 ha (грађевински рејон 320 ha), а катастарска 17.810 ha. За потребе рудника користи се 3.400 ha. Назив потиче од старосрпског назива за бакар – *мед*, арапске речи *mādan* – рудник, руда, и хидронима *Пек* (грчка реч *пекос* – овчије руно). Урбаном композицијом повезује две главне физиономске целине: *Доњи и Горњи Мајданпек (Видиковац)*. Одликује се знатном урбанистичком уређеношћу и комуналном опремљеношћу (прва школа отворена је 1851, пошта 1852, болница 1853, савремена електрификација извршена је 1952, урбани водовод добија 1954, аутоматске телефонске везе 1970. и сл.). Северно (3,5 km) од града смештена је *Рајева пећина* (2.304 m), која је уређена за посете, код чијег улаза се налази метална скулптура "Млади истраживач у простору" (1977), рад Бранка Ђорића. Ст. је српско (*градска слава Петровдан*), досељено из различитих крајева Југославије и околних насеља. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,2. Постоје остаци (зидине) српске цркве из XVIII в. порушене 1853, а садашњи православни храм Св. апостола Петра и Павла подигнут је 1856. год. Настао је на месту са траговима старије насељености и рударења (римски бунар, трагови римског рударења – бакар експлоатисан од 30-их год. пре нове ере). Након тога рудник ради са прекидима. Поново је активан од средине XIV в., када га обнављају Немањини. У то време као рудари ангажовани су Саси, за које се везује географско име Шашког потока. Под називом *Медани Пек* помиње се 1560. год. После прекида рудник је активан и у периоду 1718–1738. год. Данашње насеље формирано је на месту старог рударског 1847. год.

Хотел у центру Мајданпека

Након обнављања рудника присутно је опсежно досељавање ст. у периоду 1849–1857. год. Тада су, поред банатских Влаха, најбројнији досељеници били Немци из Аустрије и Чеси. У то време заступљеношћу се истичу Чеси, који су живели у посебном делу насеља – *Пемска мала*. Статус окружне *вароши* добија 1853. (1893. – 177 житеља). Од почетка 60-их год. XX в. постепено прераста у значајан индустријски центар Србије са обимном производњом руде (1999. – 4.315.420 t, од тога 4.299.590 t бакра и 15.650 t полиметала). Носиоци динамичног привредног развоја су многобројна предузећа, од којих посебан значај имају: Рударско-топионичарски басен "Бор", у чијем саставу су рудник бакра, "Златара Мајданпек", ДД "Индекс бакар", "Мироч-биље" и др., хотел "Рударска касина" (120 лежачеја) и др. Има две осмогодишње ОШ ("Велимир Маркићевић" и "12. септембар"), Школу за основно музичко образовање "Ранко Кривић", две СШ (гимназија и техничка школа), здравствени центар (основан 1961), музеј, дом омладине, културно-образовни центар са библиотеком и биоскопом, Радио-телевизију "Мајданпек", спортски центар, стару топионицу гвожђа из 1849. (културно добро од 1983), споменик борцима палим у ратовима 1912–1918, спомен-фонтану (у центру града) на месту где су Немци обесили 12 бораца Мајданпечког партизанског одреда и спомен-плочу посвећену истом догађају, споменик на Ујевцу, који обележава место где је 1941. год. формиран Мајданпечки партизански одред, споменик борцима НОР-а и жртвама фашистичког терора са подручја општине Мајданпек изгинулим и стрељаним у периоду 1941–1945, Јавно комунално предузеће "Комуналац", пијацу (пазарни дан – *субота*) и др. Међу градским про-

славама посебан значај имају прославе *Дана рудара* (6. август), *Дана општине* и *Дана градске месне заједнице* (12. септембар).

МИРОЧ (468 ст.), ратарско-сточарско (32,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (400–500 m) јужним обронцима *Мироча* (768 m), по коме добија назив, 40 km СИ од Мајданпека. Површина атара износи 2.115 ha. У атару, ЈЗ од села налази се пећина *Градашница* са дужином испитаних канала од 529 m. Подељен је на пет физиономских делова, "кулмја" – влашка реч са значењем коса, вис, брег, падина и сл. (*Маре, Краку ћеши, Визурић, Главица и Инарија*). Основан је 1872. год. на месту са траговима раније насељености (остаци римског града *Gerrilatis* на врху планине Мироч), када се помиње у декрету кнеза Милоша Обреновића. Крајем XIX в. има малу популациону величину (1893. – 71 житељ). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Симеона, Св. Илију* и др.; сеоска слава *Петровдан, Вашири* 22. јуни, 12. август и 11. септембар), досељено у време настанка насеља из Добре (Голубац), Поповице (Неготин), Црнајке, Танде и Горња на код Бора и крајем XIX в. из Рашке области. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,6 (1991). Електрично осветљење добија у периоду 1969–1986, телефонске везе 1986–1987, а водом се углавном снабдева из копаних бунара (80% домаћинства). Има четворогодишњу ОШ, дом културе (у изградњи), Културно-туристичку манифестацију "Јоргован Фест" (одржава се 1. маја од 1994), споменике борцима погинулим у II светском рату – један на месту стрељања првоборца Младена Докића, а други са именима погинулих, МК, здравствену амбуланту, откупну станицу лековитог биља "Мироч-биље" (мента, тамјан и лаванда), погон фабрике (од 1981) за производњу металне галантерије "Мегапласт" (20 радника) из Мосне и др. Већина мештана економску егзистенцију остварује у Доњем Милановцу и Мајданпеку, а допунске приходе остварују од сакупљања и продаје лековитог биља (мента, тамјан и лаванда), печурки и шумских плодова.

МОСНА (920 ст.), ратарско-сточарско (22,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, 9 km јужно од ушћа Поречке реке у Дунав, у висинском појасу 80–420 m, 42 km ЈИ од Мајданпека. Површина атара износи 3.799 ha. Првобитно насеље је потопљено 1968, када је премештено 2 km узводно, због изградње ХЕ "Ђердап I". Обједињује осам физиономских делова, "кулмја" – влашка реч са значењем коса, вис, брег, падина и сл. (*Корњет, Мосна, Селиште, Корматура, Приод, Думбрава, Бауца и Папреница*) и викенд-насеље *Обљага Маре*. Помиње се у аустријском извештају 1739. (11 домова) и попису 1893. (104 житеља). Ст. је

српско (слави *Петковицу*, *Митровдан* и *Св. Аранђела*; сеоска слава *Спасовдан*; *вашари* 25. мај и 10. октобар), досељено у другој половини XVIII в. из Тимочке крајине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,6 (1991). Православна црква Сабора српских Просветитеља изграђена је од 1967. до 1970. год. Електричну енергију, водовод и телефонске везе добија у периоду 1968–1970. год. Има четвороразредну ОШ, МК, дом културе, споменик борцима палим у II светском рату (изграђен 1970), три фабрике у којима ради укупно 1,6 хиљ. радника – за производњу електропроизвода "ФЕП", за производњу металне галантерије "Мегапласт" и дрвна индустрија "Пореч", откупне станице Земљорадничке задруге "Слога" из Доњег Милановца и "Мироч-биље" (шумски плодови, вуна и др.).

РУДНА ГЛАВА (2.549 ст.), ратарско-сточарско (25,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Шашке реке и ЈИ падинама Лишковца, у висинској зони 180–690 m, 24 km ЈИ од Мајданпека. Назив добија по специфичним облицима рељефа купастог облика – *главе*, и утврђених трагова ранијег *рударства*. Површина атара износи 11.556 ha. Повезује два засеока: *Криш* и *Близна*. На речици Прераст, 3 km узводно од ушћа у Шашку реку, налази се једна од шест *пераста* у нашој земљи. Културно-историјским значајем се истиче археолошко налазиште (раноенеолитски рудокон, најстарији рудник бакра у централној Европи, чија експлоатација датира још од 4. миленијума пре нове ере), које је 1981. год. проглашено културним добром. Настала је у другој половини XVIII в. Динамичан демографски пораст има на прелазу XIX у XX в. (1893. – 270, а 1921. – 1.712 житеља). Ст. је православно (слави *Св. Стефана*, *Св. Јована*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Петровдан*; *вашари* 15. мај, 12. јули, 2. август и 18. септембар), досељено у време оснивања насеља из Пореча и почетком XIX в. из источног дела Тимочке крајине и румунског Баната. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Православни храм посвећен Св. Сави изграђен је 1899. (освећен 1901). Електричну енергију добија 1938/39, када је изграђена мини централа на дрва (савремена електрификација 1955/56), водовод 1977. (водовод Бигер–Рудна Глава), а телефонске везе у два периода: 1959. и 1979. год. Има осморазредну ОШ "Бранко Периф" са две четвороразредне школе, у засеоцима *Близна* и *Криш*, дом културе, споменике борцима погинулим у I и II светском рату, споменик погинулим партизанима и црвеноармејцима на Буковој Глави, споменик Тики Страиновићу, МК, здравственој станици, ветеринарску амбуланту, пошту, Земљорадничку задругу "Дели Јован" (25 радника), откупну станицу и су-

шару лековитог биља "Мироч-биље" (мента, тамјан и лаванда), локалну пијацу (пазарни дан – *недеља*) и др. Од 1968. год. одржава се "Сеоска спортска олимпијада" (последње недеље у мају). Већина мештана економску егзистенцију остварује у Мајданпеку.

ТОПОЛНИЦА (1.305 ст.), ратарско-сточарско (49,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, код ушћа Тополнице у Поречку реку, на источним обронцима Великог Гребена и СИ падинама Лишковца, 38 km ЈИ од Мајданпека. Површина атара износи 5.744 ha. Назив се двојачко тумачи: везује се за ранију вегетацију (*тополе* у долини реке), и да потиче од давнашњих *топоница* руда. Просторно се развија у висинском појасу 100–500 m. Обухвата 17 физиономских делова, "кулмја" – влашка реч са значењем коса, вис, брег, падина и сл. (*Галбина*, *Вујење*, *Вркање*, *Краку количан*, *Ваља маре*, *Косовица*, *Појењ*, *Тополница*, *Краку пушкат*, *Краку алат*, *Стрњак*, *Трнавић*, *Бељан*, *Истрбиње*, *Дужин део села*, *Северни део села* и *Ново насеље*). Старо насеље налазило се на Селишту, одакле је крајем XVIII в. због поплава премештено (2 km низводно) на садашњу локацију. Крајем XIX в. има малу демографску величину (1893. – 118 житеља). Ст. је српско и мањим делом влашко, православне конфесије (слави *Велику Петковицу*, *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Тројице*; *вашари* 28. јуни, 9. август и 20. октобар), досељено почетком XIX в. из околине Охрида и са Косова, а касније и из Јасикова, Лескова, Дебелог Луга, Црнајке и околине Бора (Лука, Горњане и Топла). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,6 (1991). Електрично осветљење добија 1966, телефонске везе 1985, а водовод је у изградњи. Има две четвороразредне ОШ, дом културе са биоскопом и библиотеком, спомен-плочу погинулим у II светском рату, МК, здравствену и ветеринарску амбуланту и др.

ЦРНАЈКА (1.256 ст.), ратарско-сточарско (37,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама златоносне Црнајке и СИ падинама Дели Јована (1137 m), 28 km ЈИ од Мајданпека. Површина атара износи 5.151 ha. Назив је, по предању, фитогеографског порекла – од *црног бора* (*црногорица*). Просторно се развија у висинском појасу 160–480 m. Повезује 10 физиономских целина, "кулмја" – влашка реч са значењем коса, вис, брег, падина и сл. (*Гол*, *Бондок*, *Лева река*, *Село врба*, *Перу*, *Паљевац*, *Радовица*, *Шашка* – *Церована*, *Дурач* и *Љубово*). Северно од села, између састава Шашке и Црнајке у Поречку реку, налазе се остаци тзв. Милошеве куле (по предању, изграђена у време Милоша Обилића). Сматра се да су руду бакра код села експлоатисали још Маври, а потом је рудник поново био активан за време аустроу-

гарске окупације од 1718. до 1739. год. На аустријским картама од 1718. до 1739. год. означена је називом *Сзернестиза*, а у српским црквеним извештајима као *Црнајшиница*. Помиње се 1893, када броји 194 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Цвете, Св. Николе* и др.; сеоска слава *Спасовдан; вашари* 19. јули, 28. август и 1. октобар), досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из Плавна (Неготин), Бучја (Бор) и Рудне Главе, а има и Влаха. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Православна црква Успења Св. Богородице подигнута је 1896. год. Струју добија 1963, а телефонске везе и водовод 80-их год. XX в. Има четвороразредну ОШ, дом културе, на чијој згради је постављена спомен-плоча жртвама фашистичког терора у селу 1943, спомен-чесму борцима палим у I и II светском рату, МК, здравствену амбуланту, бензинску пумпу и др. Мештани су углавном запослени у Мајданпеку и Мосни (Рударско-топионичарски басен "Бор", "Мегапласт", "ФЕП", дрвна индустрија "Пореч" и др.).

МАЛИ ЗВОРНИК

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	12	16.3	83.7	16.9	21.6	639.8	176.2	36.7	43.5
1971.	1	11	21.2	78.8	12.1	9.2	643.0	195.0	37.3	42.5
1981.	1	11	29.0	71.0	15.8	5.7	630.2	218.1	44.1	46.6
1991.	1	11	30.8	69.2	2.3	6.1	612.1	298.4	44.9	47.5

АМАЈИЋ (187 ст.), ратарско и воћарско (19,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној обали Дрине, узводно на (160 m) десној обали *Зворничког језера* (13 km²), 11 km јужно од Малог Зворника. Припада К.О. Читлук (889 ha). Назив је, по предању, турског порекла и из времена њихове окупације – приликом једног од многобројних пљачкања села Турци у њему не нађоше ништа вредно: *ама ић* – ништа. Повезује два засеока (*Кут* и *Тусто чело*). Помиње се у попису 1570. год., као хришћанско насеље у кнежини и нахији Бохорини. Ст. је српско (слави *Јованџдан, Никољдан, Св. Луку, Мратиндан* и *Петровдан*), пореклом из Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,4 (1991). Електрично осветљење добија 1961, телефонске везе 1992. год. (30 прикључака), а водом се снабдева из базена Приседо. Има осморазредну ОШ "Милош Гајић". На удаљености 0,5 km од насеља налази се дубока и неистражена пећина, у народу позната под називом *Радашница*, а на десној обали Дрине афирмисано излетиште – *Дринско језеро*, на *Зворничком језеру*, богато рибом, место окупљања спортских

риболоваца. Главни пољопривредни производи су кукуруз, кромпир, зоб, малине, купине и шљиве.

БРАСИНА (1.592 ст.), сточарско-ратарско (13,8% аграрног ст.) и старо рударско сеоско насеље разбијеног типа, на (358 m) контакту алувијалне равни Дрине (254 m) и котлинског побрђа (461 m), у подножју Црног врха, 16 km северно од Малог Зворника. Површина атара износи 1.598 ha. СИ од села налази се неистражена пећина *Орловача*. Обједињује више физиономских делова (*Чолаковића маца, Веселиновићи, Поточаре, Река* и др.). Изграђена је на месту са остацима ранијег рударског насеља ("стара гробља и зидине" на месту где једно брдо носи назив Мајданска коса). Први пут се помиње 1528. год. као влашко насеље у нахији и кнежини Бохорини, којима се на челу налазио кнез Драгаш син Томаша. Током 1600. год. наводи се као село царског хаса, у коме поред хришћана живе и муслимани. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Митровдан* и *Никољдан*), досељено у XVIII и XIX в. из Херцеговине, Црне Горе и суседних насељених области. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). Електрифицирана је 1961, телефонске везе добија 1984. (189 прикључака), а водом се снабдева преко локалног (гравитационог) водовода. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1892), здравствену амбуланту, водопривредно предузеће, каменолом, сепарацију кречњака, трговинску радњу "Напредак", железничку станицу на прузи Мали Зворник–Бања Ковиљача и др. Насеље је формирано у зони полиметалног рудног лежишта. Брасински рудник антимона, који са флотацијом и топионицом у Зајачи чини тзв. "централни ревер", основан је у зони рудишта Еминова вода, термалног порекла, а генетски се везује за борањску терцијарну вулканску активност. Палеозојска лежишта антимонове руде садрже филите, пешчаре, шкриљце и кречњак.

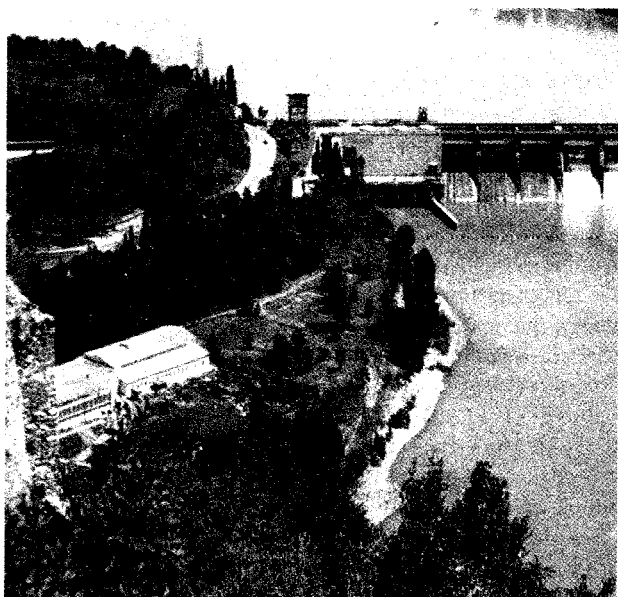
БУДИШИЋ (278 ст.), сточарско-ратарско (10,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (400–543 m) десној обали Дрине, у зони котлинског побрђа и нископланинског терена, на падинама Каменог шана (400 m) и Јастребовца (592 m), 7 km јужно од Малог Зворника. Површина атара износи 862 ha. Обједињује два засеока: *Капелу* и *Лаћу*. Први пут се помиње 1528. год. као влашко насеље у нахији и кнежини Бохорини. Ст. је српско (слави *Јованџдан, Мратиндан, Никољдан* и др.), стариначко и досељено (од краја XVIII в.) из Босне и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,6 (1991). Струју добија 1962, телефонске везе 1992. (25 прикључака), а водом се снабдева преко сеоског водовода. Од ратарских култура највише се гаје кукуруз ("жито"), зоб, пасуљ и кромпир.

ВЕЛИКА РЕКА (521 ст.), сточарско (28,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на побрђу долињских страна истоимене реке, 25 km јужно од Малог Зворника. Површина атара износи 2.452 ha. Име добија по *истоименој реци*, а у турским изворима се помиње под називом *Велика Рика*. Од 1959. год. носи садашње географско име, а до тада највећи део села означаван је називом *Вољевци*. Просторно се развија у висинском појасу 366–616 m. Повезује више "мала": *Горњу и Доњу врњачу, Подгај, Роповиће, Селични до, Јелав* и др. У засеку *Јелав* постоји турско гробље. У XVI в. помиње се (1528. и 1572) као веће насеље Азбуковице које даје рударе за рад у сребреничком руднику. Ст. је српско (*вашар прва недеља по Петровдану*), староседелачко (слави *Св. Саву*) и досељено (слави *Ђурђевдан, Спасовдан, Лучиндан, Митровдан* и др.) у XVII и XVIII в. из Црне Горе и Херцеговине, међу којима има, у незнатном обиму, Шокача и Албанаца, који ту живе од времена изградње ХЕ "Зворник". Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,7 (1991). Струју добија 1956, телефонске везе 1982. (200 прикључака), а водом се снабдева преко сеоског водовода. Има осмозразредну ОШ "Никола Тесла", здравствену амбуланту, споменик родољубима погинулим у II светском рату и др. Ратарство и воћарство су мањег значаја у односу на сточарство. У атару се налази налазиште (Липник) олово-цинкане руде.

ВОЉЕВЦИ (780 ст.), сточарско-ратарско (25,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (341 m) контакту побрђа и нископланинског терена са десне стране Дрине, десне притоке Саве, 17 km јужно од Малог Зворника. Припадају К.О. Велика Река (2.452 ha). Повезују више "мала" (*Чикарића, Ребељ, ЈИ* део насеља са истоименом пећином, *Вујаковића* и др.). Претпоставља се да спадају у стара насеља и да су основани почетком XVI в. До 1528. год., када имају 13 хришћанских и 10 муслиманских кућа, припадали су трећој птичарској кнежини кнеза Рашана. Помињу се 1838. год. као седиште Вољевачке општине којој су припадала насеља Вољевци (41 кућа) и Црнча (55 кућа). До 1959, када добијају статус самосталног насеља, представљају засеок Велике Реке. Од 24. априла 1947. год. административно припадају општини Мали Зворник. Ст. је српско (слави *Јованђан* и *Св. Алимпија*), стариначко. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,4 (1991). Изградња православне цркве *Св. Тројице* започета је 1939, када су изграђени темељи, а подигнута је и освешћена 1989. и 1991. год. Струју добијају 1961, а водом се снабдевају преко локалног водовода. Рурална производња је углавном у функцији задовољавања сопствених потреба ("сваштарска").

ДОЊА БОРИНА (1.707 ст.), ратарско-сточарско (20,3% аграрног ст.), раније рударско, сеоско насеље разбијеног типа, на (186–266 m) алувијалној равни поред десне обале Дрине, 13 km северно од Малог Зворника. Површина атара износи 2.270 ha. Назив је настао скраћењем имена некадашњег насеља, нахије и кнежине *Бохорина*, која се помиње у првим деценијама XVI в. Обухвата три "мала": *Лепеницу, Бобицу и Петковића малу*. Средњовековна *Бохорина* се налазила на месту Борине, а била је дубровачка колонија у којој су, поред рудара и топионичара, живели и трговци (имала је своју царину). Тадашње насеље брдом Цип (537 m) било је подељено на две физиономске целине: *Доњу и Горњу Борину*. Доња Борина се налазила у близини некадашњег рудника сребра Бохорине и била је у функцији рудника. Трагови рударских рупа и данас сведоче о вађењу оловне и сребрне руде која се топила у топионицама, на Боринској реци, званим "кола". Узводно од овог места налази се локалитет Милутиновац, где постоје неколико надгробних плоча, у облику призми – тзв. Богумилски камен, и стара гробља, од којих се једно, које се везује за краља Милутина, зове Мраморњача. Помиње се 1528, када припада кнежини Драгаша, сина Томаша, као насеље са хришћанским живљем. Ст. је српско (слави *Никољдан, Јованђан* и др.; сеоска слава *Св. Илија*), досељено од XVII до XIX в. из Херцеговине и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,4 (1991). Православни храм *Св. Илије* подигнут је 1891. (освећен 1967). Електрифицирана је 1956, телефонске везе добија 1992. (488 прикључака), а водом се снабдева преко локалног водовода. Има осмозразредну ОШ "Браћа Рибар", здравствену амбуланту (1969), пошту (1958), "Рибарски дом" са рестораном "Дринска стена" на обали Дрине и др.

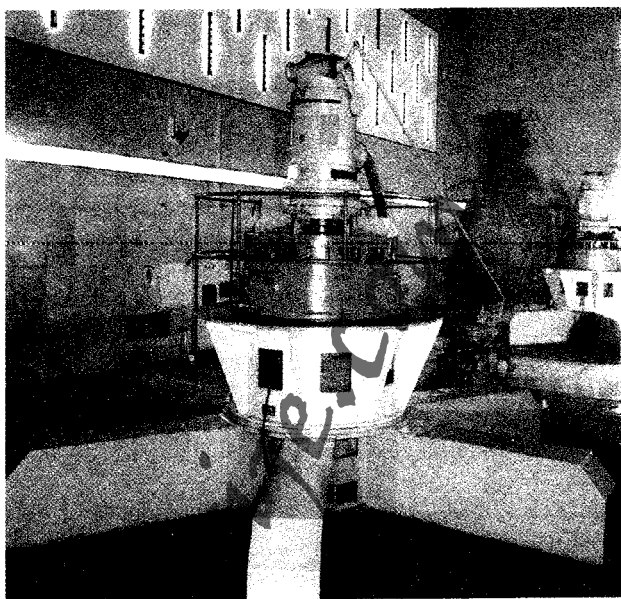
ДОЊА ТРЕШЊИЦА (730 ст.), ратарско-сточарско (раније важно рударско) сеоско насеље (35,8% аграрног ст.) разбијеног долињског типа, на побрђу Вучјак, 13 km јужно од Малог Зворника. Површина атара износи 2.545 ha. Простире се у висинском појасу 202–484 m. Дели се на шест "мала", које се означавају општим именом "цемати" (*Доњи и Горњи Ерић, Максимовићи, Мишковици, Оглавци и Вучјак*). Помиње се 1528. под именом *Лепоглав* као влашко насеље у нахији и кнежини Бохорине, а 1600. год. под називом *Трешњица* као део села Башчелуци. У прошлости је позната по рударству (производња сребра, олова и глеђи) и врсним рударима, познаваоцима рударске и топионичарске вештине. Ст. је српско (слави *Св. Алимпија и Јованђан*), досељено у XVII и XVIII в. из старе Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Православна црква *Силаска св. Духа – Тројице*, подигнута је

Зворничко језеро

1851. (освећена и реновирана 1952). Електричну енергију добија 1962, телефонске везе 1992. (30 прикључака), а водом се снабдева преко локалног водовода. Има четвороразредну ОШ, здравствену амбуланту и др. У атару постоји налазиште живе.

МАЛИ ЗВОРНИК (4.321 ст.), мање градско насеље (по правном критеријуму) и центар истоимене општине (184 km², 12 насеља и 14.029 ст.), у Подрињу, крају поред тока Дрине, десне притоке Саве, 78 km ЈЗ од Шапца, 25 km ЈЗ од Лознице и 160 km ЈЗ од Београда. Од јесени 1949. год., када је завршена железничка пруга до М.З., укључен је у железнички саобраћајни систем Србије. Географске координате су 44°24' с.г.ш. и 19°9' и.г.д. Површина урбаног грађевинског рејона, по актуелном ГУП-у, износи 150 ha, а катастарска 909 ha. Географско име добија по суседном и старијем српском граду, на левој обали Дрине – *Зворнику* (*Зворник*), који је подигнут у XIII в. на терену у облику *звона*. Зворник и М.З. повезани су "гвозденим" мостом, који носи име народног хероја Филипа Кљајића (погинуо у Зворнику 1943). Урбана територија простире се у висинској зони од 139–144 m (мањи равничарски део насеља), поред десне обале Дрине, до 320–662 m (већи брежуљкасто-брдски и нископланински део насеља), на узвишењима (Рујева глава и Ђурђево брдо) изнад обале Дрине. Посебно географско обележје граду и ширем окружењу даје ХЕ "Зворник", грађена од 1948. до 1955. год. Подизањем ХЕ створено је *Зворничко језеро* (дужина 20 km, површина 13 km²), које има уређену плажу у близини бране и хотел "Језеро" у централном делу насеља. Поред *Зворничког језера*, уз Дрину, стиже се у Љубовију, а левом обалом, преко

Генератор ХЕ "Зворник"

Дрињаче, води пут за Сарајево. Повезује две мање урбане цедине: *Колонију* и *Доње насеље*. У последњим деценијама XX в. урбанистички развој је плански, када је израђен и централни систем водоснабдевања и канализациона мрежа. Пошту добија 1951, када је било само 28 телефонских прикључака (1998. – 1.200 прикључака), струју 1955. год. и др. Формиран је током турске окупације, када припада зворничкој нахији Босанског пашалука. Еволуција насеља обухвата три фазе: *руралну* (сеоско насеље од 1878. до 1912), *прелазну* или *мешовиту*, *рурално-урбану* (*варошица* од 1912. до 1955) и *урбану* (статус *града* има од 1955). Првих деценија XX в. житељи М.З., у народу познати као "Махољани", били су познати сплавари и лађари. Током 1912. год. (90 кућа) М.З. је једино село у Србији са скоро чисто муслиманским ст. У време изградње ХЕ "Зворник" првобитно насеље је расформирано (порушено 2/3 кућа), а ст. се иселило у суседни Зворник. У то време, почетком 1950. год., израђено је, испод моста, ново *Доње насеље*, где је 1952. год. подигнута цамија, а касније (темељи постављени 1993, а завршена 1998) и православна црква Сабор Срба свих светитеља. Ст. је српско (70%), а има и осталих националности (Муслимани, Хрвати, Мађари, Словенци др.), који овде живе од изградње ХЕ. Индекс демографског старења (*i*_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Представља гравитационо средиште локалног значаја (административно-управно, привредно и културно-просветно) са индустријом (38,7% запослених) као водећом, пољопривредом (25,1%) – стоочарством и воћарством, и експлоатацијом шуме (шуме покривају 54% површине општине) као традиционалним делатностима. Већа предузећа, осим ХЕ

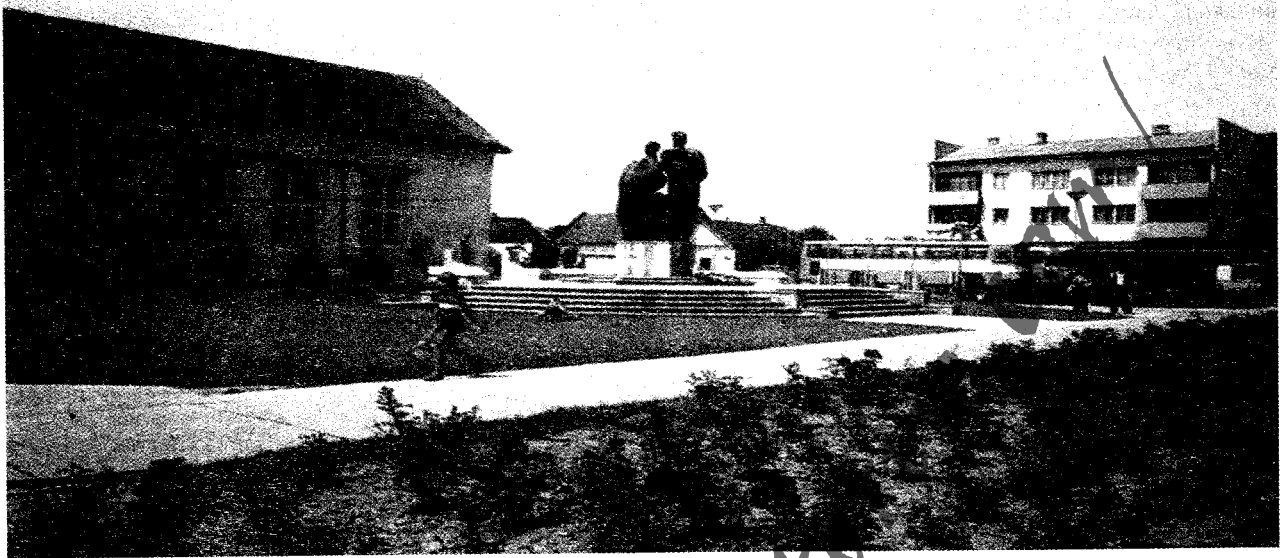
”Зворник” (у саставу ЕПС-а са седиштем у Београду) су: ”Равнаја” (експлоатација неметала – кречњак и гранит), ”Ново Гучево” (дрвна индустрија), Земљорадничка задруга ”Подриње”, ”Борања” (газдовање шумом), ”Путник” (угоститељство и туризам) са хотелом ”Језеро”, ”21. мај Раковица” (аутосервис) и др. У околини града постоје налазишта метала (антимон, гвожђе, жива и др.). Има Дечји вртић ”Црвенкапа”, осморазредну ОШ ”Бранко Радичевић” (почела са радом 1898), средњу техничку школу (1975), дом културе, дом здравља (1969), у саставу Здравственог центра из Лознице, пијацу (пазарни дан – *петак*) и др. По традицији, урбани житељи и мештани околних села упућени су на *Илиндански вашар*, који се одржава у суседном Зворнику на територији Републике Српске.

РАДАЉ (2.574 ст.), подринско (20% аграрног ст.) насеље разбијеног типа, између тока Дрине и Борање (858 m), на долинским странама Радаља (по брдима и косама), десне притоке Дрине, у висинској зони 139–625 m, 10 km СИ од Малог Зворника. Површина атара, који се од Дрине до Борање у правој линији простире на 6–7 km, износи 5.197 ha. Назив добија по *истоименој реци*. Лоциран је на падинама и косама (превоју) између Давидова брда и Мијине, оранице (кукуруз, зоб, пасуљ, кромпир, а раније се гајио дуван, који се ”за злато” продавао у Зворнику) се налазе између река Радаљ и Моштанице и у Радаљском пољу, поред Дрине, а залеђе је под буковом и храстовом шумом. Подељен је на 11 физиономских делова: два засека (*Рогоља и Жарковић*) и девет ”крајева” (”мала”, ”цемата”): *Велике и Мале ливаде, Брђане, Ливадак, Баре, Лескову раван, Шевар, Амбариште и Липово брдо*. Од трагова раније насељености значајна су мала и раштркана стара гробишта. Помиње се 1600, када улази у састав Царског хаса и нахије Бохорине. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Јовандан, Митровдан и Никољдан*; преслава *Спасовдан*), стариначко и досељено (XIX в.) из Босне и Херцеговине, Црне Горе и суседних крајева (Поцерина, Ваљевска Подгорина, Мачва и Горње Подриње). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,4 (1991). У Р. Је рођен *Сава Јовановић*, познати самоуки лекар, који се 1839. год. помиње као лекар Подрињског округа. Православна црква Св. апостола Петра и Павла, код које постоји стара чесма из турског периода (реновирана у XIX в.) изграђена је 1972. на темељима подигнутим 1936. год. Струју добија 1961, телефонске везе 1983. (243 прикључка), а водом се снабдева са пет врела: *Црни Радаљ* (код Црног Врха), *Раванице, Мали Радаљ, Осредачки поток и Грабљански поток*. Има осморазредну ОШ ”Стеван Филиповић”, спомен-бисту Слободана Локића, борца из II светског рата, здравствену амбуланту, пошту, Земљорадничку за-

другу ”Подриње”, Предузеће грађевинског материјала ”Равнаја”, каменолом гранита и мермера, пилану, Угоститељско-туристичко предузеће ”Језеро”, у чијем саставу је хотел ”Радаљска бања” и др. У атару постоје више занимљивих и значајних економско-географских објеката и појава: на врху Великог Ципа (537 m) је пећина позната под именом *Звекари*; на реци *Радаљ* изграђено је истоимено *језеро* и мања проточна ХЕ; три сумпоровита хладна извора. Један јачи извор који се означава општим називом *бања* (географски *Слатина*), где се једна жица сумпоровитог и гвожђевитог извора (*Смрдан бања*) експлоатише за лечење кожних болести и реуматизма у хотелу ”Радаљска бања” и др.

САКАР (633 ст.), сточарско-ратарско (7,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у подножју Јастребовца (592 m), на (431 m) заравни и долинским странама речице Пештанице, десне притоке Дрине, 3 km јужно од Малог Зворника. Површина атара износи 721 ha. Порекло назива је непознато (*сакар* на турском значи *пакао*). Дели се на три ”мале”: *Јастребовцац, Камени шанац и Бобију*. Основан је између 1737. и 1738. год. насељавањем ст. муслиманске конфесије. До 1912. са Малим Зворником представља једно од ретких села у границама ондашње Србије насељених муслиманским живљем. Данашње ст. је српско – 70% (слави *Јовандан, Мратиндан, Никољдан и Ђурђевдан*; сеоска слава *Спасовдан*), пореклом из Босне и Херцеговине, досељено од 1833. до 1860. и муслиманско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Струју добија 1962, телефонске везе 1984. (60 прикључака), а водоснабдевање је комбиновано: колективно (прикључак на урбану водоводну мрежу Малог Зворника) и индивидуално (бунари и извори). Аграрна производња је у функцији задовољавања властитих потреба.

ЦУЛИНЕ (429 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (16,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама (по брдима и косама) Бушнице и Оштреља, у висинској зони 164–673 m, 15 km јужно од Малог Зворника. Површина атара износи 948 ha. Подељене су на више ”мала”: *Шајновачу, Оштрељ, Брђане* и др. Формиране су почетком XIX в. насељавањем напуштених кућа и поседа, након одласка муслимана из Азбуковице. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Никољдан, Јовандан* и др.), досељено из Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Имају четвороразредну ОШ, здравствену амбуланту, столарску радионицу, продавницу мешовите робе ”Напредак”, а у изградњи је рибњак пастрмке. Главне аграрне културе су ”жито” (кукуруз), пшеница, зоб, кромпир, шљиве, купине и др.

Центар Ловћена

ЧИТЛУК (277 ст.), сточарско-рагарско и воћарско (23,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на побрђу и нископланинском терену десне обале *Зворничког језера*, 13 km јужно од Малог Зворника. Површина атара износи 889 ha. Просторно се развија се у висинском појасу 164–521 m. Повезује две "мале": *Горњи* и *Доњи Читлук*. Спада у млада насеља. Први пут се помиње 1836, када је основано данашње насеље насељавањем Срба из старе Херцеговине (1844. – 593 житеља) на месту старог *читлушког* насеља (по коме добија данашње географско име) са два физиономска дела (засеока): *Читлук* на Локви и *Бабин*, право село. Ст. је српско (слави *Јованђин*, *Св. Алимпија* и *Св. Стефана Дечанског*; *вацар* и преслава *Покрижак – седми дан по Спасовдану*), старином из старе Херцеговине, околних прекодринских села (насељено после 1834) и Боке Которске (досељено 1878). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,6 (1991). Електричну енергију добија 1961, телефонске везе 1992. (10 претплатника), а водом се снабдева са извора *Брезовац*, *Калуђеровац*, *Вуковача*, *Ђедовац* и *Берановац*.

ЛОВЋЕНАЦ (4.049 ст.), развијено (8,2% аграрног ст.) сеоско насеље панонског типа, на (86–88 m) странама у долиномском проширењу реке Криваје, леве притоке канала Дунав–Тиса–Дунав, која се у атару премошћава на пет места, на њеној лесној тераси (3 m р.в.), источно од магистралног пута Нови Сад–Суботица, 4 km ЈИ од Малог Иђоша. Површина атара износи 3.930 ha. Садашње географско име добија 4. децембра 1946. год. у знак сећања на стари завичај Црногораца досељених из Барског и Цетињског среза. Обједињује две физиономске целине: *Ловћенац*, главни део насеља, и *Ловћенац салаше*. Основан је на месту са траговима старије насељености – 1901. откривена је гробница са предметима од гвожђа и бронзе из доба Авара. Помиње се 1476. год. и касније, као посед породице Мароти, под различитим називима: *Сегхед*, *Сегедхаз*, *Фекетеехаз*, *Ретиофрона* и *Кутаи*. Током 1543. год. наводи се под именом *Секић*, па се на основу назива претпоставља да је насељен словенско-српским живљем. Као "рачко" (српско) село помиње се и 1652, када представља посед Ференца Вешелењија. Немци, који су се већином после завршетка II светског рата повукли са окупаторском војском, га насељавају 1786. год. Након II светског рата досељавају се Црногорци из околине Цетиња и Бара. У етничкој структури преовлађују Црногорци (63,1%) и Срби (27,2%), а има и осталих националности (Мађари 3,2%, Хрвати, Албанци и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). Православна црква је у изградњи. Почети електрификације везују се за 1912. год. (савремена и потпуна електрификација 1948), када је почела са радом електрана у млину "Хаусингер Браћа Гегнер и

МАЛИ ИЂОШ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	4	40.0	60.0	3.9	5.9	241.7	517.5	44.1	33.2
1971.	-	4	42.2	57.8	-4.1	1.8	230.3	479.6	49.6	33.2
1981.	-	3	41.9	58.1	-6.3	2.6	178.9	350.8	40.2	36.6
1991.	-	3	40.3	59.7	-9.1	-0.8	234.2	426.4	38.2	38.2

Друг" (снаге 130 kW). Телефонске везе и централни водовод добија 1968. год. Има осмозразредну ОШ "Вук Караџић", библиотеку, споменик у част досељавања Црногораца (подигнут 1975), здравствену станицу, пошту, Пољопривредно добро "Његош", конфекцију "Ловћенка", погон прехранбене индустрије "Пакцентар", железничку станицу (3 km западно од главног дела насеља) и др.

МАЛИ ИЂОШ (5.803 ст.), центар истоимене општине (181 km², 3 насеља и 14.394 ст.) панонског типа, у Бачкој (8.356 km²), предеоној целини Војводине, на (89 m) обалама Криваје, леве притоке канала Дунав–Тиса–Дунав, поред магистралног пута Нови Сад–Суботица, 46 km јужно од Суботице, 47 km северно од Новог Сада и 131 km СЗ од Београда. Географске координате су 45°43' с.г.ш. и 19°40' и.г.д. Површина грађевинског рејона насеља, по актуелном ГУП-у из 1982, износи 565 ha, а катастарска 8.121 ha. Неправилног је квадратног облика. Обједињује две главне физиономске целине: *Мали Иђош*, главни део насеља, и *Мали Иђош салаши*, у окружењу. Први пут се помиње у време Сибињанин Јанка, а после протеривања Турака 1697. год. као пустара. Пустара је 1737. власништво Радивоја Машића, а 1476. год. део имања породице Мароти. Њу насељавају Мађари (око 1760) пореклом из Бекеш жупаније (село Свети Андраш). Садашње ст. је етнички мешовито (Срби 2,3%, Роми 0,9%, Црногорци, Хрвати, Немци и др.), а доминирају Мађари (92,3%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 0,9 (1991). Римокатоличка црква посвећена Св. Ани подигнута је у XVIII в. Електрифициран је пре II светског рата, а централни систем водоснабдевања (92% домаћинства прикључено на јавни водовод) са 12 мањих водовода и савремену канализациону мрежу добија по завршетку рата. Има осмозразредну ОШ "Ади Ендре", дом културе, библиотеку (основана 1896), дом здравља, пошту, локалну пијацу (пазарни дани – *уторак* и *петак*) и др. Од манифестација посебан значај имају "Керамичка колонија", која се одржава током летњег школског распуста, и "Литерарни дани", у септембру. Носиоци и иницијатори привредног развоја су: "Грађа-монт" (фабрика грађевинске опреме), ИГМ "Бачка" (фабрика блокова за зидање и израду таваница), Пољопривредно добро "Мали Иђош" и друга мања предузећа. У аграрној производњи, где се значајем истичу и приватна газдинства, преовлађују површине под пшеницом и кукурузом, а у сточарству гајење свиња и пилића.

ФЕКЕТИЋ (4.542 ст.), развијено (11,4% аграрног ст.) насеље панонског типа, у долиномском проширењу на (87 m) обалама Криваје, леве притоке канала Дунав–Тиса–Дунав, речној тераси и лесној заравни, поред

магистралног пута Нови Сад–Суботица, 7 km ЈИ од Малог Иђоша. Површина атара износи 6.065 ha. Неправилног је квадратног облика. Повезује четири главна физиономска дела: *Мутри* (најстарији део насеља), *Атлагићев брег*, *Бечејски* и *Вршачки пут*, 10 салаша размештених у свим деловима атара и засебан насеобински део – *Ново село (Томановићево)*, 4 km источно од главног дела насеља, који су основали насељеници из Лике после I светског рата. Током 1978. насељу је припојено до тада посебно село *Селиште*. Настао је на месту са значајним остацима старије насељености (из времена Келта – III–I в. пре нове ере, Римљана, Сармата, Хуна и Авара). Под називом *Feketeegháza* помиње се 1462, а 1496. год. као посед Милоша Белмужевиха, а потом Јакшића. Насељавање Немаца и Мађара везано је за време Јосифа II. Током 1894. носи име *Bácsfeketehegy*, 1920. *Црна Бара*, а од 1925. садашње, након тога је поново *Bácsfeketehegy*, а данашње име носи од 1945. год. Након II светског рата, пошто се већина Немаца повукла са окупаторском војском, насељавају се Црногорци, Личани, Херцеговци и Далматинци. Садашње ст. је национално мешовито (Црногорци 16%, Срби 8,8%, Хрвати, Украјинци и др.), а преовлађују Мађари (65,9 %). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,8 (1991). У насељу се налази реформаторска црква, а седиште је и Југословенске реформистичке бискупије. Електрично осветљење добија пре II светског рата (савремена електрификација 1948), водовод 1970, а телефонске везе 1974. год. Има осмозразредну ОШ "Никола Ђурковић", дом културе, здравствену станицу, пошту, локалну пијацу (пазарни дан – *субота*) и др. Носилац привредног развоја је фабрика обуће "Антилоп", а аграрне производње (кукуруз, пшеница, индустријско и крмно биље) приватна газдинства и Пољопривредно добро "Фекетић".

МАЛО ЦРНИЋЕ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	19	5.8	94.2	1.4	-1.7	373.9	234.3	45.5	57.0
1971.	1	18	5.6	94.4	3.1	-2.5	381.0	234.0	56.1	73.8
1981.	-	19	5.6	94.4	8.2	-8.9	392.7	233.1	55.8	54.7
1991.	-	19	5.6	94.4	-3.6	-2.5	367.5	236.9	39.3	49.1

АЉУДОВО (257 ст.), ратарско-сточарско (59,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (140 m) долинимским странама Витовнице, десне притоке Млаве, између Бубња (293 m), Зепца (268 m) и Аљудовог брда (220 m), 13 km ЈИ од Малог Црнића. Површина атара износи 399 ha. По предању, име потиче од лич-

ног имена – *Алија*, турског спахије. Наводи се и под називима *Алијин До* и *Аљин До*. Реком је подељено на два физиономска дела, од којих је већи део на десној страни. Селу припадају и "бачије" – сезонска сточарска насеља, на Бубњу. У атару на локалитету Коста луњистру пронађена је остава металних предмета из раног гвозденог доба, а на местима Бубањ, Зебац, Мартинов поток и Новаков поток, утврђена су плитко лоцирана лежишта руде гвожђа (лимонит и хематит) и трагови античког рударења. На месту Дрмско гробље налази се некропола и средњовековно насеље, названо по великашу *Дрману*, који је владао овим просторима крајем XIII в. Помиње се у Браничевском дефтеру 1467, а 1892. броји 80 пореских глава (1921. је заселак са 68 домова и 321 житељом). Ст. је православно (слави *Св. Николу*, *Св. Јована*, *Св. Димитрија* и др.; сеоска слава *Тројице*), по предању, досељено из Баната и Влашке: српско (75%), а има Влаха и Румуна. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,1 (1991). Струју добија 1954, а водом се снабдева из копаних бунара (80,6% домаћинстава) и преко сопствених водовода. Има четвороразредну ОШ. Водећи производи су кукуруз, стрна жита, индустријско и крмно биље, а сточарство је базирано на овчарству бачијског типа и свињогојству. Многи житељи ("из сваке куће најмање по један") су на привременом раду у Аустрији и Швајцарској.

БАТУША (781 ст.), ратарско (48,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (92 m) десној обали Млаве, поред пута Пожаревац–Мало Црниће–Петровац, у западном делу Стига, 4 km јужно од Малог Црнића. Површина атара износи 907 ha. По предању, назив потиче од *блатњавог* терена, који је често плавила Млава, на коме је насеље основано. Кроз насеље је раније протицала Витовница која се код села уливала у Млаву, чијим током је било подељено на два физиономска дела. Почетком 80-их год. XX в. Витовница је каналисана, а њено ушће је померено јужно од села Калишта. Помиње се у Браничевском дефтеру 1467, када броји 37 кућа, 1892. (184 пореске главе) и касније (1921. – 193 дома и 893 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Јована*, *Св. Георгија* и др.; сеоске славе *Јеремијиндан* и *Тројице*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,3 (1991). Струју добија 1954, а водом се снабдева преко сопствених водовода (53,4% домаћинстава), из бушених бунара (38%) и др. Има четвороразредну ОШ и ветеринарску амбуланту.

БОЖЕВАЦ (2.480 ст.), ратарско (58,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у јужном делу Стига, на (184 m) обалама Студенца (Обршки поток), десне притоке Млаве, с обе стране локалних путева ка Ма-

лом Црнићу, Макцу (општина Голубац), Кобиљу и Кули, 9 km источно од Малог Црнића. Површина атара износи 3.277 ha. Назив, по предању, потиче од *Божур града* (остаци античког утврђења на истоименом потесу). Округластог је облика. Основан је на месту са значајним траговима раније насељености: остаци већег римског утврђења (потес Грац), а на трагове Авара указује топоним Обршки поток и Обршина. Први писани помен везује се за Јангерову карту из 1718. год. Помиње се 1892, када броји 786 пореских глава. Од краја XIX в. до II светског рата има динамичан економски развој, у првом реду, захваљујући пољопривреди, занатству и трговини. У то време представља економски и административни центар јужног Стига и сматран је варошицом, чији су средишни део (центар) мештани звали "чаршијом", где је било занатских радњи, дућана, кафана и један хотел. Од изградње магистралног пута и железничке пруге Пожаревац–Кучево, када остаје даље од важних комуникација, има успорен развој (1921. *варошица* броји 685 домова и 3.198 житеља итд.). Ст. је српско – 98,8% (слави *Св. Николу*, *Св. Георгија*, *Св. Јована* и др.; сеоска слава *Мали Ускрс*, *прва недеља по Ускрсу*; *вашир Трнова Петка*), а има Црногораца, Бугара и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,3 (1991). Православни храм Св. апостола Томе изграђен је 1892. (освећен 1899). Струју добија 1954, а водом се већином снабдева преко сопствених водовода (65% домаћинстава) и из копаних бунара (33,9%). Има осморазредну ОШ "Милисав Николић", здравствену станицу, ветеринарску амбуланту, више занатских и трговинских радњи и др.

ВЕЛИКО СЕЛО (694 ст.), ратарско-сточарско (52,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (98 m) левој обали Млаве, између Калишког брда (202 m) и Липоваче (200 m), 10 km јужно од Малог Црнића. Површина атара износи 1.450 ha. Издуженог је облика у меридијанском правцу. Год. 1892. броји 330 пореских глава, а 1921. има 267 домова и 1.905 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Николу*, *Св. Димитрија* и др.; заветине *Ђурђевдан* и *Видовдан*), а има Црногораца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,6 (1991). Електричну енергију добија 1954, а водом се снабдева из бунара (64,8% домаћинстава) – бушених (48,7%) и копаних (16,1%), преко сопствених водовода (35%) и др. Има здравствену амбуланту и др. Производња кукуруза, у делу атара који припада Стигу, на десној обали Млаве, је интензивна, а у брдском делу гаји се винова лоза и воће.

ВЕЛИКО ЦРНИЋЕ (926 ст.), ратарско (36,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (101 m) де-

сној обали Млаве, 2 km северно од Малог Црнића. Површина атара износи 1.321 ha. Друмског је облика, а просторно се развија ка општинском центру и селу Салковцу, са којима је физиономски спојено. Помиње се у Браничевском дефтеру 1467, а 1892. броји 211 пореских глава (1921. – 189 домова и 904 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована, Св. Аранђела* и др.; заветина *Спасовдан*), а има Рома (4,2%) и Влаха. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,8 (1991). Електрично осветљење добија 1954, а водом се снабдева преко сопствених водовода (58,8% домаћинства), из копаних (34,5%) и бушених бунара (4,7%) и др. Производња кукуруза је интензивна и тржишна.

ВРБНИЦА (779 ст.), ратарско-сточарско и воћарско-виноградарско (55,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (90 m) обалама Треста, леве притоке Чокордина, у подножју Прложца (210 m), 12 km јужно од Малог Црнића. Површина атара износи 903 ha. Простире се дуж пута ка Орљави (општина Петровац) и Великом Селу (има више зракастих израштаја дуж бочних сеоских улица). Год. 1892. броји 218 пореских глава (1921. – 190 домова и 989 житеља итд.). Ст. је српско – 96,4% (слави *Св. Георгија, Св. Николу, Св. Јована* и др.; заветине *Ђуриловдан* и *Св. Вартоломеј*), а има Влаха и Румуна. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,4 (1991). Струју добија 1954, а водом се снабдева већином из копаних бунара (53,9% домаћинства) и преко сопствених (локалних) водовода (42,5%).

ЗАБРЕГА (387 ст.), ратарско-сточарско (52,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју (200 m) Великог Дивана (262 m) – вододелнице Млаве и Пека, 10 km источно од Малог Црнића. Површина атара износи 453 ha. Од 1970. постепено се премешта на нову локацију – поред пута Пожаревац–Кучево, и постепено добија друмски облик. У процесу физиономске трансформације старо село (првобитна локација) добија функцију салаша. Год. 1892. броји 76 пореских глава (1921. заселак са 77 домова и 488 житеља итд.). Ст. је српско – 99% (слави *Св. Николу, Св. Јована, Св. Аранђела* и др.; заветина *Мали Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1 (1991). Православна црква Св. Георгија подигнута је 1996. год. Струју добија 1954, а водом се снабдева углавном преко сопствених водовода (78,2% домаћинства) и из копаних бунара (20,5%). Већина житеља (90%) налази се на привременом раду у Немачкој, Аустрији, Италији и Француској.

КАЛИШТЕ (647 ст.), ратарско (52,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (95–99 m) десној оба-

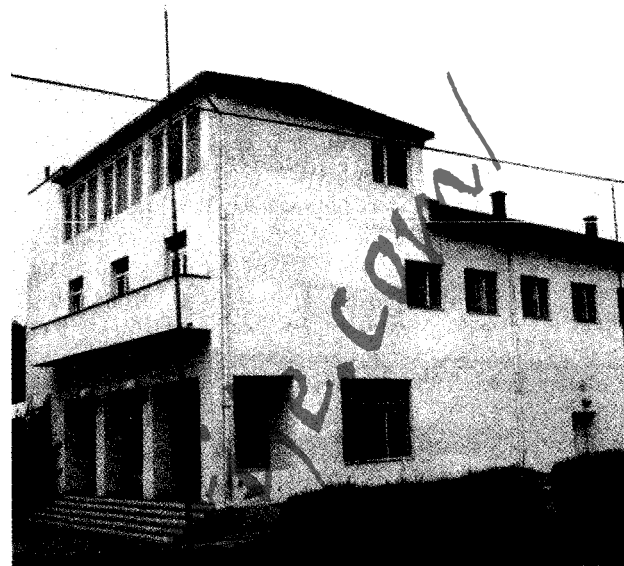
ли Млаве, 5 km јужно од Малог Црнића. Површина атара износи 715 ha. Назив добија од турске речи *кале* – град. Обухвата два физиономска крака друмског облика, од којих се први простире с обе стране пута Пожаревац–Петровац, а други поред десне обале Млаве. Кроз село је протицала Витовница, десна притока Млаве, која је регулацијом 1975. год. скренута у Млаву, јужно од насеља. Помиње се у Браничевском дефтеру 1467, када броји 53 куће, 1892. (179 пореских глава) и касније (1921. – 161 дом и 860 житеља итд.). У периферијском делу насеља (потес Градац) налазио се велики римски град *Municipium*, важно чвориште на римском путу *Via Militaris* (*Singidunum–Viminacium–Municipium–Noreum Margi–Nais–Konstantinopolis*). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована, Св. Георгија* и др.; заветина *Тројице*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,7 (1991). Електрифицирано је 1954, а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 53,4% домаћинства, бушени бунари – 31,8% и др.).

КОБИЉЕ (1.547 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (51,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у северном подножју (215 m) Зепца (268 m), између потока Товарија и Строш, 13 km источно од Малог Црнића. Површина атара износи 2.366 ha. Округластог је облика. Настало је у зони са остацима насеља из млађег каменог доба (локалитет Старичино). Помиње се у Браничевском дефтеру 1467. (19 кућа), 1892. (366 пореских глава) и касније. Ст. је српско – 77% (слави *Св. Јована, Св. Николу, Св. Георгија* и др.; сеоска слава *Спасовдан*), а има Влаха и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,4 (1991). Православна црква Св. Илије изграђена је 1927. год. Струју добија 1954, а водом се већином снабдева преко сопствених водовода (58,4% домаћинства) и из копаних бунара (37,4%). Има четвороразредну ОШ, здравствену амбуланту и др.

КРАВЉИ ДО (498 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (59,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју (100 m) Булиног брда (194 m), огранка Сопотске греде, 3,5 km западно од Малог Црнића. Површина атара износи 627 ha. Неправилног је издуженог облика са више зракастих физиономских израштаја дуж прилазних путева. Основан је на месту са траговима предсловенске насељености. На локалитету Клисура откривена је римска вила из IV в. са подним мозаицима. Год. 1892. броји 99 пореских глава (1921. – 95 домова и 545 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Димитрија, Св. Јована* и др.; заветине *Пренос моштију св. Николе* и *Св. Вартоломеј*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,9 (1991). Струју добија 1954, а водом

се углавном снабдева из бушених бунара (49% домаћинства) и преко сопствених водовода (24,5%).

КУЛА (908 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (58,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (110 m) долиним странама Витовнице, у подножју Великог Бубња (283 m), 9 km ЈИ од Малог Црнића. Површина атара износи 1.779 ha. Издуженог је облика уз водоток са зракастим израштајима дуж бочних улица. Формирана је на месту са значајним остацима старије насељености (остаци римског утврђења – локалитет Кареа; 3,5 km јужно од села су рушевине средњовековног манастира Брадаче, који је обновљен 1996). Помиње се у повељи Кнеза Лазара (XV в.) манастиру Дренчи. У Браничевском дефтеру 1467. наводи се као село (41 кућа) и пазарно место, 1892. броји 366 пореских глава, а 1921. год. 284 дома и 1.349 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована, Св. Георгија* и др.; заветина *Ђурђевдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,8 (1961) до 1,5 (1991). Православна црква Св. апостола и јеванђелисте Марка изграђена је 1859. (обнављана 1949. и 1973). Струју добија 1954, а водом се снабдева преко сопствених водовода (63,4% домаћинства), из копаних (31,9%) и бушених бунара (4,7%). Има четвороразредну ОШ.

Зграда Скупштине општине у Малом Црнићу

је протича река Млава, која је 1972. год. каналисањем померена западно од села. Спада у стара насеља. Од старина значајем се истиче вишеслојно археолошко налазиште (од ране праисторије до касног средњовековног доба) на локалитету Топлик, ЈИ од насеља. Помиње се у Браничевском дефтеру 1467. (79 кућа), 1892. (361 пореска глава), 1921. (240 домова и 1.206 житеља) итд. Ст. је српско – 95,6% (слави *Св. Николу, Св. Јована, Св. Димитрија* и др.; заветина *Тројице*), а има Рома, Црногораца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1 (1991). Православни храм Св. Игњатија Богоносца сазидан је 1892. (освећен 1894), а парохијски дом 1969. год. Струју добија 1953, статус општинског центра 1955, а водом се снабдева преко сопствених водовода (54,4% домаћинства), из бунара (23,1%) и др. Има осморазредну ОШ "Моша Пијаде", Центар за културу "Мало Црниће", који од 1970. редовно издаје часопис за књижевност, уметност и културу "Стиг", Фестивал драмских аматера села Србије (ФЕДРАС), који се одржава сваке год., дом здравља, ветеринарску амбуланту и др. Индустријски развој почиње крајем XIX в., када је отворен први парни млин – "Бајлони и синови", на Балкану, који сада послује под називом "Мало Црниће" (велики произвођач брашна и тестенина), у саставу "Центрокопа" из Београда. Ратарство је главна привредна грана, а производња кукуруза и пшенице је тржишна.

МАЛО ГРАДИШТЕ (647 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (51,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (130 m) обалама (већи део на десној) Малоградишке реке, леве притоке Пека, у подножју Стрчиноге (252 m), која представља вододелницу Млаве и Пека, 12 km СИ од Малог Црнића. Површина атара износи 933 ha. Неправилног је округластог облика са зракастим израштајима дуж прилазних путева. Помиње се у Браничевском дефтеру 1467. (4 куће), 1892. (171 пореска глава) и касније. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Георгија, Св. Јована* и др.; заветине *Св. Сава и Св. Јеремија*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1 (1991). Електрично осветљење добија 1954, а водом се снабдева преко сопствених водовода (66,2% домаћинства), из бушених (28,3%) и копаних бунара (5,5%).

МАЛО ЦРНИЋЕ (1.113 ст.), село општински центар (269 km², 19 насеља и 19.940 ст.) збијеног типа, у западном делу Стига, преденој целини поред горњег тока Млаве, десне притоке Дунава, на (88 m) старим обалама Млаве, с обе стране пута Пожаревац–Петровац, 16 km ЈИ од Пожаревца и 97 km ЈИ од Београда. Географске координате су 44°34' с.г.ш. и 21°18' и.г.д. Површина атара износи 1.082 ha. Линијског је облика са зракастим израштајима дуж прилазних путева. Окосницу физиономског развоја представљају путеви ка Великом Црнићу и Топоници. Кроз насеље је рани-

САЛАКОВАЦ (1.000 ст.), ратарско-сточарско (31% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у западном делу Стига, на (91 m) десној обали Млаве, десне притоке Дунава, и раскрсници савремених (асфалтних)

путева Пожаревац–Кучево и Пожаревац–Петровац, 3,5 km северно од Малог Црнића. Површина атара износи 1.096 ha. Издуженог је облика и физиономски је спојен са Великим Црнићем. Повезује три целине: *Салаковац (Село)*, *Конзулов и Милованов салаш*. Помиње се у Браничевском дефтеру 1467. (56 кућа), 1892. (202 пореске главе), 1921. (162 дома и 758 житеља) итд. Ст. је српско (слави *Св. Георгија, Св. Николу, Св. Јована* и др.; заветине *Тројице и Огњена Марија*), а има и Рома (0,8%), који су већином на привременом раду у Аустрији. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,9 (1991). У селу се налази православни храм Св. великомученице Марине (освећен 1956) и парохијски дом из 1876. год. Струју добија 1954, а водом се снабдева преко сопствених водовода (71,8% домаћинстава), из копаних бунара (20,7%) и др. Има четвороразредну ОШ.

СМОЉИНАЦ (2.753 ст.), ратарско-сточарско (57,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју (164 m) Брда (238 m), огранка вододелнице Млаве и Пека, 7 km СИ од Малог Црнића. Површина атара износи 3.652 ha. Округластог је облика. Припада старим насељима (остаци насеља из бронзаног доба на локалитету Змајевац, где је 60-их год. XX в. на истоименом потоку подигнуто *језеро* и *рибњак* – данас ван функције). Помиње се у Раваничкој повељи кнеза Лазара 1380. и касније: 1467. (18 кућа), 1892. (703 пореске главе) итд. У XIX в., када је први трговачки центар (1820. има више дућана од Пожареваца), спада у највећа насеља Стига (1921. *варошица* броји 611 домова и 3.057 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована, Св. Георгија* и др.; заветина *Мати Спасовдан*), а има и Македонаца (0,4%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,1 (1991). Православна црква Св. "Петозарних мученика" подигнута је 1843. год. Струју добија 1953, а водом се снабдева преко сопствених водовода (73,7% домаћинстава), из копаних бунара (25,2%) и др. Има осморазредну ОШ "Дража Марковић Рођа", здравствену станицу, ветеринарску амбуланту и др. Познат је по производњи квалитетне опеке и бибер црепа.

ТОПОНИЦА (1.374 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (49,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (170 m) источним падинама Сопотске греде, у подножју Гаја (237 m) и Липоваче (223 m), 5 km ЈЗ од Малог Црнића. Површина атара износи 2.423 ha. Издуженог је облика (СИ–ЈЗ). Год. 1892. броји 351 пореску главу (1921. – 367 домова и 1.803 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована, Св. Аранђела* и др.), а има и Македонаца (0,8%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,1 (1991). Јужно (1,5 km) од села налази се манастир

Део центра Црљенца

Заова (познато излетиште Браничева), чије оснивање се везује за легенду о сестри Јелици, коју су невини браћа растргла везујући је коњима за репове. Поред манастира налази се мање *вештачко језеро* у долини Заовачког потока. Електрично осветљење добија 1954, а водом се већином снабдева из копаних бунара (49,3% домаћинстава) и преко сопствених водовода (44,8%). Има осморазредну ОШ "Ђура Јакшић", здравствену амбуланту и др.

ЦРЉЕНАЦ (1.373 ст.), ратарско-сточарско (52,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (115 m) обалама Мореча, леве притоке Витовнице, у подножју Великог Бубња (283 m), 8 km ЈИ од Малог Црнића. Површина атара износи 1.724 ha. Издуженог је облика (СЗ–ЈИ). Дели се на четири "мале": *Код дома (Центар)*, *Горњу*, *Поток* и *Циган-малу*. Год. 1892. броји 366 пореских глава, а 1921. 355 домова и 1.727 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована, Св. Димитрија* и др.), а има и Рома (0,9%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,1 (1991). Православна црква Св. Петра и Павла подигнута је 1904. год. Електрично осветљење добија 1954, а водом се снабдева преко сопствених водовода (52,8% домаћинстава) и из копаних бунара (47,2%). Има осморазредну ОШ, здравствену амбуланту и др.

ШАПИНЕ (1.632 ст.), ратарско-сточарско (55,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (174 m) странама периодичног Шапинског потока, десне притоке Млаве, с обе стране пута (већи део на левој) Пожаревац–Кучево, 7 km СИ од Малог Црнића. Површина атара, који је богат багреном шумом, износи

1.834 ha. Спадају у стара насеља. Помињу се у Раванничкој повељи кнеза Лазара 1380, 1467. у Браничевском дефтеру (15 кућа), 1892. (477 пореских глава), 1921. (370 домова и 1.678 житеља) итд. Ст. је српско – 98,6% (слави *Св. Јована, Св. Николу, Св. Георгија* и др.), а има Македонаца и Црногораца. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,1 (1991). Поседују православну цркву – стару и нову, посвећену Преображењу Господњем. Струју добијају 1954, а водом се снабдевају преко сопствених водовода (61,6% домаћинства), из копаних бунара (47%) и др. Имају четвороразредну ОШ. Многи мештани налазе се на привременом раду у Француској.

ШЉИВОВАЦ (214 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (35,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (200 m) падинама Сопотске греде, у подножју Дубраве (237 m), 5 km ЈЗ од Малог Црнића. Површина атара износи 327 ha. Неправилног је облика (СЗ–ЈИ). Год. 1892. броји 63 пореске главе (1921. заселак са 55 домова и 115 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована, Св. Аранђела* и др.; заветине *Тројице* и *Мала Госпојина*), а има и Македонаца (2,3%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Струју добија 1954, а водом се претежно снабдева из копаних бунара (48% домаћинства) и преко сопствених водовода (26%).

МЕДВЕЂА

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	44	9.0	91.0	14.2	17.5	414.5	253.8	33.6	44.5
1971.	-	44	12.6	87.4	13.7	13.8	502.1	257.4	33.7	43.1
1981.	-	44	14.4	85.6	5.2	5.0	525.3	272.8	42.1	53.9
1991.	2	42	22.9	77.1	11.5	3.4	547.9	336.3	38.1	36.1

БОГУНОВАЦ (90 ст.), сточарско и воћарско (86,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (740 m) падинама Мркоњског виси, огранка Гољак планине (1181 m), 12 km ЈЗ од Медвеђе. Површина атара износи 739 ha. Дели се на три махале (*Горња мала, Микарићи* и *Богосављевићи*). Основан је на месту са траговима раније насељености (остаци на имањима Микарића и Стојковића). Спада у расељена, па касније обновљена села. После ослобођења од Турака броји 19 пореских глава (1892). Ст. је српско (слави *Св. Стевана, Св. Јована, Св. Ђорђа Алимпија* и *Св. Николу*), досељено 1883/84. и 1905. год. из Шекулара, Куча, Мораче и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,8 (1991). Струју добија 1988, а водом се снабдева преко гравитационих водовода.

Има МЗ, споменик борцима палим у ратовима од 1914. до 1918, а зграда четвороразредне ОШ је у изградњи.

БОРОВАЦ (114 ст.), сточарско и воћарско (56,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (720 m) северним огранцима Гољак планине (1181 m), 9 km јужно од Медвеђе. Површина атара износи 859 ha. Географско име добија по старом бору кога су први досељеници затекли. Подељен је на четири махале: *Невесинску, Ђораву страну, Шарце* и *Стубицу*. На стао је на месту са траговима раније насељености (локалитет Капија и др.). Спада у расељена, па касније обновљена села. После ослобођења од Турака, када носи назив *Борови*, броји 18 пореских глава (1892). Ст. је српско (слави *Св. Александра* и *Св. Ђорђа Алимпија*), досељено 1889. и 1904. год. из Васојевића, Пиве и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,4 (1991). Струју добија 1979/80, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ, МК, споменик погинулим 1912. на локалитету Капија и др.

ВАРАДИН (98 ст.), сточарско (82,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (780 m) јужним огранцима Мајдан планине (1064 m), 19 km западно од Медвеђе. Припада К.О. Реткоцер (3.443 ha). Повезује пет махала (*Џуцин брег, Трешница, Перуновића коса, Крчевине* и *Аџића брдо*). Формиран је на месту са траговима раније насељености (место Црквина на имању Ђуровића). Спада у расељена, па потом обновљена насеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. аранђела Михаила* и *Св. Луку*), досељено у периоду 1883–1906. год. из Мораче, Роваца, Ђелице, Пљешевце, Ужица и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Електричну енергију добија 1988, а водом се снабдева преко гравитационих водовода.

ВЕЛИКА БРАИНА (59 ст.), сточарско (61% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (900 m) падинама Брајинског виси, огранка Гољак планине (1181 m), 41 km ЈЗ од Медвеђе. Површина атара износи 1.150 ha. Просторно обједињује шест махала: *Долове, Главичу, Патролу, До са караулом, Криво дрво* и *Прпоре*. Основана је на месту са значајним траговима раније насељености (остаци средњовековног града властелинске породице Мусић и православне црквине на Ретковом вису и др.). Спада у расељена, па касније обновљена села. Помиње се 1892. (5 кућа) под именом *Брајина*. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Луку* и *Св. аранђела Михаила*), досељено од 1890. до 1920. год. из околине Никшића, Пећи и Мораче. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2

(1961) до 1,4 (1991). У В.Б. су рођени *Лука Перовић* и *Лука Кнежевић*, носиоци Карађорђевог звезде, и *Владимир Букилић*, народни херој. Струју добија 1989, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Четвороразредна ОШ престала је са радом 1971. год.

ВРАПЦЕ (69 ст.), сточарско и воћарско (71% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (730 m) падинама Гољак планине (1181 m), 16 km јужно од Медвеђе. Површина атара износи 1.503 ha. четири махале: *Кулића поток*, *Невесинце*, *Пиваљски поток* и *Влаку*. Остаци старије насељености су значајни (пронађени земљани ћупови из XIII в. пре нове ере, за које се верује да представљају остатке грчког гробља). Спада у насељена, па касније обновљена села. После ослобођења од Турака, када се помиње под именом *Врапци*, броји 7 пореских глава (1892). Ст. је српско (слави *Св. аранђела Михаила* и *Св. Николу*), досељено у периоду 1889–1904. год. из источне Херцеговине, Пиве, Роваца, околине Гацког, Грахова, Берана и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,2 (1991). Струју добија 1979/80, а водом се снабдева преко гравитационих водовода.

ГАЗДАРЕ (731 ст.), ратарско (14,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној обали Газдарске реке, леве притоке Јабланице, 7 km СЗ од Медвеђе. Површина атара износи 1.452 ha. Простире се у висинској зони 390–600 m. Подељено је на две физиономске целине: старију, са засеокима *Горње Газдаре*, *Крушак* и *Шиљак*, у ЈИ подножју Расоваче, и млађу, од Флотације до Грабовице (дугачку 2,5 km) са више група кућа које се постепено спајају. Убраја се у стара насељена, па потом обновљена села. Пронађени остаци раније насељености су значајни (остаци православних цркви у Великој Реци и на имању Раденковића). Након ослобођења од Турака, када носи назив *Газдари*, броји 50 пореских глава (1892). Ст. је српско (слави *Св. Јована* и *Св. Николу*; сеоска слава *Св. Пантелеј*), досељено после 1879. из околине Књажевца (Бучје и Зубетинац), Зајечара (Грдиште), Пећи, Косовске Каменице, Ђиљана и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). Струју добија 1951, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има дејачи вртић, четвороразредну ОШ, МЗ, погон фабрике шприцева "Здравље" из Лесковца, споменик погинулим у II светском рату и др.

ГОРЊА ЛАПАШТИЦА (315 ст.), сточарско и воћарско (48,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600 m) старој језерској површи, у изворишту Лапаштичке реке, десне притоке Јабланице, 10 km СИ од Медвеђе. Површина атара износи 920 ha. Повезује седам махала: *Миљковску*, *Дервенску*, *Долинце*, *Грчку*,

Фазлиову, *Зукову* и *Саитову*. Основана је на месту са траговима раније насељености (остаци православне цркве). Спада у насељена, па касније обновљена села. Првобитно представља једно насеље – *Лапаштицу* (1892. – 50 пореских глава), са сада самосталним селом Доња Лапаштица. Ст. је српско (слави *Св. аранђела Михаила* и *Св. Николу*), досељено после 1878. год. из околине Врања, и албанско, досељено после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем (1737) и крајем XVIII в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Електрично осветљење добија 1986–1988, а водом се снабдева преко гравитационих водовода.

ГОРЊИ БУЧУМЕТ (203 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (42,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (640 m) ЈИ падинама Петрове горе (Бучуметски вис, 853 m), огранка Радан планине (1409 m), 14,5 km северно од Медвеђе. Површина атара износи 545 ha. Обухвата 10 махала: *Чардаклије*, *Грујинце*, *Камењарско ребро*, *Косовљанце*, *Куковчане*, *Појатиште*, *Шишинце*, *Копиљак*, *Ширицу* и *Шумце*. Настао је на месту са траговима раније насељености. Спада у насељена, па касније обновљена села. Првобитно представља једно насеље – *Бучумет* (1892. – 127 пореских глава), од кога су временом формирана три посебна села – Доњи (1953. – 103 домаћинства и 572 житеља), Средњи (1953. – 113 домаћINSTAVA и 725 житеља) и Г.Бучумет (1953. – 79 домаћINSTAVA и 451 житељ). Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа*, *Св. Димитрија*, *Св. аранђела Михаила* и *Св. Николу*; сабор *Трнова Петка*), досељено после 1878. год. са Власине и из новобрдске Криве Реке. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,3 (1991). Струју добија 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ, православну цркву у махали *Шишинце* и др.

ГОРЊИ ГАЈТАН (106 ст.), сточарско-ратарско (38,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1000 m) падинама Радан планине (1409 m), 21 km СЗ од Медвеђе. Површина атара износи 2.373 ha. Састоји се из 10 махала (*Врата*, *Аџинци*, *Јокановићи*, *Црвоник*, *Долине*, *Равниште*, *Вртоп*, *Велики под*, *Мали под* и *Петровац*). Формиран је на месту са траговима раније насељености (црквица Св. Петра и др.). Припада насељеним, па касније обновљеним селима. Првобитно представља једно село – *Гајтан* (1892. – 78 пореских глава), од кога су временом настала два данас самостална насеља – Г. (1953. – 92 домаћINSTAVA и 578 житеља) и Доњи Гајтан (1953. – 94 домаћINSTAVA и 585 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Луку* и *Св. Ђорђа*; сабор *Св. Илија*), досељено после 1878. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у

распону од 0,2 (1961) до 2,5 (1991). У. Г.Г. је 28. новембра 1926. год. рођен *др Милорад Васовић*, географ, познати универзитетски професор и научни радник. Православна црква посвећена је Св. Илији. Струју добија 1987/88, а водом се снабдева преко локалних водовода. Четвороразредна ОШ због мањка ученика престала је са радом 1998. год. Има споменик учесницима рата 1941–1945. у махали *Равниште* и споменик Радовану Ковачевићу Максиму, народном хероју, на месту погибије (Јововића ливаде).

ГРБАВЦЕ (252 ст.), сточарско и воћарско (59,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (830 m) падинама Гољак планине (1181 m), 18 km ЈИ од Медвеђе. Површина атара износи 1.255 ha. Обухвата две махале: *Грбавце* и *Власе*. Утврђени су остаци православне црквине у махали *Власе*. Убраја се у насељена, па касније обновљена насеља. Ст. је албанско, досељено после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем (1737) и крајем XVIII в. из северне Албаније и са Косова. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Струју добија 1987/88, а водом се снабдева преко гравитационих водовода и са извора.

ГУБАВЦЕ (43 ст.), сточарско и воћарско (83,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (920 m) падинама Гољак планине (1181 m), 36 km ЈЗ од Медвеђе. Површина атара износи 789 ha. Повезује четири махале: *Градину*, *Гуриште*, *Клење* и *Суво поље*. Основано је на месту са траговима старије насељености (остаци римске рударске и топионичарске активности, православна црквица и сл.). Сматра се да је првобитно насеље расељено, па касније обновљено. После ослобођења од Турака, када носи назив *Губавци*, броји 5 пореских глава (1892). Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Ђорђа* и *Св. аранђела Михаила*), досељено у периоду 1889–1904. год. из Црне Горе, Херцеговине и околине Гњилана. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,8 (1991). Струју добија 1987/88, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има МЗ. Четвороразредна ОШ престала је са радом због мањка ученика 1991. год.

ГУРГУТОВО (93 ст.), ратарско и воћарско (25,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (420 m) долинским странама Јабланице, леве притоке Јужне Мораве, 11 km СИ од Медвеђе. Површина атара износи 267 ha. Обухвата 30-ак доста разређених кућа. Основано је на месту са траговима раније насељености (остаци римског кастела Каљаје – Градине). Припада расељеним, па касније обновљеним селима. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. аранђела Михаила* и *Св. Николу*), досељено око 1889. год. и касније из око-

лине Врања и новобрдске Криве Реке. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,4 (1991). Струју добија 1978, а водом се снабдева преко гравитационих водовода.

ДОЊА ЛАПАШТИЦА (112 ст.), сточарско и воћарско (59,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (570 m) долинским странама Лапаштичке реке, десне притоке Јабланице, 8,5 km СИ од Медвеђе. Површина атара износи 376 ha. У атару се налази храст из чијег је корена израсло 20 стабала. Повезује четири махале (*Чергарци*, *Ковчержари*, *Шаприћи* и *Барељска*). Настала је на месту са траговима раније насељености, којих има у самом насељу. Убраја се у насељена, па касније обновљена села. Првобитно представља једно насеље – *Лапаштицу* (1892. – 50 пореских глава), са сада самосталним селом Горња Лапаштица. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. аранђела Михаила* и *Св. Николу*), досељено после 1878. год. из околине Врања. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,7 (1991). Електрично осветљење добија 1987/88, а водом се снабдева преко гравитационих водовода.

ДОЊИ БУЧУМЕТ (279 ст.), ратарско и воћарско (25,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (540 m) долинским странама Јабланице, леве притоке Јужне Мораве, 12 km северно од Медвеђе. Површина атара износи 987 ha. Обједињује девет махала, од којих неке имају родовска имена (*Горња*, *Доња*, *Црквица*, *Пешина*, *Миличина*, *Село* или *Центар*, *Шаприћи*, *Маћедонце* и *Севдић*). Од трагова раније насељености значајни су остаци пронађени на имању Стаменковића. Старо насеље је расељено, па потом обновљено. Првобитно представља једно насеље – *Бучумет* (1892. – 127 пореских глава), од кога су временом формирана три посебна села – *Горњи* (1953. – 79 домаћинстава и 451 житељ), *Средњи* (1953. – 113 домаћинстава и 725 житеља) и *Д.Бучумет* (1953. – 103 домаћинства и 572 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Стевана*, *Св. аранђела Михаила* и *Св. Николу*; сеоска слава *Тројице*; сабори 7. и 12. јули), досељено 1879. год. и касније из околине Црне Траве и Суве Реке. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). У селу се налази православна црква Св. Петке. Електрично осветљење добија 1976, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има осморазредну ОШ "Партизански дом", здравствену амбуланту, споменике борцима страдалим 1912–1918. и 1941–1945. и МЗ за четири насеља (Рујковац, Д., Горњи и Средњи Бучумет).

ДОЊИ ГАЈТАН (160 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (18,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног

типа, на (700 m) падинама Мајдан планине (1064 m) и огранцима Петрове горе (1149 m), једног од врхова Радан планине (1409 m), 18 km СЗ од Медвеђе. Површина атара износи 1.856 ha. Дели се на девет махала (*Понта, Врљика, Малигот, Савићи, Језерина, Тодоровићи, Вртоп, Расовача и Петровац*). Трагови раније насељености су многобројни и значајни (локалитети Вртоп, Малигот, Језерина, Врљика и др.). Спада у расељена, па касније обновљена села. Првобитно представља једно село – *Гајтан* (1892. – 78 пореских глава), од кога су временом настала два данас самостална насеља – *Горњи* (1953. – 92 домаћинства и 578 житеља) и *Д.Гајтан* (1953. – 94 домаћинства и 585 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Луку и Св. аранђела Михаила*), досељено 1879, 1889, 1904, 1906. и 1919. год. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,3 (1991). Православна црква, код које се налази извор – култно место, *Вилине воде*, посвећена је *Св. пророку Илији*, чији дан је и сабор. Електрично осветљење добија 1987/88, с тим што махала *Петровац* још увек није електрифицирана, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ.

ДРЕНЦЕ (197 ст.), сточарско и воћарско (20,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (560 m) падинама Мајдан планине (1064 m), 18 km СЗ од Медвеђе. Површина атара износи 1.703 ha. Повезује пет махала: *Мајдан, Дренце, Кулину, Лазину и Брајшор*. Основано је на месту са траговима праисторијске (у *Брајшор мали*) и касније насељености. Старо насеље временом је расељено, па касније обновљено. Након ослобођења од Турака (1892) помиње се као заселак под именом *Дренци*. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Ђурђевдан и Св. Луку*; сабор и сеоска слава *Тројице*), досељено после 1879. год. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,2 (1991). Електричну енергију добија 1988, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Четвороразредна ОШ, због дефицита ученика, престала је са радом 1998. год.

ЋУЛЕКАРЕ (149 ст.), сточарско и воћарско (59,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (720 m) старој језерској површи – развођу Ћулекарске, Тупалске и Бувске реке, 17,5 km источно од Медвеђе. Површина атара износи 753 ha. Обухвата пет махала: *Шумску, Ивановићку, Горњу, Доњу и Бојничку*. Спада у расељена, па касније обновљена села. После ослобођења од Турака, када носи назив *Ћулекар*, броји 32 пореске главе (1892). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Ђурђевдан, Св. аранђела Михаила и Св. Николу*; сабор *Огњена Марија*), досељено после 1878. из околине Врања, и албанско, досељено крајем 1878. год. из Бој-

ника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). Струју добија 1980, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ и МЗ.

КАПИТ (304 ст.), сточарско и воћарско (49,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (580 m) долинским странама Јабланице, леве притоке Јужне Мораве, 8 km источно од Медвеђе. Површина атара износи 554 ha. Обухвата три махале са родовским именима: *Ајрадинову, Алијеву и Паказитову*. Убраја се у стара расељена српска насеља, па касније обновљена. Након ослобођења од Турака, када се помиње као *Канић и Дедић*, броји 31 пореску главу (1892). Ст. је албанско, досељено после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем (1737) и крајем XVIII в. из северне Албаније и са Косова. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). Електрично осветљење добија 1980, а водом се снабдева преко гравитационих водовода и са извора.

ЛЕЦЕ (503 ст.), рударско (10,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној обали Газдарске реке, леве притоке Јабланице, 12 km СЗ од Медвеђе. Површина атара износи 1.705 ha. Просторно се развија у висинском појасу 460–800 m. Обухвата девет физиономских делова: *Шангај, Круг, Стару* (позната и под називом *Енглеска колонија*) и *Нову колонију* (изграђена после II светског рата), *Хотел, Леце село, Бубрег, Врела и Голеи*. Убраја се у стара насеља. Остаци раније насељености су многобројни и значајни (римско утврђење и црква, новац цара Константина, археолошки локалитет Кулина, црквиште и др.). Кроз историју више пута је расељавано, па потом обнављано. Као рударско насеље познато је од римског и византијског периода. Насеље је настало и развија се у зони рудног налазишта (андезитски масив Рисовице) са знатним садржајем цинка, злата, сребра и пирита. Ст. је српско (сеоска слава *Видовдан*), досељено 1820. највећим делом из околине Књажевца, 1880. год. и почетком XX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,7 (1991). Електричну енергију добија 1946, а водом се снабдева преко централног водовода. Има осморазредну ОШ "Радован Ковачевић Максим", МЗ, здравствену амбуланту, пошту, локалну пијацу (пазарни дан – *среда*) и др. У привредном погледу највећи значај има рудник (између I и II светског рата најзначајније предузеће у Горњој Јабланици) олово-цинкане руде (запошљава 300 рудара), у саставу "Трепча" из Косовске Митровице, и фабрика малих трансформатора и електро опреме. Већина мештана економску егзистенцију остварује у поменутим предузећима, а сточарство, ратарство и воћарство су допунске активности.

МАЛА БРАИНА (34 ст.), сточарско (76,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (760 m) падинама Брајинског виса, огранка Гољак планине (1181 m), 33 km ЈЗ од Медвеђе. Површина атара износи 590 ha. Обухвата 10-ак кућа размештених на падинама Брајинског виса. Основана је на месту са остацима средњовековног манастира Богородице Брајинске. Спада у расељена, па касније обновљена села. Пре добијања статуса самосталног насеља представља физиономски део (1953. – 21 домаћинство и 115 житеља) села Губавце, који се помиње 1892. (5 кућа) под именом *Губавци*. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. аранђела Михаила и Св. Николу*), досељено 1890. год. и касније већином из Црне Горе, и мањим делом са Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Струју добија 1989, а водом се снабдева преко гравитационих водовода и из копаних бунара.

МАРОВАЦ (141 ст.), сточарско и воћарско (90,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (910 m) падинама Гољак планине (1181 m), 25 km ЈИ од Медвеђе. Површина атара износи 1.902 ha. Дели се на пет махала (*Мушика, Самоково, Бујак, Бели камен и Синаново*). Остаци старина су многобројни (локалитети Мушика, Бујак, Китка, Веља глава и Бели камен). Старо село временом је расељено, а данашње настаје крајем XIX в. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Ђорђа и Св. аранђела Михаила; сабор Тројице*), досељено 1895. год. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,9 (1991). Православна црква посвећена је Св. Тројицама. Електричну енергију добија 1989, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ.

МАЋЕДОНЦЕ (337 ст.), ратарско и воћарско (34,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (620 m) левој долиној страни Јабланице, леве притоке Јужне Мораве, 4 km јужно од Медвеђе. Површина атара износи 1.109 ha. Подељено је на 10 махала: *Страхињића брег, Врањску косу, Радовановиће, Петровиће, Реку, Димиће, Бели камен, Шанац, Пузницу и Симиће*. Спада у стара српска расељавана села. Данашње насеље настало је на месту са траговима раније насељености (остаци православних цркви, турско гробље и сл.). Након ослобођења од Турака, када се помиње под именом *Маћедонци*, броји 39 пореских глава (1892). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Саву и Св. Николу*; сеоска слава *Св. аранђел Гаврило*), досељено 1880/81. већином из околине Црне Траве. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,9 (1991). Електрично осветљење добија 1969, а водом се снабдева преко гравитационих водовода, с тим

што је несташица воде изражена у вишим деловима села. Има четвороразредну ОШ.

МАЋЕДОНЦЕ – РЕТКОЦЕРСКО (87 ст.), сточарско и воћарско (79,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (590 m) левој обале Јабланице, леве притоке Јужне Мораве, 5 km јужно од Медвеђе. Припада К.О. Реткоцер (3.443 ha). Обухвата више махала са родовским називима (*Величковићи, Стевановићи, Спасићи, Голубовићи, Златковићи, Станковићи, Димитријевићи, Реџићи, Арсићи* и др.). Спада у стара српска расељена, па потом обновљена насеља. Ст. је српско (слави *Св. Стевана, Св. Јована, Св. аранђела Гаврила, Св. Ђорђа и Св. Николу*), досељено 1883, 1886, 1889. и 1906. год. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 4 (1991). Струју добија 1987/88, а водом се снабдева преко гравитационих водовода, с тим што је несташица воде изражена у вишим деловима села.

МЕДВЕЂА (3.057 ст.), градско насеље (по правном критеријуму) и центар истоимене општине (524 km², 44 насеља и 13.368 ст.), у Јабланици, предеоној целини ЈИ Србије, поред тока истоимене реке (73,5 km), леве притоке Јужне Мораве. Лоцирана је на (350 m) долињским странама Јабланице, код ушћа њене леве притоке Лапаштичке реке у ерозионом проширењу, с обе стране савременог пута Лесковац–Приштина, 43 km ЈЗ од Лесковца и 343 km ЈИ од Београда. Географске координате су 43°39' с.г.ш. и 21°04' и.г.д. Површина урбане територије, по ГУП-у из 1985, износи 135 ha, а катастарска 1.983 ha. Урбаном физиономијом

Црква Вазнесења Господњег у Медвеђи

Панорама Медвеђе

обједињује 10 мањих целина (махала): Батаковиће, Богдушевац, Бутуровиће, Дедиће, Дашиновац, Ђоравицу, Мариће, Станушиће, Терзиће и Чокотанце. Електрифицирана је 1923, плански урбанистички развој има од 1971. (Просторни план општине Медвеђа од 1988), а централни систем водоснабдевања и канализациону мрежу добија 1979. год. У српско средњовековно доба помиње се под именом *Међења*. Под садашњим називом наводи се у турском попису из 1516. год. После ослобођења од Турака броји 75 пореских глава (1892). Ст. је српско (70%), досељено од 1879.

до 1888. год. са Косова и Метохије, из Црне Горе и Херцеговине, а има и осталих етничких припадника (Албанци, Црногорци и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). Православни храм посвећен Вазнесењу Господњем подигнут је 1887. (обновљен 1994). Носиоци и иницијатори економског развоја су разноврсна предузећа, од којих већи значај имају металска индустрија "Термовент", текстилна индустрија "Нитекс", у саставу истоимених предузећа из Ниша, и "Хладњача", у саставу Агроиндустријског комбината из Лесковца. Има осморазредну ОШ "Божидар Стојановић Дренички" (почела са радом 1931), СШ "Никола Тесла" (за занимање економске и металске струке), Дом културе "Петар Петровић Његош", споменик страдалим у ослободилачким ратовима од 1912. до 1918, пијацу (пазарни дан – *четвртак*) и др.

Споменик погинулим 1912–1918. год. у Медвеђи

МЕДВЕЦЕ (116 ст.), сточарско и воћарско (50% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (760 m) падинама Гољак планине (1181 m), 34 km ЈЗ од Медвеђе. Површина атара износи 917 ha. Дели се на четири махале: *Дабишевац*, *Поповића брдо*, *Мулић* и *Зировину*. Средњовековне је старости. Старо село је временом расељено, па потом обновљено. Након ослобођења од Турака помиње се под именом *Медевци* (1892). Ст. је српско (слави *Св. Јоакима* и *Ану*, *Св. Луку* и *Св. аранђела Михаила*), досељено 1889. и 1894. год. из Црне Горе, новобрдске Криве Реке и околине Ђњилана. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1 (1991). Струју добија 1987/88, а водом се снабдева преко гравитационих водова. Има четвороразредну ОШ.

МРКОЊЕ (116 ст.), сточарско и воћарско (67,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (640 m) падинама Гољак планине (1181 m), 26 km ЈЗ од Медвеђе. Површина атара износи 1.647 ha. У атару се налази палеовулканска купа Мркоњски вис (1014 m) изграђена од трахитских стена. Дели се на пет махала (*Коса врабачка, Логор, Радовановићи, Лакићевићи и Сладојевићи*). Остаци раније насељености су многобројни (трагови православних цркви, турско гробље и сл.). Припада српским насељеним, па потом обновљеним насељима. Након ослобођења од Турака, када носи назив *Мркоња*, броји 14 пореских глава (1892). Ст. је српско (слави *Св. Стевана, Св. Јована и Св. Николу*), досељено 1879. и 1889. год. из Црне Горе и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 3,6 (1991). Струју добија 1988, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Некадашња четвороразредна ОШ престала је са радом због дефицита ученика.

НЕГОСАВЉЕ (473 ст.), ратарско и воћарско (9,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (350 m) левој речној тераси Јабланице, леве притоке Јужне Мораве, 3 km северно од Медвеђе. Површина атара износи 529 ha. Подељено је на четири махале (*Филиповићи, Станковићи, Ристићи и Лазаревићи*). Основано је на месту са пронађеним траговима старије насељености (локалитет Утрина). Спада у стара српска насељена, па потом обновљена насеља. После ослобођења од Турака броји 22 пореске главе (1892). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Ђорђа и Св. аранђела Михаила; сабор и сеоска слава Трећа Тројица*), досељено у периоду 1888–1890. већином са Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Електрифицирано је 1946, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ.

ПЕТРИЉЕ (89 ст.), ратарско-сточарско (70,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (520 m) левој долиној страни Јабланице, леве притоке Јужне Мораве, 8 km јужно од Медвеђе. Површина атара износи 1.094 ha. Обухвата четири махале: *Радивојевића реку, Љевошачку косу, Паловртиће и Криву крушку*. Од пронађених трагова старина значајна је православна црквица на месту Вељкови. Убраја се у стара српска насељена, па касније обновљена насеља. Након ослобођења од Турака, када се помиње под именом *Петриља*, броји 18 пореских глава (1892). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Ђорђа и Св. аранђела Михаила; сабор и сеоска слава Јеремијиндан*), досељено у периоду 1880–1882. год. из Црне Горе (Шекулар, Беране и др.) и са Космета. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,7 (1991).

Електричну енергију добија 1987/88, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има МЗ, а четвороразредна ОШ престала је са радом 1990. год.

ПОРОШТИЦА (53 ст.), сточарско и воћарско (75,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (700 m) падинама Гољак планине (1181 m), 24 km ЈЗ од Медвеђе. Површина атара износи 470 ha. Обједињује 20-ак кућа размештених на падинама поменуте планине. Средњовековне је старости. Старо српско село временом је насељено, па потом обновљено. После ослобођења од Турака броји 5 пореских глава (1892). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Луку, Св. аранђела Михаила и Св. Николу*), досељено од 1889. до 1894. год. из Црне Горе, Херцеговине и са Космета. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1 (1991). Струју добија 1989, а водом се снабдева преко гравитационих водовода.

ПУСТО ШИЛОВО (103 ст.), сточарско и воћарско (43,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној обали Лапаштичке реке, леве притоке Јабланице, 7 km СЗ од Медвеђе. Површина атара износи 1.107 ha. Простире се у висинској зони 490–680 m. Подељено је на три физиономска дела: *Копран*, најстарији део села, *Средње* и *Доње Шилово*. Остаци старина су многобројни (трагови православних цркви у *Копрану*, стари камени споменик, турско гробље и др.). Убраја се у стара српска насељена, па потом обновљена насеља. После ослобођења од Турака броји 28 пореских глава (1892). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Илију и Св. Николу; сабор Св. великомученик Прокотије*), досељено 1879. и 1908/09. већином из Црне Горе и околине Књажевца. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,9 (1991). Електрифицирано је 1963, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има МЗ.

РАВНА БАЊА (593 ст.), сточарско и воћарско (53,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у горњем делу слива Бањске реке, десне саставнице Јабланице, 17 km ЈИ од Медвеђе. Површина атара износи 1.952 ha. Просторно се развија у висинском појасу 480–900 m. Повезује седам махала: *Точинску, Бањску, Горњу, Стошићку, Ражени поток, Текијску и Трсену*. Пронађених трагова раније насељености има на више локалитета (римско гробље у *Трсени* и *Текији*, остаци православних цркви у *Раженом потоку* и сл.). Припада старим српским насељеним, па потом обновљеним насељима. После ослобођења од Турака броји 46 пореских глава (1892). Ст. је српско (слави *Св. Враче, Митровдан, Св. Луку, Св. Ђорђа и Св. аранђела Михаила*), досељено после 1879. из Пољанице, са Косова и Метохије, а има и досељених Албанаца. Индекс демо-

графског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). У селу се налази православна црква Св. оца Николаја. Електричну енергију добија 1987, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има осморазредну ОШ и МЗ.

РЕТКОЦЕР (89 ст.), сточарско и воћарско (80,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (720 m) падинама Споначког брда (988 m), 10 km западно од Медвеђе. Површина атара износи 3.443 ha. Обједињује седам махала (*Влаховићи, Ђикановићи, Величковићи, Контићи, Ристовићи, Чечовићи и Булатовићи*). Старо српско село је расељено, па касније обновљено. После ослобођења од Турака броји 75 пореских глава (1892). Ст. је српско (сеоске славе *Други дан Васкрса* и *Спасовдан*), досељено у периоду 1883–1906. год. из Мораче, Роваца, Дробњака, Балабана (Орлане), околине Пећи и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,2 (1991). Електрично осветљење добија 1987/88, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ, здравствену амбуланту и МЗ.

РУЈКОВАЦ (350 ст.), ратарско и воћарско (36,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (350 m) левој обали Јабланице, леве притоке Јужне Мораве, 9 km СИ од Медвеђе. Површина атара износи 1.302 ha. Обухвата пет махала: *Стојиће, Јозиће, Младеновиће, Порићане и Планину*. Трагова раније насељености има на више локалитета (остаци римског кастела Каљаје – Градина, православних цркви и др.). Спада у стара српска расељена, па потом обновљена насеља. Ст. је српско (слави *Св. Стефана, Св. Јована, Петровдан, Петковдан, Св. Луку, Св. арапска Михаила и Св. Николу*), досељено 1881. већином из околине Ђиљана. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,2 (1991). Електричну енергију добија 1968, а водом се снабдева преко гравитационих водовода и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, споменике погинулима у Балканским, I и II светском рату и МЗ.

СВИРЦЕ (368 ст.), сточарско и воћарско (44% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (840 m) падинама Гољак планине (1181 m), 22 km јужно од Медвеђе. Површина атара износи 2.189 ha. Дели се на махале (*Гориња, Рецова, Рудник* и др.). Основано је на месту са значајним траговима раније насељености (остаци средњовековног српског рударства и др.). Спада у расељена, па касније обновљена села. Након ослобођења од Турака (*Свирци*) броји 60 пореских глава (1892). Ст. је албанско, досељено после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем (1737) и крајем XVIII в. из северне Албаније. Индекс

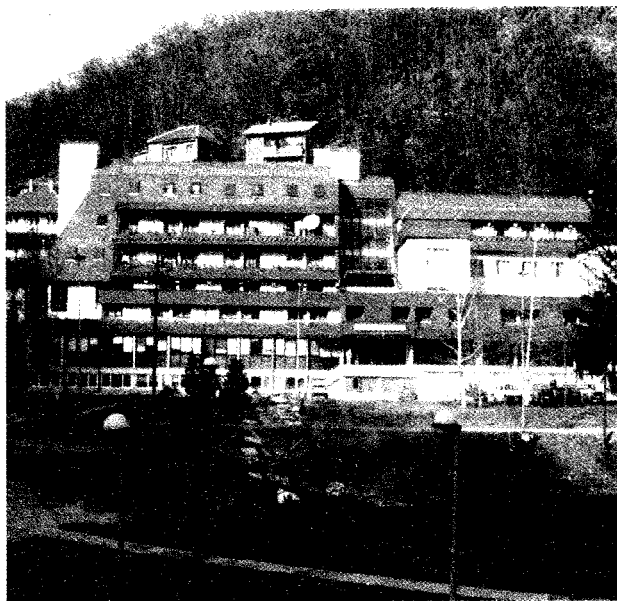
демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Струју добија 1987/88, а водом се снабдева преко гравитационих водовода и са извора.

СИЈАРИНА (815 ст.), сточарско и воћарско (43,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на старој језерској површи у горњем сливу Бањске реке, десне саставнице Јабланице, 12 km ЈИ од Медвеђе. Површина атара износи 2.173 ha. Простире се у висинској зони 500–930 m. Издуженог је облика (5 km), у правцу СЗ–ЈИ. Обухвата шест махала (*Порићани, Анђелићи, Новаковићи, Денићи, Дукат и Јаовац*). У средњовековно доба помиње се под именима *Свињарица* и *Свињарина*. Остаци старина су многобројни (трагови римског и средњовековног рударења, православних цркви у махалама *Јаовац* и *Дукат* и сл.). Првобитно српско насеље је расељено, па касније обновљено. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан* и *Ђириловдан*), досељено после 1879. год. из Шавника, насеља у долини Таре и др., а има и Албанаца, досељених од средине XX в. из околних села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Има цамију саграђену после 1878. (једина исламска богомоља у Горњој Јабланици). Струју добија 1987/88, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ и МЗ.

СИЈАРИНСКА БАЊА (530 ст.), бањско градско насеље (по правном критеријуму), на долинским странама Бањске реке, десне саставнице Јабланице, у Бањској котлини, 10 km ЈИ од Медвеђе. Површина (грађевинска) урбане територије, по актуелном ГУП-у из

Гејзер у Сијаринској Бањи

Хотел у Сијаринској Бањи

1985, износи 26 ха, а катастарска 224 ха. Физиономски обједињује две целине: *Доњу* (420–430 m) и *Горњу Бању* (430–450 m). Одликује се урбанистичком и комуналном опремљеношћу (1931. добија електрично осветљење, 1954. први ГУП, савремени водоводни систем и канализациону мрежу 1958. и сл.). Позната је по термоминералним изворима, којих има 26, од којих 18 има терапијску вредност. Посебну привлачност представљају *гејзери* – термоминерални водоскоци са високом температуром – до 76°C. Од трагова раније насељености значајни су остаци византијске цркве, римских кастела, средњовековног рударења и др. У средњовековно доба представља седиште српске жупе Бања. Средњовековно српско насеље временом је расељено, па касније обновљено. Ст. је српско, досељено после 1879. год. из Црне Горе и околних насеља, а има и Албанаца досељених од средине XX в. из околних села и са Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1991). Православни храм Св. Илије подигнут на темељима византијске богомоље, обновљен је 1998. год. Има осморазредну ОШ "Сијаринска Бања", Здравствено-реhabилитациони центар, дом здравља, пошту, биоскоп, хотел "Гејзер" и др. Седиште је МК за девет насеља (Борован, Грбавце, Маровац, Равна Бања, Свирце, Сијарина, С.Б., Стара Бања и Тупале).

СПОНЦЕ (142 ст.), сточарско и воћарско (85,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (880 m) падиinama виси Споначког брда (988 m), 10 km западно од Медвеђе. Површина атара износи 1.681 ха. Дели се на девет махала: *Соковину*, *Спонце*, *Брезе*, *Клекову главицу*, *Пусило село*, *Сариће*, *Шуматовац*,

Брвеник и *Припоре*. Спада у расељена српска села, па касније обновљена. Садашње насеље формирано је на месту са значајним траговима раније насељености (православне црквине, средњовековно трговиште Дубровчана и Которана и др.). Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Ђурђевдан*, *Св. Луку* и *Св. аранђела Михаила*; сеоска слава *Мали Спасовдан*), досељено после 1878/79. год. из Мораче, Роваца, Херцеговине, околине Гњилана и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,1 (1991). Струју добија 1988, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ и МЗ.

СРЕДЊИ БУЧУМЕТ (306 ст.), ратарско и воћарско (35,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600 m) долинским странама Јабланице, леве притоке Јужне Мораве, 13,5 km северно од Медвеђе. Површина атара износи 1.013 ха. Обухвата девет махала (*Блажина*, *Дејанци*, *Доње* и *Горње Маћедонце*, *Славићи*, *Средњи рид*, *Шумци*, *Тирина* и *Вучаделци*). Данашње насеље основано је на месту старог расељеног. Првобитно представља једно насеље – *Бучумет* (1892. – 127 пореских глава), од кога су временом формирана три посебна села – *Горњи* (1953. – 79 домаћинства и 451 житељ), *Доњи* (1953. – 103 домаћинства и 572 житеља) и *С.Бучумет* (1953. – 113 домаћинства и 725 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Стевана*, *Св. аранђела Михаила* и *Св. Николу*; сеоска слава *Тројице*), досељено око 1879. год. и касније из околине Црне Горе и Суве Реке. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,1 (1991). Електрично осветљење добија 1976, а водом се снабдева преко гравитационих водовода.

СТАРА БАЊА (171 ст.), сточарско и воћарско (69% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на падиinama Гољак планине (1181 m), 21 km ЈИ од Медвеђе. Површина атара износи 1.184 ха. Просторно се развија у висинској зони 680–940 m. Подељена је на три махале: *Стару Бању*, *Мамуловац* и *Шајић*. Припада старим расељеним српским насељима, па касније обновљеним на месту са траговима раније насељености (остаци православних цркви, турско гробље у *Мамуловцу* и др.). Након ослобођења од Турака броји 58 пореских глава (1892). Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Ђурђевдан* и *Св. аранђела Михаила*), досељено у периоду 1885–1888. год. из Црне Горе и околине Пећи. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Електрично осветљење добија 1984, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ и МЗ.

СТУБЛА (197 ст.), сточарско и воћарско (74,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (650 m) па-

динама Мајдан планине (1064 m), 12 km СЗ од Медвеђе. Површина атара износи 1.839 ha. Обједињује пет махала: *Горњу и Доњу Стублу, Мискиће, Бериш и Јевтовину*. Основана је на месту са траговима раније насељености (остаци православних црквица у махалама *Доња и Горња Стубла* и др.). Првобитно насеље је расељено, а данашње настаје током досељавања предака садашњих житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Св. Луку и Св. Николу; сабор и сеоска слава Трећа Тројица*), досељено после 1879. год. из Црне Горе, Херцеговине, околине Пећи и новобрдске Криве Реке. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,7 (1991). Струју добија 1988, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ.

ТУЛАРЕ (244 ст.), ратарско и воћарско (31,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у СЗ делу Туларске котлинице, на (555 m) контакту котлинског дна и обода, између Ђаловог (845 m) и Мркоњског вика (1017 m), огранака Гољак планине (1181 m), 24 km ЈЗ од Медвеђе. Површина атара износи 1.476 ha. У атару постоје термоминерални извори познати под именом *Туларска бања*. Повезује четири махале: *Туларски вис, Мркоњски вис, Соковину и Ђораву*. Настало је на месту са траговима раније насељености (остаци римских кастела, средњовековни манастирски коначи и сл.). Спада у расељена, па касније обновљена села. После ослобођења од Турака, када се наводи под именом *Тулари*, броји 15 пореских глава (1892). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Николу* и др.; *сабор и сеоска слава Трећа Тројица*), досељено после 1880. год. из Црне Горе, Херцеговине и околине Ђиљана. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). Православна црква Св. Тројице подигнута је 1890. год. Струју добија 1976, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има осморазредну ОШ "Радован Ковачевић Максим", здравствену амбуланту, пошту, споменик учесницима рата 1941–1945, текстилну фабрику "Туларка" (50 радника) и др. Седиште је МК за осам насеља (Велика и Мала Брајина, Губавце, Медевце, Мркоње, Пороштица, Т. и Чокотин).

ТУПАЛЕ (943 ст.), ратарско-сточарско (25,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (710 m) десној долиној страни Јабланице, леве притоке Јужне Мораве, 4 km ЈИ од Медвеђе. Површина атара износи 1.378 ha. Повезује три махале: *Ајетову, Асанову и Ђоровицу*. Старо српско село временом је расељено. Данашње насеље настало је на месту са траговима старије српске насељености (остаци темеља – 6x4 m, православне цркве и сл.). Након ослобођења од Турака броји 54 пореских глава (1892). Ст. је албанско (фис Га-

ши), досељено после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем (1737) и крајем XVIII в. из северне Албаније. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Струју добија 1980, а водом се снабдева преко гравитационих водовода и са извора. Има осморазредну ОШ "Зејнел Ајдини" и споменик учесницима рата 1941–1945. год.

ЦРНИ ВРХ (167 ст.), ратарско и воћарско (32,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној обали (при дну долиној стране) Јабланице, леве притоке Јужне Мораве, 5 km СИ од Медвеђе. Површина атара износи 628 ha. Простире се у висинској зони 350–640 m. Подељен је на три махале: *Јабукар, Горњи и Доњи Црни Врх*. Кроз историју више пута је расељаван, па обнављан (остаци православних цркви и др.). После ослобођења од Турака броји 30 пореских глава (1892). Ст. је српско (слави *Митровдан, Св. аранђела Михаила и Св. Николу; сабор и литије Св. аранђел Гаврило*), досељено у периодима 1880–1883. и 1884–1888. год. са Власине, из Бердуја, Рупља и Горњег Гара. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,7 (1991). Струју добија 1956, а водом се снабдева преко гравитационих водовода и из бунара. Има четвороразредну ОШ и МЗ.

ЧОКОТИН (102 ст.), сточарско и воћарско (54,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (520 m) левој долиној страни Туларске реке, леве саставнице Јабланице, 14,5 km ЈЗ од Медвеђе. Површина атара износи 788 ha. Обухвата три махале: *Баранце, Перовиће и Костиће*. Спада у стара српска расељена, па потом обновљена насеља. Након ослобођења од Турака броји 28 пореских глава (1892). Ст. је српско (слави *Св. аранђела Гаврила, Св. Ђорђа и Св. Николу*), досељено 1883. год. из околине Пећи. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,3 (1991). У насељу се налази православна црква посвећена Огњеној Марији. Електрифициран је 1987/88, а водом се снабдева преко гравитационих водовода са израженом несташницом воде у вишим деловима насеља. Има МЗ. Четвороразредна ОШ престала је са радом, због дефицита ученика, пре неколико год.

МЕРОШИНА

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	27	2.7	97.3	17.7	9.4	340.6	268.7	54.1	53.8
1971.	-	27	3.8	96.2	20.3	4.0	423.2	288.8	48.0	58.9
1981.	-	29	5.0	95.0	5.8	-2.9	449.8	319.1	45.2	46.9
1991.	-	26	5.6	94.4	9.9	-4.1	490.6	334.4	56.4	60.7

АЗБРЕСНИЦА (965 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (44,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју Малог Јастрепца (946 m), 11 km северно од Меровине. Површина атара износи 1.906 ha. Ранијем називу села – *Бресница*, придодат је атрибут *аз* (прво слово старословенске азбуке), како би се разликовала од других Бресница којих има скоро у свим деловима Србије. Простире се у висинском појасу 310–360 m. Обједињује шест махала (*Перинце*, *Младинце*, *Борговце*, *Стаменковце*, *Пешинце* и *Чукарце*). Остаци старина су значајни – хришћанске цркве и рушевине старог византијског града из доба цара Јустинијана, који је припадао заштитном појасу *Naissusa* (старог Ниша). Помиње се у попису 1444/45. (77 домова и 2 удовице) под називом *Доња Бресница*, а после ослобођења од Турака броји 47 житеља (1878). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ђорђа* и *Св. Ратке*; литије *Духови*; сабор *Св. Пантелејмон*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,1 (1991). Православна црква *Св. Тодора*, чији дан је и црквена слава, изграђена је од 1901. до 1903. год. на месту старог хришћанског храма који је постојао пре Косовског боја. Електрифицирана је 1949. год. и има локални систем водоснабдевања. Има одељење Дечјег вртића "Полетарац" из Меровине, осмозразредну ОШ, дом културе, спомен-плочу родољубима палим у II светском рату и МК за три насеља (А., Дудулајце и Јовановац).

Звоник и задружни дом у центру Александрова
зредна ОШ. Има хладњачу ДП "Воћар" из Меровине, приватну бензинску пумпу и др.

АРБАНАСЦЕ (679 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (48,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (320–360 m) долинским странама Девчанске (Југ-бодановачке) реке, леве притоке Јужне Мораве, 10 km западно од Меровине. Површина атара износи 655 ha. Повезује две махале: *Горњу* и *Доњу*. Старија прошлост није проучена, а по предању, настало је у време турске окупације. Помиње се у попису 1878. год. (47 житеља) под именом *Арбанасци*. Ст. је српско (слави *Св. Ратке*, *Св. Николу*, *Св. Петку*, *Св. Ђорђа* и др.; литије *Духовски уторак*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). У селу се налази православна црква *Св. Илије*, чији дан је црквена слава и сабор, са звонаром. Електрифицирано је после II светског рата, асфалтни пут добија 70-их год. XX в., а водом се снабдева преко локалних водовода. Има воденицу, стругару и др.

АЛЕКСАНДРОВО (423 ст.), ратарско и воћарско (23,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (230–250 m) долинским странама Азбресничке реке, леве притоке Јужне Мораве (246 km), 2 km СИ од Меровине. Површина атара износи 461 ha. Назив добија по Александру Обреновићу, сину краља Милана, а мештани околних насеља популарно га називају *Банаћанско Село*. Обједињује три физиономска дела, "улице": *Горњу*, *Средњу* и *Доњу*. Кроз село протиче Александровачки поток, лева притока Крајковачке реке. Основано је у пролеће 1881. (по другим подацима у јесен 1880), када се досељава ст. из Војводине под вођством свештеника Стевана Болманца, због "јада које наш народ гони да за себе сретнија земљишта потражи". Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Јована* и *Св. Ратке*; литије *Духови*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,9 (1991). Електрично осветљење добија 1946, асфалтни пут почетком 70-их год. XX в., а водом се снабдева преко локалног водовода. У центру села је звонара, камени крст, споменик Недељку Влашкивићу (погинуо 1912. на Козјаку), споменик Жарку Владисављевићу (погинуо 1913. на Брегалници), спомен-плоча борцима палим у II светском рату (постављена 1955), руинирани задружни дом (дом културе) и четворора-

БАЛАЈНАЦ (1.249 ст.), ратарско (60,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (200–220 m) долинским странама Крајковачке реке, леве притоке Јужне Мораве, 5 km ЈИ од Меровине. Површина атара износи 1.003 ha. Обухвата четири махале (*Вучанци*, *Пчаришовци*, *Крунини* и *Недокрстенци*). Основан је на месту са траговима старије насељености (кастел из античког периода и сл.). Кроз историју има развијену саобраћајну функцију – ту се завршавао стари римски, а касније и Дубровачки пут кроз Добрич. Припада старим српским селима. У Немањино доба носи назив *Балајин Брод*, а први писани помен се везује за хрисо-

вуљу кнеза Лазара, где се, у списку села поклоњених манастиру Раваници, помиње *Балајин Брод* на Морави. У пописним документима 1444/45. год. наводи се село *Балиновац* (16 домова и 1 удовица), за које се претпоставља да је данашњи Б. Након ослобођења од Турака (1878. – 99 житеља) помиње се под именом *Балајнци*. Ст. је српско (слави *Митровдан*, *Св. Николу* и *Св. Ранђела*; литије *Духовски четвртак*), а има и Рома (13,4%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). Православна црква посвећена *Малој Госпојини*, чији дан је црквена слава и *сабор*, подигнута је 1890. год. на месту старог црквишта. Струју добија 1947, асфалтни пут 1984, а водоснабдевање је комбиновано (копани бунари и чесме). Има осморазредну ОШ, дом културе (изграђен 1949), спомен-плочу родољубима палим у II светском рату, здравствену амбуланту, ветеринарску станицу, пошту, млин, стругару и др. Седиште је МК за три насеља (Б., Батушинац и Градиште).

БАЛИЧЕВАЦ (1.268 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (49,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (280 m) долинским странама (већи део на левој) Лепајског потока, десне притоке Крајковачке реке, 2,5 km СЗ од Меровине. Површина атара износи 1.186 ha. Део атара, по актуелном ГУП-у из 1999, припада планској насеобинској територији Меровине. Подељен је на 17 махала (*Рачунци*, *Рупчани*, *Тоници*, *Миткини*, *Перајеси*, *Микући*, *Волини*, *Самарије*, *Станојини*, *Шириминдини*, *Тенинци*, *Ђошини*, *Кензери*, *Маџићи*, *Цакини*, *Сирињаји* и *Чилијари*). Старија прошлост села је неистражена. Помиње се у попису 1878. год. (85 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Николу* и *Св. Ранђела*; литије *Духовска недеља*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Електрично осветљење добија 1948, асфалтни пут 1984, а водом се снабдева преко локалног система. Има четвороразредну ОШ (1948), чесму из турског доба, споменик родољубима палим 1912–1918. и 1941–1945. (подигнут 1985) и стругару. На месту Сами луг постоји камен, за који мештани верују да је лековит и доводе болесну децу пре изласка Сунца.

БАТУШИНАЦ (840 ст.), ратарско (41,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (190 m) левој долинској страни Јужне Мораве, у подножју Батушког чукара (312 m), 10 km ЈМ од Меровине. Површина атара износи 594 ha. Обједињује 11 физиономских делова (*Јовици*, *Ђорђинци*, *Коритарци*, *Лингури*, *Маљинци*, *Марковићи*, *Дошљачка*, *Ђувечарска*, *Петровска*, *Турска* и *Врањска мала*). Убраја се у стара насеља. Помиње се у турском попису 1444/45, а после ослобођења од Турака (1878), када броји 66 житеља, носи на-

зив *Батушиница*, који се задржао до данас на неким топографским картама. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ђорђа* и *Св. Ранђела*; литије *Духовски понедељак*; *сабор Велика св. Недеља*), а има и Рома (2,6%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). У селу се налази православна црква *Св. Богородице*, чији дан је и црквена слава. Електрично осветљење добија после II светског рата, асфалтни пут почетком 90-их год. XX в., а водоснабдевање је индивидуално (бушени и копани бунари). Има четвороразредну ОШ (зграда изграђена 50-их год. XX в.), дом културе у изградњи, споменик родољубима палим 1912–1918. и 1941–1945, здравствену амбуланту, стругару и др.

БИЉЕГ (524 ст.), ратарско и воћарско (33,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (300–340 m) долинским странама Крајковачке реке, леве притоке Јужне Мораве, у подножју Биљешке чуке (465 m), 6 km СЗ од Меровине. Површина атара износи 572 ha. По предању, назив добија по лепој и богатој девојци, која је рекла да ће се удати за оног који је изнесе на *Биљешку чуку*. Момак, који је понео, издахнуо је од умора, а она се с њим мртвим верила – *бележили се*. Повезује пет махала: *Алексинце*, *Закинце*, *Вељковце*, *Марковце* и *Ђосине*. Основан је на месту са траговима предсловенске насељености (уништено праисторијско насеље и остаци из римског периода – зидина на локалитету Латинско гробље). Помиње се у попису 1444/45. (34 дома и 7 удовица), а након ослобођења од Турака броји 9 житеља (1878). По казивању мештана, због злодела неког турског аге, "цело село" је пребегло преко српско-турске границе, која је тада пролазила Јастрепцем, у неко крушевачко насеље. Српске власти су им доделиле земљу, а масовније насељавање почиње од 1855, када се мештани враћају, а са њима се досељавају и житељи других села – Микуловца, Бајчинца и Кординца. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ранђела*, *Митровдан* и *Св. Ђорђа*; сеоска слава *Духовски петак*; *сабор Петровдан*), а има и Рома (9,1%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Православна црква *Св. Николе*, чији дан је и црквена слава, сазидаана је 1872. год. на развалинама старог хришћанског храма. Електричну енергију добија 1948, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и извори). Има четвороразредну ОШ (зграда подигнута 50-их год. XX в.), пошту, стругару и две руиниране воденице. На Биљешкој чуки постоји лековит извор, где петком, пре изласка Сунца, долазе људи болесних очију.

БРЕСТ (643 ст.), ратарско-сточарско (44,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (230–240 m) долинским странама Крајковачке реке, леве притоке Ју-

жне Мораве, у подножју Меровинског брда (353 m). Физиономски је спојен са Меровином. Површина атара износи 801 ha. Део атара, по актуелном ГУП-у из 1999, припада планској насеобинској територији Меровине. Формиран је на месту са траговима старије насељености (старо насеље за које се верује да је било у вези са старим градом *Кулином* код села Градишта, црквиште, остаци гробља и сл.). Претпоставља се да је формиран у време турске окупације досељавањем ст. из косовског села *Бресја* (околина Косовог Поља), по коме добија географско име. Помиње се у попису 1878. год. (52 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ранђела, Св. Јована* и др.; литије *Духовски понедељак*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1 (1991). Струју добија 1947, а централни систем водоснабдевања 70-их год. XX в. Производња вишања је тржишна.

БУЧИЋ (600 ст.), ратарско и воћарско (30,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (260 m) долиним странама Југбодановачке реке, леве притоке Јужне Мораве, 12 km J3 од Меровине. Површина атара износи 509 ha. Дели се на седам махала са родовским називима (*Стевановићи, Ранчићи, Станковићи, Здравковићи, Благојевићи, Андрејићи и Војиновићи*). Старија прошлост села није позната. Помиње се у попису 1878. год. (42 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Ранђела, Св. Николу и Св. Јована*; литије *Духовска субота; сабор Св. Петка*), досељено током турске окупације из околине Пирота и крајева поред српско-бугарске границе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Струју добија 1950, асфалтни пут средином 70-их год. XX в., а водом се снабдева преко локалних водовода. Има споменик борцима палим у II светском рату. Традиционално развијен столарски занат је у одумирању.

ГОРЊА РАСОВАЧА (227 ст.), ратарско-сточарско (37,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (270 m) долиним странама Југбодановачке реке, леве притоке Јужне Мораве, 10 km J3 од Меровине. Површина атара износи 239 ha. Обухвата пет махала (*Терзићи, Прокићи, Ранђеловићи, Ганићи и Стојановићи*). Формирана је на месту са траговима предсловенске насељености (остаци римских опека и сл.). Убраја се у стара села. Првобитно представља једно насеље – *Расовачу*, које се помиње у попису 1444/45. (34 дома и 2 удовице), са суседном Доњом Расовачом. После ослобођења од Турака има 23 житеља (1878). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ранђела и Св. Јована*; литије *Духовски четвртак*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991). Електрифицирана је 1952, асфалтни пут добија 1980. год., а водом се снабдева преко локалног систе-

ма. Традиционални занати (коларски, столарски и поткивачки) су временом ишчезли. У новије време заступљена је тржишна производња вишања.

ГРАДИШТЕ (652 ст.), ратарско (51,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (210–225 m) долиним странама (већи део на левој) Крајковачке реке, леве притоке Јужне Мораве, 4 km J1 од Меровине. Површина атара износи 772 ha. Услед периферијског ширења, у западном делу, просторно је срасло са суседним селом Балајцем. Назив добија по римском граду *Кулини*, чији остаци су видљиви на истоименом брду, изнад данашњег села. У атару је пронађена бронзана глава мајке или Теодоре, жене цара Константина (после II светског рата била је на великој изложби у Америци, а данас се налази у Народном музеју у Нишу), што потврђује постојање насеља у раном византијском периоду. Између Г. и села Мекиша пронађене су бројне гвоздене стрелице, за које се сматра да су из времена када је *Кулина* уништена приликом напада одметника Мусе 1413. год. Помиње се у попису 1444/45. год. под називом *Градичане* (19 дома и 1 удовица), а после ослобођења од Турака броји 55 житеља (1878). Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Николу, Св. Ранђела и Петковицу*; литије *Духовски петак; сабор Мала Госпојина*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,4 (1991). Струју добија крајем 40-их, асфалтни пут 80-их год. XX в., а водом се снабдева преко локалног система. Има дрво запис (храст) и спомен-плочу борцима палим у II светском рату (подигнута 1955).

ДЕВЧА (569 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (69,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (400–500 m) долиним странама Девчанске (Југбодановачке) реке, леве притоке Јужне Мораве, у подножју Мурдар брега (631 m), 16 km C3 од Меровине. Површина атара износи 2.789 ha. Подељена је на два главна физиономска дела са 14 група сродничких кућа ("мала"): *Горњу Девчу* (*Ђорђевићи, Јевтићи, Прокићи, Здравковићи, Николићи и Стојиљковићи*) и *Доњу Девчу* (*Голема река, Шабанци, Роганци, Лозанци, Борјанци, Тиквари, Стругари и Грчка мала*). Спада у стара насеља. Помиње се у попису 1444/45. (3 дома и 3 удовице). После ослобођења од Турака (1878. – 3 житеља) наводи се под називом *Доња Девча*. Ст. је српско (слави *Св. Николу и Св. Срђу*; литије *Духовска недеља*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,8 (1991). У насељу се налазе две православне цркве: *Св. Петке*, чији дан је и црквена слава, и брвнара посвећена Св. Врачевима, коју је обновио шумар Славиша Стевић. Електрично осветљење добија 1962, а водом се снабдева преко локалног система (сеоског водовода). Има четворора-

зредну ОШ, здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту, млин, вуновлачару, две стругаре и др.

ДЕШИЛОВО (607 ст.), ратарско-сточарско (62,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долинским странама Девчанске реке, леве притоке Јужне Мораве, 13 km СЗ од Меровине. Површина атара износи 732 ha. Простире се у висинској зони 360–400 m. Дели се на две основне физиономске целине: *Село*, главни део насеља са 10 махала (*Грујићи, Стаменковићи, Стојиљковићи, Цветковићи, Јовановићи, Ђорђевићи, Стојановићи, Тодоровићи, Станковићи и Огњановићи*) и засеок *Зечевића*, удаљен 0,5 km. Од старина значајем се истиче православно црквиште посвећено Св. архангелу Михаилу. У попису 1444/45. год. помиње се под називом *Горњи Де(и)шлан* (10 домова и 1 удовица). Ст. је српско (слави Св. Ранђела, Св. Николу и Св. Јована; литије *Духовска недеља*), а има и Рома (2,5%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,2 (1991). Електричну енергију добија 1962, асфалтни пут крајем 70-их год. XX в., а водоснабдевање је комбиновано (капирани извори и копани бунари). Има четвороразредну ОШ, спомен-плочу борцима палим у II светском рату и здравствену амбуланту. Традиционално развијен албатски (поткивачки) занат временом је ишчезао. Производња вишања тржишно је оријентисана.

ДОЊА РАСОВАЧА (583 ст.), ратарско-сточарско (37,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (270–280 m) долинским странама (већи део на левој) Југбодановачке реке, леве притоке Јужне Мораве, 11,5 km ЈЗ од Меровине. Површина атара износи 504 ha. Подељена је на шест засеока (*Миланковићи* или *Трнкари*, *Јовановићи* или *Сокољанци*, *Величковићи* или *Пећанци*, *Илићи* или *Цилиликовски*, *Благојевићи* или *Мацинци* и *Вељковићи*). Спада у стара насеља. Постоји народно веровање да је на локалитету Селиште постојало средњовековно српско насеље. Првобитно представља једно насеље – *Расовача*, које се помиње у попису 1444/45. (34 дома и 2 удовице), са суседном Горњом Расовачом. После ослобођења од Турака броји 35 житеља (1878). Ст. је српско (слави Св. Николу, Митровдан и Св. Ранђела; литије *Пренос моштију св. Николе*), а има и Рома (2,9%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Православна црква посвећена Св. Петки, чији дан је црквена слава и *сабор*, изграђена је 30-их год. XX в. Електрично осветљење добија 1949, асфалтни пут 80-их год. XX в., а водом се снабдева преко локалног система. Има четвороразредну ОШ (изграђена 80-их год. XX в.), здравствену амбуланту (изграђена 80-их год. XX в.), столарску радионицу и две стругаре. Седиште је МК за четири насеља (Бу-

чић, Костадиновац, Д. и Горња Расовача). Развијена је тржишна производња вишања.

ДУДУЛАЈЦЕ (409 ст.), ратарско-сточарско (62,8% аграрног ст.), раније сточарско, сеоско насеље збијеног типа, у подножју Малог Јастрепца (946 m), 15 km северно од Меровине. Површина атара износи 984 ha. По предању, име добија по првом досељенику, који није имао имање, па је продавао дудуке у Нишу. Просторно се развија у висинском појасу 300–400 m. Повезује три физиономска дела: *Банову бару, Донкинце* и *Циган-малу*. Кроз село протиче Дудулајска река, лева притока Јужне Мораве. Са првобитне локације – потес Чесма, преселено је на данашњу. Убраја се у стара српска насеља. Помиње се у попису 1444/45. (13 домова) под називом *Дудлај*. После ослобођења од Турака (1878. – 45 житеља) наводи се под именом *Дудулајци*. Ст. је српско (слави Св. Николу, Св. Ранђела, Петковицу и Св. Стефана; литије *Духовска субота*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,7 (1991). У селу се налази православна црква посвећена Св. Петру, чији дан је и црквена слава. Електрифицирано је 1949, а водом се снабдева преко локалног система. Има четвороразредну ОШ, дрво запис (храст) и др.

ЈОВАНОВАЦ (617 ст.), ратарско-сточарско (49,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју Малог Јастрепца (946 m), 10 km северно од Меровине. Припада К.О. Азбресница (1.906 ha). Просторно се развија у висинском појасу 310–400 m. Подељен је на седам махала (*Софтинци, Банковци, Ристинци, Врањанци, Кодини, Ракићи* и *Шопови*). Спада у млада насеља настала почетком XX в. на месту азбресничких "појата" – сезонских сточарских колиба. Основан је као физиономски део – махала, Азбреснице. Статус самосталног насеља добија 1979. год. Ст. је српско (слави Св. Николу, Св. Ранђела, Св. Јована, Петковдан и Св. Ђорђа; литије *Духови*). Индекс (i_s) демографског старења 1991. год. износи 0,9. Има православно црквиште посвећено Св. Пантелејмону. Електрично осветљење добија крајем 40-их год. XX в., а водом се снабдева преко локалних (гравитационих) водовода. Производња воћа (вишње, јагоде, шљиве и др.) тржишно је оријентисана.

ЈУГ БОГДАНОВАЦ (551 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (33,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (300–320 m) долинским странама (већи део на левој) Југбодановачке реке, леве притоке Јужне Мораве, 8 km ЈЗ од Меровине. Површина атара износи 551 ha. Обједињује три физиономске целине: *Злокућане, Горњу* и *Доњу малу*. По предању, припада старим српским селима (не постоје поуздани подаци) у

коме је Југ Богдан (по коме добија име) имао властелински посед и малу црквицу, чији остаци постоје и данас. У попису 1444/45. год. помиње се село *Злокућани* (9 домова). Првобитно насеље је расељено, па потом формирано садашње (приближно 1800), када се досељава ст. из крајева поред српско-бугарске границе, по чему носи назив *Бугариновац* (до 1906), под којим се помиње у попису 1878. (41 житељ). Ст. је српско (слави *Св. Ранђела* и *Св. Николу*; литије *Духовска субота*), а има и Рома (4%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,1 (1991). Електрично осветљење добија 1949, асфалтни пут 70-их год. XX в., а водом се снабдева преко локалног система. Има осморазредну ОШ (од 1968), спомен-плочу борцима палим у II светском рату, спомен-бисту Китановић Братиславу (1916–1942), здравствену амбуланту, пошту и др.

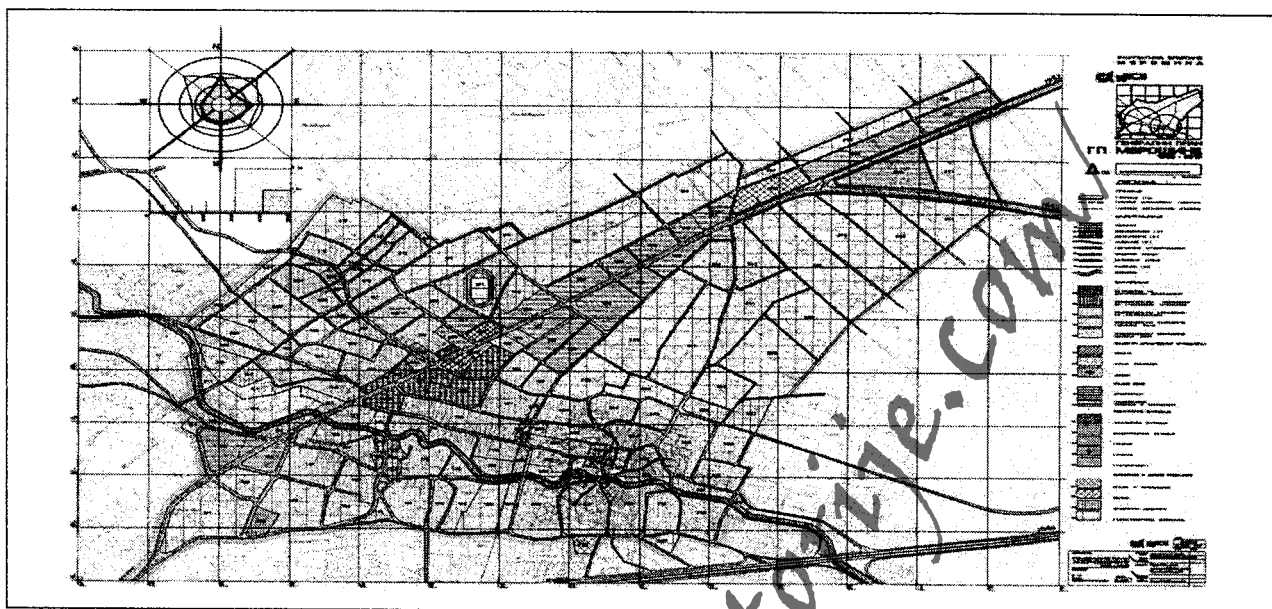
КОВАНЛУК (303 ст.), ратарско-сточарско (41,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (330–360 m) десној долинској страни Крајковачке реке, леве притоке Јужне Мораве, у подножју Ставриног била (452 m), 7 km СЗ од Меровине. Припада К.О. Крајковац (2.162 ha). Подељен је на пет махала (*Куд школеј*, *Стевиће*, *Шопове* – досељени из Црне Траве у XIX в., *Павловце* и *Костинце*). Назив потиче са краја XVII в., када су се овде налазила посебна места за гајење соколова, пчела, риба и ловачких паса за српску властелу, а касније за турске аге и спахије (место за гајење пчела у турско доба носи назив *кованлук*), који су уништили имања манастира Св. Јована, али не и пчеларнике. Касније се на овом месту поново формира српско насеље. До средине XX в. је заселак Крајковца. Ст. је српско (слави *Св. Саву*, *Св. Ђорђа* и *Св. Николу*; литије *Духовски понедељак* и *уторак*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,7 (1991). Струју добија 1948. год., а водом се снабдева преко локалних водовода. Има дрво запис (храст), четвороразредну ОШ (зграда подигнута 50-их год. XX в.), дом културе, Планинарско друштво и друштво љубитеља природе "Сунчани врхови", спомен-плочу родољубима палим 1912–1918. и 1941–1945. год. и три руиниране воденице. У новије време заступљена је тржишна производња вишања.

КОСТАДИНОВАЦ (325 ст.), ратарско-сточарско (38,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (300 m) долинским странама Југбогдановачке реке, леве притоке Јужне Мораве, 9 km ЈЗ од Меровине. Површина атара износи 342 ha. Повезује четири махале са називима по доминантним родовима: *Ђокиће*, *Марјановиће*, *Стојановиће* и *Јовановиће*. Помиње се у попису 1444/45. (8 домова) под називом *Костовица*, а после ослобођења од Турака (1878. – 26 житеља) носи

назив *Костадиновци*. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Митровдан* и *Петковицу*; литије *Духовски четвртак*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,3 (1991). Електричну енергију добија 1949, асфалтни пут 70-их год. XX в., а водоснабдевање је колективно (сеоски водовод). Производња вишања тржишно је оријентисана.

КРАЈКОВАЦ (704 ст.), сточарско и воћарско (56,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (360–400 m) левој долинској страни Крајковачке реке, леве притоке Јужне Мораве, у подножју Малог Јастрепца (946 m), 9 km СЗ од Меровине. Површина атара износи 2.162 ha. У изградњи је брана и *Крајковачко језеро* (за потребе водоснабдевања) на истоименој реци. Обједињује две основне целине: *Село*, главни део села са две махале (*Горња* и *Доња мала*), и одвојене (0,5 km) засеок: *Дугу* и *Сибовац* (до почетка XX в. крајковачке "појате" – сезонске сточарске колибе). По предању, у римско време овуда се простирала велика *варош* (од Малог Јастрепца до села Баличевца), чији се крај (један физиономски део), по чему село добија име, налазио на месту данашњег села. Помиње се у попису 1444/45. год. (45 домова). После ослобођења од Турака (1878. – 55 житеља) наводи се под именом *Крајковци*. Ст. је српско (слави *Митровдан*, *Св. Ђорђа*, *Св. Ранђела*, *Св. Николу* и *Св. Трифуна*; литије *Духовски понедељак* и *уторак*), а има и Рома (1,3%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,1 (1991). У селу се налазе православна црква посвећена *Великој Госпојини*, чији дан је и црквена слава, и манастир Св. Јована подигнут у XIX в. на темељима истоименог манастира, средњовековног духовног, културно-религиозног и просветног центра Горњег Добрича. Струју добија 1948, а водом се снабдева преко локалног система. На Крајковачкој реци постојало је 13 воденица, од којих су остале три (данас ван функције). Има четвороразредну ОШ, спомен-плочу родољубима палим 1912–1918. и 1941–1945, здравствену и ветеринарску амбуланту.

ЛЕПАЈА (736 ст.), ратарско (50% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (300–340 m) долинским странама Лепајског потока, десне притоке Крајковачке реке, у подножју Касапове чуке (437 m), 5 km СЗ од Меровине. Површина атара износи 828 ha. По предању, назив се везује за речи девојке – *лепа ја*, која се удавала за неког турског великодостојника, казане за време огледања на изворској води код данашњег села. Обједињује две физиономске целине: *Село*, главни део насеља, и заселак *Лепајски ћерам*, који је новијом изградњом готово спојен са старим делом насеља. Старија прошлост села није проучена. Помиње се у попису 1878, када броји 33 житеља. Ст. је српско (сла-

Генерални урбанистички план Меровине до 2015. (Урбанистички завод Ниш, 1999)

ви Св. Николу, Св. Ранђела и Митровдан), досељено из Врањског краја, а има и Рома (1,8%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991). На рушевинама старог православног храма у изградњи је црква Св. Симеона, чији дан је и сабор. Електричну енергију добија 1946, а водом се снабдева преко локалних водовода. Има четвороразредну ОШ (зграда изграђена 1947), спомен-плочу Никодију Стојановићу Татку и споменик родољубима палим 1912–1918. и 1941–1945. год. Развијена је тржишна производња вишања.

МЕРОШИНА (909 ст.), центар истоимене општине (193 km², 26 насеља и 16.470 ст.) и гравитационо средиште секундарног значаја, на (230–260 m) долинским странама Крајковачке реке, леве притоке Јужне Мораве, у подножју Меровишког брда (353 m), с обе стране пута Ниш–Прокупље, 14 km западно од Ниша и 255 km ЈИ од Београда. Географске координате су 43°15'50" с.г.ш. и 21°43'45" и.г.д. Површина насеобинске територије, по актуелном ГУП-у из 1999, износи 374 ha (грађевински рејон 130 ha), а катастарска 464 ha. Географско име потиче од назива за властелинску земљу – *мерошина* (грчка реч *меронах* – кмет), на којој су живели кметови, који су се бавили аграрном производњом, зидањем кућа, чувањем града, давали стоку и кола за транспорт и сл. Просторно обједињује две основне физиономске целине: *Стари* (око цркве) и *Нови део* (Центар). Убрзани развој бележи од добијања функције општинског центра (1. јул 1957), а плански физиономски развој има од 1999, када добија први ГУП. Основана је у средњовековно доба. Помиње се у попису 1878, када броји 34 жите-

ља. Ст. је српско (слави Св. Николу, Св. Ранђела и др.; литије *Духовски понедељак*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). Православна црква Св. Романа, чији дан је и црквена слава, изграђена је 1937. год. Електрично осветљење добија 1945, а водовод 70-их год. XX в. Осим административно-управне, има развијене и друге спољне функције: индустријску (ДП "Воћар", настало из бивше земљорадничке задруге у селу Облацини, чије су плантаже вишања и брескви познате ван граница наше земље и ДП "Метал", у саставу "МИН"-а из Ниша, ДД "Воће импекс" и др.), саобраћајну (аутобуска станица, пошта и др.), трговинску, просветну (Дечји вртић "Полетарац" и осморазредна ОШ "Јастребачки партизани"), здравствену (Дом здравља, зграда изграђена 1968), туристичку (Ловно-туристичко предузеће "Језеро" са седиштем у Облацини) и остале функције мањег геопросторног значаја. Уз то, значајем се истичу: споменик Стојановић Малиши, дом културе (подигнут 1966), ветеринарска станица и сточна пијаца (пазарни дан – *четвртак*).

МРАМОРСКО БРДО, ново насеље збијеног типа, на (200 m) левој долинској страни Јужне Мораве, 4 km СИ од Меровине. Припада К.О. Александрово (461 ha), а у просторно-функционалном смислу приградској зони Ниша. Статус самосталног насеља добија 3. новембра 1992. год. Окосницу развоја насеља чини асфалтни локални пут Мрамор–Батушинац. Настало је постепеном изградњом викендица углавном у власништву житеља Ниша, које су временом претворене у објекте са континуираном насељеношћу. Прва викендица изграђена је 1966. (1983. – 214 викенд-кућа).

Поред данашњег села, током друге половине XIX в. на месту Гудурине, Турци су формирали насеља *Чифлик*, где су населили Черкезе (50 кућа), који су се 1878. год. повукли са турском војском. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Јована* и др.). Електрифицирано је у време оснивања, а водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводну мрежу Ниша). Има више складишта: "Крајина вино", грађевинског материјала "Нови дом" и "Бисерница" и др.

ОБЛАЧИНА (501 ст.), воћарско и ратарско-сточарско (41,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (260–280 m) десној долиној страни Крајковачке реке, леве притоке Јужне Мораве, 4 km СЗ од Меровине. Површина атара износи 564 ha. По предању, име води порекло од Рада *Облачића*, косовског јунака и побратима Милана Топлице, који је овде спремао војску за Косово, када су густе *облаци* онемогућили кретање у бој против Турака. Старија прошлост села је недовољно проучена. Помиње се у попису 1878. (28 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Ранђела*, *Митровдан* и *Св. Николу*; литије *Духовски петак*), а има и Рома (1,4%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,2 (1991). Електрично осветљење добија 1946, асфалтни пут 60-их год XX в., а водом се снабдева преко локалних водовода. Има воденицу из турског периода, осморазредну ОШ, здравствену амбуланту, ветеринарску станицу и МК за седам насеља (Биљег, Крајковац, Кованлук, Лепаја, О., Падина и Рожина). Позната је по производњи вишања ("облачинска вишња"). У атару се налази *Облачинско језеро*, настало урвањем земљишта, поред кога је 1967/68. изграђен мотел "Ловачки дом" са базеном. Језеро је богато рибом, што је утицало на развој спортског риболова, а ловачко друштво организује дресуру паса и лов (јаребице, препелице, фазани и др.) за домаће и иностране туристе. Код језера је крајем 60-их и почетком 70-их год. XX в. изграђено истоимено *викенд-насеље* (100 кућа).

ПАДИНА (360 ст.), сточарско-ратарско (63,9% аграрног ст.), раније типично сточарско, сеоско насеље збијеног типа, на (400–460 m) десној долиној страни Крајковачке реке, леве притоке Јужне Мораве, у подножју Малог Јастрепца (946 m), 10 km СЗ од Меровине. Припада К.О. Крајковац (2.162 ha). Дели се на шест махала (*Угренковићи*, *Костинци*, *Матићи*, *Милојевићи*, *Антићи* и *Андрићи*). Формирана је на месту крајковачких "појата", сезонских сточарских колиба. До средине 70-их год. XX в. заселак је Крајковца. Ст. је српско (слави *Св. Срђу*, *Митровдан*, *Св. Ђорђа* и *Св. Ранђела*; литије *Духовски понедељак*; сабор *Велика Госпојина*), старином из Крајковца. Индекс (i_s) демографског старења 1991. год. износи 0,7. Електри-

Облачинско језеро

чно осветљење добија крајем 40-их год. XX в., а водом се снабдева преко локалних водовода. Има четвороразредну ОШ и 10 руинираних (због изградње бране на Крајковачкој реци) воденица из турског периода. У новије време заступљена је тржишна производња вишања и печурки.

РОЖИНА (805 ст.), ратарско-сточарско (37,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (260–270 m) долиним странама Крајковачке реке, леве притоке Јужне Мораве, 2,5 km СЗ од Меровине. Површина атара износи 704 ha. Обухвата шест махала са родовским именима (*Марићевци*, *Јовановци*, *Дилкини*, *Нешкови*, *Тантузи* и *Џаврићи*). Основана је на месту са траговима старије насељености (римски пут и др.). Сматра се да је формирана крајем XVII или почетком XVIII в. Помиње се у попису 1878. (69 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ранђела*, *Св. Јована*, *Митровдан*, *Петковдан* и *Св. Стефана*; литије *Духовски петак*), а има и Рома (1,1%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,2 (1991). Православна црква посвећена Св. Георгију изграђена је 1937. год. на месту старог црквишта. За црквену славу – *Ђурђевдан*, везан је стари обичај да се лицитира црквени колач, а онај ко да највише новца постаје домаћин славе идуће год. Електричну енергију добија 1947. год., а водом се снабдева преко локалних водовода. Има четвороразредну ОШ, споменик борцима палим у II светском рату, млин и приватно предузеће "Рожина комерц".

ЧУБУРА (90 ст.), сточарско-ратарско (75,6% аграрног ст.), раније сточарско, сеоско насеље збијеног типа, у

подножју Малог Јастрепца (946 m), 10 km СЗ од Метрошине. Припада К.О. Девча (2.789 ha). По предању, крајковачки овчар је отесао буков пањ, назван *чуљина*, ставио га на кладенац како би вода равномерније отицала, по чему локалитет добија назив *Буре Чуљина*, који је током времена трансформисан у садашње географско име насеља. Просторно се развија у висинском појасу 480–560 m. Дели се на шест махала (*Стевановићи* или *Дрвенци*, *Живковићи* или *Жежељи*, *Ђорђевићи* или *Муџери*, *Стојановићи* или *Микитари*, *Илићи* или *Пајкови* и *Павловићи*). Формирана је крајем XIX в. До 1974, када добија статус посебног насеља, представља заселак Девче. Ст. је српско (слави *Св. Ранђела*, *Св. Јована Крститеља*, *Св. Николу* и *Св. Ђорђа*; литије *Духовска недеља*; сабор *Св. Петка*), досељено из Врањског краја и са Косова. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,3 (1991). Електричну енергију добија почетком 60-их год. XX в., асфалтни пут 1997, а водом се снабдева преко локалних водовода. Има спомен-чесму борцима палим у II светском рату (подигнута 1945) и споменик посвећен Малојастребачкој чети Топличког партизанског одреда (изграђен 1949). Производња вишања тржишно је оријентисана.

МИОНИЦА

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	36	3.8	96.2	2.3	5.1	729.1	242.0	33.4	62.6
1971.	-	36	6.0	94.0	-0.8	-0.1	704.2	260.3	34.9	62.3
1981.	-	36	7.5	92.5	16.0	-5.8	678.0	298.0	45.3	62.2
1991.	1	35	9.7	90.3	14.3	-7.3	634.3	335.8	44.6	60.2

БЕРКОВАЦ (595 ст.), воћарско и виноградарско (59,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама Берковачке реке, десног изворишног крака Топлице, десне притоке Колубаре, између Берковачке главе (632 m) и асфалтног пута Мионица–Љиг, 12 km ЈИ од Мионице. Површина атара износи 1.318 ha. Простире се у висинском појасу 200–600 m. Дели се на три махале: *Речане*, *Рајичане* и *Лепенцац*, са међусобним растојањем од 200 до 300 m. У прошлости постојала је кула Милана Топлице, која је временом уништена. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Лучиндан*, *Никољдан* и *Јовандан*; преслава *Друга Тројица*), досељено у другој половини XVII (Црна Гора) и почетком XIX в. (Рудник и Ужице). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,1 (1991). Електрично осветљење добија 1954, телефонске везе 1989, а водоснабдевање је централно (водоводни систем са изворишта у *Орловцу* – крашки

Бања Врујци – раније воденица, сада угоститељски објект у атару Берковца

капирани извор у Осеченици, капацитет 50–70 l/sec.). Има четвороразредну ОШ, две здравствене амбуланте, апотеку и Земљорадничку задругу "Берковац" (5 радника). У атару Б., као и суседних села – Попадића и Ракара, формирано је туристичко и викенд-насеље *Бања Врујци*, које нема статус самосталног насеља. Настала је на бази експлоатације термалних вода (земноалкална, калцијумско-магнезијумска и хидро-карбонатна вода, капацитет 60 l/sec., температура 26,5–27,1°C), које се користе за лечење реуматизма, хроничних гинеколошких обољења, лакших неуротских поремећаја и хипертензије. Створена је као "дивља бања", после I светског рата, у којој су ратници "видели своје ране". Организовани развој бањског туризма почиње 1938. изградњом Општинског народног купатила "Војвода Мишић", које је подигнуто у знак сећања на ратнике изгинуле и помрле од 1912. до 1919. год. Одликује се знатном уређеношћу, где се значајем истиче туристичко-угоститељски комплекс: хотел "Врујци", два купатила – "Војвода Живојин Мишић" и "Партизанско", четири базена, од којих су три отворена пливачка у проточном систему, а један затворени и др. У селу се налази спомен-чесма (изграђена 1958) са четири луле које служе за пиће (после земљотреса 30. септембра 1998. год. у 00 часова 15 минута дошло је до расхлађивања воде за просечно 0,7°C).

БРЕЖЋЕ (624 ст.), сточарско-ратарско (65,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама Манастирице, левог изворишног крака Рибнице, десне притоке Колубаре, у северном подножју Маљена (1104 m), с обе стране савременог пута Бео-

град–Дивчибаре, 10 km јужно од Мионице. Површина атара износи 1.646 ha. У атару се налази *Шалитрена пећина* (135 m), сиромашна накитом, са важним археолошким налазима (старчевачка култура – фрагменти керамичких посуда, коштани артефакти из средњег и горњег палеолита, познопалеолитско насеље и сл.) и колонијом слепих мишева. По предању, име је фито-географског порекла – по *брезовим* шумама које су први досељеници искрчили током оснивања насеља. Простире се у висинском појасу 300–440 m. Повезује четири засека (*Домазет*, *Толовац*, *Речани* и *Козомор*), од којих се најинтензивније развија последњи. Првобитно насеље је расељено у XVII в., па потом обновљено. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Алимпијевдан*, *Аранђеловдан* и др.; преслава *Мали Спасовдан*; *вашар недеља пред Видовдан*), досељено углавном од краја XVII в. из Старог Влаха и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,4 (1991). Електрично осветљење добија 1962, телефонске везе 1989, а водом се снабдева преко водоводног система са изворишта у *Орловцу* – крашки каптирани извор у Осеченици, капацитет 50–70 l/sek., а засеок *Козомор* има сопствено извориште (капацитет 0,2 l/sek.) које не задовољава потребе. Има осморазредну ОШ, пошту, здравствену и ветеринарску амбуланту, Земљорадничку задругу "Брежђе" (4 радника) и др. Седиште је МК за пет насеља (Б., Горњи Лајковац, Крчмар, Осеченица и Планиница).

БУКОВАЦ (225 ст.), сточарско-ратарско (80% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на северним падинама Маљена (1104 m), у јужном делу Голубачког поља – исушеној језерској котлини (дужине и ширине 3–4 km), 19 km ЈЗ од Мионице. Површина атара износи 556 ha. Простире се у висинској зони 410–500 m. Обухвата два засека ("цемата"), који немају посебне називе: први, у подножју Раставе (550 m), и други, поред пута. Основан је крајем XVI в. на месту са траговима раније насељености (старе зидине непознатог порекла сличне онима у селу Голупцу). Првобитно представља заселак Голупца. Ст. је српско (слави *Лучиндан*, *Ђурђиц*, *Никољдан* и др.; *вашар* и преслава *Убрус – недеља по Великој Госпојини*), досељено из околине Никшића. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,2 (1991). У Б. је рођен кнез *Никола Грбовић* (једини преживео познату сечу кнезова под Турцима у Ваљеву 23. јануара 1804). Електрично осветљење добија 1963, телефонске везе 1990, а водом се снабдева преко водоводног система Крчмар–Рајковић (каптирани крашки извори *Мертвог* и *Чекова чесма* капацитета 30 l/sek.). Има четвороразредну ОШ, Земљорадничку задругу "Дивчибарка" (3 радника), МК за три насеља (Б., Голубац и Мратишић) и др.

ВЕЛИКО МАРИШТЕ (276 ст.), ратарско-сточарско (58,3% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на десној долиној страни Топлице (десна притока Колубаре) и њене притоке Средњака, 6,5 km СИ од Мионице. Припада К.О. Горњи Мушић (1.234 ha). На неким картама и у статистичким публикацијама помиње се под називом *Велика Маришта*. Простире се у висинском појасу 180–240 m. Дели се на групе сродничких кућа (*Игњатовићи*, *Ђокићи*, *Лукићи* и др.). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Аранђеловдан*, *Никољдан*, *Лучиндан* и *Лазаревдан*; преслава *Пренос моштију св. Николе*), досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из Старог Влаха и околине Ужица. Има и Рома (13%), православне конфесије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,8 (1991). Електрифицирано је 1953, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и гравитациони водоводи – каптирани извори). Има осморазредну ОШ и здравствену амбуланту. Тржишни производи су млеко и млечне прерађевине (сир и кајмак).

ВИРОВАЦ (531 ст.), ратарско-сточарско (55% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама (већи део на левој) Топлице, десне притоке Колубаре, с обе стране пута Мионица–Лајковац, 8,5 km СИ од Мионице. Површина атара износи 778 ha. Просторно се развија у висинском појасу 140–210 m. По предању, првобитно представља једно насеље са суседним Ратковцем. Статус самосталног насеља стиже средином XVII в. Ст. је српско (слави *Ђурђиц*, *Св. Илију* и *Св. Василија Великог*; преслава *Павловдан*), стариначко, пореклом из села Ратковца (сада у општини Лајковац) и досељено у првој половини XIX в. из околине Чајетине, Полимља, Старог Влаха и околних села (Дучић, Команице и Ковачица). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2 (1991). Струју добија 1972, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и каптирани извори).

ВРТИГЛАВ (455 ст.), ратарско-сточарско (52,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између токова (185 m) Рибнице и Топлице, у висинском појасу 160–200 m, 3,5 km СИ од Мионице. Површина атара износи 800 ha. Сеоске куће налазе се у свим деловима атара. Припада старим српским насељима. Ст. је српско (слави *Јованьдан*, *Ђурђиц*, *Лучиндан* и др.; преслава *Тројице*), стариначко и досељено у XVIII в., и касније (до почетка XIX в.), из Старог Влаха, Црне Горе, Босне (Осат), околине Ваљева и Ужица и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,4 (1991). Садашња православна црква посвећена *Сабору архангела Гаврила*, чији дан је црквена слава и *вашар*, подигнута је 1923. год. на месту старе, за коју се претпоставља да је најстарија у

околини Мионице. Електрично осветљење добија 1967, телефонске везе 1988, а водом се снабдева преко водоводног система (капацитет 50–70 l/sek.) са извора *Орловац* (крашки каптиран извор у селу Осеченици). Има четвороразредну ОШ.

ГОЛУБАЦ (164 ст.), сточарско-ратарско (75,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између Извршца (526 m) и Јездинца (448 m), у Голубачком пољу, 19 km ЈЗ од Мионице. Површина атара износи 389 ha. У атару се налази најдужа пећина Ваљевског краса – *Пландиште* (986 m, површина 3.160 m²), сиромашна накитом, која се завршава сифонском јамом (пречник 5, а дубина 3 m). Назив добија по *истоименом* потоку. Просторно се развија у висинском појасу 400–460 m. Обједињује две међусобно одвојене групе родовских кућа: *Максимовиће* и *Јакшиће*. Припада старим насељима. Од трагова раније насељености пронађени су фрагменти млађе неолитске керамике (винчанска култура) на локалитету Градина у Голубачком пољу. Данашње село основано је пре XVI в. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Лучиндан*, *Никољдан* и др.; преслава *Други Ускрс*). Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,7 (1991). Православна црква посвећена Св. Ђорђу подигнута је 1998. год. Електричну енергију добија 1962, телефонске везе 1990, а водом се снабдева преко гравитационог система (капацитет 30 l/sek.) *Крчмар-Рајковић* (користи изворе *Мертова* и *Чекова чесма*).

ГОРЊИ ЛАЈКОВАЦ (554 ст.), сточарско (76,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Паклешнице, десног изворишног крака Рибнице, и северним падинама Маљена (1104 m), 11 km јужно од Мионице. Површина атара износи 2.422 ha. Назив, по предању, потиче од личног имена првог досељеника – *Влајка* (некадашњи назив *Влајковци*), које је временом модификовано у *Лајковац*. Простире се у висинском појасу 360–500 m. Обухвата пет засеoka (*Брђани*, *Поточари*, *Речани*, *Дирек* и *Чечево*). Сматра се да припада старим српским селима која датирају ”пре Косова”. На месту данашње цркве Св. Спиридона (подигнута 1930), по предању, у доба Немањића постојао је манастир Тромирје у коме се причестила српска војска пре одласка у Косовски бој. Ст. је српско (слави *Лучиндан*, *Аранђеловдан*, *Св. Стефана*, *Ђурђи*, *Ђурђевдан*, *Игњатијевдан* и др.; преслава *Млада недеља*), староседелачко и досељено у XVIII в. из Црне Горе, Старог Влаха и околине Пожеге. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,7 (1991). Електрифициран је средином 50-их год. XX в., телефонске везе добија 1989, а водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода (каптирани извори). Има два

извора сумпоровите воде (по народном веровању лечи органе за варење и побољшава вид – ”очна вода”).

ГОРЊИ МУШИЋ (492 ст.), ратарско-сточарско (65,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долинској страни Топлице, десне притоке Колубаре, у висинском појасу 165–250 m, 6,5 km СИ од Мионице. Површина атара износи 1.234 ha. Претпоставља се да је име пренето из околине Косјерића, где и сада постоји село *Мушићи*. Подељен је на три засеoka (”краја”): *Горњи (Брђани)*, *Средњи (Рашиће)* и *Доњи крај (Маршште)*. Настао је крајем XVII в. као заселак Доњег Мушића. Ст. је српско (слави *Никољдан*, *Митровдан*, *Јовањдан*, *Лазаревдан* и др.; преслава *Тројице*), досељено крајем XVII и у XVIII в. из Црне Горе, Стапара, Штровца, Старог Влаха, околине Ужица и Полимља. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,9 (1991). Струју добија 1953, телефонске везе 1988, а водом се снабдева преко водоводног система (капацитет 50–70 l/sek.) са извора *Орловац* (крашки каптирани извор у селу Осеченици). Има четвороразредну ОШ.

ГУЊИЦА (191 ст.), сточарско и воћарско (48,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између Кусог брда (402 m) и Гуњичког виса (557 m), у висинском појасу 340–460 m, 16 km ЈИ од Мионице. Површина атара износи 461 ha. Назив, по предању, потиче од *гуњића*, дела одеће. Дели се на 17 група родовских кућа (*Јездимировићи*, *Гајићи*, *Јовичићи*, *Јанковићи*, *Радовановићи*, *Матијевићи*, *Богдановићи*, *Марковићи*, *Пантићи*, *Димитријевићи*, *Николићи*, *Милићи*, *Матићи*, *Аврамовићи*, *Вуксановићи*, *Крунићи* и *Недељковићи*). Формирана је у XVII в. Ст. је српско (слави *Лучиндан*, *Никољдан*, *Ђурђи* и др.; преслава *Друга Тројица*), досељено из околине Никшића, Ужица, Пљеваља, Босне и суседног села Берковца. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,7 (1991). Електричну енергију добија средином 60-их год. XX в., телефонске везе 1991, а водом се снабдева из копаних бунара и са каптираних извора.

ДОЊИ МУШИЋ (259 ст.), сточарско-ратарско (62,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долинској страни Топлице, десне притоке Колубаре, у подножју Крменице (253 m), 6,5 km СИ од Мионице. Површина атара износи 470 ha. Помиње се и под старим називом *Топлица*. Просторно се развија у висинском појасу 180–220 m. Повезује два засеoka: *Грбића џемат* и *Доњу Топлицу*, са међусобним растојањем од 1 km. Формиран је на месту са траговима римске насељености. Првобитно представља једно насеље са Горњим Мушићем (до краја XVII в.). Ст. је српско (слави *Никољдан*, *Срђевдан*, *Јовањдан*, *Св.*

Оце, Митровдан, Часне Верице и др.; преслава *Пренос моштију св. Николе*), досељено у XVIII в. из околине Ужица, Мораче, Старог Влаха и Шапца. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,1 (1991). Електрифициран је 1953, телефонске везе добија 1988, а водом се снабдева из копаних бунара и са каптираних извора. Има Земљорадничку задругу "Уљарица КОП" (30 радника) и МК за седам насеља (Велико Мариште, Вировац, Вртиглав, Горњи и Д.Мушић, Маљевић и Наномир).

ДУЧИЋ (696 ст.), ратарско и воћарско (73,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између токова Топлице, десне притоке Колубаре, и Кацапе, леве притоке Љига, 13 km источно од Мионице. Површина атара износи 947 ha. Помиње се и под старим именом *Кацапа* (по истоименој речици). Простире се у висинском појасу 180–250 m. Подељен је на пет заселака: *Осојане, Топлички крај, Ђумурски крај, Дрљаче и Кацапу (Грмикоже)*. У средишту села постојала је висока камена плоча постављена у знак сећања на страдале мештане у Косовском боју. Током (XVII в.) насељавања првих досељеника из Мостара представља мање староседелачко насеље. Крајем XVIII в. досељавају се преци данашњег српског ст. (слави *Аранђеловдан, Ђурђевдан, Ђурђиц, Јовањдан и Лазаревдан*; преслава *Пренос моштију св. Николе*) из Подриња, села Берковца, Осата (Босна) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,3 (1991). Електрично осветљење добија 1953, телефонске везе 1990, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и каптирани извори). Има четвороразредну ОШ, ветеринарску амбуланту и Земљорадничку задругу "Дучић" (3 радника).

ЂУРЂЕВАЦ (323 ст.), сточарско-ратарско (79,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долиној страни Липнице, леве притоке Лепенице, у висинском појасу 180–260 m, 5 km западно од Мионице. Површина атара износи 857 ha. Назив потиче од географског имена потока *Ђурђевчић*. Дели се на "цемате" са родовским називима (*Дрпе, Ерци, Вишићи, Радовићи* и др.). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Ђурђиц, Никољдан, Лучиндан* и др.; преслава *Тројице*), староседелачко и досељено од краја XVII до првих деценија XIX в. из Црне Горе, Потарја, околине Ужица, Горажда и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,8 (1991). Електрично осветљење добија 1963, телефонске везе 1993, а водом се снабдева из копаних бунара и са каптираних извора. Има четвороразредну ОШ.

КЛАШНИЋ (122 ст.), сточарско и воћарско (72,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (150–

200 m) десној долиној страни Колубаре, десне притоке Саве, с обе стране локалног пута ка селу Шушеоци, 6 km СЗ од Мионице. Површина атара износи 286 ha. Назив води порекло од речи *клашне* – настрешнице за стоку покривене сламом. Дели се на групе сродничких кућа (*Давидовићи, Крстићи, Шујдовићи* и др.). Припада младим насељима. Основан је као заселак села Дивци (сада у саставу општине Ваљево) на месту некадашњих привремених (сезонских) сточарских колиба – "трла". Статус самосталног насеља добија 1872. год. Ст. је српско (слави *Ђурђиц, Лучиндан, Никољдан* и др.; преслава *Св. цар Константин и царица Јелена*), досељено почетком XIX в. из Потарја, околине Никшића и околних села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,4 (1991). Електрично осветљење добија 1951, телефонске везе 1993, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и каптирани извори). У атару се налази лежиште битуминозних шкриљаца.

КЉУЧ (602 ст.), сточарско и воћарско (71,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама Лепенице, леве притоке Рибнице, с обе стране локалног пута (већи део на левој) Мионица–Рајковић, у висинском појасу 200–360 m, 4,5 km ЈЗ од Мионице. Површина атара износи 1.042 ha. Назив је хидрогеографског порекла, по групи извора – *кључева*, јаким врела чија вода после 5 m тока пада у корито Лепенице. Подељен је на три "цемата": *Брђане, Лајковчане и Поточаре*. Припада старим српским насељима основаним "пре Косова". Постоје остаци манастирског комплекса познатог у народу под називом Велимирови двори (по локалном српском племићу Велимиру) са црквом, за коју се верује да датира из времена пре поробљавања српског народа од злоделних Османлија. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Никољдан, Св. Јована Милостивог, Лучиндан* и др.; преслава *Пренос моштију св. Николе*), староседелачко и досељено од краја XVII до првих деценија XIX в. из Црне Горе, Пиве, Полимља, околних села и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,3 (1991). Електрично осветљење добија 1953, телефонске везе 1985, а водом се снабдева преко водоводног система са изворишта *Орловац* (каптирани крашки извор у селу Осеченици, капацитет 50–70 l/сек.). Има четвороразредну ОШ.

КОМАНИЦЕ (455 ст.), сточарско и воћарско (61,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у изворишту Машевца, леве притоке Топлице, 4,5 km ЈИ од Мионице. Површина атара износи 635 ha. Простиру се у висинском појасу 200–230 m. Деле се на четири засека (*Липољани, Дубочани, Стубљани и Брђани*). Ст. је српско (слави *Јовањдан, Лазаревдан, Митровдан* и

Црква Вазнесења Господњег у Мионици

др.; преслава *Спасовдан*), досељено пре или у XVII в. и првих деценија XIX в. из Црне Горе, Босне (Осат), Полимља, околине Ариља и околних села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,3 (1991). Електричну енергију добијају 1953, телефонске везе 1985, а водом се снабдевају преко водоводног система са изворишта *Орловац* (каптирани крашки извор у селу Осеченици, капацитет 50–70 l/sek.). Имају четвороразредну ОШ. У атару се експлоатише песак и шљунак.

КРЧМАР (545 ст.), сточарско (67,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на северним падинама Маљена (1104 m) и долинским странама цеве притоке Манастирице, у висинском појасу 440–600 m, 20 km ЈЗ од Мионице. Површина атара износи 1.615 ha. По предању, назив потиче од *крчме* у близини манастира (XIV в.), где је сахрањен Андрија, брат Марка Краљевића. Дели се на више група сродничких кућа (*Теодосијевићи*, *Јанковићи*, *Марковићи*, *Тодорчевићи*, *Симоновићи* и др.). Сматра се да је основан у доба Немањића, о чему сведоче евидентирани (крајем XIX и почетком XX в.) остаци старе српске тврђаве Бијела Стијена, на истоименом узвишењу, порушене од Турака 1458. год. Првобитно село је расељено, па обновљено у другој половини XVII в. Ст. је српско (слави *Лучиндан*, *Аранђеловдан*, *Ђурђевдан* и *Јовандан*; преслава *Друга Тројица*; *вашари Први дан Ускрса* и *Велика Госпојина*), досељено из Црне Горе, Херцеговине, Полимља, Старог Влаха и околине Косјерића. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,1 (1991). Православни храм Св. оца Николаја изграђен је од сечене сиге (сечена поред реке Ма-

Олтар цркве Вазнесења Господњег у Мионици

настирице) крајем XVIII в. (по другим изворима 1802) на темељима поменутог српског манастира. Електрично осветљење добија 1966, телефонске везе 1990, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и гравитациони водоводи). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1867) и др.

МАЉЕВИЋ (321 ст.), ратарско и воћарско (53,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између токова Рибнице и Топлице, десних притока Колубаре, 3,5 km источно од Мионице, у њеној приградској зони. Површина атара износи 437 ha. Прострно се развија у висинском појасу 180–240 m. Обухвата два "цемата" (*Гледничани*, код извора *Гледница*, и *Потоцари*, поред потока *Машевца*). По предању, основан је крајем XVI в. као заселак Команица, а након осамостаљивања (стицања статуса посебног насеља) најпре добија име *Мало Село*, па потом данашњи назив. Ст. је српско (слави *Никољдан*, *Ђурђевдан*, *Ђурђиц*, *Св. Атанасија* и *Јовандан*; преслава *Бела субота*), староседелачко и досељено почетком XVIII в. из шире околине Ужица, Македоније, Посавине, Тамнаве и околних села (Берковац, Вировац и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,8 (1991). Електрично осветљење добија 1974, телефонске везе 1985, а водом се снабдева преко хидросистема са изворишта *Орловац* (каптирани крашки извор у селу Осеченици, капацитет 50–70 l/sek.).

МИОНИЦА – варошица (1.679 ст.), мање полифункционално градско насеље (по правном критеријуму) и центар истоимене општине (329 km², 36 насеља и 17.368 ст.), на (179 m) обалама Рибнице, де-

Споменик војводи Живојину Мишићу у центру Мионице (варошице)

сне притоке Колубаре, 7 km ЈИ од савременог пута Ваљево–Београд и железничке пруге Београд–Бар, 19 km источно од Ваљева и 85 km ЈЗ од Београда. Географске координате су $44^{\circ}15'$ с.г.ш. и $20^{\circ}5'$ и.г.д. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1995, износи 260 ha (грађевински рејон 230 ha), а катастарска 138 ha. Нуклеус формирања данашњег урбаног организма представља среска канцеларија, срески станови, крчма, занатске и трговинске радње које оснивају житељи околних села. Савременом урбаном композицијом интегрише пет мањих целина: *Варош*, *Расадник*, *Преко реке*, *Кевић насеље* и *Суво поље*. По генези млађа је од истоименог сеоског насеља. Ст. је српско (*градска слава Други дан Ускрса*), досељено у две главне фазе: првој, од 1860. до 1895. (из околних села – Дивци, Брежђе, Робаје и др., околине Ужица, Косјерића, Црне Траве, Београда и др.), и другој, после 1895. год. (Стари Влах, Полимље, Босна, Македонија, околина Ужица, околна села – Горњи Лајковац, Табановић, Брежђе, Санковић и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,5 (1991). Православни храм Вазнесења Господњег изграђен је у периоду 1856–1857. год. Проглашена је *варошицом* 14. јануара 1895. год. ревизијом закона о местима Србије из доба Александра Обреновића, после упорне борбе са ваљевским локалним властима. Електрично осветљење 1930, када је изграђена електрична централа која је радила до 1948, централни систем водоснабдевања 1968, први урбанистички план добија 1970, савремене телефонске везе 1981, а канализациону мрежу 1985. год. Носиоци, иницијатори и регулатори привредног развоја су разноврсна предузећа: Земљорадничка задруга "Мионица" (14 радника,

"Сувоборка" (модерна воћарска и повртарска хладњака, капацитета 300 вагона), Земљорадничка задруга "Мионићанка", ветеринарска станица, једна од најуспешнијих у погледу здравствене заштите стоке и вештачког осемењавања у Србији, фабрика изолационог материјала, ДП "Метал" (производи вијачну робу, шrafoве, арматуре и др.), ДП "Метал-инвест" (производња поцинкованих трака), конфекција "Младост", Холдинг компанија "Термоелектро" са РЈ "Агросервис" (производња пољопривредних заштитних средстава, поправка пољопривредних машина и др.), "Узор" (дрвна индустрија), "Колубара-Струганик" (производња грађевинских каменних плоча) и одмаралиштем "Врујци", погон "Крушик" (прецизни лив), у саставу истоименог ДП из Ваљева, и друга предузећа. Културно-споменички значај имају: зграда Начелства (данас СО Мионица) подигнута почетком XX в. и споменик војводи Живојину Мишићу. У просветно-културној и здравственој сфери велики значај имају: Предшколска установа "Невен" – забавиште (1955) и дечје обданиште (1981), осморазредна ОШ "Драгојло Дудић" (1864), Културно-образовни центар "Тика Мариф", Библиотека "Милован Глишић", Биоскоп "Младост", дом здравља и др. Има пијацу (пазарни дани – *субота и недеља*) са просторно разгранатом гравитационом зоном. У граду се током год. приређују 14 *сточних вашара* (*Богојављање*, *Св. Три Јерарха*, *Св. преподобна мученица Евдокија*, *Сабор св. архангела Гаврила*, *Марковдан*, *Тројице*, *Св. великомученик цар Лазар* и *сви св. мученици српски*, *Св. Пантелејмон*, *Преображење Господње*, *Преподобни Симеон Столпник*, *Мала Госпојина*, *Срђевдан*, *Митровдан* и *Ваведење Пресвете Богородице*).

МИОНИЦА – село (1.300 ст.), приградско ратарско-сточарско и воћарско (27,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на обалама Рибнице, десне притоке Колубаре. Представља генетско полазиште оснивања истоимене варошице, са којом је физиономски спојено и чини јединствену функционалну целину. Површина атара износи 827 ha. Порекло назива везује се за старословенску реч *мељ* – песковито земљиште. Простире се у висинској зони 150–230 m. Обухвата 11 делова (*Ћосићи, Гајићи, Перићи, Пајићи, Кандићи, Липе, Лубенин, Луг, Светлак, Јасење и Драгојевића страна*). По предању, под називом *Тувари* постојало је у време кнеза Лазара. Први пут у писаном документу под данашњим називом помиње се 1476. (19 домова). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Аранђеловдан, Лучиндан и Никољдан*; преслава *Други дан Ускрса*), староседелачко (насељено после Косовског боја) и досељено од XVII до XIX в. из ужичке Мионице (околина Косјерића), Старог Влаха, Босне и околних села (Брежђе, Ракари, Дегурић и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,4 (1991). Електрично осветљење добија 1950, а телефонске везе 1988. год. Аграрна производња је интензивна и тржишно оријентисана, а висок ниво развијености, дугу традицију и највећи економски значај има сточарство (узгој племенитих раса стоке, посебно крава музара – просечна млечност по грлу износи 2 хиљ. l). У изградњи је пространа и савремена сточна пијаца, која ће радити у време сточних вашара.

МРАТИШИЋ (381 ст.), сточарско (78% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у изворишту Лепенице, леве притоке Рибнице, између Голог (744 m) и Тустог брда (468 m), 21 km ЈЗ од Мионице. Површина атара износи 994 ha. Простире се у висинској зони 340–430 m. Дели се на две главне физиономске целине са девет "цемата" (групе родовских кућа): *Горњи крај (Бјелуши, Грбовићи и Вуљетићи)* и *Шатков до (Бошковићи, Милаковићи, Јовановићи, Вукосављевићи, Солчићи и Вишњићи)*. По предању, основан је као заселак Пријездића (општина Ваљево), који спада у стара српска насеља формирана "пре Косова". Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Аранђеловдан и Лучиндан*; преслава *Спасовдан*), досељено већином у XVIII в. из Црне Горе, Старог Влаха и Полимља (средином XIX в.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Из М. је позната породица *Грбовић* која је дала чувене српске јунаке, војводе и кнезове у доба Карађорђа (*Никола, Лука, Стеван, Милован и Радван Грбовић*). Њихови споменици постоје и данас. Електрично осветљење добија 1964, телефонске везе 1990, а водом се снабдева преко водоводног система Крчмар–Рајковић (користи изворе *Мертова и Чекова чесма*, капацитет 30 l/сек.).

НАНОМИР (281 ст.), сточарско (47% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у изворишту Наномирице, десне притоке Гоплице, на ниским падинама Крменице (253 m), 8,5 km СИ од Мионице. Површина атара износи 249 ha. Име потиче од назива периодичне речице *Наномирице*. Простире се у висинској зони 180–220 m. Обједињује три засека ("краја"): *Ђапићки, Кесеровићки и Цигански крај*. Основан је као заселак Доњег Мушића. Статус самосталног насеља добија 1820. год. Ст. је православно (слави *Ђурђевдан, Ђурђиц, Лучиндан и Аранђеловдан*; преслава *недеља по Св. Илији*) – српско (досељено крајем XVII и почетком XVIII в. из околине Никшића, Ужица и околних села – Голубац, Команице, Вировац и др.) и ромско (34,9%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). Електричну енергију добија средином 60-их год. XX в., телефонске везе 1988, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и каптирани извори).

ОСЕЧЕНИЦА (932 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (72,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на кречњачкој висоравни између Надјела (419 m), Клика (684 m) и Орловца (862 m), и долинским странама Манастирице, левог изворишног крака Рибнице, 14 km ЈЗ од Мионице. Површина атара износи 2.769 ha. По предању, назив води порекло од некадашњег страдања житеља – када је куга изазвала *осеку* ст. Простире се у висинском појасу 380–460 m. Подељена је на два главна физиономска дела са пет "цемата": *Доњу (Рашијевићи, Вујићи и Томићи)* и *Горњу Осеченицу (Суботићи и Богдановићи)*, у чијим границама се налазе 20 кречњачких *пећина*. Припада старим насељима. Помиње се као самостално насеље 1737. год. Најстарији досељеници су из села Команице. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Ђурђиц, Лучиндан, Митровдан и Никољдан*; преслава *Водени четвртак*), досељено почетком XVIII в. из Црне Горе, Старог Влаха и Полимља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,3 (1991). Струју добија 1969, телефонске везе 1990, а водом се снабдева преко два водоводна система: каптирани извор *Орловац*, капацитета 50–70 l/сек. (*Горња Осеченица*), и извори *Мертове* и *Чекове чесме*, капацитета 30 l/сек. (*Доња Осеченица*). Има четвороразредну ОШ, Земљорадничку задругу "Осеченица" и др.

ПАШТРИЋ (582 ст.), воћарско и сточарско (46,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама (већи део на левој) Рибнице, леве притоке Колубаре, у висинској зони 200–330 m, 4 km ЈИ од Мионице. Површина атара износи 962 ha. Обухвата три "цемата" (*Прњавор, Црепани и Речани*). Припада старим насељеним (крајем XVI в.), па касни-

је обновљеним (крајем XVII в.) српским насељима (1818. – 26 домова). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Ђурђиц*, *Јованђдан*, *Лазаревдан*, *Лучиндан* и *Никољдан*; преслава *Мали Спасовдан*; *вашар Петровдан*), досељено из околине Чајетине, Ужица, Берана, Никшића и Босне (Осат). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1 (1991). У кањону Рибнице налази се православна црква Св. апостола Петра и Павла подигнута 1907. на месту средњовековног манастира, по предању, из 1518. год., више пута уништаваног и обнављаног. Електрифициран је 1967, телефонске везе добија 1985, а водом се снабдева преко водоводног система са извора *Орловац* (крашки каптирани извор у селу Осеченици, капацитет 50–70 l/sek.). Има земљорадничку задругу.

ПЛАНИНИЦА (334 ст.), сточарско (84,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Паклешнице, десног изворишног крака Рибнице, између Миличиног врха (661 m) и Равне Горе, у висинском појасу 480–570 m, с обе стране старог пута Мионица (Горњи Милановац)–Чачак, 13 km ЈИ од Мионице. Површина атара износи 3.139 ha. Подељена је на четири "цемата" (*Орловчари*, *Кобасице*, *Лозањци* и *Ибрани*). Формирана је почетком XVII в., у време досељавања ст. из околине Пећи. Ст. је српско (слави *Св. Саву*, *Ђурђевдан*, *Велику Госпојину* и *Никољдан*; преславе *Тројице* и *Св. цар Константин и царица Јелена*), досељено од XVII до почетка XIX в. из Метохије, Старог Влаха, Полимља, Црне Горе, са Рудника и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,8 (1991). Православна црква дашчара посвећена Покрову Пресвете Богородице подигнута је 1908. год. Електричну енергију добија 1965, телефонске везе 1989, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и каптирани извори). Има четвороразредну ОШ, Земљорадничку задругу "Планиница" и два извора сумпоровите воде – *Братевац* (11°C) и *Сејмени* (12,5°C).

ПОПАДИЋ (714 ст.), воћарско и сточарско (61,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Копљанице, изворишног крака, и Јаревца, леве притоке Топлице, између Камалџа (393 m) и Говеђег брда (473 m), јужно од асфалтног пута Љиг–Мионица, 6 km ЈИ од Мионице. Површина атара износи 1.059 ha. По предању, назив добија по *пону Адићу*. Просторно се развија у висинском појасу 180–400 m. Обухвата више "цемата" размештених у свим деловима атара, који поступно прелазе један у други. Убраја се, по народном веровању, у стара насеља. Ст. је српско (слави *Јованђдан*, *Ђурђевдан*, *Лучиндан* и др.; преслава *Тројице*), стариначко и досељено из Црне Горе, Старог Влаха, Босне и околних села (Рајко-

вић, Брежђе и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,1 (1991). У изградњи је православна црква посвећена Огњеној Марији. Струју добија 1977, телефонске везе 1990, а водом се снабдева преко водоводног система са извора *Орловац* (каптирани крашки извор у селу Осеченици, капацитет 50–70 l/sek.). Има осморазредну ОШ и пошту. Воћарство је интензивно (125 ha под воћњацима), као и у суседном селу Берковцу. У атару се налази део *Бање Врујци* са многобројним викенд-кућама које су у функцији туристичког привређивања.

РАДОБИЋ (337 ст.), ратарско-сточарско (58,8% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, између токова (на 160 m а.в.) Лепенице и Рибнице, десних притока Колубаре, с обе стране пута Мионица (Дивци)–Ваљево, 3,5 km СЗ од Мионице. Површина атара износи 535 ha. Назив потиче од личног имена – *Радоба*, оснивача. Издуженог је облика (друмског), а простире се од СЗ ка ЈИ. Формиран је средином XVII в. Ст. је српско (слави *Јованђдан*, *Ђурђевдан*, *Алиптијевдан*, *Лучиндан*, *Ђурђиц* и *Никољдан*; преслава *Млада недеља*), досељено од XVII до XIX в. из околине Новог Пазара, Сјенице, Полимља, Старог Влаха, околних села и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1 (1991). Електрично осветљење добија 1952, телефонске везе 1985, а водом се снабдева преко водоводног система са извора *Орловац* (каптирани крашки извор у селу Осеченици, капацитет 50–70 l/sek.). Има велико ДП "Радобић" (фарма јунади капацитета 2 хиљ. товљеника год.).

РАЈКОВИЋ (429 ст.), воћарско и ратарско (64,3% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на обалама Лепенице, леве притоке Рибнице, између Бунчевице (358 m) и Бајиног брда (258 m), с обе стране локалног пута ка општинском центру, 10 km ЈЗ од Мионице. Површина атара износи 919 ha. По предању, назив добија по условима за живот – *рајски живот*. Помиње се и под првобитним називом *Радановац* (данас један од локалитета у атару). Простире се у висинској зони 200–340 m. Обухвата четири целине: *Центар* (*Рајковић*), главни део насеља, и три засеока (*Брђани*, *Међедник* и *Речани*). Припада старим насељима. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Ђурђиц*, *Аранђеловдан*, *Лучиндан* и др.; преслава *Бели петак*), стариначко, које ту живи од времена пре Косовског боја, и досељено из Старог Влаха (XVII в.), Полимља (прва половина XVIII в.) и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,8 (1991). Електрифициран је 1962, телефонске везе добија 1990, а водом се снабдева преко гравитационог система Крчмар–Рајковић (користи крашке изворе *Мертова* и *Чекова чесма*, капацитет 30 l/sek.). Има

осморазредну ОШ "Војвода Живојин Мишић", здравствену и ветеринарску амбуланту, пошту, Земљорадничку задругу "Рајковић" (10 радника), погон конфекције "Младост" из Мионице и МК за четири насеља (Ђурђевац, Кључ, Р. и Робаје). Гравитира ка Ваљеву, где већина мештана остварује економску егзистенцију. Производња шљиве, малине, купине и ракије тржишно је оријентисана.

РАКАРИ (465 ст.), ратарско-сточарско (39,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама Топлице, десне притоке Колубаре, северно од пута Мионица–Љиг, 7 km источно од Мионице. Површина атара износи 672 ha. Име су добили по презимену прве досељене породице – *Ракари* (први досељеник Петар *Ракарац*). Простиру се у висинском појасу 180–240 m. Обухватају три "цемата", засеока (*Југоњићи* или *Ораловац*, *Чаратићи* или *Липовица* и *Ракари* или *Плискавица*). Припадају средњовековним српским насељима. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Ђурђиц*, *Лучиндан* и др.; преслава *Бели петак*), досељено од краја XVII до средине XIX в. из Црне Горе, Полимља, Старог Влаха и околних села (Попадић, Брежђе, Санковић, Планиница и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,8 (1991). Електрифицирани су крајем 50-их год. XX в., телефонске везе добијају 1990, а водом се снабдевају преко водоводног система са извора *Орловац* (капирани крашки извор у селу Осеченици, капацитет 50–70 l/sek.). Имају ветеринарску амбуланту и Земљорадничку задругу "Уљарица" (15 радника).

РОБАЈЕ (524 ст.), сточарско и воћарско (66,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између Тустог брда (468 m), Јездинца (469 m) и Пејића брда (356 m), у висинској зони 280–400 m, 10 km ЈЗ од Мионице. Површина атара, у коме има крашких облика рељефа (вртаче, јама – *Дубокача*, *Пројеп*, *Шупља лина*, *Бунчевица* и др.), износи 1.258 ha. По предању, назив потиче из некадашњег *породњавања* (страдања) од куге. Обувата четири засеока са родовским називима (*Драгојевићи*, *Мијатовићи*, *Степанчевићи* и *Бојиновићи*). Основано је у другој половини XVII в. Ст. је српско (слави *Св. Саву*, *Ђурђевдан*, *Лучиндан* и *Аранђеловдан*; преслава *Спасовдан*), досељено до првих деценија XIX в. из Црне Горе и Полимља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,8 (1991). Електрично осветљење добија 1962, телефонске везе 1990, а водом се снабдева преко водоводног система Крчмар–Рајковић (користи изворе *Мертвова* и *Чекова чесма*, капацитет 30 l/sek.). У најновијој националној историји познато је по кући Секуле Бојиновића, која је после II светског рата претворена у музеј, у којој се Јосип Броз Тито, врховни

командант НОВЈ, први пут – 18. септембра 1941, сreo са партизанима, а потом сусрео на Равној Гори са Драгољубом Михаиловићем Дражом, четничким командантом. Гравитира ка Ваљеву, где већина мештана остварује економску егзистенцију.

САНКОВИЋ (276 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (80,1% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на левој долиној страни Лепенице (лева притока Колубаре) и десној страни њене притоке Липнице, 3,5 km западно од Мионице. Површина атара износи 486 ha. Простире се у висинском појасу 180–230 m. Обједињује два, у приличној мери спојена, "цемата": *Божичане* и *Крајчане*. Основан је крајем XVII в. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Ђурђиц*, *Никољдан* и др.; преслава *Пренос моштију св. Николе*), досељено од краја XVII до средине XX в. из Црне Горе, Топлице, Голијске Моравице, околине Ваљева и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2,1 (1991). У С. је рођен кнез *Јовица Милутиновић*, старшина из српских устаничких дана са почетка XIX в., где му је подигнут споменик. Електрично осветљење добија 1952, телефонске везе 1985, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и капирани извори). Село је постојбина наше познате расе говеда – *колубарци*, а сточарство је и данас веома развијено. У атару, на локалитету Лепеница – Бања, налазе се *извори* (бушотина 160 m) сумпоровите термалне воде (27,8°C, капацитет 42 l/sek.).

СТРУГАНИК (290 ст.), сточарско-ратарско (56,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама Копљанице, изворишног крака Топлице, десне притоке Колубаре, између Петковаче (436 m), Гвозденца (455 m) и Говеђег брда (473 m), 9 km ЈИ од Мионице. Површина атара износи 961 ha. Назив села је геолошког порекла – по камену *струганику*. Простире се у висинској зони 360–460 m. Дели се на "цемате" са именима највећимх и најпознатијих породицама (*Мишићи*, *Шутуљићи*, *Каљевићи*, *Мачури*, *Арнаутовићи* и др.). Помиње се 1737. год. Пре досељавања из околине Никшића крајем XVII в., насељен је Србима из старе Србије. Касније (у XVIII и почетком XIX в.) се досељавају и други (Стари Влах, Биџор, Полимље и околна села), преци данашњег српског ст. (слави *Лучиндан*, *Ђурђиц*, *Никољдан* и др.; преслава *Мали Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,3 (1991). Из породице Мишића потиче *Живојин Мишић* (1855–1921), српски војвода и прослављени јунак из I светског рата, командант Прве армије и један од највећих српских војних стратега (извојевао победу у чувеној *Колубарској бици* са аустроугарском војском), чија родна кућа је претворена у музеј. Струју добија 1966,

телефонске везе 1989, а водом се снабдева из копаних бунара и са каптираних извора. Има четвороразредну ОШ, погон за производњу грађевинских камених плоча (у саставу "Колубаре-Струганик" из Мионице) и земљорадничку задругу.

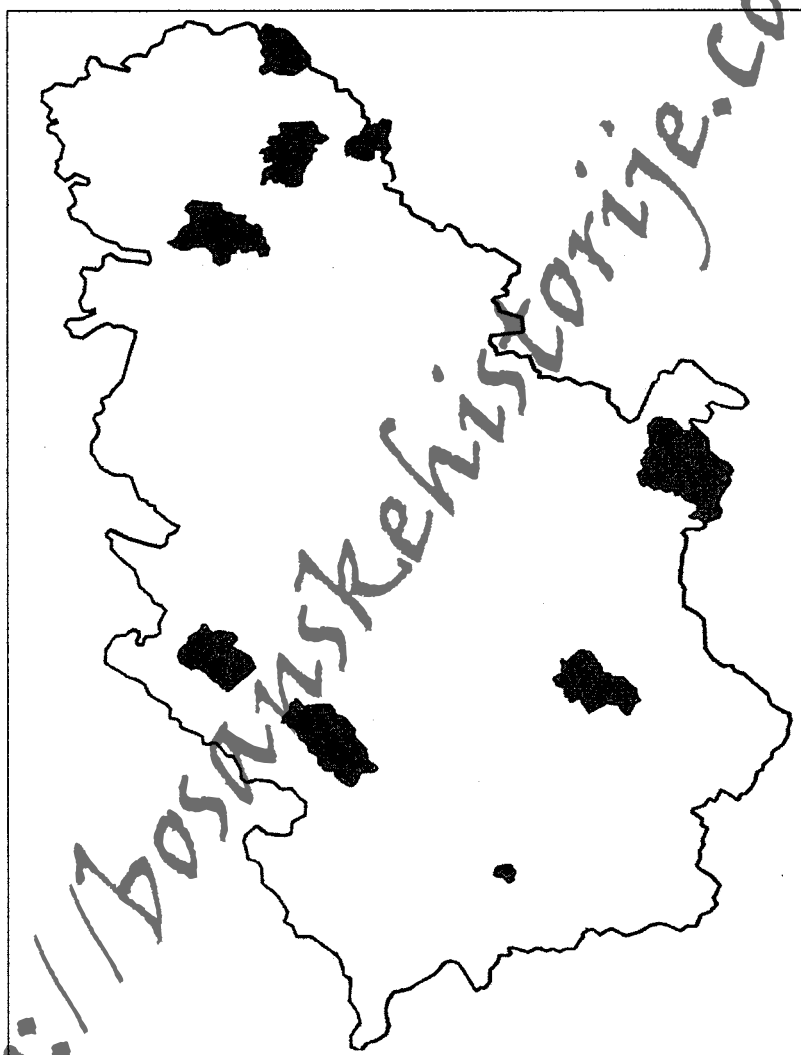
ТАБАНОВИЋ (398 ст.), сточарско-ратарско (67,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долињској страни Рибнице, у близини њеног ушћа у Колубару, 6 km северно од Мионице. Површина атара износи 461 ha. Назив се двојако тумачи: потиче од некадашњег страдања од куге која га је уништила до *табана*; и води порекло од истоименог села – *Табановићи* код Пожеге, одакле су се доселили оснивачи данашњег насеља. Простире се у висинском појасу 160–210 m. Дели се на групе сродничких кућа (*Коларовићи*, *Савковићи*, *Гајићи* и др.). Припада старим српским насељима. Кроз историју више пута је расељаван, па потом обновљан. Садашње ст. је српско (слави *Јованџдан*, *Ђурђевдан*, *Св. Аћима* и *Ану*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*; преслава *Спасовдан*), досељено од почетка XVIII до првих деценија XIX в. из околине Пожеге, Полимља, Старог Влаха, Црне Горе, Босне и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,2 (1991). Електрично осветљење добија 1972, телефонске везе 1985, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и каптирани извори). Има четвороразредну ОШ.

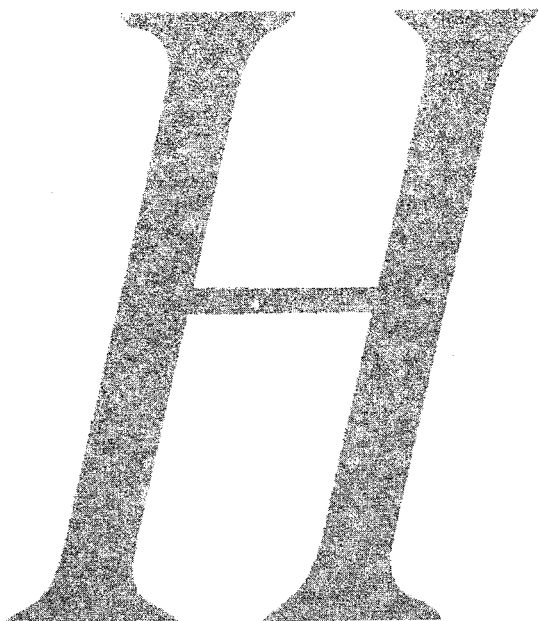
ТОДОРИН ДО (269 ст.), сточарско (69,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долињској страни Кленове, леве притоке Кацапе, у висинском појасу 180–240 m, 9 km СИ од Мионице. Површина атара износи 462 ha. По предању, географско име потиче од личног имена – *Тодора*, житељке која се под притиском Турака иселила са својом породицом у Срем крајем XVI или почетком XVII в., и главном геоморфолошком својству топографског положаја – налази се у *долу*, *долини*. Дели се на две "мале": *Пјешивачку* и *Старовлашку*. После расељавања, обновљен је крајем XVII в. Под именом *Тодорин Дол* помиње се 1828. год. Ст. је српско (слави *Лазаревдан*, *Алиптијевдан*, *Никољдан* и др.; преслава *Спасовдан*), досељено углавном из Црне Горе, Старог Влаха и околних села (Команице, Дучић и др.). Индекс демографског старе-

ња (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,4 (1991). Електричну енергију добија крајем 50-их год. XX в., телефонске везе 1988, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи – каптирани извори, и копани бунари).

ТОЛИЋ (445 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (67,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између нижих узвишења Божева, Царине (343 m) и Толићког виси, с обе стране пута Мионица (Крчмар)–Дивчибаре, 4 km јужно од Мионице. Површина атара износи 652 ha. Назив потиче од презимена најстарије фамилије – *Толић*. Просторно се развија у висинском појасу 200–400 m. Основан је као заселак Кључа почетком XVIII в. Дели се на групе сродничких кућа (*Качаревићи*, *Лазаревићи*, *Рафајловићи*, *Милићи*, *Ђурићи* и др.). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Ђурђиц*, *Лучиндан* и др.; преслава *Друга Тројица*), досељено из околине Никшића, Старог Влаха, Доњег Колашина, Полимља и других крајева, а има и православних Рома (18,4%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,1 (1991). Електрифициран је крајем 50-их год. XX в., телефонске везе добија 1988, а водом се снабдева преко хидросистема *Орловац* (каптирани крашки извор у селу Осеченици, капацитет 50–70 l/sek.). Има четвороразредну ОШ.

ШУШЕОКА (302 ст.), воћарско и ратарско (57,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између тока Колубаре (на десној долињској страни), десне притоке Саве, и Липнице (на левој долињској страни), леве притоке Лепенице, 9 km СЗ од Мионице. Површина атара износи 495 ha. У народу се помиње под именом *Шушовка*. Простире се у висинском појасу 180–230 m. Обухвата четири "цемата" (*Чаршија*, *Милићи*, *Томићи* и *Срећковићи*). По предању, првобитно носи назив *Богатић*, који је расељен, па касније (почетком XVII в.) обновљен. Ст. је српско (слави *Св. Стефана*, *Јованџдан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*; преслава *Тројице*), досељено из Црне Горе, Полимља, Старог Влаха, околине Ваљева (село Златарић) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,5 (1991). Електрично осветљење добија 1964, телефонске везе 1993, а водом се снабдева са каптираних извора и из копаних бунара.

НЕГОТИН

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	38	13.2	86.8	4.2	-1.7	644.0	150.6	36.9	72.7
1971.	1	38	17.5	82.5	8.6	-2.3	672.1	164.2	38.5	76.2
1981.	1	38	23.9	76.1	11.1	-9.3	657.4	184.0	44.1	57.5
1991.	1	38	29.1	70.9	2.2	-9.5	621.0	195.2	43.8	48.5

АЛЕКСАНДРОВАЦ (994 ст.), погранично (ка Бугарској) ратарско (48,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (80–140 m) десној долиној страни Тимока, десне притоке Дунава, у северном подножју Белог брега (265 m), с обе стране сеоског пута према Ковилову и Црномасници, 20 km ЈИ од Неготина. Површина атара износи 1.157 ha. Пре II светског рата носи данашње географско име (1921. – 175 домова и 930 житеља), као и после рата до 1947, када добија назив *Злокуће*, који је замењен садашњим (старим) 90-их год. XX в. Обухвата више група сродничких кућа (*Пашуковићи*, *Уруковићи*, *Николићи*, *Царановићи* и др.). Помиње се у турско доба као једно од села – *Зокушан* (*Злокуће*), у хасу формираном између 1491. и 1521. год. До краја I светског рата А. је припадао Бугарској. Ст. је православно (слави *Петковицу*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*), а национално се изјашњава углавном као српско. Антропогеографским и етнолошким изучавањима сврстан је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,2 (1991). Водоснабдевање је колективно (91,3% дома-

ћинстава) и индивидуално (сопствени водоводи – 7,7%, и копани бунари – 1%). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 26 ученика), МЗ и МК и др. Знатан број мештана налази се на привременом раду у иностранству, углавном у Немачкој.

БРАЋЕВАЦ (744 ст.), ратарско (68,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (78 m) обалама Браћевачке реке, десне притоке Тимока, с обе стране пута ка Рајцу, 23 km јужно од Неготина. Од југословенско-бугарске границе одвојен је атаром Шипкова (Зајечар). Површина атара износи 2.770 ha. Повезује више група родбинских кућа (*Стојановићи*, *Стојчићи*, *Станковићи*, *Манојлићи* и др.). У атару су постојале "пивнице" (сезонско насеље где се прерађивало грожђе и држало вино и ракија) *Лупар* и *Кијево*. Помиње се у турско доба као једно од села у хасу формираном између 1491. и 1521. год. и касније (1530. – 53 куће, 1586. – 18 кућа, 1921. – 345 домова и 2.500 житеља итд.). Ст. је православно (слави *Никољдан*, *Стефандан*, *Аранђеловдан*, *Ђурђевдан* и др.), преовлађује српско, а има и осталих етничких припадника (Бугари, Македонци и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 1,3 (1961) до 6,1 (1991). Православна црква Св. Тројице подигнута је 1872. год. Водом се снабдева из копаних бунара (63,1% домаћинстава), преко сопствених водовода (32,1%), јавног (сеоског) водовода (3,7%) и др. Има осморазредну ОШ (2000/2001. – 24 ученика), МЗ и МК, здравствену станицу и др.

БРЕСТОВАЦ (426 ст.), ратарско-сточарско (51,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (220–260 m) десној долиној страни Чубранске реке, леве притоке Тимока, с обе стране сеоског пута ка селу Чубри, 19 km ЈЗ од Неготина. Површина атара износи 1.993 ha. Повезује четири "рејона": *Први*, *Други*, *Трећи* и *Четврти*. Убраја се у стара насеља (остаци "латинског" гробља и др.). Кроз историју више пута мења микроположај (Селиште, Плочник, па садашњи). Помиње се у турско доба као једно од села у хасу формираном између 1491. и 1521. и касније: 1530. (8 кућа), 1586. (7 кућа), почетком XVIII в. на аустријским картама као *Prestowac* (*Prestovaz*), 1846. (*Брестовац*) – 76 кућа, 1866. (105 кућа), 1921. (140 домова и 754 житеља) итд. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Јовандан* и *Петковицу*), староседелачко (старином са Косова) и досељено пре и у XIX в. (околина Ужица, Шумадија, Косово, стара Србија и др.), а има и Рома. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 3,8 (1991). Православна црква брвнара *Вазнесења Господњег* (иконостас из прве половине XIX в.), чији дан је црквена слава и заветина, сазидаана је 1798. (обновљена 1833). У Б. је рођен *Станко Пау-*

новић Вељко, народни херој. Водом се снабдева преко сопствених водовода (64,3% домаћинстава), из копаних бунара (24,3%), јавних чесми са водом из посебног извора (5,7%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 9 ученика), спомен-дом Станка Пауновића Вељка, МЗ и МК, здравствену амбуланту и др.

БУКОВЧЕ (2.399 ст.), погранично (ка Бугарској) ратарско (49% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (40–55 m) левој обали Јасеничке реке, десне притоке Дунава, у близини ушћа Тимока (L=88 km, са Белим и Сврљишким Тимоком 202,7 km; F=3.408 или 4.630 km²) у Дунав, најниже тачке (од 28 m до 36 m, у зависности од нивоа Дунава и Тимока) континенталног дела СР Југославије, 7 km ЈИ од Неготина. Површина атара износи 1.840 ha. Помиње се и под именом *Буковча*. У јужном делу физиономски је спојено са Кобишницом. Дели се на три "краја": *Горњи*, *Средњи* и *Доњи*. Припада старим селима. Старо насеље настало је на данашњој локацији, одакле је, у другој половини XVIII и почетком XIX в., премештено због "зулума крцалија" (путовали од Видина за Кладово и Београд) на Селиште, па поново на садашње место. Као "пусто место" уцртано је почетком XVIII в. на Лангеровој карти, а потом као насељено (1736. – 80 кућа, 1846. – 235 кућа, 1866. – 298 кућа, 1921. – 445 домова и 2.480 житеља и касније). Ст. је православно (слави *Петковицу*, *Митровдан*, *Св. Тодора*, *Никољдан*, *Аранђеловдан* и др.; заветина *Ђурђевдан*), а национално се изјашњава као српско (већином) и влашко. Антропогеографским и етнолошким проучавањима сврстано је у влашка села. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,5 (1991). Водоснабдевање је разноврсно – сопствени водоводи (68,5% домаћинстава), копани бунари (26,4%), дворичне чесме са прикључком на јавни водовод (1,9%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 67 ученика), МЗ и МК, здравствену станицу и др.

ВЕЉКОВО (316 ст.), ратарско и виноградарско (45,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (100–120 m) левој долиној страни Тимока, десне притоке Дунава, у источном подножју Рогљевског брда, поред железничке пруге Зајечар–Неготин, с обе стране пута ка Неготину (преко Кобишнице), 15,5 km ЈИ од Неготина. Површина атара износи 734 ha. До краја XIX в., када добија садашње географско име, носи назив *Бљувановац*. Неправилног је округластог облика са издуженом страном у меридијанском правцу. Обухвата два "краја": *Горњи* и *Доњи*. Остаци старина су значајни и многобројни: град *Четаће*, гробље непознатог порекла и старости и др. Помиње се у турско доба (1530. – 28 кућа и 1586. – 10 кућа). Претечу данашњег села чине пет "бурдеља" – пастирских насеобина, ко-

јих је било крајем XVII и у XVIII в. на локалитету Кућача. Кроз историју бележи променљиву насељеност (1846. – 56 кућа, 1866. – 63 куће, 1921. – 105 домова и 562 житеља итд.). Ст. је православно (слави *Јованџдан*, *Петковицу*, *Никољдан* и др.; заветина *Спасовдан*), а национално се највећим делом изјашњава као српско (староседелачко, пресељено из "бурдеља", и досељено пре и у XIX в. из Тимочке крајине, Бугарске, околних села и др.). Антропогеографским и етнолошким испитивањима сврстано је у влашка села. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 1,2 (1961) до 2,9 (1991). Електрично осветљење добија крајем 50-их год. XX в., а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 51,1% домаћинстава, копани бунари – 42,4%) и колективно (6,5%). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1899; 2000/2001. – 3 ученика), МЗ и МК, задружни дом и др.

ВИДРОВАЦ (1.126 ст.), ратарско (50,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (140–200 m) десној долиној страни Јасеничке реке, десне притоке Дунава, у подножју Голог брда (258 m), с обе стране локалног пута ка Неготину, 5,5 km СЗ од Неготина. Површина атара износи 2.608 ha. По предању, назив је зоогеографског порекла, потиче од бара са много *видри*, којих је раније било у селу. Подељен је на три "краја" (махале): *Горњи*, *Средњи* и *Доњи*, који су међусобно физиономски спојени. У атару су постојале "пивнице" (сезонско насеље где се прерађивало грожђе и држало вино и ракија) *Будан*. Основан је на месту са значајним траговима раније насељености (остаци зидина, цигли, старог новца и друго на локалитету Град). По предању, формиран је почетком XVI или XVII в., када се насељавају "досељеници од Косова", на Селишту са леве стране Јасеничке реке, одакле је премештен на локалитет Гредина, где је носио назив *Трстеник* ("имао много трске"), па потом на садашњу локацију. Током историје помиње се више пута почев од XVI в.: 1530. (44 куће), 1586. (30 кућа), 1723–1725. (*Vidrovatz*) на карти темишварског Баната, 1736, 1784. (*Vedrovatz*), 1846. (*Видровац*) – 104 куће, 1866. – 181 кућа, 1921. – 334 дома и 1.574 житеља и касније. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Аранђеловдан*, *Трифундан*, *Митровдан* и др.; заветина *Св. Јован Богослов*), стариначко (пореклом са Косова) и досељено из околних села (Јабуковац, Штубик, Сиколе и др.), Бугарске и др. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,8 (1961) до 1,8 (1991). Православни храм посвећен Св. оцу Николају изграђен је 1906. год. Водом се највећим делом снабдева преко јавног (сеоског) водовода (85,7% домаћинстава) и сопствених водовода (10,2%). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 18 ученика), МЗ и МК и др. Познат је по тржишној производњи поврћа (паприка, купус и др.).

ВРАТНА (451 ст.), сточарско-ратарско (62,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (120 m) обалама Вратне (Слатинске реке), десне притоке Дунава, с обе стране пута ка Уровици и Јабуковцу, 33 km СЗ од Неготина. Површина атара износи 2.696 ha. Назив села води порекло од истоименог манастира, који се помиње (*Raedno*) почетком XVIII в. на Лангеровој карти. Обједињује више махала са родовским именима (*Страиновићи*, *Иконићи*, *Добросављевићи* и др.). Кроз историју бележи променљиву насељеност (1530. – 19 кућа, 1586. – 2 куће, 1723. – 90 кућа, 1736. – 15 кућа, 1866. – 96 кућа, 1921. – 100 домова и 360 житеља итд.). Ст. је православно (слави *Петковицу*, *Никољдан*, *Аранђеловдан* и др.; манастирска слава и заветина *Спасовдан*), а национално се изјашњава као српско (староседелачко – досељено у време настанка села из Звижда, Пореча и Тимочке крајине, и досељено највећим делом у XIX в. – Пореч, околина Пожаревца, Хомоље, Тимочка крајина и др.). Антропогеографским и етнолошким изучавањима сврстана је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,5 (1991). Манастир Вратна, лоциран источно од села на левој долиној страни по изласку реке из клисуре, посвећен Вазнесењу Господњем, подигнут је у XIV в. Водом се снабдева преко јавног водовода (71,8% домаћинства), уличних јавних чесми са водом из посебног извора (14,5%), из копаних бунара (6,4%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 6 ученика), МЗ и МК и др.

ДУПЉАНЕ (1.011 ст.), ратарско-сточарско (44,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (200–220 m) странама Дупљанске реке, леве притоке Канала Јасеничке реке, између Дилме (264 m) и Пападије (312 m), с обе стране пута ка Неготину (преко Милошева), 12 km СЗ од Неготина. Површина атара износи 1.922 ha. Повезује главни део насеља – *Село*, са више група родовских кућа (*Костадиновићи*, *Грујетићи*, *Симонетићи*, *Флорићи* и др.), у чијем окружењу су "салаши" којих највише има на Фраштури и Раришу, а северно од центра села налазе се познате *Дупљанске пивнице* – сезонско насеље где се прерађује грозђе и држи вино и ракија. По предању, основано је почетком XVIII в. Током историје помиње се више пута: 1784. (*Dupliany*), 1866. (*Дупљани*) – 122 куће, 1921. – 212 домова и 785 житеља и касније. Ст. је православно (слави *Никољдан*, *Петковицу*, *Аранђеловдан* и др.; заветина *Ђурђевдан*), а национално се изјашњава као српско (досељено у време оснивања насеља из других села Неготинске крајине и Румуније и у XVIII и XIX в. из Румуније, Хомоља и др.). Антропогеографским и етнолошким проучавањима сврстано је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,2 (1991). Православни храм Св. ве-

ликомученика Георгија саграђен је 1937. год. Водоснабдевање је разноврсно – јавни водовод (48,3% домаћинства), уличне јавне чесме са водом из посебног извора (22,1%), копани бунари (13,3%), уређени извори (10,8%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 17 ученика), МЗ и МК и др.

ДУШАНОВАЦ (2.320 ст.), погранично (ка Румунији) ратарско (36,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (70–120 m) обалама Дупљанске реке, леве притоке Канала Јасеничке реке, с обе стране локалног пута ка Неготину (преко Самариновца), 9,5 km северно од Неготина. Површина атара износи 3.191 ha. Стари назив *Џањево* крајем XIX в. замењен је данашњим. Повезује две одвојене целине са збијеном физиономском структуром: *Душановац*, главни део насеља са два "краја" – *Горњи* и *Доњи*, и *Кусјак*, на обали Дунава (данас излетниште са викенд-кућама, а раније велико стовариште соли, петролеја и вина). У атару су постојале "пивнице" (сезонско насеље где се прерађивало грозђе и држало вино и ракија) *Фаца* (уништена у пожару средином XIX в., када су се "104 пивнице с бурадима, бачвама и кацама пуне ракијом и вином запалиле"). Садашње село основано је на месту старијег насеља (пронађени остаци водовода, темељи црквине, по предању, манастира Душице, који је подигла царица Јелена, жена цара Душана и др.). По предању, село је средњовековно, настало у време цара Душана. Старо село које се налазило на локалитету Ровине расељено је и спаљено од Турака, па потом обновљено на данашњој локацији. Кроз историју помиње се више пута: 1736. – 70 кућа, 1783. – 50 кућа, 1846. – 243 куће, 1866. – 345 кућа, 1921. – 474 дома и 2.827 житеља и касније. Ст. је православно (слави *Петковицу*, *Аранђеловдан*, *Никољдан*, *Митровдан* и др.; заветина и црквена слава *Спасовдан*) – српско, влашко и румунско, досељено током аустријске окупације у првој половини XVIII и XIX в. из Румуније, Баната, Тимочке крајине, Црне Реке и др. Антропогеографским и етнолошким испитивањима сврстан је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,1 (1991). У селу се налазе две православне цркве посвећене Успењу Пресвете Богородице – стара изграђена 1908. и нова (изградња почела 19. септембра 1992) освешћена 2001. год. Водоснабдевање је колективно (јавни водовод – 87,3% домаћинства) и индивидуално (копани бунари – 6,3%, сопствени водоводи – 3,5% и др.). Има осморазредну ОШ "Павле Илић Вељко" (2000/2001. – 84 ученика), МЗ и МК, здравствену амбуланту и др.

ЈАБУКОВАЦ (2.988 ст.), ратарско-сточарско (58,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (176 m) обалама Скочке реке, леве притоке Земне, с обе стра-

не пута Штубик–Уровица–Слатина, 28 km СЗ од Неготина. Површина атара износи 9.729 ha. Подељен је на четири "краја" (*Боронга, Доњи, Осоје и Дудаско брдо*) са више група родовских кућа. Основан је највероватније на месту неког старог насеља (пронађени остаци зида "из времена Лаћина", гробље непознате старости и порекла и др.). По предању, постоје два тумачења постанка насеља: по првом, настало је крајем XV в., када се досељава једна породица из околине Призрена која се настанила поред "неке дивље јабуке" – од које води порекло име села; и по другом, да су село основали у турско доба избегли житељи *Дуда*, насеља поред истоименог турског утврђења на Дунаву. Кроз историју помиње се више пута: у XVI в. (1530. – 10 кућа, и 1586. – 17 кућа), на Лангеровој карти почетком XVIII в. под именом *Jabukowiz* и касније (1736. – 34 куће, 1846. – 390 кућа, 1866. – 578 кућа, 1921. као *варошица* – 873 дома и 7.948 житеља итд.). Ст. је православно (слави *Петковицу, Аранђеловдан, Никољдан, Јовањдан, Св. Врачеве, Петровдан, Ђурђевдан* и др.; *вашари Св. Илија и Крстовдан*) – углавном српско, влашко и румунско, досељено од краја XVII в. (или почетка XVIII в.) до краја XIX в. из Подунавља, Румуније, Тимочке крајине и других крајева. Антропогеографским и етнолошким изучавањима сврстан је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,5 (1991). Православни храм посвећен *Вазнесењу Господњем*, чији дан је црквена и сеоска слава, подигнут је 1870. год. Водом се снабдева преко јавног водовода (79,2% домаћинстава), из копаних бунара (13,6%), преко сопствених водовода (4%), са уређених извора (1,7%) и др. Има две ОШ – осморазредну ("Јован Јовановић Змај" – 2000/2001. – 136 ученика) и четвороразредну (2000/2001. – 5 ученика), МЗ и МК, здравствену станицу, ветеринарску амбуланту, локалну пијацу (пазарни дан – *недеља*) и др.

ЈАСЕНИЦА (772 ст.), ратарско-сточарско (42,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (160–210 m) левој долиној страни Јасеничке реке, десне притоке Дунава, поред магистралног пута Неготин–Штубик–Мајданпек, 10,5 km СЗ од Неготина. Површина атара износи 2.746 ha. Претпоставља се да име води порекло од шумадијског краја – *Јасеница*, из кога су се доселили оснивачи села. Обједињује две главне физиономске целине одвојене сеоским потоком: *Сваериу* и *Јурицу страну*, са више група родовских кућа, некадашњих махала (*Џуркићи, Најдановићи, Кривуљчевићи, Радићи* и др.). Селу припадају познате *Јасеничке тивнице* – сезонско насеље где се прерађује грожђе и држи вино и ракија. Спада у стара насеља. Помиње се 1530 (30 кућа), а по предању, основана је почетком XVII в., када се досељава српски живаљ из

Шумадије. Првобитно насеље формирано на Старом Селишту – месту где су сада *Штубичке тивнице*, "због турског зулума" премештено је на Селиште поред Јасеничке реке, па потом, због страдања од поплава, на данашњу локацију. Кроз историју помиње се више пута: 1736. под именом *Есеница*, 1784. као *Jas-senicza*, 1846. (113 кућа), 1866. (154 куће), 1921. (246 домова и 1.230 житеља) и касније. Ст. је православно (слави *Ђурђевдан, Трифундан, Андрејевдан, Никољдан* и др.) – српско, стариначко (насељено у време настанка села) и досељено до XIX и у XIX в. (стара Србија, Косово, околина Пожаревца и др.), а има и Црногораца. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,8 (1961) до 2 (1991). Православна црква *Вазнесења Господњег*, чији дан је црквена слава и заветина, изграђена је 1895. год. Водом се већином снабдева преко јавног водовода (57,6% домаћинстава), из копаних бунара (29,5%) и преко сопствених водовода (12,3%). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 24 ученика), МЗ и МК, здравствену амбуланту и др.

КАРБУЛОВО (608 ст.), ратарско-сточарско (66,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на десној долиној страни Јасеничке реке, десне притоке Дунава, 2 km северно од пута Неготин–Зајечар, 11 km западно од Неготина. Површина атара износи 2.135 ha. Простире се у висинској зони 180–240 m. Повезује шест "мала" (*Требеж, Јама, Средњик, Средина, Кленовац и Бугарчићева*), а селу припадају и *Карбуловске тивнице* – сезонско насеље где се прерађује грожђе и држи вино и ракија. По предању, спада у стара села (локалитети Селиште, Црквисте, Старо Гробље и сл.) основана почетком XVI в. (или XVII в.), када се насељавају досељеници из старе Србије. Кроз историју помиње се више пута: 1723–1725. на карти темишварског Баната као *Karbolova*, 1736. под називом *Karbalova* и касније (1846. – 61 кућа, 1866. – 103 куће, 1921. – 196 домова и 858 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Јовањдан, Ваведење, Стефандан, Мратиндан* и др.; заветина *Тројице*), староседелачко и досељено до краја XIX в. (Косово, Црна Гора, околина Пирота и Ужица, Бугарска, Тимочка крајина, Пореч, околна села – Рајац, Поповица и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,8 (1961) до 2,2 (1991). Водом се снабдевање је разноврсно: копани бунари – 56,8% домаћинстава, сопствени водоводи – 37,2%, јавни водовод – 3,9% и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 5 ученика), МК, здравствену амбуланту и др. Производња поврћа (паприка, парадајз, купус и др.) је тржишна.

КОБИШНИЦА (2.507 ст.), погранично (ка Бугарској) ратарско (39,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (50 m) левој обали Јасеничке реке, десне при-

токе Дунава, с обе стране магистралног пута ка Бугарској и поред железничке пруге Неготин–Зајечар, 6 km ЈИ од Неготина. Површина атара износи 2.328 ha. Обједињује три "краја": *Горњи, Средњи и Доњи*. Убраја се у стара села са значајним траговима старина (пронађени остаци манастира Св. Тројице који се наводи у турским изворима 1672. и др.). Помиње се 1530. у турском попису, када броји 30 кућа. Првобитно село основано је на данашњој локацији, одакле је у другој половини XVIII и почетком XIX в. премештено, због "зулума крпација" (путовали од Видина за Кладово и Београд), на Селиште, па поново на садашње место. Као "пусто место" помиње се почетком XVIII в. на Лангеровој карти, а потом као насељено село: 1723. – 63 куће, 1736. – 90 кућа, 1846. – 201 кућа, 1866. – 278 кућа, 1921. – 471 дом и 2.381 житељ и касније. Ст. је православно (слави *Никољдан, Петковицу, Митровдан, Аранђеловдан* и др.; заветина *Спасовдан*), национално се претежно изјашњава као српско, а има Влаха, Румуна, Македонаца и др. Антропогеографским и етнолошким изучавањима сврстана је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,4 (1991). Православна црква Св. апостола Петра и Павла (црквена слава *Петровдан*) подигнута је 1874, а у атару се налази и манастир Блатски посвећен Св. Тројици (најстарији помен 1672). Водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 72,5% домаћинства, копани бунари – 23,8%, уличне јавне чесме са водом из посебног извора – 2% и др.). Има осморазредну ОШ "Стеван Мокрањец" (2000/2001. – 156 ученика), МЗ и МК, ветеринарску амбуланту и др. Многи мештани су на привременом раду у Немачкој.

КОВИЛОВО (623 ст.), погранично (ка Бугарској) ратарско (56,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (60–80 m) десној долиној страни Тимока, десне притоке Дунава, с обе стране пута ка Александровцу и Рогљеви, 18,5 km ЈИ од Неготина. Површина атара износи 1.244 ha. Дели се на групе сродничких кућа (*Милошевићи, Фундановићи, Мацоговићи, Мутковићи* и др.). Помиње се 1530. (48 кућа) и 1586. (21 кућа). До I светског рата припадало је Бугарској. Год. 1921. броји 150 домова и 820 житеља. Ст. је православно (слави *Петковицу, Никољдан, Јованџдан, Аранђеловдан* и др.), а национално се изјашњава као српско (већином) и влашко. Антропогеографским и етнолошким проучавањима сврстано је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,9 (1961) до 2,1 (1991). Православни храм посвећен је Св. пророку Илији. Водоснабдевање је колективно (93,4% домаћинства) и индивидуално (сопствени водоводи – 4,2%, копани бунари – 1,8% и др.). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 17 ученика), МЗ и

МК и др. Знатан број мештана налази се на привременом раду у Немачкој.

МАЛА КАМЕНИЦА (998 ст.), ратарско-сточарско (32,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (80–140 m) странама Каменичке реке, десне притоке Дунава, западно од Крстића брда (105 m) поред десне дунавске обале, 20,5 km СЗ од Неготина. Површина атара износи 1.894 ha. Село се простире правцем СИ–ЈЗ. Обједињује два "краја" (*Осоје и Присоје*) одвојена водотоком. Трагови старије насељености су многобројни (локалитет Селиште, остаци црквнице, старог гробља и др.). Кроз историју помиње се више пута (1530. – 20 кућа, 1736. – 50 кућа, 1783. – 20 кућа, 1846. – 123 куће, 1866. – 136 кућа, 1921. – 219 домова и 1.135 житеља итд.). Ст. је православно (слави *Петковицу, Ђурђевдан, Ђурђић, Никољдан* и др.; заветина *Спасовдан*), а национално се изјашњава као српско (староседелачко и досељено у XVIII и XIX в. из Румуније, околних села и др.). Антропогеографским и етнолошким изучавањима сврстана је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,3 (1991). Водом се снабдева преко јавног водовода (69,4% домаћинства), из копаних бунара (20,9%), преко сопствених водовода (5,8%), уличних јавних чесми са водом из посебног извора (3%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 11 ученика), МЗ и МК и др.

МАЛАЈНИЦА (971 ст.), сточарско (63,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (180–320 m) долинским странама Замне, десне притоке Дунава, с обе стране сеоског пута ка Штубику и Дупљану, 22,5 km СЗ од Неготина. Површина атара износи 1.904 ha. По предању назив потиче од речи *малај*, која у локалном говору значи качамак, проја. Повезује осам "мала" (*Село, Дубрава, Перњеч, Кулма, Фундуања, Корњет, Брандуш и Туфар*). Формирана је као насеље збијеног типа, да би од друге половине XIX в., због пресељења појединих породица на околне "салаше", постепено добијала својства разбијеног села. Основана је на месту неког предсловенског насеља (старо гробље "од Лаћина" и др.). По предању, настала је почетком XVII в. Помиње се под називом *Milaniz* почетком XVIII в. на Лангеровој карти и касније: 1846. (*Малајница*) – 107 кућа, 1866. – 181 кућа, 1921. – 183 дома и 885 житеља итд. Ст. је православно (слави *Никољдан, Петковицу, Малу Госпојину* и др.; заветина *Спасовдан*), а национално се изјашњава као српско (пореклом "од Косова" – оснивачи села, из Румуније, околних насеља и др.). Антропогеографским и етнолошким изучавањима сврстана је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,2 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (сопстве-

ни водоводи – 39,6% домаћинстава, уређени извори – 25,7%, копани бунари – 18,9%, неуређени извори – 10,8% и др.). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 28 ученика), МЗ и МК и др.

МИЛОШЕВО (913 ст.), ратарско (29,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (55 m) десној обали Канала Јасеничке реке, десне притоке Дунава, с обе стране магистралног подунавског пута Неготин–Кладово, 4 km северно од Неготина. Површина атара износи 831 ha. До краја XIX в., када добија садашње, носи назив *Короглаш* (*Округлица* или *Округлаш*). Обухвата два спојена "краја": *Горњи* и *Доњи*. Остаци раније насељености су многобројни (развалине црквике, старо гробље, надгробни споменици са урезаним крстовима и сл.). Сматра се да су оснивачи села Срби са Косова. Кроз историју има променљиву насељеност (1530. – 15 кућа, 1586. – 12 кућа, 1783. – 80 влашких кућа, 1846. – 54 куће, 1866. – 78 кућа, 1921. – 124 дома и 692 житеља итд.). Ст. је православно (слави *Трифундан*, *Јованџан*, *Аранђеловдан*, *Петковицу*, *Митровдан* и др.; заветина *Спасовдан*), а национално се изјашњава као српско (већином) и влашко (староседелачко – оснивачи насеља, и досељено углавном у XIX в. из Бугарске, околних села – Самаринова, Душанова и др.). Антропогеографским и етнолошким испитивањима сврстано је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991). Код села се налази Короглашки манастир, једнобродна грађевина моравске школе (сада у рушевинама), изграђен почетком XV в. (по предању, саграђен је у време цара Душан, па се због тога прво звао Душинац и Душица). Водом се снабдева преко јавног водовода (96,1% домаћинстава), из копаних бунара (1,9%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 10 ученика), МЗ и МК и др.

МИХАЈЛОВАЦ (1.449 ст.), погранично (ка Румунији) ратарско (31,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (60 m) десној обали Дунава, с обе стране магистралног пута Неготин–Кладово, 18,5 km северно од Неготина. Површина атара износи 2.545 ha. Помиње се и под именом *Михаиловац*. Назив добија по кнезу *Михаилу* Обреновићу. Подељен је на две целине са збијеном физиономском структуром: *Михајловац* (*Село*) и *Ново село*, 1,5 km ЈИ од главног дела насеља. Спада у млада насеља. Основан је у време кнеза Милоша Обреновића. Настао је на месту са значајним траговима предсловенске насељености (археолошко налазиште Мора Вагеи, 2,5 km источно од села, са утврђењем – 18x18 m, изграђеним крајем III и почетком IV в. – испод чијих зидина су откривени остаци старијег утврђења из I в. – типа мање путне станице – *burgus*, које је уништено средином V в. током најезде

Хуна, па обновљено у VI в., за време Јустинијана; утврђење се налазило на римском путу *Egeta–Akvis*). У неким периодима историје има више житеља него данас (1846. – 184 куће, 1866. – 203 куће, 1921. – 315 домова и 1.840 житеља итд.). Ст. је православно (слави *Петковицу*, *Јованџан*, *Алиптијевдан*, *Аранђеловдан*, *Никољдан* и др.; заветина *Тројице*), а национално се углавном изјашњава као српско, влашко и румунско (исељено у Румунију као српско, па поново насељено у XIX в. као "влашко"). Антропогеографским и етнолошким проучавањима сврстан је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,6 (1991). Православна црква посвећена *Св. арханђелу Михаилу*, чији дан је и црквена слава, саграђена је 1834. год. Водоснабдевање је колективно (93,3% домаћинстава) и индивидуално (сопствени водоводи – 3,2%, копани бунари – 2,6% и др.). Има осморазредну ОШ (2000/2001. – 52 ученика), МЗ и МК, здравствену амбуланту и др.

МОКРАЊЕ (1.140 ст.), ратарско (57,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на странама Сиколске реке, леве притоке Тимока, с обе стране асфалтног пута ка Неготину, 5 km западно од железничке пруге Неготин–Зајечар, 10 km јужно од Неготина. Површина атара износи 2.538 ha. Извесно време крајем XX в. носи назив *Миланово*, па након тога поново садашње (старо) географско име. Просторно се развија у висинском појасу 80–120 m. Обједињује три "мале": *Горњу*, *Средњу* и *Прекоречку*, од којих се један физиономски део у последњој назива *Србија*. Припада старим насељима. Наводи се у турско доба као једно од села у хасу формираном између 1491. и 1521. и касније (1530. – 34 куће и 1586. – 23 куће). Кроз историју помиње се више пута и бележи променљиву насељеност (1723–1725. као *Mokreny*, 1783, када је "већина кућа под земљом" – "бурдељи", 1846. – 188 кућа, 1866. – 266 кућа, 1921. – 420 домова и 1.922 житеља итд.). Извесно време, "због турског зулума", мештани су се раселили, па потом поново населили. Ст. је православно (слави *Петковицу*, *Никољдан*, *Аранђеловдан*, *Св. Алиптија*, *Велику Госпојину* и др.; заветина *Ускрес*), а национално се изјашњава као српско и влашко (стариначко и досељено до краја XIX в. – Косово, Румунија, Бугарска, околна села и др.). Антропогеографским и етнолошким испитивањима сврстано је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,5 (1991). Православни храм *Св. Тројице* изграђен је 1872. год. Водом се снабдева преко сопствених водовода (46,6% домаћинстава), из копаних бунара (36,8%), преко јавног водовода (15,6%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 18 ученика), МЗ и МК, здравствену амбуланту, железничку станицу и др.

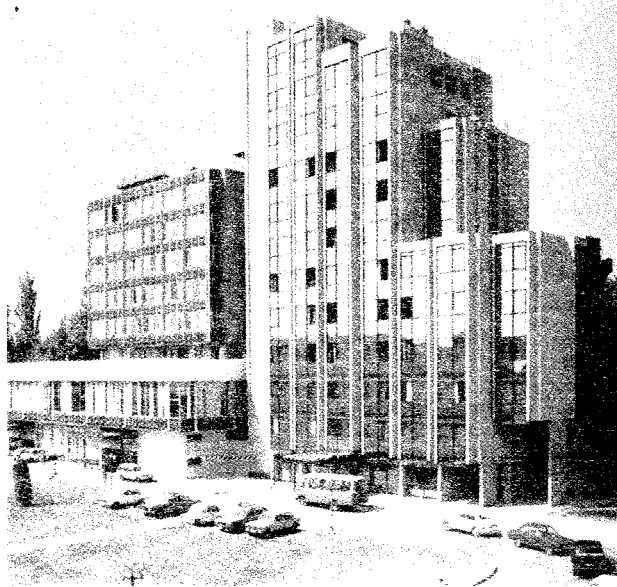
Неготин

НЕГОТИН (17.355 ст.), полифункционално градско насеље, средиште Неготинске крајине и Кључа (1.812 km²), предеоне целине у источној Србији, центар истоимене општине (1.089 km², 39 насеља и 59.559 ст.) у карпатској Србији, на (45 m) дну Влашко-понијског басена између Канала водне заједнице и Канала Јасеничке реке, поред важних саобраћајница – железничке пруге Зајечар–Прахово и магистралних путева према Зајечару, Мајданпеку и Бугарској, 65 km СИ од Бора и 260 km ЈИ од Београда. Географске координате су 44°14' с.г.ш. и 22°32' и.г.д. Површина

урбане територије, по ГУП-у из 1977, износи 214 ha (пројектована површина за 20 год. 119 ha; укупна пројектована површина до 1997. износи 333 ha), а катастарска 3.871 ha. Уз јужни део градске катастарске територије, поред пута за Чубру, налазе се *Братујевачке тивнице* (К.О. Глоговица II 97 ha) – сезонско насеље где се прерађује грозђе и држи вино и ракија (назив насеља води порекло од истоименог узвишења, а К.О. од власника винограда и појединих објеката из села Глоговице код Зајечара), а комплекс *Штубичке тивнице* (К.О. Штубик II 135 ha) поред пута Неготин–

Старо градско језгро Неготина

Нови урбани садржаји у центру Неготина

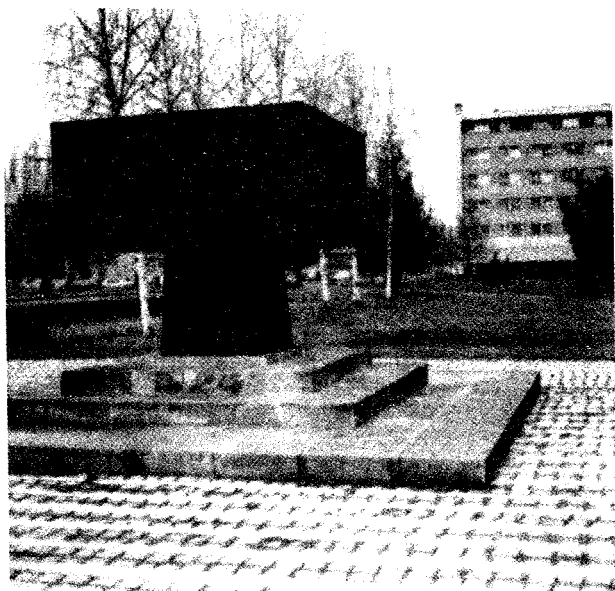
Споменик Хајдук Вељку у Неготину

Музеј – родна кућа Стевана Мокрањца у Неготину

–Мајданпек, 6 km западно од Неготина, са скоро 400 углавном напуштених објеката, саграђених као брвнаре, од којих је данас остало 30 грађевина. Град обухвата два урбана појаса, различита по времену постанка, урбанистичким и архитектонско-градитељским обележјима: *старо урбано језгро и периферијски (спољни) градски појас*. *Старо урбано језгро* чине градски трг са централним парком, стара трговачка чаршија и групе стамбених зграда чију вредност представља урбана аутентичност, а *периферијски појас* нови урбани садржаји у његовом окружењу. СЗ од града налази се пространи виноградарски комплекс са вилама, викендицама и другим објектима – *Бадњево*, омиљено излетиште Неготинчана. Н. се одликује знатном урбанистичком уређеношћу и комуналном инфраструктуром (железничка пруга изграђена је 1914; струју добија 1923. – први генератор стављен у је погон 12. јула 1923, а други 1926; 1937. изграђен је канал којим је исушено Неготинско блато или рит – настао у XVIII в. продором Јасеничке реке у стари меандар Дунава, чије су воде угрожавале град и биле извор маларије и других болести; знатне урбане површине су под уређеним зеленилом; водоснабдевање је централно – 96,7% домаћинства прикључено на јавни водовод и сл.). Од објеката староварошке архитектуре и народног градитељства истиче се "кућа са аркадама" која се налази у *старом урбаном језгру*, саграђена средином XIX в. као породична кућа кнеза Неготинске нахије Тодорчета. Назив добија по карактеристичном трему са аркадама који се простире дуж фасада према улици и дворишту. Родна кућа *Стевана Стојановића Мокрањца* (поводом прославе 125-е год. рођења откривен је споменик Стевану Мокрањцу), велика

на нашег музичког стваралаштва, композитора и музичког педагога, саграђена је средином XIX в., а у њеном комплексу се налази и мањи помоћни објекат из XIX в. Културно-историјским значајем истичу се и други објекти, посебно они везани за Хајдук Вељка (музеј, барутана, гроб Хајдук Вељка, споменик). Ст. је српско (градска слава *Спасовдан*; *вашири Петковдан* и *Мала Госпојина*), а има Црногораца, Македонаца, Влахa и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,5 (1991). Православни храм посвећен Рођењу Пресвете Богородице (Стара црква) изграђен је 1803. (поред олтара налази се гроб Хајдук Вељка Петровића и његовог брата Миљка, на апсиди су уграђене две камене спомен-плоче, а у порти су надгробни споменици донети из околних села – Кобишнице, Рајца и Рогљева), а црква Св. Тројице (Нова црква) у периоду 1872–1876. год. У близини града налази се манастир Буково (при обнављању порушен је западни зид где је био натпис који упућује да је изграђен 1684), посвећен Св. оцу Николају, који је страдао 1813. (обновљен 1837). Н. спада у стара насеља. Помиње се у XVI в. (1530. – 55 кућа, и 1586. – 46 кућа). Првобитно у њему живе Срби. У XVI и XVII в. досељавају се Власи из Ердеља, средином XIX в. Црногорци и Срби са Космета, из Македоније и насеља на Старој планини, а после II светског рата углавном мештани из околних села – Кључа, Неготинске и Тимочке крајине. Почетком XVIII в. помиње се као село (1723. – 43 куће, 1738. – 100 кућа, 1783. – 150 кућа итд.). Полазиште настанка данашњег града датира из времена аустријске окупације 1718–1739. год. Око касарне аустријских војних јединица постепено се граде куће, продавнице и улице. Крајем XVIII в. има "око

Неготин – споменик скојевцима палим 1941–1945.

200 хришћанских кућа”. У време I српског устанка Н. је ”једно од најзначајнијих места источне Србије”. Током XIX в. постаје ”главно место” и ”градић” (1846. – 613 кућа; 1857. – 761 кућа и 3.494 житеља; 1866. – 4.325 житеља; 1878. – 1.738 житеља – 1.300 Срба, 325 Влахa и 13 Турака; 1884. – 4.727 житеља итд.) Крајине. Тада је центар града красила вишеспратна кула са тремом – ”Баба Финка”. Од вишевековног турског ropcтвa коначно је ослобођен 1833. год., после чега бележи убрзан развој, нарочито занатства и трговине. Временом, око градске куле и пута ка Видину – *Старе чаршије*, граде се трговачке и занатске радње, као и стамбени објекти, и формира *Нова чаршија*, а затим до почетка XX в. и други делови града: *Мала село*, *Јазвина*, *Влашка мала*, *Циганска мала*, *Банатска мала* и *Нова мала*. У XX в. израста у значајно (1910. – 6.236 житеља, 1921. – 1.135 домова и 6,2 хиљ. житеља итд.) савремено привредно, културно-просветно и административно-управно средиште. Носиоци привредног развоја су разноврсна предузећа, од којих већи значај имају: предузеће за прераду грожђа и производњу вина ”Крајина вино”, ПК ”Крајина”, ”Млекара” (откуп млека и производња млечних прерађевина), конфекција ”Неготинчанка”, штампарија ”Прогрес-принт”, ”Пољотехна” (трговина пољопривредним машинама и др.) и др. Има три осморазредне ОШ (”Вук Караџић”, 2000/2001. – 800 ученика; ”Бранко Радичевић”, 2000/2001. – 708 ученика; и ”Вера Радосављевић”, 2000/2001. – 603 ученика), четири СШ (гимназију, пољопривредну, техничку и музичку), Вишу школу за образовање васпитача, приватну вишу пољопривредну школу, одељење Учитељског факултета из Врања, градску библиотеку, историјски архив, здравствени

центар, ветеринарску станицу, Завод за унапређивање пољопривреде, пијацу (пазарни дан – *субота*) и др.

ПЛАВНА (1.127 ст.), сточарско (66,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (300–400 m) долиnskим странама Замне, леве притоке Дунава, с обе стране магистралног пута Неготин–Мајданпек, између Малог Мироча (498 m) и Дели Јована (1141 m), 28 km СЗ од Неготина. Површина атара износи 5.764 ha. Обједињује пет ”крајева” размештених у свим деловима атара : *Центар*, *Турију*, *Попадју*, *Дугачко поље* и *Замну*. Поједини ”крајеви” формирани су око *Центра* на ”салашима” (”торовима”). Остаци старина упућују на ранију насељеност (зидине, гробље непознате старости и порекла и сл.). Помиње се у турско доба (1530. – 20 кућа). По предању, основана је почетком XVIII в. Кроз историју има различиту насељеност (1783. – 70 кућа, 1846. – 157 кућа, 1866. – 186 кућа, 1921. – 320 домова и 1.594 житеља итд.). Ст. је православно (слави *Јовањдан*, *Петковицу*, *Никољдан*, *Аранђеловдан*, *Митровдан*, *Св. Алимтија*, *Велику Госпојину* и др.; заветина *недеља после Тројице*), а национално се изјашњава углавном као српско (досељено од формирања села до краја XIX в. из Пореча, Бугарске, Румуније, околине Пожаревца и др.). Антропогеографским и етнолошким испитивањима сврстана је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,1 (1991). Православни храм *Св. Тројице*, чији дан је и црквена слава, подигнут је 1857. год. Водоснабдевање је разноврсно: уређени извори – 28% домаћинстава, сопствени водоводи – 27,3%, копани бунари – 20,1%, јавни водовод – 14,4%, неуређени извори – 7,8% и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 25 ученика), МЗ и МК, здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту и др.

ПОПОВИЦА (606 ст.), сточарско (61,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (380–420 m) долиnskим странама (већи део на левој) Поповачке реке, десне притоке Јасеничке реке, с обе стране регионалног пута Плавна–Салаш (Зајечар), 23 km западно од Неготина. Површина атара износи 4.700 ha. Издуженог је облика (СЗ–ЈИ) уз поменути друм. Подељена је на 20 ”мала” (*Борићева*, *Чучкова*, *Ђурковићева*, *Циганска*, *Кумирићева*, *Иконићева*, *Ружићева*, *Ветрњчева*, *Шњајићева*, *Мишићева*, *Богићева*, *Симићева*, *Рајковићева*, *Алексићева*, *Паунска*, *Велићева*, *Цокићева*, *Голубова*, *Нунићева* и *Рајићева*). Спада у стара села. Од оснивања до данас три пута мења микроположај (Селиште, Старо Село, па на данашњој локацији од средине XVIII в.). Кроз историју помиње се више пута од почетка XVI в. (1530. – 35 кућа, 1586. – 30 кућа, 1723–1725. као *Popovitz*, 1736. под садашњим именом, 1846. – 125 кућа, 1866. – 192 куће, 1921. – 350 до-

мова и 1.249 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Јовањдан*, *Ђурђевдан*, *Св. Параскеву*, *Никољдан* и др.; заветина *Спасовдан*), староседелачко (насељено са Косова у време оснивања села) и досељено са Косова, из Шумадије, околних села и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 1 (1961) до 2,3 (1991). Црква брвнара *Св. Тројице*, чије дан је и црквена слава (на олтарским вратима је уписана 1807, а неке иконе потичу из 1920), саграђена је на темељима старих надгробних споменика и има богату и разноврсну декорацију у дрвету. Водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 65,9% домаћинстава, копани бунари – 27,6%, уређени извори – 3,5% и др.). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 15 ученика), МЗ и МК, здравствену амбуланту и др.

ПРАХОВО (2.296 ст.), пристаниште на Дунаву и погранично (ка Румунији) индустријско насеље збијеног типа, на (60 m) десној обали Дунава, 9 km СИ од Неготина. Железничком пругом (Зајечар–Неготин–П., изграђена 1914) и савременим путем повезано је са Неготином и другим већим насељима. Површина атара износи 1.975 ha. Повезује две физиономске целине: *Прахово*, главни део насеља, и *Прахово пристаниште*. Остаци раније насељености упућују на знатну старост насеља (трагови старог града *Четаћа*, локалитети Селиште, Стара Капела и др.). Кроз историју помиње се више пута почев од првих деценија XVI в. (1530. – 34 куће, 1586. – 24 куће, 1736. – 60 кућа, 1846. – 160 кућа, 1866. – 203 куће, од 1736. до 1866. под именом *Праова* или *Праово*, 1921. – 370 домова и 1.914 житеља итд.). Ст. је православно (слави *Петковицу*, *Аранђеловдан*, *Велику Госпојину*, *Никољдан* и др.; заветина *Тројице*), а национално се изјашњава као српско (већином), влашко, румунско, ромско и др. Антропогеографским и етнолошким проучавањима сврстано је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1 (1991). Православни храм Вазнесења Господњег сазидао је 1872. год. Електрично осветљење добија 1931, када је изграђена ТЕ за потребе железнице, а водом се снабдева преко сопствених водовода (63,3% домаћинстава), јавног водовода (22,1%), из копаних бунара (11,7%), уличних јавних чесми са водом из посебног извора (1,7%) и др. Има осморазредну ОШ "Павле Илић Вељко" (2000/2001. – 119 ученика), МЗ и МК, здравствену амбуланту, Индустрију хемијских производа "Прахово" (саграђена 1960, а производи вештачка ђубрива, фосфорну киселину, суперфосфат, сировине за детерџенте и др.), пристаниште за теретни саобраћај (изграђено од 1957. до 1962; капацитет 2 мил. t робе) и др. Многи мештани су на привременом раду у САД. Аграрном производњом као основном делатношћу бави се 14,3% укупне популације.

РАДУЈЕВАЦ (2.715 ст.), погранично (ка Румунији) ратарско (31,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (40 m) десној обали Дунава, поред путева ка Неготину и Прахову, 13 km СИ од Неготина. Површина атара износи 2.697 ha. Насеље је неправилног округао облика. Обједињује два "краја": *Горњи* и *Доњи*. У атару су постојале "пивнице" (сезонско насеље где се прерађивало грозђе и држало вино и ракија) *Кату* – *Балу*. По предању, припада старим насељима (основано почетком XVIII в. или раније). Претечу данашњег села чине 20–30 "бурдела", којих је било у скоро свим деловима атара. Остаци раније насељености, по предању, су значајни (старе зидине, локалитети Селиште, Чајна и Радан на којима су некад била насеља и сл.). Кроз историју има различиту насељеност (1530. – 22 куће, 1586. – 16 кућа, 1736. – 80 кућа, 1846. – 252 куће, 1866. – 335 кућа, 1921. – 503 дома и 2.879 житеља итд.). Ст. је православно (слави *Петковицу*, *Никољдан*, *Јовањдан* и др.), а национално се углавном изјашњава као српско, влашко и румунско (староседелачко и досељено из Румуније, Бугарске, других села Неготинске крајине и Кључа и др.). Антропогеографским и етнолошким испитивањима сврстан је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,2 (1991). Православна црква посвећена Вазнесењу Господњем изграђена је 1910. год. Водоснабдевање је разноврсно: сопствени водоводи (68% домаћинстава), копани бунари (29,7%), јавни водовод (1,9%) и др. Има осморазредну ОШ (2000/2001. – 106 ученика), МЗ и МК, здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту и др.

РАЈАЦ (599 ст.), виноградарско и ратарско-сточарско (66,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (60–100 m) левој долиној страни Тимока, десне притоке Дунава, поред пута ка Неготину и железничке пруге Неготин–Зајечар, 22 km јужно од Неготина. Површина атара износи 1.291 ha. Обједињује две одвојене физиономске целине са збијеном структуром: *Рајац (Село)*, главни део села са четири "мале" (*Горња*, *Мишићева*, *Самплетска* и *Камењарска*), и *Пивнице (Рајачке пивнице)*, 2 km северно од центра села. *Рајачке пивнице* (сезонско насеље где се прерађује грозђе и држи вино и ракија) настале су од друге половине XVIII до краја 40-их год. XX в. Комплекс има око 280 објеката који су служили за производњу и чување вина (сада значајан споменички комплекс – етно-парк). Спада у стара српска расељена насеља, па касније обновљена. Помиње се у време турске владавине (*Орашац*, 1530/31. – 40–50 домаћинстава, 1586. – 18 кућа итд.) и касније као "пусто насеље" *Rajac* (почетком XVIII в. на Лангеровој карти), а потом као насељено (1846. – 135 кућа, 1866. – 207 кућа, 1921. – 327 домова и 1.512 житеља итд.). По предању, данашњем селу

Рајачке тивнице

претходе пастирска насеља у *Селишту*, *Лацкову* (помиње се 1530/31. – 10 до 20 домаћинстава, и 1586. – 6 домова) и *Орацију*. Неки мештани ових села настанили су се на данашњој локацији почетком XVIII в. Ст. је српско (слави *Никољдан*, *Јованџдан*, *Св. Врачеве*, *Св. Параскеву*, *Ђурђевдан*, *Трифундан*, *Св. Ђирила* и *Методија*, *Видовдан* и *Аранђеловдан*; заветина *Тројице*), стариначко (досељено из поменутих пастирских села, пореклом са Косова, из Шумадије и Бугарске) и досељено у XVIII и XIX в. из Шумадије, Бугарске и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 1,4 (1961) до 5,4 (1991). Православни храм *Вазнесења Господњег*, чији дан је и црквена слава, подигнут је 1870. год. Водоснабдевање је колективно (96,4% домаћинстава) и мањим делом индивидуално (сопствени водоводи – 1,6%, копани бунари – 1,6% и др.). Има осморазредну ОШ „Момчило Ранковић” (почела са радом 1866; 2000/2001. – 62 ученика), МЗ и МК, здравствену амбуланту, пошту, две земљорадничке задруге, винарски подрум (изграђен 1962; капацитет 420 вагона) и др. Производња грозђа и вина тржишно је оријентисана.

РЕЧКА (649 ст.), виноградарско и ратарско-сточарско (71,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (140–160 m) странама (већи део на левој) Сиколске реке, леве притоке Тимока, у подножју Градишта (284 m), с обе стране регионалног пута Неготин–Зајечар, 13 km ЈЗ од Неготина. Површина атара износи 2.664 ha. Обухвата два „краја”: *Горњи* и *Доњи*. У атару су постојале „пивнице” (сезонско насеље где се прерађивало грозђе и држало вино и ракија) *Бачевине*. Основана је, по предању, почетком XVII в. (или XVIII

в.). Током историје бележи знатне промене у физиономској и демографској величини (1736. – 11 кућа, 1846. – 105 кућа, 1866. – 156 кућа, 1921. – 245 домова и 1.207 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Митровдан*, *Јованџдан*, *Видовдан* и др.; преслава *Спасовдан*), староседелачко и досељено из околине Смедерева, Пожаревца, околних села и др., а има и Рома досељених у XIX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,8 (1961) до 3,6 (1991). Православна црква Св. апостола Петра и Павла (црквена слава *Петровдан*) подигнута је 1901. год. Водоснабдевање је разноврсно: сопствени водоводи (48,8% домаћинстава), копани бунари (40,7%), уличне јавне чесме са водом из посебног извора (5,7%), јавни водовод (2,4%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 11 ученика), МК, здравствену станицу и др. Позната је по тржишној производњи лубеница и диња.

РОГЉЕВО (258 ст.), виноградарско и ратарско-сточарско (62% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (80–160 m) левој долинској страни Тимока, десне притоке Дунава, поред пута за Неготин (преко Вељкова), 14 km јужно од Неготина. Површина атара износи 881 ha. Повезује два одвојена физиономска дела са збијеном структуром: *Рогљево*, главни део насеља са два „краја” (*Горњи* и *Доњи*) и *Рогљевске тивнице* (сезонско насеље где се прерађује грозђе и држи вино и ракија). *Рогљевске тивнице* настале су у XIX в. (150 објеката у власништву житеља Р.). Њихов центар („чаршија”) формиран је на пространом платоу где се налази запис и наткривени бунар, а некада је имао кафану, месару и пекару и друге садржаје неопходне за стални боравак, рад и друштвени живот. Спада у стара насеља. Са првобитне локације на Селишту, где су се почетком XVI в. населили житељи „од Косова”, премештено је на данашњу. Помиње се у турско доба као једно од села у хасу формираном између 1491. и 1521. и касније: 1530. – 56 кућа, 1586. – 14 кућа, 1723. – 61 кућа, 1736. (*Рогљево*) – 12 кућа, 1846. – 60 кућа, 1866. – 89 кућа, 1921. – 137 домова и 625 житеља итд. Ст. је српско (слави *Никољдан*, *Ђурђевдан*, *Јованџдан*, *Петковицу*, *Св. Тому*, *Св. Стефана* и др.; заветина *Тројице*), староседелачко и досељено из Македоније (Тетово), околних села и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 1,2 (1961) до 4 (1991). Православна црква Св. Тројице саграђена је 1870. год. Струју добија крајем 50-их год. XX в., а водом се углавном снабдева преко јавног водовода (68,5% домаћинстава) и сопствених водовода (20,2%). Има задружни дом, МЗ и МК, здравствену станицу, ветеринарску амбуланту и др. Основна школа (почела са радом 1846) је до 1964. радила као четвороразредна, па потом као осморазредна до 1969, када је премештена у Рајац.

САМАРИНОВАЦ (1.021 ст.), ратарско (42,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (50 m) обалама Дупљанске реке, леве притоке Канала Јасеничке реке, с обе стране савременог пута Неготин–Прахово, 5,5 km северно од Неготина. Површина атара износи 1.324 ha. Убраја се у стара села. Подељен је на групе кућа са родовским називима (*Јовановићи, Јоновићи, Маринковићи* и др.). Од постанка три пута мења локацију (Конолиште, одакле је премештен средином XVIII в. на Селиште, па потом на данашње место). Током историје помиње се више пута од турског доба (1530. – 56 кућа, 1586. – 42 куће, 1723–1725. под називом *Marinovatz* – 35 кућа, 1736. – 50 кућа, 1846. – 75 кућа, 1866. – 89 кућа, 1921. – 141 дом и 742 житеља итд.). Ст. је православно (слави *Петковицу, Никољдан, Аранђеловдан, Ђурђиц* и др.; заветине *Ускрс* и *Спасовдан*), а национално се изјашњава као српско (већином) и влашко, досељено углавном из Влашке низије. Антропогеографским и етнолошким испитивањима сврстан је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,2 (1991). Водоснабдевање је колективно (97,4% домаћинстава) и индивидуално (копани бунари – 1,3%, уличне јавне чесме са водом из посебног извора – 0,8% и др.). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 14 ученика), МЗ и МК и др.

СИКОЛЕ (1.070 ст.), сточарско-ратарско (55,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (355 m) на обалама Сиколске реке, леве притоке Тимока, у подножју Крушковца (626 m) и Малог дели Јована (693 m), с обе стране регионалног пута Плавња–Салаш (Зајечар) и локалног пута према Неготину, 21,5 km ЈЗ од Неготина. Површина атара износи 5.726 ha. (К.О. Сиколе I). По предању, назив је зоргеографског порекла – потиче од *соколова* којих је било много, у селу и атару, током настанка насеља. Обједињује четири "краја" (*Средсело* или *Средина села* или *Трњар, Доњи крај, Вучак* и *Влашки поток*). Убраја се у стара села. Трагови раније насељености су многобројни и значајни (два црквешта, стара гробља и сл.). Наводи се у турским пописима из XVI в. (1530. – 34 куће, и 1586. – 19 кућа) и касније (на Лангеровој карти почетком XVIII в. – *Sikola*, 1723. – 57 кућа, 1736. – 100 кућа, 1783. – 60 кућа, 1846. – 162 куће, 1866. – 224 куће, 1921. – 365 домова и 1.808 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Никољдан, Ђурђевдан, Пантелијевдан, Јовањдан* и др.; заветина *Тројице*), староседелачко и досељено из Херцеговине, Црне Горе, Црне Реке и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,8 (1961) до 2,6 (1991). Православна црква Вазнесења Господњег изграђена је 1908. год. Водом се већином снабдева преко сопствених водовода (60,8% домаћинстава) и из копаних бунара (38,3%). Има четворора-

зредну ОШ (2000/2001. – 24 ученика), МЗ и МК, здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту и др.

СЛАТИНА (1.009 ст.), ратарско (43,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (60 m) обалама Слатинске реке, десне притоке Дунава, између Велике Страже (312 m) и Хајдука (172 m), с обе стране регионалног пута од Штубика ка магистралном полунавском путу Неготин–Кладова, 28,5 km СЗ од Неготина. Површина атара износи 1.909 ha. Дели се на два "краја" (*Осоје* и *Присоје*) са више група кућа (*Маринковићи, Фируловићи, Михајловићи* и др.). По предању, спада у стара расељена ("због турског зулума" почетком XVIII в.), па касније обновљена села. Помиње се од XVI в. (1530. и 1586. по 32 куће). Под именом *Slafina* (*Zlatina*) наводи се почетком XVIII в. на Лангеровој карти и више пута након тога (1736. – 44 куће, 1846. – 135 кућа, 1866. – 135 кућа, 1921. – 189 домова и 968 житеља итд.). Ст. је православно (слави *Св. Алимпија, Јовањдан, Св. Павла, Петковицу, Никољдан, Аранђеловдан* и др.; заветина *четвртак после Ускреса*), а национално се изјашњава већином као српско (староседелачко – повратници из "Влашке", и досељено пре и у XIX в. највећим делом из околних села – Купузиште код Кладова, Михајловац и др.). Антропогеографским и етнолошким проучавањима сврстана је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,4 (1991). Православни храм посвећен је *Св. оцу Николају*, чији дан је и црквена слава. Водом се већином снабдева преко јавног водовода (82,6% домаћинстава) и из копаних бунара (10,5%). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 24 ученика), МК, здравствену амбуланту и др.

СМЕДОВАЦ (225 ст.), виноградарско и ратарско-сточарско (62,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (140–180 m) левој долиној страни Тимока, у источном подножју Кременаче (263 m), 18 km јужно од Неготина. Површина атара износи 700 ha. Дели се на групе родовских кућа (*Станковићи – Ђурићи, Пајићи – Ђокићи, Благојевићи, Милосављевићи, Најдановићи* и др.). Селу припадају *Смедовачке пивнице* – сезонско насеље где се прерађује грозђе и држи вино и ракија. Првобитно насеље формирано је на Селишту као заселак Рогљева, одакле је почетком XVIII в. премештено на данашњу локацију. Кроз историју помиње се више пута: 1530. – 21 кућа, 1586. – 17 кућа, почетком XVIII в. као *Zwedovatz*, 1784. под именом *Szmedovac*, 1846. – 50 кућа, 1866. – 66 кућа, 1921. – 118 домова и 496 житеља и касније. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Јовањдан, Никољдан, Видовдан* и др.; заветина *Св. Јеремија*), стариначко (пореклом са Косова) и досељено из Македоније, Тимочке крајине, околних села и Бугарске. Индекс демографског старења

(i_s) креће се у распону од 0,9 (1961) до 10,9 (1991). Струју добија крајем 50-их год. XX в., а водом се највећим делом снабдева преко јавног водовода (93,8% домаћинства) и из копаних бунара (3,7%). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1897; 2000/2001. – 5 ученика), задружни дом, МЗ и МК и др.

СРБОВО (951 ст.), ратарско (57,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (40 m) десној страни Канала Јасеновачке реке, десне притоке Дунава, 6 km источно од Неготина. Површина атара износи 1.593 ha. У прошлости се помиње и под другим сличним именима: *Србовлаш* (у првој половини XVIII в.), *Србовлаш* (1846) *Србовла* (1866) и *Србовлах*, а садашњи назив добија 1899. год. Пре насељавања Влаха носи назив *Подгорина*. Простире се у меридијанском правцу (с обе стране локалног пута ка Неготину). Подељено је на два "краја": *Горњи* и *Доњи*. Настало је, по предању, пре XVIII в. У историјским изворима помиње се од XVI в. (1530. – 42 куће, 1586. – 23 куће, 1736. – 60 кућа, 1783. – 60 кућа, 1846. – 113 кућа, 1866. – 138 кућа, 1921. – 140 домова и 643 житеља и касније). Ст. је православно (слави *Никољдан*, *Петковицу*, *Јовањдан*, *Св. Стефана Дечанског* и др.; заветина *Спасовдан*), а национално се изјашњава претежно као српско (староседелачко и досељено пре и у XIX в. из Румуније, Бугарске, околних села – Буковче, Радујевац, Чубра, Самариновац и др.). Антропогеографским и етнолошким испитивањима сврстано је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,6 (1991). Водом се већином снабдева преко јавног (92,1% домаћинства) и сопствених водовода (6,9%). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 12 ученика), МЗ и МК и др.

ТАМНИЧ (490 ст.), виноградарско и ратарско-сточарско (75,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (90–120 m) странама Тамничког потока, леве притоке Тимока, између Белог брега и Средњег брда, 2 km северно од железничке пруге Неготин–Зајечар, 18,5 km јужно од Неготина. Површина атара износи 1.957 ha. Повезује три "краја": *Горњи*, *Средњи* и *Доњи*, са више махала које углавном носе родовска имена. У атару су постојале "пивнице" (сезонско насеље где се прерађивало грозђе и држало вино и ракија) *Липовац* и *Лојзе*. Убраја се у стара насеља. Остаци раније насељености су многобројни (локалитет Селиште, трагови црквишта и старог гробља). Сматра се да је првобитно село – *Крснич*, које се налазило на Селишту (Орашју) временом расељено "због турског зулума или поплаве". Мештани расељеног *Крсница* потом су основали данашње село. Кроз историју помиње се више пута: 1530. (70 кућа), 1586. (18 кућа), 1736. (22 куће), 1846. (*Тамнић*) – 126 кућа, 1866. (*Тамнич*) –

340 кућа, 1921. (340 домова и 1.800 житеља) и касније. Ст. је српско (слави *Никољдан*, *Трифундан*, *Бурђевдан*, *Јовањдан*, *Аранђеловдан*, *Илијиндан*, *Св. Параскеву*, *Стефандан* и др.; заветина *Тројице*), староседелачко (пореклом из расељеног *Крсница*) и досељено са Косова, из Шумадије, Тимочке крајине, Хомоља, Црне Горе, околних села и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 1,4 (1961) до 8,8 (1991). У селу се налазе два православна храма: *Свих Светих* (1900) и *Св. Тројице* (1900). Електрично осветљење добија почетком 50-их год. XX в., а водоснабдевање је разноврсно: сопствени водоводи (42,7% домаћинства), копани бунари (34,9%), јавни водовод (21,8%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 4 ученика), МЗ и МК, здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту, железничку станицу и др.

ТРЊАНЕ (667 ст.), сточарско-ратарско (65,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (220–240 m) странама Јасеничке реке, десне притоке Дунава, с обе стране локалног пута ка Поповици и Неготину, 17 km западно од Неготина. Површина атара износи 2.887 ha. Назив, по предању, води порекло од *трња*, кога је било у атару и селу током његовог формирања. Дели се на 13 "мала" (*Центар*, *Јераковска*, *Јекића*, *Бањачковска*, *Чавићева*, *Доцића*, *Велковићева*, *Јелићева*, *Тупићева*, *Ерићева*, *Панићева*, *Јерићева* и *Циганска*). Спада у стара села. Помиње се у турским пописима 1530. (4 куће) и 1586. (11 кућа), а по предању, основано је почетком XVI или у XVII в. На аустријским картама почетком XVIII в. обележено је називом *Tergniana*. Након тога наводи се више пута: 1736. као *Трнова*, 1846. – 135 кућа, 1866. – 187 кућа, 1921. – 225 домова и 1.098 житеља и касније. Ст. је српско (слави *Бурђевдан*, *Никољдан*, *Јовањдан*, *Пантелијевдан*, *Андрејевдан* и др.; заветина *Спасовдан*), староседелачко и досељено из Браничева, Бугарске, Тимочке крајине и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,8 (1961) до 2,3 (1991). Православна црква *Св. Тројице* ("црква од брвана Сошествија св. Духа") изграђена је 1829. год. Водом се највећим делом снабдева из копаних бунара (64,1% домаћинства) и преко сопствених водовода (33,8%). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 11 ученика), МЗ и МК, здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту и др.

УРОВИЦА (2.826 ст.), сточарско-ратарско (38,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (80 m) левој страни Вратне (Сиколске реке), десне притоке Дунава, поред пута Штубик–Слатина, 35,5 km СЗ од Неготина. Површина атара износи 11.430 ha. Сматра се да назив води порекло од *урвина* поред којих је формирано село. Обједињује три главна "краја": *Уровицу* (*Село*), *Србију* (првобитно насељена Србима који

су се касније "повлашили" или иселили) и Буљевицу. Селу припадају познате Уровичке пивнице – сезонско насеље где се прерађује грозђе и држи вино и ракија. Оснивачи данашњег насеља су српски досељеници са Косова. Кроз историју помиње се више пута од почетка XVI в. (1530. – 9 кућа, 1586. – 17 кућа, на Лангеровој карти уписан је садашњи део села Буљевица – *Bal-lowiz*, 1736. наводи се као *Хоровица* – 35 кућа, 1783. – 35 кућа, 1846. – 250 кућа, 1866. – 308 кућа, 1921. – 581 дом и 2.651 житељ итд.). Ст. је православно (слави *Никољдан*, *Петковицу*, *Илијиндан*, *Аранђеловдан*, *Св. Алимпија*, *Бурђевдан* и др.; заветина *Спасовдан*), а национално се изјашњава као српско (већином) и влашко, пореклом са Косова, из Тимочке крајине, Црне Реке, Румуније и др. Антропогеографским и етнолошким испитивањима сврстана је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,8 (1991). Православни храм посвећен *Св. оцу Николају*, чији дан је и црквена слава, саграђен је 1902. год. Водоснабдевање је разноврсно, индивидуално и колективно: копани бунари (52,4% домаћинстава), сопствени водоводи (35,6%), јавни водовод (6%), уличне јавне чесме са водом из посебног извора (3,7%) и др. Има осморазредну ОШ "Бранислав Нушић" (2000/2001. – 129 ученика), МЗ и МК, здравствену амбуланту и др.

ЦРНОМАСНИЦА (426 ст.), погранично (ка Бугарској) виноградарско и ратарско-сточарско (61% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на десној долиној страни Тимока, у северном подножју Везурина (269 m), 24 km јужно од Неготина. Површина атара износи 657 ha. Простире се у висинском појасу 100–120 m. Неправилног је издуженог облика у меридијанском правцу. Подељена је на више група родовских кућа (*Катраничешевци*, *Гозуљешци*, *Пупуљешци*, *Лабешци*, *Васиљешци*, *Шушуљешци* и др.). Год. 1921. броји 134 дома и 750 житеља. Ст. је православно (слави *Петковицу*, *Никољдан*, *Аранђеловдан* и др.), а национално се углавном изјашњава као српско. Антропогеографским и етнолошким испитивањима сврстана је у влашка села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 2,2 (1991). Водоснабдевање је колективно (91,3% домаћинстава) и индивидуално (копани бунари – 6,3%, и сопствени водоводи – 2,4%). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 8 ученика), МЗ и МК и др.

ЧУБРА (803 ст.), ратарско-сточарско и виноградарско (58,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (120–140 m) обалама Чубранске реке, леве притоке Сиколске реке, с обе стране локалног пута ка Неготину, 9 km ЈЗ од Неготина. Површина атара износи 3.218 ha. Северно од села, уз северну границу атара

налазе се *Сиколске пивнице* (К.О. Сиколе II 64 ha) – сезонско насеље где се прерађује грозђе и држи вино и ракија. Издуженог је облика уз водоток и друм. Дели се на два "краја": *Горњи* (*Чубру*) и *Доњи* (*Чубурицу*), од којих је први старији. Има индиција да је старо село расељено, јер се не наводи у турским пописима крајем XVI в. По предању, данашње насеље основано је почетком XVIII в., када се досељавају прве породице са Косова и из старе Србије. Кроз историју помиње се више пута и има различиту насељеност (1530. – 20 кућа, 1723. – 44 куће, 1846. – 138 кућа, 1866. – 177 кућа, 1921. – 260 домова и 1.205 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Никољдан*, *Бурђевдан*, *Стефандан*, *Петковицу*, *Св. Лазара*, *Јовандан*, *Св. Мрату*, *Обретење* и др.; заветине *Спасовдан*, *Тројице* и *Огњена Марија*), досељено у време настанка села и касније из Босне, Тимочке крајине, Црне Реке, Понишавља и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 2,2 (1991). Православна црква *Св. Тројице* подигнута је 1912. год. Водоснабдевање је индивидуално (копани бунари – 43,5% домаћинстава) и сопствени водоводи – 16,8%) и колективно (39,7%). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 13 ученика), МК, здравствену амбуланту и др.

ШАРКАМЕН (496 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (65,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (220 m) обалама Шаркаменске реке, десне притоке Јасеничке реке, у северном подножју Трњанског брда (285 m), с обе стране пута ка Трњану и Штубику, 21 km западно од Неготина. Површина атара износи 2.247 ha. Обједињује два "краја" ("мале"): *Горњи* и *Доњи*. Остаци старина су многобројни (рушевине старог града, трагови моста и сл.). Првобитно насеље основано је на Селишту, одакле је премештено на данашњу локацију. У историјским изворима помиње се више пута од почетка XVI в. (1530. – 11 кућа, 1586. – 18 кућа, 1846. – 83 куће, 1866. – 107 кућа, 1921. – 170 домова и 806 житеља итд.). По предању, данашње насеље основано је пре XVIII в. Ст. је српско (слави *Илијиндан*, *Никољдан*, *Бурђевдан*, *Трифундан*, *Петковицу*, *Аранђеловдан*, *Јовандан* и др.; заветина *Илијиндан*), досељено у време формирања села из Црне Реке (пореклом са Косова) и у XIX в. из старе Србије, околних села (Сиколе, Видровац, Поповица и др.) и других крајева. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,9 (1991). Православни храм посвећен Вазнесењу Господњем подигнут је 1931. год. Водоснабдевање је колективно (јавни водовод – 45,7% домаћинстава) и индивидуално (сопствени водоводи – 41,1% и копани бунари – 13,2%). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 9 ученика), МЗ и МК, здравствену амбуланту и др. Производња јагода тржишног је карактера.

ШТУБИК (1.214 ст.), сточарско-ратарско (49,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (200–220 m) десној долиној страни Замне, десне притоке Дунава, с обе стране магистралног пута Неготин–Мајданпек, 19,5 km СЗ од Неготина. Површина атара износи 4.373 ha (К.О. Штубик I). Подељен је на девет "мала": *Село (Варошицу), Дубраву, Део, Плочје, Реку, Браник, Плаветницу, Горњи и Доњи Шип*. Убраја се у стара насеља. Помиње се више пута од почетка XVI в. (1530. – 53 куће, 1586. – 32 куће, почетком XVIII в. на Лангеровој карти, 1723–1725. на карти темишварског Баната, 1846. – 163 куће, 1866. – 225 кућа, 1921. – 407 домова и 4 хиљ. житеља и касније). Након стварања Краљевине СХС има статус *варошице*. Ст. је српско (слави *Аранђеловдан, Андрејевдан, Ђурђевдан, Јованџдан, Никољдан, Малу Госпојину, Стефандан* и др.; *вашари* 15. август и 1. октобар), староседелачко и досељено (Косово, Ибар, околна села и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,6 (1991). Православни храм *Св. Тројице*, чији дан је црквена слава и заветина, сазидао је 1872. год. Водоснабдевање је колективно (56,5% домаћинстава) и индивидуално (копани бунари – 31,1%, сопствени водоводи – 8,1%, уређени извори – 2,7% и др.). Има осморазредну ("Хајдук Вељко", 2000/2001. – 140 ученика) и четвороразредну ОШ (2000/2001. – 12 ученика), МЗ и МК, здравствену станицу, ветеринарску амбуланту, локалну пијацу (пазарни дан – *петак*) и др.

НИШ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	2	65	54.8	45.2	13.9	8.0	658.6	274.3	38.6	51.2
1971.	2	65	65.3	34.7	10.7	3.1	668.2	362.3	39.7	50.7
1981.	5	63	69.4	30.6	8.7	0.2	618.6	411.1	43.2	47.9
1991.	2	69	70.7	29.3	4.7	-2.9	558.2	428.6	45.1	48.7

БАНЦАРЕВО (168 ст.), сточарско (82,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (460–600 m) падинама Суве планине (1810 m), у изворишту Куновичке реке, десне притоке Јелашничке реке, 19,5 km ЈИ од Ниша. Површина атара износи 700 ha. Обједињује три "мале": *Горњу, Доњу и Реку*. У атару, на местима Драгуша и Падалиште, у прошлости је било "појата" (летњих сточарских насеља) које више нису у функцији. Припада средњовековним српским селима. Помиње се 1498. када има 11 кућа. После ослобођења од Турака броји 34 куће и 273 житеља (1878), а 1921. год. 77 домова и 541 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована* и др.; сеоска слава *Ђурђевдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од

0,3 (1961) до 9,2 (1991). Струју добија 1961, телефонске везе 1990, а водом се снабдева преко локалног водовода (каптирани извор *Врело*). Четвороразредна ОШ (основана 1921) 70-их год. XX в. остала је без ученика и престала је са радом.

БЕРБАТОВО (367 ст.), воћарско и ратарско-сточарско (19,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (340–500 m) јужном ободу Нишке котлине, у подножју Селичевице (903 m), 9 km ЈИ од Ниша. Површина атара износи 1.197 ha. Верује се да назив води порекло од романошласког имена – *Барбат* (или *барбат* – муж). Повезује пет физиономских делова: *Сеоску лесу, Денску, Дулан, Средсело и Матејинце*. Поред пута ка Габровачком манастиру, од 70-их год. XX в., формирано је *викенд-насеље*, а некадашње "појате" (летња сточарска насеља) на Селичевици су напуштене. Убраја се у стара насеља. Са првобитне локације на Селишту (остаци грађевинског материјала, цигла, цреп и др.) премештено је на данашњу. Формирано је на месту са траговима античке и средњовековне насељености (изнад села крајем XIX в. пронађени су остаци мањег утврђења и сребрни печат, за који се сматра да је пренет у манастир Дечане). Помиње се 1498. (24 куће). Након ослобођења од Турака броји 50 кућа и 390 житеља (1878), а 1921. год. 120 домова и 645 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Митровдан, Св. Рађела, Св. Јована* и др.; литије *Ђурђевдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,1 (1991). Стари православни храм *Св. великомученика Димитрија* реновиран је 1988. год. Електрично осветљење добија новембра 1957, телефонске везе крајем 80-их и почетком 90-их год. XX в., а водом се снабдева преко сеоског водовода (од 1976/77). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 10 ученика) од 1947, дом културе (1963/64), ветеринарску амбуланту, откупну станицу "ПИК-а" из Ниша, споменике борцима палим у I и II светском рату и др. Производња воћа, малина, вишњи и јагода тржишног је карактера. Већина мештана запослена је у Нишу.

БЕРЧИНАЦ (162 ст.), ратарско-сточарско (34% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (200 m) десној обали Топоничке реке, десне притоке Јужне Мораве, с обе стране пута Горња Топоница–Веле Поље, 2,5 km источно од ауто-пута Београд–Ниш–Скопље, 13 km СЗ од Ниша. Површина атара износи 356 ha. Обједињује две "мале": *Горњу (старију) и Доњу*. На локалитету Ограђе налазе се оронуте "појате" (сезонска сточарска насеља) које данас нису у функцији, а од 70-их год. XX в. поред пута ка Горњој Топоници, уз поменути реку, изграђено је *викенд-насеље*. Припада средњовековним српским селима. Помиње се 1498. (20 домова). Спаљен је 1841. за време Нишке буне и

1876. год. током српско-турског рата. После ослобођења од Турака, када се наводи под називом *Берчинце*, броји 17 кућа и 105 житеља (1878), а 1921. год. 29 домова и 223 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ранђела*, *Св. Николу*, *Митровдан* и др.; литије *Св. пророк Јеремија*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,9 (1991). Електричну енергију добија 1946/47, телефонске везе средином 80-их год. XX в., а водом се снабдева преко "Моравског водовода" (извориште *Пештар*). Има дом културе, на чијој згради је постављена спомен-плоча борцима палим 1941–1945. и др. Производња кукуруза, пшенице и сира тржишно је оријентисана. Већина мештана запослена је у Нишу.

БРЕНИЦА (600 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (30,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (400–460 m) северном ободу Нишке котлине и долиноским странама (већи део на десној) Бреничке реке, десне притоке Нишаве, у подножју Каменичког виса (814 m), 1 km западно од пута Ниш–Церје, 7 km северно од Ниша. Површина атара, у коме је изграђено 8 викендица (на уласку и изласку из села), износи 817 ha. По предању, назив села потиче од изреке једног мештана: *бре ница* – гледај ниче (расте, израста и сл.), која се односила на жито. Дели се на групе родовских кућа које не представљају компактне физиономске целине (*Јовановићи*, *Никодијевићи*, *Тошићи*, *Стевановићи*, *Ђокићи* и др.). Новија рурална изградња усмерена је поред пута ка Хуму. Многобројне "појате" – летња сточарска насеља (*Јованове*, *Жакине*, *Дечкове*, *Ђосине*, *Стојанове појате* и др.) углавном су разрушене, а у функцији је само једна. Спада у средњовековна српска села. На ранију насељеност указује локалитет Качино црквиште. Помиње се 1454/55. (7 домаћинстава) и 1498. (26 домаћинстава). Након ослобођења од Турака броји 48 кућа и 417 житеља (1878), а 1921. год. 82 дома и 578 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа*, *Св. Николу* и др.; литије *Ускрс*, *Ускрсни понедељак* и *Ускрсни уторак*; сеоска слава *Св. Тодор*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). У селу се налазе рушевине цркве посвећене Вазнесењу Господњем. Струју добија у другој половини 50-их, телефонске везе у другој половини 80-их год. XX в., а водом се снабдева преко сеоског водовода. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 16 ученика) изграђену 1996/97. (подизање старе школске зграде, која је страдала у пожару 1994, по казивању мештана, финансијски је помогао краљ Александар Обреновић), спомен-плочу посвећену раду првог НОО за Нишки срез у октобру 1944. и др. Производња грожђа и млека, чији је откуп организован, тржишно је оријентисана. Већина мештана запослена је у Нишу.

БРЗИ БРОД (3.665 ст.), приградско (1,4% аграрног ст.) насеље збијеног типа, на (200 m) левој обали Нишаве (у прошлости је повремено лоциран и на десној), десне притоке Јужне Мораве, северно од магистралног пута и железничке пруге Ниш–Димитровград, 6 km источно од Ниша. Површина атара, који је обухваћен актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бање из 1999, износи 579 ha (К.О. Брзи Брод – Суви До). Обједињује три физиономска дела: *Старо село*, *Старо насеље* и *Девизно насеље*. Формиран је на месту са остацима праисторијске и античке насељености. Значајем се истиче археолошко налазиште *Медијана* (централни део са царском палатом и луксузним вилама, источни претежно стамбеног карактера и западни део са објектима јавног и сакралног карактера, а у јужном делу ширег комплекса је војно утврђење и водоводни систем), које се у античким изворима наводи као предграђе *Naissus-a*. У време римског цара Константина (почетком IV в.) има ранг резиденције (разорена најездом Хуна у V в., па делимично обновљена у палеовизантијском периоду). Б.Б. припада средњовековним српским селима. Кроз историју помиње се више пута: 1498. (14 хришћанских кућа), 1516. (27 кућа) и касније. После ослобођења од Турака (1878. – 21 кућа и 145 житеља) у селу је било неколико воденица на Нишави и оточници Кутинске реке (у XV и XVI в. вода се користила за наводњавање пиринчаних поља, а данас за баште). Год. 1921. броји 56 домова и 367 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Николу*; "пољобранија" *Св. Атанасије Велики*), а има и других етничких припадника (Македонци, Бугари, Роми и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1991). Електрично осветљење добија 1946, телефонске везе 1981, а водом се снабдева преко урбаног водовода Ниша. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 214 ученика), дом културе, КУД, спомен-плочу борцима палим у НОР-у, здравствену амбуланту, МК за два насеља (Б.Б. и Суви До) и др. Већина мештана запослена је у Нишу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

БУБАЊ (441 ст.), приградско ратарско (7,9% аграрног ст.) насеље разбијеног типа, на (185 m) десној алувијалној равни Јужне Мораве, источно од магистралне железничке пруге Београд–Ниш–Скопље, 6 km ЈЗ од Ниша. Површина атара, који је обухваћен актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бање из 1999, износи 192 ha. Обједињује три физиономска дела: *Горњи*, *Доњи* и *Средњи Бубањ* (*Кајган малу*). Убраја се у средњовековна српска села. Год. 1498. наводе се два посебна села: *Доњи* (37 кућа), за који се претпоставља да се налазио на потесу Бубањ (К.О. Ново Село), и *Горњи Бубањ* (109 кућа), једно од највећих села околине Ниша тог времена. Након ослобођења од Турака броји 16

кућа и 97 житеља (1878), а 1921. год. 35 домова и 259 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ранђела, Св. Николу, Митровдан* и др.; сеоска слава *четвртак после Духова*), а има и Рома (2,5%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,7 (1991). Струју добија после II светског рата, телефоне 80-их год. XX в., а водом се снабдева преко урбаног водовода Ниша. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 23 ученика), дрво запис (храст) и др. Производња поврћа (паприка, парадајз и др.) тржишног је значаја. Већина мештана запослена је у Нишу.

ВЕЛЕ ПОЉЕ (652 ст.), ратарско (46,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (230–300 m) левој долинској страни Велепољске реке, десне притоке Јужне Мораве, у Алексиначкој котлини, с обе стране пута Горња Топоница–Кравље, 5 km источно од ауто-пута Београд–Ниш–Скопље, 19 km СЗ од Ниша. Површина атара износи 1.256 ha. Назив потиче од *великог поља* у коме је формирано село. Обједињује неколико физиономских делова (*Колонија, Парастур, Талијанци, Паранци* и др.). У прошлости скоро свако домаћинство је имало "појату" (летње сточарске куће), које су данас разрушене. Спада у средњовековна српска села. Током историје помиње се више пута: 1454/55. (33 куће), 1498. (111 домова), у другој половини XVIII в. (60 кућа), 1835, 1876, када је страдало, и касније. После ослобођења од Турака броји 44 куће и 335 житеља (1878), а 1921. год. 110 домова и 790 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Николу, Св. Ранђела* и др.; литије *Ускрс*; преславе *Младенци* и *Сабор св. архангела Гаврила*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,7 (1991). У селу се налази православна црква посвећена *Св. оцу Николају*, чији дан је и црквена слава. Струју добија 1967/68, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и др.). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 20 ученика), МК за три насеља (В.П., Миљковац и Палиграце), дом културе, споменик борцима палим у НОР-у (постављен 1962), здравствену станицу, апотеку, Земљорадничку задругу "Веле Поље" и др. Већина мештана запослена је у Нишу (углавном у предузећу "Грађевинар").

ВРЕЛО (288 ст.), ратарско-сточарско (25% аграрног ст.), до прве половине XX в. шумарско и сточарско, сеоско насеље збијеног типа, на (440–500 m) падинама Кајице (675 m), у изворишту Малчанске реке, десне притоке Нишаве, поред магистралног пута и железничке пруге Ниш–Сврљиг–Књажевац–Зајечар (изграђена 1922), 17 km СИ од Ниша. Површина атара износи 394 ha. Географско име потиче од *врела* у чијој близини је основано насеље. Повезује неколико физиономских целина већином са родовским именима:

Вучковиће, Гојковиће, Радоњиће, Јоциће и др. Премештање села са првобитне локације (2 km од данашње, поред *врела*) на садашњу (ближе путу и прузи) отпочело је средином 30-их, а последње породице преселиле су се 60-их год. XX в. Припада средњовековним српским селима (трагови црквишта и др.). Помиње се 1498. (60 домова). Након ослобођења од Турака броји 28 кућа и 222 житеља (1878), а 1921. год. 44 дома и 278 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Мрату, Св. Ђорђа, Митровдан* и др.; сеоска слава *Благипетак*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,2 (1991). Електричну енергију добија почетком 60-их год. XX в., телефонске везе 1985, а водом се снабдева преко локалних водовода. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 8 ученика), Железничку станицу "Грамада" и др. Већина мештана запослена је у Нишу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ВРТИШТЕ (1.064 ст.), ратарско-сточарско (21,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (180 m) десној долинској страни Јужне Мораве, 2,5 km од ушћа Нишаве, поред железничке пруге и ауто-пута Београд–Ниш–Скопље, 10 km СЗ од Ниша. Површина атара износи 1.016 ha. Обједињује више физиономских делова (*Горња, Доња мала, Шопови, Милошајци, Гудомци, Боринци* и др.). У атару се налазе два викенд-насеља (приближно 100 кућа): *Делнице* и *Огређе*. Основано је на месту са остацима праисторијске (локалитети Код чесме – дубљи слојеви из неолита, а горњи из бронзаног доба, Мала чесма – плетари од земунца, и Чифлик) и римске насељености (кроз атар је пролазила траса Војног пута, миљоказ Филипа I Арабљанина из 244. год. и др.). Помиње се 1498. (51 кућа). У атару је током друге половине XVIII в. формирано читлучко село, које је касније расељено. После ослобођења од Турака броји 40 кућа и 293 житеља (1878), а 1921. год. 84 дома и 529 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ранђела* и др.; литије *Духови; сабор Петровдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Православни храм са звонаром и храстом старим око три столећа (на њему су првобитно била постављена црквена звона), посвећен Св. апостолима Петру и Павлу, изграђен је 1879. (по другим изворима 1935–1939). Електрично осветљење добија 1952/53, телефонске везе 1985, а водом се снабдева преко урбаног водовода Ниша од 1998. (раније са "Моравског водовода" са изворишта *Пештар*). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 39 ученика), камени крст у центру села, МК, сточну пијалу (пазарни дан – *субота*), огранак Земљорадничке задруге "Нишава" из Трупала, две чесме из 1926. и др. Производња поврћа (парадајз, купус, паприка и др.) тржишно је оријентисана. Већина

мештана запослена је у Нишу, а пољопривредом се баве као допунском активношћу.

ВУКМАНОВО (406 ст.), виноградарско-воћарско и ратарско (9,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (360–400 m) северним падинама Селичевице (903 m), левој долиној страни Реке (лева притока Кутинске реке) и развођу Габровачке и Кутинске реке, поред пута ка Нишу, 9 km ЈИ од Ниша. Површина атара износи 639 ha. Обједињује две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Новија рурална изградња усмерена је ка суседном Габровцу, где је на потесу Говедарник изграђено 30-ак викендица. У прошлости на Селичевици (потеси Селиште, Међарско појатиште, Рупа и Првња падина) било је више "појата", "трљака" (летњих сточарских насеља). Кроз историју више пута мења топографски положај. Основано је на Старом Селишту, одакле је премештено на Ново Селиште, па потом на данашњу локацију. Након ослобођења од Турака броји 40 кућа и 390 житеља (1878), а 1921. год. 92 дома и 489 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа Алимтија*, *Св. Ранђела*, *Св. Николу* и др.; литије *Св. Јеремија*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Стара православна црква *Св. пророка Илије*, чији дан је и сабор, обновљена је и дограђена 1938. год. Струју добија 1958, телефонске везе августа 1991, а водом се снабдева преко сеоског водовода (изграђен 1978; два збирна резервоара 2х60 хиљада l). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1927; садашња школска зграда изграђена 1982; 2000/2001. – 18 ученика), дом културе (подигнут 1978), на чијој згради су постављене спомен-плоче борцима палим у I и II светском рату, КУД "Ковиле" (основано 1978), ветеринарску амбуланту и др. Производња грожђа, јагода, малина и другог воћа тржишно је оријентисана. Већина мештана запослена је у Нишу.

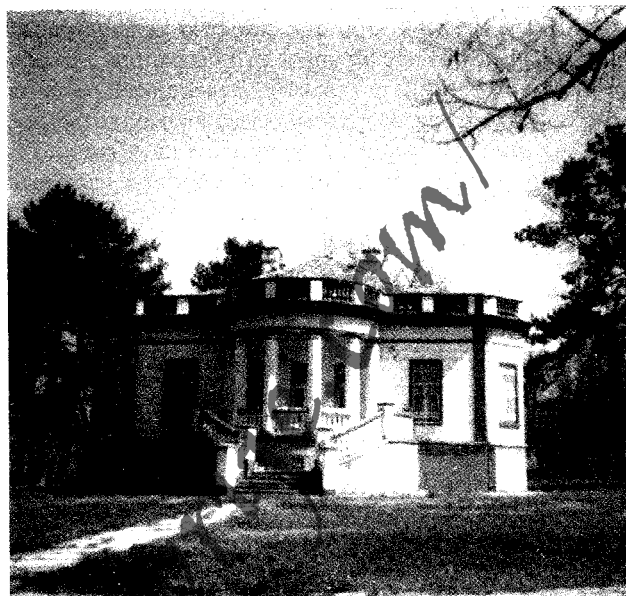
ГАБРОВАЦ (1.167 ст.), приградско (5,2% аграрног ст.) насеље збијеног типа, на (240–280 m) обалама Габровачке реке, леве притоке Нишаве, с обе стране пута ка Нишу, 5 km јужно од Ниша. Површина атара, који је обухваћен актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бање из 1999, износи 778 ha. Новијом руралном изградњом дуж поменутог пута долином Габровачке реке 70-их и 80-их год. XX в. физиономски је спојен са Нишем. Обједињује више физиономских делова: *Петровце*, *Крстинце*, *Кованице*, *Ранђеловиће*, *Стојинце* и др. Привремена сточарска насеља – "појате", на потесу Широка падина данас нису у функцији, а од 70-их год. XX в. на локалитету Каренско изграђено је 40–50 викендица. Трагови раније насељености су многобројни (локалитет Камара, гробнице на локалитету Широка падина – Черкески кладенац и др.). Помиње се 1498. (84 куће). После ослобођења од Турака

броји 36 кућа и 242 житеља (1878), а 1921. год. 103 дома и 653 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ранђела*, *Св. Ђорђа* и др.; сабор и сеоска слава *Духови*), а има и Рома (1,5%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,7 (1991). Јужно (2 km) од села се налази манастир *Св. Тројице* саграђен 1833. (страдао 1841, обновљен 1873) на темељима старе манастирске цркве *Св. Богородице* (ту је, по предању, цар Душан причестио војску). Манастир је био станица нишких првака и устаника пре ослобођења од Турака. Јужно од манастирске цркве налази се спомен-чесма ратницима палим 1912–1918. год. Струју добија 1950, телефонске везе 1984, а водом се снабдева преко урбаног водовода Ниша (од 1986). Има осморазредну ОШ "Бранко Радичевић" од 1950. (2000/2001. – 158 ученика), здравствену станицу, апотеку, МК за четири насеља (Бербатово, Вукманово, Г. и Доње Власе), спомен-чесму борцима палим у II светском рату и др. Производња воћа (јагоде, купине, малине и грожђе) је тржишног значаја. Већина мештана запослена је у Нишу.

ГОРЊА ВРЕЖИНА (1.290 ст.), виноградарско-воћарско и ратарско (27,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју (300–340 m) Граца (418 m), северно од магистралног пута и јужно од железничке пруге Ниш–Сврљиг–Књажевац–Зајечар, 8,5 km источно од Ниша. Површина атара, који је обухваћен актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бање из 1999, износи 763 ha. Обједињује више физиономских делова са родовским називима (*Ицићи*, *Тошини*, *Здравкови*, *Чорбини*, *Миладинови*, *Трићкови*, *Нешићи* или *Чергари*, *Миленковићи*, *Кукавчини*, *Радулови* и др.). Некадашње "појате" (летња сточарска насеља) временом су разрушене, а на месту Доња лојза изграђено је *викенд-насеље*. Сматра се да је са првобитне локације на Селишту (ближе путу) премештена на садашњу. Формирана је на месту са траговима праисторијске (неолитско-бронзани предмети – урне, ћупови, хрбине и друго на локалитету Занога), римске (кроз атар је пролазио пут Naissus–Ratiaria) и средњовековне насељености (остаци мањег утврђења на локалитету Градац). Помиње се 1498. (13 домова), током Нишке буне (1841) и касније. Након ослобођења од Турака, када се наводи под именом *Врежина Горња*, броји 72 куће и 651 житеља (1878), а 1921. год. 143 дома и 1.221 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ђорђа*, *Св. Стефана*, *Св. Јована* и др.; литије *среда после Ускрса*), а има и православних Рома (славе *Ђурђевдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Струју добија у другој половини 50-их год. XX в., телефонске везе 1987, а водом се снабдева преко урбаног водовода Ниша (од краја 90-их год. XX в.). Има осморазредну ОШ

(2000/2001. – 113 ученика), дом културе, споменик борцима палим у НОР-у (подигнут 1974), Земљорадничку задругу "Напредак", здравствену амбуланту, МК, мост преко Нишаве и др. Позната је по "метларству" (изради метли). Производња грожђа, вина, ракије, брескве, крушке, поврћа и других култура је тржишног карактера. Већина мештана запослена је у Нишу ("Нисал", "ЕИ" и др.), а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ГОРЊА СТУДЕНА (433 ст.), сточарско-ратарско (31,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (380–400 m) долиним странама горњег тока Студене (Јелашничке реке), леве притоке Нишаве, у подножју Мосора (985 m), једног од врхова Суве планине (1810 m), с обе стране пута ка Јелашници и Нишу, 20 km ЈИ од Ниша. Површина атара, у коме је изграђено 10-ак викендица, износи 1.561 ha. Обједињује две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Некада бројне "појате" – сезонска сточарска насеља, су већином напуштене (у функцији је 5–6). Кроз историју помиње се више пута: 1498. (25 кућа), 1516. (15 кућа), 1560, када са Доњом Студеном има 37 кућа и касније. Сматра се да је крајем XV или почетком XVI в. траса Цариградског друма ишла преко Јелашнице, Чукљеника и Г.С., да би се у XVIII в. вратила на антички правац (преко Плоче). После ослобођења од Турака (наводи се под називом *Студено Горње*) броји 35 кућа и 261 житеља (1878), а 1921. год. 68 домова и 416 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ранђела*, *Св. Јована Крститеља*, *Св. Николу* и др.; литије *понедељак после Ускрса*; сабор *Преображење Господње*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,2 (1991). У селу се налази православни храм Св. Тројице. Електрично осветљење добија 1959/60, телефонске везе 1989/90, а водом се снабдева преко сеоског водовода (извор *Под јасен*). Има дом културе и др. У току је акција за изградњу Спортско-рекреативног центра "Бојанине воде". Већина мештана запослена је у Нишу.

Вила Ђорђа Карађорђевића у Горњој Топоници

праисторијске (локалитет Шанац – 1 ha), римске и средњовековне насељености (кроз атар је пролазио *Via Militaris* и Цариградски друм). Има индиција да по формирању представља једно насеље – *Тополницу* (средином XV в. – 96 домова) са данас самосталним селом Доњом Топоницом. Наводи се 1516. (48 хришћанских и 7 муслиманских кућа), крајем XVI в. (17 хришћанских и 3 муслиманске куће), 1876, када је страдала, и касније. Након ослобођења од Турака, када се помиње као *Топоница Горња*, броји 17 кућа и 118 житеља (1878), а 1921. год. 34 дома и 225 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ранђела*, *Митровдан* и др.; литије *среда после Духова*), староседелачко и досељено из Заплања, Миљковца, Кравља, Веле Поља, околине Прокупља и др., а има Бугара, Рома и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 2 (1991). Струју добија 1932, телефонске везе средином 70-их год. XX в., а водом се снабдева преко "Моравског водовода" (извориште *Пештар*). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 32 ученика), дом културе, аматерско позориште, КУД, Психијатријску болницу "Топоница" (гочела са радом 1. маја 1927. у ловишту краља Милана као "Душевна болница" – први корисник Ђорђе Карађорђевић, чија се вила у болничком кругу данас користи и као ликовна колонија), здравствену станицу, апотеку, ветеринарску амбуланту, пољопривредну апотеку, пошту, МК за три насеља (Берчинац, Г.Т. и Паљина), испоставу ЕПС-а и комуналног предузећа из Ниша, спомен-чесму борцима палим у II светском рату и др. У атару поред ауто-пута се налази мотелски комплекс "Naisus" (почео са радом 1982). Већина мештана запослена је у Нишу (делом и у поменутој болници).

ГОРЊА ТОПОНИЦА (1.311 ст.), ратарско (4,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (180–200 m) обалама Топоничке реке, десне притоке Јужне Мораве, у подножју Менке (462 m), поред ауто-пута Београд–Ниш–Скопље, 1 km СЗ од Ниша. Површина атара износи 592 ha. Повезује више физиономских делова (*Крављаница*, *Ђоринска мала*, *Зорлопци*, *Велимировићи*, *Марјанци* и др.). Некадашње "појате" (*Костина* и *Зопина појата*), летња сточарска насеља, су разрушене, а дуж пута према Нишу (место Дурлан), у насељу (простор према Поповој воденици) и на локалитету Голи брег (правац ка Алексинцу) изграђено је приближно 150 викендица, од којих су данас око 80% стално насељене. Настала је на месту са траговима

ГОРЊА ТРНАВА (360 ст.), ратарско и виноградарско-воћарско (41,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (200 m) обалама Велепољске реке, десне притоке Јужне Мораве, у Алексиначкој котлини, 2 km источно од ауто-пута Београд–Ниш–Скопље, 15 km СЗ од Ниша. Површина атара, у коме је изграђено 20-ак викендица, износи 558 ha. Простире се у упоредничком правцу. Обједињује више физиономских делова са родовским називима (*Миленковци, Јовановци, Крстинци, Влаћовци, Бетрићевци* и др.). Основана је у XVI в. на месту доњетрновачких "појата" (раније су се ту склањали збегови), летњих сточарских насеља. Кроз историју помиње се више пута: 1560, крајем XVI в. и касније. После ослобођења од Турака броји 21 кућу и 143 житеља (1878), а 1921. год. 43 дома и 350 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Сабор св. архангела Гаврила*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,4 (1991). Православна црква посвећена *Св. архангелу Михаилу*, чији дан је и сабор, реконструисана је 1991. (освећена 1997). Електричну енергију добија 1950, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и пумпе). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 16 ученика), дом културе, на чијој згради је постављена спомен-плоча мештанима палим у II светском рату и др. Производња грожђа и поврћа тржишно је оријентисана.

ГОРЊЕ МЕЂУРОВО (1.016 ст.), приградско ратарско (12,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (188 m) десној алувијалној тераси Јужне Мораве, поред железничке пруге и ауто-пута Београд–Ниш–Скопље, 6,5 km ЈЗ од Ниша. Површина атара, који је обухваћен актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бање из 1999, износи 422 ha. Обједињује неколико физиономских делова: *Петковце, Калејце, Бождарце* и др. У атару је подигнуто неколико викендица, власништво мештана који су се раније преселили у Ниш. Убраја се у стара насеља. Помиње се 1498. (60 кућа), као "пусто" (опустело) током аустро-турског рата 1690, па потом као обновљено (насељено). Након ослобођења од Турака, када се наводи под називом *Међурово Горње*, броји 32 куће и 273 житеља (1878), а 1921. год. 66 домова и 530 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ранђела, Св. Јована* и др.; литије *петак после Духова*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1 (1991). Електрично осветљење добија почетком 60-их, телефонске везе средином 70-их год. XX в., а водоснабдевање је колективно (прикључак на градски водовод Ниша) и индивидуално. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 38 ученика), дом културе, здравствену амбуланту, МК и др. Повртарство је тржишно оријентисано. Већина мештана запослена је у Нишу.

ГОРЊИ КОМРЕН (722 ст.), приградско ратарско (5,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (240–260 m) десној долинској страни Хумске реке, у подножју Виника (416 m), поред пута ка Лесковику, 5 km северно од Ниша. Површина атара, који је обухваћен актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бање из 1999, износи 580 ha. Обједињује *Средсело* и 23 физиономска дела са родовским именима (*Милинци, Ђузини, Ђукавци, Радићевци, Лазинци, Ђокини, Тулини, Масићевци, Прокини, Перчини, Крстичини, Ристинци, Стојковићи, Величкови, Тодоркини, Денини, Матејини, Гутини, Рашинци, Толини, Родини, Аџијини и Дашини*). Некадашње "појате" (сезонска сточарска насеља) на месту Голучука временом су порушене. Основан је на месту са остацима античке насељености. Спада у средњовековна села. Помиње се 1498. (41 дом), 1841. год. и касније. Спаљен је 1876. током српско-турског рата и 1942. год. у II светском рату. После ослобођења од Турака, када се наводи као *Комрен Горњи*, броји 33 куће и 235 житеља (1878), а 1921. год. 53 дома и 345 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Стефана, Св. Николу, Св. Ђорђа* и др.; литије *Св. Марко*; сеоска слава *Спирidon*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). Струју добија средином 50-их год. XX в., регулациони план непосредно после II светског рата, а водом се снабдева преко урбаног водовода Ниша. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 26 ученика), дом културе, споменик борцима палим у II светском рату и др. Већина мештана запослена је у Нишу, а пољопривредом се баве као допунском активношћу.

ГОРЊИ МАТЕЈЕВАЦ (2.924 ст.), приградско виноградарско-воћарско и ратарско (16,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (320–420 m) северном ободу Нишке котлине, у подножју Белог брда (631 m), с обе стране пута ка Нишу, 1,5 km северно од железничке пруге Ниш–Сврљиг–Књажевац–Зајечар, 8 km СИ од Ниша. Површина атара, у коме се налази *Горњематејевачка Бањица* (19°C; 1,5 l/sek.), износи 1.838 ha. По предању, назив се двојако тумачи: потиче од имена села – *Матејче*, код Куманова у Македонији, одакле су се доселили неки мештани у турско доба; и води порекло од личног имена – *Матеја*, оснивача, чији брат – Каменко, је основао село Каменицу. Обухвата седам главних физиономских делова: *Бунариште, Бањицу, Мртву коприву, Чаренце, Врбицу, Ливађе* и *Бодавицу*, од којих су последња четири формирана после II светског рата (од 50-их год. XX в.). У атару су изграђене многобројне викендице, као и викенд-насеље *Требење* са 40-ак кућа. Некадашње "појате" – сезонска сточарска насеља, већином су порушене (неколико је у функцији). Убраја се у стара насеља са значајним остацима раније насељености: рушевине

Латинска црква у Горњем Матејевцу

(6,8x3,2 m) Латинске цркве (подигнута у XI или XII в.), коју су током XVI в. користили Дубровчани, на Метох брду (у народу "Голема црква" и црква Св. Тројице Русалијке). Сматра се да је Г.М. био средњовековни црквени метох (посед). Помиње се 1498. (81 домаћинство). У историји је познат као центар (са суседном Каменицом и Кнез Селом) Нишке буне – "друге размирице Милојеве" 1841, када је спаљен, као и 1877. год. Након ослобођења од Турака (*Матејевци Горњи*) броји 210 кућа и 1.951 житеља (1878), а 1921. год. 467 домова и 3.980 житеља. Ст. је српско (слави Св. Јована, Св. Николу и др.; литије *Ускрс*; сеоска слава *Петровдан*), староседелачко и досељено из Матејча (Куманово), Левосоја (Бујановац), Гркиње (Заплање), Гулијана (Сврљиг), са Косова и из других крајева, а има Рома (3,8%) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991). Северно (1 km) од села налази се манастир Св. Јована (*сабор* и манастирска слава *Ивањдан*) изграђен у првој половини XI в. (по другим изворима у XII в.; обновљан крајем XVI в. и 1838, а живописан у првој половини XVII в.) са конаком (почетак XX. в.). Православни храм Св. Вазнесења Господњег подигнут је 1838, а поред црквице Св. Петра у изградњи је нова. Водоснабдевање је колективно (88% домаћинстава – прикључак на градски водовод Ниша) и индивидуално (сопствени водоводи, копани бунари и др.). Има осморазредну ОШ "Карађорђе" (2000/2001. – 296 ученика), МК, дом културе, школску (приближно 10. хиљ. књига) и сеоску библиотеку, споменике борцима палим у I светском рату и у НОР-у, спомен-плочу посвећену формирању прве месне партизанске десетине 1942, Спортско друштво "Лабуд", здравствену станицу,

апотеку, пошту и др. Производња грождја, вина, ракије, купине и малине тржишно је оријентисана. Већина мештана запослена је у Нишу, а аграром се баве као споредном активношћу.

ДЕВЕТИ МАЈ (3.689 ст.), приградско (1,4% аграрног ст.) насеље збијеног типа, на (182–190 m) алувијалним равнинама Јужне Мораве (десној) и Нишаве (левој), поред ауто-пута и железничке пруге Београд–Ниш–Скопље, с обе стране (већи део на десној) магистралног пута Ниш–Прокупље, 6 km западно од Ниша. Површина атара, који је обухваћен актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бање из 1999, износи 210 ha (К.О. Ново Село). Ранији назив – *Ново Село*, замењен је 1985. год. садашњим. Старији део села је северно, а новији поред пута ка Прокупљу. Крајем 70-их год. XX в. физиономски је спојен са Доњим Међуровом и Чокотом. Одликује се знатном уређеношћу: почетна електрификација извршена је 1935/36, након почетка рада два млина лоцираних поред поменутог друма, а савремена 1942/43; црепо-циглана почела је са радом 1929. (срушена 1946/47); детаљни урбанистички план добија 1979; телефонски саобраћај 80-их год. XX в.; прикључен је на урбани водовод и сл. Настао је на месту са неолитским остацима (локалитет Бубањ). Има индикација (гробови, грађевински материјал и др.) да се у атару на месту Бубањ налазило средњовековно село *Доњи Бубањ* (1498. – 41 дом), које је највероватније расељено крајем XVII или у првој половини XVIII в. Д.М. спада у млађа насеља околине Ниша. После ослобођења од Турака броји 7 кућа и 107 житеља (1878), а 1921. год. 36 домова и 316 житеља. Ст. је српско (месна слава староседеоца *Марковдан*), староседелачко и досељено после II светског рата са Косова, из Добрича, Топлице, околине Црне Траве, Лесковца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 225 ученика), здравствену станицу, апотеку, МК, пошту, пијацу и др. До 1980. год. радио је погон за прераду коже и крзна. Већина мештана запослена је у Нишу.

ДОЊА ВРЕЖИНА (2.696 ст.), приградско ратарско (1,7% аграрног ст.) насеље збијеног типа, на (220 m) десној обали Нишаве, поред ушћа Матејевачког потока, с обе стране магистралног пута Ниш–Сврљиг–Књажевац–Зајечар (преко Тресибабе, 786 m), 2,5 km јужно од железничке пруге истог правца, 5 km источно од Ниша. Површина атара, који је обухваћен актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бање из 1999, износи 385 ha. Обједињује четири физиономске целине: *Старо село* (са десне стране поменутог потока), *Панчево*, део на месту *Рудине* (изграђен од 60-их год. XX в. са леве стране поменутог пута) и *Чардак* или *Миново* на-

сеље (пored Нишаве, које је још увек у формирању), од којих су прве две претежно насељене староседеоцима. Представља саставни део градског организма Ниша (60-их Ниш се просторно ширио по атару Д.В., а током 70-их год. XX в. насеља су физиономски срасла). Приближно по 20-ак викендица је изграђено поред Нишаве (данас углавном стално насељене) и на месту Градац (ка Горњој Врежини). Формирана је на месту са остацима неолитско-бронзаног насеља (локалитети Чардак – хрбине, кости, кремење и др., и источно од манастира). Припада средњовековним насељима. Помиње се 1498. (32 домаћинства), 1841, када је страдала, и касније. После ослобођења од Турака (носи назив *Врежина Доња*) броји 37 кућа и 272 житеља (1878), а 1921. год. 67 домова и 380 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована, Св. Трифуна, Св. Кирила, Митровдан* и др.; литије *понедељак после Ускрса; сабор Велика Госпојина*), стариначко и досељено после II светског рата из Запаља, околних села, Сврљига и др., а има православних Рома (славе *Ђурђевдан*), Македонаца, Бугара, Црногораца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1991). Православни храм посвећен Успењу Пресвете Богородице подигнут је 1926. год. Електрично осветљење добија 1. маја 1952, телефонске везе 1980, канализацију 1995, а водоснабдевање је централно (прикључак на урбани водовод Ниша). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 92 ученика), споменик борцима палим у НОР-у, МК, војни базен и др. У центру села налази се кућа Петра и Радосава Николића изграђена у моравском стилу 1919–1921. (70-их год. XX в. оштећена реконструкцијом). Већина мештана запослена је у Нишу.

ДОЊА СТУДЕНА (384 ст.), ратарско-сточарско (18,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (360–400 m) долинским странама Студене (Јелашничке реке), леве притоке Нишаве, у подножју Суве планине (1810 m), с обе стране пута ка Јелашници, 18,5 km ЈИ од Ниша. Површина атара износи 711 ha. У атару, на контакту црвених пешчара и доломитских кречњака, налазе се јаки крашки извори познати као *Студенска врела*. До 1959–1961, када су поменута врела каптирана за нишки водовод, насеље је познато по воденицама и ваљавицама (30-ак), које су користили житељи околине Ниша, Понишавља, Запаља, Лужнице, Власине, Добрича и јужног Поморавља. Повезује четири "мале" *Горњу, Доњу, Средсело и Долине*. Између Д. и Горње Студене изграђено је 10-ак викенд-кућа. Сезонска сточарска насеља ("појате") – *Рајац и Селиште*, данас се повремено користе. Настала је на месту са траговима раније насељености (праисторијски трагови и остаци средњовековног града на локалитету Латински град). Кроз историју помиње се више пута:

1498. (32 куће), 1516. (22 куће), средином XVI в. (11 кућа) и касније. Након ослобођења од Турака, када се наводи под називом *Студено Доње*, броји 66 кућа и 541 житеља (1878), а 1921. год. 124 дома и 685 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Митровдан* и др.; сеоска слава *Спасовдан*), а има и Рома (2,6%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,5 (1991). У селу се налази православни храм посвећен Св. оцу Николају. Електрично осветљење добија 1960, телефонске везе 1983, а водом се снабдева преко градског водовода Ниша (од 1959). Има осморазредну ОШ (отворена 1883; до 1963/64. радила као четвороразредна; предшколска група почела са радом 1987/88, 2000/2001. – 55 ученика), у чијем дворишту је 1986. постављена спомен-биста Ђуре Јакшића, дом културе, спомен-плочу борцима палим у II светском рату, МК за три насеља (Д. и Горња Студена и Чуљеник) и др. У прошлости је била позната по мутавијском занату. Производња млечних прерађевина (сир и др.) је тржишна. Део мештана био је запослен у Јелашничком руднику, а данас у Нишу.

ДОЊА ТОПОНИЦА (315 ст.), ратарско-сточарско (21,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (180 m) десној алувијалној тераси Јужне Мораве, западно од ауто-пута Београд–Ниш–Скопље, 13,5 km СЗ од Ниша. Површина атара износи 289 ha. Обједињује неколико физиономских делова са родовским називима (*Милошевићи, Николићи, Лукићи, Петровићи* и др.). Некадашње "појате" (летња сточарска насеља) су разрушене, а поред Јужне Мораве формирано је викенд-насеље *Капетан Милана* (50-ак викендица). Има индицију да по формирању представља једно насеље – *Топоницу* (средином XV в. – 96 домова) са данас самосталним селом Горњом Топоницом. Помиње се 1516. (44 домаћинства) и крајем XVI в. (39 домова). Током историје више пута бележи опадање укупне популације (1690. и 1737. аустро-турски ратови; 1838. епидемија куге – "чуме"; Нишка буна 1841; српско-турски рат 1876, када је село спаљено). После ослобођења од Турака броји 22 куће и 113 житеља (1878), а 1921. год. 51 дом и 329 житеља. Ст. је српско (слави *Митровдан, Св. Николу* и др.; сеоска слава *четвртак после Ускрса; сабор Св. Илија*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,4 (1991). Електричну енергију добија 1946, телефонске везе 1998/99, а водом се снабдева преко "Моравског водовода" (извориште *Пештар*) од 1990. год. Има споменик борцима палим у ратовима 1912–1918. и 1941–1945. и др.

ДОЊА ТРНАВА (728 ст.), ратарско (20,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (170 m) десној обали Јужне Мораве, у Алексиначкој котлини, запад-

но од ауто-пута Београд–Ниш–Скопље, 17 km СЗ од Ниша. Површина атара износи 801 ha. Подељена је на 30-ак физиономских делова са родовским називима (*Шљамини, Лушини, Топузанци* и др.). Претпоставља се да је основана на месту са троговима раније насељености (локалитет Орижиште). Убраја се у средњовековна српска села (кроз атар је пролазио Цариградски друм). Помиње се под именом *Трнава* 1498. (73 хришћанске и 2 муслиманске куће) и 1516. (65 хришћанских и 4 муслиманске куће), а 1526. под данашњим именом (25 хришћанских и 8 муслиманских кућа). Након ослобођења од Турака броји 68 кућа и 431 житеља (1878), а 1921. год. 120 домова и 899 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. архангела Михаила* и др.; литије *Духови*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,3 (1991). У селу се налази православни храм посвећен *Св. Илији*, чији дан је и сабор. Струју добија 1949, телефонске везе 1989, а водом се снабдева преко "Моравског водовода" (извориште *Пештар*). Има осмозразредну ОШ "Бранислав Нушић" (2000/2001. – 186 ученика), дом културе, споменик мештанима палим у I и II светском рату, здравствену станицу, Земљорадничку задругу "Јединство" и др. Год. 1878/79. центар је општине за четири (Берчинац, Дражевац, Горња и Доња Топоница), а данас МК за три насеља (Д. и Горња Трнава и Доња Топоница). Повртарство (паприка, парадајз и др.) је тржишног карактера.

ДОЊЕ ВЛАСЕ (182 ст.), сточарско и воћарско (6,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (300–340 m) долинским странама Влашке (Кнежичке) реке, десне притоке Јужне Мораве, у северном подножју Селичевике (903 m), 8 km јужно од Ниша. Површина атара износи 1.020 ha. Обухвата три "мале": *Ранђеловиће, Черкеску* и *Петрову*. Поред пута ка Нишу, од 70-их год. XX в., изграђено је више насеље **Доње Влазе** (приближно 560 кућа). Село је формирано на месту са неким троговима старије насељености (црквисте). После ослобођења од Турака, када се наводи под именом *Власе*, броји 27 кућа и 180 житеља (1878), а 1921. год. 57 домова и 353 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Николу* и др.; сеоске славе *Св. Лазар* и *Пренос моштију св. Николе*; литије *недеља после Петровдана*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 3,7 (1991). Православна црква *Св. Лазара* изграђена је у периоду 1993–2000. на месту старије цркве брвнаре, а на сеоском гробљу од 80-их год. XX в. у изградњи је капела. Струју добија 1957, а водом се снабдева преко сеоског водовода (са Селичевике). Има дом културе, на чијој згради је постављена спомен-плоча мештанима палим 1941–1945, и др. Четвороразредна ОШ престала је са радом крајем 80-их год. XX в. Производња вишње, ја-

годе и малине тржишно је оријентисана. Већина мештана запослена је у Нишу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ДОЊЕ МЕЂУРОВО (1.480 ст.), приградско ратарско-сточарско (18,9% аграрног ст.) насеље збијеног типа, на (180 m) десној алувијалној тераси Јужне Мораве, поред железничке пруге и ауто-пута Београд–Ниш–Скопље, 6,5 km ЈЗ од Ниша. Површина атара, који је обухваћен актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бање из 1999, износи 880 ha. Повезује шест "мала": *Колинску, Горчине, Мечкине, Талине, Тутавце* и *Черкезе*. Крајем 70-их год. XX в. физиономски је срасло, у северном делу, са суседним Чокотом. Помиње се 1498. (74 куће). Већина мештана расељена је током аустро-турског рата 1690. (наводи се да је обновљено 1710. као читлук). Након ослобођења од Турака, када се помиње као *Међурово Доње*, броји 38 кућа и 327 житеља (1878), а 1921. год. 74 дома и 701 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ранђела, Св. Ђорђа, Св. Јована* и др.; сеоске славе *Ђурђевдан* и *Велика Госпојина*), а има Рома (1,8%) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Православна црква *Успења Пресвете Богородице*, чији дан је и сабор, подигнута је 1839. год. Почетна електрификација извршена је непосредно пре II светског рата, телефонске везе добија 1980, а водом се снабдева преко урбаног водовода Ниша (од 1982/83). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 58 ученика), дом културе, пошту, здравствену амбуланту, МК за два насеља (Бубањ и Д.М.), Железничку станицу "Међурово" и др. Производња поврћа (парадајз, паприка, купус и др.) тржишно је оријентисана. Већина мештана запослена је у Нишу.

ДОЊИ КОМРЕН (4.919 ст.), приградско (1,4% аграрног ст.) насеље збијеног типа, на (220–240 m) долинским странама Хумске реке, 4 km северно од Ниша. Површина атара, који је обухваћен актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бање из 1999, износи 703 ha. Физиономски је спојен са Нишем (током 70-их год. XX в.) услед ширења нишког *Насеља "Ратко Јовић"* (1960–1970. носи име *Нови Комрен*) и новије руралне изградње. Обједињује стари (*Горња* и *Доња мала*) и нови део насеља (*Шоферско, Рујничко, Црногорско насеље* и др.), већим делом формиран на левој долинској страни поменуте реке. Од многобројних "појата" – привремених сточарских насеља, данас су само три у функцији на местима Равниште, Мокри луг и Мокрарник. По предању, првобитна локација насеља је на Селишту. Убраја се у средњовековна српска села. Помиње се 1498. (53 куће). Спаљен је 1841. у време Нишке буне и 1876. током српско-турског рата. После ослобођења од Турака, када се помиње као *Комрен*

Доњи, броји 27 кућа и 182 житеља (1878), а 1921. год. 56 домова и 330 житеља. Ст. је српско (слави *Петковицу*, *Св. Николу*, *Св. Ђорђа* и др.; литије *недеља после Ускрса*), стариначко и досељено после II светског рата из околних села (Хум, Руњик, Кравље и др.) и других крајева, а има Рома (1,5%), Црногораца (1,3%), Македонаца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Православни храм *Св. пророка Илије*, чији дан је и сабор, подигнут је 1922/23. на темељима старе српске цркве. Струју добија средином 50-их, телефонске везе 70-их год. XX в., а водом се снабдева преко градског водовода Ниша. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 251 ученик), МК за три насеља (Д. и Горњи Комрен и Чамурлија) и др. Већина мештана запослена је у Нишу, а пољопривредом (ратарство и виноградарство) се баве као допунском активношћу.

ДОЊИ МАТЕЈЕВАЦ (881 ст.), приградско виноградарско-воћарско и ратарско (16,3% аграрног ст.) насеље збијеног типа, на (280–320 m) долинским странама десне притоке Нишаве, у Нишкој котлини, поред железничке пруге Ниш–Сврљиг–Књажевац–Зајечар, 6,5 km СИ од Ниша. Површина атара, у коме је на локалитету Бритвица изграђено 4–5 викендица, износи 1.003 ha (К.О. Доњи Матејевац I 811 ha и К.О. Доњи Матејевац II 192 ha). Повезује неколико физиономских делова са родовским називима (*Живановићи*, *Вишићови*, *Пауновићи*, *Лешићкини* и др.). На месту Мајдени постојале су две "појате" (летња сточарска насеља) које више нису у функцији. Формиран је на месту са траговима праисторијске и античке насељености. Спада у средњовековна српска села. Помиње се 1498. (97 домаћинстава). Након ослобођења од Турака, када се наводи под називом *Матејевци Доњи*, броји 71 кућу и 498 житеља (1878), а 1921. год. 142 дома и 849 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Николу*; литије *понедељак после Ускрса*; сабор и сеоска слава *Сабор св. архангела Гаврила*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,2 (1991). У селу се налазе две православне цркве: *Св. Петке*, у којој се причестио војвода Стеван Синђелић са својим војницима пред бој на Чегру, и *Св. архангела Михаила* подигнута 1838. год. (живописана 1870). Електрично осветљење добија 50-их, телефонске везе 80-их год. XX в., а водоснабдевање је колективно (прикључак на градски водовод Ниша од 2000) и индивидуално (копани бунари). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 30 ученика), дом културе, на чијој згради је постављена спомен-плоча мештанима палим у НОР-у, МК, Железничку станицу "Матејевац" и др. Производња грозђа, вина, ракије, јабуке, крушке, брескве, вишне и других култура тржишно је оријентисана. Већина мештана запослена је у Нишу.

ЈАСЕНОВИК (456 ст.), сточарско-ратарско (24,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у ЈИ подножју (380–440 m) Калафата (839 m), између Галићеве главе (472 m) и Паркача (509 m), с обе стране железничке пруге Ниш–Сврљиг–Књажевац–Зајечар, западно од магистралног пута истог правца, 16,5 km СИ од Ниша. Површина атара износи 753 ha. Повезује две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Након изградње железничке пруге (1922), а посебно после II светског рата, рурална изградња усмерена је око поменутих саобраћајница. У прошлости на месту Стража је било "појата" (летњих сточарских станова), а од 70-их год. XX в. на локалитету Трлица изграђено је 15–20 викендица. Спада у средњовековна села. Помиње се 1498. (19 домова). После ослобођења од Турака броји 29 кућа и 276 житеља (1878), а 1921. год. 57 домова и 472 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ђорђа Алимтија* и др.; литије *уторак после Ускрса*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991). У селу се налази православни храм *Св. Стефана*, чији дан је сабор и црквена слава. Електрично осветљење добија 1954, телефонске везе 1990, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и др.). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 20 ученика), дом културе, спомен-плочу борцима палим у I и II светском рату и др.

ЈЕЛАШНИЦА (1.724 ст.), ратарско и виноградарско (10,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (280–340 m) источном ободу Нишке котлине и долинским странама (већи део на левој) Јелашничке реке, леве притоке Нишаве, у северном подножју Суве планине (1810 m), 2,5 km јужно од магистралног пута и железничке пруге Ниш–Димитровград (до 1964. атаром је пролазио пут истог правца), с обе стране пута (већи део на десној) ка Горњој Студени, 15 km ЈИ од Ниша. Површина атара износи 1.001 ha. На граници са чуљеничким атаром налази се *Јелашничка клисура* (ранији назив *Ждрело*) са водопадом *Рипаљка* (на временом току Поповог дола) и многобројним крашким облицима рељефа (каверне, поткапине – највећа је *Катичак*, прозорци, доломитски стубови – највећи *Инатовац* и *Здравачки камен* и др.), за коју се верује да је у прошлости представљала јединствену пећину кроз коју је протицао поменути водоток. У њој су откривене две ендемичне биљке: *српска вијошница* (*Parietaria serbica*) и *наталијина рамонда* (*Ramonda nathaliae*). По предању, назив села је фитогеографског порекла и двојачко се тумачи: потиче од имена биљке – *јелак*, која је расла поред реке; и води порекло од *јелових* шума у чијој близини је настало насеље. Обједињује шест физиономских делова: *Средсело*, *Реку*, *Горњу*, *Доњу*, *Дрчину малу* и *Рудничку колонију* (изграђена 1947/48). У атару се налази викенд-насеље – *Влаш-*

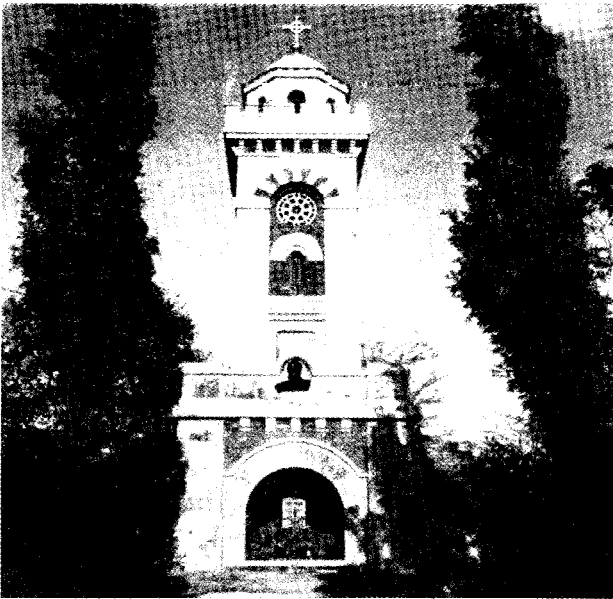

Јелашница (снимио В. Захарјашевић, 2000)

ке шуме, формирано од 70-их год. XX в. (данас 100-ак кућа већином стално насељених), преко којег је село почетком 80-их год. (тада се досељавају и породице мештана на привременом раду у иностранству и из Куновице) физиономски спојено са суседним Просеком. Савремено физиономско ширење села концентрисано је према Куновци и десној обали Јелашничке реке. У прошлости су постојале "појате" (сезонска сточарска насеља) на локалитетима Седлине и Рудина (данас порушене). Ранија локација насеља била је у вишим деловима атара. Спада у стара насеља. На ранију насељеност указују трагови из праисторије (поткапина код Царевог корита), остаци римског и византијског насеља и кастела. У средњовековно доба центар је Јелашничке жупе. Кроз историју помиње се више пута: 1498. (57 кућа), 1516. (62 куће), 1560. (40 кућа и 21 нежењен) као царски хас, током XVI в. као дербенцијско село и касније. Сматра се да је крајем XV или почетком XVI в. траса Цариградског друма ишла преко Ј., Чуљеника и Горње Студене, да би се у XVIII в. вратила на антички правац (преко Плоче). После ослобођења од Турака броји 123 куће и 953 житеља (1878), а 1921. год. 230 домова и 1.500 житеља. Након открића мрког угља крајем XIX в. убрзано се развија (прва кредитно-потрошачка задруга основана је 1892, потрошно-набавна задруга 1893, а земљорадничка-виноградарска задруга 1930, која данас има годишњу производњу од 50 вагона вина). Мрки угљ, кога од 1889. експлоатише Акционарско друштво из Белгије, откривен је 1882. на месту Ждрело. У центру насеља 1927. откривене су значајне резерве угља, а експлоатација је почела 1929. отварањем поткопа "Принц Андреја". После II светског рата (највећа про-

изводња 1956. – 92,4 хиљ. т) изграђена је пруга уског колосека повезана са железничком станицом у Нишкој Бањи, а рудник је затворен 1967. год. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована, Св. Ђорђа, Св. Луку, Ваведење* и др.; литије *Св. Јерemiја*), старосељачко и досељено између I и II светског рата и после II светског рата из Куновице, Копривнице код Гациног Хана, Банцарева, околине Скопља и др., а има Рома – 3,2%, старинаца (њихови преци су имали ковачке радње у време Турака) и досељеника после II светског рата из Горњег Понишавља и околине Сврљига, и др. Индекс демографског старења (i_a) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). У Ј. су рођени *Сава и Лазар Гвозденовић*, познати одбојкашки тренери, *Миодраг* и *Мирослав Анђелковић*, академски сликари, и *Ружица Петровић*, песникиња. У селу се налазе православна црква Св. апостола Петра и Павла подигнута 1870. (вероватно на темељима неког старијег српског храма), остаци цркве Св. Јована на локалитету Седлине, а до 60-их год. XX в. постојали су и трагови цркве Св. Илије. Електричну енергију добија 1928, телефонске везе 1973/74, а водоснабдевање је колективно (96,6% домаћинства) и индивидуално (сопствени водоводи, уличне јавне чесме са водом из посебних извора и др.). Има осмозаградну ОШ "Ђура Јакшић" (почела са радом 1879/80; 2000/2001. – 169 ученика) дом културе, споменик борцима палим у Балканским ратовима и I светском рату, споменик на Кобилици палим у НОР-у, спомен-чесму борцима палим у II светском рату, здравствену станицу, апотеку, ветеринарску амбуланту, земљорадничку задругу, пошту, МК за пет насеља (Банцарево, Ј., Куновица, Манастир и Просек) и др. Била је позната по воденичарству (1498. – 16, крајем XIX в. – 20 воденица; данас су руниране и разрушене) до изградње нишког водовода (1959–1961). Производња грождја (винограде је 1886. уништила филуксера, па су потом обновљени), вина и ракије тржишно је оријентисана. Већина мештана запослена је у Нишу.

КАМЕНИЦА (900 ст.), ратарско и виноградарско (25,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (340–400 m) ободу Нишке котлине и левој долиној страни Бреничке реке, десне притоке Нишаве, у подножју Калафата (839 m), с обе стране пута Ниш–Церје, 6,5 km северно од Ниша. Површина атара износи 1.955 ha. Подељена је на више делова – група од неколико (због иселавања) родовских кућа (*Зељкови, Чавини, Кошеркови, Попови* и др.). Због имиграције после II светског рата, углавном у *Пантелеј* (део Ниша), око 30% сеоских кућа је напуштено. У прошлости скоро свако домаћинство је имало "појату" – сезонско сточарско насеље (*Шолина, Петковска, Милојева, Мишина, Кошеркова појата* и др.), које су данас

Споменик на Чегру у Каменици

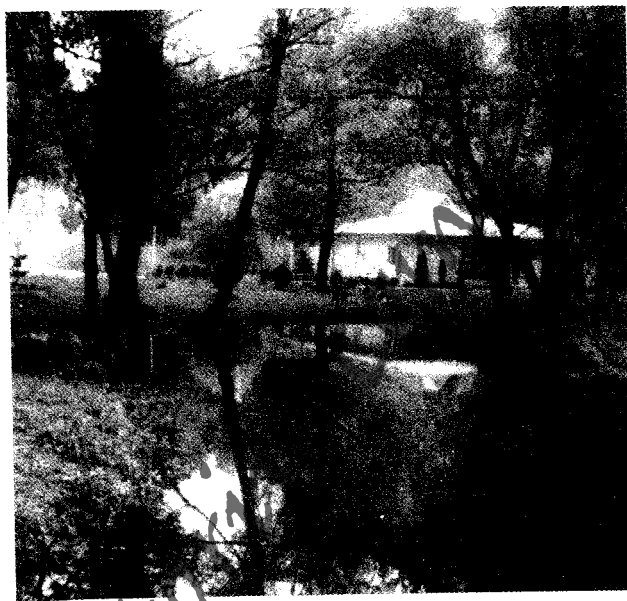
највећим делом напуштене (у функцији су још две). У атару је изграђено пет викенд-насеља: *Виник*, *Чегар*, *Равниште*, *Трипун* и *Капетанове појате*, а 4 km северно од села налази се *Каменички вис* (814 m), омиљено излетиште Нишлија. Основана је на месту са траговима античке насељености (остаци насеља, трагови почетка римског водовода ка Naissus-а и др.). Спада у средњовековна српска села. Помиње се 1498. (45 домаћинстава), 1516, 1564, средином XVII в. (20 кућа) и касније. У атару се значајем истиче узвишење Чегар, где се 31. маја 1809. год. одиграла позната *Чегарска битка*, када је Стеван Синђелић погинуо пуцајући у барутану да би зауставио надируће турске снаге. Ово место обележено је 4. јула 1878. гранитном пирамидом (први споменик у ослобођеном Нишу), а данашњи споменик у облику куле (симбол војног утврђења) откривен је поводом 50 год. ослобођења Ниша 1. јуна 1927. год. К. је у историји Срба позната као центар (са суседним Горњим Матејевцем) Нишких буна 1835. и 1841. (после друге је спаљена, а страдала је и 1877. током српско-турског рата). После ослобођења од Турака броји 145 кућа и 1.080 житеља (1878), а 1921. год. 232 дома и 1.643 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Ђурђевдан* и др.; литије *понедељак после Ускрса*), а има Рома (4,1%) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,5 (1991). У К. је рођен *Милоје Јовановић*, сеоски кнез и организатор Нишке буне 1841. (погинуо у Горњем Матејевцу). Манастир посвећен *Св. Ђорђу* (обновљен 1996), изграђен од материјала римске грађевине, подигнут у другој половини XV в., током XVI в. био је значајни преписивачки центар. Православни храм *Св. Николе*, чији дан је и црквена

слава, сазидао је 1831. (реновиран 1933, а обнова је у току), како се претпоставља на темељима старијег објекта (антички грађевински материјал, ранохришћански надгробни споменик и сл.). Струју добија током II светског рата, а водом се снабдева преко сеоског водовода (каптиран извор *Срећково врело*) изграђеног средином 60-их год. XX в. Има осмозразредну ОШ "Стеван Синђелић" (2000/2001. – 89 ученика), дом културе, споменик палима у I светском рату, два споменика борцима палим у НОР-у (у центру и на Каменичком вису), споменик Милоју Јовановићу, здравствену станицу, апотеку, МК за три насеља (Бреница, К. и Церје), ватрогасни дом, метеоролошку станицу са противградном службом и др. Производња грождја је тржишна. Већина мештана запослена је у Нишу.

КНЕЗСЕЛО (932 ст.), виноградарско-воћарско (20,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (400–500 m) СИ ободу Нишке котлине, у подножју Калафата (839 m), с обе стране пута ка Нишу, 0,5 km северно од железничке пруге Ниш–Сврљиг–Књажевац–Зајечар, 10 km СИ од Ниша. Површина атара износи 1.045 ha. Обједињује више "мала": *Горњу*, *Доњу*, *Докићеву* и др. Од 70-их год. XX в. формирана су два викенд-насеља: *Требење* и *Бугарке* (физиономски спојиле село са санаторијумом) са 50–60 викендица. Некадашње "појате" – сезонска сточарска насеља (*Планиница*, *Секине појате* и *Градац*), су ван функције. Убраја се у средњовековна села са значајним траговима раније насељености (темељи византијске базилике на локалитету Грчка црква, остаци утврђења које мештани зову "Латински градић" на локалитету Градић и сл.). Помиње се 1498. (29 домова). Спаљено је 1841. и 1876, када је и расељено (обновљено повратком житеља после две год.). Након ослобођења од Турака (*Кнезсело*) броји 76 кућа и 741 житеља (1878), а 1921. год. 142 дома и 1.015 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Јована*, *Св. Ратка* и др.; литије *други дан Ускрса*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,3 (1991). У селу се налазе две православне цркве: *Св. Богородице у Горњој мали* и *Св. пророка Илије* (1872), чији дан је и *сабор*. Електричну енергију добија 1937, асфалтни пут 1970–1972, телефонске везе почетком 80-их год. XX в., а водом се снабдева преко урбаног водовода Ниша (од 6. априла 1999). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 28 ученика), споменик борцима палим у I светском рату, спомен-чесму борцима палим у II светском рату, задружни дом, МК, кланицу (у саставу "ПМК"-а из Ниша) и др. Западно (0,5 km) од села, 1938/39. започета је изградња бановинског санаторијума за туберкулозу (од 1982. у саставу Клинике за плућне болести и туберкулозу). Производња грождја, вина, ракије, малине и купине тржишно је оријентисана. Већина мешта-

на запослена је у Нишу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

КОРИТЊАК (8 ст.), ратарско-сточарско (75% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (600 m) темењу истоименог огранка Суве планине (1810 m), 11 km ЈИ од Ниша. Припада К.О. Радикина Бара (1.125 ha). Помиње се и под именом *Коритник*. Основан је као заселак Радикине Баре. Статус самосталног насеља добија непосредно после II светског рата. Кроз историју помиње се више пута: 1564. под називом *Коритар*, 1878, 1921. (13 домова и 78 житеља) и касније. Ст. је српско (сеоска слава *Пренос моштију св. Николе*), већим делом исељено од почетка 60-их год. XX в. у Нишку Бању (у *Бунарку* и *Бели пут*) и Ниш. Почетком 2001. год. у селу је живео само 1 житељ. Индекс (i_s) демографског старења 1961. год. износи 0,5. Није електрифициран, а водом се снабдева са спомен-чесме борцима палим у II светском рату.

Крављанска бања (снимио В. Захарјашевић, 1999)

КРАВЉЕ (531 ст.), ратарско-сточарско и виноградарско (62,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (290–320 m) ЈИ ободу Алексиначке котлине и долинским странама Топоничке реке, десне притоке Јужне Мораве, у северном подножју Калафата (839 m), с обе стране пута ка Горњој Топоници, 25 km северно од Ниша. Површина атара износи 1.651 ha. Обједињује више физиономских делова са родовским називима (*Шековци*, *Билманци*, *Стојковци*, *Живадиновци*, *Билковци*, *Перинци*, *Нешинци*, *Мирковци*, *Лилинци*, *Цајинци*, *Валинци* и др.). На граници атара према Велем Пољу и десној страни клисурастог дела тока Топоничке реке налази се *Крављанска бања* или "Топило" (назив добија по *топљењу* конопље), у чијој близини су *пећине*, где је средином XIX в. избегао од куге – "чуме" род Пазарани ("мала" *Пазаранци* у Веле Пољу). Термоминералне изворе (хидрокарбонатни са присуством сумпорводоника), за које се сматра да су радиоактивни, мештани су користили као лековите (од јула до октобра формирало се летње бањско насеље са 100-ак колиба од прућа и шатора, кога су посећивали мештани околних села, Заплања, Топлине и др.). Савременије коришћење бањске воде (урађен је детаљни урбанистички план) датира од средине 60-их год. XX в. (најинтензивније од краја 60-их и почетка 70-их), када је изграђено и 100-ак викендица. Многобројне "појате" – летња сточарска насеља, на локалитетима Приновац, Пећурина, Суви поток, Васиљевац и другим су углавном угашене (у функцији су још четири). Основано је на месту са троговима раније насељености (долином поменутих реке пролазио је римски пут; остаци неког објекта, мермерних степеница, керамичке цеви на месту Грабље и др.). Помиње се 1454/55. са два физиономска дела – *Горње Кравље* (23 домаћинства) и

Кравље (12 домаћинства), а 1498. и 1586. као дербенцијско село. Кроз источни део атара од 1833. (1835. село је учествовало у буни) до децембра 1877. год. пролазила је граница на којој се налазила српска и две турске карауле. Мештани су пребегли у села: Мађере код Ражња и Језеро код Сокобања, непосредно пре ослобођења, када је насеље спаљено (1876), а након ослобођења се враћају (1878. – 47 кућа и 510 житеља). Год. 1921. наводи се под именом *Кравља* (109 домова и 820 житеља). После бекства (1942) логораши из Црвеног крста у Нишу извесно време су боравили у селу, у Перинској воденици. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ђорђа*, *Св. Ранђела*, *Св. Андреју* и др.; литије *петак после Ускрса* – *Благи петак*), староседелачко и досељено из Давидовца (Сврљиг), Раденковца (Сокобања), Хума и др. Од 60-их год. XX в. мештани се постепено исељавају претежно у Ниш, Алексинац, Београд и моравска села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 3,8 (1991). У селу се налазе два православна храма: Св. Петке (са звонаром), подигнут 1890. (освећен 1906) на темељима истоименог црквишта, и црквица Св. Јована, код које се прославља Усековање главе св. Јована – "слава за стоку", изграђена крајем 90-их год. XX в. на месту, по веровању мештана, неког старијег српског храма. Електрично осветљење добија 1953, а водом се снабдева преко два локална водовода (извори *Драговац* и *Шопур*). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 8 ученика), дом културе, на чијој згради је постављена спомен-плоча посвећена оснивању НОО за Нишки срез октобра 1944, споменик борцима палим у НОР-у, МК, откупну станицу (вуна, печурке и други шумски плодови) и др. Део мештана запослен је у Нишу.

КРУШЦЕ (888 ст.), ратарско (33,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (160–220 m) левој обали Јужне Мораве, с обе стране пута Мрамор–Суповац, 10 km западно од Ниша. Површина атара, који је угрожен клизиштем "Умниште", износи 756 ha. У атару на месту Висока налазе се ровови и шанчеви. Обједињује две "мале": *Горњу (Изнад пута)* и *Доњу (Испод пута)*. Некадашње "појате" – сезонска сточарска насеља (*Тошкине, Димине појате* и др.) су напуштене. После ослобођења од Турака броји 38 кућа и 320 житеља (1878), а 1921. год. 63 дома и 458 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ранђела* и др.; сеоска слава *недеља после Духова*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Струју добија крајем II светског рата, телефонске везе 1985, а водоснабдевање је колективно (прикључак на урбани водовод Ниша од 1996). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 47 ученика), МК, дом културе, КУД "Радоје Домановић", Грађевинско-индустријско предузеће "Морава" (производи пренапрегнати бетон, хале, конструкције за мостове, експлоатише шљунак и сл.) и др. У прошлости је било познато по корпарству и изради предмета од пружа. Повртарство (шаргарепа, целер и др.) је тржишног карактера.

КУНОВИЦА (181 ст.), сточарско (77,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (520–580 m) високој Плоча, у долини Куновичке реке (7 km), десне притоке Јелашничке реке, 17 km источно од Ниша. Површина атара, у коме расте *жалфија (Salvia officinalis)*, износи 1.341 ha. Обухвата 20 физиономских делова (*Ристинци, Паунковци, Стојковци, Брблци, Рајковци, Цекинци, Марјанови, Вукинци, Пејчази, Кеџаци, Милинци, Грци, Стаменковци, Жикинци, Чабуци, Паљини, Јанковци, Ђорини, Николчани и Мањини*). Од многобројних "појата" – сезонских сточарских насеља (*Кусача, Курашница, Страње* и др.) данас су у функцији само неке, а од почетка 70-их год. XX в. изграђено је викенд-насеље *Курашница* (47 викендица на локалитету Шумје). Кроз историју помиње се више пута: 1498. (77 кућа, од којих су 48 дербенцијске), 1516. год. (85 кућа) и касније (1878. – 31 кућа и 275 житеља, 1921. – 69 дома и 475 житеља итд.). Појам *Kunovitz* у прошлости је био пространији (обухватао је целу Суву планину, 1810 m). Био је познат као предео кроз који је пролазио *Via Militaris* и Цариградски друм (током средњовековног доба овај правац је због "хајдучије" напуштен, вероватно до краја XV или XVI в.), где је у I и III крсташком рату прошла војска. Куновички предео доводи се у везу са Косовским бојем (после неуспелог покушаја кнеза Лазара да стигне до котлинске пречаге пре Муратове војске, сукобили су се у Нишкој котлини), а познат је и по бици јануара 1443, када су Срби и Угари победили турску војску.

Ст. је српско (слави *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Ђурђевдан*). После премештања поменутог пута 1964. у Сићевачку клисуру К. губи некадашњи значај, а житељи се постепено иселавају у Ниш, Јелашницу, Просек и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 7,9 (1991). На месту Црквиште, где је, по предању, настало село, налази се стара православна црква Св. Илије. Струју добија крајем 40-их (или почетком 50-их) год. XX в., а водом се снабдева са спомен-чесме палим у II светском рату у центру (сеоски водовод у изградњи). Има две старе чесме: Моралијску (из турског доба) и Смерденац (1931). Четвороразредна ОШ, основана 1927. (зграда из 1938–1940), престала је са радом 1990/91. год. Млечне прерађевине тржишног су значаја, а дугу традицију има производња креча (продаје се у Нишу).

ЛАЗАРЕВО СЕЛО (164 ст.), ратарско-сточарско (12,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (300–400 m) левој страни клисурасте долине Кутинске реке, леве притоке Нишаве, у подножју Суве планине (1810 m), западно од пута Ниш–Гаџин Хан, 13 km ЈИ од Ниша. Површина атара износи 477 ha. Обједињује три физиономске целине: *Гушево равниште, Горњу и Доњу махалу*. У *Гушеву равништу*, од 70-их год. XX в., изграђено је приближно 70 викендица. Након ослобођења од Турака броји 9 кућа и 81 житеља (1878), а 1921. год. 25 дома и 188 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Духови*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991). Струју добија 1957, телефонске везе 1991, а водом се снабдева преко сеоског водовода. Има дом културе. Школа (зграда изграђена 1947) је престала са радом 1973. год. Производња поврћа, воћа и сира тржишног је значаја. Већина мештана запослена је у Нишу, а аграром се баве као споредном активношћу.

ЛАЛИНАЦ (1.842 ст.), ратарско-сточарско (31,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (180–200 m) обалама (већи део на десној) Јужне Мораве, 4 km северно од магистралног пута Ниш–Прокупље, 10 km западно од Ниша. Површина атара износи 1.163 ha. Помиње се и под именом *Лалинце*. Повезује два физиономска дела: *Лалинац*, на десној, и *Мали Лалинац* или *Лалинске појате* (куће су већином власништво досељеника са Косова, а "појате" – сезонска сточарска насеља, мештана *Лалинца* који Јужну Мораву прелазе скелом), на левој обали. Помиње се као насељена мезра 1444/45. и 1498. год. Обновљен је 1564. (преко 30 дома). После ослобођења од Турака, када се наводи под именом *Лалинце*, броји 75 кућа и 583 житеља (1878), а 1921. год. 166 дома и 1.159 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ранђела*,

Св. Ђорђа и др.; литије *Духови*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). У *Лалинским појатама* налази се православна црква Св. Тројице. Струју добија 1948/49, телефонске везе 1989, а водом се снабдева преко урбаног водовода Ниша (1990–1992). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 71 ученик), дом културе (изграђен 1965/66), КУД, спомен-плочу мештанима палим у II светском рату, ветеринарску амбуланту, МК и др. Повртарство је тржишно оријентисано. Многи мештани запослени су у Нишу.

ЛЕСКОВИК (347 ст.), ратарско-сточарско (37,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (520–560 m) падинама Калафата (839 m), с обе стране пута ка Нишу, 11 km северно од Ниша. Површина атара износи 859 ha. Обухвата неколико физиономских делова (*Копусарци*, *Пешици*, *Торбарци* и др.). Некадашње "појате" – привремена сточарска насеља, *Рудине* су ван функције. Спада у средњовековна села. Помиње се 1564. (више од 20 домова). Спаљен је 1841. год. за време Нишке буне. Пре и након ослобођења од Турака (1878. – 12 кућа и 137 житеља) представља развијено сточарско село, чији мештани су лети чували овце из околних потпланинских села. Год. 1921. броји 32 дома и 253 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Петку*, *Св. Ђорђа* и др.; сеоска слава *Пренос моштију св. Николе*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1 (1991). Православна црква *Св. архангела Гаврила*, чији дан је и црквена слава, изграђена је 1987. год. Струју добија 1961/62, телефонске везе 1992/93, а водом се снабдева преко локалних водовода (изворишта *Војиновац* и *Росуља*). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 4 ученика) и др. Производња млечних прерађевина (сир) је тржишна. Већина мештана запослена је у Нишу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

МАЛЧА (1.249 ст.), виноградарско-воћарско и ратарско (34,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (280–320 m) долинским странама Малчанске реке, десне притоке Нишаве, у подножју Сврљишких планина (1334 m), с обе стране (већи део на десној) магистралног пута Ниш–Сврљиг–Књажевац–Зајечар, 12 km источно од Ниша. Површина атара износи 1.467 ha. По предању, назив води порекло од личног имена сеоског ковача – *Малче*, које је временом трансформисано у данашње. Обједињује две главне физиономске целине: *Горњу* и *Доњу Малчу* (у средњовековно српско доба и током турске владавине два самостална села). На локалитетима *Осој*, *Поток* и *Појиште* изграђено је 60-ак викендица. Првобитно насеље, по предању, било је у Старој Малчи, поред Нишаве. Основана је на месту са траговима праисторијске (пронађени

остаци оруђа од камена и кости, керамика, статуе на десној обали Нишаве и левој Малчанске реке и др.), римске (остаци кастела, гробови, новац, накит, водоводне цеви, горњо-малчанска чесма и др.) и средњовековне насељености (темељи српске црквице Св. Спаса). Год. 1498. помињу се два села: *Горња Малча* (22 домаћинства) са манастиром Св. Спаса (наводи се и 1564. када је порушен) и *Доња Малча* (30 домаћинства и 1 муслиманска кућа) и 1564. када броје 20–30 домаћинстава. После ослобођења од Турака (*Малче*, 1878. – 95 кућа и 708 житеља) убрзано се развија: формирана је Малчанска општина за четири села (*Горња Врежина*, *М.*, *Ореовац* и *Пасјача*), 1878/79. подигнуте су зграде старог суда и школе, 1901. основана је земљорадничка задруга, 1905. набављачка задруга, па потом виноградарска задруга и др. Год. 1921. броји 181 дом и 1.305 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николе*, *Св. Ратко*, *Св. Јована*, *Св. Ђорђа*, *Петровдан* и др.; литије *понедељак после Ускрса* у *Доњој Малчи* и *уторак после Ускрса* у *Горњој Малчи*), стариначко и досељено из суседних села (*Врело*, *Јасеновик*, *Ореовац*, *Матејеван* и др.), околине Сврљига (*Нишевац*, *Преконоге*, *Грбавча* и др.) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,6 (1991). Православна црква Св. Петке (има индиција да је изграђена на темељима римске грађевине) подигнута је у XVII в. (по другим изворима 1871). Струју добија 1948/49, телефонске везе 1985, а водом се снабдева преко сеоског водовода (извор *Новосел*). Има осморазредну ОШ (2000/2001. – 158 ученика), задружни дом (1948/49), МК за два насеља (*Јасеновик* и *М.*), здравствену станицу, апотеку, пошту, Земљорадничку задругу "Малча" са винарским подрумом (примарна прерада грождја и жестоких пића, производња дестилата, винског сирћета и др.), приватно предузеће за израду машина за прехранбену индустрију, стару ћуприју, спомен-чесму браће Голубовић из 1918, споменик борцима палим у ратовима 1912–1918. и 1941–1945. год. и др. Производња грождја, вина, ракије и воћа (шљиве, брескве, купине и др.) тржишно је карактера. Већина мештана запослена је у Нишу и сеоском винарском подруму.

МАНАСТИР (2 ст.), сточарско сеоско насеље збијеног типа, у Сићевачкој клисури и подножју (380–420 m) Кола каменог (657 m), 16 km источно од Ниша. Површина атара износи 508 ha (*К.О. Просек* – Манастир). Помиње се и под именом *Горњи Просек*. Основан је као заселак (1921. – 20 домова и 155 житеља) Просека. Статус самосталног насеља добија 1945. год. Изградњом викенд-кућа од 1973. (1982. – 50-ак викендица) трансформисан је у *викенд-насеље*. Културним и историјским значајем истиче се манастир Св. Николе, који се помиње 1498. и 1564. год. Манастир је по-

Гробље из XIX века у селу Манастир

том порушен, па обновљен 1838. (по другим изворима можда је тада саграђен). Јужно од манастирске цркве налази се гробље из XIX в. са очуваним каменим споменицима. После II светског рата бележи смањење укупне популације (1948. – 122, 1971. – 27, а 2001. – 1 житељ). Био је насељен српским живљем – Савићеви, Младеновићи, Коцићи, Николићи и др., који се почев од 60-их год. XX в. иселио већином у Просек и Ниш. Индекс (i_s) демографског старења 1961. год. износи 0,6. Струју добија 20-их год. XX в. (масовна електрификација непосредно после II светског рата), а водом се снабдева преко локалног водовода. У селу се налази чесма Тефериц (1934) на којој је 1981. постављена спомен-плоча ратницима палим 1912–1918. и 1941–1945. год. и извор *Св. Петке*, за који локално ст. верује да је лековит, где има остатака старе цркве.

МЕДОШЕВАЦ (2.564 ст.), приградско (2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (190 m) десној обали Нишаве, десне притоке Јужне Мораве, 3 km западно од Ниша. Површина атара, који је обухваћен актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бање из 1999, износи 504 ha. По предању, раније носи назив *Милошево*. Повезује три "мале": *Горњу*, *Доњу* и *Код чесме* (пored аеродрома). Истиче се знатном уређеношћу (струју добија 1942/43, регулација – исправљање и уређење, корита Нишаве извршена је 1948/49. и 1959, асфалтни пут добија 1971, бетонски мост преко Нишаве 1972, прву урбанистичку скицу за уређење 1964, детаљни урбанистички план 1979, телефонску мрежу 1977, а касније прикључак на градски водовод Ниша, канализациону мрежу и сл.). Спада у средњовековна српска села. Помиње се 1498. (41 кућа) и 1564, када се

на месту данашњег насеља налазе два чифлика. Сматра се да је расељен током аустро-турског рата 1690, када су се Срби борили на страни Аустрије, па обновљен у првој половини XVIII в. (1737. наводи се као *Medoshewze*). Страдао је 1876/77, када је спаљен, и 1944. у време савезничког бомбардовања аеродрома и железничке станице. После ослобођења од Турака броји 27 кућа и 158 житеља (1878), а 1921. год. 95 домова и 602 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Луку*, *Св. Николу*, *Св. Ранђела* и др.; сеоска слава *Пренос моштију св. Николе*), староседелачко и досељено после II светског рата из Запања, околине Пирота, Алексинца, Сокобање, Сврљига, са Косова и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,6 (1991). У селу је постојала Хасиф-пашина кула која је срушена 1932/33. током изградње аеродрома, поред кога се налазе и рушевине српске цркве брвнаре. Има осморазредну ОШ "Богдан Благојевић" (2000/2001. – 378 ученика), МК, дом културе, спомен-чесму борцима палим у I светском рату, здравственој амбуланту и др. Већина мештана запослена је у Нишу.

МВЗГРАЈА (607 ст.), ратарско-сточарско (18% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (175 m) десној алувијалној тераси Јужне Мораве – граници Нишке и Алексиначке котлине, с обе стране међународне железничке пруге, 1 km западно од ауто-пута Београд–Ниш–Скопље, 13 km СЗ од Ниша. Површина атара износи 503 ha. Простире се у подневачком правцу. Обједињује две "мале": *Горњу* и *Доњу*. На месту Ливада изграђено је 20-ак викендица. Претпоставља се да припада младим селима. Помиње се више пута од почетка XIX в. (1833, 1841, 1878. – 30 кућа и 227 житеља, 1921. – 78 домова и 503 житеља и касније). Бржи развој бележи након изградње железничке пруге (1884). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Митровдан*, *Св. Јована* и др.; литије *Духови*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Струју добија 1958, телефонске везе 1981/82, а водом се снабдева преко "Моравског водовода" (извориште *Пештар*) од 1975/76. год. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 16 ученика), дом културе (у изградњи), МК и др. Производња поврћа тржишно је оријентисана, а већина мештана запослена је у Нишу.

МИЉКОВАЦ (301 ст.), ратарско-сточарско (24,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (220 m) долинским странама Топоничке реке, десне притоке Јужне Мораве, у јужном ободном делу Алексиначке котлине, поред пута Горња Топоница–Веле Поље, 16 km СЗ од Ниша. Површина атара, у коме се налази термоминерални извор *Миљковачка терма* – 33°C (у народу *Видриште*, 1 l/sek.), износи 527 ha. Подељен је на две "мале": *Горњу* (старију) и *Доњу*. У насељу је

изграђено 50-ак викендица. Убраја се у стара насеља. По предању, са првобитне локације на Селишту, у подножју *Железника*, премештен је на данашњу. Кроз атар је пролазио попречан римски пут. Остаци раније насељености су многобројни (слабо очувани темељи рановизантијског утврђења са црквом, дела одбрамбеног система цара Јустинијана I из VI в. на локалитету Градиште). У меандру Топоничке реке, 1 km СИ од села, налазе се остаци града *Железника*, који је припадао средњовековној жупи Тополници и служио за контролу пролаза из моравске долине ка Сврљику, кога је подигао у другој половини XIV в. властелин кнеза Лазара. М. се помиње 1498. (30 кућа) са мезром *Подград*, 1783/84, када броји приближно 70 кућа, и касније. Приликом побуне 1835. ("прва Милојева размирица") Турци су поражени у сукобу код М., који је спаљен после буне 1841, као и 1876. у време српско-турског рата. Након ослобођења од Турака броји 24 куће и 198 житеља (1878), а 1921. год. 65 домова и 504 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ранђела, Св. Борђа* и др.; сеоске славе *Ђурђевдан* и *Велика Госпојина*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 2,3 (1991). На темељима манастира Св. Николе, који се помиње 1498. и 1578, у коме је 1843. почела са радом најстарија манастирска школа у овом крају, изграђеног у подножју наведеног средњовековног града, почетком XX в. подигнута је нова манастирска црква са конаком. У манастирском комплексу (50 m северно од цркве) налазе се остаци цркве Св. Илије са часном трпезом (некадашњи римски жртвеник). Православни храм Успења Пресвете Богородице саграђен је 1839. год. Електричну енергију добија средином 50-их год. XX в., а водом се снабдева преко "Моравског водовода" (извориште *Пешитар*). Има осморазредну ОШ "Лела Поповић" (2000/2001. – 78 ученика), на чијој згради је постављена спомен-плоча Поповић Јелене Леле, познатом борцу (заробљена и стрељана у селу 1942), дом културе и др. Већина мештана запослена је у Нишу.

МРАМОР (683 ст.), ратарско-сточарско (20,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (180–200 m) левој обали Јужне Мораве, 9,5 km западно од Ниша. Површина атара, где има урвина на обалском одсеку Јужне Мораве, износи 636 ha. Простире се у подневачком правцу северно од магистралног пута Ниш–Прокупље. У селу се налази бетонски мост преко Јужне Мораве изграђен 1980. на месту некадашњег дрвеног моста поред кога су се водиле борбе за ослобођење у децембру 1877, 1941. и 1944. год. Убраја се у стара села. Помиње се 1444/45. (17 домова) и 1498. са "прелазом" (скелом) преко Мораве. После ослобођења од Турака (1877) броји 30 кућа и 181 житеља (1878), а 1921. год. 46 домова и 357 житеља. Ст. је српско (сла-

ви *Св. Николу, Св. Ранђела, Св. Јована* и др.; сеоска слава *четвртак после Духова*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,8 (1991). Почетна електрификација извршена је 1939, телефонске везе добија 1985, а водоснабдевање је колективно (прикључак на градски водовод Ниша од 1980). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1932/33; 2000/2001. – 49 ученика), дом културе, споменик борцима палим у I и II светском рату, здравствену станицу, апотеку, ветеринарску амбуланту, МК за два насеља (М. и Мраморски Поток), фабрику гумених производа "Вулкан" (измештена из Ниша 1972–1974), сточну пијацу (пазарни дан – *четвртак*) основану пре II светског рата и др. Већина мештана запослена је у Нишу.

МРАМОРСКИ ПОТОК (331 ст.), сточарско-ратарско (57,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (260 m) левој обали Бресничке реке (Алекسانдровачки поток), леве притоке Крајковачке реке, северно од магистралног пута Ниш–Прокупље, 14,5 km западно од Ниша. Припада К.О. Мрамор (636 ha). Обједињује две "мале": *Горњу* и *Доњу*. На улазу у село изграђено је 10-ак викендица. Ст. је српско (слави *Петковдан, Митровдан, Св. Ранђела, Св. Николу, Св. Јована* и др.; литије *Св. цар Константин* и *царица Јелена*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Електрично осветљење добија после II светског рата, телефонске везе средином 80-их год. XX в., а водом се снабдева из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 22 ученика) и др. Узгој стоке и производња млечних прерађевина тржишног је карактера. Већина мештана запослена је у Нишу.

НИКОЛА ТЕСЛА (3.710 ст.), приградско (1,9% аграрног ст.) насеље збијеног типа, на (210–220 m) обалама (већи део на десној) Кутинске реке код њеног ушћа у Нишаву, поред железничке пруге Ниш–Димитровград и раскрснице магистралног пута истог правца и пута Ниш–Гацин Хан, 7 km источно од Ниша. Насеље је лоцирано на територији К.О. Нишка Бања (643 ha) и мањим делом у К.О. Прва Кутина. До усвајања ГУП-а из 1973, када почиње плански развој насеља, припада спонтано (стихијски) насталим насељима (бесправно саграђеним, "дивљим насељима"), а садашњи урбани развој остварује се по актуелном ГУП-у Ниша и Нишке Бање из 1999. год. Најстарији део насеља је између магистралног пута и пруге (Митићи, Миладиновићи, Тасићи и др.), после II светског рата формиран је део насеља с обе стране пута ка Гацином Хану, а најновији (*Нишавска улица*) се налази непосредно поред пута ка Димитровграду. Настао је као физиономски део Нишке Бање поред пружног

Панорама Ниша

прелаза број шест, па је познат и под називом *Насеље Број Шест*. Статус самосталног насеља добија 1979. год. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Николу, Св. Ранђела, Св. Луку, Петковицу, Св. Ђорђа* и др.), досељено из Кнез Села 1912. и 1919. (до тада је постојала кућа чувара пруге из 1886), заплањске Сопотнице (1936), Горње Врежине, после II светског рата из суседних насеља и др. Индекс (i_s) демографског старења 1991. год. износи 0,3. Почетна електрификација извршена је пре II светског рата (потпуна после рата), а водоснабдевање је централно (прикључак на градски водовод Ниша). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 234 ученика), дом културе, МК, индустрију обојених метала "Nissal" (од средине 60-их год. XX в.) и др. Већина мештана запослена је у Нишу.

НИШ (175.391 ст.), велико градско насеље и макрорегионални центар Србије, седиште Нишавског округа (2.729 km², 282 насеља и 396.043 ст.) и истоимене општине (597 km², од којих 146 km² сада припада новоформираној општини Нишка Бања; 71 насеље – од којих данас 18 насеља припадају територији општине Нишка Бања; и 247.755 ст. – 1991), у Нишкој котлини (591 km²), делу композитне долине Јужне Мораве, оивиченој Калафатом (839 m), Сврљишким планинама (1334 m), Сувом планином (1810 m), Селичевицом (903 m), Малим Јастрепцем (946 m) и Поповом главом (534 m). Град је смештен на (177–350 m) долинским странама Нишаве (178 km), десне притоке Јужне Мораве и раскрсници путева моравских саобраћајница (међународна железничка пруга и ауто-пут Београд–Ниш–Скопље), и комуникација које воде долином Нишаве (пруга и магистрални пут Ниш–Дими-

тровград–Софија), Тимока (пруга и пут Ниш–Сврљиш–Књажевац–Зајечар) и Топлице (пут и пруга Ниш–Прокупље–Куршумлија), 240 km ЈИ од Београда. Географске координате су 43°19' с.г.ш. и 21°54' и.г.д. Површина урбане територије, по актуелном ЛУП-у (Ниша и Нишке Бање) из 1999, износи 15.036 ha (грађевински рејон 9.742 ha), а катастарска 4.354 ha (К.О. Ниш "Бубањ" 1.991 ha, К.О. Ниш "Црвени Крст" 878 ha, К.О. Ниш "Пантелеј" 884 ha и К.О. Ниш "Беле Кула" 601 ha). Урбаним склопом обједињује више физиономских делова: *Београд малу, Јагодин*

Центар Ниша

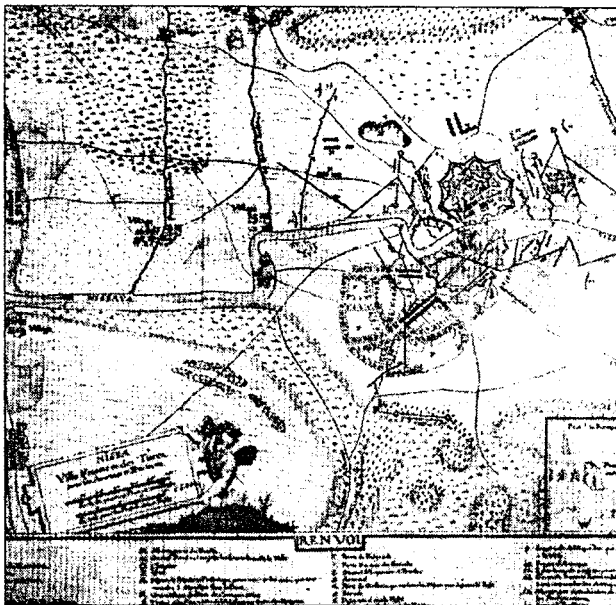
Нишка тврђава

малу, Палилулу, Бубањ, Ледену стену, Горицу, Дурлан, Чалије, Кичево, Црвени певац, Криве ливаде, Трошарицу, Маргер, Чаир, Дуваниште, Панталеј, Медијану, Апеловац, Насеље "Ратко Јовић" и др. Одликује се знатном (170 ha јавног зеленила) и дуговременом урбанистичком уређеношћу: 1878. добија Винтеров пројекат за регулацију вароши, 1907. први детаљни регулациони план, 1909. извршена је електрификација, трамвајски саобраћај добија 1930. – постојао до 1958, водовод 1936, почеци изградње канализационе мреже датирају 1926. – централни део града добија канализацију 30-их год. и др. Н. је страдао од поплава Нишаве: 23. маја 1897, 2. јула 1926. и 23. јуна 1948. год. Ст. је српско (*градска слава Св. цар Константин и царица Јелена; ваишар Крстовдан*), а има Рома (2,8%), Црногораца, Македонаца, Бугара и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). У граду, који је седиште Нишке епископије Српске православне цркве, налазе се четири православна храма: Саборни храм Сошествија св. Духа изграђен 1856–1872 (освећен 1878; уништен у пожару 12. октобра 2001), црква Св. архангела Михаила и Гаврила подигнута 1819. вероватно на месту српског храма који се помиње у путописима из XVI в., црква Св. Пантелејмона подигнута 1878. поред темеља храма из XI в. (није утврђено да ли је Стефан Немања изградио или обновио постојећи храм) и црква Св. Николе изграђена у првим деценијама XVII в., како се претпоставља на месту српског храма Св. Прокопија из XI в. (после рушења 1690. сазида 1722, па затим 1737. претворена у Фетије цамију, коју је Митат-паша 1862. порушио – данас постоје очувани остаци 20x12 m, да би источно од ње 1863/64. саградио нову цами-

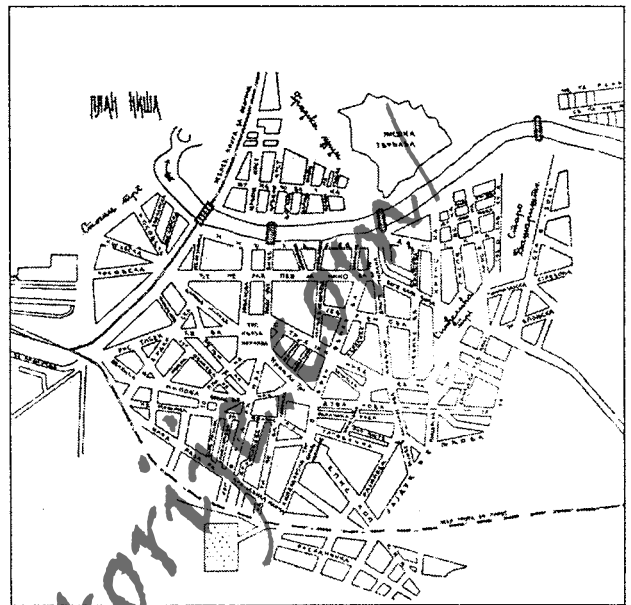
Храм Св. Николе у Нишу

ју, која је 1879. прилагођена потребама православне вере – по предању, црква је шест пута мењала веру). Исам-агина цамија, ложирана у централној градској зони, подигнута је 1720. (обновљена 1870). Н. спада у старе српске градове. Формиран је на месту са значајним остацима праисторијске насељености (монохромна керамика старчевачке културе на обали Нишаве код моста "Младости"; бубањско-хумска група – прелаз неолита у метално доба; крај бронзаног доба – насеље на левој обали Нишаве у близини античке Медијане; трагови из гвозденог доба и др.). Претечу данашњег града чини антички *Naissus* основан на месту келтског насеља (из 280. год. пре нове ере) у II в. под Хадријаном (или Марком Аурелијем) као војни логор у провинцији Горња Мезија. *Naissus* бележи процват у IV в., када је ту рођен Константин Велики који је "град величанствено украсио" (у Нишкој тврђави и околини евидентирани су остаци бедема, канализације, водовода, грађевина, ранохришћанска гробница са фрескама – 2,6x2,3 m, изнад чијег улаза стоји Христов монограм или Константинов знак, ранохришћанска базилика са мартријумом – 8x8,5 m, на месту касноантичке и ранохришћанске некрополе у *Јагодин мали*, налазиште Апеловац на падинама Горице, статуе, жртвеници, новчићи и др.). Хуни до темеља руше *Naissus* 441/442. (у другој половини V в. опљачкали су га Готи), после чега је средином VI в. обновљен и утврђен. На овом простору временом се развио средњовековни град, који се под данашњим називом јавља од VII–VIII в. Од X в. је развијен град и седиште епископије. Крајем XI в. наводи се као "утврђен, богат град и велико балканско средиште", а 1147. год. у њему су дочекани предводници Другог крсташког похода, кра-

План Ниша из треће деценије XVIII века (Ј. Ћирић)

љеви Немачке, Чешке, Пољске и Француске. Током друге половине XII в. представља важан војни центар – 1189. у цркви Св. Пантелејмона сусрели су се Стефан Немања и вођа крсташа Фридрих Барбароса. После страдања 1183. обновљен је у старом сјају током прве половине XIII в. Под коначну турску власт (прво освајање 1386) пао је средином XV в., с тим што је у првој половини три пута разаран. У време турске владавине почиње нова фаза урбаног развоја. Крајем XV (1487/88. – 2.233 куће) и почетком XVI в. (око 1.500 огњишта) постепено се физиономски шири, осим на десној, и на левој обали Нишаве. Ови делови града повезани су мостом на Нишави, који се на том месту налази и данас. У то време и касније, изграђени су многи важни објекти: 1553. подигнут је велики караван-серај и развија се занатство; у другој половини XVI в., када броји 1.500 кућа, неколико караван-сераја, више дућана и др., формирана је *Чаршија*, централни део града и трговачко-занатски квартал; присутна је и социјална и етничка диференцијација урбаног ткива са јасно одвојеним деловима у којима живе Срби (хришћани) и Турци, представници османлијске власти, и сл. Град је знатно страдао после аустро-турских ратова крајем XVII и почетком XVIII в., да би након тога имао убрзану динамику развоја. Већ 80-их год. XVIII в., када обједињује *Горњу варош* и *Град*, на левој, и *Доњу варош*, на десној обали Нишаве, броји 3,2 хил. кућа и има преовлађујућа српска етничка својства. У то време јача и његова војно-стратејска и политичка функција. У оваквим историјским условима на темељима римског и византијског утврђења и на месту утврђења Хисар (из 1718) изграђена је почетком XVIII в. Тврђава, која је одолела времену и опста-

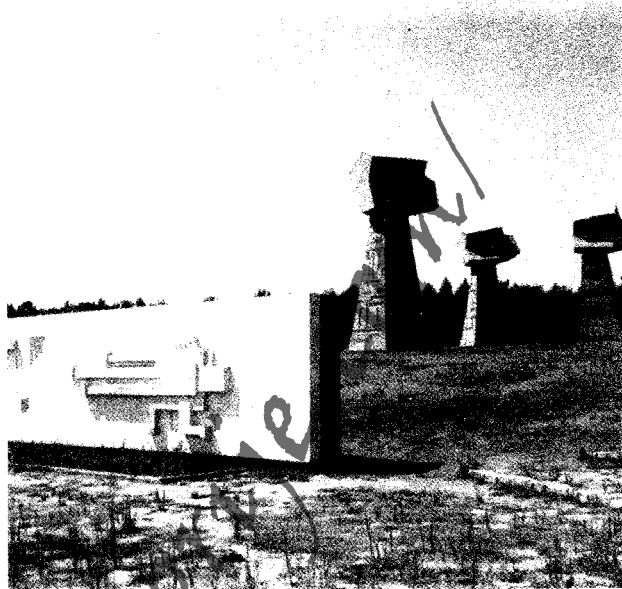

План Ниша из 1903. године (Ј. Ћирић)

ла до данас. Од многобројних споменика културе у Тврђави значајем се истичу: откопине Naissus-a, збирка античких споменика, скулптура и архитектонске пластике – лапидаријум (први је уређен 1877. на месту некадашње Хункер џамије, уз потпорни зид Сахат куле), остаци из византијског периода, Хамам (XV в.), Арсенал (сада уметничка галерија), џамија Бали-бега (изграђена 1521–1523; данас "Салон 77") и др. Непосредно пре и након ослобођења од Турака (1878. – 2.719 кућа и 12.801 житеља, 1921. – 5.595 домова и 27.975 житеља итд.) град се убрзано развија: 1865. добија фабрику сточне хране (претеча данашњег "Белвита"), 1878. отворена је гимназија и апотека, 1881. учитељска школа и Нишка окружна штедионица, 1884. добија пивару и Железничку радионицу (претеча "МИН"-а), 1886. две циглане, 1889. фабрику алеве паприке, 1894. лозни расадник (17,3 ha) и радионицу војне одеће и обуће, 1897. текстилну фабрику (претеча "Нитекс"-а), 1900. основано је Главно стовариште за ферментацију дувана, 1903. парни млин "Константин" и фабрика плехног намештаја, 1907. фабрика обуће, 1908. текстилна фабрика за ткање и штампање шамија и марама, 1909. фабрика сиришта, 1910. електрични млин, предионица памука, фабрика коже (претеча "Ђуке Динић") и предузеће за производњу пољопривредних машина и млинова (претеча "Јастрепаца"), 1911. фабрика ташни и кофера и фабрика керамичких производа, 1921. столарска фабрика, 1922. фабрика обуће и фабрика коже, 1937. фабрика гумених производа "Балкан" (претеча данашњег "Вулкана" у Мрамору) и др. Носиоци и иницијатори савременог привредног развоја су многобројна предузећа: ДД "Машинска индустрија", ДД "Електронска индустрија",

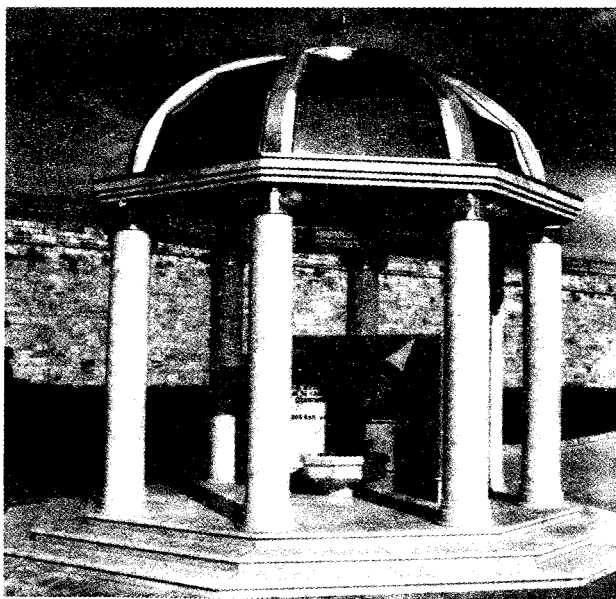
Беле кула у Нишу

Нишки спомен-парк Бубањ

ДП ДИН "Фабрика дувана" (основана 1885. у Београду, а 1914. премештена у Н.), ДП "Нитекс", трговинско ДД "Ангропромет", ДД за прераду алуминијума "Nissal", ДД "Грађевина" (1946), Пивара "Ниш", ДД за пројектовање, консалтинг и инжењеринг "Ниш-пројект" (1953), ДД "Нишпромет" (1971), ДД "Пољо-промет" (1947), ДД "Робне куће Ниш", ДП "Ауторемонт" (1989), Друштвено издавачко графичко предузеће "Просвета", Друштвено издавачко предузеће "Градина", ДП за завршне радове у грађевинарству "Украс" (1948), ДП фабрика пумпи "Јастребац", ДП "Житопек", водопривредно ДП "Јужна Морава" (1964), Кошарско текстилни комбинат "Боска Динић", Модна конфекција "Ниш", ДД за саобраћајну делатност "Ниш експрес", Индустрија грађевинског материјала "Беле-кула", ДД "Фрипак", ДД "Ниш-електро", Друштвено стакларско предузеће "Биљур", ДД за производњу трикотаже "Омладинка" (1948) и др. Има 20 осморазредних ОШ, 19 СШ (4 гимназије, економску, административно-биротехничку, трговинску, угоститељско-туристичку, медицинску, две машинске, две електротехничке, техничку, грађевинску, прехранбено-хемијску, текстилну, уметничку и музичку школу), Специјалну школу са домом ученика "Бубањ", Школу за основно и средње образовање "14. октобар", Народни универзитет "Павле Стојковић", вишу музичку школу, универзитет са више факултета у самом граду, Лесковцу и Врању, 24 МК, Дом културе "Јосип Кодумбо", Учитељски дом (основан 1922), Народну библиотеку, Народни музеј, Народно позориште, позориште лутака, летњу позорницу (саграђена 1959. у ЈИ делу Тврђаве), више манифестација националног и регионалног значаја ("Филмски сусрети" –

одржавају се крајем августа и почетком септембра, са пратећим салонима карикатура и фотографија, "Хорске свечаности" – приређују се сваке друге год. од 4. до 7. јула, дејча "Мајска песма", септембарска изложба ликовних дела колоније "Сићево" у Галерији "Србија", "Октобарске музичке свечаности", музичка манифестација "Нишка јесен", Салон урбанизма – организује се у новембру, "Цез фестивал и фестивал камерне музике" – фебруар или новембар, "Змајеви дани" и др.), Дом здравља, Клинички центар, Војну болницу (почела са радом 10. јануара 1878), Геронтолошки центар, Апотекарску установу – Удружене апотеке "Ниш", Ветеринарску станицу, Ветеринарски центар и Ветеринарски специјалистички институт "Ниш", пошту (зграда из 1931), Чаирски парк (стадион, спортска хала, олимпијски базен, културно-образовни центар и др.), кафану (гостионицу) "Синђелић" (у кући Стамболијских из 1878), хотеле "Амбасадор", "Ниш", "Парк" и "Центротурист", Бизнис центре "Душанов базар" и "Калча" (1993), Пословни центар "Амбасадор", пијаци (пазарни дан – *субота*) са пространим гравитационом сфером и др. О богатој и светлој урбаној историји Н. сведочи, између осталог, и опсежно споменичко и архитектонско-градитељско наслеђе: зграда Универзитета из 1887. (најпре начелство Округа нишког, па потом од 1929. зграда Моравске бановине), Казанцијско сокаче (део старог градског језгра где су се налазиле казанцијске, пинтерске мутавијске и друге радње), споменик Беле-кула изграђен после Чегарске битке (31. мај 1809) крајем лета исте год. од 952 лобање изгинулих Срба (1892. подигнута капела, а 1989. и други објекти споменичког комплекса – парк, објекат за продају сувенира, пешачки мост на

*Споменик жртвама НАТО агресије
из 1999. године у Нишу*

Габровачкој реци, паркинг и др.), споменик кнезу Милану Обреновићу и ослободиоцима Ниша (изграђен 1902), споменик Нишлијама обешеним од Турака 1821. (1903), споменик стрељаним и вешаним родољубима и учесницима Топличког устанка 1917, споменик-пирамида палим од 1912. до 1919, споменик стрељаним родољубима из II светског рата у облику три песнице (1963) на Бубњу (место где су Немци стрељали близу 10 хил. интернираца и затвореника из концентрационог логора "Црвени крст"), у спомен-парк шуми (62 ха), спомен-гробницу борцима НОР-а, споменик Стефану Немањи (1989), два споменика жртвама НАТО агресије 1999. и др.

НИШКА БАЊА (4.179 ст.), градско насеље (по правном критеријуму) и центар истоимене општине формиране 9. јуна 2000. (146 km², 18 насеља и 14.949 ст. – 1991), на (250 m) широкој бигреној тераси и падинама Коритњака (808 m), СЗ огранка Суве планине (1810 m), у јужном ободном делу Нишке котлине, 10 km ЈИ од Ниша. Географске координате су 43°18' с.г.ш. и 22°02' и.г.д. Садашњи урбани развој остварује се по актуелном ГУП-у Ниша и Нишке Бање из 1999. (површина урбане територије износи 15.036 ха; грађевински рејон 9.742 ха; катастарска територија 643 ха). Урбаном композицијом повезује три целине: Бању, која обједињује пет мањих делова: Кованлук и Вртоп (насељени староседеоцима), Бунарку (формирана 60-их год. XX в. већином досељавањем из Раутова и Коритњака), Бели пут (настао од 60-их год. XX в. поред пута ка Раутову досељавањем претежно из Коритњака) и Качарев дел (до II светског рата овде су углавном биле

виле, а после рата се граде нове куће); Бањску рампу (Железничку улицу), изграђену после II светског рата (до тада је било 4 куће) и Желеву (најпре излетиште и песковита плажа на Нишави), чије настајање почиње у периоду 1920–1930. (после изградње трамвајске пруге Ниш–Нишка Бања), а убрзан развој има од средине 60-их год. XX в. Н.Б. је формирана на месту са значајним остацима праисторије (урне, ножеви од кремена, винчанско-плочничко насеље – керамика, посуда и секире и др.), римске (купатило из II в.; тргови велике грађевине на месту садашњег бањског парка и др.) и ранохришћанске насељености (гробница из IV–VI в. уклопљена као саставни део данашњег хотела "Радон" и сл.). Најездом Хуна у V в. насеље је уништено, а на његовом месту настаје средњовековно, које се у турским изворима наводи под називима Бања, Нишка Бања и Илица. Помиње се 1498. под именом Бања (31 кућа), 1516, 1572. (12 кућа), у XVII в., када се на бањској терми налазио мермерни базен, у XVIII в. као делимично обновљено насеље и касније. Првобитно насеље налазило се на Селишту, одакле је 1841. (20 кућа) премештено на место Стара Бања (1 km источно од садашње локације). Средином XIX в. у близини насеља формиран је читлук Кованлук. Временом, територијалним ширењем Бање и Кованлука и њиховим физиономским срастањем створена је јединствена насеобинска целина. Од 1910–1915. (80 кућа) до 1923. насеље је премештено на данашњу локацију. Након ослобођења од Турака (Бања, 1878. – 40 кућа и 271 житељ) убрзано се развија. Железничку станицу добија 1877, 1911. водовод и канализацију, од 1921. (86 домова и 650 житеља) до 1924. регулациони план,

Панорама Нишке Бање

Нови бањско-туристички садржаји у Н. Бањи
(снимио В. Захарјашевић, 1998)

почетна електрификација извршена је 1925. (или 1926), 1930. повезана је трамвајем са Нишем, 1932. изграђено је хладно купатило, хотел "Србија" и кафана "Топола", 1933. хотел-стационар "Зеленгора", 1934. реновирано је мушко и женско купатило (изграђена у турском периоду), 1935. подигнут је хотел "Партизан", 1936. ново купатило, 1939. почела је изградња хотела "Озрен" (завршен 1947), током 30-их и 40-их год. XX в. изграђена су и многобројна архитектонско-градитељски интересантна здања (вила "Ристина", "Величковића", "Јела" – "Краљева вила", "Чавдаревића", "Топлица" и "Теокаревића") и др. После II светског рата бележи динамичан развој: 1966. формиран је Завод за превенцију, лечење и рехабилитацију реуматичних и срчаних болесника, у саставу Медицинског факултета из Ниша; 1974. изграђен је хотел "Радон"; 1981. подигнут је стационар "Терме" уређено је шеталиште на Коритњаку и централни бањски парк са фонтаном и др. Захваљујући балнеолошким својствима термоминералне воде и њеном коришћењу (*Главни извор*, 38,2–38,5°C, 35,7 l/sec.; *Сува бања*, 12–37°C, 14–42 l/sec.; и *Школска чесма*, 17,2°C, 2,5 l/sec.), Бања је постала познато лечилиште за болести локомоторног апарата, респираторних органа, неуролошка, кардиоваскуларна и гинеколошка обољења. Ст. Н.Б. је српско (литоје *Спасовдан*; сабор *Св. Илија*), а има Рома (1,8%), Македонаца, Црногораца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,6 (1991). Православна црква посвећена Св. пророку Илији изграђена је 1934. год. Има осморазредну ОШ "Иван Горан Ковачић" (2000/2001. – 954 ученика), споменик борцима палим у I светском рату

(подигнут 1930), споменик Мојсију Михајловићу Тошкету, споменик на месту погибије Мојсија Михајловића Тошкета у II светском рату, спомен-плочу борцима палим у НОР-у, дом здравља, Спортски центар "Вртоп", више познатих туристичко-угоститељских објеката (Туристичку агенцију "Путник", ресторане "Пролеће", "Бели двор" и "Девет Југовића" и сл.), хиподром, пијачу и др. Седиште је МК за три насеља (Коритњак, Н.Б. и Раутово), а у састав новоформиране општине Нишка Бања улазе следећа насеља: Банцарево, Горња и Доња Студена, Јелашница, Коритњак, Куновица, Лазарево Село, Манастир, Никола Тесла, Нишка Бања, Островица, Прва Кутина, Просек, Равни До, Радикина Бара, Раутово, Сићево и Чукљеник. Од бањских манифестација већи значај имају: "Културно лето" (фолклорни наступи, спортска такмичења, песничке вечери и др.), "Сабор изворног стваралаштва" (пored домаћих учествују и Румуни, Бугари, Молдавци и Македонци), "Бизнис у туризму" (семинари, изложбе опреме за угоститељство, забавни програми и др.) и "Веспа куп" (коњичко такмичење у прескакању препона).

ОРЕОВАЦ (449 ст.), виноградарско и сточарско-ратарско (40,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (540–600 m) западним падинама Сврљишких планина (1334 m), у СИ ободном делу Нишке котлине, 2 km источно од магистралног пута и железничке пруге Ниш–Сврљиг–Књажевац–Зајечар, 18 km СИ од Ниша. Површина атара износи 880 ha. Обједињује седам "мала" са родовским називима (*Ђукини*, *Рајковици*, *Петровци*, *Ђурици*, *Делкини*, *Тројанци* и *Накалци*). Формиран је на месту са трговима раније насељености (црквиште и др.). Помиње се 1873/74. год. После ослобођења од Турака броји 59 кућа и 427 житеља (1878), а 1921. год. 100 домова и 642 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа Алимпија*, *Митровдан*, *Петковдан*, *Св. Мрату*, *Св. Јована* и др.; сеоска слава *Велигден*, *Ускрс*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,8 (1991). У О. је рођен *Велизар Крстић*, академски сликар. Електричну енергију добија 1947/48, телефонске везе 1985/86, а водом се снабдева преко локалног водовода и "три кладенца". Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 11 ученика), спомен-чесму борцима палим у II светском рату, спомен-плочу Цветковић Срђану погинулом у Мердару 1999, МК за три насеља (Врело, О. и Пасјача) и др. Производња грождја и вина и узгој стоке тржишног су значаја.

ОСТРОВИЦА (767 ст.), виноградарско-воћарско и сточарско-ратарско (21,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у Островичкој котлини (9,5x2 km) и Сићевачкој клисури, између (240–400 m а.в.) огранака

Суве планине (Мандаш, 579 m – цео је под *жалфијом*) и Сврљишких планина (Облик, 901 m), 22 km источно од Ниша. Површина атара износи 1.685 ha. Атар, у коме се налазе *Островичке терме*, богат је лековитим биљем. Старији део насеља (*Овамња мала*, *Онамња мала*, *Доња мала* и *Средсело*) налази се 2,5 km јужно од магистралног пута и железничке пруге Ниш–Димитровград. Између I и II светског рата насеље (простор поред железничке станице и манастира) је излетиште према коме су саобраћали излетнички возови, а непосредно пре II светског рата почело је оснивање новијег дела села – *Насеља Островице*, чија изградња је интензивирана од 60-их год. XX в., када се поред магистралних саобраћајница и дуж пута ка старом делу села насељава 30-ак стариначких домаћинстава (углавном из О. и Равног Дола), а тада започиње и знатна изградња викенд-кућа, од којих су неке данас стално настањене, дуж друма чиме је скоро спојен стари и нови део села, а изградња викендица одвија се и ка каменолому. О. спада у стара насеља. Трагови раније насељености су многобројни и значајни (црквнште Св. архангела Гаврила, вероватно остаци византијске базилике, на левој обали Нишаве; манастир Св. Петке Иверице, за који се сматра да су га основали монаси из грузијског манастира Ивириона са Свете Горе крајем XIV в. повлачећи се пред Турцима – последњи пут у историјским изворима помиње се крајем XVI в., а данашњу цркву подигле су 1898. инжењеријске јединице српске војске у знак захвалности ”свеомгућем што је очувао драгоцен живот Узвишеног Господара Србије”, јер их је вест о спасењу краља Александра I Обреновића од давлeња затекла на изградњи поменуте пруге и др.). У време турске владавине, због неприступачности, село и његова околна ошестиште је хајдучије и збегова. Претпоставља се да је данашње насеље формирано крајем XVIII в. од ”збегова” – привременог насеља. Након ослобођења од Турака броји 119 кућа и 889 житеља (1878), а 1921. год. 179 домова и 1.136 житеља. Динамичан развој бележи од 1866/67, када је изграђена железничка пруга. Четвороразредна ОШ почела је са радом 1880. (од 1953. осморазредна), каменолом 1900. (данас заузима површину од 50 ha), 1909. пуштена је у рад ХЕ ”Света Петка” итд. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Петковдан*, *Лазареву суботу*, *Св. Стефана* и др.; литије *Петровдан* и *Св. Јован*; сеоска слава *Ускрс*, *Ускрсни понедељак* и *уторак*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,5 (1991). Православни храм Св. апостола Петра и Павла, подигнут 1937. (освећен 1946), сада је у реновирању. Телефонске везе добија 1984/85, а водом се снабдева преко сеоског водовода (изграђен 1979/80. – извори *Појсја клада*, *Печник* и *Стојница*, а проширен 1998/99). Има две ОШ – четвороразредну (2000/2001. – 14 ученика), у новом делу

насеља, и осморазредну (2000/2001. – 51 ученик), у старом делу села, дом културе, КУД ”Островица”, две чесме из турског периода, спомен-плочу борцима палим у II светском рату, здравствену амбуланту, МК за два насеља (О. и Равни До), пошту и др. У прошлости је скоро свака кућа имала ”појату” (летње сточарске станове), од којих неке у новије време повремено користе ловци на разноврсну дивљач током зиме. Производња грождја, вина, ракије, млечних прерађевина и меса тржишног је карактера. Већина мештана запослена је у Нишу и поменутом каменолому.

ПАЛИГРАЦЕ (422 ст.), сточарско-ратарско (65,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (260–280 m) обалама Велепољске реке, десне притоке Јужне Мораве, с обе стране пута ка Горњој Топоници, 21 km северно од Ниша. Површина атара износи 756 ha. Повезује пет физиономских делова са родовским називима (*Штрбинци*, *Јефтинци*, *Николинци*, *Голубовци* и *Бокинци*). Убраја се у стара насеља. Сматра се да је кроз атар, који се налазио у саставу средњовековне жупе Тополнице, пролазио римски пут. Помиње се 1498. (више од 50 кућа) под именом *Периграх*, 1564. (више од 30 домова), крајем XVIII в. (30 кућа), 1835, 1876, када је страдало, и касније (под именом *Палиграци* 1878. – 26 кућа и 214 житеља, 1921. – 60 домова и 500 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ранђела*, *Св. Јована* и др.; сеоска слава *Рођење св. Јована Крститеља*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 3,3 (1991). У селу се налази православна црква посвећена Св. Јовану. Електрично осветљење добија 1957, а водом се већином снабдева преко сопствених водовода и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 17 ученика), на чијој згради је постављена спомен-плоча борцима палим 1941–1945, дом културе (1999) и др. Производња млечних прерађевина тржишно је оријентисана.

ПАЉИНА (335 ст.), ратарско-сточарско (30,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (200–280 m) долинским странама Топоничке реке, десне притоке Јужне Мораве, између Шљубе (413 m), Мечке (462 m), Сипка (433 m) и Попове главе (534 m), поред пута Горња Топоница–Веле Поље, 13,5 km северно од Ниша. Површина атара, у коме је дуж поменутог водотока и пута изграђено неколико викендица, износи 765 ha. Дели се на две физиономске целине: *Доњу* и *Горњу Паљину*, од којих је друга старија и популационо већа до краја II светског рата, када почиње постепено пресељавање мештана у *Доњу Паљину*, поред водотока и пута. *Марковске појате* – летња сточарска насеља, на локалитетима *Ограђа* и *Перишанске појате* на месту Бучина временом су разрушене. Спада у

средњовековна села. По казивању мештана, са првобитне локације (ближе реци), пошто су Турци спалили насеље, премештена је на место *Горње Пањине*. Помиње се 1498. (62 домаћинства), а страдала је 1841. и 1876. год. Након ослобођења од Турака броји 26 кућа и 236 житеља (1878), а 1921. год. 61 дом и 476 житеља. Ст. је српско (слави *Митровдан*, *Св. Ранђела*, *Св. Ђорђа* и др.; литије *Пренос моштију св. Николе*; *сабор Св. Роман*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,1 (1991). Од 60-их год. XX в. присутно је иселјавање мештана углавном у нишко *Насеље "Ратко Јовић"*. У селу се налазе две православне цркве: *Св. Романа* (изграђена у првој половини XX в.) и *Огњене Марије* (изграђена, како се верује на темељима старијег српског храма, средином 20-их, а реновирана средином 90-их год. XX в.), поред које постоје ископине темеља грађевине непознате старости. Електричну енергију добија 1956/57, телефонске везе 1985, а водом се снабдева преко "Моравског водовода" (извориште *Пештар*) и локалног водовода (каптиран извор на месту *Павлица*). Има четвороразредну ОШ (стара зграда подигнута 1926, а садашња 1998; 2000/2001. – 3 ученика), дом културе (1995), споменик борцима палим у НОР-у (1987) и др. Многи мештани запослени су у Нишу и Горњој Топоници (у Психијатријској болници), а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ПАСИ ПОЉАНА (1.705 ст.), приградско ратарско (4,8% аграрног ст.), раније сточарско, насеље збијеног типа, 3 km источно од железничке пруге и поред ауто-пута Београд–Ниш–Скопље, 4 km јужно од Ниша. Површина атара, који је обухваћен актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бање из 1999, износи 585 ha. Простире се у висинској зони 220–280 m. Обухвата две "мале" са више група сродничких кућа: *Горњу* (Живковци, Савићи, Низинци, Спасинци и др.) и *Доњу* (Стајковци, Митинци, Марковци, Реџини и др.). Новија рурална изградња концентрисана је поред старог лесковачког пута. Убраја се у средњовековна села. Под називом *Паси Пола* помиње се 1498. (21 кућа), а касније повремено као ненасељена мезра. Обновљена је почетком XIX в., када спахија Стабег (очувани топоними *Мустабег*, *Ћирибег* и *Черкез*, а на Црквишту је постојала његова кула) насељава најпре чивчије – Србе, претке данашњег живља из околине Лесковца, а у XIX в. и из околине Пирота и Сврљига. После ослобођења од Турака, када се наводи под именом *Пасја Пољана*, броји 40 кућа и 296 житеља (1878), а 1921. (*Посипољана*) 85 домова и 636 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ранђела*, *Митровдан*, *Св. Николу*, *Св. Ђорђа* *Алимпија* и др.; "пољобранија" *Св. Атанасије Велики*), а има и осталих националности (Црногорци и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у ра-

спону од 0,3 (1961) до 0,5 (1991). Православна црква посвећена *Великој св. Недељи*, чији дан је и *сабор*, реновирана је октобра 1993, када је подигнут и звоник. Електричну енергију добија 50-их год. XX в., а водоснабдевање је централно (прикључак на урбани водовод Ниша). Има четвороразредну ОШ, МК, дом културе, на чијој згради су постављене две спомен-плоче: у част 30 год. ослобођења од фашизма и палом борцу Петковић Будимиру (1975) и мештанима палим 1912–1918. (1987), чесму из 1967. и др. Већина мештана запослена је у Нишу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу. У новије време развија се тржишно повртарство (паприка, парадајз, купус и др.).

ПАСЈАЧА (385 ст.), сточарско и виноградарско (41,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (480–540 m) ЈЗ падинама Сврљишких планина (1334 m), у СИ ободном делу Нишке котлине, 2 km источно од магистралног пута Ниш–Сврљиг–Књажевац–Зајечар, 17 km СИ од Ниша. Површина атара износи 482 ha. Дели се на неколико физиономских делова са родовским називима (*Величкови*, *Бобинови*, *Рокини*, *Касалејци*, *Благојини*, *Ђокини* и др.). Спада у стара села. Под именом *Пасјач* помиње се 1564, када има мање од 10 домова, а 1877. год. као турски посед Белог Мемета (трагови турске куле постојали су до 70-их год. XX в.). Након ослобођења од Турака (*Пасјаче*) броји 37 кућа и 350 житеља (1878), а 1921. год. 80 домова и 568 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ранђела*, *Св. Мрату*, *Св. Николу*, *Св. Јована* и др.; литије *четвртак после Ускрса* и *Духови*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 2,4 (1991). Православна црква посвећена *Св. Димитрију*, на чијој згради је постављена спомен-плоча борцима палим у I светском рату, по предању, изграђена је 1777. (освећена 1926, када је проширена и подигнут звоник). Струју добија 1957, телефонске везе 1983/84, а водом се снабдева од 1968. преко локалног водовода (извор *Делљена вода*). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 7 ученика), задружни дом (зграда подигнута 1948, а дограђена 1978/79), споменик борцима палим у НОР-у, здравствену амбуланту и др. Производња грождја, воћа и сира тржишно је оријентисана.

ПОПОВАЦ (2.517 ст.), приградско ратарско (3,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (190 m) десној алувијалној тераси Нишаве, десне притоке Јужне Мораве, поред ауто-пута и железничке пруге Београд–Ниш–Скопље, 6 km западно од Ниша. Површина атара, који је обухваћен актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бање из 1999, износи 726 ha. Обједињује три "мале": *Поповачку*, *Меловешачку* и *Железничко насеље*. Убрзан развој бележи од изградње ранжирне станице са 39 колосека у периоду 1965–1970. (везни крак

изградили су 1917. Аустријанци и Немци, а 1942. железничку станицу Немци). Спада у средњовековна насеља. Основан је на месту са остацима праисторијске насељености (локалитети Над Цигански Кључ и Селиште). Помиње се 1444/45. (11 домова) и 1498. (30 домова). Сматра се да је крајем XVII в. расељен, па потом обновљен. После ослобођења од Турака броји 56 кућа и 418 житеља (1878), а 1921. год. 132 дома и 1.225 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Рањела, Митровдан* и др.; литије *понедељак после Духова*), староседелачко и досељено, по предању, "у турско време" из Горњег Понишавља и после II светског рата из разних крајева (железнички, фабрички радници и др.), а има Рома (2,8%), Бугара и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,7 (1991). Електрично осветљење добија 1945/46, телефонске везе 1974, а водоснабдевање је колективно (прикључак на градски водовод Ниша од 1989). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 141 ученик), дом културе, на чијој згради је постављена спомен-плоча мештанима палим у II светском рату, здравствену амбуланту, МК и др. Повртарство је тржишно оријентисано. Већина мештана запослена је у Нишу и поменутој станици, а пољопривредом се баве као допунском активношћу.

ПРВА КУТИНА (1.085 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (7,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (220–260 m) изласку Кутинске реке из Првокутинске клисуре (10 km) – геолошке, тектонске и геоморфолошке границе између Српско-македонског масива (Селичевица, 903 m) и Источне зоне младих величких планина (Сува планина, 1810 m), с обе стране пута ка Гадином Хану, 2 km јужно од магистралног пута и железничке пруге Ниш–Димитровград, 10 km ЈИ од Ниша. Површина атара, који је обухваћен актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бане из 1999, у коме је изграђено 50-ак викендица, износи 691 ha. Ранији назив насеља је *Еминова Кутина* (једна од четири Кутине на обалама Кутинске реке, које, по предању, носе имена по браћи *Емину*, *Прокопу*, *Драшку* и сестри *Мари*). Друмског је облика. Спада у средњовековна села. Помиње се 1498. (47 кућа) под називом *Бања Кутина* (термалитет који се угасио крајем XVIII в.). Након ослобођења од Турака (*Еминова Кутина*) броји 66 кућа и 416 житеља (1878), а 1921. (*Прво Кутина*) 140 домова и 639 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Николу, Св. Рањела* и др.; сабор и литије *Пренос моштију св. Николе*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,9 (1991). У селу се налази православна црква посвећена Св. архангелу Гаврилу. Струју добија крајем 40-их (или почетком 50-их), телефонске везе почетком 70-их год. XX в., а водоснабдевање је централно (при-

кључак на урбани водовод Ниша од 1978). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 41 ученик), дом културе, споменик борцима палим у НОР-у, здравствену амбуланту, апотеку, МК за три насеља (Лазарево Село, П.К. и Радикина Бара), корпарску задругу која се бави изработом предмета од прућа и др. Многи мештани запослени су Нишу, Нишкој Бањи и сеоског задрузи.

ПРОСЕК (470 ст.), ратарско-сточарско (2,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (240–300 m) источном ободу Нишке котлине, с обе стране (већи део на десној) магистралног пута и железничке пруге Ниш–Димитровград, 14 km источно од Ниша. Површина атара износи 508 ha (К.О. Просек – Манастир). По предању, назив добија по *просеченој* (делимично искрченој) шуми током премештања насеља у турско доба. Обједињује три физиономска дела: *Село* (Јоцићи, Вукинци, Пењнци, Ристинци и др.), најстарији део насеља ложиран на левој обали Нишаве, *Насеље Просек* (формирано од 1925. – изграђена прва кућа, до данас; убрзано грађено од 60-их год. XX в. пресељавањем ст. из Манастира, Куновице, Банцарева, Раутова и других села) на левој долинској страни Нишаве, поред пута ка Јелашници, са којом је физиономски спојено, и пута ка Малчи (локалитети Радостина, Русалија и др.) на десној долинској страни Нишаве, који је настао од 60-их год. XX в. досељавањем ст. из Манастира, *Села* и др. У физиономској трансформацији села значајна је и изградња викендица у последњој целини (50 викендица), као и у самом *Селу* (19 викендица), поред пута ка *Селу* – *Коњуша* (78 викендица), на левој обали Нишаве (место Тимер – 26 викендица), и на десној обали између тока Нишаве и пруге (локалитет Лука – 7 викендица). Са првобитне локације на Нерезини премештен је на Селиште, па на данашњу. Помиње се 1498. (мање од 10 домова), 1564. и касније (1878. – 37 кућа и 354 житеља, 1921. – 56 домова и 304 житеља итд.). Ст. је српско (већина слави *Св. Николу*; литије *Пренос моштију св. Николе*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,9 (1991). Православна црква Св. Тројице срушила се због дотрајалости 90-их год. XX в. Струју добија пре II светског рата, телефонске везе у другој половини 80-их год. XX в., а водом се снабдева преко сеоског и урбаног водовода Ниша (*Коњуша* и *Насеље Просек*). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1924; 2000/2001. – 17 ученика), Јанску воденицу са девет витлова из турског доба, чесму Шоборку на којој је постављена спомен-плоча борцима палим у II светском рату и др. Већина мештана запослена је у Нишу, а аграром се баве као допунском активношћу.

РАВНИ ДО (148 ст.), виноградарско-воћарско и ратарско-сточарско (45,3% аграрног ст.) сеоско насеље

Равни До – стара породична кућа

збијеног типа, у Островичкој котлини и Сићевачкој клисури, на (440–480 m) долинским странама горњег тока Островичке реке, леве притоке Нишаве, 6 km јужно од магистралног пута и железничке пруге Ниш–Димитровград, 20,5 km ЈИ од Ниша. Површина атара, у коме је (на периферији села) изграђено 5–6 викендица, износи 752 ha. У атару се налази зараван *Плоча* (око 3,5 km²) са крашким (углавном вртачистим) облицима рељефа, а на њеном ободу извире неколико речица које припадају сливовима Куновичке, Островичке и Црвене реке. Обухвата 22 физиономска дела (*Табаци, Ивковци, Манићевци, Коларци, Шуњинци, Рашинци, Даклемци, Симицици, Карчинци, Тучалици, Перинци, Митини, Ђораџи, Антини, Црвењинци, Младеновићи, Нешинци, Живићи, Бабачови, Јашкови, Раденковићи и Циган-мала*). У прошлости је скоро свако домаћинство имало "појату" (летњи сточарски стан) на Плочи (данас су порушене). Сматра се да је првобитно село – по предању, *Росуља*, било у близини заравни (локалитет Голема пивада – гробље и трагови кућа), одакле је у XV и XVI в., после измештања Цариградског друма на Плочу (XVII–XIX в. три пута мења трасу, поред најближе Р.Д. изграђен је хан) премештено дубље у Сићевачку клисуру. Крајем XVIII в. (или почетком XIX) је чичук, када се у селу налазила турска кула (данас топоним Кулиште). Након ослобођења од Турака (*Равни Дол*) броји 23 куће и 174 житеља (1878), а 1921. (*Равно До*) 38 домова и 252 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Николу*; литије *Ђурђевдан*; сеоска слава *Св. Герман*), а има и Рома. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,1 (1961) до 4,1 (1991). Струју добија 1960/61, асфалтни пут ка Сићевачкој клисури и Нишу 1975, а во-

дом се снабдева преко сеоског водовода (извори *Јасен, Дедовац и Извор*). На заравни Плоча, у окружењу храстове шуме, налази се Планинарски дом (почео са радом 26. октобра 1952, а реновиран 1973) у згради приватног лекарског санаторијума из 1938. год. Има спомен-чесму борцима палим у II светском рату и др. Четвороразредна ОШ (почела са радом 1945), престала је са радом због недостатка ученика 1984. год. Производња грожђа, вина, ракије и воћа (шљиве и др.) је тржишна. Многи мештани запослени су у Нишу.

РАДИКИНА БАРА (123 ст.), ратарско-сточарско и воћарско-виноградарско (22,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (400–420 m) СЗ падинама Суве планине (1810 m), 3 km јужно од магистралног пута и железничке пруге Ниш–Димитровград, 12 km ЈИ од Ниша. Површина атара износи 1.125 ha. Повезује четири "мале": *Рид, Крст, Доњу и Горњу*. Између Р.Б. и Нишке Бање (место Кочева Бара) изграђено је 10-ак викендица. Помиње се 1564. (16 домова) са засеком *Коритар* (данас село Коритњак), 1878. (са *Коритњак*ом броји 39 кућа и 295 житеља), 1921. год. (70 домова и 506 житеља) итд. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Николу, Петковдан, Митровдан* и др.; сеоска слава *Пренос моштију св. Николе*). Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,9 (1991). Струју добија почетком 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко два сеоска водовода и из копаних бунара. Има дом културе, спомен-чесму борцима из II светског рата и др. Четвороразредна ОШ престала је са радом због мањка ученика. Производња грожђа, ракије и сира тржишно је оријентисана.

РАУТОВО (73 ст.), сточарско и виноградарско-воћарско (17,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (520–620 m) СИ падинама Суве планине (1810 m), 14 km ЈИ од Ниша. Површина атара износи 473 ha. У атару се налази пећина *Мечја руна*, где се за време II светског рата скривао Коста Пећанац, четнички командант. Подељено је на пет "мала": *Горњу, Доњу, Дел, Крст и Бучје*. У атару постоје два мања викенд-насеља – *Милов дел* и *Горње Манастириште*, са 20-ак викендица. Постанак села се двојако тумачи: настало је у средњовековно доба као заселак неког од суседних села, највероватније Јелашнице; и да је основано касније на месту некадашњих "појата" (сезонско сточарско насеље). Након ослобођења од Турака броји 26 кућа и 236 житеља (1878), а 1921. год. 64 дома и 370 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ранђела, Св. Николу, Митровдан* и др.; *сабор* и сеоска слава *Духови*). После II светског рата мештани се постепено иселавају у Нишку Бању, Јелашницу, Ниш, Просек и друга насеља. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,3 (1961) до 54 (1991). Електрично

осветљење добија у другој половини 60-их год. XX в., а водом се највећим делом снабдева преко два сеоска водовода, са четири јавне чесме и из копаних бунара. Има задружни дом, споменик борцима палим у I светском рату и др. Четвороразредна ОШ (почела са радом 1928), на чијој згради (подигнута 1931) је постављена мермерна спомен-плоча "Основна школа Краљ Петар Велики Ослободиоц", због недостатка ученика престала је са радом 1967/68. год. Производња грожђа, вина, ракије и креча (кречњак се експлоатише на месту Чука) тржишно је оријентисана, а мештани су познати калемари винове лозе.

РУЈНИК (585 ст.), ратарско-сточарско (27,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (340–400 m) долинским странама Рујничког потока (10 km), десне притоке Хумске реке, и падинама Калафата (839 m), с обе стране (већи део на левој) пута Ниш–Лесковик, 10 km северно од Ниша. Површина атара, у коме су утврђена лежишта угља, износи 680 ha. Обухвата више физиономских делова са родовским именима (*Благојинци, Стевановићи, Митићи, Здравковићи* и др.). Основан је на месту са значајним троговима праисторијске (западно од села је локалитет Кременац, где је вршена експлоатација камена и израда алатки – пронађени необрађени комади кремена и алатке чувају се у Народном музеју у Нишу), римске и византијске насељености. Старо село формирано је на Селишту, одакле је после поплаве премештено на данашњу локацију. Помиње се 1783/84, када има приближно 40 кућа. Страдао је 1841. током Нишке буне. После ослобођења од Турака броји 23 куће и 249 житеља (1878), а 1921. год. 47 домова и 380 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ранђела, Св. Ђорђа, Св. Луку* и др.; сеоска слава *Пречиста*; литије *Пренос моштију св. Николе*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991). У селу се налазе два православна храма: *Св. Петке* подигнут 1976. и *Св. Ђермана*, чији дан је и сабор, у изградњи од 1995/96. год. Струју добија 1966, телефонске везе средином 70-их год. XX в., а водом се снабдева преко локалних водовода (изворишта *Стублина, Студени кладенац* и *Дојинички кладенац*). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 17 ученика), дом културе (у изградњи) и др. Производња млека и сира (сваке суботе откупи се око 1 хил. kg) тржишног је значаја. У прошлости Р. је познат по ковачком занату. Већина мештана запослена је у Нишу, а аграром се баве као споредном активношћу.

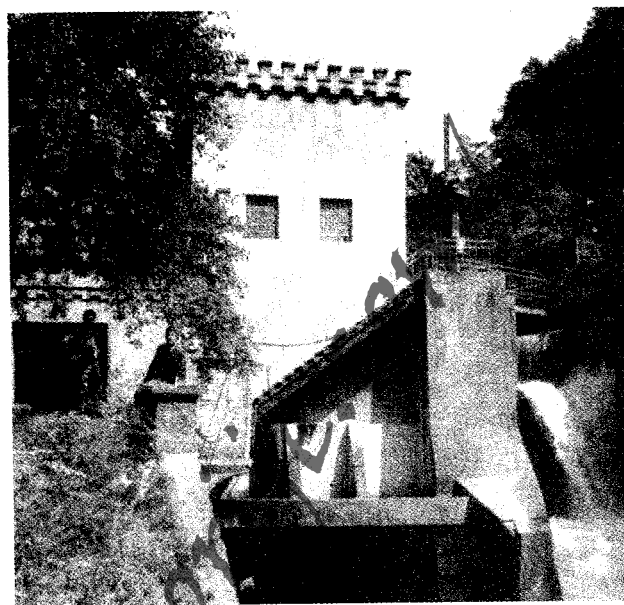
СЕЧАНИЦА (1.058 ст.), ратарско-сточарско (42,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (240–320 m) левој долинској страни Јужне Мораве, у ЈИ подножју Малог Јастрепца (946 m), западно од пута

Мрамор–Тешица, 17 km СЗ од Ниша. Површина атара, у коме је изграђено приближно 20 викендица, износи 1.302 ha. У време турске окупације наводи се под именом *Селчаница*. Обједињује више "мала": *Брестовачку, Бачованце, Мађарове, Велковце, Кенинце, Совчинце* и др. Спада у средњовековна српска села формирана на месту са остацима античке насељености (локалитет Селиште). Помиње се 1444/45. (16 домова), када се наводе и села *Доњи Кључ* (локалитет Доњи Кључ у С. и Средњи Кључ у суседном Суповцу) и *Пијушидица* (данас непознато), и 1498. (38 домова). После ослобођења од Турака броји 75 кућа и 508 житеља (1878), а 1921. год. 130 домова и 754 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ранђела, Св. Стефана* и др.; сеоска слава *Петак после Духова*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,2 (1991). У селу се налазе две православне цркве: *Св. Петке* (XVIII в.), чији дан је и црквена слава, и храм посвећен Св. Роману. Струју добија 1947, телефонске везе 1985/86, а водом се снабдева преко три локална и урбаног водовода Ниша (прикључак од 1999). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 32 ученика), дом културе (изграђен 1947), спомен-плочу пострадалима у Балканским ратовима и I светском рату, спомен-чесму борцима палим у II светском рату, МК за два насеља (С. и Суповац), ветеринарску амбуланту и др. Производња поврћа и вишње је тржишна.

СИЋЕВО (1.012 ст.), виноградарско-воћарско и сточарско-ратарско (20,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (300–460 m) долинским странама (већи део на десној) Нишава, десне притоке Јужне Мораве, у Сићевачкој клисури (17 km) и подножју Сврљишких планина (1334 m), поред магистралног пута и железничке пруге Ниш–Димитровград, 17 km источно од Ниша. Површина атара, где на месту Горелица расте *жалфија*, износи 2.179 ha. Обједињује три "мале": *Горњу, Средњу и Доњу*. Поред леве стране поменутог пута налазе се викенд-насеља: *Црвеница, Кутлеш, Мечи дол, Кулина и Шутевац*, а код манастира Св. Богородице викенд-насеље *Кусача*. Од многобројних "појата" (летњих сточарских насеља) у околини села данас се користе неколико (две *Јокине, Придујска, Иванова, Миленова, Шиљокапска* и др.). По предању, настало је у XIII в. (св. Сава је 1234. на путу за Цариград "попио и благосиљао" сеоско вино). Претпоставља се да је старо село временом расељено, а данашње настаје почетком XVIII в. од "збегова" на месту са троговима средњовековне насељености (остаци градова на узвишењима Вишеград – 980 m, Градац – 1062 m и др.). Постоји мишљење да су га формирали житељи села Сићева код Приштине или истоименог села код Клине после сеобе Срба под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем (1690). Сматра се да се бит-

Центар Сићева (снимио В. Захарјашевић, 1991)

ХЕ "Сићево"

ка 1807, током I српског устанка, када су Турци поразили српску војску, одиграла код С. Након ослобођења од Турака село броји 114 кућа и 911 житеља (1878), а 1921. год. 195 домова и 1.097 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Петковицу, Св. Јована, Св. Ранђела* и др.; литије *понедељак после Ускрса*), а има Рома (2%) и др. Индекс демографског старења (из креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,5 (1991)). Манастир Св. Богородице, чији комплекс чини црква Ваведења Св. Богородице (подигнута и живописана 1644. од материјала, по предању, порушеног истоименог манастира на десној обали Нишаве), два конака (први изграђен 1880, обновљен 1994, а други подигнут 1970), чесма (1883), звонара са два звона (1880) и други објекти. Манастир је више пута страдао (по изградњи је опустео до 1875; у I светском рату је опљачкан и оскрнављен, па обновљен 1921), а манастирска црква представља једини православни храм у околини Ниша из времена турске окупације који је у потпуности сачуван. Сеоска православна црква Св. пророка Илије подигнута је 1800. (реновирана 1990). Електрично осветљење добија 1925. (по другим изворима 1931), телефонске везе почетком 80-их год. XX в., а водом се снабдева преко сеоског водовода (извор *Врело*). Има осморазредну ОШ "Душан Тасковић Срећко" (почела са радом 1882. као четвороразредна, а од 1950. осморазредна; 2000/2001. – 88 ученика), сликарску колонију (основану на иницијативу Надежде Петровић, чија је спомен-биста постављена у дворишту) формирану 1905. у старој школској згради (између I и II светског рата и током рата престала са радом, па обновљена 1964), МК, стари (1934) и нови задружни дом (1948/49), спомен-чесме борцима палим у I и II светс-

ком рату, споменик борцима палим у НОР-у (подигнут 1952), здравствену станицу, апотеку, пошту, Земљорадничку виноградарску задругу "Сићево", мотел "Сићево", самопослугу (1976), железничку станицу и др. Год. 1979. у селу је одржана ТВ емисија "Знање имање". Познато је по виноградарству које је било развијено и за време турске владавине. После пропадања винограда крајем XIX в. засађена је нова лоза (на тзв. "америчкој подлози"). Виноделско-воћарско удружење основано је 1895. (из њега 1899. израста Пољопривредна подружбина, а 1904. и 1905. Кредитна и Набављачка земљорадничка задруга – 67 чланова), а Виноградарска задруга 1928. (1948. припојена Земљорадничкој задрузи, којој је 1964. прикључена и Селачка радна задруга). Винарски подруми су до 1878. грађени у виноградима, потом у насељу, а 1931. када је почела са радом ХЕ "Сићево", купљен је Винарски подрум за потребе задруге, поред кога је 1937/38. изграђен нови (реновиран 1954, 1984. изграђене нове цистерне капацитета 12 хиља. т, а 1990. уведена је нова технологија – сепаратори, муљачи, оцењивачи, пумпе, транспортери и др.). Производња грожђа, вина, ракије и шљиве тржишног је карактера. Већина мештана запослена је у Нишу.

СУВИ ДО (807 ст.), приградско ратарско и воћарско (1,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (220–260 m) падинама Вучјег дела (362 m), јужно од магистралног пута и железничке пруге Ниш–Димитровград, 6 km источно од Ниша. Површина атара, који је обухваћен актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бање из 1999, износи 579 ha (К.О. Брзи Брод – Суви До). Повезује две физиономске целине: *Село* (старију)

и *Насеље Суви До* (ближе путу и пружи). На локалитетима Ливаде и Селиште изграђено је 100-ак викендица, које су данас већином континуирано насељене. Село је средњовековне старости. Под именом *Дол* помиње се 1498. (10 кућа). У историји је познат по жесто-ким борбама од 4. до 8. јануара 1878. (на Камари, где су очувани шанчеви, и Вучјем делу) за ослобођење Ниша од Турака. Након ослобођења од Турака (*Суви Дол*) броји 15 кућа и 112 житеља (1878), а 1921. год. 50 домова и 254 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Николу*; литије *Св. Марко*), стариначко и досељено после II светског рата из околине Пирота, Вукманова, Заплања и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,5 (1991). Електрифициран је непосредно после II светског рата, телефонске везе добија средином 80-их год. XX в., а водом се снабдева преко градског водовода Ниша. Бржи развој бележи од 1949, када су изграђени објекти индустрије радио и рендген апарата (претече "ЕИ" из Ниша). Има четвороразредну ОШ, камени крст, виноградарски институт са огледним виноградима и расадником и др. Производња воћа (јабуке, крушке, брескве, јагоде, малине, вишње и др.) тржишно је оријентисана. Већина мештана запослена је у Нишу, а пољопривредом се баве као споредном активношћу.

СУПОВАЦ (426 ст.), ратарско (22,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (180–300 m) левој обали Јужне Мораве, у источном подножју Малог Јастрепца (946 m), поред железничке пруге Београд–Ниш–Скопље и пута Мрамор–Тешица, 18 km СЗ од Ниша. Површина атара износи 515 ha. У атару се налази *Суповачки теснац* (ширина 4,5 km, дужина 0,5 km), клисурасти део долине Јужне Мораве, између Малог Јастрепца и Попове главе (534 m), који повезује Нишку и Алексиначку котлину. Обухвата више физиономских делова са родовским именима (*Митићи*, *Живковићи*, *Ивковићи* и др.). Формиран је на месту са значајним траговима старије насељености (људске кости, керамичке цеви, опека и др. на Манастиришту). Год. 1444/45. помиње се село *Доњи Кључ* (у атару постоји локалитет Средњи Кључ), а насеље С. 1516. (као истоимена мезра која је припадала суседној Сечаници) и 1564. са више од 30 домова. После Велике сеобе Срба (1690) под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем село је расељено, па касније обновљено (по казивању мештана, почетком XIX в. досељавањем из Врањског краја). Од 1833. наводи се као "село на граници" (очувани остаци граничне карауле из 1876), а познато је и као место са кога је у лето 1876. (те год. је и спаљен) "опалио топ" означивши почетак рата са Турском. Год. 1921. броји 92 дома и 630 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ранђела*, *Св. Николу* и др.; литије *Духови*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у

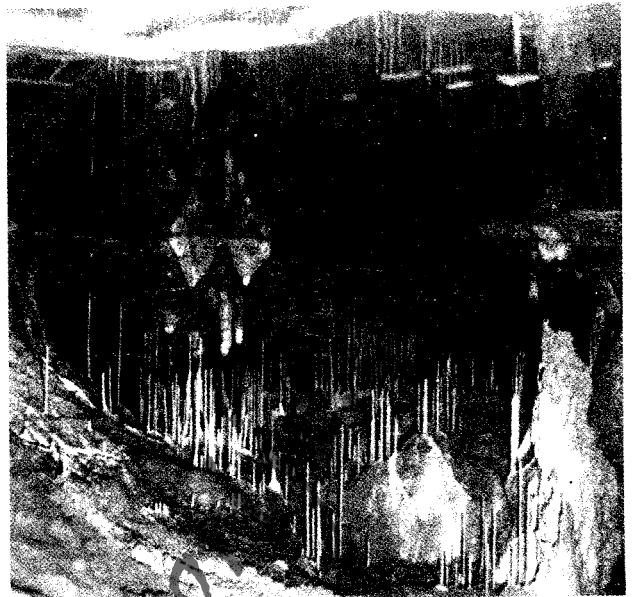
распону од 0,4 (1961) до 1,9 (1991). Западно од села налази се православна црква посвећена *Св. Лазару*, чији дан је и *сабор*. Струју добија почетком 60-их, телефонске везе средином 70-их год. XX в., а водом се снабдева преко "Моравског водовода" (извориште *Пештар*). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 15 ученика), дом културе, спомен-плочу мештанима палим у II светском рату, дрво запис (храст), здравствену амбуланту, апотеку, мост на Јужној Морави подигнут у периоду 1969–1973. (до тада коришћен само железнички мост), после чега је у његовој близини формирано *викенд-насеље* (100-ак викендица) и др. Повртарство (паприка, парадајз и др.) је тржишног значаја. Већина мештана запослена је у Нишу.

ТРУПАЛЕ (2.223 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (19% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (180 m) десној алувијалној тераси Нишаве, 2,5 km ЈИ од њеног ушћа у Јужну Мораву, поред ауто-пута и магистралне железничке пруге Београд–Ниш–Скопље, 10 km СЗ од Ниша. Површина атара, где је у новије време подигнуто 20-ак викендица, износи 1.241 ha. Обједињује две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Основано је на месту са остацима праисторијске насељености (могила звана Тумба и друго на локалитету Цигански кључ). Убраја се у средњовековна села (кроз атар је највероватније пролазила траса Цариградског друма). Турци су након освајања Нишког краја 1428. на Јужној Морави основали речну флоту (коришћена у боју за Београд током друге половине XV в.) са пристаништем у садашњем насељу. Помиње се 1498. (142 дома), 1516. (112 домаћинстава), 1560. (45 домова) и касније (1878. – 92 куће и 590 житеља, 1921. – 181 дом и 1.246 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ранђела*, *Св. Петку* и др.; сеоска слава *недеља после Духова*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,1 (1991). Струју добија 1953, а водом се снабдева преко градског водовода Ниша од 1995/96. (раније преко "Моравског водовода"). Има осморазредну ОШ "Први мај" (2000/2001. – 244 ученика), дом културе, споменик борцима палим у I и II светском рату, здравствену станицу, апотеку, МК, Земљорадничку задругу "Нишава", железничку станицу "Топоница" и др. Производња поврћа и млечних прерађевина (млеко – 1,2 хиљ. l дневно, и сир) тржишно је оријентисана. Већина мештана запослена је у Нишу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ХУМ (1.497 ст.), сточарско-ратарско (15,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (300–360 m) долинским странама Хумске реке, десне притоке Нишаве, с обе стране (већи део на десној) пута Ниш–Лесковик, 7 km северно од Ниша. Површина атара износи

883 ha. Северно од насеља налази се Хумска чука (455 m), чији камен је коришћен за изградњу Нишке тврђаве, коју је пресекла поменута река формирајући доњу епигенију. Повезује две "мале": *Горњу и Доњу*. Од некадашњих "појата" – сезонских сточарских насеља (*Дудкина, Милојина, Стеванска појата* и др.) данас су у функцији само две на месту Брод. Убраја се у стара села. Основан је на месту са траговима неолитско-бронзане (остаци насеља) и античке насељености (по предању, на Хумској чуки, где су пронађене цигле, римски новчићи и др. налазио се летњиковац цара Константина). Помиње се 1498. (64 дома и 2 муслиманске куће), 1564. (50 домаћинстава) и касније (1878. – Ум, 49 кућа и 466 житеља, 1921. – 109 домова и 762 житеља итд.). Током историје је више пута страдао (крајем XVII в. расељена је већина живља, а током Нишке буне 1841. је спаљен). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ђорђа, Св. Јована* и др.; сеоска слава *понедељак после Ускрса; сабор Мала Госпојина*), а има Бугара и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). У насељу се налазе две православне цркве: Св. Николе изграђена 1929. (освећена 1930) на месту старијег храма (у атару се 1498, 1516. и 1564. помиње истоимени манастир) и Преображења Господњег (1855). Електрично осветљење добија 1955, телефонске везе 1970, а водоснабдевање је комбиновано: колективно (прикључак на градски водовод Ниша од 1999. – *Доња мала*) и индивидуално (локални водоводи у *Горњој мали*). Има осморазредну ОШ "Војислав Илић Млађи" (стара зграда из 1925. страдала у пожару, а садашња је изграђена 1962/63; 2000/2001. – 207 ученика), дом културе (1948), спомен-чесму борцима палим у II светском рату (1962) на којој је додата (1998) спомен-плоча мештанину погинулом на Косову, МК за три насеља (Лесковик, Рујник и Х.), здравствену станицу, апотеку, ветеринарску амбуланту, пошту, Земљорадничку задругу "Хум" и др. Производња млечних прерађевина (млеко и сир) тржишног је карактера.

ЦЕРЈЕ (386 ст.), сточарско-ратарско (42,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (440–540 m) падинама Калафата (839 m) и десној долиној страни Студене воде, леве притоке Топоничке реке, с обе стране пута ка Нишу, 15 km северно од Ниша. Површина атара износи 1.922 ha. После јаке кише 1953. откривена је *Церјанска пећина* (*Провалија, Церјанка* – дужина испитаних канала 6.030 m) богата пећинским накитом (сталактити, сталагмити, стубови), галеријама, прерастима и другим спелеолошким садржајима (главним ходником, дужине 3,36 km, тече слаб водоток са малим водопадима и каскадама, где се травертински басенчићи претварају у језерца и др.). Обједињује шест махала: *Горњу, Доњу, Цепове, Тран, Габар*

Церјанска пећина (снимио В. Захарјашевић, 1998)

и *Качкаваљ*. На месту Папрат (2 km од села) подигнуто је 25 викендица. Спада у стара села. Формирано је на месту са траговима раније насељености (остаци две цркве и др.). Помиње се 1564. (26 домаћинстава), у бунама 1835. и 1841, када је спаљено (као и 1876. током српско-турских ратова), и касније. Пре и након ослобођења од Турака (1878. – 35 кућа и 397 житеља) представља сточарско село са многобројним "појатама" (сезонска сточарска насеља) на Свињару, Љутом врху и Провалији (данас у функцији само неколико), одакле је до 1940. ношено млеко за качкаваљницу на локалитету Крст (годишња производња приближно 2 вагона качкаваља), а мештани су лети чували овце и домаћинстава потпланинских села. Год. 1921. броји 92 дома и 792 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Митровдан, Св. Ђорђа* и др.; сеоска слава *Св. Антоније Антанас; литије Пренос моштију св. Николе*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,2 (1991). Источно од села налази се православна црква посвећена Св. Петки. Електрично осветљење добија 1961/62, а водом се снабдева преко сеоског водовода (извор *Вирови* и др.), са извора и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 5 ученика), познату манифестацију народне музике певача аматера "*Пећински фестивал*" (одржава се 22. маја), споменик борцима палим у II светском рату, спомен-плочу посвећену формирању Команде нишког среза августа 1944. год. и др. Производња сира тржишно је оријентисана.

ЧАМУРЛИЈА (566 ст.), приградско ратарско-сточарско и воћарско (13,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју (230–280 m) Попове главе

(534 m), источно од ауто-пута и железничке пруге Београд–Ниш–Скопље, 7 km СЗ од Ниша. Површина атара износи 362 ha. Обухвата две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Од 70-их год. XX в. у атару је формирано викенд-насеље *Делнице* (приближно 150 кућа). Настала је на месту са остацима римске насељености (кастел). Помиње се у првој половини XIX в., 1878. (18 кућа и 112 житеља), 1895. (33 домаћинства и 224 житеља), 1921. год. (34 дома и 248 житеља) и касније. Ст. је српско (слави *Св. Ранђела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Пренос моштију св. Николе*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,7 (1991). Струју добија 1948, телефонске везе 1987, а водоснабдевање је колективно (прикључак на градски водовод Ниша од 1995/96). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 21 ученик), дом културе (у изградњи), спомен-чесму и др. Током 90-их год. XX в., због близине Ниша, изграђен је већи број објеката мале привреде и складишта. Већина мештана запослена је у Нишу, а аграром се баве као споредном делатношћу.

ЧОКОТ (1.429 ст.), ратарско (25% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (185 m) десној алувијалној тераси Јужне Мораве, поред ауто-пута и железничке пруге Београд–Ниш–Скопље, 7 km западно од Ниша. Површина атара, који је обухваћен актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бање из 1999, износи 635 ha. Подељен је на више физиономских делова са родовским називима (*Јазићи*, *Стојковићи*, *Стајићи*, *Цветковићи*, *Митровићи*, *Илићи* и др.). Крајем 70-их год. XX в. физиономски је спојен са Доњим Међуровом и Деветим Мајем (Новим Селом). Припада средњовековним селима (наводи се 1498). Током турске владавине мештани су се повремено склањали у "збегове", али је село одржало насеобински континуитет. После ослобођења од Турака броји 39 кућа и 287 житеља (1878), а 1921. год. 87 домова и 624 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ранђела*, *Митровдан*, *Св. Врачеве*, *Св. Луку* и др.; преслава *Св. апостоли Петар и Павле*; сеоска слава *Св. Илија*; сабори *Св. Илија* и *Св. Петка Трнова*), а има Бугара (2,4%), Рома (1,7%) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,7 (1991). Православна црква Св. пророка Илије изграђена је 1969. (освећена 1988) на месту цркве брвнаре из 1922. год. Електричну енергију добија 1945, телефонске везе 1974, а водом се снабдева преко градског водовода Ниша (прикључак од 1978–1980). Има осморазредну ОШ "29. новембар" (2000/2001. – 537 ученика), на чијој згради је постављена спомен-плоча жртвама фашистичког терора и налим у НОР-у, дом културе (зграда подигнута 1988/89), КУД "Чокот", МК и др. Повртарство (парадајз, паприка, купус и др.) је тржишног значаја. Већина мештана је запослена у Нишу.

ЧУКЉЕНИК (318 ст.), ратарско-сточарско (25,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долинским странама Студене (Јелашничке реке), леве притоке Нишаве, у подножју Суве планине (1810 m), с обе стране пута Јелашница–Горња Студена, 17,5 km ЈИ од Ниша. Површина атара, где се налази део *Јелашничке клисуре*, износи 644 ha. Простире се у висинском појасу 340–440 m. Обједињује два физиономска дела: *Селиште* (старији) и *Село* (поред поменутог пута). Од многобројних "појата" (сезонских сточарских насеља), на местима Кувовићи Дел, Радован, Банцарево и Ђурђа Бара, активна је само једна на локалитету Дел. Убраја се у стара села. Формиран је на месту са остацима раније насељености (крајем XIX в. откривени су остаци зидова средњовековног града на локалитету Кулина). Помиње се 1498. (37 домова). Сматра се да је крајем XV или почетком XVI в. траса Цариградског друма ишла преко Јелашнице, Ч. и Горње Студене, да би се у XVIII в. вратила на антички правац (преко Пчоче). Након ослобођења од Турака (*Чукленик*) броји 40 кућа и 297 житеља (1878), а 1921. год. 79 домова и 486 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ранђела*, *Св. Врачеве* и др.; сеоска слава *Ускрес*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2 (1991). У селу се налазе темељи православне цркве *Св. Петке*, чији дан је и црквена слава. Електрично осветљење добија 1956/57, телефонске везе 1985/86, а водоснабдевање је колективно (прикључак на градски водовод Ниша од 1959–1961). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1942, а садашња зграда подигнута 1970; 2000/2001. – 10 ученика), спомен-чесму из 1928, дом културе у изградњи и др. До изградње каптаже за нишки водовод Ч. је познат по воденичарству. Део мештана је од краја XIX в. до 1967. запослен у Јелашничком руднику, а данас већина ради у Нишу.

НОВА ВАРОШ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	31	12.9	87.1	29.1	12.3	479.1	241.2	38.9	51.8
1971.	1	31	25.1	74.9	19.6	5.9	571.0	215.5	43.4	57.8
1981.	1	31	38.0	62.0	17.7	0.7	536.6	226.0	47.6	62.4
1991.	1	31	47.8	52.2	11.1	-3.3	505.3	291.6	47.6	59.2

АКМАЧИЋИ (398 ст.), ратарско-сточарско (29,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на узвишењима (Зебловик, 1188 m, и Змијињак, 1224 m) која се спуштају ка десној обали реке Злошнице (13 km), 9 km ЈИ од Нове Вароши. Површина атара износи 906 ha. По предању, име потиче од *Акмачина* (што значи

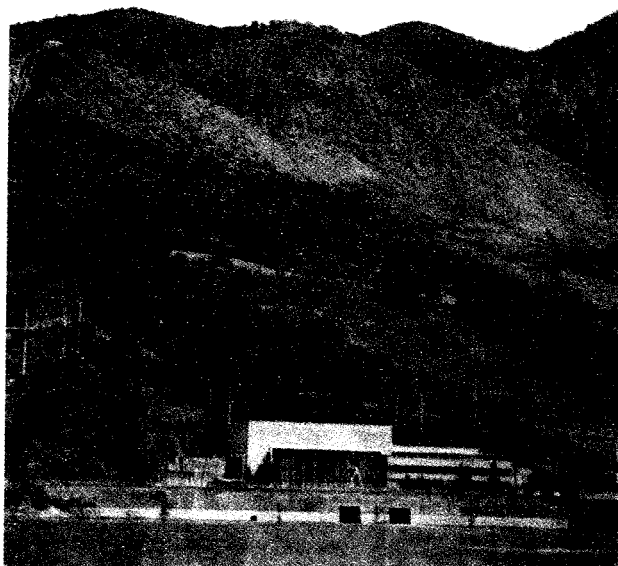
Белоглави сипови у атару Амзића

”лудо чељаде”), досељеног братства. Простиру се у висинском појасу 1100–1238 м. Обједињују шест заселака: *Буковачу, Мишки гај, Бенадића поље, Дробњаке, Лојаничиће и Зебловик*. Основани су у средњовековно доба. Год. 1921. броје 35 домова и 255 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ђорђа, Св. Јована* и др.; преслава *Спасовдан*; сеоска слава *Трећа Тројица*), досељено у XVIII в. углавном из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,6 (1991). Струју добијају 1972/73, а водом се снабдевају преко локалног водовода ”Бјеланац” (изграђен 1980). Имају грчко археолошко налазиште, осморазредну ОШ ”Момир Пучаревић”, здравствену станицу, погон фабрике обуће ”Златар” из Нове Вароши, сточну пијаци (назари дан – *среда*) и МК за пет насеља (А., Вилови, Комарани, Мишевићи и Радијевићи).

АМЗИЋИ (160 ст.), ратарско-сточарско (51,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на узвишењима (Дебело брдо, 880 м, и Босање, 1217 м) која се спуштају ка десној долиноској страни Злошнице и левој страни Увца ($L=119$ km, $F=1.334$ km²), 7 km СИ од Нове Вароши. Површина атара износи 1.277 ha. По предању, назив добијају од мухамеданског личног имена – *Амза (Хамза)*. Просторно се развијају у висинској зони 982–1217 м. Подељени су на четири засеок: *Вран, Борје, Јовановиће и Џамбасовиће*. Спадају у стара насеља. Год. 1921. броје 20 домова и 201 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ђорђа, Св. Василија* и др.; *вашари Тројице и Видовдан*), староседелачко и досељено почетком XVIII в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у ра-

спону од 0,1 (1961) до 1,3 (1991). Електричну енергију добијају 1972/73, а водом се снабдевају преко локалног водовода са извора *Честа врела*. Имају четвороразредну ОШ и викенд-насеље (17 кућа). Производња поврћа тржишно је оријентисана. Једним делом атару А. припада *Златарско језеро* (површине 7,25 km², са *Сјеничким језером* чини *резерват природе* – 60 km², проглашен ”царством птица грабљивица”, где има 19 дневних и 9 ноћних врста грабљивица, и *белоглавих сипова*, реликтне врсте), део дринског хидроенергетског система, изграђено 1962. преграђивањем долине Увца код *Кокиног брода*.

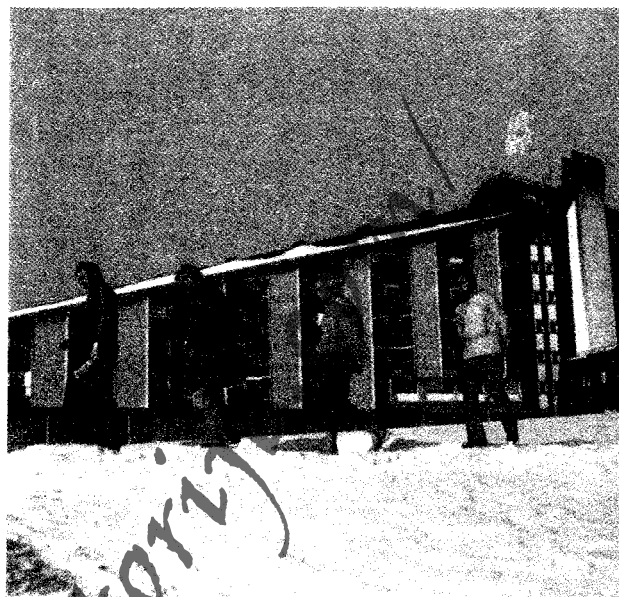
БИСТРИЦА (940 ст.), ратарско и воћарско (17,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на контакту побрђа и проширене долине Бистрице, 13 km западно од Нове Вароши. Површина атара износи 3.467 ha. Назив добија по истоименом водотоку поред кога је основана. Простире се у висинском појасу 882–1371 м. Обухвата више заселака (*Доња Бистрица, Нинчићи, Гобате, Соколова, Црквина, Кулина* и др.). Убраја се у стара насеља. Трагови раније насељености су многобројни – локалитети из каменог (Шупља стена), гвозденог (Ковачица), грчког (Соколова и Градина) и средњовековног доба (утврђење *Островица*). Под садашњим називом први пут се помиње у XVII в. Год. 1921. броји 138 домова и 886 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Луку, Св. Стефана, Аранђеловдан* и др.; *вашари Ускрс и Велика Госпојина*), досељено већином из Црне Горе, Херцеговине и Гласинца у Босни. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,1 (1991). Православна црква *Св. Тројице*, чији дан је и сеоска слава, подигнута

ХЕ "Бистрица"

у време Стефана Немање, касније је рушена, па потом обновљена 1833. год. Струју добија 1960, а водом се снабдева са извора и преко микроводовода. Има осморазредну ОШ "Добрисав Рајић" (почела са радом 1875), споменик Слободану Никачевићу, народном хероју, и закланим житељима овог краја 1943. на брду Китоња, пошту, предузеће за израду пластике "Златар-пласт", погон за прераду гуме и производњу обуће "Златар" из Нове Вароши, ГП "Ратко Митровић", МК за три насеља (Б., Челице и Дражевићи) и др. Већина мештана запослена је у Новој Вароши, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу. У атару се налазе пећина *Кулина*, *Радовића врело* и вештачко језеро *Потпећ* (7 km²), на коме је подигнута ХЕ "Бистрица" (104 MW) која је почела са радом 1959. год. Њене турбине покреће (системом цеви) вода акумулирана у мало *Радошњско језеро* које воду добија из *Златарског језера*.

БОЖЕТИЋИ (432 ст.), ратарско-сточарско (52,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на узвишењима која се стрмо спуштају ка реци Увац, 23 km источно од Нове Вароши. Површина атара износи 1.862 ha. По предању, садашњи назив потиче од личног имена првог досељеника – *Божса*, и презимена његове породице (*Божестићи*). Просторно се развијају у висинском појасу 870–1258 m. Деле се на девет засељака (*Чкоњевићи*, *Поповићи*, *Пирушићи*, *Зорићи*, *Рољевићи*, *Луковићи*, *Радишићи*, *Стеванетићи* и *Боровића главица*). Основани су у XVII в. Год. 1921, када се помињу под именом *Божестиће*, броје 50 домова и 508 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Аранђеловдан* и др.; *вашари Рођење св. Јована Крститеља* и

Брдо – рехабилитациони центар "Златар"

Св. Илија), старином углавном из Црне Горе, Херцеговине и Далмације. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,2 (1991). Електрично осветљење добијају 1972/73, а водоснабдевање је индивидуално (микроводоводи и др.). Имају осморазредну ОШ "Добривоје Чкоњевић", здравствену станицу, земљорадничку задругу, сточну пијацу (пазарни дан – *уторак*), спомен-плочу изгинулим борцима и жртвама фашистичког терора, спомен-бисту Добривоја Чкоњевића, народног хероја, МК за седам насеља (Б., Буковик, Горње Трудово, Дебеља, Љепојевићи, Тисовица и Штитково) и др.

БРДО (443 ст.), приградско ратарско-сточарско (20,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на падинама планине Златара (1625 m), 3 km јужно од Нове Вароши. Површина атара износи 994 ha. У атару се налазе пространи шумски комплекси са неким биљним и животињским врстама које су заштићене законом од уништења (медвед, тетреб и др.). Име добија по локалном називу основног геоморфолошког обележја топографског положаја – лоцирано на *брду*. Простире се у висинској зони 984–1328 m. Дели се на три засеока: *Крчевину*, *Думовину* и *Шибове*. Формирано је у XVIII в. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Николу*, *Св. Ђорђа* и др.), пореклом углавном из Црне Горе. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,4 (1991). Струју добија 1967, телефонске везе 1961, а водоснабдевање је колективно (прикључак на градску водоводну мрежу Нове Вароши). Има повољне услове за развој туризма, који почиње крајем 60-их год. XX в., када је евидентиран боравак прве групе туриста. У насељу се налази хотел

”Панорама” (260 лежаја), Завод за превенцију, лечење и рехабилитацију кардиоваскуларних обољења ”Златар” (266 лежаја) и *викенд-насеље* (300 кућа).

БУКОВИК (384 ст.), ратарско-сточарско (71,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на кречњачкој површи која се спушта ка десној страни реке Увац, 22 km ЈИ од Нове Вароши. Површина атара износи 2.412 ha. Назив је фитогеографског порекла – по *буковој* шуми у чијем окружењу је формирано село. Простире се у висинском појасу 868–1306 m. Подељен је на шест физиономских целина: *Чекеревину, Мићиће, Малу, Раукиће, Јанковиће и Јовчу*. Год. 1921. броји 79 домова и 682 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Луку, Св. Николу, Аранђеловдан* и др.; сеоска слава *Бела среда; вашар Петровдан*), досељено почетком XVIII в. већином из Херцеговине и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 2 (1991). Православна црква Св. архангела Михаила (1778), у којој се налази спомен-плоча солунским борцима из овог краја, задужбина је породице Борисављевић. Струју добија 1976/77. год. Богат је водом – изворима (*врело* реке Вршевине и др.) и водотоцима на којима и данас има воденица. Од природних реткости истичу се пећине: *Буковик, Ђулата и Стуричка*, а економским и хидролошким значајем вештачко *Сјеничко језеро* (дужина 7,5–20 km, ширина 100 m, дубина 100 m; са *Златарским језером* чини *резерват природе* – 60 km², проглашен ”царством птица грабљивица”, где има 19 дневних и 9 ноћних врста грабљивица, и *белоглавих супова*, реликтне врсте), на коме је подигнута (1979) ХЕ ”Увац” (36 MW). Има четвороразредну ОШ и др.

БУРАЋА (290 ст.), ратарско-сточарско (35,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на узвишењима – Бурађки вис, Церово брдо и др., која се спуштају ка реци Увац и Марића потоку, 20 km северно од Нове Вароши. Површина атара износи 1.168 ha. Једним делом атару припада вештачко *Златарско језеро*. Назив, по предању, потиче од *бурата*, мешина – чутура од коже за воду. Просторно се развија у висинској зони 848–1144 m. Дели се на шест заселака (*Лешевићи, Божићевићи, Шунгварићи, Грбићи, Нешковићи и Милићи*). Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Николу, Св. Стефана* и др.), пореклом углавном из околних села, Црне Горе и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,3 (1991). Струју добија 1966/67, а водом се снабдева преко микроводовода. Повртарство (кромпир, шаргарепа и др.) је тржишно оријентисано.

ВИЛОВИ (404 ст.), ратарско-сточарско (28,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на теменима

Сјеничко језеро код Буковика

коса (*Мазгит, 1259 m, Лијешћа и Борја*) које се спуштају ка реци Увац, 6 km источно од Нове Вароши. Површина атара износи 2.021 ha. По предању, назив добијају по брдовитом терену за који се везују митске појаве (*станишта вилењака и сл.*). Простиру се у висинској зони 858–1259 m. Обухватају девет заселака (*Борја, Јаџића врхови, Брајковица, Боторе, Крље, Љубичина равна, Мазгит, Пуљци и Шапоње*). И поред тога што се први пут помињу почетком XIX в., има индиција да припадају групи најстаријих насеља на Балкану, о чему сведоче материјални трагови раније насељености. Год. 1921. броје 54 дома и 370 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ђорђа, Аранђеловдан* и др.; сеоска слава *Друга Тројица; вашари Преображење и Усековање главе св. Јована Крститеља*), пореклом из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,8 (1991). Православни храм посвећен Св. Јовану Крститељу саграђен је 1989. год. Електрифицирани су 1972/73, а водом се снабдевају преко више микроводовода. Имају четвороразредну ОШ.

ВРАНЕША (452 ст.), ратарско-сточарско (15% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на теменима коса (*Каменица – 1262 m, и др.*) које се спуштају ка *Златарском језеру*, 11 km северно од Нове Вароши. Површина атара износи 1.388 ha. Географско име, по предању, потиче од презимена – *Вранеш*, досељеника старином из Доњег Колашина. Просторно се развија у висинској зони 919–1223 m. Обухвата пет заселака: *Кокин брод, Лековину, Цкиљевину, Бакаловину и Подкрај*. Год. 1921. броји 39 домова и 226 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ђорђа, Аранђеловдан* и

др.; *вашар Св. Илија*), досељено почетком XVIII в. углавном из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,4 (1991). Електрично осветљење добија 1958, телефонске везе 1978, а водом се снабдева преко локалног водовода. Има четвороразредну ОШ "Гојко Друловић", пошту, фабрике дрвне индустрије "Инова" (450 радника) и "Златар-продукт" (200 радника), предузеће метало-прерађивачке индустрије "МЕП" (170 радника), сточну пијацу (пијачни дан – *недеља*), викенд-насеље *Кокин брод* (око 100 викендица) и др. Једним делом у атару се налази вештачко *Златарско језеро*, на коме је подигнута ХЕ "Кокин брод" (20 MW) и мрестилиште калифорнијске пастрмке.

ГОРЊА БЕЛА РЕКА (281 ст.), ратарско-сточарско (54,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на узвишењима која се спуштају ка Белој реци, 36 km северно од Нове Вароши. Припада К.О. Бела Река (3.073 ha). Име потиче од *истоименог водотока* поред кога је формирано село. Просторно се развија у висинском појасу 930–1300 m. Дели се на четири засеок (*Зечево брдо*, *Милојевићи*, *Џамбаси* и *Стража*). Претпоставља се да у време постанка чини једно насеље – *Белу Реку*, са сада самосталним селом Доња Бела Река. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа*, *Св. Николу*, *Срђевдан* и др.), досељено почетком XVIII в. већином из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,7 (1991). Електрично осветљење добија 1972/73, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи и др.). Има четвороразредну ОШ, Земљорадничку задругу "Бела Река" (15 радника) и др.

ГОРЊЕ ТРУДОВО (208 ст.), ратарско-сточарско (72,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на узвишењима (*Шамац*, 1281 m и др.) која се спуштају ка десној страни Трудовачке реке и Ђурчића врелу, 25 km СИ од Нове Вароши. Површина атара износи 737 ha. Назив, по предању, води порекло од *труда* – осушене маховине на кори дрвета. Простире се у висинском појасу 1000–1279 m. Обухвата осам заселака (*Луковићи*, *Дробњац*, *Млађеновићи*, *Трифунковићи*, *Дамјановићи*, *Јасићи*, *Ђурчићи* и *Цеверија*). Првобитно представља једно насеље – *Трудово* (1921. – 23 дома и 191 житељ), са сада посебним селом Трудово (Доње Трудово). Ст. је српско (слави *Св. Луку*, *Св. Николу*, *Св. Саву* и др.), досељено почетком XVIII в. већином из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 2,1 (1991). Електрично осветљење добија 1971, а водоснабдевање је индивидуално (извори и гравитациони водоводи). Има четвороразредну ОШ. Сточарски производи (сир, кајмак и др.) имају тржишни карактер.

ДЕБЕЉА (203 ст.), ратарско-сточарско (81,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долинској страни Тисовице и десној страни Увца, где је подигнуто вештачко *Златарско језеро*, 25 km источно од Нове Вароши. Површина атара износи 1.984 ha. Назив води порекло од породичног презимена – *Дебељак*, првих мештана. Просторно се развија у висинској зони 900–1262 m. Обухвата шест заселака: *Аничихе*, *Јелиће*, *Стојиће*, *Бјелановиће*, *Вуковиће* и *Василиће*. У засеоку *Василићи*, током последњих деценија XX в., формирано је мање *викенд-насеље*. Помиње се почетком XVIII в. Год. 1921. броји 37 дома и 328 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Стефана* и др.), пореклом углавном из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 3,2 (1991). Струју добија 1973/74, а снабдевање водом је индивидуално (бунари, извори и др.).

ДОЊА БЕЛА РЕКА (369 ст.), ратарско-сточарско (77,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на благим узвишењима (*Трештена стена*, 1287 m, и др.) која се спуштају ка токовима Великог Рзава и Беле реке, 38 km СИ од Нове Вароши. Припада К.О. Бела Река (3.073 ha). Назив добија по *истоименој реци* поред које је настала. Просторно се развија у висинском појасу 840–1288 m. Повезује пет заселака (*Градац*, *Виторовићи*, *Жунићи*, *Дуковићи* и *Целебцићи*). Претпоставља се да у време постанка чини једно насеље – *Белу Реку*, са данас посебним селом Горња Бела Река. Ст. је српско (слави *Аранђеловдан*, *Св. Николу*, *Срђевдан* и др.), староседелачко и досељено из Црне Горе почетком XVIII в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,1 (1991). Православна црква изграђена је 1206. (касније реновирана). Струју добија 1972/73, а водом се снабдева преко микроводовода. Има четвороразредну ОШ, рибњак у власништву Производно-трговинског предузећа "Јасеново" и др. Главне сеоске манифестације су у дане верских празника на *Петровдан* и *Преображење*.

ДРАГЛИЦА (273 ст.), сточарско (49,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на планини Муртеници (1480 m), 25 km СЗ од Нове Вароши. Површина атара износи 3.209 ha. Име добија од речи *драга* – долина, увала. Просторно се развија у висинској зони 889–1462 m. Обухвата седам заселака: *Присоје*, *Расници*, *Густо брдо*, *Селаке*, *Грујичиће*, *Кутлеше* и *Ђосовиће*. Помиње се у турском попису 1837, али је извесно да је постојала пре 1809, када се у засеоку *Расница* одиграла значајна битка између српских устаника на челу са Милошем Обреновићем и турске војске са Скопљак пашом. Ст. је српско (слави *Св. Тому*, *Св. Ђорђа*, *Св. Јована* и др.), досељено већином почетком XVIII в. из Херцеговине. Индекс демограф-

ског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,4 (1991). Струју добија 1966/67, телефонске везе 1978, а водом се снабдева са извора и преко микроводовода. Има четвороразредну ОШ, здравствену станицу, пошту, сточну пијацу (пијачни дан – *недеља*) и др. До 1955. била је седиште општине за два насеља (Д. и Сеништа), а данас центар МК за четири села (Бурађа, Д., Негбина и Сеништа). У селу је до почетка 1980. год. експлоатисана руда магнезита.

ДРАЖЕВИЋИ (494 ст.), приградско ратарско-сточарско (10,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на контакту побрђа и проширене долине Златарске реке (7 km), 3 km западно од Нове Вароши. Површина атара износи 2.183 ha. По предању, име добијају по фамилији – *Дражевићи*, која је некада живела у селу. Простиру се у висинској зони 698–1382 m. Повезују шест заселака (*Пилана, Присоје, Оман, Мокреч, Петаца* и *Милошевићи*). По атару и у насељу постоје остаци римског гробља и више споменика крајпуташа. Год. 1921. броје 38 домова и 285 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована, Св. Луку* и др.), досељено у XVIII в. углавном из Црне Горе и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,6 (1991). Струју добијају 1965, телефонске везе 1996, а водоснабдевање је индивидуално (више каптираних извора). Имају четвороразредну ОШ, мотел "Врело" са рибњаком, пилану, мање *викенд-насеље* и др. У атару ДП "Јарандо" експлоатише грађевински камен.

ДРМАНОВИЋИ (365 ст.), ратарско-сточарско (37,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на падинама Велике Кршеве (1626 m), 5 km јужно од Нове Вароши. Површина атара износи 3.373 ha. У атару се налазе пространи и бујни шумски комплекси и 30 *викендица*. Садашњи назив добијају почетком XVIII в. по истоименом братству. Простиру се у висинској зони 1030–1627 m. Подељени су на три засеока (*Батровац, Пуцари* и *Сијека*). Год. 1921. броје 53 дома и 364 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Стефана, Св. Ђорђа* и др.; сеоске славе *Спасовдан* и *Трећа Тројица*), досељено пре I и II српског устанка и у каснијим миграцијама из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,7 (1991). Струју добијају 1972/73, а водом се снабдевају преко неколико микроводовода. Имају четвороразредну ОШ, приватно предузеће "Сложна браћа" (30 радника) које се бави производњом резане грађе, предузеће за прераду шумских печурки "Варошанка" (25 радника) и овчарско-козарску фарму.

ЈАСЕНОВО (385 ст.), ратарско-сточарско (33,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у под-

ножју узвишења Бела глава (1339 m), 25 km СИ од Нове Вароши. Површина атара износи 1.242 ha. Назив је фитогеографског порекла – по *јасеновој* шуми у чијој близини је основано село. Просторно се развија у висинској зони 1162–1321 m. Обухвата седам заселака (*Бралушићи, Аврамовићи, Недовићи, Виторовићи, Зекавице, Ремовићи* и *Вукићи*). Ст. је српско (слави *Аранђеловдан, Св. Ђорђа, Св. Николу* и др.; *вашари Ивандан* и *Св. Илија*), досељено почетком XVIII в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,7 (1991). Струју добија 1965, телефонске везе 1978, а водом се снабдева од 1966. преко локалног водовода. Има осморазредну ОШ "Вук С. Караџић", здравствену станицу, пошту, Производно-трговинско предузеће "Јасеново", више угоститељских радњи и МК за шест насеља (Горња и Доња Бела Река, Ј. Кућани, Ојковица и Трудово).

КОМАРАНИ (396 ст.), ратарско-сточарско (31,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на узвишењима (Кобиља глава, 1237 m, и др.) која се спуштају ка левој страни реке Увац, 11 km ЈИ од Нове Вароши. Површина атара износи 1.932 ha. *Клисуре* реке Увац, изузетан природни раритет, законом је заштићена као станиште ретке врсте птица грабљивица – белоглавог супа (*Gyps fulvus*). У атару се налази и део вештачког *Сјеничког језера*, које са својим окружењем обилује погодностима за развој туризма. Простиру се у висинском појасу 900–1223 m. Обухватају седам заселака (*Пуљци, Гујаничка мала, Секулићи, Поповића омар, Станића брдо, Ђенадића поље* и *Гујаничка брда*). Основани су почетком XVIII в. Год. 1921. броје 69 домова и 471 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ђорђа, Св. Стефана* и др.; преслава *недеља после Петровдана*), пореклом већином из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,1 (1991). Електричну енергију добијају 1972/73, а водом се снабдевају од 1983/84. год. преко локалног водовода.

КУЋАНИ (314 ст.), ратарско-сточарско (71,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на теменима коса које се спуштају ка Белој реци и Марића потоку, 26 km северно од Нове Вароши. Површина атара износи 1.466 ha. По предању, назив води порекло од *кућера* – малих кућица које су некада подизане поред торова за стоку. Простиру се у висинској зони 1100–1300 m. Подељени су на три засеока (*Шљивићи, Поповићи* и *Саставци*). Формирани су почетком XVIII в. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Јована, Св. Стефана* и др.), пореклом углавном из околних насеља и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,3 (1991). Стара црква брвнара (заштићен споменик културе од великог значаја)

Црква брвнара у Кућанима

посвећена Вазнесењу Господњем (обновљена 1953) лоцирана је на падинама планине Златара (локалитет Пета). Уз цркву је 1832. додата припрата. Струју добијају 1972, а водом се снабдевају преко микроводовода. Имају четвороразредну ОШ.

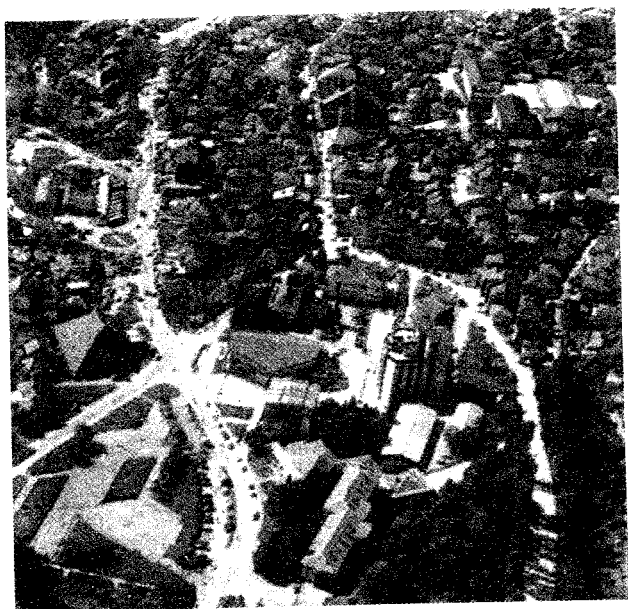
ЉЕПОЈЕВИЋИ (157 ст.), сточарско-ратарско (83,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на средњопланинском терену, 26 km источно од Нове Вароши. Површина атара износи 1.528 ha. Садашњи назив се, по предању, везује за братство – *Љепојевићи*, које се сматра оснивачем насеља. Просторно се развијају у висинској зони 1198–1315 m. Подељени су на осам заселака: *Корићане*, *Новковиће*, *Обућине*, *Иванковиће*, *Дошљаке*, *Нешковиће*, *Славковиће* и *Пјевчевиће*. У селу се налази *Јаварска пећина* позната по лепоти пећинског накита. Први пут се помињу средином XV в. као део жупе Барча. Год. 1921, када се наводе под именом *Љехојевићи*, броје 31 дом и 223 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Ђорђа*, *Аранђеловдан* и др.), староседелачко и досељено из Херцеговине и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,8 (1991). Струју добијају 1976/77, а водоснабдевање је индивидуално (извори). Имају четвороразредну ОШ, споменик у Калипољу посвећен тзв. *Јаварском рату* (21. јун 1876) и др. У селу се сваке год. 21. јуна организује Скуп подјаворског подручја, позната културна манифестација.

МИШЕВИЋИ (146 ст.), ратарско-сточарско (78,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на падинама Сувог бора (1339 m), 15 km ЈИ од Нове Вароши. Површина атара износи 1.585 ha. По атару, на пашња-

цима и у шумама, расту многобројне врсте самониклог биља (клекове бобице, дрењине, шипурак, боровница, кантарион, мајчина душица и др.). Садашњи назив носе од формирања (1738), а он се везује за име братства – *Мишићи*, које је основало село. Просторно се развијају у висинској зони 1173–1453 m. Деле се на седам заселака (*Лековићи*, *Бојовићи*, *Селиште*, *Прелићи*, *Чоловићи*, *Бајићи* и *Ковачевићи*). Ст. је српско (слави *Св. Луку*, *Св. Николу*, *Аранђеловдан* и др.), пореклом већином из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,7 (1991). У М. је рођен војвода *Петар Бојовић* (1858–1945), славни командант Прве српске армије. Струју добијају 1972/73, а водом се снабдевају преко микроводовода који користи воду са познатог извора *Врело*. Имају четвороразредну ОШ. Водећи тржишни производи су сир и кромпир.

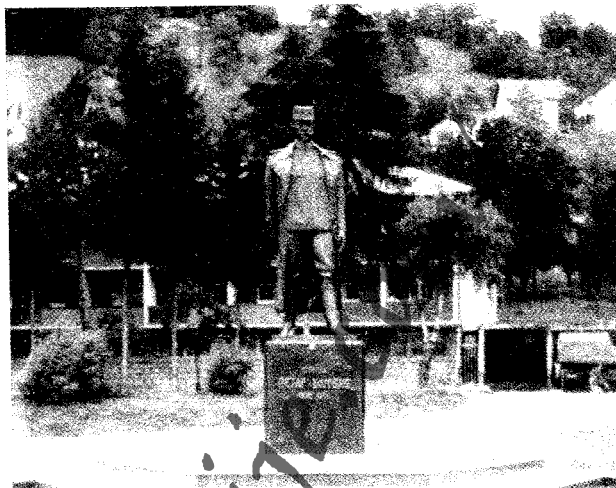
НЕГБИНА (517 ст.), ратарско-сточарско (47% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на планини Муртеници (1480 m), 15 km северно од Нове Вароши. Површина атара износи 2.796 ha. У атару егзистира јединствена биљна врста *Златног бора* или *Златиборица* (*Pinus Silvestris Variegata*). По предању, назив је илирског порекла. Простире се у висинској зони 969–1434 m. Подељена је на шест заселака са родовским називима: *Перишиће*, *Браловиће*, *Недиће*, *Ђениће*, *Илиће* и *Ђурдиће*. Основана је у XVII в. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа*, *Св. Николу*, *Лазаревдан* и др.; *вашир Велика Госпојина*), староседелачко и досељено из Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,9 (1991). У селу се налази православна црква посвећена *Св. Јовану*. Струју добија 1966/67, а водом се снабдева преко микроводовода. Има осморазредну ОШ "Гојко Друловић", сточну пијаци (пазарни дан – *недеља*), два спелеолошка објекта (*Грлићка* и *Вујачка пећина*) и др. До 1955. год. седиште је истоимене општине.

НОВА ВАРОШ (10.424 ст.), градско насеље и центар истоимене општине (584 km², 32 насеља и 21.812 ст.), у Старом Влаху, предеоној целини ЈЗ Србије, на (953 m) Старовлашко-рашкој висоравни, 63 km јужно од Ужица и 270 km ЈЗ од Београда. Лоцирана је у котлини између северних падина Златара (1625 m) и јужних огранака Тикве (1322 m). Географске координате су 43°20' и 43°38' с.г.ш. и 19°51' и 20°04' и.г.д. Површина урбане територије, по ГУП-у из 1989, износи 1.807 ha (грађевински рејон 189 ha), а катастарска 1.335 ha (К.О. Нова Варош 375 ha и К.О. Тиква 960 ha). Издуженог је облика у упоредничком правцу. Урбаном композицијом интегрисхе три веће целине са 15 мањих физиономских делова: *Горњи* (*Петловац*, *Браношевац I*, *Браношевац II*, *Шанац*, *Махала*, *Насеље* и

Панорама Нове Вароши

Мукића јама), Централни (Центар, Кривац и Страна ражисти) и Доњи део (Куборовина, Зебиновац, Суводо, Вионик и Воћњак). Електрично осветљење добија 1937, централни систем водоснабдевања 1939, канализациону мрежу 1955, савремене телефонске везе 1961, а први урбанистички план 1966. год. Спада у стара насеља. Скендер Пашина Паланка, названа по оснивачу Скендер-паше Ђеновљанину, претеча данашњег града формирана је 1530. год. поред тзв. Цариградског друма. После страдања од пожара, ниже од старе, изграђена је почетком XVII в. Јени Касаба – Нова Варош, која је у Новопазарски санџак укључена 1776. год. У то време представља важан саобраћајни центар, место на раскрсници важних путева из Србије ка Босни, Херцеговини и Дубровнику. Статус варошице добија 1530, а вароши (града) средином XVII в. Год. 1921. броји 530 домова и 2.479 житеља. Више пута кроз историју, због ратова и устанака, мењала је популацију. Данашње ст. је српско и муслиманско, већином имиграционо. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Православни храм Св. Тројице подигнут је 1869. иамија 1894, а у граду се налазе два српска и муслиманско гробље. У склопу Златиборског округа представља просторно-функционално чвориште локалног (секундарног) значаја. Носиоци и иницијатори њеног привредног развоја су разноврсна предузећа, од којих већи значај имају: трикотажа "Слобода", индустрија обуће "Златар", металска индустрија "Слога", ГП "Радник", индустрија пластичних производа "Пластика", електропривредно предузеће "Лимске хидроелектране", ТП "Инекс-Напредак" и др. Има осморазредну ОШ "Живко Љујић", која носи назив по народном хе-

Споменик Петру Бојовићу у центру Нове Вароши

роју (1925–1942) из II светског рата (прва школа почела са радом 1827), две СШ – гимназију (основана 1921) и техничку, новинско гласило "Златарске новости" (1980), дом културе (1969), КУД "Инекс-Напредак" (1977), аматерско позориште, три главне урбане манифестације: Бадње вече (6. јануар), Дани културе (фебруар) и Фестивал аматерских позоришта (мај), пијаци (пазарни дан – понедељак) и др.

ОЈКОВИЦА (406 ст.), ратарско-сточарско (47,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на узвишењима (Жедна глава, 1439 m и др.) која се спуштају ка Марића потоку и десној страни реке Увац, 24 km СИ од Нове Вароши. Површина атара износи 2.326 ha. По предању, назив села потиче од пећине *Ојковаче*. Простире се у висинској зони 998–1439 m. Подељена је на 11 заселака, од којих већина име родовске називе: *Лешику превују*, *Роговиће*, *Чолановиће*, *Гаровиће*, *Томиће*, *Стефановиће*, *Тимотијевиће*, *Батаковиће*, *Матовиће*, *Смиљаниће* и *Шуњевариће*. Ст. је српско (слави *Св. Луку*, *Св. Николу*, *Св. Ђорђа* и др.), досељено почетком XVIII в. већином из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,4 (1991). Струју добија 1972/73, а водом се снабдева са извора. Главни аграрни тржишни производи су кромпир и сир.

РАДИЈЕВИЋИ (208 ст.), ратарско-сточарско (52,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на високим узвишењима која се спуштају ка левој страни реке Увац, 14 km ЈИ од Нове Вароши. Површина атара износи 1.658 ha. По предању, име потиче од презимена – *Радијевић*, братства досељеног почетком XVIII в.

Црква брвнара у Радијевићима

Простиру се у висинској зони 1100–1419 m. Повезују пет заселака (*Брдо, Пурићи, Шиповик, Шапоњски врх и Перовача*). Год. 1921. броје 47 домова и 309 житеља. Ст. је српско (слави *Аранђеловдан, Св. Стефана* и др.; сеоске славе *Велики и Мали Спасовдан*), досељено углавном из Црне Горе и Лике. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,1 (1991). Црква брвнара (заштитени споменик културе од великог значаја) *Св. Тројице* (црквена слава *Ускрс*) подигнута је 1808. (обновљена 1960). Електрично осветљење добијају 1973/74, а водом се снабдевају преко локалног водовода. Имају лучни мост из доба Немањића (конзервиран пре изградње ХЕ "Увац" на *Сјеничком језеру*), четвороразредну ОШ и др. Главне сеоске манифестације су у дане верских празника – *Ускрс, Петровдан и Покров пресвете Богородице*.

РАДОИЊА (801 ст.), ратарско-сточарско (21,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на узвишењима која се спуштају ка левој страни реке Увац и *Радоињском језеру*, 17 km СЗ од Нове Вароши. Површина атара износи 2.207 ha. Првобитни назив – *Милино* (од XI до XV в.), по предању, замењен је (1455) именом *Радохна*, по *Радоњи Радоњићу* учеснику Тајне вечере и Косовског боја. Простире се у висинском појасу 902–1295 m. Обједињује 12 заселака (*Липчевићи, Прла, Мандића брдо, Суботића криш, Лековићи, Бакаловина, Запље, Чоловина, Мутавазићи, Мала, Бјелин и Поткрај*). Убраја се у стара српска насеља. Остаци старина су многобројни. Историјским и културним значајем истичу се археолошка налазишта: Бјелин (неолит), Пљосна стена (гвоздено доба), Главица, Црквине, Ћелије. Гралина и Дуварине (римски

период). У српско средњовековно доба седиште је жупана. Год. 1921. броји 79 домова и 503 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ђорђа, Св. Стефана* и др.; *вашар* и сеоска слава *Преображење*), староседелачко и досељено из Херцеговине, Црне Горе и мањим делом са Косова. У селу живи 27 фамилија. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1 (1991). У Р. су рођена браћа *Гојко* и *Чедо Друловић*, народни хероји. Електричну енергију добија 1958, телефонске везе 1997, а водом се од 1969. снабдева преко локалног водовода са изворишта *Луке*. Има осморазредну ОШ "*Гојко Друловић*" (почела са радом 1894), споменик посвећен догађајима из НОР-а, здравствену станицу (основана 1954), сточну пијацу (пазарни дан – *уторак*) и др. До 1955. год. седиште је истоимене општине, а данас МК за три насеља (*Вранеша, Р. и Рутоши*).

РУТОШИ (1.074 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (25,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на узвишењима (*Орајевица, 1164 m* и др.) која се спуштају ка левој страни реке Увац, 23 km СЗ од Нове Вароши. Површина атара износи 2.734 ha. Назив, по предању, потиче из времена краља Милутина, коме су се красте *орутале* (отпале) када је пролазио кроз село. Простиру се у висинском појасу 728–1164 m. Обухватају осам заселака: *Гордиће, Главоњиће, Драгашевиће, Кулу, Шеваровину, Увац, Присоје* и *Осоје*. Спадају у средњовековна насеља. Од старина значајем се истичу остаци средњовековног манастира Јање. Год. 1921. броје 129 домова и 695 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ђорђа, Св. Луку* и др.; преслава *Петровдан*), староседелачко и досељено из Херцеговине и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,9 (1991). У селу се налази православна црква посвећена *Св. апостолима Петру и Павлу*. Струју добијају 1958, телефонске везе 1997, а водом се снабдевају преко микроводовода. Имају четвороразредну ОШ (спомен-школа), грчко гробље, сточну пијацу (пазарни дан – *недеља*) и др. Главне сеоске манифестације су у дане верских празника (*Видовдан* и *Петровдан*).

СЕНИШТА (359 ст.), ратарско-сточарско (32,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1000 m) контакту побрђа и проширене долине реке Увац, 18 km СЗ од Нове Вароши. Површина атара износи 2.498 ha. Име добијају по местима – *сеништима*, за одлагање сена. Обухватају четири засеока: *Клак, Вртаче, Дуго поље* и *Мутавазиће*. Претечу данашњег насеља чини средњовековни утврђени српски град *Клак* (први пут се у писаном документу помиње 1326), кога су подигли Немањићи као метох манастира Хиландара. Остаци овог града археолошки су испитани 1993.

год. Ст. је српско (слави *Аранђеловдан*, *Св. Николу* и др.), старинчко и досељено из Херцеговине и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,3 (1991). Електрично осветљење добијају 1967, а водом се снабдевају са извора и преко микроводовода. У селу је експлоатисана руда магнезита до почетка 1980. год.

ТИСОВИЦА (130 ст.), ратарско-сточарско (83,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на пади-нама Јавора (1519 m), 27 km источно од Нове Вароши. Површина атара износи 776 ha. Назив добија по *водо-току* поред кога је формирано село. Просторно се развија у висинској зони 1100–1519 m. Повезује две веће физиономске целине: *Горњу* и *Доњу Тисовицу*. Год. 1921. броји 17 домова и 152 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ђорђа* и др.), досељено почетком XVIII в. највећим делом из Црне Горе и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 2,7 (1991). Струју добија 1972, а водом се снабдева преко гравитационих микроводовода. Има споменик познатом српском јунаку мајору Илићу. Поврће и стока су водећи тржишни производи.

ТРУДОВО (122 ст.), ратарско-сточарско (85,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на узвишењима која се спуштају ка десној страни реке Тисовице, 30 km СИ од Нове Вароши. Површина атара износи 1.522 ha. По предању, име села потиче од осушене маховине на кори дрвета (*труд*). На неким картама уписано је као *Доње Трудово*. Простире се у висинској зони 858–1243 m. Обухвата шест заселака (*Додинаци*, *Гушовићи*, *Топаловићи*, *Василићи*, *Радмиловићи* и *Чоланићи*). Првобитно представља једно насеље – *Трудово* (1921. – 23 дома и 191 житељ), са сада посебним селом *Горње Трудово*. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ђорђа*, *Св. Стефана* и др.), досељено крајем XVIII в. из Херцеговине и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,4 (1991). Струју добија 1973/74, а водом се снабдева са извора и преко гравитационих водовода. Главне сеоске манифестације су у дане верских празника – *Цвети*, *Мала Госпојина* и *Митровдан*.

ЧЕЛИЦЕ (105 ст.), ратарско-сточарско (25,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на узвишењима (*Оштрик*, 1283 m, и др.) која се стрмо спуштају ка току Лима, 20 km западно од Нове Вароши. Површина атара износи 929 ha. У атару се налази *Оштричка пећина*. Назив је, по предању, зоогеографског порекла – од *пчела* (у локалном говору *челе*). Простире се у висинском зони 740–1283 m. Обједињују осам заселака: *Чакање*, *Рипе*, *Костовину*, *Кршеве*, *Порчивалову*, *Бањицу*, *Пеиштерце* и *Богдановиће*. Помињу се током

XVIII в. Год. 1921. броје 43 дома и 315 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ђорђа* и *Св. Трифуна*), досељено углавном из Црне Горе и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,3 (1991). Струју добијају 1970, а водом се снабдевају из копаних бунара, са извора и др.).

ШТИТКОВО (172 ст.), ратарско-сточарско (68% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на пади-нама Анђелиног врха и Чемернице, 26 km источно од Нове Вароши. Површина атара износи 1.560 ha. По предању, име води порекло од *штитова* који су се ковали у селу током владавине Немањића. Просторно се развија у висинском појасу 1036–1314 m. Подељено је на седам заселака са породичним именима (*Чакаревићи*, *Чкоњевићи*, *Вучићевићи*, *Вјетровићи*, *Шекељићи*, *Борићићи* и *Каламтовићи*). У селу се налази пећина *Врело* са богатим накитом. Значајем се истичу остаци манастира Дубнице, у долини између река Врешевине и Камнице, за који се каже да је "тапија немањићке земље". Ш. је основано почетком XIII в., а први писани помен датира из XV в., када је центар жупе Барче. Насеље је крајем XIX и почетком XX в. ушорено Год. 1921. броји 34 дома и 314 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ђорђа*, *Митровдан* и др.), претежно пореклом из Црне Горе, Херцеговине и Босне. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,6 (1991). Старином из Ш. је позната српска кнежевска фамилија *Рашковића* из времена пре Косовског боја. У селу се налази православни храм (Бела црква) и школа из XVIII в. Струју добија 1974/75, а водом се снабдева са извора. Има четвороразредну ОШ и др. Главне сеоске манифестације су на *Ускрс* и *Велику Госпојину* ("Сиријада", продајна изложба сира). У фази усвајања је предлог проглашавања насеља *етно-село*, а школе културним добром.

НОВА ЦРЊА

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	6	15.4	84.6	0.3	3.0	286.7	409.2	42.3	38.8
1971.	-	6	15.9	84.1	-1.4	-2.0	288.6	391.6	53.9	42.1
1981.	-	6	16.8	83.2	-4.8	-2.3	315.8	377.4	50.4	48.0
1991.	-	6	16.2	83.8	-3.8	-7.1	341.7	367.7	46.0	41.4

АЛЕКСАНДРОВО (2.902 ст.), ратарско-сточарско (34,5% аграрног ст.) сеоско насеље панонског типа, на (80 m) лесно-песковитој греди, с обе стране међународног пута Зрењанин–Темишвар, 3 km јужно од Нове Црње. Од 1898. до 1969. год. пругом уског колосека било је повезано са Зрењанином. Површина атара

износи 5.465 ha. Првобитно носи назив *Александрово*, по краљу *Александру I Карађорђевићу*, потом после II светског рата *Велике Ливаде*, а од 1992. садашњи. Припада планским насељима. Правоугаоног је облика (широке и праве улице, уређени тротоари, дрвореди и травњаци, парк у центру насеља и сл.). Дели се на две главне физиономске целине: *Александрово* и *Александрово салаше*. Формирано је од 1921. до 1923. год. насељавањем српских добровољаца из I светског рата већином из Лике (Доњи Лапац, Оточац, Кореница и др.) и Баната (Меленци, Кумане, Нови Бечеј, Ново Милошево и др.). Ст. је српско – 89,8% (сеоска слава *Св. Илија*), а има Рома, Мађара и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,9 (1991). Православна црква *Св. великомученика Георгија*, чији дан је и црквена слава, подигнута је 1932. год. Водовод добија 1972, а гасовод 1992. год. Има децји вртић, осморазредну ОШ "Бранко Радичевић", библиотеку, споменик Александровско-карађорђевоком одреду подигнут 1949, споменички комплекс жртвама II светског рата на Јанушевцу, КУД "Лола", МК, здравствену станицу и апотеку, ветеринарску амбуланту, пољопривредну апотеку, пошту, локалну пијацу (пазарни дани – *недеља и среда*; робно-сточни ваљари од марта до новембра последње недеље у месецу), ловачко ("Фазан") и риболовачко удружење ("Бели амур"), коњички клуб и др. Носиоци привредног развоја су приватна газдинства (житарице, шећерна репа, сунцокрет, црни лук, семе за лук и арпацик, дуван, мак, говеда и свиње) и различита предузећа: Пољопривредно предузеће "Полет", фабрика сточне хране, погон за маринирање поврћа, погон за производњу мидерске робе "Мимоза" и др.

ВОЈВОДА СТЕПА (1.827 ст.), ратарско-сточарско (27,1% аграрног ст.) сеоско насеље ланонског типа, на (82 m) лесно-песковитој греди, 2 km од међународног пута Зрењанин–Темишвар, 5 km СИ од Нове Црње. Од 1898. до 1969. год. железничком пругом уског колосека насеље је било повезано са Зрењанином. Површина атара износи 4.632 ha. Првобитно носи назив *Леоновац*, по имену мајора – *Леоне*, на коме је формиран, а садашње име добија 1927. по *Степи Степановићу*, српском војводи из I светског рата. Правоугаоног је облика са широким и правим улицама, бетонским тротоарима, дрворедима, украсним шибљем, травњацима и цвећњацима. Обухвата два физиономска дела: *Војводу Степу*, централни део села, и *Колонију Кошунац*. Планско насељавање и изградња насеља почели су 1922–1924. год. Ст. је српско (91,3%), досељено из БиХ, Црне Горе, Лике и других делова Баната, а има Црногораца, Рома и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,1 (1991). Православна црква посвећена *Св. Васи-*

Нова Црња

лију Острошком, чији дан је и црквена слава, сазида-на је 1939. год. Водовод добија 1972, а гасовод 1990. год. Има децји вртић, осморазредну ОШ "4. октобар", библиотеку, спомен-дом културе (1981), споменик *Степи Степановићу* са 360 Солунаца – оснивача села (подигнут 1989), споменик борцима НОР-а, биоскоп, МК, здравствену станицу, ветеринарску амбуланту, апотеку и пољопривредну апотеку, пошту, банку, локалну пијацу (пазарни дани – *уторак и петак*), Пољопривредно предузеће "Степа Степановић", децју конфекцију "Маја", Ловачко удружење "Срндаћ" и др. Главни аграрни производи тржишног карактера су кукуруз, пшеница, шећерна репа, сунцокрет, рицинус, свиње и јунак.

НОВА ЦРЊА (2.353 ст.), центар истоимене општине (273 km², 6 насеља и 14.538 ст.), на (81 m) лесно-песковитој греди, с обе стране међународног пута Нови Сад–Зрењанин–Темишвар, 42 km СИ од Зрењанина, 92 km СИ од Новог Сада и 116 km СИ од Београда. Од 1898. до 1969. год. пругом уског колосека била је повезана са Зрењанином. Географске координате су 45°40' с.г.ш. и 18°16' и.г.д. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1991, износи 249 ha, а катастарска 3.491 ha (К.О. Нова Црња 1.687 ha и К.О. Молин 1.804 ha). Правоугаоног је облика са правим, широким и асфалтираним улицама, бетонским тротоарима, дрворедима кестена, пространим травњацима и цвећњацима испред кућа (површина уређеног зеленила у насељу 38 ha). Повезује две главне физиономске целине: *Нову Црњу*, главни део насеља, и *Нову Црњу салаше*. У близини Н.Ц. налазило се насеље *Молин* (расељено 1957. због подземних вода, а мештани се

иселили у суседна насеља, највише у Нову Црњу и Војводу Степу). Савремени централни (колективни) систем водоснабдевања добија 1968, а убрзо после тога и канализациону мрежу. Насеље је основано 1798, када се насељавају Мађари из Сегедина на пустару Бузитово. Досељавање Мађара из Честерега присутно је и 1828. год. Због концентрације Мађара и разлике од старије и веће Српске Црње до 1922, када добија данашње географско име, носи назив *Мађарска Црња* (*Magyar Czernya*). Ст. је мађарско (84,9%), а има Срба, Рома и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,2 (1991). Римокатоличка црква, код које је уз камен темељац 1842. засађено софорино дрво (постоји и данас као заштићено), подигнута је 1844. год. Има предшколску установу, осморазредну ОШ "Петефи Шандор" (стара зграда подигнута 1829, а нова 1984), библиотеку, биоскоп, аматерско позориште, КУД "Ендре Ади", Омладински дом (1975), здравствену и ветеринарску станицу, апотеку и пољопривредну апотеку, банку, локалну пијану (пијачни дан – субота; робно-сточни вашар сваке прве недеље у месецу од марта до новембра), Ловачки дом (1978) и др. Носиоци економског развоја су многобројна предузећа, од којих највећи значај имају: фабрика уља "Банат" (1963), фабрика шећера "Банаћанка" (1979), Земљорадничка задруга "Молин" и др. Знатан део мештана бави се пољопривредом као основном делатношћу (35,4% аграрног ст.).

Српска Црња

ко Крстин", Дом културе "Тоша Анкић", библиотеку, КУД "Радивоје Путник", споменик борцима НОР-а, здравствену станицу, ветеринарску амбуланту, апотеку и пољопривредну апотеку, пошту, банку, локалну пијану (због малограничног промета ради свакоднев-но), Ловачко удружење "Граничар" и др. Носиоци развоја тржишне аграрне производње (житарице, индустријско биље, свиње, говеда и живина) су приватна газдинства, Пољопривредно предузеће "1. октобар" и "Агрожива" (фарма бројлера).

РАДОЈЕВО (1.588 ст.), погранично (ка Румунији) ратарско-сточарско (34,7% аграрног ст.) сеоско насеље панонског типа, на (83 m) контакту лесне терасе и итебејске депресије, 18 km СИ од Нове Црње. Од 1898. до 1969. год. пругом уског колосека било је повезано са Зрењанином. Површина атара износи 4.474 ha. Спада у планска насеља (праве и широке улице, уређени тротоари, дрвореди, травњаци, парк у центру насеља и др.). Квадратног је облика. Обухвата две главне физиономске целине: *Радоево*, централни део села, и *Радоево салаше*. Помиње се 1334. год. под именом *Петерда*. Током 1770/71. када гроф Клари насељава Србе и Румуне из Тармате у околини Темишвара, 2 km јужно од *Петерде* формирано је ново насеље – *Кларија*, које назив добија по грофу. Садашње име село добија 1947. – по *Радоеу* Дакићу, народном хероју. Ст. је преовлађујуће српско (80,7%), пореклом из банатске Црне Горе у Румунији, а има и осталих етничких припадника (Роми, Мађари и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,4 (1991). У селу се налазе две цркве: православни храм *Св. оца Николаја – пренос моштију*, чији дан је и црквена слава, подигнут 1841. и римокатоличка из XIX в. Водовод добија 1968, а гасовод 1990. год. Има децји вртић, осморазредну ОШ "Стан-

СРПСКА ЦРЊА (5.046 ст.), погранично (ка Румунији) насеље (20,5% аграрног ст.) панонског типа, на (80 m) лесно-песковитој греди и делу лесне терасе, с обе стране пута Зрењанин–Темишвар, у близини (1,5 km) истоименог граничног прелаза, 10 km СИ од Нове Црње. Од 1898. до 1969. год. била је повезана пругом уског колосека са Зрењанином. Површина атара износи 6.852, а грађевинског рејона насеља 454 ha (по урбанистичком плану из 1998). Припада планским насељима. Друмског је облика (СИ–ЈЗ). Обједињује три главна физиономска дела: *Српску Црњу*, *Јакишићево* и *Српску Црњу салаше*. Одликује се знатном уређеношћу (праве, широке и већином асфалтиране улице, бетонски тротоари, дрвореди, травњаци и цвећњаци испред стамбених објеката; површина уређеног зеленила износи 99 ha и др.). Помиње се 1373, као и касније у Крушевачком поменику као српско насеље. Почев од 1790. северно од данашњег насеља формирана је *Немачка Црња*, која је крајем II светског рата, када су се Немци повукли са окупаторском војском, спојена у једно насеље (административну целину) са садашњом С.Ц. Садашње ст. је преовлађујуће српско (82,2%),

НОВИ БЕЧЕЈ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	3	48.9	51.1	2.4	5.8	276.5	324.3	42.5	42.1
1971.	1	3	50.7	49.3	-0.5	-1.9	293.6	310.7	41.7	39.4
1981.	1	3	53.1	46.9	-3.8	-1.4	282.3	284.4	44.3	43.2
1991.	1	3	53.5	46.5	-5.7	-4.9	294.4	303.7	43.7	42.0

староседелачко и досељено у XVIII в. и после II светског рата (405 породица) из Босанске крајине, а има и осталих етничких припадника (Роми, Мађари и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991). Православни храм *Св. великомученика Прокопија*, чији дан је и црквена слава, са иконостасом и иконама које је насликао Ђура Јакшић, подигнут је 1788. год. Електрифицирана је 1929, водовод добија 1968, а гасовод 1990. год. Носиоци привредног развоја су многобројна предузећа: Пољопривредно предузеће "Јакшићево", Земљорадничка задруга "Симо Шолаја", Млинско-пекарско предузеће "Будућност", фабрика грађевинске столарије "Липа", Индустрија грађевинског материјала "5. октобар", фабрика медицинске пластике "Хемофарм", Комунално-грађевинско предузеће "Обнова", ТП "Липар", мотел "Каштел" и др. Има родну кућу Ђуре Јакшића из прве половине XIX в. са меморијалним музејем, МК (до 1960. седиште општине за 4 насеља – Јакшићево, Радојево, С.Ц. и Хетин), пошту, банку, царинарницу, робну кућу, локалну пијацу (пијачни дани – *уторак и субота*), Ловачко удружење "Јелен" и др. Матична библиотека, основна и средња пољопривредна школа, дом културе и КУД носе име *Ђуре Јакшића*, књижевника и сликара рођеног у С.Ц., где се у знак сећања на знаменитог српског уметника и Александра Зарина, академског вајара, сваке год. прве недеље у јуну одржава културна манифестација "Липарске вечери".

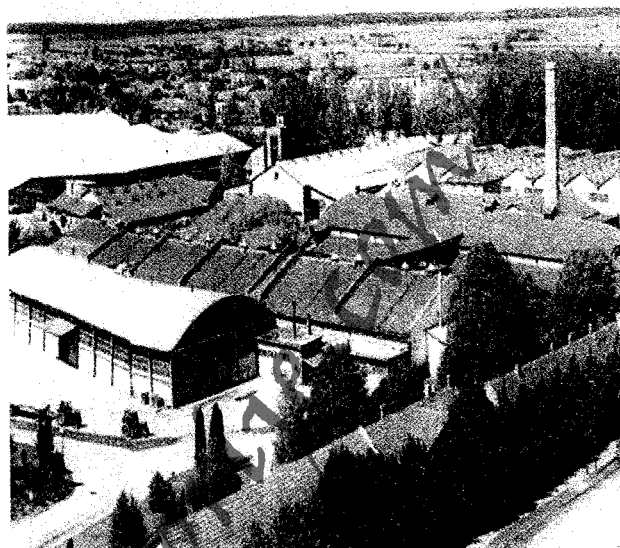
ТОБА (822 ст.), ратарско-сточарско (51,1% аграрног ст.) сеоско насеље панонског типа, на (80 m) равничарском терену итебејске депресије, 6 km СЗ од Нове Црње. Површина атара износи 2.373 ha. Назив села је мађарског порекла (*toba* – место у води, језеру). Спада у планска насеља. Правоугаоног је облика (праве и широке улице, бетонирани тротоари, дрвореди и травњаки) са физиономским продужетком ка СИ. Обједињује две целине: *Тобу*, главни део села, и *Тобу салаше*. Помиње се 1781. год. под називом *Велика Тоба* (*Nagy Toba*). Ст. је углавном мађарско (91,8%), колонизовано 1811. и 1813. из околине Сегедина, а има и осталих етничких припадника (Роми, Срби и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,1 (1991). Римокатоличка црква подигнута је 1876. год. Водоснабдевање је колективно (водовод изграђен 1966). Има четвороразредну ОШ, споменик борцима палим у II светском рату, библиотеку, задружни дом (основан 1948), омладински дом (1976), КУД "Петрефи Шандор", биоскоп, МК (смештена у најстаријем јавном објекту у селу из 1811), здравствену станицу (1966), пошту (1978), банку и др. Носиоци развоја тржишне аграрне производње (житарице, индустријско биље, поврће, цвеће, јунак и свиње) су приватна газдинства и Кооперација "Братство".

БОЧАР (2.007 ст.), ратарско-сточарско (12,8% аграрног ст.) сеоско насеље панонског типа, на (80 m) контакту лесне терасе (85 m) и алувијалне равни (76 m) Тисе, 25 km СИ од Новог Бечеја. Површина атара износи 4.983 ha. Припада планским насељима. Неправилног је петугаоног облика са широким асфалтираним улицама, уређеним тротоарима и дрворедима. Подељен је на пет просторно-физичких целина: *Тратину* (најстарија), *Подбару*, *Вашириште – Пескару*, *Јамурине* и *Дудару*. Формиран је у окружењу са траговима старије насељености (мање источнотоско гробље из IV в. и гепидска некропола на локалитету Песак). Помиње се 1211. год. као посед војника Чанадске жупаније *Бочарда*, по којој највероватније добија географско име (по другом тумачењу назив води порекло од давнашњег занимања мештана – *бочар*, на старословенском и руском језику значи *бачвар*, *качар*). Крајем XIV в. и 1753. год. помиње се као насеље у коме живе Срби. Немци се насељавају 1821, а исељавају 1944. год. Ст. је претежно српско (74,9%), досељено 1946. из Босне, и мађарско (13,6%), досељено крајем XIX в. из околних села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). У насељу се налазе две цркве: православна (1814) посвећена *Св. архангелу Гаврилу*, чији дан је и црквена слава, и католичка подигнута 1842. год. Електрично осветљење добија 1952/53, водовод 1968, а гасовод 1988. год. Има дечји вртић, осморазредну ОШ "Доситеј Обрадовић", библиотеку, омладински дом који је смештен у објекту "Новог каштела" из 1903. (подигнут на темељима старог из 1820), КУД "Братство", МК, здравствену амбуланту, Пољопривредно добро "Душан Кошутић", конфекцију "Ботекс", циглану, робну кућу, банку, пошту, апотеку, ловачко друштво (1952), локалну пијацу (пазарни дани – *четвртак и недеља*) и др. Сваке год. прославља се 4. октобар – *Дан ослобођења насеља*. Производња житарица, индустријског и крмног биља, као и узгој овца, свиња и говеда тржишног је карактера.

КУМАНЕ (4.068 ст.), ратарско-сточарско (20,2% аграрног ст.) насеље панонског типа, на (79 m) алувијалној равни Тисе, поред железничке пруге Зрења-

нин–Кикинда, 12 km ЈИ од Новог Бечеја. Површина атара износи 10.148 ha. Претпоставља се да назив потиче од *Кумана*, једног огранка азијских Турака. Због честих поплава више пута мења локацију. Садашње насеље (квадратног облика са широким и правим улицама) формирано је 1801. год. На месту пресецања две главне улице, у средишту насеља, изграђен је трг са спомеником борцима палим у НОР-у. Убраја се у стара насеља. Као српска општина помиње се у Пећком поменику 1660/61. год. Српским граничарима из Поморишја и Потисја насељено је 1751/52. год. Ст. је српско (85,7%), а има и осталих етничких припадника (Роми, Мађари, Хрвати и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,8 (1991). У К. су рођени *Јован Веселинов Жарко* (1906–1982), народни херој и српски политичар, и *Лаза Телечки* (1839–1873), глумац и редитељ, у чију част се сваке год. крајем септембра приређују дани позоришта – “Дани Лазе Телечког”. Православна црква Св. Арханђела подигнута је 1832. (културно добро од 1983), а има иконе и друге предмете из XVIII в. Електрично осветљење добија 1956, водовод 1971, а гасовод 1992. год. Има Дечји вртић “Миленко Титин”, осморазредну ОШ “Милан Станчић Уча”, библиотеку, дом културе, биоскоп, задружни дом, КУД “Јован Аћимац”, МК (до 1960. седиште општине), здравствену станицу, апотеку, пошту, предузеће хемијске индустрије “Бисер”, циглану, бензинску пумпу, банку, локалну пијаву (пазарни дани – *четвртак и недеља*). Ловачко друштво “Светозар Берић” и др. Носиоци развоја интензивне и тржишне пољопривредне производње (жита, индустријско и крмно биље, овце, свиње и говеда) су, осим приватних газдинстава, предузеће “Јединство” и Земљорадничка задруга “Кумане”.

НОВИ БЕЧЕЈ (15.404 ст.), градско насеље и пристаниште на каналу Дунав–Тиса–Дунав (237,3 km), центар истоимене општине (609 km², 4 насеља и 28.788 ст.) у средњем Банату (8.886 km²), на (79 m) додиру лесне терасе (81 m) и алувијалне равни (76 m) Тисе, леве притоке Дунава, поред железничке пруге (изграђена 1883) и асфалтних путева ка Зрењанину, Кикинди и бачким насељима, 39 km СЗ од Зрењанина, 59 km СИ од Новог Сада и 134 km северно од Београда. Географске координате су 45°36' с.г.ш и 20°8' и.г.д. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1969, износи 1.200 ha, а катастарска 28.238 ha. Име града је мађарског порекла: од речи *беч* – властелинско добро, посед. Урбаним склопом обједињује два раније посебна насеља: *Нови Бечеј* и *Врањево* (припојено граду 1946, када носи назив *Волошиново*, по руском војсковођи *Волошинову*). Одликује се знатном урбанистичком уређеношћу и комуналном инфраструктуром (електрично осветљење добија 1926, водо-

Нови Бечеј

вод (1968. итд.). Улице су широке и паралелне, а једина одступања су уз насип Тисе и напуштено корито Малог Бечеја. Урбани центар је близу уређеног кеја Тисе, где су главни јавни објекти, централни трг и парк. Спада у стара насеља. Помиње се 1091. год. као утврђење – *Castellum de Beche*, на Тиси. Први писани помен о *Врањеву* (*Francisdorf*), под именом *Арача*, датира из 1332. год. Од 1422. год. је *вашарско место*, а 1440. припада бечејској тврђави. У XV в. посед је Стевана и Ђурђа Бранковића. Током турске окупације, када је расељен, па потом обновљен (под именом *Врањево*) насељавањем Срба граничара 1752, добија назив *Турски Бечеј*. У време насељавања Мађара 1782. год. Срби се иселавају (1783/84) у Војну границу. Крајем XIX в. добија обележја варошице и постаје срески центар. До 30-их год. XX в. је најважније место за извоз жита из Баната. После II светског рата, одлуком Скупштине СР Србије 1954. добија статус *градског насеља*. Ст. је национално мешовито (*градска слава Велика Госпојина*, када се приређује и традиционална “Ревиија парадних коња”), већином српско (56,2%) и мађарско (30,2%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,8 (1991). У Н.Б. су рођени *Јоца Савић* (1847–1915), глумац, режисер, театролог и педагог светског угледа, и *Јосиф Маринковић* (1851–1931), познати српски композитор у чију част се организује музичка манифестација “Обзорја на Тиси”. У граду се налазе два српска православна храма: Св. Николе или Градска црква (1774) и Св. Јована Претече (1807) у *Врањеву*, и две католичке цркве. Има две осморазредне ОШ, две СШ, аматерско позориште, библиотеку, Раднички дом “Јован Веселинов Жарко”, народни универзитет, Галери-

ју "Село", познати споменик Арачу из XIII в. (базилика у рушевинама), "Манастир", стару српску православну капелу (1742), неолитско археолошко налазиште Матејски Брод (8 ha), медицински центар, геронтолошки центар, ветеринарску амбуланту, пошту, пијацу (пазарни дани – *недеља, среда и петак*, а робно-сточни вашари сваке четврте недеље од марта до новембра) и др. Носиоци привредног развоја су многобројна предузећа, од којих већи значај имају: Пољопривредно предузеће "Соколац", две земљорадничке задруге "Врањево" и "Ђерам", Индустрија грађевинске керамике "Пошет", Бродоградиле "Тиса", фабрика опреме и прибора "ИМТ", конфекција "Клуз-Тиса", трикотажа "Младост", фабрика обуће "Победа", прехрамбена индустрија "Житопреграда", трговинско предузеће "Потисје", хотел "Тиски цвет" и др. На локалитету Бисерно острво узгаја се винова лоза од које се прави чувено вино "Крокан".

НОВО МИЛОШЕВО (7.309 ст.), ратарско (24% аграрног ст.) модерно насеље панонског типа, на (81 m) лесној тераси – месту где се од железничке пруге Зрењанин–Кишкина одваја пруга за Суботицу, 20 km СИ од Новог Бечеја. Површина атара износи 17.492 ha. Правоугаоног је облика (СИ–ЈЗ). Одликује се правим, асфалтираним и широким улицама, дрворедима, уређеним тротоарима, травњацима, цвећњацима и парковима (10 ha). Садашње насеље формирано је 1945. год. спајањем два стара насеља: *Беодре* и *Драгутинова*, у једно насеље под данашњим називом, који добија по *Милошу Поповом Клими*, познатом првоборцу. *Беодре*, која захвата јужни део данашњег насеља, помиње се 1331. под именом *Белдре*. Касније је расељена, па потом обновљена 1756, када се насељавају Срби, Мађари и Немци. Статус *варошице* и право одржавања вашара три пута годишње добија 1805. год. *Драгутиново* (заузима северни део данашњег насеља), које се помиње се 1723, до Светског рата носи назив *Карлово*. Од 1774 до 1876. год., после развојачења Војне границе, насељено је Србима. Данашње ст. је претежно српско – 73,4% (месна слава *Св. Илија*), и мађарско (15,1%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,8 (1991). У Н.М. су рођени *Теодор Павловић Тоша* (1804–1854), публициста и обновеитељ Матице Српске, и *др Ђорђе Јовановић*, оснивач Медицинског факултета у Београду. У насељу се налазе три цркве: римокатоличка (1841) у *Беодри* и две српске православне: *Св. архангела Гаврила и Михаила* (1842) у *Драгутинову* и *Св. архиђакон Стефана* (1874) у *Беодри*. Н.М. савремени водовод добија 1964, а канализациону мрежу и гасовод 1985. год. Има децји вртић, осморазредну ОШ "Милош Попов Клима", дворач Карачони из 1857, шест споменика жртвама палим у II светском рату и 18

Арача код Новог Бечеја – остаци средњовековне цркве

спомен-плоча, дом културе, библиотеку, КУД "Марија Пајић", МК (до 1960. седиште је општине за два насеља – Н.М. и Бочар), здравствену станицу, ветеринарску амбуланту, пошту, три банке, мотел "Ловац", локалну пијацу (пијачни дани – *недеља и среда*, а робно-сточни вашари од марта до новембра прве недеље у месецу), бензинску пумпу, Ловачко друштво "Лаза Пајић", Риболовачко друштво "Караш" и др. Носиоци привредног развоја су Пољопривредно добро "Војводина", Земљорадничка задруга "Милошево", више индустријских предузећа – "Новомилошевачки млин" (1910), хемијска индустрија "Хином" (1981), "З. октобар" (металопреграда, картонажа и графика), циглана, "Жеравица" (Бошов сервис), "Звезда" (угоститељство и трговина) и др. Водећи пољопривредни производи намењени тржишту су пшеница, кукуруз, индустријско и крмно биље и др.

НОВИ КНЕЖЕВАЦ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	7	46.2	53.8	0.7	1.6	401.2	354.5	47.8	48.4
1971.	-	7	49.3	50.7	1.6	-4.3	403.2	356.8	46.7	46.1
1981.	1	8	54.3	45.7	1.4	-8.3	367.0	356.7	47.4	46.5
1991.	1	8	58.4	41.6	-5.7	-12.9	399.3	366.4	45.0	44.7

БАНАТСКО АРАНЂЕЛОВО (1.912 ст.), погранично (ка Румунији) ратарско (32,7% аграрног ст.) сеоско насеље панонског типа, на (82 m) лесној тераси изнад

Широке Баре, поред железничке пруге ка Кикинди, 12 km источно од Новог Кнежевца. Површина атара износи 7.559 ha. У атару се гнезди дропља, које нема у другим деловима Србије. Садашње географско име добија после I светског рата по *Светом Архангелу*. Припада плански подигнутим насељима. Правоугаоног је облика. Обједињује три физиономске целине: *Лунгу*, *Буџак* и *Подбару*. Претечу данашњег села чини насеље *Оросламош* (помиње се 1247), које је под тим именом уписано на карти из 1723–1725. (уцртана два насеља са истим називом, од којих једно као ненасељено). Ст. је конфесионално (*вашиари* и сеоске славе 13. јуни: *Св. Антунски – Благдан*, и 26. јули: *Св. архангел Гаврило*) и етнички хетерогено (Срби, Мађари, Роми и др.). Између 1748. и 1761. год. из суседног села Мајдана досељава се у знатном обиму српски живаљ (слави *Ђурђевдан*, *Св. Николу* и *Св. Јована*), а Мађари се насељавају 1785. год. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,2 (1991). У селу се налазе две цркве: православна *Св. архангела Гаврила* и *Михаила* (1827) и католичка *Св. Антуна* подигнута средином XIX в. Струју и колективно водоснабдевање добија 70-их год. XX в. Има осморазредну ОШ "Јован Јовановић Змај", дом културе, здравствену амбуланту, пошту, погон папирне индустрије "Лепенка" из Новог Кнежевца, фабрику тепиха "Банаћанка", циглану, земљорадничку задругу и др. Гравитациона сфера насеља обухвата четири суседна села – Рабе, Мајдан, Подлокањ и Сигет.

БАЛА (1.072 ст.), погранично (ка Мађарској) и најсеверније банатско ратарско (41,6% аграрног ст.) сеоско насеље панонског типа, на (84 m) лесној тераси поред државне границе, 12,5 km северно од Новог Кнежевца. Површина атара износи 2.735 ha. Стада у планска насеља. Правоугаоне је основе са ушореним кућама и правим улицама. Обухвата два дела: *Центар села* и *Шире село*. Убраја се у стара насеља. Помиње се у XV в. и касније. Ст. је национално (*вашиар* и сеоска слава *Св. архангел Гаврило*) мешовито: претежно српско – 79,5% (слави *Св. Јована*, *Ђурђевдан* и *Св. Николу*), досељено из Поморишја у XVIII в. и после 1991. из ратом захваћених делова БиХ и Хрватске, а има и осталих етничких припадника (Мађари, Роми и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,5 (1991). Православни храм *Св. архангела Гаврила* изграђен је 1794. год. Струју добија 30-их, а локални водоводни систем 70-их год. XX в. Има четвороразредну ОШ, дом културе, здравствену станицу, пошту, земљорадничку задругу и др.

КРСТУР (1.552 ст.), ратарско (31,6% аграрног ст.) сеоско насеље панонског типа, на (86 m) контакту лесне заравни и алувијалне равни Тисе, леве притоке

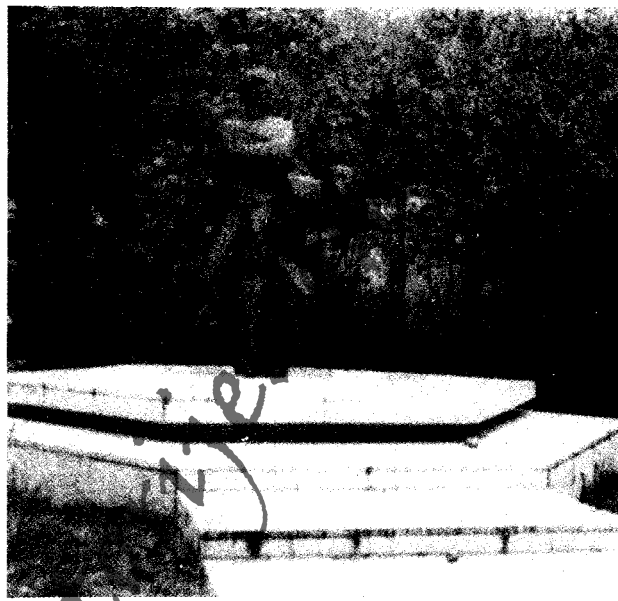
Дунава, 8 km северно од Новог Кнежевца. Површина атара износи 5.135 ha (К.О. Српски Крстур). Наводи се и под именом *Српски Крстур* (1998). Обухвата две целине: *Бајур* (назив по истоименом неолитском археолошком налазишту) и *Станицу* (по железничкој станици). Убраја се у стара насеља. Помиње се 1390. под именом *Пап Керестур*. Ст. је српско – 74% (слави *Св. Јована*, *Ђурђевдан* и *Св. Николу*), сеоска слава *Ђурђиц*, досељено из Поморишја и Потисја крајем XVIII в, а има Мађара, Рома и других етничких припадника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,3 (1991). Православни храм *Св. великомученика Георгија* изграђен је 1878. год. Струју добија 30-их год. XX в., а водом се снабдева преко локалног водовода изграђеног 1972. год. Има осморазредну ОШ "Јован Јовановић Змај", зграду бившег народног одбора општине из 1830. (културно добро од 1972), дом културе, здравствену амбуланту, пошту, земљорадничку задругу и др. У селу се приређују три *вашара*: првомајски (1. мај), септембарски (прва недеља у септембру), у организацији римокатоличког живља, и јесењи (16. новембар), на дан сеоске славе.

МАЈДАН (387 ст.), погранично (ка Румунији) ратарско (47,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, 200 m источно од државне границе, у подножју (63 m) лесног брега (90 m), 12,5 km СИ од Новог Кнежевца. Површина атара износи 2.378 ha. По физиономији одступа од села панонског типа. Куће су ушорене, распоређене у дужини од 600 m, с обе стране локаног пута (једне улице) за Банатско Аранђелово. Подељен је на четири физиономска дела: *Мајдан*, главни део села, *Шушаљ*, *Шашић* и *Рит салаше*. Помиње се 1723–1725. год. под називом *Оросламош*. Тада су постојала два *Оросламоша*, од којих је један претеча данашњег М., а други Банатског Аранђелова. На месту данашњег села у време турске окупације налазило се насеље *Мајдан*, у коме су живели Срби досељени почетком XI в., када су подигли манастир *Св. Ђорђа*. Током XIII в. Срби се иселавају под притиском Мађара углавном у Оросламош (Банатско Аранђелово), а манастир *Св. Ђорђа* отивају Бендиктанци с намером да покатоличе ст. Данашње село формирано је насељавањем Мађара 1733. из Куншата, Сегедина и Ходмезе-вашархеља. Ст. је мађарско (90%), а има и осталих националности (Срби, Хрвати и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 2,5 (1991). На *Велику Госпу* приређује се *вашиар* (у народу назван *буч*). У селу се налази богомоља *Св. Марије*. Има четвороразредну ОШ, здравствену амбуланту, пошту, земљорадничку задругу и др.

НОВИ КНЕЖЕВАЦ (8.062 ст.), градско насеље (по правном критеријуму) и центар истоимене општине

Ловачки дом код Новог Кнежевца

Нови Кнежевац – споменик борцима 1941–1945.

(306 km², 9 насеља и 13.816 ст.) панонског типа, у северном Банату (8.886 km²), на (82 m) левој обали Тисе (164 km), леве притоке Дунава – месту где се лесна тераса највише приближује Бачкој лесној заравни и где је алувијална равна Тисе најужа, 45 km СЗ од од Кикинде, 120 km СИ од Новог Сада и 175 km северно од Београда. Географске координате су 46°3' с.г.ш. и 20°6' и.г.д. Садашњи урбанистички развој остварује се по ГУП-у усвојеном 1998, а површина катастарске територије износи 12.726 ha. Правоугаоног је облика. Урбаним склопом обухвата четири физиономска дела: *Нови Кнежевац*, *Обилићево*, *Нови Кнежевац, салаше* и *Обилићево салаше*. Град има уређен кеј, пешчану плажу, хотел "Парк", богато ловиште у својој околини, где преовлађује ситна дивљач (дисица, зец, фазан и др.), а у његовој близини (1,5 km источно од града) налази се велики рибњак (шаран и караш), који представља фосилни меандар Тисе. Претечу данашњег града чини старо словенско насеље – *Кенезеха*. У време турске владавине носи назив *Турска Кањижа*. По укидању Војне границе 1752, када се у знатном броју насељавају Срби, јужно од постојећег насеља формирано је ново насеље *Jozefsdorf*, које између I и II светског рата носи назив *Обилићево*. Оно је временом физиономски спојено са данашњим градом. Ст. је етнички и конфесионално мешовито (*вашиари Вакрски понедељак*, 13. јули – *Благдан*, и 16. новембар – *Ђурђици*), а већину чине Срби и Мађари. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,8 (1991). У граду се налазе три цркве, од којих су две православне: Св. архангела Михаила (1750–1770) и Св. архангела Гаврила (1854), а једна римокатоличка – Св. Ђорђа. Електричну енергију добија 30-их

год. XX в., а централни систем водоснабдевања после II светског рата. Носиоци привредног развоја су многобројна предузећа, од којих већи значај имају: пољопривредно-индустријска и индустријска – ПИК "Спасоје Стејић", фабрика тепиха "Банаћанка", циглана, ливница, фабрика картона "Лепенка" и др. Аграрном производњом, која је интензивна и тржишна, као основном делатношћу бави се 12,6% укупне градске популације. Има предшколску установу, осморазредну ОШ "Јован Јовановић Змај", СШ, библиотеку са више од 30 хиљ. књига, позориште, биоскоп, културно-забавну манифестацију "Летњи дани на Тиси" (ликовна колонија, изложбе, предавања, спортска такмичења на води и сл.), старо здање културно-историјског значаја – дворца племићке породице Шулке (394 m²) из 1782, дом здравља, ветеринарску станицу, пијаци (пазарни дани – *среда и недеља*) и др.

ПОДЛОКАЊ (172 ст.), ратарско (50% аграрног ст.) сеоско насеље панонског типа, на (90 m) узвишеној греди, 12,8 km СИ од Новог Кнежевца. Припада К.О. Банатско Аранђелово (7.559 ha). Атар је, између осталог, богат ситном дивљачи (зец, фазан и др.). Правоугаоног је облика (ЈЗ–СИ). Простире се у дужини од 900 m. Спада у млада насеља. Основан је после I светског рата, када се насељавају српске добровољачке породице. После II светског рата насељава се и српски живаљ из Лике и околине Босанског Петровца. Ст. је српско – 93,6% (слави *Св. Јована*, *Ђурђевдан* и *Св. Николу*), а има и осталих националности (Црногорци, Мађари и др.). Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,4 (1961) до 4,6 (1991). Локални водовод добија почетком 50-их год. XX в. Има земљо-

радничку задругу и др. Аграрна производња је интензивна и тржишно оријентисана.

РАБЕ (195 ст.), двострано погранично ратарско-сточарско (52,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (91 m) лесној тераси поред југословенско-мађарско-румунске тромеђе, 12,8 km СИ од Новог Кнежевца. Припадају К.О. Мајдан (2.378 ha). Линијског су облика (СИ-ЈЗ). Простиру се у дужини од 900 m. Окосницу физиономског развоја чини главна улица. Припадају старим селима. Претеча данашњег насеља помиње се 1256. год. Ст. је мађарско (98,6%), а има и осталих националности (Срби, Македонци и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,7 (1991). Локални систем водоснабдевања добијају 60-их год. XX в. Пољопривредни производи (кукуруз, пшеница, поврће – лук, парадајз, паприка и др., и живина) се пласирају на пијацама у Новом Кнежевцу и Кикинди.

СИГЕТ (294 ст.), погранично (ка Румунији) сточарско (46,3% аграрног ст.) сеоско насеље панонског типа, на (85 m) делу лесне терасе у виду острва, 12 km источно од Новог Кнежевца. Припада К.О. Банатско Аранђелово (7.559 ha). Назив села је мађарског порекла – потиче од главног својства топографског положаја: *siget* – острво. На неким картама уписан је под називом *Мали Сигет*. Спада у планска насеља са ушореним кућама и правим улицама које се секу под правим углом. Настао је као физиономски део Банатског Аранђелова. Статус самосталног насеља добија 1974. год. Ст. је претежно српско – 69,7% (слави *Св. Јована, Св. Петку и Св. Архангела*), и мађарско (24,1%). Индекс (i_s) демографског старења 1991. год. износи 0,7. Водоснабдевање је колективно (водоводни систем за Банатско Аранђелово и С.).

ФИЛИЋ (170 ст.), ратарско-сточарско (31,8% аграрног ст.) сеоско насеље панонског типа, на (86 m) лесној тераси, 5 km источно од Новог Кнежевца. Припада К.О. Нови Кнежевац (12.726 ha). Спада у планска насеља. Друмског је облика. Обухвата низове кућа изграђене дуж пута ка Новом Кнежевцу. Основан је као физиономски део Новог Кнежевца. Статус самосталног насеља стиче 1978. год. Ст. је мађарско (51,2%) и српско – 44,7% (слави *Св. Саву и Ђурђевдан*). Индекс (i_s) демографског старења 1991. год. износи 0,6. Електрично осветљење добија је после II светског рата, а водом се снабдева преко локалног система. Има дом културе, у коме се једном недељно организује служба за житеље римокатоличке конфесије. Пољопривредна производња је интензивна, главни тржишни производи су поврће, свиње и живина, а продају се у Новом Кнежевцу, Кањижи и Чоки.

НОВИ ПАЗАР

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	98	35.2	64.8	29.3	20.6	411.3	262.1	32.5	35.4
1971.	1	98	45.0	55.0	19.2	16.8	420.3	274.8	32.7	44.5
1981.	1	98	55.5	44.5	20.8	9.5	425.5	311.8	34.1	46.5
1991.	1	98	60.7	39.3	19.2	7.7	397.1	388.8	37.2	43.7

АЛУЛОВИЋЕ (424 ст.), воћарско и ратарско (52,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног (друмског) типа, на (600–710 m) долинским странама Дежевске реке (35 km), леве притоке Рашке, 10 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 1.022 ha. У вишим деловима атара су шуме (храст и буква) и пашњаци. Повезује две физиономске целине: *Село (Алуловиће)*, главни део насеља, и издвојени заселак *Будиће* (до 1959. самостално насеље) на падинама Голије (1833 m). Савремени физиономски развоја остварује се дуж пута ка Новом Пазару. Основано је на месту са остацима предсловенске насељености (археолошки налази из римског периода – новац и др.). После ослобођења од Турака, када се наводи као заселак Ковачева под именом *Алуловићи*, броји 96 житеља (1914), а 1921. год. 16 домова и 90 житеља (заселак у саставу Полошке општине). Ст. је српско (слави *Јованџдан, Ђириловдан, Ђурђевдан, Илиндан, Св. Врачеве, Мратиндан, Митровдан, Аранђеловдан и Никољдан*), углавном стариначко (пореклом из околине Пећи, досељено 1690), и досељено из Херцеговине и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,2 (1991). Електрично осветљење добија 1968, а водоснабдевање је индивидуално (извори, копани бунари и гравитациони водоводи). Њиве су у окућницама и речној долини, где их називају "луг". Производња воћа (јабукe, крушке и др.) и житарица тржишно је оријентисана.

БАЈЕВИЦА (577 ст.), ратарско и воћарско (42,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног (друмског) типа, претежно на (550–700 m) левој долинској страни Долачког потока (8 km), леве притоке Јошанице, 6 km ЈЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 514 ha. Обједињује три засеокa: *Голодерицу*, поред пута Нови Пазар–Рибариће у долини Јошанице, *Жирачки долац* и *Лукишића*, у чијем окружењу је храстова шума. Остаци старина указују на знатну старост насеља ("грчко гробље", остаци хришћанског гробља, црквине у засеоку *Жирачки долац* и сл.). Помиње се 1455. год. под именом *Бајев Поток* (14 домова) и касније под данашњим именом. После ослобођења од Турака броји 184 житеља (1914), а 1921. год. 31 дом и 194

жителя. Ст. је муслиманско, досељено у другој половини XIX в. из околине Тутина. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Струју добија 1982, а водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода. У аграрној производњи већи значај има гајење поврћа, житарица и јабука.

БАЊА (350 ст.), приградско бањско и ратарско (8,3% аграрног ст.) насеље збијеног типа, на (500 m) узаним долиним странама Избичке реке (25 km), десне притоке Рашке (39 km), 2,5 km СИ од Новог Пазара. Површина атара износи 348 ha. Назив добија по термоминералним изворима – бањама, поред којих је настала. Обухвата седам махала (*Угљани, Красићи, Асопићи, Шкријељи, Суходолци, Хоџићи и Долово*). Убраја се у стара насеља. Основана је на месту са значајним остацима предсловенске насељености (археолошки налази из римског периода: град – војни логор и остаци терме). У летопису попа Дукљанина помиње се крајем XII в. под именом *Калдане*, током турске окупације као *Бања Петка*, а после ослобођења од Турака под именом *Бања Илије* (1914. – 70 житеља). Год. 1921, када се наводи као заселак у саставу Постоњске општине, броји 12 домова и 70 житеља. Ст. је муслиманско, досељено пре (околина Тутина) и после I светског рата (*Пештер* и околина *Бијелог Поља*), и српско (слави *Јованџан* и *Никољдан*), досељено из села *Грађановића*. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Електричну енергију добија 1972, а водоснабдевање је колективно (прикључак на градски водовод Новог Пазара). Има четвороразредну ОШ, Завод за лечење и рехабилитацију оболелих од миопатије и неуромиопатије (дистрофије) и др.

БАРЕ (71 ст.), сточарско (49,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1200 m) падинама Рогозне (1479 m), 16 km ЈИ од Новог Пазара. Површина атара, у коме преовлађују ливаде, пашњаци и букова шума, износи 567 ha. Издужеог (друмског) је облика. Спада у стара насеља. У средњовековно доба кроз село је пролазио један крак познатог Цариградско-призренског друма. Помиње се у турском попису 1455, када броје 7 домова. Старо српско село временом је расељено, а данашње настаје средином XIX в. После ослобођења од Турака броји 180 житеља (1914), а 1921. год. 14 домова и 104 житеља. Ст. је српско (слави *Стефандан, Александровдан, Петровдан, Вучиндан* и *Никољдан*), досељено углавном средином XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Електрично осветљење добија 1982, а водоснабдевање је индивидуално (извори и чесме).

БАТЊИК (66 ст.), сточарско (21,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (455 m) СИ падинама Глушичког брда (794 m) и Градине (749 m) и левој долиној страни Јабланичког потока, десне притоке Рашке, 11 km СИ од Новог Пазара. Површина атара износи 431 ha. У атару, изнад насеља, има пашњака и храстове шуме. Поједини делови села смештени су на заравнима долине стране. Последњих год. присутно је премештање неких сеоских кућа ближе савременом путу Нови Пазар–Рашка. Помиње се као заселак *Панојевића* код Рашке (1914. – 72 житеља, 1921. – 9 домова и 81 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Јованџан, Ђурђевдан* и *Лучиндан*), досељено већином средином XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,3 (1991). Електрично осветљење добија 1973, а водом се снабдева преко локалних водовода.

БЕКОВА (161 ст.), сточарско (66,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на ЈИ падинама Голије (1833 m) и уским долиним странама Падежа, у висинској зони 700–1000 m, 20 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара, где има храстове и букове шуме, износи 1.531 ha. Дели се на три физиономска дела: *Калудру* (до 1959. посебно насеље), *Горњу* и *Доњу Бекову*. Убраја се у стара насеља са значајним остацима раније насељености (хришћанско "грчко" гробље, камене плоче, црквиште Св. цара Константина и царице Јелене, утврђења – градине и др.). Под данашњим именом помиње се 1711. год. После ослобођења од Турака, када се наводи као заселак *Полокца*, броји 52 житеља (1914), а 1921. год. (самостално село) 24 дома и 127 житеља. Ст. је српско (слави *Стефандан, Јованџан, Илиндан, Мратиндан, Митровдан, Ђурђиц, Аранђеловдан* и *Никољдан*), досељено из Црне Горе средином XIX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,8 (1991). Има православну цркву Св. Димитрија која се помиње 1314. у повељи краља Милутина. Електричну енергију добија 1968, а водоснабдевање је индивидуално (извори и чесме).

БЕЛЕ ВОДЕ (1.132 ст.), ратарско-сточарско (53,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (800 m) долиним странама Људске реке и падинама Беловодског брда, дуж пута Нови Пазар–Дуга Пољана–Сјеница, 26 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 1.443 ha. Назив, по предању, потиче од многобројних бистрих, пенушавих извора *беле воде*. Обухватају три физиономска дела: *Бановицу* (до 1959. самостално насеље), *Горње* и *Доње Чебинце*. У околини села има пет мањих *пећина*. Од старина значајем се истичу три "грчка гробља" ("под Лагоч", Беловодско и Перово кућиште). Ст. је муслиманско, досељено у

XVIII в. из Ругове (старином из Малесије у Албанији), Берана, Брњице (1934), Бродарева, Роваца и Босне, и српско (слави *Јованџан*, *Лучиндан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*), досељено 1925. и после II светског рата из насеља на Голији. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Електричну енергију добијају 1973, телефонске 1998, а водом се снабдевају преко локалних водова. Имају осмозаградну ОШ, МЗ за два насеља (Б.В. и Мухово), цамију, здравствену станицу, земљорадничку задругу (основана 1946), задружни дом, погон конфекције "Рашка" и др. Мештани су раније били познати по изради предмета ("дрводељачких") од дрвета (јармови, дрвене виле, грабуље, кашике и др.).

БОТУРОВИНА (229 ст.), сточарско-ратарско (52,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (650 m) долинским странама Клисурског потока, десне притоке Дежевске реке, 7 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 384 ha. Обједињује три физиономска дела: *Врболазе*, *Горњу*, у којој живе Срби и два муслиманска домаћинства, и *Доњу Ботуровину*, насељену са два муслиманска и једним српским родом. Спада у стара насеља са значајним траговима раније насељености (остаци хришћанског "грчког" гробља на локалитету Кућиште – Слана Бара, капела краља Драгутина из 1282. и др.). Помиње се у турском попису 1455. под именом *Потуровина*. После ослобођења од Турака, када се наводи као заселак Пнућа, броји 33 житеља (1914), а 1921. (заселак у саставу Постоњске општине) 14 домова и 92 житеља. Ст. је мешовито – српско (слави *Илиндан*, *Митровдан*, *Мратиндан* и *Никољдан*), већином досељено из Црне Горе (пре I светског рата) и Брусника код Ивањнице (после II светског рата), и муслиманско, досељено после I светског рата из Црног Врха. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). У селу се налази манастир Ђурђеви ступови (1170/71), лоциран на палеовулканској купи, задужбина Стефана Немање, са црквом Св. Ђорђа, чија градња је означила почетак нове епохе у архитектури средњовековне Србије – тзв. Рашка школа, која спаја византијску и романску градитељску технику. Електрично осветљење добија 1970, а водом се снабдева преко сеоског водовода.

БРЂАНИ (379 ст.), сточарско (67,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (900 m) стрмим западним падинама Рогозне (1479 m), 10 km ЈИ од Новог Пазара. Површина атара, у чијем средишњем делу доминира Чукар (1109 m), износи 1.701 ha. Деле се на три засека: *Барицу*, *Мастину* и *Вуков лаз*. Кроз село протичу неколико мањих потока који се уливају у Трнавску реку, десну притоку Јошанице, а испод

Камените ливаде налази се мало језеро, које мештани називају *Језерине*. Спадају у стара насеља. Остаци раније насељености су многобројни ("грчког гробља" испод Свилице, трагови римског пута, касније Цариградски и Призренски, ка Митровици и Призрену и сл.). Помињу се у турском дефтеру 1585. под именом *Брђановићи*. После ослобођења од Турака, када се помињу под називом *Бржане*, броје 78 житеља (1914), а 1921. год. 41 дом и 231 житеља. Садашње ст. је муслиманско, досељено после I (из Угла код Сјенице и Мојстира код Тутина) и II светског рата из Бољара код Сјенице, Црне Горе, Корита и села Избице, и српско (слави *Јованџан*), досељено после 1945. год. из Смиловог Лаза. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Струју добијају 1983, а водоснабдевање је индивидуално (извори, чесме и гравитациони водоводи). Имају четворазредну ОШ лоцирану на превоју (965 m).

БРЕСТОВО (9 ст.), сточарско (44,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (870 m) заравни Рогозне (1479 m), 10 km источно од Новог Пазара. Површина атара износи 388 ha. Претпоставља се да назив потиче од *брестова* којих је било у атару током оснивања насеља. Простире се у меридијанском правцу. Од старина значајем се истиче хришћанско "грчко" гробље са каменим плочама. Помиње се у турском попису 1455. (9 домаћинства) и 1585. под именом *Берестова*. После ослобођења од Турака, када броји 25 житеља (1914), и 1921. (3 дома и 25 житеља) наводи се као заселак Одојевића. Ст. је српско (три домаћинства рода Ковачевића; славе *Св. Ђорђа*), досељено средином XIX в. из Колашина. Индекс (i_s) демографског старења 1961. износи 0,2, а удео старог у укупној популацији 1991. год. 55,6%. Електричну енергију добија 1984. год. Богато је пашњацима и шумом (храст, буква и бор).

ВАРЕВО (486 ст.), повртарско и воћарско (34,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (530–540 m) алувијалној равни Рашке, 3 km западно од Новог Пазара. Површина атара износи 268 ha. По предању, назив села потиче од *варења* тикава током неродних година. Подељено је на две махале: *Горњу* и *Доњу*. Код села, на брду Градина, налази се истоимена пећина. У планинском залеђу села налазе се мешовите шуме – јасика, храст, граб, буква. Помиње се као заселак Лукоцрева. После ослобођења од Турака броји 129 житеља (1914), а 1921. год. 16 домова и 120 житеља. Ст. је муслиманско, досељено половином XIX в. из северне Албаније и Босне и касније, и српско (род Саковићи, славе *Савиндан*), досељено 1925. год. из Ерчага на Голији. Током две последње деценије више муслиманских домаћинства иселило се у

Турску, а српских у Рашку, Тополу и Крагујевац. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Електрично осветљење добија 1970, а водом се снабдева из копаних бунара. Главни аграрни производи су кромпир, кукуруз, пшеница и воће (јабуке, крушке и шљиве).

ВЕВЕР (34 ст.), сточарско (52,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (900 m) СИ падинама Рудине (1164 m), 14 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 366 ha. У атару, изнад села, налази се *Веверска пећина*. Дели се на две махале: *Горњу* и *Доњу*. Припада старим насељима са остацима цркве Св. великомученика Пантелејмона и "грчког" гробља на локалитету Вучја јама. Помиње се у Сопоћанском поменику (XV и XVI в.), турском дефтеру 1585. под називом *Винкоше – Вивер*. По предању, "опустео" је 1809, у време опсаде Карађорђевих устаника, када се ст. иселило бојећи се муслиманске одмазде. После ослобођења од Турака, када се наводи као самостално насеље, броји 127 житеља (1914), а 1921. (заселак у саставу Пожешке општине) 15 домова и 83 житеља. Ст. је српско (слави *Никољдан*, *Аранђеловдан*, *Стефандан*, *Ђурђевдан*, *Јованђдан* и *Мратиндан*), старином са Жабљака, досељено из Страдова, Попа, Павља, Пустовлаха и Дојиновића. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 2,5 (1991). Струју добија 1974, а водом се снабдева преко гравитационих водовода.

ВИДОВО (108 ст.), сточарско и воћарско (50,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (680–740 m) јужним падинама Бошковица (873 m), 7 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 247 ha. Повезује две махале: *Драчу* и *Котину*. Убраја се у стара села. Помиње се у турском попису 1455. под називом *Видохово* (38 домова), у дефтеру 1585. као *Видохово* и касније. После ослобођења од Турака, када се помиње под називом *Видова*, броји 101 житеља (1914), а 1921. год. 13 домова и 191 житеља. Ст. је српско (слави *Лучиндан* и *Мратиндан*), досељено из насеља на планини Рогозни. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). Струју добија 1969, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи, сеоске чесме и извори – *Грчки бунар*, *Којина вода* и др.).

ВИТКОВИЋЕ (24 ст.), сточарско (50% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (870 m) заравни у подножју Великог брега (1086 m), у близини вештачког језера *Газиводе* на Ибру, 30 km јужно од Новог Пазара. Површина атара износи 841 ha. Убраја се у стара села. Од старина значајем се истичу пронађени остаци "грчког" гробља поред куће Веселиновића.

Помиње се у турском попису 1455. под називом *Витковићи* (5 домова) и касније. После ослобођења од Турака (1914. – 58 житеља, 1921. – 4 дома и 60 житеља) и касније помиње се као заселак Драгочева. Ст. је српско (слави *Ђурђиц* и *Петковдан*), досељено углавном у XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,7 (1991). Струју добија 1986, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи, извори и чесме).

ВОЈКОВИЋЕ (54 ст.), сточарско (87% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (860 m) ЈЗ падинама Рогозне (1479 m), северној страни Јелеч града (1262 m) и долинским странама Јошанице (27 km), 19 km ЈЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 1.390 ha. У атару се налазе значајни палеовулкански облици: купе *Звечарка* (1015 m) код куће Милана Крсмановића, Јелеч град код засеока *Матовца* и *Палежца*, и Јагов крил поред засеока *Падина*. Обједињује четири засеока: *Падину*, *Палеж*, *Крушчице* и *Матовац*. Припада старим селима. Од старина значајем се истичу пронађени остаци црквине и "грчког" гробља (камени крстови) у подножју Јелеч града. Кроз историју помиње се више пута: у турском попису 1455. под именом *Уровице* (5 домова) и *Војковиће* као тимар Орхана хизмећара Иса-бегова, турском дефтеру 1585, када се наводе два села – *Горње* и *Доње Војково*, и касније. После ослобођења од Турака броји 57 житеља (1914), а 1921. год. 8 домова и 47 житеља и помиње се под именом *Војковићи*. Ст. је српско (родови Антонијевићи и Крсмановићи, славе *Никољдан*; сеоска слава *Пресвета Дева Марија*), досељено средином XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,9 (1991). Струју добија 1984/85, а водом се снабдева са чесама и преко локалних гравитационих водовода.

ВОЈНИЋЕ (152 ст.), сточарско (59,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (680 m) СИ падинама Великог брега (777 m), северно од пута Нови Пазар–Сјеница, 3 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 338 ha. Назив води порекло од *војног* и стратегијског значаја у прошлости (у атару су евидентирани војни магацини из турског периода и сл.). Обухвата два засеока: *Валозе* и *Гладнице*. Убраја се у стара насеља више пута кроз историју расељавана, па потом обнављана. Непосредно после ослобођења од Турака (1914. – 112 житеља) и 1921. (16 домова и 82 житеља) помиње се као заселак Видова. Ст. је мешовито – српско (слави *Мратиндан*, *Лучиндан*, *Аранђеловдан*, *Никољдан*, *Стефандан*, *Јованђдан*, *Петковдан* и *Ђурђевдан*), досељено пре и после I светског рата из Црне Горе и после II светског рата из подголијских

села, и муслиманско, досељено у новије време из околине Сјенице (Кладнице и Жабрена) и Тутина (Браћка). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,4 (1991). Струју добија 1969, а водом се снабдева преко гравитационих водовода.

ВРАНОВИНА (436 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (47,2% аграрног ст.) насеље разбијеног типа, на (660 m) долиним странама Дежевске реке (35 km), леве притоке Рашке, 14 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 1.013 ha. По предању, назив датира из средњовековног доба када је село било познато по гајењу винове лозе и производњи вина *вранац*. Обједињује шест заселака (*Бадањ, Јањићи, Дрманићи, Полази, Комишевина и Зелениште*). Помиње се у турском попису 1455. под именом *Иврановина* (6 домова), када се као посебно насеље наводе и *Полази* (10 домова), данашњи заселак, као и касније (у дефтеру за овчарину и торовину 1585. и током XV и XVI в. у Сопоћанском поменику). У селу се налази старо црквиште Св. Јована Усекованог. После ослобођења од Турака броји 128 житеља (1914), а 1921. год. 24 дома и 126 житеља. Ст. је српско (славе *Лазаревдан, Ђурђић, Никољдан, Петковдан, Аранђеловдан, Алемпијевдан, Митровдан и Јованџдан*), досељено у XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,4 (1991). Електричну енергију добија 1969, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи са Голије и копани бунари). Има четвороразредну ОШ, МЗ за четири насеља (Бекова, В., Полокце и Туново), здравствену станицу, земљорадничку задругу (1945), погон трикотаже "Рашка" из Новог Пазара и др.

ВУЧЕНИЋЕ (376 ст.), сточарско-ратарско (44,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (800–955 m) СЗ падинама Хоцева (1107 m), поред локалног пута Нови Пазар–Дуга Пољана, 13 km западно од Новог Пазара. Површина атара износи 1.872 ha. Обухвата три засека: *Селац, Живалиће* (до 1959. самостално насеље) и *Праштевину*. Спада у стара насеља. Историјским и културним значајем истичу се трагови старог гробља на локалитетима Дубље и Белове куће и остаци "грчког" гробља у *Живалићима*. Помиње се у Сопоћанском поменику (XV и XVI в.), турском дефтеру 1585. под називом *Вучинић* и касније као заселак Тврдошева (под именом *Вучинићи*, 1914. – 64 житеља, 1921. – 14 домова и 95 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Аранђеловдан, Никољдан, Ђурђевдан, Митровдан, Илиноан, Андријевдан и Лучиндан*; сеоска слава *Лазарева субота*), досељено средином XIX в. из Црне Горе, и муслиманско досељено средином XIX в. из Малесије, околине Никшића и Берана. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961)

до 0,9 (1991). У селу се налази очувана православна црквица из XVI в. Струју добија 1969, а водом се снабдева преко гравитационих водовода са извора *Хајдучке воде* и др. Има четвороразредну ОШ, МЗ за два насеља (В. и Павље), воденицу поточару и др.

ВУЧЈА ЛОКВА (113 ст.), сточарско (34% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (940 m) источним падинама Рогозне (1479 m), 15 km источно од Новог Пазара. Површина атара износи 1.070 ha. У атару се налазе пећине *Вигњиште* и *Рује*. Подељена је на пет махала: *Лазанску, Ограђанску, Шабовску, Меховску и Дугодолску*. Остаци старије насељености евидентирани су на локалитету Градина. Помиње се у попису католичког ст. 1718–1721. и касније. После ослобођења од Турака, када се помиње под именом *Вуча Локва* као заселак Берберишта, броји 175 житеља (1914), а 1921. (посебно насеље) 28 домова и 184 житеља. Ст. је муслиманско, досељено већином у XIX в. са Пештера. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Струју добија 1985, а водоснабдевање је индивидуално (извори и чесме). Има поткоп рудника олова и цинка на месту Присоје, Дугодолску воденицу поточару и др.

ГОЛИЦЕ (81 ст.), сточарско (39,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (560 m) левој долиној страни Рашке, леве притоке Ибра, у подножју Куле (799 m), 12 km северно од Новог Пазара. Површина атара износи 631 ha. Наводе се и под старим називом *Доња Тушимља*. Простиру се правцем ЈЗ–СИ. Убрајају се у стара села (пронађени су остаци старог српског гробља и цркве). Помињу се 1455. под именом *Долња Тушимља*, када броје 14 домова. Ст. је српско (слави *Ђириловдан, Никољдан и Стефандан*), досељено крајем XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,6 (1991). Електрично осветљење добијају 1978, а водом се снабдевају са извора (*Водице – Душанов извор* и др.) и преко локалних водовода. Имају воденицу поточару која повремено ради. Главна аграрна култура је раж. У прошлости мештани су били познати по занатима за обраду дрвета и камена.

ГОРЊА ТУШИМЉА (44 ст.), сточарско (81,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (740 m) ЈИ обронцима Голије (1833 m), између Курјаче (982 m) и Бачиншта (868 m), 15 km северно од Новог Пазара. Површина атара, у коме највеће пространство (208 ha) заузимају букове и храстове шуме, износи 351 ha. Спада у стара села. Претечу садашњег села представља насеље *Тушимље*, које се помиње и под називом *Тушимља* (1455. – 4 дома, у Сопоћанском поменику током XV и XVI в., 1914. – 348 житеља, 1921.

– 54 дома и 387 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Вартоломеја, Јованџдан, Никољдан и Мратиндан*), досељено из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 3,4 (1991). Електричну енергију добија 1978, а водом се снабдева са сеоских чесми и преко гравитационих водовода.

ГОШЕВО (97 ст.), сточарско (56,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1000 m) заравнима дуж сеоског пута ка Страдову, у подножју Њораве главе (1149 m), 22 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара, где ливаде, пашњаци и шуме (буква и бреза) заузимају 224 ha, износи 294 ha. Простире се правцем СЗ–ЈИ. Повезује две главне физиономске целине: *Село*, главни део насеља, и издвојени засеок *Батиниће*. Остаци старина су многобројни (старо српско гробље, трагови капеле и "грчко" гробље у шуми Црквине). Помиње се 1585. под називом *Грошево*. После ослобођења од Турака броји 215 житеља (1914), а 1921. год. 32 дома и 220 житеља. Ст. је српско (слави *Лучиндан, Пантелијевдан, Аранђеловдан, Митровдан, Мратиндан, Никољдан, Јованџдан и Василијевдан*), досељено у XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,7 (1991). Струју добија 1973, телефонске везе 1998, а водом се снабдева са извора и преко локалних водовода. Раније су мештани били познати по катунском сточарству ("излазили преко лета са стоком на станове").

ГРАЂАНОВИЋЕ (28 ст.), сточарско (67,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (890 m) падинама Граба (1067 m) и Дуба (820 m), поред сеоског пута Одојевиће–Батњик, 10 km СИ од Новог Пазара. Површина атара, у коме знатно пространство имају шуме (буква, храст, бор и клека), износи 367 ha. Простире се правцем СЗ–ЈИ. Дели се на две физиономске целине: *Горње* и *Доње Грађановиће*. Год. 1921, када чини заселак (*Грађановићи*) Бара, броји 9 домова и 64 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Томиндан и Аранђеловдан*), досељено крајем XVII в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 12 (1991). Струју добија 1984, а водоснабдевање је индивидуално (извори, чесме, копани бунари и гравитациони водоводи). Има четвороразредну ОШ и МЗ за три насеља (Г., Јабланица и Јова).

ГРАЧАНЕ (53 ст.), сточарско (52,8% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (1000 m) стрмом терену између Марковог брда (1197 m) и Хоцева (1107 m), северно од манастира Сопотани, 13 km западно од Новог Пазара. Површина атара износи 673 ha. Помиње се и под именом *Грачани*. Убраја се у стара села. У насељу се налази језерце *Локва*. Од старина значајем се истиче црквште на сеоском гробљу Ју-

жац, где се налази и истоимена *пећина*. Кроз историју помиње се више пута: у Сопотанском поменику (XV и XVI в.), почетком XVI в. као тимар у саставу нахије Брвеник, 1585. под називом *Горњи Грачан* и касније. После ослобођења од Турака (заселак *Грочани*) броји 187 житеља (1914), а 1921. (заселак у саставу Сопотанске општине) 21 дом и 154 житеља. Ст. је српско (слави *Јованџдан, Александровдан, Лучиндан, Ђурђиц, Никољдан и Митровдан*), досељено средином XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 13,5 (1991). Електрично осветљење добија 1965, а водоснабдевање је индивидуално (чесме и др.). Раније је било познато по развијеном сточарству ("излазили са стоком на станове"), као и изради "дрвотелских" предмета (дрвене виле, грабуље, каце и чаброви).

ГРУБЕТИЋЕ (269 ст.), ратарско-сточарско (77,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (930 m) ЈЗ падинама Рогозне (1479 m), између Палежа (1009 m), Коњица (1221 m), где се налази истоимена *пећина*, и Ковиоца (1072 m), 19 km јужно од Новог Пазара. Површина атара износи 1.305 ha. Простире се правцем СЗ–ЈИ. Спада у стара насеља у чијој близини је смештен Јелеч град. Помиње се у турским пописима 1455. (*Грубетице*) и 1585. (*Грубетић*), када у њему живе Срби. Остаци старина су значајни: две црквине – код сеоског гробља и на узвишењу Главици, где се народ окупља на *Ускрс (Великдан)*; трагови "грчког" гробља са каменим плочама и крстовима; остаци мање цркве, за коју се сматра да је била посвећена Св. Илији и сл. После ослобођења од Турака (1914. – 128 житеља) и касније (1921. – 7 домова и 70 житеља) наводи се као заселак *Грубетићи* у саставу Војковићке (Воковачке) општине. Ст. је српско (слави *Аранђеловдан, Јованџдан, Никољдан* и др.), досељено у XIX в. и после I светског рата из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,1 (1991). Струју добија 1985, а водом се снабдева са извора. Има четвороразредну ОШ, МЗ за пет насеља (Витковиће, Војковиће, Г., Драгочево и Жуњевиће), погон домаће радиности "Војин Поповић" из Новог Пазара и др. Познато је по производњи квалитетног кромпира. У прошлости је имало развијено занатство (израда дрвених самара и земљаних лонаца – земљу су доносили из села Гошева удаљеног 10 km).

ДЕЖЕВА (213 ст.), повртарско и воћарско (19,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (555 m) странама Дежевске реке (35 km), леве притоке Рашке, поред асфалтног пута који води ка Голији (1883 m), 9 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 207 ha. Простире се правцем СЗ–ЈИ. Обухвата два главна физиономска дела: *Село* и издвојени засеок *Пнућу*.

Остаци старе цркве у Дежевци

Припада старим српским насељима (остаци старе цркве Св. Георгија и др.) У Д. је 1282. год. краљ Милутин Немањић предао власт брату Драгутину, па се отуда помињу "двори Немањића", "летњиковац", "житница" и др. Током археолошких истраживања 1981. проиђена је плоча са иконостаса где се налазио фрагмент првобитног живописа с краја XIII в. После ослобођења од Турака броји 18 житеља (1914), а 1921. год. 7 домова и 48 житеља. Ст. је српско (слави *Никољдан, Мратиндан, Стефандан, Петковдан, Митровдан, Бурђиц, Аранђеловдан и Ђириловдан*), досељено у XIX в. и после II светског рата са Пештера и Голије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). Електрично осветљење добија 1965, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи, Немањина чесма и копани бунари). Има осморазредну ОШ, МЗ за 11 насеља (Алуловиће, Ботуровина, Горња и Пуста Тушимља, Д., Долац, Косуриће, Мишчиће, Рајковиће, Скуково и Судско Село), задружни дом, здравствену станицу, погон конфекције "Рашка" из Новог Пазара, откупну станицу пољопривредних производа Земљорадничке задруге "Војин Поповић" из Новог Пазара и др. Водећи аграрни производи су пшеница, кукуруз, поврће и воће, највише јабуке.

ДОЛИНОВИЋЕ (195 ст.), сточарско (56,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1030 m) јужним падинама Голије (1833 m) и ЈИ страни Маринице (1200 m), 14 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара, где највеће пространство заузимају шуме (буква, храст и граб), износи 464 ha. Простире се правцем ЈЗ–СИ. Обједињује три засеока: *Вонлије,*

Обуниће и Кулине. Остаци старина су многобројни (трагови цркве Св. Илије на истоменом брду, где је и старо гробље; црквица Пантелијевица – темељ и старо гробље и др.). После ослобођења од Турака, када броји 132 житеља (1914), помиње се као заселак Павља у саставу Штитарске општине. Ст. је српско (слави *Алемпијевдан, Никољдан, Петковдан, Јованђан и Мратиндан*), досељено пре 1917. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,3 (1991). Православна црква посвећена Св. великомученици Марини датира из XVII в. Електричну енергију добија 1972, а водом се снабдева преко гравитационих водовода, са извора и чесми. У прошлости је било познато по катунском сточарству ("излазили са стоком на станове").

ДОЛАЦ (112 ст.), ратарско (повртарско) и воћарско (44,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у подножју (670 m) Соколовице (902 m), 8 km северно од Новог Пазара. Површина атара износи 237 ha. Обухвата два физиономска дела: *Село (Долац)*, главни део насеља, и засеок *Дивичњак*. У селу су утврђени остаци "грчког" гробља. После ослобођења од Турака броји 58 житеља (1914), а 1921, када се помиње као заселак Врачева, 12 домова и 102 житеља. Ст. је српско (слави *Никољдан, Лучиндан, Ђириловдан, Петковдан, Лазарицу и Игњатијевдан*), досељено средином XIX в. и пре I светског рата из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,2 (1991). Струју добија 1968, а водом се већином снабдева преко гравитационих водовода (углавном са извора у Судском Селу). У прошлости је био познат по катунском сточарству ("излазили са стоком на станове"). У аграрној производњи тржишни значај имају житарице, поврће и јабуке.

ДОЉАНИ (94 ст.), сточарско (35,1% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (840 m) падинама између Голодије (1003 m) и Сијећег брда (746 m), поред асфалтног пута Нови Пазар–Делимеђе, 12 km западно од Новог Пазара. Површина атара износи 520 ha. У атару, на Миљковском кршу, налази се пећина *Јазбине* и *врело* Рашке, где је пећина *Извориште*, а у селу периодично језеро *Блато*. Обухватају две физиономске целине: *Село (Горњи Дољани)* и засеок *Сопоћани (Доњи Дољани)*, ЈЗ од главног дела насеља. Остаци старина су многобројни: црквиште на гробљу, манастир Сопоћани из XIII в., задужбина Уроша I Немањића и др. Помињу се у Сопоћанском поменику (XV и XVI в.), турском дефтеру 1585. као *Грљан (Дољан)* и касније. После ослобођења од Турака броје 216 житеља (1914), а 1921. год. 26 домова и 198 житеља. Ст. је српско (слави *Јованђан, Никољдан и Стефандан*), досељено у XIX в. из Црне Горе, и муслиманско (једна

породица досељена после II светског рата у засеок *Сопоњани*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,4 (1991). Електрично осветљење добијају 1965, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори). Имају МЗ за четири насеља (Грачане, Д., Забрђе и Слатина), мотел "Сопоњани" и др. Некада су у селу радиле три манастирске ваљавице, као и донедавно манастирске воденице и Младеновићева воденица са четири витла.

ДРАГОЧЕВО (152 ст.), сточарско (86,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (900 m) ЈЗ падинама Рогозне (1479 m), у близини вештачког језера *Газиводе*, 34 km јужно од Новог Пазара. Површина атара, где знатно пространство заузимају шуме (јасика, леска, јавор, храст и буква), износи 842 ha. Обухвата две физиономске целине: *Село*, главни део насеља, и издвојени засеок *Павловића*. У селу се налази пећина *Бук*. Убраја се у ранословенска насеља. Остаци раније насељености су многобројни (остаци старих камених плоча и крстова, трагови цркве код Дубља и др.). Помиње се 1455. под именом *Драгочево* (20 домова), у XVI в. као саставни део нахије Јелеч и касније. Год. 1921, када се наводи под именом *Драгачево*, броји 18 домова и 138 житеља. Ст. је српско (слави *Василијевдан*, *Петковдан* и *Ђурђевдан*), досељено пре I светског рата из околине Пљеваља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,8 (1991). Електрично осветљење добија 1986, а водом се снабдевају преко гравитационих водовода. У прошлости је било познато по изради "дрводељских" предмета (дрвена вретена, каце и др.). Раније сточарство ("излазили са стоком на станове") имало је знатно већи значај од данашњег.

ДРАМИЋЕ (139 ст.), сточарско (76,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (966 m) падинама Голије (1833 m), 22 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 814 ha. У атару се налазе две клисуре – *Воденичиште* и *Мочарски поток*, обрасле шумом. Простире се правцем ЈЗ–СИ. Дели се на пет заселака са родовским именима (*Ђоровићи*, *Колашинци*, *Мрђешијевићи*, *Петровићи* и *Новаковићи*). Спада у стара села. Помиње се 1455. под именом *Драмићи* (6 домова). Трагови раније насељености су многобројни (остаци мале цркве на месту Молитва, већи камен у облику неидентификованог споменика поред потока Лука и др.). После ослобођења од Турака (1914. – 165 житеља) и 1921. (15 домова и 149 житеља) помиње се под именом *Драмићи* као заселак Полокца. Ст. је српско (слави *Лазаревдан*, *Ђурђиц*, *Јованџан*, *Петковдан* и *Никољдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,4 (1991). Електричну енергију добија 1985, а водом се снабдева са извора и

чесми. Раније сточарство ("масовно изгонили стоку на станове") је имало знатно већи значај од данашњег (неке породице и данас користе "станове"), а у прошлости мештани су били познати по занатима (израда предмета од дрвета, ковачи и поткивачи). Има воденицу поточару – *Радојкова воденица* (чекада је радило више воденица и једна ваљавица).

ЖУЊЕВИЋЕ (255 ст.), воћарско (83,9% аграрног ст.) и грнчарско сеоско насеље разбијеног типа, на (860 m) десној долињској страни Јошанице, десне притоке Рашке, која лучно тече од запада ка северу око Јавора (1117 m), 14 km јужно од Новог Пазара. Површина атара износи 1.710 ha. Обухвата девет заселака: *Барково*, *Војсалиће*, *Амзиће*, *Шалиновиће*, *Трње*, *Жуњска брда*, *Свињково*, *Јаше* и *Ливадак*. Убраја се у стара српска насеља (1440. помиње се трговац *Жуњевић*, остаци црквине Св. Ђорђа, највероватније из XVII в., старог хришћанског гробља и др.). Под данашњим називом наводи се 1780. у списку православних села. После ослобођења од Турака броји 118 житеља (1914), а 1921. (*Жуњевићи*) 18 домова и 160 житеља. Ст. српско (слави *Никољдан*, *Ђурђевдан*, *Петковдан*, *Јованџан*, *Аранђеловдан* и др.), досељено у XIX в. и пре I светског рата из Брњака (Зубин Поток), Црне Горе и Херцеговине, и муслиманско, досељено после II светског рата из Жупе код Тутина. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,1 (1991). Струју добија 1985, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи, сеоске чесме и извори). Има четвороразредну ОШ. Од давнина село је познато по грнчарском занату (мештани познати "као лончари", по изради земљаних лонаца). Некада је на Јошаници било више воденица.

ЗАБРЋЕ (99 ст.), ратарско (37,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1020 m) левој долињској страни Рашке, северно од пута за Дољане (Сопоњане), 11 km западно од Новог Пазара. Површина атара износи 603 ha. У атару има више пећина, од којих су веће *Шиљци* и *Забрђанске пећине* у клисури поред села. Подељено је на три засеок (*Багри*, *Одевиће* и *Маровина*). Спада у средњовековна насеља кроз које је пролазио Будимски и Зетски пут. Помиње се у турском дефтеру 1585. год. под именом *Забрђен*. После ослобођења од Турака (1914. – 104 житеља) и 1921. (18 домова и 111 житеља) наводи се као заселак у саставу Сопоњанске општине. Ст. је српско (слави *Ђурђиц*, *Митровдан*, *Алемпијевдан* и *Аранђеловдан*), пореклом из Црне Горе, и муслиманско, досељено из Себечева и Слатине после 1960. и Угла (Сјеница) након 1970. год. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1991). Електричну енергију добија 1979, а водом се снабдева преко сео-

ског водовода. Има осморазредну ОШ и продавницу мешовите робе. На Рашки је раније радило више великих воденица, од којих данас ради само једна. Производња поврћа тржишно је оријентисана.

ЗЛАТАРЕ (22 ст.), сточарско (81,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1160 m) ЈИ падинама Рогозне (1479 m) и стрмој падини Шиљка (1308 m), 23 km ЈИ од Новог Пазара. Површина атара износи 310 ha. Претпоставља се да назив датира из средњовековног доба, када је Рогозна позната по развијеном рударству, а *Златарски* поток по испирању *злата* (по чему село добија географски назив). После ослобођења од Турака наводи се као заселак *Златни Камен* (1914. – 33 житеља), а 1921. броји 3 дома и 62 житеља (заселак у Рајетићској општини). Ст. је српско (слави *Никољдан*), досељено из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,8 (1991). Електрично осветљење добија 1985, а водом се снабдева са сеоске чесме.

ИВАНЧА (663 ст.), ратарско (18,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600 m) флувијалној тераси Шароњске реке, десне притоке Дежевске реке, и благим странама долине која се широко отвара ка југу, 4 km западно од Новог Пазара. Површина атара износи 224 ha. Спада у млада насеља. Претпоставља се да је основана у XIX в. После ослобођења од Турака, када представља заселак у саставу Пожешке општине, броји 42 житеља (1914), а 1921. год. 4 дома и 35 житеља. Ст. је муслиманско, досељено из шире околине Никшића 1878, Цетиња и других делова Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Електрично осветљење добија 1972, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи и сеоски копани бунари). У селу се налази мектеб (исламска ОШ).

ИЗБИЦЕ (1.676 ст.), сточарско (14,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600 m) долинским странама Избичке реке, између Прлова (712 m), Великог (924 m) и Малог Дебелјака (723 m), 7 km источно од Новог Пазара. Површина атара износи 1.758 ha. У атару на ливадама има више мочвара које мештани називају "блата". Деле се на четири заселака: *Клече*, *Златаревину*, *Горње* и *Доње Избице*. Помињу се 1455, када броје 20 домова, и касније (1914. – 236 житеља, 1921. *Избица* – 32 дома и 207 житеља). Ст. је српско (слави *Алемтијевдан*, *Аранђеловдан*, *Ђурђиц*, *Никољдан*, *Митровдан*, *Јереминдан*, *Петковдан*, *Лучиндан* и *Игњатијевдан*), досељено после I светског рата из околине Никшића, и муслиманско (једна породица досељена после 1980). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1991). Елек-

трично осветљење добијају 1983, а водоснабдевање је индивидуално (извори, гравитациони водоводи, чесме и копани бунари). Раније је на Избичкој реци радило више воденица. Водећа аграрна грана – сточарство ("излазили са стоком на станове"), данас има мањи значај. Пре II светског рата село је било познато по производњи ђумура.

ЈАБЛАНИЦА (41 ст.), ратарско и воћарско (65,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (730 m) странама Јабланичког потока, десне притоке Рашке, између Барског брда (888 m), Танурића (831 m) и Граба (1067 m), 18 km СИ од Новог Пазара. Површина атара износи 403 ha. Село се простира правцем СЗ–ЈИ. Спада у стара насеља. Кроз историју помиње се више пута: у Сопоћанском поменику (XV и XVI в.), турском дефтеру 1583. и касније (заселак у саставу Врачевске општине: 1914. – 73 житеља, 1921. – 6 домова и 69 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Никољдан* и *Госпофидан*), досељено средином XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 3,5 (1991). Струју добија 1976, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори).

ЈАВОР (45 ст.), сточарско (44,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1100 m) заравни Равно брдо, између Великог брда (1310 m) и Бачишта (1084 m), 21 km ЈИ од Новог Пазара. Површина атара износи 710 ha. По предању, назив је фитогеографског порекла – потиче од *јавора* који је до недавно постојао. Обухвата две физиономске целине: *Село*, главни део насеља, и издвојени засеок *Ниш*. Трагови старије насељености су многобројни (локалитети Латинско гробље и Латинска њива, остаци грубо тесаног камена, како се претпоставља од неког ранијег насеља, остаци старог гробља и сл.). Заселак *Ниш* се помиње 1455, а село под данашњим називом у Сопоћанском поменику (XV и XVI в.). У XVI в. наводи се под називом *Јаворје* у саставу нахије Јелеч. После ослобођења од Турака и касније, помиње се као заселак у саставу Рајетићске општине (1914. – 53 житеља, 1921. – 8 домова и 49 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Никољдан*), досељено из Црне Горе, и муслиманско (два рода), досељено у XIX в. из Црнокрпа код Рожаја. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,4 (1991). Електрично осветљење добија 1985, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи, извори и чесме). Раније је радило више воденица на Јаворској реци (данас у функцији једна).

ЈАНЧА (461 ст.), ратарско (60,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (900 m) долинским странама (већи део на десној) Људске реке, леве при-

токе Рашке, 22 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 1.455 ha. Насеље се простире правцем ЈЗ–СИ. Подељена је на шест заселака: *Горњу, Средњу и Доњу Јанчу, Јаначко поље, Раиш поток и Трошнице*. Спада у стара села. Помиње се у турском попису 1455. (10 домова) и касније (1914. – 231 житељ, а 1921. као заселак у саставу Штитарске општине – 37 домова и 245 житеља). Ст. је национално мешовито – српско (слави *Никољдан, Аранђеловдан, Ђурђевдан, Лучиндан, Јовањдан и Митровдан*), пореклом из Црне Горе, и муслиманско, досељено пре и после I светског рата. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,8 (1991). Мала православна црква Св. Димитрија подигнута је у XV в. Електрично осветљење добија 1973, телефонске везе 1998, а водом се већином снабдева преко гравитационих водовода и са дворишних чесми. Водећи аграрни производи су пшеница и кукуруз.

ЈОВА (36 ст.), сточарско (55,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (860 m) планинском терену између Ковиљака (1103 m) и Ковачког крста (951 m), 12 km источно од Новог Пазара. Површина атара износи 767 ha. Село се простире правцем СИ–ЈЗ. Обухвата две физиономске целине: *Село*, главни део насеља, и издвојени засеок *Трстеник*, СИ од села на СЗ падини Ковиљка (1103 m), са два дела – *Дробњаци* и *Лешевихи*. Код Ковиљка се налазе очувани остаци старе цркве. Помиње се 1455. под именом *Јелхова* (7 домова), а поменути засеок наводи се у Сопотанском поменику (XV и XVI в.). Као заселак у саставу Врачевске општине помиње се 1914. (64 житеља) и 1921. (5 домова и 42 житеља). Ст. је српско (слави *Ђурђиц, Ђурђевдан и Петковдан*), досељено средином XIX в. из Црне Горе (Дробњаци и Пива). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 2,8 (1991). Струју добија 1985, а водом се снабдева са извора и чесми. Некада је на Јовској реци радило више воденица (данас ради само једна).

КАШАЉ (56 ст.), сточарско (69,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1150 m) ЈИ падинама Рогозне (1479 m), 19 km ЈИ од Новог Пазара. Површина атара износи 800 ha. У Баловској долини се налазе три пећине: *Осоја Баловска, Новакова и Нова пећина*. Простире се правцем СИ–ЈЗ. Повезује четири засека: *Баловиће, Јуначане, Прчааре и Бачево брдо*. Припада старим селима (локалитет Градина, остаци старог гробља и сл.). У Бањској повељи 1316. помиње се Ђурђева црква (у народу црква Ружица или Баловска црква). Наводи се као заселак у саставу Рајетићке општине 1914. (152 житеља) и 1921. (18 домова и 149 житеља). Ст. је српско (слави *Петковдан, Никољдан и Јовањдан*), досељено средином XIX в. Индекс демографског

старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 3 (1991). Електричну енергију добија 1985, а водом се снабдева са извора, чесми и преко гравитационих водовода. Раније је у селу било више воденица, од којих данас раде две. Катунско сточарство ("лети са стоком излазе на бачије") и данас је заступљено. Има четвороразредну ОШ.

КОВАЧЕВО (302 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (56,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (700 m) левој долиној страни Шароњске (Ковачевске) реке, десне притоке Дежевске реке, између Зевакаре (819 m), Ковачевске главе (810 m), Петрове главе (755 m) и Кузмановог брда (757 m), 14 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 801 ha. Дели се на групе родовских кућа (*Вуковићи, Ђерковићи, Кнежевићи* и др.). На Близанцу (1036 m), јужно од села, налазе се пећине *Лисичије рупе*. Остаци старина су значајни – рударска шљака од средњовековних ковачница, остаци три цркве, од којих су најочуванији трагови храма Преображења Господњег (помиње се у Бањској повељи 1316) и др. Помиње се 1455. под именом *Ковачева* (12 домова), у Сопотанском поменику (XV и XVI в.) под називом *Ковачи* и касније. После ослобођења од Турака броји 234 житеља (1914). Ст. је српско (слави *Јовањдан, Лазаревдан, Никољдан, Ђурђиц и Лучиндан*), досељено из Херцеговине, Црне Горе и Далмације. У селу се налази православни храм посвећен Св. Богородици. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Струју добија 1968, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи, чесме и копани бунари). Има ковачке радње, воденицу поточару (подигнута 1914) и др. Главни аграрни производи су пшеница, кукуруз, јабуке и шљиве.

КОЖЉЕ (753 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (40% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1000–1011 m) падинама Пањева (1119 m), поред пута ка Рибарићу, 18 km ЈЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 896 ha. У атару на локалитету Баре налазе се две мочваре, које мештани зову "блата". Обједињује три махале: *Еђуповску, Крушков лаз и Борич*. Поред села, у шуми Мачице, налази се више пећина. Од трагова раније насељености значајем се истичу трагови хришћанског гробља на локалитету Грчко гробље. После ослобођења од Турака наводи се под именом *Кожоље* (1914. – 70 житеља), а 1921. (13 домова и 71 житељ) као заселак у саставу Војковачке општине. Ст. је муслиманско, досељено у XVIII в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Електричну енергију добија 1985, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (извори *Бисер вода, Студенац, Грозничавица*,

Чесмица и др.). Водећи аграрни производи су житарице и воће. Седиште је МЗ за три насеља (К., Крушево и Чаших Долац). У прошлости је било познато по изradi црепуља и запрежних кола.

КОПРИВНИЦА (23 ст.), ратарско (47,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у подножју (590 m) Влајовог брда (731 m) и Чукаре, 11 km СИ од Новог Пазара. Површина атара износи 446 ha. Помиње се у турском попису 1455, када броји 5 домова. Ст. је српско (слави *Петковдан* и *Никољдан*; сеоска слава *Илиндан*), досељено у XIX в. и после 1945. (Лешевићи и Бараћи) из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 9 (1991). У селу се налази стара православна црквица посвећена Св. пророку Илији. Електрично осветљење добија 1973, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори).

КОСУРИЋЕ (188 ст.), ратарско (67,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (650 m) падинама Чардака (794 m), Стубица (775 m) и Глишовог брда (831 m), 10 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 809 ha. Спада у стара села. Помиње се у турском попису 1455. под именом *Косарић* (34 дома), почетком XVI в. као *Косурић* у саставу нахије Брвеник, 1585. под данашњим називом и касније (заселак у саставу Постоњске општине: 1914. – 194 житеља, 1921. – 36 домова и 221 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Петковдан*, *Пантелијевдан*, *Спасовдан*, *Никољдан*, *Алемпијевдан*, *Аранђеловдан*, *Игњатијевдан*, *Јовањдан*, *Илиндан* и *Мратиндан*), досељено из Црне Горе (Никишић и Пива) и после 1945. год. из Лозна код Ушћа у Ибарској долини. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,5 (1991). Струју добија 1965, а водом се снабдева преко гравитационог водовода. Има четвороразредну ОШ.

КРУШЕВО (668 ст.), воћарско и сточарско (42,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (800 m) источним падинама Турјака (1249 m), поред пута за Рибариће, 13,5 km ЈЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 763 ha. У атару се налази *Пекина пећина*. Дели се на три засеока (*Осоје*, *Штедим* и *Јаничаре*) са више махала (*Хоћанска*, *Берлек*, *Митиљавица*, *Шаћирова*, *Копорска*, *Лотинска*, *Емровска*, *Демировска*, *Лазови* и др.). Трагови раније насељености су многобројни (локалитет Градина, остаци хришћанског "грчког" гробља у засеку *Јаничари* и др.). Помиње се у турском попису 1445. (17 домова), у Сопоћанском поменику (XV и XVI в.), у XVI в., када је насељено Србима, у акту ватиканског архива 1721. са неколико католичких породица итд. После ослобођења од Турака броји 357 житеља (1914), а 1921. год. 57 домова и 411

житеља. Ст. је муслиманско (пореком Хоти и Колашинци), досељено у XVIII в. и касније. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Електричну енергију добија 1986, а водоснабдевање је индивидуално (извори, копани бунари и чесме). Има четвороразредну ОШ, стару и нову цамију, две продавнице мешовите робе, воденицу на Крушевској реци, која тече кроз село и др. Познато је по гајењу воћа (крушке, јабуке, шљиве, трешње и ораси), а раније развијено катунско сточарство ("излазили са стоком на станове" – *Лотински* и *Хоћански становни* на Боровњаку и под Равно клече) у савременом периоду губи значај.

КУЗМИЧЕВО (185 ст.), сточарско (71,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (900 m) падинама Голије (1833 m), 19 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 895 ha. Повезује два засеока: *Јоше* и *Јашине*. Остаци раније насељености су значајни (праисторијско утврђење на Градини, 943 m, остаци старог "грчког" гробља, трагови црквине и сл.). Помиње се 1455. под називом *Кузмицино* (25 домова), у Сопоћанском поменику (XV и XVI в.) као *Кузмично* и касније (заселак у саставу Полошке општине: 1914. – 207 житеља, 1921. – 28 домова и 171 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Св. Лазарицу*, *Бурђицу*, *Бурђевдан*, *Никољдан*, *Илиндан*, *Јовањдан* и *Лучиндан*), досељено средином XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,1 (1991). У насељу се налази православна црква Св. Николе. Струју добија 1970, а у селу има више извора хладне и бистре воде. Има четвороразредну ОШ. Некада је на Кузмичкој реци радило седам воденица.

ЛЕЧА (407 ст.), сточарско-ратарско (59,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (720 m) долиним странама Лечке реке, десне притоке Јошанице, између Брежђанског брда (880 m), Бандере (974 m) и Мушовог врха (1074 m), 8 km јужно од Новог Пазара. Површина атара износи 1.922 ha. У атару на Веселиновића кршу налази се пећина *Криш*, а код Поља пећина *Пољски поток*. По предању, назив потиче од *лековите* воде и ваздуха (чистог, здравог). Подељена је на три засеока: *Бабреж*, *Брежђе* и *Николиће*. Спада у средњовековна насеља са остацима "латинског" гробља, траговима античког утврђења, остацима топионичарске шљаке, очуваним остацима цркве из 1557. и др. Помиње се у Сопоћанском поменику (XV и XVI в.), 1780. као православно село и касније (1914. – 141 житељ, 1921. – 17 домова и 134 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Бурђицу*, *Бурђевдан*, *Јовањдан*, *Петковдан* и *Никољдан*), досељено пре 1912. из Црне Горе, и муслиманско (6 домаћинстава), досељено средином XIX в., 1918. и после 1945. из Корита (Црна Гора) и

Шипче код Тутина. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,6 (1991). Електрично осветљење добија 1982, а водоснабдевање је индивидуално (извори, копани бунари и чесме). Раније развијено катунско сточарство ("излазили са стоком на станове", којих је било испод Тепета, до Велике њиве и на пашњацима Пискавица и Лаз) у новије време губи значај. Четвороразредна ОШ престала је са радом септембра 2001. год.

ЛОПУЖЊЕ (106 ст.), сточарско (50% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1040 m) падинама Рогозне (1479 m), 18 km ЈИ од Новог Пазара. Површина атара износи 1.113 ha. Ливаде, пашњаци и шуме (храст и буква) заузимају највећи део атара. Повезује пет заселака са родовским именима (*Лазовићи, Глишовићи, Бараћи, Јеремићи и Симовићи*). Под називом *Лопуж* (3 дома) помиње се 1455. и касније (заселак у саставу Рајетићке општине: 1914. као *Логушње* – 94 житеља, 1921. – 12 домова и 72 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Никољдан, Лучиндан, Јованџан и Аранђеловдан*), досељено средином XIX в. из Црне Горе. Од почетка 60-их год. XX в. иселила су се 32 домаћинства. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 2,9 (1991). Струју добија 1985, а водом се снабдева са извора.

ЛУКАРЕ (745 ст.), сточарско (53% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (800 m) падинама Косе (938 m), поред пута за Рибариће, 9 km ЈЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 1.159 ha. Обухвата пет заселака (*Јез, Мужевац, Груме, Вртаче и Селшита*) и две махале: *Плојовску* и *Сарачевску*. Убраја се у стара села. Од старина значајем се истичу остаци старог "грчког" и муслиманског гробља. Помиње се у турском попису 1455. под називом *Доње Лукар*, а у попису нахије Јелеч као *Доњи Лукар*. После ослобођења од Турака броји 150 житеља (1914), а 1921. (*Лукари*) 20 домова и 141 житеља. Ст. је муслиманско, досељено средином XIX в. из Црне Горе (*Мојковац* и *Корита*), и српско (слави *Никољдан* и *Василијевдан*), досељено после 1918. из Рибарића и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Електричну енергију добија 1985. год. Село је богато изворима, а у *Плојовској махали* постоји извор где "вода избија из врбе". Има мектеб (исламску ОШ), МЗ за два насеља (*Л. и Лукарско Гошево*), продавницу мешовите робе и др. У прошлости мештани су били познати по изради дрвених (запрежних) кола и делова ткачких разбоја (гобеље и др.).

ЛУКАРСКО ГОШЕВО (1.007 ст.), сточарско и воћарско (45,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (850 m) десној долиној страни Јошанице,

Лукоцрево – манастир Св. Варваре

десне притоке Рашке, поред пута Нови Пазар–Рибариће, 9 km јужно од Новог Пазара. Површина атара износи 1.223 ha. Насеље се простира правцем СЗ–ЈИ. Обједињује три засеока: *Пољане, Горње и Доње Гошево*. Спада у стара српска села. Помиње се 1585. као српско село које је гајило овце. После ослобођења од Турака, када се наводи под именом *Гошево*, броји 215 житеља (1914). Ст. је муслиманско, досељено из Корита 1918. и после 1945. из Шпиљана код Тутина и Лукара, и српско (род Јанићијевићи досељен је 1927. из Витковића; слави *Петковдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Струју добија 1967, а водом се снабдева из копаних бунара, који се називају по власницима, и са чесми. Има мектеб (исламску ОШ), продавницу мешовите робе и др. Некада су мештани били познати по изради црепуља, а данас по изради "дрводељских" предмета (виле и грабуље).

ЛУКОЦРЕВО (237 ст.), ратарско и воћарско (29,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (700 m) долиним странама Лукоцревског потока, десне притоке Рашке, између Великог врха (1079 m), Шанца (834 m), Градине (645 m) и Варнице (972 m), 7 km западно од Новог Пазара. Површина атара износи 544 ha. Шуме (храст, буква, граб и леска) заузимају највеће пространство у атару (285 ha). Обухвата четири засеока (*Никићи, Мумићи – Башчари, Марјановићи и Враголија*). Убраја се у стара насеља. Трагови старије насељености су многобројни (остаци "грчког" гробља код Гуцалишта, локалитет Градина, касније названа Рељина градина, са остацима манастирске цркве Св. Вараваре из XV в., црквине на локалитету Дуб и др.).

Помиње се у Сопоћанском (XV и XVI в.) и Крушевачком поменнику (XVI в.) и касније (1914. – 280 житеља, 1921. – 39 домова и 250 житеља итд.). Ст. је национално мешовито – српско (слави *Ђурђевдан*, *Стефандан* и *Никољдан*), досељено из Дробњака и касније (после 1925. и 1940) из Буковице код Рожаја и Себечева, и муслиманско, досељено из Берана. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,6 (1991). Православна црква посвећена је Св. великомученици Варвари. Електрично осветљење добија 1964, а водом се снабдева са извора. Има мектеб (исламску ОШ), воденицу са четири витла и др. У аграрној производњи највећи значај имају житарице (све врсте), поврће и воће.

МИШЧИЋЕ (200 ст.), повртарско и воћарско (41% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (545 m) странама Дежевске реке, леве притоке Рашке, поред пута за Дежеву, у подножју Дежевских страна (794 m), 8 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 269 ha. Убраја се у стара српска села. Сматра се да је основано као заселак Дежеве. По предању, у њему је рођен св. *Сава* (*Растко Немањић*). Помиње се у Бањској повељи из XII в., турском дефтеру 1585, када броји два српска дома, и касније (заселак у саставу Постоњске општине: 1914. као *Мишчићи* – 56 житеља, 1921. – 8 домова и 63 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Јованџдан*, *Никољдан*, *Ђурђевдан*, *Тириловдан* и *Аранђеловдан*) и муслиманско (један род), досељено у XIX в. из Бишева код Рожаја. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,6 (1991). Струју добија 1970, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи, копани бунари, извори и чесме). Производња поврћа и воћа грчишно је оријентисана, а пласира се на пијаци у Новом Пазару. У селу се експлоатише ("вади") земља за потребе циглане у Новом Пазару.

МУР (2.759 ст.), приградско повртарско и воћарско (17,3% аграрног ст.) насеље полузбијеног типа, на (520 m) флувијалној тераси Јошанице, десне притоке Рашке, с обе стране пута за Рибариће, ЈЗ од Новог Пазара, са којим је физиономски спојено. Површина атара износи 758 ha. У атару (на Халугама, 615 m) се налази извор слане минералне воде са мирисом сумпора. Обухвата четири физиономске целине: *Насеље* (са три махале: *Лобурску* или *Лобурску*, *Прељевску* и *Бојупску*), издвојен засеок *Рохово*, *Шутиновац* (до 1954. самостално насеље) и *Загуљачу* (до 1959. посебно село). Спада у стара насеља. Остаци старије насељености су многобројни (два стара хришћанска гробља, остаци црквине и затрпане камене плоче, остаци хришћанског "грчког" гробља и др.). Помиње се 1455. (11 српских домова) и касније (заселак у саставу Вој-

ковачке општине: 1914. – 70 житеља, 1921. – 14 домова и 95 житеља итд.). Ст. је муслиманско, досељено из Колашина, Бесника код Рожаја и других насеља (у XIX в.), Буђева код Сјенице, околине Рашке (пре 1912), Ђаковице (после 1930), Корита и највише из околних села (после 1945), и српско (слави *Никољдан*), досељено из Корита. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,1. Електрично осветљење добија 1967, а водом се снабдева преко гравитационих водовода, из копаних бунара и са чесми. Има осморазредну ОШ, неколико цамија, МЗ за три насеља (Бајевица, М. и Паралово), више трговинских радњи, видео клуб, два угоститељска објекта и др. Већина мештана запослена је у Новом Пазару.

МУХОВО (821 ст.), сточарско (65,6% аграрног ст.) сеоско насеље развијеног типа, на (1000 m) долинским странама Муховске реке, леве притоке Људске реке, и ЈЗ падинама Голије (1833 m), поред пута за Дугу Полану, 35 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 2.538 ha. Насеље се простира правцем ЈИ–СЗ. Дели се на пет физиономских целина: *Горње* и *Доње Мухово*, *Граб*, *Козник* (са три махале – *Бишевици*, *Ашани* и *Јовановићи*) и *Крће*, од којих су три последње до 1959, када су припојене М., самостална насеља. Спада у стара насеља са значајним трговима раније насељености (зидине, за које кажу да су некадашње грчке или римске ливнице, остаци Савиног гробља, старо муслиманско гробље и сл.). Помиње се у турском попису 1455. под именом *Мухова* (7 домова), када је насељено Србима, и касније. Ст. је муслиманско, досељено у XIX в. из Карановца (Краљева), средином XIX в. из Црне Горе и 1882. из Херцеговине, и српско (слави *Ђурђиц*, *Петковдан* и *Стефандан*), досељено средином XIX в. из Црне Горе (Дробњака) и Херцеговине и касније. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Електричну енергију добија 1973, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ, мектеб (исламску ОШ), неколико продавница мешовите робе и др. Водећи аграрни производи су раж, овас, кромпир и воће. Раније је било развијено катунско сточарство ("излазили са стоком на станове" *Брезовачу* и *Ливадице*).

НЕГОТИНАЦ (38 ст.), сточарско (57,9% аграрног ст.) сеоско насеље развијеног типа, на (1040 m) Рогозници (1479 m), 16 km источно од Новог Пазара. Површина атара износи 402 ha. Повезује три физиономска дела: *Старо село*, *Село* и *Ромнице*, издвојени засеок. У засеоку *Ромнице* на брду Орловцу налази се пећина *Орлове рупе*. Од старина значајни су остаци старог хришћанског "грчког" гробља на локалитету Стублине и остаци старог гробља на Осредку у засеоку *Ром-*

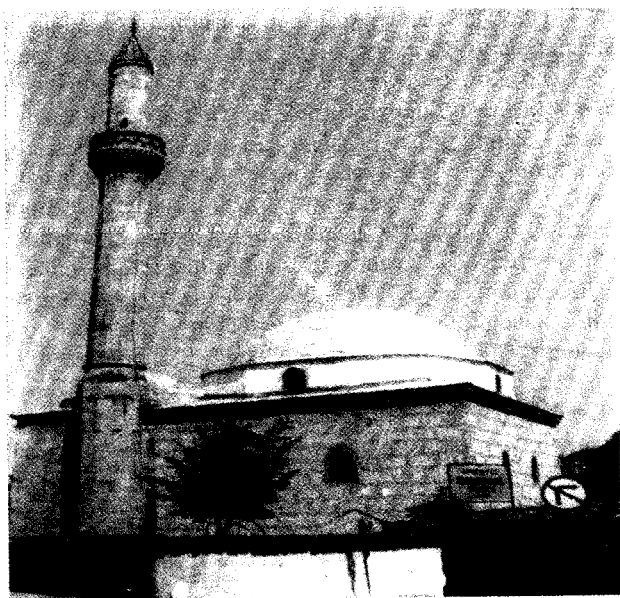

Панорама Новог Пазара

нице. Помиње се у турском попису 1455. под именом *Неготинце* (2 дома). Наводи се као заселак у саставу Врачевске општине (1914. – 61 житељ, 1921. – 4 дома и 51 житељ итд.). Ст. је српско (Вељковићи и Антонијевићи – славе *Илиндан*), досељено почетком XIX в. из Кљечка код Зубиног Потока и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 4 (1991). Струју добија 1985, а водом се снабдева са извора, преко гравитационих водовода и са чесми, од којих је чесму код Молитве изградио Хигијенски завод из Новог Пазара. Раније је било заступљено катунско сточарство ("излазили са стоком на бачије"), а од традиционалних занимања задржала се до данас израда дрвених каца.

НОВИ ПАЗАР (51.749 ст.), полифункционално и градско насеље у Новопазарској котлини, центар истоимене општине (742 km², 99 насеља и 85.249 ст.) у Рашкој области, предеоној целини у ЈЗ делу централне Србије, на (500 m) странама Људске реке и Јошанице, притоке Рашке, 108 km јужно од Краљева и 278 km јужно од Београда. Географске координате су 43°8'40" с.г.ш. и 20°31'15" и.г.д. Површина урбане територије, по ГУП-у из 1991, износи 2.215 ha, а катастарска 1.528 ha. Урбаном композицијом обједињује више мањих делова ("мала") распоређених око узвишења са Старим градом у централној градској зони: *Чаршију*, *Подхамам*, *Град*, *Парницу*, *Ћукавац*, *Варош малу*, *Букрећ малу*, *Циганску малу*, *Тесну чаршију* (трговинско-занатски део на левој обали Рашке, дужине неколико стотина m), *Луг*, *Черкез малу*, *Хаџет*, *Барутхану*, *Поток малу*, *Буковац*, *Хаџет малу*, *Мухацирску малу* *Подбијеље* и др. Одликује се дуговременом и

знатном урбанистичком уређеношћу и комуналном инфраструктуром (водовод и канализацију добија у турско доба – савремени систем централног водоснабдевања и канализациону мрежу после II светског рата; електрично осветљење добија 1931, а савремена и потпуна електрификација извршена је након II светског рата и сл.). Ст. је етнички и конфесионално мешовито (Муслимани, Срби, Роми и др.; исламско, православно, католичко, протестантско и др.), већином имиграционо, највећим делом досељено после II светског рата из околних насеља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Н.П. је у прошлости добио урбану физиономију са знатном концентрацијом физиономских елемената оријенталне архитектуре и градитељства која се одржала до данас. Традиционална породична градска стамбена кућа лоцирана је и оријентисана према унапред постављеним захтевима, уобичајеним у исламском свету: кућа је окренута ка Меки и изолована од улице и суседа. Последица изолованости кућа од улице јесте губљење њеног значаја. Улица је постала само прилаз стану, кући, а не пролаз. Отуда је појава "ћорсокака" (слепих улица) честа. Уз то, зграде немају прозоре према улици, него унутра према дворишту или башти (врту). Једини отвор ка улици су улазна врата. У улицама ближе чаршији, спрат куће је истурен над улицом и ту су прозори. Да би се заштитила интимност породичног живота, ти прозори су маскирани лаким мрежама од дрвених летвица – "мушерабљама". Тако је омогућено укућанима да имају увид у живот на улици, а да при том сами остану скривени. Спада у старе српске градове. Кроз историју бележи успоне и падове (1910. – 13.433 житеља, 1921. са засе-

Алтун-алем џамија у Новом Пазару

оком Подбијеље – 2.513 домова и 10.682 житеља итд.), а убрзан развој има после II светског рата, када долази до интензивне индустријализације и урбанизације града. Данашњи град подигнут је западно од старог града *Раса*. У X в. постаје седиште Рашке епископије, потом митрополије и те функције има скоро кроз читаво српско средњовековно доба. Током XVI в. представља највећу *варош* између Дубровника и Ниша. Од времена изградње железничке пруге (1929–1931) Ибарском долином постепено губи ранији саобраћајни значај. О светлој урбаној прошлости Н.П. и његовом значају кроз историју сведочи разноврсно и богато културно-споменичко наслеђе из различитих историјских фаза: тврђава у центру града (XV в.) у којој доминира Стара извидница – кула "мотриља"; више џамија – Лејлек џамија (XIII в.), за коју се претпоставља да је настала преправком неке старе цркве, Алтун-алем џамија (XVI в.), једна од најлепших исламских грађевина у Србији, смештена у старој *Чаршији* "на царској цаци", путу за Косовску Митровицу, Скопље и Истамбул, Бор џамија (1560/61), Ејуп-пашина џамија и друге; други објекти и урбано-историјске целине (стара гробља, хамами, хан, стара Чаршија и сл.); градски православни храм Св. оца Николаја (1872) и други објекти и споменици. У околини града посебан историјски и културни значај има просторно-споменичка целина "Стари Рас са Сопоћанима" (манастир Ђурђеви ступови, Петрова црква, град Рас и манастир Сопоћани), која је 1979. год. уписана у регистар Светске културне баштине. Има шест ОШ ("Вук Караџић", "Братство", "Десанка Максимовић", "Јован Јовановић Змај", "Меша Селимовић" и "Стефан Немања"), четири СШ (гимназију, економско-трговинску, кожарско-текстил-

ну и техничку школу), дом културе, дом здравља са болницом, ветеринарску станицу, пијацу (пазарни дан – *уторак*) и др. Носиоци, иницијатори и регулатори савременог економског развоја су многобројна привредна предузећа, од којих већи значај имају: Текстилни комбинат "Рашка", конфекција "Рашка", трикотажа "Рашка", индустрија обуће "Рас" више мањих приватних фабрика које данас снабдевају производама од текса и обућом велики број бутика у Југославији, Македонији, Грчкој и другим државама, Фабрика растављача "Минел", Фабрика резног алата "Алат и прибор", РЈ "81" (у саставу "Заставе наменских производа" из Крагујевца), ИГМ "Слога", Индустрија и рудници мермера и гранита "Украс", Шумска управа у оквиру ЈП "Србијашуме" из Београда, Графичко предузеће "Јединство", хотел "Врбак" (Б категорије са 126 лежаја), у пољопривреди и агроиндустрији ДД "Војин Поповић", млин и силос у саставу "Центрокопа", пекара "Полет", Земљорадничка задруга "Рас" и друга предузећа.

ОДОЈЕВИЋЕ (82 ст.), сточарско (58,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (990 m) Rogoznici (1479 m), 22 km источно од Новог Пазара. Површина атара износи 1.345 ha. Повезује четири засеока са родовским именима (*Ацковићи* на јужним падинама Крста, *Бадлове* на падинама Крста, *Тодоровићи* у подножју Крњог брега и *Пругавица* – *Димитријевићи* на западним падинама Пругавице, 1191 m). Помиње се у Сопоћанском поменику (XV и XVI в.). Трагови старина су значајни (старо хришћанско "грчко" гробље на Црној равни, остаци цркве на локалитету Равне и др.). После ослобођења од Турка, када носи назив *Одојевићи*, броји 69 житеља (1914), а 1921. год. 6 домова и 42 житеља. Ст. је српско (слави *Никољдан*, *Ђурђиц* и *Лучиндан*), досељено средином XIX в. из Црне Горе и 1918. из Лопужње. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 2,8 (1991). Струју добија 1985, а водоснабдевање је индивидуално (извори и многобројне чесме, од којих је најпознатија спомен-чесма Рајка Ацковића у средишту села). Има МЗ за шест насеља (Брестово, Вучја Локва, Лопужње, Неготинац, О. и Пасји Поток). Четвороразредна ОШ престала је са радом септембра 2001. год. Раније развијено сточарство ("излазили са стоком на бачије") у новије време постепено губи значај.

ОКОСЕ (64 ст.), сточарско (70,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1040 m) падинама Голије (1833 m), поред пута за Дугу Пољану, 24 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 188 ha. Од старина значајни су остаци старог "грчког" гробља. Кроз историју помиње се више пута: под именом *Окоци* (3 дома) у турском попису 1455, у Сопоћанском по-

менику (XV и XVI в.) под данашњим називом и касније (заселак у саставу Штитарске општине: 1914. као *Окоси* – 80 житеља, 1921. – 10 домова и 76 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Лучицу*, *Ђурђевдан*, *Св. Врачеве* и *Стефандан*), досељено средином XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Струју добија 1973, телефонске везе 1998, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори на Крижевцу, 1166 m) и са сеоских чесми. Раније заступљено катунско сточарство ("излазили са стоком на станове") у савременом периоду губи значај.

ОСАОНИЦА (348 ст.) ратарско-сточарско (60,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (750 m) долинским странама Људске реке, леве притоке Рашке, с обе стране пута ка Дугој Пољани, 24 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 1.173 ha. У атару (подножје Летика, 1247 m) се налази *Арсланова пећина* и више мањих *пећина* у близини Градине (1054 m). Село се простире правцем СЗ–ЈИ. Обухвата пет заселака: *Корутане* (помињу се 1455. као *Корутан*, када броје 5 домова), *Присоје*, *Драгаљевину*, *Рогатац* (помиње се 1455. под именом *Рогатица*, а 1585. као *Горња* и *Доња Рогача*) и *Бујцу* (до 1959. посебно насеље). Спада у стара насеља. Трагови раније насељености су многобројни и значајни (остаци старог хришћанског гробља са каменим крстовима код Градине и на локалитету Дубови, остаци старог гробља са крстовима и каменим плочама на локалитету Топола, остаци касноантичког утврђења на локалитету Кулине, где су пронађене златарске теразије из XI–XII в. у засеку *Рогатац* и др.). Помиње се 1455. у турском попису и касније (1914. – 158 житеља, 1921. – 13 домова и 69 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Ђуришовдан*, *Стефандан*, *Лазарицу*, *Пантелијевдан*, *Лучиндан*, *Аранђеловдан*, *Јовањдан*, *Мратиндан*, *Тодорицу* *Мојсијеву*, *Никољдан* и *Ђурђевдан*), досељено у XIX в., 1912, 1918. и 1925. из Црне Горе (Дробњаци), Гошева, Ерчага код Ивањнице, ближих села, околине Куршумлије, Граца код Рашке и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). Електричну енергију добија 1973, телефонске везе 1998, а водом се углавном снабдева преко гравитационих водовода. Има осморазредну ОШ, задружни дом, здравствену амбуланту и неколико продавница мешовите робе. Раније је радило више воденица на Људској реци, а сада повремено раде две на Штитарском (Осаоничком) потоку.

ОСОЈЕ (795 ст.), приградско ратарско-сточарско и воћарско (8,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (640 m) левој долинској страни Трнавске реке, десне притоке Јошанице, поред пута ка Трнави, ЈИ

од Новог Пазара, са којим је физиономски спојено. Површина атара износи 428 ha. Назив добија по главном својству топографског положаја – лоцирано на *осојној* страни Боровика (832 m). Повезује три физиономске целине: *Село*, главни део насеља, засеок *Педеле* (помиње се 1585, када у њему живе Срби, под именом *Педел*; део засеока до пута за Трnavу сада носи назив *Габелшиште*) и *Терамичиницу*, нови део насеља који је срастао са градом. О. се помиње 1780. у списку православних села. После ослобођења од Турака и касније наводи се као заселак у саставу Рајетићке општине (1914. – 102 житеља, 1921. – 12 домова и 75 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Петковдан*, *Василијевдан*, *Ђурђицу*, *Никољдан*, *Аранђеловдан* и *Мратиндан*), пореклом из Црне Горе, муслиманско, досељено после 1945. већином из околних села, и ромско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1991). Струју добија 1965, а водом се снабдева са каптираних извора (гравитациони водоводи). Највише се гаји оvas и воће (шљиве, пожгаче, ситне планинске трешње и ценерике).

ОХОЉЕ (286 ст.), повртарско и сточарско (47,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (700 m) десној долинској страни Јошанице, десне притоке Рашке, поред пута за Рибариће, 7 km јужно од Новог Пазара. Површина атара износи 511 ha. Повезује две главне физиономске целине: *Горње* и *Доње Охоље*, одвојене Доњоохољским кршом, са четири махале (*Диздаревска*, *Пејићка*, *Колашинска* и *Алићка*). У *Доњем Охољу* се налазе две баре (*Бабреж* и *Адемово Ракчиће*), које мештани називају "блато". Убраја се у стара села. Од старина значајем се истичу два "латинска" гробља код Раскрснице и Бијеле њиве. Помиње се у турском попису 1455, када у њему живе Срби, као *Горње Охоље* (10 домова) и *Доње Охоље* (3 дома), 1780. у списку православних села, 1912. год. као муслиманско село и касније (заселак у саставу Војковачке општине: 1914. под именом *Оље* – 177 житеља, 1921. – 20 домова и 81 житељ итд.). Ст. је муслиманско, досељено пре 1912. из Карановца (данашњег Краљева), Гошева 1936. и после 1945. из околних села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). Струју добија 1967, а водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода. Има мектеб (исламску ОШ) и др. Познато је по тржишној производњи кромпира.

ПАВЉЕ (246 ст.), ратарско и воћарско (34,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (880 m) странама Рудина (1164 m), с обе стране пута за Дугу Пољану, 15 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 729 ha. Издуженог је облика. Обухвата четири физиономска дела: *Горње Павље*, *Сењак*, *Доње Павље*

и *Чифит ханове* (пар ханова). Припада старим селима са значајним траговима раније насељености (остаци црквике на локалитету Томов гроб, очуван је топоним Виноградиште, за који се сматра да потиче из римског доба – "где су Римљани имали винограде" и др.). У турском попису 1455. наводе се три села: *Доње* (2 дома), *Средње* (2 дома) и *Горње Павље* (1 дом), а у Сопоћанском поменику (XV и XVI в.) и касније као једно насеље под данашњим називом (1914. – 203 житеља, 1921. – 31 дом и 220 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Никољдан*, *Митровдан*, *Бурђевдан*, *Јовањдан*, *Илиндан* и *Лучиндан*), досељено пре 1912. из Црне Горе и после 1918. из околних села, и муслиманско, досељено из Попа. У селу живе 11 српских и два муслиманска рода. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1 (1991). Електричну енергију добија 1973, а водоснабдевање је индивидуално (извори, чесме и гравитациони водоводи). Има задружни дом, продавницу мешовите робе и др. Главни аграрни производи су житарице и воће (шљиве ранке, трешње, ораси и јабуке).

ПАРАЛОВО (620 ст.), приградско ратарско и воћарско (32,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600 m) падилама Црвене стране (834 m) и Шанца (834 m), 3 km ЈЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 332 ha. У атару (Лисичији дол) се налази неколико *пећина*. Повезује четири засека: *Красаво*, *Фетовиште*, *Клече* и *Трумбарине*. Савременом руралном изградњом физиономски је спојено са градом. Претпоставља се да постоји у средњовековно доба (пронађени остаци старог хришћанског "грчког" гробља и црквиште у засеку *Трумбарине*). Помиње се 1711. у попису босанских спахија, 1780. у попису православних села и касније (1914. – 104 житеља, 1921. заселак у саставу Војковачке општине – 17 домова и 110 житеља итд.). Садашње ст. је муслиманско, досељено пре 1912. из Црне Горе, после 1918. из Фижуља у северној Албанији и после 1930. из околине Сјенице и Тутина, а три српска рода су се временом иселили. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,1. Електрично осветљење добија 1971, а водом се снабдева са извора, чесми, из копаних бунара и преко гравитационих водовода. Водећи аграрни производи су пшеница, кукуруз и шљиве. Има три електрична млина, столарску радионицу, која поред столарских производа израђује и каце, и др.

ПАСЈИ ПОТОК (61 ст.), сточарско (39,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1000 m) западним падилама Рогозне (1479 m), између Гламаје (1053 m), Самара (1077 m), Великог брда (1100 m), Винорога (1224 m), Греде (985 m), Молитве (913 m) и Велике Чукаре (1014 m), 14 km источно од Новог Пазара. По-

вршина атара износи 873 ha. Подељен је на седам заселака: *Алуге*, *Борје*, *Жежницу*, *Лијешће*, *Дољане*, *Ливадак* и *Мечију јаму*. Кроз историју помиње се више пута: 1455. у турском попису под именом *Басје Боток* (11 домова), у турском дефтеру 1585. под данашњим називом, у XVI в. као село у саставу нахије Јелеч и касније (заселак у саставу Врачевске општине: 1914. – 98 житеља, 1921. – 10 домова и 82 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Лучиндан*, *Аранђеловдан* и *Петковдан*), досељено у XIX в. из Црне Горе (Дробњаци). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 2 (1991). Електрично осветљење добија 1984, а водом се снабдева преко локалних (гравитационих) водовода.

ПИЛАРЕТА (41 ст.), воћарско и повртарско (58,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (640 m) левој долиној страни Рашке, леве притоке Ибра, између Шатре (702 m) и Соколовице (902 m), поред старог пута за Рашку, 10 km северно од Новог Пазара. Површина атара износи 193 ha. У атару, према суседном селу Пожежини, налази се периодично језерце *Цивове ливаде*. У народу село се назива *Пилорета*. Село се простира у упоредничком правцу на странама Пиларетског потока. Остаци раније насељености су значајни (старо хришћанско "грчко" гробље, црквине и трагови цркве Св. Јеле). Помиње се 1455. (5 српских домова) у турском попису и касније (заселак у саставу Постоњске општине: 1914. – 64 житеља, 1921. – 8 домова и 60 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Ђириловдан*, *Никољдан*, *Јовањдан* и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 2 (1991). Струју добија 1979, а водом се снабдева преко гравитационих водовода и са сеоских чесми (Соколовица и Јеленин поток у Раздољу). У аграрној производњи већи значај има воће и поврће.

ПОБРЉЕ (1.540 ст.), приградско ратарско (13,1% аграрног ст.) насеље разбијеног типа, на (610 m) падилама Великог брда (777 m), поред савременог пута за Сјеницу, 3 km западно од Новог Пазара. Површина атара износи 261 ha. Насеље се простира правцем СЗ–ЈИ. Спада у стара временом расељена српска насеља, па касније обновљена. Помиње се у турском попису 1455, када у њему живе 2 српска домаћинства, а потом као село поред Цариградског друма са неколико ханова, од којих је најпознатији хан Демира Чековића код Чанақцинице – место где су продавани чанаци (различите врсте глиненог посуђа). После ослобођења од Турака броји 120 житеља (1914), а 1921. год. наводи се као заселак (22 дома и 151 житељ) у саставу Пожешке општине. Ст. је муслиманско, досељено средином XIX и почетком XX в. из Црне Горе (Беране и Корита), после 1918. и после 1945. из Куча, околних

села, околине Тутина и Сјенице. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,1. Електричну енергију добија 1972, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и гравитациони водоводи).

ПОЖЕГА (981 ст.), ратарско (повртарско) и воћарско (33,9% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (580 m) долиним странама Људске реке, леве притоке Рашке, у подножју Хоцева (1107 m), поред пута за Сјеницу, 8 km западно од Новог Пазара. Површина атара износи 725 ha. У кречњачком масиву Хоцева налази се више пећина, од којих су познатије *Пухова* и *Посран поток*. Насеље се простире правцем СЗ–ЈИ. Дели се на две физиономске целине: *Горњу* и *Доњу Пожегу*, са шест махала (*Цурићка*, *Цанковска*, *Друштинска*, *Раиљанска*, *Качарска* и *Угљанска*). У селу се налазе два издашна извора *Хајдучка* и *Добра вода*. Спада у стара насеља. У прошлости је кроз село пролазио Дубровачко-босански пут. Трагови раније насељености су значајни (остаци "латинског" гробља и цркве из XIV в. на локалитету Црквине). Претпоставља се да је у селу била колонија дубровачких трговаца. После ослобођења од Турака броји 327 житеља (1914), а 1921. год. 62 дома и 421 житеља. Ст. је муслиманско, досељено од XVIII до почетка XX в. из Црне Горе, Ругове и после 1918. из Житнића код Сјенице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Електрично осветљење добија 1965, а водом се снабдева преко гравитационих водовода и из копаних бунара. Има осморазредну ОШ, МЗ за два насеља (П. и Ситнице), цамију, здравствену станицу, неколико продавница мешовите робе и др. Главни пољопривредни производи су житарице, поврће и воће, а мештани су познати ("као кречари") по производњи креча.

ПОЖЕЖИНА (267 ст.), ратарско (16,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (500 m) долиним странама Тушимске реке, леве притоке Рашке, у подножју Змињака (733 m) и Шатре (702 m), поред старог пута за Рашку, 9,5 km северно од Новог Пазара. Површина атара износи 377 ha. Повезује два засека: *Мишовиће (Котлине)* и *Мутавашиће*. Претпоставља се да је настала на месту неког римског насеља (остаци старе градине). У Бањској повељи из XIV в. наводи се Милосављево кућиште, данашњи локалитет у атару. После ослобођења од Турака и касније помиње се као заселак у саставу Постоњске општине (1914. – 73 житеља, 1921. – 7 домова и 89 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Никољдан*, *Ђурђиц* и *Аранђеловдан*), досељено из Црне Горе у XIX в. и после 1945. са Косова. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Електрично осветљење добија 1965, а водом се снабдева преко локалних водо-

вода. Хигијенски завод из Новог Пазара изградио је чесму Мусина вода.

ПОЛОКЦЕ (169 ст.), сточарско-ратарско (69,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (840 m) јужним странама Голије (1833 m), 18 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 569 ha. Подељено је на три физиономске целине: *Поток*, *Горње (Кулизе)* и *Доње Полокце*. Убраја се у стара села. Помиње се у турском попису 1455. под називом *Полошце* (16 српских домова), у XVIII в. (списак босанских нахија) и касније (1914. као *Пологци* – 214 житеља, 1921. под именом *Полокци* – 26 домова и 201 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Луциндан*, *Петковдан*, *Алемпијевдан*, *Ђурђевдан*, *Никољдан*, *Аранђеловдан*, *Лазаревдан* и *Јовањдан*), досељено пре 1912. и после 1918. из Црне Горе, Колашина и околине Рашке. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,2 (1991). Електричну енергију добија 1969, а водоснабдевање је индивидуално (извори, гравитациони водоводи, копани бунари и чесме). У селу је раније било заступљено катунско сточарство ("излазили са стоком на станове"), као и израда "дрводељских" предмета (бачве, преслице и дрвени разбоји).

ПОПЕ (177 ст.), воћарско и ратарско (48,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (840 m) долиним странама Веверске реке, леве притоке Људске реке, и ЈИ падинама Рудине (1164 m), 14 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 773 ha. Спада у средњовековна српска насеља. Почетком XX в. помиње се као заселак у саставу Штитарске општине (1914. – 72 житеља, 1921. – 11 домова и 78 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Аранђеловдан*, *Никољдан*, *Луциндан*, *Јовањдан* и *Алемпијевдан*), пореклом из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,3 (1991). Православна црква Св. апостола Петра и Павла саграђена је 1650. год. на темељима два стара објекта, за које се сматра да потичу из XIII в. Струју добија 1974, а водом се снабдева углавном преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ, МЗ за два насеља (Вевер и П.), продавницу мешовите робе и др.

ПОСТЕЊЕ (2.868 ст.), приградско повртарско и воћарско (11,7% аграрног ст.) насеље збијеног типа, на (490 m) левој обали Рашке, леве притоке Ибра, с обе стране старог пута за Рашку, СИ од Новог Пазара, са којим је физиономски спојено. Површина атара износи 1.882 ha. Друмског је облика (СИ–ЈЗ). Повезује пет физиономских делова (*Чкаље*, *Потоци*, *Јазбине*, *Стражиште* и *Ново село*). Припада старим насељима. Трагови раније насељености су многобројни (праисторијско утврђење на Градини, трагови латинске

Петрова црква у Постењу

камене цркве из XIV в., утврђење са више културних хоризоната од праисторије до средњовековног доба, остаци средњовековног новца Уроша I, Драгутина и Милутина Немањића и сл.). По неким историјским изворима на месту данашњег насеља налазио се стари град *Рас*. П. се помиње у турском попису 1455. (8 српских домова) и касније (1914. – 83 житеља, 1921. – 15 домова и 160 житеља итд.). Ст. је национално мешовито – српско (слави *Пантелијевдан*, *Алемпијевдан*, *Никољдан*, *Митровдан*, *Јовањдан*, *Илиндан* и *Ђурђевдан*), досељено средином XIX в. из Црне Горе (Беране, Цетиње и др.), муслиманско, досељено у XIX в. из Врагогрнаца (Постење) и Црноче (Тутин), после 1945. из околине Бијелог Поља (пореклом Рабреновићи – православни) и Берана, и православно ромско (слави *Ђурђевдан* и *Никољдан*). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,2. У насељу се налази православни храм посвећен Св. апостолима Петру и Павлу. Струју добија 1965, а водом се углавном снабдева преко гравитационих водовода, са чесми, из копаних бунара и др. Има МЗ за 10 насеља (Бања, Батњик, Голише, Копривница, Пиларета, Пожежина, П., Прћенова, Средња Тушимља и Цоковиће), више продавница мешовите робе и др. Већина мештана запослена је у Новом Пазару, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу. Производња поврћа и воћа тржишно је оријентисана.

ПРЋЕНОВА (145 ст.), приградско воћарско и ратарско (33,1% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, између Пазарског брда (738 m) и Стражишта (604 m), поред пута за Дежеву, 4 km северно од Новог Пазара. Површина атара износи 261 ha. Преко засеока

Пнућа (заселак се помиње у повељи цара Душана 1348, а жупа Пнућа постојала је у XII в. као део покрајине *Рас*) физиономски је спојена са градом. Простире се правцем СЗ–ЈИ. Спада у стара села са значајним траговима старије насељености (остаци старог гробља на месту Црквине, "грчко" гробље у средини данашњег насеља и др.). Историја насеља повезана је са династијом Немањића и споменицима српске културе тога доба, од којих посебан значај има Петрова црква из IX в., један од најстаријих православних храмова на Балканском полуострву. Кроз историју помиње се више пута: 1585. у дефтеру под именом *Прћендол*, у Сопоћанском поменику (XV и XVI в.) као *Прћенов До* и касније (1914. – 184 житеља, 1921. – 20 домова и 171 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Никољдан*, *Ђурђиц*, *Лазарицу*, *Лучиндан*, *Алемпијевдан*, *Мратиндан*, *Петковдан* и *Јовањдан*), досељено из Црне Горе, и муслиманско (Метићи, 2 домаћинства, и Шкријељи, 3 домаћинства). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Електричну енергију добија 1968, а водом се снабдева са чесми, извора, из копаних бунара и др. Има више продавница мешовите робе, кафана и др. Пре II светског рата браћа Станковићи, досељеници из Власотинца, су у *Пнућу* основали фабрику за производњу опеке (циглану) која и данас ради. Насеље је раније било познато по мајсторима за "дрводељске" предмете (грабуље, виле и косишта). Водећи аграрни производи су житарице и јабуке.

ПУСТА ТУШИМЉА (78 ст.), ратарско и воћарско (51,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (650 m) десној долиној страни Тушимске реке, леве притоке Рашке, између Мале (812 m) и Велике Главице (823 m), 12 km северно од Новог Пазара. Површина атара износи 246 ha. Од старина пронађени су остаци старих камених крстова на локалитету Грабљак. Претечу садашњег села представља насеље *Тушимље*, које се помиње и под називом *Тушимља* (1455. – 4 дома, 1914. – 348 житеља, 1921. – 54 дома и 387 житеља итд.). Старо село је "опустело" после повлачења српских устаника 1809, па потом обновљено. Ст. је српско (слави *Ђуриловдан*, *Лучиндан*, *Петковдан*, *Никољдан* и *Стефандан*), досељено у XIX в. и после 1918. из Црне Горе (Дробњака). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,1 (1991). Струју добија 1979, а водом се снабдева већином преко гравитационих водовода. Село је раније било познато по мајсторима "дрводељцима" (израда каца и дрвених кола).

ПУСТОВЛАХ (54 ст.), сточарско (79,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1050 m) висоравни између Грачица (1063 m), Близанца (1036 m),

Плеша (1184 m) и Веника (1245 m), 14 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 433 ha. Обухвата две физиономске целине: *Село*, главни део насеља, и одвојени засеок *Пољице* (1020 m). Убраја се у стара насеља. Кроз село је пролазио један крак средњовековног Босанског пута. По предању, "опустео" је током аустро-турских ратова у XVII и XVIII в. У селу постоји локалитет Шанац, који датира из времена Карађорђевог устанка, и камени пирамидални споменик непознатог порекла и старости. Помиње се као заселак у саставу Штитарске општине (1914. – 73 житеља, 1921. – 9 домова и 54 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Ђурђић*, *Никољдан*, *Лазарић* и *Аранђеловдан*), досељено из скадарске Црмнице и околних села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,4 (1991). Струју добија 1983, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Раније је било развијено катунско сточарство ("излазили са стоком на станове").

РАДАЉИЦА (228 ст.), сточарско (77,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1180 m) Голији (1883 m), између Кокораче (1326 m) и Клика (1418 m), 33 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 1.373 ha. У атару се налази пећина *Градина*. Обухвата пет заселака (*Павићевићи*, *Ђокићи*, *Точиловци*, *Коматине* и *Свираново*). Кроз историју помиње се више пута: 1455. у турском попису под именом *Раданица* (11 домова), 1465. под садашњим именом у Рашкој нахији и касније (1914. као заселак у саставу Штитарске општине са 144 житеља, 1921. као самостално село *Радалица* – 14 домова и 102 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Лучиндан*, *Стефандан*, *Митровдан*, *Никољдан* и *Јовандан*), досељено у XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). У засеку *Свираново* налази се православна црква Св. Враћева подигнута 1933. год. на темељима старог храма. Електричну енергију добија 1973, телефонске везе 1998, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи и извори). Има четвороразредну ОШ и др.

РАЈЕТИЋЕ (105 ст.), сточарско-ратарско (71,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1100 m) површи Рогозне (1479 m), између палеовулканских купа – Шанца (1328 m), Јајца (1234 m), Чукара (1251 m), Записа (1250 m), Јасике (1151 m), Лица (1153 m), Чепељског крша (1229 m) и Жејевог брда (1181 m), 17 km ЈИ од Новог Пазара. Површина атара износи 1.152 ha. Дели се на осам заселака: *Кулизиће*, *Ојиће*, *Прдоњиће*, *Товрљане*, *Јасику* (помиње се као посебно село у саставу нахије Јелеч током XVI в.), *Ливадак*, *Жабљак* и *Самћевиће* (код засека је изворишна челенка Рајетићке реке, горњег тока Јошанице). Данашње село

формирано је на месту неког старог расељеног насеља (остаци "грчког" гробља на Чукари, остаци црквеног темеља на врху Шумара, црквица код долине Карвасалија и сл.). У средњовековно доба кроз село су пролазили Цариградски и Призренски пут. Под садашњим именом помиње се 1776. у катастиху дреничког манастира Девича, где се наводи род Драшковића који се 1809. иселио. После ослобођења од Турака броји 199 житеља (1914. као *Рајетићи*), 1921. год. 28 домова и 217 житеља итд. Ст. је српско (слави *Аранђеловдан*, *Стефандан* и *Никољдан*), досељено у првој половини XIX в. из Црне Горе (Никшић). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 4,2 (1991). Струју добија 1982, а водоснабдевање је индивидуално (чесме и извори). Има здравствену станицу, неколико продавница мешовите робе и откупну станицу са складиштем кромпира. Четвороразредна ОШ остала је без ученика септембра 2001. год. У аграрној производњи већи значај има гајење кромпира. На Рајетићкој реци у прошлости је радило више воденица, а данас само Самћевића воденица.

РАЈКОВИЋЕ (38 ст.), сточарско-ратарско (65,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (673 m) ЈЗ падинама Калема (963 m) и левој долинској страни Дежевске реке, леве притоке Рашке, поред пута за Дежеву, 11,5 km северно од Новог Пазара. Површина атара износи 181 ha. Дели се на групе сродничких кућа (*Белићи*, *Коматине* и др.). Помиње се као заселак у саставу Постењске општине (1914. као *Рајковићи* – 100 житеља, 1921. – 10 домова и 103 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Илиндан*, *Митровдан* и *Ђурђевдан*), досељено из Окоса. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 7 (1991). Струју добија 1970, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи, сеоске чесме и др.). Седиште је МЗ за пет насеља (Златаре, Јавор, Кашаљ, Р. и Смилов Лаз). У прошлости мештани су били познати по мутавијском занату (изради предмета од козје длаке – покровци, торбе, вреће и др.).

РАЈЧИНОВИЋЕ (598 ст.), повртарско и воћарско (24,9% аграрног ст.) бањско насеље разбијеног типа, на (620 m) левој долинској страни Људске реке, леве притоке Рашке, поред савременог пута за Сјеницу, 7 km западно од Новог Пазара. Површина атара износи 394 ha. У атару се налазе пећине познате под називом *Лисичије рупе* (на Хасановом брду). Повезује четири засека са пет махала: *Бању* (*Шкријељи*, *Хасковићи* и *Хакићи*), *Друштинце*, *Чмање* и *Попиће* (*Реброњска* и *Факовска махала*). У насељу се налазе извори топле минералне воде и хладан извор слано-киселог укуса, а на више места извире чиста питка кисела вода. После 1945. год. цео комплекс је претворен у Бању, где је

временом формирана *Рајчиновића бања* (лечи болести органа за варење и реуматизам). Изграђен је нови објект са хотелом. Кроз Бању тече Реброњска река, која се од Бање назива Илица. Од старина значајни су остаци хришћанског гробља. Помиње се 1585. у турском дефтеру под називом *Рајчиновце* (2 српска дома). Наводи се као заселак у саставу Пожешке општине (1914. као *Рајчиновићи* – 39 житеља, 1921. као *Рајчиновци* – 27 домова и 176 житеља итд.). Ст. је муслиманско, досељено у XIX в. са Пештера (Дуга Пољана) и из Ругове, после 1918. из Делимеђа код Тутина, након 1945. из околних села и др., и српско (слави *Аранђеловдан*, *Илиндан* и *Лучиндан*), досељено после II светског рата из околине Рожаја и са Рогозне. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Електрично осветљење добија 1965, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи и копани бунари). Има МЗ за 11 насеља (Баре, Вареве, Видово, Војниће, Дојиновиће, Иванча, Лукоцрево, Побрђе, Р., Трнава и Шавци), мектеб (исламску ОШ) и др.

РАЈЧИНОВИЋКА ТРНАВА (350 ст.), ратарско и воћарско (37,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (800 m) падинама између Голог брда (874 m), Спаховог крша, Бошковица (873 m), Боровика (866 m) и Хасовог врха (832 m), 10 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 759 ha. Подељена је на шест физиономских делова: *Горњи* и *Доњи Трнава* (*Пешића*), *Балетиће* (помиње се у XVII в., а до 1959. је самостално село), засеок *Родића* и *Халуге* и *Худровску махалу* (*Мавриће*). Спада у средњовековна села. Помиње се у турском попису 1455. под именом *Држава* (27 домова), у Сопотанском поменику током XV и XVI в. као *Трнава* и касније. Ст. је муслиманско, досељено средином XIX в. из Колашина, и српско (слави *Никољдан*, *Томиндан*, *Ђурђиц*, *Митровдан*, *Јованђдан*, *Ђурђевдан*, *Св. аранђела Гаврила* и *Аранђеловдан*), досељено после 1918. из Бекове и Пустовлаха, Црне Горе и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). У засеку *Балетића* налази се старо хришћанско гробље и мала средњовековна православна црква. Електрично осветљење добија 1965, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари, извори, гравитациони водоводи и чесме). Има четвороразредну ОШ и др. Водећи аграрни производи су житарице и воће (јабуке, ораси и трешње). Некада је била позната по катунском сточарству ("излазили са стоком на станове" – *Клече* и *Балетићке пашијаке*) и мајсторима за израду дрвених јармова и кола, као и постава за самаре.

РАКОВАЦ (34 ст.), сточарско (73,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (950 m) падинама

Градине (1054 m) и Крижевца (1166 m), 23 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 137 ha. У атару се налази позната *Раковачка пећина*. Основан је као заселак Окоса. Средиште села представља физиономски део *Крш* (назван по голом, *кршевитом* окружењу). Остаци старије насељености су многобројни (два стара гробља, за која постоји мишљење да су православна, на локалитетима Пландиште и Орнице, где су на неким каменим плочама ликови ратника, трагови зида старог насеља на Пландишту, Забрану и Ћумурњачи, за коју се верује да је место прављења ћумура за ковачке радионице и др.). Помиње се као заселак у саставу Штитарске општине (1914. – 42 житеља, 1921. – 7 домова и 32 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Јованђдан*, *Аранђеловдан*, *Никољдан* и *Св. Мрату Дечанског*), досељено из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,2 (1991). У селу се налази православна црква. Електричну енергију добија 1973, телефонске везе 1998, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи и копани бунари).

РАСТ (67 ст.), сточарско (56,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1100 m) јужним падинама Голије (1833 m) и источној страни Грађевице (1308 m), 23 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 270 ha. Повезује два физиономска дела: *Горњи* и *Доњи Раст*. У селу су пронађени остаци старих каменних крстова и плоча код Вуловог буча. Помиње се као заселак Штитарске општине (1914. под именом *Рас* – 49 житеља, 1921. – 8 домова и 59 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Мратиндан* и *Ђурђевдан*), досељено средином XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). Струју добија 1969, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи и чесме – Студенац и др.). Раније су мештани израђивали вреће од козје длаке, а данас Јосо Вукотић прави каце.

СЕБЕЧЕВО (1.096 ст.), воћарско и ратарско (27% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (700 m) долиним странама Себечевачке реке, десне притоке Рашке, с обе стране пута Нови Пазар–Тутин, 10 km ЈЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 1.811 ha. У атару, на Великом врху (1079 m), налази се пећина *Главица* и две *безимене пећине* као и на Градини: *Вилини разбоји*, *Немањина пећина* код старог града *Раса*, *Орлова пећина* и *Голи Бријег* на Кожарском кршу. Повезује пет физиономских делова: *Горње* (са засецима *Кута*, *Чмањци* и *Криваја*) и *Доње Себечево* (*Бубреговиће*, *Зеленовиће* и *Спужсаниће*), *Рогине*, *Гричаре* и *Бобовик* (до 1970. посебно насеље). Убраја се у средњовековна насеља. Остаци раније насељености су многобројни, значајни и у огромној мери очувани до

Средњовековни град Рас у Себечеву

данас: зидине старог насеља и више црквица у рушевинама, трагови "грчког" гробља са каменим плочама на ливади Ратарки, остаци средњовековног града *Раса* (изграђен у XII, а опустошен средином XIII в.) на Градини у близини ушћа Себечевске реке, остаци насеља (*трга*) са црквом и гробљем из XIV в. насталог у близини средњовековног града *Раса* на Трговишту (Пазаришту), пећински манастир са црквом Св. архангела Михаила из друге половине XII в. (обновљен у XVI в.), пећина *Испосница*, остаци хришћанског гробља на Црквинама и сл. Претпоставља се да постоји у VII в. и да се старо српско ст. преселило код Крушевца, где су пренели географско име села из старог завичаја, које је временом модификовано у *Себечевац*. Помиње се у Сопоћанском поменику (XV и XVI в.) и касније. После ослобођења од Турака броји 472 житеља (1914), а 1921. год. 87 домова и 546 житеља. Ст. је муслиманско, досељено средином XIX в. из Рожаја, Бишева код Рожаја (старином из Бјелопавлића), Цетиња и Корита, после 1918. и 1945. са Косова, из Црквина код Тутина, Ругове и др., и српско (слави *Ђурђевдан*, *Аранђеловдан*, *Мратиндан*, *Алехијевдан*, *Јованџдан*, *Пучиндан*, *Ђурђиц* и *Александровдан*), досељено средином XIX в. и после 1912, 1918, 1925. и 1945. из Дробњака, Пипера, Видова, околине Ивањице и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Електричну енергију добија 1966, а водоснабдевање је индивидуално (извори – *Преображење* и др., чесме, гравитациони водоводи и копани бунари). Има осморазредну ОШ, цамију, МЗ, пошту, више продавница мешовите робе, мотел са излетиштем, рибњак и др. У прошлости село је било познато по грнчарском и

Себечево – остаци насеља Трговишта (Пазаришта)

црепуљарском занату ("земљу доносили на леђима из села Охоља", удаљеног 9 km од села). Главни аграрни производи су житарице (кукуруз и пшеница), воће (јабуче – "бедрике", "мешћетке", "терђуле" и "сулије", крушке – "жугаче" или "пазарке", "маљевке", "јеребазме", "караманке" и "медунци", ораси и трешње). До 1950. год. мештани су "излазили са стоком на станове" – *Брда* и *Лазине* на Турјаку (1249 m).

СИТНИЧЕ (646 ст.), воћарско и ратарско (42,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (675 m) левој долиној страни Људске реке, леве притоке Рашке, поред пута за Дугу Пољану, 9 km западно од Новог Пазара. Површина атара износи 751 ha. Подељено је на пет махала: *Муратовску*, *Мехмедовску*, *Мужовића*, *Суву Њуприју* и *Јасеновик* (до 1959. самостално насеље). Убраја се у стара насеља са пронађеним остацима "латинског" гробља на месту Хатеновац и траговима хришћанског "грчког" гробља у Иљазовом гају. Помиње се у турском попису 1455. (12 домова) и касније. После ослобођења од Турака, када представља заселак у саставу Пожешке општине, броји 196 житеља (1914), а 1921. год. 33 дома и 167 житеља. Ст. је муслиманско, досељено у XVIII в. из Малесије и Црне Горе, као и после 1934. из Брњице (Дуга Пољана), старином из Корита у Црној Гори. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Електрично осветљење добија 1965, а водом се снабдева преко гравитационих водовода, са извора и из копаних бунара. Има цамију и неколико продавница мешовите робе. У аграрној производњи већи значај има воће. Мештани се баве тржишном производњом креча.

СКУКОВО (35 ст.), сточарско-ратарско (60% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (780 m) падинама Соколовице (902 m) и Јасике (845 m), 10 km северно од Новог Пазара. Површина атара износи 161 ha. Највеће пространство у атару заузимају шуме (граб, дрен, кун и храст). Насеље се простире у меридијанском правцу. У селу се налази изворишна челенка Блажевског потока. Спада у стара села. Помиње се у турском попису 1455. под именом *Ускоково* (5 српских домова) и касније под садашњим називом. После ослобођења од Турака, када представља заселак у саставу Постоњске општине, броји 53 житеља (1914), а 1921. год. 7 домова и 51 житеља. Ст. је српско (слави *Никољдан* и *Тириловдан*), досељено пре 1912. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,8 (1991). Струју добија 1982, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи, извори и главна сеоска чесма код Крша).

СЛАТИНА (361 ст.), ратарско и воћарско (47,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (670 m) долиним странама Слатинске реке, десне притоке Рашке, између Баћвора (980 m), Дебелог брда са Равним гајем (972 m), Ђафа (1013 m), Рачевца и Сијечег брда (746 m), 12 km ЈЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 987 ha. Дели се на пет заселака (*Добреша*, *Хусићи*, *Рајечићи*, *Првенковићи* и *Лелотићи*). Припада старим селима. Трагови раније насељености су многобројни (старо хришћанско гробље, црква у рушевинама у *Лелотићима*, камени остаци богомоље у *Хусићима* и др.). Помиње се у Сопоћанском поменнику (XV и XVI в.) и касније. После ослобођења од Турака броји 190 житеља (1914), а 1921. год. 32 дома и 132 житеља. Ст. је српско (слави *Мратиндан*, *Јовањдан*, *Стефандан*, *Св. Стевана Дечанског* и *Никољдан*), досељено средином XIX в. из Црне Горе и после 1945. из Драмића, и муслиманско, досељено средином XIX в. из Црне Горе (Гусиње), Босне и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Струју добија 1965, а водом се снабдева са извора, чесми и из копаних бунара. Главни аграрни производи су пшеница, кукуруз, кромпир, и воће (ораси, јабуке, крушке и шљиве). Раније заступљено катунско сточарство ("излазили са стоком на станове") у новије време изгубило је значај.

СМИЛОВ ЛАЗ (19 ст.), сточарско (73,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1220 m) ЈИ падинама Рогозне (1479 m), 22 km ЈИ од Новог Пазара. Површина атара износи 268 ha. Повезује три физиономска дела: *Горњу* и *Доњу махалу* и засеок *Бановац* (2 насељене куће). Под именом *Рисмилов Лаз* (3 дома) помиње се 1455. год. Трагови раније насељености су значајни (остаци старог гробља и зицина на локалите-

ту Селиште, за које мештани кажу да потичу од давнашњег рударског насеља, где се руда копала и лила у Кујин долу, рударска окна на Рупчинама и др.). После ослобођења од Турака, када представља заселак у саставу Рајетићке општине, броји 58 житеља (1914. – *Смилов Лаз*), а 1921. год. 6 домова и 52 житеља. Ст. је српско (два рода – *Андрићи* и *Костићи*, славе *Ђурђевдан* и *Јовањдан*), досељено средином XIX в. са Косова. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 4,5 (1991). Струју добија 1985, а водом се снабдева са извора и чесми.

СРЕДЊА ТУШИМЉА (55 ст.), ратарско и воћарско (60% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (665 m) десној долиној страни Тушимске реке, леве притоке Рашке, 14 km северно од Новог Пазара. Површина атара износи 495 ha. Припада старим насељима. Остаци раније насељености су многобројни ("римско" гробље на локалитету Селиште, пронађен римски жртвеник богиње Минерве, старо српско гробље и др.). Претечу садашњег села представља насеље *Тушимље*, које се помиње и под називом *Тушимља* (1455. – 4 дома, 1914. – 348 житеља, 1921. – 54 дома и 387 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Никољдан*), досељено средином XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 3,1 (1991). Електрифицирана је 1978, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ.

СТРАДОВО (33 ст.), сточарско (60,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1040 m) јужним обронцима Голије (1833 m), у подножју Страдовског брда (1246 m), 19 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 254 ha. У близини села налази се мочвара коју мештани називају *Страдовско језеро*. Под именом *Истрадава* (14 домова) помиње се 1455. и касније. После ослобођења од Турака, када представља заселак у саставу Штитарске општине, броји 74 житеља (1914), а 1921. год. 7 домова и 78 житеља. Ст. је српско (слави *Пантелијевдан*, *Никољдан*, *Петковдан* и *Ђурђевдан*), раније досељено са Голије и после 1945. из Мухова. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,2 (1991). Струју добија 1973, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Раније је село било познато по катунском сточарству ("излазили са стоком на станове"), а мештани су били познати као мајстори за израду каца за цибуру и сир, као и врећа и бисага од козине.

СУДСКО СЕЛО (125 ст.), повртарско и воћарско (60,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (720 m) левој долиној страни Дежевске реке, леве притоке Рашке, поред пута за Дежеву, 10 km северно од Новог Пазара. Површина атара износи 296 ha.

Спада у стара села. По предању, географско име води порекло из времена Стефана Немање, који је судио у селу богумилима. Год. 1314. помиње се под именом *Сути*. После ослобођења од Турака, када представља заселак у саставу Постоњске општине, броји 155 житеља (1914), а 1921. год. 22 дома и 135 житеља. Ст. је српско (слави *Лазаревдан*, *Митровдан*, *Ђурђевдан*, *Аранђеловдан* и *Јованђан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Струју добија 1970, а водоснабдевање је индивидуално (извори, чесме и бунари). Највише се гаји кромпир и воће (јабуке и шљиве).

ТЕНКОВО (135 ст.), сточарско (75,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (920 m) јужним падинама Голије (1833 m), између Ђурђевог брда (1156 m), Ћораве главице (1149 m) и Бучанске главице, 21 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 658 ha. У атару, код шуме Андрак, налази се мочвара *Локва*. Наводи се и под називом *Тењково*. Повезује три главне физиономске целине: *Село* (СЗ–ЈИ), око Тенковског потока, главни део насеља, засеок *Потоци* и *Губерево* (до 1959. самостално насеље). Остаци раније насељености су значајни (старо хришћанско гробље, остаци цркве и сл.). Кроз историју помиње се више пута: у турском попису 1455. под именом *Горња Тенкова* (14 српских домова), у Сопотанском поменику (XV и XVI в.) под садашњим именом и касније. После ослобођења од Турака броји 176 житеља (1914), а 1921. год. 22 дома и 144 житеља. Ст. је српско (слави *Никољдан*, *Мратиндан*, *Аранђеловдан*, *Стефандин* и *Јованђан*), досељено у XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 4,8 (1991). У селу је живео *Миливоје Милојевић*, познати травар. Електричну енергију добија 1979, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи, чесме и извори).

ТРНАВА (834 ст.), сточарско (39,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (690 m) западним обронцима Рогозне (1479 m) – између Велике главе (937 m), Жежнице (1021 m) и Миљевог брда (715 m), 7 km ЈИ од Новог Пазара. Површина атара износи 1.106 ha. Село се простире у упоредничком правцу, у басену Трнавске реке. Обједињује пет физиономских делова: *Горњу*, *Доњу* и *Малу Трnavу*, *Дрењак* и *Поток махалу*. Помиње се у турском попису 1455. под именом *Горња Трнава* (25 српских домова), турском дефтеру 1585. под данашњим називом, 1780. као православно село *Трнава Велика* и касније. Ст. је муслиманско, досељено из Херцеговине, после 1878. из Гацког, после 1918. из Рибарића, Корита, Делимеђе (Тутин) и Рожаја, и после II светског рата из околине Бијелог Поља и околних села. Индекс демографског старења (i_s) креће

се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Струју добија 1983, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи, извори, чесме и копани бунари). Има осморазредну ОШ, МЗ за шест насеља (Брђани, Избице, Леча, Осоје, Т. и Хотково), нову памију, задружни дом, здравствену амбуланту, погон текстилне индустрије "Рашка" из Новог Пазара, неколико трговинских радњи мешовите робе и др.

ТУНОВО (186 ст.), сточарско (67,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1024 m) ЈИ страни Голије (1833 m), 20 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 1.363 ha. Повезује пет заселака: *Витош* (помиње се 1455. као *Витуш*), *Брезовицу* (помиње се 1455), *Бурине* (помиње се 1455. под називом *Бурин* – 2 дома), *Дозно* и *Тодорицу* (помиње се 1455. под именом *Тодорофице* – 4 српска дома). Припада старим селима са значајним остацима раније насељености (хришћанско гробље и црква на Туновском брду, трагови црквине и цркве на Крсту и старо хришћанско гробље на Трубичком брду). Помиње се у турском попису 1455. под називом *Тухинова*, као и касније под данашњим именом. После ослобођења од Турака, када представља заселак у саставу Полошке општине, броји 48 житеља (1914), а 1921. год. 4 дома и 41 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Ђурђиц*, *Јованђан*, *Спасовдан*, *Митровдан*, *Лазаревдан* и *Никољдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,4 (1991). У *Витошу*, на сеоском гробљу, налази се православна црква коју мештани називају Лала. Електрично осветљење добија 1969, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи, извори и чесме). Има четвороразредну ОШ. Од давнина познато је по изради "дрводељских" предмета (каце, чаброви, вретена, мотовила, кудеље, дрвени самари и гусле).

ХОТКОВО (195 ст.), приградско ратарско и воћарско (13,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (620 m) падинама Великог шанца (699 m), 1,5 km источно од Новог Пазара. Површина атара износи 124 ha. Помиње се и под старим називом *Обер* (германска реч са значењем над, изнад, виши и сл.). Подељено је на две главне физиономске целине: *Горње* и *Доње Хотково*. Од трагова раније насељености значајем се истиче старо српско гробље на узвишењу у *Горњем Хоткову*. После ослобођења од Турака, када се наводи под именом *Отково* као заселак у саставу Рајетићке општине, броји 62 житеља (1914), а 1921. год. 2 дома и 12 житеља. Ст. је муслиманско, досељено из Бихора (старији родови) и после II светског рата из Рибарића и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1991). Струју добија 1972, а водом се снабдева из копаних бунара. Има млин

”Кошута” и др. Већина мештана запослена је у Новом Пазару, а пољопривредом (житарице и разне сорте јабука) се баве као допунском делатношћу.

ЦОКОВИЋЕ (54 ст.), ратарско (63% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (840 m) падинама Сиколице (872 m) и Крста (852 m), 7 km СИ од Новог Пазара. Површина атара износи 771 ha. Обухвата две групе кућа лоциране поред два паралелна пута и издвојени засеок *Драгунац*. Од старина значајни су трагови хришћанског гробља са црквистем на локалитету Орница. Помиње се у турском попису 1455. под називом *Цоковице* (36 домова), у турском дефтеру за овчарину и торовину 1585. год. као *Соковићи* и касније. После ослобођења од Турака, када представља заселак у саставу Постоњске општине, броји 115 житеља (1914), а 1921. год. 15 домова и 136 житеља. Ст. је српско (слави *Петровдан*, *Стефандан*, *Ђурђиц* и *Никољдан*), досељено из Црне Горе у XIX в. и током првих деценија XX в. из насеља са планине Рогозне. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). Електричну енергију добија 1972, а водоснабдевање је индивидуално (извори и чесме, од којих је једну чесму – Маковску воду, изградио Хигијенски завод из Новог Пазара).

ЧАШИЋ ДОЛАЦ (101 ст.), сточарско (40,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (980 m) јужним падинама Турјака (1249 m), 16 km ЈЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 887 ha. Назив потиче од имена рода – *Чашићи*, досељеног из Црне Горе (Колашин) у другој половини XIX в., насељеног у *Дољу* (долини). Дели се на две махале: *Чашићку* и *Нумановску*. Помиње се у акту ватиканског архива 1718–1721. год. као католичко насеље малосорских Климента и касније: после ослобођења од Турака наводи се под именом *Долац Чашић* (1914. – 121 житељ) и *Чашич Долац* (1921. – 25 домова и 140 житеља). Ст. је муслиманско, досељено у другој половини XIX в. из околине Колашина. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). Струју добија 1986, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи, извори и чесме).

ШАВЦИ (435 ст.), приградско ратарско (повртарско) и воћарско (10,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (549 m) левој обали Рашке, леве притоке Ибра, поред асфалтног пута ка Себечеву, 7 km западно од Новог Пазара. Површина атара износи 255 ha. Повезују три физиономска дела: *Село*, главни део насеља, поред поменутог пута, у подножју Хоцева (1107 m), *Јерку* и *Весели брег*. У ЈЗ делу села, према Пазаришту налазе се *Јукве пећине*, а у близини места Крш пећине *Самар* и *Капчине*. Спадају у стара насе-

ља. Помињу се у турском попису 1455. под називом *Шавче*, када су насељени Србима, у Сопоћанском поменику (XV и XVI в.) и касније (заселак у саставу Пожешке општине: 1914. – 83 житеља, 1921. – 10 домова и 63 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Митровдан*, *Ђурђиц*, *Алемпијевдан*, *Петровдан*, *Никољдан* и др.), досељено пре 1912. из суседног Забрђа и после 1925. из околних насеља, муслиманско, досељено после 1945. из Бихора и суседних села, и ромско, које живи у *Веселом брегу*, досељено после II светског рата. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Електрично осветљење добијају 1966, а водом се снабдевају из копаних бунара. У аграрној производњи највећи значај имају житарице, поврће и воће.

ШАРОЊЕ (397 ст.), воћарско (45,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (740–880 m) долиним странама Шароњске реке, десне притоке Дежевске реке, у јужној подгорини Голије (1833 m), 17 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 751 ha. Подељене су на четири физиономска дела (*Горње* и *Доње Шароње*, *Љуљац* и *Ђурице*). До 1959, када је припојен Ш., *Љуљац* (помиње се 1455. под називом *Љуљци*) са засеком *Ђурице* (помиње се у дефтеру за овчарину и торовину 1585. под називом *Ђурине*) чини посебно село. Спадају у стара села. Од трагова раније насељености истичу се остаци старе цркве и гробља, локалитет Градина (943 m) и др. Помињу се у турском попису 1455. (18 домова и једна млин). После ослобођења од Турака броје 175 житеља (1914). Ст. је српско (слави *Пантелијевдан*, *Јовањдан*, *Никољдан*, *Ђурђиц*, *Петровдан*, *Петковдан*, *Св. Ђорђа*, *Лучиндан*, *Василијевдан* и *Стефандан*), досељено средином XIX в. из Црне Горе (Никшић, Васојевићи, Колашин). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,9 (1991). У селу је изграђен нови православни храм посвећен Св. архангелу Гаврилу. Струју добијају 1970, а водом се снабдевају са каптираних извора. Имају осморазредну ОШ, задружни дом, здравствену станицу, погон конфекције ”Рашка” из Новог Пазара, млекару и др. Седиште су МЗ за осам насеља (Драмиће, Ковачево, Кузмичево, Пустовлах, Раст, Страдово, Тенково и Ш.). Поред житарица гаји се и воће (јабуке и шљиве). Раније је село било познато по сточарству (”излазили на станове”), мајсторима ткачима поњава, а било је и шест воденица поточара на Шароњској реци.

ШТИТАРЕ (100 ст.), сточарско (65% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између Ђурђевог брда (1156 m), Граца (1134 m) и Соколовице (1022 m), поред пута ка Сјеници, 22 km СЗ од Новог Пазара. Површина атара износи 444 ha. По предању, географско

име води порекло од давнашње израде борбених *шти-това*. Обједињује две физиономске целине: *Горње* (980 m) и *Доње Штитаре* (970 m). Снада у средњовековна српска села. Помиње се 1455, када садашње физиономске целине представљају два самостална насеља – *Горњи Штитар* (13 српских домова) и *Доњи Штитар* (6 српских домова), у Сопоћанском поменику (XV и XVI в.) под данашњим називом, као и касније. Кроз село је у средњовековно доба пролазио један крак Босанског пута ка Дубровнику. После ослобођења од Турака, када се наводи под именом *Штитари*, броји 174 житеља (1914), а 1921. год. 15 домова и 135 житеља. Ст. је српско (слави *Јованџдан*, *Пантелијеџдан*, *Мратиндан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*), досељено углавном у XIX в., после 1913. и 1945. из Црне Горе (Жабљака, Бијелог Поља и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,2 (1991). У селу се налази православна црква посвећена Св. Николи подигнута у XV в. Електрично осветљење добија 1974, телефонске везе 1998, а водоснабдевање је индивидуално (чесме, копани бунари и гравитациони водоводи). Има четвороразредну ОШ и МЗ за седам насеља (Гошево, Јанча, Окосе, Осаоница, Радаљица, Раковац и Ш.).

НОВИ САД

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	3	13	65.8	34.2	8.4	9.0	693.2	521.5	48.1	46.9
1971.	3	13	68.4	31.6	7.3	5.7	682.6	571.1	44.7	40.8
1981.	4	11	68.0	32.0	6.7	7.5	595.1	538.6	46.0	42.4
1991.	4	11	67.7	32.3	1.0	2.4	593.6	579.3	45.5	45.5

БЕГЕЧ (2.827 ст.), подунавско сеоско насеље (13,2% аграрног ст.) збијеног (панонског) типа, на (82 m) уском делу алувијалне терасе леве обале Дунава, с обе стране пута Нови Сад–Бачка Паланка, у новосадској урбаној агломерацији, 18 km западно од Новог Сада. Површина атара износи 4.343 ha. Четвороугаоне је основе са мрежастом структуром улица. Обједињује три физиономска целине: *Стари Бегеч*, *Визић* (мајурско насеље настало на поседу грофа Котека) и *Нови Бегеч*. Између села и тока Дунава налази се викенд-насеље *Јама* (50 кућа). Основан је на месту римског војног логора *Onagrinum*. Под садашњим именом помиње се 1396. и касније. Ст. је већином српско – 64,4% (слави *Св. Јована*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Св. Лука*), а има и осталих етничких припадника (Роми, Хрвати, Мађари, Словаци и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,7 (1991). Православна црква посвећена Св. апо-

столу и јеванђелисти Луки подигнута је 1835. (обновљена 1983). Електричну енергију добија 1913, телефонске везе 1968, а водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводни систем Новог Сада од 1966). Има предшколску установу, осморазредну ОШ "Вељко Петровић", омладински дом, здравствену амбуланту, пошту, локалну пијаву (пазарни дан – *субота*) и др. Производња кукуруза, пшенице, сунцокрета, јечма, хмеља, купуса, кромпира, лука, пасуља и парадајза тржишно је оријентисана.

БУДИСАВА (3.685 ст.), ратарско (8,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (панонског) типа, на (84 m) периферији јужнобачке лесне терасе, у новосадској урбаној агломерацији, 15 km источно од Новог Сада. Површина атара износи 1.478 ha. Четвороугаоног је облика са мрежастом структуром улица. Формирана је планском изградњом 1884. год. Тада угарска власт плански насељава Мађаре, а потом и Немце, који су се после завршетка II светског рата већином повукли са окупаторском војском, када се досељавају Срби из Босанског Прњавора, Бања Луке, Јајца, Кључа, Српца и др. Данашње ст. је већинско српско – 50% (слави *Св. Јована*, *Св. Николу* и др.) и мађарско (37%), а има и осталих националности (Хрвати, Роми, Русини и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). Римокатоличка црква подигнута је 1912, а храм Сабора српских светитеља је у изградњи. Електрично осветљење добија 1953, телефонске везе 1975, а водоснабдевање је индивидуално (артешки бунари). Има осморазредну ОШ "Иво Андрић", дом културе, здравствену амбуланту (1964), пошту, Земљорадничку задругу "Будућност", индустријско предузеће "Ударник" (циглана), локалну пијаву (пијачни дан – *нетак*) и др. Водећи аграрни производи тржишног карактера су пшеница, кукуруз, шећерна репа, сунцокрет, кромпир, парадајз, грашак, борија, бостан (мештани су познате бостаније) и др.

БУКОВАЦ (3.040 ст.), ратарско-сточарско и виноградарско (4,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (166 m) нижим северним падинама Фрушке горе (538 m), у долини Буковачког потока, десне притоке Дунава, 8 km ЈИ од Новог Сада. Површина атара износи 1.391 ha. Издуженог (линијског) је облика (уз водоток и пут ка Петроварадину). На локалитету Проваљија у атару је формирано викенд-насеље *Феђинци*. Спада у стара села. Првобитно насеље настало је 2 km јужно од данашње локације. У почетној фази (1692) изградње Петроварадинске тврђаве Б. је премештен на садашњу локацију. Постојао је пре доласка Турака (пре 1526). Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Ђурђевдан*, *Св. Николу* и др.), староседелачко и досељено углавном из Босанске крајине (села на планини Мања-

чи, 1236 m). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,3. У Б. је рођена *Милица Стојадиновић Српкиња*, позната песникиња. Православна црква посвећена *Вазнесењу Господњем*, чији дан је и црквена слава, сазидаана је 1796. год. Електричну енергију добија 1918, телефонске везе 1970, колективно (централно) водоснабдевање 1975. (прикључак на водоводни систем Новог Сада), а канализациону мрежу 1989. год. Има осмозразредну ОШ "22. август", здравствену амбуланту, пошту, омладински дом, КУД "Милица Стојадиновић Српкиња", складиште за продају нафте и нафтних деривата "Беопетрол", приватно столарско предузеће "Ентеријер" и др. Већина житеља запослена је у Новом Саду, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ВЕТЕРНИК (10.271 ст.), приградско (1,6% аграрног ст.) насеље панонског (збијеног) типа, на (80 m) крајњем северном делу јужнобачке леве алувијалне терасе Дунава, 7 km западно од Новог Сада. Површина атара износи 1.941 ha. Припада насељима унутрашњег стамбеног појаса Новог Сада. Повезује два физиономска дела: *Ветерник* и *Пасуљиште*. Једно је од најмлађих насеља у Војводини. Подигнут је 1910. на пустари која је била власништво мађарске грофовске породице Котек. У време оснивања носи назив *Нови Мајур*. Током 1923. у зграде пустаре усељавају се нови ст., српски слепи ратници са планине *Ветерник*, по којој насеље добија географско име. Год. 1924. сиромашни житељи Футога граде, између Футога и В., ново насеље – *Пасуљиште*, које је 1945. припојено В. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Св. Николу* и др.), већином досељено непосредно после II светског рата из Дике, Далмације, Црне Горе и Босне, као и касније. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,2. Православни храм посвећен *Св. Симеону Мироточивом* подигнут је 1996. год. Струју добија 1938, телефонске везе 1971, а водовод 70-их год. XX в. Има осмозразредну ОШ "Михајло Пупин", здравствену амбуланту и др. Већина житеља запослена је у Новом Саду, а мали број се бави тржишно оријентисаном пољопривредом (купус и кромпир).

КАЋ (9.755 ст.), приградско (8,5% аграрног ст.) насеље панонског (збијеног) типа, на (82 m) лесној тераси, поред пута ка Новом Саду, 9 km СИ од центра Новог Сада. Површина атара износи 7.487 ha. Правоугаоног је облика са мрежастом структуром улица. Повезује два главна физиономска дела: *Каћ* и *Каћ салаше*. Убраја се у стара насеља. Најстарији помен датира из 1276. год. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Ђурђевдан* и др.), староседелачко и досељено непосредно после II светског рата већином из Босне и Далмације, а касније и из других делова некадашње СФРЈ. Индекс

демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,4 (1991). Православни храм посвећен *Св. Николају – пренос моштију*, чији дан је и месна слава, подигнут је 1844. год. Електрично осветљење добија 1953, телефонске везе 1972, централни водовод 1989, а канализациону мрежу 1991. год. Има осмозразредну ОШ "Ђура Јакшић", дом културе, здравствену амбуланту (1964), пошту, локалну пијаву (пазарни дани – *среда* и *субота*), живинарску фарму "Вранић", металостругарску радионицу "Унимет", циглану "Обнова", штампарију "Југовић", млин "Бмм" и др. Производња поврћа (паприка, парадајз, купус и др.) је интензивна и тржишног карактера.

КИСАЧ (5.850 ст.), приградско ратарско-сточарско (23,4% аграрног ст.) насеље панонског (збијеног) типа, на (83 m) лесној тераси, с обе стране железничке пруге Нови Сад–Суботица, у новосадској урбаној агломерацији, 16 km СЗ од Новог Сада. Површина атара износи 2.967 ha. Обухвата три физиономске целине: *Стари Кисач*, *Нови Кисач* и према северу *Танкосицево*. Помиње се крајем XIII в. под именом *Ирмо*, које је било лоцирано на месту данашње пустаре Ирмово, као и 1457. под називом *Kis-Acs* (*Мали Ач*). Ст. је претежно словачко (преко 86,3%), а има и осталих националности (Срби 7,55%, Мађари, Хрвати и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,9 (1991). Словачка евангелистичка црква подигнута је крајем XVIII в., а српски православни храм *Св. Три Јерарха* 1773. (обновљен 1990). Струју добија 1952, телефонске везе 1973, а водоснабдевање је индивидуално (бунари). Има осмозразредну ОШ "Људевит Штур" са наставом на словачком и српском језику, дом омладине, културно-информативни центар са библиотеком, здравствену амбуланту, више привредних објеката – "Јавор" (производња дрвене амбалаже за каблове и палете), у саставу "Новкабела" из Новог Сада, трикотажу "Слован", организационо-технолошки део новосадског "Новитета", "Гарант" (делови за моторе), у саставу истоименог предузећа из Футога, и др. Дневне миграције (радне снаге и школске омладине – ученика и студената) према Новом Саду су веома изражене.

КОВИЉ (5.242 ст.), ратарско (21,2% аграрног ст.) насеље збијеног типа, у новосадској урбаној регији, на (82 m) ивици лесне терасе, поред савременог пута Нови Сад–Београд, 21 km источно од Новог Сада. Површина атара износи 10.644 ha. Неправилног је облика са дужом страном у меридијанском правцу. Обједињује две физиономске целине: *Доњи (Стари)* и *Горњи (Нови) Ковиљ*, које су до 1945, када су административно спојене у данашње село, биле самостална насеља – Горњи Ковиљ и Доњи Ковиљ. Под

Панорама Новог Сада

именом *Kabol* помиње се 1276, када је постојала и католичка богомоља у којој су православни Срби превођени у католике. На рушевинама поменуте богомоље подигнут је у XVII в. (по предању у XIII в.) манастир Св. Архангела, који и данас постоји. У непосредној близини манастира било је насеље. У каснијој историји насеље и манастир су више пута разарани, паљени и пљачкани. Ст. је српско – 86,2% (слави Св. Јована, Св. Николу и др.), а има и осталих националности (Мађари, Хрвати и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,7 (1991). У К. су рођени академик *Јован Ђурум*, *Лаза Костић*, песник, *Стеван Пешић*, песник, сликари *Живојин Мишковић*, *Љубица Ђурђев Станковић*, *Гига Ђурагић* и *Бранислав Каћански* и *Васа Јовановић*, чувени композитор и тамбураш. У селу се налазе два православна храма: Св. Вазнесења Господњег (1829) и Св. апостола Томе (1845). Електрично осветљење добија после II светског рата, а централни водовод 1967. год. Има осморазредну ОШ "Лаза Костић", дом културе, библиотеку, здравствену амбуланту, пошту, локалну пијацу (пазарни дан – *недеља и четвртак*), индустријски погон у саставу "Новкабела" из Новог Сада, трикотажу "Новосађанка", две културне манифестације – "Ковилска јесен", сликарска колонија, и "Ракијада", као парастос дуду и др. Производња житарица, индустријског биља, кромпира, лука, паприке и бостана тржишно је оријентисана.

ЛЕДИНЦИ (1.922 ст.), приградско (3,4% аграрног ст.) насеље збијеног типа, на (140–220 m) северним падинама Фрушке горе (538 m) и обалама Каменарског потока, десне притоке Дунава, поред пута Нови

Сад–Ириг, у новосадској урбаној агломерацији, 9 km (подунавским путем) јужно од Новог Сада. Површина катастарске територије износи 1.894 ha. Обједињују два дела: *Старе Лединце* (*Старо село*), у горњем току Каменарског потока, између Бубња (341 m) и Поповице (396 m), и *Нове Лединце* (подигнути 1946), лоциране на платоу 4 km северно од старог дела насеља, поред подунавског друма. Претпоставља се да су основани на месту неког римског насеља. Помињу се 1702. год. Спаљени су 1943. од Немаца. Год. 1999. подељени су на два посебна насеља, од којих стари (фрушкогорски) део насеља добија назив Стари Лединци, а нови Лединци. Ст. је српско – 82,8% (слави *Ђурђић*, Св. Николу и др.), стариначко и досељено после II светског рата из околине Власенице и Хан Пијеска, а има и осталих националности (Хрвати, Мађари и др.). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,4. У селу се налазе две православне цркве: Св. Николаја (уништена од усташа 1941) у *Старим Лединцима*, и новоизграђена Св. Тројице у *Новим Лединцима*. Струју добијају 1923, телефонске везе 1978, а водом се снабдевају преко локалног водовода (од 1951). Имају дом културе, здравствену амбуланту, пошту, коп трахита "Сребро" са постројењима за прераду и утовар камена (мајдан је био основа развоја насеља у римском периоду) и др.

НОВИ САД (179.626 ст.), главни град северне српске покрајине Војводине (21.506 km², 464 насеља и 2.013.889 ст.), по много чему специфичне макрорегионалне и административно-управне целине Републике Србије (88.361 km², 6.154 насеља и 9.778.891 ст.), центар Јужнобачког округа (4.018 km², 76 насеља и

Центар Новог Сада

Дунавска улица у центру Новог Сада

553.027 ст.), нуклеус формирања новосадске урбане агломерације и седиште истоимене општине (699 km², 15 насеља и 265.464 ст.). Смештен је на (76–85 m) обалама пловног Дунава и лесној тераси у централном делу Војводине. Налази се у зони раскрснице важних саобраћајница – аутомобилских и железничких (Београд–Н.С.–Суботица; Бачка Паланка–Н.С.–Зрењанин и Н.С.–Рума–Шабац), међународног, националног, регионалног и локалног значаја, 82 km СЗ од Београда и 447 km СЗ од Приштине. Географске координате су 45°15' с.г.ш. и 19°51' и.г.д. Површина урбаног грађевинског подручја, по актуелном ГУП-у из 2000. (до 2021), износи 10.784 ha – у целини и делимично обухвата К.О. Нови Сад I–IV, К.О. Петроварадин, К.О. Сремска Каменица, К.О. Ветерник, К.О. Лединци, К.О. Буковац, К.О. Каћ и К.О. Ченеј (у же грађевинско подручје 7.850 ha), а катастарска 7.658 ha (К.О. Нови Сад I 1.860, К.О. Нови Сад II 1.178, К.О. Нови Сад III 3.093 и К.О. Нови Сад IV 1.527 ha). Одликује се знатном урбанистичком уређеношћу и комуналном инфраструктуром (има дуговремени плански урбанистички развој; канализациону мрежу добија 1880. – савремени канализациони систем 1953; електрично осветљење 1910; савремени централни водовод 1950; први послератни ГУП 1950. и сл.). Представља модерно обликовану урбану средину, где архитектонско-градитељски и урбанистички старо и ново чине особен и хармоничан урбани амбијент – широки булевари, нове стамбене четврти, уређено зеленило и сл., са једне стране, и старо урбано језгро са уређеним и очуваним улицама и лепим грађевинама, са друге. Урбаном композицијом повезује више посебних и специфичних ужеградских физиономских целина (*Стари*

град, Липат 1, 2, 3 и 4, Ново насеље, Детелинара, Савајка, Подбара, Клиса Телет и др.) са многобројним „дивљим“ (бесправно подигнутим) насељима у њиховом окружењу (*Адице, Шангај, Фејстер* и др.). Ст. је већинско српско (64%), а има и осталих етничких припадника (Мађари 8,8%, Црногорци 3%, Хрвати 2,7%, Русини 1% и др.). Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,7 (1991). Припада старим српским градовима. Настао је 1694. год., у време изградње Петроварадинске тврђаве, на левој обали Дунава. Насупрот монументалног Воба-

„Штранд“ – купалиште Новосађана на Дунаву

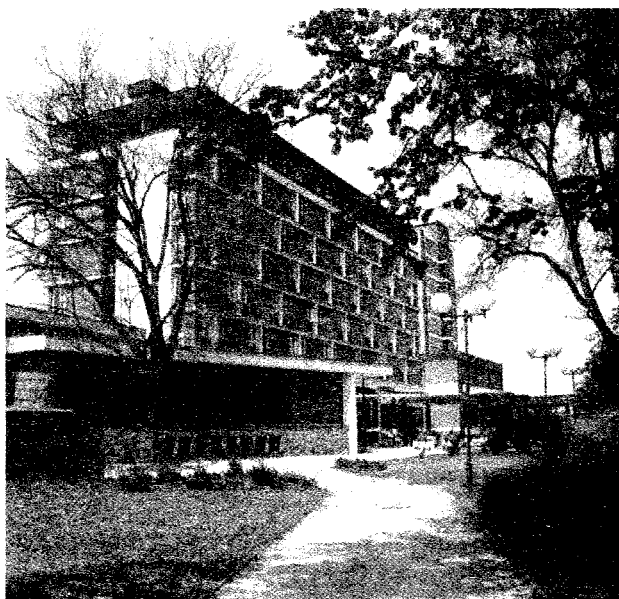
Алмашка црква у Новом Саду

новског здања подигнуте су прве земунице и куће покривене трском, које су 1697. год. на једној географској карти означене именом *Српска Варош* (*Racen Stat*). По закључивању Карловачког мира 1699. овде се насељавају породице српских граничара које формирају насеље *Петроварадински Шанац*. Након тога новонастало насеље се убрзано развија. Већ, 1708. оно постаје главно место бачког дела подунавске границе. Житељи *Петроварадинског Шанца* 1748. год. плаћају стицање дипломе слободног краљевског града, тако да град 1. фебруара исте год. стиче све привилегије везане за тадашњу самоуправу и ново географско име – *Нови Сад* (*Neo Planta, Neusatz, Ujvideg*). Након добијања повеље слободног краљевског града несметано се развија и постепено стиче права урбана обележја. Трговци и занатлије постају иницијатори и носиоци његовог напретка, али су повремена страдања ограничавала темпо раста (поплава 1770, бомбардовање са тврђаве 1848, рација 1942, разарања у агресији НАТО алијансе на нашу земљу 1999. и др.). Интензиван свеукупни развој бележи после II светског рата када израста у савремен индустријски, културно-просветни и политички центар националног значаја. Носиоци индустријског развитка града и његове околине су многобројна предузећа: металске индустрије – "Новкабел", "Победа", "Југоалат", "Југодент", "27. март", "Аутокаросерија", "23. октобар", Бродоградилиште "Нови Сад", "Петар Драпшин", "Номега", "Аутокоп" и др.; прехранбене индустрије – "Агросор", "АИК", "Кулпин", "Неопланта", "Новосадска млекара", "Хлеб", "Данубиус", "Минаква" и др.; текстилне индустрије – "Нит", "Новитет", "Нива", "Ужар", "Спектар" и др.; хемијске индустрије – "Албус", "Идол",

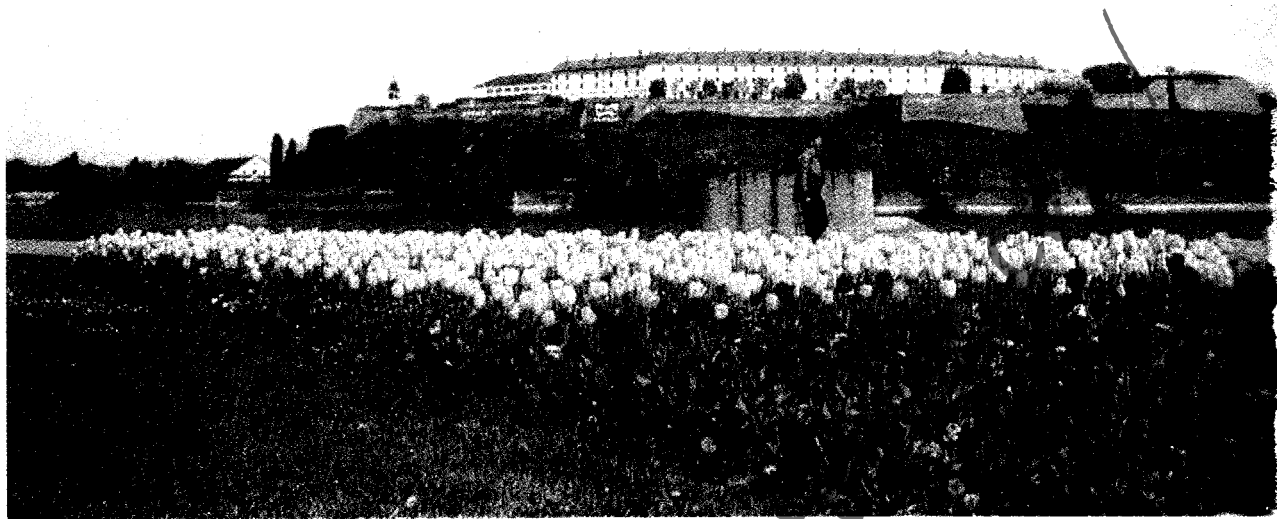

Споменик жртвама фашизма у Новом Саду

"Хемикалија", "Детергал", "Еманит"; дрвне индустрије – "Нина" и др.; индустрије грађевинског материјала ("Стандард"), обуће ("Авала"), грађевинарства ("Неимар" и др.) и др. У свим фазама своје богате историје Н.С. је значајан културни центар са многобројним институцијама националног карактера, од којих су неке, пре свега, за Србе представљале једине изворе напајања и одржавања културне историје и етничке традиције, по чему стиче популарни назив *Српска Атина*. Матица српска, најстарија културна установа у Срба, основана је 1826. год. у Пешти од стране родољуби-

Једин од новосадских хотела

Петроварадинска тврђава

вих српских интелектуалаца и богатих трговаца. У Н.С. је пресељена 1864, а у садашњу зграду, задужбину Марије Трандафил, 1928. год. Српско народно позориште основано је 1861. (садашњу, нову зграду добило је 1981). Од осталих културних и јавних установа, нарочиту вредност имају: Галерија Матице српске (1958), Војвођански музеј, Поклон-збирка Рајка Мамузића, Спомен-збирка Павла Бељанског, Раднички универзитет "Радивој Ћипранов" и др. Град обилује објектима изузетног културно-споменичког значаја. То су: Градска кућа – старо магистратско здање (1895), Владичански двор Бачке епархије (1901), комплекс објеката Јодне бање (главна зграда из 1909, а хотел из 1930), Танурџићева палата (1933/34), "Бела бановина" (1936–1939), задужбина владике Платона (XVIII в.), више споменика – споменик Светозару Милетићу, Змајев споменик, споменик Ђури Јакшићу, бисте Луја Пастера, Бранка Радичевића, Мирослава Антића и др. У граду се налази читав низ црквених здања која припадају различитим конфесијама: православна Николајевска црква (1720–1730), православна Саборна црква Св. Ђорђа (1734), православни храм Успенија Пресвете Богородице (подигнут 1736; дограђен 1777; обнављан 1978. и 1994), Алмашка црква (подигнута 1797; обновљена 1984), највећи православни храм у граду (слави Св. Три Јерарха, што је и *градска слава* новосадских Срба), Грkokатоличка црква (1822), Реформаторско-калвинистичка црква (1864), Словачко-евангелистичка црква (1886), Католичка црква (1895), јеврејска синагога из 1909. (због акустичности данас се користи за организовање музичких манифестација) и др. Просветна традиција датира од оснивања града. Н.С. је сада универзитетски центар са

10 факултета и неколико виших школа, има 20 ОШ и 13 СШ. Међународни пољопривредни сајам одржава се од 1933. год. У новије време поред пољопривредног сајма, на штандовима Новосадског сајма, приређују се и друге сајамске и изложбене манифестације: "Еко сајам", "Лорист", "Амбиента" и сл. У урбаној регионално-функционалној структури посебан значај има и туристичка функција града, чији значај одређује заступљеност и концентрација природних и антропо-гених туристичких вредности у самом граду и његовој непосредној околини – близина Петроварадинске тврђаве на коју се надовезује НП "Фрушка Гора" (25.094 ha) са читавим низом излетишта и рекреационих пунктова, као и најлепша речна плажа на Дунаву "Штранд", у јужном делу града (залеђе *Лимана 1 и 2*), опсежне могућности за развој конгресног туризма (сале у шест новосадских хотела, пословно-трговинском центру "СПЕНС" и др.) и сл. рекреативни садржаји.

ПЕТРОВАРАДИН (11.285 ст.), градско насеље панонског типа у склопу уже зоне новосадске урбане агломерације, током Дунава одвојено од Новог Сада са којим представља јединствен урбаним организам повезан мостовима (транзитни, стари железнички и мост "Слободе" – порушени у НАТО агресији на нашу земљу од 1. до 26. априла 1999). Лоциран је на (79 m) контакту северних падина Фрушке горе (538 m) и алувијалне равни Дунава. Површина катастарске територије износи 2.591 ha. Припада плански изграђеним насељима. Правоугаоног је облика са мрежастом структуром улица. Обухвата три мање урбане целине: *Горњи град* са Петроварадинском тврђавом, *Доњи град*, у оквиру тврђавских зидина, саграђен ис-

под серпентинске стене (119 m) на падинама лесног платоа и алувијалне равни Дунава, и *Петроварадин мајур*, који почиње јужно од Београдске капије, с обе стране магистралног пута Нови Сад–Београд. Урбано ширење града према истоку ограничено је приобалним ритом и Дунавом. У непосредној близини града током последњих деценија формиране су три засебне физиономске и функционалне целине: *викенд-насеље* на Карагачи (више од 200 кућа) и два "дивља" насеља – *Рибњак* и *Садови*. Кроз историју насељавали су га Келти, Римљани, Византинци, Словени, Турци, Мађари и Аустријанци. Прво утврђење подигли су Келти, а Римљани га шире и претварају у већу војну тврђаву, која је у доба сеоба Срба разрушена. Данашња тврђава ("Гибралтар на Дунаву") подигнута је у XVII в., а грађена је 90 год. П. као насеље под садашњим именом помиње се 1237. и касније. Ст. је већином српско (50%), староседелачко и досељено после II светског рата из околине Бања Луке, Босанског Петроваца, Би-хаћа, Ливна, Дувна, Њуприје и Лесковца, а има и осталих етничких припадника (Хрвати 19,8%, Мађари, Црногорци и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,5 (1991). У граду се налазе више значајних религиозно-културних објеката: франjeвачки самостан Св. Јурја из XVIII в., католичка црква из XVIII в. на Текијама и православни храм посвећен Св. апостолима Петру и Павлу изграђен 1922. год. Електричну енергију добија 1912, савремене телефонске везе 1950, централни водоводни систем 1973, а гасовод 1968. год. Има осморазредну ОШ "Јован Дучић" (почела са радом 1876), народну библиотеку са читаоницом, здравствену установу (основана 1961), пошту и др. После II светског рата изграђена су и нека индустријска предузећа – фабрика машина и опреме "Победа", циглана "Слога", вински подрум "Навип Фрушкогорац", фабрика за производњу природних и вештачких црева за прехранбену индустрију "Цревар" и др. Традиционалне аграрне гране – воћарство и виноградарство, у савремено доба (1,1% аграрног ст.) губе ранији значај.

РУМЕНКА (4.361 ст.), ратарско (7,1% аграрног ст.) насеље збијеног типа, на (84 m) јужнобачкој лесној тераси и десној обали Малог канала, 10 km СЗ од Новог Сада. Површина атара износи 2.824 ha. Спада у плански изграђена насеља са мрежастом структуром улица. Обједињује два физиономска дела: *Руменку*, главни део насеља, и *Руменку салаше*. Убраја се у стара насеља. Под именом *Piros (Пирош)* помиње се 1237. год. Старо село временом је расељено, а данашње настаје последњих год. XVII в., у време Велике сеобе Срба под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем. Садашњи назив добија после II светског рата. Ст. је углавном српско – 63,4% (слави *Св. Јована, Св. Ни-*

колу и др.), и мађарско (18%). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,4. Православна црква Св. апостола Петра и Павла подигнута је 1702, а мађарска реформаторска у првој половини XIX в. (парохијски дом у другој половини XVIII в.). Струју добија 1953, а водовод 1999. (дужине 10 km) Има осморазредну ОШ "22. октобар", библиотеку, омладински дом, биоскоп, здравствену амбуланту са апотеком и др. Производња житарица и поврћа (паприка, лук и кромпир) је тржишна. Већина мештана запослена је у Новом Саду, а пољопривредом производњом се баве као допунском делатношћу.

СРЕМСКА КАМЕНИЦА (7.955 ст.), градско насеље панонског типа, на десној обали Дунава код ушћа Новоселског потока, с обе стране подунавског пута Нови Сад–Ириг, у саставу уже градске зоне Новог Сада, 7 km (преко Петроварадина) јужно од Новог Сада, са којим је повезана старим (1947) железничким мостом (1961) и мостом "Слободе" (1981) срушеним у НАТО агресији од 4. до 26. априла 1999. год. Површина катастарске територије износи 3.049 ha. Град се простире у висинској зони од 77 (инундациона раван Дунава) до 112 m (лесни плато). Повезује две физиономске целине: *Сремску Каменицу* и *Сремску Каменицу салаше*. Припада старим насељима. Помиње се 1223. под именом *Сатопе*. Ст. је преовлађујуће српско – 64,7% (слави *Св. Јована, Малу Госпојину, Св. Николу* и др.), а има и осталих националности (Хрвати, Мађари и др.). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,4. У С.К. је рођен *Јован Јовановић Змај* (1833–1904), знаменити српски песник. Православни храм Рођења Пресвете Богородице сазидао је 1795, а у граду се налази и римокатоличка црква посвећена Св. Крижу. Електричну енергију добија 1912, телефонске везе 1953, а водоснабдевање је колективно. После II светског рата, постепено губи раније доминантну виноградарску функцију (сада има 1,7% аграрног ст.), преображавајући се у градско насеље са развијеном стамбеном функцијом. Има обданиште, осморазредну ОШ "Јован Јовановић Змај", "Дечје село" за децу без родитеља (Каменички парк), СШ министарства унутрашњих послова "Пане Ђукић", библиотеку са читаоницом, спомен-музеј Јована Јовановића Змаја, здравствену станицу са апотеком, познату Болницу за туберкулозу и плућне болести Медицинског факултета у Новом Саду са четири одељења – за кардиоваскуларне болести, онкологију, плућне болести и хирургију, локалну пијацу (пазарни дан – *субота*) и др.

СТЕПАНОВИЋЕВО (2.020 ст.), ратарско (9,8% аграрног ст.) сеоско насеље панонског типа, на (84 m) бачкој лесној тераси, с обе стране савременог пута и железничке пруге Нови Сад–Врбас, 24 km СЗ од Но-

вог Сада. Површина атара износи 4.712 ha. Издуженог је облика у меридијанском правцу (дуж пута и пруге). Подељено је на три главна физиономска дела: *Степановићево*, *Ирмово* и *Степановићево салаше*. Спада у стара насеља. Основано је поред *Алпарске* баре (слив Јегричке), по којој добија првобитни назив *Алпар*. Помиње се 1345. год. Три пута је разарано и расељено (два пута у XVII и једном у XVIII в.), па потом обнављано. Данашње насеље формирали су борци са Солунског фронта којима је после I светског рата аграрном реформом била додељена земља. Тада носи назив *Маријин Мајур*, а 1927. добија данашње географско име – по *Степи Степановићу*, чувеном српском војводи. За време II светског рата носи назив *Хортивар*. Ст. је српско – 95% (слави *Св. Стефана*, *Св. Јована* и *Св. Николу*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,9 (1991). Православни храм посвећен *Св. великомученику кнезу Лазару* Косовском подигнут је 1991. год. Електрично осветљење добија 1951, телефонске везе 1972, а водовод 1975/76. год. Има осмозразредну ОШ "Алекса Шантић", народну књижницу и читаоницу, задружни дом, споменик посвећен трима генерацијама ратника – борцима из I и II светског рата и страдалим у оружаним сукобима почетком 90-их год. XX в. на територији некадашње СФРЈ, здравствену амбуланту, пошту и др. Производња кукуруза, пшенице и поврћа (кромпир, лук, паприка и др.) тржишно је оријентисана.

ФУТОГ (16.048 ст.), градско насеље панонског типа, на (82 m) алувијалној равни леве обале Дунава, поред пута Нови Сад–Бачка Паланка, у склопу новосадске урбане агломерације, 11 km западно од Новог Сада. Површина катастарске територије износи 8.327 ha. Физиономска основа је геометријски неправилна, јер је настала спајањем *Старог Футога*, који је имао издужен облик, и *Новог Футога*, четвртасте форме. Припада старим насељима. Помиње се 1250. год. као важно пристаниште на Дунаву. Краљ Ладислав га 1456. год. проглашава градом *Oppidum* (чувени варшарски град). Током 1774. год. почиње планско насељавање Немаца, који тада граде посебно насеље *Нови Футог*. Том приликом у *Стари Футог* досељавају се многе српске породице. Данашње ст. је српско – 84,9% (слави *Ђурђевдан*, *Св. Николу* и др.; *градска слава Св. Врачеви Кузман и Дамјан*), староседелачко и досељено после II светског рата из околине Кључа, Босанске Крупе, Јајца, Санског Моста, Бихаћа и других крајева, а има и осталих етничких припадника (Мађари, Хрвати и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). У граду се налазе две цркве: православна *Св. Врачева Кузмана и Дамјана* (1776) и римокатоличка (1908). Електричну енергију добија 1912, а централни систем

водоснабдевања 1963. год. Има осмозразредну ОШ "Мирослав Антић", Пољопривредну школу "Др Синиша Станковић" са домом ученика, библиотеку са читаоницом, Дом за стара и изнемогла лица, дом здравља, пошту, пијацу (пазарни дан – *недеља*) и др. Носиоци привредног развоја су разноврсна предузећа, од којих већи значај имају: фабрика жиче и жичаних производа "Милан Видак", индустрија за прераду паприке "Арома", фабрика за производњу делова за моторе "Гарант", фабрика за производњу ваге "Вагар", ГП "Полет" и др. У тржишној аграрној производњи (3,1% аграрног ст.) доминирају повртарске културе (купус, кромпир, лук и др.), а Футожани су традиционални снабдевачи новосадских пијаца.

ЧЕНЕЈ (1.577 ст.), ратарско-сточарско (29,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (83 m) лесној тераси источно од магистралног пута Нови Сад–Суботица, популационо најмање насеље у новосадској урбаног агломерацији, 9 km северно од Новог Сада. Површина атара износи 8.611 ha. Некада чувено салашарско насеље временом је трансформисано у савремено приградско. Салаша су груписани дуж два просторно супротна правца (крстаста форма). Обухвата три велике групе салаша: прва и највећа – *Ченеј*, груписана је дуж пута Бачки Јарак–Кисач, друга група носи назив *Пејићеви салаши*, а трећа је лоцирана у близини сеоске цркве Силаска св. Духа на Апостоле подигнуте у XVIII в. Припада старим насељима. У новије време, нарочито после II светског рата, насеље је претрпело мноштво промена физиономског и демографског карактера. Ст. је преовлађујуће српско (83,2%), а има и осталих етничких припадника (Хрвати 2,6%, Мађари 1,8%, Словаци 1,8% и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,7 (1991). Електрифициран је 1973, а водоснабдевање је највећим делом индивидуално (вода у стану са прикључком на сопствени водовод – 62,9% домаћинства, бушени бунари – 12,8%, копани бунари – 4,9% и артешки бунари – 4,7%). Има осмозразредну ОШ "Иван Гундулић", здравствену амбуланту и др. Већина мештана запослена је у секундарним, терцијарним и кварталним делатностима Новог Сада.

НОВО БРДО

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	10	4.6	95.4	88.6	31.1	265.8	241.9	40.1	38.4
1971.	-	10	5.5	94.5	142.9	24.7	200.7	231.8	22.8	29.6
1981.	-	10	5.9	94.1	78.8	14.9	150.7	279.4	21.9	26.8
1991.	-	10	10.0	90.0	15.1	5.8	-	-	-	-

БОСТАНЕ (992 ст.), ратарско-сточарско (9,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (800–920 m) долинским странама Бостанске (Прилепничке) реке, леве притоке Биначке Мораве, у подножју Буче (1101 m), поред пута ка Лабљану и Грачаници, 3 km јужно од Новог Брда. Површина атара износи 897 ha. Повезује четири махале са међусобном удаљеношћу од 1,5 km: *Бостане*, главни део насеља са груписаним кућама, *Плавицу*, *Шумаке* и *Ђуљкову*. Припада старим српским насељима. Формирано је на месту са значајним траговима средњовековне насељености: остаци зидина, парохиског дома и оградних зидова Сашке католичке цркве (у дубровачком архиву наводи се као "Санта Марија ди Новамонте ди Долњи Тарг") рудара Саса и трговаца Дубровчана и Которана (страдала вероватно крајем XVII и у XVIII в.), конач породице Џинић досељене 1780. и др. Претпоставља се да је део средњовековног града Новог Брда био на месту садашњег Б. Махала *Плавица* у XIV в. је посебно село (помиње се 1432–1438). Б. 1921. год. броји 36 домова и 339 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована Крститеља*, *Митровдан*, *Св. Архангела* и *Св. Николу*), досељено у првој половини XVIII в. из Криве Паланке (Македонија), суседног Новог Брда, села Шумане у Јабланици и других крајева, а има и осталих (8,6 %) етничких припадника – Роми, Црногорци, Албанци (досељени из Малесије) и др. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,1. Православна црква *Св. Богородице*, код које се на *Велику Госпојину* одржава сабор, када се окупи до 2 хиљ. посетилаца – "саборица", изграђена је средином XIX в. од материјала старе новобрдске цркве "Св. Богородица под Јавором" (СИ од Новог Брда), коју су Турци разрушили по освајању Новог Брда. Око ње постоји старо српско гробље са неколико примерака камених и дрвених надгробних споменика. Водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари), а централни водовод је у изградњи. Има осморазредну ОШ "Миладин Поповић" и др. По планској документацији, представља један од могућих унутаропштинских центара развоја.

ЗЕБИНЦЕ (280 ст.), ратарско (28,3% аграрног ст.), раније сточарско-ратарско, сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Прековачке реке, изворишног дела Криве реке, леве притоке Биначке Мораве, између Каиловице (986 m), Смрдана (967 m) и Камена (957 m), 9 km јужно од Новог Брда. Површина атара износи 859 ha. Простире се у висинском појасу 820–900 m. Обједињује пет махала са међусобном удаљеношћу 200–500 m: *Горњу*, *Доњу*, *Долину*, *Слатину* и *Ђурице падине*. Спада у стара српска насеља. Од трагова раније насељености значајно је старо српско гробље. По предању, на месту Слатина у прошлости су живели Грци (извор Грчки кладенац и сл.).

Кроз историју помиње се више пута: 1437. у књизи дужника новобрдског трговца под називом *Зезибице*, 1455. у турском попису под именом *Забница* (14 српских домова) са црквом Св. Николе (1477. пописана као опустела), 1764. у катастиху дрењичког манастира Девича и касније (1921. – 31 дом и 266 житеља). У време досељавања преци данашњег живља затекли су старо српско село где је живео род Попови (касније изумро). Ст. је српско (слави *Св. Петку*, *Ђурђицу*, *Св. Ђорђа Алимпија* и *Св. Николу*), досељено од прве половине XVIII до средине XIX в. из околине Прилепа у Македонији (пореклом из околине Корче у Албанији), Горње Мораве, Изморника и насеља у околини Косовске Каменице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Има четвороразредну ОШ и др.

ИЗВОР (593 ст.), ратарско-сточарско (20,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у ЈИ подножју Кознице (1230 m), на косама у проширењу долине (већим делом на десној) Криве реке, леве притске Биначке Мораве, 6 km ЈЗ од Новог Брда. Површина атара износи 1.557 ha. Просторно се развија у висинској зони 780–880 m. Подељен је на осам махала са просечном међусобном удаљеношћу од 1 km (*Сврачак*, *Танки забеја*, *Извор*, *Шумати рид*, *Антанасовска*, *Димовићи*, *Миљковци* и *Мирковци*). Год. 1921. броји 53 дома и 381 житеља. Ст. је православно – српско и црногорско (слави *Св. Јована Крститеља*, *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.), стариначко и досељено почетком друге половине XVIII в. и касније већином из околине Власотинца преко миграционих станица у насељима Косовског Поморавља и из околних села (Бостане, Паралово, Маревце и др.), и мањим делом албанско, досељено 1878. из Јабланице (мухацири). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (извори, гравитациони водоводи и копани бунари). Има четвороразредну ОШ и др.

ЈАСЕНОВИК (309 ст.), сточарско-ратарско (14,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долинској страни Бостанске (Прилепничке) реке, леве притоке Биначке Мораве, у подножју Велике планине (1260 m) и Бочевишта (953 m), 6 km ЈИ од Новог Брда. Површина атара износи 969 ha. Простире се у висинској зони 720–840 m. Обухвата осам махала међусобно удаљених око 1 km (*Филиповац*, *Петровићи*, *Лазаревићи*, *Деновићи*, *Влајковци*, *Лаушевци*, *Пауновци* и *Утманци*). Основан је на месту са значајним траговима старије насељености. Крајем 30-их год. XX в. евидентирани су остаци две порушене цркве: на потесу Бели брег и друга, за коју се поуздано зна да је била

посвећена Св. Богородици, између Белог брега и *Филиповца*. Год. 1921. броји 55 домова и 400 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована Крститеља, Митровдан, Св. Архангела и Св. Николу*; сеоска слава – "свето масло" *Бели четвртак*), стариначко и досељено од краја XVIII до краја XIX в. углавном из околних села (Клобукар, Манишинце, Тиринце и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и извори). Има осморазредну ОШ "Свети Сава", погон ручно-чворованих тепиха (у саставу "Текстилног комбината" из Гњилана) и др.

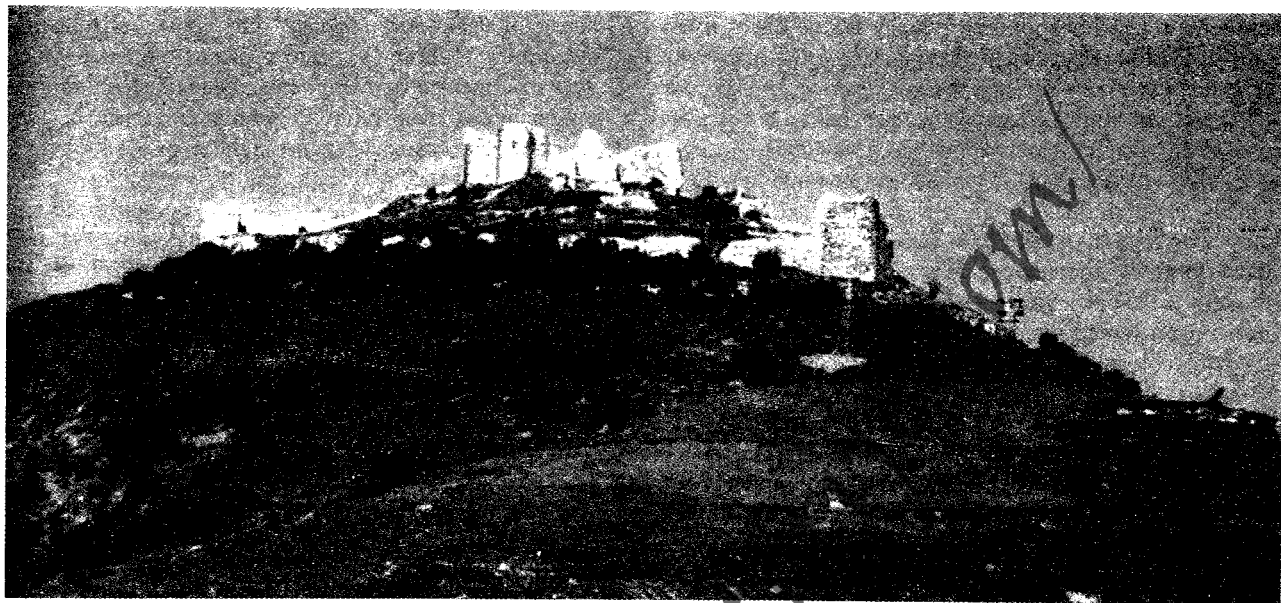
КЛОБУКАР (479 ст.), ратарско-сточарско (36,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама и у котлинском проширењу Бостанске (Прилепничке) реке, леве притоке Биначке Мораве, 8 km ЈИ од Новог Брда. Површина атара износи 925 ha. Простире се у висинском појасу 700–840 m. Обједињује пет махала са родовским именима (*Зимпарци, Баримци, Достихи, Косматанци и Милинац*). Првобитно насеље (остаци старе порушене цркве и др.) расељено је у време насељавања предака данашњег српског живља. Год. 1921. броји 35 домова и 285 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Архангела и Св. Николу*), досељено крајем XVIII и почетком XIX в. углавном из околних насеља (Ново Брдо, Бостане, Маревце, Божовце, Косовска Каменица и др.), старином из Сирињића, Горње Пчиње, околине Ниша и других крајева, и албанско, досељено 1880, 1881. и 1925 год. из Јабланице (мухаџири). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода.

ЛАБЉАНЕ (744 ст.), ратарско-сточарско (20,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у изворишту Лабљанске (Сливовске, Кисуре) реке, притоке вештачког Грачаничког језера, између Али Хоца (988 m), Белог камена (967 m) и Пожара (975 m), с обе стране савременог пута Приштина–Гњилане (преко Грачанице), 9 km ЈЗ од Новог Брда. Површина атара износи 956 ha. Сматра се да назив можда води порекло од регионалног порекла насељеника у старијој прошлости – "некадашње насеље исељеника из *Лаб*". Простире се у висинском појасу 800–920 m. Повезује четири махале: *Ворговску, Еновићеву, Зећировску и Мухаџирску*. Првобитно насеље основано је на месту Старо село, одакле је премештено на данашњу локацију. Год. 1921. броји 34 дома и 281 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Петку, Св. Николу* и др.), староседелачко и досељено од 1830. до 1911. из околних насеља, и албанско, стариначко ("поарбанашени" Срби почетком XIX в. највероватније старином из Лаба) и

досељено из Горње Мораве, Јабланице и Пољанице (мухаџири). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,1. Водоснабдевање је индивидуално (извори и гравитациони водоводи). Има осморазредну ОШ "Десанка Максимовић" и др.

МАНИШИНЦЕ (138 ст.), ратарско-сточарско (33,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долинској страни Прековачке реке, 5 km јужно од Новог Брда. Површина атара износи 279 ha. Простире се у висинској зони 820–900 m. Дели се на две махале: *Манишинце*, главни део села, и *Корчину*. Основано је на месту неког старог насеља (пронађени остаци темеља старе цркве или неке веће зграде и др.). Год. 1921. броји 16 домова и 119 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Петку, Св. Архангела и Св. Николу*), досељено највећим делом од 1730. до 1860. из околних села – Зебинца, Извора, Мешине (Косовска Каменица) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991).

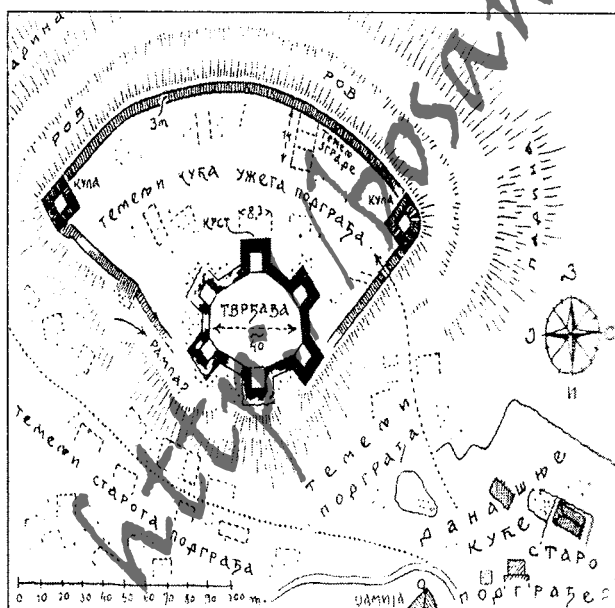
НОВО БРДО (463 ст.), насеље у новобрдској Кривој Реци (средњовековној Топлњници – помиње се у Грачаничкој повељи краља Милутина 1322), мањој планинској предеоној целини у источном делу Косова и Метохије, центар истоимене општине (81 km², 10 насеља и 4.611 ст.), на десној долинској страни Криве реке, леве притоке Биначке Мораве, у подножју Велике планине (1124 m), 17 km СИ од Гњилана, 37 km источно од Приштине и 405 km ЈИ од Београда. Географске координате су 42°37' с.г.ш. и 21°24'45" и.г.д. Простире се у висинском појасу 780–1000 m. Површина катастарске територије износи 560 ha. Повезује четири физиономске целине: *Ново Брдо (Српску махалу), Влазе, Буњаце и Клокоч*. Ст. је национално мешовито – српско, албанско, турско и ромско. Масовно исељавање српског ст. присутно је континуирано после II светског рата, а нарочито од краја 60-их год. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,1. Водом се снабдева са каптираних извора *Алтан бунар* и *Бела вода*. Спада у значајне српске средњовековне градове и рударске центре. Настало је у периоду 1282–1321. год. Остаци старина су многобројни. Једина сачувана црква (Новобрдска катедрала) својеврстан је сведок развоја Н.Б. При зидању ове монументалне катедрале сачувана је мала црква. Катедрала и црква настале су око 1440. год. Поред катедрале, на Малом брду, налазила се црква "Јовче", затим црква у Нишином колу (сада део села Маревца) и црква Св. Пантелејмона у Бољевцима (у саставу општине Косовска Каменица). Средњовековна новобрдска *варош* представљала је велико насеље изузетног економског и културног значаја, како у балканским тако и у европским релацијама. Оно је током XIV и

Ново Брдо – остаци средњовековног града

XV в. највећи град Србије. Захватала је велико пространство (између данашњих села Маревца, Извора, Трнићевца, Бољевца и Јасеновика) и имала, по предању, 12 хиљ. кућа и 40 хиљ. житеља. Уз то, *варош* се одликовала високом уређеношћу (поплочане улице, улично осветљење, водовод, канализација и сл.) и обимном рударском производњом – ”у Новом Брду је злата и сребра као воде у изворима”. Постоји забелешка француског путописца Брокијера Бертрандона (?–1459) ”да је српски деспот имао ту два златна и че-

тири сребрна рудника, од којих вуче годишње чисти приход 200 хиљ. дуката”. Рудник је основан у касно средњовековно доба, да би се након османлијских освајања насеља (1445) постепено гасио, а крајем XVII в. престао са радом. Захваљујући економској моћи Н.Б. даје велики допринос средњовековној уметности Србије. У једном периоду историје оно је и једно од наших културних средишта, а посебно књижевни центар. За Н.Б. се везује рад тројице књижевника из XV в.: *Димитрија Кантакузина*, *Владислава Граматика* и *Констатина Михаиловића*. Касније кроз историју, у првом реду због знатних промена у друштвено-економским и политичким прилика у централном делу Балкана, постепено губи ранији значај и трансформише се у мање насеље (1921. – 19 домова и 157 житеља, 1948. – 232 житеља, 1953. – 34 домаћинства и 243 житеља итд.). Има рудник ”Ново Брдо” (олово, цинк, сребро и злато), отворен после II светског рата, који послује као организациона јединица рударско-индустријског комбината ”Трепча” из Косовске Митровице, Дом културе ”Ново Брдо”, пошту и др. Сваке год. 1. јуна организује се културно-уметничка манифестација (окупи се више од 2 хиљ. посетилаца) којом се обележава велико страдање мештана Н.Б. од Турака.

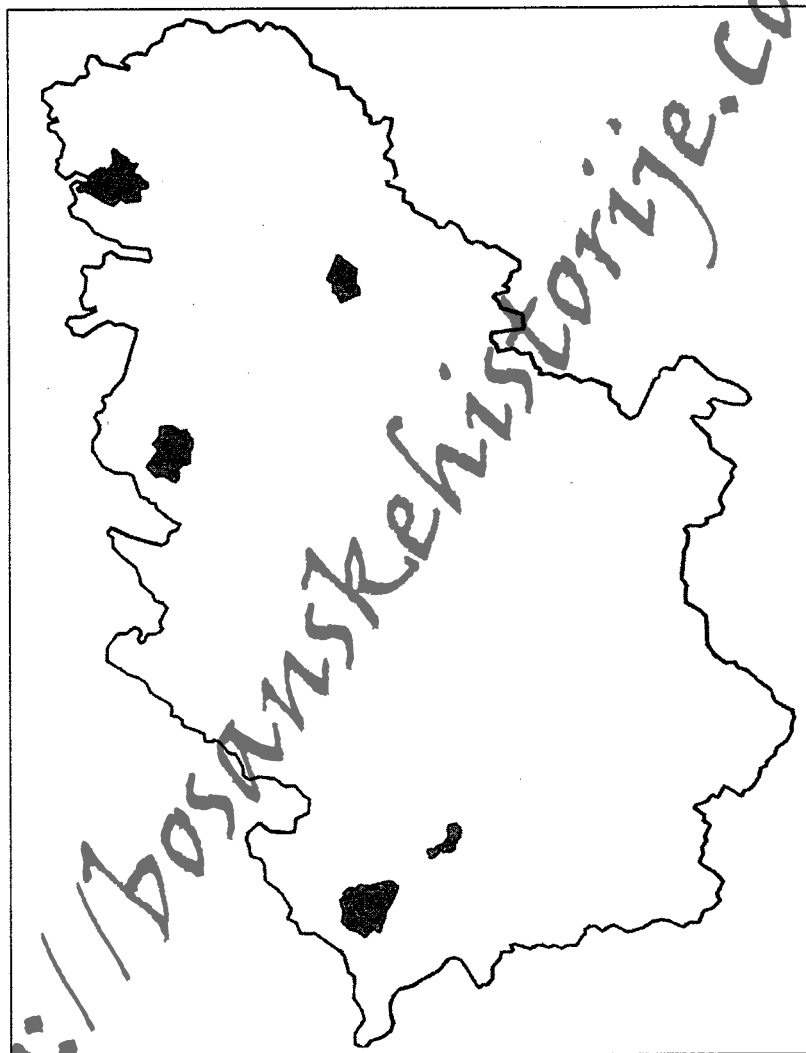
Ново Брдо – скица основе средњовековног града
(А. Дероко, 1950)

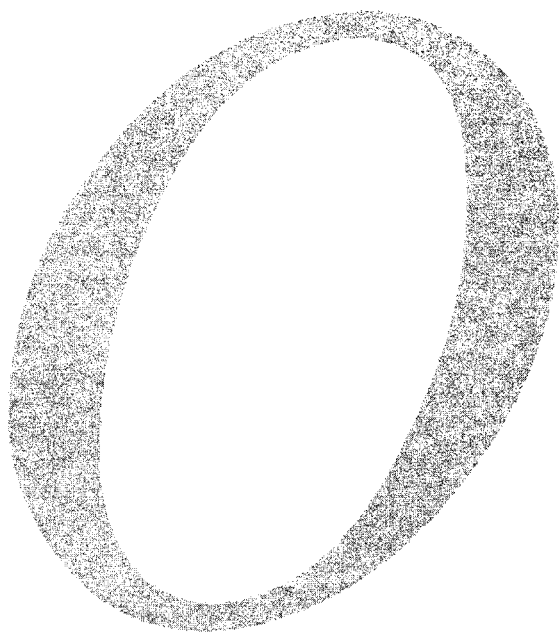
ПРЕКОВЦЕ (489 ст.), ратарско (34,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама изворишног дела Криве (Прековачке) реке, леве притоке Биначке Мораве, у источном подножју Пожара (915 m), 7 km ЈЗ од Новог Брда. Површина атара износи 812 ha. Просторно се развија у висинском појасу 790–900 m. Повезује четири махале са родовским

именима (*Маленовци, Теринчани, Чукарици и Зебељци*). Убраја се у стара насеља. На садашњој локацији село је формирано почетком треће деценије XVIII в. Од тог времена почиње постепено премештање појединих сеоских махала са првобитне локације – *Старо Прекове*, на данашње место. Год. 1921. броји 39 домова и 290 житеља. Ст. је национално мешовито – српско (слави *Св. Јована Крститеља, Митровдан, Ђурђиц, Св. Николу* и др.), староседелачко и досељено од краја XVIII до првих деценија XX в. из Тиринца код Косовске Каменице, Паралова код Гњилана, Лабљана и Драговца код Приштине и других насеља, и мањим делом албанско, досељено 1878. из Јабланице (мухаџири) и касније из околних села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (извори), а централни водовод је у изградњи. Има осмозаградну ОШ "Доситеј Обрадовић", Земљорадничку задругу "Прековце", фабрику металске индустрије "Југотерм", у саставу истоименог индустријског комбината из Гњилана, локалну пијацу (пазарни дан – четвтак)

према којој гравитирају сва насеља са територије општине Ново Брдо и др.

ТРНИЋЕВЦЕ (124 ст.), ратарско-сточарско (8,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у изворишном делу Трњићевске реке, леве притоке Макрешке реке, с обе стране локалног сеоског пута ка Бостану и Горњем Макрешу (Гњилане), 4 km јужно од Новог Брда. Површина атара износи 288 ha. Простире се у висинској зони 800–860 m. Обухвата две физиономске целине: *Село (Трњићевце)*, главни део насеља, и издвојени (1 km) заселак *Тодорци*, које се деле на више група родовских кућа. Основано је почетком друге половине XVIII в. Год. 1921. броји 14 домова и 130 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђиц, Св. Архангела и Св. Николу*), досељено из Горње Пчиње, суседних насеља и околине Косовске Каменице (Бостане, Драгнац, Рајановце и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). У селу се налази извор *Пет лула* са којег се мештани, поред других (додатних) извора, снабдевају водом.

ОБИЛИЋ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	17	24.5	75.5	35.7	31.0	615.7	306.3	38.4	69.4
1971.	1	17	32.6	67.4	26.9	25.2	580.5	292.4	25.4	22.5
1981.	1	17	33.0	67.0	20.6	25.0	492.4	272.8	27.0	21.8
1991.	1	17	36.7	63.3	19.8	13.0	-	-	-	-

АДЕ (2.193 ст.), ратарско-сточарско (1,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на коси која чини крајњи јужни огранак Чичавице (1091 m), с робе стране локалног пута ка Црквеној Водици и Обилићу, 4 km ЈЗ од Обилића. Површина атара (К.О.) износи 491 ha, а са атаром расељеног (због ширења површинског копа лигнита током 60-их и почетком 70-их год. XX в.) Доброг Села (К.О. Добро Село 231 ha) у суседству, које је 1961. год. имало 62 житеља (1975. насеље је укинута), 722 ha. Простиру се у висинској зони 580–620 m. Обједињују три физиономске целине: *Село Аде* (Аде), главни део насеља, *Лугадију* (Лугађију) и *Пусто Аде*. Спадају у стара и временом расељена српска села. Помињу се у турском попису 1455. под именом *Халда*. У време насељавања Албанаца, крајем XVIII и у XIX в., представљају читлук са српским живљем, који се након тога раселио. Срби, досељени 1925. год. из Истре и Лике, су се касније раселили. Садашње ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Имају осмозразредну ОШ, више трговинских и занатских радњи и др. Већина мештана

економску egzистенцију остварује у погонима РЕМХК "Косово" из Обилића (у саставу "ЕПС"-а).

БАБИН МОСТ (1.150 ст.), ратарско-сточарско (8,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (540–560 m) десној долинској страни Лаба, десне притоке Ситнице, поред савременог пута Приштина–Косовска Митровица, 10 km северно од Обилића. Површина атара износи 803 ha. Подељен је на три махале: *Горњу*, *Доњу* и *Код бунара*. Убраја се у стара српска насеља основана, по предању, пре Косовског боја. Кроз историју помиње се више пута: у турском попису 1455. под именом *Бабинд* (33 српске куће), у путопису 1530. као *Babnios*, у катастиху манастира Девича у Дреници од 1779. до 1789, где се наводе мештани – Срби, као дародавци и др. Старо село расељено је крајем XVII или у првој половини XVIII в., па обновљено почетком XIX в. под истим именом. Првих деценија XX в. броји 39 српских и 12 албанских домаћинстава, од којих су 4 мухацирска. Ст. је већим делом српско (слави *Св. Врачеве*, *Св. Агатионика*, *Св. Ђорђа Алимтија*, *Св. Николу* и др.), а има и Албанаца (досељени почетком XIX в. из околине Приштине и касније) и Рома (Цигана – досељени 1929/30). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Православни храм посвећен Покрову Св. Богородице подигнут је 1927. год. на темељима црквике изграђене после Косовске битке. У порти цркве налази се велики звоник и црквени дом са мермерном спомен-трпезом кнеза Лазара. Водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи, копани бунари, уличне јавне чесме са водом из посебних извора и др.). Има осмозразредну ОШ "Милан Ракић", задружни дом, КУД "Косовка девојка", здравствену станицу, бензинску пумпу и др. Већина житеља запослена је у РЕМХК "Косово" из Обилића (у саставу "ЕПС"-а), а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

БАКШИЈА (617 ст.), ратарско (28,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (550 m) обалама (највећи део на левој) Брњичке (Сићевачке) реке, 0,5 km од њеног ушћа у Лаб, 1,5 km северно од савременог пута Приштина–Косовска Митровица, 13 km СИ од Обилића. Површина атара износи 203 ha. Дели се на групе родовских кућа (*Плана*, *Шаља* и др.). Спада у стара насеља. Под именом *Бахшијева* (16 српских кућа) помиње се у турском попису 1455. год. Старо српско село, које је почетком XIX в. било читлук, временом је расељено. Након исељавања Срба насељена је 1878. год. Албанцима (мухацирима) из Топлице, да би се потом неке српске стариначке породице поново вратиле на своја вековна огњишта. Између I и II светског рата припада етнички мешовитим насељима – албанско и српско (1935. има два српска рода, који су се

потом иселили). Данашње ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Многи житељи запослени су у Обилићу и Приштини. Има две џамије и др.

БРЕЗНИЦА (1.810 ст.), ратарско-сточарско (26,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (560–720 m) крајњим јужним падинама Копаника (2017 m), у горњем току Ђелбишта (Становачке реке), десне притоке Лаба, 16 km северно од Обилића. Површина атара износи 1.432 ha. Повезује шест махала: *Козарицу*, *Ахматову*, *Бекову*, *Глабаре*, *Косковик* и *Пиперск*. Спада у стара насеља. Под називом *Бресница* (27 српских домова) помиње се у турском попису 1455. год. и касније. Старо српско село временом је расељено, а садашње настаје средином XVIII в., када се досељавају Албанци из Малесије у Албанији. Од 1914. до 1935. насељавају се Црногорци и Срби из Црне Горе, Јабланице и околине Ужица. Последње црногорске и српске породице иселиле су се током 60-их год. XX в. Садашње ст. је албанско, досељено у време обнављања села, 1878. (мухацири) и касније. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водом се углавном снабдева преко сопствених (гравитационих) водовода и из копаних бунара. Има ОШ "Наим Фрашери" – осморазредну и четвороразредну, и др.

ГОРЊИ ГРАБОВАЦ (766 ст.), ратарско-сточарско (9,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (560–720 m) долиним странама Дренице, леве притоке Ситнице, с обе стране железничке пруге Косово Поље–Клина–Пећ, 13,5 km ЈЗ од Обилића. Површина атара износи 860 ha. Обухвата две физиономске целине: *Горњи Грабовац* и *Бајрамовић*. Првобитно представља једно насеље – *Грабовац* (1455. – 16 српских кућа), са суседним сада самосталним селом Доњи Грабовац, које припада територији општине Косово Поље. Статус посебног насеља добија после II светског рата. У време насељавања првих албанских породица првих деценија XIX в. је читлук са српским ст. Са насељавањем Албанаца старо српско ст. се раселило, као и досељени Срби од 1927. до 1931. год. из околине Никшића, Шавника, Лике и Пиве. Данашње ст. је албанско, досељено из Дренице, околине Призрена и др. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Већина мештана запослена је у РЕМХК "Косово" из Обилића (у саставу "ЕПС"-а).

КРУШЕВАЦ (1.912 ст.), приградско (5,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (530–540 m) обалама истоименог потока, десне притоке Ситнице, с обе стране (већи део на десној) железничке пруге Косово Поље–Обилић–Косовска Митровица, 4 km јужно од Обилића. Површина атара износи 664 ha. Об-

једињује три физиономске целине: *Крушевац*, главни део насеља, *Стари хан* (*Старинци* или *Хан старински*), најстарији део насеља, и *Мрљак*. Припада старим насељима са значајним остацима раније насељености (старо црквиште и српско гробље). Помиње се у Грачаничкој повељи краља Милутина 1314–1316, 1455. (7 српских домова) и касније. Старо српско село временом је насељено Албанцима (досељени после 1878), Ромима (од 1900) и Црногорцима. Током 1922. и 1923. год. присутна су и насељавања Срба и Црногораца из околине Лесковца и Берана. Садашње ст. је етнички мешовито – албанско (већином), српско-црногорско (слави *Св. Врачеве*, *Св. Ђорђа Алимпија*, *Св. Николу* и др.) и ромско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водом се снабдева преко јавног водовода. Има четвороразредну ОШ, више трговинских и занатских радњи и др. Већина мештана запослена је у РЕМХК "Косово" из Обилића (у саставу "ЕПС"-а) и приштинским предузећима.

ЛАЗАРЕВО (230 ст.), ратарско-сточарско (4,1% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на 550 m а.в., с обе стране магистралног пута Приштина–Косовска Митровица, 3 km СЗ од споменика косовским јунацима на Газиместану, 1 km северно од Муратовог тупбета, 6 km СИ од Обилића. Површина атара износи 211 ha. Назив добија по славном српском кнезу *Лазару*. Линејског је облика, правца простирања СЗ–ЈИ, са кућама дуж поменутог пута. Припада младим насељима. Формирано је између 1922. и 1926, када се насељава српско ст. из Црне Горе (Пива и околина Никшића), Херцеговине и Јабланице. До средине 60-их год. XX в. је етнички хомогено српско село. Садашње ст. је албанско и мањим делом српско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,2 (1981). Водом се већином снабдева преко сопствених водовода и из копаних бунара. Већина мештана запослена је у Обилићу и Приштини, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ЛЕСКОВЧИЋ (1.081 ст.), ратарско-сточарско (6,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на левој долиној страни Ситнице, десне притоке Ибра, 4 km западно од Обилића. Површина атара износи 368 ha. Простире се у висинској зони 580–620 m. Обједињује четири махале: *Српску*, најстарију, *Планталију*, *Дединчану* и *Трбуњану*. Спада у стара српска села, о чему сведочи српско гробље ранијег ст. Помиње се 1455. год. под именом *Лесковац*, када броји 26 српских кућа. Старо српско ст., као и досељено 1840, 1929. и 1931. из Топлице и Лаба, током насељавања Албанаца (мухацира) из Топлице и Јабланице 1878. год. и касније постепено се раселило. Последње српске породице иселиле су се током 80-их год. XX в. Са-

Мазгит – Муратово турбе

дашње ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има четвороразредну ОШ и др. Већина мештана запослена је у РЕМХК "Косово" из Обилића (у саставу "ЕПС"-а).

МАЗГИТ (2.218 ст.), ратарско-сточарско (8,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на заталасаном терену поред магистралног пута Приштина–Косовска Митровица, 1,5 km источно од Обилића. Површина атара износи 637 ha. Простире се у висинском појасу 540–620 m. Обухвата две главне физиономске целине: *Горњи (Мухаџирски Мазгит)* и *Доњи Мазгит (Мазгит Бошњачки)*. У историји српског народа село је познато по Косовском боју који се одиграо 1389. год. у *Горњем Мазгиту*, где је турски султан Бајазит одмах после Боја подигао споменик-тулбе (Муратово турбе) на месту страдања цара Мурата од сабље славног српског јунака Милоша Обилића. У близини тулбета, деспот Стефан Лазаревић подигао је на месту судара српске и турске војске споменик "Меморијални стуб", који је касније разорен, а 50 m од споменик-тулбета на месту где су, по предању, били посечени кнез Лазар и Милош Обилић, поводом 550-е годишњице Косовског боја – 28. јуна 1939, био је подигнут споменик Милошу Обилићу кога су албански зликовци у потпуности разорили априла 1941. год. М. се убраја у стара села. До досељавања Албанаца (мухаџира) из Топлице 1878. год. је читлучко село. Касније су досељени Срби, Црногорци, Муслимани (из околине Никшића којих је 1912. било 130 кућа – већина се иселила у Турску) и Роми. Садашње ст. је национално мешовито – албанско (већинско), српско, муслиманско и ромско. После II светског рата присутно је кон-

Косовски божур – цвет косовских јунака

тинуирано исељавање Срба и Црногораца у централну Србију. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Водом се углавном снабдева преко јавног водовода, уличних јавних чесми са водом из посебних извора и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, џамију, више трговинских, угоститељских и занатских радњи и др. Већина житеља запослена је у Обилићу.

МИЛОШЕВО (1.588 ст.), ратарско-сточарско (10,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (540 m) левој обали Лаба, десне притоке Ситнице, с обе стране магистралног пута (већи део на левој) Приштина–Косовска Митровица, 5 km СИ од Обилића. Површина атара износи 734 ha. Физиономски се развија дуж поменутог друма (ЈИ–СЗ). Основано је 1864, када су насељени Черкези. Након тога насељавају се 1878. год. Албанци (мухаџири) из Топлице. У то време броји 300 черкеских и 200 албанских (мухаџирских) кућа. После исељавања Черкеза и Албанаца, 1914. год. насељавају се Срби и Црногорци (54 породице) из Црне Горе, Херцеговине, Босне, Славоније, Баната, шабачке Посавине и александровачке Жупе. Тада село добија данашње географско име по *Милошу* Обилићу, знаменитом српском јунаку. У савременом периоду присутна су нова досељавања Албанаца. Данашње ст. је етнички мешовито – претежно албанско, а има и српско-црногорског живља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Водом се снабдева преко јавног водовода, локалних водовода, из копаних бунара и др. Има осморазредну ОШ "Петар Петровић Његош", џамију, здравствену амбуланту, пошту, индустрију грађевинског материја-

РЕМХК "Косово" у Обилићу

ла (производи цигле, цреп и др.), мотел, рибњак и др. Већина житеља економску егзистенцију остварује у Обилићу и Приштини.

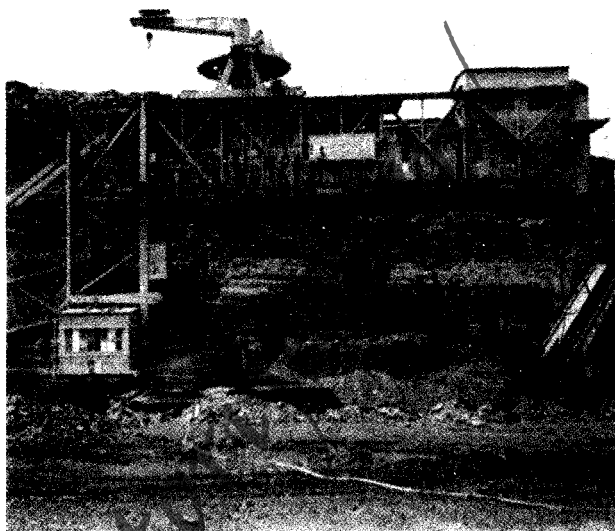
ОБИЛИЋ (11.612 ст.), индустријско градско насеље и центар истоимене општине (105 km², 18 насеља и 31.627 ст.), на (540 m) десној долиној страни Ситнице, десне притоке Ибра, с обе стране железничке пруге Косово Поље–Косовска Митровица, 3,5 km западно од магистралног пута Приштина–Косовска Митровица, 10 km СЗ од Приштине и 426 km јужно од Београда. Географске координате су 42°41' с.г.ш. и 21°4' и.г.д. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1993, износи 1.524 ha, а катастарска 1.250 ha. Данашњи назив добија после I Балканског рата по српском јунаку из Косовског боја Милошу Обилићу. Урбаном композицијом повезује три посебне физиономске целине: *Обилић (Град)*, главни део насеља, *Стари* и *Нови Обилић*. Ст. је национално мешовито – Срби, Роми, Албанци, Црногорци, Буњевци и др. После доласка међународних мировних снага УН 17. јуна 1999. год. највећи део српског и црногорског ст. се иселио под притиском албанских терориста и шовиниста. Пре тога у О. и околна 10 насеља (Бабин Мост, Крушевац, Лазарево, Мазгит, Милошево, Племетина, Расково, Рудник Косово, Сибовац и Црквена Водица) живело је 9 хиљ. Срба (1991. – 5.911 ст.), а сада их је остало 674 (12. фебруар 2001). Индекс (i_с) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Православни храм посвећен је Малој Госпојини, а џамија се налази у *Старом Обилићу*. Припада старим српским насељима. Помиње се 1455. (7 српских кућа) под називом *Клободарица*, који је временом модификован у

Глободерица (потиче од давнашње наплате трибута – глобе, на трговину). Динамичан развој бележи од 1873, када добија једину железничку станицу на новоизграђеној прузи од Липљана до Вучитрна, па до данас, а нарочито после II светског рата, када израста у значајан рударско-индустријски центар Србије – средиште Косовског басена лигнита (175 km², резерве 6,5 милијарди t). Између I и II светског рата представља село разбијеног типа поред поменуте железничке пруге са три махале (*Горња, Доња* и *Станична*). У то време, с обе стране пруге постепено се формира *Чаршија*, пословни и занатско-трговински део насеља (1933. – 16 радњи, 5 бакалско-житарских, 3 пиљарске, 2 бакалске, и по једна пекарска, месарска, кафана, берберска, ковачка и поткивачка). Паралелно са економским развојем присутан је и убрзан демографски пораст. Од 1921. до 1928. год. насељене су 43 породице из Лике, Црне Горе, Истре, околине Лесковца, Ибарског Колашина, александровачке Жупе и других крајева. Током 1933, када броји 97 домова – 60 српско-црногорских, 24 албанска, 7 ромских, 4 цинцарска, један хрватски и један словеначки, на железничкој станици почело је са радом утовариште угља из угљенокопа "Косово". Савремени привредни развој углавном се заснива на експлоатацији и искоришћавању лигнита у систему РЕМХК "Косово" (у саставу "ЕПС"-а) – површински копови Сибовац, Добро Село (расељено због ширења угљенокопа), Крушевац, Велики Белаћевац и др., ТЕ "Косово" I–V, сепарација, сушара, фабрика азотних ђубрива и др. Има осморазредну ОШ "Бранко Радичевић", Техничку школу "Никола Тесла", дом културе, споменик Милошу Обилићу (подигнут 1995. у центру града, срушен од албанских терориста и шовиниста

1999), КУД "Аца Маровић", здравствену станицу, пошту (почела са радом 1933), пијацу (пазарни дан – *понедељак*), систем централног водоснабдевања (91,5% домаћинства прикључено на јавни водовод), савремену канализациону мрежу и др.

ПЛЕМЕТИНА (1.840 ст.), ратарско-сточарско (1,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (530 m) десној обали Ситнице, десне притоке Ибра, с обе стране железничке пруге (највећи део на левој) Косово Поље–Обилић–Косовска Митровица, 3 km СЗ од Обилића. Површина атара износи 573 ha. Подељена је на две главне физиономске целине: *Село*, са две махале – *Доњом* (ка Ситници) и *Горњом* (према железничкој прузи), и *Брегац* (основана 1878. насељавањем албанских мухацира из Топлице), СИ од главног дела насеља. Спада у стара насеља. Од старина значајем се истиче црквиште са старим српским гробљем. Кроз историју помиње се више пута: 1315. у повели краља Милутина, под именом *Пламетино* (*Пламедино*) у турском попису 1455, када броји 22 српске куће, од 1765. до 1780. у катастиху манастира Девича у Дреници и касније. Ст. је претежно српско (слави *Св. Врачеве*, *Св. Петку*, *Св. Николу* и др.), углавном досељено почетком XIX и XX в. из Лаба, Старог Колашина, александровачке Жупе и др., а има Албанаца, муслиманских Рома и Црногораца. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Православни храм посвећен Св. Лазару подигнут је 1971. год. Водом се снабдева преко јавног водовода, више мањих локалних водовода, уличних јавних чесми са водом из посебних извора и из копаних бунара. Има осморазредну ОШ "Свети Сава", више трговинских и занатских радњи и др. Већина мештана запослена је у РЕМХК "Косово" из Обилића (у саставу "ВПС"-а), а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

РАСКОВО (518 ст.), ратарско (19,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (540 m) левој обали Лаба, десне притоке Ситнице, код ушћа Брњичке (Сићевачке) реке, 1 km северно од пута Приштина–Косовска Митровица, 6,5 km СИ од Обилића. Површина атара износи 92 ha. По предању, назив насеља води порекло од догађаја после Косовског боја када су Турци *расковали* оклоп српском јунаку Милошу Обилићу, кога су пре тога ухватили код села Бабин Мост. Савремени физиономски развој остварује се с обе стране локалног пута ка Милошеву и поменутог магистралног друма. Припада старим насељима са утврђеним остацима старог српског гробља и надгробним каменим споменицима. Ст. је етнички мешовито – албанско (већинско), досељено 1878. год. из Топлице (мухацири), и српско, непознатог миграционог порекла и досељено почетком XIX и првих деценија XX в.

Површински коп Косовског угљеног басена

из Рашке и Баната. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи и др.). Има четвороразредну ОШ и др. Многи житељи запослени су у Обилићу и Приштини, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

РУДНИК КОСОВО (255 ст.), рударско насеље збијеног типа, на левој долиној страни Ситнице, десне притоке Ибра, у зони јамског копа некадашњег рудника лигнита "Косово", 2,5 km ЈЗ од Обилића. Припада К.О. Црквена Водица (711 ha), а површина статистичко-административне територије износи 132 ha. Просторно се развија у висинском појасу 560–580 m. Спада у млада насеља. Постанак и развој насеља, које је формирано као рударска колонија, повезани су са отварањем угљенокопа "Косово" 1924. год. Пре II светског рата колонија је имала пет стамбених објеката, а 1956. год. 30 стамбених објеката са 100 станова. До стицања статуса самосталног насеља крајем 50-их год. XX в. представља физиономски део Црквене Водице. Пуштањем у рад моћних површинских угљенокопа у суседству – Добро Село (насеље расељено током 60-их и почетком 70-их год. XX в., а 1975. укинута због ширења површинског копа лигнита) и Белаћевац, постепено губи ранији демографски значај и бележи смањење укупне популације (1953. – 121 домаћинство и 442 житеља, 1961. – 479, 1971. – 404 житеља итд.). Ст. је национално мешовито – албанско, српско и ромско. Индекс (i_s) демографског старења 1981. год. износи 0,1. Водом се највећим делом снабдева преко јавног водовода и са уличних чесми прикључених на јавни водовод.

СИБОВАЦ (1.632 ст.), ратарско (5,3% аграрног ст.), раније рударско, сеоско насеље разбијеног типа, на (560–620 m) долинским странама Сибовачког потока, леве притоке Ситнице, 7 km западно од Обилића. Површина атара износи 750 ha. Подељен је на пет махала (*Српска, Космаћ, Буњак, Бреговине и Симиниц*). Припада старим српским насељима. Помиње се у турском попису области Бранковића 1455. (34 српске куће), 1578. у наредби вучитрнског митрополита и др. На старију српску прошлост указује локалитет Св. Никола, за који се сматра да је ту постојала православна црква Св. Николе Сибовачког, и трагови цркве у махали *Бреговине*. Старо српско село временом је расељено, па касније (у турско доба) обновљено као читлучко насеље. Год. 1878. насељен је Албанцима (мухацирима) из Топлице, старином из Малесије у Албанији. Крајем XIX и почетком XX в. насељавају се Срби из Црне Горе и околних села. Садашње ст. је национално мешовито – албанско и малим делом српско (слави *Св. Врачеве* и др.). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи, дворишне чесме, копани бунари и др.). До краја 50-их год. XX в. била су активна (до пуштања у рад површинских копова у Великом Белаћевцу и Добром Селу) рудничка окна у којима је експлоатисан угаљ и железничком пругом уског колосека транспортован до сепарације у селу Племетини. Има осмозразредну ОШ "Миђени", више трговинских и занатских радњи и др. Већина мештана запослена је у РЕМХК "Косово" из Обилића (у саставу "ЕПС"-а), а пољопривредом се баве као допунском активношћу.

ХАМИДИЈА (223 ст.), ратарско (11,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (530 m) обалама Сибовачког потока, леве притоке Ситнице, с обе стране локалног пута Сибовац–Племетина, 5 km СЗ од Обилића. Површина атара износи 173 ha. Основана је 1878, када је насељена Черкезима из Топлице, у време турске окупације, као заселак Бивољака, који сада припада територији општине Вучитрн. Тада носи назив *Хамдије* (по султану *Хамиду*). Черкези (25 кућа) се исељавају у Турску 1913. и 1914. год. Након исељавања Черкеза досељавају се Албанци из Топлице (мухацири), новобрдске Криве Реке и других крајева, а од 1926. до 1930. год. и Срби из Грделичке клисуре (Ружић и Џеп) и Црногорци из Дробњака. После I светског рата добија име *Мали Бивољак*. Последње црногорске породице раселиле су се током 60-их, а српске 80-их год. XX в. Данашње ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има цамију (некада припадала Черкезима), неколико продавница мешовите робе и др. Многи мештани запослени су у Обилићу и Приштини.

ЦРКВЕНА ВОДИЦА (1.535 ст.), приградско ратарско-сточарско (1,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (550–570 m) левој обали Ситнице, десне притоке Ибра, у подножју Чичавице (1091 m), с обе стране локалног пута ка Обилићу, 2 km ЈЗ од Обилића. Површина катастарске територије (К.О.) износи 711, а статистичко-административне 579 ha. Повезује две главне физиономске целине: *Црквену Водицу* и *Јанину воду*, од којих се друга током турске окупације наводи као посебно насеље. Извесно време после II светског рата са сада самосталним насељем Рудник Косово чини једно село. Припада старим расељеним селима, па потом обновљеним. О дуговременом постојању села сведоче пронађени остаци старе цркве и старог српског гробља са каменим крстачама. У катастиху дреничког манастира Девича, где се више пута од 1766. до 1780. помињу мештани – Срби, као дародавци, наводи се под називима *Црвене Водице* и *Цареве Водице*. Старо српско село извесно време било је без житеља (расељено), а данашње настаје почетком XIX в., када се поред досељених Албанаца враћају и Срби старинци. Садашње ст. је национално мешовито – српско (слави *Св. Врачеве, Св. Тому, Ђурђиц, Св. Арађела, Св. Николу* и др.), староседелачко и досељено у XIX и почетком XX в. из Црне Горе, Лаба и околних села, албанско, досељено почетком XIX в. и у новије време, и ромско, досељено крајем XIX и почетком XX в. из околине Липљана, Лапљег Села и др. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водом се већином снабдева преко јавног водовода и из копаних бунара. Има осмозразредну ОШ "Доситеј Обрадовић", више трговинских, занатских и угоститељских радњи и др. После II светског рата бележи динамичан развој захваљујући отварању рудника угља "Косово". Већина мештана запослена је у РЕМХК "Косово" из Обилића (у саставу "ЕПС"-а), а аграром се баве као допунском активношћу.

ШИПИТУЛА (447 ст.), ратарско-сточарско (3,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600–680 m) падинама Чичавице (1091 m) и десној долиној страни Дренице, леве притоке Ситнице, 7 km западно од Обилића. Површина атара износи 296 ha. Дели се на две махале: *Горњу* и *Доњу*. Убраја се у стара насеља. Под именом *Шипитула*, када броји 18 српских кућа, помиње се у турском попису 1455. год. Старо српско село временом је расељено. Садашње насеље обновљено је 1870. год. У то време досељавају се Албанци из околине Ђаковице. Касније (1895, 1905. и потом) су досељени и други албански родови из Дренице, околине Подујева, Пећи и др. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има четвороразредну ОШ. Већина мештана запослена је у Обилићу.

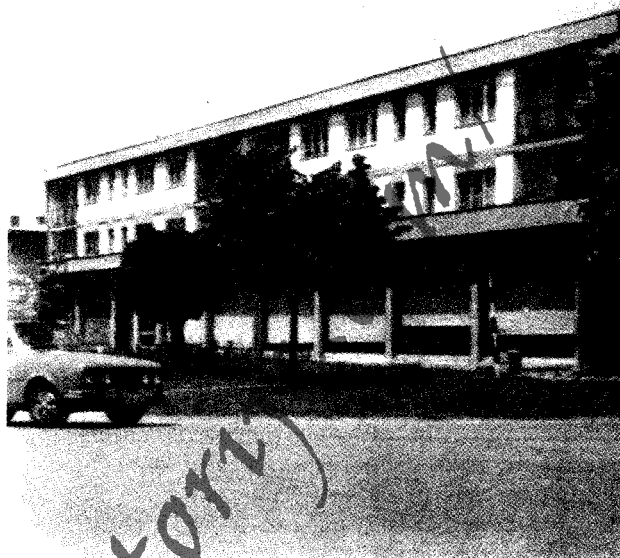
ОПОВО

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	4	35.9	64.1	5.2	2.2	307.9	307.2	45.3	49.3
1971.	-	4	38.9	61.1	0.0	0.3	366.6	332.4	44.8	48.7
1981.	1	3	41.3	58.7	3.4	-0.1	376.0	339.9	48.2	47.2
1991.	1	3	42.0	58.0	1.4	-5.3	386.2	364.5	43.7	42.4

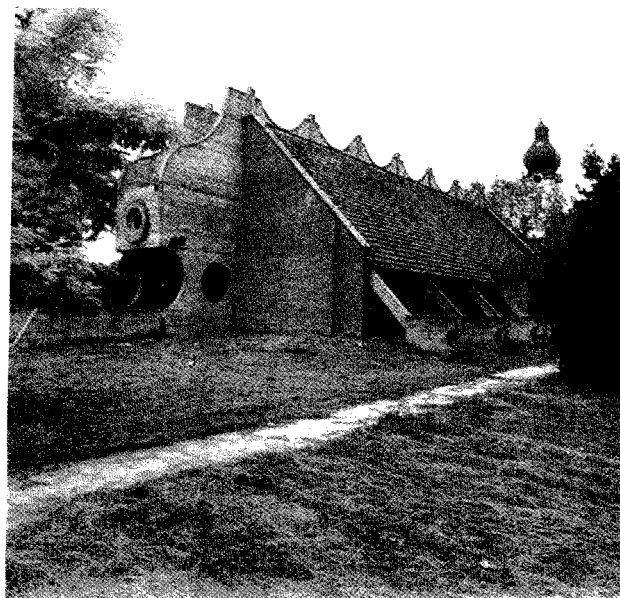
БАРАНДА (1.690 ст.), ратарско (38,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног панонског типа, на (79 m) додиру алувијалне равни (77–78 m) и речне терасе Тамиша (80–81 m), 2 km северно од Опова. Површина ата-ра износи 5.216 ha, а насеља, по ГУП-у из 1969, 180 ha (грађевински рејон 160 ha). Неправилног је троугаоног облика. Обједињује два главна физиономска дела: *Шенђурце*, главни део насеља назван по досељеницима из Сенђурђа, данашњег Житишта, и *Кокотарце*. Највиша кота у насељу је Добра хумка (90 m). Спада у стара насеља. Помиње се 1451. год. као село у Ковинској жупанији. У XVII и XVIII в. је опустела. Ново село на истој локацији формирано је између 1775. и 1878. год. Ст. је српско – 89,6% (слави *Св. Саву*, *Св. великомученика Георгија*, *Св. Никољу* и др.; сеоска слава *Пренос моштију св. Николе*), а има и осталих националности (Роми, Хрвати, Мађари, Македонци и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,8 (1991). Православни храм *Св. Николе* подигнут је 1814. год. Електричну енергију добија 1958, а водовод 1972. год. Има осморазредну ОШ, задружни дом (од 1958), дом културе, споменик погинулим у II светском рату, галерију слика академског сликара Михајла Трумића, здравствену станицу, ПК "Златица", две управе рибњака ("Слатина" и "Печена слатина"), Клицу "Папак" и др.

ОПОВО (4.777 ст.), градско насеље (по правном критеријуму) панонског типа и центар истоимене општине (203 km², 4 насеља и 12.256 ст.) у ЈЗ делу Баната (8.886 km²), предео не целине Војводине, на (76 m) левој обали Тамиша (L=359 km, од чега 118 km на територији Србије; F=8.085 km², од чега 2.835 km² на територији Србије), лево притоке Дунава, и контакту алувијалне равни (73–74 m) и флувијалне терасе (77–79 m), 30 km СЗ од Панчева, 69 km ЈИ од Новог Сада и 30 km северно од Београда. Географске координате су 45°03' с.г.ш. и 20°26' и.г.д. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1981, износи 442 ha (грађевински рејон 290 ha), а катастарска 4.886 ha. Највише коте су делови територије источно од града (Момчилова хумка, 82 m, и Пауљев бунар, 80 m). Правци улица одредили су облик основе насеља (ћирилично

Опово

слово Г). Полазиште морфо-урбаног развоја чине два физиономска дела: *Каљуга* и *Селиште*, лоцирана дуж путева за Сефкерин и Баранду. Претечу данашњег града представља старо село *Жељ*, које се помиње 1334. год. на локалитету Селиште, ЈЗ од садашњег насеља, по коме данашњи јужни део града носи назив. Касније су изграђени и други делови града. Језгро данашњег насеља датира из периода 1672–1690. год. – времена аустро-турских ратова. У почетном стадијуму развоја градња насеља била је стихијска, па су отуда куће биле неушорене. Бржи развој бележи од сре-

Галерија у Опову

дине XVIII в. Већ крајем XVIII в. подигнут је први дрвени мост преко Тамиша на месту данашњег савременог моста. У то време, развија се и школство: 1768. почела је са радом словенско-српска, а 1773/74. немачко-католичка школа. Више пута кроз историју мења популацију која је увек, као и данас, етнички мешовита са преовлађујућим српским живљем – 78,1% (*градска слава Пренос моштију св. Николе*), а има и осталих етничких припадника (Хрвати, Мађари, Македонци, Црногорци и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,7 (1991). Православни храм посвећен је Св. Николи (иконе из друге половине XVIII, а иконостас из друге половине XIX в.). Убрзан друштвено-економски развој бележи после II светског рата. Електричну енергију добија 1951, а савремени централни водоводни систем 1968. год. Осим административно-управне, има развијену пољопривредну (Пољопривредни комбинат "Опово", две сточарске фарме, рибањак и др.), индустријску (Фабрика приколица "Утва", погон текстилне индустрије "Плантекс" из Пландишта, две циглане, млин, пекара и мешаоница сточне хране), трговинску (више мањих трговинских предузећа, пијаца: пазарни дан – *субота* и др.), културно-просветну (осмозразредна ОШ, дом културе, библиотека, Ликовна галерија "Јован Поповић" и др.), као и друге мање значајне спољне (регионалне) функције.

САКУЛЕ (2.200 ст.), ратарско (45,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног панонског типа, на (81 m) речној тераси (82 m) и мањим делом на (76 m) алувијалној равни Тамиша, 14 km СИ од Опова. Површина атара износи 6.403 ha, а насеља, по ГУП-у из 1969, 232 ha (грађевински рејон 210 ha). Обједињује две спојене физиономске целине: *Старо село*, у западном, и *Ново село*, у источном делу насеља. *Старо село* формирано је на делу флувијалне терасе и са три стране окружено је алувијалном равни Тамиша. Отуда је на старим картама обележавано као насеље *Сигет* – острво. *Ново село* је настао на пространијем делу речне терасе. На потесу Трунтаљ, по мађарским изворима, налазила се тврђава *Торонтал*, изграђена у X в., по којој је названа Торонталска жупанија. Први званични подаци о селу датирају из 1432. год. По њима је С. (раније *Старо село*) најстарије насеље у околини Опова. Масовна досељавања ст. била су од 1725. до 1730. углавном из расељеног сремског насеља *Сакуле* (налазило се код Угриноваца), по коме село добија садашње географско име. Ст. је српско – 92,2% (слави *Св. Јована Крститеља*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Пренос моштију св. Николе*), а има и осталих националности (Роми, Хрвати, Македонци и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). Прва српска православна црква из-

грађена је 1779, а нова Св. Николаја 1844. (иконостас, певнице и трновови из 1856/57). Први план уређења насеља датира из 1776, струју добија 1957, а водовод 1972. год. Има осмозразредну ОШ, дом културе, библиотеку, галерију слика и скулптура, сталну поставку уметничких слика академског сликара Зорана Петровића, споменик страдалим у II светском рату, здравствену станицу, апотеку, пошту, земљорадничку задругу, циглану, погон текстилне индустрије и др.

СЕФКЕРИН (2.717 ст.), ратарско (35,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног панонског типа, на (76 m) контакту алувијалне равни (76–77 m) и речне терасе Тамиша (78–79 m), 3,5 km ЈИ од Опова. Површина атара износи 3.779 ha, а насеља, по ГУП-у из 1969, 214 ha (грађевински рејон 203 ha). Правоугаоног је облика (СЗ–ЈИ). Највиши део села је Велика утрина (83 m). Непосредно окружење села обухвата три потеса: Јер (Велики Јер), Малу и Велику Слатину. Први пут се помиње 1717. год. Кроз историју мења топографски положај и популацију. Првобитно село, основано јужно од данашњег на локалитету Бели брег, расељено је током XVII и XVIII в., а ново насеље на истој локацији изграђено је између 1775. и 1878. год. И поред тога што континуирано мења популацију, све до савременог доба, ст. је углавном православно (слави *Св. Магдалену*, *Св. Петку*, *Св. архангела Михаила*, *Св. Николу* и др.), српско (83,7%), румунско (5,4%) – досељено 1789, македонско (4,9%) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,9 (1991). Православна црква посвећена *Св. архангелу Гаврилу*, чији дан је и сеоска слава, изграђена је 1813. год. Електрично осветљење добија 1959, а водовод 1979. год. Има осмозразредну ОШ (почела са радом 1770), забавиште, библиотеку, споменик погинулим у II светском рату, МК, здравствену станицу, пошту, банку, магацин пољопривредног комбината, пољопривредну апотеку и др.

ОРАХОВАЦ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	55	20.8	79.2	35.3	38.5	109.5	261.5	28.2	37.1
1971.	-	55	21.5	78.5	31.6	39.9	116.8	234.1	23.8	26.4
1981.	1	54	21.5	78.5	11.2	32.2	105.4	272.8	23.4	17.7
1991.	1	54	22.9	77.1	27.0	36.5	-	-	-	-

БЕЛА ЦРКВА (2.299 ст.), ратарско-сточарско и воћарско-виноградарско (55,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (320 m) долиним странама Белаје, леве притоке Белог Дрима, с обе стране (већи

део на левој) регионалног пута Ораховац–Ђаковица, 7 km ЈЗ од Ораховца. Површина атара износи 1.096 ha. По предању, назив потиче од средњовековне *цркве* изграђене од *белог* камена. Дели се на засеок (махале) – *Ђегоје*, *Поповићи* и др. Извесно време после II светског рата чини једно насеље са сада самосталним селом Брњачом. Спада у стара временом расељена српска насеља. Остаци раније насељености су многобројни (рановизантијска црква са гробницом и крстионица са некрополом из XII в., црква Св. Јелене – помиње се 1330, црква Св. Арханђела на локалитету Листенол и сл.). Помиње се у повељи Стефана Дечанског 1327, у Дечанским хрисовулама 1330, под именом *Бела Церкова* у турском попису 1485, у пописима 1571. и 1591. год. и касније. Староседелачко српско ст. временом је "поарбанашено" (род Поповићи у XIX в.) и расељено, као и досељено (углавном потомци раније исељеног живља) 1920. (1921. – 53 дома и 282 житеља), које је поново било прогнано током II светског рата, да би се по завршетку рата неки од њих опет населили. Последње српске породице иселиле су се током 70-их год. XX в. Садашње ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осморазредну ОШ "Слобода", здравствени пункт, више занатских и трговинских радњи и др. Аграрни производи тржишног значаја су поврће, индустријске биљке (дуван, шећерна репа и суцокрет), воће, грожђе, крупна и ситна стока и др.

БРАТОТИН (489 ст.), ратарско (85,1% аграрног ст.), сеоско насеље разбијеног типа, на (400 m) побрђу Горње Подрине, поред локалног пута Ратковац–Дреновац, 8 km СЗ од Ораховца. Површина атара износи 311 ha. Спада у стара села са значајним остацима раније српске насељености (трагови старе српске цркве на брду Главца, старо српско гробље пред садашњег и др.). Постоји могућност да село *Братотино*, које се помиње 1331. год. у повељи цара Душана, представља претечу данашњег насеља. Извесно је да се данашње насеље помиње у турском попису 1485. под именом *Бранкофича* (8 кућа, 4 нежењена и 4 удовице), 1766–1768. год. у катастиху дреничког манастира Девича, где се наводе мештани – Срби, дародавци, као и касније. Крајем XIX в. броји 12 кућа (11 муслиманских и једну српску), а 1921. год. 12 домова и 91 житеља. Ст. је албанско, а било је и Срба који су се под притиском албанских терориста и шовиниста раселили 17. јуна 1999. год. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

БРЕСТОВАЦ (1.669 ст.), виноградарско-воћарско и ратарско (74,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (368 m) обалама (већи део на левој) Реке, леве притоке Белог Дрима, 4,5 km јужно од Ораховца.

Површина атара износи 580 ha. Убраја се у стара села. Кроз историју помиње се више пута: 1330. у Дечанској хрисовуљи, 1397. у повељи кнегиње Милице, у турским пописима 1485, 1571. и 1591, у катастиху манастира Девича 1766–1768, где су уписани мештани – Срби, дародавци, као и касније. У атару, према Малој Хочи, током средњовековног доба налазило се српско насеље *Диничино* (помиње се 1330. и почетком XV в.). Крајем XIX и почетком XX в. броји 33 куће (1921. – 37 домова и 286 житеља). Староседелачко ст. расељено је током историје, а Срби досељени из Црне Горе између I и II светског рата временом су се раселили. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има цамију и др. У пољопривредној производњи већи значај има гајење винове лозе, воћа, поврћа и др.

БРЊАЧА (55 ст.), виноградарско-воћарско и ратарско (24% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (340 m) десној страни Старе реке (Белаје), леве притоке Белог Дрима, с обе стране регионалног пута Ораховац–Ђаковица, 5 km ЈЗ од Ораховца. Површина атара износи 451 ha. Дели се на три засеок између којих су два гробља – српско и албанско, и православна црква Св. Недеље из XIV в. која је више пута обновљана (1852, крајем XIX в., почетком XX в. и 1975) и разарана (последњи пут током II светског рата, када су је албански фашисти срушили до темеља). Припада средњовековним српским насељима. Постоји мишљење да у српско средњовековно доба данашње село носи назив *Бресково* и да представља центар Бресковске жупе која је обухватала Доњу и Горњу Подриму. Кроз историју помиње се више пута са различитим, али сличним именима: под именом *Бршњача* 1330. у Дечанској хрисовуљи, 1348. у Арханђелској повељи цара Душана под називом *Горња Брњашча*, у турском попису 1485. (више од 40 домаћинстава) као *Горња* и *Долња Бранаш*, у турским пописима 1571. и 1591. под називима *Горна Брнача* и *Долња Брњача* и катастиху дреничког манастира Девича, где су уписани мештани – Срби, као дародавци. Крајем XIX в. броји 13 кућа (7 муслиманских и 6 православних). Год. 1921. наводи се као заселак (4 дома и 19 домаћинстава) у Ораховачкој општини, а 1953. као заселак (9 домаћинстава и 28 житеља) Беле Цркве. Ст. је албанско, а било је и Срба и Црногораца које су 17. јуна 1999. год. прогнали албански шовинисти и терористи. Има два винарска подрума ("Брњача I", основан 1954, капацитет 1,7 хиљ. l вина; и "Брњача II" са комором у којој је 300 дрвених буради, капацитет 3 мил. l вина). У атару се налазе простране виноградарске плантаже.

БУЉЕ (474 ст.), сточарско-ратарско (87,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (590 m)

обалама Мируше, поред локалних путева за Доманек и Турјак, 15,5 km северно од Ораховца. Површина атара износи 378 ha. Дели се на више заселака. Претпоставља се да у прошлости чини једно насеље са сада самосталим селом Чупево. Убраја се у стара насеља са значајним траговима првобитне српске насељености (остаци цркви испосница Уљарица из XIV и XVI в. и др.). У Поменику манастира Св. Тројице код Муштутишта (Сува Река), који се почео водити 1465, где се наводе мештани – Срби, као дародавци, помиње се под именом *Буџбне*, а крајем XIX в. као *Бубља* (17 муслиманских кућа). Год. 1921. броји 12 домова и 120 житеља. Између I и II светског рата досељена су 11 српско-црногорска домаћинства која су се временом раселила. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

ВЕЛИКА КРУША (4.311 ст.), ратарско-сточарско и воћарско-виноградарско (66,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (338 m) долинским странама Реке, леве притоке Белог Дрима, и раскрсници путева ка Ораховцу, Призрену и Ђаковици, поред железничке пруге Призрен–Ђаковица–Пећ, 10 km J3 од Ораховца. Површина атара износи 1.013 ha. Спада у стара насеља. Претпоставља се да претечу В. и Мале Круше чини насеље *Крушица* које се наводи у прошлости. В.К. се помиње 1571. (10 муслиманских и 6 хришћанских кућа), 1591. (8 кућа), 1879. (70 кућа, од којих су 30 српских, а остале муслиманске и "турских" Цигана) и касније (1921. – 95 домова и 724 житеља). Између I и II светског рата насељава се 41 домаћинство (37 из централне Србије и по 2 из Црне Горе и Русије). Ст. је албанско, а било је и Срба који су се 17. јуна 1999. год. раселили под притиском албанских екстремиста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осмозразредну ОПШ "Бајрам Цури", цамију, здравствену станицу и апотеку, пошту, земљорадничку задругу, сепарацију песка и шљунка (у саставу ГП "Први мај" из Ораховца), више трговинских и занатских радњи и др. Многи мештани су на привременом раду у иностранству.

ВЕЛИКА ХОЧА (1.288 ст.), приградско виноградарско-воћарско и ратарско (19% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (400–440 m) обалама Реке, леве притоке Белог Дрима, с обе стране пута ка Ораховцу, 4 km JИ од Ораховца. Површина атара износи 1.352 ha. Повезује више физиономских делова (*Дечанска махала*, *Доњи крај* и др.). Припада старим насељима. Трагови средњовековне српске насељености су многобројни: седам цркави – Св. Николе (помиње се 1282), Св. Јована (са фрескама из XIV в.), Св. Стефана (са три фазе градње: из XIV в., друге половине XVI в. и 1864), Св. Недеље (подигнута у XIX в. на темељима

старијег храма), Св. Петке (изграђена у првој половини XX в. на темељима старијег храма), Св. Ане (сазидана 1912. на темељима старе српске цркве коју се срушили Турци и на њеном месту изградили цамију коју су срушили Срби 1912. да би обновили стари храм) и Св. Луке (из XVI в., разорена, па обновљена и освећена 1985); развалине и остаци више цркави: Св. Арханђела (XVI в.), Св. Петра (XVI в.), Св. Пречисте Богородице (за коју се сматра да је најстарија у селу), темељи црквице Св. Илије и др. Винаца – стара зграда виноградарског подрума манастира Дечани са економским (подруми са бачвама, велика бурад за вино и др.) и стамбеним делом (собе за одмор и боравак монаха испред којих је трем са дрвеним стубовима) и др. Претпоставља се да средњовековно село *Хоча* представља претечу данашњих посебних села В. и Мале Хоче. В.Х. се кроз историју помиње више пута под различитим, али сличним именима (*Горња Хоча*, *Оча* и сл.): у даровном писму Стефана Немање 1198/99, повељама краља Милутина 1282. и 1302, Поменику манастира Св. Тројице код Муштутишта (Сува Река) 1465. са Србима као дародавцима, турском попису 1485. (15 кућа) под именом *Оча* (данас В. и Мала Хоча), катастиху дреничког манастира Девича 1766. и 1770, где су уписани мештани – Срби, као дародавци, и касније (1885. – 105 кућа и 525 житеља, 1921. – 150 домова и 704 житеља итд.). Ст. је српско, староседелачко и досељено у дужем периоду (од XV до краја XX в.) из појединих делова Метохије, Старог Колашина, Горње Мораве и Изморника, Македоније и других крајева, и мањим делом албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. В.Х. је једно од ретких метохиских насеља где се у извесној мери (већина се иселила 17. јуна 1999. под притиском албанских екстремиста) после доласка међународне мировне мисије УН (Кфора) одржао српски живаљ (22. августа 2000. било је 685 Срба, од којих 187 деце – пре доласка мисије у насељу је живело 1,6 хиљ. ст.). Има осмозразредну ОПШ "Светозар Марковић" (почела са радом 1865), дом културе, библиотеку, здравствени пункт, апотеку, погон (50 радника) фабрике пластичних маса "18. новембар" из Ораховца и др. Већина мештана запослена је у Ораховцу.

ВРАЊАК (784 ст.), ратарско-сточарско и виноградарско-воћарско (85,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (380–400 m) побрђу Горње Подрине, с обе стране локалног (сеоског) пута ка Горњем Поточану и Ораховцу, 10 km западно од Ораховца. Површина атара износи 494 ha. Помиње се и под именима *Врањаке* и *Врањака*. По предању, географско име села потиче од птица – *вра*на, којих је у време настанка села било много. Дели се на засеке. Убраја се у стара насеља. Помиње се у турским пописима 1571. и 1591.

год. Крајем XIX в. броји 14 муслиманских кућа, а 1921. год. 13 домова и 155 житеља. Срби – староседеоци и досељени (од средине XIV в. до времена између I и II светског рата), раселили су се током 60-их год. XX в. Садашње ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ и др.

ГЕЦА (557 ст.), ратарско-сточарско (69,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (330 m) левој долинској страни Белог Дрима (супротно од ушћа Ереника – средњовековног Рибника), с обе стране железничке пруге ка Клини и Призрену, 12,5 km западно од Ораховца. Површина атара износи 324 ha. У статистици се наводи под различитим, али сличним именима: *Геђе* (1921, 1959, 1961, 1971. и 1981), *Геце* (1991) и *Геца* (1999). Дели се на засеоке. Садашње село основано је у близини значајних трагова раније насељености. Јужно од села пронађени су остаци старе тврђаве на Градишту (408 m). Крајем XIX в., када се наводи под данашњим именом, броји 15 муслиманских кућа, а 1921. год. 12 домова и 109 житеља. Између I и II светског рата насељени су Срби и Црногорци (било је више од 30 кућа), који су се до 70-их год. XX в. раселили. Ст. је албанско и мањим делом ромско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981).

ГОРАЧЕВО (72 ст.), сточарско-ратарско (84,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (480–500 m) левој долинској страни Мируше, леве притоке Белог Дрима, и западним падинама Градине (587 m), 13 km северно од Ораховца. Припада К.О. Понорац (1.928 ha). На неким топографским картама уписано је под називом *Гарачево*. Спада у стара насељена српска села. Остаци старина су значајни и указују на дуговремену српску насељеност (трагови тврђаве Градиште или Градина, локалитет Црквине на коме је, по предању, било неколико српских цркви и сл.). У средњовековно доба кроз село је пролазио важан пут од Призрена ка Трепчи. Као српско село помиње се у турским пописима крајем XV и у XVI в.: 1485. под именом *Гостурани* (19 српских кућа), 1571. и 1591. са по 11 хришћанских кућа и касније. Староседелачки и досељени (12 насељеничких црногорских кућа) српско-црногорски живаљ временом се раселио. Данашње ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,1 (1981). Пољопривредна производња је "сваштарска" и углавном за сопствене потребе.

ГОРИЋ (594 ст.), ратарско-сточарско (69,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (540–580 m) левој долинској страни Брешанске (Семетишке)

реке, десне притоке Топлуге, у подножју западних падина Гајрака (774 m), с обе стране пута ка Драгобиљу, 15,5 km СИ од Ораховца. Површина атара износи 477 ha. Назив, по предању, потиче од давнашњих *гора*, шума крчених у време формирања насеља. Припада старим насељима. Кроз историју помиње се више пута: у турском попису 1485. под именом *Горани* (12 српских кућа), у XIX в. (45 муслиманских кућа), 1921. (35 домова и 177 житеља) итд. Староседелачко српско ст. временом је "поарбанашено". Данашње ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

ГОРЊЕ ПОТОЧАНЕ (425 ст.), приградско ратарско-сточарско и виноградарско-воћарско (72,9% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (440 m) побрђу Горње Подрине, с обе стране сеоског пута ка Ораховцу, 3,5 km СЗ од Ораховца. Површина атара износи 233 ha. Убраја се у средњовековна српска насеља. У време настанка представља једно насеље – *Поточане*, са сада самосталним селом Доње Поточане. Почиње се у Арханђелској повељи 1348, турским пописима 1571. (21 хришћанска кућа) и 1591, катастиху дрењинског манастира Девича 1765. и 1768, где су уписани мештани – Срби, као дародавци и касније (XIX в. – 36 муслиманских кућа, а 1921. – 11 домова и 88 житеља). Крајем XIX в. забележено је да село има стару српску цркву и гробље. Срби су се временом раселили, а садашње ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има шесторазредну ОШ.

ДАЊАНЕ (1.581 ст.), ратарско-сточарско и виноградарско-воћарско (79% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (340 m) контакту алувијалне равни Белог Дрима и побрђа Горње Подрине, 9 km северно од савременог пута Ораховац–Ђаковица, поред железничке пруге Призрен–Клина, 11,5 km западно од Ораховца. Површина атара износи 644 ha. Савремени физиономски развој концентрисан је дуж поменутог пута ка Добром Долу и Ратковцу. По предању, спада у средњовековна српска села. Почиње се у турском попису 1591, када броји 18 муслиманских и 15 српских кућа, и касније (1921. – 46 домова и 282 житеља). У периоду између I и II светског рата досељено је 12 српских и црногорских домаћинстава из Босне, Црне Горе и Албаније, чији су се потомци раселили после II светског рата. Последње српско-црногорске породице иселиле су се током 70-их год. XX в. Данашње ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има четвороразредну ОШ и др. Водећи пољопривредни производи тржишног значаја су поврће, дуван, сунцокрет, крмно биље, воће, грочје и др.

ДОБРИ ДОЛ (518 ст.), ратарско-сточарско (72% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (340 m) левој долиној страни Белог Дрима, поред железничке пруге Призрен–Клина, 10 северно од савременог пута Ораховац–Ђаковица, 18 km СЗ од Ораховца. Површина атара износи 345 ha. По предању, припада средњовековним насељима које је основано као заселак Сјероша, велике групе заселака у Брскојској жупи. Год. 1921. броји 20 домова и 119 житеља. Српско-црногорски живаљ досељен између I и II светског рата из Албаније, Црне Горе и централне Србије временом је расељен. Последње црногорске породице иселиле су се 70-их год. XX в. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има четвороразредну ОШ и др.

ДОМАНЕК (899 ст.), ратарско-сточарско (69,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (490–500 m) левој долиној страни Мируше, леве притоке Белог Дрима, 23,5 km северно од Ораховца. Површина атара износи 629 ha. На неким топографским картама уписан је под именом *Даманек*. Дели се на махале са родовским именима (*Кастрати* и др.). Припада старим расељеним српским селима. Остаци раније српске насељености су значајни (у XIV в. постојала је црква Св. Илије, у XIX в. забележени су остаци старе српске цркве или манастира и сл.). Помиње се у повељи краља Милутина 1314, 1465. у Поменику манастира Св. Тројице код Муштуишта (Сува Река) и катастиху манастира Девича у Дреници од 1761. до 1782. где су уписани мештани – Срби, дародавци и касније (1879. – 20 муслиманских и 1 српска кућа, а 1921. – 25 домова и 220 житеља). Између I и II светског рата досељено је 10 српских кућа из Албаније. Њихови последњи потомци иселили су се током 60-их год. XX в. Садашње ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

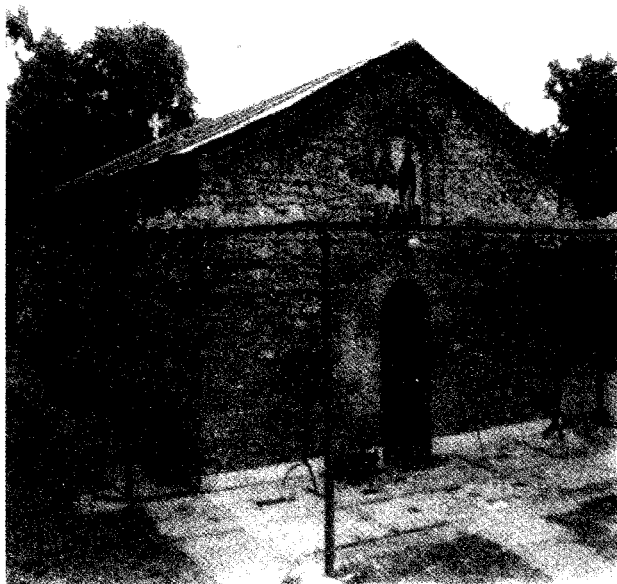
ДОЊЕ ПОТОЧАНЕ (828 ст.), ратарско-сточарско и виноградарско (84,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на побрђу долињских страна Поточанске реке у Горњој Подрини, 4 km западно од Ораховца. Површина атара износи 554 ha. Простире се у висинској зони 380–400 m. Спада у средњовековна временом расељена српска села. У време настанка представља једно насеље – *Поточане*, са сада самосталним селом Горње Поточане. Помиње се у пописима из XVI в. када је насељено хришћанима, и касније (крајем XIX в. *Поточане Доње* броји 39 муслиманских кућа; 1921. – 14 домова и 185 житеља итд.). Насељавање Срба, који су се временом раселили, почело је после 1895. куповином земље и 1934. год. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има четвороразредну ОШ и др.

ДРАГОБИЉЕ (1.081 ст.), сточарско-ратарско (64,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (590–600 m) терену између СИ огранака Милановац или Милановић планине (883 m) и крајњих СЗ падина Гајрак планине (774 m), поред пута Ораховац–Малишево–Приштина, 12 km СИ од Ораховца. Површина атара износи 595 ha. Припада старим насељима. Под именом *Драгобили* помиње се у XIV в., а као *Драгчет* (4 српске куће) у турском попису 1591, као и касније (1921. – *Драгобиљ*, броји 21 дом и 175 житеља). Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ "Емин Дураку", здравствени пункт и др.

ДРЕНОВАЦ (1.663 ст.), ратарско-сточарско (81,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у западном подножју (552 m) Дела (1042 m), с обе стране локалног пута ка Ораховцу, 7 km СЗ од Ораховца. Површина атара износи 819 ha. Спада у стара насеља. Од старина значајем се истиче култни камен, за који се верује да представља остатак часне трпезе некадашње цркве Св. Пантелејмона. Кроз историју село се помиње више пута: 1348, 1454, 1571. (16 хришћанских и 2 муслиманске куће), 1591, 1737, крајем XIX в. (61 муслиманска кућа), 1921. (52 дома и 309 житеља) и касније. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осморазредну ОШ "Браћа Фрешери", цамију, више трговинских и занатских радњи и др. У атару су утврђена лежишта руде хрома и других метала.

ЗАТРИЋ (810 ст.), сточарско-ратарско (72,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (900–910 m) Затричкој висоравни између Градишта (1038 m), Оклована (999 m) и Раздола (966 m), 9 km северно од Ораховца. Површина атара износи 1.515 ha. Помиње се и под именима *Затрич* и *Затриће*. Претпоставља се да назив села води порекло од српског личног имена – *Затра*, давнашњег сеоског домаћина чије се потомство током времена *затрло*. Припада старим насељима. Трагови старије насељености су значајни (остаци средњовековног утврђеног града *Затрич* или Градиште, темељи старе српске цркве на локалитету Црквено место – код Албанаца Венди Кишес и др.). Током историје старо српско ст. је "поарбанашено" и расељено. Почетком XIX в. пет српских кућа иселило се у Зочиште. Крајем XIX в. броји 89 муслиманских кућа, а 1921. год. 40 домова и 220 житеља. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осморазредну ОШ, цамију и др. У атару има руде хрома.

ЗОЧИШТЕ (1.129 ст.), виноградарско и ратарско (70,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на

Манастирска црква у Зочишту пре рушења

(420 m) побрђу долинских страна Врелског потока, у подножју Милановац или Милановић планине (883 m), 6 km ЈИ од Ораховца. Површина атара износи 521 ha. Дели се на групе родовских кућа (*Гаши, Шаља, Морина, Крстићи, Жужанови, Мишићи* и др.). Спада у стара српска насеља. На знатну старост села указује манастир Зочиште и црква Св. Врача Бесребреника Кузмана и Дамјана (по неким изворима "300 год. старија од Дечана"), у чијој близини се налази извор *Врело* чија се вода сматра лековитом ("лечилиште за очи", по чему је село добило географско име). Насеље се помиње 1327. у повељи Стефана Дечанског, турским пописима 1571. и 1591. и касније (у XIX в. наводи се под именом *Зочиште*; 1912. – 61 кућа, од којих су 31 српска и 30 муслиманских; 1921. – 58 домова и 345 житеља; 1984. – 45 албанских и 40 српских домова итд.). Ст. је албанско, а било је и српско-црногорског живља (старица и досељеника) који се под притиском албанских терориста и шовиниста раселио 17. јуна 1999. (известан број прогнан је 1998). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Поменути манастир (XIV в.) албански екстремисти су опљачкали и демолирали, конаке спалили, а цркву (са уметнички вредним фрескама које припадају сликарству од XII до XIV в.) потпуно уништили експлозивом у септембру 1999. год. после доласка међународне мировне мисије (Кфора). Има осморазредну ОШ "Боро и Рамиз", библиотеку и др.

ЗРЗЕ (2.805 ст.), ратарско (43,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (317 m) левој долинској страни Белог Дрима, с обе стране савременог пута Ораховац–Ђаковица и железничке пруге (изграђена

Манастирска црква у Зочишту после рушења 1999.

1963) Призрен–Пећ (испред и иза тунела), 10 km ЈЗ од Ораховца. Површина атара износи 1.010 ha. Део ораница у атару, са којих се добијају по две жетве годишње, наводњава се преко савременог хидросистема. Обухвата два физиономска дела: *Старо* и *Нове Зрзе* (*Ђурђевице*), у коме је у другој подигнуто више објеката (стамбене и административне зграде, објекти железничке станице, складишни простор, два силоса за житарице и др.). Убраја се у стара насеља са значајним траговима раније српске насељености (у XIV в. постојала је црква Св. Прокопија и др.). Помиње се 1330. под именом *Зерзево* (више од 22 српске куће) у Дечанској хрисовуљи, под називом *Зирзова* (20 кућа) у турском попису 1591. и касније (1921. – 54 дома и 282 житеља итд.). После I светског рата досељено је 45 домаћинстава из централне Србије, Црне Горе, Албаније и Хрватске. Ст. је албанско, а било је Црногораца, Срба и Рома који су се иселили под притиском албанских терориста и шовиниста 17. јуна 1999. (известан број прогнан је 1998). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осморазредну ОШ "Ганимете Тербеши", цамију, здравствени пункт, железничку станицу, Земљорадничку задругу "Зрзе", индустрију брашна, хлеба и тестенина "Млинтеспек" (основана 1984, 1999. – 457 радника), погон (45 радника) индустрије пластичних маса "18. новембар" из Ораховца, сепарацију песка и шљунка (у саставу ГП "Први мај" из Ораховца) и др.

ЈАНЧИШТЕ (297 ст.), сточарско-ратарско (88,6% аграрног ст.), раније сточарско, сеоско насеље разбијеног типа, на (540–560 m) долинским странама Јанчишког потока, десне притоке Брешанске (Семетишке)

реке, у северном подножју Милановац или Милановић планине (883 m), 8 km СИ од Ораховца. Површина атара износи 174 ha. Убраја се у стара насеља. Помиње се у повељи цара Душана 1348. "са преко 40 домаћина Влаха сточара", 1454, турским пописима 1571. и 1591. (21 кућа) под именом *Јанчишта*, катастиху манастира Девича у Дреници, где су уписани мештани – Срби, као дародавци, и касније (1879. – 21 кућа, од којих је једна српска; 1921. – 9 домова и 42 домаћинства итд.). Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

ЈОВИЋ (481 ст.), сточарско-ратарско (92,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама Јовићког потока, у северном подножју Расе (728 m) и Гојлеш вогеља (640 m), 11 km СИ од Ораховца. Површина атара износи 212 ha. По предању, назив потиче од презимена српског рода – *Јовићи*, који су у XVII в. прешли у ислам. Простире се у висинској зони 540–560 m. Дели се на девет заселака. Помиње се 1921. год. као заселак (17 домова и 65 житеља) Мируше у саставу Острозупске општине. Ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби) и досељено (старином из Албаније). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

КОЗНИК (362 ст.), сточарско-ратарско (63,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (620–660 m) јужним падинама Козника (1005 m), у изворишту Шаварине (Сароша), леве притоке Белог Дрима, 12 km СЗ од Ораховца. Површина атара износи 834 ha. Подељен је на засеок (*Поток* и др.). Припада старим насељима. Кроз историју помиње се више пута: у повељи краља Милутина 1282, повељи Стефана Дечанског 1327, 1879. (15 муслиманских кућа), 1921. (19 домаћинстава и 139 житеља) и касније. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). У атару (јужно подножје Бајрака) има руде хрома.

КРАМОВИК (1.033 ст.), ратарско-сточарско (71,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (360–380 m) левој обали Белог Дрима, поред железничке пруге Призрен–Клина, 18 km СЗ од Ораховца. Површина атара износи 1.031 ha. По предању, спада у стара српска села чији назив води порекло од давнашњих *храмова* којих је у селу и атару било више. Отуда и називи *Храмови* и *Храмовик*, који су временом модификовани у данашње име села. Помиње се у Поменику манастира Св. Тројице код Муштуишта (Сува Река) који се почео водити 1465. год. под именом *Храиновци*, и касније (средином XIX в. "добрим делом српско, има 40 кућа"; 1921. као *Храмовик* са 17 домова и 160 житеља итд.). Између I и II светског рата досеље-

но је 7 српских и црногорских домаћинстава из централне Србије, БиХ и Албаније. Српско-црногорски живаљ иселио се током 60-их год. XX в. Данашње ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има четвороразредну ОШ, железничку станицу, више трговинских и занатских радњи и др.

ЛАБУЧЕВО (850 ст.), сточарско-ратарско (56,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (540 m) левој долиној страни Мируше, леве притоке Белог Дрима и СЗ падинама Козника (1005 m), 17 km СЗ од Ораховца. Површина атара износи 772 ha. Припада старим насељима. Од старина значајне су две испоснице – ћелије Уљарице са остацима Велике и Мале Цркве. Помиње се 1282. под именом *Лабичево*, у повељи цара Душана 1355, турском попису 1591. као *Лабичево* (15 кућа) и касније (1921. – 20 домова и 230 житеља). Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ "25. мај" и др.

ЉУБИЖДА (1.191 ст.), ратарско и воћарско (63,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (500–520 m) долиним странама (већи део на десној) Мируше, леве притоке Белог Дрима, с обе стране (већи део на левој) пута Клина–Кијево–Малишево, 19,5 km СИ од Ораховца. Површина атара износи 531 ha. У средњовековно доба носи назив *Љубижња*. Подељена је на више заселака. Остаци раније насељености су многобројни (темељи храма на црквишту Те Киша или Код цркве, остаци грађевине, за коју се сматра да је црква, са старим гробљем и др.). Кроз историју помиње се више пута: 1314, 1327, 1465. и касније (1921. – 25 домова и 110 житеља итд.). Између I и II светског рата досељена су 23 српско-црногорска домаћинства из Албаније, Црне Горе, централне Србије и косметских насеља. Последње српско-црногорске породице иселиле су се током 60-их год. XX в. Данашње ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ "Миђе-ни", здравствени пункт и др.

МАЂАРЕ (380 ст.), ратарско-сточарско (61,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (570 m) долиним странама Брешанске (Семетишке) реке, десне притоке Топлуге, 0,5 km јужно од пута Ораховац–Малишево–Приштина, 12 km СИ од Ораховца. Површина атара износи 216 ha. Спада у стара насеља. Помиње се 1348. под именом *Магерци* (*Мађерци*), као катун насељен Арбанасима (Албанцима) сточарима, у турском попису 1485. под називом *Мађрица* (35 српских кућа), 1921. као заселак *Маџаре* (11 домова и 75 житеља) у саставу Драгобиљске општине итд. Дана-

шње ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

МАЛА ХОЧА (1.328 ст.), виноградарско-воћарско и ратарско-сточарско (68,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (349 m) обалама Реке, леве притоке Белог Дрима, с обе стране (већи део на десној) асфалтног пута Ораховац–Велика Круша–Призрен, 5,5 km јужно од Ораховца. Површина атара износи 705 ha. Претпоставља се да средњовековно село *Хоча* представља претечу данашњих посебних села М. и Велике Хоче. У средњовековно доба је српско село које се наводи као *Друга Хоча* и *Долна Хоча*. Помиње се 1198. као "друга Хоча", у турским пописима 1485. (15 кућа) под именом *Оча* (данас М. и Велика Хоча) и 1591. као *Доња Хоча* и касније (1921. – 65 домова и 352 житеља итд.). Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ "Хероји Косова", дамију, више трговинских и занатских радњи и др.

МАЛИШЕВО (2.656 ст.), виноградарско-воћарско и ратарско (50,5% аграрног ст.) насеље разбијеног типа, на обалама (делимично каналисане) и долинским странама Мируше, леве притоке Белог Дрима, у зони раскрснице важних путева ка Ораховцу, Кљичи, Приштини и Урошевцу, 15 km СИ од Ораховца. Површина атара износи 843 ha. Назив, по предању, води порекло од личног имена – *Малиша*, пастира оснивача. Просторно се развија у висинској зони 520–560 m. Подељено је на три махале (засеока): *Централно Малишево*, главни део насеља, *Веселовић* и *Минал*. По предању, убраја се у средњовековна српска сточарска насеља. Од старина значајем се истичу остаци православне цркве у средишту насеља. До друге половине XIX в. насељено је Србима, исламизираним Србима и другим житељима. Између I и II светског рата досељено је 19 српско-црногорских домаћинстава из централне Србије, Албаније и Црне Горе (насељена у долини Стопанице), чији потомци су се раселили током 70-их год. XX в. Год. 1921. броји 29 домова и 367 житеља. Садашње ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ "18. новембар", средњу пољопривредну школу, МЗ, здравствену станицу, пошту, Земљорадничку задругу "Малишево", локалну пијаци (пазарни дан – *четвртак*) и др. До 3. августа 1991. год. М. је центар истоимене општине (299 km², 40 насеља и 47.817 ст.). У аграрној производњи тржишни значај имају грожђе, воће, поврће, сунцокрет и др.

МИЛАНОВИЋ (1.141 ст.), сточарско (76,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (560–640 m) падинама Милановац или Милановић планине (883

m), у Милановићкој котлини, 6 km СИ од Ораховца. Површина атара износи 783 ha. Дели се на засеоке. Спада у расељена српска насеља (топоним Црквиште и др.). Под именом *Миљадинофич* (8 српских кућа) помиње се у турском попису 1485, а под данашњим касније (1879. – 47 муслиманских кућа, 1921. – 50 домова и 434 житеља итд.). Између I и II светског рата досељена су три српско-црногорска домаћинства чији су чланови временом расељени. Данашње ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ "Шкендија", здравствени пункт и др. Гајење стоке (овце, козе и др.) има тржишни карактер.

МИРУША (649 ст.), ратарско-сточарско (58,7% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (490–500 m) странама (већи део на десној) Мируше, леве притоке Белог Дрима, после њеног излаза из епигенетске кречњачке клисуре, поред пута Ораховац–Малишево–Кијево–Клина–Пећ, 18 km СИ од Ораховца. Површина атара износи 462 ha. У неким изворима наводи се и под именом *Маруша*. Убраја се у стара расељена српска насеља. Остаци старина су значајни (пронађени остаци темеља цркве на локалитету Те Лиси Кишес – Код црквеног цера, где је сада земљиште земљорадничке задруге из Малишева). Помиње се у турским пописима 1571. (35 хришћанских кућа) и 1591. год. Старо српско село расељено је у време Велике сеобе Срба (1690) под Арсенијем III Чарнојевићем, па потом обновљено. Крајем XIX в. броји 10 муслиманских кућа, а 1921. год. 27 домова и 190 житеља. Између I и II светског рата досељено је 12 српско-црногорских домаћинстава чији су се чланови временом раселили. Данашње ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

МОРАЛИЈА (1.320 ст.), сточарско-ратарско (69,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на левој страни Брешанске (Семетишке) реке, десне притоке Топлуге, 2 km јужно од асфалтног пута Ораховац–Малишево–Приштина, 12 km СИ од Ораховца. Површина атара износи 716 ha. Код албанског ст. помиње се под именом *Маралија* (на албанском језику *мара* – срам, срамота и сл.). Простире се у висинском појасу 540–590 m. По предању, спада у стара српска насеља чије ст. је "потурчено" у XVII в. Крајем XIX в. броји 40 муслиманских кућа, а 1921. год. 35 домова и 247 житеља. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

МРАСОП (254 ст.), ратарско-сточарско (74,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (400–440 m) левој обали Белог Дрима (супротно од ушћа Дечанске Бистрице), поред железничке пруге Призрен–

Клина и регионалног пута Ђаковица–Приштина, 21 km СЗ од Ораховца. Површина атара износи 317 ha. У атару се налазе многобројни површински и подземни крашки облици рељефа (пећине и др.). Припада средњовековним насељима. Помиње се у турском попису 1591, када броји 23 српске куће, и касније. Год. 1921. наводи се као заселак са једним домом и 37 житеља. Између I и II светског рата досељена су три српска домаћинства из Албаније која су се временом раселила. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

НАШПАЛЕ (264 ст.), ратарско-сточарско (65,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (400 m) странама Нашпалске реке (Белаје), леве притоке Белог Дрима, у Горњој Подрими, 7,5 km западно од Ораховца. Површина атара износи 64 ha. Помиње се под различитим, али сличним именима: *Наспале*, *Нашпоље* и др. Дели се на засеокe распоређене с обе стране помениог водотока на коме је подигнуто неколико воденица поточара. По предању, спада у средњовековна српска насеља. Помиње се у турском попису 1495. под именом *Ненаданица* (26 српских кућа), 1571. и 1591. као *Нашпоље*, 1879. (18 кућа, од којих су 16 муслиманских, а 6 кућа "турских" Цигана) и касније. Као заселак под називом *Ношпоље* (4 дома и 24 житеља) наводи се 1921. год. у саставу Братотинске општине среза Подримског. Између I и II светског рата досељено је 13 домаћинстава из БиХ и Црне Горе, која су временом расељена. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Пољопривредна производња је "сваштарска" (све врсте житарица, сунцокрет, ливан, поврће, воће, винова лоза и др.).

НОГАВАЦ (882 ст.), ратарско-сточарско и виноградарско-воћарско (63,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (340 m) обалама Реке (Хочанске или Врелске реке), леве притоке Белог Дрима, с обе стране асфалтног пута Ораховац–Велика Круша–Призрен, 7,5 km ЈЗ од Ораховца. Површина атара износи 309 ha. Обједињује две главне просторне и физиономске целине на странама наведеног водотока. Убраја се у стара српска села временом расељена, па касније обновљена. Под именом *Немиловић*, када у селу живи 27 српских домаћинстава, помиње се у турским пописима 1485, 1571. (3 хришћанске куће) и 1591. као "напуштено село" ("пусто") чију земљу је користило "православно ст. из околних села". Год. 1921. броји 23 дома и 171 житеља. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има четвороразредну ОШ и др. Главни аграрни производи су грождје, кукуруз, поврће, воће, нарочито ораси и др.

ОПТЕРУША (2.177 ст.), виноградарско-воћарско и ратарско (61,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (400–420 m) странама Оптерушког потока (Скања), десне притоке Топлуге, у подножју Милановац или Милановић планине (883 m), 2 km јужно од пута Ораховац–Сува Река, 7,5 km ЈИ од Ораховца. Површина атара износи 901 ha. Дели се на групе сродничких кућа (*Краснићи*, *Кабаци*, *Банзићи*, *Васићи* и др.). У центру села се налази познато крашко *Оптерушко врело*, од кога настаје поменути поток на коме има више воденица поточара. Убраја се у стара насеља. Сматра се да је пре турске окупације насељена искључиво Србима. Помиње се 1485. под именом *Опрашка* (15 кућа), у турским пописима 1571. и 1591, у катастиху дреничког манастира Девича, где су уписани мештани – Срби, као дародавци, и касније (1921. – 93 дома и 611 житеља, 1984. – 150 албанских и 25 српских домова итд.). Ст. је албанско, а било је Срба и Рома који су се раселили под притиском албанских екстремиста 1998. год. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. У селу се налазе три обновљене православне цркве – Св. Ђорђа (подигнута у XVI и XVII в.), Св. Спаса (на остацима старог храма 1925. подигнута нова црква) и Св. Николе (обновљена на старим темељима 1935), рушевине српске цркве Св. Петке и цамија. Има осморазредну ОШ (почела са радом 1962), здравствени пункт, више трговинских и занатских радњи и др.

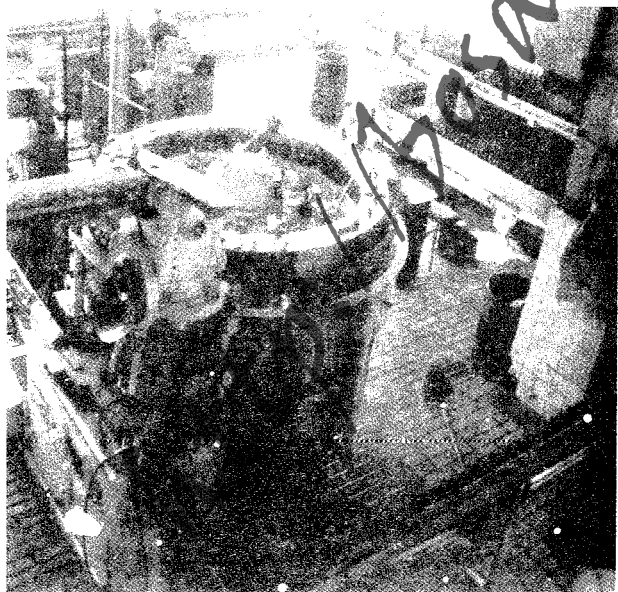
ОРАХОВАЦ (18.296 ст.), градско насеље (по правном критеријуму) и центар истоимене општине (310 km², 55 насеља и 85.698 ст.), у средишњем делу Подрине (427 km²), микрорегије Метохије (4.329 km²), 27 km СЗ од Призрена, 62 km ЈЗ од Приштине и 489 km јужно од Београда. Лоциран је у подножју (414 m) СЗ огранака Милановац или Милановић планине (883 m) – Вран стене (761 m), Великог (708 m) и Малог краста (612 m), на раскрсници савремених аутомобилских путева према Приштини, Ђаковици и Призрену. Географске координате су 42°25' с.г.ш. и 20°39' и.г.д. Површина урбане катастарске територије износи 4.894 ha. Пре II светског рата урбаном композицијом обједињавао је седам "мала" (*Чаршија*, *Врело*, *Саат мала* или *Градина*, *Хоџићи*, *Соколићи*, *Столићи* и *Српска*), а данас две главне физиономске целине: *Стари Ораховац* (*Горњи град*), у северном, и *Нови Ораховац*, у јужном делу града. Одликује се знатном урбанистичком уређеношћу и комуналном опремљеношћу, нарочито у јужном делу урбане територије где доминирају модерни урбанистички и архитектонско-градитељски садржаји. Савремена и потпуна електрификација града извршена је после II светског рата, као и изградња система централног водоснабдевања (водоводни систем користи воду вештачке акумулације "Радоњић" – Ра-

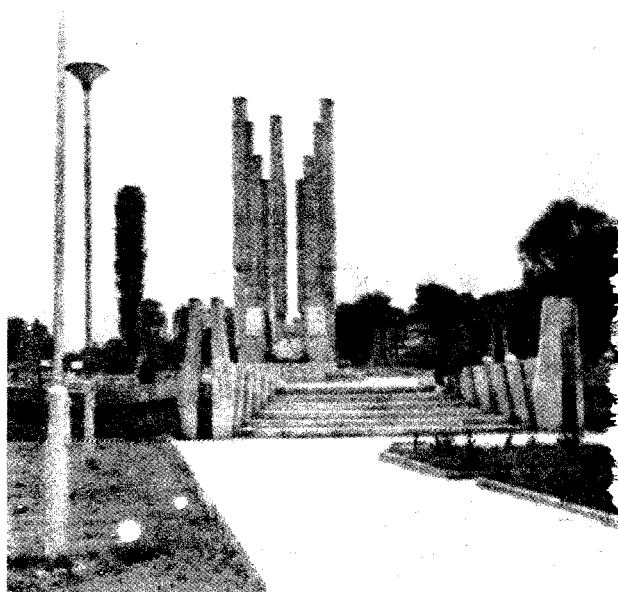
Панорама Ораховца

доњичко језеро у општини Баковица). Ст. је претежно албанско, а има Срба, Црногораца, Рома, Муслимана и др. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. У време доласка међународне мировне мисије (Кфора) на Космет средином 1999. год. у граду, у *Горњој мали*, остало је (22. августа 2000) само 190 српских домаћинстава (541 житељ, од којих 130 деце), док су се остала раселила под притиском албанских шовиниста и терориста (пре тога у граду је живело 2,5 хиљ. Срба и Црногораца). О. се убраја у стара српска насеља временом насељена Албанцима. Прво-

битно насеље основано је на узвишењу Падина, где се сада налази позната сахат-кула (висока 25 m), са сатним механизмом у поткровљу, коју је 1815. год. подигао Махмут-паша Ротула, Албанац који је на страни Турака ратовао против Карађорђа. Кроз историју помиње се више пута: у повељама цара Душана 1348. и 1355, повељи манастиру Хиландару 1405. "као село Ораховац", турским пописима 1485. (32 куће), 1571. и 1591. (као *Ораховац Велики* – 38 хришћанских кућа, и *Ораховац Мали* – 6 хришћанских кућа) и касније (1921, када има статус *варошице*, броји 663 дома и

Погон за флаширање вина у Ораховцу

Ораховац – споменик жртвама фашизма

3.512 житеља итд.). У граду се налазе три цамије, српска црква Успења Св. Богородице (обновљена на старим темељима 1859), конак (изграђен 1848) манастира Пећке патријаршије и други објекти културног и споменичког значаја. Има две осмозразредне ОШ ("Вук Караџић" и "Доситеј Обрадовић"), две СШ (Гимназију "Рамиз Садику" и средњу стручну школу), дом културе, градску библиотеку, КУД "Абрашевић", спомен-парк борцима палим у II светском рату, Ловачко друштво "Затрић", дом здравља са 20 организационих јединица, хотел "Парк" (74 лежаја и 380 седишта), ветеринарску станицу, пијацу (пазарни дан – *субота*) и др. Носиоци привредног развоја су многобројна предузећа, од којих посебан значај имају: агроиндустријски комбинат "ОРВИН" (960 радника) – иницијатор и организатор развоја виноградарске производње, прераде грозђа и производње алкохолних и безалкохолних пића у ораховачкој општини, два предузећа у индустрији пластичних маса ("18. новембар" – основан 1958, 1999. – 370 радника, и "Панонија-пласт" – основана 1991, сада запошљава 60 радника), ГП "Први мај", више трговинских предузећа и др.

ОСТРОЗУБ (2.298 ст.), виноградарско-воћарско и ратарско (44,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600 m) изворишним странама Брешанске (Семетишке) реке, десне притоке Топлуге, с обе стране савременог пута Ораховца–Малишево–Приштина, 9 km СИ од Ораховца. Површина атара износи 1.206 ha. Припада средњовековним насељима. Помиње се 1330. као село на путу Призрен–Трепча, у турском попису 1485. као *Горњи (Горњи Строзуби)* и *Доњи Остроzub (Долњи Истроzub)* са 26 српских домаћинства и касније (крајем XIX в. *Горњи Остроzub* има 50, а *Доњи Остроzub* 12 муслиманских кућа). Год. 1921, када се наводи под данашњим именом, броји 59 домова и 403 житеља. Српско ст. временом је расељено, а садашње је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осмозразредну ОШ "Ганимете Тербеши", цамију, каменолом полумермера (украсног камена) северно од села (у саставу ГП "Први мај" из Ораховца), неколико трговинских радњи мешовите робе и др.

ПАГАРУША (1.599 ст.), воћарско-виноградарско и ратарско (57,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (480–600 m) десној долиној страни Брешанске (Семетишке) реке, десне притоке Топлуге, и падинама Милановац или Милановић планине (883 m), 10 km источно од Ораховца. Површина атара износи 1.076 ha. Обухвата пет махала: *Пагарушу*, *Байдан*, *Дугој*, *Бресаницу* и *Српско брдо*. Спада у стара насеља. Под именом *Пагарушане* наводи се као део Дечанског властелинства у XIV в., а кроз историју по-

миње се више пута: у Арханђелској повељи 1348, Поменику (води се од 1465) манастира Св. Тројице код Муштушта (Сува Река) и касније (1921. – 60 домова и 451 житељ итд.). Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има две осмозразредне ОШ ("Нови живот" и "А.Вокши"), здравствени пункт и др.

ПЕТКОВИЋ (615 ст.), ратарско-сточарско и виноградарско (80,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на брдском и нископланинском терену леве долине стране Белог Дрима, с обе стране сеоског пута Чифлак–Козник (8 km), 15,5 km СЗ од Ораховца. Површина атара износи 1.002 ha. Простире се у висинској зони 460–540 m. Дели се на пет заселака. Спада у стара насеља. Пронађени (1876) остаци старог српског гробља, као и географско име села, упућују на стару српску насељеност. Помиње се у турском попису 1485. под именом *Пероња* (27 кућа), као ненасељено село *Трупиште Петкофи* 1591, а потом као насељено (1921. под именом *Петковиће* – 19 домова и 146 житеља итд.). Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има четворозразредну ОШ.

ПОЛУЖА (813 ст.), ратарско-сточарско и воћарско-виноградарско (73,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (400 m) долиним странама Полуке (Сароша), леве притоке Белог Дрима, 11,5 km СЗ од Ораховца. Површина атара износи 566 ha. Помиње се и под називом *Полужје* (1921. – 23 дома и 184 житеља). Назив, по предању, потиче од положаја и главне фитогеографске одлике непосредног окружења – у време оснивања смештена иза шуме храста лужњака – *по лужњаку*. Од старина утврђено је у XIX в. старо српско гробље са каменим плочама без натписа. Под именом *Подлужја* помиње се у турском попису 1591. и касније под данашњим или сличним називима. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осмозразредну ОШ.

ПОНОРАЦ (1.300 ст.), сточарско (88,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (480–500 m) Грабској заравни са леве долине стране Мируше, леве притоке Белог Дрима, 13,5 km северно од Ораховца. Површина атара износи 1.928 ha. Подељен је на засеок (*Рудај* и др.). Помиње се 1327. као "забел црковни *Понорец*" у повељи Стефана Дечанског, као село *Понорц* у XIV в. и касније (у турским пописима 1571. и 1591. као два села – *Горњи* и *Долњи Понорац*, 1921. год. са 40 домова и 380 житеља итд.). Између I и II светског рата досељено је 25 српско-црногорских домаћинства чији су се потомци временом раселили. Данашње ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског

старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. У атару има рудних лежишта (хром, боксит и гвожђе).

ПУСТО СЕЛО (1.013 ст.), сточарско-ратарско и виноградарско-воћарско (86,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (500–540 m) заталасаном терену између узвишења Рудине и Трешевине, с обе стране сеоског пута ка Сановцу (Сеновцу) и Полуџи, 9 km СЗ од Ораховца. Површина атара износи 540 ha. По предању, назив потиче од ч. стих страдања и *пустошења* (од куге – “чуме”, разни. освајача и сл.) у далекој прошлости после којих је село обнављано. У турском попису 1591. помиње се под именом *Пустосел*. Год. 1921. броји 37 домова и 224 житеља. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има четвороразредну ОШ.

РАДОСТЕ (2.023 ст.), ратарско-сточарско (64,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (340 m) левој обали Белог Дрима, поред железничке пруге Призрен–Клина, 14,5 km западно од Ораховца. Површина атара износи 1.033 ha. Обједињује две главне физиономске целине: *Старо* (*Старо Радосте*) и *Ново село* (*Ново Радосте*), од којих је друга настала у периоду између I и II светског рата, када се досељавају 20 српско-црногорских домаћинстава из Албаније, Црне Горе и Хрватске. Спада у стара села. Помиње се у турском попису 1591. под именом *Радостова* (*Радоста*). Год. 1921. када носи назив *Радости*, броји 40 домова и 370 житеља. Ст. је албанско. Последње српско-црногорске породице иселиле су се током 70-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осморазредну ОШ “Нови живот” и др.

РАТКОВАЦ (3.342 ст.), ратарско-сточарско и виноградарско-воћарско (66,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (344 m) левој страни Белог Дрима, поред железничке пруге Призрен–Клина, 11 km западно од Ораховца. Површина атара износи 1.183 ha. Од старина утврђени су трагови цркве на локалитету Црквина. Кроз историју помиње се више пута под различитим именима: 1455. *Радковица* (27 српских кућа), 1477. *Радковице* (21 српска кућа), 1591. *Ратковиц* (39 хришћанских кућа), 1904. *Радковце* (40 кућа), а 1921. (76 домова и 654 житеља) и касније под садашњим називом. Старо српско ст., као и досељено (22 домаћинства) између I и II светског рата из Албаније, Црне Горе и БиХ, временом се раселило. Последње српске породице иселиле су се током 70-их год. XX в., а црногорске средином 1999. год. под притиском албанских терориста и шовиниста. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осморазредну

ОШ “Пеко Тепавчевић”, библиотеку, цамију (за коју постоје записи да је подигнута на месту старе цркве), здравствену станицу и апотеку, виноградарске плантаже (подигнуте од 1960. до 1980, власништво агроиндустријског комбината “ОРВИН” из Ораховца) и др. Производња грожђа, воћа (ораси, јабуке, крушке, кајсије, брескве и др.), поврћа, индустријског биља (дуван, сунцокрет и шећерна репа) и стоке (говеда, биволи и др.) тржишно је оријентисана.

РЕТИМЉЕ (1.317 ст.), виноградарско-воћарско и ратарско-сточарско (62,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (380 m) десној долиној страни Оптерушког потока (Скања), десне притоке Топлуге, 9 km ЈИ од Ораховца. Површина атара износи 984 ha. Обухвата две збијене физиономске целине одвојене аграрним простором: *Ретимље* (*Горње Ретимље*) и *Горане* (*Доње Ретимље*). Припада старим временом насељеним српским насељима. Остаци старина упућују на дуговремену српску насељеност (северно од села је старо српско гробље са каменим крстовима без натписа и др.). Помиње се под именом *Ретивља* 1198/99. (повеља Стефана Немање) и 1348, као и касније под сличним називом: 1591. као *Горња* и *Дољина Ретимља* (без житеља), у XVIII в., 1885. – 23 српске куће, 1921. – 49 домова и 335 житеља итд. Ст. је албанско, а било је и Срба које су албански екстремисти прогнали 1998. год. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. У центру села налази се стара православна црквица посвећена Вавдењу Св. Богородице, а у њеној близини подигнута је после II светског рата цамија. Има две четвороразредне ОШ, библиотеку и др. Неки аграрни производи (грожђе, воће, поврће и др.) имају тржишни значај.

САНОВАЦ (689 ст.), сточарско-ратарско и виноградарско (69,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (520–580 m) нископланинском терену Горње Подрине, с обе стране локалног пута ка Дреновцу и Ораховцу, 8,5 km СЗ од Ораховца. Површина атара износи 436 ha. Помиње се и под именом *Сеновац*. По остацима старина припада старим временом насељеним српским селима (евидентирано место на коме је било српско гробље, црквиште и др.). Помиње се у катастиху манастира Девича у Дреници 1763. и 1766, где су уписани мештани – Срби, као дародавци и касније (1921. – 19 домова и 123 житеља итд.). Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). У аграрној производњи већи значај има индустријско биље (дуван и сунцокрет), грожђе и стока (говеда, овце, козе и др.).

САРОШ (73 ст.), ратарско-сточарско (100% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (350 m) обала-

ма (већи део на левој) истоименог водотока, леве притоке Белог Дрима, поред железничке пруге Призрен–Клина, с обе стране пута Крамовик–Ратковац, 14 km СЗ од Ораховца. Припада К.О. Добри Дол (345 ha). Помиње се и под именом *Сараи*. Убраја се у средњовековна насеља. Наводи се 1331. под именом *Сјерош* у Дечанској хрисовуљи, под данашњим називом 1591. (36 кућа) у турском попису и касније (као заселак 1921. – 3 дома и 21 житељ итд.). Ст. је албанско, а последње српско-црногорске породице раселиле су се током 60-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. износи 0,2, а удео младог (омладине) у укупној популацији 1981. год. 77,8%.

СОПНИЋ (946 ст.), ратарско-сточарско (76,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (340 m) обалама (већи део на левој) Сошнице, леве притоке Белог Дрима, 9 km ЈЗ од Ораховца. Површина атара износи 495 ha. Помиње се и под називом *Сопинић*. Дели се на махале (*Поповићи* и др.). Припада старим временом раселиним насељима. На старију српску насељеност указују развалине две цркве: Св. Јелене и Св. Архангела. Помиње се 1361. под именом *Степан-село*, под називом *Сопник* 1485. у турском попису, 1591, 1879. као *Сопинич*, а под садашњим именом 1921. (25 домова и 159 житеља) и касније. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има шесторазредну ОШ.

ТУРЈАК (1.197 ст.), ратарско (77,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (520–540 m) левој страни Мируше, леве притоке Белог Дрима, у источном подножју Градине (587 m), 14 km северно од Ораховца. Површина атара износи 777 ha. Помиње се и под називом *Турјак*. Обједињује две физиономске целине: *Турјак* (*Велику махалу*), главни део насеља, и *Мали Турјак*. Убраја се у стара насеља. Помиње се у турским пописима 1571. (20 српских кућа) и 1591. (20 породичних и 8 самачких кућа), катастиху дреничког манастира Девича 1774. и касније (1879. – 10 муслиманских и 1 српска кућа, 1921. – 32 дома и 220 житеља итд.). Између I и II светског рата досељено је 8 српско-црногорских домаћинстава. Ст. је албанско, а последње српске и црногорске породице иселиле су се током 60-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

ЦЕЛИНА (2.081 ст.), виноградарско-воћарско и ратарско-сточарско (69,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (340 m) обалама Паскидолског потока, леве притоке Белог Дрима, 8 km ЈЗ од Ораховца. Површина атара износи 572 ha. Назив највероватније добија по брду – *Целина*, на коме или поред кога је основано село. Дели се на засеок (Целина, Брдо и

др.). Припада старим насељима. Кроз историју помиње се више пута: 1348, 1571, 1591, 1885. год. и касније. Год. 1921. наводи се под именом *Целине* (37 домова и 333 житеља). Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ.

ЦРНОВРАНА (1.329 ст.), ратарско-сточарско (52,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (550 m) левој долиној страни Мируше, леве притоке Белог Дрима, у подножју Галицијеве плоче (728 m), 11,5 km северно од Ораховца. Површина атара износи 721 ha. Помиње се под различитим, али сличним именима: *Црноврано*, *Црновране* и *Црновран*. Назив, по предању, води порекло од *црних врана* којих је у прошлости било много у селу и непосредној околини. По предању, спада у стара насеља (имало је српску цркву и сл.). Год. 1921, када се наводи под именом *Црно Вране*, броји 30 домаћинстава и 130 житеља. Ст. је албанско, а последње српске породице раселиле су се током 60-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981).

ЧИФЛАК (1.158 ст.), ратарско и воћарско-виноградарско (63,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (340 m) алувијалној равни Белог Дрима, између његове леве обале (200–300 m од водотока) и метохијске железничке пруге Призрен–Клина, 15,5 km СЗ од Ораховца. Површина атара износи 476 ha. Назив добија од првобитне функције села – настало на турском имању (*читлук*, *чифлук*, *чифлак*, *чифлик* и сл.) где су радили сељаци – *чифчије*, углавном беземљаша. Сматра се да је основан знатно раније, а данашње име добија почетком XIX в. Год. 1921. броји 23 дома и 190 житеља. Ст. је албанско, а последње српске и црногорске породице иселиле су се 1962. год. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). У селу се налази православна црква Св. Василија. Има осморазредну ОШ "Препород", здравствени пункт, више трговинских и занатских радњи и др.

ЧУПЕВО (165 ст.), сточарско-ратарско (82,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у долини Мируше, на (590 m) додиру побрђа и нископланинског терена десне долиној стране Мируше, леве притоке Белог Дрима, 15,5 km северно од Ораховца. Припада К.О. Бубље (378 ha), а површина статистичко-административне територије износи 190 ha. Претпоставља се да је основано као махала (заселак) суседног Бубља. После II светског рата има променљиву насељеност (1953. – 17 домаћинстава и 83 житеља, 1961. – 115, 1971. – 108, а 1981. – 115 житеља). У антропогеографским истраживањима Ораховца и околине публикава-

ним 1996. год. насеље је погрешно лоцирано и поистовећено са истоименим селом код Клине (8 km јужно). Ст. је албанско, а последње црногорске породице иселиле су се током 60-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

ОСЕЧИНА

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	20	3.7	96.3	5.0	9.7	707.9	191.9	36.6	55.8
1971.	-	20	5.2	94.8	12.7	3.8	736.8	219.7	43.3	62.7
1981.	-	20	10.4	89.6	20.8	-2.0	731.0	237.8	47.5	65.8
1991.	-	20	17.5	82.5	9.6	-5.1	606.0	254.1	48.7	66.9

БАСТАВ (693 ст.), ратарско и воћарско (78,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Баставског потока и левој долинској страни Пецке, леве притоке Јадра, западно од локалног пута Осечина–Пецка–Ваљево, 8 km западно од Осечине. Површина атара износи 1.289 ha. У атару се налазе *Баставска пећина* и крашка јама *Живановића звекара*. Просторно се развија у висинском појасу 240–360 m. Обједињује пет "мала" (*Младеновићи*, *Мирковићи*, *Беловодићи*, *Доњани* и *Шуваје*). Убраја се у стара насеља. Основан је на месту са значајним траговима старије насељености (неолитско насеље, тумули из бронзаног доба и др.). Помиње се 1528. (11 домова), у аустријским списима из прве половине XVIII в. и касније (1844. – 64 куће и 426 житеља, 1921. – 96 домова и 994 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Ђурђић*, *Св. Ђорђа*, *Аранђеловдан*, *Никољдан* и др.; преслава *Мали Спасовдан*), стариначко и досељено у XVIII и XIX в. из Црне Горе, Херцеговине и околних насеља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,2 (1991). У Б. је рођен буљубаша *Ђурица Солдат*, познати учесник I српског устанка (умро у селу Миличиници код Ваљева). Телефонске везе добија 1999, а водоснабдевање је индивидуално (52,9% домаћинства из копаних бунара, 33,7% преко сопствених водовода, 12,8% са уређених извора и др.). Тешманов конак (комплекс зграда са краја XVIII или почетка XIX в.) са дворништем (стамбена архитектура), који је подигао Теодор Солдатовић Тешман, трговац и капетан кнежине Крупањ, проглашен је културним добром 1962. год. Има четвороразредну ОШ (1980/81. – 30, 1991/92. – 14, а 2000/2001. – 9 ученика), МЗ и др. Производња воћа (малине, купине и др.) тржишно је оријентисана.

БЕЛОТИЋ (745 ст.), ратарско и воћарско (77,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој

долинској страни Јадра, десне притоке Дрине, и њене притоке Пецке, западно од пута Осечина–Лозница, 6 km СЗ од Осечине. Површина атара износи 1.367 ha. Просторно се развија у висинском појасу 190–300 m. Повезује четири физиономска дела: *Горњу*, *Доњу*, *Илића* и *Савића малу*. Спада у стара српска насеља. Формиран је на месту неког старог насеља (археолошки материјал из бронзаног доба, остаци "маџарског гробља", "маџарске карауле", средњовековног православног храма Св. архангела Гаврила, турског гробља и сл.). Сматра се да постоји у VII и VIII в. Помиње се 1528. (11 кућа) и касније (1548. – 6, 1600. – 6, 1718. – 17 кућа, 1844. – 57 кућа и 497 душа, 1921. – 119 домова и 788 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Јованџдан*, *Ђурђевдан*, *Ђурђић*, *Аранђеловдан*, *Никољдан* и др.; преслава *Тројице*), староседелачко и досељено од XVIII до првих деценија XIX в. из околине Ужица, Ваљева, Владимировца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,6 (1991). Телефонске везе добија 1997, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари – 70% домаћинства, сопствени водоводи – 26,9% и др.). Има четвороразредну ОШ (1980/81. – 41, 1991/92. – 16, а 2000/2001. – 15 ученика), задружни дом, два споменика жртвама фашистичког терора, МЗ и др. Производња малине, купине и шљиве тржишно је оријентисана.

БРАТАЧИЋ (328 ст.), ратарско и воћарско (82,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на северним падинама Соколске планине (973 m) и десној долинској страни Туште, десне притоке Јадра, 2 km источно од локалног пута Осечина–Пецка–Ваљево, 7 km ЈЗ од Осечине. Површина атара износи 685 ha. Назив, по предању, води порекло од четворице браће, првих досељеника. Просторно се развија у висинском појасу 260–400 m. Обједињује две главне физиономске целине са више група родовских кућа: *Горњи* (*Васиљевићи*, *Јанковићи*, *Стевановићи*, *Томићи* и др.) и *Доњи Братачић* (*Ђурићи*, *Ђуричићи*, *Антонићи*, *Савићи*, *Васићи* и др.). Убраја се у стара села. Помиње се 1528. (10 домова). Првобитно село је расељено, када су се мештани иселили у Мачву и Срем, па потом обновљено крајем XVII в. Кроз историју бележи променљиву насељеност (1735. – 10 домова, 1822. – 21 кућа, 1844. – 30 кућа и 166 душа, 1921. – 56 домова и 408 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Јованџдан* и др.; преслава *Мали Спасовдан*), досељено од краја XVII до почетка XX в. углавном из Босне и Јадра. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,2 (1991). Телефонске везе добија 1990, а водоснабдевање је индивидуално: сопствени водоводи (61,3% домаћинства), копани бунари (35,5%) и др. Има МЗ и др. Производња воћа (малине, купине и шљиве) је тржишног значаја.

ГОРЊЕ ЦРНИЉЕВО (695 ст.), ратарско и воћарско (83,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама изворишних кракова Тамнаве, леве притоке Колубаре, и јужним падинама Влашића (447 m), поред локалног пута Осечина–Коцељева, 13 km СИ од Осечине. Површина атара износи 1.768 ha. Физиономски се развија у висинској зони 260–350 m. Обухвата четири физиономска дела: *Ђермаше*, *Горњане*, *Ковачевиће* и *Топаловиће*. Припада старим селима. Основано је "пре Косова" у близини неког неолитског насеља и римског утврђења познатог под називом Шаренград (изграђен од белог и црвеног камена). Првобитно представља једно насеље – *Црниљево* (помиње се 1528. – 11, 1548. – 20, 1600. – 12, 1718. – 9 кућа, 1844. – 54 куће и 391 душа, 1921. – 109 домова и 883 житеља итд.), са сада самосталним селом Доње Црниљево које припада територији суседне општине Коцељева. Ст. је српско (слави *Јовањдан* и *Ђурђевдан*; преслава *Мали Спасовдан*), стариначко и досељено од краја XVII до XIX в. из Рађевине, Јадра, Старог Влаха, Срема, околине Ужица, Ваљева и Посаво-тамнаве. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991). У Г.Ц. је рођен *Миленко Павловић* (постхумно унапређен у чин пуковника и одликован орденом за храброст), пуковник Војске Југославије, одважни пилот који је страдао у ваздушној борби код Петнице (околина Ваљева) током агресије НАТО алијансе на нашу земљу 1999. год. Телефонске везе добија 1992, а водом се већином снабдева преко сопствених водовода (72,2% домаћинства) и из копаних индивидуалних бунара (19,9%). У селу се налази извор угљенокиселе воде (по предању, носи назив *Римска кисела бања*, јер је вода коришћена за лечење још у време Римљана), који обухвата пет бушотина дубине 160–550 m (капацитет 2,5–3 l/сек., температура воде 16–18°C). Има четвороразредну ОШ (1980/81. – 66, 1991/92. – 37, а 2000/2001. – 23 ученика), МК, МЗ и др., а у наредном периоду планирано је постављање спомен-бисте са попрсјем Миленку Павловићу, храбром српском пилоту. Производња малине и купине тржишно је оријентисана.

ГУЊАЦИ (1.503 ст.), воћарско (82,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Пецке, леве притоке Јадра, с обе стране локалног пута Осечина–Пецка–Ваљево, 13,5 km ЈЗ од Осечине. Површина атара износи 2.336 ha. Физиономски се развијају у висинском појасу 300–480 m. Подељени су на девет физиономских целина (*Горња* и *Доња кокорова*, *Ђорђевићи*, *Ђуричићи*, *Гајићи*, *Петрци*, *Поток*, *Симићи* и *Тодорићи*). Настали су на месту са остацима значајних старина ("мацарско гробље", зидине некадашњег турског града *Петрци* на узвишењу Рожањ, стари путеви и др.). Помињу се 1530. (14 домова) и 1717. год.

као "опустошено" (расељено) село под именом *Kipaz*. До 1862. год. већином су насељени турским ст. (1820. – 10 кућа; 1844. – 69 кућа и 338 душа) које се тада иселило. Почетком XX в. имају 231 дом. Садашње ст. је српско (слави *Јовањдан*, *Ђурђевдан*, *Аранђеловдан*, *Никољдан* и др.; преславе *Спасовдан* и *Друга Тројица*), досељено од средине XVIII до XIX в. из Црне Горе, Босне, Азбуковице и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). У Г. је рођен *Новак Ђурић*, кнез у Соколској нахији, један од организатора I српског устанка. Телефонске везе добијају 1997, а водоснабдевање је разноврсно: из копаних бунара (30,4% домаћинства), преко сопствених водовода (36,8%), јавног (сеоског) водовода (2,7%) и др. Имају четвороразредну ОШ (1980/81. – 88, 1991/92. – 42, а 2000/2001. – 37 ученика), МК, МЗ, КУД "Ѓуњаци", споменик жртвама фашистичког терора и др. Производња воћа (малине, купине и шљиве) је тржишног карактера.

ДРАГИЈЕВИЦА (765 ст.), ратарско и воћарско (73,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Јадра, десне притоке Дрине, с обе стране савременог пута Осечина–Ваљево, 10 km СИ од Осечине. Површина атара износи 1.909 ha. Простире се у висинској зони 250–450 m. Дели се на пет "крајева": *Бојичицу*, *Драгијевицу*, *Горњи*, *Средњи* и *Старо село*. У самом селу, у делу *Старо село*, налази се пећина *Извор*. Д. је настала на месту са значајним траговима старије насељености (праисторијски тумули, "грчко гробље", византијско утврђење – град *Ваган*, *Стари Град* или *Градште*, саско рударско насеље које је експлоатисало злато и сребро, остаци топионичарске активности и др.). Претпоставља се да је настала "пре Косовске битке". Помиње се 1735. (8 домова), 1737. под именом *Dragievic*, 1820/21. (55 кућа) у попису нахије Ваљевске и касније (1844. – 84 куће и 692 душе, 1921. – 105 домова и 846 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Јовањдан*, *Ђурђици*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*; преславе *Спасовдан*, *Св. апостол и јеванђелист Јован Богослов* или *Јовани*, *Пренос моштију св. Николе* и *Тројице*), староседелачко и досељено од XVII до XIX в. из Црне Горе, Херцеговине, Босне, Азбуковице и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,2 (1991). Телефонске везе добија 1997, а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 78,5% домаћинства, копани бунари – 16,7%, и уређени извори – 4,8%). Има четвороразредну ОШ (1980/81. – 55, 1991/92. – 51, а 2000/2001. – 24 ученика), МЗ, Земљорадничку задругу "Драгијевица" и др.

ДРАГОДОЛ (756 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (85,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у

изворишту Драгодолске реке (Пецке), леве притоке Јадра, на СЗ падинама Медведника (1244 m), поред локалног пута (највећи део јужно) Осечина–Пецка–Ваљево, 23 km јужно од Осечине. Површина атара износи 2.650 ha. Просторно се развија у висинском појасу 460–840 m. Обједињује 12 физиономских целина са породичним именима (*Бабићи, Илићи, Лукићи, Марјановићи, Милутиновићи, Нешковићи, Плавишићи, Погаревац, Стојановићи, Суботићи, Тадићи и Тешићи*). Убраја се у стара насеља. Основан је на месту са траговима ранијег рударства (поглед Тисовик). Помиње се 1559. са 6 домова и 1717. год. под називом *Трагото*. Има индиција да је првобитно насеље расељено, јер је, по предању, садашње село основано у XIX в., када се досељавају Срби из Далмације. Под називом *Драгодо* помиње се 1844. (33 куће и 345 душа), а касније под данашњим (1921. – 123 дома и 864 житеља). Ст. је српско (слави *Јовањдан* и *Св. Алимпија*; преслава *Млада недеља*), досељено из Далмације и села Лопатања. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991). У Д. је рођен *Никола Матић*, познати кнез Соколске нахије, један од организатора I српског устанка. Телефонске везе добија 1997, а водоснабдевање је разноврсно (сопствени водоводи – 64,9% домаћинства, јавни водовод – 18,1%, копани бунари – 14,4% и др.). Има четвороразредну ОШ (1980/81. – 35, 1991/92. – 34, а 2000/2001. – 17 ученика), МК, МЗ и др.

КОМИРИЋ (1.122 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (68,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долиној страни Јадра, десне притоке Дрине, с обе стране његове притоке Коњушице, поред савременог пута Осечина–Лозница, 7 km СЗ од Осечине. Површина атара износи 2.256 ha. У атару се налазе две пећине – *Симина* и *Рунавац*. Просторно се развија у висинском појасу 180–360 m. Повезује три главне физиономске целине (*Горњи, Средњи и Доњи Комирић*) са осам мањих родовских делова (*Брадоњићи, Бурићи, Коларић, Новаковићи, Поповићи, Рађевића, Станковићи и Веселиновићи*). Припада старим српским насељима. Основан је на месту са значајним остацима предсловенске насељености – *Панађуриште* (неолитско археолошко налазиште 200x100 m) проглашено културним добром 1949. год. Сматра се да постоји у VII и VIII в. У турском попису 1528. год. помињу се два насеља – *Доњи* (6 домова) и *Горњи Вукомирић* (21 дом), за која се верује да су делови ("мале") данашњег К. Под називом *Vukomeritia* помиње се у аустријским списима из прве половине XVIII в., а потом под данашњим (1921. – 205 домова и 1.439 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Јовањдан, Ђурђевдан, Св. Пантелејмона* и *Никољдан*; преславе *Мали Спасовдан, Тројице* и *Друга Тројица*), стариначко и досе-

љено у XVIII и почетком XIX в. из околних насеља (Царина, Гуњаци, Лопатањ и др.), Црне Горе, Босне и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,2 (1991). У К. је рођен *Петар Јовановић Комирићанац* (1911–1944), народни херој. Православна црква посвећена Св. апостолима Петру и Павлу подигнута је 1996. год. Електричну енергију добија 1969, телефонске везе у периоду 1979–1990, а водом се снабдева из копаних бунара (54,4% домаћинства), преко сопствених водовода (34,8%) и др. Има осморазредну ОШ (1980/81. – 137, 1991/92. – 87, а 2000/2001. – 61 ученик), у чијем дворишту је подигнута спомен-биста са попретом Петра Јовановића Комирићанца, споменик жртвама фашистичког терора, задружни дом, пошту, Земљорадничку задругу "Рађевића", ветеринарску амбуланту, МК за три насеља (Белотић, К. и Коњуша), МЗ и др. Пољопривредна производња је "свадтарска" (већином за сопствене потребе), а већи значај има воћарство (раније шљиве, а сада малине). У атару постоје знатне резерве мрког угља који је експлоатисан (површински коп) неколико год. после II светског рата.

КОЊИЦ (416 ст.), воћарско (72,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долиној страни Драгодолске реке (Пецке), леве притоке Јадра, и странама њене притоке Мрчанице, северно и источно од локалног пута Осечина–Пецка–Ваљево, 19 km ЈЗ од Осечине. Припада К.О. Царина (5.160 ha). Простира се у висинском појасу 400–520 m. Обједињује четири засеок (*Ђурђевићи, Јаловик, Коњиц* и *Прљуша*). Основан је истовремено са селом Скадар као заселак Царине на месту са траговима раније насељености (стара гробља, црквине и др.). Сматра се да формирање данашњег насеља почиње 1730, када се насељавају први досељеници, преци садашњег ст. Год. 1921, када се помињу данашњи засеоци – *Ђурђевићи* (46 домова и 260 житеља) и *Јаловик* (15 домова и 89 житеља), улази у састав Царинске општине са седиштем у Пецкој. Статус самосталног насеља добија 1948. год. Ст. је српско (слави *Јовањдан* и *Никољдан*; преславе *Спасовдан* и *Тројице*), а има и православних Рома – 3,1% (преслава *Св. пророк Илија*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). Телефонске везе добија 1997, а водом се већином снабдева из копаних бунара (58,1% домаћинства) и преко сопствених водовода (19,6%). Има МЗ и др. Воћарска производња (малине, купине и шљиве) је тржишног карактера.

КОЊУША (193 ст.), ратарско и воћарско (90,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиносним странама изворишних крака и левих притока Коњушице, десне притоке Јадра, 5 km источно од са-

Панорама Осечине (варошице)

временог пута Осечина–Лозница, 12 km СЗ од Осечине. Површина атара износи 1.340 ha. У атару се налази пећина *Рид*. Просторно се развија у висинској зони 240–380 m. Обухвата три физиономска дела са породичним називима (*Андрићи*, *Мишутинићи* и *Петровићи*). Настала је на месту једног од најпознатијих археолошких локалитета (гробни налази – бронзани нажит, мач, секира и појас од бронзаног лима). Верује се, на основу археолошких трагова, да је К. у средњовековно доба била *град*. На знатну старост насеља упућују пронађени остаци средњовековног манастира Мркодола. Помиње се 1528, када броји 6 домова, и касније (1844. – 24 куће и 161 душа, 1921. – 51 дом и 475 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа*, *Св. Пантелејмона*, *Никољдан* и др.; преслава *Друга Тројица*), староседелачко и досељено од друге половине XVIII до прве половине XIX в. из Босне, Херцеговине и околине Ужица. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,8 (1991). Струју добија 1969, телефонске везе 1997, а водоснабдевање је индивидуално (уређени извори – 54,5% домаћинства, сопствени водоводи – 37,9% и др.). Четвороразредна ОШ (истурено одељење ОШ "Браћа Недић" из Осечине), која је престала са радом средином 80-их год. XX в. (1980/81. – 12 ученика), шк. 1999/2000. год. поново је почела са радом. Истовремено је започета и изградња нове шк. зграде, јер је стара оштећена у земљотресу 1998. и током бомбардовања наше земље од НАТО алијансе 1999. год. Има МЗ и др. Производња воћа (малине и шљиве) тржишно је оријентисана.

ЛОПАТАЊ (1.483 ст.), ратарско-сточарско (81,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (300–

540 m) долинским странама изворишних крака Лопатањске (Остружањске) реке, леве притоке Јадра, 13 km јужно од Осечине. Површина атара износи 3.465 ha. Повезује осам делова: *Белешково*, *Бирчане*, *Брус*, *Горњи Лопатањ*, *Јајац*, *Јанчиће*, *Мириће* (најстарији део насеља) и *Сандиће*. Убраја се у стара села Подгорине. Основан је на месту са многобројним траговима предсловенске насељености ("грчко" и "маџарско гробље", рударска окна из римског доба и др.). Под именом *Лопатањ* помиње се 1735, у попису нахије Ваљевске 1820/21. (47 кућа) и касније (1844. – 85 кућа и 663 душе, 1921. – 227 домова и 1.616 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Јованђдан*, *Ђурђевдан*, *Ђурђиц*, *Св. Алимтија* и *Никољдан*; преславе *Спасовдан* и *Никољско лице*), стариначко и досељено од друге половине XVII до XIX в. са Косова, из Старог Влаха, Црне Горе, Азбуковице и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). Православни храм Св. апостола и јеванђелисте Луке подигнут је 1935. (обновљен 1992). Телефонске везе добија у периоду 1979–1991, а водом се снабдева преко сопствених водовода (55,9% домаћинства), из копаних бунара (29,4%) и др. Има четвороразредну ОШ (1980/81. – 49, 1991/92. – 46, а 2000/2001. – 19 ученика), МК, МЗ, две земљорадничке задруге ("Лопатањка" – 24 радника, и "Лопатањ" – 7 радника) и др.

ОСЕЧИНА – варошица (2.934 ст.), центар истоимене општине (319 km², 20 насеља .. 16.745 ст.) у Јадру, предеоној целини око горњег тока истоимене реке (L=79 km, F=879 km²), десне притоке Дрине. Личирана је на (200 m) обалама Јадра, с обе стране савременог пута Ваљево–Лозница, 34 km СЗ од Ваљева и 130

km ЈИ од Београда. Географске координате су $44^{\circ}22'30''$ с.г.ш. и $19^{\circ}36'47''$ и.г.д. Површина грађевинског рејона насеља, по актуелном ГУП-у из 1992, износи 320 ha, а катастарска 2.814 ha (К.О. Осечина). У време формирања припада насељима збијеног типа и друског облика. Насеобинском композицијом повезује више физиономских целина које носе називе по значајним објектима: *Код споменика (Центар)*, *Код школе*, *Код пијаце*, *Код аутобуске станице* и др. Одликује се знатном урбанистичком уређеношћу и комуналном инфраструктуром. Плански урбанистички развој има од 1971, када је израђен први ГУП, централни водовод (садашњи капацитет 50 l/sec.) од 1972, савремене телефонске везе добија у периоду 1979–1990, а изградња фекалне канализационе мреже започета је средином 1999. год. Електричну енергију добија 1945. (савремена и масовна електрификација 1958), а остала насеља на њеној општинској територији од 1959. до краја 60-их год. XX в. Првобитно представља административни и физиономски део истоименог села. Просторно-физички нуклеус садашње варошице чини простор око суднице, школе и цркве на десној обали Јадра, код ушћа Ловачке реке. Статус *варошице* добија 1904. год. Ст. је српско (месна слава – преслава *Спасовдан*; *вашари*, панађури *Ђурђевданска недеља* – прва недеља по *Ђурђевдану*, и *Крстовдан*), а има и осталих етничких припадника (Црногорци 0,4%, Македонци 0,3% и др.). Индекс демографског старења (i) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Православни храм (проглашен културним добром 1950) посвећен Св. Георгију, подигнут 1735. на темељима старе српске цркве коју су Турци, како се претпоставља, два пута палили и рушили, у време опсежне поправке 1765. добија садашњу посвећеност Св. Вазнесењу Господњем. Нови храм, исто тако, посвећен Св. Вазнесењу Господњем саграђен је у периоду 1935–1940. год. Носиоци економског развоја насеља и околине су разноврсна привредна предузећа, од којих посебан значај имају: четири земљорадничке задруге ("Подгорка-аграр" – 478 радника, "Агроплод" – 4 радника, "Младост" и "Осечина"), "Крушик-пластика" (производња предмета од пластике – 443 радника), прехранбено ДП "MARCIPIAN-PERCIPIAN", индустрија намештаја "TAPOS" (62 радника), "ЈАДАР-ПАК" (39 радника), "Подгорина" (трговина на мало – 21 радник), "ВЛАНА-Р" (производња пластичне амбалаже – 10 радника), "Кош-комерц" (производња грађевинских елемената – 10 радника) и др. Има Дечји вртић "Јаке", осморазредну ОШ "Браћа Недић" (1980/81. – 686, 1991/92. – 690, а 2000/2001. – 621 ученик), СШ (2000/2001. – 100 ученика), Народну библиотеку "Осечина" са завичајним музејем, споменик борцима изгинулим у ратовима за ослобођење отаџбине 1912–1919, у чијој близини ће бити постављена

Стара и нова црква у Осечини (варошици)
(снимио М. Марковић)

спомен-биста са попрсјем Миленка Павловића, pilota Војске Југославије погинулог током агресије НАТО алијансе на нашу земљу, спомен-чесму војницима Моравске дивизије, споменик првом погинулом партизану 1941, споменик свим изгинулим у II светском рату, локалну Радио и ТВ станицу "Будућност" (5 радника), РЈ Дом здравља "Осечина" (у саставу Здравственог центра из Ваљево), привредну манифестацију "Дани шљиве" (почетком септембра), ветеринарску станицу, пошту (аутоматски телефонски саобраћај добија 1989), пијацу (пазарни дан – *четвртак*), Јавно комунално предузеће "Осечина" (39 радника) и др. О. са околином знатно је страдала у поплавама Јадра и његових притока од 19. до 22. јуна 2001. год. (укупна материјална штета 58,5 милиона динара).

ОСЕЧИНА – село (1.181 ст.), вођарско и ратарско (61% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинимским странама Јадра, десне притоке Дрине, и његове леве притоке Реке, поред савременог пута (највећи део северно) Осечина–Ваљево, јужно, ЈИ и СИ од општинског центра. Припада К.О. Осечина (2.814 ha). Назив добија по давнашњем страдању од куге која је *одсекла* село. Простире се у висинској зони 260–300 m. Подељена је на две "мале": *Горњу* и *Доњу*, са више група родовских кућа (*Лукићи*, *Зељићи*, *Алексићи*, *Ненадовићи*, *Јефтићи*, *Милошевићи*, *Марковићи* и др.) и 10 заселака (*Бабићи*, *Бодуши*, *Думановићи*, *Петровићи*, *Јовићи*, *Лукићи*, *Марићи*, *Младеновићи*, *Цветановићи* – у прошлости су били познати по пушкарском занату, и *Осетењак*). Основана је на месту са остацима старог града (зидине, куле, пут, зграде и сл.)

непосредно уз ток Црне реке, који се састојао из два превојем (широк 45 m) одвојена дела – *Велики* и *Мали Град*. Градом је "управљао један маџарски властелин српске народности". Спада у стара расељена насеља за време турске окупације (средином XVII в. у селу живи само једна породица). Првобитно чини једно насеље – *Осечину* (помиње се 1735. – 7 домова, 1818. – 62 дома, 1844. под именом *Осечна* – 87 кућа и 749 душа, 1921. – 238 домова и 1.735 житеља), са истоименом варошицом. Ст. је српско (слави *Јованџан*, *Св. Трифуна*, *Св. Алимпија*, *Никољдан* и др.; преслава *Спасовдан*), досељено углавном од друге половине XVII до средине XIX в. из Херцеговине, Босне, Црне Горе, Азбуковице и других крајева, а има и православних Рома. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,5 (1991). У селу су рођени *Глигорије Недић* *Глиша*, хајдук (погинуо у Чокешини код Лознице 16. априла 1804), *Дамјан Недић*, учесник I српског устанка, и *Михаило Недић* (у народу *Миаило*), хајдук и учесник I српског устанка. Струју добија почетком 60-их год. XX в., телефонске везе 1990, а водом се снабдева преко сопствених водоводи – 57,6% домаћинства, уз копаних бунара – 23,8%, са уређених извора – 7%, јавни водовод – 4,3% и др. Има МЗ, више трговинских и занатских радњи и др.

ОСТРУЖАЊ (610 ст.), ратарско и воћарско (69% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Остружањске (Лопатањске) реке, леве притоке Јадра, и странама њене притоке Вучака, 4 km ЈЗ од савременог пута Осечина–Лозница и општинског центра. Површина атара износи 1.494 ha. Географско име насеља води порекло од некадашњег страдања од куге "која га је сасвим *остружала*". Просторно се развија у висинском појасу 240–400 m. Обједињује четири физиономска дела, од којих три имају родовска имена (*Ацићи*, *Криво брдо*, *Станојевићи* и *Вујановићи*). Припада најстаријим насељима Подгорине која су током бурних догађаја у историји Срба расељена. Формиран је на месту са пронађеним траговима римског гробља. Помиње се 1735. (22 дома), 1820/21. (34 куће) и касније. Ст. је српско (слави *Јованџан* и *Аранђеловдан*; преслава *Млада недеља*), досељено крајем XVII в. углавном из Црне Горе, Босне, Херцеговине, околине Бајине Баште и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,2 (1991). Телефонске везе добија 1990, а водоснабдевање је индивидуално – преко сопствених водовода (51,4% домаћинства), из копаних бунара (29%), са уређених извора (12,8%) и др. Има четвороразредну ОШ (1980/81. – 58, 1991/92. – 41, а 2000/2001. – 34 ученика), МЗ, стругару резане грађе ("Гора-грађа" – 4 радника) и др. У аграрној производњи највећи значај имају малине и купине.

Центар Пецке

ПЕЦКА (469 ст.), развијено (10,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (308 m) обалама истоимене реке (Драгодолске), леве притоке Јадра, у северном подножју Соколске планине (973 m), с обе стране локалног пута ка Осечини и Ваљеу, 17 km ЈЗ од Осечине. Површина атара износи 9 ha. Издуженог (друмског) је облика. Дели се на више група сродничких кућа (*Ђермановићи*, *Милинковићи*, *Сарићи*, *Илићи*, *Андрићи*, *Урошевићи* и др.). Припада младим насељима. Основана је у другој половини XIX в. око старог турског хана, који се помиње 1863. год. Првих деценија

Православни храм у Пецкој

XX в. има статус *варошице* (1921. – 45 домова и 265 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Стефана, Јованџдан, Аранђеловдан, Никољдан* и др.; преслава *Спасовдан*), досељено већином из околних села (Гуњаци, Драгодол, Скадар, Станина Река код Ваљева, Царина и др.), а има и Црногораца (0,6%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). Православни храм посвећен Успењу Пресвете Богородице (освећен 1934) подигнут је на месту некадашњег гробља изгинулих ратника Друге моравске дивизије из I светског рата. Тада је погинуо и Владислав Рибникар, оснивач "Политике", чији се гроб налази у порти цркве. У централном делу порте изграђен је споменик пирамидалног облика од гранита ратницима есхумираним са места на коме се данас налази црква. Савремене телефонске везе добија 1991, а водоснабдевање је већином колективно (садашњи капацитет водовода је 5–7 l/sek. – 92,6% домаћинства прикључено на јавни водовод). Има осморазредну ОШ "Чеда Милосављевић" (1980/81. – 535, 1991/92. – 370, а 2000/2001. – 327 ученика), КУД "Младост", споменик палим ратницима Моравске дивизије II позива, споменик Владиславу Рибникару, РЈ Дом здравља "Пецка" (у саставу Здравственог центра из Ваљева), ветеринарску амбуланту, МК за четири насеља (Коњиц, П., Скадар и Царина), МЗ, пошту, локалну пијацу (пазарни дан – *петак*), Земљорадничку задругу "Пецка" (118 радника), Удружење пчелара "Петар Враголић", Ловачко друштво "Пецка" и др.

ПЛУЖАЦ (541 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (53,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долиној страни Јадра, десне притоке Дрине, између његових притока Лозовачке и Малечке реке, северно од савременог пута Осечина–Лозница, 4 km СЗ од Осечине. Површина атара износи 1.294 ha. У атару се налазе *Бранковића пећина* и вештачко *Плужачко језеро* (првобитна површина од 1 ha данас је знатно смањена). Просторно се развија у висинској зони 220–340 m. Подељен је на две главне физиономске целине: *Плужац* и *Пољане*, од којих прва има две "мале": *Горњу* и *Доњу*. По предању, постоји у XVII в., а формиран је као заселак Осечине. Помиње се 1735. (10 домова), 1820/21. (25 кућа) у попису нахије Ваљевске, 1844. (36 кућа и 318 дуња), 1921. (97 домова и 620 житеља) и касније. Староседелачко српско ст. иселило се у Мачву и Срем, а садашње (слави *Аранђеловдан*; преслава *Св. цар Константин и царица Јелена*) је досељено од почетка XVII до XIX в. из Старог Влаха, Босне, Црне Горе и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991). Телефонске везе добија 1990, а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 42,7% домаћинства, копани бунари – 41,3%, уређени извори –

10,7% и др.). Има четвороразредну ОШ (1980/81. – 23, 1991/92. – 15, а 2000/2001. – 8 ученика), МЗ и др.

СИРДИЈА (421 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (77,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама Сирдијске реке, десне притоке Јадра, 4 km северно од савременог пута Осечина–Ваљево, 7 km источно од Осечине. Површина атара износи 1.157 ha. У атару се налази *Росића пећина* или *Дошиновац*. Назив добија по *истоименој реци*. Просторно се развија у висинском појасу 240–370 m. Обједињује два "краја": *Горњи* и *Доњи*. Основана је као физиономски део ("мала", "крај") Драгијевице, за коју се сматра да је настала пре Косовске битке". Данашње насеље основали су житељи Драгијевице који су се временом због деобе преселили из *Старог села*, садашњег "краја" Драгијевице, на данашњу локацију. Год. 1921. броји 99 домова и 476 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђиц* и др.; преслава *Тројице*), староседелачко. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,5 (1991). Електричну енергију добија 1966, телефонске везе 1996, а водом се снабдева преко сопствених водовода (47,8% домаћинства), из индивидуалних копаних бунара (36,6%), са извора (11,2%) и др. Има четвороразредну ОШ (1980/81. – 28, 1991/92. – 16, а 2000/2001. – 16 ученика) и МЗ. Ратарско-сточарска производња је "свагштарска" (за сопствене потребе), а воћарство (малине и шљиве) је тржишно оријентисано.

СКАДАР (822 ст.), сточарско и воћарско (79,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долиној страни Драгодолске реке (Пецке), леве притоке Јадра, 1 km јужно од локалног пута Осечина–Пецка–Ваљево, 20,5 km ЈЗ од Осечине. Припада К.О. Царина (5.160 ha). У атару се налазе две пећине: *Шарампол* и *Склоп*. Назив је, по предању, пренето име града – *Скадар*, из Албаније, одакле потичу први досељеници. Простире се у висинском појасу 400–700 m. Дели се на пет физиономских целина са родовским именима: *Бајиће*, *Брајиће*, *Ђермановиће*, *Лелеце* и *Саватиће*. Основан је истовремено са селом Коњиц, као заселак (1921. – 75 домова и 350 житеља) Царине, на месту раније расељеног насеља (остаци старог гробља, црквине, римски рудници олова из II и III в. и сл.). Статус самосталног насеља добија 1948. год. Ст. је српско (слави *Св. Стефана, Јованџдан, Аранђеловдан* и др.; преслава *Спасовдан*), досељено из околине Скадра и Драча у Албанији и Далмације. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,2 (1991). Црква брвнара посвећена Св. Вазнесењу Господњем (изграђена, по предању, 1640, а по летопису 1720, обновљена 1978) има посебан културно-уметнички значај (икона Св. Георгије убија

Црква брвнара у Скадру (снимио М. Марковић)

агдају, рад сликара Петра Николајевића Молера из 1795, икона Пресвете Богородице, рад руске иконографске школе с краја XVIII в., западна врата у дуборезу и др.). Црква (1950. проглашена културним добром) је направљена од дрвета и покривена храстовом шиндром куваном у воску са доста стрмим кровом и без прелома на стрехи. С. телефонске везе добија 1997, а водом се снабдева преко сопствених водовода (67,8% домаћинстава), из копаних бунара – 26,5% и др. Има МЗ, три старе ваљавице, које су више год. ван функције, и др. Производња воћа (малине и купине) тржишно је оријентисана.

ТУЋИН (290 ст.), воћарско и сточарско (87,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама Туђинске реке, леве притоке Сирдијске реке (десна притока Јадра), поред локалног пута Осечина–Каменица (Ваљевска), 6,5 km источно од Осечине. Површина атара износи 894 ha. У атару се налази крашка јама *Миловановића звекара*. Географско име села потиче из времена његовог оснивања, када се први досељеник, назван *туђином* и *туђинцем*, населио на *туђој* земљи, која је била власништво исељених житеља. Простире се у висинској зони 260–420 m. Обухвата две физиономске целине: *Плавањ* и *Туђин*. Основан је на месту неодишког насеља пећинског типа познатог под именом пећина *Камењача*. Помиње се 1735. (4 дома), 1820/21. (17 кућа) у попису нахије Ваљевске и касније (1844. – 29 кућа и 231 душа, 1921. – 88 домова и 407 житеља итд.). Староседелачко српско ст. временом се раселило по Тамнави и Срему у време турске владавине, а садашњи српски живаљ (слави *Јовањдан*, *Бурђевдан*, *Лазаревдан*, *Бурђиц* и др.; преслава *Друга*

Тројица) је досељен из Црне Горе и околних насеља (од средине XVII до почетка XIX в.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,1 (1991). Телефонске везе добија 1996, а водом се снабдева из копаних бунара (51,5% домаћинстава) и преко сопствених водовода (48,5%). Има МЗ и др.

ЦАРИНА (778 ст.), воћарско (86,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (340–900 m) долиним странама Царинске реке, леве притоке Пецке, ЈЗ од асфалтног пута Осечина–Пецка–Ваљево, 21 km ЈЗ од Осечине. Површина атара износи 5.160 ha. Обједињује шест физиономских делова (*Царина*, *Ерићи*, *Књижевача*, *Присоје*, *Пуљези* и *Стевановићи*). До 1948. год. својом физиономијом и административним склопом обједињује Коњиц и Скадар, сада самостална сеоска насеља. Спада у стара насеља. Помиње се 1530, када броји 15 домова, 1717. год. под називом *Zorina* и касније (1844. – 95 кућа и 812 душа итд.). Ст. је српско (слави *Св. Стефана*, *Јовањдан*, *Бурђевдан*, *Никољдан* и др.; преслава *Спасовдан*), староседелачко и досељено из Далмације, Херцеговине, Босне, Црне Горе и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). У Ц. су рођени *Гаврило Гачо Ђермановић*, хајдучки харамбаша, истакнути учесник I српског устанка који је имао важну улогу у паљењу турског града *Петрца*, и академик *Боривоје Ж. Милојевић* (1885–1967), географ. Телефонске везе добија 1997, а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 57,6% домаћинстава, копани бунари – 28,8% и др.). Има четвороразредну ОШ (1980/81. – 24, 1991/92. – 24, а 2000/2001. – 13 ученика), МЗ, споменик жртвама фашистичког терора, Омладинско КУД "Петар Пера Топаловић" и др. Производња малине, купине и шљиве је тржишна.

ОЦАЦИ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	8	18.6	81.4	14.9	6.5	717.6	589.5	42.6	40.8
1971.	1	8	22.9	77.1	11.2	2.7	676.8	534.3	44.9	38.7
1981.	1	8	26.2	73.8	6.5	1.0	554.6	463.7	45.1	36.5
1991.	1	8	28.2	71.8	0.8	-4.0	571.1	462.6	42.7	38.8

БАЧКИ БРЕСТОВАЦ (3.737 ст.), ратарско (20,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног панонског типа, на (86 m) лесној тераси и средокраћи Малог Бачког канала и канала Сомбор–Оцаци, 16 km северно од Оцака. Површина атара износи 5.388 ha. Кроз јужни део атара протиче један изворишни крак реке Јегричке. Правоугаоног је облика (СИ–ЈЗ). По физиономији

и распореду кућа ("уз пут" и "на бразду") припада типично војвођанским селима. Први пут се помиње у XVI в. Средњовековно село је расељено ("опустело"), а 1720. год. забележено је као пустара. Током 1728. год. досељавају се будући граничари "Шијаци" из Мале Влашке. Од 1768. до 1810. год. насељени су и Немци из Витенберга. Данашње ст. је српско (93,7%), а има и осталих етничких припадника (Хрвати, Роми, Мађари и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,2 (1991). У Б.Б. су рођени 1768. год. *Јован Берић*, аутор прве педагогије и методике на српском језику, почасни члан Матице српске, и 1803. *Атанасије Николић*, оснивач Инжењерске школе и првог позоришта у Београду, сарадник Илије Гарашанина. Православна црква посвећена Св. апостолима Петру и Павлу саграђена је 1744. (обновљена 1851). Струју добија пре II светског рата. Има осморазредну ОШ "Моша Пијаде", манифестацију "Петровданске свечаности" током које се одржава такмичење у бацању камена са рамена и велики маратон и др. Водећи аграрни тржишни производи су кукуруз, пшеница, сунцокрет и индустријска паприка.

БАЧКИ ГРАЧАЦ (2.924 ст.), ратарско (8,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног панонског типа, на (84 m) лесној тераси северно од канала који спаја канал Сомбор–Оцац и Мали Бачки канал, 8 km СИ од Оцака. Површина атара, где кроз источни део протиче река Јегричка, износи 3.834 ha. Садашње географско име добија 1947. год. по завичајном пореклу – *Грацац*, досељеника из Лике. Пре тога носи назив *Филипово* (у средњовековно доба земља је припадала Опатији св. Филипа негде са Мориша). Приближно је квадратног облика. Уређеношћу се истиче *Центар* са зградама на спрат, док је у осталим деловима насеља углавном заступљен распоред кућа "на бразду" и "уз пут". Ст. је српско (93,4%), а има и осталих националности (Хрвати, Мађари, Црногорци и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1 (1991). Струју и телефонске везе добија пре II светског рата, а водовод 1973. год. Има осморазредну ОШ "Марко Орешковић" и др. Највише се узгајају кукуруз, пшеница, јечам, шећерна репа и уљана репица.

БОГОЈЕВО (2.301 ст.), ратарско (25,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (84–85 m) алувијалној тераси 2 km од тока Дунава, поред железничке пруге Нови Сад–Сомбор, 16 km СЗ од Оцака. Површина атара износи 3.735 ha. Физиономија насеља се темељи на ортогоналном систему. Представља типично војвођанско насеље (куће "на бразду" и "уз пут") у чији склоп улази и одвојено *Ромско насеље*. Недалеко од села налазе се три језера настала након поплаве 1926, која су позната под општим именом *Штранд*. Спада у

Излетниште – језеро, код Богојева

стара расељена, па потом обновљена насеља. Основано је у зони распрострањења значајних остатака старије насељености. У атару су пронађени остаци праисторијског човека који припадају разним епохама, а на локалитету Канторов Салаш пронађена је грнчарија винчанско-тордошке фазе и баденске групе (млађе камено доба). Први пут се помиње пре турске најезде у XVI в. под називом *Болдогасцзний Телке*. Затим је расељено, па обновљено 1691. год. Као српско насеље наводи се 1730. год. Током 1755. почиње досељавање Мађара, када се Срби постепено исељавају у суседни Српски Милетић. Под данашњим именом први пут се помиње пре насељавања Мађара. Од 1898. до 1920, када поново добија садашњи, носи назив *Гомбош*. Ст. је претежно мађарско (69,5%), а има и осталих националности (Срби 3,4%, Румуни 2,5%, Хрвати 1,2% и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,1 (1991). Римокатоличка црква Св. Јасла саграђена је 1773. (обновљена 1848, рестаурирана 1960). Електричну енергију и телефонске везе добија пре II светског рата, а водовод 1974. год. Има осморазредну ОШ "Јожеф Атила" и др. Представља важно железничко чвориште (раскрсницу) ка Сомбору, са једне стране, и Ердуту и Осијеку, са друге. Главни пољопривредни производи тржишног карактера су кукуруз и пшеница.

ДЕРОЊЕ (2.889 ст.), ратарско (40,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног панонског типа, на (85 m) лесној тераси леве стране каналисаног тока Мостонге, 7 km јужно од Оцака. Површина атара износи 5.557 ha. У атару се налази неолитско археолошко налазиште Доња Брањевина за које се претпоставља да је остатак

првог ратарског села у Европи, а на тремеђи између Д., Каравукова и Оцака пронађена је статуа Црвенокосе богиње која се убраја у врхунско уметничко остварење неолитског човека. Правоугаоног су облика (ЈЗ–СИ) са обиљем зеленила које ублажава транзитни карактер главне улице. Посебну физиономску целину представља Ромско насеље ("дероњски Цигани" су надалеко познати по добром музицирању), а у атару има више салаша, који су већином страдали у поплави 1965. год. Помињу се 1650. год. Током 1764. досељавају се Срби из Бача по наредби калочког надбискупа, а крајем XVIII в. и Немци, који су се крајем II светског рата повукли са окупаторском војском. Након расељавања Немаца насељава се српски живаљ из околине Пирота и Беле Паланке. Ст. је српско (89,1%), а има и осталих националности (Роми 7% и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Римокатоличка црква Св. Јосипа Заручника саграђена је 1804, а српска Св. архангела Михаила 1869. на месту старог срушеног храма из којег је преузет иконостас из 1792. год. Струју добијају пре II светског рата. Имају осморазредну ОШ "Вук Караџић" и др. Производња пшенице, кукуруза, конопље и шећерне репе је тржишна.

КАРАВУКОВО (5.607 ст.), ратарско (5,8% аграрног ст.) насеље збијеног панонског типа, на (85 m) додиру лесне и алувијалне терасе леве стране каналисаног тока Мостонге, 4 km западно од Оцака. Површина атара износи 5.942 ha. По предању, назив је зоогеографског порекла – од *вук*ова који су у време настанка насеља имали знатно присуство. Неправилног је геометријског облика (СИ–ЈЗ) са улицама које се секу под правим углом. Спада у стара насеља. Помиње се у XVI в. Првобитно насеље било је лоцирано уз саму обалу Дунава, одакле је 1770, после велике поплаве, премештено на данашњу локацију. На печату села из 1744. год. писало је ћирилицом "Село Каравуково". До 1768. год. насељено је Србима. Насељавање Мађара почиње 1755. год., који су се касније иселили у Дорослово код Сомбора и Вепровац (данашњи Крушић) у околини Куле. На место Срба и Мађара од 1768. год. насељавају се Немци из Витенберга. Од насељавања Мађара и Немаца, па све до I светског рата носи назив *Bacs Ordas*. Након завршетка II светског рата, по повлачењу Немаца са окупаторском војском, насељава се српски живаљ из Брањског краја. Ст. је српско (95,8%), а има и осталих националности (Мађари, Македонци, Хрвати и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,7 (1991). Електричну енергију добија пре II светског рата, а водовод 1973. год. Има осморазредну ОШ "Бора Станковић" и др. Пољопривредна производња је интензивна и тржишно оријентисана (кукуруз, пшеница, ше-

ћерна репа, поврће и др.). У атару, недалеко од Дунава, се налази познато Ловиште "Камариште".

ЛАЛИЋ (1.699 ст.), ратарско (42% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног панонског типа, на (83 m) Бачкој лесној тераси, 2 km северно од канала из хидросистема Дунав–Тиса–Дунав, који спаја канал Сомбор–Оцаци са Малим Бачким каналом, 10 km СИ од Оцака. Површина атара износи 3.227 ha. Назив води порекло од имена пустаре *Палић*, на којој је подигнуто насеље 1759. год. Извесно време носи назив *Лилимош*, што је мађарски превод садашњег имена. Спада у плански грађена насеља (ортогонална основа) са распоредом кућа "уз пут" и "на бразду" постављених према улици. У близини села, 3 km СИ, протиче један од изворишних крака реке Јегричке. Основан је као српско насеље. Од 1791. год. досељавају се Словаци из некадашњих мађарских и словачких жупанија (Пештанске, Новоградске, Зволenske и др.). Садашње ст. је етнички мешовито – Срби (58,7%), Словаци (33,9%), Русини (1,4%), а има и осталих националности (Роми, Руси, Црногорци, Мађари и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,3 (1991). У Л. је рођен *Прока Јовкић (Нестор Жучни)*, познати војвођански песник. Православни храм посвећен Св. великомученику Димитрију изграђен је 1834, а словачка евангелистичка црква 1852. год. Струју добија пре II светског рата. Има осморазредну ОШ "Нестор Жучни" и др. Производња кукуруза, пшенице, шећерне репе, хмеља, конопље, сунцокрета, мака и дувана је тржишног значаја.

ОЦАЦИ (10.567 ст.), градско насеље и центар истоимене општине (411 km², 9 насеља и 37.501 ст.), у западном делу Бачке (8.956 km²), војвођанске предеоног целине, на (85 m) лесној тераси, 3 km северно од канала који спаја канал Сомбор–Оцаци са Малим Бачким каналом, поред важних комуникација – аутомобилског пута и железничке пруге Нови Сад–Сомбор, 30 km ЈИ од Сомбора, 56 km СЗ од Новог Сада и 140 km СЗ од Београда. Географске координате су 45°31' с.г.ш. и 19°16' и.г.д. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1978. (измене и допуне 1998), износи 342 ha, а катастарска 4.828 ha. Назив је словенизирана форма турске речи *очаг*, која означава одред војске стациониран на месту данашњег града у XVI в. Припадају плански подигнутим градским насељима панонског типа. Иницијално урбано језгро има облик квадрата (праволинијско укрштање четири уздужне и четири трансверзалне улице), где и данас постоји знатна заступљеност типичних старих војвођанских стамбених и других објеката, који су фронтално окренути ка улици (куће "на бразду" и "уз пут"). Садашњи облик модификованог квадрата, са дужом основицом

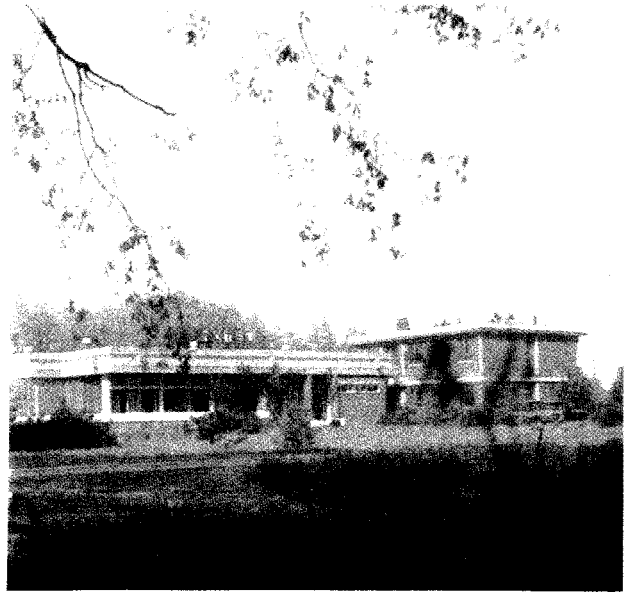
Панорама Оџака

правца СЗ–ЈИ, резултат је динамичне урбане изградње после II светског рата. Најизграђенији су источни делови урбане територије, где је највећа концентрација модерних грађевина (вишеспратница). О. се кроз историју помињу се под различитим именима: *Ocag Tatar*, *Hocsak*, *Hodsagh*, *Hodschag* и сл. Први пут се наводе у XVI в. (1557. или 1558). У време турске владавине су расељени, па потом обновљени 1732. год. Срби и Шокци су већинско ст. све до 1756, када је по одлуци Марије Терезије колонизовано 300 немачких породица. Након тога, Немци су најбројнија

етничка заједница све до завршетка II светског рата. Тада се они повлаче са окупаторском војском и почиње насељавање српског ст. из околине Ниша и Пирота. Садашње ст. је национално мешовито – Срби (77,9%), Мађари (4,3%), Хрвати (1,9%), Словаци (1,9%) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,6 (1991). У О. је 1851. год. рођен *Ђена Павловић*, познати песник и адвокат, где је и ОШ похађао *Јован Хаџић*, познати књижевни критичар и један од оснивача Матице српске. Римокатолчка црква посвећена Св. Михаилу подигнута је

Римокатолчка црква у Оџацима

Мотел код Оџака

1818–1821. (једна је од најлепших сакралних грађевина у Војводини), а изградња српског храма посвећеног Спаљивању моштију св. Саве почела је 1889. год. Динамичан развој имају у XIX, почетком XX в. и нарочито после II светског рата – 1806. изграђен је први модерни парни млин; 1813. добијају статус трговишта – *вароши*; 1887. основана је прва штампарија; први воз стигао је 1895; електрификација почиње 1906; 1907. основано је предузеће за прераду лана и кудеље итд. После II светског рата развила се модерна индустрија која је постала главни иницијатор, носилац и регулатор унутрашње урбане трансформације и социјално-економског преображаја околног геопростора – ИТЕС "Јола Рибар" (прерада полипропилена и производња тепиха), ХИ "ХИПОЛ" (производња полипропилена), "Пољострој" (производња пољопривредних машина), "Младост" (фабрика картонске амбалаже) и др. Имају две ОШ – прва школа почела је са радом 1762. ("Мирослав Антић" и "Бранко Радичевић"), СШ (Гимназију "Јован Јовановић Змај" и машинско-технолошку), манифестацију "Црвенокоса Богиња" – Дани плодности и традиције, музејску јединицу са богатом археолошком и етнолошком збирком, дом здравља, ветеринарску станицу, пијаци (пазарни дани – *среда и субота*) и др.

Православна црква у Српском Милетићу

"Ратко Павловић Ћићко" и др. Пољопривредна производња је интензивна и тржишна, а главни производи тржишног значаја су кукуруз, пшеница, шећерна репа, пасуљ и др.

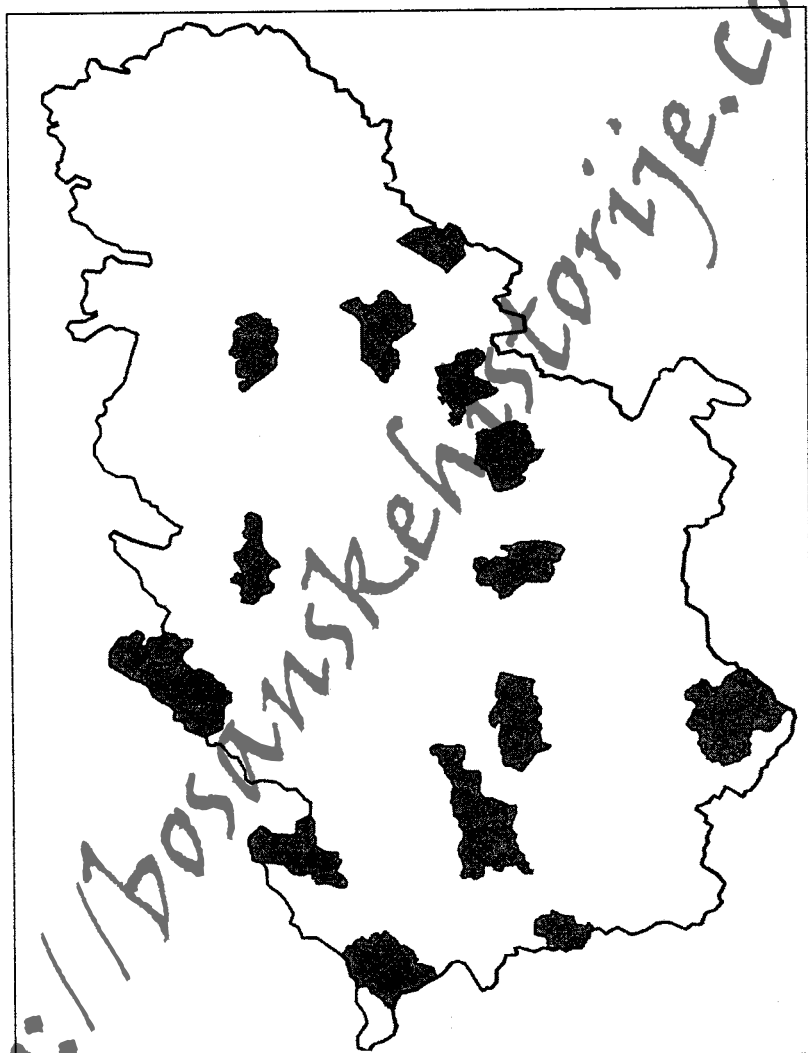
РАТКОВО (4.114 ст.), ратарско (16,3% аграрног ст.) насеље збијеног панонског типа, на (85 m) лесној тераси, 8 km ЈИ од Оцака. Површина атара износи 5.098 ha. Данашњи назив добија 1948. год. по *Ратку Павловићу Ћићку*, народном хероју из Топлице, одакле је досељено српско ст. након II светског рата. Пре тога носи називе *Парабућ*, *Парицаиш*, а после II светског рата *Бачка Дубрава* и *Дубрава*. Припада плански изграђеним насељима – ортогонални систем са распоредом кућа "на бразду" и "уз пут". У новије време све више се граде модерни спратни стамбени објекти, нарочито дуж пута ка селу Параге у општини Бачка Паланка. Убраја се у стара насеља. Првобитно насеље налазило се СЗ од данашње локације. Под именом *Парабућ* први пут се помиње 1266. год. У другој половини XVIII в. насељено је Немцима из Алзаса, Лотарингије и околине Келна. Током XIX в. има етнички мешовиту популацију (Срби, Немци, Мађари, Словаци и Јевреји). Данашње ст. је већином српско (91,7%), а има и осталих етничких припадника (Црногорци – 2%, Мађари, Хрвати, Словаци и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,8 (1991). Православни храм Св. великомученика Георгија подигнут је 1775. (иконostas из 1800, културно добро од 1950), римокатоличка црква Св. Јохана Непомука почетком XIX в., а у насељу се налазила и синагога, једина у широј околини Оцака, која је током II светског рата порушена. Има осморазредну ОШ

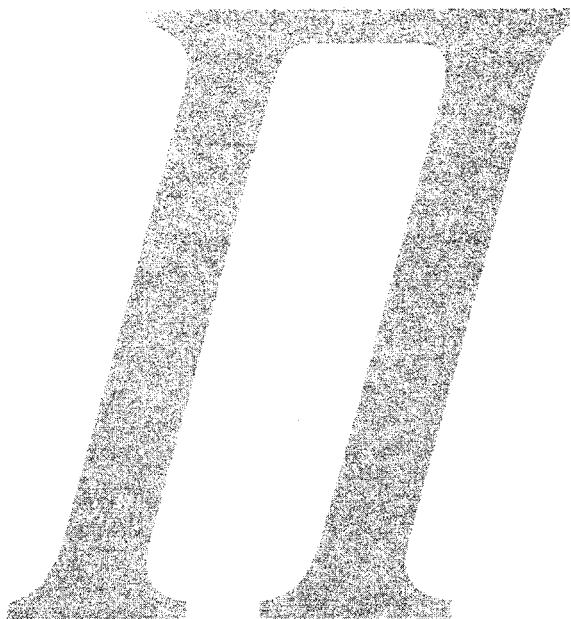
СРПСКИ МИЛЕТИЋ (3.663 ст.), ратарско (9,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног панонског типа, на (88 m) лесној тераси и обалама (већи део на левој) каналисаног тока Мостонге, 9 km СЗ од Оцака. Површина атара износи 3.507 ha. Претпоставља се да назив добија по *истоименој пустари* на којој је формирано насеље 1745. год. Убраја се у типично планска војвођанска села са кућама "уз пут" и "на бразду". Простире се правцем СЗ–ЈИ, а улице се углавном секу под правим углом и богате су зеленилом, с тим што се неколико улица налази поред пута за Богојево. У атару се некада налазио утврђен средњовековни град *Чомафалва* (ишчезао у време турске најезде). Током 1754. девет год. након првог помена, насељен је Србима из Барање. У време насељавања Немаца (после 1770) носи назив *Рац Милетић*. Немци чине већину популације све до пред крај II светског рата, када су се повукли са окупаторском војском. Након тога досељава се српски живаљ из јужног подручја Јужног Поморавља (из Јабланице 230 домаћинстава и са Власине 191). Данашње ст. је српско (89,2%), а има и осталих етничких припадника (Црногорци 2,9%, Хрвати, Мађари и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,7 (1991). У С.М. је 1790. год. рођен *Јован Субота*, који је 1845. изабран за администратора, библиотекара и надзорника Текелијиних питомаца при Матици српској (за време бомбардовања Будима и Пеште 1848. остао је у Матици и сачувао њену имо-

вину). Православни храм посвећен Св. апостолу и јеванђелисти Матеји саграђен је 1754, а римокатоличка црква Узвишења св. Крста током 1824. год. Електрично осветљење добија пре II светског рата, а водоснабдевање је највећим делом централно (90,5% домаћи-

нстава прикључено је на јавни водовод). Има осморазредну ОШ "Коста Стаменковић" и др. Пољопривредна производња је интензивна и тржишно оријентисана. Главни пољопривредни тржишни производи су житарице (пшеница и кукуруз).

<http://bosanskehistorije.com/>

ПАНЧЕВО

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	2	9	49.8	50.2	7.6	9.0	656.4	534.2	43.6	42.6
1971.	2	9	55.6	44.4	7.0	6.6	650.0	526.5	37.6	45.4
1981.	3	7	57.4	42.6	6.2	5.8	572.8	501.7	45.3	47.6
1991.	3	7	58.1	41.9	0.2	0.2	554.6	474.2	46.4	40.5

БАНАТСКИ БРЕСТОВАЦ (3.715 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (17,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (75 m) ивици лесне терасе поред мандра речице Поњавице, 25 km ЈИ од Панчева. Површина атара износи 5.641 ha. Неправилног је вијугавог облика, који одступа од панонског типа насеља. Обухвата две физиономске целине: *Банатски Брестовац*, главни део насеља, и *Банатски Брестовац салаше*. Основали су га Срби. У време Аустрије плански је насељен Немцима (1900. – 3.490 житеља, од тога 2.120 Немаца, 1.303 Срба и др.). Након расељавања Немаца крајем II светског рата насељава се ст. православне и исламске вере из Босне, Рашке области, околине Врања и Ваљева. Саданње ст. је претежно српско, а има и Муслимана. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,7 (1991). Православни храм Вазнесења Господњег подигнут је 1847. год. Последњи урбанистички план добија 1977, гасовод 1991. (29,6 km), а водоснабдевање је централно (три бушена бунара). Има предшколску установу, осмозразредну ОШ "Олга Петров", МК, здравствену амбуланту, пошту, Пољопривредно предузеће "Жикица Јовановић"

са три РЈ (ратарство, сточарство и кооперација), мањи погон за брикетирање биомасе, више занатских, угоститељских и трговинских објеката и др. У атару се налази рекреативна зона "Поњавица".

БАНАТСКО НОВО СЕЛО (7.987 ст.), ратарско (27,9% аграрног ст.) насеље панонског типа, на (106 m) јужнобанатској лесној заравни и јужнобанатској тераси, поред железничке пруге и с обе стране међународног пута Београд–Панчево–Вршац–Темишвар, 18 km СИ од Панчева. Површина атара износи 9.902 ha. У атару, јужно од насеља налазе се три дола: Вучја, Велика и Мала долина. Правоугаоног је облика. Простире се правцем СИ–ЈЗ и има праве и широке (30–50 m) улице са пространим стамбеним блоковима између њих. Савремено територијално ширење насеља одвија се поред десне стране пута ка Панчеву, у ЈЗ делу насеља, где су изграђени модерни стамбени објекти (једноспратни и вишеспратни). Формирано је 1765, после оснивања Банатске војне границе (1764). У XIX в. бележи знатну насељеност (1869. – 6.944 житеља). Ст. је већином православно – српско (57,8%) и румунско (34%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,9 (1991). Румунска православна (1805) и српска црква Св. Тројице (1877) проглашене су 1973. културним добрима. После II светског рата добија струју, телефонске везе и водовод, урбанистички план 1989, а гасовод (70 km) 1994. год. Има осмозразредну ОШ "Жарко Зрењанин", МК, здравствену станицу, ветеринарску амбуланту, пошту (помиње се пре 1808), железничку станицу, предузеће "Будућност" (у саставу ПИК-а "Тамиш" из Панчева), које се бави ратарством (житарице и уљарице) и сточарством (краве и свиње), Земљорадничку задругу "Новосељанка" са индустријском производњом (сирће, пахуљице, пиринач, кукуруз кокичар), локалну пијацу (пазарни дани – *четвртак* и *недеља*) и др.

ГЛОГОЊ (3.475 ст.), ратарско (11,2% аграрног ст.) сеоско насеље панонског типа, на (75 m) контакту алувијалне равни Тамиша (359 km), леве притоке Дунава, и банатске лесне терасе, 20 km СЗ од Панчева. Површина атара износи 4.292 ha. Правоугаоног је облика са широким (20–40 m) улицама које се секу под правим углом. После II светског рата насељен је житељима из различитих крајева Македоније. Ст. је православно – српско (58,3%), македонско (23,7%), румунско (7,1%) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,6 (1991). Одликује се знатном уређеношћу (поседује водовод, телефонске везе са око 300 прикључака, урбанистички план из 1988, гасовод дужине 37 km – грађен од 1989. до 1996. и сл.). Има осмозразредну ОШ "4. октобар", МК, здравствену амбуланту, пошту, пољопривредно

предузеће "Глогоњ" (у саставу ПИК-а "Тамиш" из Панчева) и др. Житарице и индустријско биље су главни тржишни производи.

ДОЛОВО (6.790 ст.), ратарско-сточарско (33,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (панонског) типа, на (111 m) странама долина усечених у лесну зараван, у близини *Банатске пешчаре* (300 km²), 21 km источно од Панчева. Површина атара износи 11.720 ha. Атар захвата три геоеколошки и производно различите географске целине: лесну терасу, лесну зараван и пешчару, а главна долина, са вештачким језером које добија воду из артешких бунара, носи назив Морава. У атару села налази се и рекреативна зона "Ушће". Повезује две физиономске целине: *Долово*, главни део насеља, и *Долово салаши*. Поједине улице, од укупно 40, нагнуте су ка долинама, а неке су равне и нису све једнаке ширине. Од главне улице, где се налазе управне, културно-просветне и привредне установе, трговачки и угоститељски објекти, гранају се путеви према Панчеву, железничкој станици на прузи Владимирци-Ковин (7 km), Пешчари и Мраморку (8 km). Две најстарије зграде у селу старе су два столећа, а некадашња општинска зграда подигнута је 1896. год. Првобитно насеље основано је на локалитету Селиште, 4 km западно од данашњег села. У XIX в., као и данас, има знатну демографску величину (1836. – 5.771 жител). Од настанка насељено је претежно Србима. После иселавања Немаца (1944) насељава се нова популација – Срби, из околине Пирота, Лесковца, Врања, Ваљева, Рашке, Ивањице, Сјенице, Пријепоља, Бајине Баште, Лебана и Бабушнице. Данашње ст. је већином православно – српско (78,9%) и румунско (15,5%), а има Мађара (0,34%) и др. Индекс демографског старења (i_з) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,8 (1991). У насељу се налазе две православне цркве (и два гробља заједничка за све вероисповести) са уметнички вредним и заштићеним иконостасима: Мала или Горња црква (иконе радио Паја Јовановић) подигнута је 1888. а храм Св. оца Николаја, познат као Велика или Доња црква (иконе радио Јован Поповић) 1911. (обе цркве проглашене су културним добрима 1950). После II светског рата добија електричну енергију, водовод (1972), који користи воду из бунара дубоких 63 m (насеље има укупно девет артешких бунара дубине 60–93 m), урбанистички план (1989) и гасовод дужине 32 km (1990). Има осмозразредну ОШ "Аксентије Максимовић", МК, ветеринарску амбуланту, пошту и др. Водећи тржишни производи су житарице и кромпир.

ИВАНОВО (1.439 ст.), ратарско (16,5% аграрног ст.) и занатско сеоско насеље збијеног типа, на (74 m) алувијалној равни између тока Надела (36 km), на истоку

и СИ, рукавца Дунава, на југу, и насипа, на западу и СЗ, поред асфалтног пута за Омолицу и Панчево, 21 km ЈИ од Панчева. Површина атара износи 4.817 ha. У атару се налази рекреативна зона "Старо село". Припада типично подунавским плански основаним насељима јужног Баната. Издуженог је облика (СЗ–ЈИ) са широким улицама (30 m) које се секу под правим углом. Дели се на шест физиономских делова: *Иваново*, *Арвеницу*, *Марјанфелд*, *Мукуљ*, *Рит* и *Врњук*. Кроз историју често мења популацију и етничко-демографске карактеристике (колонизација Мађара 1883. и 1884, касније Бугара и Немаца). Садашње ст. је углавном католичко – мађарско и бугарско. Индекс демографског старења (i_з) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,9 (1991). Водом се снабдева из два јавна бунара и индивидуалних бунара по двориштима зграда, а урбанистички план добија 1988. год. Има осмозразредну ОШ "Моша Пијаде" са обдаништем, МК, здравствену амбуланту, пошту, пољопривредно предузеће "Дунав", развијено (традиционално) занатство (столари), неколико трговинских радњи и угоститељских објеката и др. Производња поврћа тржишног је значаја.

ЈАБУКА (6.598 ст.), ратарско (5,1% аграрног ст.), раније ратарско-сточарско, сеоско насеље збијеног панонског типа, на (76 m) десној обали Тамиша, леве притоке Дунава, 11 km СЗ од Панчева. Површина атара износи 5.252 ha. Издуженог је облика, који је условљен меандрима Тамиша, у упоредничком правцу. Обухвата три морфо-физиономске целине: *централну*, *источну* и *западну*, од којих је прва квадратна, а остале правоугаоне, које су подељене на пет мањих физиономских делова (*Јабuka*, *Јабuka циглана*, *Индустријско предузеће "Штиркара"*, *Јабuka салаши* и *Виногради*). Куће су ушорене, а улице широке (20–40 m), праволинијске и секу се под правим углом. Између Ј. и Панчева до 1775. год. налазило се сада ишчезло насеље *Говедаровац*, где су немачки досељеници живели у земуницама. Крајем II светског рата присутно је иселавање Немаца, а потом досељавање ст. углавном из појединих крајева Македоније. Садашње ст. је претежно православно – македонско (48,9%) и српско (32,1%). Индекс демографског старења (i_з) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Урбанистички план добија 1978, а гасовод (59 km) од 1989. до 1996. год. Има осмозразредну ОШ "Гоце Делчев", дом културе, специјални дом "Др Милорад Павловић", МК, здравствену станицу, ветеринарску амбуланту, пошту, пољопривредно предузеће "Јабuka", скробару "Јабuka", фабрику сточне хране "Јединство" и др. Производња поврћа тржишног је карактера.

КАЧАРЕВО (8.103 ст.), градско (по правном критеријуму) агроиндустријско насеље панонског типа, на

(81 m) лесној тераси, поред железничке пруге Панчево–Зрењанин, 14 km северно од Панчева. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1978, износи 536 ha, а катастарска 3.980 ha. До 1947, када добија данашњи, носи назив *Краљевићево*. Квадратног је облика. Повезује три физиономска дела: *Качарево*, *Кудељару* и *Качарево салаше*, са дугим, праволинијским и широким улицама (30–50 m) које се секу под правим углом. Основано је 1790, када се насељава 120 немачких породица из Бадена, Виртенберга и Швајцарске. Успорен економски развој има током XIX, а интензиван у XX в. После II светског рата немачко ст. се повукло са окупаторском фашистичком војском. Након тога насељавају се углавном Срби и Македонци. Данашње ст. је православно – српско (50,1%) и македонско (31%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Православни храм посвећен је Св. Кирилу и Методију. Електрично осветљење добија 1924, а поседује телефонске везе (1,2 хиљ. прикључака) и гасовод (1991) – 56 km (1,1 хиљ. прикључака). Има осморазредну ОШ "Жарко Зрењанин", МК, здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту, спортску дворану, предузеће за производњу машина и уређаја "Утва-Милан Премасунац" настало после II светског рата спајањем неколико пратних радионица, пољопривредно предузеће "Качарево" (житарице, индустријско биље, свиње, краве и др.), робну кућу и др.

ОМОЉИЦА (6.782 ст.), ратарско (11,3% аграрног ст.) насеље панонског типа, на (71–76 m) истуреном делу лесне терасе према алувијалној равни Дунава, са обе стране пута ка Панчеву и Банатском Брестовцу, 15 km ЈИ од Панчева. Површина атара износи 7.590 ha. У атару (или Старчева), поред леве обале Дунава, насупрот Винче на десној обали, постојало је временом ишчезло насеље *Торниста*, које се помиње 1437. год. као "краљевски град". О. је неправилног облика, који је условљен токовима Надела (36 km) и Поњавице. Повезује три "краја": *Омољцу*, главни део насеља, *Слатину* и *Ивановачки излаз*. Од оснивања има плански развој. Последњи урбанистички план добија 1988. год. Настала је крајем XVIII в. Првобитно насеље, са једном улицом (данас има 54), било је лоцирано на рту дунавске обале, у близини Иванова, одакле је премештено у меандар Поњавице, на данашњу локацију. Од оснивања Банатске војне границе (1764), када се насељавају Срби, изграђена је скела преко Дунава, а 1899. год. проглашена је седиштем општине (Великом општином) са правом да се у њој одржавају *вашири*. Касније, око 1770. насељавају се Немци из Алзаса и Есена, 1788–1790. год. 334 српских породица, крајем XVIII в. Срби из Хрватске, а потом Румуни и Роми. Након исељавања Немаца крајем II светског ра-

та, који су се повукли са немачком окупаторском војском, досељавају се Срби из Азбуковице, Рађевине, Јадра, Ноцерине, Мачве и Посавотамнаве. Садашње ст. је православно – углавном српско и румунско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,6 (1991). Православни храм Св. оца Николаја подигнут је 1772/73, када је изграђена и католичка црква (порушена од Турака, обновљена крајем XVIII в., па 1944. поново порушена), порушили су Турци, а обновљен је на старим темељима крајем XVIII в. У насељу се налази румунска православна црква подигнута 1872. год. Пошту и телефонски саобраћај добија у време Аустро-угарске, електричну енергију 1927, а водоснабдевање је колективно од 1975. год. (водовод дужине 35 km; 2.031 домаћинство прикључено на јавни водовод). Има осморазредну ОШ "Доситеј Обрадовић" (почела са радом 1773) са предшколском установом, дом културе, Српско певачко друштво "Венчац" (основано 1903), Спортско друштво "Младост" (1924), познати Кино-фото клуб "Жисел" (почео са радом 1970) који сваке год. организује фестивал аматерског филма на тему "Живот села", када се одржавају и пропратне манифестације: изложбе фотографија, ликовних остварења, ручних радова, литерарни сусрети и сл., здравствену станицу (рад лекара датира из 1807), ветеринарску амбуланту, МК, пољопривредно предузеће "Омољница" (у саставу ДП "Банаћанка" из Панчева) које располаже земљишним поседом од 3.709 ha (оранице 3.192 ha), две земљорадничке задруге ("Подриње" и "Будућност"), Пољопривредно добро "Поњавица", текстилно предузеће "Омољичанка", многобројне трговинске и занатске радње (бербери, месари, бравари, стругари, пекари, кројачи и др.), робну кућу и др.

ПАНЧЕВО (72.793 ст.), полифункционално градско насеље панонског типа, у ЈЗ Банату (8.886 km²), центар Јужно-банатског округа (4.245 km², 94 насеља и 328.428 ст.) и истоимене општине (757 km², 10 насеља и 125.261 ст.), 96 km (преко Београда) или 90 km (преко Титела) ЈИ од Новог Сада и 21 km источно од Београда. Географске координате су 44°52' с.г.ш. и 20°40' и.г.д. Град је лоциран на (77 m) ободу лесне терасе и алувијалне равни око 2,5 km од ушћа Тамиша (359 km) у Дунав (на левим обалама), поред важних саобраћајница (путеви и железничке пруге) од Београда (изграђена 1935) ка Зрењанину (1894) и Вршцу (1896). Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1976, износи 5.282 ha, а катастарска 14.726 ha (К.О. Панчево 10.434 ha, К.О. Војловица I 1.153 ha и К.О. Војловица II 3.139 ha). Насеље има трапезаст облик, широке и праве улице (229 улица укупне дужине 119 km), мноштво уличних дрвореда (58 km) и површина са уређеним зеленилом (шест паркова, од којих је

Панчево

најпознатији "Народна башта" формирана почетком XVIII в.). Рекреативне потребе мештани задовољавају у граду и околним излетиштима ("Градска шума", рекреативне зоне "Ушће" код Долова, "Плантажа" на Дунаву, "Поњавица" код Банатског Брестовца, "Старо село" код Иванова и "Бела стена" на Дунаву), као и у Банатској пешчари – "Девојачки бунар". Урбаном композицијом повезује више посебних физиономских целина: Центар, Горњу (Горњи град) и Доњу варош (Доњи град), Стрелиште винограде, Миса винограде, Тополу, Панчево салаше, Војловицу (до 1978. самос-

тадно насеље), нова насеља са колективним ("Тесла", "Солара" и "Котеж II"), индивидуалним ("Младост" и др.) и мешовитим становањем, делове са бесправном ("дивљом") изградњом (Караула, Кудељарски насип, Новосељански пут, Баваништански пут и сл.) и др. Електричну енергију добија 9. маја 1925, пошту 1756, телеграф 1860, телефонске везе 1894, гасовод (64,6 km) од 1986. до 1991, водоснаблевање је колективно (субартешки бунари лоцирани у Панчевачком рити, а раније из субартешких бунара, од који је први ископан 1889. год. у дворишту Вајфертове пиваре), а први

Центар Панчеви

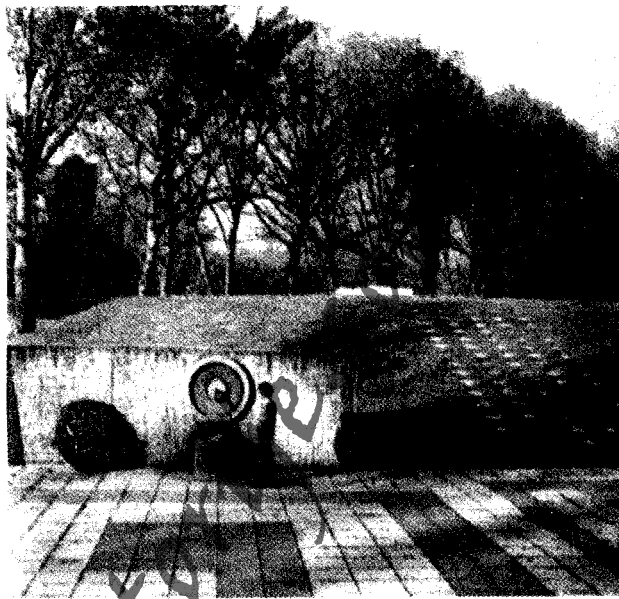

Панчевачко шеталиште

Манастир Војловица

Просторни план општине Панчево добија 1987. (измене и допуне 1989). Кроз историју представља значајан трговачки, саобраћајни и занатски центар. Основано је на месту са траговима раније насељености. Данашњем граду претходе насеља из времена Дачана, Римљана, Сармата и Јазига, која носе различите називе: *Панука* (IX в.), *Паноча* (X в.), *Банс(з)иф* (XII в.), *Панчал* (XV в.), *Пајчова* (XVII в.), *Панзова* (XVII в.) и *Чомва* (1716). Под садашњим именом помиње се почетком XVIII в. као тврђава са 70 кућа, када досељени Срби оснивају садашњу *Горњу*, а Немци *Доњу варош*. На данашњој катастарској територији П. у прошлости су забележена нека временом ишчезла насеља, као што су: *Наритак* (1717. – 17 домова) и *Ола* (означено на карти из 1723–1725. год. као ненасељено село), сада потеси. Страдало је од велике поплаве 1876, када је поплављен већи део града (данас су изграђени заштитни насипи – одбрамбени хидросистем "Доњи Тамиш", хидроћвор "Панчево": устава, црпна станица, бродска преводница, одбрамбени насипи). Кроз историју бележи динамичан демографски развој, нарочито после II светског рата (1817. – 1.378 зграда, 1.338 породица и 400 породица без кућа са укупно 8.388 житеља; 1869. – 16.888 житеља; 1910. – 20.201, 1921. – 19.407 житеља, од којих 7.240 Немаца; 1948. – 26.423 житеља итд.; *Војловица* 1869. – 361, 1880. – 2.146, 1900. – 2.920, 1948. – 4.093, 1961. – 6.109, а 1971. – 7.144 житеља). Крајем II светског рата, након исељавања Немаца, досељава се ст. из различитих крајева тадашње ФНРЈ. Данашње ст. је претежно српско (72,6%), а има и других националности (Мађари, Словаци, Црногорци, Хрвати, Роми и др.). Индекс демографског старења (i.) креће се у распону од 0,3 (1961)

Панчевачки споменик жртвама фашизма

до 0,5 (1991). У П. је рођено и живело више знаменитих и познатих личности (књижевници, уметници, научници, политичари и др.): *Константин Данило* (1798–1873), 30-их год. XIX в. изградио иконостас у Успењској цркви; *Паја (Павле) Јовановић* (1859–1956), сликар портретиста; *Урош Предић* (1857–1953), сликар историјских композиција; браћа *Јовановић*, *Каменко* (1845–1916) и *Павле* (1847–1914), књижари и велики народни добротвори; *Јован Павловић* (1843–1892), књижевник, новинар и министар просвете у Црној Гори; *др Светислав Касапиновић* (1839–1922), српски политичар; *Милан Цурчин* (1880–1960), књижевник, историчар и преводилац и др. Од религиозних објеката посебан културни и историјски значај имају: манастир Војловица, по предању, изграђен 1383. (највероватније у доба Стефана Лазаревића), а данашња црква Св. архангела Гаврила подигнута је 1542; српска православна Саборна или Успењска црква грађена од 1807. до 1810.; српска православна Преображењска црква (грађена у српско-византијском стилу), чије је иконе израдио *Урош Предић*, подигнута 1873–1878. год. на темељима храма из XVIII в.; католички Миноритски самостан, са богатом библиотеком и архивом, подигнут средином XVIII в. и др. Културно-споменичко и градитељско наслеђе је опсежно (28 објеката су заштићени споменици културе): целокупан средишњи део града са суседним улицама који представља историјско урбано језгро са више монументалних зграда подигнутих у XIX в. (зграда Градског магистрата грађена од 1833. до 1939; зграда најстарије Пиваре на Балканском полуострву из 1722. и др.). Главни носилац, иницијатор и регулатор развоја и трансформације града и његове околине је инду-

стрија (лоцирана у шест зона: Лука "Дунав", "Мали рит", "Нафтно-хемијска индустрија", "Кудељарски насип", "Тесла-Трудбеник" и "Стаклара-Утва"). Од многобројних индустријских предузећа већи значај имају: Пивара, фабрика сијалица и равнотакта ("Тесла", основана 1930), комплекс нафтно-хемијске индустрије (рафинерија, основана 1959, азотара – вештачка ђубрива, погони "Петрохемије", "ХИП"-а и "Рафинерије", основана 1970), фабрика авиона "Утва" (производи ваздухоплове, опрему за возила, машине и др.), фабрике "Минел I" (опрема за прехранбену индустрију) и "Минел II" (термоенергетска опрема), затим фабрике гуме, пластичних маса, обуће ("Панчево"), текстилних производа ("Панекс") и памучних предива ("Трудбеник"), крзна ("Крзнара"), сапуна и козметике, дрвна индустрија "Гај", "Плинара", "Бродоремонт" и др. Аграрна производња у окружењу је интензивна и тржишно оријентисана (жита, индустријско и крмно биље, поврће и др.), а у самом граду и непосредној околини се налазе прерађивачки капацитети (ПИК "Тамиш" – индустрија скроба, пивара, кланица, млекара, фабрика сточне хране, погони ратарства, говедарства, свињогојства и перадарства и ергела; Комбинат за промет житарица и семенске робе и др.). Међу осталим регионалним функцијама значајне су: саобраћајна ("вратница" Баната, раскршће 5 друмова – међународни асфалтни пут Београд–Зрењанин–Тамишвар, три железничке пруге и три железничке станице – "Аеродром", "Предграђе" и "Војловица"; пловни пут Дунава европског значаја – Лука "Дунав" са већим прометом робе од београдске и пристаниште "Рафинерије"; аеродром; Аутотранспортно предузеће "Панчево" са 46 линија, од којих су шест градске, а остале приградске и међуградске, укупне дужине 1.614 km, аутобуском станицом и возним парком од преко 130 возила; девет пошти, регионалне и локалне радио и ТВ станице и др.), трговинска (зелена – површине 1,5 ha са више од 45 трговинских радњи, и сточна пијаца; ТП "Тргопродукт" са више од 390 објеката и др.), занатска (предузећа "Украс" и "Технички центар", више сервиса и преко 260 занатских радњи) и друге функције. Има неколико предшколских установа, 10 ОШ, 11 СШ, раднички универзитет, дом културе, дом омладине, дом старих, градску библиотеку, градоки музеј, историјски архив (поседује грађу из последњих 250 год.), позориште, шест биоскопа, више галерија, Здравствени центар "Јужни Банат" (служба за заштиту вида, општа болница, завод за здравствену заштиту и медицину рада, станица хитне помоћи, здравствене станице и др.), ветеринарску станицу, две ветеринарске амбуланте, ватрогасни дом, два хотела, два спортска центра ("Младост" и "Стрелиште"), хиподром, купалиште на Тамишу, пијацу (пазарни дан – субота) и др.

СТАРЧЕВО (7.579 ст.), градско насеље (по правном критеријуму) панонског типа, на (75 m) контакту лесне и алувијалне терасе, између тока Дунава, од кога је удаљено 5 km, и Надела, његове леве притоке, с обе стране пута Панчево–Омољница, ЈИ од Панчева са којим је физиономски спојено. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1972, износи 729 ha, а катастарска 7.595 ha. По предању, назив се двојако тумачи: да потиче од презимена војводе – *Старчевић*, који је имао двор у потесу Ђурђевац, СЗ од данашњег насеља; и води порекло од кауђера манастира Војловица званог *Старац*. У време Аустро-угарске носи назив *Терасо*. У атару С. (или Омољнице), поред леве обале Дунава, насупрот Винче на десној обали, постојало је временом ишчезло насеље *Торниста*, које се помиње 1437. год. као "краљевски град", а на риту ЈЗ од данашњег насеља налазило се временом расељено насеље *Маријенфелд* (уништено у поплавама Дунава 1869, 1878. и 1889), где је после 1868. год. било насељено 200 немачких и словачких породица из Хајдучице. Садашње насеље обухвата три главне физиономске целине: *Центар*, *Горњански* (Горњи) и *Доњански* (Доњи) крај. Убраја се у стара насеља настала на месту са значајним траговима предсловенске насељености. У археологији и историји познато је по археолошким ископинама (старчевачка култура) насеља из млађег каменог доба (5000–2000 год. пре нове ере) на локалитету Град (истраживања започета 1928, а од 1957. год. под заштитом државе), месту где се сада налази циглана. Неолитско насеље (куће земунице) се са мањим прекидима одржало и кроз бакарно доба (локалитети Веровач и "код Крста"), све до латинског периода. Културно-хронолошки редослед материјалних остатака (оруђе од камена, фрагменти керамике и сл.) указује да се тадашње ст. бавило риболовом, сточарством и земљорадњом. На локалитету Водице пронађени су трагови винчанске културе, а има и остатака баденске (2600–2400 год. пре нове ере) на локалитету Град и моришке-мокринске културе (1800–1700 год. пре нове ере) на месту "код Крста". Потом овој простор насељавају Трачани и Илири (локалитет Мост на Слатини), а у IV в. пре нове ере Келти. У VIII в. насељавају га Словени и Авари. Каснији поуздани подаци сведоче о постојању насеља под данашњим именом на садашњој локацији 1717. (50 домова и 250 житеља). Сматра се да су данашње насеље оснивали досељеници из централне Србије (1727. – 38 српских кућа, а има и неколико немачких). Од формирања Банатске војне границе почиње масовније досељавање ст. Након почетног насељавања Срба, 1764. год. присутно је досељавање Срба, Хрвата и Немаца. Највећи прилив досељеника забележен је од 1788. до 1792. год. Већ, 1788. насеље има католичку цркву, две школе (српску, основану 1783, и немачку, 1776), гостионицу, че-

тири свратишта, два млина и др. Почетком XIX в. извршена је германизација насеља. После II светског рата, када се немачко ст. повлачи са окупаторском фашистичком војском, насељавају се Срби из околине Пирота, Лесковца, Врања, Лазареваца, Барајева и других крајева. Садашње ст. је већинско православно (слави *Јованђдан, Св. Петку, Св. Георгија, Аранђеловдан, Св. Николу* и др.; *градска слава Св. Пантелејмон*), углавном српско (78,9%), а има и осталих националности: Хрвати (*градска и црквена слава Св. Маурициј*), Мађари, Македонци, Црногорци, Словаци Румуни и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,5 (1991). У насељу се налазе две цркве: католичка посвећена Св. Маурицију (1788/89) и православна Св. Пантелејмона (1910). Водоснабдевање је централно од 1990. (до тада водом се снабдевало из 1.380 приватних и 17 јавних бунара, а у центру насеља се користио један артешки бунар дубине 56 m). Има предшколску установу, осморазредну ОШ "Вук Стефановић Караџић", дом културе, библиотеку, МК, здравствену станицу, ТП "Тргопродукт", велики рибњак (источно од насеља, ка Омољници) и др. Носилац развоја интензивне и тржишно оријентисане аграрне производње је погон ПИК-а "Тамиш" из Панчева. Већина мештана запослена је у неаграрним делатностима Панчева.

ПАРАЋИН

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	34	26.1	73.9	8.2	4.8	630.1	217.8	42.5	60.1
1971.	1	34	34.1	65.9	5.5	1.9	656.3	220.4	43.4	67.6
1981.	1	34	37.7	62.3	5.4	-3.4	587.1	234.9	44.5	58.5
1991.	1	34	39.9	60.1	3.5	-2.7	546.4	269.1	42.6	53.3

БОШЊАНЕ (1.185 ст.), ратарско-сточарско (24,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на десној долинској страни Црнице, десне притоке Велике Мораве, у ЈЗ подножју Кучаја (1284 m), с обе стране железничке пруге и пута Параћин–Поповац, 10 km СИ од Параћина. Површина атара износи 1.138 ha. По предању, назив добија од личног имена властелина – *Бошко*. Просторно се развија у висинском појасу 165–265 m. Од XIV до XVI в. помиње се више пута и углавном под различитим именима: 1375. у Петрушкој жупи (даровна повеља жупана Црепа манастиру Св. Атанасија на Светој Гори); 1452. откупљује га деспот Ђурађ Бранковић; 1457. под именом *Богетинци*, 1516. и 1570. год. као *Бошњак* са црквом Св. Николе на Ђули (308 m). Првобитно српско село расељено је у време сеобе Срба под патријархом Арсенијем III

Чарнојевићем. Данашње насеље настаје 1718. год. После ослобођења од Турака броји 27 кућа (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Димитрија, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; литије *Св. Трифун и трећи дан по Тројицама*), староседелачко и досељено у XIX в. из околине Пирота и Јужног Поморавља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,3 (1991). Струју добија 1955–1957. телефонске везе 1973, а водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи – 78,5% домаћинстава, копани бунари и извори). Има четвороразредну ОШ и дом културе. Део активног ст. запослен је у поповачкој цементари.

БУЉАНЕ (1.735 ст.), ратарско-сточарско (35,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама (већи део на десној) Врбице, леве притоке Црнице, у ЈЗ подножју Кучаја (1284 m), с обе стране асфалтног пута Поповац–Плана, 14 km источно од Параћина. Површина атара износи 4.534 ha. Назив је, по предању, зоогеографског порекла – од *буљина* (сова). Простире се у висинској зони 280–480 m. Основано је на месту са траговима старије насељености. У XIV в. припада Петрушкој жупи (рушевине манастира Краса). Помиње се 1407. као поклон деспота Стефана Лазаревића манастиру Св. Атанасија (Света Гора), 1452. када га деспот Ђурађ Бранковић откупљује, и у попису 1718. год. Ст. је српско (слави *Срђевдан, Св. Архангела и Св. Николу*; литије *Св. апостол и јеванђелист Јован*), староседелачко и досељено у XIX в. из Браничева и околине Неготина. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,2 (1991). Електричну енергију добија 1956, телефонске везе 1988, а водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи – 63,2% домаћинстава, и бунари). Има осморазредну ОШ, ветеринарску амбуланту, МК за три насеља (Б., Сисевац и Шалудовац) и "појате" – сезонске сточарске колибе, на падинама Кучаја. Познато је по производњи крављег и овчјег сира. Део активног ст. (приближно 300) економску егзистенцију остварује у поповачкој цементари.

БУСИЛОВАЦ (1.187 ст.), ратарско-сточарско (62,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (170–230 m) долинским странама Крежбинског потока, десне притоке Велике Мораве, у подножју Чукара (275 m), с обе стране локалног пута од Железничке станице "Сикирица" ка Плани, 13 km ЈИ од Параћина. Површина атара износи 1.020 ha. Назив, по предању, добија од *бусије* (заседе), поред које је формиран. Обухвата шест "мала" са родовским називима: *Пантићку, Саздановића, Стефановића, Марковића, Алексића и Димитријевића малу*. Основан је на месту са остацима предсловенске насељености из старијег гвозденог доба на локалитету Грчко. Припада старим српским се-

лима (остаци цркве Св. апостола Андреје Првозванца на локалитету Средорек и др.). Помиње се у XIV в. као метох манастира Св. Пантелејмона на Светој Гори, 1453. као мезра *Бучиновче*, 1536. под називом *Бусиловци* и 1718. год. у Петрушком дистрикту као *Батчина*. После ослобођења од Турака броји 20 кућа (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Ђорђа, Св. Николу* и др.), староседелачко и досељено са Косова и Метохије и из Јужног Поморавља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,4 (1991). У Б. је рођен *Момчило Поповић Озрен*, народни херој, коме је подигнута спомен-биста. Код капеле *Св. Пантелејмона* (заштитник села), чији дан је и сеоска слава, изграђена је 1968. год. чесма у његов помен. Електрифициран је 1958, телефонске везе добија 1974, а водом се снабдева преко локалних водовода (67,8% домаћинстава) и из копаних бунара. Има осморазредну ОШ, дом културе, здравствену и ветеринарску амбуланту, пошту и Пољопривредну задругу "7. јули". Седиште је МК за три насеља (Б., Голубовац и Крежбинац). Производња млечних пређевина (сир и др.) тржишно је оријентисана.

ГЛАВИЦА (1.174 ст.), приградско (8,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (150 m) десној долиној страни Црнице, десне притоке Велике Мораве, у подножју Чукара (330 m), с обе стране железничке пруге и пута Параћин–Поповац, 4,5 km источно од Параћина. Површина атара износи 722 ha. Назив се двојачко тумачи: води порекло од *главичастог* узвишења ЈИ од села; и потиче од *главичастог* поврћа – лук и купус. Помиње се 1453. и крајем XVI в. као дербенијско село. Првобитно српско село расељено је 1690, па обновљено повратком мештана 1718. год. После ослобођења од Турака броји 37 кућа (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Сретење Господње*), староседелачко и досељено углавном у XIX в. из Црне Горе, источне Србије и са Косова. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Електрично осветљење добија 1952, телефонске везе крајем 70-их год. XX в., а водоснабдевање је колективно (72,7% домаћинстава преко јавног водовода) и индивидуално (локални водоводи и копани бунари). Има четвороразредну ОШ, дом културе и МК. Већина активних мештана запослена је у параћинској индустрији стакла, а тржишно повртарство (купус, лук и др.) је главна допунска грана.

ГОЛУБОВАЦ (333 ст.), ратарско и воћарско (57,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (друмског) типа, на (180 m) долиним странама Крежбинског потока, десне притоке Велике Мораве, у подножју Умњаче (309 m), с обе стране пута Крежбинац–Плана, 9 km ЈИ

од Параћина. Површина атара износи 478 ha. Назив добија по личном имену – *Голуб*, Влаха који је, по предању, овуда пролазио и населио се у суседном Бусиловцу. Подељен је на три "мале" са родовским именима: *Величковића, Ивановића и Миладиновића малу*. Помиње се 1380. у Петрушкој жупи, као метох манастира Св. Богородице у Лешју. Налазио се на раскрсници средњовековних караванских путева из Поморавља ка истоку. Након ослобођења од Турака броји 9 кућа (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Ђорђа, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Св. Пантелејмон*), староседелачко и досељено после I и II српског устанка са Косова и Метохије и из Јужног Поморавља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,5 (1991). Електрично осветљење добија 1958, телефонске везе 1974, а водом се снабдева преко локалних водовода (59,5% домаћинстава) и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, дом културе и спомен-чесму изгинулим борцима Параћинско-пупријске чете изграђену 1965. год.

ГОРЊА МУТНИЦА (1.093 ст.), сточарско-ратарско (58,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама Суваре, десне притоке Грзе (23,8 km), и ЈЗ падинама Кучаја (1284 m), 2 km северно од пута Параћин–Зајечар, 16 km СИ од Параћина. Површина атара износи 7.451 ha. До Косовског боја носи назив *Златица*, када, по предању, због одсуства у Боју, добија данашњи назив (као и Доња Мутница) по клетви кнеза Лазара: "*Мутили* се на век дабогда". Простире се у висинској зони 240–360 m. Обједињује четири "мале" (*Ракићка, Поповића, Шутића и Мицићка*). Помиње се 1375. у Петрушкој жупи (даровна повеља војводе Црепа манастиру Св. Атанасија на Светој Гори), 1452, када је деспот Ђурађ Бранковић откупљује, и 1718. као погранична нахија у Петрушком дистрикту. После ослобођења од Турака броји 37 кућа (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Симеона, Ђурђиц* и др.), староседелачко и досељено у XIX в. из источне Србије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,5 (1991). У насељу се налазе два православна храма: *Св. Ђорђа* подигнут у XVI в. (културно добро од 1975) и *Св. Тројице*, чији дан је црквена и сеоска слава, изграђен 1932. год. Електричну енергију добија 1956, телефонске везе 1988, а водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи – 70,8% домаћинстава, и бунари) и колективно (4,2% домаћинстава преко јавног водовода). Има четвороразредну ОШ, дом културе, МК и сезонске сточарске колибе – "појате", на падинама Кучаја. Позната је по производњи овчјег и крављег сира.

ГОРЊЕ ВИДОВО (932 ст.), ратарско (38,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (130 m) де-

сној долињској страни Велике Мораве, десне притоке Дунава, 9 km јужно од Параћина. Површина атара износи 604 ha (К.О. Горње Видово I 544 ha и К.О. Горње Видово II 60 ha, одвојене атарима Крежбинца, Сикирице и Ратара). Кроз атар протиче Крежбински поток, притока Велике Мораве. Дели се на две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Новијом руралном изградњом је срасло са суседном насељем Сикирицом. Првобитно представља једно насеље са сада самосталним селом Доње Видово. Сматра се да је настало у XVIII в. пресељавањем, због честих поплава, дела житеља из Доњег Видова. Помиње се 1570. као место одакле су регрутовани мартолози (чували су утврђења и хранили стоку) и у попису 1733/34. год. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; литије *Тирило и Методије*), староседелачко и досељено у XVIII и XIX в. са Косова и из Јужног Поморавља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991). Православна црква *Св. Јована Крститеља*, чији дан је и црквена слава, изграђена је 1991. год. Поред ње се налазе два бунара за које житељи верују да су лековита. Електричну енергију добија 1955, телефонске везе крајем 90-их год. XX в., а водом се снабдева преко локалних водовода (67,7% домаћинства) и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ и дом културе. Део житеља (приближно 130 радника) запослен је у параћинској штофари.

ДАВИДОВАЦ (554 ст.), ратарско и воћарско-виноградарско (24,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у западном делу Црноречке котлине, на (160 m) долињским странама Грзе, у близини њеног ушћа у Црницу, с обе стране железничке пруге Параћин–Поповац, поред пута Параћин–Зајечар, 5 km источно од Параћина. Површина атара износи 469 ha. Првобитно име је *Дејсијево Село*, а данашње, по предању, добија по селу *Давидовце* (општина Штимље), одакле се досељавају неки преци данашњег ст. после I српског устанка. Формиран је на месту са траговима из гвозденог доба (локалитет Каменари). Помиње се 1453. под називом *Баћоглава* и 1718. год. у аустријским списима (уцртан на карти). Првобитно српско село насељено је у време сеобе Срба под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем, па обновљено 1718. год. После ослобођења од Турака броји 23 кућа (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. архангела Гаврила, Св. Николу* и др.; литије *Бели четвртак*), староседелачко и досељено у XVIII и XIX в. са Косова и Метохије и из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,2 (1991). На темељима српске цркве *Св. архангела Гаврила* (подигнута у XIV в. као задужбина кнеза Лазара; културно добро од 1975), чији дан је и црквена слава, у изградњи је (од 1993) православни храм. Електричну енерги-

ју добија 1956, телефонске везе 1994, а водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи – 73,4% домаћинства и бунари). Има четвороразредну ОШ, дом културе, споменик борцима палим у Балканским ратовима (изграђен 1978), споменик пилотима погинулим 1941, споменик борцима палим у I и II светском рату, МК и мањи спортски аеродром (30 ha). Већина активних ст. (приближно 150 радника) запослена је у параћинској индустрији стакла и поповачкој цементари.

ДОЊА МУТНИЦА (1.373 ст.), ратарско (24,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на СИ падинама Бабе (656 m), поред десне стране пута Параћин–Зајечар, 12 km источно од Параћина. Површина атара износи 1.479 ha. Ранији назив, по предању, је *Златица*. Просторно се развија у висинском појасу 230–320 m. Обухвата седам "мала": *Главни пут, Присељ, Рупу, Ледину, Ружичу, Поток и Нешковиха малу*. Основана је на месту са траговима из римског периода (остаци утврђења, новац и сл.). У XIV в. припада Петрушкој жупи. Помиње се 1360. у повељи краља Уроша, као дар манастиру Хиландару, и 1380. год. у повељи кнеза Лазара. Ст. је српско (слави *Св. Илију, Петру и Јесењу Петковицу* и др.; литије *први дан по Троицима*), староседелачко и досељено већином у XVIII и XIX в. са Косова и Метохије и из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,5 (1991). Електрично осветљење добија 1956, телефонске везе 1988, а водом се снабдева преко локалних водовода (81,6% домаћинства) и из бунара. Има осморазредну ОШ, дом културе, спомен-кућу (културно добро од 1949) *Бранка Крсмановића*, народног хероја, рођеног у Д.М., здравствену и ветеринарску амбуланту, пошту, МК за два насеља (Д.М. и Лешје) и "појате" – сезонске сточарске колибе, на падинама Бабе. Позната је по пекарству, производњи хлеба који се пласира у Параћину, а заступљена је и тржишна производња креча.

ДОЊЕ ВИДОВО (2.318 ст.), ратарско и воћарско (35% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (124 m) десној долињској страни Велике Мораве, десне притоке Дунава, 9 km ЈЗ од Параћина. Површина атара, у коме постоји моравски меандар дужине 3 km, износи 1.198 ha. До изградње насипа (1976), често је било угрожено моравским поплавама, од којих су катастрофалне из 1650, 1897. и 1933. год. Првобитни назив је *Невидово* – *невидљиво*, скривено у храстовој шуми. Каснијим досељавањем (XVIII в.) подељено је, најпре, на *Старо* и *Ново Видово*, од којих временом настају два посебна насеља – Д. и Горње Видово. Формирано је на месту са траговима словенског насеља из VII в. на локалитету Стровац. Помиње се 1360. у Петрушкој жупи (даровна повеља жупана Вукослава

манастиру Хиландар). У време Великих сеоба Срба под патријарсима броји 6 кућа, а после ослобођења од Турака 54 куће (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Ђурђиц, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; литије *други дан по Тројицама*), староседелачко и досељено после I и II српског устанка са Косова и Метохије, из Топлице и Македоније. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,8 (1991). Постоје две цркве: Св. мученице Марине, изграђене на темељима средњовековног православног храма (задужбина деспота Стефана Лазаревића, поред које се налази бунар чију воду је деспот прогласио светом и лековитом), и Св. архангела Гаврила подигнуте 1923. на рушевинама старе српске цркве. Струју добија 1957, телефонске везе 1984, а водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводну мрежу Параћина од 1973). Има осморазредну ОШ (почела са радом 1845), библиотеку, дом културе, споменик борцима палим у I и II светском рату, здравствену амбуланту, МК, пошту и "појате" – летње сточарске колибе. Познато је по такмичењу певача аматера "Вече на Морави". Производња пасуља, купуса и паприке је тржишна. Део мештана (приближно 300 радника) запослен је у параћинској индустрији (штофара и др.).

ДРЕНОВАЦ (2.278 ст.), ратарско-сточарско (34,9 % аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (131 m) десној долиној страни Велике Мораве, у подножју Голог брда (204 m), с обе стране железничке пруге Београд–Сталаћ и пута Параћин–Појате и десне стране ауто-пута Београд–Ниш, 10 km јужно од Параћина. Површина атара износи 1.599 ha. Кроз атар протиче Јовановачка река, притока Велике Мораве. По предању, назив је фитогеографског порекла – од *дрена*. Физиономски обједињује шест "мала" (*Лоптића, Радојчића, Мицаћа, Зољића, Ђутагана и Бицаћа*). Материјални трагови старина старчевачке и винчанске културе (скулптура "Мајка и дете", чува се у београдском Народном музеју) указују на неолитску насељеност. Помиње се 1570, када су рекрутовани мартолози. Након ослобођења од Турака броји 54 куће (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Тому, Св. Николу* и др.; литије *други дан по Тројицама*), староседелачко и досељено после I и II српског устанка са Косова и Метохије и из Јужног Поморавља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). У Д. је рођен генерал *Илија Гојковић* (1854–1917), војни министар Краљевине Србије (учесник српско-турских, српско-бугарских, Балканских ратова и I светског рата). У селу се налазе две православне цркве: Вазнесења Господњег (1899) и *Св. Спаса*, чији дан је и црквена слава, подигнута 1855. год. Струју добија 1955, телефонске везе 1974, а водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи – 68,8% домаћин-

става, и копани бунари). Има осморазредну ОШ, дом културе, здравствену и ветеринарску амбуланту, МК, пошту, локалну пијацу (пазарни дан – *петак*) и др. Дугу традицију одржавања (30 год.) има позната културно-уметничка манифестација "Село моје, завичају мили", када се одржава и изложба аграрних култура. Ратарство је тржишно оријентисано.

ЗАБРЕГА (850 ст.), сточарско-ратарско (35,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (256–300 m) десној долиној страни Црнице, десне притоке Велике Мораве, и западним падинама Кучаја (1284 m), с обе стране асфалтног пута ка Параћину, 15 km СИ од Параћина. Површина атара износи 1.822 ha. У атару, на стрмим странама *Забрешке клисуре* постоји више извора: *Паклеш* (у мањој пећини) и *Топличихи* (10 извора на десној страни Црнице). Раније, када је била метох манастира Манасије, носи назив *Прњавор*, а садашњи по предању, добија од главног обележја географског положаја – лоцирана *иза брега*. Подељена је на две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Манастирски комплекс Манасија изграђен у XIV в. (културно добро од 1975) и црквиште Св. Петке – метох манастира Манасије, указују на српску средњовековну насељеност. Помиње се у Петрушкој жупи (даровна повеља цара Душана), 1536. са манастиром Св. Николе, 1583. и 1670. са два манастира Св. Николе и 1718. год. са манастиром Манасијац и црквом Св. Петке. Након ослобођења од Турака броји 29 кућа (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Димитрија, Св. Архангела, Св. Николу* и др.), староседелачко и досељено у XVIII и XIX в. из Јужног Поморавља, источне Србије и са Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Православни храм *Св. Јована Главосека*, чији дан је црквена и сеоска слава, изграђен је 1999, поред темеља истоимене цркве подигнуте у XIV в. (културно добро од 1975). Електричну енергију добија 1956, телефонске везе крајем 90-их год. XX в., а водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи – 69,5% домаћинстава, и копани бунари). Има четвороразредну ОШ и МК. Знатне штете руралној аграрној производњи наносе бујице, које у време великих киша угрожавају 20 ha обрадивог земљишта. Планирана је изградња ХЕ "Забрега" на Црници. Већина активних ст. запослена је у поповачкој цементари.

ИЗВОР (1.131 ст.), сточарско-ратарско (35% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама Грзе, леве притоке Црнице, и ЈЗ падинама Кучаја (1284 m), с обе стране пута Параћин–Зајечар, 15 km источно од Параћина. Површина атара, који је угрожен бујицама, износи 2.957 ha. Просторно се развија у висинском појасу 240–360 m. Повезује три "ма-

ле": *Ружицу, Кулизану и Прњавор*. Помиње се 1380. у Петрушкој жупи, као посед манастира Св. Богородице у Лешју, 1427. када га деспот Стефан, са мимоходном царином (трговина рибом и сољу), дарује манастиру Св. Атанасија на Светој Гори, 1452, када га деспот Ђурађ Бранковић откупљује, 1536. као ненасељено село "пуно хајдука", 1718. год. у аустријском попису и др. После ослобођења од Турака броји 19 кућа (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Трифуна, Св. Јована* и др.; литије *недеља по Тројицама; сабор и црквена слава Петковица*), староседелачко и досељено у XIX в. са Косова и Метохије и из Јужног Поморавља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,5 (1991). Знаменитим личностима припадају: *браћа Мусићи*, по предању (народне песме), и *Илија Барјактаревић*, учесник I српског устанка и старешина Параћинске нахије. Манастир Св. Петке (културно добро од 1972), у коме су, у време кнегиње Милице, при преношењу из Видина у Крушевац кратко време боравиле мошти Св. Петке (данас у румунској Јаши), изграђен је 1368. год. (китор *Стеван Мусић*, сестрић кнеза Лазара). На његовој западној страни налази се јак извор "лековите и чудотворне воде", по коме село добија садашње географско име, каптиран за потребе параћинског и ђупријског водовода. Електричну енергију добија 1945, телефонске везе 1988, а водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи – 56,7% домаћинстава, и бунари). Има четвороразредну ОШ, дом културе, дугу традицију (од средњовековног доба до данас) болничког лечења (данас стационар за дефектну децу), МК за два насеља (И. и Клачевица), хотел "Колиба" (88 лежаја), "појате" – сезонске сточарске колибе, на падинама Кучаја, и приближно 100 викендица на долинским странама Грзе. Производња креча и млечних прерађевина (крављи и овчји сир) тржишно је оријентисана.

КЛАЧЕВИЦА (667 ст.), сточарско-ратарско (36,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долинској страни потока Виљевца, леве притоке Грзе, између Бабе (656 m) и Кучаја (1284 m), 14 km ЈИ од Параћина. Површина атара износи 2.758 ha. Средњовековни назив *Класичевица*, модификован је у данашњи, по *класу* – кречу. Простире се у висинској зони 280–380 m. Дели се на шест "мала" (*Арнаутска, Лукића, Тривунчића, Јевчанска, Кованџиска и Јереминска*). Трагови средњовековне српске насељености су многобројни: остаци утврђења на Крајњем Риду (514 m). Помиње се у XIV в. у Петрушкој жупи, 1427. када је деспот Стефан Лазаревић дарује манастиру Св. Атанасија на Светој Гори, 1452, када је деспот Ђурађ Бранковић откупљује, 1718. у аустријском попису и др. Након ослобођења од Турака броји 17 кућа (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Ђорђа, Св.*

Архангела, Св. Николу и др.; литије *четврти дан по Тројицама*), староседелачко и досељено после I и II српског устанка из источне Србије и са Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1 (1991). Електрично осветљење добија 1956, телефонске везе 1988, а водом се снабдева преко локалних водовода – 73% домаћинстава, и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ. Од давнина је заступљена тржишна производња креча, а позната је и по овчарству.

КРЕЖБИНАЦ (579 ст.), ратарско-сточарско (39,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (друмског) типа, на долинским странама Крежбинског потока, десне притоке Велике Мораве, са леве стране ауто-пута Београд–Ниш, 9 km јужно од Параћина. Површина атара износи 862 ha. Садашњи назив (од 1783) добија од немачке речи *kreisban* – раскрсница путева (Цариградски и попречни пут Плана–Лешје–Видин) – позната по опсежној трговини. Просторно се развија у висинској зони 140–200 m. Подељен је на шест "мала" са родовским називима (*Мујића, Симића, Ђулића, Савића, Јовановића и Миловановића*). Настао је на месту са траговима старије српске насељености (црквиште Св. Стевана, остаци цркве Св. Илије и сл.). На картама краја XVII и почетка XVIII в. помиње се као *караула* и *паланка*. После ослобођења од Турака броји 19 кућа (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Стевана, Св. Архангела и Св. Николу*; заветина *Св. Стеван*), староседелачко и досељено после I и II српског устанка са Косова и Метохије и из околине Пирота и Прокупља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,8 (1991). У селу се налазе капела посвећена Св. Стевану и црква *Св. Недеље*, чији дан је и црквена слава, у изградњи. Струју добија 1958, телефонске везе 1974, а водом се снабдева преко локалних водовода (68% домаћинстава) и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, дом културе и др.

ЛЕБИНА (832 ст.), ратарско (47,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју Клењара (271 m), 2 km источно од ауто-пута Београд–Ниш, 5 km ЈИ од Параћина. Површина атара износи 1.309 ha. Кроз атар протиче Бурдeљски поток. Средњовековни назив је *Ледина*, а данашњи, по предању, добија од "дивовске лебине" која је могла да прехранити читаво село. Физиономски се развија у висинској зони 200–270 m. Обједињује три "мале": *Бурдeљ, Горњу и Доњу*. Помиње се 1453, а после ослобођења од Турака броји 22 куће (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Архангела, Св. Николу* и др.; литије *недеља по Тројицама, Блага Марија и Преображење*), староседелачко и досељено у XVIII и XIX в. са Косова и Метохије и из околине Сокобање. Индекс демографског старења (i_s) креће се у

распону од 0,3 (1961) до 1,5 (1991). Струју добија 1956, телефонске везе 1994, а водом се снабдева преко локалних водовода – 47,6% домаћинства, и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ и пошту.

ЛЕШЈЕ (511 ст.), ратарско-сточарско (29% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на левој долинској страни Грзе, леве притоке Црнице, и СЗ падинама Бабе (656 m), 1 km јужно од пута Параћин–Зајечар, 10 km ЈИ од Параћина. Површина атара износи 482 ha. Назив је, по предању, фитогеографског порекла – од *лескове шуме* искрчене у време оснивања села. Простире се у висинском појасу 200–300 m. Обједињује три "мале": *Врело, Гувно и Караулу*. Материјални трагови старина из неолита (оруђе и керамика) указују на праисторијску насељеност. У XIV в. припада Петрушкој жупи. Помиње се 1360. у хрисовуљи, током изградње манастира Богородице Лешјанске (ктитор жупан Вукослав), 1718. у Параћинско-петрушком дистрикту и др. После ослобођења од Турака броји 19 кућа (1833–1838). Ст. је српско (слави *Петковицу* и др.; литије *Пресвета Богородица*), староседелачко и досељено у XIX в. са Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,5 (1991). У Л. је рођен *Орловић Павле*, српски витез из времена Косовског боја (остаци његове куле у подножју Бабе). Манастир *Богородице Лешјанске*, чији дан је и црквена слава, изграђен је у првој половини XIV в. (културно добро од 1975). У њему, после Косовског боја (1389), игуман Венедикт (касније митрополит Српске православне цркве) ствара јак монашки центар, где долазе многи монаси из источног дела Балкана (1426. преведен са грчког "Шестоднев Јована Златоустог", написан "Пенегрик за деспота Стевана" и др.). Електричну енергију добија 1956, телефонске везе 1988, а водом се снабдева преко локалних водовода – 81,1% домаћинства, и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ.

МИРИЛОВАЦ (1.088 ст.), ратарско-сточарско (43,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (260 m) странама Дубраве (323 m), с обе стране пута Параћин–Плана, 5 km источно од ауто-пута Београд–Ниш, 6 km ЈИ од Параћина. Површина атара износи 1.416 ha. Кроз атар протиче Грза и њене притоке, Бреснички, Сеоски и Лозички поток. Народно предање наводи да је са првобитне локације на Селишту (западно подножје Бабе), по савету калуђера, због јаког зетра, пресељено на данашњу локацију – *мирније* место, од кога потиче садашњи географски назив. Повезује пет "мала": *Чокацку, Цумају, Черкеску* (у време турске окупације насељена Черкесима са Крима, који су се временом "посрбили"), *Тасићку* и *Горњу*. Припада старим српским насељима, које се са манастиром Мирилово

(данас не постоји) наводи у историјским изворима XVI в. Помиње се 1380. у Петрушкој жупи приликом омеђивања метоха манастира Лешје, 1718. у попису Петрушког дистrikта, 1783. на аустријској карти и др. После ослобођења од Турака броји 41 кућу (1833–1838.) Ст. је српско (слави *Св. Врачеве, Св. Димитрија, Св. Николу* и др., сеоска слава *Благовести*; литије *први дан по Тројицама*), староседелачко и досељено у XVIII и XIX в. са Косова и Метохије и из Јужног Поморавља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2 (1991). Електрично осветљење добија 1956, телефонске везе 1994, а водоснабдевање је већином индивидуално (локални водоводи – 69,6% домаћинства, и копани бунари). Има четвороразредну ОШ, спомен-костурницу незнатим борцима из НОР-а, спомен-плочу мештанима палим у II светском рату, МК, ветеринарску амбуланту, клинику, млекару, приватну фарму оваца и фабрику обуће. Производња поврћа (кромпир и лук), бостана, шећерне репе, меса и пшенице је тржишна.

ПАРАЋИН (25.567 ст.), урбани и истоимени општински центар (542 km², 35 насеља и 77.226 ст.) Великог Поморавља, у Параћинско-јагодинској котлини (дужина 45, ширина до 28 km), на (130 m) долинским странама Црнице (32 km), десне притоке Велике Мораве, 4 km источно од њеног ушћа у Велику Мораву (185 km), у зони раскрснице уздужних моравских (ауто-пут и железничка пруга Београд–Ниш) и попречног Честобродичког пута (повезује моравску и тимочку долину), 18 km јужно од Јагодине и 150 km ЈИ од Београда. Географске координате су 43°51'47" с.г.ш. и 21°24'55" и.г.д. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1982. (измене и допуне 1987), износи 1.910 ha (грађевински рејон 1.461 ha), а катастарска 620 ha. Урбаном композицијом интегрише осам физиономских целина: *Центар, Голождак, Данково, Насеље "XI конгрес", Насеље "7. јули", Насеље "4. јули", Врапчане I и II*. Одликује се знатном урбанистичком уређеношћу (електрифициран је 1911, Друштво за улепшавање града добија 1922, урбани водовод 1965, има три плански обликована парка – у центру, Доњи парк, код цркве, и Парк-шума "7. јули", и др.). До 1952–1962, када су регулисана корита Велике Мораве и Црнице, град је био угрожен честим поплавама. Ст. је српско (*градска слава Тројице; ваишари – мајски и октобарски*), староседелачко и досељено у XIX в. из источне Србије, Јужног Поморавља (околина Врања, Лесковца, Власотинца и др.), Понишавља, Црне Горе, Старог Влаха и са Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,6 (1991). Православна црква *Св. Тројице*, чији дан је и црквена слава, сазидаана је 1899. год. П. је формиран на месту са траговима праисторијске

Панорама Параћина

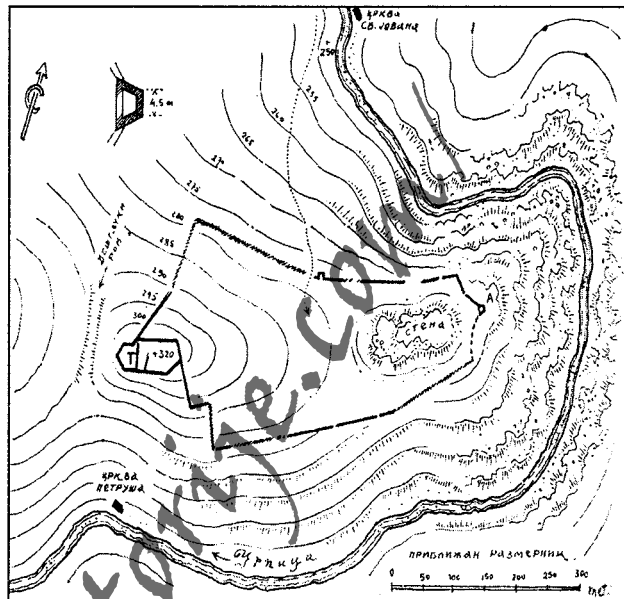
насељености (религиозне глинене плочице са урезаним словима). У римском периоду, када носи назив *Sarmates*, представља важну станицу (*mutatio*) на војничком друму *Via militaris*, а у средњем веку значајну раскрсницу (ка Видину и јадранском приморју) на Цариградском друму. Током XIV в. носи назив *Паракинов Брод*, по дубровачком властелину *Паракину*, који је наплаћивао бродарину преко Црнице. У XIV и XV в. припада Петрушкој жупи, а од 1413–1452, када пада под турску власт, је њено средиште. Значајан трговачки центар, у коме се вршила размена добара између јухорских и кучајских (дрво, стока, смола, вуна, креч и др.), са једне стране, и моравских села (поврће, риба, житарице и др.), са друге, постаје у средњовековно доба. Пomiње се 1372. у повељи кнеза Лазара, 1375. у даровној повељи војводе Црепа манастиру Св. Атанасија на Светој Гори, 1398. као *село са тргом* у повељи монахиње Кире Евгеније (кнегиња Милица), 1452. као панађурско насеље у повељи деспота Ђурђа Бранковића, који га откупљује од Свете Горе, 1553. у мађарском итинереру (путна карта), под називом *Паратинум*, 1660. год. као *палацка* са Калеом (утврђењем), које је изградио кнез Лазар и у другим историјским изворима. За време аустријске окупације (1718–1739) постаје седиште параћинског дистрикта. После ослобођења од Турака (1833–1838) добија прву школу (1833), млин (1837), апотеку (1874), штедионицу (1877), Фабрику вунених тканина "Минх и Шумпелтер" – производња чоје и ћебади (1880), отвара се пруга Београд–Ниш (1884) и Параћин–Зајечар (1912), развија се трговина и занатство (1900. – 92 трговинске радње, 135 занатских радионица и 16 кафана), изграђена је на темељима изгореле фабрика вунених ткани-

на Прва српска фабрика стакла (1908), фабрика бомбона и ратлука (1913) и др. Између I и II светског рата развија се индустрија црепа и цигле, у којој раде печадбари из Пирота, Враћа, Власотинца и Лесковца, текстила (1921) – производња вунених тканина, трикотаже и др., основана је Параћинска банка (1921), а занатство се убрзано развија (1930. – 262 занатске радње). Носиоци, иницијатори и регулатори савременог привредног развоја су многобројна предузећа, од којих посебан значај имају: Прва српска фабрика стакла (4.500 радника), Индустрија текстила "Бранко Крсмановић" (500 радника), "Параћинка" и "Чоколенд" – производња бомбона и жвакаћих гума (400 радника), Фабрика текстилних машина "Пролетер" (отворена 1948), Фабрика челичних ужади "Будућност", Грађевинско предузеће "Градитељ" (1955), Фабрика адитива "Белпар" (1977), Фабрика обуће "Обућа", "Извор" (пекара), "Балкатрон" (производи цакове за цемент) и др. Има четири осморазредне ОШ ("Радоје Домановић", "Момчило Поповић Озрен", "Ђура Јакшић" и "Стеван Јаковљевић"), четири СШ (гимназију, економско-трговинску, машинско-електротехничку и текстилно-технолошку), Музеј "Завичајна музејска збирка", позориште, Смотру позоришног стваралаштва "Октобарски сусрети", Радио "Параћин" (1955), ТВ станицу "Канал М" (1997), месечни лист "Хроника Параћина" (1996), медицински центар (1962), ветеринарску станицу, пошту, Халу спортова "7. јули" са затвореним базеном, стадион (изграђен 1996), пијачу (пијачни дан – *субота*) и др.

ПЛАНА (1.675 ст.), ратарско-сточарско (26,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на ЈЗ падинама

Бабе (656 m), с обе стране асфалтног пута ка Параћину, 13 km ЈИ од Параћина. Површина атара износи 1.416 ha. Географско име, по предању, двојако се тумачи: потиче од латинске речи *planum* – равно; и везује се за *планове* у време Крсташког похода означене кречом. Простире се у висинској зони 320–420 m. Формирана је на месту са остацима старије словенске (локалитет Стровац) и средњовековне насељености (црквиште Св. Врачева и остаци Поњекавичке цркве). Помиње се током XIV в. у Петрушкој жупи (1375. у даровној повељи војводе Црепа манастиру Св. Атанасија на Светој Гори, у повељама кнеза Лазара, кнегиње Милице и деспота Стефана Лазаревића), 1452. када га деспот Ђурађ Бранковић откупљује од Свете Горе, у аустријском попису 1718. (9 кућа) и након ослобођења од Турака 1833–1838. (73 куће). Ст. је српско (слави Св. Јована, Св. Димитрија, Св. Николу и др.; литије *Спасовдан*), староседелачко и досељено после I и II српског устанка из Јужног Поморавља, Македоније и са Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2 (1991). У П. је рођен *хајдук Милован*, познати српски јунак из I српског устанка. Православни рам Св. пророка Илије, чији дан је и црквена слава, изграђен је у XIV в. (обновљен 1871). Електричну енергију добија 1956, телефонске везе 1988, а водоснабдевање је већином индивидуално (локални водоводи – 54,7% домаћинства, копани бунари и извори). Има осмозаградну ОШ, дом културе, мајдан кречњака (отворен 1984), кога експлоатише фабрика стакла из Параћина, здравствену амбуланту, МК и др.

ПОПОВАЦ (1.247 ст.), развијено насеље (18,9% аграрног ст.) збијеног типа, на десној долинској страни Црнице, десне притоке Велике Мораве, и ЈЗ пади-нама Кучаја (1284 m), са десне стране железничке пруге (изграђена 1952) и обе стране асфалтног пута ка Параћину, 12 km СИ од Параћина. Површина атара износи 695 ha. У атару постоји врело *Топлик* (каптирано за потребе цементаре) и истоимени поток, притока Црнице. Просторно се развија у висинској зони 190–300 m. Обухвата две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Основан је на месту са значајним трговима средњовековне насељености: остаци цркве Благе Марије Петрушке из XIV в. (културно добро од 1975) и града *Петруса* из XV в. (културно добро од 1985). Помиње се 1376. и 1381. када је дарован манастиру Раваници, 1530. као село са манастиром, у аустријском попису и на карти из 1718. год. и другим изворима. Током сеобе Срба под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем, када носи назив *Попљесак*, је расељен, па 1718. год. обновљен, када добија, по предању, данашњи назив од црквене титуле – *поп*, првог повратника. После ослобођења од Турака броји 29 кућа (1833–1838). Ст. је срп-

Скица основе средњовековног града Петруса

ско (слави Св. Јована, Св. Димитрија, Св. Архангела, Св. Николу и др.), староседелачко и досељено у XVIII и XIX в. са Косова и Метохије и из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Православни храм Св. Тројице, чији дан је црквена слава и литије, подигнут је 1937. год. Струју добија 1945, телефонске везе 1968, а водоснабдевање је централно (прикључак на водовод цементаре). Има осмозаградну ОШ, здравствену и ветеринарску амбуланту, пошту и МК за три насеља (Бошњане, Забрега и П.). Носилац савременог развоја и трансформације насеља је Фабрика цемента "Нови Поповац" изграђена 1956. (зачеци 1906). Ратарство је главна допунска привредна грана.

ПОТОЧАЦ (1.582 ст.), ратарско и воћарско (45,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на левој долинској страни Велике Мораве и источним пади-нама Јухора (774 m), с обе стране пута Јагодина–Варварин, 10 km ЈЗ од Параћина. Површина атара износи 1.371 ha. Кроз атар протиче *Поточки поток* (по коме добија назив), притока Велике Мораве. Простире се у висинској зони 125–371 m. Обједињује осам "мала": *Пиц*, *Гуштерску*, *Леитар*, *Кокино сокаче*, *Шотанску*, *Буњштите*, *Горњу* и *Доњу*. Настао је на месту са значајним трговима старије насељености – праисторијске (предмети од керамике и гвожђа из гвозденог доба на локалитету Градиште), римске (бакарни и сребрни новчићи) и српске средњовековне (развалине града војводе Момчила). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, Св. архангела Гаврила, *Ђурђиц*, Св. Архангела, Св. Николу и др.; литије Св. Јован; заветине *Ваведење*, *Цветни петак* и *Марковдан*), староседелачко и досељено

после I и II српског устанка са Косова, из Врањског краја, околине Ниша и Топлице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1 (1991). Православни храм Преподобне матере Параскеве изграђен је 1932–1934, а парохијски дом 1965. год. У селу се налазе две капеле: Св. архангела Гаврила (подигнута 1960) и Св. Недеље (изграђена после I светског рата). Струју добија 1957, телефонске везе 1974/75, а водоснабдевање је већином индивидуално (локални водоводи – 55,8% домаћинства, и копани бунари). Има осморазредну ОШ "Вук Караџић", дом културе, споменик борцима палим у I и II светском рату, пошту, МК и др. Дугу традицију приређивања (40 год.) има *Омладински ваишар* (25. мај).

РАТАРЕ (667 ст.), ратарско-сточарско (28,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на десној долиној страни Велике Мораве, с обе стране железничке пруге Београд–Ниш, 1,5 km западно од ауто-пута Београд–Ниш, 6 km јужно од Параћина. Површина атара износи 583 ha. У атару постоје, по веровању мештана, два лековита извора (по предању, поред једног се налазила српска црква Св. Илије). Назив добија по доминантном обележју руралне производње првих досељеника – *ратари*. Простире се у висинској зони 126–186 m. Повезује четири "мале" (*Симића, Јаћимовића, Јаковљевића и Албанска*). Са првобитне локације на Селишту (1 km западно од данашње), после I српског устанка, због поплава премештено је на садашњу. Помиње се 1827. (267 житеља) и 1833. (15 кућа). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Петку, Св. Архангела, Св. Николу* и др.), досељено из Јужног Поморавља и околине Ђаковице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,3 (1991). Православна црква *Св. Петке Трпаве*, чији дан је црквена и сеоска слава, подигнута је 1938. год. на темељима старијег српског храма. Електрично осветљење добија 1958, телефонске везе 1984, а водоснабдевање је већином индивидуално (локални водоводи – 68,3% домаћинства, и копани бунари). Има четвороразредну ОШ, дом културе, спомен-плочу и спомен-чесму палима у НОБ-у, Земљорадничку задругу "Јединство" (1997. добила признање за квалитет испорученог млека) и др. Манифестација "Сушетт имењака – Ратаријада" окупља учеснике из села Ратари (општине Обреновац и Смедеревска Паланка).

РАШЕВИЦА (1467 ст.), ратарско и воћарско (49,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (130 m) левој долиној страни Велике Мораве, у источном подножју Јухора (774 m), с обе стране пута Јагодина–Варварин, 7 km ЈЗ од Параћина. Површина атара износи 1.518 ha. Раније носи назив *Орашевица*. Географско име се, по предању, двојако тумачи: да је фитогео-

графског порекла – од *орахових* стабала; и везује се за лична имена – *Раша* и *Евица*, првих досељеника. Обухвата седам "мала": *Орнице, Топољак, Школски сокак, Слатину, Сандицу, Горњу и Доњу*. Формирана је у XVIII в. на месту са значајним траговима старије насељености – праисторијске (некропола из неолита), римске (остаци утврђења, новчићи и др.) и српске средњовековне (црквисте Св. апостола Петра и Павла). Помиње се 1718. у аустријском попису и 1873, када броји 180 пореских глава. Ст. је српско (слави *Бурђевдан, Св. Димитрија, Ђурђић, Св. Николу* и др.; литије *Тројице*; заветине *Св. Стеван, Марковдан и Св. Илија*), досељено са Косова (80%), из Топлице и околних села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,3 (1991). Православна црква Христовог Рођења је у изградњи. Електрифицирана је 1957, телефонске везе добија 1974/75, а водом се снабдева преко локалних водовода (72,5% домаћинства) и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, дом културе, споменик борцима палим 1912–1918, споменик палим у НОБ-у, здравствену и ветеринарску амбуланту, МК и пошту.

СВОЈНОВО (1.688 ст.), ратарско и воћарско (53,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на левој долиној страни Велике Мораве и ЈИ падинама Јухора (774 m), 14 km ЈЗ од Параћина. Површина атара износи 1.280 ha. Кроз атар протиче Својновачки поток, притока Велике Мораве. Географско име, по предању, датира из средњовековног доба – било *својина (својта)* кнеза Лазара. Простире се у висинској зони 130–540 m. Подељено је на седам "мала": *Сувајску, Банџорску, Летовичку, Кушљанску, Пикарешку, Горњу и Доњу*. Настало је на месту са траговима праисторијске насељености (старчевачка и винчанска култура). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Димитрија, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; литије *Тројице* и *Спасовдан*), староседелачко и досељено у првој половини XIX в. из Врањског и Лесковачког краја, Македоније и са Косова. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). Православни храм *Св. оца Николаја* из друге половине XIV в. (културно добро од 1972), чији дан је и црквена слава, (сматра се да га је подигао кнез Лазар), више пута током историје је страдао, а крајем XVIII в. злоделне Османлије су га у потпуности уништиле. Обновљен је 1812, када је подигнут и црквени конак. На темељима старе цркве у изградњи је нова православна црква посвећена Св. великомученици Марини. Струју добија 1957, телефонске везе 1974/75, а водом се снабдева преко локалних водовода (62,9% домаћинства) и из бунара. Има четвороразредну ОШ, дом културе, споменик *Јовану Петровићу Ковачу*, тополивцу из I српског устанка, рођеног у С., спомен-трг борцима палим

у I и II светском рату (подигнут 1984), МК, "појате" – летње сточарске колибе, на Јухору и др.

СИКИРИЦА (1.135 ст.), ратарско-сточарско (34,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (130 m) десној долинској страни Велике Мораве, са десне стране железничке пруге и ауто-пута Београд–Ниш, 9 km јужно од Параћина. Површина атара износи 809 ha. Повезује седам "мала" (*Буџица, Лимешка, Ђорићка, Сарићка, Јанковићка, Симићка и Бивољари*) и издвојени засеок *Кошево* (ранији назив данашњег насеља), који представља најстарији део села. После ослобођења од Турака броји 21 кућу (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; литије *Тројице у Кошеву* и *недеља по Тројицама* у осталим деловима села), староседелачко и досељено у XVIII и XIX в. из Јужног Поморавља, источне Србије и са Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). У С. је рођен *Милосав Обрадовић* (1770–1844), кнез Смедеревске нахије и учесник I и II српског устанка. Православна црква посвећена *Св. Јовану Крститељу* (црквена слава *Ивањдан*) је у изградњи. Струју добија 1955, телефонске везе 50-их год. XX в., а водоснабдевање је већином индивидуално (локални водоводи – 70% домаћинстава, и копани бунари). Има осмозредну ОШ "Бранко Крсмановић", дом културе, пошту, здравствену и ветеринарску амбуланту, МК летње сточарске колибе – "бачије", у *Кошеву* и др. Део активног ст. (приближно 140 радника) економску егзистенцију остварује у Параћину.

СИЊИ ВИР (318 ст.), ратарско и воћарско-виноградско (34,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (друмског) типа, на (135 m) левој долинској страни Велике Мораве, у источном подножју Јухора (774 m), с обе стране пута Јагодина–Барварин, 10 km СЗ од Параћина. Површина атара износи 566 ha. Кроз атар протиче Сињевирски поток. Ранији назив *Прасковица* (по виноградарској брескви – *праска*) замењен је данашњим који се, по предању, везује за моравски *вир*. Подељен је на две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Припада старим насељима. Основан је на десној страни Велике Мораве, одакле је због поплава 1918. год. премештен на леву моравску страну (локалитет Старо Село), а потом из истог разлога на садашњу локацију. Помиње се 1380. год. у даровној повељи војводе Црепа манастиру Лешју. У историји је познат по две битке из II српског устанка. Ст. је српско (слави *Св. Димитрија, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; литије *Тројице*), староседелачко и досељено у првој половини XIX в. из Ниша, Пирота и Власотинца. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). Електричну енергију добија 1957, телефонске

везе 1974/75, а водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи – 67,1% домаћинстава, копани бунари – 28,9%, и извори).

СИСЕВАЦ (22 ст.), сточарско (31,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долинским странама Црнице, десне притоке Велике Мораве, и ЈЗ падинама Кучаја (1284 m), с обе стране асфалтног пута ка Туприји, 23 km СИ од Параћина. Припада К.О. Буљане (4.534 ha). У атару се налази *врело* Црнице (коришћено за водоснабдевање Сењског рудника) и извор лековите воде (коришћен у римско доба). Помиње се и под старим називом *Сисојевац*. Простире се у висинском појасу 350–460 m. Манастир Сисојевац (изграђен у XIV в., културно добро од 1951), посвећен *Преображењу Господњем*, чији дан је и црквена слава, назив добија, као и насеље, по духовнику *Сисоју*, кога помиње кнегиња Милица 1398. год. У средњовековно доба опасан је зидинама у оквиру којих је град у коме је кнез Лазар основао болницу за "раслабљене" калуђере. Ст. је српско (слави *Св. Николу*; литије *Св. апостол и јеванђелист Јован*), староседелачко и досељено у XVIII и XIX в. из околних села (Буљане и Стубица). Већина житеља се иселила након затварања рудника 1946. год. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 13 (1991). Електрично осветљење добија 1956, телефонске везе 1988, а водом се снабдева из копаних бунара. Носилац привредног развоја у првој половини XX в. је рудник мрког угља. По затварању рудника, постепено се трансформира у *викенд-насеље* (50 викендица), чији су власници стални житељи Туприје, Параћина, Београда и др. Има

Манастир Сисојевац

хотел "Борје" (30 лежаја), отворен базен, Ликовну колонију "Сисевац" (почела са радом 1974) и рибњак калифорнијске пастрмке.

СТРИЖА (1.979 ст.), приградско ратарско (16,9% аграрног ст.) насеље збијеног типа, на (130 m) десној долинској страни Велике Мораве, с обе стране железничке пруге и са десне стране ауто-пута Београд–Ниш, 3 km јужно од Параћина. Површина атара износи 952 ha. Ранији назив је *Бижанџа*, а данашњи, по предању, потиче од *стрижје* оваца. После катастрофалне поплаве из 1897. год. премештена је са првобитне локације (0,5 km западно од данашњег насеља) на садашњу. Настала је на месту са остацима из римског доба (новац и сл.). После ослобођења од Турака броји 41 кућу (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Димитрија, Св. Николу* и др.; литије *четвртак по Тројицама*), досељено у XVIII и XIX в. из околине Ниша, источне Србије и са Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,7 (1991). Струју добија 1957, телефонске везе 1979, а водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводну мрежу Параћина од 1973). Има четвороразредну ОШ, дом културе, пошту, МК и др. Повртарство ("стришка паприка") је тржишног карактера, а део активног ст. запослен је у Параћину.

СТУБИЦА (2.070 ст.), ратарско-сточарско (30,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на развођу Раванице и Црнице и ЈЗ падинама Кучаја (1284 m), 17 km СИ од Параћина. Површина атара, којим теку многобројни потоци, износи 4.354 ha. У атару је до 1948. експлоатисан мрки угаљ. Назив, по предању, потиче од *стуба* којим је старица усмртила Турчина. Простире се у висинској зони 280–380 m. Подељена је на десет "мала": *Центар (Цветкову), Степановац, Бело брдо, Обрадову, Мацицу, Кокину, Поћурачку, Илицу, Јабланову и Сендрину*. Првобитно се налазила у подножју Главице (516 m), одакле је крајем XVII в. премештена на локалитет Старо село (код гробља), а потом, у другој половини XVIII в., због куге и недостатка обрадивог земљишта, на данашњу локацију. Помиње се у Петрушкој жупи 1376. и 1381, када је завршена градња манастира Раванице, 1444. (14 кућа), 1467. као пазарно место и 1834, када има 294 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Петку, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; литије *Тројице*), староседелачко и досељено у XVIII и XIX в. из Јужног Поморавља, источне Србије и са Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1 (1991). Православни храм *Св. Романа*, чији дан је и црквена слава, изграђен је 1996. год. Електричну енергију добија 1956, телефонске везе 1988, а водом се снабдева преко локалних водовода (62,6% дома-

ћинстава) и из бунара. Има осморазредну ОШ, здравствену амбуланту, МК и др. Производња пасуља, кромпира и грашка је тржишна, а део активног ст. (приближно 280 радника) економску егзистенцију остварује у поповачкој цементари.

ТЕКИЈА (1.169 ст.), приградско ратарско (6,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на десној долинској страни Велике Мораве, између железничке пруге и ауто-пута Београд–Ниш. Физиономски је срасла са Параћином. Површина атара износи 326 ha. Географско име, по предању, потиче од турске капеле – *текија*. Формирана је на месту са траговима насељености из гвозденог доба (остаци насеља на локалитету Бекина бара). Кроз атар је пролазио римски војни пут *Via militaris*. Након ослобођења од Турака броји 20 кућа (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; литије *Тројице*), староседелачко и досељено после I и II српског устанка са Косова и Метохије, из околине Црне Траве и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). Струју добија 1952, телефонске везе 70-их год. XX в., а водоснабдевање је колективно (79,9% домаћинстава прикључено на јавни водовод) и индивидуално (бунари и локални водоводи). Има дом културе и МК. Већина активних мештана запослена је у Параћину.

ТРЕШЊЕВИЦА (1.476 ст.), ратарско и воћарско (34,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (друмског) типа, на левој долинској страни Велике Мораве и источним падинама Јухора (774 m), с обе стране пута Јагодина–Варварин, 9 km западно од Параћина. Површина атара износи 1.258 ha. Кроз атар протиче Трешњевички поток. По предњу, назив је фитогеографског порекла – од стабала *трешњи* којих је било у време оснивања насеља. Просторно се развија у висинској зони 120–370 m. Обједињује пет "мала": *Цветицу, Циганску* (насељена Ромима), *Бугарску, Горњу и Доњу*. Првобитно насеље, које носи назив *Хан*, било је код Старе скеле, одакле је због честих поплава премештено на данашње место. Настала је на месту са траговима старије насељености – "латинско гробље". Помиње се у аустријским војним списима 1737. под именом *Хан*. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Ивањдан, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; литије *трећи дан по Тројицама*), староседелачко и досељено после I и II српског устанка из Јужног Поморавља и са Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,7 (1991). У Т. је рођен *Кара Стеван*, истакнути српски устаник у боју код Варварина 1810. год. Православни храм посвећен *Покрову Пресвете Богородице*, чији дан је и црквена слава, подигнут је 1938. год. Струју добија 1957, телефонске

везе 1974/75, а водоснабдевање је већином индивидуално (локални водоводи – 59,6% домаћинства, и копани бунари). Има осморазредну ОШ, дом културе, МК, пошту, скелу преко Велике Мораве и др.

ЧЕПУРЕ (882 ст.), ратарско и воћарско (36,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (120–125 m) десној обали Велике Мораве, од које је заштићено вештачким насипом висине 3 m, 6 km ЈЗ од Параћина. Површина атара износи 604 ha. Назив, по предању, потиче од *чепара* – цепаница, дрвећа које су затекли први досељеници. Формирано је на месту са траговима старије насељености (остаци насеља из гвозденог доба и црквиште Бела црква). Помиње се 1376. и 1381. год. у повељама манастиру Раваници. Након ослобођења од Турака броји 33 куће (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Архангела, Св. Николу* и др.; литије *Тројице*), староседелачко (пореклом из Врбова, насељеног у средњем в.) и досељено у XVIII и XIX в. из Јужног Поморавља, Црне Горе и са Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1 (1991). Православна црква *Св. Илије*, чији дан је црквена слава и литије, је у изградњи. Електрично осветљење добија 1957, телефонске везе 1984, а водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводну мрежу Параћина од 1973, а због нездраве пијаће воде изван број мештана је до тада боловао од болести бубрега – *Nephritis*). Има четвороразредну ОШ, дом културе, спомен-чесму борцима палим у II светском рату (подигнута 1963), МК, мост преко Велике Мораве (изграђен 1984) и др. Повртарство је тржишно оријентисано. Део мештана (око 130 радника) запослен је у Параћину.

ШАВАЦ (769 ст.), ратарско (34,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (125 m) десној обали Велике Мораве, од које је заштићено вештачким насипом висине 4 m, 4 km ЈЗ од Параћина. Површина атара износи 693 ha. По предању, назив се двојако тумачи: да потиче од *шава* – ров (касније засут песком), који је остао поред насеља померањем корита Велике Мораве; и води порекло од јаког ветра (у народу *кошава*). Обједињује две главне физиономске целине: *Горњи* и *Доњи Шаваци*. Помиње се 1381. у даровној повељи манастиру Раваници и 1718. год. у попису Петрушког дистрикта. После ослобођења од Турака броји 29 кућа (1833–1838). Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; литије *Св. Врачеви*), староседелачко и досељено у XVIII и XIX в. из Јужног Поморавља, источне Србије, Старог Влаха и са Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Електричну енергију добија 1957, телефонске везе 1979/80, а водоснабдевање је централно (прикључак на водо-

водну мрежу Параћина од 1973). Има четвороразредну ОШ, дом културе, МК и др. Део активних мештана запослена је у Параћину.

ШАЛУДОВАЦ (586 ст.), сточарско-ратарско (23,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на западним падинама Кучаја (1284 m), с обе стране пута ка Поповцу, 16 km источно од Параћина. Површина атара, који је знатним делом угрожен бујицама, износи 1.132 ha. По предању, географско име везује се за *удовца* који се обесио *шлом* због губитка вољене жене. Физиономски се развија у висинском појасу 230–340 m. Повезује четири групе сродничких кућа (*Милетићи, Николићи, Ивковићи* и *Вучићи*). Помиње се 1380. у повељи кнеза Лазара, приликом утврђивања међа манастира Деџа, 1407. у даровној повељи деспота Стефана манастиру Св. Атанасија на Светој Гори, 1452, када га деспот Ђурађ Бранковић откупљује, у аустријском попису 1718. и другим изворима. Након ослобођења од Турака броји 10 кућа (1833–1838). Током II светског рата спаљен је од Немаца. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Архангела, Св. Николу* и др.), староседелачко и досељено у XVIII и XIX в. са Косова и Метохије, из околине Куманова и Бугарске. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,8 (1991). Електричну енергију добија 1957, телефонске везе 1988, а водом се снабдева преко локалних водовода (76,5% домаћинства) и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, дом културе и спомен-дом Параћинско-ћупријској рударској чети (изграђен 1986). Тржишни значај имају стока, млеко, млечне прерађевине и сено. Део активних ст. (приближно 50 радника) економску егзистенцију остварује у поповачкој цементари.

ПЕТРОВАЦ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	33	10.2	89.8	1.3	-0.4	547.6	186.7	39.4	66.7
1971.	1	33	12.4	87.6	7.3	-2.3	585.0	197.0	41.9	73.3
1981.	1	33	15.2	84.8	3.8	-6.2	569.6	192.5	43.4	58.4
1991.	1	33	16.7	83.3	-2.7	-2.8	558.2	227.9	39.3	49.5

БИСТРИЦА (1.013 ст.), ратарско (62% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (205 m) обалама (већи део на левој) Бистричке реке, десне притоке Млаве, 12 km ЈИ од Петровца. Површина атара износи 2.072 ha. Име добија по *бистрој* изворској води. Округластог је облика. Обједињује две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Део села – рурална целина са воденицама и ваљавицама – проглашен је просторно културно-историјском цели-

ном од великог значаја. Убраја се у стара српска села. Помиње се у XIV в. у оснивачкој повељи кнеза Лазара манастиру Горњаку, када су у атару постојала још два насеља – оба под именом *Новац*, расељена за време прве владавине кнеза Милоша. Турски извори из 1467. бележе село *Кушљево* (4 куће), чији се назив сачувао у имену потеса Кишљево, између Млаве и Бистричке реке. Год. 1733. Б. броји 9 домова, а мештани су "Сербли чина војинственога под Видовцем". Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Луку, Св. Јована, Ђурђевдан, Ђурђиц, Св. Аранђела, Петковицу, Св. Илију* и др.), стариначко и досељено са Косова, из Кавадара (Левач), Мораве (Аџибеговац), Хомоља, Кучајне, Црне Реке и Тимочке крајине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,3 (1991). У Б. је погинуо Драгољуб Бата Булић, народни херој, чије име носи ОШ у Петровцу. Православна црква, у народу Ђеринац, посвећена *Св. цару Константину и царици Јелени*, чији дан је и заветина, подигнута је 1937. на темељима старог манастира (Ђеринац, Раван или Равње), за кога се претпоставља да потиче из доба деспота Стефана Лазаревића. У близини цркве налази се истоимени лековит извор. Асфалтни пут добија крајем 70-их год. XX в., централни водовод (за 200 домаћинстава) 1987, а телефонске везе 1989. год. Има дечји вртић, четвороразредну ОШ, дом културе (изграђен 1959–1961), споменик борцима палим у I и II светском рату, здравствену амбуланту (1997), Земљорадничку задругу "Бистрица" (основана 1997) са пољопривредном апотеком и откупним магацином и др.

БОШЊАК (696 ст.), ратарско (57,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (160 m) источним падинама Сопотске греде, у долини кроз коју протиче Бошњачки поток, десна притока Чокордина (28,7 km), 12 km западно од Петровца. Површина атара износи 862 ha. По предању, географски назив потиче од порекла (обласног имена) – *Бошњаци*, првих досељеника. Овалног је облика. Јужно од села, у подножју Липара (248 m), налази се извор *Врело*, а у средини села је *Баба Дуњин кладенац*. Првобитно село налазило се до краја XVIII в. на Селишту, где су сада њиве. На брду Лазни има остатака старијег непознатог насеља (црепови, новац, разне алатке и др.). По ранијим административно-територијалним поделама припадао је назименично Моравском (1818, 1822, 1844, 1861, 1910. и 1928) и Млавском срезу (1859. и 1867). Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Параскеву, Св. Стевана, Св. Николу, Св. Аранђела, Св. Трифуна* и др.; заветине *Св. Тодор* и *Бели четвртак*), старином са Косова, из Тимочке крајине (Валакоње и Шарбановац), Црне Реке, Баната (Баваниште), Звижда (Кучајна) и Млаве (Велики Поповац и Буровац). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,3 (1991).

Електрично осветљење добија 1955, телефонске везе 1993, а водом се снабдева из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (у државним шематизмима први пут се помиње 1905), дом културе и др.

БУРОВАЦ (1.235 ст.), ратарско (65,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (196 m) странама Буровачке реке, леве притоке Бусуре, с обе стране пута ка Свилајнцу, 16 km ЈЗ од Петровца. Површина атара износи 1.569 ha. На путу ка Ђуринцу налази се извор *Немања*. По предању, назив води порекло из времена настанка села, када се земљиште које је угрожавало насеље *обурђавало*. Обједињује три "мале": *Горњу, Доњу и Радојевску*. Сматра се да је основан у првој половини XVIII в., у време аустријске окупације Србије. Кроз историју више пута мења топографски положај (Стари Буровац, Селиште и др.). Помиње се 1820, када броји 37 кућа (1859. – 83 куће, 1928. – 197 кућа и 1.545 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Николу, Св. Луку, Св. Јована, Ђурђиц, Ђурђевдан* и др.; заветина *Бели петак; вашари Пољо-братија* – 15. мај, *Мала Госпојина* и *Св. Лука*), досељено из Војводине, Ресаве, Бугарске, околине Парабина, Црне Реке и Тимочке крајине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,1 (1991). Православна црква *Успенија Пресвете Богородице*, чији дан је и црквена слава, подигнута је 1936/37. год. Електрично осветљење добија 1960, телефонске везе и централну пошту 1963. (савремена и масовна телефонизација извршена је 1983), асфалтни пут до центра села 1977, а до записа у Дубници (ка Свилајнцу) 1979. год. Водом се снабдева из копаних бунара. Има осморазредну ОШ "Света Михајловић" (почела са радом 1894), дом културе са библиотеком (1946), камени мост на Буровачкој реци (изграђен 1910. на темељима старијег моста), који је проглашен спомеником културе, здравствену (1960) и ветеринарску амбуланту (1960), Земљорадничку задругу "Слога" (основана 1926) са радионицом за поправку пољопривредних машина, откупним магацином, пољопривредном апотеком и стовариштем грађевинског материјала, локалну пијалу (пазарни дан – *недеља*) и др. Представља гравитационо средиште за два насеља (Табановац и Бусур).

БУСУР (1.704 ст.), ратарско (64,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (218 m) странама горњег тока Бусуре (27 km), леве притоке Млаве, 25 km ЈЗ од Петровца. Површина атара износи 1.873 ha. У атару су 60-их год. XX в. формирана два мања вештачка језера – *Кореница* (12 ha) и *Бусурско* (6,5 ha). Назив села потиче од речне воде, која је у време великих киша *бучила*. Подељен је на две "мале": *Горњу* и *Доњу*. У селу се налази више извора (*Васиљев кладе-*

нац, кладенци код школе, код Гичиља потока, код Циганског потока, на Станчило брду и извор *Бабин Поток*). Трагови раније насељености откривени су у пољу поред Кореничке реке (римски новац, прстење, тугле и др.) и у Црвењачком пољу ("јелинско" гробље са каменим плочама без натписа). У атару се 1467. налазило село *Врбе* у коме су живели искључиво војници. По предању, Б. је раније био на Палилулама и носио назив *Честобродица* (*Чисто Бродице*), одакле је због честих поплава (од 1910) почетком XX в. премештен на (виши терен) данашњу локацију. Помиње се 1820, када броји 65 кућа (1861. – 128 кућа, 1928. – 310 кућа и 1.400 житеља итд.). Ст. је влашко (слави *Св. Јована, Петковицу, Св. Николу, Михољдан, Св. Алимпија, Св. Аранђела, Велику и Малу Госпојину, Митровдан* и др.; заветина *Тројице; вашири Ђурђевдан, Тројице и Св. Пантелејмон*), досељено углавном из Црне Реке, Тимочке крајине и Ресаве. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). Струју добија 1963, асфалтни пут 1979, а телефонске везе 1987. год. Има четвороразредну ОШ (почела са радом крајем XIX в.), дом културе, споменик борцима палим у I и II светском рату (подигнут 1981), здравствену амбуланту, земљорадничку задругу и два каменолома.

ВЕЗИЧЕВО (696 ст.), ратарско (59,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (250 m) странама потока Клисуре и падинама брда Парлози и Јоргован, 21 km јужно од Петровца. Површина атара износи 1.604 ha. У атару се налази извор *Трмчиште*, од кога настаје истоимени поток, притока Клисуре, а у самом селу три извора: *Бојага, Кладенац* (сматра се лековитим) и *Чесма*. По предању, географско име сада води порекло од цркве *Везије*. Обједињује више "мала" са родовским називима (*Ерићска, Шарунска, Швапска, Ђуровска, Грујовска, Мутавањска, Бабића, Јовчића, Станкића, Васојевића, Подића* и др.). Кроз историју више пута мења локацију (Селиште, Збеговиште), а од средине XVIII в. је на данашњој. Настало је на месту са значајним траговима предсловенске насељености (неистражено археолошко налазиште из римског периода на локалитету Градиште – камени темељи старог "јелинског" града, париче, копља, рбине од посуђа и др.). Помиње се 1820, када броји 29 кућа (1846. – 37 кућа и 251 житељ, 1910. – 1.560 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Луку, Петковицу, Ђурђицу, Св. Враћесе, Св. Аранђела, Св. Јована* и др.; заветина *Тројице*), пореклом из Шарова у Мађарској, Мораве, Ресаве, околине Сјенице и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,9 (1991). Православна црква Миља Везиља, подигнута од 1903. до 1906. год. на старом истоменом црквишту, посвећена је Св. Илији. Електрично осветљење добија 1961, асфалтни пут 1979, водовод (за 70 до-

маћинстава) 1986–1988, а телефонске везе 1989. год. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1948/49), дом културе, земљорадничку задругу, локалну пијацу (пазарни дан – *четвртак*) и др.

ВЕЛИКИ ПОПОВАЦ (1.672 ст.), ратарско (40,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (188 m) брдској коси – огранку Сопотске греде, и странама Васићког потока, 12 km СЗ од Петровца. Површина атара износи 1.541 ha. У селу и атару се налазе више извора (*Точурак, Бучура, Жедна вода, Трахил, Цајник, Букурани, Стублове, Бабина глава, Бакаличина чесма, Васићски, Милошевацки и Влашки кладенац, Точак, Чукаре* и др.), од којих последњи, по предању, лечи очне болести. До 1897, када добија садашњи, село носи назив *Арнаут – Поповац*. Повезује шест "мала" са родовским називима: *Васићку, Карићку, Нерићку, Влаићку, Момировску и Милошевачку*. По предању, првобитно насеље под именом *Раброво* било је у пољу близу Орљева, одакле је премештено на Селиште, па у Раденачки поток итд. У XVIII в. (1733) има "24 хлеб-ов", а писани извори из тог доба (1718), у данашњем атару, бележе и "пусто место" *Бресницу*, где су сада сеоске њиве. Ст. је српско (слави *Св. Трифуна, Св. Јована, Ђурђевдан, Св. Лазара, Ђурђицу, Петковицу* и др.; заветине *Тројице и Младенци*), пореклом са Косова, из Црне Реке, Мораве, Ресаве и Хомоља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1 (1991). Православна црква *Св. пророка Илије*, чији дан је и црквена слава, сазидаана је од 1920. до 1931. (живописана 1993/94). Електрично осветљење добија 1957, телефонске везе 1994, асфалтни пут до центра села 1975/76, а пројекат и део радова за водоснабдевање насеља са изворишта на локацији "Була" (252 m) урађени су 1998. год. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1865), Дом културе "Јован Јовановић Змај" (изграђен 1956) са библиотеком, Специјалну установу за лица ометена у развоју "Гвозден Јованчићевић" (формирана 1956) и др.

ВЕЛИКО ЛАОЛЕ (2.694 ст.), ратарско (51,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у источном подножју Сопотске греде, на (141 m) старом античком путу од *Viminacium* ка *Norreum Margi*, 7 km јужно од Петровца. Површина атара износи 2.679 ha. У атару и селу има више извора: *Баба Љубин кладенац, Смрдан, Стубањ, Брестине* и др., од којих се последњи сматра лековитим. Припада старим селима. Остаци старина у Беловодама (винчански локалитет са сликаним речним облацима и налазом руде бакра и бакарног накита) и на ушћу Бусуре у Млаву (римско утврђење Градац – *Jovus Pagus*, из I в., заштићено археолошко налазиште) сведоче о ранијој насељености. У Горњачкој повељи кнеза Лазара (XIV в.) помиње се под именом

Хлаоли, када су се у атару налазила још два насеља: *Коварна (Коварне)*, која се помиње и 1467. (14 кућа), и *Врбовац (Врбовник)*, чији насеобински континуитет досеже до првих деценија XVIII в. (1733. – 17 кућа, "сербли чина војинственога"). Крајем XIX в. (1889–1893.) В.Л. се наводи као "седиште панађура са два вашара". Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована, Св. Алимпија, Митровдан, Петковицу* и др., заветина *Спасовдан*), стариначко и досељено са Косова, из Тимочке крајине, старе Србије, Шумадије, Влашке, Хомоља и Црне Реке. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,2 (1991). Православни храм Св. Петра и Павла (црквена слава *Петровдан*) подигнут је 1936. год. Електрично осветљење добија 1950. (данас има и уличну расвету), асфалтни пут 1969, водовод 1974. (прикључак на водоводни систем Петровца), а телефонске везе 1986. год. Има деџи вртић (1982), осморазредну ОШ "Жарко Зрењанин" (почела са радом 1874), дом културе, КУД "Пошет", савезну смотру Фестивал завичајне песме "Млава пева" (раније "Млава пева јулу") која се одржава од 1980. и сваке год. окупи до 2 хиљ. посетилаца, пошту (постојала још "за Карађорђево време"), ветеринарску службу (1953), здравствену амбуланту (1954/55), Земљорадничку задругу "7. јули" (основана 1946) са фармом свиња и кока носила, Општу земљорадничку задругу "Фармер" (основана 1998), ДП за производњу текстилне робе "Велко" (1982) и др. Од 1953. до 1964. год. радио је мањи рудник лигнита. Представља гравитационо средиште за три насеља – Бистрицу, Крвије и Мало Лаоле.

ВИТОВНИЦА (319 ст.), ратарско (45,5% аграрног ст.), раније сточарско, сеоско насеље збијеног типа, на (230 m) обалама Витовничке реке (48 km), код њеног излаза из тесне клисуре, и падинама узвишења Фаца Манастира, Урлаја и Чукара (380 m), 12 km источно од Петровца. Површина атара износи 2.717 ha. У селу и атару се налазе шест јачих извора: *Васиљин, Будимиров, Симеонов кладенац, Црни извор, Приод* и *Бања*, од којих се последњи сматра лековитим. Насеље је овалног облика. Археолошки налази (комади згуре, старе рударске алатке и др.) на докалитетима Летиште и Појана Кушењ указују на знатну рударску активност (сребро, олово, гвожђе) у античко доба. Настанак и име села везује се за манастир *Витовницу*, који је, по предању, подигао краљ Милутин. Угарске повеље из 1390. год. бележе градић – утврђење (*castrum Vyit-niche*), а каснији извори (1557, 1661, 1718. и 1733) само манастир. Село се као прњавор ("садржи до 30 домова и житељи јесу понајвише Власи, који манастиру работају") помиње тек почетком XIX в. Ст. је влашко (слави *Св. Николу, Св. Аранђела, Св. Јована, Верижице, Петковицу, Ђурђицу, Митровдан* и др.; заве-

тине *Тројице* и *Св. Илија*), пореклом из Тимочке крајине, Ресаве, Црне Реке, Влашке, Ердеља (Алмаш, Карансебеш и Сокол) и Мораве. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,8 (1961) до 1,8 (1991). Црква манастира Витовнице посвећена је *Успелењу Пресвете Богородице*, чији дан је и црквена слава. Изнад њених северних врата налази се камена плоча из 1218. год. са натписом на старојерменском и старословенском језику. Електричну енергију добија 1950, асфалтни пут крајем 80-их год. XX в., телефонске везе 1989, а водовод 1995. год. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1862), дом културе, манифестацију "Сабор горана" која се одржава сваке год. 4. јула на *Тресту* – излетишту са планинским домом и лугарском кућом, и др. Печење креча је традиционална активност мештана. После II светског рата постојао је мањи рудник лигнита.

ВОШАНОВАЦ (707 ст.), ратарско (60,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (155 m) долиним странама потока Бучина, десне притоке Чокордина (28,7 km), и косама Косице и Чукара, 13 km ЈЗ од Петровца. Површина атара износи 1.016 ha. У атару је најпознатији извор (кладенац) *Точак*, а у селу *Кладенац под Косом, Живадиновски* и *Милошев кладенац, Општинска чесма, Љубисављево, Милетин, Бугарски* и *Радосављево кладенац*. Подељен је на две главне физиономске целине са седам "мала": *Горњу (Живадиновска, Бранковска* и *Бањска мала)* и *Доњу (Зеленковићска, Бугарска, Крајинска* и *Влашка мала)*. Трагови старина су значајни (остаци темеља непознате старости на месту Селиште које мештани зову "Црквисте"). Под именом *Вошановци* помиње се у повељама кнеза Лазара 1378. и 1381. год. У турским изворима 1467. год. забележено је у атару село *Доброселце* (6 кућа), где су "војници живели поред раје". Ст. је српско (слави *Св. Николу, Петковицу, Св. Аранђела, Св. Илију, Св. Стевана, Св. Врачеве* и др.; заветина *Ђурђевдан*), староседелачко и досељено из Црне Реке, Мораве, Тимочке крајине, Видина у Бугарској и околине Крушевца. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,2 (1991). Електричну енергију добија 1959, телефонске везе 1987, а асфалтни пут крајем 80-их год. XX в. Има четвороразредну ОШ, дом културе и др.

ДОБРЊЕ (953 ст.), ратарско (58,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (161 m) источним падинама Сопотске греде и странама потока Река, изворишног крака Чокордина, леве притоке Млаве, 9 km ЈЗ од Петровца. Површина атара износи 1.397 ha. Источно од села, поред пута ка Петровцу, налази се *Добрњска бучина* (јаруга дужине 350 m), један од најнижих (180–205 m н.в.) локалитета букове шуме у нашој зе-

мљи. Помиње се 1859, када броји 91 кућу (1910. – 1.104 житеља, 1928. – 215 домова и 1.300 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Петковицу, Св. Аранђела, Св. Илију, Св. Мрату, Св. Враче* и др.; заветина *Тројице*), пореклом са Косова, из Тимочке крајине и Црне Реке. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,2 (1991). У Д. су рођени *Петар Тодоровић Добрњац* (1771–1831), знаменити војвода из I српског устанка, и његов брат *Стеван Добрњац* (1778–1835), "кнез моравски", који се "одликовао у другом устанку". Струју добија 1959, асфалтни пут крајем 80-их год. XX в., телефонске везе 1992, а водом се снабдева из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1844), дом културе у изградњи (од 1985) и др.

ДУБОЧКА (918 ст.), ратарско (52,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (176 m) побрђу и странама два безимена потока, изворишна крака Дубочког потока, десне притоке Млаве, 11 km СЗ од Петровца. Површина атара износи 1.269 ha. Обухвата пет физиономских целина: *Белу воду, Бољетин, Дубочку село, Млаву и Турски поток*. Крајем XIV в. помиње се под именом *Дуб*, 1467. као *Дубока* (13 кућа) и касније под данашњим називом (1820. – 67 кућа, 1921. – 253 дома и 1.048 житеља итд.). Ст. је влашко (слави *Св. Аранђела, Петковицу, Св. Николу, Велику Госпојину, Св. Лазара, Св. Тому, Св. Јована* и др.; заветина *Ђурђевдан*), староседелачко и досељено из Баната, Црне Реке, Мораве (Јасеново и Породин), Тимочке крајине, Ресаве (Бобово) и околних села (Кнежица и Манастирица). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,2 (1991). Електрично осветљење добија 1961, асфалтни пут 1983, телефонске везе 1992, а водом се снабдева из копаних бунара и са извора (*Фонтењ Ла Изњатоњи, Каћешће кладенац, Моларешће кладенац, Маркоњи кладенац, Кладенац* у Потоку, *Бутуарка – Бучура* у Црном пољу и *Тоболар*). Има четвороразредну ОШ (основана 1867), дом културе у изградњи (од 1995) и др. У атару су утврђене резерве лигнита.

ЖДРЕЛО (1.262 ст.), ратарско (48% аграрног ст.), раније сточарско, сеоско насеље збијеног типа, на (200 m) улазу у *Горњачку клисуру*, у западном подножју Вукана (825 m), 14 km И од Петровца. Површина атара износи 2.882 ha. У атару, 9 km од Петровца, поред пута ка Жабубици, налази се неуређен геотермални извор (36°C, издашност 16 m³/sek.), чија вода лечи реуму и кожна обољења. Географски назив потиче од положаја на улазу (*ждрело*) у клисуру. Претечу данашњег села представља средњовековни градић *Ждрело* (крајем XVIII в. седиште бугарске властеле Дрмана и Куделина), који се помиње у угарским повељама

1392. год. као *castrum Izzdril*, у доба кнеза Лазара и током турске окупације. Његови остаци налазе се ЈИ од данашњег села, а у близини су и рушевине манастира Благовештења (XIV в.) и цркве Митрополије (XIV в.), које су проглашене споменицима културе од великог значаја. Год. 1820. броји 62 куће (1846. – 119 кућа и 721 житељ, 1928. – 350 кућа и 1.700 житеља итд.). Ст. је влашко (слави *Св. Николу, Ђурђиц, Велику Госпојину, Петковицу, Св. Аранђела, Св. Алимпија, Михољдан* и др.; заветина *Тројице*), староседелачко и досељено са Косова, из Ракитова у Мађарској, Тимочке крајине, Грабовца у Ресави, Шумадије и Рашке. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,1 (1991). Манастир Решковица (помиње се 1583, а по предању задужбина је кнеза Лазара) се на старим темељима (СИ од села) интензивније обнавља од 1994, а црква Св. Петке (у самом селу) је у изградњи од 1998. год. Електричну енергију добија 1961, асфалтни пут 1982, телефонске везе 1984, а водовод 1989. год. Има четвороразредну ОШ (почела са радом крајем XIX в.), дом културе, КУД "Ђура Јакшић", здравствену амбуланту, каменолом кречњака (доломит) ЈЗ од села (почео са радом 1956, а већу производњу има од 1974) и др. Од 1939. до краја II светског рата радио је рудник лигнита "Ждрело".

ЗАБРЉЕ (926 ст.), приградско ратарско (42,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (137 m) странама брда Јастребице и Љубановца, 4 km СЗ од Петровца. Површина атара износи 1.043 ha. Обухвата две "мале": *Горњу и Доњу*. До 70-их год. XX в. поред пута ка Петровцу постојао је и заселак *Црквиште*, данас скоро потпуно спојен са селом. У његовој близини је јак извор *Панарија*, чију воду мештани сматрају лековитом. Убраја се у стара насеља. Остаци старина су многобројни (на Црквишту 1950. регистровани су археолошки остаци из античког периода – гробови, бакарни привесци са алком, бронзани новац, грнчарија, делови тегуле и сл., а на средини пута од 3. ка Панкову, у потоку Љубановцу, налази се старо селиште забрљско и панковачко). Помиње се у Браничевском тефтеру 1467. и касније (1859. – 80 кућа, 1910. – 1.206 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Михољдан, Ђурђиц, Петковицу, Св. Аранђела, Св. Врачеве, Св. Јована* и др.; заветина *Тројице*), старином са Косова, из Хомоља, Медвеђе у Ресави, Кучајне, Црне Реке и Војводине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,5 (1991). Електрично осветљење добија 1956, телефонски саобраћај 1989, а водом се снабдева из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (у државним шематизмима помиње се од 1882), дом културе, КУД, споменик борцима палим у I и II светском рату и др. Мештани 3. и суседног села Каменова иницијатори су манифестације републичког

значаја "Такмичење села", која је први пут организована 1961. год. под називом "Сусрети села".

КАМЕНОВО (1.227 ст.), приградско ратарско (42,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (138–220 m) странама потока Грабовца (4 km), десне притоке Млаве, 3 km северно од Петровца. Површина атара износи 1.469 ha. У атару је почетком XX в. постојало језеро *Окно*, које је променом корита Млаве пресушило, а има и више извора (*Калина*, *Смрдан*, *Кладенац* у Гају, *Бучура*, *Ружица* и др.), од којих су неки са лековитом водом. Повезује четири "мале": *Село*, *Кућините*, *Кршићку* (фамилије Лисице, Стокићи, Урсани, Цигићи и Дзибани) и *Влачићку* (*Међу*). Савремени рурални развој остварује се поред пута Пожаревац–Петровац, а засеок *Дробеж* (10 кућа) налази се на левој обали Млаве, ЈЗ од главног дела села. Формирано је на простору са археолошким налазима (утврђено насеље, из V–VI в. пре нове ере, елипсоидног облика, димензија 80x50 m, са украшеним опекама у Трском потоку; два гроба из VI в., за која се верује да припадају Гепидима на локалитету *Међа*, и др.). Помиње се 1467. (30 кућа), када је забележено и село *Грабовац* (10 кућа) – назив се сачувао у имену потока и потеса у атару, као и касније (1733. као седиште Каменовске парохије, која је обухватала пет околних села, имало је 17 домова и цркву – Храм 40 мученика, подигнуту 1730). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Св. Аранђела*, *Ђурђиц*, *Св. Илију*, *Св. апостола Тому*, *Петровдан*, *Св. Стевана*, *Св. Јована*, *Митровдан*, *Св. Николу*, *Св. Врачеве*, *Св. Тодора*, *Св. Алимпија*, *Петковицу* и др.; заветина *Младенци*), стариначко и досељено из Хомоља, Кучајне, Каоне у Звижду и Ресаве. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,4 (1991). Православни храм *Св. цара Константина и царице Јелене*, чији дан је и црквена слава, изграђен је од 1904. до 1907. год. Струју добија 1952/53. асфалтни пут 1960. телефонске везе 1990. а водом се снабдева из копаних бунара. Има дечији вртић (1997), осморазредну ОШ "Проф. Брана Пауновић" (почела са радом 1865), Дом културе "Гоша Ђорђевић" (1948) и др. Од 60-их год. XX в. у руралној производњи велики значај има пчеларство (средином 80-их К. је проглашено за прво село у тадашњој СФРЈ по броју узгајивача пчела у односу на укупан број житеља), а од почетка 90-их год. XX в. одржава се манифестација републичког значаја "Дани хомољско-млавских пчелара". Мештани К. и суседног Забрђа иницијатори су Републичке манифестације "Такмичење села", која је први пут организована 1961. год. под називом "Сусрети села". Многи мештани економску егзистенцију остварују у Петровцу. У атару се налазе лежишта лигнитских и мрко-лигнитских угљева, а раније су експлоатисани терцијарни кречњак и пешчар.

КЛАДУРОВО (796 ст.), ратарско (55% аграрног ст.), раније сточарско, сеоско насеље збијеног типа, на (252 m) обалама Кладуrowsког потока (Кршке реке), десне притоке Витовнице, 15 km СИ од Петровца. Површина атара износи 2.251 ha. У атару се налазе три већа извора: *Бигар*, *Орешац* и *извор* у Брацику (на левој страни Мелничке реке). Овалног је облика. Обједињује шест "крајева" (*Гриљана*, *Кладуrowо село*, *Кршка река*, *Лазаревић*, *Орешац* и *Пулаци*). Под именом *Кладоруб* помиње се 1428/29. у повељи деспота Ђурђа Бранковића, а под садашњим 1820. (45 кућа) и касније (1859. – 116 кућа, 1910. – 1.230 житеља итд.). Ст. је влашко (слави *Св. Николу*, *Митровдан*, *Св. Јована*, *Св. Аранђела*, *Петковицу*, *Велику Госпојину* и *Св. Алимпија*; заветине *Спасовдан* и *Св. Илија*), стариначко и досељено из Црне Реке, Ердеља, Баната и Хомоља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,4 (1991). Електрично осветљење добија 1964. асфалтни пут крајем 80-их год. XX в., телефонске везе 1991. а водом се снабдева углавном из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1868), дом културе и др. У атару има каменог угља палеозојске старости, који се са мањим прекидима експлоатисао од 1871. до 1965. год.

КНЕЖИЦА (1.016 ст.), приградско ратарско (31,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (140–204 m) странама узвишења Погледих (179 m), Прокоп и Парлози и потока Југовца и Дабовца, 3 km СИ од Петровца. Површина атара износи 1.656 ha. По предању, назив потиче из времена кнеза Лазара. Обједињује више "мала": *Рашковицу*, *Мишићку*, *Циганску*, *Торбанску*, *Жажичку*, *Којићку* и др. Савремена рурална изградња концентрисана је дуж асфалтног пута ка Петровцу на месту где је раније од приватног земљишта формиран Расадиш (пољопривредно добро). Спада у стара насеља. Постојала је у доба кнеза Лазара, а помиње се и у турском попису 1467. (14 кућа). Првобитно насеље налазило се на Селишту, где су сада њиве, одакле је премештено на данашње место у другој половини XVII или првој XVIII в. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Јована*, *Св. Лазара*, *Св. Илију*, *Ђурђевдан*, *Митровдан*, *Петковицу*, *Св. Аћима* и *Ану* и др.; заветина *Спасовдан*), староседелачко и досељено са Косова, из старе Србије, Шумадије, Тимочке крајине, Мораве и Ресаве. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,3 (1991). Електрично осветљење добија 1954. асфалтни пут средином 60-их год. XX в., телефонске везе 1989. а водом се снабдева из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1890), дом културе (1947) и др. У прошлости је позната по виноградима (потеси *Виногради*, *Погледић*, *Сеча*, *Цигански потес*, *Под брдом*) и гајењу пчела. Већи број мештана запослен је у Пе-

тровцу. Током II светског рата и извесно време након њега, радио је рудник лигнита "Кнежица" (локалитет Велика ума, 281 m н.в.). Целом дужином леве косе од Црвеног потока има кварцита, силиката, конгломерата кречњака велике старости и др.

КРВИЈЕ (803 ст.), ратарско (59,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју (154 m) источних падина Сопотске греде, 9 km ЈЗ од Петровца. Површина атара износи 1.099 ha. По предању, некада су К., Добрње и Лопушник чинили једно село које се налазило на Селишту између К. и Добрња. У другој половини XVIII в. подељено је на три данашња насеља. Под именом *Крвија* помиње се 1820. (36 кућа) и 1928. (159 домова и 830 житеља). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Св. Тому*, *Св. Саву*, *Св. Јована*, *Петковицу*, *Ђурђиц*, *Св. Аранђела*, *Митровдан*, *Св. Николу*, *Св. Луку* и др.; заветина *Тројице*), пореклом са Косова, из Тимочке крајине и Стига. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,9 (1991). Изградња православне цркве *Св. великомученика Георгија*, чији дан је и црквена слава, започета је 1992/93. год. Струју добија 1960, асфалтни пут 1979, када је изграђен и школски водовод, телефонске везе 1988, а водом се снабдева из копаних бунара и са чесме у центру села. Има четвороразредну ОШ (новашк. зграда подигнута 1993), дом културе, споменик борцима палим у I и II светском рату и др.

ЛЕСКОВАЦ (616 ст.), приградско ратарско (33,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (141 m) странама узвишења Пржоља и Никопоља и странама Великог потока, десне притоке Млаве, 3 km ЈИ од Петровца. Површина атара износи 715 ha. Назив је фито-географског порекла – по *лески* које је у околини села раније било доста. Физиономски је скоро потпуно спојен са Петровцем. Овалног је облика. Известан број сеоских кућа лоциран је у млавској долини, у крају званом Баре. У самом селу налази се *Труићев кладенац*, око кога је, по предању, у прошлости почело формирање насеља. Током XIV в. у атару, између Л. и суседног Великог Лаола, налазило се село *Коварна* (*Коварне*) које се помиње у повељи кнеза Лазара манастиру Горњак и 1467, када броји 14 кућа. Ст. је влашко (слави *Петковицу*, *Св. Николу*, *Св. Аранђела*, *Св. Јована*, *Ђурђиц* и др.; заветине *Мали Спасовдан* и 15. мај – *Полубранија*), пореклом из Црне Реке (Злот, Брестовац, Валакњ, Оштрел, Шарбановац и др.), Тимочке крајине и Влашке. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,1 (1991). Електричну енергију добија 1928. (рудник и центар села), асфалтни пут 1960, а телефонске везе 1990, када је завршена и изградња централног водовода (прикључак на водоводни систем Петровца). Има четворо-

разредну ОШ (почела са радом 1928), дом културе (1958) и др. Од 1922. до 1967. год. радио је рудник лигнита "Лесковац". Већи број мештана економску егзистенцију остварује у Петровцу.

ЛОПУШНИК (650 ст.), ратарско (49,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (155 m) обалама речице Крушевице (спаја се са Љутим потоком и улива у Чокордин, леву притоку Млаве) и странама узвишења Љубановца, Јастребице и Козјака, 7 km западно од Петровца. Површина атара износи 746 ha. У атару и селу има више извора: *Топлик*, *Бучина*, *Крајац*, *Врело*, *Славинац*, *Процепак*, *Дубље*, *Панин* и *Стублине*. Обједињује две "мале" (*Горњу* и *Доњу*) подељене на групе родовских кућа (*Чалачка*, *Прлитска* и *Стојкованска*). Предмети ископани на Пазаришту (тугле, црепови, фрагменти керамике, римске парице, "јелинско" гробље и др.) и Вилину Колу (мање тугле, крстићи и парице) указују да је овде било насеља и у старом веку. Турски извори из 1467. год. бележе село *Крушевицу* (8 кућа), што је садашњи назив једног потеса у атару. У другој половини XVIII в. село је било у Селишту, близу Бошњака. Под садашњим именом помиње се 1859. (44 куће), а потом и под сличним (1910. – 965 житеља, *Лопушник*; 1928. – 141 кућа и 689 житеља, *Лопушница*). Ст. је српско (слави *Св. Стевана*, *Св. Николу*, *Ђурђиц*, *Св. Аранђела*, *Св. Луку* и др.; заветине *Тројице* и *Мандалина*), пореклом са Косова, из Тимочке крајине, Стига и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,2 (1991). Електричну енергију добија 1962, асфалтни пут 1983, телефонске везе 1994, а водом се снабдева углавном из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1922), дом културе и др.

МАЛО ЛАОЛЕ (918 ст.), ратарско (58,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (155 m) десној обали Млаве, 9 km ЈИ од Петровца. Површина атара износи 763 ha. Округластог је облика. У турском попису 1467. помињу се три села у данашњем атару: *Клењево* (17 кућа), *Кокота* (3 куће) и *Кушљево* (4 куће), а на Ебшелвицевој карти (1718) учрпано је само *Кушљево*. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Алимпија*, *Св. Николу* и др.; заветина *Спасовдан*; преслава *Св. Вартоломеј*), староседелачко и досељено са Косова, из Церемошње (Пек), Тимочке крајине, Црне Реке и Јошанице у Хомољу. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,2 (1991). Електрично осветљење добија 1948, асфалтни пут 1979, телефонске везе 1986, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и извори у селу – *Андријашев извор*, и атару – *Чесма* и *Кокот*). Има четвороразредну ОШ, воденицу Добрила Ивковића из XIX в. (споменик културе), дом културе у изградњи и др. На

месту Кокоту, где се Новачка река улива у Млаву, утврђена су лежишта лигнита.

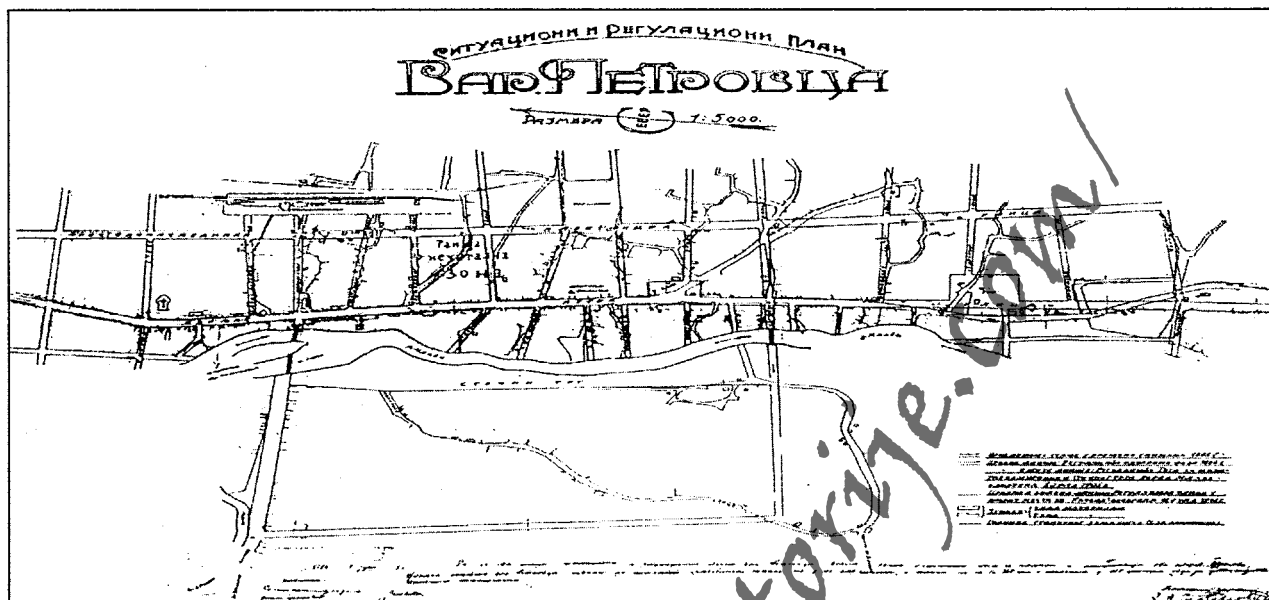
МАНАСТИРИЦА (1.122 ст.), ратарско-сточарско (64,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (166 m) обалама (већи део на десној) Бобрешке реке, десне притоке Витовнице, 25 km СИ од Петровца. Површина атара износи 2.585 ha. Назив, по предању, води порекло од развалина старог *манастира* (цркве) који се налазио поред села. Обухвата пет физиономских делова: *Бубањ*, *Чаши*, *Черет*, *Фаце* и *Манастирицу село*. Остаци старина су значајни. На локалитету Краку Секурел регистровани су (1934) археолошки остаци из римског периода (цигле и др.), а на Сипаници су нађене (1956) бронзане и гвоздене наруквике (датовано: халштат Ц). У писаним изворима 1718. год. у атару (на ушћу Бобрешке реке у Витовницу) забележено је "пусто место" под називом *Дивљачка*, што је некадашње селиште. М. се помиње 1820, када броји 54 куће (1859. – 142 куће, 1910. – 1.456 житеља, 1928. – 670 домова и 2.002 житеља итд.). Ст. је влашко (слави *Св. Јована*, *Велику Госпојину*, *Петковицу*, *Ђурђевдан*, *Ђурђиц* и *Ивањдан*; заветине *Мале Тројице* и *Св. Пантелеј*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,3 (1991). Електричну енергију добија 1963, асфалтни пут 1991, а телефонске везе 1993. год. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1866), дом културе (1949), КУД "Ђујица Милојевић", здравствену амбуланту, локалну пијаву (парзари дан – *недеља*) и др.

МЕЛНИЦА (1.473 ст.), ратарско (54,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (230 m) долинским странама Мелничке реке и обалама већег броја потока и поточића, који се општим именом називају "Браничке воде", 12 km источно од Петровца. Површина атара износи 4.159 ha. Повезује осам целина (*Браничка река*, *Гриљана*, *Летиште*, *Мелница село*, *Петковица*, *Поросаница*, *Стануловац* и *Велика река*). Под именом *Хмељани* помиње се 1382. у повељи кнеза Лазара манастиру Дренчи. Писани извори из 1733. бележе је као село са 10 кућа ("Власи чина коморскога"), када је у атару (1718) постојало и друго самостално насеље – *Поросаница* (данас део села *Поросаница*). Ст. је влашко (слави *Св. Николу*, *Петковицу*, *Св. Јована*, *Св. Аранђела* и др.; заветине *Мали Спасовдан* и *Св. пророк Јелисеј*), староседелачко и досељено из Витежева у Морави, Влашке, Ресаве, Алмаша у Ердељу, Тимочке крајине и Црне Реке. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,4 (1991). У М. је рођен *Пауљ Матејић*, војвода из I српског устанка. Струју добија 1946/47. (центар села и рудник угља), асфалтни пут крајем 80-их год. XX в., телефонске везе 1992, а централни водовод (за 200 домаћинстава)

1995. год. Има осморазредну ОШ "Бранко Радичевић" (почела са радом 1872), дом културе, воденицу Ђорђа Трифуновића из прве половине XIX в. (споменик културе), пошту (1955), здравствену амбуланту (1978) и др. Печење креча има дугу традицију. Од 1852. до 1963. год. био је активан рудник мрког угља "Мелница", а у атару су утврђене и резерве лигнита.

ОРЕШКОВИЦА (1.246 ст.), ратарско (57,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (166 m) источном побрђу Сопотске греде, између узвишења Косица (212 m), Парлози, Селиште и Трскино брдо (229 m), 13 km ЈЗ од Петровца. Површина атара износи 1.722 ha. Име је фитогеографског порекла – по *орасима* којих је на месту данашњег села раније било много. Повезује 18 "мала" (*Влашка*, *Стојнићка*, *Косићка*, *Цокањска*, *Милојанска*, *Гвоздењачка*, *Јанићка*, *Милојевска*, *Бећарска*, *Милутићева*, *Сарићка*, *Мићовска*, *Микина*, *Грујовска*, *Миздрачка*, *Милованчева*, *Матићка* и *Јокићка*), од којих је прва најстарија, а остале су формиране каснијим досељавањем. Кроз село протиче мањи поток, притока потока Трске, изворишног крака речице Чокордин (28,7 km). Настала је на месту са значајним остацима предсловенске насељености (винчанска насеља *Збеговиште*, *Селиште*, *Липе* и *Чибукловица*). У XIX и почетком XX в. има знатну насељеност (1820. – 37 кућа, 1859. – 103 куће, 1928. – 280 кућа и 1.700 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Врачеве*, *Св. Илију*, *Ђурђиц*, *Ђурђевдан*, *Св. Аранђела*, *Св. Алимпија*, *Св. Лазара* и др.; заветина *Блага Марија*), пореклом из Црне Реке, Тимочке крајине, Шумадије, Мораве, Ресаве, околине Ужица, Баточине, Сјенице и суседних села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,3 (1991). Православна црква Св. великомученице Марије изграђена је од 1936. до 1972. год. Струју добија 1960, пошту 1962, асфалтни пут крајем 70-их год. XX в., телефонске везе 1986, а водом се снабдева из копаних бунара и са извора (*Јованов кладенац*, *Бећарева чесма*, *Ђуркин* и *Јевремов кладенац*). Има осморазредну ОШ "Ђура Јакшић" (почела са радом 1893), дом културе са библиотеком (1951), КУД "Бранко Радичевић", амбуланту (1973), противградни полигон – Регионални центар Републичког хидрометеоролошког завода (почео са радом 1968), Земљорадничку задругу "Драгошево", у чијем су саставу економија, фарма свиња и кокошака, мешаоница сточне хране, кланица, хладњача капацитета 20 t и ветеринарска амбуланта, и др. Представља гравитационо средиште за два насеља – Вошановац и Добрње.

ОРЉЕВО (546 ст.), ратарско (49,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (124 m) обалама Свињаревског потока и странама узвишења Топоровца, 14

Регулациони план Петровца из 1886. године

km СЗ од Петровца. Површина атара износи 616 ha. Округластог је облика. Обједињује две "мале" одвојене путем: Доњу и Горњу. Остаци старије насељености су многобројни (римске цигле и новац, трагови пута Via Militaris видљиви су и данас и др.). Помиње се 1381. год. у Раваничкој повељи кнеза Лазара под именом *Орљани* (*Орлане*), а под садашњим именом 1818. (37 кућа) и касније (1846. – 54, а 1910. – 143 куће). Млавском крају административно је припојено у првој половини XX в. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Петковицу, Св. Алимпију, Митровдан, Турђиц, Св. Стевана, Св. Јована* и др.; заветина *Спасовдан*; преслава *Св. Пантелеј*), стариначко и досељено из Црне Реке (Злот, Добро Поље, Лубница, Шарбановац, Луково и др.) и Тимочке крајине (Јасиково). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,3 (1991). Електрично осветљење добија 1959, асфалтни пут 1987, телефонске везе 1992, а водом се снабдева из копаних бунара и са извора (*Васиљев кладенац* у селу и јужно од села слабији извор *Вркан*). Има четвороразредну ОШ, дом културе, зграду старе механе (споменик културе) породице Животић у центру села из XIX в. и др. Познато је по савременом печалбарству, привременом раду мештана у западноевропским земљама.

ПАНКОВО (368 ст.), ратарско (54,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (202 m) странама узвишења Љубановца и Дубраве поред сувог Панковачког потока, 6,5 km западно од Петровца. Површина атара износи 597 ha. У селу и атару има више извора (*Чобурак, Кладенац*, два кладенца у средишту села, на Селишту, *Бели кладенчић* у Раденцу, *Тракил, Карићев*

кладенац и др.). Обухвата две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Трагови старина су значајни (на Селишту у Раденцу код *Тракиловог кладенца* пронађени су остаци римског насеља – тугле, алатке, новац, камено корито и сл.; у Подлушком потоку се налази старо гробље; веће винчанско насеље на Пазаришту и др.). У турском попису 1467. помиње се село *Радинац* (9 кућа) – данас назив селишта у атару. У XIX и почетком XX в. П. бележи различиту насељеност (1859. – 49 кућа, 1899. – 120 кућа и 145 пореских глава, 1921. – 114 кућа итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Николу, Турђиц, Митровдан, Петковицу, Св. Алимпију, Верижице* и др.; заветина *Тројице*), старином са Косова, из Црне Реке, Тимочке крајине и Поречке Реке. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,2 (1991). Изградња православне цркве *Св. Марка*, чији дан је и црквена слава, започета је 1990. год. Струју добија 1960, телефонске везе 1993, а водом се снабдева из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (почела са радом почетком треће деценије XX в.), дом културе (зидан 70-их год. XX в.), "Смотру фолклора општине Петровац", која сваке год. окупи до 350 такмичара и 500 посетилаца, и др.

ПЕТРОВАЦ (7.728 ст.), градско насеље (по правном критеријуму) у Млави, предеоној целини источне Србије, и центар истоимене општине (655 km², 34 насеља и 46.414 ст.), на (124 m) додиру алувијалне равни и флувијалне терасе Млаве (122 km), десне притоке Дунава, с обе стране магистралног пута Пожаревац–Жагубица–Бор, 36 km ЈИ од Пожареваца и 125 km ЈИ од Београда. Географске координате су 44°22' с.г.ш. и 21°55' и.г.д. Површина градског грађевинског подруч-

Петровац 60-их година XX века

ја, по актуелном ГУП-у из 1989, износи 631 ha, а катастарска 1.973 ha. Формиран је као насеље друмског облика (JI-C3). Данас има неправилан овалан облик са више територијалних израштаја ка суседним насељима. Урбаном композицијом повезује више физиономских целина: *Горњу и Доњу малу, Чаришију (Центар), Слатину, Караулу (Брдо), Стари и Шумски расадник, Нову калдрму, Старо вашариште, Кључ, Кључеве, Колонију, Стару вагу, Папину, Код старе централе, Панарију* и др. Први урбанистички план добија 1886, калдрму (главна улица) 1908, струју 1925, асфалтни пут ка Пожаревцу 1960, савремене телефонске везе 1963, а централни водоводни систем 1973. год. До 1860. год. носи назив *Свине (Свина, Свиње или Свиња)*, по истоименом насељу (1467. – 8 кућа, а 1820. – 89 кућа) у чијем атару је средином XIX в. плански формиран данашњи П. као ново управно седиште и центар Млавског среза. Назив добија по Милутину Петровићу (1791–1861), члану државног савета и пријатељу кнеза Милоша Обреновића. Капетанија и дућан, на левој, и две кафане, на десној обали Млаве, представљају нуклеус (језгро) новоформираног насеља. До средине XX в. брже се развијао на десној обали, дуж главног друма, где је подигнуто више важних објеката (православна црква Св. Вазнесења 1866–1869, Тасићева механа 1868, ОШ 1900–1901, железничка станица 1911, комплекс зграда општине, поште и суда од 1912. па надаље, електрична централа 1923. и др.). Среска власт успостављена је 1842, статус *варошице* добија 1873, *вашар* 1874, а банку (Млавска штедионица) 1887. год. Развојни напредак везан је за отварање рудника лигнита "Јеклов" (почео са радом 1886, касније "Петровац") и изградњу железничке

Петровац данас

пруге уског колосека (1912, демонтирана 1969). Ст. је православно (*вашари Св. Прокопије и Св. пророк Самуило*), српско и влашко, пореклом већином из околних села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,8 (1991). Има Дечји вртић "Галеб", осморазредну ОШ "Бата Булић" (почела са радом 1834), Гимназију "Младост", народни универзитет, Народну библиотеку "Ђура Јакшић", Културно-просветну заједницу "Петровац", Аматерско позориште "Бата Булић", три локалне радио станице ("Млава", "Петровац" и "Херц"), локалну ТВ станицу "Млава-медија", здравствени центар, регионалну Смотру дечјег ликовног стваралаштва "ДЕЛИС", Пролетни пионирски карневал и завршну смотру регионалног "Такмичења села" (у јуну), пошту, пијаци (пазарни дан – *среда*) и др. Сваке год. прославља се 8. октобар – *Дан ослобођења П.* Носиоци и иницијатори привредног развоја су многобројна предузећа, од којих већи значај имају: Фабрика намештаја "Јавор" (основана 1948), хемијска индустрија "ХИП Млавапластика" (1959), кожарска индустрија ИКОП "Петровац" (1965), Кланица "8. октобар" (1965), Млекара "Хомоље", "Борац" – фабрика за прераду воћа и поврћа, млин, пекара, хладњача, ДД "Фарма свиња" (1966), ГП "Дом" (бетоњерка, транспорт и каменолом), Земљорадничка задруга "Петровац" (1985) и др. У прошлости је био средиште Млавског угљеног басена.

РАНОВАЦ (2.787 ст.), ратарско (65,1% аграрног ст.), раније ратарско-сточарско, сеоско насеље разбијеног типа, у долинама Витовнице (48 km), Црновршке и Петршке реке, 12 km СИ од Петровца. Површина ата-ра износи 6.713 ha. У атару и селу има више извора:

Фонтењ ла Слањенцилор, Фонтењ ла Башичиј, Фонтењ ла Школа, Фонтењ ла Зарјоњ, Фонтењ ла Петрже, Фонтењ Јерк и Фонтењ ла Јакоб, од којих последња два "лече од очију и грознице". Простире се у висинској зони 150–350 m. Обједињује 14 целина (Бачева, Бољетин, Брезовица, Црни врх, Црвени поток, Доња и Горња Кршка река, Огрез, Претрже, Рановац село, Велика и Мала Слана, Велики поток и Зебац). У атару су пронађени многобројни трагови старина (остаци насеља на вису Краку Пери у Слани, у Стануловцу, поред пута ка Мелници, селишта око Бољетина, Петрже поља и Орљева Виса и др.). Писани извори из 1467. год. бележе село *Слани* (2 куће), које се у атару одржало до данашњих дана, а *Рахановац* се наводи 1733. (60 домова – "људи су Власи под комором"). До 30-их год. XX в. Р. је популационо највеће насеље на територији данашње општине Петровац. У прошлости експлоатисан је угаљ. Угљенокоп лигнита "Рановац-Караула" почео је са радом пре I светског рата (по познатим подацима радио је и 1924), а истовремено (1912) је експлоатисан и камени угаљ у Борогином потоку (затворен, па активираан током II светског рата). Као "ратни" рудник помиње се и угљенокоп лигнита "Беле Воде". Ст. је влашко (слави *Св. Николу, Петковицу, Св. Аранђела, Велику Госпојину, Св. Алимпију, Ђурђицу, Митровдан, Св. Јована* и др.; заветине *Ђурђевдан и Петровдан*), пореклом из Ердеља (Карансебеш, Сокол, Алмаш и др.), Влашке (Ђурђево), Црне Реке (Кривељ, Злот, Брестовац), Баната (Југош), Тимочке крајине, Шумадије (Церовица), Ресаве и Мораве (Трњане и Витежево). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,2 (1991). Православна црква Св. Петра и Павла (црквена слава *Тројице*), подигнута 1875/76, проглашена је спомеником културе. Струју добија 50-их год. XX в., асфалтни пут 1970/71, телефонске везе 1989, а водом се снабдева из копаних бунара, са каптажа и извора. Има осморазредну ОШ "Јован Шербановић" (почела са радом 1845), дом културе, манифестацију (од 1995) "Рановачки летњи сусрети" (4. август), која окупља мештане и локално ст. на привременом раду у иностранству (Швајцарска), ветеринарску амбуланту (1953), здравствену станицу (1979), Земљорадничку задругу "Бољи живот", Фабрику за производњу ракије и винских дестилата (1977), локалну пијацу (пијачни дан – *уторак*) и др. Представља гравитационо средиште за два насеља – Кладурово и Манастирицу.

РАШАНАЦ (1.264 ст.), ратарско (47,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (205 m) коси и обалама (већи део на десној) Рашаначког потока, десне притоке Млаве, 13 km СЗ од Петровца. Површина атара износи 1.902 ha. Обједињује три "краја": *Млаву, Рашанац и Прибић*. Под именом *Рашаница* помиње се у

турском попису 1467. (36 кућа), као *Ражанци* (шанац) 1733. (30 домова), а под називом *Рашанци* 1820. (78 кућа). Ст. је влашко (слави *Св. Аранђела, Петковицу, Св. Јована, Св. Николу, Ђурђицу, Св. Стевана, Велику Госпојину, Св. Алимпију, Митровдан* и др.; заветина *Тројице*; до 70-их год. XX в. одржавао се *вашар* на *Тодорову суботу*), стариначко и насељено из Тимочке крајине, Влашке, Црне Реке, Брзохода у Морави, околине Мајданпека, Церовице у Звизду и Шумадије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,4 (1991). Изградња православне цркве Св. Тројице започета је 1992. год. на месту старог гробља. Струју добија 1956/57, телефонске везе 1992, а водом се снабдева из копаних бунара и са извора (*Фантана лу мошу Риста алу Добријањ, Извору лу Маркоњ, Извору лу Букијоњ, Фантана лу мошу Мјајл, који се сматра лековитим, и Шјушуру лу Шкодријањ*). Има осморазредну ОШ "Проф. Брана Пауновић" (почела са радом 1865), Дом културе "Ђура Јакшић" (1948), здравствену станицу (1948), пошту (1948), ветеринарску амбуланту (1955), Земљорадничку задругу "Заједница" која је оснивач Штедно-кредитне службе, локалну пијацу (пазарни дан – *недеља*) и др. Представља гравитационо средиште за три насеља – Старчево, Орљево и Дубочку.

СТАМНИЦА (1.786 ст.), ратарско (39,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (262 m) обалама Стамничке реке, десне притоке Млаве, 12 km источно од Петровца. Површина атара износи 3.208 ha. У атару има више извора, од којих су значајнији: извор испод виса Кукуја, испод Бреста и извор у *Ботањи*. Обухвата две главне физиономске целине са шест мањих делова: *Стамницу село (Горњи Радуловац, Скоруш са Ботањом и некадашње насеље рудника "Стамница" – сада Специјална установа за децу и омладину) и Стамничку реку са "крајевима" Доњи Радуловац, Кривац и Дебелац*. Спада у стара насеља. Помиње се под именом *Стамница* крајем XIV в. у повељи кнеза Лазара манастиру Горњак. Писани извори почетком XIX в. као самостално село бележе и *Радуловац* (1820. – 20 кућа), данас физиономски део насеља. Угљенокоп мрког угља (са главним копом у центру села и испоставом у *Стамничкој реци*) отворен 1935, непрекидно је радио до 1958. у селу и 1963. у *Стамничкој реци*. Рудничко насеље (површине 20 ha, са 1,5 хиљ. житеља) је плански подизано (по урбанистичком плану из 1949) на (225–245 m) платоу са леве долинске стране Стамничке реке, поред пута за Петровац. Локална железница (од Петровца до рудника у селу), изграђена 50-их год. XX в., служила је искључиво за превоз угља. Ст. је влашко (слави *Митровдан, Св. Алимпију, Св. Аранђела, Петковицу, Св. Јована, Велику и Малу Госпојину, Св. Николу, Ђурђицу* и др.; заветине *Петров-*

дан и Спасовдан), староседелачко и досељено из Алмаша у Ердељу, Тимочке крајине, Црне Реке и Шумадије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,1 (1991). Електрично осветљење добија 1951, асфалтни пут 1980, водовод (за 250 домаћинстава) 1986/87, а телефонске везе 1989. год. Има осморазредну ОШ "Бранко Радичевић" (почела са радом 1874), Специјалну установу за децу и омладину "Др Никола Шуменковић" (формирана 1964), дом културе, МК, ветеринарску амбуланту и др. Дугу традицију има печење креча.

СТАРЧЕВО (891 ст.), ратарско (66,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (178 m) странама потока Бољетина и његове притоке Болињака, између Дубочког брда, Бубња и њихових огранака, 15 km северно од Петровца. Површина атара износи 1.641 ha. Повезује више "крајева" са родовским називима (*Паприкоњи, Јеремоњи, Мрђињи, Јокоњи, Стреињешћи, Драгуци, Барони* и др.). Под именом *Старци*, као трг са приходом од 1.000 акчи, помиње се 1467. (16 кућа), а 1718. год. као "пусто место" у саставу Кучајнског дистрикта. Ст. је влашко (слави *Св. Аранђела, Св. Николу, Велику и Малу Госпојину, Св. Јована, Петковицу* и др.; заветина *Тројице*), стариначко и досељено из Црне Реке и Тимочке крајине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,3 (1991). Струју добија 1961, телефонски саобраћај 1992, а асфалтни пут крајем 80-их год. XX в. Има четвороразредну ОШ, дом културе и др. У атару (Бољетински поток) су утврђене резерве лигнита.

ТАБАНОВАЦ (1.323 ст.), ратарско (60,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (150–180 m) обалама средњег тока Бусура (27 km), леве притоке Млаве, 12 km ЈЗ од Петровца. Површина атара износи 1.549 ha. Физиономски интегрисхе два "дела": већи, на десној (некадашње *Панићка, Сарајијска, Сјеничка, Ђокинска, Бугарска, Раповачка и Крајинска мала*), и мањи, на левој обали (раније *Влашка и Нестораћска мала*). Кроз село протичу Раповачки и Долићки поточић. У атару су постојала два села: *Парложница* (у средњовековно доба 22 куће) и *Врбовац* или *Врбовник* (1733. – 17 кућа, ишчезао у другој половини XVIII в.), од којих се назив другог одржао до данас у имену потеса који припада атарима Т., Шетоња, Ђовдина, Великог Лаола и Буровца. Између 60-их и 80-их год. XX в. у Врбовцу је постојало мање вештачко језеро (3,18 ha – рибњак шарана, наводњавање задружних њива и др.). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Ђурђиц, Св. пророка Јелисеја, Св. Саву, Св. Николу, Св. Алимпија, Велику Госпојину, Петковицу* и др.; преслава *Младенци*; заветина *Пресвета*, у Белој недељи по Тројицама; *вашар Петровдан*), старином из Тимочке крајине, Црне

Реке, Браничева, Видинске крајине, Војводине, Бугарске, Македоније и околине Сјенице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,1 (1991). Православна црква Св. апостола Томе (црквена слава *Мали Ускрс*) подигнута је 1913. год. Први телефон у селу зазвонио је средином 30-их год. XX в. (савремена и масовна телефонизација извршена је 1984/85), струју добија 1960, асфалтни пут 1977, а водом се углавном снабдева из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1894), дом културе (грађен 1948–1951), споменик Краљу Александру I Карађорђевићу (подигнут 1933, срушен 1946, обновљен 1993), земљорадничку задругу и др.

ТРНОВЧЕ (973 ст.), ратарско (53,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на коси између Соколова и Мекоте (248 m), поред потока Вирова и Цикавца, који се састају у самом селу, 7 km СЗ од Петровца. Површина атара износи 1.089 ha. Име је фитогеографског порекла – по трњу кога је било много на месту данашњег села. Простире се у висинској зони 130–180 m. Раније се делило на четири "мале" са родовским називима: *Тенишску, Живковићску, Врбак и Косанићску*. Спада у стара насеља. Остаци предсловенске насељености су многобројни (римски новац, тугле и остаци старог гробља на Владићу, а у Грчком гају и Лештанском потоку "јелинска" гробља). Под именом *Трновци* помиње се 1467. (22 куће), а као *Трновча* 1820. (49 кућа) и 1928. (273 куће и 1.365 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Николу, Св. Јована, Св. Тривуна, Св. Луку* и др.; заветине *Блага Марија и Спасовдан*), старином са Косова, из Ресаве, Црне Горе, околине Видина, Тимочке крајине, Шумадије и Црне Реке. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,4 (1991). Струју добија 1958, асфалтни пут 1982, телефонске везе 1992, а водом се снабдева из копаних бунара и са извора (*Усовина, Јованов кладенац, Бубан, Капела и Баба Бојин кладенац*). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1870). У атару, на локалитетима Жути Брег и Парлози, констатоване су резерве лигнита. Производња раног и касног поврћа (паприка, парадајз, купус, краставац и др.) је интензивна и тржишно оријентисана.

ЂОВДИН (1.688 ст.), ратарско (51,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (223 m) брдској коси – развоју Шетоњске реке и Бусура, у подножју северних обронака Крилаша (670 m), 18 km ЈИ од Петровца. Површина атара износи 2.927 ha. У атару се налази, по предању, "лековит" извор *Студена вода*, а у самом селу више извора, од којих су најпознатији *Водица, Кучпарски извор, Слана и Коточка*. Подељен је на више "мала" (*Кучпарска, Црвењачка, Косовска, Нешићска* и др.). Основан је месту са траговима раније

насељености (вишеслојно налазиште са остацима почев од раног каменог доба, па све до средњовековног периода – привезак, амајлија од малахита, бронзана секира "Келт", фрагменти керамике, новац Септимија Севера и Трајана, златно, сребрно и бакарно прстење, врхови копља, стрела и др.). Год. 1839. броји 148 кућа, а у писаним изворима из XIV в. (повеља кнеза Лазара манастиру Горњаку) и XV в. (Браничевски тефтер) забележено је данас ишчезло насеље *Врбовац* или *Врбовник*, чије се име очувало у називу потеса који обухвата делове атара Ћ., Шетоња, Великог Лаола, Табановца и Буровца. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Луку*, *Св. Антонија*, *Петковицу*, *Св. Аранђела*, *Св. Јована* и др.; заветина *Бели четвртак*), досељено из старе Србије, околине Сјенице, Тимочке крајине, Бугарске, Јабланице, Хомоља и Црне Реке. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991). Електричну енергију добија 1960, телефонске везе 1989, асфалтиран пут крајем 80-их год. XX в., а изградња централног водовода почела је 1998. год. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 80-их год. XIX в.), дом културе (грађен 1947–1953), собраницу из XIX в. (споменик културе), КУД "Прва искра", здравствену и ветеринарску амбуланту, пошту, земљорадничку задругу, два млина, локалну пијаци (пијачни дан – *понедељак*) и др. Сваке год., почев од 1993, одржава се (почетком маја) регионални Фестивал дејчег народног стваралаштва "Крени коло да кренемо", са око 2 хиљ. посетилаца. Од 1940. до 1964. год. радио је мањи рудник лигнита "Ћовдин".

ШЕТОЊЕ (2.198 ст.), ратарско (53,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (165 m) пространој заравни, у подножју Хомољских планина (940 m), СЗ од виса Жежевца (723 m), 14 km ЈИ од Петровца. Површина атара износи 3.589 ha. Обухвата две целине: *Извор (Извар)* и *Шетоње*, које дели Шетоњска река, лева притока Млаве. *Извор* је раније био самостално насеље, о чему сведоче писани документи из XVIII в. (*Турати*, 1783. – 7–8 хришћанских кућа), који је по наредби кнеза Милоша спојен са *Шетоњем* и од тада административно чине једно насеље. Ш. се помиње у дубровачким изворима (1330, 1399. – "шетоњска царина", 1509. и 1512) и турским дефтерима (1467. – 17 кућа). Год. 1783. када броји 14 домова, седиште је истоимене парохије. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Јована*, *Бурђицу*, *Св. Аранђела* и др.; заветине *Пренос моштију св. Николе* и *Спасовдан*; *вашари Ивањдан*, *Преображење Господње* и *Петковица*), стариначко и досељено из Тимочке крајине, Хомоља, старе Србије, Мораве, Ресаве и Шумадије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1 (1991). У Ш. је рођен *Мирослав Букумировић Букум*, нарсдни херој, по коме је осморазредна ОШ (по-

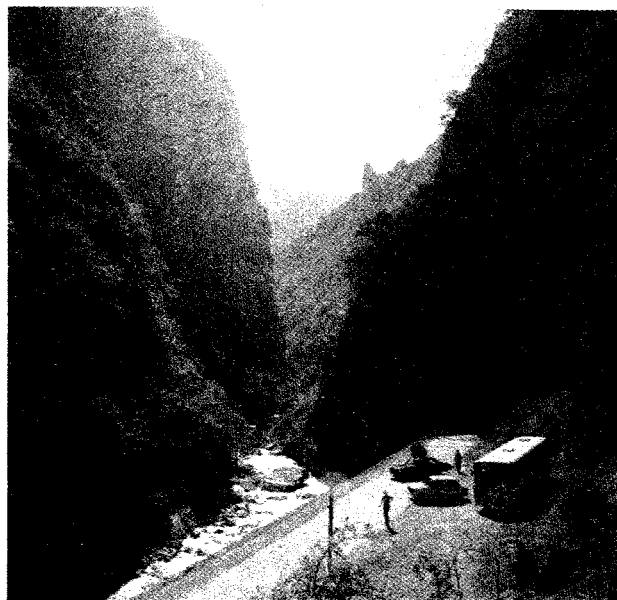
чела са радом 1837) добила назив. Православна црква Св. Михаила (споменик културе) подигнута је 1829. год. на старом црквишту. Струју добија 1950, уличну расвету 1979, телефонске везе 1984, асфалтни пут 70-их, а централни водовод у другој половини 80-их год. XX в. Има дејчи вртић (1992), дом културе (1949), КУД "Лала Којадиновић", споменик борцима и родољубима палим у I и II светском рату (подигнут 1980), здравствену станицу, ветеринарску амбуланту, пошту, земљорадничку задругу, локалну пијаци (пазарни дан – *петак*) и др. Између Ш. и суседног села Ћовдина експлоатисан је лигнит од 1952. до 1962. год. Представља гравитационо средиште за три насеља – Ждрело, Ћовдин и Везичево. Знатан број житеља је на привременом раду у европским земљама (Италији, Аустрији, Немачкој, Швајцарској и др.).

П Е Ћ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	75	42.4	57.6	30.8	31.4	344.6	328.8	25.3	36.0
1971.	1	75	46.4	53.6	21.1	31.1	378.7	290.9	23.1	24.6
1981.	1	79	49.1	50.9	21.7	22.6	351.5	273.7	25.7	19.6
1991.	1	79	53.3	46.7	16.9	26.3	-	-	-	-

АЛАГИНА РЕКА (293 ст.), сточарско (88,37% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на изворишним долинским странама Алагине реке, леве притоке Пећке Бистрице, у подножју Хајле (2403 m) и Ште-

Руговска клисура

дима (2272 m), 17 km СЗ од Пећи. Припада крају Ругово (200 km²) – око горњег и средњег тока Пећке Бистрице. Површина атара износи 1.448 ha. Простире се у висинском појасу 1200–1600 m. Физиономски обухвата пет махала (група сродничких кућа): *Тафај*, *Ђукај*, *Метуркај*, *Ахметај* и *Зећирај*, и више "катуна", летњих сточарских станова, лоцираних у цирковима богатих водом и травом – пашом. На ранију хришћанску насељеност указују евидентирани остаци католичке цркве и гробља. Ст. је албанско (фис Клименте, родови Никчи и Љајићи), старином из Малесије у Албанији, досељено као католичко (касније прихватило ислам) у XVIII в., после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем, када се старо ст. раселило. Преци данашњих албанских родова су најпре били привремено (лети) настањени у "катунима". Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија 1984, а водом се снабдева са извора. Има шесторазредну ОШ. У руралном привређивању посебан значај има овчарство (вунa, млеко, сир, маслац и кајмак), домаћа радиност (производи од вуне – ћилими, сеаде, чарапе, декице и др.; и израда "дрводељских" предмета – муштикле, фруле, варјаче, каце, преслице, виле, грабуље, посуђе и др.), сеча и продаја огревног и грађевинског дрвета и сакупљање и продаја боровница и лековитог биља.

БАБИЋЕ (199 ст.), ратарско-сточарско (50,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (420–440 m) десној страни локалног пута Пећ–Крстовац, између токова Пећке Бистрице и њене десне притоке Бичице, 12,5 km источно од Пећи. Површина атара износи 134 ha. Помиње се и под именима *Бабић* и *Бабићи*. Назив се, по предању, везује за истоимено братство – *Бабићи*, који се сматрају оснивачима. Под називом *Лезибаба* (5 кућа) помиње се 1485. год. Ст. је етнички хетерогено, српско-црногорско (слави *Св. Илију*, *Ђурђица* и *Св. Николу*; Ђукићи, Савовићи, Стаљевићи, Цветковићи, Раденовићи, Мирковићи и др.), староседелачко и досељено, ромско и албанско (Гаши, Ђекај, Берише и др.). Насељавање Албанаца почиње после прве и друге сеобе Срба под патријарсима, а Црногораца после I светског рата. Српско-црногорски живаљ расељен је средином 1999. год. под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Електрично осветљење добија 1973, а водом се снабдева из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, МЗ, две продавнице мешовите робе и др.

БАРАНЕ (1119 ст.), ратарско-сточарско (44,84% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (440–480 m) левој долиној страни Прони Беховци, леве притоке Дечанске Бистрице, у подножју Кодра Баран-

та (497 m), с обе стране локалног пута Пећ–Непоље, 17,5 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 603 ha. Назив потиче од главног својства терена на коме је формирано – по *барама*. Повезује две физиономске целине: *Горње* (*Џамнићи*, *Станковићи*, *Гаши*, *Шаље* и *Берише*) и *Доње Баране* (*Сајчићи*, *Стриковићи*, *Божовићи*, *Селце* и *Колица*), које се 1485. год. помињу као два самостална насеља – *Горна* (21 кућа) и *Дољини Барани* (32 куће). Ст. је већинско албанско (Краснићи), досељено из северне Албаније, а било је и Црногораца (досељени после I светског рата) који су се средином 1999. год. под притиском албанских екстремиста раселили. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија 1967, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари, чесме и извори). Има осморазредну ОШ "Братство" ("Vlazište"), гимназију са наставом на албанском језику, две цамије, земљорадничку задругу, приватни млин и пекарну, бензинску пумпу, четири продавнице мешовите робе, три воденице поточаре и др. Производња поврћа (паприка, парадајз, пасуљ и купус) тржишно је оријентисана.

БЕЛО ПОЉЕ (971 ст.), приградско (16,82 % аграрног ст.) насеље збијеног типа, на долиним странама периодичног водотока Каменице, дела Пећког канала (користи се за наводњавање), у подножју Копривника (2481 m), поред савременог пута Пећ–Дечане–Ђаковица, 3 km јужно од Пећи. Површина атара износи 2.883 ha. У атару има ендемних врста: *Forzicija* и *Pinus peuce* (молика), као и зеленог и црног серпентина који се користи као грађевински материјал. По предању, назив потиче од основног физичко-географског обележја терена на коме је формирано – на (*белом песку*, *белој земљи* и сл.) флувијалној плавини поменутог водотока. Просторно се развија у висинском појасу 530–700 m. Физиономски је спојено са општинском центром. Обухвата две махале: *Горњу* и *Доњу* са више група сродничких кућа (*Бачевићи*, *Павловићи*, *Стошићи*, *Отковићи*, *Церовићи*, *Стојановићи*, *Јокићи*, *Петровићи*, *Савићи*, *Арамбашићи* и др.), и два "катуна" (сезонска сточарска насеља) – *Горњу* и *Доњу Штаваницу* (*Белополски станови*), лоцирана испод Ветерника (2481 m), највишег врха Копривника. Припада старим српским насељима. Под називом *Бјелопоље* (40 кућа) помиње се 1485. год. Ст. је српско-црногорско (слави *Св. Луку*, *Св. Ђорђа* и др.; *сабор трећи дан Ускрса*), староседелачко и досељено после I светског рата, а има и Рома (8,75%), досељених у време турске окупације. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Православна црква Св. Богородице (XIV–XIX в.), проглашена културним добром 1964, опљачкана је и уништена од албанских шовиниста и терориста средином 1999, када се и српско-црногор-

Скијашки терени у Босама

ски живаљ раселио. Електрифицирано је 1964, водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводну мрежу Пећи), а канализациона мрежа (нижи делови насеља) је делимично изграђена. Има четвороразредну ОШ, две МЗ и др. У атару се врши експлоатација песка, шљунка и камена из речних наноса.

БЛАГАЈЕ (695 ст.), приградско (39,21% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, с обе стране (460–470 m) старог пута (данас локалног значаја) Пећ–Клича, 5 km источно од Пећи. Површина атара износи 202 ha. Под називом *Борање* (27 кућа) помиње се 1485. год. Првобитно српско насеље расељено је у време турске окупације. Ст. је већином албанско (Бућоли, Ђекај, Тољај, Муљадемај и др.), а има и Муслимана (Медуљани, Бешковићи, Кандићи и др.). Црногорци (Чупићи, Ђукићи, Алексићи, Вучинићи, Вукомановићи, Матовићи и др.), досељени после I светског рата, највећим делом су се после II светског рата иселили, а две последње куће Вујовића насипно су расељене средином 1999. год. под притиском албанских шовиниста и терориста. Почев од 70-их год. XX в. насељава се знатан број Руговаца из Алагине Реке, Кућишта и Кошутана. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија 1964, а водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводну мрежу Пећи). Повртарство (паприка, парадајз, зеље, купус и др.) тржишно је оријентисано.

БОГЕ (98 ст.), сточарско (59,74 % аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на ЈЗ падинама Хајле (2403 m) и ЈИ падинама Мургаша (1854 m), с обе стране Богске реке, леве притоке Ацовске реке, 22 km СЗ

од Пећи. Припада крају Ругово (200 km²) – око горњег и средњег тока Пећке Бистрице. Површина атара износи 994 ha. Физиономски се развија у висинском појасу 1420–1620 m. Дели се на четири махале: *Дембогај*, *Реџбогај*, *Бећирбогај* и *Дрешај*. Под именом *Божани* (58 кућа) помиње се 1485. год. О ранијој хришћанској насељености сведоче остаци католичког гробља и црквишта у шуми Брије Кушес. Садашње ст. је албанско (фис Клименте, родови Вукли и Мурићи), досељено из Малесије (Албанија) као католичко (касније прихватило ислам) у XVIII в., после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем, када се старо ст. раселило. Сматра се да су преци данашњих албанских родова најпре били привремено (лети) настањени на "катунима" (сезонским сточарским становама). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија 1984, а водом се снабдева са крашких извора. Има четвороразредну ОШ, приватни мотел "Рудиш", у чијем окружењу се налазе скијашки терени, жичара мањег капацитета и др., два планинска дома (коришћена до почетка 70-их год. XX в.) временом напуштена (сада у руинираном стању) и др. У руралном привређивању посебан значај има овчарство (вуна, млеко, сир, маслац и кајмак), домаћа радиност (производи од вуне – ћилими, сецаде, чарапе, декице и др.; и израда "дрводељских" предмета – муштикле, фруле, варјаче, каце, преслице, виле, грабуље, посуђе и др.), сеча и продаја огревног и грађевинског дрвета и сакупљање и продаја боровница и лековитог биља.

БРЕЖАНИК (1.415 ст.), приградско (26% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (480–490 m) де-

сној долињској страни Пећке Бистрице, десне притоке Белог Дрима, с обе стране локалног пута ка Гораждевцу, 5 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 376 ha. Назив потиче од главног својства месног положаја села – лоцирано на *бреговима*. Савремени физиономски развој остварује се у упоредничком правцу, ка Пећи и Гораждевцу, са којима је скоро спојен, а обухвата и издвојени засеок *Орашје*. Под именом *Бребат* (8 кућа) помиње се 1485. год. Првобитно српско насеље расељено је током сеоба Срба под патријарсима, а садашње је основано крајем XVII и почетком XVIII в., када се досељавају Албанци из северне Албаније. Ст. је национално мешовито – Албанци (Шаља, Морина, Кељменди, Никчи, Мурићи, Берише и др.), досељено у време обнављања насеља и после II светског рата (Велики Штупељ, Пепићи и др.), Роми (живе у *Циганској махали* или *Ћерани*), Црногорци (славе *Св. Јована*, *Св. Петку*, *Митровдан*, *Св. Ђорђа*, *Св. Николу* и др.; Бановићи, Јацковићи, Марковићи, Милићи, Вујосевићи, Вукчевићи, Ћукићи и др.), досељени 1924. из Куча, Васојевића и Братоножића, Срби и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Током 1998. год. Срби и Црногорци напустили су своја кућна огњишта под притиском албанских шовиниста и терориста. Електрифициран је 1964, телефонске везе добија 1996, а водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводну мрежу Пећи од 1998) и индивидуално (копани бунари). Повртарство (паприка, парадајз, купус, црни и бели лук и др.) је тржишно оријентисано. Има живинарску фарму, шумски расадник свих врста лишћара, четинара и хортикултура, пет стругара, два стоваришта грађевинског материјала и др.

БРЕСТОВИК (1.048 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (18,46% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долињским странама периодичног водотока Сушице, десне притоке Белог Дрима, поред асфалтног пута Пећ–Кула–Рожаје (изграђен 1975), 7 km северно од Пећи. Површина атара износи 658 ha. Назив је, по предању, фитогеографског порекла – од *брестова* (*брестова шума*) искрчених у време настанка насеља. Физиономски се развија у висинској зони 540–600 m. Повезује две основне физиономске целине: *Горњи* и *Доњи Брестовик*, са пет мањих делова (*Дујовићи*, *Красићи*, *Љешиће*, *Радовичко брдо* и *Брестовичко поље*). На планини *Шести* (2001 m) постоје *Брестовички кутини* – сезонски сточарски станови, лоцирани у мањим црковима богатим водом и "пашом". Спада у стара српска села. Под називом *Брестовић* (39 кућа) помиње се 1485. год. Ст. је већинско српско (слави *Св. Јована Крститеља*, *Св. Илију*, *Св. Ђорђа* и *Св. Николу*; сабор и сеоска слава *Спасовдан*; Дашићи, Цаврићи, Грујићи, Красићи, Отовићи, Кучи и Јосифови-

ћи), а има и осталих етничких припадника (Роми, Црногорци и др.). Средином 1999. год. српско-црногорски живаљ се под притиском албанских шовиниста и терориста раселио. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија 1960, телефонске везе почетком 1997, а водоснабдевање је колективно (прикључак на урбану водоводну мрежу Пећи од 1996. која користи воду са извора Белог Дрима), и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (истурено одељење ОШ из Витомирице), дом културе, пошту, мању фабрику за производњу грађевинских блокова, мајдан грађевинског камена, сепарацију песка, ТП "MAD-GOLD" (6 радника) и др.

БРОЛИЋ (240 ст.), сточарско-ратарско (74,38% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (500–520 m) левој долињској страни Дечанске Бистрице, десне притоке Белог Дрима, 4 km јужно од локалног пута Пећ–Баране, 15 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 317 ha. Подељен је на две физиономске целине: *Горњи* и *Доњи Бролић*, са више група родовских кућа (*Јокићи*, *Булатовићи*, *Делетићи*, *Вуковићи*, *Бабовићи*, *Савелићи*, *Марковићи*, *Радованићи*, *Шаље*, *Берише*, *Гаши* и др.). Под именом *Балић* (*Бродинић*, 9 кућа) помиње се 1485. год. Старо српско ст. расељено је током Великих сеоба Срба под патријарсима. Садашње ст. је преовлађујуће албанско, досељено из северне Албаније крајем XVII и почетком XVIII в., а има и осталих етноса – Црногорци, Срби, досељени 1927. и 1928. (претежно Васојевићи и Кучи; славе *Св. Луку*, *Св. Ђорђа*, *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.), и др. Срби и Црногорци су се под притиском албанских шовиниста и терориста раселили током 1998. год. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија 1967, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има две воденице поточаре и четири трговинске радње мешовите робе. Производња млека, сира и кајамака тржишно је оријентисана.

БУЧАНЕ (694 ст.), ратарско-сточарско (69,89% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (420 m) левој долињској страни Дечанске Бистрице, десне притоке Белог Дрима, 21,5 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 176 ha. Помиње се и под именом *Бућане*. Дели се на групе родовских кућа (*Стојкај*, *Гаши*, *Красићи* и др.). Под називом *Горна Бучани* (7 кућа) наводи се у турском попису 1485. год. Средњовековно српско насеље је расељено током турске владавине, а неки српски родови су "поарбанашени". Ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби – Стојковићи прешли у Сојкај) и досељено крајем XVII и почетком XVIII в. из северне Албаније. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961)

до 0,1 (1981). Старо гробље из XVIII в., на Бучанској главици, проглашено је културним добром 1967. год. Електричну енергију добија 1973, а водом се снабдева из копаних бунара и са извора. Има четвороразредну ОШ, три продавнице, чајиницу и др. Повртарство (паприка, парадајз, купус, црни и бели лук и др.) је тржишно оријентисано.

ВЕЛИКА ЈАБЛАНИЦА (882 ст.), сточарско и виноградарско (55,56% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама (већи део на левој) Јабланице, леве притоке Белог Дрима, у подножју Жљеба (2365 m), 12,5 km северно од Пећи. Површина атара износи 3.020 ha. У атару егзистира ендемна врста *Pinus tigris* (муника), а на Мокрој гори се налази *Савино језеро*, једно од "горских очију" на планинама Космета. Назив, по предању, потиче од пространих шума *јаблана* искрчених у давној прошлости. Простире се у висинској зони 580–920 m. Дели се на групе родовских кућа (*Зекај, Маврај, Рецај, Мућај, Ђезај* и др.). Под данашњим именом помиње се 1485, када има 38 кућа. Првобитно српско насеље расељено је у време Великих сеоба Срба под патријарсима. Садашње ст. је албанско досељено је у XVIII в. из северне Албаније. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија 1973, а водом се снабдева преко гравитационих водовода и из копаних бунара. Има цамију, три продавнице и др. Производња млека, млечних прерађевина (сир и кајмак) и грожђа (винаградство наслеђено од расељених Срба) је тржишна. Знатан значај има и домаћа радиност (израда ћилима, декица, сеада, џемпера, чарапа и др.).

ВЕЛИКИ ШТУПЕЉ (324 ст.), сточарско (88,44% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долинској страни Пећке Бистрице, десне притоке Белог Дрима, у подножју Маја бргова (1616 m), поред старог пута Пећ–Чакор–Мурино (изграђен 1926), 13 km СЗ од Пећи. Припада крају Ругово (200 km²) – око горњег и средњег тока Пећке Бистрице. Површина атара износи 1.413 ha. По предању, назив се везује за главно својство географског положаја: *штупељ* – забито место, забит и сл. Простире се у висинском појасу 900–1300 m. Повезује пет махала (*Пљакај, Имерлилај, Куклецај, Ђезајијај* и *Смакај*), а током Шеу е Никћит подељено је на две физиономске целине. Убраја се у стара насеља (помиње се у XIII и XIV в.). Претпоставља се да првобитно представља једно насеље – *Штоупељ* (помиње се у време цара Душана 1355) и *Шабока* (1485. – 18 кућа), са сада посебним насељима Мали Штупељ и Лаз Белопаћ. На старију хришћанску прошлост указује старо католичко гробље (локалитет Кодра). Садашње ст. је албанско (фис

Пејзаж са Проклетија

Клименте, родови Никчи и Љајићи), досељено из Малесије у Албанији као католичко (касније прихватило ислам) у XVIII в., после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем, када се старо ст. раселило. Преци данашњих албанских родова су најпре били привремено (лети) настањени у "катунима" – летњим сточарским становима. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Електричну енергију добија 1984, а водом се снабдева са крашких извора. Има четвороразредну ОШ. У руралном привређивању посебан значај има овчарство (вуна, млеко, сир, маслац и кајмак), домаћа радиност (производи од вуне – ћилими, сеаде, чарапе, декице и др.; и израда "дрводељских" предмета – муштикље, фруле, варјаче, каце, преслице, виле, грабуље, посуђе и др.), сеча и продаја огревног и грађевинског дрвета и сакупљање и продаја боровница и лековитог биља.

ВИТОМИРИЦА (6.384 ст.), приградско (17,47% аграрног ст.) насеље разбијеног типа, на флувијално-гласијалном терену, између путева Пећ–Косовска Митровица и Пећ–Рожаје, 6 km СИ од Пећи. Површина атара износи 2.120 ha. Назив се, по предању, двојачко тумачи: да потиче од личног имена српског кнеза *Витомира*; и везује се за *Витомиричке шуме* искрчене у време стварања насеља. Простире се у висинској зони 490–530 m. Физиономски се развија у више праваца, а новијом изградњом спојена је са општинским центром. Обухвата три "рејона", размештена у подневачком правцу: *Први* (до места где се налази напуштени задружни бунар), *Други* (од бунара до дома културе) и *Трећи* (од дома културе до Белог Дрима). Припада младим метохијским насељима. Основана је после

1921, када се претежно досељава црногорско-српско ст. из Васојевића, Куча, Братоножића, Пипера и Бјелопавлића, које се већином иселило после II светског рата. Садашње ст. је претежно муслиманско (56,4%), досељено после II светског рата из околине Плава, Берана, Бијелог Поља, Рожаја и Тутина, а има и осталих етничких припадника – Албанци, Црногорци, Роми, Срби (славе *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.; месна слава *Св. Василије*) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Из В. потиче *Саво Ракочевић*, академски сликар, који сада живи и ради у САД. Православни храм посвећен Св. Луки, подигнут 1926, делимично је опљачкан и разорен јула 1999, када су Срби и Црногорци насилно расељени под притиском албанских шовиниста и терориста. Дамија је изграђена 1986. год. В. је позната по развијеном револуционарном покрету током II светског рата, по чему добија популарне називе: "Мала Москва" и "Црвена Витомирица", који је дао, између осталог, два народна хероја: *Милоша Гилића* и *Станка Бурића*. Електрично осветљење добија 1964, телефонске везе 1989, а водоснабдевање је колективно (са извора Белог Дрима) и мањим делом индивидуално (копани бунари и др.). Има осморазредну ОШ "Милош Гилић", споменик борцима палим у II светском рату, дом културе, здравствену амбуланту, МЗ, пошту, многобројна привредна предузећа, од којих су већа: сточарска фарма и земљорадничка задруга (у саставу ПИК "Пећ" из Пећи), фабрика "Браћа Карић" (производи металне ормаре за електрична бројила), приватно предузеће дрвне индустрије "Drvoimpex" (29 радника), ТП "24. децембар" (5 радника), ауто-сервис "ГС Ауто-кућа" (5 радника) и др. У аграрној производњи, која је тржишно оријентисана, највећи значај имају житарице (пшеница и кукуруз), повртарство (наприка, парадајз, купус, шаргарепа, црни и бели лук и др.) и говедарство.

ВРАГОВАЦ (276 ст.), ратарско-сточарско (39,11% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долинској страни Пећке Бистрице, десне притоке Белог Дрима, с обе стране локалног асфалтног пута Пећ–Крстовац (модернизован 1974), 11 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 206 ha. Простире се у висинској зони 440–450 m. Повезује две физиономске целине: *Горњи* и *Доњи Враговац*. Убраја се у стара насеља. Помиње се 1485. год. Ст. је преовлађујуће албанско (Рамај, Берише, Битићи и др.), досељено у XVIII в., а било је и црногорско-српског живља (слави *Св. Јована*, *Ђурђевдан*, *Св. Аранђела* и *Св. Николу*; Радуловићи, Ђуровићи, Ђукићи, Шошкићи, Дашићи и др.) који је средином 1999. год. расељен под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

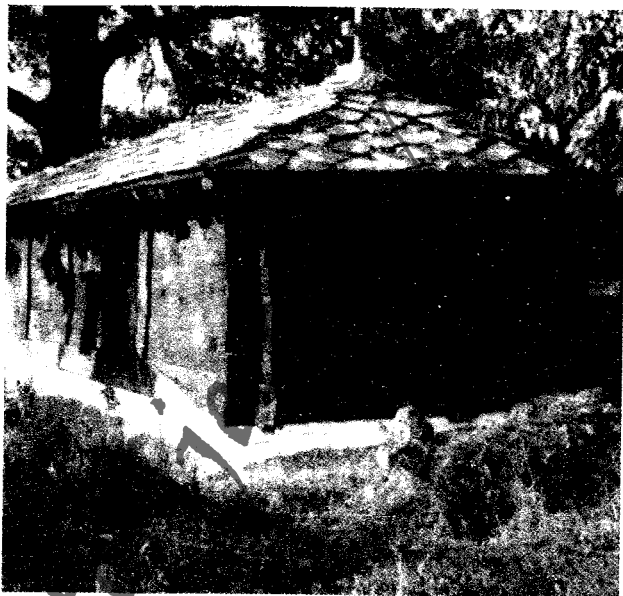
Електричну енергију добија 1965, а водом се снабдева из копаних бунара. Производња поврћа, млека и млечних прерађевина је тржишна.

ВРАНОВАЦ (760 ст.), ратарско-сточарско (61,26% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у долини (450–460 m) Дечанске Бистрице, десне притоке Белог Дрима, 1 km јужно од локалног пута Пећ–Баране, 17,5 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 235 ha. Назив је, по предању, зоогеографског порекла – од мноштва *вра*на које су зимовале на тополама дуж Бистрице. Првобитно представља једно насеље са сада посебним селом Мали Врановац у општини Дечани. Неистражени археолошки локалитет (више периода праисторије – VI в.) проглашен је културним добром 1984. год. Под именом *Вранићи* помиње се 1485. (10 кућа). Првобитно српско насеље расељено је током турске окупације. Садашње ст. је албанско (Краснићи, Гаши, Морина и др.), досељено почетком XVIII в. из Малесије у Албанији. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,1 (1981). На темељима старе православне цркве Ружице подигнута је дамија, поред које се сада налази Калуђерска чесма (Kroni kaludjerit). Електрично осветљење добија 1967, а водом се снабдева из копаних бунара и са извора. Има четвороразредну ОШ, МЗ, шест продавница мешовите робе, две мање приватне пилане (стругаре), две воденице поточаре и др.

ГЛАВИЧИЦА (438 ст.), ратарско-сточарско (42,22% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (440–460 m) левој долинској страни Пећке Бистрице, десне притоке Белог Дрима, с обе стране пута Пећ–Приштина, 12 km источно од Пећи. Површина атара износи 436 ha. Назив добија по топографском положају – лоцирана на *главицама*, мањим узвишењима. Дели се на засеoke (*Дебељаш* и др.) са више група родовских кућа. Под називом *Горанича* (6 кућа) помиње се 1485. год. Ст. је већинско албанско (Марку, Вуксанај, Залај, Фатај, Вотај и др.), досељено средином XVIII в. као католичко из Малесије (Албанија), а било је Срба, староседелаца (Микићи, Гашићи, Ћирковићи, Савићи, Живаљевићи и др.; славе *Ђурђевдан* и *Св. Николу*), и Црногораца (Вулевићи, Чукићи, Кењићи и др.; славе *Св. Аранђела* и др.) досељених од 1932, који су средином 1999. год. раселили под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). Католичка црква подигнута је 1973. (30% ст. католичко). Електрично осветљење добија 1967. (село делимично поседује уличну расвету), а водом се снабдева из копаних бунара. Има осморазредну ОШ "Петар Петровић Његош", две продавнице мешовите робе, три воденице поточаре и др.

ГЛОЋАНЕ (768 ст.), ратарско-сточарско (45,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (400–420 m) левој долинској страни Дечанске Бистрице, у подножју Бандере (490 m), с обе стране локалног пута Пећ–Непоље, 24 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 975 ha. Обједињује три физиономска дела: *Горње Глоћане*, *Глоћане (Село)* и *Доње Глоћане*. На старију српску прошлост указују темељи старе цркве на месту данашњег православног гробља. Под именом *Горна Глоћани* (33 куће) помиње се 1485. год. Првобитно српско насеље страдало је од "чуме" (куге). Ст. је већином албанско, католичке конфесије, досељено у XVIII в. из Албаније (Мирдите и Берише), и црногорско (слави *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.; Премовићи, Тмушићи, Јеврићи и Шћекић), досељено после I светског рата из Васојевића, Куча, Братоножића и др. Последње црногорске породице расељене су средином 1999. год. под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрифицирано је 1967, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Има осморазредну ОШ "Миђени", МЗ, земљорадничку задругу, две воденице поточаре и др. Већи економски значај има повртарство (паприка, парадајз, купус, лук и др.).

ГОРАЖДЕВАЦ (1.690 ст.), развијено ратарско-сточарско (34,03% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (460–470 m) десној долинској страни Пећке Бистрице, 7 km источно од Пећи. Површина атара износи 965 ha. Назив се, по предању, двојакo тумачи: да је пренето име села из старог завичаја – *Горажде* (околина Берана или *Горажде* у Босни); и потиче од храстове (дубове) *горе* искрчене у време оснивања села. Повезује четири "мале": *Горњу*, *Кучанску*, *Доњу* и *Брежанску*. Убраја се у стара српска насеља. Први писани помен датира из 1220. год. (Жичка хрисовуља). Помиње се 1485. под именом *Гораждева* (25 кућа). Год. 1907. броји 80 српских домова. Ст. је већинско српско (слави *Св. Јована Крститеља*, *Ђурђевдан*, *Св. Александра Невског*, *Св. Врачеве*, *Ђурђиц* и др.; сеоска слава *Св. Јеремија*; *Портићи*, *Дакићи*, *Петровићи*, *Јеремићи*, *Максићи*, *Букумирићи*, *Србљак*, *Угреновићи*, *Вуканићи* и др.), а има и осталих националности (Роми, Албанци, Црногорци и др.) досељених од времена турске окупације (Роми) до после I светског рата (Црногорци – *Абрамовићи*, *Бешовићи*, *Бошковићи*, *Радунковићи*, *Дашићи* и др., из Горњег Полимља). Албанци, досељени од почетка XX в. из околних села Ругове, углавном насељавају периферијске делове атара. Једно је од ретких села у Метохији у којима су се Срби и Црногорци одржали након (17. јуна 1999) доласка међународних мировних снага (Кфора). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону

Црква у Гораждевцу

од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). У Г. је од 1904. до 1956. год. живео и радио Миливоје Милетић, познати српски родољуб, учитељ и свештеник. Гробљанска православна црква брвнара посвећена Св. Јеремији из XVI в. проглашена је 1958. год. културним добром, а нови храм изграђен је 1928. год. Електрифициран је 1964, телефонске везе добија 1994, а водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводну мрежу Пећи од 1996). Има осморазредну ОШ "Јанко Јовићевић" (почела са радом 1898), дом културе, библиотеку, здравствену станицу, апотеку, МЗ, пошту, Земљорадничку задругу "Гораждевац" (10 радника), говедарску фарму, велики млин, мањи погон за производњу горњих делова обуће, у саставу "КОРЕХ"-а (индустрија кожне и крзнене конфекције) из Пећи, седам продавница мешовите робе и др.

ГРАБОВАЦ (552 ст.), ратарско-сточарско (61,73% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (460–470 m) левој долинској страни Бинце, десне притоке Пећке Бистрице, 6,5 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 184 ha. По предању, назив потиче од *грабових шума*, којих и данас има по атару, искрчених у време оснивања насеља. Под називом *Грабофца* (11 кућа) помиње се 1485. год. Ст. је албанско (Кастрати, Шалје, Краснићи, Кељменди, Берише и др.), досељено из Албаније, околине Дечана и др., а има црногорско-српског живља (слави *Св. Јована*, *Св. Ђорђа*, *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.; Радевићи, Пејушковићи, Поповићи, Јовановићи и др.) и Муслимана (Хајдарпашаићи, Петровићи и др.). Црногорци се досељавају 1921. год. Српско-црногорски живаљ се средином 1998. год. раселио под притиском албанских шовини-

ста и терориста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). Струју добија 1964, а водом се снабдева из копаних бунара и са извора. Има две продавнице мешовите робе и др. Производња поврћа (паприка, купус, парадајз и др.) и млечних прерађевина тржишног је карактера.

ДОБРИ ДО (744 ст.), ратарско-сточарско (70% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (440–460 m) долинским странама Крушевачког потока, десне притоке Бинце, и падинама Дубочака (506 m), 13 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 673 ha. Назив, по предању, потиче од главног својства географског положаја – смештен у *доброј*, родној долини. Повезује више физиономских делова са родовским називима (*Богичевићи* 20 кућа, *Аврамовићи* 9 кућа, *Мијатовићи* 5 кућа, *Раденовићи* 3 куће, *Јокићи* 2 куће и др.). Под именом *Добрича Дол* (15 кућа) помиње се 1485. год. Неистражени археолошки локалитет (више периода праисторије – VI в. и др.) и тумул из гвозденог доба проглашени су културним добрима 1984. год. Ст. је преовлађујуће албанско (Кастрати, Шаље, Берише, Ђаферај и др.), досељено крајем XVII и у XVIII в. из северне Албаније, српско и црногорско, досељено после I светског рата из Горњег Полимља. Православни српско-црногорски живаљ (39 кућа, славе *Св. Илију*, *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава – “крста” *Пренос моштију св. Николе*) је средином 1999. год. расељен под притиском албанских екстремиста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Електрично осветљење добија 1968, а водом се снабдева из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, две продавнице мешовите робе, воденицу поточару и др. Неки аграрни производи (паприка, парадајз, црни и бели лук, кромпир, купус, млеко, сир, кајмак и др.) имају тржишни карактер.

ДРЕЉЕ (261 ст.), сточарско (47,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долинској страни Кошутанске реке и десној долинској страни Пећке Бистрице, северно и јужно од пута Пећ–Чакор–Мурино, 16 km СЗ од Пећи. Припада крају Ругово (200 km²) – око горњег и средњег тока Пећке Бистрице. Површина атара износи 1.579 ha. Помиње се и под именом *Дрељај*. Географски назив, по предању, потиче од личног имена – *Дрељ* Ники, оснивача села. Простире се у висинској зони 1000–1180 m. Дели се на пет махала са родовским називима (*Праћкај*, *Рабај* *Ђорај*, *Ахметај* и *Асанисмалај*), у чијој околини се налази “катуни” – летњи сточарски станови (на десној страни Бистрице), у црковима где има доста воде и траве – “паше”. На старију хришћанску прошлост насеља указују евидентирани остаци католичког гробља. Под називом *Дродељ* (5 кућа) помиње се 1485. год. Садашње

ст. је албанско (фисови Клименте – Љајићи и Вукли, и Шаља), старином из Малесије у Албанији, досељено у XVIII в. као католичко (касније прихватило ислам), после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем, када се старо ст. раселило. Преци данашњих албанских родова су најпре били привремено (лети) настањени у “катунима”, привременим сточарским насељима. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Електрично осветљење добија 1984, а водоснабдевање је индивидуално (чесме и извори). Има четвороразредну и осморазредну ОШ “Напредак”, цамију, МЗ, откупну станицу аграрних и самониклих култура, воденицу поточару, ваљалоницу сукна, две продавнице мешовите робе и др. У руралном привређивању посебан значај има овчарство (вунa, млеко, сир, маслац и кајмак), домаћа радиност (производи од вуне – ћилими, сецаде, чарапе, декице и др.; и израда “дрводељских” предмета – муштикле, фруле, варијаче, каце, преслице, виле, грабуље, посуђе и др.), сеча и продаја огревног и грађевинског дрвета и сакупљање и продаја боровница и лековитог биља.

ДУБОВО (1.095 ст.), ратарско-сточарско (43,93% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (470–500 m) долинским странама Белог Дрима, северно од пута Пећ–Косовска Митровица (асфалтиран 1974), 9 km СИ од Пећи. Површина атара износи 117 ha. Физиономски обједињује две целине: *Дубово* и *Мало Дубово*. Под именом *Дубова* (9 кућа) помиње се 1485. год. Срби (Васовићи и Вукотићи) су се раселили у периоду 1961–1981. год. Садашње ст. је албанско, пореклом из северне Албаније, и муслиманско, досељено после II светског рата из Старог Влаха и Полимља. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електрично осветљење добија 1964, а водом се снабдева из копаних бунара и са извора. Има цамију, сепарацију шљунка и др. Производња паприке, купуса, лубеница и диња тржишно је оријентисана.

ДУБОЧАК (89 ст.), ратарско-сточарско (47,88% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између Грнчара, десне притоке Злопећког потока, и Истинићког потока, десне притоке Бинце, с обе стране локалног пута (већи део на левој) ка Барану, 11 km ЈИ од Пећи. Припада К.О. Крушевац (836 ha). У атару, између осталих култура, заступљен је и питоми кестен. Назив добија по географском положају – лоциран у *дубокој*, *дугачкој* долини. Простире се у висинској зони 500–520 m. Повезује осам заселака (група сродничких кућа) – *Гаши* (Албанци), *Милошевићи*, *Јокићи*, *Гојковићи*, *Станковићи* (Црногорци), *Калаче*, *Крцићи* и *Клице* (Муслимани). Албанско ст. досељено је средином XVIII в. (северна Албанија), црногорско (слави *Св. Николу*) 1928. год. и касније (Горње Полимље), а

муслиманско после II светског рата из Старог Влаха и Полимља. Средином 1998. год. под притиском албанских шовиниста и терориста Црногорци су се раселили. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. У Д. је рођен *Митар Радусиновић*, народни херој. Струју добија 1968, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Аграрна производња је у функцији задовољавања сопствених потреба.

ДУГАЊИВЕ (128 ст.), сточарско (53,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долиној страни Дугањивске реке, десне притоке Кошутанске реке, 5 km северно од пута Пећ–Чакор–Мурино (изграђен 1926), 26 km СЗ од Пећи. Површина атара износи 803 ha. Назив, по предању, добија по главном својству аграрног пејзажа у коме доминирају уске и дуге њиве. На неким топографским картама означене су називом *Дуге Њиве*, а помињу се и под именима: *Дугоњива* (у литератури) и *Дугајева* (код Руговаца). Простиру у висинском појасу 1380–1460 m. Деле се пет махала: *Асанај*, *Мурај*, *Љукај*, *Џаферај* и *Хајдар-хелезај*. У окружењу, по црковима богатим водом и пашњацима постоји више "катуна" – летњих сточарских станова. Убрајају се у стара насеља. На хришћанску прошлост села упућују остаци два католичка гробља (локалитети Хартина и Брија Љуту Љове) и темељи католичке цркве на месту Вори Рамћет. Под називом *Дугоњиве* (32 куће) помињу се 1485. год. Садашње ст. је албанско (фис Клименте, род Љајићи), старином из Малесије (Албанија), досељено као католичко (касније прихватило ислам) у XVIII в., после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем, када се старо ст. раселило. Преци данашњих албанских родова су најпре били привремено (лети) настањени на катунима. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добијају 1984, а водом се снабдевају са извора. Имају две четвороразредне ОШ. У руралном привређивању посебан значај има овчарство (вуна, млеко, сир, маслац и кајмак), домаћа радиност (производи од вуне – ћилими, сецаде, чарапе, декице и др.; и израда "дрводељских" предмета – муштикље, фруле, варјаче, каце, преслице, виле, грабуље, посуђе и др.), сеча и продаја огревног и грађевинског дрвета и сакупљање и продаја боровница и лековитог биља.

ЗАГРМЉЕ (162 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (17,83% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у подножју Копривника (2481 m), 3 km западно од пута Пећ–Дечане–Ћаковица, 8 km јужно од Пећи. Површина атара износи 427 ha. У атару егзистира ендемит *рунолист* (*Edelvjajs*), а има и питомог кестена. Простира се у висинском појасу 560–640 m. Меридијанског је правца простирања. Дели се на две махале: *Горњу* и

Доњу, са више група сродничких кућа (*Мијовићи*, *Љутовци*, *Стојковићи*, *Давидовићи*, *Вучинићи*, *Ивановићи*, *Јабайрам* и др.). Припада старим српским насељима. Помиње се и под именом *Душаново*. Ст. је већином српско (староседелачко) и црногорско, православно (слави *Лазареву суботу*, *Св. Луку*, *Св. Ђорђа*, *Св. Аранђела* и *Св. Николу*), досељено после I светског рата из Васојевића, Куча, Братоножића и др., а има Албанаца (*Шабанај*, *Демалијај* и *Капитај* – досељени почев од 60-их год. XX в. из Стреоца у општини Дечани) и Рома (1 кућа). Под притиском албанских шовиниста и терориста средином јуна 1999. год. Срби и Црногорци су се раселили. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1981). Електрично осветљење добија 1964, а водом се снабдева преко локалног водовода (каптаже *Хајдучког извора* и *Белих вода*) и из копаних бунара. Већина мештана економску егзистенцију остварује у предузећима и установама Пећи.

ЗАХАЋ (1337 ст.), ратарско и воћарско (29,27% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (450–455 m) левој долиној страни Пећке Бистрице, десне притоке Белог Дрима, с обе стране железничке пруге и пута Пећ–Приштина (асфалтиран 1973), 8 km источно од Пећи. Површина атара износи 261 ha. Помиње се и под именом *Захач*. Дели се на групе родовских кућа. Наводи се 1220. год. као посед манастира Жиче. Под садашњим називом, када броји 5 кућа, помиње се 1485. год. Ст. је већинско албанско (*Кастрати*, *Берише*, *Таћи*, *Кабаши* и др.), досељено у XVIII в. из северне Албаније и почетком 60-их год. XX в. из Ругове (*Мали Штупељ* и *Пепиће*), а има и осталих националности – Црногорци (славе *Св. Петку*, *Св. Аранђела* и *Св. Николу*), досељени после I светског рата из Васојевића и Куча, Срби (славе *Св. Јована Крститеља* и *Ђурђевдан*), Роми, досељени у време ропства под Османлијама и др. Неалбанско ст. се средином јуна 1999. год. раселило под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија 1966, а водом се снабдева из копаних бунара. Има осморазредну ОШ "Хаџи Зека", четвороразредну ОШ, са наставом на српском језику, МЗ, задружни дом, здравствену амбуланту, пошту, железничку станицу, електрични млин, три стругаре, два стоваришта грађевинског материјала, сточну пијаци (пазарни дан – *субота*) премештену из Пећи и др. Производња воћа (јабуке, шљиве, крушке и др.) и поврћа (кромпир, купус, паприка, парадајз, краставац и др.) је тржишног значаја.

ЗЛОПЕК (643 ст.), ратарско-сточарско (44,68% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (490–510 m) долиним странама Злопећског потока, десне

притоке Бице, поред локалног пута Пећ–Баране, 8,5 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 626 ha. Обједињује два засека: *Стари и Нови Злопек*. Основан је као српско насеље. Садашње ст. је национално мешовито – преовлађујуће албанско (Берише, Кељменди, Никћи, Аљитај и др.), досељено крајем XVIII в. из северне Албаније и после II светског рата из Дренице и Ругове, муслиманско (Сеферовићи, Шкријељ, Цецуњани, Крцићи, Шаљуновићи, Адровићи и др.), досељено после II светског рата из Старог Влаха и Полимља, црногорско (Дармановићи, Гарићи, Јокићи, Вујисићи и Јакшићи), досељено после I светског рата из Куча, Братоножића и Васојевића, и српско. Православно ст. (слави *Ивањдан, Зачеће св. Јована Претече и Крститеља, Св. Аранђела, Св. Николу* и др.) – Срби и Црногорци, средином јула 1998. год. се раселили под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Електричну енергију добија 1966, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ. Производња поврћа (паприка, парадајз, краставац, купус и др.), млека и млечних прерађевина тржишно је оријентисана.

ЈАБЛАНИЦА (571 ст.), ратарско-сточарско (55,53% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (400–410 m) левој долинској страни Пећке Бистрице, десне притоке Белог Дрима, с обе стране пута Пећ–Приштина, 15 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 662 ha. Обједињује две физиономске целине: *Горњу и Доњу Јабланицу*. Под именом *Јабланица* помиње се 1485. (28 кућа). Ст. је већинско албанско (Абази, Таћи, Краснићи, Шаља, Аташи и др.), а било је Срба и Црногораца (славе *Св. Аранђела, Св. Николу* и др.; Стошићи, Царичићи, Павловићи, Секуловићи, Топаловићи, Ђорђевићи и др.), који су се средином 1999. год. раселили под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија 1966, а водом се снабдева из копаних бунара. Има три продавнице мешовите робе и др. Производња неких ратарских производа (паприка, парадајз бели и црни лук, кромпир и др.) тржишно је оријентисана.

ЈОШАНИЦА (134 ст.), сточарско (45,66% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Јошаничке реке, десне притоке Богске реке, у висинској зони 1340–1560 m, 24 km СЗ од Пећи. Припада крају Ругово (200 km²) – око горњег и средњег тока Пећке Бистрице. Површина атара износи 1.009 ha. Назив је, по предању, фитогеографског порекла – од многобројних *јова* којих и сада има око поманутог водотока. Обухвата пет махала: *Љуљај, Халилај, Дакај, Мућкуртај и Шабанај*. На старију насељеност

указују остаци два католичка гробља (локалитети *Ћафа е Ворева* и *Ћафа е Станкут*). Крајем XV в. (1485) у околини Пећи се помињу три насеља са називом Ј. – *Горна* (44 куће) и *Дољина Јошанича* (40 кућа) и *Пустина Јошанича* (9 кућа). Садашње ст. је албанско (фис Клименте, род Љајићи), старином из Малесије (Албанија), досељено као католичко (касније прихватило ислам) у XVIII в., после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем, када се старо ст. раселило. Преци данашњих албанских родова су најпре били привремено (лети) настањени у "катунима" (привременим сточарским насељима). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија 1984, а водом се снабдева са извора. Има две воденице поточаре. У руралном привређивању посебан значај има овчарство (вуна, млеко, сир, маслац и кајмак), домаћа радиност (производи од вуне – ћилими, сеџале, чарапе, декице и др.; и израда "дрводељских" предмета – муштикле, фруле, варјаче, капе, преслице, виле, грабуље, посуђе и др.), сеча и продаја огревног и грађевинског дрвета и сакупљање и продаја боровница и лековитог биља.

КЛИНЧИНА (715 ст.), ратарско-сточарско (49,09% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (410–420 m) левој долинској страни Пећке Бистрице, десне притоке Белог Дрима, с обе стране пута Пећ–Приштина (асфалтиран 1973), 15 km источно од Пећи. Површина атара износи 431 ha. Подељена је на две физиономске целине: *Горњу и Доњу Клинчину*. Настала је у српско средњовековно доба. Ст. је већинско албанско (Краснићи, Берише, Таћи, Зогај и др.), досељено у XVIII в. из северне Албаније, и православно (слави *Св. Илију, Св. Аранђела, Св. Николу* и др.; Стојановићи, Мартиновићи, Шошкићи, Раденовићи, Павловићи и др.) – црногорско, досељено после I светског рата из Васојевића, Куча, Братоножића и др., и српско. Срби и Црногорци су се раселили средином 1999. год. под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија 1966, а водом се снабдева из копаних бунара. Има осморазредну ОШ "Клинчина", ауто-сервис, две продавнице мешовите робе и др. Производња неких ратарских производа (паприка, парадајз, бели и црни лук, кромпир, пасуљ и др.) тржишног је карактера.

КОСУРИЋ (1.207 ст.), ратарско-сточарско (38,85% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (420–440 m) левој долинској страни Прони Беховци, леве притоке Дечанске Бистрице, с обе стране локалног пута Пећ–Непоље, 21 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 826 ha. Обједињује три физиономске целине: *Село (Косурић), Љуксарицу и Тамник*. Под називом

Корсурић (47 кућа) помиње се 1485. год. Ст. је преовлађујуће албанско (Гаши, Диздара, Климента, Берише, Шаље и Кељменди), досељено крајем XVIII в. из северне Албаније, а има Црногораца (Тмушићи и др.) досељених после I светског рата из Горњег Полимља и муслиманског живља (Тигањ) насељеног након II светског рата из Старе Рашке. Средином 1999. год. под притиском албанских шовиниста и терориста Црногорци су се раселили. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија 1973, а водом се снабдева из копаних бунара и са извора. Има две воденице поточаре и др. Производња поврћа (паприка, парадајз, краставац, кромпир и др.), млека и млечних прерађевина (сир, кајмак и маслац) тржишно је оријентисана.

КОТРАДИЋ (873 ст.), ратарско-сточарско (58,73% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (470–480 m) левој долиној страни Дечанске Бистрице, десне притоке Белог Дрима, јужно од локалног пута Пећ–Непоље (асфалтиран 1973), 16 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 368 ha. Обједињује шест махала са родовским именима (*Ђоца, Гаши, Делетићи, Радованићи, Радовановићи и Јанићијевићи*), од којих су прве две албанске. Под називом *Колишић* (20 кућа) помиње се 1485. год. Ст. је национално мешовито – албанско (већинско), досељено крајем XVIII в. из Малесије (Албанија), црногорско (слави *Св. Аранђела, Св. Николу* и др.), досељено после I светског рата из Братоножића, Васојевића, Куча и др., муслиманско, досељено после II светског рата из Старе Рашке, и српско (слави *Св. Јована Крститеља* и др.). Под притиском албанских шовиниста и терориста средином 1999. год. Срби и Црногорци су се раселили. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија 1973, а водом се снабдева из копаних бунара и са извора. Има две продавнице мешовите робе и др. Повртарство и производња млека и млечних прерађевина (сир, кајмак и маслац) тржишног је карактера.

КОШУТАНЕ (169 ст.), сточарско (93,33% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама (већи део на десној) Кошутанске реке, леве притоке Пећке Бистрице, у подножју Хајле (2403 m), 21 km СЗ од Пећи. Припада крају Ругово (200 km²) – око горњег и средњег тока Пећке Бистрице. Површина атара износи 1.642 ha. Назив је, по предању, пренето име села – *Кошутница*, из Малесије. Простире се у висинској зони 1310–1580 m. Обједињује пет махала: *Љуцај, Паљај, Курдедај, Лекај и Рецај*, и више "катуна" – сезонских сточарских станова, лоцираних у мањим цирковима богатим водом и "пашом". На првобитну хришћанску прошлост насеља указују остаци

три католичка гробља, темељи католичке цркве, топоним Шкала е Шкау (Српске Степенице) и др. Под називом *Кочарник* (20 кућа) помиње се 1485. год. Данашње ст. је албанско (фис Климента, род Љајићи), старином из Малесије у Албанији, досељено као католичко (касније прихватило ислам) у XVIII в. после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем, када се старо ст. раселило. Преци данашњих албанских родова су најпре били привремено (лети) настањени у "катунима". Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрифицирано је 1984, а водом се снабдева са извора. Има четвороразредну ОПШ. У руралном привређивању посебан значај има овчарство (вуна, млеко, сир, маслац и кајмак), домаћа радиност (производи од вуне – ћилими, сецаде, чарапе, декице и др.; и израда "дрводелских" предмета – муштикле, фруле, варјаче, каце, преслице, виле, грабуље, посуђе и др.), сеча и продаја огревног и грађевинског дрвета и сакупљање и продаја боровница и лековитог биља.

КРСТОВАЦ (230 ст.), ратарско-сточарско (87,38% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (420–440 m) десној обали Пећке Бистрице и левој долиној страни Бинце, њене десне притоке, поред локалног пута за Гораждевац и Пећ, 13,5 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 211 ha. Окосницу физиономског развоја представља стари сеоски пут за Милованац. Ст. је етнички разноврсно – преовлађујуће албанско (Шаља, Рамај и др.), досељено у XVIII и XIX в., као и после II светског рата из Ругове, и српско-црногорско (слави *Св. Николу* и др.; Арсићи, Мирковићи, Кандићи, Раковићи, Перишићи и др.), које се средином 1999. год. раселило под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електрично осветљење добија 1966, а водом се снабдева из копаних бунара. Производња поврћа (парадајз, паприка, кромпир и др.) тржишно је оријентисана.

КРУШЕВАЦ (1.511 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (55,82% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (500–520 m) развођу Пећке и Дечанске Бистрице, с обе стране локалног пута Пећ–Баране, 11 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 836 ha. Обухвата три физиономске целине: *Стари* и *Нови Крушевац* и заселак *Грвале*, у коме живе Албанци (Берише и Ћерети). Основан је на месту са траговима раније насељености (неистражени археолошки локалитет из II–IV в. – културно добро од 1984). Под именом *Дољина Крушева* (13 кућа) помиње се 1485. год. Садашње ст. је већинско албанско, досељено средином XVIII в. из северне Албаније, а има Црногораца (Милачићи, Марковићи, Вујовићи, Бошковићи, Божовићи, Лакићевићи

и др.) досељених после I светског рата из Куча, Васојевића, Братоножића и Бјелопавлића, Рома досељених у време владавине Османлија, Срба, староседелаца и др. Средином 1998. год. Срби, Црногорци и Роми су се раселили под притиском албанских екстремиста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Надгробна плоча у православној цркви Св. Богородице (XIV в.) проглашена је културним добром 1958. год. Електричну енергију добија 1966, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и каптирани извори). Има осмозразредну ОШ "Милан Коматина", цамију, МЗ, земљорадничку задругу, електрични млин и др.

КУЋИШТЕ (91 ст.), сточарско (64,91% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Пећке Бистрице и њене притоке Аџовића реке, северно од пута Пећ–Чакор–Мурино, 22 km СЗ од Пећи. Припада крају Ругово (200 km²) – око горњег и средњег тока Пећке Бистрице. Површина атара износи 1.198 ha. У литератури се наводи и под именом *Кућишта*. Географско име се двојако тумачи: потиче од остатака – *кућишта*, неког старог насеља на чијем месту је основано данашње село; и води порекло од албанске речи *кућ* – црвен, јер у селу има црвенкастог камења и земље. Просторно се развија у висинском појасу 1100–1300 m. Обједињује четири махале: *Брег* (*Пода*), *Дрешај*, *Ђевукај* и *Бардај*, и "катуне" (сезонске сточарске станове) *Кућишки нећинат* на десној страни Бистрице. На старију српску и хришћанску прошлост насеља указују топоними: Шкала е Шкау (Српске Степенице), Кодра Кишес (Црквено Брдо) и Бокрина е Фратит (Фратрова шума) и остаци католичког гробља и цркве у махали *Брег*. Садашње ст. је албанско (Клименте – Вукли, и Шкрељи), досељено из Малесије (Албанија) као католичко (касније прихватило ислам) у XVIII в., после Велике сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем, када се старо ст. раселило. Сматра се да су преци данашњих албанских родова најпре били привремено (лети) настањени у "катунима". Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија 1984, а водом се снабдева са извора. Има осмозразредну ОШ, земљорадничку задругу, откупну станицу пољопривредних производа и самониклих култура, две кафане, три продавнице мешовите робе и др. У руралном привређивању посебан значај има овчарство (вуна, млеко, сир, маслац и кајмак), домаћа радиност (производи од вуне – ћилими, сецаде, чаране, декиџе и др.; и израда "дрводељских" предмета – муштикље, фруле, варјаче, каце, преслице, виле, грабуље, посуђе и др.), сеча и продаја огревног и грађевинског дрвета и сакупљање и продаја боровница и лековитог биља.

ЛАБЉАНЕ (716 ст.), ратарско-сточарско (27,64% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у висинском појасу 440–450 m, с обе стране железничке пруге и пута Пећ–Приштина, 9 km источно од Пећи. Површина атара износи 289 ha. Дели се на групе родовских кућа. Помиње се у Жичкој повељи 1220, под називом *Љабљати* (21 кућа) у турском попису 1485. итд. Ст. је већином албанско (Кељменди и др.), досељено углавном у XVIII в. из Албаније и почетком 60-их год. XX в. из Ругове (Боге, Шкреље и др.), а има и српско-црногорског живља (слави *Св. Јована*, *Св. Аранђела* и *Св. Николу* – Гашићи, Чукићи, Вулевићи и др.). Срби и Црногорци су се средином 1999. год. раселили под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија 1966, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Производња поврћа (паприка, парадајз, кромпир и др.) је тржишна.

ЛАЗ БЕЛОПАЊ (7 ст.), сточарско (84,93% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Сушице, десне притоке Белог Дрима, у подножју Хасановог или Јагодиног врха (1907 m), у крају Ругово (200 km²) – око горњег и средњег тока Пећке Бистрице, 15 km СЗ од Пећи. Припада К.О. Мали Штупељ (3.080 ha). Простире се у висинској зони 1140–1600 m. Обухвата две главне физиономске целине: *Лаз* и *Белопањ*, одвојене поменутим водотоком, по којима добија географско име, и више *катуна* – летњих сточарских станова, у окружењу (*Бојевићи*, *Лешански станови* и др.). Првобитно представља физиономски део Малог Штупеља, који се помиње у време цара Душана (1355. – *Штоупељ*) и 1485. (18 кућа – *Шабока*) као једно насеље са сада посебним селом Велики Штупељ. Статус самосталног насеља добија 1975. год. Ст. је албанско (фис Клименте, род Љајићи), досељено у XVIII в., пореклом из Малесије (Албанија). Индекс (i_s) демографског старења 1981. износи 0,2. Електрифициран је 1976, а водом се снабдева са крашких извора. Осмозразредна ОШ престала је са радом 80-их год. XX в. Аграрна производња је у функцији задовољавање сопствених потреба.

ЛИПА (56 ст.), сточарско (52,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у подножју Хасановог или Јагодиног врха (1907 m), 4 km северно од пута Пећ–Рожаје (асфалтиран 1975), 9 km северно од Пећи. Површина атара износи 2.168 ha. Назив је, по предању, фитогеографског порекла – по *липама*. Просторно се развија у висинској зони 960–1200 m. Повезује два засеока: *Велику* и *Малу Липу*, у чијем окружењу се налазе "катуни" – летњих сточарских станова. Под називом *Липа* (35 кућа) помиње се 1485. год. Садашње ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби) и до-

сељено из Ругове. Последње српске породице иселиле су се у периоду 1961–1981. год. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија 1974, а водом се снабдева са извора. Четвороразредна ОШ престала је са радом због дефицита ученика 80-их год. XX в. Поседује више кречана, које се баве тржишном производњом грађевинског креча. Овчарство је традиционално водећа привредна грана.

ЛОЋА (887 ст.), ратарско-сточарско (63,55% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, с обе стране локалног пута Пећ–Ложане, 5 km ЈИ од Пећи. Површине атара износи 146 ha. Простире се у висинском појасу 490–510 m. Обједињује три махале са родовским именима (*Морина*, *Кастрати* и *Шаља*). Год. 1921. броји 16 домова и 140 житеља. Ст. је албанско, досељено из Албаније и села Молића (општина Дечани). Последње српске породице иселиле су се у периоду 1961–1981. год. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Струју добија 1964, а водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводну мрежу Пећи од 1998) и из копаних бунара. Има осморазредну ОШ "4. јули", цамију (оштећена у ратним сукобима 1998), здравствену амбуланту, живинарску фарму, пет продавница мешовите робе, два електрична млина, два стоваришта грађевинског материјала и др. Позната је по тржишном повртарству, нарочито по производњи квалитетне паприке.

ЛОЖАНЕ (677 ст.), ратарско-сточарско (68,37% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (460 m) брдском терену између токова Бинце и њене десне притоке Злопећког потока, 8 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 388 ha. Дели се групе родовских кућа. Год. 1921, када се помиње под именом *Ложани*, броји 20 домова и 168 житеља. Ст. је албанско (Оса, Муљај, Хаџај, Берише, Дукај и др.), муслиманско (Муратагићи, Мурићи, Шкријељ и др.), досељено после II светског рата из Горњег Подимља и старе Рашке, и српско (слави *Ђурђевден*, *Ивандан*, *Св. Петку* и др.; Вукчевићи, Ђуровићи, Заграђанин, Матуновићи, Вујошевићи и др.). Средином 1998. Срби су се раселили под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија 1973, а водом се снабдева из копаних бунара. Има осморазредну ОШ "Мехмет Шоши" са наставом на албанском језику, МЗ, предузеће за производњу грађевинских елемената "Бетоњерка" (13 радника), две трговинске радње мешовите робе, воденицу поточару и др. Производња поврћа (паприка, парадајз, купус, краставац и кромпир), млека и млечних прерађевина (сир, кајмак и маслац) тржишног је карактера.

ЛУГАЊИЈА (223 ст.), ратарско-сточарско (66,53% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (420–440 m) десној долиној страни Дечанске Бистрице, десне притоке Белог Дрима, 2 km јужно од локалног пута Пећ–Непоље (асфалтиран 1973), 23,5 km ЈИ од Пећи. Припада К.О. Косурић (826 ha). Назив добија по *луговима* поред Бистрице. Староседелачки српски живаљ расељен је у периоду 1961–1981, а нарочито после Брионског пленума 1966. год. Садашње ст. је албанско (католичке конфесије), досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из северне Албаније (Берише). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија 1973, а водом се снабдева из копаних бунара и са извора. Има четвороразредну ОШ. Производња поврћа (кромпир, паприка, парадајз, купус, лук и др.), млека и млечних прерађевина (сир, кајмак и маслац) тржишно је оријентисана.

ЉЕВОША (192 ст.), приградско (1,44% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (580–700 m) левој долиној страни Пећке Бистрице, десне притоке Белог Дрима, у подножју Паклена (1589 m), 0,5 km северно од пута Пећ–Чакор–Мурино, 3 km западно од Пећи. Припада К.О. Црни Врх (1.504 ha). Дели се на три засеока: *Љевошу*, *Долинце* и *Горњу Љевошу*. Мештани поседују "катуне" – летње сточарске станове, на планини Ћафа. Припада старим српским насељима о чему сведоче опсежни трагови старина (остаци главне и помоћне куле са оградним зидовима – Идворац из XIII–XIV в.; остаци цркве Св. Димитрија из XIV в. на месту Метина ливада или Метилиште; остаци гробљанске цркве Св. Ђорђа из XIV в. на месту Црквине; остаци цркве Св. Николе из XIV в. на месту званом Гротиње; остаци средњовековних зидина – Дуариње, из XIII–XIV в. са старим гробљем из XVII в. и остаци зидина и платоа на коме се налазила црква Св. Марка из XIV–XV в.), који су 1965. и 1966. год. проглашени културним добрима. Ст. је претежно српско (слави *Св. Јована Крститеља*, *Св. Ђорђа* и *Св. Аранђела*; сеоска слава *Тројице*; Ашанин, Бакићи, Ралевићи, Армуши и др.). Последње црногорске породице, досељене после I светског рата, иселиле су се у периоду 1981–1991. год. Албански живаљ, досељен после 1981. из околних села, насељен је у нижим, периферијским деловима атара, ка Пећи. Под притиском албанским екстремиста средином 1999, после доласка међународних мировних снага УН, целокупно српско ст. се иселило. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1981). Електрично осветљење добија 1961, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори). У атару има питомог кестена ("љевошки кестен") и винограда, а постоји и налазиште еоценог лигнита слабе калоричне вредно-

сти. Већина мештана запослена је у Пећи, а пољопривредна је допунска делатност у функцији задовољавања сопствених потреба.

ЉЕШАНЕ (1.084 ст.), ратарско-сточарско (45,64% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (420 m) левој долиној страни Пећке Бистрице, десне притоке Белог Дрима, с обе стране пута Пећ–Приштина, 15 km источно од Пећи. Површина атара износи 559 ha. Дели се на групе родовских кућа. Под именом *Лешани* (28 кућа) помиње се 1485. год. Ст. је етнички разноврсно – албанско (Аслани, Берише, Хаташи и др.), српско-црногорско (Кастратовићи, Вујачићи, Раичковићи, Бабовићи, Дедовићи и др.) и муслиманско. Срби и Црногорци су се средином 1999. год. раселили под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Културно-споменичким значајем истиче се Шиптарска кула из друге половине XIX в., позната као Јашар-пашина, која је 1967. год. проглашена културним добром. Електрифицирано је 1967, а водом се снабдева из копаних бунара. Има џамију, МК, земљорадничку задругу, погон за производњу грађевинског материјала ("Бетоњерка"), четири продавнице мешовите робе, воденицу поточару и др.

ЉУБЕНИЋ (1.309 ст.), сточарско-ратарско (45,72% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на ЈИ падинама Копривника (2481 m), с обе стране (већи део на десној) пута Пећ–Дечане–Ћаковица, 8 km јужно од Пећи. Површина атара износи 1.179 ha. У атару, између осталог, има и питомог кестена. Простире се у висинској зони 570–660 m. Повезује две физиономске целине: *Горњи* и *Доњи Љубенић*, и "катуне" – сезонске сточарске колибе – *Љубенићки станови* у подножју Маја Љубенића (2093 m). Спада у стара српска насеља. Помиње се 1330. год. (74 куће) као посед манастира Дечани. Под називом *Љуботић* (27 кућа) наводи се 1485. год. Ст. је национално мешовито – већинско албанско (Бушатај, Ускај, Хајрадинај, Алимихеј, Халитај и др.), досељено из Малесије (Албанија) крајем XVII и почетком XVIII в., српско (слави *Врбицу*, *Лазареву суботу*, *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.), староседелачко (Стојковићи, Мијовићи, Милићи и др., почетком 1999. – 33 куће) и црногорско (Лутовци), насељено после I светског рата из Васојевића, Куча и др. Средином 1999. год. Срби и Црногорци су се раселили под притиском албанским шовиниста и терориста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Стари православни храм, који се налази на месту Суки Заблаћ (1330. као посед манастира Дечани помиње се село *Заблаћ*), порушен је у време турске окупације, а џамија је подигнута после II светског рата (оштећена у ратним сукобима сре-

дином 1998). Електричну енергију 1964, а водом се снабдева преко локалног водовода и са извора. Има четвороразредну ОШ, две продавнице мешовите робе и др. Производња кромпира, пасуља, црног и белог лука, млека и млечних прерађевина (сир и кајмак) тржишно је оријентисана.

ЉУТОГЛАВА (1.111 ст.), ратарско-сточарско (50,72% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (435 m) северним падинама Захачког винограда (461 m), с обе стране железничке пруге Пећ–Приштина, 3 km северно од пута истог правца, 13 km источно од Пећи. Површина атара износи 539 ha. Помиње се и под именом *Љутоглаве*. Назив је, по предању, фитогеографског порекла – од *љутих трава* којих и данас има по ливадама и пашњацима у атару. Обједињује четири махале (*Ђерим ахила*, *Кучевића*, *Милановци* и *Зећина*). Припада старим српским селима. Наводи се у Жичкој повељи 1220, а под данашњим именом помиње се 1485. (19 кућа). Садашње ст. је албанско (Берише, Краснићи и др.), досељено у XVIII в. из северне Албаније и после II светског рата (по иселавању Срба) из Ругове (Дугањиве, Кућиште, Боге, Јошаница и др.), када се досељава и муслимански живаљ из Горњег Подимља. Последње српске породице (Ђетковићи, Бабићи, Мугоше, Кењићи, Протићи и др.) иселиле су се у периоду 1961–1981, а нарочито после Брионског пленума 1966. год. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електрично осветљење добија 1968, а водом се снабдева са извора. Има железничку станицу, две воденице поточаре, шест продавница мешовите робе и др. Производња поврћа (паприка, парадајз, купус, кромпир и др.), млека, сира и кајмака тржишног је карактера.

МАЛА ЈАБЛАНИЦА (787 ст.), ратарско-сточарско и виноградарско (44,19% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (520–560 m) обалама Ланишта, леве притоке Белог Дрима, у подножју Дудеша (624 m), 11 km СИ од Пећи. Површина атара износи 2.377 ha. Дели се на групе родовских кућа (*Елезај* и др.), а у окружењу главног дела насеља, у подножју Суве планине (2039 m), постоји више "катуна", летњих сточарских станова смештених по цирковима, богатим водом и "пашом". Убраја се у стара српска села. Помиње се под називом *Јабљанича* (10 кућа) 1485. год. Садашње ст. је албанско (Рецај, Елезај, Бљакај, Муљај и др.), досељено у XVIII в. из северне Албаније и после II светског рата из околних насеља, а последње српске породице (Лабовићи, Петровићи и др.) иселиле су се у периоду 1961–1981. год. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електричну енергију добија 1973, а водом се снабдева са извора и преко гравитационих водовода. Има осморазредну ОШ

”Моша Пијаде”, цамију и др. Производња млека и млечних прерађевина (сир и кајмак) и грождја (виноградарство наслеђено од старинаца, расељених Срба) тржишно је оријентисана.

МАЛИ ШТУПЕЉ (106 ст.), сточарско (78,94% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у подножју Тафа Ћићеса (1600 m) и Кукавице (1596 m), 1 km северно од Руговске клисуре и пута Пећ–Чакор–Мурино, 8,5 km СЗ од Пећи. Припада крају Ругово (200 km²) – око горњег и средњег тока Пећке Бистрице. Површина атара износи 3.080 ha. Значајно присуство у атару има ”шарени” (црвено-бели) мермер који се користи у грађевинарству. По предању, назив се везује за главно својство географског положаја: *штупељ* – забито место, забит и сл. Просторно се развија у висинској зони 1000–1240 m. Дели се на четири махале (*Брођај*, *Ибердемај*, *Кастрати* и *Бећирај*), у чијем окружењу има неколико ”катуна” – летњих сточарских станова. Убраја се у стара насеља која се помињу у XIII и XIV в. Претпоставља се да првобитно представља једно насеље – *Штоупељ* (наводи се у време цара Душана 1355) и *Шабока* (1485. – 18 кућа), са сада посебним насељима Велики Штупељ и Лаз Белопаћ. Садашње ст. је албанско (родови Љајићи, Вукли, Кастрати, Шекулар и др.), староседелачко (”поарбанашени” Срби, род Шекулар, раније Шекуларци) и досељено (старином из Малесије у Албанији) као католичко (касније прихватило ислам) у XVIII в., после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем, када се старо ст. раселило. Преци данашњих албанских родова су најпре били привремено (лети) настањени у ”катунима”. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,5 (1981). Електрифициран је 1984, а водом се снабдева са крашких извора, од којих је најпознатији *Врела е Бећира*, у чијој близини има старих воденица. Има четвороразредну ОШ и цамију. У руралном привређивању посебан значај има овчарство (вуна, млеко, сир, маслац и кајмак), домаћа радиност (производи од вуне – ћилими, сеаде, чарапе, декице и др.; и израда ”дрводељских” предмета – муштикле, фруле, варјаче, каце, преслице, виле, грабуље, посуђе и др.), сеча и продаја огревног и грађевинског дрвета и сакупљање и продаја боровница и лековитог биља.

МАЉЕВИЋЕ (162 ст.), сточарско (90,37% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Шеху Љутове, 1 km северно од пута Пећ–Чакор–Мурино, у висинском појасу 1140–1300 m, 15 km СЗ од Пећи. Припада крају Ругово (200 km²) – око горњег и средњег тока Пећке Бистрице. Површина атара износи 3.502 ha. У атару се налази велика *пећина* (у махали *Љутово*), која се лети користи за план-

довање стоке. На неким топографским картама означено је називом *Малевићи*. Повезује две махале: *Маљај* (*Малевићи*) и *Љутово*, у чијој околини се налазе ”катуни” – летњи сточарски станови, лоцирани у мањим црковима богатим водом и ”пашом”. О ранијој хришћанској прошлости насеља сведоче остаци старог католичког гробља и др. Садашње ст. је албанско (фис Клименте, родови Љајићи, Шекулар и др.), староседелачко (”поарбанашени” Срби, род Шекулар, раније Шекуларци) и досељено (старином из Малесије у Албанији) као католичко (касније прихватило ислам) у XVIII в., после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем, када се старо ст. раселило. Преци данашњих албанских родова су најпре били привремено (лети) настањени у ”катунима”. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија 1984, а водом се снабдева са крашких извора. У руралном привређивању у посебан значај има овчарство (вуна, млеко, сир, маслац и кајмак), домаћа радиност (производи од вуне – ћилими, сеаде, чарапе, декице и др.; и израда ”дрводељских” предмета – муштикле, фруле, варјаче, каце, преслице, виле, грабуље, посуђе и др.), сеча и продаја огревног и грађевинског дрвета и сакупљање и продаја боровница и лековитог биља.

МИЛОВАНАЦ (153 ст.), ратарско-сточарско (59,31% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (440–450 m) левој долинској страни Бинце, десне притоке Пећке Бистрице, 1 km јужно од локалног пута Пећ–Крстовац (асфалтиран 1974), 11,5 km ЈИ од Пећи. Припада К.О Почешће (411 ha). До 1980. год. носи назив *Миловановац*. Подељен је на групе родовских кућа (*Берише*, *Краснићи*, *Кацоли*, *Кући*, *Мартинај*, *Веселјај* и др.). Под називом *Миљан* (21 кућа) помиње се 1485. год. Ст. је национално хетерогено – албанско, исламско и католичко, досељено из северне Албаније, и црногорско-српско (слави *Ђурђевдан*, *Ђурђиц*, *Св. Николу* и др.; Бољевићи, Рашовићи, Ђуровићи, Ћоровићи и др.). Срби и Црногорци су се средином 1999. год. раселили под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,1 (1981). У М. је рођен *Душан Мугоша Дућ*, народни херој. Струју добија 1966, а водом се снабдева из копаних бунара.

НАБРЉЕ (1.898 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (51,38% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, с обе стране старог пута ка Клини, у висинској зони 440–460 m, 9 km источно од Пећи. Површина атара износи 437 ha. Назив добија по топографском положају – лоцирано *на брду*. Дели се на два засеока: *Горње* и *Доње Набрђе*. Ст. је преовлађујуће албанско, досељено почетком XVIII в. из северне Албаније и после

II светског рата из Ругове (Дреље, Кућиште, Мали и Велики Штупељ, Маљевиће, Боге, Алагина река, Јошаница и др.), и српско (почетком 1999. – 17 кућа, слави *Св. Јована Крститеља, Св. Аранђела и Св. Николу*). Средином 1999. год. Срби (Нововићи, Ивановићи, Поповићи, Корићанин и др.) су се раселили под притиском албанских екстремиста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија 1964, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има осморазредну ОШ "Новица Павићевић", четири приватне стругаре, два стоваришта грађевинског материјала, осам продавница мешовите робе и др. Производња поврћа (паприка, парадајз, купус и др.) и воћа (јабуке, крушке, шљиве и јагоде, у новије време) тржишног је карактера.

НАКЛО (698 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (40,27% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, с обе стране старог пута ка Клини, 1 km северно од пута Пећ–Приштина, 7,5 km источно од Пећи. Површина атара износи 259 ha. Простире се у висинском појасу 455–465 m. Повезује два засеока: *Горње и Доње Накло*. Убраја се у стара српска села насељена Албанцима у XVIII в. Помиње се 1220. у Жичкој повељи, а под именом *Накиљ* (9 кућа) 1485. у турском попису, као и касније. Ст. је албанско (Никћи, Берише, Краснићи, Јакупи, Љајићи и др.), досељено из северне Албаније и од почетка 60-их год. XX в. из Ругове (Мали Штупељ, Јошаница, Маљевиће и Шкреље), и српско (слави *Св. Јована Крститеља и Св. Николу*; сеоска слава – "крста" *Тројице*). Срби су се средином 1999. год. под притиском албанских шовиниста и терориста раселили. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Православна црква Св. Тројице (опљачкана и оштећена током лета 1999) подигнута је 1981. год. Електричну енергију добија 1964, а водом се снабдева из копаних бунара. Има дом културе, две продавнице мешовите робе и др. Производња поврћа (паприка, парадајз, купус и др.) и воћа (јабуке, крушке и шљиве) тржишно је оријентисана.

НЕПОЉЕ (571 ст.), ратарско-сточарско (52,09% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (390–400 m) левој долиној страни Дечанске Бистрице, десне притоке Белог Дрима, у подножју Бандере (490 m), 26 km ЈИ од Пећи. Припада К.О. Глођане (975 ha). Помиње се 1485. год. Првобитно српско насеље је расељено у време турске окупације. Садашње ст. је албанско (католичке конфесије), досељено крајем XVII и почетком XVIII в. из северне Албаније (фис Клименте). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија 1968, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, католичку цркву и

др. Производња поврћа (паприка, парадајз, купус и кромпир) тржишног је значаја.

НОВИ РАУШИЋ (543 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (35,12% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (500–520 m) долиним странама Раушићког потока, изворишног крака Бинце, с обе стране локалног пута Пећ–Баране, 7,5 km јужно од Пећи. Припада К.О. Раушић (727 ha). До 1975, када добија статус самосталног насеља, представља физиономски део Старог Раушића (1921. *Раушићи* – 48 домова и 553 житеља, а данас Раушић). Основан је после I светског рата, када се насељавају Црногорци из Васојевића, Куча, Братоножића и др., који су се временом највећим делом иселили (Вуковићи, Брновићи и Гилићи). Садашње ст. је албанско, досељено после II светског рата, куповином имања и кућа, већином из Раушића, муслиманско, досељено од почетка 60-их год. XX в. из Полимља, и црногорско (слави *Св. Јована, Бурђиц, Св. Аранђела и Св. Николу*; Никчевићи, Пауновићи и Јокићи). Под притиском албанских шовиниста и терориста средином 1998. год. Црногорци су се раселили. Индекс (i_s) демографског старења 1981. год. износи 0,1. Електрично осветљење добија 1964, а водом се снабдева из копаних бунара. Већина житеља запослена је у предузећима и установама у Пећи. Производња поврћа (паприка, парадајз, купус, кромпир и др.), млека и млечних прерађевина (сир, кајмак и маслац) и воћа (шљиве, јабуке, крушке, трешње и др.) тржишно је оријентисана.

НОВО СЕЛО (2.306 ст.), ратарско-сточарско (27,36% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (480–520 m) десној долиној страни Белог Дрима и његове притоке Сушице, у подножју Дудеша (624 m), с обе стране пута (већи део на десној) Пећ–Рожаје (асфалтиран 1975), 9 km СИ од Пећи. Површина атара износи 2.396 ha. Обухвата два засеока: *Бурнуте и Пељај (Пелићи)*. Припада старим српским насељима. Под именом *Новосела* (30 кућа) помиње се 1485. год. Ст. је етнички мешовито – албанско (Брдунај, Авдуљај, Цамај, Зека, Подримћаку, Пељај и др.), досељено крајем XVII и почетком XVIII в. из северне Албаније, црногорско (Јокићи, Прашчевићи, Бојчићи, Пипери, Гаровићи, Брковићи, Здравковићи и др.), досељено после I светског рата из Васојевића, Куча и Братоножића, муслиманско, досељено од 60-их год. XX в. из Горњег Полимља, и српско (слави *Св. Јована Крститеља, Св. Аранђела и Св. Николу*). Срби су се средином 1999. год. под притиском албанских екстремиста раселили. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електрично осветљење добија 1964, а водоснабдевање је колективно (од 1979. са извора Белог Дрима). Има осморазредну ОШ "22. децембар", две

цамије, здравствену амбуланту, шест продавница мешовите робе и др. Знатан број мештана запослен је у Пећи. Производња поврћа (паприка, парадајз, кромпир, купус и др.), млека и млечних прерађевина (сир, кајмак и маслац) тржишног је карактера.

ОЗРИМ (748 ст.), ратарско-сточарско (42,26% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (455–480 m) десној долиној страни Белог Дрима, десне саставнице Дрима, с обе стране пута (већи део на десној) Пећ–Косовска Митровица, 11 km СИ од Пећи. Површина атара износи 231 ha. Дели се на групе родовских кућа (*Ељшани*, *Шаља* и др.). Под називом *Озрин* (13 кућа) помиње се 1485. год. Ст. је преовлађујуће албанско, досељено у XVIII в. из северне Албаније, а има и Црногорца (почетком 1999. – 5 кућа) досељених после I светског рата из Васојевића, Куча и Братоножића (славе *Св. Аранђела* и *Св. Николу*; Армуши, Спалевићи, Вукотићи и др.). Срби су се иселили у периоду 1961–1981, када су знатним делом расељени и Црногорци, а последње црногорске породице расељене су се средином 1999. год. под притиском албанских екстремиста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија 1964, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и извори). Има осморазредну ОШ "Братство-јединство", МЗ и др. Производња поврћа (паприка, парадајз, купус и др.), бостана, млека и млечних прерађевина тржишног је значаја.

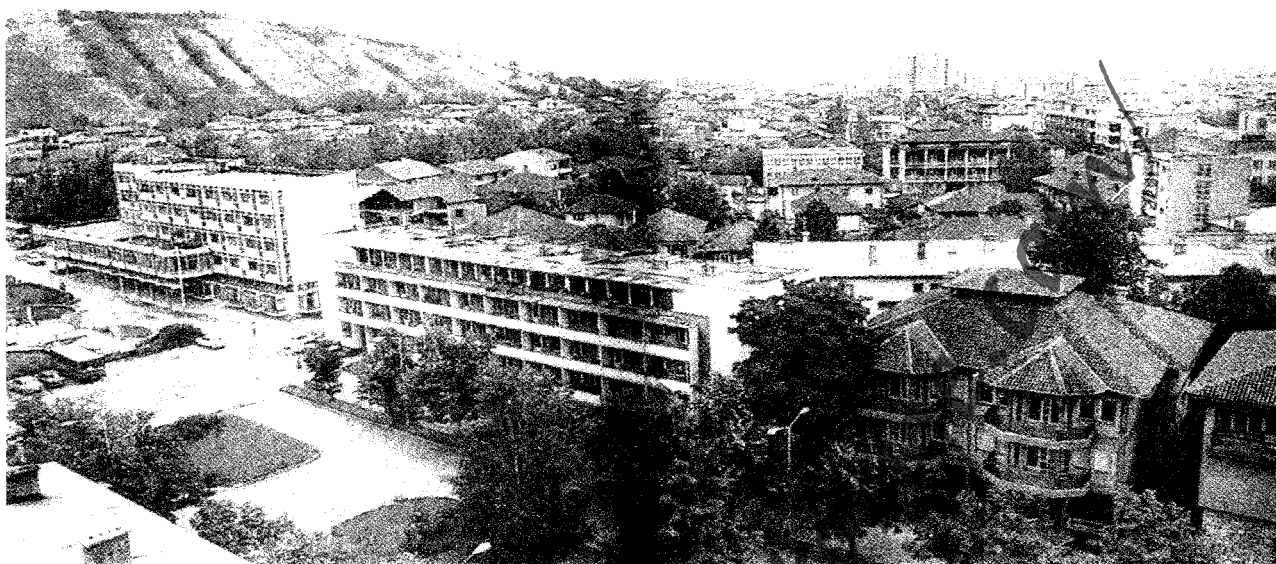
ОСОЈЕ (23 ст.), ратарско-сточарско (30,23% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (470–475 m) десној обали Белог Дрима, десне саставнице Дрима, 3 km јужно од пута Пећ–Косовска Митровица, 12 km источно од Пећи. Припада К.О. Рухот (387 ha). Назив, по предању, добија по положају на *осојној* долиној страни. Првобитно представља физиономски део Озрима. Статус самосталног насеља добија 1978. год. Дели се на групе сродничких кућа (*Бабићи*, *Радевићи*, *Дашићи*, *Зечевићи* и др.). Ст. је албанско, старином из Озрима, и црногорско – 39,13%, досељено после I светског рата из Васојевића, Куча и Братоножића (слави *Св. Аранђела* и *Св. Николу*). Под притиском албанских шовиниста и терориста средином 1999. год. Црногорци су расељени. Индекс (i_s) демографског старења 1981. год. износи 0,2. Електричну енергију добија 1964, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и извори). Производња поврћа (паприка, парадајз, купус и др.), бостана, млека и млечних прерађевина тржишног је карактера.

ПАШИНО СЕЛО (1.089 ст.), приградско (32,01% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, 2 km источно од раскрснице путева Пећ–Рожаје и Пећ–Ко-

совска Митровица, у висинској зони 480–490 m, 5 km СИ од Пећи. Припада К.О. Требовић (423 ha). После II светског рата постепено се физиономски спаја са урбаном територијом Пећи. Основано је у време турске окупације као читлук у Пећком пољу. Ст. је албанско, досељено највећим делом после II светског рата (Ругова – Мали Штупељ, Пепићи, Дреље и др.). Последње српске породице (Ђошовићи, Јовановићи, Ивановићи, Дашићи, Јашовићи и др.) иселиле су се у периоду 1961–1981. год. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија 1964, а водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводну мрежу Пећи). Има четвороразредну ОШ (настава на албанском језику) и др. Неки аграрни производи су тржишног карактера (паприка, парадајз, купус, кромпир, млеко, сир, кајмак, јагодичасто воће и др.). Већина мештана запослена је у Пећи.

ПЕПИЋЕ (153 ст.), сточарско (81,52% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама Шеу Лугове, у подножју Кршина (1981 m), 3 km северно од пута Пећ–Чакор–Мурино, 18 km СЗ од Пећи. Припада крају Ругово (200 km²) – око горњег и средњег тока Пећке Бистрице. Површина атара износи 1.030 ha. Помиње се и под именом *Петићи*. Назив, по предању, потиче од личног имена – *Пено*, оснивача села. Просторно се развија у висинској зони 1420–1600 m. Обухвата пет махала (*Љакај*, *Ваћај*, *Алићкај*, *Деспотај* и *Дрешај*) и неколико "катуна" – привремених сточарских станова, лоцираних у црковима богатим водом и "пашом". На старију хришћанску прошлост насеља указују остаци старог католичког гробља у махали *Љакај* и цркве на месту Кодра Деут. Садашње ст. је албанско (фис Клименте, родови Љајићи и Вукли), старином из Малесије у Албанији, досељено као католичко (касније прихватило ислам) током XVIII в., после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем, када се старо ст. раселило. Преци данашњих албанских родова су најпре били привремено (лети) настањени у "катунима". Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрифицирано је 1984, а водом се снабдева са извора. Има четвороразредну ОШ. У руралном привређивању посебан значај има овчарство (вуна, млеко, сир, маслац и кајмак), домаћа радиност (производи од вуне – ћилими, сецаде, чарапе, декице и др.; и израда "дрводељских" предмета – муштикле, фруле, варјаче, каце, преслице, виле, грабуље, посуђе и др.), сеча и продаја огревног и грађевинског дрвета и сакупљање и продаја боровница и лековитог биља.

ПЕЋ (68.163 ст.), полифункционални урбани центар истоимене општине (603 km², 80 насеља и 92.946 ст.) и Пећког округа (2.450 km², 317 насеља и 414.187 ст.),

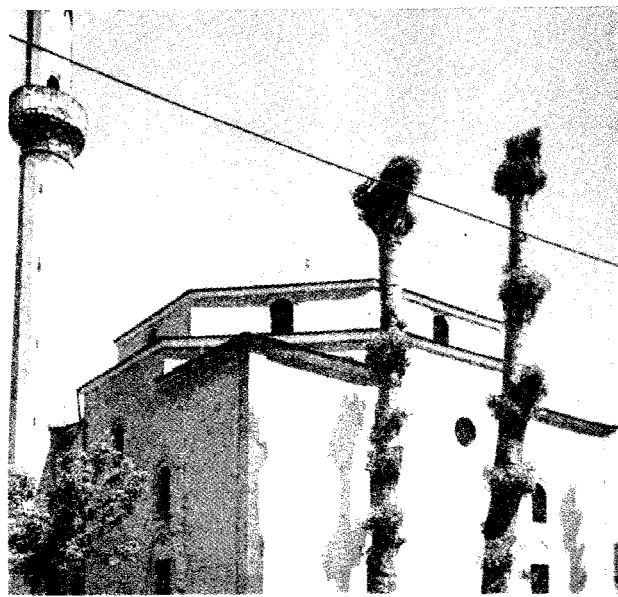
Панорама Пећи

у Метохији (4.329 km²), на алувијалним терасама с обе стране Пећке Бистрице, која је узводно од града усекла *Руговску клисуру* (дугачку 23 km, дубоку 1000 m), у подножју Паклена (1589 m) и Копривника (2481 m), 82 km западно од Приштине и 389 km ЈЗ од Београда. Географске координате су 42°40' с.г.ш. и 20°18' и.г.д. Површина катастарске територије износи 2.520 ha. По предању, назив се различито тумачи: води порекло од *плочастих стена* (раније коришћене за покривање кровова) којих и данас има у урбаном окружењу; потиче од *пећина* испосница (XIII–XV в. — про-

глашене културним добром 1966) којих има у непосредној близини града, у Руговској клисури изнад Пећке патријаршије; и повезује се са некадашњим гајењем свилене бубе (на турском језику *ipek* — свила, свилени конац). Просторно се развија у висинској зони 485–660 m. Урбаном композицијом обједињује 23 целина: *Стару чаршију* (XV–XIX в.), *Карагач* (помиње се 1485. као посебно насеље са 5 кућа), *Пуавац*, *Протину махалу*, *Букуреш*, *Каљају*, *Какарић*, *Табане*, *Институт насеље*, *Теролит*, *Расадник*, *Железничко насеље*, *Јерињак*, *Капешницу*, *Кривоглаву*, *Рингов насе-*

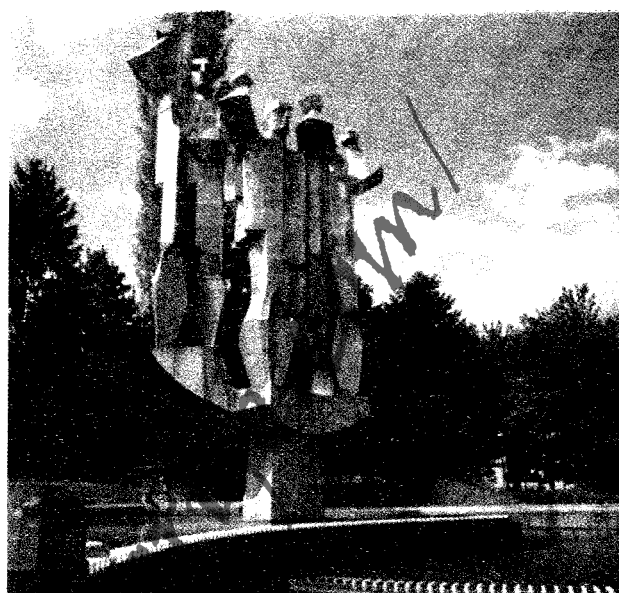
Пећка патријаршија (XIII век)

Бајракли џамија (XV век)

Пећ – кућа са доклатима (сада библиотека)

Споменик револуције у пећком парку Карагач

ље, Шећеранску колонију, Гимназијско насеље, Брежаник I, II и III, нова насеља "Владе Раичевића" и "Пећко поље". Стара чаршија повезује четири мања дела (Дугачка чаршија, Окољ, Ђилим чаршија и Ковачка чаршија) која су 1970. проглашена културним добром. Одликује се знатном урбанистичком уређеношћу. Почети електрификације везани су за 1928. када је изграђена мања дизел-електрана (снаге 100 kVA) која је снабдевала погоном млинско постројење и осветљавала неколико главних градских улица. Касније, 1934. год. на извору Белог Дрима подигнута је ХЕ "Радевац" (снаге 180 kVA). Статус *вароши* добија 1919. год. Први ГУП израђен је 1955, а у граду се налазе три парка: *Карагач*, *Мали парк* и *Рајчевића парк* (има егзотично дрвеће и цвеће различитог географског порекла – Грчка, Турска, Израел, Египат, Француска и др.). Ст. је национално мешовито – већинско албанско, досељено од краја XVII в. (северна Албанија и др.) до најновијег времена (метохијска насеља и др.), а има Срба (староседеоци – Витићи, Стефанчевићи, Белићи, Чукићи, Петровићи, Котлајићи и др.), Црногораца, Муслимана, Рома и др. Најстарије албанске породице су Беголи, Ђаводи, Сахацију, Ђиколи и др. Српско-црногорски живаљ, осим незнатног броја који сада живи под заштитом Кфора у Пећкој патријаршији, средином 1999. год. расељен је под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс демографског старења (i) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Припада старим српским насељима основаним на месту са траговима предсловенске насељености. Формиран је на месту неког римског насеља, а помиње се у XI в. До почетка XIII в. носи назив *Ждрело*, које се помиње у Хвостанској жупи. Први

писани помен под данашњим именом датира из 1202. год. Седиште архиепископије постаје 1253, а Патријаршија је у њему проглашена 1346. год. Од тада до 1766. год. је резиденција српских архиепископа и патријарха. У том периоду постаје културно-религиозни и национални центар Срба, место окупљања српског живља и њиховог организованог отпора Турцима. Познат је и као полазиште сеоба Срба под патријарсима Арсенијем III Чарнојевићем (1690) и Арсенијем IV Јовановићем Шакабентом (1737). Под називом *Инек* (138 кућа) помиње се 1485. год. Под османлијском окупацијом (када се наводи као *касаба*) је од 1462. до 29. октобра 1912. год. У то време страдао је више пута: 1690. и 1831. спаљен је од Турака, а 1738/39. год. његово ст. страдало је од "чуме" (куге). Убрзан развој бележи од почетка XX в. Статус *вароши* добија 13. јуна 1919. год. Културно-споменичко наслеђе је разноврсно, обимно и сведочи о дуговременој насеобинској историји: антички локалитет Градина (II–IV в., културно добро од 1978), Пећка патријаршија (XIII в.), остаци старог патријаршијског гробља (XIV–XIX в., културно добро од 1958), Бајракли џамија (XV в., културно добро од 1957), надгробни споменик Халил бега у дворишту Куршумли џамије (1545, културно добро од 1966), Дефтердар џамија (XVII в.) са гробовима Дефтердара и његове жене Фате – културно добро од 1971, остаци сарог Хамама (XVII в., културно добро од 1971), Хамам џамија (XVII в., културно добро од 1971), споменик жртвама фашистичког терора на *Карагачу*, споменик борцима из II светског рата код хотела "Метохија", три спомен-бисте народним херојима: Бори Вукмировићу, Рамизу Садику и Милатину Поповићу у Малом парку и др. Има Предшкол-

ска установу "Дара Драгишић", седам осморазредних ОШ, пет СШ (Гимназија "Свети Сава", Економско-трговинска школа "Милева Вуковић", Машинско-електротехничка школа "Шабан Спахија", Уметничка школа и Специјална школа за слепо и слабовиду децу), Вишу економску школу, Факултет за трговину и банкарство "Јанићије и Даница Карић", Народну библиотеку "Његош" (знатним делом уништена 1999. од албанских шовиниста и терориста), Народно позориште "Миладин Поповић", Међукомунални историјски архив, КУД "Свети Сава", Ансамбл аутохтоног фолклора "Ругова" (негује фолклорну традицију – ношња, песме и игре, Руговске области), радио "Метохија", пијаци (пијачни дани – *субота и среда*), хотел "Корзо", приватни хотел "Дипон", мотеле "Дарданија", "Карагач" и "Јусај", 12 МЗ ("Центар", "Пуховац", "Капешница", "Карагач", "Рамиз Садику", "Џемајл Када", "Солитер", "Кристал", "Радован Вуковић", "Брежаник I", "Брежаник II" и "Брежаник III") и др. Носиоци и иницијатори привредног развоја су многобројна предузећа, од којих посебан значај имају: "КОРЕХ" (индустрија кожне и крзнене конфекције – 1.195 радника, основана 1958), "Застава Рамиз Садику" (производи делова и прибора за моторна возила – 1.190 радника, основана 1968), "ПКБ Пећка пивара" (700 радника), "Аутопревоз" (превоз путника – 400 радника), "17. новембар" (трговина – 293 радника), ДД "Метохија" (угоститељство и туризам – 260 радника), ЈП "Јавна хигијена" (185 радника), ДД "Дрвни комбинат" (167 радника), "Ударник-комерц" (трговина – 143 радника), "Продукт" (прехрамбена индустрија – 120 радника), "ПКБ Пољопривреда" (95 радника), "Трговина" (92 радника), ДД "Металне конструкције" (металска индустрија – 87 радника), Предузеће за производњу грађевинског материјала "Транспром" (65 радника), "Dukađini" (графичка индустрија – 55 радника), "Петранс" (транспорт робе – 57 радника), ДД "IKL" (производња бицикли – 56 радника), "Метохија-ремонт" (ауто-сервис – 48 радника), ДД "Изградња" (грађевинарство – 45 радника) и др.

ПИШТАНЕ (174 ст.), ратарско-сточарско (56,06% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (420–440 m) десној долинској страни Бинце, десне притоке Пећке Бистрице, и северним падинама Дубочака (506 m), 12 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 445 ha. Под именом *Почештја* (25 кућа) помиње се 1485. год. Ст. је већинско српско (слави *Св. Јована, Митровдан, Св. Николу* и др.; сеоска слава – "крста" *Пренос моштију св. Николе*; Савовићи, Богичевићи, Радуловићи, Бошковићи, Миладиновићи, Ратковићи, Милосављевићи, Јанићевићи, Рашовићи и др.), староседелачко, а има и Албанаца (Берише и др.), католичке вероисповести, досељених у XVIII в. из северне Албаније и

Црногораца досељених после I светског рата (Васојевићи, Братоножићи, Кучи и др.). Срби и Црногорци су се средином јуна 1999. год. под притиском албанских шовиниста и терориста иселили. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). Електрифицирано је 1966, а водом се снабдева из копаних бунара и са извора. Има две продавнице мешовите робе. Производња поврћа (паприка, парадајз, кромпир и др.) тржишно је оријентисана.

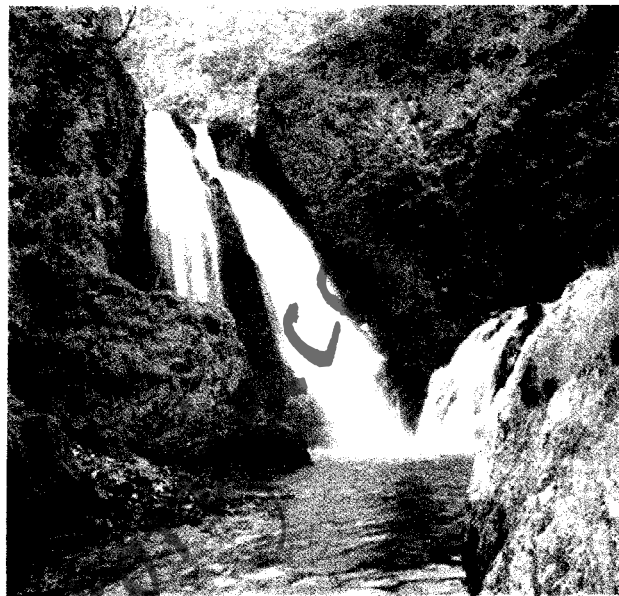
ПЛАВЉАНЕ (500 ст.), приградско (27,31% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (460–470 m) левој долинској страни Пећке Бистрице, десне притоке Белог Дрима, с обе стране железничке пруге и пута Пећ–Приштина, 6 km источно од Пећи. Површина атара износи 122 ha. Назив, по предању, води порекло од честих *поплава, плавења* насеља у прошлости. У народу се означава називом *Плављане*. После II светског рата постепено се физиономски спаја са урбаном територијом Пећи. Под називом *Плакани* (14 кућа) помиње се 1485. год. Ст. је преовлађујуће албанско (Гаши, Кељменди, Дрешај и др.), досељено у XVIII в. из северне Албаније, а има Рома и Црногораца (2 куће, Шошкићи и Галевићи). После II светског рата досељава се знатан број Албанаца из Ругове. Последње српске и црногорске породице иселиле су се у периоду 1981–1991. год. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Старо запустело српско гробље (XVI–XVIII в.) проглашено је 1966. год. културним добром. Електричну енергију добија 1964, а водоснабдевање је колективно (прикључак на градску водоводну мрежу Пећи). Већина мештана економску егзистенцију остварује у Пећи, а ратарством, сточарством и воћарством се баве као допунским привредним гранама.

ПОЧЕШЋЕ (733 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (71,75% аграрног ст.) сеоско насеља разбијеног типа, на (440–460 m) десној долинској страни Пећке Бистрице, десне притоке Белог Дрима, с обе стране локалног пута Пећ–Крстовац, 9 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 411 ha. По предању, назив води порекло од густе шуме – *почешће* шуме, у чијој близини је формирано село. Дели се на две физиономске целине: *Село (Почешће)* и *Белинце*. Под називом *Почеста* (6 кућа) помиње се 1485. год. Ст. је албанско (Битићи, Краснићи, Шаља и др.), српско и црногорско, досељено после I светског рата из Васојевића, Куча, Братоножића и др. Српски и црногорски живаљ (15 кућа, славе *Св. Петку, Бурђиц, Св. Ђорђа, Св. Аранђела* и *Св. Николу*; Малишићи, Ристовићи, Радуновићи, Ђуровићи, Видићи, Јукићи, Ћоровићи и Пејушковићи) средином 1999. год. расељен је под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс демографског старе-

ња (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија 1964, а водом се снабдева из копаних бунара. Има осмозредну ОШ "Почешће", МЗ, Земљорадничку задругу "Почешће" (4 радника), четири продавнице мешовите робе и др. Производња поврћа (паприка, парадајз, кромпир, пасуљ и др.), млека, кајмака, сира и воћа (јабуке, шљиве и крушке) тржишног је карактера.

РАДАВАЦ (1.345 ст.), ратарско-сточарско (29,46% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (500–600 m) долинским странама (већи део на левој) Белог Дрима, и његове леве притоке Јабланице, у подножју Русолије (2382 m), с обе стране пута Пећ–Рожаје, 9 km СИ од Пећи. Површина атара износи 559 ha. У атару, у подножју поменуте планине, на 575 m а.в. налази се *Радавачка пећина*, дугачка 3 km (испитана 2 km), са два улаза, неколико нивоа пећинских канала, разноврсним накитом – сталактити и сталагмити, више језера, када, дворана и сл., из које избија моћно крашко врело (0,63 до 17,27 m³/sek.) – *извор Белог Дрима* (користи се за потребе водоснабдевања Пећи и Пећке Бање или Источке Бање), чија вода се после 50 m стропштава низ *водопад* висине 28 m. Насеље се помиње и под именом *Радовац*. Просторно обједињује две целине: *Радавац* и *Нови Радавац* (основан 1929, када се насељавају Црногорци – Николетићи, Мартиновићи, Обрадовићи, Радовићи, Влаховићи, Стефановићи и др.). Под називом *Радавча* (19 кућа) помиње се 1485. у турском попису. Археолошки локалитет *Радавачке пећине* (више периода праисторије) проглашен је 1966. год. културним добром. Садашње ст. је албанско (Фејза, Ељецај, Зекај, Брдунај и др.), досељено крајем XVII и почетком XVIII в. из Малесије (Албанија), а има и осталих етничких припадника – Црногорци (славе *Св. Василија, Митровдан, Св. Аранђела* и др.), Муслимани, досељени после II светског рата из Полимља и др. Црногорци су се средином 1999. год. раселили под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија 1964, а водом се снабдева са извора Белог Дрима. Има МЗ, здравствену амбуланту, ХЕ "Радавац" (изграђена 1935, снаге 1,5 MW) на Белом Дриму, земљорадничку задругу, откупну станицу лековитог биља, две велике воденице поточаре, Спортско друштво "Русолија" и др. Знатан број мештана запослен је у Пећи. Повртарство (паприка, парадајз, кромпир, купус, краставац и др.), стока и сточарски производи (млеко, сир, кајмак и маслац) имају тржишни значај.

РАУШИЋ (2.720 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (59,35% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, са леве стране пута Пећ–Дечане–Ћаковица, у висин-

Извор Белог Дрима

ској зони 510–540 m, 6 km јужно од Пећи. Површина атара износи 727 ha. Помиње се и под називима: *Стари Раушић* и *Раушићи*. Садашњи назив добија 1975. год. Обухвата две физиономске целине: *Стари Раушић* и *Морину*. До 1975. год. чини једно насеље – *Стари Раушић* (1921. *Раушићи* – 48 домова и 553 житеља), са сада самосталним селом Нови Раушић. Ст. је албанско (Гаши, Баћоли, Воци, Мулићи, Аџијај и др.), досељено крајем XVII и почетком XVIII в. из северне Албаније. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија 1964, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има осмозредну ОШ "29. новембар", цамију, МЗ, здравствену амбуланту, Земљорадничку задругу "Раушић" и три продавнице мешовите робе. Производња поврћа (паприка, парадајз, купус, кромпир и др.), млека и млечних прерађевина (сир, кајмак и маслац) и воћа (шљиве, јабуке, крушке, трешње, ораси и др.) тржишно је оријентисана.

РАШИЋ (937 ст.), ратарско-сточарско (64,23% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (480–500 m) долинским странама Прони Беховци, леве притоке Дечанске Бистрице, јужно од пута Пећ–Баране, 14 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 310 ha. Под називом *Радуљовац* (5 кућа) помиње се 1485. год. Ст. је албанско (Брицопа, Гапи, Безера и др.), досељено из северне Албаније крајем XVII и почетком XVIII в., а има и Црногораца (славе *Св. Аранђела, Св. Николу* и др.; Перовићи, Радованићи, Шћекићи и др.) досељених после I светског рата из Васојевића, Куча и Братоножића. Последње српске породице иселиле су се у периоду 1961–1981, нарочито после Брионског плену-

ма (1966), а црногорске средином 1998. год. под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија 1973, а водом се снабдева из копаних бунара. Има МЗ и др. Производња поврћа (купус, кромпир, паприка и др.), млека и млечних прерађевина (сир, кајмак и маслац) тржишног је карактера.

РОМУНЕ (454 ст.), ратарско-сточарско (53,63% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (440–460 m) левој долиној страни Пећке Бистрице, десне притоке Белог Дрима, 1 km јужно од пута Пећ–Приштина (асфалтиран 1973), 11 km источно од Пећи. Површина атара износи 306 ha. Обједињује два засека: *Горње* и *Доње Ромуње*. Помиње се под именом *Романича* (7 кућа) 1485. год. Ст. је албанско (Ахметај, Гаши, Мусај и др.), досељено из северне Албаније почетком XVIII в., а било је и Срба (славе *Св. Николу* и др.; Димићи, Мијатовићи, Аксићи, Пејице, Богићевићи и др.) који су се средином јуна 1999. год. под притиском албанских шовиниста и терориста раселили. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електричну енергију добија 1966, а водом се снабдева са извора. Има продавницу мешовите робе, стовариште грађевинског материјала, спортски центар, Рвачки клуб "Први мај" и др. Производња поврћа (паприка, купус и др.) је тржишна.

РОСУЉЕ (193 ст.), ратарско-сточарско (77,61% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долиној страни Пећке Бистрице и њене притоке Макве, у ЈИ подножју Дубочака (506 m), 3 km јужно од пута Пећ–Приштина, 18 km источно од Пећи. Површина атара износи 452 ha. Помињу се и под именом *Росуља*. Простиру се у висинском појасу 400–440 m. Деле се на два засека: *Горње* и *Доње Росуље*. Наводе се под називом *Росуа* (59 кућа) 1485. у турском попису. Ст. је преовлађујуће албанско (Краснићи, Берише и др.), досељено почетком XVIII в. из северне Албаније, а има Црногораца (Јанковићи, Станковићи, Шошкићи, Ђулафићи, Мијовићи, Ђилас, Сајчићи и Бојићи), досељених после I светског рата из Васојевића, Бјелопавлића, Куча и др., и Срба. Црногорци и Срби су се средином 1999. год. раселили под притиском албанских екстремиста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добијају 1982, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и извори). Имају четвороразредну ОШ са наставом на српском језику, живинарску фарму, продавницу мешовите робе, воденицу поточару и др. Поврће (купус, кромпир, парадајз и др.), стока, млеко и млечне прерађевине (сир, кајмак и маслац) тржишног су значаја.

РУХОТ (722 ст.), ратарско-сточарско (63,18% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долиној страни Белог Дрима, десне саставнице Дрима, северно од старог пута Пећ–Клина, 12 km источно од Пећи. Површина атара износи 387 ha. Просторно се развија у висинској зони 430–440 m. Подељен је на групе сродничких кућа. Ст. је албанско, досељено крајем XVII и почетком XVIII в. из Малесије у Албанији. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осморазредну са наставом на албанском језику и четвороразредну ОШ са наставом на српском језику и др. Водом се снабдева из копаних бунара.

СВРКЕ (631 ст.), ратарско-сточарско (55,01% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између токова (470–500 m) Белог Дрима и његове десне притоке Пећке Бистрице, 3 km северно од пута Пећ–Приштина, 18 km источно од Пећи. Површина атара износи 820 ha. Помињу се и под именом *Сврхе*. Деле се на групе родовских кућа. Под називом *Смрка* (24 кућа) наводе се 1485. год. Ст. је албанско (Тафај, Бајрами, Идризај и др.), досељено крајем XVII и почетком XVIII в. из северне Албаније и Дукађина, а од осталих етноса већу заступљеност имају Срби (староседеоци) и Црногорци (досељени после I светског рата). Српско-црногорски живаљ (слави *Св. Стефана*, *Св. Николу* и др.; Доганчићи, Мирковићи, Бошковићи, Марковићи, Дончићи, Ераковићи, Поповићи и др.) расељен је средином 1999. год. под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добијају 1968, а водом се снабдевају из копаних бунара. Имају четвороразредну ОШ, две продавнице мешовите робе и др. Производња поврћа (паприка, парадајз, купус, кромпир, пасуљ и др.), млека и млечних прерађевина (сир, кајмак и маслац) је тржишна.

СИГА (428 ст.), ратарско-сточарско и воћарско-виноградарско (19,07% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (560–600 m) левој долиној страни Сушице, десне притоке Белог Дрима, 2,5 km западно од пута Пећ–Рожаје, 8 km северно од Пећи. Површина атара износи 354 ha. По предању, назив је педогеографског порекла, од земље *сиге* која се користи за побољшање плодности земљишта ("калцификацију – поправку земљишта"). Спада у средњовековна српска насеља. Год. 1921. броји 30 домова и 125 житеља. Данашње ст. је етнички мешовито – српско (слави *Св. Јована Крститеља*, *Св. Ђорђа* и др.; сеоска слава *Митровдан*; Дашићи, Јашовићи и др.), албанско, насељено у периферијским деловима атара, ромско и др. Под притиском албанских екстремиста Срби су се средином 1999. год. раселили. Индекс (i_s) демографског

старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Православну цркву Св. Ђорђа (сада посвећена Св. Димитрију) из XVI в., проглашену културним добром 1968, опљачкали су и знатно оштетили септембра 1999, после доласка међународних мировних снага УН, албански шовинисти и терористи. Електрично осветљење добија 1965, телефонске везе 1997, а водоснабдевање је колективно (прикључак на урбани водовод Пећи од 1996. – користи воду са извора Белог Дрима) и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, МЗ, три продавнице мешовите робе, неколико кречана (северно од насеља) и др. На Сишкој планини (2262 m) мештани имају "катуне" (летње сточарске колибе) – *Сишки станови*. Већина житеља економску егзистенцију остварује у Пећи. Производња млека и млечних прерађевина (сир и кајмак) тржишно је оријентисана.

ТРЕБОВИЋ (1.570 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (15,93% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, са леве стране железничке пруге Пећ–Приштина и обе стране старог пута ка Клини, 6 km источно од Пећи. Површина атара износи 423 ha. Помиње се и под именом *Требовићи*. Назив, по предању, води порекло од давнашњег страдања од "чуме" (куге), када је ст. села скоро *истребљено*. Простире се у висинском појасу 420–430 m. Спада у стара српска насеља. Помиње се у Жичкој повељи 1220. и под називом *Требнош* (11 кућа) 1485. у турском попису. Ст. је преовлађујуће албанско, досељено крајем XVII и почетком XVIII в. из северне Албаније, као и од 60-их год. XX в. до наших дана из Ругове (Маљевиће и Шкрелје), а има Црногораца (славе *Св. Аранђела* и *Св. Николу*), досељених после I светског рата из Васојевића, Братоножића и Куча, и Срба (славе *Св. Јована Крститеља*). Српско-црногорски живаљ (Лекићи, Поповићи, Перовићи, Дабетићи, Меденице и др.) се већином иселио после II светског рата, почев од 60-их год., када се насељавају Руговци, а потпуно средином 1999. под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). У Т. је рођен *Слобо Перовић*, познати вајар. Електрично осветљење добија 1964, а водом се снабдева из копаних бунара. Има осморазредну ОШ "Скендербег", здравствену амбуланту, МЗ, два стоваришта грађевинског материјала, две стругаре, пет продавница мешовите робе и др. Аграрна производња је "свагдасарска" и сопствене потребе. Већина мештана запослена је у Пећи.

ТРСТЕНИК (867 ст.), ратарско-сточарско (80,18% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (420–430 m) десној долиној страни Белог Дрима, десне саставнице Дрима, с обе стране железничке пруге Пећ–Приштина и старог пута ка Клини, 14 km источ-

но од Пећи. Површина атара износи 496 ha. Обухвата три махале: *Село (Трстеник)*, *Бугаре* и *Бакарач*. Помиње се под називом *Траконик* (7 кућа) 1485. у турском попису. Ст. је већином албанско, досељено у XVIII в. из северне Албаније, и српско (1999. – 2 куће, славе *Св. Јована Крститеља*). Срби су се иселили средином 1999. год. под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија 1973, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и извори). Има осморазредну ОШ "Препород", МЗ и др. Производња поврћа (паприка, парадајз, купус, кромпир, пасуљ и др.), млека и млечних прерађевина (сир, кајмак и маслац) је тржишна.

ТУРЈАК (343 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (73,94% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (440–490 m) долинимским странама (већи део на десној) Турјачког потока (Макве), десне притоке Пећке Бистрице, и јужним падинама Дубочака (506 m), 16 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 599 ha. По предању, назив води порекло од биогеографског пејзажа у време оснивања села (*турјак* – густе шуме). Настао је почетком XVIII в. Год. 1921. броји 26 домова и 215 житеља. Ст. је већином албанско (Краснићи и др.), досељено у време формирања насеља из Малесије (Албанија), а било је и Црногораца (славе *Св. Аранђела* и *Св. Николу*; Милачићи, Бојићи, Мишљен и др.) досељених после I светског рата из Куча, Васојевића и Братоножића, који су се средином 1998. год. иселили под притиском албанских екстремиста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрифициран је 1973, а водом се снабдева из копаних бунара и са извора. Има осморазредну ОШ. Производња поврћа (паприка, парадајз, купус и др.), воћа (шљиве, јабуке, крушке и др.), млека и млечних прерађевина (сир, кајмак и маслац) је тржишно оријентисана.

ЉУШКА (1.537 ст.), приградско (40,96% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (470–480 m) левој долиној страни Пећке Бистрице, десне притоке Белог Дрима, с обе стране железничке пруге и савременог пута Пећ–Приштина, 4,5 km источно од Пећи. Површина атара износи 230 ha. Убраја се у стара српска насеља. Ст. је албанско (Берише, Вокши, Ђеку, Гаши, Хајдари и др.), досељено почетком XVIII в. из северне Албаније и од почетка 60-их год. XX в. из Ругове (Дугањиве, Кућиште, Алагина Река, Пепиће, Шкрелје, Јошаница и др.), а има и осталих етничких припадника – Роми, Срби (славе *Св. Јована*, *Св. Ђорђа*, *Св. Николу* и др.; Јашовићи, Живалевићи, Бојовићи и др.) и др. Срби су се средином 1999. год. иселили под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс демограф-

ског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија 1964, телефонске везе 1988, а водом се снабдева из копаних бунара. Има осморазредну ОШ "Рецеп Гаши", вулканизерску радњу, шест продавница мешовите робе и др. Производња раног поврћа (бели и црни лук, спанаћ, зеље и др.) и јагоди-частиг воћа тржишно је оријентисана. Већина мештана запослена је у Пећи.

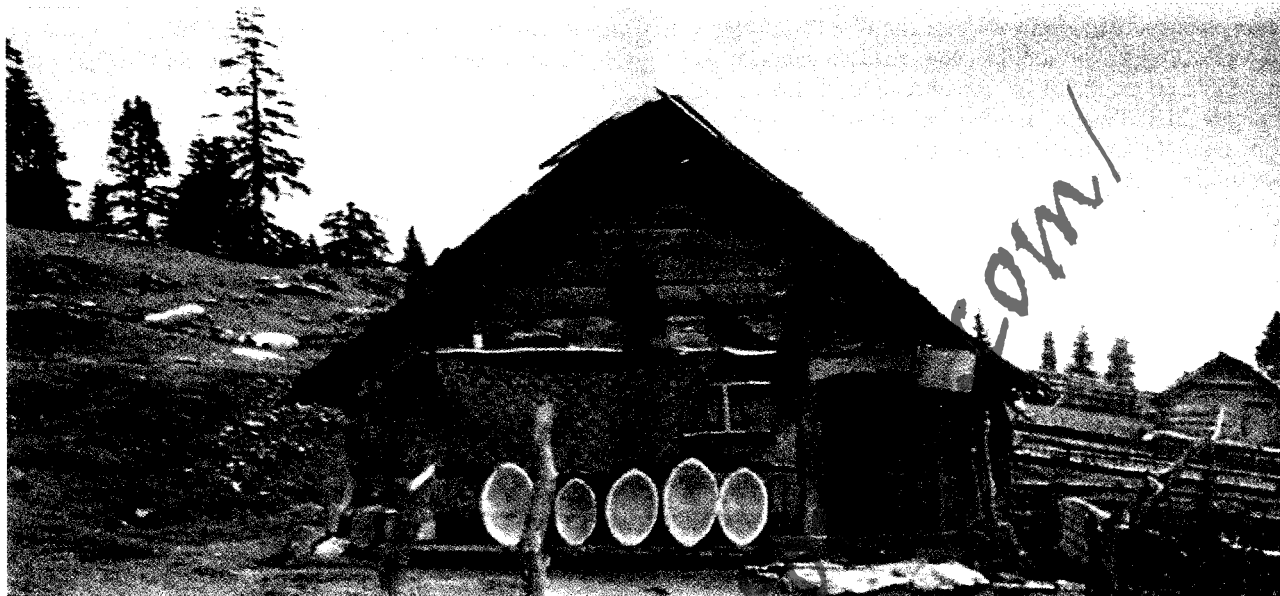
ХАЦОВИЋИ (109 ст.), сточарско (50% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама доњег тока Ацовића реке, леве притоке Пећке Бистрице, 3 km северно од пута Пећ–Чакор–Мурино, 23 km СЗ од Пећи. Припадају крају Ругово (200 km²) – око горњег и средњег тока Пећке Бистрице. Површина атара износи 561 ha. У атару, западно од села налази се пећина *Шпела Кавча*. Простиру се у висинској зони 1200–1420 m. У народу се називају *Хацовић* и *Ацовићи*. Деле на три махале: *Лекај* и *Цукај* (на десној долинској страни) и *Љуљај* (на левој), а обухватају и "катуње" – летње сточарске станове, на планини Лице (1799 m), лоциране у мањим цирковима богатим водом и "пашом". На ранију хришћанску прошлост насеља указују остаци католичког гробља. Год. 1921, када се помињу под именом *Ацовићи*, броје 34 дома и 199 житеља. Садашње ст. је албанско (фис Кичменте, родови Мурићи и Селц), старином из Малесије у Албанији, досељено у XVIII в. као католичко (касније прихватило ислам), после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем, када се старо ст. раселило. Сматра се да су преци данашњих албанских родова најпре били привремено (лети) настањени у околним "катунима". Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добијају 1984, а водом се снабдевају са извора. Имају осморазредну ОШ "Први мај", земљорадничку задругу, откупну станицу аграрних и самониклих култура, МЗ и др. У руралном привређивању посебан значај има овчарство (вуна, млеко, сир, маслац и кајмак), домаћа радиност (производи од вуне – ћилими, сецале, чарапе, декице и др.; и израда "дрвдељских" предмета – муштикле, фруле, варјаче, каце, преслице, виле, грабуље, посуђе и др.), сеча и продаја огревног и грађевинског дрвета и сакупљање и продаја боровница и лековитог биља.

ЦРНИ ВРХ (134 ст.), сточарско и воћарско-виноградско (17,06% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у подножју Паклена (1589 m), 5 km северно од Пећи. Површина атара износи 1.504 ha. Простире се у висинском појасу 660–900 m. Подељен је на две махале (*Горња* и *Доња*) и три засеок (*Летина*, *Лазовићи* и *Дашићи* или *Вучји лаз*), а има и "катуње" (сезонске сточарске станове) на Волујку (2014 m). При-

пада старим српским селима. Помиње се 1220. у Жичкој повељи и под именом *Черновирха* (37 кућа) 1485. у турском попису. Ст. је српско (слави *Св. Јована Крститеља*, *Св. Алимпија*, *Св. Ђорђа* и *Св. Николу*; *Дашићи*, *Живаљевићи*, *Гојковићи* и др.) и албанско, досељено после II светског рата (насељено у периферијским деловима атара ка Пећи) из околних села. До 1965. било је 85 српских кућа. Средином 1999. год. српски живаљ се иселио под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). Струју добија 1962, а водоснабдевање је индивидуално: са чесми – Брест и Вапра, и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, споменик посвећен формирању (1937) I обласног комитета КПЈ и др. У атару се раније експлоатисао нискокалорични еоценски лигнит, а у засеоку *Летина* успева питоми кестен, који има тржишни значај.

ЧЕЛОПЕК (934 ст.), ратарско-сточарско (49,12% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (430–440 m) левој долинској страни Прони Беховиц, леве притоке Дечанске Бистрице, и падинама Седове (498 m), с обе стране локалног пута Пећ–Непоље (асфалтиран 1973), 19,5 km ЈИ од Пећи. Површина атара износи 406 ha. Назив, по предању, добија по *челопеку* – "безводној, тврдој и посној земљи". Обједињује неколико физиономских делова (*Каменица*, *Гаши*, *Циганска махала* и др.). Спада у стара српска села. Помиње се 1485. год. Данашње ст. је албанско, досељено почетком XVIII в. из северне Албаније и ромско. Последње српске породице иселиле су се у периоду 1961–1981. год. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија 1968, а водом се снабдева из копаних бунара и са извора. Има цамију (делимично разорена током ратних сукоба 1998), две продавнице мешовите робе и др. Производња поврћа (паприка, парадајз, кромпир, купус и др.), млека и млечних прерађевина (сир, кајмак и маслац) тржишно је оријентисана.

ЧУНГУР (411 ст.), приградско (22,24% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, поред (470 m) старог пута Пећ–Клина, 6 km источно од Пећи. Припада К.О. Накло (259 ha). Физиономски је спојен са урбаном територијом Пећи. Основан је као заселак Накла. Статус посебног насеља добија 1975. год. Ст. је преовлађујуће ромско (72,75%), досељено од 60-их год. XX в., а има и осталих етничких припадника (Албанци, Срби и др.). Под притиском албанских екстремиста средином 1999, после доласка међународних мировних снага УН, српски живаљ је расељен. Индекс (i_s) демографског старења 1981. год. износи 0,1. Струју добија 1964, а водом се снабдева из копаних бунара. Мешта-

Катун – летње сточарско насеље, на Проклетијама

ни су познате занатлије (казанције, калајиције, "тенеће-ђије" или лимари, амрелције и др.) и трговци.

ШКРЕЉЕ (86 ст.), сточарско (88,58% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у изворишту Шкрељске реке (Југу и Шкрељит), десне притоке Кошутанске реке, у подножју Хајле (2403 m), 6 km северно од пута Пећ–Чакор–Мурино (изграђен 1926), 26 km СЗ од Пећи. Припада крају Ругово (200 km²) – око горњег и средњег тока Пећке Бистрице. Површина атара износи 1.049 ha. Садашње географско име добија по племену – *Шкрељо*, које се доселило из Малесије у Албанији. Просторно се развија у висинском појасу 1380–1500 m. Обухвата три махале са родовским именима (*Хусај*, *Бајримерај* и *Рецај*) и више "катуна" (сезонских сточарских станова) лоцираних у мањим цирковима богатим водом и "пашом". Убраја се у стара насеља. О ранијој хришћанској прошлости насеља сведоче трагови старог католичког гробља и цркве. Под именом *Шебовић* (22 куће) помиње се 1485. у турском катастарском попису и касније (1921. – 34 дома и 143 житеља итд.). Садашње ст. је албанско (Љајићи, Вукли, Селц и Шкрељо), досељено у XVIII в. из Малесије као католичко (касније прихватило ислам), после сеобе Срба под патријархом Арсенијем IV Јовановићем, када се старо ст. раселило. Сматра се да су преци данашњих албанских родова најпре били привремено (лети) настањени у "катунима" – летњим сточарским становима. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија 1984, а водоснабдевање је индивидуално (извори и гравитациони водоводи). Има четвороразредну ОШ и др.

ПЕЋИНЦИ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	15	7.3	92.7	10.6	9.1	390.4	351.4	43.5	44.0
1971.	-	15	9.2	90.8	12.4	4.5	475.3	365.6	42.9	42.8
1981.	-	15	11.6	88.4	-3.6	1.4	535.8	368.5	43.7	40.5
1991.	-	15	12.1	87.9	6.7	0.8	538.8	405.4	45.9	47.6

АШАЊА (1.486 ст.), ратарско (28,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (79 m) ниској дилувијалној тераси и обалама Прогарске Јарчине, римског мелиорационог канала из IV в. који се и данас користи, с обе стране пута Купиново–Стара Пазова, 29 km ЈИ од Пећинаца. Површина атара износи 4.214 ha. Основана је и просторно се развија дуж две фосилне обалске греде упоредничког правца, где је изграђена улица широка више од 100 m, и према северу, дуж пута ка Старој Пазови. Касније, када је мелиорацијама снижен ниво фреатских вода, уз поменућу улицу подигнути су задружни дом, здравствена станица и ред стамбених зграда. Први пут се помиње 1714, а потом је расељена (наводи се као пустара на имању заповедника српске милиције Вука Исаковића). Од 1756, када је поново насељена, у саставу је посавске Војне границе. Кроз историју има променљиву насељеност (1769. – 683, 1888. – 756, 1910. – 1.468, 1932. – 1.555 житеља итд.). Ст. је српско (90,8%), које ту живи од формирања насеља, а има и осталих националности (Словаци, Роми, Немци и др.). До краја II светског рата, када су се већином раселили, живело је и око 100

Немаца. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,6 (1991). Православни храм (до темеља срушен крајем II светског рата) Св. архангела Гаврила обновљен је 1972. год. Водом се снабдева преко јавног водовода (75,1% домаћинства) и дворишних чесми прикључених на јавни водовод (17,9%). Има осмозразредну ОШ, МЗ, амбар са котобањом из 1929. (привредна архитектура), спомен-бисту Владе Обрадовића Каменог, народног хероја, здравствену и ветеринарску амбуланту, земљорадничку задругу, погон конфекције "КОБО" и др.

БРЕСТАЧ (1.031 ст.), ратарско (59,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (80 m) пространој сремској дилувијалној тераси, унутар разгранатих меандара једног фосилног корита Криваје, с обе стране прилазног пута Пећинци–Обреж, 12 km ЈЗ од Пећинаца. Површина атара износи 1.852 ha. Насеље има ушорене куће са улицама радијално распоређеним унутар меандара фосилног корита Криваје. Око централног трга су православни храм Св. архангела Гаврила (1750), четвороразредна ОШ, МЗ, задружни дом, пошта и др. Спада у стара насеља. Помиње се 1520. год. у поседу деспотице Јелене. Потом је расељен почетком XVIII в., па 1744. год. обновљен. У прошлости има више ст. него данас (1910. – 1.422, 1921. – 1.357, 1931. – 1.395 житеља итд.). Од давнина, као и данас, ст. је већинско српско – 96,1%, а има и осталих националности (Роми, Македонци, Хрвати и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,7 (1991). Водоснабдевање је углавном колективно (јавни водовод – 81,8% домаћинства).

ДЕЧ (1.346 ст.), ратарско (23,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (78 m) пространој сремској дилувијалној тераси, с обе стране локалног пута Купиново–Стара Пазова, 20 km ЈИ од Пећинаца. Површина атара износи 3.288 ha. Поменути друм представља окосницу физиономског развоја. Насеље има основу у облику слова "Т" и радијалну структуру. ЈИ од села, на потесу Дечки виногради, формирано је мање *викенд-насеље*, а кроз јужну периферију села пролази канал *Галовица*, један од два највећа у Срему. Настао је између 1734. и 1756. год. на територији Војне границе, када се насељава српски живаљ. Крајем XIX в. српска етничка хомогеност нарушена је планском колонизацијом Немаца (200 ст.), који су се крајем II светског рата иселили. Током историје мења популациону величину (1869. – 756, 1890. – 1.326, 1910. – 1.771, 1921. – 1.680 житеља итд.). Садашње ст. је преовлађујуће српско (84,7%), а има Рома (5,3%), Хрвата, Македонаца, Словенаца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,7 (1991). Православни храм Св. Вазнесења Господ-

њег подигнут је 1831. (обнављање је у току). Водом се снабдева преко јавног водовода (79,9% домаћинства), са дворишних чесми прикључених на јавни водовод (14%) и др. Има осмозразредну ОШ, амбар из 1897. (културно добро од 1980), задружни дом, МЗ, здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту, земљорадничку задругу са економским двориштем и млином, неколико приватних производних занатских радионица, а у северним периферијским деловима насеља граде се две велике магацинске и производне хале. Бостан, кромпир, живина и сир су главни тржишни производи.

ДОЊИ ТОВАРНИК (1.076 ст.), ратарско (30,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (78 m) пространој и благо заталасаној сремској дилувијалној тераси, где су околне утолеглице доскора биле баре (*Велика и Мала Трсковача, Фаркашица* и др.), с обе стране пута Пећинци–Купиново, 11 km јужно од Пећинаца. Површина атара износи 2.128 ha. Формиран је на греди, где је изграђена прва улица, која се простире управно на пут. Након исушивања околних бара, основана је и улица уз поменути друм. Дворишта тих кућа редовно плаве подземне воде. Припада старим насељима. Помиње се 1403. год., од када има сталну насељеност до ратова крајем XVII в., када је расељен. Као пустара наводи се 1737. год., а касније и као континуирано насељено село са променљивом популационом величином (1910. – 1.122, 1921. – 1.047, 1931. – 1.120, 1948. – 840 житеља итд.). Ст. је српско (88,6%), а има и осталих националности (Роми, Хрвати, Македонци и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,6 (1991). Православна црква посвећена Св. апостолима Петру и Павлу саграђена је 1754. год. (срушена у II светском рату, па после рата обновљена). Водом се снабдева преко сопствених (локалних) водовода (51,4% домаћинства), из бушених бунара (9,6%), уличних јавних чесми са водом из посебних извора (14,4%) и др. Има предшколску установу, осмозразредну ОШ, МЗ, здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту, земљорадничку задругу, пољопривредну апотеку и др.

КАРЛОВЧИЋ (1.224 ст.), ратарско-сточарско (33,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (78 m) пространој и благо заталасаној сремској дилувијалној тераси, с обе стране локалног пута Рума–Београд, 14 km ЈИ од Пећинаца. Површина атара износи 3.132 ha. Издуженог (линијског) је облика у упоредничком правцу (по фосилним обалским гредама) са широком главном улицом, у чијој средини је утолеглица. Под именом *Мали Карловци* у писаном документу помиње се 1567. год. Током 1745. год. К. је укључен у Војну границу. Почетком XX в. има знатну насељеност

Ловачка чека у Обедској бари

(1910. – 1.737, 1921. – 1.676, 1931. – 1.936, 1948. – 1.470 житеља итд.). Ст. је претежно српско (90%), а има и осталих етничких припадника (Роми и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,8 (1991). Православни храм посвећен Св. оцу Николају – пренос моштију, подигнут је 1809. год. (обновљен 1988). Водом се снабдева преко јавног водовода (73,2% домаћинстава), са дворишних чесми прикључених на јавни водовод (11,5%) и др. Има осморазредну ОШ, омладински дом, МЗ, здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту и др.

КУПИНОВО (2.009 ст.), ратарско и шумарско (25,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (77 m) једном изразитом рту сремске дилuviјалне терасе, у окружењу *Обедске баре*, на западу, и редовно плављене алувијалне равни Саве, на југу, с обе стране пута ка Пећинцима, 31 km ЈИ од Пећинаца. Саобраћајне везе са централном Србијом су слабе и одвијају се скелом, која повремено ради. Површина атара износи 8.120 ha. У атару знатно пространство заузимају самоникле и сађене шуме (3.128 ha), већином тополе и храста, и *Обедска бара* – заштићен природни резерват (површине 7,2 km², дужине 13,5 km, ширине 750 m, дубине 12 m), мртваја – старо и напуштено корито Саве, познато стечиште птица мочварица и селица (орнитолошки резерват европског значаја) и разноврсне дивљачи (видре, вукови, лисице, дивље свиње и др.). Насеље има троугласту основу, као и рт терасе на коме је изграђено. Иницијални физиономски део представља главна улица (ЈЗ–СИ), где су лоциране све јавне зграде, од које се одваја неколико краћих улица. Претечу данашњег насеља представља стара тврђава *Купиник*,

Хотел у Обедској бари

чије руине су на обалским гредама ЈИ периферије *Обедске баре*. *Купиник* се 1388. год. помиње као "краљевски град" и извесно време припадао је српским деспотима Стефану Лазаревићу, Ђурђу Бранковићу, Вуку Гргуревићу и Ђорђу Бранковићу. Током освајања Београда, Турци 1521. год. освајају и руше тврђаву, која након тога није обнављана. У XIX и XX в. бележи убрзан развој (1869. – 1.289, 1880. – 1.401, 1900. – 2.148, 1910. – 2.368, 1921. – 2,4 хиљ. житеља и сл.). Од оснивања насеља до данас ст. је углавном српско (87,6%), а има Рома (6,2%), Словака, Хрвата и др. До

Етно-парк Купиново

краја II светског рата, када су се повукли са окупаторском војском, било је и стотинак плански насељених Немаца. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,8 (1991). У насељу се налазе три православна храма: Св. апостола и јеванђелисте Луке подигнут 1456. (обновљен 1957), Св. Благовести из 1501. (у рушевинама) и Св. Тројице изграђен 1814. год. (мипиран од усташа 1944). У близини села постојала је и мала црква Мајке Ангелине, која је због честих страдања од поплава и трошности срушена 1930. год. Водом се снабдева преко јавног водовода (75% домаћинства), са дворишних чесми прикључених на јавни водовод (18,5%), преко сопствених водовода (3,2%) и др. Има осморазредну ОШ "Душан Вукасовић Диоген", МЗ, заштићен етно-парк (114 ага и 22 м²) са рестаурираним сеоским стамбеним и привредним објектима (у *Обедској бари* планирано је и постављање елемената традиционалног дрвеног градитељства Срема), два амбара из 1909. и 1915. (културна добра од 1976), кућу звану "финансијска касарна" (XVIII в.), земљорадничку задругу, шумску управу и др. Знатан број мештана запослен је у шумарству.

ОБРЕЖ (1.417 ст.), ратарско (24,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (79 m) јужној граници сремске дилувијалне терасе ка алувијалној равни Саве, СЗ од *Обедске баре*, с обе стране локалног пута Пећинци–Купиново, 21 km јужно од Пећинаца. Површина атара, где шуме захватају 4.012 ha, износи 6.553 ha. Просторно се више развија по фосилним обалским гредима поред поменутог пута него непосредно уз пут. Обухвата две дуге улице упоредничког правца и краћу дуж прилазног пута. Помиње се у писаним документима 1713, од када је стално насељен. Од средине XVIII в. је у саставу Војне границе. Има индикација да се село *Крстац* (*Keresztec*), које се помиње 1520. и 1714, налазило у СЗ делу данашњег атара. Кроз историју О. има променљиву насељеност (1869. – 633, 1880. – 726, 1900. – 1.254, 1910. – 1.390 житеља итд.). Ст. је српско (89,4%), а има и других националности (Роми 4%, Словаци, Црногорци и др.). До краја II светског рата било је и око 400 Немаца, насељених у време аустријске колонизације Војводине, који су се тада раселили. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,5 (1991). Православна црква Преображења Господњег подигнута је 1749. (обновљена 1990). Водом се углавном снабдева преко јавног водовода (82,1% домаћинства) и са дворишних чесми прикључених на јавни водовод (6,8%). Има осморазредну ОШ, МЗ, здравствену и ветеринарску амбуланту, пошту, пољопривредну задругу и апотеку, фабрику конфекције "КОБО", хотел (западно од насеља уз *Обедску бару*), поред кога је мање *викенд-насеље* са 20 викендица и др.

ОГАР (1.111 ст.), ратарско (29% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (79 m) пространој сремској дилувијалној тераси, уз једно фосилно корито *Вуковичке баре*, с обе стране локалног пута Пећинци–Купиново, 13 km јужно од Пећинаца. Површина атара износи 4.078 ha. Физиономски нуклеус села чини улица трасирана по фосилној обалској предци (северно од Вуковичке баре), упоредничког правца, са центром у њеном средишњем делу. У новије време, после обимних мелиорационих радова у околини, формиране су још две нове улице дуж наведеног пута. Помиње се 1702, 1713. у саставу Земунског властелинства, 1745. у склопу Војне границе и касије (1910. – 1.218, 1921. – 1.205, 1931. – 1.289 житеља итд.). Током XIX в. насељен је мањом групом Немаца, који су се по завршетку II светског рата повукли са окупаторском војском. Ст. је српско (96,5%), а има Црногораца, Хрвата и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,5 (1991). Православни храм посвећен Св. оцу Николају – пренос моштију, подигнут је 1747. год. Водом се углавном снабдева преко јавног водовода (59,4% домаћинства) и сопствених водовода (29,5%). Има четвороразредну ОШ, МЗ, здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту, погон за производњу хидраулике (у саставу "Inexlifam" из Старе Пазове) и др. Производња поврћа (купус, паприка и др.) тржишно је оријентисана.

ПЕЋИНЦИ (2.422 ст.), центар истоимене општине (489 km², 15 насеља и 20.077 ст.) панонског типа, у централном делу Срема (3.836 km²), предеоно целине Војводине, на (85 m) вишем и оцедитом делу сремске дилувијалне терасе, с обе стране локалног пута Рума–Купиново и путева за Стару Пазову и околна села, Сибач и Шимановце, 2 km јужно од ауто-пута Београд–Загреб, 24 km ЈИ од Сремске Митровице и 43 km СЗ од Београда. Географске координате су 44°55' с.г.ш. и 19°58' и.г.д. Површина грађевинског рејона насеља, по актуелном ГУП-у из 1981. (измене и допуне 1985), износи 217 ha, а катастарска 1.926 ha. Основа насеља је крстастог облика са радијалним распоредом улица. У новије време постепено се трансформишу у насеље са савременом физиономијом и начином живота људи. Централни део насеља карактеришу изразито урбане одлике (стамбене вишеспратнице, модерни објекти друштвеног стандарда и сл.). Савремено физиономско ширење остварује се ка северу, према ауто-путу Београд–Загреб. Под именом *Пекјинци* помињу се 1416. год. Током историје бележе различиту насељеност (1869. – 909, 1880. – 1.031, 1900. – 1.276, 1921. – 1.425, 1931. – 1.501 житељ итд.). Интензивнији развој имају после II светског рата, нарочито од 1960, када постају центар новоформиране општине настале од периферних делова бивших срезова Рума, Стара

Пазова и Земун. До тада спадају у насеље са искључиво аграрним привређивањем. У то време почиње процес индустријализације насеља: 1963. год. основана је фабрика "Машинопрема" (производња вибрационих набијача и металних оплата за грађевинарство), која је радила до 1974, 1976. почиње са радом шећерана, а потом је изграђен велики силос и основано ГП "Стандард" и друга мања предузећа. Ст. је српско – 92,6% (месна слава *Пренос моштију св. Николе*), а има Хрвата, Рома, Црногораца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,4 (1991). Православни храм посвећен Св. оцу Николају – пренос моштију, подигнут је 1777. год. Електрично осветљење добијају пре II светског рата, а водоснабдевање је претежно колективно (јавни водовод – 92,4% домаћинстава). Имају предшколску установу, осморазредну ОШ "Слободан Бајић Паја", Машинску школу "Миленко Веркић Неша", дом културе, седмодневну манифестацију "Октобарски дани културе", дом здравља, банку, развијено занатство (зидари, молери и др.), ветеринарску станицу, земљорадничку задругу и др. Сваке треће недеље у месецу одржавају се *робни вањари*. У пољопривредној производњи, где је запослено 17,8% укупне популације насеља, доминира приватни сектор, а главни тржишни производи су шећерна репа и бостан.

ПОПИНЦИ (1.219 ст.), ратарско-сточарско (52,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (84 m) вишем и оцедитијем делу сремске дилувијалне терасе, с обе стране локалног пута Пећинци–Стара Пазова, 3,5 km северно од ауто-пута Београд–Загреб, 4 km СИ од Пећинаца. Површина атара износи 2.228 ha. Крстастог су облика, са центром на месту где се секу две главне улице. Јужном периферијом села пролази стари римски мелиорациони канал Прогарска Јарчина, који је на овој територији ван функције. Припадају старим насељима. Помињу се 1308. год. Средином XVIII в. су у саставу Војне границе, а у XIX и XX в. имају променљиву насељеност (1890. – 1.147, 1900. – 1.365, 1910. – 1.520, 1921. – 1.531, 1931. – 1.642 житеља итд.). Након завршетка I српског устанка у П. је извесно време боравио војска Карађорђе. Ст. је српско (88,8%), а има Рома (7,2%), Хрвата, Бугара и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,8 (1991). Православна црква Св. архангела Гаврила сазиђана је 1772. год. Струју добијају пре II светског рата, а водом се снабдевају преко јавног водовода (77,9% домаћинстава), са дворишних чесми прикључених на јавни водовод (9,3%), из бушених бунара (5,1%) и др. Имају четвороразредну ОШ, МЗ, здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту, земљорадничку задругу, више занатских радионица и др. Водећи тржишни производи су бостан, кромпир,

живина и сир, који се већином продају на београдским пијацама (Зелени венац, Каленић и др.).

ПРХОВО (771 ст.), ратарско-сточарско (40,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (79 m) пространој сремској дилувијалној тераси, с обе стране локалног пута Рума–Пећинци–Београд, 4 km ЈИ од Пећинаца. Површина атара износи 2.282 ha. Обухвата једну улицу упоредничког правца простирања, дуж које су распоређене јавне и стамбене зграде, лоцирану на фосилној обалској греди која је доскора била окружена барама. Кроз западну периферију села пролази римски мелиорациони канал Прогарска Јарчина, прокопан још у IV в. Убраја се у стара насеља. Помиње се 1403. год. У XVIII в. најпре припада Земунском властелинству, а касније улази у састав Војне границе. Крајем XIX и у првој половини XX в. бележи већу насељеност од данашње (1890. – 918, 1900. – 999, 1910. – 1.096, 1921. – 1.044, 1931. – 1.132, 1948. – 862 житеља итд.). Ст. је српско (91,2%), а има Рома (2,2%) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,8 (1991). Православни храм Св. оца Николаја – пренос моштију, изграђен је 1808. (обновљен 1988). Водом се снабдева преко јавног водовода изграђеног 1973. (91,8% домаћинстава) и др. Има четвороразредну ОШ, зграду спомен-читалице (подигнута 1964), МЗ, здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту, земљорадничку задругу и др. Главни аграрни производи тржишног значаја су поврће, млечне прерађевине и живина.

СИБАЧ (549 ст.), ратарско (38,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (80 m) пространој сремској дилувијалној тераси – месту где се смењује њен виши и оцедитији део ка нижем и водоплавном терену, поред локалног пута ка Пећинцима, 2 km западно од Пећинаца. Површина атара износи 1.263 ha. Крстастог је облика. Повезује две унакрсне улице, на чијем раскршћу је средиште насеља (центар). Спада у стара насеља. Помиње се 1397, а током аустријске владавине налази се у саставу Митровачког властелинства. Кроз историју бележи променљиву насељеност (1734. – 17, 1756. – 20, 1774. – 44, 1810. – 55 кућа итд.). Ст. је српско (95,6%), а има Рома и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,7 (1991). Православна црква Св. оца Николаја подигнута је 1767. год. Електрично осветљење добија пре II светског рата, а водом се већином снабдева преко јавног водовода (83,3% домаћинстава). Има четвороразредну ОШ, дом културе, МЗ, ветеринарску амбуланту и др. Познат је по производњи лубеница, које су раније пласиране у Босни. Пољопривреда је интензивна, а водећи тржишни производи су кукуруз, пшеница, шећерна репа и бостан.

СРЕМСКИ МИХАЉЕВЦИ (862 ст.), сточарско-ратарско (55,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (78 m) нижем и водоплавном делу простране сремске дилувијалне терасе, северно од прокопаног магистралног мелиорационог канала Галовице, с обе стране локалног асфалтног пута Рума–Пећинци–Београд, 9 km ЈИ од Пећинаца. Површина атара износи 1.978 ha. Издуженог (линијског) су облика у упоредничком правцу. Простиру се по фосилним обалским гредама окруженим влажним утолеглицама. Потпуно је формирана само једна улица издужена дуж пута, а две друге са њом паралелне су у фази обликовања (изградње). Помињу се 1391. год. У почетку аустријске владавине прво су у саставу Земунског властелинства, а средином XVIII в. улазе у састав Војне границе. Крајем XIX и почетком XX в. имају знатну демографску величину (1890. – 914, 1900. – 1.098, 1910. – 1.177, 1921. – 1.233, а 1931. – 1.282 житеља). Ст. је српско (96,9%), а има Рома (2,4%) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,7 (1991). Православни храм Св. Јована Богослова изграђен је 1816. год. Водоснабдевање је претежно колективно (јавни водовод – 95,5% домаћинства). Имају четвороразредну ОШ, МЗ, дом културе, два амбара из друге половине XIX в. и 1906. (привредна архитектура), здравствену и ветеринарску амбуланту, пољопривредну задругу и апотеку и др.

СУБОТИШТЕ (968 ст.), ратарско (33,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (79 m) пространој сремској дилувијалној тераси уз фосилно корито Криваје, с обе стране локалног асфалтног пута Рума–Пећинци–Купиново, 7 km јужно од Пећинаца. Површина атара износи 2.397 ha. Издуженог је облика у упоредничком правцу. Просторно се развија по фосилним обалским гредама северно од корита Криваје. Обухвата две широке улице. Припада старим насељима. Помиње се 1329, а у неким историјским изворима из турског доба наводи се као *паланка*. Почетком XVIII в. је двојно насеље – *Суботиште* и *Мишковци*, па отуда мештани и данас користе оба имена. Сматра се да су *Мишковци* били у источном делу данашњег насеља, а да се *Суботиште* налазило у западном делу села. Првих деценија XX в. има више ст. него данас (1910. – 1.090, 1921. – 1.113, а 1931. – 1.295 житеља). Ст. је српско (91,6%), а има Рома, Црногораца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,7 (1991). Православна црква Рођења св. Јована саграђена је 1774. год. Водом се већином снабдева преко јавног водовода (72% домаћинства). Има четвороразредну ОШ, салаш Бугарских (1919–1940), здравствену и ветеринарску амбуланту, земљорадничку задругу, погон конфекције "КОБО" и др. Производња бостана и поврћа тржишно је оријентисана.

ШИМАНОВЦИ (2.586 ст.), ратарско (14,3% аграрног ст.) насеље (популационо највеће у општини Пећинци) збијеног типа, на (79 m) пространој сремској дилувијалној тераси, поред њеног најнижег дела – Крњешевачке депресије (75 m), с обе стране старог пута Стара Пазова–Купиново и новог локалног пута ка Пећинцима, 2 km јужно од ауто-пута Београд–Загреб, 12 km ЈИ од Пећинаца. Површина атара износи 3.426 ha. Основа насеља има облик слова "Т". Главна улица је издужена дуж фосилне обалске греде у упоредничком правцу, а споредна се пружа у источном делу паралелно са поменутиим путем. У савремено доба формирају се нове улице у околним утолеглицама, паралелне са главном. На средини главне улице формиран је модерно структуриран центар са парком, школом, црквом, домом културе и низом продавница. На северној периферији је посебна физиономска целина са једносратним и двосратним стамбеним зградама које су за своје раднике изградила београдска предузећа. Убрајају се у стара насеља. Први пут се у писаном документу помињу 1385. год. У првој половини XVIII в. припадају Земунском властелинству, а затим су укључени у Војну границу. Од почетка XIX в. имају убрзан развој (1900. – 1.775, 1910. – 1.999, 1921. – 2.052 житеља итд.). Ст. је српско (84,3%), а има Црногораца, Рома, Хрвата и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,5 (1991). Православни храм посвећен Св. оцу Николају подигнут је 1791. (обновљен 1990). Водом се снабдевају преко јавног водовода (90,4% домаћинства) и др. Имају осморазредну ОШ "Душан Јерковић Уча", земљорадничку задругу са откупном станицом пољопривредних производа (шећерна репа, сунцокрет, кукуруз и др.), мотел и др. Аграрна производња је интензивна и тржишно оријентисана. Већина мештана запослена је у привредним предузећима у Београду, Земуну и малим погонима и складиштима у самом селу ("Југоауто", "Тигар", "Веград" и др).

ПИРОТ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	72	27.1	72.9	13.1	5.7	543.4	198.0	39.5	60.3
1971.	1	72	42.3	57.7	12.5	-1.7	602.0	224.0	40.6	65.2
1981.	1	72	52.1	47.9	8.3	-7.6	574.2	276.6	45.7	63.0
1991.	1	71	59.5	40.5	4.2	-12.4	535.0	345.3	46.5	59.5

БАЗОВИК (336 ст.), сточарско-ратарско (69,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на ЈЗ падинама Старе планине (2169 m), поред саставка два изворишна крака реке Клајђе, десне притоке Темштице, 25

km СЗ од Пирота. Површина атара износи 2.227 ha. По предању, назив је фитогеографског порекла, од места где расте зова – б'з. Простире се у висинском појасу 680–700 m. Обједињује пет делова (*Базовик*, *Бранов трап*, *Кисела круша*, *Крајиште* и *Пљештица*). Помиње се у турским изворима под различитим, али сличним именима 1451. (*Бозовик*), 1576. (*Бозавик*) и 1577. под данашњим именом. После ослобођења од Турака броји 562 житеља (1878), а 1921. год. 118 домова и 810 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Ђорђа*, *Св. Мрату*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Ђурђевдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 9,9 (1991). Православна црква посвећена Св. Унуфрију изграђена је 1868. год. Електрично осветљење добија 1965, а водоснабдевање је индивидуално (извори и др.). Седиште је МК за два насеља (Б. и Орља).

БАРЈЕ ЧИФЛИК (788 ст.), приградско ратарско-сточарско (35,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у ЈЗ делу Пиротске котлине, на (340–350 m) долинским странама (већи део на левој) Расничке реке, леве притоке Нишаве, 4 km ЈЗ од Пирота. Површина атара износи 901 ha. Просторно повезује три целине: *Средсело*, *Горњу* и *Доњу малу*. Сматра се да је основан као *чифчијско* село у XVIII или XIX в. поред забареног терена – *Барје*, по чему добија данашњи назив. После ослобођења од Турака, када носи назив *Бари Чифлик*, броји 381 житеља (1878), а 1921, када се наводи под именом *Барје Чифлук*, 96 домова и 793 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,2 (1991). Струју добија 1965, а водоснабдевање је индивидуално (каптирано врело и копани бунари). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1874). Одликује се знатним обимом дневних миграција радне снаге и ученика ка Пироту.

БАСАРА (19 ст.), сточарско (73,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (900 m) северном планинском ободу Пиротске котлине, у изворишном делу Басарског и Вина дола, десних притока Нишаве, и подножју стеновитог одсека Басарски камен (1377 m), 12 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 744 ha. Назив се двојако тумачи: да потиче од сточарских колиба покривених бусењем – *бусаре*; и да је изведен од трачке речи *басара* – лисица. После ослобођења од Турака има 234 житеља (1878), а 1921. год. 25 домова и 157 житеља. У атару, на Црном врху, постоји тврђава изграђена 1892. год. Ст. је српско (већина слави *Св. Архангела*, чији дан је и сеоска слава). Индекс (i_s) демографског старења 1961. износи 0,5, а учешће старог у укупној популацији 1991. год. 100%. Електрифици-

рана је после II светског рата, а водом се снабдева са извора. Четвороразредна ОШ (отворена 1939) престала је са радом у савременом периоду.

БЕЛА (41 ст.), сточарско (78% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у долини Белске реке, десне притоке Височице, на (700 m) јужним падинама Старе планине (2169 m), 22 km СИ од Пирота. Површина атара износи 1.015 ha. У атару постоји крашко *Белско врело*, које се храни понорском водом из крашке депресије *Вртибог*. По предању, географско име села је хидрогеографског (бистра, бела река) или педогеографског порекла (*бела* земља). Подељена је на четири физиономска дела: *Врело*, *Кривину*, *Мишарину* и *Раскрсје*. Помиње се 1576/77. (целепкешки дефтер) у кази Шехирхој (Пирот). После ослобођења од Турака има 109 житеља (1878), а 1921. год. 23 дома и 200 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Петку*, *Митровдан* и *Св. Николу*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 17 (1991). Православна црква *Св. Николе*, чији дан је и сеоска слава, подигнута је 1854. год. Електрифицирана је 1973, а водом се снабдева са *Белског врела*. Четвороразредна ОШ, отворена 1934, престала је са радом у савременом периоду.

БЕРИЛОВАЦ (1.632 ст.), приградско ратарско (5,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју (400 m) Прчевца (524 m) и Шумје (539 m), СИ од Пирота, са којим представља јединствену физиономску и функционалну целину. Површина атара износи 981 ha. Назив добија по личном имену – *Берил*, влашко-румунске, куманичке или словенске основе. Обједињује две физиономске целине: *Раковицу* и *Доњу малу*. Помиње се у софијском дефтеру из 1525/26. под именом *Буриловац* и у пиротском административном подручју 1576. као *Барилофоча*. Након ослобођења од Турака, када се у попису наводи под именом *Бериловци*, броји 298 житеља (1878), а 1921. год. 75 домова и 490 житеља. Ст. је српско (слави *Митровдан* и *Св. Николу*; сеоска слава *Тројице*), а има и Рома. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,3 (1991). Електрифициран је 1968, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1927). Већина мештана запослена је у Пироту.

БЕРОВИЦА (41 ст.), сточарско-ратарско (95,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (800 m) јужном ободу Пиротске котлине, између планинских коса Дрма, Скокова (1027 m), Дренове главе (987 m) и Цераца, 18 km јужно од Пирота. Површина атара износи 737 ha. У атару се налази периодско *Беровичко језеро* (690 m а.в.), које се одводњава у крашку јаму *Пештерицу*, повезану са пећином *Ветрена дупка*, и

крашко *Беровичко поље* са понорницом *Беровичком реком*. Окосницу физиономског развоја села представља локални пут ка Камику. После ослобођења од Турака има 149 житеља (1878), а 1921. год. 21 дом и 172 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Архангела, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Пренос моштију св. Николу*). Изразито депопулационе одлике бележи од средине 50-их год. XX в. (1948. – 236, 1953. – 246, 1961. – 179 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 5,2 (1991). Струју добија 1973, а водом се снабдева са сеоске чесме.

БЛАТО (697 ст.), ратарско-сточарско (16,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у западном делу Пиротске котлине и подножју Риди и Печишта, с обе стране (400 m) асфалтног пута Пирот–Бабушница, 8,5 km западно од Пирота. Површина атара износи 1.652 ha. Назив добија по мочварном – *блатном* терену (пиротско Барје). Обједињује две физиономске целине: *Церовик* и *Црвену јабуку*. Формирано је на месту са траговима античке насељености (остаци грађевина и керамике на локалитетима Васиљевица и Гробиште). Помиње се у дефтеру 1445/46. (46 домаћинстава) и целепешком дефтеру 1567. год. После ослобођења од Турака броји 118 житеља (1878), а 1921. год. 31 дом и 187 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Петку, Митровдан, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,4 (1991). Електрифицирано је 1965, а водом се снабдева преко локалног водовода. Има четвороразредну ОШ (зачети развоја школства датирају из 1846, а садашња школа ради од 1925). Седиште је МК за три насеља (Б., Костур и Понор). Знатну заступљеност имају дневне миграције радне снаге ка Пироту.

БРЛОГ (130 ст.), ратарско-сточарско (72,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (780–800 m) долинским странама Дојкиначке реке, изворишног крака Височице, у подножју Стрчи крака (1172 m) и Страшне чуке (1169 m), с обе стране (већи део на левој) локалног пута Височка Ржана–Дојкинци, ниже од Ковачева, простора планинских ливада, 32 km СИ од Пирота. Површина атара износи 1.378 ha. Назив потиче од речи *бр'в* (брвно) и *итог* (долина, речно корито). Повезује три физиономска дела са родовским називима (*Родинци, Марковци и Пејинци*). Помиње се у дефтерима нахије Висок 1447–1489. (25 домаћинстава). После ослобођења од Турака броји 478 житеља (1878), а 1921. год. 69 домова и 497 житеља. Ст. је српско (већина слави *Петчиндан*, чији дан је и сеоска слава). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 30 (1991). Православни храм посвећен Св. Параскеви (иконостас израдили мајстори из Де-

Излетиште "Врело" у Брлогу

бра) подигнут је 1878. год. Електрифициран је 1974, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Четвороразредна ОШ, отворена 1870. (зграда подигнута 1903), престала је са радом у новије време.

ВЕЛИКА ЛУКАЊА (22 ст.), сточарско-ратарско (72,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (600 m) десној долинској страни Височице, око ушћа њене притоке Гостушке реке, 19 km СИ од Пирота. Површина атара, у коме су констатоване насlage каменог угла, износи 1.524 ha. Име је фитогеографског порекла, по ливадама – *лукама* у долини Височице. Просторно обједињује шест физиономских целина: *Трап, Ан, Чотин чивлик, Челебиџицу, Мечју дупку и Циганску малу*. Помиње се 1477. год. у попису тимара нахије Висок, под називом *Горна Луканија*. После ослобођења од Турака броји 533 житеља (1878), а 1921. год. 90 домова и 650 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Архангела и Св. Николу*; сеоска слава *Тројице*). Индекс (i_s) демографског старења 1961. износи 0,3, а учешће старог у укупној популацији 1991. год. 36,4%. У периоду после II светског рата изврстан број житеља иселио се у јужни Банат. Електрифицирана је 1974, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Имала је четвороразредну ОШ (почела са радом 1885), која је у савременом периоду затворена. У минулим временима сточарство је било тржишно оријентисано. У атару, као и у атарима Пакалештице, Копривштице и Покривеника и некадашњих самосталних насеља – Завоја и Мале Лукање (282 ha), створено је *Завојско језеро* (површина 5,53 km², дужачко 16,35 km, дужина обалске линије 40 km, максимална дубина језера 60 m), чије настајање почиње 26.

фебруара 1963. преграђивањем тока Височице клизном земљаном масом. До децембра 1964. год. нагло је створено природно урвинско језеро. Том приликом потопљено је село Завој, чијим расељавањем је формиран *Нови Завој* на северној периферији Пирота, и део села Мале Лукање, која статус посебног насеља губи 1985. год. због изградње акумулације *Завој* (изграђена бетонска брана са преливним пољем за вишак воде, прокопан 9.093 m дугачак тунел, пречника 4,5 m, од језерског дна до Пиротске котлине, изграђена ХЕ "Пирот" и др.). До *Завојског језера* изграђен је асфалтни пут, а преко њега мост (дугачак 155, широк 4 m) челичне конструкције за Копривштицу. Током стварања језера потопљена је црква Св. Вазнесења (припадала селу Завоју), грађена у XVII в. (фреске рестауриране и скинуте).

ВЕЛИКИ ЈОВАНОВАЦ (487 ст.), ратарско-сточарско (30,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у централном делу (390 m) Пиротске котлине, 1 km северно од железничке пруге и магистралног пута Пирот–Димитровград, 7 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 492 ha. Неправилног је физиономског облика са издужењима дуж локалних путева ка Малом Јовановцу, Трњани и поменутом магистралном путу. Помиње се у запису крупачке цркве 1866. под именом *Акачев Чифлик*. После ослобођења од Турака, када носи назив *Јовановац Велики*, броји 532 житеља (1878), а 1921. год. 126 домова и 918 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2,3 (1991). Електричну енергију добија 1965, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и др.). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1921). Повртарство је тржишно оријентисано.

ВЕЛИКИ СУВОДОЛ (614 ст.), ратарско-сточарско (29,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на јужним падинама Белаве (946 m), у сувој крашкој долини у подножју Водног вртопа (871 m), 3 km северно од старог пута Пирот–Бела Паланка, 8,5 km западно од Пирота. Површина атара износи 995 ha. Физиономски се развија у висинској зони 430–620 m. Савремена рурална изградња концентрисана је поред саобраћајнице која спаја село са поменутом путем. Име је орографског порекла, по *сувој долини*. Дели се на две "мале": *Мађилице* и *Тамње*. Помиње се у целепкешком списку 1576/77, под именом *Суходоли Бузурк* и у запису за шест војна обвезника 1606. као *Суходоли Бјузјурк*. После ослобођења од Турака, када носи назив *Суводол Велики*, броји 440 житеља (1878), а 1921. – *Велики Суводол*, 125 домова и 1.015 житеља. Ст. је српско (слави *Митровдан, Св. Архангела, Св. Николу* и

др.; сеоска слава *Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,5 (1991). Православна црква посвећена Св. Игњату изграђена је 1838. год. Електрично осветљење добија 1965, а водом се снабдева из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (почела са радом у другој половини XIX в., 1874. – 25 ученика) и МК за два насеља (В. и Мали Суводол).

ВЕЛИКО СЕЛО (413 ст.), ратарско-сточарско (31,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју Бегове рудине (651 m), наставка крашке површи Тепош, на контакту алувијалне равни Нишаве и кречњачког обода Пиротске котлине, 9 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 1.230 ha. Просторно се развија у висинском појасу 380–420 m. Издуженог је облика, правца простирања СЗ–ЈИ. Помиње се у запису крупачке цркве 1866. под називима *Топли Чифлик* и *Големи Чифлик*. После ослобођења од Турака, када носи данашње географско име, броји 318 житеља (1878), а 1921. год. 84 дома и 576 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Тројице*), а има и Рома (7,3%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,3 (1991). Електрифицирано је 1965, а водом се снабдева преко сеоског водовода (каптиран извор *Клок*). Има мост преко Нишаве и сточарске колибе – "појате", на Тепошу, које су изгубиле некадашњи значај. Повртарство је развијено и тржишно оријентисано. Знатан обим имају дневне миграције ка Пироту.

ВИСОЧКА РЖАНА (101 ст.), ратарско-сточарско (75,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (800 m) долинским странама и око ушћа Дојкиначке реке, десне притоке Височице, с обе стране (већи део на левој) пута Пирот–Славиња–Бугарска, 26 km источно од Пирота. Површина атара износи 1.527 ha. Географско име је из групе фитотопонима, по речи *р'ж* (раж). Повезује две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Помиње се у целепкешком списку 1576/77, када броји 5 домаћинства. Након ослобођења од Турака има 320 житеља (1878), а 1921. год. 72 дома и 506 житеља. Ст. је српско (слави *Бурђевдан, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Тројице*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 20 (1991). Манастирска црква (културно добро од 1984) Св. Богородице (слави *Малу Госпојину*) са конаком у четинарској шуми, позната у народу као Ржански манастир или Ваведење (1 km северно од В.Р. на 1094 m а.в.), обновљена је 1853. год. на темељима старијег хришћанског храма. Електрично осветљење добија 1974, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Има здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту и др. Седиште је МК за седам насеља

(Брлог, В.Р., Дојкинци, Јеловица, Росомач, Рсовци и Славиње). До недавно била је значајно сточарско седиште (1950. – 10.390 оваца и 898 говеда) са тржишно оријентисаном производњом.

ВЛАСИ (138 ст.), ратарско-сточарско (75,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на левој долиној страни Јерме, по њеном изласку из *Влашке клисури*, поред локалног пута ка Горњој Држини, 20 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 2.526 ha. У атару постоји термални извор *Бањица* (18–19°C), крашко врело *Ђеверица* и пећина *Ветрена дупка* (у хидрографској вези са понором *Пештерица*). Име добијају од речи *Влах* (Власи), којом су означавани сточари влашко-румунског порекла. Простире се у висинској зони 550–600 m. Спадају у стара села. Помињу се у списку тимара (малих спахилука) 1447/89, када броје 39 домаћинства, под називом *Влас*. Након ослобођења од Турака броје 389 житеља (1878), а 1921, када носе име *Власе*, 79 домова и 536 житеља. Ст. је шопског порекла, православне конфесије (слави *Св. Јована*, *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.), а национално се декларише као бугарско (86,2%), српско и југословенско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 13,7 (1991). Манастир *Св. Јована Богослова*, задужбина *Јована Теолога* (Константин Дејановић) и *Јелене*, подигнут 1395. (у *Влашкој клисури* Јерме), 1949. проглашен је културним добром, а од 1979. год. је на листи светске културне баштине. Електричну енергију добијају 1973, а водом се снабдевају преко локалног водовода.

ВОЈНЕГОВАЦ (336 ст.), ратарско-сточарско (30,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (390 m) флувијалној тераси Нишаве, десне притоке Јужне Мораве, у подножју Црне драге (545 m), 9 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 773 ha. Назив, по предању, води порекло од личног имена – *Војнег*, првог насељеника (оснивача села). Помиње се и под старим именом *Војнеговце*. Просторно повезује четири дела: *Тирице*, *Црнчање*, *Станчице* и *Ливадарце*. Убраја се у стара насеља. Под именом *Војнукофча* помиње се 1447–1489. (16 домаћинства), у списку тимара и заимета *Висока* и *Знепоље*, а 1576/77. (5 домаћинства) као *Војнегофча* у целепкешком дефтеру. Средином XVI в. наводи се и под називом *Војнигофче*. После ослобођења од Турака, када носи назив *Војнеговци*, броји 315 житеља (1878), а 1921. год. 73 дома и 471 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Петку*, *Св. Архангела* и *Св. Николу*; сеоска слава *Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 2,4 (1991). Електрично осветљење добија 1965, а водом се снабдева преко локалног водовода. Има четвороразредну ОШ.

ВРАНИШТЕ (282 ст.), ратарско-сточарско (72,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долиносним странама Вранешког потока, леве притоке Осмаковске реке, 18 km СЗ од Пирота. Површина атара износи 960 ha. По предању, назив се двојако тумачи: да потиче од личног имена оснивача – *Вранко*, и везује се за реч *вран* – црн. Просторно се развија у висинском појасу 400–450 m. Обухвата два физиономска дела: *Враниште (Село)* и *Чифлик*. Под називом *Враниште* наводи се у целепкешком списку 1576/77. (2 домаћинства). После ослобођења од Турака броји 285 житеља (1878), а 1921, када се помиње под именом *Врануште*, 70 домова и 900 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Пантелеја*, чији дан је и сеоска слава). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 5,5 (1991). Електрично осветљење добија 1965, а водом се снабдева из копаних бунара. Четвороразредна ОШ (отворена 1920) престала је са радом у савременом периоду.

ГЊИЛАН (2.143 ст.), приградско виноградарско и ратарско-сточарско (7,7% аграрног ст.) насеље збијеног типа, између Белаве (946 m) и Сарлака (562 m), у окружењу кречњачког терена, 3 km СЗ од Пирота. Површина атара износи 1.195 ha. Новија рурална изградња умерена је ка путу Гњилан–Пирот и подножју Сарлака. Просторно се развија у висинској зони 420–450 m. Обједињује пет физиономских делова: *Баир*, *Брест*, *Аљчевац*, *Гњилан I* и *II*. После ослобођења од Турака броји 532 житеља (1878), а 1921. год. 156 домова и 1.060 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Петку*, *Св. Луку*, *Митровдан* и др.; сеоска слава *Тројице*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,6 (1991). Православна капела посвећена је *Св. Тројици*. Струју добија 1955, водом се снабдева из каптираног врела у подножју Сарлака, а савремену канализациону мрежу добија 1997. год. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1856). Већина мештана економску егзистенцију остварује у Пироту.

ГОРЊА ДРЖИНА (49 ст.), ратарско-сточарско (49% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (500 m) долиносним странама (већи део на десној) Јерме, леве притоке Нишаве, поред некадашње железничке пруге Бело Поље–рудник Јерма, замењене асфалтним путем, 18 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 400 ha. Има индиција да насеље под именом *Дирча Мериџиз*, које се помиње у целепкешком списку датума 1576/77. год. представља претечу данашње Г.Д. (или садашње Држине). Ст. је шопског порекла, православне конфесије, а национално се декларише као бугарско (73,5%) и српско. Изразите депопулационе одлике има од почетка 50-их год. XX в. (1948. – 269, 1953. – 266, а 1961. – 195 житеља). Индекс демограф-

ског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 7,8 (1991). Има манастир Св. Николе лоциран у планинском залеђу села. Струју добија 1971, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари).

ГОСТУША (269 ст.), сточарско-ратарско (82,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Гостушке реке, десне притоке Завојског језера, јужно од главног гребена Старе планине (2169 m) и врха Вражја глава (1938 m), 21,5 km СИ од Пирота. Површина атара износи 4.584 ha. Назив се двојако тумачи: да води порекло од старословенског бога *Радгоста*; и да потиче од словенске речи *гост* – шума, са влашко-румунским наставком *уш-а* (насеље у шуми). Простире се у висинском појасу 850–900 m. Подељена је на два "краја": *Горњи* и *Доњи*. Помиње се у целепкешком списку 1576/77. год. После ослобођења од Турака броји 782 житеља (1878), а 1921. год. 143 дома и 1.013 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Јована*; литије и заветина *Спасовдан*). После II светског рата извешан број мештана иселио се у јужни Банат. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,8 (1991). Православна црква Св. Јована Крститеља обновљена је 1835. на темељима старијег српског храма. Електрифицирана је 1974, а водом се снабдева са извора. Четвороразредна ОШ (отворена 1930) престала је са радом. Седиште је МК за четири насеља (Бела, Велика Лукања, Г. и Паклештица). Сточарство тржишног карактера има дугу традицију (1950. – 5.861 овца и 649 говеда).

ГРАДАШНИЦА (452 ст.), приградско ратарско-сточарско и виноградарско (6,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долинским странама Градашничке реке, десне притоке Нишаве, између Мечјег дела, Адема (570 m) и Дешиног трапа (562 m), северно од Пирота, са којим је физиономски спојена. Површина атара износи 1.055 ha. Кроз атар тече Градашничка (Добродолска) река, на којој је у прошлости било више воденица, која је усекла кратку кањонску долину на чијем дну се јављају термоминерални извори *Даг бањице* (22–30,5°C). Назив се везује за некадашњи утврђени град – *Градин*. Просторно се развија у висинској појасу 380–450 m. Обухвата две махале: *Горњу* и *Доњу*. Помиње се у списку целепкешких дажбина 1576/77, када броји 3 домаћинства, под називима *Градашничке* и *Градашничке*. Након ослобођења од Турака броји 309 житеља (1878), а 1921. год. 86 дома и 572 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Тројице*), а има и Рома (9,1%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). Православна црква Св. Петке подигнута у првој половини XIX в. на темељима старијег српског храма. Електри-

фицирана је 1965, а водом се снабдева са врела *Бањица*. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1919). Већина мештана запослена је у Пироту.

ГРАДИШТЕ (114 ст.), ратарско-сточарско (58,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (450–470 m) десној флувијалној тераси Нишаве, десне притоке Јужне Мораве, у подножју Корбула (566 m), Калеа (457 m) и Била (674 m), 1 km северно од железничке пруге и магистралног пута Пирот–Димитровград, 14 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 371 ha. У атару постоји термални извор *Чубрина бањица* (19°C). Ранији назив је, по предању, *Заганица*, а данашњи добија по тврђави (*Градина*, Кале), која је недовољно испитана. Повезује три "мале": *Красине*, *Рударски рид* и *Горњу*. Помиње се у целепкешком списку 1576/77. (2 домаћинства) под називом *Градиште*. Год. 1921. броји 40 дома и 300 житеља. Ст. је српско – 93,9% (слави *Св. Јеремију*, чији дан је и сеоска слава), а има и осталих етничких припадника (Роми и Бугари). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 3,4 (1991). Електрифицирано је 1964, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Четвороразредна ОШ (отворена 1933) престала је са радом у новије време.

ДОБРИ ДО (231 ст.), сточарско-ратарско (61,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у ерозивном проширењу периодичне Градашничке реке, десне притоке Нишаве, на падинама Клира (848 m), Градишта (872 m) и Церцела (1027 m), 10 km СИ од Пирота. Површина атара износи 3.247 ha. Назив села, по предању, потиче од главног својства топографског положаја – лоцирано у *доброј долини*. Простире се у висинском појасу 700–760 m. Дели се на групе родовских кућа. Под именом *Добри Дол* помиње се у целепкешком списку 1576/77. у кази Шехирђој и 1606. год. у евиденцији војних обвезника. Након ослобођења од Турака, када носи назив *Добродол*, броји 980 житеља (1878), а 1921. год. 152 дома и 1.095 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Мали Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 9,7 (1991). Православна црква Св. Јована (раније Вазнесења Господњег) подигнута је 1849. год. на темељима старијег српског храма (вероватно из 1640). Електричну енергију добија 1965, а водом се снабдева са извора. Има МК. Четвороразредна ОШ, (почела са радом 1857, а зграда подигнута 1926) престала је са радом у савременом периоду.

ДОЛЖИНЦИ (400 ст.), сточарско-ратарско (52,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долинским странама средњег тока Дојкиначке реке, састав-

нице Јеловичке реке, у сливу Височице, 9 km од главног гребена Старе планине (2169 m), 38 km СИ од Пирота. Површина атара, богатог шумама, ливадама и пашњацима, износи 7.602 ha. У атару постоји крашка увала *Понор*, коју је испитивао знаменити српски и светски географ *Јован Цвијић*. Назив, по предању, потиче од личног имена оснивача – *Дојко*. Физиономски се развијају у висинском појасу 850–900 m. Повезују три "краја": *Средсело*, *Горњи* и *Доњи*. Сезонске сточарске колибе – "појате", на Лому, Јавору и Муђуљцу изгубиле су некадашњи значај. Помињу се у целепешком списку 1576/77. год. под именом *Дојкинче*. Након ослобођења од Турака броје 712 житеља (1878), а 1921. год. 115 домова и 864 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Св. Архангела* и *Св. Николу*; сеоска слава *Вазнесење Христово*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 6,5 (1991). Православни храм *Св. Ђорђа* изграђен у XV в. (иконостас и иконе радили мајстори из Дебра) од 1984. год. је под заштитом државе. Струју добијају 1974, а водом се снабдевају са извора. Имају четвороразредну ОШ (почела са радом 1879) и испоставу шумске секције из Пирота. Представљају традиционално (1950. – 5.867 оваца и 504 говеда) средиште старопланинског сточарства.

ДРЖИНА (593 ст.), ратарско-сточарско (28,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (400–420 m) речној тераси леве долинске стране Нишаве, десне притоке Јужне Мораве, у подножју Гацине падине (473 m), Гургуља (646 m) и Девана (679 m), 8 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 885 ha. У атару се налази *Држинска пећина* – *Голема дупка* (дугачка 1440 m). Назив, по предању, добија по личном имену оснивача – *Држан*, или имену рода – *Држанци* или *Држинци*. Има индикација да насеље под именом *Дирча Меридаз*, које се наводи у целепешком списку джбина 1576/77. год., представља претечу данашњег села (или садашњег села Горње Држине). После ослобођења од Турака има 148 житеља (1878), а 1921. год. 30 домова и 215 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Тројице*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,9 (1991). Електрично осветљење добија 1965, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Четвороразредна ОШ отворена 1929. год. престала је са радом у новије време. Од давнина позната је по печалбарству, а знатну заступљеност имају и савремене дневне миграције радне снаге на Пироту.

ЗАСКОВЦИ (113 ст.), сточарско-ратарско (85% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долинским странама Засковачке реке, десне притоке Топло-

долске реке, 2 km северно од локалног пута Темска–Топли До, 30 km северно од Пирота. Површина атара, богатог ливадама, пашњацима и шумама, износи 3.058 ha. Просторно се развијају у висинској зони 700–750 m. Обухватају два физиономска дела: *Горњи* и *Доњи крај*. После ослобођења од Турака имају 330 житеља (1878), а 1921, када се наводе под називом *Засковац*, 64 дома и 532 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Св. Враче*, *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Тројице*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 4,4 (1991). Православна црква посвећена је *Св. Тројици* (црквена слава *Св. Три Јерарха*). Електрично осветљење добијају 1977, а водом се снабдевају са извора. Четвороразредна ОШ (отворена 1932) престала је са радом у новије време. Од давнина су познати као средиште старопланинског овчарства.

ИЗВОР (905 ст.), ратарско-сточарско (24,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (400 m) СИ ободу Пиротске котлине, између Бојин дола и Дуба, 5 km источно од Пирота. Површина атара износи 1.434 ha. Назив је хидролошког порекла – по *изворима* којих има на контакту котлинског обода и побрђа – месту постојања насеља поред десне стране Нишаве. Старији део села је на вишем терену, а савремени физиономски развој остварује се поред локалног пута Пирот–Крупац. Дели се на три групе сродничких кућа (*Попови*, *Чокојини* и *Пуљини*). Помиње се 1446–1455, када има 15 домаћинстава, у попису малих спахилука пиротског и софијског краја, и 1576/77. год. у целепешком списку. После ослобођења од Турака броји 496 житеља (1878), а 1921. год. 116 домова и 837 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Архангела* и *Св. Николу*; сеоска слава *Тројице*), а има и Рома. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,1 (1991). Православна црква *Св. Тројице* (црквена слава *Св. Три Јерарха*) саграђена је 1883. год. Струју добија 1961, а водом се снабдева преко локалног водовода (каптиран извор *Чесма*). Има осморазредну ОШ (почела са радом 1879/80), а у близини је ХЕ "Пирот" (40 MW) чије турбине покреће вода Завојског језера. Већина житеља економску егзистенцију остварује у Пироту.

ЈАЛБОТИНА (122 ст.), ратарско-сточарско (41% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у ЈИ делу Пиротске котлине, и подножју Драганове главе (894 m), 15 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 1.007 ha. Назив добија по личном имену – *Јалбен*, *Албен*, са влашко-румунском основом *алб* (бео). Простире се у висинској зони 460–500 m. Под називима *Горне Лаботине* и *Горна Јаблотино* помиње се 1576/77. (целепешки списак) и 1606. год. (списак војних обвезника

казе Шехирђој). После ослобођења од Турака има 203 житеља (1878), а 1921. год. 52 дома и 310 житеља. Ст. је српско (већина слави *Тројице*, чији дан је и сеоска слава). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 10,7 (1991). Електрифицирана је 1965, а водом се снабдева из копаних бунара. Четвороразредна ОШ (отворена 1933) престала је са радом у новије време.

ЈЕЛОВИЦА (182 ст.), сточарско (63,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долинским странама Јеловичке реке, водом најбогатијег изворишног крака Височице, 6 km ЈЗ од врха Добро јутро (1678 m) и границе ка Бугарској, 31 km СИ од Пирота. Површина атара износи 3.428 ha. У атару постоји *Јеловичко врело* са туристичким центром. Географско име села је фитогеографског порекла – по *јели*. Помиње се у попису тимара нахије Висок 1447–1489. (22 домаћинства) и 1606. год. (3 војна обвезника) под називом *Иеловиче*. После ослобођења од Турака броји 240 житеља (1878), а 1921. год. 49 домова и 340 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Архангела*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 3,2 (1991). Електричну енергију добија 1974, а водом се снабдева са извора. Има четвороразредну ОШ (од 1929) и испоставу шумске управе из Пирота (развијена експлоатација дрвета). Летње сточарске колибе – “појате”, на падинама Горнове чуке (1176 m) и Пландишта, изгубиле су некадашњи значај.

КАМИК (177 ст.), ратарско-сточарско (91,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у изворишту Присјанске реке, леве притоке Нишаве, поред локалног пута Присјан–Беровица, 13 km јужно од Пирота. Површина атара износи 1.618 ha. Просторно се развија у висинском појасу 600–620 m. Неправилног је физиономског облика са главним правцем простирања СЗ–ЈИ. У залеђу насеља и подножју Пасјег врха (1030 m) налазе се сезонске сточарске колибе – “појате”. После ослобођења од Турака броји 449 житеља (1878), а 1921. год. 82 дома и 400 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Архангела* и др.; сеоска слава *Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 18 (1991). Електрифициран је 1968, а водом се снабдева преко локалног водовода (извор *Корита*). Четвороразредна ОШ (отворена 1932) престала је са радом у новије време.

КОПРИВШТИЦА (117 ст.), сточарско-ратарско (59% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (800 m) десној долинској страни Копривштице, притоке Завојског језера, у подножју Голеша (1112 m) и ко-се Цадимирица, 10 km северно од Пирота. Површина атара износи 684 ha. Назив се двојако тумачи: да је

фитогеографског порекла – по *коприви*; и везује се за пословењене грчке речи *kopros*, *kopria* – обор, место где се чува стока. Под именом *Копрешичиче* помиње се у целепкешком списку 1576/77. год. После ослобођења од Турака има 281 житеља (1878), а 1921. год. 45 домова и 302 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Тројице*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 8,3 (1991). Електрифицирана је 1974, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Четвороразредна ОШ (отворена 1933) престала је са радом у савременом периоду.

КОСТУР (416 ст.), ратарско-сточарско (32,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (390–410 m) западном ободу Пиротске котлине, у подножју Благоуља (684 m) и Дебелог дела (644 m), 0,5 km јужно од пута Пирот–Бабушница, 8 km западно од Пирота. Површина атара износи 1.072 ha. У атару се налази Рајац, део Барја, са богатим ливадама. Име добија по латинској ознаци за утврђење – *кастел*, градиште. Основан је на месту са траговима предсловенске насељености (материјални остаци антике и римског пута *Via Militaris*). Помиње се у списку спахилука 1447–1489. под именом *Костурче* и средином XVI в. у списку војних обвезника. Након ослобођења од Турака броји 337 житеља (1878), а 1921. год. 87 домова и 629 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Ђурђевдан*, *Св. Петку*, *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Ђурђевдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 2,4 (1991). Православна црква *Св. Харалампија* (црквена слава *Св. Петка*) изграђена је 1864. год. Електрифициран је 1965, а водом се снабдева са извора *Бистар* и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1887).

КРУПАЦ (1.635 ст.), ратарско-сточарско (29,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (400–420 m) источном ободу Пиротске котлине и десној долинској страни Нишаве, десне притоке Јужне Мораве, у подножју Ћитке (662 m), 8 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 4.636 ha. У источном делу атара се налази *Крупачка мочвара*, данас рибњак, и систем крашких *врела* (стална, периодска, пукотинска и термална), на контакту долинске стране и дна долине Нишаве. Име је изведено од латинске речи *cruppellarii* – оклопници. Обједињује три физиономска дела: *Село*, *Нешчину малу* и *Доњи крај*. Убраја се у стара српска насеља. Настао је на месту са остацима неког античког насеља. Помиње се у целепкешком списку 1576/77. под називом *Курунич* и 1606. год. (6 војних обвезника) као *Куртич*. Физиономска и социјална основа данашњег села формирана је у XIX в., после ослобођења од Османлија, од повратника из Басаре и

Видлича, као и досељеника из околних чифлика. Након ослобођења од Турака броји 1.095 житеља (1878), а 1921. год. 346 домова и 2.191 житеља. Ст. је српско (слави *Спасовдан*, *Св. Архангела* и др.; сеоска слава *Пресвета Богородица*), а има и осталих етничких припадника (Роми, Бугари и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,4 (1991). Православна црква *Св. оца Николаја пренос моштију*, чији је дан и црквена слава, изграђена је у XVII в. (културно добро од 1984). У сеоској капели *Св. Јована* (слави *Св. Јована летњег*) је костурница бораца палим у ратовима 1876/77. и 1912–1918. год. Електричну енергију добија 1965, а водом се снабдева са извора и преко пиротског водовода (каптирана врела *Бркина* и *Ћошка*). Има осморазредну ОШ (почела са радом 1836), МК за четири насеља (Басра, Велико Село, К. и Мали Јовановац), здравствену амбуланту и др. Мермер са Тепоша дробе се у К. (користи се као грађевински материјал).

Мали Јовановац

КУМАНОВО (56 ст.), ратарско (75% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (400 m) десној долиној страни Темштице (Височице), десне притоке Нишаве, 3 km северно од магистралног пута и железничке пруге Пирот–Ниш (2 km западно од пута Пирот–Темска), 13,5 km СЗ од Пирота. Површина атара износи 241 ha. Географско име, по предању, добија од личног имена – *Куман*, које је у вези са *куманским* народом који је некада насељавао део Понишавља. Физиономски повезује више делова распоређених на долиној страни изнад Кумановског поља, равнице поред тока Темштице. Под називом *Кумановча* наводи се у целепкешком списку 1576. год. После ослобођења од Турака броји 142 житеља (1878), а 1921. год. 40 домова и 680 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.). Индекс (i_s) демографског старења 1961. износи 0,7, а учешће старог у укупној популацији 1991. год. 66,1%. Електрифицирано је 1968, а водом се снабдева из копаних бунара.

МАЛИ ЈОВАНОВАЦ (155 ст.), ратарско-сточарско (36,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (395 m) левој долиној страни Нишаве, десне притоке Јужне Мораве, с обе стране локалног пута Велики Јовановац–Крупач, 8 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 204 ha. Помиње се и под ранијим називима: *Ћопин Чифлик* и *Чифлик Петкожање*, а данашњи добија по личној имени – *Јован*, мештана суседног Великог Јовановца. Помиње се у попису спахилука Висока и Знепоља 1447–1489. под именом *Петкожање* и запису крупачке цркве 1866. год. као *Чивлик Петкожање*. После ослобођења од Турака, када носи назив *Јовановац Мали*, броји 144 житеља (1878), а 1921. год. 42 дома и 266 житеља. Ст. је српско (слави

Св. Јована, *Ђурђевдан*, *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Тројице*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,8 (1991). Електрифициран је 1965, а водоснабдевање колективно (прикључак на водоводну мрежу Пирота). Повртарство (наводњавање из плитке издани и Нишаве) интензивно је и тржишно оријентисано.

МАЛИ СУВОДОЛ (349 ст.), ратарско-сточарско (32,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (500 m) јужном падинама Белаве (946 m), у окружењу кречњачког и безводног терена, 2,5 km северно од пута Пирот–Бела Паланка, 10 km западно од Пирота. Површина атара износи 1.397 ha. Назив је орографског порекла, по *сувој долини*, са епитетом *мали* да би се разликовао од суседног Великог Суводола. Старији део насеља је на вишем терену, а савремена рурална изградња концентрисана је поред пута ка Пироту. Помиње се у целепкешком списку 1576/77. под именом *Сухо Доли Кјучјук* и 1606. год. у запису о три војна обвезника. После ослобођења од Турака, када носи назив *Суводол Мали*, броји 342 житеља (1878), а 1921. – *Мали Суводол*, 76 домова и 682 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Петку*, *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,7 (1991). Православна црква *Св. Петке Параскеве*, чији дан је и црквена слава, сазидаана је 1914. год. Струју добија 1965, а водоснабдевање је централно (прикључак на водоводну мрежу Пирота). Има осморазредну ОШ.

МИЛОЈКОВАЦ (13 ст.), ратарско-сточарско (69,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (500 m)

десној долињској страни Нишаве, десне притоке Јужне Мораве, у подножју Дела (672 m), 19 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 164 ha. Данашњи назив добија 1878. год. по личном имену – *Милојко*, српског капетана. Повезује два физиономска дела са родовским именима: *Клашине* и *Парлапанце*. После ослобођења од Турака броји 186 житеља (1878), а 1921. год. 14 домова и 110 житеља. Настао је одвајањем од димитровградског села Паскашије у време стварања Краљевине СХС. Ст. је српско (већина слави *Св. Николу*, чији дан је и сеоска слава), а има и Бугара (3%). Индекс (i_s) демографског старења 1961. износи 0,3, а удео старог у укупној популацији 1991. год. 61,5%. Електрично осветљење добија 1969, а водом се снабдева са јавне чесме.

МИРКОВЦИ (46 ст.), сточарско-ратарско (80,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на ЈЗ падинама Старе планине (2169 m), у подножју Граникова (1088 m), једног од њених врхова, 3 km источно од пута Пирот–Кална, 23,5 km СЗ од Пирота. Површина атара износи 633 ha. Простиру се у висинском појасу 800–850 m. Подељени су на три физиономска дела: *Село*, *Главурје* и *Шањин дел*. После ослобођења од Турака броје 180 житеља (1878), а 1921. год. 34 дома и 232 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Враче*, *Св. Луку*, *Св. Архангела* и *Св. Николу*; сеоска слава *Ђурђевдан*). Индекс (i_s) демографског старења 1961. износи 0,2, а удео старог у укупној популацији 1991. год. 65,2%. Електричну енергију добијају 1974, а водом се снабдевају са извора.

НИШОР (236 ст.), сточарско-ратарско (46,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа у подножју Велике Кукле (862 m) и Карана (837 m), с обе стране локалног пута Пирот–Завојско језеро, 6 km северно од Пирота. Површина атара износи 1.212 ha. Простире се у висинском појасу 720–750 m. Обједињује три физиономска дела: *Ранчине*, *Петковце* и *Кукумавце*. Помиње се у целепкешком списку 1576/77. у нахији Ашаг бучук са Лужницом под именом *Инишор*. У историји је познат по српско-турској бици: 12–24. децембра 1877, за ослобођење од вишевековног турског ropства, у чији помен је код места Врба подигнут споменик борцима за ослобођење Пирота. Након ослобођења од Турака броји 356 житеља (1878), а 1921. год. 93 дома и 630 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 6,1 (1991). Струју добија 1968, а водом се снабдева преко локалног водовода. Седиште је МК за три насеља (Копривштица, Н. и Покревеник). У прошлости био је познат по одласку мештана у печалбу и на сезонски рад (жетва) у Пирот.

НОВИ ЗАВОЈ (1.538 ст.), приградско (6,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (380–400 m) северном ободу Пиротске котлине, у подножју Прчевца, с обе стране локалног пута Пирот–Височка Ржана. Физиономски је спојен са Пиротом. Припада урбаној (3.847 ha) и катастарској територији Пирота (2.956 ha), а атар старог (потопљеног) Завоја износи 3.276 ha. Н.З. је основан 1963, после расељавања села *Завоја*, када је услед преграђивања тока Височице урвинским материјалом створено Завојско језера. Између села Градашнице и Пирота мештанима старог *Завоја* додељени су плачеви за изградњу породичних кућа, где су истовремено изграђени и многобројни објекти (дом културе, више продавница и др.). Одликује се знатном урбанистичком уређеношћу – има плански развој, асфалтиране улице, електричну енергију и колективно водоснабдевање (прикључак на водоводну мрежу Пирота) од оснивања. Прилагођавање досељеника новој средини било је брзо и успешно. Ст. је српско (слави *Св. Јована Крститеља*, *Митровдан*, *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.), пресељено из села Завоја и досељено већином из Градашнице, а има Рома (1,8%) и других националности. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). Мештани прослављају 26. фебруар – *Дан потапања* старог *Завоја*. Већина житеља запослена је у Пироту.

ОБРЕНОВАЦ (140 ст.), ратарско-сточарско (41,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, између Пиротске и Димитровградске котлине, у клисурастом делу (450 m) Нишаве, десне притоке Јужне Мораве, 1 km северно од железничке пруге и пута Пирот–Димитровград, 17 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 368 ha. Назив, по предању, добија од личног имена – *Обрен*, оснивача, првог насељеника. Дели се на две махале (*Анови* и *Обреновац* или *Село*). У прошлости је познат као *Господарев чифлик*. Помиње се у списку војних обвезника 1606. год. под именом *Обрениште*. После ослобођења од Турака има 137 житеља (1878), а 1921. год. 51 дом и 366 житеља. Ст. је већинско српско – 92,9% (већина слави *Св. Архангела*; сеоска слава *Духови*), а има и Бугара. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,8 (1961) до 2,3 (1991). Електрично осветљење добија 1964, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Знатну заступљеност имају дневне миграције радне снаге и ученика ка Димитровграду.

ОРЕОВИЦА (205 ст.), сточарско-ратарско (63,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју Кулишта (833 m), Равне (587 m), Влашке иже и Грчковаца, 10 km СЗ од Пирота. Површина атара износи 857 ha. Географско име, по предању, је фитогеографског порекла – од многобројних стабала *ораха*. Про-

сторно се развија у висинској зони 650–700 m. Подељена је на три "мале": *Горњу, Доњу и Дел*. Помиње се у целепкешком списку 1576/77. под називом *Ораховице*. После ослобођења од Турака броји 394 житеља (1878). Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Архангела* и др.; сеоска слава *Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 5,4 (1991). Електричну енергију добија 1961, а водом се снабдева са извора. У прошлости је била позната по сезонским (жетва) миграцијама радне снаге ка Пироту. Четвороразредна ОШ (отворена 1927) престала је са радом у савременом периоду. У атару постоји налазиште кварцног песка.

ОРЉА (145 ст.), ратарско-сточарско (82,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у изворишту (800 m) Осмаковске реке, десне притоке Нишаве, између Трстене чуке (995 m), огранка Пајешког камена (1163 m), Јаболке (783 m) и Мечкатице (689 m), 30 km СЗ од Пирота. Површина атара износи 1.174 ha. Неправилног је округластог облика са физиономским продужецима поред локалног пута за Базовик и Бабин Кал (општина Бела Паланка). Помиње се у списку малих спахилука Висока 1447–1489, када има 28 домаћинстава, а 1921. год. 65 домова и 520 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Архангела* и *Св. Николу*; сеоска слава *Спасовдан*). Индекс (i_s) демографског старења 1961. износи 0,3, а учешће старог у укупној популацији 1991. год. 62,3%. Струју добија 1965, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Четвороразредна ОШ (отворена 1939) престала је са радом у савременом периоду.

ОСМАКОВА (357 ст.), сточарско-ратарско (55,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (470–500 m) левој долинској страни Осмаковске реке, десне притоке Нишаве, у подножју Крневе чуке (826 m), Галаша (596 m), Србине чуке (603 m) и Киселе круше (750 m), поред пута Пирот–Црноклиште–Сврљиг, 21,5 km СЗ од Пирота. Површина атара износи 1.318 ha. Обједињује пет физиономских делова: *Боравицу, Драгањевац, Осмаково, Равну ливаду* и *Туловицу*. Под називом *Осмаковче* наводи се у списку малих спахилука и војних обвезника средином XVI в. (19 домаћинстава). После ослобођења од Турака, када носи назив *Осмаково*, броји 655 житеља (1878), а 1921. год. 166 домова и 1.050 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Архангела, Св. Николу* и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 8,8 (1991). Православна црква *Св. Ђорђа* (XV в.) проглашена је културним добром 1984. год. Струју добија 1965, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1835), МК за два насеља (Враниште и О.) и др.

ПАКЛЕШТИЦА (91 ст.), ратарско-сточарско (61,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (620 m) десној долинској страни Височице (86 km), десне притоке Нишаве, у подножју Чуке и Луке, с обе стране локалног пута Рсовци–Велика Лукања, 26 km СИ од Пирота. Површина атара износи 2.588 ha. Обухвата пет физиономских делова: *Прекодол, Јанков сокак, Нешин сокак, Горњи и Цигански крај*. Припада старим насељима. Под именом *Паклештиче* помиње се 1576/77. (целепкешки списак дажбина) и 1606. (списак отоманских војнука казе Шехирхој). Год. 1921, када носи назив *Паклештица*, броји 93 дома и 665 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована* и *Св. Архангела*; сеоска слава *Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 20,7 (1991). Православни храм посвећен је *Св. архангелу Михаилу*. Електричну енергију добија 1973, а водом се снабдева са јавне чесме. Четвороразредна ОШ отворена 1919) престала је са радом у новије време.

ПАСЈАЧ (67 ст.), сточарско-ратарско (85,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долинским странама периодичне Пасјачке реке, леве притоке Нишаве, у подножју Дренове главе (884 m) и Гарванице (986 m) – ЈЗ обод Пиротске котлине, 15 km ЈЗ од Пирота. Површина атара износи 1.585 ha. На неким топографским картама забележен је и као *Пасјача*. Назив, по предању, потиче од личног имена оснивача села – *Паскач*. Простире се у висинској зони 600–650 m. Неправилног је физиономског облика, издуженог у упоредничком правцу. Помиње се у целепкешком списку 1576/77. (1 домаћинство) под именом *Долне Пастача*. После ослобођења од Турака, када носи назив *Пасјача*, броји 195 житеља (1878), а 1921. год. 43 дома и 496 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Архангела*; сеоска слава *Св. Јеремија*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 7,8 (1991). Православни храм *Св. великомученика Харалампја* подигнут је 1864. (обновљен 1994). Електрично осветљење добија 1968, а водом се снабдева са извора. Четвороразредна ОШ, са зградом из 1925, престала је са радом у савременом периоду.

ПЕТРОВАЦ (487 ст.), ратарско-сточарско (35,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (450–480 m) ЈИ ободу Пиротске котлине, 2 km јужно од железничке пруге и пута Пирот–Димитровград, 9 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 1.406 ha. Назив добија по краљу *Петру I Карађорђевићу*. Обједињује две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Помиње се под именом *Смрдан* 1447–1489. (16 домаћинстава) у списку малих спахилука нахије Висок и Знепоље, у целепкешком списку дажбина 1576/77. као *Исмрдан* и 1606. год. у списку војних обвезника. После ослобођења од

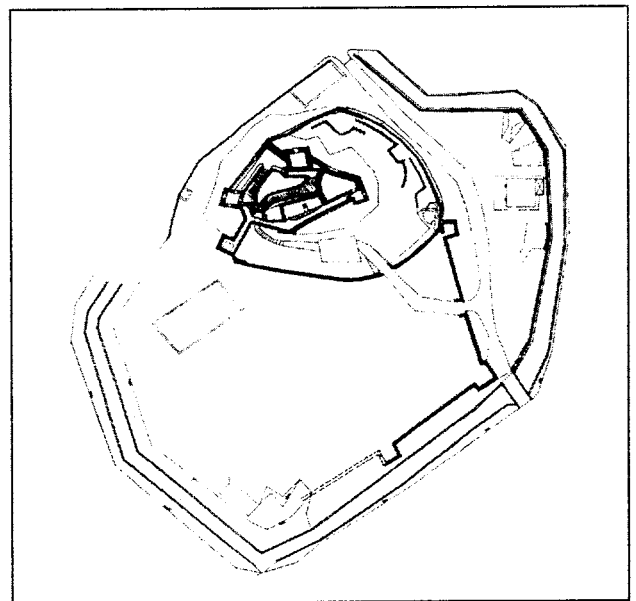

Панорама Пирота

Турака броји 556 житеља (1878), а 1921. год. 130 домова и 899 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Ђурђевдан, Св. Архангела и Св. Николу*; сеоска слава *Пренос моштију св. Николе*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2,8 (1991). Православна црква *Св. Ђорђа*, чији дан је и црквена слава, изграђена је у XV в. Електрифициран је 1965, а водом се снабдева са каптираног *Петровачког врела*. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1902) и МК за три насеља (Војнеговац, Држица и П.).

ПИРОТ (40.267 ст.), полифункционално урбано средиште, центар истоимене општине (1.235 km², 72 насеља и 67.658 ст.) и Пиротског округа (2.764 km², 214 насеља и 116.926 ст.), у Горњем Понишављу, предеоној целини композитне полигенетске долине Нишаве, десне притоке Јужне Мораве, поред важних међународних саобраћајница – железничке пруге и пута, Ниш–Димитровград–(Истамбул)–Софија, 71 km ЈИ од Ниша, 311 km ЈИ од Београда и 29 km ЈИ од међудржавне југословенско-бугарске границе (граничног прелаза за друмски – Градина, и железнички саобраћај – Димитровград). Лоциран је на (368 m) обалама Нишаве (регулисана 1926. изградњом кеја и подизањем Великог моста) и некада замочвареном терену Барије (мелиорациони радови изведени 1927/28), у зони контакта алувијалне равне (366 m) и побрђа Пиротске котлине и подножју Сарлака (Момчиловац, 562 m). Географске координате су 43°09' с.г.ш. и 22°36' и.г.д. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1990, износи 3.847 ha (грађевински рејон 1.237 ha), а катастарска 2.956 ha (К.О. Пирот – град 670 ha и К.О. Пирот – ван вароши 2.286 ha). Урбаним

склопом обједињује више посебних целина, од којих *Пазар, Тија бара и Нова мала* чине окосницу морфурбаног развоја. Први писани помен о насељу датира из III в., када представља кулу за осматрање и регулисање караванског саобраћаја на римском путу *Via Militaris* (Turres, Mutatio tures). Уцртан је и на Појтингеровој карти итинерера у римској провинцији Тракији. Арапски географ Идризид помиње га 1153. год под називом *Atrubi*, који се одржао до XIV в., када се први пут наводи под данашњим географским именом. Данашњи назив доводи се у везу са грчким трговцима из

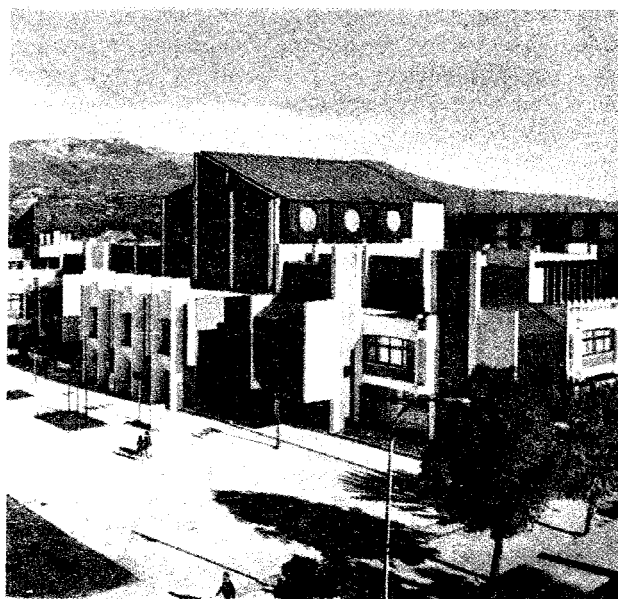
Скица основе старог Пиротског града

Епира. У средњовековно доба припада Србији кнеза Лазара, када има важну стратешку функцију. За време турске окупације (од 1455) носи назив *Шехир хој* (варошко село), за који путописци кажу да је на левој обали Нишаве, у равници поред тврђаве. Током XVI и XVII в. лоциран је на левој обали Нишаве (*Пазар*) и има 2 хиљ. кућа, 300 дућана и 7 џамија. Страдао је у пожару 1689, када га освајају Аустријанци. У XVIII в. постепено се премешта и физиономски развија и на десну обалу Нишаве (*Тија бара*). После петовековне владавине Турака, ослобођен је 1877. год. Две год. касније, када има 8.183 житеља (1895. – 1.988 кућа и 9.896 житеља), у П. је дошао краљ Милан Обреновић да обиђе новоослобођене крајеве Србије. На кратко га освајају Бугари 1885, када у њему поново борави краљ Милан Обреновић. Интересантне белешке о П. оставили су Живојин Мишић, тада капетан, и Лаза Лазаревић, резервни санитетски мајор. Год. 1921. варош броји 1.790 домова и 10.534 житеља. Убрзан друштвено-економски развој има од краја XIX в., а нарочито после II светског рата (прву апотеку добија 1865; пошту 1902; железничку пругу П.–Бела Паланка 1. јуна 1887. и Пирот–Софија 1. августа 1888; основну школу 1815; први регулациони план *Тија бара* добила је 1889, а *Пазар* 1891; електричну енергију 1922; стари систем водоснабдевања – осам јавних чесми, изграђен у време владавине Турака, 1961. замењен је савременом водоводном мрежом – дужина 120 km, која користи воду врела *Крупац*, *Градиште* и *Кавак*, а истовремено почела је и изградња канализационе мреже – дужина 91 km; и др.). Више пута кроз историју, због ратова, освајања и транзитног положаја, мења етничка

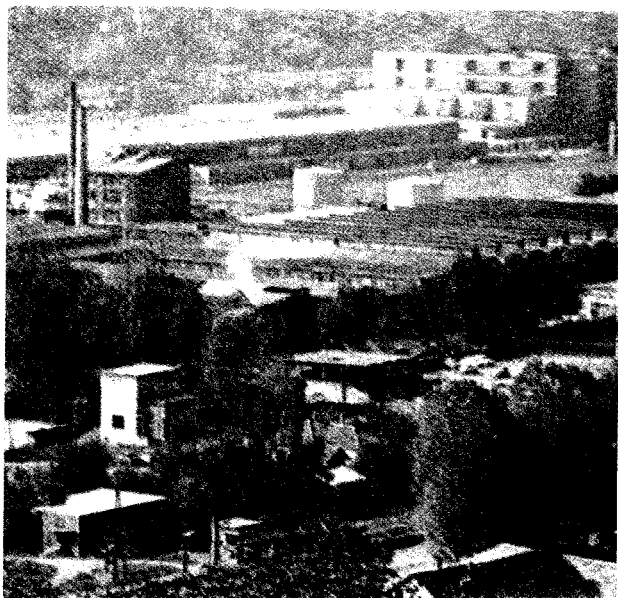
својства ст. (Срби, Бугари, Турци, Јевреји, Јермени), али је оно увек, као и данас – 91,2%, било већинско српско (*градска слава Тројице*; *сточни ваишар* – 15. август; *трговачки панађур* – 28. август), староседелачко и досељено током више столећа, а нарочито након II светског рата углавном из околних сеоских насеља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,5 (1991). У П. је рођен *Војислав Вучковић*, познати композитор и диригент. У граду се налазе два православна храма: Св. Рождества Христовог (слави *Божих*) са богатим иконостасом, две певнице и три кубета, у *Пазару*, саграђен 1834. (културно добро од 1986; обнављан 1952. и 1992. добротворним прилозима мештана), и донекле укупан да не би био виши од околних осам џамија које су тада постојале; и Успенија Пресвете Богородице (Саборна црква; слави *Велику Госпојину*), у *Тија бари*, подигнут 1870. (фреске урадио Николај Иванов из Самоковске сликарске школе 1871, иконостас у дуборезу завршен 1872, а обновљен 1980). У I светском рату ослободила га је 14. октобра 1918. француска коњичка бригада, а у II светском рату ослобођен је 8. септембра 1944. год. После II светског рата некадашња занатско-трговачка варош (први индустријски објекат "Митад пашина фабрика" – влачање, предење и бојење вуне, подигнута 1872. поред Градашничке реке), временом се трансформише у модерно обликован и структуриран урбани центар са мноштвом развијених спољних функција. На бази развијеног занатства (кожарски, кројачки, пинтерски, опанчарски, обућарски, бојадиски, ковачки, терзијски занат и др.) и домаће радиности (ћилимарство) временом је основано више индустријских предузећа (Ин-

Музеј Понишавља у Пироту

Пирот – зграда дома културе

Индустријска зона Пирота

дустија гумених производа "Тигар", Индустрија одеће "Први мај", Индустрија обуће "Љубомир Картаљевић", Индустрија вуне и коже "ИВК", Фабрика боја "Суко", Дрвени комбинат "Пошет", Фабрика алатних машина "Сарлак", Индустрија текстила "Иван Караванов", ПИК "8. септембар", Предузеће за израду крзено-кожарских производња "Галантекс", ГП "Прогрес", Предузеће за производњу и обраду дувана "Нишавска долина", Завод за пољопривреду, Штампарија "Графика", Занатско-монтажно предузеће "Радник", Пекара "Благоје Костић", Занатска задруга "Понишавље", Комбинат "Виновоће" и др.), а јача и трговинска (пазарни дан – *субота*), угоститељско-туристичка, саобраћајна и друге функције. Паралелно са динамичним развојем појединих привредних функција, настају и развијају се и ванпривредне, од којих посебан значај имају: просветно-културна (четири ОШ; четири СШ – гимназија, у којој су као професори радили Радоје Домановић, Стеван Сремац, Јакша Продановић, Коста Костић, сарадник Јована Цвијића, и Лујо Адамовић, економска, техничка и млекарска; Виша школа за образовање васпитача; дом културе; позориште; историјски архив; библиотека; Музеј Понишавља, смештен у породичној кући Христића – од 1953. под заштитом државе, а од 1979. културно добро од изузетног значаја; КУД-а "Први мај" и "Предраг Бошковић Павле" и др.). Посебан културно-споменички значај имају: тврђава Момчилов град (у народу Градић или Кале), у *Пазару*, подигнута на темељима римског утврђења (под заштитом државе од 1953, од 1979. културно добро од великог значаја); Српско војничко гробље родољуба палих у ратовима 1912–1918. и Грчко војничко гробље страдалих у I светском рату из

града Патраса, у *Тија бари*; споменик борцима палим у борбама за ослобођење од Турака 1877. предвођеним капетаном Милутином Карановићем, споменик партизанима стрељаним 1942. год. и др.

ПЛАНИНИЦА (31 ст.), сточарско-ратарско (64,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између токова Нишаве и њене леве притоке Јерме, 19,5 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 361 ha (К.О. Доња Планиница). Назив добија по главном својству географског положаја – смештено на *планини*. Простире се у висинској зони 700–775 m. Подељена је на три физиономска дела са родовским именима: (*Терзинци*, *Велковци* и *Којинци*). Првобитно представља једно насеље, које је 1878. подељено државном границом између Србије и Бугарске, са сада самосталним истоименим селом (у народу и катастру *Горња Планиница*) у западном делу општине Димитровград (1919. поново припојено Србији). Помиње се као тимар диздара Саруча 1447–1489. (28 домова), под именом *Планинци*, и у XVI в. као *Планинче*. После ослобођења од Турака броји 119 житеља (1878), а 1921. год. 22 дома и 132 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Пренос моштију св. Николе*). Индекс (i_s) демографског старења 1961. износи 0,5, а учешће старог у укупној популацији 1991. год. 51,6%. Манастир *Св. Николе*, чији дан је и манастирска слава, подигнут је у XVI в. (живописан 1606, културно добро од 1967). Електричну енергију добија 1972, а водом се снабдева са извора.

ПОКРЕВЕНИК (170 ст.), ратарско-сточарско (66,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (900 m) левој долиној страни Височице (86 km), десне притоке Нишаве, поред пута Нишор–Завојско језеро, 12 km СИ од Пирота. Површина атара износи 1.719 ha. Обједињује пет махала: *Пеиленски кладенац*, *Вујин дол*, *Милићинце*, *Ледиње* и *Гостушк*. Помиње се 1576/77. год. (целепкешки дефтер). Након ослобођења од Турака има 325 житеља (1878), а 1921, када се наводи под именом *Покровеник*, 65 домова и 429 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Архангела*; литије и заветина *Св. цар Константин* и *царица Јелена*; сеоска слава *Пренос моштију св. Николе*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 7,8 (1991). Електрифициран је 1974, а водом се снабдева са извора *Тодорица*. Четвороразредна ОШ (отворена 1935) престала је са радом у новије време.

ПОЉСКА РЖАНА (1.306 ст.), ратарско-сточарско (21,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у централном делу Пиротске котлине, на (380 m) левој долиној страни Нишаве, десне притоке Јужне Мораве, 4 km источно од Пирота. Површина атара износи

749 ha. Име је, по предању, фитогеографског порекла – од *ражи* (у локалном говору *р'ж*), да би касније био додат придев *пољска*, како би се разликовала од Височке Ржане. Подељена је на четири "мале": *Горњу, Доњу, Соколову и Ченђину*. Помиње се у списку малих спахилука нахије Висок и Знепоље 1447–1489. (41 домаћинство), под именом *Иржана* 1576/77. год. и касније (1921. – 87 домова и 635 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Архангела, Св. Николу* и др.), а има и осталих националности (Бугари, Роми и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,7 (1991). Струју добија 1965, а водоснабдевање је централно (прикључак на водоводну мрежу Пирота). Има четвороразредну ОШ (зграда подигнута 1922). Повртарство (наводњавање из плитке издани) је тржишно оријентисано.

ПОНОР (484 ст.), сточарско-ратарско (44,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (520–540 m) десној долиној страни Бистричке реке, леве притоке Нишаве, у подножју Влковије (656 m), Врле стране (817 m) и Калеа, поред трасе старог Цариградског пута, 11 km западно од Пирота. Површина атара износи 1.585 ha. Име је орохидрографског порекла, по понирану воде на кречњачком терену. Савремена рурална изградња усмерена је поред пута Пирот–Бела Паланка. Просторно повезује две махале: *Доњи Понор* и *Понор*. Помиње се у попису 1544. као дербенџијско село и 1570, када има 28 кућа. После ослобођења од Турака броји 190 житеља (1878), а 1921. год. 63 дома и 424 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Тројице*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,5 (1991). Електрифициран је 1965, а водом се снабдева преко локалног водовода. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1921).

ПРИСЈАН (251 ст.), сточарско-ратарско (87,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (500 m) долинским странама периодичне Присјанске (Расничке) реке, леве притоке Нишаве, између Паласког рида (696 m), Калеа (594 m) и Кастела (637 m), на чијим падинама су лоциране сезонске сточарске колибе – "појате", 9 km јужно од Пирота. Површина атара, где постоје лежишта глине, кварцног и ливачког песка, износи 1.964 ha. Име села је орографског порекла, по *присојном*, осушаном положају. Издуженог је облика у меридијанском правцу. Помиње се у целепкешком списку дажбина 1576/77. под називом *Пирисиан* и у регистру војних обвезника из 1606. год. као *Пресјан*. После ослобођења од Турака броји 422 житеља (1878), а 1921. год. 97 домова и 600 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Спасовдан*). Индекс демографског

старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 16,2 (1991). Електричну енергију добија 1968, а водом се снабдева преко локалног водовода. Четвороразредна ОШ (изграђена 1915) престала је са радом у савременом периоду. Седиште је МК за четири насеља (Берковица, Камник, П. и Царев Дел).

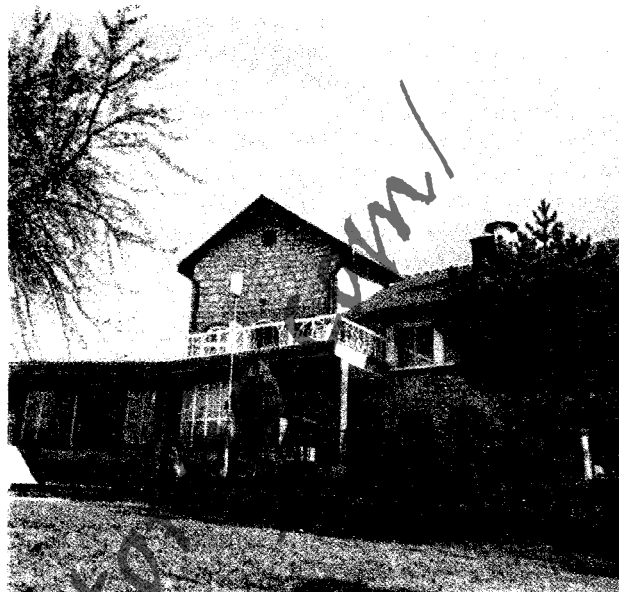
РАГОДЕШ (358 ст.), сточарско-ратарско (72,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбјеног типа, на (460–500 m) развођу сливова Клајће, десне притоке Темштице, и Петрове реке, десне притоке Нишаве, у окружењу Тупанара и Мртвине (681 m), западно од пута Темска–Кална, 16 km СЗ од Пирота. Површина атара износи 1.396 ha. Обухвата три физиономске целине: *Село (Рагодеш)*, главни део насеља, и два издвојена засеока (*Крстићи* и *Манићи*). После ослобођења од Турака има 438 житеља (1878), а 1921. год. 110 домова и 727 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Архангела, Св. Николу* и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 11,3 (1991). Електрично осветљење добија после II светског рата, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари).

РАСНИЦА (472 ст.), сточарско-ратарско (40,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (400–420 m) ЈЗ ободу Пиротске котлине, у ерозивном проширењу Расничке реке, леве притоке Нишаве, и подножју Мајног крста (502 m) и Падиња (678 m), 7 km ЈЗ од Пирота. Површина атара износи 1.831 ha. Ранији назив – *Храсница*, добија по породици *Храсничана* (досељена са мештанима ропотског села које се налазило 2,5 km јужно од Р.). Обједињује четири физиономске целине (*Трјаци, Бурине, Мијалкови* и *Ковачеви*). Трагови јужног крака римског пута *Via Militaris* указују на старију насељеност. Са првобитне локације на Селишту (3 km узводно) измештена је на данашњу. После ослобођења од Турака броји 540 житеља (1878), а 1921. год. 143 дома и 985 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Петку, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Спасовдан*), а има и Рома. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2,2 (1991). Православна црква *Св. врачева Козме и Дамјана*, чији дан је и црквена слава, подигнута је 1915. год. на темељу српског храма из XVIII в. који је био посвећен Св. Бесребрнику. Електрифицирана је 1965, а водом се снабдева преко сеоског водовода (каптирана врела *Бивољак* и *Врело*). Има осморазредну ОШ (почела са радом 1853) и МК за три насеља (Пасјач, Р. и Сиња Глава).

РОСОМАЧ (107 ст.), сточарско (76,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долинским странама Росомачке реке, десне притоке Височице, у јужном

делу Старе планине (2169 m), између њених врхова Виса (1245 m), Врха (1284 m), Доброг јутра (1678 m), Мале пољане (1727 m) и Градишта (1058 m), 31 km источно од Пирота. Површина атара износи 2.787 ha. Простире се у висинском појасу 850–900 m. Дели се на две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Помиње се у спахилуку нахије Висок 1447. (13 домаћинстава), у XVI в. под именом *Русемач* и 1606. год. у списку отоманских војнука. Након ослобођења од Турака броји 465 житеља (1878), а 1921, када носи име *Росомоч*, 76 домова и 578 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Архангела*, *Св. Петку* и *Св. Николу*; сеоска слава *Пресвета Богородица*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 15,5 (1991). Православна црква *Св. Параскеве* изграђена је 1868. год. Струју добија 1975, а водом се снабдева са јавне чешме. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1925). Сезонске сточарске колибе – "појате", на падини Виса и Врха изгубиле су некадашњи значај.

РЦОВЦИ (347 ст.), сточарско-ратарско (50,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у ерозивном проширењу (700 m) Височице, десне притоке Нишаве, пре њеног уласка у клисуру *Владикине плоче*, између Штита (836 m) и Страшне чуке (1159 m), с обе стране локалног пута Пирот–Височка Ржана, 22 km СИ од Пирота. Површина атара износи 3.832 ha. Географско име, по предању, води порекло од личног имена – *Хрса*, *Хрсоје*, оснивача села, или истоименог рода – *Хрсови*, *Хрсовци* и сл. Друмског су облика, правца простирања СЗ–ЈИ, са бочним физиономским продужетком ка СИ, на десној страни Височице. Спадају у стара насеља. Помињу се у списку мадих спахилука нахије Висок 1447–1489. (30 домаћинстава) под називом *Хрсојвани*, у целепкешком дефтеру 1576/77. под именом *Хрсовача*, у списку пиротског спахилука средином XVI в. (45 домаћинстава) као *Хрсовче* и касније. После ослобођења од Турака броје 765 житеља (1878), а 1921, када се наводе под називом *Рсавци*, 155 домова и 1.213 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 13 (1991). На десној страни реке Височице је пећинска црква *Св. апостола Петра и Павла* са јединственом фреском *Христа Младенца* (из времена када је пећина била испосница) из друге половине XIII в. (под заштитом државе од 1981) и звоном које је 1900. поклонио Војнотехнички завод из Крагујевца. Поред пута за Пирот је манастирска црква *Св. Илије* (обновљена 1936. и 1945), чији дан је и црквена слава. Електрифицирани су после II светског рата, а водом се снабдевају са извора и из копаних бунара. Имају четвороразредну ОШ (почела са радом 1918). У прошлости су представљали значајно (1950. – 6.225

Планинарски дом у атару Рсоваца

оваца и 485 говеда) средиште старопланинског сточарства, које је било тржишно оријентисано.

РУДИЊЕ (311 ст.), сточарско-ратарско (73,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (580–600 m) долинским странама Рудињске реке, десне притоке Темштице, у шумско-ливадском окружењу, између Ралове чуке (839 m), Пеца (642 m), Церакове чуке (661 m) и Чуке (773 m), 21 km СЗ од Пирота. Површина атара износи 2.723 ha. Назив се везује за трагове давнашњег *рударења* – *руда* (гвожђе, угљ), *рудина*, *металиште* (садашњи назив дела насеља) и сл. Издуженог (линијског) је облика. Повезује седам физиономских целина (*Металиште*, *Циганско гробље*, *Чука*, *Јовин приеза*, *Прудите*, *Падина* и *Умин дол*). После ослобођења од Турака броји 582 житеља (1878), а 1921. год. 135 домова и 835 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Враче*, *Св. Ђорђа*, *Св. Алимпија*, *Св. Луку*, *Св. Архангела* и *Св. Николу*; црквена и сеоска слава *Тројице*). Након II светског рата део мештана се иселио у Јужни Банат. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 3,9 (1991). Православни храм *Св. Тројице* сазидан је 1875. год. Електричну енергију добија 1968, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1902).

СИЊА ГЛАВА (190 ст.), сточарско-ратарско (85,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (900 m) странама изворишта Расничке реке, леве притоке Нишаве, у подножју Дебеле букве (966 m) и Гарванице (986 m), 16 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 1.245 ha. Неправилног је физиономског облика

са зракастим продужецима дуж прилазних путева. У широј околини насеља су сезонске сточарске колибе – "појате", које су углавном ван функције. Село је окружено шумом и пашњацима. Након ослобођења од Турака броји 32 куће и 252 житеља (1890), а 1921. год. 44 дома и 359 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Ђурђевдан, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Пресвета Богородица*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1 (1991). Струју добија 1968, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1945).

СЛАВИЊА (81 ст.), сточарско-ратарско (64,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, код ушћа (725 m) Росомачке реке у Комштицу (Височицу), десну притоку Нишаве, с обе стране локалног пута Височка Ржана–Доњи Криводол–Бугарска, 29,5 km источно од Пирота. Површина атара износи 1.398 ha. По предању, назив добија од словенског личног имена оснивача насеља – *Слава*. Неправилног је округластог облика са физиономским продужецима дуж поменутог пута, ка току Височице и селу Росомачу. Помиње се 1447/89. у Височној нахији (30 домаћинстава), под именом *Славина*, у целепкешком списку казе Шехирхој 1576/77. као *Иславине* и 1606. год. у вези војних обавеза шест мештана. После ослобођења од Турака, када носи назив *Славиње*, има 543 житеља (1878), а 1921. год. 82 дома и 481 житеља. Ст. је шопског порекла, православне вере (већина слави *Ђурђевдан*, чији дан је и сеоска слава), а национално се декларише као српско (66,7%), бугарско и југословенско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 1 (1961) до 21,3 (1991). Православна црква Св. Ђорђа (живопис из XVIII в., обновљена 1884), подигнута на темељима старијег храма, проглашена је културним добром 1984. год. Струју добија 1975, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Четвороразредна ОШ (отворена 1878) престала је са радом у новије време.

СОПОТ (503 ст.), ратарско-сточарско (23,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју (500 m) Кукле (889 m) и Равне (571 m), 1,5 km северно од железничке пруге и магистралног пута Пирот–Ниш, 7 km СЗ од Пирота. Површина атара износи 1.307 ha. Назив добија по *сопоту* – шумовима, изворске воде. Подељен је на четири "мале": *Средсело, Бањену, Горњу и Доњу*. Помиње се у целепкешком списку 1576/77. год. Након ослобођења од Турака броји 576 житеља (1878), а 1921. год. 143 дома и 930 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Петку, Св. Ђорђа, Св. Архангела, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Св. Јеремија*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2,7 (1991). Православна црква

Св. Богородице (првобитно посвећена Св. Илији), чији дан је и црквена слава, подигнута је 1849. год. Електричну енергију добија 1962, а водом се снабдева преко локалног водовода и са каптираних врела. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1889) и железничку станицу на локалитету Ледине. Седиште је МК за два насеља (Ореовица и С.).

СРЕЊКОВАЦ (229 ст.), ратарско-сточарско (53,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долиним странама Срењковачког потока, леве притоке Нишаве, између Трапа (549 m) и Бубљака (653 m), 1 km јужно од железничке пруге и магистралног пута Пирот–Димитровград, 17 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 764 ha. Назив се, по предању, везује за лично име – *Срећко*, оснивача. Простире се у висинској зони 440–480 m. Неправилног је округластог облика са главним физиономским израштајима дуж поменутог потока и путева ка магистралним комуникацијама у долини Нишаве. Под именом *Чорин Дол* наводи се 1447–1489. у попису малих спахилука нахије Висок и Знепоље, када има 5 домаћинстава. После ослобођења од Турака броји 347 житеља (1878), а 1921. год. 98 домова и 648 житеља. Ст. је шопског порекла, православне конфесије, а национално се декларише као српско (98,3%) и бугарско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,8 (1961) до 3,2 (1991). Православна црква *Св. Илије*, чији дан је и црквена слава, подигнута је 1876. год. Електрифициран је после II светског рата, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1896).

СТАНИЧЕЊЕ (742 ст.), ратарско-сточарско (35,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (330–350 m) левој долиној страни Нишаве, десне притоке Јужне Мораве, у подножју Белаве (946 m), 1 km јужно од железничке пруге и пута Пирот–Бела Паланка, 11 km СЗ од Пирота. Површина атара износи 1.641 ha. По предању, назив се двојако тумачи: везује се за лично име – *Стана*, мештанке; и да потиче од речи *стан* – *становати*, населити се. Обједињује четири физиономске целине: *Селиште, Средсело, Варницу и Миловце*. Помиње се у целепкешком списку 1576/77. под именом *Истаничене* и у евиденцији војних обвезника из 1606, када припада кази Шехирхој. После ослобођења од Турака броји 878 житеља (1878), а 1921. год. 185 домова и 1.253 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Петку и Св. Николу*; сеоска слава *Спасовдан*; црквена слава *Св. Петка Трнова*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2,4 (1991). Православна црква Преподобне Мајке Параскеве (раније била посвећена Св. Николи), која је имала функцију гробнице (у крипти откопано 113 гробова), по-

дигнута је у XIII в. (обновљена између XV и XVIII в.). Струју добија 1968, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1874), МК, железничку станицу и кратку *пећину* (стално ниска температура воде и ваздуха) уређену као магацин – ”природни фрижидер”.

СУКОВО (889 ст.), ратарско-сточарско (28,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (420 m) ЈИ ободу Пиротске котлине и прелазу Јерме из планинског у равничарски ток (Ружино, Бело или Черкеско поље), 2 km јужно од железничке пруге и магистралног пута Пирот–Димитровград, 16 km ЈИ од Пирота. Површина атара, којим протиче Суковски поток, лева притока Јерме, износи 1.633 ha. Физиономски повезује четири дела са родовским именима (*Вијачовци, Киринци, Калеинци и Бучкарци*). Због значаја и положаја на римском војничком путу (касније Цариградски пут) забележено је у бројним путописима. Помиње се у X и XI в. као насеље у софијској епископији, у турским документима 1570. (69 домаћинстава) под именима *Сукова* и *Сукобан*, када је припадало султановом хасу, и целепкешком списку 1576/77. год. Год. 1921. броји 218 домова и 1.295 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Петку, Св. Архангела* и др.; сеоска слава *Св. Герман*, а црквена *Св. Богородица*), а има Бугара (4,9%) и Рома. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,6 (1991). Манастир Св. Богородице (културно добро од 1968), на десној долинској страни Јерме, некадашње седиште Суковске епископије, изграђен је 1857/58. год. на темељу старијег православног храма. Електричну енергију добија 1965, а водом се снабдева са извора *Порубин*. Има осморазредну ОШ (почела са радом 1880) и здравствену амбуланту. Седиште је МК за четири насеља (Власи, Горња Држина, Јалботина и С.).

ТЕМСКА (1.162 ст.), ратарско (41,7% аграрног ст.), раније сточарско-ратарско, сеоско насеље збијеног типа, на (400 m) долинским странама Темштице (86 km), десне притоке Нишаве, 14 km СЗ од Пирота. Површина атара износи 3.016 ha. Обухвата три физиономске целине: *Велику страну*, на десној, *Малу страну*, на левој обали, и издвојени заслак *Брбуљовци*, лоциран ка селу Рагодеш. Са својом околином Т. је проглашена *еколошком-зоном* (долине Темштице и Топлодолске реке до Миџора и Бабиног зуба). Спада у стара српска расељена, па касније обновљена насеља. Више пута кроз историју мењала је положај – узводно и низводно поред поменутог водотока. Претечу данашњег насеља представља српски средњовековни град *Темац* (разорен у XV в.), чији остаци се налазе 4 km СИ од садашњег села. Први писани помен средњовековног града датира из XV в., а села из 1606. год. у списку

Манастир Темска

отоманских војнука. Формирање данашњег насеља везано је за изградњу моста на (380 m) Темштици у XIX в. После ослобођења од Турака броји 1.035 житеља (1878), а 1921. год. 254 дома и 1.728 житеља. Ст. је српско (слави *Спасовдан* и *Трнову Петку*; *вашар* и сеоска слава *Велика Госпојина*), староседелачко, а има Рома и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2,8 (1991). У селу се налазе православна црква посвећена Св. Петки и манастир Св. великомученика Георгија из XIV в. Електрифицирана је 1938. год., у време изградње ХЕ ”Темац” за потребе индустрије гуме ”Тигар” у Пироту, а водом се снабдева преко два локална (гравитациона) водовода. Има осморазредну ОШ ”Учитељ Стојан” (почела са радом 1836. доласком хиландарског игумана Кесарија који је у манастиру Св. Ђорђа описменио првих 18 ученика), дом културе, библиотеку, здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту, пошту, погон текстилне индустрије ”Први мај” из Пирота, земљорадничку задругу и др. До 1963. год. седиште је истоимене општине са 18 села (Базовик, Враниште, Засковци, Куманово, Мирковци, Ореовица, Орља, Осмаково, Рагодеш, Рудиње, Сопот, Станичење, Т., Топли До, Церова, Црноклиште, Црвенчево и Шугрин), а сада МК за четири насеља (Куманово, Рагодеш, Рудиње и Т.).

ТОПЛИ ДО (160 ст.), сточарско (67,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју косе Дуго било (1898 m), где се налазе сезонске сточарске колибе – ”појате”, и ерозивном проширењу (700 m) Јаворске реке, изворишног крака Топлодолске реке, десне притоке Височице, 30 km СИ од Пирота. Површина атара, износи 9.658 ha. Атар је богат шумским ком-

плексима, на долиним странама Ракитске (десној) и Јаворске реке (левој). На неким топографским картама уцртан је под називом *Топли Дол*, који је орографског порекла – по присојном, осунчаном положају (на *топлом* месту). Повезује пет физиономских целина: *Задњи трап*, *Под криш*, *Белог*, *Врбицу* и *Горњи крај*. Помиње се у целепкешком списку 1577. и списку војних обвезника 1606. год. После ослобођења од Турака, када носи назив *Топлодол*, броји 495 житеља (1878), а 1921. год. 120 домова и 985 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 3,3 (1991). Православни храм *Св. Параскеве*, чији дан је и црквена слава, подигнут је у XIX в. Електрично осветљење добија 1976, а водом се снабдева са извора *Тупени кладенац*. Има споменик "Мртвачки мост" из II светског рата и МК за два насеља (Засковци и Т.Д.). Представља значајно сточарско (овчарско) средиште (1950. – 7.206 оваца и 852 говеда) централног дела Старе планине (2169 m) познато по производњи качкаваља.

ТРЊАНА (215 ст.), ратарско-сточарско (32,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (390 m) левој долиној страни Нишаве, десне притоке Јужне Мораве, с обе стране локалног пута ка Великом Јовановцу и Пољској Ржани, 7 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 438 ha. Назив се, по предању, двојако тумачи: потиче од имена града *Трна* у Бугарској, одакле су старином први досељеници; и да је фитогеографског порекла – од *трња* које су затекли и искрчили први насељеници. Обједињује шест физиономских целина: *Ничиште*, *Мишин сокак*, *Панчин сокак*, *Средсело*, *Горњу* и *Доњу малу*. После ослобођења од Турака, када носи назив *Трњане*, броји 299 житеља (1878), а 1921. год. 65 домова и 460 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Архангела*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Пренос моштију св. Николе*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 3,8 (1991). Електрично осветљење добија 1965, а водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводну мрежу Пирота). Има четвороразредну ОШ. Повртарство (наводњавање плитком изданском водом) је тржишног значаја. Седиште је МК за три насеља (Велики Јовановац, Пољска Ржана и Т.).

ЦЕРЕВ ДЕЛ (61 ст.), сточарско-ратарско (100% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (1100 m) изворишним долиним странама Церевске реке, десне притоке Камичке реке, у окружењу Светог Илије (1211 m), Свињарника (1201 m), Горновског дела (1090 m) и Пролетњака (1040 m), 19 km јужно од Пирота. Површина атара износи 1.343 ha. Име је фитогеографско-топографског порекла – *церо*в део (потес),

место обрасло *цером*. Издуженог (линијског) је облика, правца СЗ–ЈИ, дуж главне сеоске улице. У залеђу насеља, ка југу, налазе се сезонске сточарске колибе – "појате". Под називом *Ћуревидола* наводи се 1606. год. у списку војних обвезника нахије Шехирџој. После ослобођења од Турака има 228 житеља (1878), а 1921. год. 33 дома и 160 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Архангела*, *Св. Илију*, *Св. Николу* и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 8,3 (1991). Струју добија 1977, а водом се снабдева са извора. Четвороразредна ОШ (отворена 1935) престала је са радом у савременом периоду.

ЦЕРОВА (250 ст.), ратарско-сточарско (49,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у клисурастој долини (500 m) потока Клајна, десне притоке Темштице, и подножју Големог цера (832 m), с обе стране пута Пирот–Темска–Кална, 22 km СЗ од Пирота. Површина атара износи 1.141 ha. Географско име, по предању, фитогеографског је порекла – од *церових* шума, искрчених у време формирања насеља. Обухвата два "краја": *Горњи (Дол)* и *Доњи*. Помиње се у списку малих спахијука нахије Висок 1447–1489, када има 7 домаћинстава, под именом *Церово*. После ослобођења од Турака броји 311 житеља (1878), а 1921. год. 96 домова и 530 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Луку*, *Св. Ђорђа*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 10,2 (1991). Православна црква *Св. Петке*, чији дан је и црквена слава, изграђена је 1875. год. Струју добија 1965, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Седиште је МК за три насеља (Мирковци, Ц. и Шугрин). Четвороразредна ОШ (отворена 1903) престала је са радом у савременом периоду.

ЦРВЕНЧЕВО (154 ст.), ратарско-сточарско (71,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (400–440 m) десној долиној страни Нишаве, десне притоке Јужне Мораве, 1 km северно од железничке пруге и пута Пирот–Ниш, 12 km СЗ од Пирота. Површина атара износи 588 ha. Назив је педогеографског порекла, по *црвеној земљи*. Дели се на два "краја": *Горњи*, старији део насеља, и *Доњи*. Под именом *Црвенцова* наводи се у целепкешком списку дажбина 1576/77. год. После ослобођења од Турака има 169 житеља (1878), а 1921. год. 50 домова и 750 житеља. Ст. је српско (већина слави *Ђурђевдан*; сеоска слава *Пренос моштију св. Николе*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 4,5 (1991). Православни храм посвећен је Св. Илији. Струју добија 1965, а водом се снабдева преко локалног водовода.

ЦРНОКЛИШТЕ (444 ст.), ратарско-сточарско (25,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (390–

410 m) долинским странама Петрове реке, десне притоке Нишаве, између магистралне железничке пруге и пута Пирот–Ниш и узвишења Батина глава (486 m), 15 km СЗ од Пирота. Површина атара износи 1.513 ha. Име, по предању, води поекло од природних одлика терена – *црни кал* (црно блато), на коме је основано насеље. Подељено је на две "мале": *Црноклиште* (*Село*) и *Метовију*. Помиње се у опису малих спахилука софијског краја 1446–1455. (19 домаћинстава) у нахији Шехирђој под називом *Црнокалиште*. После ослобођења од Турака броји 303 житеља (1878), а 1921. год. 100 домова и 1.100 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Архангела, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Петровдан*), а има и Рома (6,76%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 2,2 (1991). Православна црква *Св. Петра и Павла*, чији дан је и црквена слава, подигнута је крајем XVI или почетком XVII в. Струју добија 1965, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Има осморазредну ОШ (почела са радом 1892), МК за два насеља (Црвенчево и Ц.) и железничку станицу.

ЧИНИГЛАВЦИ (423 ст.), ратарско-сточарско (53,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долинским странама Чиниглавског потока, десне притоке Нишаве, у подножју Дела (672 m), Пештерица (635 m) и Корбула (566 m), 2 km северно од железничке пруге и магистралног пута Пирот–Димитровград, 17 km ЈИ од Пирота. Површина атара износи 1.772 ha. По предању, назив се двојако тумачи: да потиче од личног имена – *Дојчин* (*Чино*), оснивача, првог насељеника; и да је геоморфолошког порекла – по купастим, *злави-частим* узвишењима. Простиру се у висинској зони 480–520 m. Издуженог су облика, главног правца СИ–ЈЗ, дуж прилазног пута из Нишавске долине. Основани су на месту са траговима предсловенске насељености (остаци из античког периода на Корбулу и др.). Помињу се у целепешком дефтеру 1576/77, када имају 3 домаћинства, под називом *Чиниглафча*. После ослобођења од Турака броје 574 житеља (1878), а 1921. год. 118 домова и 880 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Петку, Спасовдан* и др.; сеоска слава *Св. Марија*; црквена слава *Св. Архангел*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 2,7 (1991). Православна црква посвећена Св. Михаилу изграђена је 1850, а манастир Св. Марије 1858. год. Електричну енергију добијају 1964, а водом се снабдевају преко локалног водовода. Имају четвороразредну ОШ (почела са радом 1897). Седиште је МК за шест насеља (Градиште, Милојковац, Обреновац, Планиница, Срећковац и Ч.).

ШУГРИН (171 ст.), ратарско-сточарско (81,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долинским

странама Шугринске (Стањаначке) реке, левог изворишног крака Трговишког Тимока, у северном подножју Градског врха (836 m), 1 km источно од пута Пирот–Темска–Кална, 28 km СЗ од Пирота. Површина атара износи 1.235 ha. По предању, назив води порекло од личног имена некадашњег сеоског кмета – *Шурба* (ранији назив *Шурбин*). Просторно се развија у висинској зони 550–600 m. После ослобођења од Турака броји 309 житеља (1878), а 1921. год. 77 домова и 450 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Врачеве, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 19,4 (1991). Електрифициран је после II светског рата, а водом се снабдева са извора.

ПЛАНДИШТЕ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	13	17.7	82.3	9.9	3.1	682.8	403.0	34.7	45.5
1971.	-	13	20.7	79.3	10.0	-4.3	639.0	397.7	45.1	43.6
1981.	-	14	25.5	74.5	7.8	-9.4	600.2	377.2	43.6	35.4
1991.	-	14	30.0	70.0	-1.6	-9.8	570.1	414.5	46.0	36.7

БАНАТСКИ СОКОЛАЦ (369 ст.), ратарско (35% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (панонског) типа, на (78 m) равничарском терену Иланџанске депресије, у близини асфалтног пута Вршац–Планиште–Зрењанин, 6 km СИ од Планишта. Површина атара износи 1.288 ha. Правоугаоног је облика (ЈЗ–СИ). Основан је на месту некадашње пустара *Биосег*, која се као насељено место помиње у периоду 1375–1466. год. После I светског рата овде су настањени добровољци из БиХ, Лике, Кордуна, Баније и Црне Горе, с тим што је почетно насељавање праћено проблемима, јер је Ђорђе Коњовић, земљопоседник из Даља, 1923. год. купио простор намењен насељеницима. Након тога, овај простор насељен је 1934. год. Под садашњим називом село се први пут помиње 1948. год. Ст. је већином српско (94,3%), а има Црногораца, Мађара, Румуна и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 2 (1991). Стара православна црква срушена је 1945, а садашња, посвећена Св. Петки, подигнута је 1977. год. Телефонске везе добија 1958, електричну енергију 1962, а водоснабдевање је индивидуално (миниводоводи). Има четвороразредну ОШ, две продавнице мешовите робе, три угоститељске радње и др. Главни аграрни производи су пшеница, кукуруз, јечам, соја, шећерна репа и сунцокрет.

БАРИЦЕ (887 ст.), ратарско (50,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (панонског) типа, на (79 m) рав-

ничарском терену Иланцанске депресије, у близини хидросистема Дунав–Тиса–Дунав и канала Моравице, 7 km ЈЗ од Планишшта. Површина атара износи 2.968 ha. Четвороугаоног су облика (дужина 1,5 km, ширина 600 m), правца простирања ЈИ–СЗ. Обухватају три паралелне улице са кућама панонског типа, од којих су неке украшене богатом румунском орнаментиком. У атару се налази археолошко налазиште из бронзаног доба (локалитет Бугарска Гомила). Формиране су на месту некадашње пустаре са сталним насељем *Сент Јанош*, које се помиње 1717. год. То насеље је убрзо након тога напуштено (расељено). Као насељено место поново се наводе 1745, када се насељавају Румуни из румунског дела Баната. Ст. је претежно румунско (91,7%), а има Срба, Мађара, Македонаца, Словака и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,5 (1991). Румунска православна црква посвећена Св. архангелима Гаврилу и Михаилу изграђена је у XIX в. Телефонске везе добијају 1950, а водовод 1998. год. Имају осморазредну ОШ, четири приватне трговинске радње мешовите робе, два угоститељска објекта и др.

ВЕЛИКА ГРЕДА (1.508 ст.), индустријско и ратарско (13,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (панонског) типа, на (77 m) равничарском терену Иланцанске депресије, с обе стране савременог пута и поред железничке пруге Вршац–Планишште–Зрењанин, 10 km СИ од Планишшта. Површина атара износи 3.857 ha. Правоугаоног је облика (ЈЗ–СИ) са три издужене (главне) и осам попречних улица. Основана је 1850. год. Тада велепоседник Ђорђе Парчетић, досељеник из Хрватске, насељавањем Немаца, радника из Бачке, на свој посед (пустару) оснива насеље које је по његовом имену добило назив *Georgchais* (*Guerguhaza*). Извесно време после I светског рата носи назив *Ђурђево Село*, потом *Ђурђевац*, а од 1924. год. садашњи. У атару се налазе археолошка налазишта из бронзаног доба (локалитет Непхолкова Пуста) и халштатског периода. Ст. је национално мешовито – српско (65,3%), македонско (11,8%), мађарско (11,6%) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Српска православна црква Успења Пресвете Богородице датира из XIX в. Струју добија 1958. телефонске везе 1920, а централно водоснабдевање 1987. год. Има осморазредну ОШ "Јован Стерија Поповић" (почела са радом 1852), здравствену станицу, апотеку, пошту, железничку станицу (од 1889), осам трговинских и четири угоститељске радње и др. Посебан економски значај има производна јединица у склопу предузећа "Нафта-гас", која се од 1952. (лежиште гаса откривено 1949) бави експлоатацијом земног гаса на гасном пољу "Велика Грета" (површине 2,3 km²), где се гас експлоатише на

дубини од 926 m. У аграрној производњи, главној донаторској делатности мештана, највећи значај има пшеница, кукуруз и сунцокрет.

ВЕЛИКИ ГАЈ (898 ст.), погранично ратарско-сточарско (37,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (панонског) типа, на (83 m) језерско-лесној тераси поред канала Ројге, 0,5 km од југословенско-румунске границе, 11 km СИ од Планишшта. Површина атара износи 3.323 ha. Неправилног је правоугаоног облика. У насељу се налази *Пирганова бара*, која је пресудно утицала на правце физиономског развоја, распоред улица и положај старог парка (4,9 ha), заштићеног дела природе са *Ginko biloba*, *мачијом леском* и *белим јасеном*. Основан је на месту са значајним остацима старије насељености (археолошка налазишта из бронзаног, халштатског и римског доба и сл.). У атару је пронађено звано, које се чува у вршачком музеју, из 1364. год. Под именом *Гај* насеље се помиње 1355. год. Током XVII в. постоје два *Гаја*, *Велики* и *Мали*. Темишварца Јосиф Маленица 1781. купује овај посед. Год. 1848. насељени су Немци као радници на имању, када је основано ново насеље – *Маленицино Село*, поред тадашњег В.Г., које је 1888. год. припојено данашњем насељу. Ст. је српско (82,9%), углавном води порекло од досељенике из времена сеобе Срба под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем, а има Рома (8,5%), Мађара и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,6 (1991). Српска православна црква посвећена Св. апостолима Петру и Павлу подигнута је 1856. год. Телефонске везе добија 1920, електрично осветљење 1962, а водом се снабдева преко више миниводовода. Има четвороразредну ОШ, пошту, погон Индустрије текстилних предива "Плантекс" из Планишшта (производи памучну трикотажу), РЈ ПИК-а "Агробанат" из Планишшта са живинарском фармом, три приватне трговинске радње, угоститељски објекат и др.

ДУЖИНЕ (234 ст.), ратарско-сточарско (30,8% аграрног ст.) сеоско насеље панонског типа, на (78 m) равничарском терену Иланцанске депресије, 24 km СЗ од Планишшта. Површина атара износи 959 ha. Четвороугаоног су облика са дужом страном у меридијанском правцу. Формиране су 1837. год. од стране поседника пустаре *Сечењија*, по коме је село добило географско име *Сечењифалва* (1850. – 469 житеља). Од 1924. год. носе назив *Сеченово*, а потом, после II светског рата данашњи. Ст. је српско (49,3%), македонско (35,9%) – досељено 1947. год. из околине Криве Паланке, а има Словенаца, Мађара и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 2,2 (1991). Телефонске везе добијају 1926, електричну енергију 1962, а водовод 1997. год. Имају погон ПИК-а "Агро-

банат" из Пландишта. Водећи аграрни производи тржишног значаја су кукуруз, сунцокрет и пшеница.

ЈЕРМЕНОВЦИ (1.158 ст.), индустријско и ратарско (27,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (панонског) типа, на (78 m) контакту језерско-лесне терасе и Иланџанске депресије, поред леве обале канала Дунав–Тиса–Дунав, 10 km ЈЗ од Пландишта. Површина атара износи 3.073 ha. Неправилног су правоугаоног облика (правца простирања ЈЗ–СИ, дужине 1,5 km, ширине 750 m). Обједињују две физиономске целине: *Село*, главни део насеља, и *Нафташку колонију*, основану 1955. год. Настали су на поседу где је камерални директор Јосиф *Ирмењи*, по коме добијају првобитни назив *Ирмењихаза*, 1817. год. населио 62 мађарске породице из разних општина Алфелда (Мајша, Апатфалва, Ракошка пустара и др.). После I светског рата, када добијају садашње географско име, насељавају се Срби на салаше *Липтај* (из Лике), *Орци* (из јужних делова централне Србије) и *Чавош*. Ст. је претежно мађарско (76,7%), а има Срба (5,6%), Словака (4,8%) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,2 (1991). Римокатоличка црква посвећена Св. Ани подигнута је 1886. год. у стилу неоготике. Телефонске везе добијају 1920, струју 25. децембра 1958, а водовод 1984. год. Имају четвороразредну ОШ, пошту, здравствену станицу, фабрику сточне хране (у саставу ПИК-а "Агробанат" из Пландишта), РЈ "Нафта-гас", која од 1956. год. експлоатише нафту на нафтном пољу "Јерменовци" (лежиште нафте на дубини од 896 до 985 m, површине 3,6 km², откривено је 1952), погон текстилне индустрије "Плантекс" из Пландишта, Земљорадничку задругу "Братство" са кланицом и др. Главни аграрни производи тржишног карактера су пшеница, кукуруз и сунцокрет.

КУПИНИК (408 ст.), погранично (ка Румунији) ратарско (39,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (панонског) типа, на (80 m) језерско-лесној тераси, 10 km северно од Пландишта. Површина атара износи 2.257 ha. Четвороугаоног је облика, правца простирања СЗ–ЈИ, са већином неасфалтираним улица. Претечу данашњег села чини пустара са насељем *Балад* (*Балат*), које се помиње 1385. год. Оно је потом вероватно расељено, јер се у писаним документима не помиње до краја XVII в. Кроз XVIII в. је ненасељена пустара, коју крајем XVIII в. откупљује темишварски трговац Јосиф Маленица, где се од XIX в. помињу две веће групе салаша – *Мали* и *Велики Балат*, као насеља спахијских радника. После I светског рата добија име *Александров Гај*, а 1947. год. данашњи географски назив. Ст. је српско (97,5%), а има Македонаца, Црногораца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 2,3 (1991). Српска право-

славна црква Рођења Пресвете Богородице подигнута је 1935. год. у стилу Лазарице. Телефонске везе добија 1947, струју 1963, а водом се снабдева преко миниводова. Има четвороразредну ОШ, погон ПИК-а "Агробанат" из Пландишта. Аграрни производи тржишног значаја су кукуруз, пшеница и сунцокрет.

ЛАУДОНОВАЦ (50 ст.), ратарско (52% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (панонског) типа, у Алибунарској депресији, с обе стране (77 m) железничке пруге Зрењанин–Вршац, 10 km јужно од Пландишта. Припада К.О. Пландиште (4.537 ha). Обједињује две улице које се секу под правим углом, у облику ћириличног слова "Г". Основан је 1883. год. У то време Алибунарски рит закупљује Холандско друштво. Насељени радници дају му садашњи назив по презимену главног инжењера *Лаудона*. Првобитно представља физиономски део Пландишта. Статус самосталног насеља добија 1978. год. Ст. је српско (56%), а има Румуна (8%), Македонаца, Хрвата и др. Индекс (i_s) демографског старења 1991. год. износи 2,1. Има железничку станицу. Кукуруз, пшеница, јечам и соја су главни тржишни производи.

МАРГИТА (1.313 ст.), ратарско (32,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (панонског) типа, на (81 m) граници језерско-лесне терасе и Алибунарске депресије, поред канала Ројге и Маравице и железничке пруге Вршац–Зрењанин, с обе стране магистралног пута Зрењанин–Вршац, 5 km ЈИ од Пландишта. Површина атара износи 4.175 ha. Правоугаоног је облика, правца простирања ЈЗ–СИ. Обухвата два физиономска дела: *Маргиту*, главни део села, и *Маргиту салаше*. Први писани подаци о насељу датирају из XVII в., када носи назив *Сент Маргита*. Током 1637. год. наводи се као феудални посед. Од 1724. до 1740. год. већим делом је расељена и скоро истовремено насељена Румунима. У то време највећим делом су се иселили раније насељени Срби на посед Гашпара Тутија. Садашње ст. је национално мешовито – углавном румунско (36,3%), српско (35,2%) и мађарско (8,6%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,3 (1991). Српска православна црква Св. Тројице подигнута је 1936. год. Телефонски саобраћај добија 1920, струју 1961, а водовод 1983. год. Има осморазредну ОШ, пошту, РЈ ПИК-а "Агробанат" из Пландишта и др. Производња кукуруза, пшенице, соје и сунцокрета тржишно је оријентисана.

МАРКОВИЋЕВО (239 ст.), погранично ратарско (44,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (панонског) типа, на (79 m) равничарском терену Иланџанске депресије, непосредно уз (50 m) југословенско-румунску границу, коју овде чини канал Брзава, лева

притока хидросистема Дунав–Тиса–Дунав, 18 km СЗ од Пландишта. Површина атара износи 820 ha. Деформисаног је крстастог облика. Повезује три улице: главну, дужине 800 m, и две споредне (дужине по 500 m). Формирано је на месту некадашњих пустара – Ујфала и Крива Бара, у време када је њихов власник био хрватски феудалац Бедековић, који је 1842. населио Мађаре из Сајана и Бикача, као раднике на поседу. Срби се досељавају 1921. год. Ст. је српско (65,6%) и мађарско (26,1%), а има Македонаца, Хрвата и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2 (1991). Српска богомоља посвећена је Св. архангелу Гаврилу. Струју добија 1963. год. Има погон ПИК-а "Агробанат" из Пландишта.

МИЛЕТИЋЕВО (650 ст.), погранично (ка Румунији) ратарско (36% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног панонског типа, на (78 m) равничарском терену Иланџанске депресије, с обе стране асфалтног пута према Банатском Сокоцу, 13 km СЗ од Пландишта. Површина атара износи 1.797 ha. Назив добија по Крсти Милетићу, министру за аграрну реформу у влади (1922–1923) Краљевине СХС. У атару се налази археолошко налазиште из неолита и бронзаног доба (локалитет Велики Рит). Неправилног је четвороугаоног облика, правца пружања ЈИ–СЗ. Полазиште формирања данашњег насеља представља група салаша која је крајем XIX в. била насељена породицама радника који су радили на њима. После I светског рата овде се насељава српски живаљ из Босне, Лике, Кордуна, Херцеговине, Далмације, Срема, Славоније, Рашке области, Мађарске, Румуније и др. Новоосновано насеље добија данашњи назив. Ст. је углавном српско (97,1%), а има Македонаца, Црногораца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2,1 (1991). Православна црква посвећена Св. пророку Илији подигнута је 1936. у стилу традиционалне моравске школе. Телефонске везе добија 1950. струју 1964, а централни водовод 1999. год. Има четвороразредну ОШ, МК, здравствену амбуланту, пошту, погон текстилне индустрије "Плантекс" из Пландишта, ратарско-сточарску РЈ ПИК-а "Агробанат" из Пландишта и др.

ПЛАНДИШТЕ (4.380 ст.), агроиндустријско насеље панонског (збијеног) типа, центар истоимене општине (383 km², 14 насеља и 14.581 ст.) у ЈИ делу Баната (8.886 km²), на (80 m) језерско-лесној тераси која раздваја Иланџанску од Алибунарско-вршачке депресије, с обе стране магистралног пута и железничке пруге Зрењанин–Вршац, 60 km СИ од Панчева, 127 km (преко Зрењанина) источно од Новог Сада и 74 km СИ од Београда. Географске координате су 45°14' с.г.ш. и 21°8' и.г.д. Површина грађевинског рејона насеља, по

Зграда Скупштине општине Пландиште

актуелном ГУП-у из 1978, износи 314 ha, а катастарска 4.537 ha. Неправилног је четвороугаоног облика, који добија у време аустро-угарске владавине, када је плански обликована и структурирана физиономска основа данашњег насеља. Одликује се дуговременим планским развојем (прву апотеку добија 1864, пошту и први бушени артешки бунар 1866, железничку станицу 1889, први телефон 1863. и др.) и знатном урбанистичком уређеношћу. Електрифицирано је 1958, савремени централни систем водоснабдевања добија 1973. (два артешка бунара дубине 120 m), плинску мрежу (гасовод) 1991. и сл. Спада у стара насеља. Основано је на месту са значајним остацима старије насељености (археолошки налази из бронзаног доба и др.). У писаним документима први пут се помиње 1690. год. под именом *Морминта*, што на румунском језику значи гробље. У то време насељено је Србима. Као ненасељено (расељено пред почетак аустро-турског рата) наводи се 1737. год. Након тога житељи Великог Гаја на месту данашњег насеља напасају стоку, по чему касније добија данашњи назив (место где је стока одмарала – *пландовала*). Током зиме 1787/88. год., у оквиру Јозефинске колонизације, насељени су Немци из насеља која су данас на румунској територији – Грапца, Хацфелда (данашњи Жомбољ), Велике и Мале Јече. Новоосновано насеље добило је назив *Зичидорф*, по презимену – *Зичи* Карло, председника Коморе, која је вршила планско насељавање Немаца. Од 1899. год. знатан број Немаца се исељава у Канаду, где су основали истоимено насеље – *Зичидорф*. Нови назив – *Мариолана* добија 1918, а данашњи 1945. год. Након завршетка II светског рата, када су се Немци повукли са окупаторском војском, насељавају

се Македонци, Словаци и Срби. Садашње ст. је национално мешовито (Мађари, Румуни, Црногорци, Хрвати и др.), а преовлађују Срби (55%) и Македонци (24,1%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Римокатоличка црква посвећена Блаженој девици Марији сазидаана је у периоду 1806–1813, а православни храм, посвећен Преподобном Рафаилу Банатском, је у изградњи. Има предшколску установу, осморазредну ОШ "Доситеј Обрадовић", дом културе, спомен-школу посвећену свим палим борцима и жртвама фашистичког терора, ликовну колонију, смотру фолклора, дом здравља, ветеринарску станицу, пијаци (пазарни дани – *уторак и субота*) и др. Сваке год. прославља се 1. октобар – *Дан ослобођења П*. Носиоци, иницијатори и регулатори привредног развоја су многобројна индустријска предузећа, од којих већи значај имају: Индустрија текстилних производа "Плантекс", фабрика за прераду живине и живинског меса "Планима", фабрика за прераду пластичних маса "Банатпласт" и др. Интензивном и знатним делом тржишно оријентисаном пољопривредном производњом, главном допунском делатношћу, бави се 5,9% укупне популације насеља.

СТАРИ ЛЕЦ (1.031 ст.), ратарско (13,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (панонског) типа, на (77 m) равничарском терену Иланцанске депресије, поред железничке пруге Зрењанин–Планиште–Вршац, 20 km СЗ од Планишта. Површина атара износи 4.554 ha. Правоугаоног је облика, правца простирања СЗ–ЈИ. Обједињује четири физиономске целине: *Стари Лец*, главни део села, *Јагодићево*, *Капетаново* и *Стари Лец салаше*. Убраја се у средњовековна насеља. Под именом *Лех* (или *Лец*) помиње се 1338. год. као насељена пустара, која је за време турске окупације уништена (расељена). Касније, пола-столећа након првог писаног помена, пустару је "држао" извесни Барач, који у њу насељава Бугаре. Павле Данијел купује овај посед 1889. год. У то време посед добија име које носи данашње насеље. Ст. је национално хетерогено – преовлађујуће српско (59%), досељено 1920, када је насељено 38 породица добровољаца, и мађарско (19,1%), досељено 1817. год. из различитих делова Алфелда, а има и осталих националности (Хрвати, Македонци и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 3 (1991). Насеље располаже значајним културно-споменичким наслеђем (дворац Капетанова, удаљен 2 km од главног дела насеља, дворац у Јагодићеву, дворац у улици Петра Иландора, споменик борцима палим у II светском рату у парку испред зграде МК и др.). У селу се налазе две цркве: римокатоличка и српска православна (посвећена Преображењу Господњем, подигнута 1964). Телефонски саобраћај добија 1920, електрично осве-

тљење 1962, а водоснабдевање је индивидуално (микроводоводи). Има четвороразредну ОШ, Дом за душевно оболела лица "1. октобар" (смештен у два стара дворца), здравствену станицу, пошту, железничку станицу, РЈ ПИК-а "Агробанат" из Планишта и др. У тржишно оријентисаној пољопривредној производњи водећи значај имају кукуруз и пшеница.

ХАЈДУЧИЦА (1.456 ст.), ратарско (16,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног (панонског) типа, на (77 m) равничарском терену Иланцанске депресије, поред магистралног пута Вршац–Планиште–Зрењанин, 16 km СЗ од Планишта. Површина атара износи 4.706 ha. Правоугаоног је облика (ЈЗ–СИ), дужине 1,5 km, ширине 1 km. Обухвата две физиономске целине: *Хајдучицу* (*Село*), главни део насеља, и *Колонију*. Спада у стара насеља. Под именом *Hercherio* помиње се 1405. год. У XVIII в. припојена је немачком граничарском пуку, а потом је дата у закуп под називом *Хајдучка Грда*. Током 1809, када носи име *Иштванфалва*, закупљује је велепоседник Стеван Дамаскин, који насељава Немце из Бадена, Хесена, Чешке и Тирола, као и Словаци и Мађаре из разних делова Алфелда. Од 1901. год. Дамаскинов посед је у власништву породице Дунђерски. Срби се први пут насељавају 1921. год. (70 породица солунских ветерана из Херцеговине), а после II светског рата, када су се Немци повукли са окупаторском војском, досељавају се и Македонци из околине Криве Паланке. Садашње ст. (сеоска слава *Кирбај* – прва недеља октобра) је национално мешовито – Срби (24,7%), Македонци (9,5%), Мађари (8,4%) и други, а преовлађују Словаци (47,6%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,1 (1991). У насељу се налази више црквених објеката: римокатоличка богомоља (освећена 1860), евангелистичка црква (1863) са торњем подигнутим 1895, српска православна црква (у стилу Лазарице) посвећена Св. архангелу Михаилу, коју је подигао 1939. год. Олга Дунђерски Јовановић, и манастир изграђен после II светског рата. Електрично осветљење добија је 1959, а водоводну мрежу (централно водоснабдевање) 1977. год. Има осморазредну ОШ "Јован Јовановић Змај", Каштел – дворац велепоседника Иштвана Дамаскина, изграђен у касно барокном стилу 1911, у чијем окружењу је стари заштићени парк са стаблом црног ораха старог 200 год. (на ивици парка се налази рибњак, изграђен између два светска рата, данас купалиште и излетиште), као и пошту, здравствену амбуланту (основана 1962), погон текстилне индустрије "Плантекс" из Планишта и др. Сваке год., по завршетку брања метлица на семенском кукурузу, приређује се манифестација "Метлица бал". Главни аграрни тржишни производи су кукуруз, пшеница, сунцокрет и јечам.

ПОДУЈЕВО

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	78	9.5	90.5	26.9	26.8	526.7	263.6	26.9	35.8
1971.	-	78	14.1	85.9	33.4	30.8	524.1	245.2	20.2	24.6
1981.	1	77	21.1	78.9	32.7	27.0	555.4	199.9	19.2	18.7
1991.	1	77	27.8	72.2	14.6	10.1	-	-	-	-

АЛАБАК (926 ст.), ратарско (36,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама (већи део на десној) Шарбанске реке (Трнавице), леве притоке Батлаве, у подножју Кодра е Алабакута (732 m) и Дугачког брда (760 m), 15 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 685 ha. Назив је родовског порекла – по албанском роду *Алабак*. Простире се у висинском појасу 600–680 m. Обухвата три махале: *Вановац*, *Горњу* и *Доњу*. Формиран је почетком XIX в., када се досељавају два албанска рода, Алабак и Алишић. После ослобођења од Турака броји 285 житеља (1914), а 1921. год. 40 домова и 327 житеља. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има четвороразредну ОШ и др.

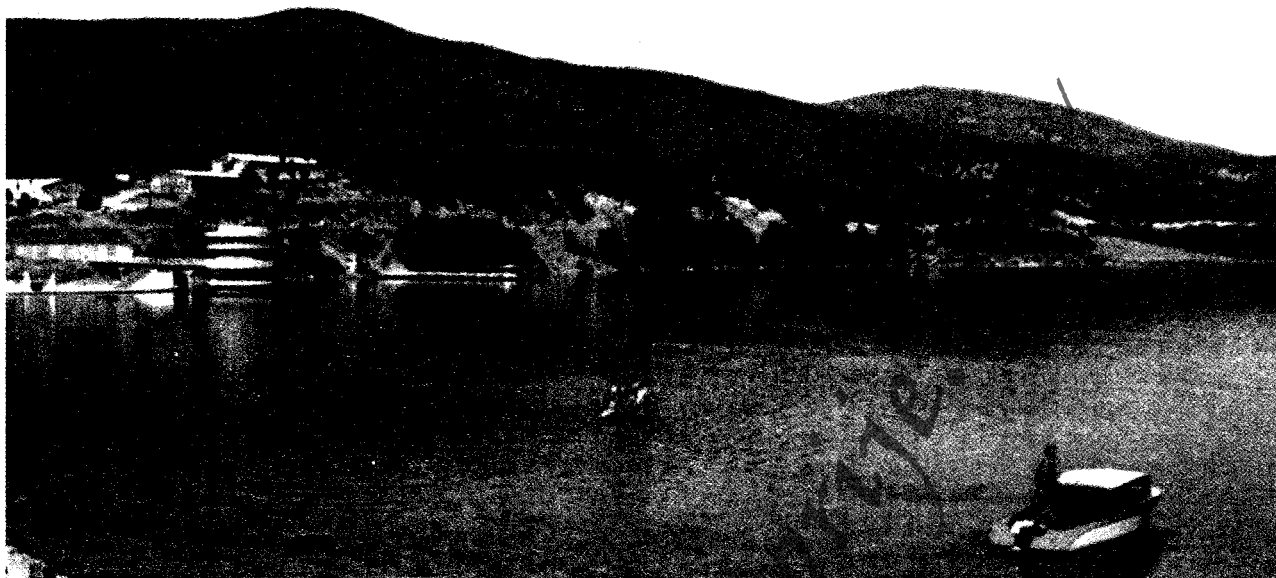
БАЈЧИНА (2.048 ст.), ратарско-сточарско (20,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (650–680 m) долинским странама (већи део на десној) Лаба, десне притоке Ситнице, у подножју Јаблана (715 m), с обе стране пута Подујево–Крпимеј, 6 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 892 ha. Сматра се да назив води порекло од *бајче* – баште. Повезује осам махала (*Читак*, најстарија, *Батова*, *Сагоњева*, *Качандолска*, *Мућолска*, *Џубова*, *Лепажска* и *Саљнова*) и засеок *Делић*. Припада старим српским селима. Помиње се 1455. (21 српска кућа) у турском попису под називом *Бајчино*. Током XV в. у селу је постојала православна црква, а до прве половине XIX в. и српска парохија. Албанци из Албаније и косовске Шаље досељавају се у другој половини XVIII или у XIX в., када у селу живи српско стариначко ст. већим делом исламизирани (род Читаци прешао у ислам 1840, а Лепањи по досељавању Албанаца). После померања српско-турске границе (1878) српски живаљ се исељава у новоослобођене крајеве Србије, а досељавају се мухацири из Топлице. Након ослобођења од Турака броји 497 житеља (1914), а 1921. год. 73 дома и 457 житеља. Ст. је албанско, а било је Срба (1961. – 18,4%, 1981. – 3,5%) и Црногораца досељених 1914. (12 кућа) из александровачке Жупе, Косанице и Јабланице (почетком I светског рата се исељавају, па се 1920. поново насељавају, враћају), који су се средином 1999. раселили под притиском албанских терориста и шовини-

ста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). Има осморазредну ОШ "Емин Дураку" и др. Већина житеља економску egzистенцију остварује у Подујевоу.

БАЛОВАЦ (1.536 ст.), приградско ратарско-сточарско (22,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на источном ободу котлине Мало Косово, у подножју Карауле (934 m), 5 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 1.051 ha. Кроз атар протиче периодични Бели поток, лева притока Миловачког потока. Простире се у висинској зони 610–860 m. Дели се на неколико махала (*Мухацир*, *Брдо* и др.). Формиран је на месту са значајним траговима старије насељености (археолошки локалитет Каљаја, културно добро од 1986). Помиње се 1455. (17 српских кућа) под именом *Балин Поток* и 1487. год. као *Баровце*. Албанци се досељавају у напуштено насеље средином XIX в. из лапског села Качикола и по померању српско-турске границе (1878) из Товрљана код Прокупља и куршумлијских села Маџа Стена, Ђаке, Механа, Зебица, Рударе и Висока. Након ослобођења од Турака броји 458 житеља (1914), а 1921. год. 68 домова и 440 житеља. Почетком друге деценије XX в. насељавају се Срби из Косанице (9 кућа) и александровачке Жупе (4 куће), који се почетком I светског рата исељавају, па поново враћају после рата, када се досељавају (1920–1930) и Срби (21 кућа) из Топлице и пиротског краја. Ст. је албанско, а било је и српско-црногорског живља (1961. – 36%, 1981. – 5,2%) који се раселио средином 1999. под притиском албанских екстремиста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осморазредну ОШ и др. Већина мештана запослена је у Подујевоу.

БАРАИНА (237 ст.), сточарско (62,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, поред вештачког *Батлавског језера*, у подножју Дражње чуке (1015 m) и Великог Забела (909 m), с обе стране пута Подујево–Лебане, 16 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 650 ha. Просторно се развија у висинском појасу 640–900 m. Вештачком акумулацијом подељена је на два физиономска дела са више махала (*Љутова*, *Жар*, *Под* и др.). Спада у средњовековна српска села које је у XV в. имало православну цркву. Под називима сличним данашњем помиње се 1455. – *Барајино* (34 српских кућа), 1477. – *Барајно* и 1487. – *Борајно*. Након ослобођења од Турака броји 281 житеља (1914), а 1921, када се наводи под именом *Барајина*, 30 домова и 222 житеља. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

БАТЛАВА (2.245 ст.), ратарско-сточарско (24,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на

Батлавско језеро

(580–620 m) долиним странама Батлавске реке, леве притоке Лаба, у подножју Маретовог врха (713 m) и Орбије (685 m), с обе стране пута Подујево–Лебане, 11 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 1.757 ha. У атару се налази западни део вештачког *Батлавског језера* (настало 1965; запремина 40 мил. m³ воде, дугачко 8 km; просечна ширина 300 m; највећа дубина 30–35 m) изграђеног у долини истоимене реке за потребе водоснабдевања ТЕ у Обилићу. Подељена је на три махале: *Батлаву*, *Руковце* и *Реку*. Настала је на месту са значајним траговима раније српске насељености (остаци православне цркве Огњене Марије, културно добро од 1986). Након ослобођења од Турака броји 595 житеља (1914), а 1921. год. 78 домова и 514 житеља. Ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби око 1840, род Левак) и досељено после померања српско-турске границе (1878) из Јабланице (мухацири), а било је и Срба (1961. – 17%, 1981. – 1,8%) досељених после I светског рата, који су се средином 1999. раселили под притиском албанских екстремиста. Црногорци су се иселили током 70-их год. XX в. Индекс (*i_s*) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електричну енергију добија 1959. год. Има осморазредну ОШ и др.

БЕЛО ПОЉЕ (1.529 ст.), ратарско (29,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (570–620 m) долиним странама (већи део на левој) Батлаве, леве притоке Лаба, у подножју Великог брега (659 m), 13,5 km јужно од Подујева. Површина атара износи 557 ha. Верује се да је задржало назив неког старог насеља. Повезује девет махала (*Маљок*, *Торта*, *Доња*, *Лубница*, *Рударе*, *Матарова*, *Дешишка*, *Власа* и *Сварфа*).

Спада у средњовековна српска села (у XV в. имало је православну цркву). Помиње се 1455. (33 српске куће), у катастиху манастира Девича у Дреници од 1761. до 1778, где су уписани мештани – Срби, као дародавци и касније (1914. – 370 житеља, 1921. – 70 домова и 459 житеља итд.). Ст. је албанско, досељено из Малесије (фис Берише) у другој половини XVIII в. (по другом извору почетком XIX в.) и после померања српско-турске границе (1878) из Косанице и Топлице (мухацири), а било је и Срба (1961. – 20,4%) досељених од 1921. до 1930. (23 куће) из александровачке Жупе, Јабланице и Топлице, који су се раселили до почетка 90-их год. XX в. Индекс (*i_s*) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има пољопривредну апотеку (4 радника) и др.

БЛАТО (155 ст.), сточарско (42,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на падинама Мерџеза (913 m), Мариног брда (907 m) и Гољеша (819 m), 1,5 km северно од асфалтног пута Подујево–Лебане, 24,5 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 215 ha. Простире се у висинској зони 760–900 m. Средишњи део насеља физиономски се развија у подневачком правцу. Основано је 1878, када се досељавају Албанци (мухацири) из Јабланице. После ослобођења од Турака помиње се под називом *Блата* (1914. – 133 житеља), а 1921. год. броји 14 домова и 82 житеља. Ст. је албанско. Индекс (*i_s*) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

БРАДАШ (2.463 ст.), ратарско (19,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у изворишту (660–690 m) Брадашке реке, десне притоке Лаба, и подножју

Голопланије (1016 m), 6 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 1.606 ha. Подељен је на девет махала са родовским називима: *Баљовит*, у којој живе исламизирани католици, *Ђокај*, *Кодралију*, *Хоти*, *Спахиову*, *Гаши*, насељену мухацирима, *Мезол*, *Туљаову* и *Смашову*. Помиње се 1455. као *Горњи* (40 српских кућа) и *Доњи Брадаш* (36 српских кућа), 1487. (46 српских кућа) под именом *Горњи Брадаш* и касније (1914. – 787 житеља, 1921. – 109 домова и 844 житеља итд.). Ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби) и досељено средином XVIII (фис Хоти), крајем XVIII (фис Гаши), почетком XIX в. (фис Краснићи) из Албаније и крајем XIX в. (мухацири) из села Трмке (познати као Трмколи) код Куршумлије. Од завршетка II светског рата до 1962. год. исељено је приближно 18 албанских породица у Подујево. Српски живаљ (1961. – 3,2%), досељен од 1920. до 1930. са Копаника и из Топлице, иселио се током 70-их год. XX в. углавном у насеља околине Куршумлије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). У прошлости село је имало три православне цркве (од камених остатака је изграђена Пашина воденица у Лужану), а остаци темеља храма Св. Архангела проглашени културним добром 1986. год. Има осмозразредну ОШ "Тахир Тахири", цамију и др. Већина мештана економску егзистенцију остварује у Подујево.

БРАИНА (1.259 ст.), сточарско-ратарско (51,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Браинске реке, притоке *Батлавског језера*, у подножју Браина чуке (1070 m), 23 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 1.738 ha. Просторно се развија у висинској зони 680–1000 m. Обједињује четири махале: *Губавац*, *Кодру*, *Осић* и *Дамијску*. Убраја се у средњовековна српска насеља. У XIV в. изграђене су три православне цркве: Богородице Пречисте Браинасе – Браинске, чији остаци су 1966. проглашени културним добром, Св. Николе (данас црквиште) и Св. Петра. У насељу се налазе два стара српска гробља и остаци граничне карауле из XIX в. Помиње се 1355–1371. у повељи краља Уроша, 1455. (65 српских и 4 влашке куће) у турском катастарском попису под именом *Брајин*, 1914. (427 житеља) као *Брајина*, 1921, када броји 100 домова и 548 житеља, и касније. Ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби, род Губавци) и досељено крајем XVIII в. из Албаније (фис Гаши) и након померања српско-турске границе (1878) из Јабланице (мухацири), а било је Срба и Црногорца који су се средином 1999. раселили под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осмозразредну ОШ, цамију, трговинске и занатске радње и др.

БРЕВНИК (453 ст.), сточарско-ратарско (44,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (700–1020 m) долинским странама Медрговачке (Каљатичке) реке, притоке Батлавског језера, у подножју Брвеничке карауле (1083 m), с обе стране пута Подујево–Лебане, 25,5 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 518 ha. Назив води порекло од тврђаве на оближњем узвишењу која је првобитно била грађена од *брвана*. Помиње се и под именом *Брвеник*. Обједињује више махала груписаних дуж поменутог друма и прикључног сеоског пута. Спада у средњовековна српска села у коме је радио рудник обојених метала. Историјским значајем истичу се остаци утврђеног града *Брвеника* (темељи зграда и оградних зидова у чијем средишту је постојала црква – 12x8 m), у народу *Мусин Град* (везује се за челника Мусу, зета кнеза Лазара, и његове синове Стефана и Лазара Мусића, погинуле у Косовској бици 1389). Б. се помиње 1455. год. као не-насељено ("пусто") село. Сматра се да су до краја XVIII в. у њему живели Срби, који су се временом раселили. После ослобођења од Турака броји 173 житеља (1914), а 1921, када носи назив *Брвеник*, 17 домова и 137 житеља. Ст. је албанско, досељено почетком XIX в. из суседних села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осмозразредну ОШ, предузеће за превоз путника "Брвенику" (4 радника) и др.

БРЕЦЕ (312 ст.), сточарско (63,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама (већи део на левој) Мургулске реке, десне саставнице Лаба, и источним падинама Копаника (2017 m), 21,5 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 908 ha. Простире се у висинској зони 800–1180 m. Подељено је на два физиономска дела: *Бреце* и *Кокоровицу*. Убраја се у средњовековна српска села. Од троговараније насељености значајем се истиче црквиште. Помиње се 1455. (13 српских кућа) као *Брезовица*, 1477. и 1487. под називом *Бразовица*, 1789. у катастиху древичког манастира Девича под именом *Бресци* и касније (1921. – *Бресце*, 28 домова и 204 житеља итд.). Ст. је албанско, досељено у XVIII в. из Албаније (фис Шаље) и 1878. након померања српско-турске границе (мухацири), када се српски живаљ исељава у ослобођену Топлицу. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981).

БУРИНЦЕ (299 ст.), ратарско (42,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на ЈЗ ободу Малог Косова, у подножју Кодра Ћенита (821 m), 3 km западно од пута Подујево–Приштина, 9,5 km ЈЗ од Подујева. Површина атара износи 296 ha. У атару се налази извор млаке минералне воде. Простире се у висинској зони 640–780 m. Повезује четири махале: *Сибовчаку*,

Хајдарову, Јакупову и Староселску, од којих је последња најмлађа и насељена мухацирима. Помиње се 1455. (14 српских кућа) као *Пузница – Бушица* и 1487. (20 српских кућа) под садашњим именом. До досељавања Албанаца припада етнички хомогеним српским селима (очувани топоними Дубрава и Поји-ла). После ослобођења од Турака броји 123 житеља (1914), а 1921. год. 20 домова и 164 житеља. Срби су се до краја 50-их год. XX в. раселили. Ст. је албанско, досељено крајем XVIII в. из Албаније (фис Берише) и након померања српско-турске границе (1878) из Старог Села (мухацири) код Прокупља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Православна црква срушена је у XIX в., а од њених тесаника саграђена је Пашина воденица у Лужану. Има осморазредну ОШ и др.

ВЕЛИКА РЕКА (648 ст.), приградско ратарско-сточарско и воћарско (36% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у западном делу Малог Косова и подножју Кодра голме (1064 m), 4 km западно од Подујева. Површина атара, у коме шуме захватају знатан део, износи 706 ha. Простире се у висинској зони 650–720 m. Обухвата више физиономских делова (*Доња махала* и др.). Год. 1864. насељена је Черкезима са Кавказа, који су се 1871. год. преселили у истоимено вучитрнско село. Албанци се досељавају у другој половини XVIII в. (по другим изворима насељени су почетком XIX в.) и после померања српско-турске границе (1878) из куршумлијских села Маџа Стена, Кастрат и Механе (мухацири), када се српско стариначко ст. иселило у новоослобођене крајеве. Након ослобођења од Турака броји 108 житеља (1914). Од 1923. до 1930. год. досељавају се Срби (18 кућа из александровачке Жупе, Расине и Топлице и Црногорци (1 кућа) из Боричија код Шавника. Ст. је албанско, а било је и и Срба (1961. – 32,2%, 1981. – 4,6%) који су се средином 1999. раселили под притиском албанских екстремиста. Црногорски живаљ иселио се током 60-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ и др. Многи мештани запослени су у Подујеву.

ГЛАВНИК (3.315 ст.), приградско ратарско (18,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (595–630 m) долинским странама (већи део на десној) Лаба, десне притоке Ситнице, с обе стране пута Подујево–Приштина, 4,5 km ЈЗ од Подујева. Површина атара износи 1.257 ha. Обједињује више махала (*Дрлуп*, најстарија, *Љабова*, *Секирач*, *Ујупи*, *Арбанашка*, *Шушњак*, *Обранца*, *Крток* и др.). Пронађени трагови старина указују на ранију насељеност (археолошки локалитет Пољанице, културно добро од 1985). До времена после I светског рата постојали су трагови старог срп-

ског насеља и православног храма. Место где се налазило гробље Албанци данас зову Вора т' Шкијеве (Српско гробље). Помиње се 1487. (31 српска кућа) и крајем XIX в. У време досељавања Албанаца (фис Краснићи) из Албаније, почетком XIX в. српско староседелачко ст. делом је "поарбанашено", а остали су се 1878. иселили у топличко село Данковиће. Тада се досељавају Албанци (мухацири) из Топлице. Након ослобођења од Турака броји 61 житеља (1914), а 1921. год. 108 домова и 706 житеља. После Балканских ратова досељавају се Срби из Топлице, који су се почетком I светског рата иселили, па поново населили 1921–1923, када се досељава и српски живаљ (17 кућа) из александровачке Жупе и Војводине. Ст. је албанско, а било је и Срба (1961. – 9,1%, 1981. – 1%) који су се средином 1999. раселили под притиском албанских екстремиста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ "Боро и Рамиз", неколико трговинских радњи (огрева и грађевинског материјала "Алб-петрол" – 8 радника, мешовите робе "Бенидона-пласт" – 8 радника) и др. Већина мештана запослена је у Подујеву, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ГОДИШЊАК (384 ст.), ратарско (28% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на ЈЗ ободу Малог Косова, 3 km западно од пута Подујево–Приштина, 10,5 km ЈЗ од Подујева. Површина атара износи 243 ha. Просторно се развија у висинској зони 600–700 m. Дели се на шест махала (*Биџка*, *Меметај*, *Шаљон* – житељи старином из Шаље, *Раимер*, *Преветица* и *Љатова*). Претпоставља се да су преци данашњег албанског ст. досељавани етапно: почетком XIX в. из Албаније (фис Берише) у околину Ђаковице, па у Г. Крајем XIX в. досељавају се и Албанци (мухацири) из Топлице. После ослобођења од Турака броји 110 житеља (1914), а 1921. год. 18 домова и 120 житеља. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

ГОРЊА ДУБНИЦА (897 ст.), ратарско-сточарско (29,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (630–740 m) долинским странама Дубничке реке, леве притоке Лаба, у подножју Забеља (818 m) и Шпија е Хаиризита (822 m), западно од пута Подујево–Куршумлијска Бања–Куршумлија, 8 km СИ од Подујева. Површина атара износи 735 ha. Издуженог је облика (СЗ–ЈИ). Повезује више махала (*Телбизи*, *Дудова* и др.). Припада старим српским селима (у XV в. имало је православну цркву). Помиње се 1455. (31 српска кућа), 1487. и касије. Стариначко српско ст. (очувани топоними Жар, Трска и др.) насељено је у време досељавања Албанаца. Након ослобођења од Турака са суседном Доњом Дубницом броји 1.101 житеља (1914),

а 1921, када се наводи као самостално насеље, 42 дома и 309 житеља. Ст. је албанско, досељено почетком XIX в. из Албаније (род Бећовит) и после померања српско-турске границе (1878) из Топлице (мухацири). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има четвороразредну ОШ и др.

ГОРЊА ЛАПАШТИЦА (2.299 ст.), ратарско (27,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (640–900 m) долинским странама Лапаштице, десне притоке Лаба, у подножју Сука (997 m), 6 km ЈЗ од Подујева. Површина атара износи 2.060 ha. Обухвата више физиономских делова (*Хаволи, Љутоли, Потера, Кодралија* и др.). Убраја се у стара српска села (у XV в. имало је православну цркву, данас црквиште). Помиње се 1455. (38 српских кућа) под именом *Горња Лапаштица* и 1487. год. Сматра се да су Албанци досељени у другој половини XVIII в. из Албаније и околине Скадра (по другим изворима Албанци су старинци српског порекла "поарбанашени" почетком XIX в., када Г. и Доња Лапаштица чине једно село – *Лапаштицу*). Након ослобођења од Турака броји 1.005 житеља (1914), а 1921. год. 135 домова и 1.393 житеља. После Балканских ратова досељено је (1914) српско ст. са Копаоника, које се почетком I светског рата иселава, па поново насељава, када се (1920) досељавају и Срби (50 кућа) из Расине и Топлице. Ст. је албанско, а било је и Срба (1961. – 20,2%, 1981. – 2,8%) који су се средином 1999. раселили под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ и др. Многи мештани запослени су у Подујеву.

ГОРЊА ПАКАШТИЦА (985 ст.), сточарско-ратарско (31,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (740–860 m) долинским странама Пакаштичке реке, десне притоке Лаба, у подножју Божевца (883 m), 11,5 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 1.529 ha. Повезује више махала (*Краљевци* и др.). Спада у средњовековна српска села (остаци старог гробља и сл.). У време оснивања представља једно насеље – *Пакаштицу* (помиње се 1455. – 37 српских кућа, 1487. – 32 српске куће; у XV в. имала је православну цркву) са данас посебним селом Доњом Пакаштицом. Сматра се да су данашњи албански родови Бектеш и Селим српског порекла ("поарбанашени" почетком XIX в.). После померања српско-турске границе (1878) српско ст. се иселило у топличка села Горње и Доње Точане, Вршевац и Чунгулу, а уместо њих насељавају се Албанци (мухацири) из Топлице. Након ослобођења од Турака помиње се као *Пакаштица* (1914. – 539 житеља) са засеокима *Краљевце* и *Пардус*, као и 1921. (50 домова и 472 житеља). Ст. је албанско, а било је и Срба (1961. – 23%, 1981. – 4,3%)

Краљева црква у Горњој Пакаштици

досељених после I светског рата, који су се средином 1999. раселили под притиском и терором албанских екстремиста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Православни храм посвећен Св. апостолима Петру и Павлу (у народу Краљева црква) изграђен 1925. год. на темељима цркве из XIV в. (задужбина краља Милутина) албански екстремисти и терористи су 1999. год. оштетили и оскрнавili. Има КУД "Акционисти" и др.

ГОРЊЕ ЉУПЧЕ (673 ст.), сточарско-ратарско (43,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (640–660 m) долинским странама Качандолске реке, десне притоке Лаба, и јужним падинама Копаоника (2017 m), 21 km ЈЗ од Подујева. Површина атара износи 815 ha. Просторно се развија дуж поменутог водотока (СЗ–ЈИ). Спада у стара српска села (имало је православну цркву у XV в.). На левој обали Качандолске реке постоје остаци (бедеми 150x150 корака) средњовековног утврђења – Каљаја, које се састојало од најмање три концентрична бедема повезана уздужним зидовима. Село се помиње 1455. (43 српске куће) под данашњим називом, 1487. год. и у XVII в. као једно насеље – *Liubce*, са данас посебним селом Доње Љупче, а 1921. поново као посебно насеље под садашњим именом (24 дома и 214 житеља). Староседелачки српски живаљ расељен је током турске окупације. Ст. је албанско, досељено почетком XIX в. из Албаније (фис Краснићи). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ и др.

ГОРЊИ СИБОВАЦ (940 ст.), ратарско (24,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у централном

делу Малог Косова, поред (на 560 m а.в.) Лаба, десне притоке Ситнице, магистралног пута и железничке Подујево–Приштина (Косово Поље), 6,5 km јужно од Подујева. Површина атара износи 256 ha. Обухвата девет махала са називима по селима из којих су се доселили преци данашњих мештана: *Музаћ* (Музаће код Блаца), *Кончић* (Кончић код Прокупља), *Међан* (Међа код Лесковца), *Гргурци* (Горње и Доње Гргуре код Блаца), *Коњуха* (Коњува код Куршумлије), *Точан* (Горње и Доње Точане код Куршумлије), *Староселци* (Старо Село код Прокупља), *Ђакалија* (Ђаке код Куршумлије) и *Космач* (Космача код Куршумлије). Основан је 1864, када се насељавају Черкези са Кавказа, који су се 1878. год. иселили у Турску. После њиховог иселавања досељавају се Албанци (мухацири) из наведених села. Након ослобођења од Турака броји 355 житеља (1914), а 1921. год. 49 домова и 317 житеља. Ст. је албанско, а било је и Срба (1961. – 34,8%, 1981. – 1,3%) досељених 1921–1925. (30 кућа) из Војводине, Лике и Топлице, који су се раселили средином 1999. под притиском и терором Албанаца. Црногорци су се раселили током 70-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Многи мештани запослени су у Подујево.

ГРДОВАЦ (1.406 ст.), ратарско (28,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (580–620 m) левој долиној страни Батлавске реке, леве притоке Лаба, у подножју Великог брега (659 m), 17 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 581 ha. Назив потиче од наслеђеног топонима за који се сматра да је презиме ранијих мештана. Повезује три махале: *Поштар*, *Горњу* и *Браову*. Након ослобођења од Турака броји 327 житеља (1914), а 1921. год. 43 дома и 365 житеља. Ст. је албанско, досељено почетком XIX в. из Албаније (фис Краснићи) и по померању српско-турске границе (1878) из Реткоцера (код Медвеђе) и куршумлијске Раче (мухацири), а било је и Срба (1961. – 9,5%) досељених почетком треће деценије XX в. из Топлице, који су се средином 1999. раселили под притиском албанских екстремиста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има четвороразредну ОШ и др.

ДВОРИШТЕ (290 ст.), сточарско (51,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (780–820 m) долиним странама (већи део на левој) Слатине, леве саставнице Лаба, у подножју Кајтазове карауле (1011 m) и Кодра Тахирита (935 m), 19 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 554 ha. Претпоставља се да је географско име села наслеђено од српског староседелачког живља који се временом раселио. Обједињује две физиономске целине: *Двориште* и *Кокоровицу*. Од старина значајем се истичу остаци српског гробља.

Помиње се 1763. и 1789. у катастиху дреничког манастира Девича. Након ослобођења од Турака броји 168 житеља (1914), а 1921. год. 25 домова и 176 житеља. Ст. је албанско, досељено око 1800. из Албаније (фис Сопи) и после 1878. год. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981).

ДОБРИ ДО (1.291 ст.), ратарско-сточарско (25,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама (већи део на левој) Лаба, десне притоке Ситнице, 8,5 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 670 ha. Простире се у висинској зони 660–720 m. Убраја се у средњовековна српска насеља. Помиње се 1455. год. (26 српских кућа) под несигурном транскрипцијом као *Бокродол* или *Мокродол*. После ослобођења од Турака наводи се под називом *Добри Дол* (1914. – 460 житеља), а 1921. год. под данашњим (63 дома и 465 житеља). Ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби почетком друге половине XVIII в.), а било је и Срба (1961. – 14%, 1981. – 3%) досељених после I светског рата, који су се средином 1999. раселили под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ "Јетулах Гаши", продавницу мешовите робе "Dagro-Parid" (5 радника) и др.

ДОБРОТИН (1.537 ст.), сточарско-ратарско (31,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између Каљине (1089 m), Крша (1103 m) и Ђафе (1040 m), 8 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 1.525 ha. Просторно се развија у висинском појасу 680–800 m. Обједињује више махала (*Бајгора*, *Рекалија*, *Мамутова*, *Прнова* и др.). Спада у средњовековна српска насеља (у XV в. имало је православну цркву). Помиње се 1455. (43 српске куће) под именом *Добратин*. Након ослобођења од Турака броји 432 житеља (1914), а 1921. год. 69 домова и 640 житеља. Ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби) и досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из Албаније (фис Тсач) и Бајгоре (Косовска Митровица), а било је и Срба (1961. – 5,1%) досељених после I светског рата, који су се раселили средином 1999. под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осморазредну ОШ и др.

ДОЊА ДУБНИЦА (2.951 ст.), приградско ратарско (29,7% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (620–740 m) долиним странама Дубничке реке, леве притоке Лаба, с обе стране пута Подујево–Куршумлија, 5 km СИ од Подујева. Површина атара износи 2.051 ha. Дели се на више махала (*Тахирова*, *Тиова*, *Шаљова*, *Марино брдо*, *Горња*, *Доња* и др.). Спада у

средњовековна српска села које је у XV в. имало православну цркву. Помиње се 1455. год. (9 српских кућа) као *Долња Дубница*. Почетком друге половине XVIII в. насељена је Албанцима (фис Берише) досељеним из Албаније. Тада је староседелачко српско ст. "поарбанашено" (од њих потиче данашњи род Жјец, временом трансформисано од Зеџ). Досељавање Албанаца (мухацири) присутно је и после померања српско-турске границе (1878) из околине Куршумлије (Рача, Матарова, Вршевац, Равни Шорт, Дабиновац, Тијовац и др.). Год. 1914. са средном Горњом Дубницом броји 1.101 житеља, а 1921, када се наводи као самостално насеље, 185 домова и 1.100 житеља. После Балканских ратова досељавају се (1913/14) Срби (32 куће) из александровачке Жупе, Ибарског Колашина, Јабланице и Косанице, као и Црногорци (8 кућа), који се почетком I светског рата исељавају, па поново досељавају (1921–1926) са Србима (37 кућа) из Лике и Топлице и др. Ст. је албанско, а било је и српско-црногорског живља (1961. – 43,6%, 1981. – 9,3%) који је расељен средином 1999. под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осморазредну ОШ, цамију, Пољопривредну апотеку "Дубница" (6 радника) и др.

ДОЊА ЛАПАШТИЦА (1.158 ст.), приградско ратарско (26,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долиној страни Лаба, десне притоке Ситнице, 0,5 km западно од пута Подујево–Приштина, 3,5 km ЈЗ од Подујева. Површина атара износи 965 ha. Простире се у висинској зони 600–620 m. Албанским живљем насељене су четири махале (*Потера*, *Мурати*, *Сефери* и *Камероли*), а албанским и српским махала *Батота*. Убраја се у средњовековна српска села. На локалитету Киша (Црква) у XV в. постојала је православна црква. Помиње се 1455. (17 српских кућа) под именом *Долња Лапаштица* и 1487. год. Након ослобођења од Турака броји 355 житеља (1914), а 1921. год. 56 домова и 396 житеља. Ст. је албанско (фис Гаши), досељено у другој половини XVIII в. (по другим изворима су старинци српског порекла "поарбанашени" почетком XIX в., када Г. и Доња Лапаштица чине једно насеље – *Лапаштицу*), а било је и Срба (1961. – 10,4%, 1981. – 1,7%) досељених 1924/25. (8 кућа) из александровачке Жупе и Топлице, који су се средином 1999. раселили под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има две ОШ – осморазредну и четвороразредну, и др.

ДОЊА ПАКАШТИЦА (347 ст.), ратарско (7,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (670–680 m) десној долиној страни Лаба и његове притоке

Ревуцке реке, у подножју Беласице (752 m), 9,5 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 82 ha. У време оснивања представља једно насеље – *Пакаштицу* (помиње се 1455. – 37 српских кућа, 1487. – 32 српске куће), са данас посебним селом Горњом Пакаштицом. Од старина утврђени су остаци старе православне цркве. После померања српско-турске границе (1878) Срби се исељавају у топличка села (Горње и Доње Точане, Вршевац и Чунгула), а досељавају се Албанци (мухацири) из Топлице. Након ослобођења од Турака наводи се као *Пакаштица* (1914. – 539 ст.) са засеоцима *Краљевце* и *Пардус*, као и 1921. (50 домова и 472 житеља). Ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби почетком XIX в.) и досељено, а било је и Срба (1961. – 27,2%, 1981. – 5,4%) досељених после I светског рата, који су се средином 1999. раселили под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ, цамију и др. Већина мештана запослена је у Подујеву.

ДОЊЕ ЉУПЧЕ (2.189 ст.), ратарско (30% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долиној страни Лаба и његове притоке Качандолске реке, поред магистралног пута и железничке пруге Подујево–Приштина (Косово Поље), 14 km ЈЗ од Подујева. Површина атара износи 884 ha. Простире се у висинском појасу 560–580 m. Окосницу физиономског развоја насеља представља поменути пут. Убраја се у стара српска насеља (у XV в. имало је православну цркву). Археолошки локалитет Градина (културно добро од 1986) указује на дуговремену насељеност. Помиње се 1455. (79 српских кућа са манастиром Пустиница – Лесковац) под именом *Долње Љупче*, када са Бесињем код Приштине чини тимар у коме се налазио наведени манастир (1487. опустео, а 1566–1574. обновљен). Год. 1921. броји 94 дома и 653 житеља. Ст. је албанско (фис Берише), досељено почетком XIX в. из Албаније. Српско-црногорски живаљ (1961. – 8,1%, 1971. – 2,9%), досељен после I светског рата, раселио се током 70-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ "Зејнел Хајдини" и др.

ДОЊИ СИБОВАЦ (486 ст.), ратарско (38,6% аграрног ст.), сеоско насеље збијеног типа, у јужном делу Малог Косова, између токова (на 560 m а.в.) Лаба и његове леве притоке Дубнице, поред магистралног пута и железничке пруге Подујево–Приштина (Косово Поље), 6,5 km јужно од Подујева. Површина атара износи 142 ha. До оснивања Горњег Сибовца (1864) носи назив *Сибовац*. Спада у стара српска насеља које је у XV в. имало православну цркву. Помиње се 1455. год. (34 српска домаћинства). Након ослобођења од

Турака броји 123 житеља (1914), а 1921. год. 18 домова и 121 житеља. Ст. је албанско, досељено у другој половини XVIII или почетком XIX в. из Албаније (фис Берише) и у трећој деценији XX в. (мухацири). Српски живаљ (1961. – 19,5%, 1981. – 1,6%), досељен после I светског рата из Топлице (5 кућа), расељен је током 80-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има четвороразредну ОШ и др.

ДУЗ (888 ст.), ратарско (59,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у изворишту (620–800 m) Спонца, леве притоке Батлавске реке, и подножју Кодра Ликена (888 m) и Гођуфа (844 m), 14 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 851 ha. Обухвата три махале (*Кодра*, *Фезак* и *Бајок*). Током XV в., када је имао православну цркву, помиње се као српско село под различитим, али сличним називима (1455. – *Дусје*, 1477. – *Душици* и 1487. – *Душевци*), а у XIX в. под именом *Дух* са развалинама три цркве. Приликом досељавања албанског живља српско староседелачко ст. је "поарбанашено". Након ослобођења од Турака броји 361 житеља (1914), а 1921. год. 55 домова и 400 житеља. Ст. је албанско, а било је и Срба (1961. – 1%) који су се иселили током 60-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осморазредну ОШ, предузеће за превоз путника "Малесија" (4 радника) и др.

ДУМОШ (1.141 ст.), ратарско (24,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (580–600 m) левој долиној страни Дубничке реке, леве притоке Лаба, у подножју Думошког брега (631 m), 7 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 365 ha. Повезује пет махала са називима по селима из којих су досељени Албанци – мухацири: *Кутљешку*, *Подворицу*, *Маћастенску*, *Паћаратску* и *Високу*. У XV в. се помиње као српско село под различитим, али сличним именима (1455. – *Дудман*, 1477. – *Думани* и 1487. – *Дудмани*). Старо село временом је расељено, а данашње настаје 1864, када се досељавају Черкези са Кавказа. После померања српско-турске границе (1878) већина Черкеза се иселила у Турску (последње две породице исељене су 1958). Тада се досељавају Албанци (мухацири) из куршумлијских села (Мачја Стена, Кутлово, Трмка, Ђаке, Сагоњево, Растелица, Висока, Рударе, околина Куршумлијске Бање и др.) и околине Блаца (Стубад, Музаће и др.). Након ослобођења од Турака броји 415 житеља (1914), а 1921. год. 67 домова и 389 житеља. Ст. је претежно албанско, а било је и Срба (1961. – 5,8%, 1981. – 1,5%) досељених 1919. из александровачке Жупе (4 куће) насељених у *Паћаратској махали*, који су се средином 1999. раселили под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс (i_s)

демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ и др.

ЖИТИЊЕ (374 ст.), сточарско (59,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Житињске реке, десне притоке Мургулске реке, у подножју врхова Копаника (2017 m) – Лисца (1531 m), Вагнаруш чуке (1405 m) и Црног врха (1309 m), 22 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 1.270 ha. Просторно се развија у висинском појасу 900–1010 m дуж главног сеоског пута. Припада средњовековним српским селима са остацима старије насељености и рударске активности (рударског окна на падини Те Киша – Код цркве, у XV в. имало је православну цркву и сл.). Помиње се 1455. (39 српских кућа) као *Горња* и *Долња Житиња*, 1487. (55 српских кућа), у катастиху дреничког манастира Девича 1772. и 1789. год. и касније. Досељавањем Албанаца средином XVIII в. из Албаније српско староседелачко ст. се већином раселило (део њих је пресељен у Србовац код Звечана). После померања српско-турске границе (1878), када се досељавају Албанци (мухацири), исељене су последње српске породице у топличко Ново Село. Након ослобођења од Турака броји 152 житеља (1914), а 1921. год. 23 дома и 174 житеља. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ и др.

ЗАКУТ (366 ст.), ратарско-сточарско (28% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (660–700 m) долинским странама Лаба, десне притоке Ситнице, у подножју Беласице (752 m), 8,5 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 240 ha. Повезује два засеока: *Горњи* и *Доњи Закут*. У атару су током XIV и XV в. постојале две православне цркве (данас два црквишта): Св. Николе (помиње се 1378, када ју је челник Муса приложио Хиландару, а кнез Лазар 1381. потврдио) и Св. Петра. Насеље се наводи у турским пописима 1455. (56 српских кућа) и 1487. (38 српских кућа). Расељено српско село је почетком XIX в. обновио албански род Зумберовит из суседног насеља Добротина. Након ослобођења од Турака броји 160 житеља (1914), а 1921. год. 14 домова и 86 житеља. Ст. је албанско, а било је и Срба (1961. – 49,5%, 1981. – 12%) досељених после I светског рата, који су се средином 1999. раселили под притиском албанских екстремиста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Православну цркву у засеоку *Горњи Закут* спалили су албански терористи и шовинисти почетком новембра 1999. год.

КАЉАТИЦА (314 ст.), сточарско-ратарско (50,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (680–700 m) долинским странама (већи део на десној) Ка-

љатичке реке, притоке Батлавског језера, у подножју Мерџеза (913 m) и Голеша (819 m), с обе стране пута Подујево–Лебане, 23 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 336 ha. Физиономски се развија дуж поменутог друма. Убраја се у стара српска насеља које је у XV в. има православну (српску) цркву. Помиње се 1455. у турском попису под називом *Каџетица*, када има 17 српских домаћинстава. Након ослобођења од Турака броји 120 житеља (1914), а 1921. год. 17 домова и 119 житеља. Ст. је албанско, стариначко ("поарбанашени" Срби почетком XIX в., род Буђевац) и досељено после померања српско-турске границе (1878) из Јабланице (мухацири). Индекс (i_s) демографског старења 1961. год. износи 0,1.

КАЧИБЕГ (421 ст.), ратарско (48,5% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (585 m) брдском и никопланском терену јужног дела Малог Косова, северно од локалног пута Луг–Батлава, 14 km јужно од Подујева. Површина атара износи 150 ha. Већина кућа концентрисана је дуж две паралелне сеоске улице и неколико попречних. Основан је 1878, после померања српско-турске границе, када се досељавају Албанци (мухацири) из околине Куршумлије (Спанце, Растелица, Жегрова, Висока и Рача). Након ослобођења од Турака броји 118 житеља (1914), а 1921. год. 18 домова и 146 житеља. Ст. је албанско. Српски живаљ (1961. – 14,8%), досељен крајем треће деценије XX в. са Копаоника (5 кућа), расељен је до почетка 80-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981).

КИСЕЛА БАЊА (518 ст.), ратарско (23% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (570–660 m) десној долињској страни Лаба, десне притоке Ситнице, поред пута и железничке пруге Подујево–Приштина (Косово Поље), 11,5 km ЈЗ од Подујева. Површина атара износи 266 ha. У атару постоји извориште минералне воде *киселог укуса* (25°C), по којој је село добило назив. У народу (код Албанаца) назива се *Кислобај*. Спада у стара насеља са остацима раније насељености (1935. откопан је православни храм са основом 11x6 m, који се помиње у XVII, почетком XVIII в. и 1792. као црква у којој је, по предању, сахрањен српски јунак Милош Обилић – код Албанаца локалитет Киша Милошит или Милошева црква). По предању, Бању је подигао поменути српски јунак који се пред Косовску битку овде окупао, добивши од воде магичну снагу. После ослобођења од Турака броји 113 житеља (1914), а 1921. год. 20 домова и 125 житеља. Ст. је албанско, досељено почетком XIX в. (по другом извору у другој половини XVIII в.) из Албаније (фис Краснићи). Срби (1961. – 7,5%), досељени 1922–1927.

год. (6 кућа) из александровачке Жупе и Топлице, иселили су се највећим делом током 60-их год. XX в. (последње породице 80-их год.). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

КОЊУШЕВАЦ (703 ст.), ратарско (29% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (580–620 m) десној долињској страни Лаба, десне притоке Ситнице, западно од магистралног пута Подујево–Приштина, 7,5 km ЈЗ од Подујева. Површина атара износи 363 ha. Верује се да је данашње име села изведено од старосрпског израза *коњуш* – *коњушар*. Обухвата девет махала: *Јусенову*, *Дедову*, *Торову*, *Фератову*, *Фазлијову*, *Бајгорце* (најмлађа, настала досељавањем из косовско-митровачког села Бајгоре), насељене Албанцима, *Љушоку*, *Високћане* (насељене мухацирима) и *Калибаџије* (насељена Србима и мухацирима). Помиње се 1455. (37 српских кућа) под називом *Кунџевце*. Ст. је албанско, досељено крајем XVIII в. из Албаније (фис Берише) и после померања српско-турске границе (1878) из околине Куршумлије (Висока, Љуша и Ђаке). Срби (1961. – 24,89%), досељени 1915. из александровачке Жупе, почетком I светског рата иселили, па поново насељени од 1924. до 1930. – 11 кућа, расељени су до почетка 90-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

КРПИМЕЈ (835 ст.), ратарско-сточарско (28,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долињским странама Лаба и његове десне притоке Пакаштичке реке, у подножју Беласице (752 m), 10 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 565 ha. Просторно се развија у висинској зони 680–720 m. Обједињује три махале: *Горњу*, *Средњу* и *Доњу*. Основан је на месту са значајним остацима раније насељености (зидови за које се сматра да су остаци цркве). Помиње се након ослобођења од Турака (1914. – 361 житељ) и 1921. год. под именом *Крпиме* (33 дома и 389 житеља). Ст. је албанско (Таирови и Зекови), досељено средином XVIII в., а било је и српско-црногорског живља (1961. – 34,5%, 1981. – 8,1%) који се раселио средином 1999. под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). Има осмозраздну ОШ, продавницу мешовите робе "Migros Commercial" (5 радника) и др.

КРУШЕВИЦА (420 ст.), сточарско-ратарско (54% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долињским странама Крушевдолског потока, притоке *Батлавског језера*, у подножју Русенца (923 m), јужно од пута Подујево–Лебане, 22 km ЈИ од Подујева. Површина атара, коме припада ЈИ део *Батлавског језера*, износи 536 ha. Простире се у висинском појасу

660–900 m. Спада у стара српска насеља. Помиње се 1455, када броји 18 српских кућа, и касније (1914. – 192 житеља, 1921. – 20 домова и 136 житеља итд.). Ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби) и досељено после померања српско-турске границе (1878) из Јабланице (мухацири). Српски живаљ (1961. – 22,8%), досељен после I светског рата, иселио се током 70-их, а црногорски (1961. – 7%) 60-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981).

ЛАДОВАЦ (854 ст.), ратарско (21,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у подножју Ладовачког брда (862 m) и Крша (831 m), поред локалног пута Подујево–Шајковац–Батлава, 6 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 487 ha. Простире се у висинској зони 610–700 m. Обједињује две физиономске целине: *Горњи* (у подножју поменутих узвишења) и *Доњи Ладовац* (поред наведеног пута). Помиње се 1914, када броји 251 житеља, 1921. (36 домова и 244 житеља) и касније. Ст. је албанско, досељено у другој половини XVIII в. из Албаније и после померања српско-турске границе (1878) из околине Куршумлије – мухацири (Богужевац, Крчмаре, Секирача, Механе и др.). Српски живаљ (1961. – 13,5%, 1971. – 6,2%), досељен од 1924. до 1926. (11 кућа) из александровачке Жупе, Расине, Косанице, Пусте Реке и Топлице, иселио се до почетка 80-их, а црногорски током 70-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има четвороразредну ОШ и др. Већина мештана запослена је у Подујеву.

ЛАУША (741 ст.), ратарско (39,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долињским странама Лаушке реке, десне притоке Дубничке реке, 9 km северно од Подујева. Површина атара износи 992 ha. Просторно се развија у висинској зони 640–720 m. Након ослобођења од Турака броји 286 житеља (1914), а 1921. год. 43 дома и 280 житеља. Ст. је албанско, досељено крајем XVIII в. из Албаније (фис Гаши) преко успутне миграционе станице у селу *Лауша* код Србице (по коме добија данашњи назив) и после померања српско-турске границе (1878) из Топлице (мухацири), а било је Црногораца (исељени до почетка 70-их год. XX в.) и Срба (1961. – 15%, 1981. – 7,3%) досељених после I светског рата, који су се средином 1999. раселили под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). Има две ОШ – осморазредну и четвороразредну, и др.

ЛЕТАНЦЕ (1.272 ст.), приградско ратарско (22,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (625 m) левој долињској страни Лаба, десне притоке Ситнице,

1,5 km западно од пута Подујево–Куршумлијска Бања–Куршумлија, 3 km северно од Подујева. Површина атара износи 312 ha. Повезује две махале: *Доњу* (старија, насељена Албанцима) и *Горњу* (насељена албанским мухацирима). Након ослобођења од Турака броји 376 житеља (1914), а 1921, када се наводи под именом *Летаница*, 56 домова и 387 житеља. Ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби, род Кадимлије, што на турском језику значи старинци) и досељено почетком XIX в. из Албаније и после померања српско-турске границе (1878) из Топлице (мухацири). Српски живаљ, досељен после I светског рата, раселио се до почетка 60-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ, продавницу мешовите робе "Јуниор" (3 радника) и др. Производња поврћа тржишно је орујентисна. Већина мештана економску егзистенцију остварује у Подујеву.

ЛИВАДИЦА (302 ст.), ратарско (54,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600–620 m) долињским странама Дубничке реке, леве притоке Лаба, поред пута и железничке пруге Подујево–Куршумлија, у близини Мердарског тунела, 3,5 km СИ од Подујева. Површина атара износи 272 ha. Помиње се и под називом *Ливадице*. Централни део насеља је збијеног типа са кућама груписаним с обе стране поменутог друма. Формирана је од 1919. до 1922, када се досељавају Срби (36 кућа) из Расине (старином из старе Рашке). До почетка 60-их год. XX в. је етнички хомогено српско насеље. Данашње ст. је албанско, а било је и Срба (1961. – 96,6%, 1981. – 37,3%) који су се средином 1999. раселили под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Има осморазредну ОШ.

ЛУГ (1.446 ст.), ратарско (24,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (580 m) левој долињској страни Лаба и долињским странама његове притоке Дубничке реке, између железничке пруге Подујево–Косово Поље и сеоског пута Шаковица–Батлава, 13 km јужно од Подујева. Површина атара износи 326 ha. По предању, назив је фитогеографског порекла – од луга који су затекли први досељеници. Обједињује девет махала (*Ђунок*, *Коњушевац*, *Житињска*, *Ђури*, *Глободер*, *Зекoљ*, *Булић*, *Маврићи* и *Сокољ*). После ослобођења од Турака броји 274 житеља (1914), а 1921. год. 52 дома и 445 житеља. Ст. је албанско, досељено крајем XVIII в. из Албаније и у првој половини XIX в. из Метохије и околних села, а било је и Срба досељених од 1923. до 1925. год. из александровачке Жупе и Топлице, који су се иселили током 60-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има четвороразредну ОШ, неко-

лико трговинских радњи (прехрамбених производа "Rajtimi-commerced" – 4 радника, деривата нафте "Деда" – 3 радника и др.).

ЛУЖАНЕ (789 ст.), ратарско (13% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долинским странама (већи део на десној) Лаба, десне притоке Ситнице, с обе стране магистралног пута и железничке пруге (већи део на левој) Подујево–Приштина (Косово Поље), 10,5 km јужно од Подујева. Површина атара износи 231 ha. Простире се у висинској зони 570–620 m. Повезује три махале: *Стублу*, *Коњушевце* и *Маљок*. Српске куће лоциране су у близини наведеног пута, а албанске између токова Лаба и Батлаве. Помиње се 1455. (42 српске куће) и 1487. (40 српских кућа) под именом *Лужани*, а манастир Св. Николе у периоду 1566–1574. год. Након ослобођења од Турака броји 140 житеља (1914), а 1921. год. 23 дома и 125 житеља. Ст. је албанско, досељено почетком XIX в. из Албаније, потом из суседног Коњушевца и после померања српско-турске границе (1878) – мухацири, из Стубла код Блаца, а било је и Срба (1961. – 33,4%, 1981. – 3,4%), досељених 1922–1927. (10 кућа) из Топлице, Јабланице и Босне, који су се средином 1999. раселили под притиском албанских екстремиста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осмозразредну ОШ, Пашину воденицу (грађена од камених остатака цркви у Буринцу и Брадашу), цамију, Земљорадничку задругу "Беса" и др.

МАЗАП (57 ст.), сточарско (82% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у подножју Пирске (1061 m) и Мазапске чуке (1002 m), 4 km северно од пута Подујево–Лебане, 24 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 453 ha. Простире се у висинском појасу 760–900 m. Дели се на махале. Убраја се у стара српска насеља временом расељена. Од старина пронађени су трагови старог српског гробља. Помиње се под називом *Михозуб* 1455. (31 српско домаћинство) и 1477. год. Након ослобођења од Турака броји 118 житеља (1914), а 1921. год. 16 домова и 186 житеља. Ст. је албанско, досељено почетком XIX в. из Албаније и после померања српско-турске границе (1878) из Јабланице (мухацири). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

МАЈАНЦЕ (1.976 ст.), ратарско (25,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (580–600 m) левој долинској страни Качандолске реке, десне притоке Лаба, у подножју Рога и Кијаве (716 m), 13,5 km ЈЗ од Подујева. Површина атара износи 1.432 ha. Неправилног је округластог облика. Спада у стара српска села. Помиње се 1455. (23 српске куће) као *Мојановце* или *Мујановце*, а током XV в. наводи се његов физионом-

ски део *Лешинаца* (1455. – *Горња, Средња и Доња Лешинаца*) са православном црквом. Год. 1921, када се наводи под именом *Мојанце*, броји 88 домова и 616 житеља. Ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби почетком XIX в.) и мањим делом досељено почетком XIX в. из Дренице (старином из Албаније). Српски живаљ, досељен после I светског рата, иселио се током 70-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осмозразредну ОШ и др.

МЕДРЕГОВАЦ (207 ст.), сточарско (63,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долинској страни Медргованке реке, притоке Батлавског језера, у подножју Ибрахимовог виси (1213 m), 3 km северно од пута Подујево–Лебане, 28,5 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 1.651 ha. Помиње се и под називом *Медрговац*. Простире се у висинској зони 800–960 m. Обухвата три махале: *Секирачу*, *Пирску* и *Незирову*. Током XV в. помиње се као српско село под различитим, али сличним именима (1455. – *Милидруговце*, 1487. – *Милодруговце* и 1497. – *Милодруговце*). Након ослобођења од Турака броји 206 житеља (1914), а 1921, када се наводи под именом *Медрговац*, 27 домова и 166 житеља. Ст. је албанско, досељено крајем XVIII в. из Албаније (преко Подујева и Орлана), а било је и српско-црногорског живља (1961. – 49,7%, 1981. – 19,9%) који се средином 1999. раселио под притиском албанских екстремиста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1981). Има четвороразредну ОШ.

МЕРДАРЕ (133 ст.), ратарско (28,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (580 m) левој долинској страни Дубничке реке, леве притоке Лаба, с обе стране пута и железничке пруге Подујево–Куршумлија испред Мердарског тунела, 4 km СИ од Подујева. Површина атара износи 333 ha. Спада у стара српска насеља. Након померања српско-турске границе (1878) староседелачко српско ст. исељава се у новоослобођене крајеве. Тада се досељавају Албанци (мухацири) из куршумлијских села Механе и Рача. До 1912. год. насељено је албанским ст. ("турско Мердаре"), које је обезбеђивало државну границу (у куршумлијској општини постоји истоимено село – "српско Мердаре" насељено Србима и Црногорцима који су, исто тако, обезбеђивали границу). После Балканских ратова (1914. – 76 житеља) Албанци се исељавају у Турску. У то време досељавају се Срби (4 куће) из Косанице и Црногорци (3 куће) из Грахова, који се почетком I светског рата исељавају, па поново насељавају 1920–1922, када се досељава и нова група Црногораца (Братоножићи и Кучи). Год. 1921. броји 20 домова и 130 житеља. Ст. је албанско, а било је и црногорско-

српског живља (1961. – 74,3%, 1981. – 46,4%) који се средином 1999. раселио под притиском албанских екстремиста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1981).

МЕТОХИЈА (1.231 ст.), сточарско-ратарско (26,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (700–740 m) долинским странама (већи део на левој) Лаба, десне притоке Ситнице, у подножју виса Метохије (867 m), 12,5 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 710 ha. Географско име је грчког порекла – од назива за манастирско имање – *метох*. Повезује више физиономских делова (*Доња Метохија* и др.). Убраја се у средњовековна српска села са значајним траговима старије насељености. У *Доњој Метохији* на српском гробљу налазе се остаци цркве (9,3x3,6 m) поред које је стабло столетне крушке, а до скоро постојали су и трагови православног храма на локалитету Киша (Црква). Помиње се под садашњим називом 1455. год. (53 куће). Након ослобођења од Турака броји 268 житеља (1914), а 1921. год. 45 домова и 411 житеља. Ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби почетком XIX в.) и досељено крајем XVIII в. из Албаније. Срби (1961. – 7,4%), досељени после I светског рата, су се раселили током 80-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ и др.

МИРОВАЦ (256 ст.), ратарско-сточарско (35,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама периодичног Миравачког потока, леве притоке Дубничке реке, 6 km источно од Подујева. Површина атара износи 395 ha. Простире се у висинском појасу 640–720 m. Дели се на три махале (*Мировац*, *Ђакони* и *Шамалук*). Спада у стара српска насељена насеља, па касније обновљена. На ранију српску насељеност указују трагови старог насеља, старо српско гробље, а познато је и место где се налазила православна црква (локалитет Те Киша – Код цркве, у махали *Шамалук*). Помиње се 1455. као српско село *Долњи Мирјевац* (32 куће) са махалом *Шумња Лука* – 13 кућа (данашњи *Шамалук*), која се наводи и 1477. (11 кућа) и 1487. (14 кућа). Претпоставља се да је данашње село настало 1878, када се досељавају Албанци (мухацири) из околине Куршумлије – Ђаке, Васиљевац и Дегрмен (по другим изворима део албанског ст. досељен је раније, почетком XIX в.). После Балканских ратова (1914. – 239 житеља), када су се Албанци већином иселили, досељавају се Срби из Косанице. Почетком I светског рата Срби се исељавају, па поново враћају (9 кућа) након завршетка рата (1919), када се досељавају и Црногорци. Тада је већина албанског ст. поново насељена. Год. 1921. броји 38 домова и 237 житеља. Ст. је албанско, а било је и цр-

ногорско-српског живља (1961. – 29,8%, 1981. – 16,3%) који се средином 1999. раселио под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2.

МУРГУЛА (435 ст.), сточарско (69,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (900–1180 m) долинским странама Мургулске реке, десне саставнице Лаба, и источним падинама Копаника (2017 m), 27 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 3.721 ha. Подељена је на четири махале: *Мургулу*, *Маринце* (назив потиче од личног имена – *Мара*), *Беласицу* и *Белу стену*. Припада старим српским насељима која су у XV в. имала православну цркву. У *Беласици* постоје остаци Врхлаба, летњиковца краља Милутина, који је овде 14. септембра 1302. год. закључио мир са Дубровчанима, а сматра се да су на обалама Рупничке реке постојале "рупе" – средњовековне рударске јаме и окна. Помиње се 1426. као дубровачка колонија, 1455. под називом *Мургули* (16 српских кућа) са махалама *Беласица* (5 српских кућа) и *Била стена* (27 српских и 3 влашке куће), од којих се друга као посебно насеље наводи 1772. и 1789. год. у катастиху манастира Девича у Дреници. До померања српско-турске границе крајем XIX в. насељена је Србима (13 домова), који се тада исељавају у куршумлијска села Игриште и Селова. Након расељавања српског живља досељавају се Албанци (мухацири) из Селове. Год. 1921. броји 26 домова и 143 житеља. Ст. је албанско, а било је и Срба (1961. – 10,4%) досељених после I светског рата, који су се раселили до почетка 80-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има четвороразредну ОШ.

ОБРАНЦА (1.109 ст.), приградско ратарско (26,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (610–650 m) долинским странама Обранцаског потока, десне притоке Лаба, 1,5 km западно од Подујева. Површина атара износи 598 ha. Дели се на неколико засеoka (*Река*, *Хоџови* и др.). Помиње се као српско село у попису Вучитрнског санџака из XV в. под називом *Горње* и *Доње Обровце*. Досељавањем Албанаца (фис Кастрат) из Албаније почетком XIX в., стариначко српско ст. је једним делом "поарбанашено". Након померања српско-турске границе (1878) Срби се исељавају у новоослобођене крајеве. Тада се досељавају Албанци (мухацири) из куршумлијских села Ораце (данас Равни Шорт), Пљаково, Кастрат и Рача. После Балканских ратова (1914. – 480 ст.) досељава се српски живаљ из Јабланице и Косанице, који се почетком I светског рата исељава, па поново досељава од 1922. до 1926. (21 кућа), када се досељавају и Црногорци. Год. 1921, када се наводи под именом *Обранча*, броји 75 домова и 496 житеља. Ст. је албанско, а било је и

српско-црногорског живља (1961. – 24%, 1981. – 6,9%), који се средином 1999. раселио под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осморазредну ОШ, КУД "Зери и арт" и др. Већина мешана запослена је у Подујеву.

ОРЛАНЕ (1.201 ст.), сточарско-ратарско (31,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у подножју Мерџеза (913 m), поред ушћа Носовца и Туручичке реке у *Батлавско језеро*, с обе стране (већи део на левој) пута Подујево–Лебане, 19 km ЈИ од Подујева. Површина атара, где се налази источни део *Батлавског језера*, износи 1.692 ha. Простире се у висинској зони 640–900 m. Повезује четири махале: *Кодру*, *Камцову*, *Лукића* и *Џамијску*. Припада старим насељима. Формирано је на месту са значајним траговима средњовековне српске насељености: остаци старог гробља, православне цркве Св. цара Константина и царице Јелене (културно добро од 1966) са масивним тесаницама које су пред II светски рат мештани повалили из рушевина са намером да изграде нову цркву (поред ње, по предању, налазили су се дворови Орловића Павла, рањеног косовског јунака из народне песме "Косовка девојка") и рушевине цркве (према граду *Брвенику*). Помиње се 1381. у повељи кнеза Лазара, 1455. под именом *Орли* (25 српских кућа), у Вучитрнском дефтеру 1566–1574. год. наводи се "Килисе и Изборна" – Зборна, Изборна црква, између села О. и Медице (вероватно данашње Медеце у општини Медвеђа). Након ослобођења од Турака броји 703 житеља (1914), а 1921. год. 75 домова и 434 житеља. Ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби, род Буђеви) и досељено почетком XIX в. из Албаније и после померања српско-турске границе (1878) из Јабланице и Топлице (мухацири), а било је и црногорско-српског живља (1961. – 30,6%, 1981. – 5,6%) досељеног после I светског рата, који се средином 1999. раселио под притиском албанских екстремиста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ "Мето Барјактари", продавницу мешовите робе (12 радника) и др.

ПАЛАТНА (533 ст.), сточарско (24,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Мургулске реке и Слатине, саставница Лаба, у подножју Брезована (1031 m), Станица (975 m) и Ћуковог брега (958 m), 17 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 671 ha. По предању, назив води порекло од краљевих дворова – *полате*, *палатне*. Простире се у висинској зони 760–800 m. Подељена је на две махале: *Палатну*, главни део насеља, и *Кокоровицу*. Од трагова раније насељености значајем се истиче црквиште – 9,5x4,45 m (културно добро од 1965), и остаци

старог гробља са великим надгробним плочама. Помиње се 1455. (9 српских кућа), 1487. под називом *Полатна* (8 српских кућа), 1763. и 1769. год. у катастиху дреничког манастира Девича и касније (1921. под именом *Полатна* – 29 домова и 326 житеља итд.). Ст. је албанско, досељено 1830. год. из Албаније (фис Сопи) и 1878. год. (мухацири). Српско-црногорски живљ највећим делом расељен је до почетка 70-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). Има осморазредну ОШ "Рамиз Садику", више столетних храстова (културно добро од 1965) и др.

ПЕНДУХА (610 ст.), ратарско (27,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (570–700 m) десној долинској страни Лаба, десне притоке Ситнице, с обе стране пута Подујево–Приштина, 9,5 km ЈЗ од Подујева. Површина атара износи 382 ha. Обухвата две физиономске целине: *Доњу* (на десној долинској страни Лаба, насељену Албанцима, Србима и Црногорцима) и *Горњу Пендуху* (насељену Албанцима), од којих се друга дели на четири махале (*Фета*, *Ждрела*, *Пачарајска* и *Дединска*). Убраја се у стара насеља. Помиње се 1455. год. под називом *Пендуја* (20 српских кућа). Након ослобођења од Турака броји 205 житеља (1914), а 1921, када се наводи под именом *Пендува*, 37 домова и 180 житеља. Ст. је албанско, досељено почетком XIX в. из Албаније (фисови Берише и Гаши), касније из суседних села и после померања српско-турске границе (1878) из села Дединца код Куршумлије и Преполца (мухацири), а било је и Срба (1961. – 15,4%, 1981. – 5,3%) досељених од 1921. до 1922. год. из Топлице, који су се средином 1999. раселили под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има продавницу огрева и грађевинског материјала "Нохха" (3 радника) и др.

ПЕРАНЕ (913 ст.), приградско ратарско (10,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (630–640 m) десној долинској страни Лаба, десне притоке Ситнице, 3 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 332 ha. Повезује 11 махала (*Сејдијова*, *Укова*, *Ибрахимова*, *Ахметова*, *Лугова*, *Еминова*, *Фона*, *Стрељова*, *Шаљоку*, *Пљаколи* и *Речица*). На ранију српску насељеност указују старо гробље и остаци цркве (зидине раскопане и искоришћене као грађевински материјал) у чијем средишту је камени довратник (1x0,5x0,25 m). Помиње се 1487, када броји 117 српских кућа, под именом *Перан*. Албанско ст. досељено је крајем XVIII в. из Албаније преко успутних миграционих станица у србичким селима Љубовац и Лауша (по другим изворима досељени из Мајанца, Речице, околине Србице и косовско-митровачког села Баре) и

након померања српско-турске границе (1878) из Пљакова код Куршумлије (мухацири). Стариначко српско ст. временом је расељено. После Балканских ратова (1914. – 326 ст.) досељавају се Срби из Косанице и Топлице, који се почетком I светског рата исељавају, па поново насељавају од 1924. до 1928. год. (10 кућа), када долазе и Васојевићи из Црне Горе (1927) и Срби са Власине (1934) Год. 1921. броји 50 домова и 321 житеља. Ст. је албанско, а било је и Срба (до недавно одржавани сабори на *Преображење Господње* и *Св. архангела Гаврила*), који су се средином 1999. раселили под притиском албанских екстремиста. Црногорци су претежно расељени до почетка 70-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). Има осморазредну ОШ, прехрамбену трговинску радњу "Agro-imprex" (4 радника) и др. Већина мештана економску егзистенцију остварује у Подујеву, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ПОДУЈЕВО (25.847 ст.), градско насеље (по правном критеријуму) и центар истоимене општине (633 km², 78 насеља и 92.946 ст.), у котлини Мало Косово, на долинским странама Лаба (L=72 km, F=950 km²), десне притоке Ситнице, с обе стране железничке пруге Пећ–Косово Поље–Прокупље–(Дољевац)–Ниш и магистралног пута Приштина–Прокупље–Ниш, 28 km северно од Приштине и 340 km ЈИ од Београда. Географске координате су 42°55' с.г.ш. и 21°11' и.г.д. Површина катастарске територије износи 915 ha. Урбаним склопом повезује више физиономских целина (*Центар*, *Блакћора*, *Бреџалија*, *Оцови*, *Пованица* и др.). После II светског рата, када има плански урбанистички развој, постепено израста у савремено уређен град (електрично осветљење добија 1956, изграђен је централни систем водоснабдевања и сл.), нарочито у свом централном делу. Ст. је претежно албанско, а Срби и Црногорци (1948. – 40,7%) су се средином 1999, после повлачења Војске Југославије и доласка међународних мировних снага УН (Кфора), као и из 38 других насеља на територији општине Подујево, раселили под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. На месту старе православне цркве (узвишење Мерћез), коју су Турци претворили у тврђаву и граничну караулу, 1930. год. изграђен је нови храм посвећен Св. Илији (Албанци и Немци су га током II светског рата оштетили и порушили кубе; обновљен је 1971, па 1999. демолиран и спаљен од стране албанских терориста). Спада у стара насеља. Остаци раније насељености су значајни (археолошки локалитет Врхлаб – културно добро од 1958, и др.). Кроз историју помиње се више пута: 1455. (43 српске куће), 1487. (77 српских кућа и 2 удовице), у XVII в., када су меш-

Православна црква у Подујеву

тани трговали са Дубровчанима, 1806. у време I српског устанка, када је Станоје Главаш продро од Прокупља до данашњег града и ту подигао шанац према Турцима, после ослобођења од Турака као *варошица* (1914. – 521 житељ, 1921. – 134 домова и 756 житеља) и касније. У време турске владавине представља мање насеље са три дућана поред моста на Лабу. Простор данашњег центра био је под ливадама, а Албанци су живели у три махале: *Блакћора* (од друма за Суркиш до пута за Приштину), *Бреџалија* (на левој страни Лаба) и *Оцова* (насељена мухацирима из Растелице код

Подујево – споменик борцима палим у НОБ-у

Куршумлије), које представљају садашњу урбану периферију. Крајем XIX в., када носи назив *Мерћез*, постаје седиште (на турском језику – *меркез*, по чему добија тадашње географско име) мударлука – полицијске испоставе Приштинског среза. После завршетка Балканског рата (1912) седиште је Лапског среза и убрзано се развија. Срби и Црногорци досељавају се 1914. из александровачке Жупе (8 кућа) и Косанице (2 куће) и постављају темеље данашњег града. У овом периоду развија се производно и услужно занатство (ковачи, поткивачи, кројачи, опанчари и др.). Током I светског рата исељава се српско-црногорски живаљ, па поново насељава после завршетка рата. Између I и II светског рата битно је измењена физиономија насеља. У то време изграђена је прва српска школа (1921), зграда среза (1925), хотел (око 1930), крепо-циглана (1934), формиран је расадник и отворено је више занатских и трговинских радњи. Након II светског рата постепено израста у значајно привредно средиште са индустријом као водећом привредном делатношћу. Носиоци савременог економског развоја су многобројна предузећа – "Мало Косово" (46 радника) – производња цигле и црепа, "29. новембар" (43 радника) – производња намештаја, "Лесна" (21 радник) – прерада пластичне масе, "Пољотоплица-пестициди" (14 радника) – производња хемикалије за пољопривреду, "Zhitija-impex" (13 радника) – израда папирне амбалаже, "Галантеријад" (5 радника) и "Zhitia" (4 радника) – грађевински елементи од дрвета, ДД "Лаб превоз" (94 радника), Земљорадничка задруга "Перпарими" (7 радника), "Меди" (4 радника) – узгој стоке, "Коти комерц" (5 радника) – искоришћавање шума, Занатска задруга "Грант", Туристичка организација "Jetta" и др. Има предшколску установу "Пчелица", три осморазредне ОШ, две СШ (гимназију и техничку школу), Народну библиотеку "Младост", историјски архив, дом културе, споменик борцима палим у НОБ-у, КУД "Јосил и Реља", пошту, дом здравља, ветеринарску станицу, пијацу (пазарни дан – *субота*) и др.

ПОПОВО (432 ст.), сточарско-ратарско (56% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (800 m) долинским странама (већи део на левој) Качандолске реке, десне притоке Лаба, 10 km западно од Подујева. Површина атара износи 1.727 ha. Помиње се и под именом *Попова*. Повезује три физиономска дела: *Попово*, *Поток* и *Сегаш*. Спада у стара српска села. Од старина значајем се истиче локалитет Грика е Кишес (Црквени теснац) на коме се налазио православни храм. Помиње се 1455. год. под именом *Бобовци* (7 српских кућа). Након досељавања Албанаца српски староседелачки живаљ је расељен. После ослобођења од Турака броји 420 житеља (1914), а 1921. год. 44 дома и 257 житеља. Ст. је албанско, досељено крајем

XVIII в. из Албаније (фис Краснићи) и крајем XIX в. из Топлице (мухацири). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има петоразредну ОШ.

ПОТОК (130 ст.), сточарско (40,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Слатине, леве саставнице Лаба у подножју Куле (1013 m), 18,5 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 330 ha. Претпоставља се да је задржао назив првобитног, вероватно старог српског села на чијем месту је основано садашње насеље крајем XVIII в. Просторно се развија у висинском појасу 760–990 m. Након ослобођења од Турака броји 111 житеља (1914), а 1921. год. 21 дом и 134 житеља. Ст. је албанско, досељено крајем XVIII в. из Албаније. Српски живаљ (1961. – 8,7%), досељен после I светског рата, расељен је највећим делом током 60-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има четвороразредну ОШ.

ПРЕПОЛАЦ (250 ст.), сточарско-ратарско (49% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на развођу Топлице и Лаба, с обе стране (већи део на левој) пута Подујево–Куршумлијска Бања–Куршумлија, 11,5 km СИ од Подујева. Површина атара износи 583 ha. Географско име добија по *превоју*, најнижем делу на прелазу из Лаба у Топлицу. Простире се правцем СЗ–ЈИ у висинској зони 780–880 m. Након ослобођења од Турака броји 11 житеља (1914), а 1921. год. 20 домова и 100 житеља. Ст. је албанско (фис Берише), досељено почетком XIX в. из Албаније. Црногорско-српски живаљ (1961. – 16,2%) досељен после I светског рата, иселио се током 80-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има четвороразредну ОШ.

РАДУЈЕВАЦ (104 ст.), ратарско (21,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (590 m) десној долинској страни Батлаве, леве притоке Лаба, северно од локалног пута Шаковица–Батлава, 16 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 123 ha. Просторно се развија дуж два паралелна сеоска пута са прикључком на наведени друм. Формиран је после I светског рата, највероватније почетком треће деценије XX в., када се досељавају Срби (12 кућа) из александровачке Жупе и Славоније. Год. 1921, када се наводи као заселак у саставу Шајковачке општине, броји 20 домова и 99 житеља. Ст. је албанско, углавном досељено средином 40-их год. XX в., а било је српско-црногорског живља (1961. – 80,6%, 1981. – 31,8%), који је средином 1999. расељен под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981).

РАКИНИЦА (207 ст.), сточарско-ратарско (67,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (800–920 m) долинским странама Ракиничке реке, леве притоке Туручичке реке, у подножју Чука маје (1000 m), 5,5 km северно од пута Подујево–Лебане, 24,5 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 435 ha. Дели се на виша махала. Припада старим српским насељима. Значајем се истиче стара православна црква (9,6x6 m) посвећена летњем Св. архангелу Михаилу – код Албанаца Киша Лазарит – Лазарева црква (изграђена XIV–XV в., обнављана у XVI в. и 1936; културно добро од 1967), у којој је, по предњу, заноћило тело кнеза Лазара када је из Приштине пренешено у Раваницу. Поред цркве налази се старо српско гробље. После померања српско-турске границе (1878) Срби су се иселили у новоослобођену Топлицу. Након ослобођења од Турака броји 128 житеља (1914), а 1921. год. 10 домова и 76 житеља. Ст. је албанско ("поарбанашени" Срби досељени почетком XIX в. из Седлара у Дреници). Црногорски живаљ (1961. – 4,7%) досељен после I светског рата, раселио се током 60-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ.

РЕВУЋЕ (1.031 ст.), сточарско-ратарско (18,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама периодичне Ревућке реке, десне притоке Лаба, у подножју Куљме (1043 m) и Тафе (1040 m), 11 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 828 ha. Просторно се развија у висинском појасу 690–900 m. Обједињује више махала (*Речани* и др.). Спада у стара српска села која су имала православну цркву у XV в. Помиње се 1455. под именом *Равуће* (38 српских домова), 1487. (21 српска кућа) и касније. Након ослобођења од Турака броји 289 житеља (1914), а 1921, када се наводи под именом *Ревуће*, 43 дома и 305 житеља. Ст. је албанско, досељено углавном крајем XVIII в. из Албаније (фис Хоти) и после померања српско-турске границе (1878) из Топлице (мухаџири), а било је и Срба (1961. – 34,2%, 1981. – 8,6%) досељених после I светског рата, који су се средином 1999. раселили под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

РЕПА (465 ст.), сточарско (36,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Лаба, десне притоке Ситнице, у подножју Брезована (1031 m) и Репске карауле (942 m), 15 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 1.225 ha. Простире се у висинском појасу 760–840 m. Обједињује две физиономске целине: *Горњу* и *Доњу Репу*. Убраја се у стара српска села. Помиње се 1455. год. (11 српских кућа) и касније (1914. – 514 житеља, 1921. – 48 домова и 231

житељ итд.). Ст. је албанско, досељено крајем XIX в. из Топлице (мухаџири), а било је Срба и Црногораца (1961. – 62%, 1981. – 14,4%) досељених после I светског рата, који су се средином 1999. раселили под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). Има стругару (4 радника) и др.

РЕЧИЦА (92 ст.), сточарско (89,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у изворишту Речице (Слатине), леве саставнице Лаба, између Кркине чуке (1384 m) и Угљарског крша (1298 m), 23,5 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 1.218 ha. Простире се у висинској зони 900–1020 m. Подељена је на више махала. Кроз историју помиње се више пута: 1455. (14 српских кућа), 1487. (12 српских кућа), 1763–1783. год. у катастику манастира Девича у Дреници и касније. На локалитету Киша (Црква), где се раније приређивао сабор на Велики петак, налазила се највероватније до краја XIX в. православна црква Св. Петра коју су користили Срби староседеоци и мештани суседне Слатине до исељавања у Топлицу (1878). Након ослобођења од Турака броји 153 житеља (1914), а 1921. год. 14 домова и 119 житеља. Ст. је албанско, досељено крајем XVIII в. (у XIX в. са албанском мањином у суседној Слатини чинило је цемат – заједницу *Маврић*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981).

СВЕТЉЕ (1.790 ст.), приградско ратарско (26,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (590 m) долинским странама Дубничке реке, леве притоке Лаба, 4,5 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 503 ha. Обухвата три махале (*Ајвазова*, *Вокроли* и *Мухаџир*). Убраја се у стара српска села у коме су се у XV в. налазиле две православне цркве: сеоска и Св. Мине (помиње се 1455. између С. и села Врбнице), а до после I светског рата и трагови старог српског насеља. Помиње се 1455. (57 српских кућа), 1660. у Дубровачком архиву, 1667. у епу Јакете Палмотића Ђонорића "Дубровник поновљен", 1689. на карти "Краљевства Србија" под називом *Сфителе*, 1762. у Девичком катастику и касније (1914. – 402 житеља, 1921. – 81 дом и 476 житеља итд.). Српско стариначко ст. је делом расељено, а делом "поарбанашено". Након померања границе са Турском (1878) преостали Срби се исељавају у новоослобођене крајеве, а досељавају се Албанци (мухаџири) из околине Куршумлије (Мачја Стена, Зебица, Висока, Механе, Горње и Доње Точане и др.). После Балканских ратова досељени су Срби из Топлице (6 кућа) и Црногорци (4 куће), који се почетком I светског рата исељавају, па поново насељавају 1928, када се током треће и четврте деценије XX в. досељавају Срби из Блага, Бруса и куршу-

млијске Зебице. Ст. је албанско, досељено средином XVIII в. (родови Вокрол, Ашор и Додол) из околине Пећи (старином из северне Албаније, где су били католичке вере) и после II светског рата из Горњег Лаба (по другом извору из Албаније). Црногорци су се иселили током 70-их, а Срби (1961. – 15,2%) 80-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ, продавницу мешовите робе "Беф" (3 радника), кафану и др. Многи мештани запослени су у Подујеву, а пољопривредом се баве као допунском активношћу.

СИЉЕВИЦА (385 ст.), сточарско (35,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (920–1060 m) левој долинској страни Сиљевичке (Пакаштичке) реке, десне притоке Лаба, и источним падинама Копаница (2017 m), 18 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 1.002 ha. Дели се на махале. На старију српску насељеност указује локалитет Те Киша (Код цркве). Помиње се 1455. као *Горња* (15 српских кућа) и *Долња Сиљевница* (14 српских кућа), 1487. као *Доња Сиљевница*, 1789. у катастиху манастира Девича у Дреници и касније. Након ослобођења од Турака броји 202 житеља (1914), а 1921. год. 18 домова и 155 житеља. Ст. је албанско, досељено крајем XVIII в. из Албаније (фис Шаље), када је углавном расељен српски стариначки живаљ, и после померања српско-турске границе (1878), када су се последње српске породице иселиле у топличко село Богудевац. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осморазредну ОШ.

СЛАТИНА (246 ст.), сточарско (52,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (820–960 m) долинским странама истоимене реке, леве саставнице Лаба, у подножју Поповице (1008 m), 20,5 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 1.213 ha. Подељена је три махале (засеока): *Слатину*, *Угљаре* и *Кокоровицу*. Помиње се 1455. као *Долња Слатина* (12 српских кућа) и *Слатина* (6 српских кућа), 1487. са манастиром Св. Николе, 1762–1789. у катастиху манастира Девича у Дреници, где су уписани мештани – Срби, као "дародавци из Слатине Горње и Доње у Врховини", и касније. У време досељавања Албанаца (фис Сопи) из Албаније 1800. год. насељена је Србима староседеоцима. У првој половини XIX в. српски део села (са малом *Угљаре*) носи данашњи назив, а албански, са Албанцима из суседне Речице, представља цемат – заједницу *Маврић*. После померања српско-турске границе (1878), када су се последње српске породице иселиле у Топлицу, досељавају се Албанци (мухацири). Након ослобођења од Турака броји 214 житеља (1914), а 1921. год. 30 домова и 197 житеља (заселак *Угљаре* – 4 дома и 20 житеља). Ст. је албанско. Ин-

декс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ.

СУРДУЛА (154 ст.), сточарско (49,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у подножју (840–860 m) Великог забела (909 m) и Машора (864 m), 2 km северно од пута Подујево–Лебане, 14 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 260 ha. Назив потиче од затеченог топонима влашког порекла – *сурдул* (гљув). Простире се у подневачком правцу дуж сеоског пута ка поменутом друму. Након ослобођења од Турака броји 53 житеља (1914), а 1921. год. 8 домова и 86 житеља. Ст. је албанско, досељено почетком XIX в. из Албаније (фис Сопи) и после померања српско-турске границе (1878) из Јабланице (мухацири). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има четвороразредну ОШ.

СУРКИШ (757 ст.), приградско ратарско (22,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (595 m) терену између токова Лаба и његове леве притоке Дубничке реке, с обе стране железничке пруге Подујево–Косово Поље, 3 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 260 ha. Обухвате две махале: *Горњу* и *Доњу*. Формиран је на месту са значајним остацима раније насељености (археолошки локалитет Гумуриште – од 1986. под заштитом државе, остаци старог православног храма на локалитету Црквиште и др.). Помиње се 1455. (12 српских кућа) и касније (1914. – 182 житеља, 1921. – 25 домова и 186 житеља итд.). У време досељавања Албанаца из Албаније почетком XIX в. насељен је исламизираним Србима. После Балканских ратова досељава се српски живаљ (15 кућа) из Косанице и Топлице, који се почетком I светског рата иселио, па поново населио 1922. са Србима из александровачке Жупе. Ст. је албанско, досељено почетком (фис Берише) и у другој половини XIX в. (пре српско-турских ратова) из Преветице код Куршумлије. Срби (1961. – 31,2%) су се раселили средином 1999. под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија 1957. год. Већина мештана запослена је у Подујева, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ТРНАВА (1.280 ст.), ратарско (23,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (580–620 m) долинским странама Трнавице, леве притоке Батлаве, 14 km јужно од Подујева. Површина атара износи 922 ha. Подељена је на три махале: *Трnavу*, *Вановац* и *Бегову*. Убраја се у стара насеља која су у XV в. имала православну цркву. Помиње се 1381. у повељи кнеза Лазара, 1395. у повељи кнегиња Милица, 1455. под називом *Дрnава* (30 српских домова), 1487. (24 српских

кућа) и касније. Након ослобођења од Турака броји 399 житеља (1914), а 1921. год. 47 домова и 395 житеља. Ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби, род Бегол) и досељено највероватније у другој половини XVIII в. из Албаније (фис Тсача). Срби (1961. – 7,1%), досељени после I светског рата, раселили су се током 80-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ, цамију, продавницу и др.

ТРНАВИЦА (279 ст.), сточарско (73,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Требињске реке, леве притоке Мургулске реке, и источним падинама Копанника (2017 m), 24 km СЗ од Подујева. Површина атара износи 605 ha. Помиње се и под именом *Трновица*. Простире се у висинској зони 920–1060 m. Дели се на две физиономске целине: *Горњу* и *Доњу Трновицу*. Помиње се 1455. као *Горња* (63 српске куће) и *Долња Трнавица* (20 српских кућа), а 1765, 1772. и 1789. у катастиху дреничког манастира Девича под називом *Трновица*. До померања српско-турске границе (1878), када је имала и православну цркву, спада у етнички хомогена српска села. У то време српски стариначки живаљ иселило се у у новоослобођену Топлицу. Након ослобођења од Турака броји 119 житеља (1914), а 1921, када се наводи под именом *Трновица*, 10 домова и 117 житеља. Ст. је албанско, досељено 1878. из Топлице (мухацири). Последње српске породице (1961. – 8%) раселиле су се током 60-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осморазредну ОШ.

ТУРУЧИЦА (371 ст.), сточарско-ратарско (55,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Туручичке реке, притоке Батлавског језера, 22,5 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 1.507 ha. Повезује четири махале: *Дервишову*, *Бакалиску*, *Брег* и *Реку*. На старију српску насељеност указују остаци четири православне цркве (црквиште са српским гробљем у Доњим луговима; у долини Синковац – 10x5 m са надгробним каменим крстовима; на обали Туручичке реке – 10x5 m, и трагови цркве – 7,7x3 m Васкрсења Христовог, поред које је раније одржаван сабор на *Ускрс*) и средњовековна секира са жигом. У попису 1455. год. помињу се три села: *Туручица* (20 српских кућа), *Горња* (13 српских кућа) и *Долња Туручица* (34 српске куће). Након ослобођења од Турака броји 298 житеља (1914), а 1921. год. 39 домова и 236 житеља. Ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби, род Буђевац) и досељено почетком XIX в. из Албаније. Српско-црногорски живаљ (1961. – 38,3%), досељен после I светског рата, расељен је током 80-их год. XX в. Индекс (i_s) демо-

графског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има четвороразредну ОШ и др.

ХРТИЦА (955 ст.), сточарско-ратарско (52,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (740–840 m) изворишним странама Хртичке реке, десне притоке Туручичке реке, у подножју Чукара (934 m) и Реза забелита (923 m), 12 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 2.264 ha. Повезује седам махала (*Дражња*, *Дервиш*, *Лалош*, *Полом*, *Мућор*, *Муађер* и *Батотин*). На старију српску насељеност указују остаци цркве *Св. Ђирила и Методија* (7,25x3,75 m), чији дан је и сабор у *Полом махали*, откопане 1923. год. са намером да се обнови. Око цркве се налазило старо српско гробље (камене крстаче са рељефно урезаним крстатим шарам). Помиње се 1455. (15 српских кућа) као *Ртица* и *Харанце*. Год. 1921. (*Ртица*) броји 122 дома и 690 житеља. Ст. је албанско, досељено крајем XVIII в. из Албаније (фис Сопи) и после померања српско-турске границе (1878) из Топлице (мухацири), а било је Црногораца и Срба (1961. – 9,5%) досељених после I светског рата, који су се раселили средином 1999. под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ и др.

ШАЈКОВАЦ (1.403 ст.), ратарско (27% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју (600–680 m) Ладовачког брда (862 m), с обе стране пута Подујево–Лебане, 7 km ЈИ од Подујева. Површина атара износи 962 ha. Сматра се да назив потиче од презимена српског староседелачког рода. Махалска подела (*Јуполи*, *Муљоци* и *Укољи*) односи се на Албанце – најстарије досељенике, док су Албанци – мухацири подељени по родовима названим по месту из ког су се доселили крајем XIX в. (*Обранце*, *Мачастенци*, *Преветица* и *Рударе*). Спада у стара српска села које је у XV в. имало православну цркву – данас локалитет Фуша Вораве (Гробљанско поље) са очуваним остацима старог српског гробља. Помиње се 1455. (16 српских кућа) са *Чикарицом* (данас топоним Чиковац), која броји 9 српских кућа, 1487. год. (7 српских кућа) и касније. Након ослобођења од Турака броји 396 житеља (1914), а 1921. год. 45 домова и 326 житеља. Ст. је албанско, досељено средином XVIII в. (по другим изворима почетком XIX в.) из Албаније и Малесије, када се српски староседелачки живаљ раселио, и касније из околних села. Српски (досељен од 1924. до 1930. из александровачке Жупе, Јабланице и Косанице) и црногорски живаљ (досељен 1924. из околине Никшића – 5 кућа) расељен је средином 1999. под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осморазредну ОШ и др.

ШАКОВИЦА (603 ст.), ратарско (15% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (560–580 m) левој долинској страни Лаба, десне притоке Ситнице, у подножју Шаковичке чуке (664 m), поред магистралног пута Подујево–Приштина, с обе стране пута ка Батлави, 11 km јужно од Подујева. Површина атара износи 170 ha. Дели се на махале. После ослобођења од Турака броји 108 житеља (1914), а 1921. год. 22 дома и 148 житеља. Ст. је преовлађујуће албанско, досељено почетком XIX в. из Албаније и касније из суседних села, а било је Срба (1961. – 24,2%, 1981. – 12,2%) – досељени после I светског рата, и Рома, који су се средином 1999. раселили под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има продавницу мешовите робе и др.

ШТЕДИМ (862 ст.), приградско ратарско (31% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (595–610 m) долинском странама (већи део на левој) Дубничке реке и њене леве притоке Миравачког потока, 2,5 km источно од Подујева. Површина атара износи 340 ha. Сматра се да су Албанци досељени у XIX в. из Ругове. После померања српско-турске границе (1878) српски стариначки живаљ исељава се у новоослобођене крајеве Србије. Тада се досељавају Албанци (мухацири) из куршумлијског села Механе (по другом извору они оснивају садашње село). Након ослобођења од Турака броји 161 житеља (1914), а 1921. год. 26 домова и 190 житеља. Почетком треће деценије XX в. насељени су и Срби (8 кућа) из Јабланице и Косанице, као и Црногорци (4 куће) из Рибнице (расељени током 70-их год. XX в.). Ст. је албанско, а било је и Срба (1961. – 23%, а 1981. – 4,5%) који су се средином 1999. раселили под притиском албанских терориста и шовиниста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Многи мештани запослени су у Подујево.

ПОЖАРЕВАЦ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	2	24	36,7	63,3	16,0	1,3	608,9	340,7	39,6	55,9
1971.	2	24	44,5	55,5	15,1	1,4	640,2	346,6	40,1	58,9
1981.	2	25	49,0	51,0	7,1	2,6	594,6	353,8	41,2	45,5
1991.	2	25	51,8	48,2	4,0	0,1	549,9	374,6	40,4	46,4

БАРЕ (1.313 ст.), ратарско (57% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (160 m) брдском терену источног Стига, 12 km источно од Пожаревца. Површина атара износи 1.818 ha. У селу и атару се налазе више извора, од којих се неки сматрају лековитим: Вели-

ки точак, Долња вода, Мали точак и Шарена вода. Округластог је облика. Са првобитне локације на Селишту, где је формирано у XVIII в., премештено је због куге на данашњу. Од старог села на Селишту временом су настала још два данас посебна насеља – Касидол и Берање. У археолошкој науци Б. је познато по налазу заветне оставе сребрних предмета из I в. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована, Св. Георгија* и др.; "велика заветина" *прва недеља по Ђурђевдану, "мала заветина" Младенци*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,2 (1991). Православни храм Св. Четрдесет Мученика подигнут је 1930. год. Струју добија 1954, а водом се већином снабдева преко локалних водовода (49,8% домаћинства) и из копаних бунара (29,1%). Има здравствену амбуланту и др.

БАТОВАЦ (920 ст.), ратарско (48,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (75 m) десној обали Велике Мораве, 11 km СЗ од Пожаревца. Површина атара износи 1.004 ha (К.О. Батовац 804 ha и К.О. Батовац II 200 ha). Подељен је на пет "мала": *Горњу (Бугарску), Гробарску, Крањску, Средњу и Циганску*. На Лангеровој карти почетком XVIII в. обележен је под називом *Batofce i Neu Batofce*. Првобитно је био лоциран на месту Стари Батовац, одакле је у XVIII в. због куге премештен на данашњу локацију. Ст. је претежно српско (слави *Св. Јована, Св. Илију, Св. Алимпија, Св. Аранђела, Св. Николу* и др.; сеоске славе *Тројице* и *Сабор св. архангела Михаила*), а има и Рома који живе у *Циганској мали*. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,9 (1991). Струју добија 1954, а водом се снабдева преко сопствених водовода (61,2% домаћинства), из копаних (31,6%) и бушених бунара. Има четвороразредну ОШ. Повртарство је тржишно оријентисано, а познат значај има и риболов на Великој Морави.

БЕРАЊЕ (759 ст.), ратарско (63,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (200 m) брдском терену источног Стига, 12 km источно од Пожаревца. Површина атара износи 933 ha. Убраја се у стара села. Помиње се у Браничевском тефтеру 1467. год. под именом *Beryani*, када броји 15 кућа. Првобитно (старо) село формирано је на локалитету Селиште, између данашњег Б. и Бара (до II светског рата сеоско гробље им је било заједничко), одакле је премештено на данашњу локацију. Од старог села на Селишту временом су настала три данас самостална насеља: Б., Баре и Касидол. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Николу, Св. Георгија* и др.; заветине *Трифундан* и *недеља пред Ђурђевдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,1 (1991). Електрично осветљење добија 1954, а водоснабдевање је

индивидуално, углавном преко сопствених водовода (50,6% домаћинстава) и из копаних бунара (40,6%).

БРАДАРАЦ (1.106 ст.), ратарско (33,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (78 m) десној обали Млаве, десне притоке Дунава, с обе стране пута Бубушинац–Дрмно, 8 km СИ од Пожареваца. Површина атара износи 1.375 ha (К.О. Брадарац 520 ha и К.О. Брадарац 855 ha). Неправилног је издуженог облика у меридијанском правцу. Помиње се у Браничевском тефтеру 1467. под називом *Брадачица* (2 куће), а 1826. год. као *Брадарце*. Основан је на месту Кључ, који представља заједничко селиште за Б. и суседни Маљуревац. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Аранђела*, *Митровдан* и др.; заветине *Св. Јован Богослов* и *Св. архангел Гаврило*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,3 (1991). У Б. је рођен *Петар Шљивић*, познати војвода из Карађорђевог доба. Сеоско гробље се налази на левој обали Млаве, у близини манастира Рукумије, кога је обновио кнез Милош Обреновић. Поред манастира је 1467. год. постојало временом ишчезло село *Рукумија* (22 куће), које се помиње и у Раваничкој повељи кнеза Лазара 1380. год. Електрично осветљење добија 1954, а водом се снабдева преко јавног водовода (96% домаћинстава) и др. Има осмозразредну ОШ, здравствену станицу и др. Већина мештана запослена је у ИЕК "Костолац", а изван број житеља налази се на привременом раду у иностранству.

БРАТИНАЦ (776 ст.), ратарско (44,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (91 m) десној обали Млаве, поред пута Пожаревац–Велико Градиште, 6 km источно од Пожареваца. Површина атара износи 789 ha (К.О. Братинац 407 ha и К.О. Братинац II 382 ha). Неправилног је линијског облика у меридијанском правцу (дуж локалног пута за Грњане). Под називом *Црни Братинац*, када броји 41 кућу, помиње се у Браничевском тефтеру 1467. год. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Јована*, *Митровдан* и др.; заветине *Ђурђевдан* и *Св. цар Константин и царица Јелена*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,2 (1991). Струју добија 1954, а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 71,5% домаћинстава, бушени и копани бунари – 26,7% и др.). Од краја XIX в. има велики млин (данас у саставу "Жигостига" из Пожареваца). Има здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту и др.

БРЕЖАНЕ (1.216 ст.), ратарско (50,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (78 m) десној обали Велике Мораве, 10 km СЗ од Пожареваца. Површина атара износи 1.917 ha (К.О. Брежане 1.194 ha и К.О. Брежане II 723 ha). Помиње се и под именом *Брежни*.

Неправилног је округластог облика са више бочних зракастих израштаја дуж сеоских улица и прилазних путева. Обједињује пет махала: *Влашку*, *Пиц*, *Прибић*, *Српску* и *Чорболанску*. Спада у стара насеља. Помиње се у Браничевском тефтеру 1467, када броји 20 кућа. На Лангеровој карти почетком XVIII в. забележено је под именом *Preshani*. Током дуговременог постојања често мења топографски положај. Првобитно село налазило се на месту Брежине, одакле је пресељено на локалитет Татарин, па на место Поману и потом на Селиште, одакле је у XVIII в. премештено на садашњу локацију. Ст. је православно (слави *Св. Јована*, *Св. Врачеве*, *Св. Илију*, *Петковицу*, *Св. Мрату*, *Св. Луку*, *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.; заветине *Тројице* и *Св. Лука*) – српско и влашко. Власи су временом ("посрбљени") у потпуности прихватили српску културу и друштвени систем вредности. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,5 (1991). Православна црква Св. јеванђелисте Луке подигнута је 1928. (освећена 1935). Струју добија 1952, а водом се снабдева преко сопствених водовода (61,7% домаћинстава), из бунара (37,3%) – бушених и копаних, и др. Има здравствену амбуланту и др.

БУБУШИНАЦ (1.039 ст.), ратарско (37,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (78 m) десној обали Млаве, с обе стране пута за Брадарац и Дрмно, 6 km СИ од Пожареваца. Површина атара износи 1.011 ha (К.О. Бубушинац 500 ha и К.О. Бубушинац II 511 ha). Издуженог је облика (СЗ–ЈИ). Повезује две физиономске целине: *Село (Бубушинац)*, главни део насеља, и *Железничку станицу*. Спада у стара села. Помиње се у Браничевском тефтеру 1467. под називом *Бубушница* (14 кућа). Од оснивања до данас, с времена на време мења топографски положај. Формиран је на месту Утрине, одакле је премештен на Селиште, па потом на данашњу локацију. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Николу*, *Митровдан* и др.; заветине *Жути четвртак* – *први четвртак по Ускрсу*, и *Госпођинска недеља* – *прва недеља по Великој Госпојини*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1 (1991). Електричну енергију добија 1954, а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 61,4% домаћинстава, копани бунари – 35,2% и др.). Има здравствену амбуланту и др.

ДРАГОВАЦ (1.166 ст.), ратарско (47,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (76 m) десној обали Велике Мораве, с обе стране локалног пута ка Пожаревцу, 5 km западно од Пожареваца. Површина атара износи 1.267 ha (К.О. Драговац 546 ha и К.О. Драговац II 721 ha). По предању, географско име потиче од старе цркве *Драговице*, која се налазила на истоименом потесу. Обједињује пет "мала": *Бугарску*, *Лазар-*

ску, *Марјанску*, *Торлачку* и *Циганску*. Помиње се у Браничевском тефтеру 1467, када броји 14 кућа. На Лангеровој карти почетком XVIII в. уцртан је под називом *Tragowce*. До регулације тока Велике Мораве село је често страдало од поплава. Ст. је православно (слави *Св. Стефана*, *Св. Јована*, *Св. Лазара*, *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.; заветине *Благовести* и *Спасовдан*) – српско и ромско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,2 (1991). Електричну енергију добија 1954, а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 68,1% домаћинства, бушени бунари – 27% и др.). Има четвороразредну ОШ. Повртарство (паприка, парадајз и др.) је тржишног значаја.

ДРМНО (1.252 ст.), рударско (23,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (80 m) десној обали Млаве, у западном делу Стига, 10 km СИ од Пожаревца. Површина атара износи 1.099 ha. Знатан део атара обухвата територију гробља римског града *Viminacium*. Сматра се да је назив села патроним од имена *Дрман*, име једног од двојице бугарских велможа (*Дрман* и *Куделин*), које је краљ Драгутин поразио у Браничеву 1291, када су ови крајеви ушли у састав српске средњовековне државе. Неправилног је облика са дужом страном у упоредничком правцу. Спада у стара насеља. Помиње се у повеља кнеза Лазара влашким манастирима Тисмени и Водици (XIV в.). Током османлијских освајања српских земаља у XV в. наводи се под називом *Друно*, а у Браничевском тефтеру (1467) као *Дирмна* (13 кућа). У касном средњовековном периоду помиње се и под именом *Дрвно*. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Николу*, *Св. Георгија* и др.; заветина *Жути четвртак* – *први четвртак после Ускрса*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,3 (1991). Електрично осветљење добија 1953, а водом се највећим делом снабдева преко јавног водовода (93,6% домаћинства). Има четвороразредну ОШ, здравствену амбуланту и др. Током 1977. год. у атару је почела површинска експлоатација лигнита – рудник ПО "Дрмно", а 1988. пуштена је у рад ТЕ "Дрмно", снаге 700 MW. Изграђени индустријски објекти у великој мери нарушавају екосистем насеља и његове околине. Већина мештана запослена је у ИЕК "Костолац".

ДУБРАВИЦА (1.521 ст.), ратарско (32,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, код ушћа (на 71 m а.в.) Велике Мораве у Дунав, 12 km СЗ од Пожаревца. Површина атара износи 1.720 ha (К.О. Дубравица 993 ha и К.О. Дубравица II 727 ha). Повезује четири махале: *Влашк*, *Ливадску*, *Редарску* и *Циганску*. Припада старим насељима. У атару, на ушћу Велике Мораве у Дунав, налазе се остаци римског града *Margina*, који

је у време цара Марка Аурелија имао статус *муниципије*. У његовој близини погинуо је крајем III в. римски цар Каринус. Град су срушили Хуни 441. год. На темељима старог града основан је у раном средњовековном периоду српски град *Морава*, који је извесно време био епископско седиште. Д. се помиње у Раваничкој повељи кнеза Лазара 1381. као "холмка дубравичка". Год. 1467. у данашњем атару постојала су три посебна села – *Добрујевица* (26 кућа), *Суботица* и *Вучедол*, од којих су називи два задња очувана до данас у именима потеса. Д. у време кнеза Милоша Обреновића добија велики значај као српско погранично насеље према Аустрији. Преко Д. одвија се обимна трговина пољопривредним производима. Крајем XIX в. је једно од значајнијих дунавских пристаништа, које је са Пожаревцем спојено железничком пругом уског колосека. Присаједињењем Баната Србији 1918. год. губи пограничну и трговинску функцију, а самим тим и ранији функционални значај. Ст. је православно (слави *Св. Стефана*, *Св. Јована*, *Ђурђевдан*, *Ђурђиц*, *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.; заветине *Чисти понедељак* и *Тројице*), српско, црногорско, ромско и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,3 (1991). Православна црква посвећена Св. Тројици подигнута 1892. (по другим изворима 1894). Водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 64,8% домаћинства, копани бунари – 20,2% и др.). Има четвороразредну ОШ, здравствену амбуланту и др.

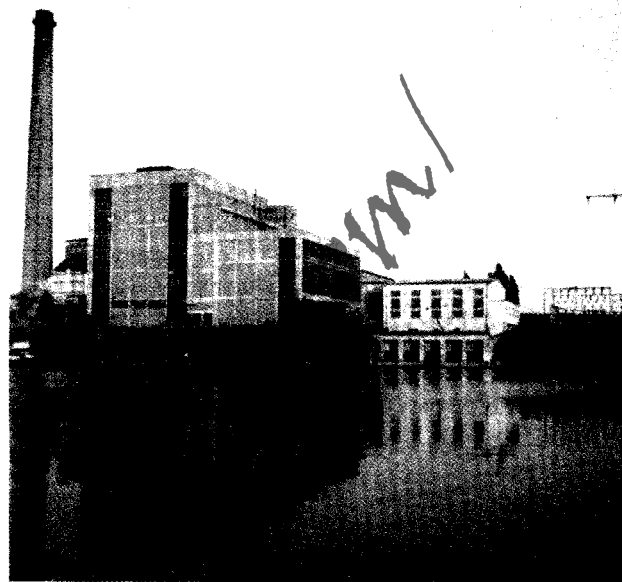
ЖИВИЦА (914 ст.), ратарско (45,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (75 m) десној долињској страни Велике Мораве у близини њеног тока, 7 km западно од Пожаревца. Површина атара износи 1.172 ha (К.О. Живица 366 ha и К.О. Живица II 806 ha). Обједињује две "мале": *Бургију* и *Стару*. У прошлости на месту садашњег села постојала су два самостална насеља – *Горња* и *Доња Живица*, која се помињу 1381. у повељи кнеза Лазара манастиру Раваници и Браничевском тефтеру 1467. са по 25 и 5 кућа. По предању, првобитно село било је смештено на локалитету Марков брег, одакле је премештено на Селиште (*Стара Живица*), па затим на садашњу локацију. У атару се налази потес Црквине са античким археолошким остацима. Ст. је српско (слави *Св. Стефана*, *Ђурђевдан*, *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.; заветина *Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,3 (1991). Струју добија 1954, а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 75% домаћинства, бушени бунари – 18,8%, копани бунари – 4,8% и др.). Има четвороразредну ОШ и др.

КАСИДОЛ (1.144 ст.), ратарско (54,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (120 m) брдском тере-

ну источног Стига, 12 km источно од Пожареваца. Површина атара износи 1.323 ha. Неправилног је округластог облика. Кроз село протичу потоци Дилиндица и Самочева. Спада у млада насеља. Првобитно село, које је са селима Баре и Берање представљало једно насеље, основано је на Селишту поред Берањског потока. Касније је премештен на садашњу локацију. Помиње га Јоаким Вујић, који је кроз њега прошао 1826. год. На локалитету Самочева 1987. год. пронађена је заветна остава бронзаних нарукница из касног бронзаног доба. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована, Митровдан* и др.; заветина *Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,3 (1991). Струју добија 1954, а водом се углавном снабдева преко локалних водовода (65,9% домаћинства) и из копаних бунара (31%). Има четвороразредну ОШ. Село је познато и по гајењу коња.

КЛЕНОВНИК (1.024 ст.), ратарско (27,2% аграрног ст.) и рударско сеоско насеље збијеног типа, на (81 m) западној падини Сопотске греде (203 m), с обе стране савременог пута Пожаревац–Костолац, 7 km северно од Пожареваца. Површина атара износи 952 ha (К.О. Кленовник 719 ha и К.О. Кленовник II 233 ha). Линејског је облика. Обухвата четири "мале": *Брежанску, Горњу, Телића и Чвргића малу*. Помиње се у Раваничкој повељи кнеза Лазара (1381), 1467. под именом *Кленчика* (57 кућа) у Браничевском тефтеру, на Лангеровој карти почетком XVIII в. као *Kleinotnick* итд. Ст. је српско (слави *Ивањдан, Св. Луку, Ђурђин, Св. Аранђела, Св. Николу* и др.; заветине *Пренос моштију св. Николе и Петрове Покладе*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,4 (1991). Православни храм Успења Пресвете Богородице подигнут је 1937, а парохијски дом 1970. год. Електричну енергију добија 1954, а водом се снабдева преко сопствених водовода (41,9% домаћинства), јавног водовода (37,9%), из бунара (бушених (6%) и копаних (5,2%)) и др. Има четвороразредну ОШ и др. Ширењем Костолачког угљеног басена, између I и II светског рата, отворен је јамски рудник угља, а 60-их год. XX в. површински рудник лигнита – Поље "Кленовник". Већина мештана економску егзистенцију остварује у погонима ИЕК "Костолац", у чијем саставу је и поменути угљенокоп.

КЛИЧЕВАЦ (2.084 ст.), ратарско (52,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (103 m) десној долиној страни Дунава, у СИ делу Стига, 18 km СИ од Пожареваца. Површина атара износи 3.192 ha. Издуженог је облика с обе стране пута Пожаревац–Дрмно–Рам. Припада старим насељима. Помиње се у Браничевском тефтеру 1467, када броји 14 кућа. К. је познат у археолошкој науци по открићу велике некрополе из

ТЕ "Костолац"

касног бронзаног доба, у којој је пронађен кличевачки идол, најлепша и највећа статуета овог периода у Европи. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Георгија, Св. Николу* и др.; заветине *Св. Јеремија и Спасовдан*), а има и Рома. У К. је рођен *Миленко Стојковић*, чувени и храбри војвода који је у I српском устанку убио четири дахије. Православни храм Св. Трифуна сази-дан је 1902, а парохијски дом 1936. год. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,4 (1991). Електрично осветљење добија 1954, а водом се већином снабдева преко сопствених (локалних) водовода (68,6% домаћинства) и из копаних бунара (19,5%). Има осморазредну ОШ, здравствену станицу, ветеринарску амбуланту, велико Пољопривредно добро "Храстовача" (у саставу ПИК-а "Пожаревац" из Пожареваца) и др.

КОСТОЛАЦ (10.365 ст.), градско и рударско насеље, на (81 m) десној обали Дунава, с обе стране магистралног пута према Пожаревцу, 11 km северно од Пожареваца. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1988, износи 539 ha (грађевинско подручје 415 ha), а катастарска 1.048 ha. Име града је презети назив суседног села у чијем географском суседству је формиран. Помиње се и под називима *Костолац Град* и *Насеље Костолац*. Настао је и развијао се паралелно са развојем Костолачког угљеног басена (експлоатација угља почела је 1870). На месту данашњих ТЕ "Костолац" Немци су 1943. год. започели изградњу ТЕ "Мали Костолац" (снаге 8 MW), која је редовну производњу почела 1948, ТЕ "Велики Костолац" (снаге 44 MW) пуштена је у погон етапно, од 1949. до 1957. год. На месту поменутих електрана по-

дигнуте се две нове: ТЕ "Костолац II" (снаге 100 MW, пуштена у рад 1968) и "Костолац III" (210 MW). Око електрана и рудника временом је формирано *рударско и радничко насеље*. Индустријализација насеља и повећање потреба за радном снагом после II светског рата утицале су на знатно досељавање ст. и убрзан демографски пораст (1948. – 2.946, 1971. – 6.678 житеља итд.). До 1979, када стиче статус посебног насеља, представља једно насеље – *Костолац*, са сада самосталним насељем Селом Костолцем. Ст. је српско (74%), а има Влаха, Рома, Немаца, Словенаца, Чеха, Црногораца, Македонаца, Хрвата и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). Гробље је заједничко за све националности. Водоснабдевање је колективно (94% домаћинстава) и индивидуално (копани бунари – 3,3%, сопствени водоводи – 2,4% и др.). Има осмозаградну ОШ "Моша Пијаде", средњу Техничку школу "Никола Тесла", дом културе, библиотеку, дом здравља, хотел, спортску халу, градски стадион, пијацу (пазарни дан – *недеља*), ветеринарску амбуланту и др. Сваке год. 6. августа организовано се прославља *Дан рудара*. Носилац и иницијатор урбаног и свеукупног развоја је рударско-енергетска функција чији развојни темпо одређује економска снага Индустријско-енергетског комбината (скраћено ИЕК) "Костолац".

ЛУЧИЦА (2.779 ст.), приградско ратарско (37% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (81 m) западној страни Сопотске греде (203 m), с обе стране асфалтног пута Пожаревац–Жабари–Свилајнац, 4 km јужно од Пожаревца. Површина атара износи 2.729 (К.О. Лучица 2.130 ha и К.О. Поповац 599 ha). Издуженог је облика у меридијанском правцу (дуж пута). Обједињује две главне физиономске целине: *Село (Лучицу)*, главни део насеља углавном западно од поменутог пута, и *Поповац*, који је до средине XIX в. био самостално насеље, лоциран највећим делом источно од пута. Кроз село је некада текла Ресава, која се недалеко од њега уливала у Велику Мораву. Крајем XIX в. Ресава је скренута у Велику Мораву код Свилајнца. Од ње је остало потпуно суво речно корито. У селу, по предању, поред Велике Мораве налазио се двор Љутице Богдана. Због динамичног просторног ширења ка северу, данас је скоро потпуно спојена са Пожаревцем, са којим мање-више представља јединствен насеобински организам. Убраја се у стара насеља. Помиње се у Браничевском тефтеру 1467. год. као највеће село (94 куће) и центар истоимене области у Браничеву. Кроз историју више пута мења микроположај. Основана је на Селишту поред Велике Мораве, па потом премештена на место Гумниште, а одатле на садашњу локацију. После Пожаревачког мира 1718, када је седиште дистрикта премештено у Пожаревац,

губи ранији значај. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Петровдан, Петковицу, Св. Николу* и др.; заветине *Тодорова субота* и *Св. архангел Гаврило*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1 (1991). Православни храм Св. пророка Захарија и Јелисавете подигнут је 1907/08. год. Струју добија 1954, а водом се снабдева преко сопствених водовода (60,4% домаћинстава), из бунара (бушених 33,6%, и копаних – 5,1%) и др. Има осмозаградну ОШ и др. Већина мештана запослена је у Пожаревцу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

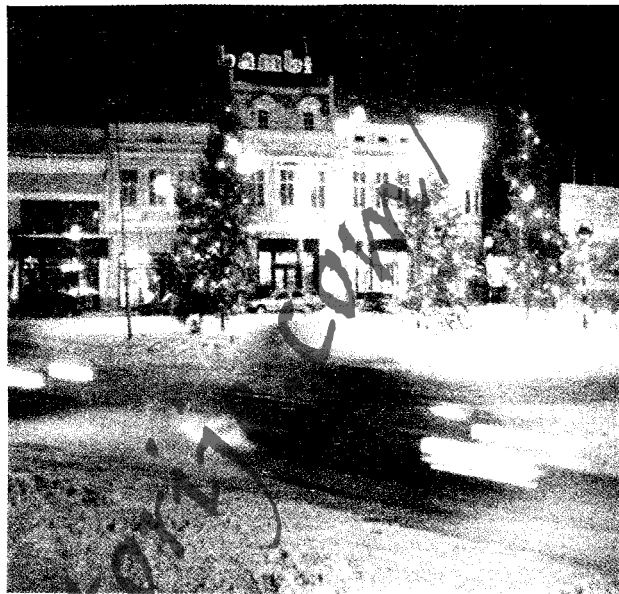
МАЉУРЕВАЦ (668 ст.), ратарско (29,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (79 m) десној обали Млаве, у западном делу Стига, с обе стране пута Бубушинац–Дрмно, 7 km СИ од Пожаревца. Површина атара износи 836 ha (К.О. Маљуревац 420 ha К.О. Маљуревац II 416 ha). Савремени физиономски развој остварује се дуж поменутог пута меридијанског правца, ка Брадарцу и Бубушинцу. Спада у стара насеља. По предању, М. и Брадарац су у прошлости чинили једно насеље. Помиње се 1380. год. у повељи кнеза Лазара манастиру Ждрелу (Горњаку), где су забележени "обои Маролевци с всеми међами", под називом *Мариловац* (7 кућа), 1467. у Браничевском тефтеру и др. У литератури се наводи под именом *Маљуревац*. Ст. је православно (слави *Св. Николу, Св. Георгија, Св. Аранђела* и др.; заветине *Пренос моштију св. Николе* и *Огњена Марија*), српско, црногорско и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,1 (1991). Електричну енергију добија 1954, а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 60,5% домаћинстава, бушени – 27,2%, и копани бунари – 9,5% и др.). До II светског рата било је развијено виноградарство (потес Брдо) на левој обали Млаве. Већина мештана запослена је у погонима ИЕК "Костолац" и Пожаревцу.

НАБРЂЕ (392 ст.), ратарско (45,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (80 m) левој обали Млаве, десне притоке Дунава, поред локалног пута Братинац–Трњане, 5 km источно од Пожаревца. Површина атара износи 484 ha (К.О. Набрђе 282 ha и К.О. Набрђе II 202 ha). Географско име села је у супротности са топографским положајем, јер је насеље лоцирано у дољи, а не на брду. По предању, некада се налазило на месту Царина. Основано је почетком XVIII в., када представља једно од већих села. Као такво евидентирао га је Егзарх Максим Ратковић. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Параскеву, Св. архангела Гаврила, Св. Николу* и др.; "велика заветина" *Ђурђевдан*, "мала заветина" *Мали Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 0,9 (1991). Струју добија 1961, телефонске везе 1997, а

водом се снабдева из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ. До II светског рата било је познато по развијеном виноградарству, а сада су водећи тржишни производи пшеница, кукуруз и шећерна репа.

ОСТРОВО (798 ст.), ратарско (35,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (73 m) равничарском терену у западном делу највеће дунавске истоимене аде у близини ушћа Велике Мораве, 11 km СЗ од Пожаревца. Површина атара износи 2.072 ha. До 1918. год. О. је административно-територијално припадало Банату. По архитектонско-градитељским одлика спада у планска насеља панонског типа слична банатским селима. На аустро-угарској војној карти из 1881. год. означено је називом *Temes-Sziget*. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована, Митровдан* и др.; заветине *Младенци, Тројице* и *Св. Прокопије*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,2 (1991). Струју добија 1954, а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 63,2% домаћинства, бушени – 18,6%, и копани бунари – 15%, и др.). Има осморазредну ОШ, цркву, здравствену амбуланту, мост преко Дунавца, рукавца Дунава којим је повезано са Костолцем и др. До II светског рата било је развијено сточарство салашарског типа. Већи салаши у то време налазили су се у *Храстовачи, Тополовој умци* и на *Селишту*.

ПЕТКА (1.604 ст.), ратарско (31,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (78 m) равничарском терену јужно од десне обале Дунавца, рукавца Дунава, 8 km СЗ од Пожаревца. Површина атара износи 1.205 ha. Округластог је облика. Обједињује четири "мале": *Божиха, Влашку, Симића* и *Циганску малу*. Убраја се у стара насеља. Кроз историју више пута мења локацију. Првобитно насеље основано је на месту Црквене, поред обале Дунавца, потом је премештено на Селиште, одакле је пресељено на данашњу географску позицију. Помиње се 1381. год. у Раваничкој повељи кнеза Лазара, где је забележена као пазарно место под именом *панађур Свете Петке*, у Браничевском тефтеру 1467, када броји 64 куће, и касније. На Лангеровој карти почетком XVIII в. убележена је као *Vedka*. Ст. је православно (слави *Св. Јована, Ђурђевдан, Малу Госпојину, Петковицу, Ђурђицу, Св. Аранђела, Св. Николу* и др.; заветине *Пренос моштију св. Николе* и *први петак по Тројицама*), српско (96%), влашко и ромско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,2 (1991). Православна црква посвећена *Св. Николи* подигнута је 1963. год. Електрично осветљење добија 1954, а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 63,6% домаћинства, копани – 23,3%, и бушени бунари – 12,6% и др.). Има четвороразредну ОШ и др.

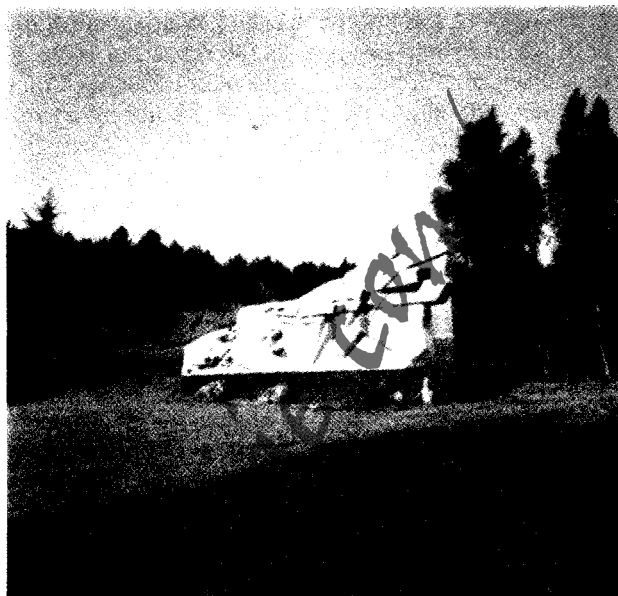
Центар Пожаревца

ПОЖАРЕВАЦ (43.885 ст.), урбано средиште северног дела Великог Поморавља, центар истоимене општине (492 km², 27 насеља и 84.678 ст.) и Браничевског округа (3.855 km², 189 насеља и 253.492 ст.), на (90 m) западним падинама и у подножју Сопотске (Пожаревачке) греде (203 m), у окружењу три реке – Велике Мораве, Млаве и Дунава, поред важних путева ка Подунављу, Војводини, источној Србији, Поморављу и Шумадији, 81 km ЈИ од Београда. Географске координате су 44°37'12" с.г.ш и 21°11'23" и.г.д. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1980,

Зграда Скупштине општине Пожаревац

износи 2.416 ha, а катастарска 6.039 ha. До II светског рата урбаном композицијом повезивао је 11 "мала" (Горња, Доња, Циганска, Турска, Шаранпов, Брдња, Бугарска, Бурјанска, Влашка, Грчка и Нова), а сада више старих и нових физиономских целина (Центар – Табачка чаршија и Стари корзо, Горња мала, Парк, Булевар, Радна мала, Бурјан, Забела, Чачалица, Љубичево и др.). Током масовног досељавања ст. после II светског рата, углавном из јужне Србије, постепено су формиран нове приградски делови града: *Костолачки пут, Забела, Петровачки пут, Бусија и Лучички пут*. Одликује се знатном и дуговременом урбанистичком и комуналном уређеношћу (прву електричну централу добија 1926; колективним водоснабдевањем сада је обухваћено 88,2% градских домаћинстава и сл.). Ст. је српско (*градска слава и вајар Ивањдан*), а има Црногораца, Рома, Македонаца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,6 (1991). У П. су рођени многи великани из наше културне историје: *Ђорђе Јовановић*, вајар, чији је споменик кнезу Милошу Обреновићу постављен у градском парку, *Милена Павловић Барили*, сликарка, *Миливоје Живановић*, познати глумца, *Жанка Стокић*, глумица и др. Убраја се у старе српске градове. Помиње се 1467. у Браничевском тефтеру као сеоско насеље са 49 кућа. У време Велике сеобе Срба под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем 1690. год. велики број мештана иселио се у Аустрију, где су у Сентандреји подигли Пожаревачку цркву. Због положаја на граници између Аустрије и Турске, П. је изабран као најпогодније место за потписивање Аустријско-турског мира 1718. год. (Пожаревачки мир). Током владавине кнеза Милоша Обреновића П. постаје престоница Србије (друга престоница после Крагујевца). То је у великој мери допринело развоју и уређењу насеља почев од 1827. год. Тада се у највећој мери модерно обликује и уређује централни део насеља – *Чаршија (Центар)*. У то време су по наредби кнеза Милоша Обреновића граду прикључена села *Бурјан* и *Бресје*. Од тог времена, па надаље, изграђен је читав низ архитектонско-градитељски и урбанистички интересантних и функционално значајних објеката: црква Св. архангела Михаила подигнута је 1818/19; 1847. основана је Народна библиотека; 1862. добија Гимназију; 1875. почела је са радом штампарија; у другој половини XIX в. формирана је Државна ергела (данас "Ергела Љубичево") и Казнени завод "Забела"; 1889. изграђена је зграда Окружног начелства, тада највећа грађевина у Србији; црква Св. Николе, задужбина проте Шљивића, сазидаана је 1890; 1896. формиран је музеј; изградњом железница град је повезан са Београдом, Бором и Неготином итд. Надаље кроз историју, све до наших дана, бележи динамичан развој (1863. – 6.062, а 1910. скоро 10 хиљ. жите-

Меморијални комплекс "Чачалица"

ља). Носиоци и иницијатори савременог друштвено-економског развоја су моћна привредна предузећа, од којих већи значај имају: ПИК "Пожаревац", Фабрика пољопривредних машина "Морава", прехранбена индустрија "Бамби", агроиндустријски и трговински комбинат "Воће-продукт", Месна индустрија "МИП", "Бродарство", саобраћајно предузеће "Литас" и др. Има пет осмозразредних ОШ, ОШ за музичко образовање, четири СШ (гимназију и три стручне школе – економску, основану 1850, техничку и пољопривредну школу, основану 1872), Вишу техничку школу, Ветеринарски специјалистички институт, Центар за културу (издаје часопис за културу "Браничево"), Галерију Милене Павловић Барили, историјски архив, народну библиотеку, народни музеј, етно-парк на Тулби (план уређења са предлогом за смештај и постављање објеката народне архитектуре са подручја П. израђен је 1981), Градски женски хор "Барили", Меморијални комплекс "Чачалица" (заузима простор од неколико десетина ha), омиљено излетиште мештана, недељни информативни лист "Реч народа", двонедељни лист "Грађанин", Радио станицу "Пожаревац", дописништво Радио телевизије Србије, приватне ТВ станице "Дуга" и "САТ", пијацу (пазарни дани – *четвртак и петак*, од којих је први настао у новије време спонтано, док је други проглашен), ветеринарску станицу и др. Уз то, седиште је Браничевске епархије Српске православне цркве. Међу културним манифестацијама значајније су Љубичевске коњичке игре, Глумачке свечаности "Миливоје Живановић" (одржавају се сваке год. почетком априла, а почињу 2. априла, на дан рођења славног глумца), сликарски Бијенале "Милене Павловић Барили" и "Новембарски дани културе".

ПОЉАНА (2.156 ст.), ратарско (49% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (86 m) десној обали некадашњег корита Ресаве, у западном подножју Сопотске греде (203 m), с обе стране савременог пута Пожаревац–Жабари–Свилајнац, 9 km јужно од Пожареваца. Површина атара износи 2.751 ha. Издуженог је облика (ЈИ–СЗ). Подељена је на три "мале": *Влашку*, *Српску* и *Рудеж*. Убраја се у стара насеља. Првобитно село основано је на Селишту поред Велике Мораве, одакле је због честих поплава премештено на садашњу локацију. Помиње се у Браничевском тефтеру 1467. (14 кућа), а на Лангеровој карти почетком XVIII в. означена је именом *Polomne*. Ст. је православно (слави *Петковицу*, *Митровдан*, *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.; заветина *Спасовдан*), српско, а има и Влаха. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,2 (1991). Православни храм посвећен *Св. Вазнесењу Господњем* (црква "Сестрољин") изграђен је 1896, а парохijski дом 1937. год. Настанак цркве повезан је са култом сестре Јелице и песмом "Бог ником дужан не остаје". Електричну енергију добија 1953, а водом се снабдева углавном преко сопствених водовода (47,5% домаћинства) и из бунара (копани – 30,3%, и бушени – 15,2%). Има осморазредну ОШ, здравствену станицу и др. Од 1875. до 1937. год. у селу је радио рудник угља. Знатан број мештана запослен је у Пожаревцу.

ПРУГОВО (1.049 ст.), ратарско (33,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (83 m) десној обали некадашњег корита Ресаве, у западном подножју Сопотске греде (203 m), с обе стране савременог пута Пожаревац–Жабари–Свилајнац, 6 km јужно од Пожареваца. Површина атара износи 1.017 ha (К.О. Пругово I 952 ha и К.О. Пругово II 65 ha). Издуженог је облика. Физиономски је спојено са Пољаном и Лучицом. Обухвата пет "мала": *Бугарску*, *Бајчу*, *Гробарску*, *Друмарску* и *Дуњаче*. Убраја се у стара насеља. Старо село формирано је на Селишту, одакле је због поплава премештено на данашњу локацију. Помиње се у Браничевском тефтеру 1467. год. под именом *Брегово* (19 кућа), а на Лангеровој карти почетком XVIII в. уцртано је као *Brucowo*. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Лазара*, *Св. Мрату*, *Ђурђиц*, *Св. Николу* и др.; заветине *Ђурђевдан* и *Видовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,9 (1991). У селу се налази капела посвећена Рођењу Пресвете Богородице поред које постоји култни извор *Содо*. Електрично осветљење добија 1954, а водом се највећим делом снабдева преко сопствених водовода (56,7% домаћинства) и из копаних бунара (37%). Има четвороразредну ОШ, ветеринарску амбуланту и др. Већина мештана запослена је у Пожаревцу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

РЕЧИЦА (816 ст.), ратарско (48,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (100 m) десној обали Дунавца, рукавца Дунава, у подножју Душника (324 m), с обе стране (већи део на десној) пута од Кличевца ка Раму (општина Велико Градиште), 20 km СИ од Пожареваца. Површина атара износи 1.957 ha. Обједињује две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Убраја се у стара насеља. Помиње се у Браничевском тефтеру 1467. год. као "сејалиште посадника турске тврђаве Ресаве". Ст. је православно (слави *Св. Николу*, *Св. Аранђела*, *Св. Јована* и др.; заветине *Св. Јеремија* и *Благовести*), а национално се изјашњава као српско (99%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,1 (1991). Електричну енергију добија 1954, а водом се снабдева преко сопствених водовода (67,5% домаћинства) и из копаних бунара.

СЕЛО КОСТОЛАЦ (1.049 ст.), ратарско (17,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (70 m) левој обали реке Млаве недалеко од њеног ушћа у Дунав, у подножју Сопотске греде (203 m), 12 km северно од Пожареваца. Површина атара износи 4.790 ha. Име села је словенизирана латинска реч *castelum*, што представља реминисценцију на војни римски легијски логор у *Viminacium*. Атар представља један од најзначајнијих археолошких комплекса у Србији. Континуитет живљења на овом простору је археолошки потврђен од старијег неолита до данас. У селу се налази епонимни локалитет косточачке културе бакарног доба. Римљани на месту келтског утврђења подижу град *Viminacium*, који за време цара Хадријана 118. год. добија статус *муниципије*, а у време владавине цара Гордијана III, 239. год. статус *колоније*. *Viminacium* је тада главни економски, политички, војни и културни центар римске провинције Горње Мезије (*Moesia Prima*). У њему од 239. до 255. год. ради ковница новца. *Viminacium* су срушили Хуни под вођством Атиле 441. год. Обновио га је цар Јустинијан под називом *Viminakion*. У средњовековно доба на његовим темељима настаје град *Браничево*, у коме је у IV в. основана епископија. *Браничево*, по коме цела област добија географско име, је дуго било мета сукоба Византије, Угарске и Бугарске. Кроз њега су прошли крсташи: саски војвода Хенрик Лав 1072, немачки краљ Конрад III и војска краља Луја VII 1147. и Фридрих III Барбароса 1189. год. Под српску власт пада 1291. год. за време краља Милутина. Последњи помен града *Браничево* датира са краја четврте деценије XV в., када га деспот Ђурађ Бранковић предаје Мурату II. Данашње насеље помиње се 1380. год. у повељи кнеза Лазара манастиру Горњаку, у турском попису 1467. (64 куће) и касније. До 1979, када стиче статус посебног насеља, представља једно насеље – *Костолац*, са суседним градом. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Трифуна*,

Св. Лазара, Петковицу, Бурђиц, Св. Аранђела, Св. Николу и др.; заветина Св. цар Константин и царица Јелена), а има Црногораца, Рома и др. Индекс (i_s) демографског старења 1991. год. износи 1,2. Православни храм Св. Георгија подигао је бродарски капетан Драгутин Тодић као своју задужбину и породичну гробницу 1925. (освећен је 1935). Електрифицирано је 1953, а водоснабдевање је колективно (89,6% домаћинстава) и индивидуално (сопствени водоводи, копани бунари и уређени извори). Има четвороразредну ОШ (до 70-их год. XX в. била је осморазредна) и др.

ТРЊАНЕ (1.241 ст.), ратарско (50,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (90 m) десној обали Млаве, у источном делу Стига, 6 km источно од Пожаревца. Површина атара износи 1.630 ha (К.О. Трњане 890 ha и К.О. Трњане II 740 ha). Неправилног је издуженог облика (ЈИ–СЗ) дуж пута Пожаревац–Петровац. Припада старим селима. Помиње се у Браничевском тефтеру 1467. (36 кућа). У атару се налази антички локалитет *Ad Nonnus* забележен у римским итине-рарима. У атару на месту Старо гробље истражена је стара српска некропола (XII–XIV в.), а на локалитету Пребишинац постојало је село *Пребишница* (наводи се у Браничевском тефтеру 1467). Ст. је српско (слави Св. Николу, Св. Јована, Св. Аранђела и др.; заветина *Тројице*), а има Рома, Црногораца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,2 (1991). Струју добија 1954, а водом се снабдева преко сопствених водовода (56,8% домаћинстава), из копаних (29,5%) и бушених бунара (7,8%) и др. Има погон за гајење печурки "Шампињон" (у саставу предузећа "Воће-продукт" из Пожаревца) и др.

ЋИРИКОВАЦ (1.645 ст.), ратарско (81,7% аграрног ст.) и рударско сеоско насеље збијеног типа, на (80 m) левој долиној страни Могле, леве притоке Млаве, у подножју Сопотске греде (203 m), поред савременог пута и железничке пруге Пожаревац–Костолац, 5 km северно од Пожаревца. Површина атара износи 1.908 ha (К.О. Ћирковац 1.181 ha и К.О. Ћирковац II 727 ha). Име добија по *Светом Киријаку*. Округластог је облика са зракастим израштајима дуж прилазних путева. Спада у стара насеља. Потврђено је историјски да половином IV в. у *Uspasium* постоји епископско седиште *Moesie Prime* са епископом *Sutiasusom*. По народном предању, Ћ. је 12 год. старији од Пожаревца. Први пут се помиње 1459, када је Махмуд паша, поред тврђаве Ресави, освојио и *Curicovac*. На Лангеровој карти (1717–1739) убележен је под називом *Tziskow*, а у списку из 1738. год. наводи се као село *Cirikovac*. На граници села према Пожаревцу 1718. год. потписан је Пожаревачки мир. Ст. је српско (слави Св. Трифуна, Св. Пантелејмона, Бурђиц, Св. Аранђе-

ла, Св. Николу и др.; заветине *Бурђевдан* и *Тодорова субота*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,9 (1991). Електричну енергију добија 1946, а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 61,7% домаћинстава, копани и бушени бунари – 28,6% и др.). Има четвороразредну ОШ, површински рудник лигнита "Ћириковац" (у саставу ИЕК "Костолац") и др.

ПОЖЕГА

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у укуп. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	40	12.6	87.4	16.4	5.1	705.7	279.6	39.7	40.4
1971.	1	40	25.2	74.8	13.3	2.7	710.2	301.7	43.9	49.4
1981.	1	41	30.5	69.5	10.1	-3.6	668.4	330.6	47.2	64.1
1991.	1	41	37.4	62.6	3.7	-4.2	599.4	339.1	45.4	51.0

БАКИОНИЦА (662 ст.), приградско ратарско и воћарско (11% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (310–700 m) побрђу између тока Скрапежа и Лорета, у СИ делу Пожешке котлине, 3 km СИ од Пожеге. Површина атара износи 998 ha. Обједињује шест заселака (*Доњи и Горњи Марјановићи, Бојићи, Бушићи, Јанковићи и Крстићи*). Формирана је на месту са траговима раније насељености (остаци римских пећи за циглу, *ville rustice* из II в. на локалитету Пожешница и др.). Помиње се 1844, када броји 47 кућа и 250 житеља. Ст. је српско (слави *Бурђевдан, Бурђиц, Јеремијиндан, Јованџдан, Никољдан* и *Пантелијевдан*; преслава *Тројице*), досељено крајем XVIII и у првој половини XIX в. из Дробњака, Осата, са Златибора и Пештера. Присутна су новија досељавања у приградском делу атара. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). Електричну енергију добија 1953, телефонске везе 1978, а водом се углавном снабдева преко локалних водовода (48,6% домаћинстава) и градског водовода Пожеге (27,5%). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1913) и др. У новије време обавља се обнова воћњака (шљиве и јабуке) и развија узгој малине.

ВЕЛИКА ЈЕЖЕВИЦА (539 ст.), сточарско и воћарско (57,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (500–600 m) благо заталасаној површи између токова Градње и Јелаве (Јежевичке реке), у подножју Зајчевице, 20 km северно од Пожеге. Површина атара износи 588 ha. Дели се на 11 заселака (*Арсичи, Богићевчићи, Вучићевчићи, Делићи, Ђурићи, Ђоловићи, Јелићи, Јованићи, Матовићи, Милетићи и Першићи*). Спада у стара насеља. Основана је на месту са остацима старије насељености (гробне хумке из металног до-

ба на више локалитета). Претпоставља се да насеље *Јежев Поток*, које се наводи у турским изворима 1525, представља претечу данашњег села. Раније чини једно насеље – *Јежевицу*, са данас самосталним селом Малом Жежевицом. Извесно време пре II светског рата је самостално насеље (1921. – 114 домова и 466 житеља), па потом поново једно село са Малом Жежевицом. Статус посебног насеља добија 1979. год. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Аранђеловдан*, *Лучиндан* и *Јованђдан*; преслава *Трећа Тројица*), досељено у другој половини XVIII и у првој половини XIX в. из околине Никшића, Риђана, Дробњака, села Мокре Горе и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,8 (1991). Електричну енергију добија 1955, телефонски саобраћај 1984, а водом се већином снабдева преко локалних водовода (77% домаћинства) и из копаних бунара (9%). Има осморазредну ОШ (почела са радом 1897), здравствену станицу, ветеринарску амбуланту, земљорадничку задругу, погон конфекције "Младост", приватни хотел и др. Производња воћа (шљиве и малине), кромпира и млечно-месно сточарство имају тржишни карактер.

ВИСИБАБА (1.215 ст.), приградско ратарско и воћарско (14,8% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (310–496 m) благо заталасаној и еродираој језерској акумулативној равни између тока Скрапежа и Шгољске косе, 3 km западно од Пожеге. Површина атара износи 1.277 ha. Повезује 10 заселака (*Смићевећи*, *Скоковићи*, *Марјановићи*, *Жунићи*, *Терзићи*, *Бербати*, *Ђурковићи*, *Ристовићи*, *Василићи* и *Васовићи*). Убраја се у стара насеља. Настала је на месту са значајним остацима предсловенске насељености (праисторијски илирски тумулуси, трагови римског урбаног центра *Municipium Malvesatium* и др.). Помиње се у турском дефтеру 1476. год. (18 кућа) у кнежини Бакића, а касније и као *Горња*, *Средња* и *Доња Висибаб*. Староседелачко српско ст. се иселавао ка Шумадији крајем XVII в., а на његово место крајем XVIII и у првој половини XIX в. долазе досељеници из Алуга у подножју Дурмитора, околине Вишеграда, Осата, са Никшићке висоравни и Златибора (1818. – 134, 1844. – 482 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Врачевдан*, *Ђурђевдан*, *Ђурђиц*, *Лучиндан* и *Стеванђдан*; преслава *Друга Тројица*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,8 (1991). Струју добија 1953, телефонске везе 1978, а водоснабдевање је колективно (део села почетком 90-их год. XX в. прикључен на водоводни систем "Рзав") и индивидуално (локални водоводи, копани бунари и др.). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1913), спомен-чесму погинулим у ослободилачким ратовима 1912–1918. на локалитету Савинац, спомен-плочу родољубима стрељаним од четника 1941. (код школе) и др. У делу ата-

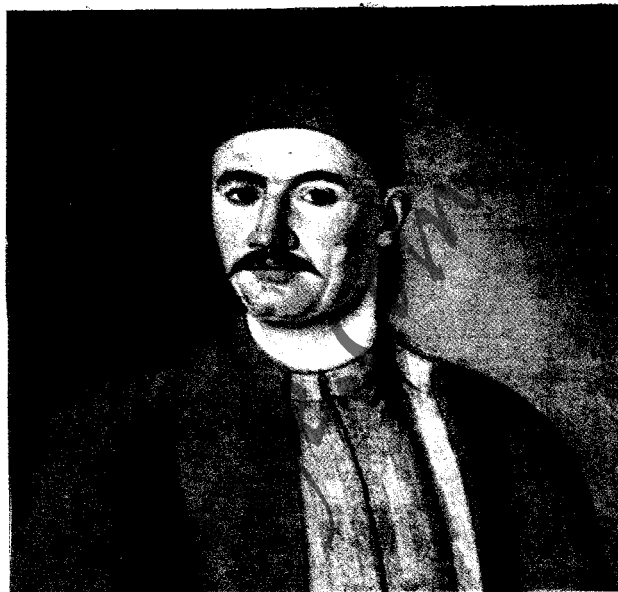
ра који је припојен Пожеги налазе се општа болница и средња пољопривредна школа. Производња воћа и млечно-месно сточарство имају тржишни значај.

ВРАЊАНИ (501 ст.), ратарско-сточарско (25,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (330–450 m) побрђу јужног обода Мале Црнокосе (719 m), у СЗ делу Пожешке котлине, 7 km СЗ од Пожеге. Површина атара износи 595 ha. По предању, име води порекло од тамних, *врањих* храстових шума које су раније доминирале у селу. Обухватају пет заселака са више група родовских кућа: *Бјелиш* (*Лучићи*, *Марковићи* и *Миковићи*), *Средин* (*Краљевићи*, *Марићи*, *Радојевићи*, *Петронијевићи* и *Чуповићи*), *Ђокиће*, *Симовиће* и *Танасијевиће*. Убрајају се у стара насеља. Остаци раније насељености су многобројни (неолитско насеље на локалитету Каљевина у Врањанском пољу, некропола из средњег бронзаног доба на локалитету Велики Луг и сл.). Помињу се у турским дефтерима Смедеревског санџака 1476. год. Првобитно српско село насељено је током XVI в., кад се староседелачки српски живаљ иселио. Садашње ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Јованђдан* и *Никољдан*; преслава *Тројице*), досељено из Колашина, Сјенице, Полимља, села Мокре Горе и са Златибора од 1766. до 1820. год. (1844. – 712 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,3 (1991). Струју добијају 50-их год. XX в., телефонске везе 1977, а водом се углавном снабдевају преко локалних водовода (80,7% домаћинства). Производња поврћа, нарочито раног, тржишно је оријентисана. У атару је у прошлости експлоатисана глина, која се користила за израду керамичког посуђа, и кречњак (користио се за печење креча и производњу креде).

ГЛУМАЧ (864 ст.), приградско ратарско-сточарско (31,9% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (320–600 m) алувијалној равни, флувијалним терасима Скрапежа и западним падинама Смишља (675 m), 5 km СИ од Пожеге. Површина атара износи 1.280 ha. Географско име је пренети назив села – *Глумци*, из старог завичаја досељеника у Црној Гори, који је временом модификован. Дели се на девет заселака (*Глумци*, *Вуковићи*, *Дробњази*, *Ђокићи*, *Јотићи*, *Кораћи*, *Николићи*, *Тешићи* и *Филиповићи*). Основан је на месту са значајним траговима предсловенске насељености (илирски тумулуси у Глумачком пољу, римски надгробни споменици у вишим деловима села и др.). Данашње село формирано је током друге половине XVIII в., када се досељавају Срби из црногорских Глумаца. Кроз историју има променљиву насељеност (1784. – 10 православних породица, 1818. – 54 куће, 1844. – 81 кућа и 518 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Аранђеловдан*, *Врачевдан*, *Ђурђиц*, *Ђурђевдан*, *Јо-*

вањдан, Никољдан и Св. Оце; преслава *Трећа Тројица*), досељено у време оснивања насеља и током I српског устанка из Дробњака, Полимља и златиборских села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,3 (1991). У Г. је рођен, где је живео и радио, *Момчило Тешић*, дејчи песник, добитник Вукове награде. Струју добија 1953, телефонске везе 1977, а водоснабдевање је комбиновано (локални водоводи – 58,2% домаћинства, градски водовод Пожеге – 20,5% и др.). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1895), библиотеку (основана 1929), спомен-чесму страдалим у ослободилачким ратовима 1912–1918. (на локалитету Беле воде), споменик црвеноармејцима погинулим 1944. (на Стрмцу) и др. Производња раног поврћа, купуса, малине и млечно-месно сточарство има тржишни карактер.

ГОДОВИК (326 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (36,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на алувијалној равни Ђетиње и СИ обронцима Благаје (844 m), у јужном делу Пожешке котлине, 5 km ЈИ од Пожеге. Површина атара износи 779 ha. Простире се у висинској зони 320–600 m. Подељен је на 10 заселака: *Мићиће*, *Јешиће*, *Међедовиће*, *Кулизиће*, *Радмиловиће*, *Недељковиће*, *Радовановиће*, *Јевђевиће*, *Вукајловиће* и *Ристовиће*. Припада старим насељима. Настао је на месту са траговима неолитске насељености. Постао селом повезан је са историјом манастира Годовик (посвећен Св. Ђорђу Новом) подигнутог у XIII в., који је више пута рушен и обнављан (последњи пут 1990). Село се помиње у турском дефтеру 1525. и касније (1818. – 27 кућа, 1844. – 36 кућа и 291 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Врчевдан*, *Мратиндан*, *Аранђеловдан*, *Цвете*, *Никољдан* и *Јованјдан*; преслава *Спасовдан*), већином досељено у другој половини XVIII и првој половини XIX в. из Херцеговине, Црне Горе преко миграционих станица на Златибору и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,3 (1991). У Г. су рођени *Љубомир Љубо Мићић*, народни херој и сарадник Јована Цвијића у антропогеографским проучавањима Златибора, и *Владимир Радвановић*, народни херој. Православна црква Св. пророка Илије, чији дан је и црквена слава, на којој је постављена спомен-плоча са именима погинулих у ослободилачким ратовима 1912–1918, изграђена је 1858. год. Електричну енергију добија 1951, телефонске везе 1985, а водом се снабдева преко локалних водовода (71,6% домаћинства), из копаних бунара, са уређених извора (19%) и др. Има четвороразредну ОШ (почела са радом крајем XIX в.), библиотеку (1933), дом културе, спомен-чесму жртвама фашистичког терора и др. У пољопривредној производњи тржишни значај имају стока, шљиве, јабуке, малине и др.

Милош Обреновић (рад П. Ђурковића, 1824)

ГОРЊА ДОБРИЊА (595 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (72,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долињским странама горњег тока Добрињске реке, леве притоке Скрапежа, и СЗ падинама Каблара, 22 km СИ од Пожеге. Површина атара износи 1.330 ha. Простире се у висинској зони 500–750 m. Обухвата три засека: *Узуновиће*, *Ђукиће* и *Малонарце* (*Чарапићи*) са 14 група родовских кућа (*Арсичи*, *Василијевићи*, *Васовићи*, *Грујићи*, *Ђукићи*, *Јевтовићи*, *Малонарци*, *Матијевићи*, *Миљутиновићи*, *Митровићи*, *Пантелићи*, *Софријанићи*, *Симеуновићи* и *Чарапићи*). У селу су пронађени трагови предсловенске насељености (остаци неолитског насеља на локалитету Шиљковица). Помиње се 1476. и касније (1818. – 37 кућа, 1844. – 62 куће и 402 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Никољдан* и *Стеванјдан*; преслава *Тројице*), већином досељено у другој половини XVII и у XVIII в. из Црне Горе (Братоножићи и Дробњаци), Бихора и Осата (Босна). Индекс демографског старења (i_s) се креће у распону 0,4 (1961) до 1,9 (1991). Православни храм Св. апостола Петра и Павла подигао је 1822. кнез *Милош Обреновић*, који је рођен у Г.Д. (по другим подацима у рођен је у Средњој Добрињи). Струју добија 1959, телефонске везе 1986, а водом се снабдева преко локалних водовода (74,3% домаћинства) и др. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1853), МЗ, споменик и конак кнеза Милоша Обреновића, здравствену амбуланту и др. Производња воћа и кромпира тржишног је значаја.

ГОРОБИЉЕ (1.522 ст.), приградско ратарско-сточарско (37,2% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (305–310 m) алувијалним равнинама Ђетиње

($L=75,4$ km, $F=1.486$ km²) и голијске Моравице ($L=98,1$ km, $F=1.486$ km²) и побрђу еродираних језерско-акумулативне површи (441 m) Пожешке котлине, поред пута ка Ариљу, 5 km ЈИ од Пожеге. Површина атара износи 1.574 ha. Обједињује три главне физиономске целине (*Свилајићи, Слатина и Почеча*) са 13 заселака (*Гордићи, Димитријевићи, Павићевићи, Радићи, Станићи, Мићовићи, Николићи, Томићи, Бабићи, Гавриловићи, Зечевићи, Јешићи и Неорчићи*). Део села – *Ерски шор*, у који се ст. и даље досељава, припојен је урбаној територији Пожеге. Убраја се у стара временом расељена насеља. Основано је на месту са значајним остацима раније насељености (неолитски тумулуси, римски надгробни споменици и др.). Помиње се 1476. (38 кућа), када је под управом кнеза Радована Бакића, а потом и као *Доње и Горње Горобиње*. Од обнављања бележи убрзан развој (1818. – 101 кућа, 1844. – 100 кућа и 601 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Аранђеловдан, Јовандан, Никољдан и Лучиндан*; преслава *Горобињска Објетина* или *Славна недеља – недеља пре Спасовдана*), досељено крајем XVIII и у првој половини XIX в. из Херцеговине, Полимља, Вишеграда, са Дурмитора и Златибора. Досељавања са Златибора трајала су до 70-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). Црква брвнара Св. Јована Крститеља (црквена слава *Ивандан*) изграђена је у XVII в. (по другим изворима 1822). Електрично осветљење добија 1957, телефонске везе 1983, а водом се већином снабдева преко локалних водовода (66,3% домаћинстава) и из копаних бунара (22,4%). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1907), земљорадничку задругу (основана 1908) и др. Већина житеља запослена је у Пожеги. Значајне допунске приходе мештани остварују од производње поврћа и гајења стоке.

ГУГАЉ (364 ст.), воћарско и сточарско (17,3% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (305–550 m) алувијалној равни Западне Мораве и ЈИ ободу Лорета (748 m), између Кратовске и Јемијске стене, 6 km источно од Пожеге. Површина атара износи 704 ha. Подељен је на шест заселака (*Обрадовићи, Достанићи, Марковићи, Секулићи, Шујдовићи и Николићи*). Савремени физиономски развој остварује се поред пута ка Чачку. Спада у стара расељена српска насеља. Помиње се 1405. год. у повељи деспота Стефана Лазаревића, у турском дефтеру 1476. – *Горњи и Доњи Гугаљ*, и касније под данашњим именом (1818. – 23 куће, 1844. – 47 кућа и 272 житеља итд.). Староседелачко српско ст. се иселило ка северу крајем XVII в. Садашње ст. је српско (слави *Аранђеловдан, Ђурђевдан, Ђурђиц, Никољдан и Пантелијевдан*; преслава *Бели четвртак*), досељено крајем XVIII и у првој половини XIX в. из Осата, Бихора, Полимља, Драгачева и др.

Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,6 (1991). Електричну енергију добија 1953, телефонске везе 1980, а водом се снабдева преко локалних водовода (75% домаћинстава), из копаних бунара (15%) и др. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1926), спомен-чесму жртвама фашистичког терора, бензинску пумпу и др. Производња малине тржишно је оријентисана.

ДОЊА ДОБРИЊА (593 ст.), сточарско-ратарско (70,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у Добрињском пољу (410 m), најнижем делу Добрињске котлине, на падинама Стрмца (675 m) и Лорета (841 m), 16 km северно од Пожеге. Површина атара износи 1.307 ha. Просторно се развија у висинској зони 400–600 m. Дели се на девет заселака са више група родовских кућа: *Вучићевиће, Јовичиће, Бошљаке, Павловиће, Савиће, Стојчиће, Тошиће, Лаћевце и Врановину* (Богдановићи, Колари и Маслаћи). Настала је на месту са пронађеним остацима римских надгробних споменика. Под садашњим именом помиње се 1476. год. и касније, као село са српским живљем који се иселио крајем XVII в. Данашње ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Мратиндан и Никољдан*; преславе *Тројице и Друга Тројица*), досељено у XIX в. из Дробњака, Пријепља, Радоине и околних села (1818. – 47 кућа, 1844. – 43 куће и 299 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,6 (1991). Електричну енергију добија 1959, телефонске везе 1986, а водом се углавном снабдева преко локалних водовода (46,8% домаћинстава) и из копаних бунара (45,2%). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1911) и др. Производња кромпира, шљиве и малине тржишно је оријентисана.

ДРАЖИНОВИЋИ (403 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (66,5 % аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долињској страни Скрапежа, у поречју Добрињске реке и њене десне притоке Градње, 20 km северно од Пожеге. Површина атара износи 837 ha. Простиру се у висинском појасу 400–600 m. Повезују три физиономске целине (*Зорици, Брезјаци и Подгора*) са 10 група родовских кућа (*Вучићевићи, Демировићи, Богдановићи, Бојанићи, Ђурићи, Зириковићи, Максимовићи, Марковићи, Рачанини и Савићи*). Од старина значајни су пронађени остаци римског жртвеника. Помињу се у турском попису 1476, када су насељени Србима, који су се временом раселили. Крајем XVIII в. насељени су муслиманским живљем (пред Кочину крајину имају 17 муслиманских и 3 православне куће) који се током I српског устанка иселио ка Новом Пазару. Садашње ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Јовандан, Никољдан и Савине Верице*; преслава *Славна недеља – недеља пре Спасовдана*), досеље-

но за време I српског устанка из Пиве, Осата, Нове Вароши и са Златибора. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,7 (1991). У току II српског устанка у Д. се населио *Јован Митровић Демир*, хајдук, јунак, војвода и кнез Ужичке Црне горе. Струју добијају 1956, телефонске везе 1986, а водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи – 93% домаћинстава и др.). Производња кромпира и малине има тржишни карактер.

ДУШКОВЦИ (420 ст.), сточарско-ратарско (74% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на ЈИ и СИ обронцима Велике Зајнице (896 m), у изворишним чепенкама Градње, Жежевице и Црне Каменице, поред пута ка Дивчибарима, 26 km северно од Пожеге. Површина атара износи 1.111 ha. Просторно се развијају у висинском појасу 570–800 m. Обједињују четири засеокa размештена у скоро свим деловима атара (*Пођани*, *Поточани*, *Закаћани* и *Гајчани*). Спадају у стара насељена српска села. Основани су месту са значајним траговима раније насељености (хумке из бронзаног доба на локалитету Локве и римске зидине, цреп, цигле и шљака на локалитету Аништа). Под називом *Душковац* помињу се у турском дефтеру 1476, а затим под данашњим именом (1818. – 14 кућа и 35 харачких глава, 1830. – 34 куће итд.). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Јованђдан*, *Лучиндан*, *Никољдан* и *Савиндан*; преслава *Славна недеља – недеља пре Спасовдана*), досељено током друге половине XVIII и у првој половини XIX в. из златиборске Беле Реке (*Џицовићи*, *Вараге*), *Џикота* (*Мраковићи – Филиповићи*), *Бистрице* (*Мандићи*) и *Жежевице* (*Крсмановићи*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,9 (1991). Електричну енергију добијају 1955, телефонске везе 1984, а водом се највећим делом снабдевају преко локалних водовода (62,5% домаћинстава) и са уређених извора (30,5%). Имају осморазредну ОШ (почела са радом 1896), библиотеку (1985) и др. Производња кромпира и малине највећим делом је тржишно оријентисана.

ЗАСЕЉЕ (567 ст.), воћарско и сточарско (53,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на косама Мале (719 m) и Велике Црнокосе (809 m), у уској долини Засељске реке, десне притоке Скрапежа, поред пута ка Косјерићу, 13 km северно од Пожеге. Површина атара износи 1.333 ha. Простире се у висинској зони 350–700 m. Обједињује три главне физиономске целине (*Доње Засеље*, *Средње село* и *Горње Засеље*) са 13 малих заселака (*Згурићи*, *Богдановићи*, *Ракићи*, *Јеличићи*, *Станићи*, *Николићи*, *Петронијевићи*, *Лазаревићи*, *Вистаћи*, *Танкосићи*, *Матијевићи*, *Ћосићи* и *Пантићи*). Спада у стара временом насељена, па потом обновљена села. Основано је на месту са

траговима предсловенске насељености (остаци римског насеља из III и IV в. на локалитету Духов до). Помиње се 1476. и касније (1818. – 24 куће и 75 харачких глава, 1844. – 52 куће и 330 житеља итд.). Стариначко српско ст. се иселавао ка северу. Садашње ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Јованђдан*, *Лазаревадан*, *Никољдан*, *Савине Вериге*, *Стевањдан* и *Томиндан*; преслава *Друга Тројица*), досељено крајем XVIII и у XIX в. из Пиве, Плеваља, Нове Вароши, Полимља златиборских села и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,4 (1991). Електрично осветљење добија 1956, телефонске везе 1980, а водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи – 50,3% домаћинстава, копани бунари – 22,9%, уређени извори – 24,6% и др.). Производња малине има тржишни карактер.

ЗДРАВЧИЋИ (534 ст.), ратарско и воћарско (25,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (330–500 m) десној долиноској страни Лужнице – по алувијалној равни (330 m) и СИ падинама Трешњице (649 m), 5 km источно од Пожеге. Површина атара износи 1.087 ha. Обухватају шест заселака (*Петровићи*, *Порубовићи*, *Спасојевићи*, *Поток*, *Ковачица* и *Прудови*). Формирани су на месту са траговима неолитске насељености. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Лучиндан*, *Врачевдан*, *Никољдан*, *Јованђдан*, *Ђурђиц*, *Аранђеловдан* и *Малу Госпојину*; преслава *Бели петак*), досељено из околине Никшића, Дробњака, Роваца, Колашина, Осата и са Златибора у другој половини XVIII и првих деценија XIX в. (1818. – 45 кућа, 1844. – 62 куће и 352 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,3 (1991). Електрично осветљење добијају 1956, телефонске везе 1980, а водом се снабдевају преко локалних водовода (63,5 % домаћинстава), из копаних бунара (20,4%), са уређених извора (10,8%) и др. Имају четвороразредну ОШ (почела са радом 1913), споменик жртвама из II светског рата, земљорадничку задругу и др. Производња поврћа и малине тржишно је оријентисана.

ЈЕЛЕН ДО (174 ст.), индустријско сеоско насеље (14,4% аграрног ст.) разбијеног типа, у мањем тектонско-ерозивном проширењу на левој страни Западне Мораве код њеног улаза у *Овчарско-кабларску клисуру* (15 km), с обе стране пута и железничке пруге Пожега–Чачак, 12 km СИ од Пожеге. Површина атара износи 253 ha. Простире се у висинској зони 300–400 m. Повезује три стара засеокa (*Прокопијевићи*, *Тимотијевићи* и *Гавровићи*) и новоизграђену индустријску зону (фабрика креча и грађевинског камена и мајдани "Јелен До"). Помиње се у турским дефтерима и касније (1818. – 16 кућа). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан* и *Аранђеловдан*; преслава *Бела субота*), већином досе-

љено крајем XVIII и почетком XIX в. из околине Бијелог Поља и Прибоја. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,5 (1991). Православна црква посвећена Св. архангелу Михаилу саграђена је 1940. год. Електричну енергију добија 1953, телефонске везе 1980, а водом се углавном снабдева преко локалних водовода (63,6% домаћинстава) и из копаних бунара (25,4%). Има здравствену амбуланту, пошту, железничку станицу, земљорадничку задругу, индустрију грађевинског материјала која запошљава 400 радника и др. Некада осморазредна, па потом четвороразредна ОШ престала је са радом последњих год. XX в. због недостатка ученика.

КАЛЕНИЋИ (411 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (30,4 % аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (350–500 m) источним падинама Велике Црнокосе (809 m) и западним косама Бремена (605 m), у средњем току долине (тектонско-ерозивно проширење Каленићко поље) Скрапежа, поред пута према Кошерићу, 13 km северно од Пожеге. Површина атара износи 797 ha. Обухватају три физиономске целине: Драгутиновиће, Бошњаке и Витасе, са више група родбинских кућа (Бонулићи, Драгутиновићи, Ђурићи, Штуловићи и др.). Основани су на месту са трговима римског насеља из III в. Помињу се у турском попису 1559/60 год. и касније (1818. – 14 кућа и 50 харачких глава, 1844. – 25 кућа и 117 житеља итд.). Ст. је српско (слави Ђурђевдан, Јованџдан, Ђурђиц, Мратињдан и Никољдан; преслава Трећа Тројица), досељено између 1750. и 1827. год. из Пиве, Осата, околних села и са Златибора. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,7 (1991). У К. се 1827. год. доселио Павле Штуле, јунак из II српског устанка и кнез Црногорски. Православна црква Св. Јована Крститеља подигнута је 1931. год. Струју добијају 1959, телефонске везе 1989, а водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи – 67,6% домаћинстава, копани бунари – 27,9% и др.). Имају осморазредну ОШ (почела са радом 1893), железничку станицу, мајдан грађевинског и украсног камена и др. Повртарство и воћарство имају тржишни карактер.

ЛОПАШ (641 ст.), ратарско-сточарско (42,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на падинама Крстаца, Муњског брда и долинским странама Краваричке реке, у долини голијске Моравице, 10 km ЈИ од Пожеге. Површина атара износи 1.008 ha. Простире се у висинској зони 310–500 m. Обједињује пет заселака (Поповићи, Петровића коса, Голубовићи, Мијашловићи и Коник) распоређених скоро у свим деловима атара. Настао је на месту са трговима раније насељености (хумке из гвозденог доба, остаци римског војног утврђења на брду Лопаш и сл.). Помиње се у турском деф-

теру 1476, када броји 23 куће. Ст. је српско (слави Никољдан, Врачевдан, Ђурђиц и Алимпијевдан; преслава Друга Тројица), досељено у другој половини XVIII и првој половини XIX в. из околине Сјенице, Нове Вароши, Прибоја и златиборских села. Индекс демографског старења (i_s), креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,6 (1991). Електричну енергију добија средином 50-их год. XX в., телефонске везе 1992, а водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи – 65,5% домаћинстава, копани бунари – 13% и др.). Има четвороразредну ОШ и др. Производња поврћа и месно-млеко сточарство имају тржишни значај.

ЛОРЕТ (351 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (56,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600–780 m) пространим површима Лорета (841 m), 9 km северно од Пожеге. Површина атара износи 1.290 ha. Повезује седам заселака (Боловићи, Јовићевићи, Кришњаци, Остојићи, Обреновићи, Марковићи и Стоковићи). Формиран је у другој половини XVII в. као засеок суседних Табановића. Ст. је српско (слави Ђурђевдан, Ђурђиц, Никољдан, Јованџдан, Лазаревдан и Мратињдан; преслава Тројице), досељено у време оснивања села са Јавора, Златибора и из околине Николића. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,6 (1991). Струју добија почетком 60-их год. XX в., телефонске везе 1982, а водом се углавном снабдева преко локалних водовода (74,3% домаћинстава) и из копаних бунара (16,2%). Има четвороразредну ОШ. Производња кромпира и воћа (шљиве и малине) тржишно је значаја.

ЉУТИЦЕ (431 ст.), сточарско и воћарско (87,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600–700 m) падинама и заравнима Мале (882 m) и Велике Зајчице (896 m), поред пута ка Дивчибарама, 30 km северно од Пожеге. Површина атара износи 1.779 ha. Обухватају три велика засека: Лаудане, Васовиће и Чоловиће. Формиране су на месту са трговима раније насељености (некропола из старијег гвозденог доба на сеоском гробљу и потесу Долине). Год. 1818. броје 26 кућа и 69 харачких глава (1830. – 28 кућа). Ст. је српско (слави Аранђеловдан, Ђурђевдан и Јованџдан; преслава Бела субота), досељено током прве половине XIX в. из Тепаца (Језера) и околине Колашина. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,4 (1991). Струју добијају 1955, телефонски саобраћај 1984, а водом се снабдевају преко локалних водовода (60,5% домаћинстава), са извора (33,6%) и др. Имају земљорадничку задругу. Производња кромпира и малине тржишно је оријентисана.

МАЂЕР (190 ст.), ратарско-сточарско (62,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (400–530

m) падинама Мађерског брда (581 m) оивиченог токовима Мађерске и Добрињске реке, 15 km северно од Пожеге. Површина атара износи 451 ha. Повезује пет заселака (*Божовићи, Бурићи, Средње село, Ђоковићи и Танасковићи*). Убраја се у стара насеља основана на месту некрополе из металног доба. Помиње се у турском дефтеру 1476. год. и касније (1818. – 7 кућа и 20 харачких глава, 1844. – 10 кућа и 30 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Ђурђиц и Никољдан*; преслава *Спасовдан*), углавном досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из никшићких Рудина, околине Вишеграда и Горње Добриње. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,9 (1991). Електрично осветљење добија 1955, телефонске везе 1984, а водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи – 86,4% домаћинстава и др.). Производња кромпира, шљиве и малине има тржишни значај.

МАЛА ЈЕЖЕВИЦА (355 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (73,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (450–650 m) површи између Жежевачке и Добрињске реке, 29 km северно од Пожеге. Површина атара износи 710 ha. Подељена је на пет заселака са родовским именима: *Миливојевиће, Томиће, Тодоровиће, Јовичиће и Перишиће*. Остаци предсловенске насељености су значајни (гробне хумке из гвозденог доба, римски надгробни споменици и др.). Првобитно представља једно насеље – *Јежевицу*, са сада посебним селом Великом Жежевицом. Извесно време пре II светског рата (1921. – 86 домова и 382 житеља) је самостално насеље, па потом поново једно село са Великом Жежевицом. Статус самосталног насеља добија 1979. год. Ст. је српско (слави *Јовањдан, Аранђеловдан, Стевањдан и Лучиндан*; преслава *Трећа Тројица*), досељено са Дробњачке висоравни, Златибора из Риђана и околине Никшића. Индекс (i_s) демографског старења 1991. год. износи 1,3. Струју добија 1955, а телефонске везе 1984. год. Кромпир, шљиве и малине имају тржишни значај.

МИЛИЋЕВО СЕЛО (845 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (34,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (320–500 m) левој долинској страни голијске Моравице, поред пута ка Ариљу, 9 km ЈИ од Пожеге. Површина атара износи 1.192 ha. Обједињује 12 заселака (*Јевеичићи, Радуловићи, Смиљанићи, Пајевићи, Марковићи, Бурићи, Миркићи, Николићи, Протовићи, Крстонићи, Раковићи и Симовићи*). Основано је на месту са траговима раније насељености (хумке из млађег неолита и др.). Год. 1818. броји 45 кућа и 136 харачких глава, а 1830. 57 кућа. Ст. је српско (слави *Аранђеловдан, Ђурђевдан, Јовањдан, Никољдан* и др.; преслава *Спасовдан*), досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из Херцеговине, Црне Горе и са Зла-

тибора, а између 1873. и 1878. год. са Пештера и Јавора. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,2 (1991). Електрично осветљење добија 50-их, телефонске везе крајем 80-их. год. XX в., а водоснабдевање је комбиновано (локални водоводи – 61,8% домаћинстава, копни бунари – 28,3% и др.). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1938), Народну књижницу и читаоницу "Расвит" (основана 1939. у оквиру школе) и др. "Милићевци" су познати по фолклору (песме, игре и ношња) и дувачким оркестрима. Сточарство и воћарство (јабукe и малине) имају тржишни значај.

МРШЕЉИ (290 ст.), сточарско и воћарско (76,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на северним падинама Велике (896 m) и Мале Зајнице (882 m), у уским долинама речица Каменице и Тиње, 30 km СИ од Пожеге. Површина атара износи 1.153 ha. Назив добијају по презимену хајдука – *Мршељ Јовко*, првог досељеника. Просторно се развијају у висинској зони 500–800 m. Деле се на три веће физиономске целине (*Мршељи* или *Јовковићи, Каменица и Тиња*) са више група сродничких кућа (заселака) – *Јовковићи, Петровићи, Марковићи, Тошићи, Матијевићи, Милинковићи, Нешковићи, Ковачевићи и Тодоровићи*. Формирани су на месту са остацима тумулуса у облику хумки. Год. 1818. броје 19 кућа, а 1844. 27 кућа и 157 житеља. Ст. је српско (слави *Аранђеловдан, Ђурђевдан, Јовањдан, Лучиндан и Никољдан*; преслава *Илинска недеља*), досељено крајем XVIII и у првој половини XIX в. са Златара, из Ојковице, околине Пљеваља, Радоине и суседних Душковаца. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Струју добијају 1955, телефонски саобраћај 1988, а водом се снабдевају преко локалних водовода (64,5% домаћинстава), из копаних бунара (26,6%) и др. Производња воћа (шљиве и малине) и кромпира тржишно је оријентисана.

ОТАЊ (450 ст.), ратарско и воћарско (26,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (330–550 m) долинским странама Скрапежа, у северном делу Пожешке котлине, с обе стране савременог пута Пожега–Косјерић, 7 km северно од Пожеге. Површина атара износи 608 ha. Обухвата четири главне физиономске целине (*Отањ, Бошњаци, Жудовина и Милаковина*) са седам група родовских кућа (*Јаковљевићи, Мићићи, Бонцуле, Јездићи, Гавриловићи, Васиљевићи и Јеремићи*). Спада у стара расељена насеља, па касније обновљена. Остаци раније насељености су многобројни (некрополе из млађег неолита и римског периода). Помиње се 1476. у турском дефтеру под називом *Хотань*, 1664. под данашњим именом и касније (1818. – 14 кућа, 1844. – 30 кућа и 218 житеља итд.). Ст. је срп-

ско (слави *Ђурђевдан* и *Никољдан*; преслава *Бела субота*), углавном досељено у другој половини XVIII и првој половини XIX в. из Колашина и златиборских села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). У О. је рођен *Милорад Бонџулић Бонџула*, народни херој. Електричну енергију добија 1959, телефонски саобраћај 1989, а водом се највећим делом снабдева преко локалних водовода (82,6% домаћинства) и из копаних бунара (8,2%). Малине и поврће имају тржишни значај.

ПАПРАТИШТЕ (363 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (26,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (360–700 m) обронцима Лорета (841 m) и Оровице (856 m), у уској долини Папратишке реке, леве притоке Западне Мораве, 12 km СИ од Пожеге. Површина атара износи 1.129 ha. Повезује три засеок: *Маслаће* и *Мајсторовиће*, у подножју Оровице, и *Маће*, на падини Лорета, са више група сродничких кућа (*Маћући*, *Мајсторовићи*, *Маслаћи*, *Бабићи*, *Бркићи*, *Васиљевићи*, *Вукасовићи*, *Граховићи*, *Марићи*, *Ниновићи*, *Симеуновићи*, *Синђелићи* и др.). Спада у стара расељена српска насеља, па потом обновљена. Основано је на месту са остацима неолитске насељености (хумке и тумулуси). Помиње се у турском дефтеру 1525. под именом *Папрадиште*. Год. 1818. броји 23 куће и 75 харачких глава, а 1844. 33 куће и 295 житеља. Ст. је српско (слави *Јованђдан*, *Стеванђдан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*; преславе *Друга Тројица* и *Бела субота*), досељено у другој половини XVIII и првој половини XIX в. из Плава, Пиве, Грахова, Пљеваља и Сјенице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 2 (1991). Струју добија 1955, телефонске везе 1983, а водом се највећим делом снабдева преко локалних водовода (68,1% домаћинства) и из копаних бунара (8,4%). Производња кромпира и воћа (малине и шљиве) тржишног је карактера.

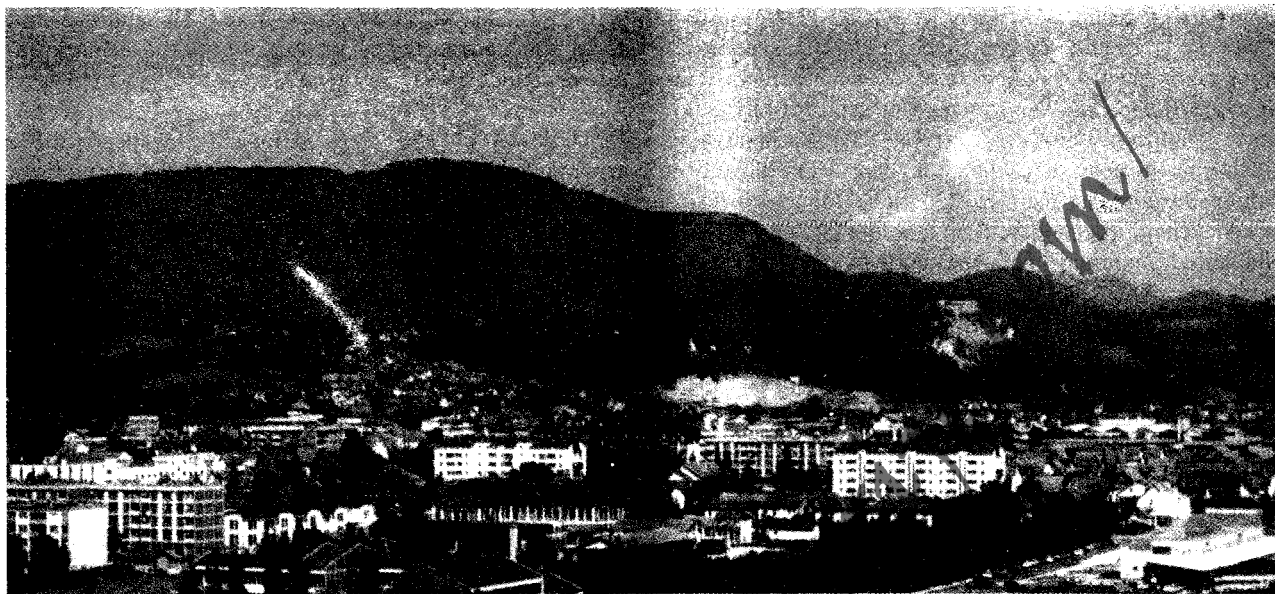
ПИЛАТОВИЋИ (895 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (27,6% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (310–550 m) десној долиној страни голијске Моравице и Западне Мораве и контакту источног дела дна Пожешке котлине и Крстаца (560 m), 5 km ЈИ од Пожеге. Површина атара износи 1.162 ha. Обједињују пет заселака са родовским именима: *Чолиће*, *Маркићеве*, *Бајиће*, *Павловиће* и *Божиће*. Остаци раније насељености су многобројни (тумули са материјалним остацима – метални накит, оружје, керамичке посуде и сл. из бронзаног и старијег гвозденог доба). Под именом *Пилатовић* помињу се 1811, а потом под данашњим називом (1818. – 40 домова, 1844. – 157 кућа и 900 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Лучиндан*, *Св. Параскеву*, *Стеванђдан* и др.; преслава *Спасовдан*), досељено крајем

XVIII и у првој половини XIX в. са Златибора, из села Мокре Горе, Црне Горе, Увца, Новог Пазара и околних села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,3 (1991). Електрично осветљење добијају 50-их год. XX в., телефонске везе 1983, а водоснабдевање је колективно (део села од краја 90-их год. XX в. прикључен на водоводни систем "Рзав") и индивидуално (сеоски водоводи, копани бунари и др.). Имају четвороразредну ОШ и др. Производња поврћа, месно-млеко сточарство и воћарство имају тржишни карактер.

ПОЖЕГА (12.552 ст.) градско насеље и центар истоимене општине (428 km², 42 насеља и 33.576 ст.), на (305–350 m) алувијалној равни и терасама Скрапежа ($L=88,1$ km, $F=743$ km²), у северном делу Пожешке котлине (980 km²), поред раскрснице важних саобраћајница – савремених аутомобилских путева: Београд–Полгорица и Ивањица–Ваљево, и споју железничких пута: Београд–Бар и Ужице–Сталаћ, 24 km источно од Ужица и 183 km ЈЗ од Београда. Географске координате су 42°52' с.г.ш. и 20°2' и.г.д. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1988. (измене и допуне 2001), износи 1.050 ha (грађевински рејон 200 ha), а катастарска 156 ha. Урбаном композицијом интегрише 11 просторно-функционално повезаних делова: *Центар*, *Трећи рејон*, *Радовину*, *Лисиште*, *Котарски грам*, *Прудове*, *Зеленац*, *Миловића ливаде*, *Татојевицу*, *Бакионички поток* и *Марјановића брдо*. Због недостатка простора, савремени физиономски развој знатним делом остварује се у деловима атара приградских села – Висибабе, Расне, Бакионице и

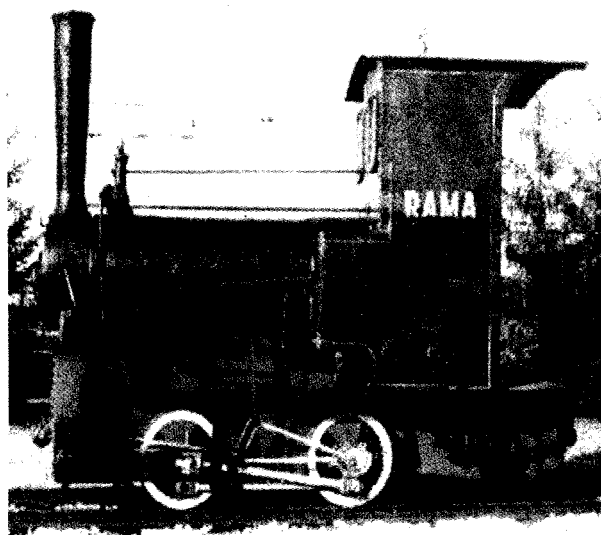
Центар Пожеге

Панорама Пожеге

Пријановића. Одликује се знатном и дуговременом урбанистичком уређеношћу и комуналном опремљеношћу (први регулациони план добија 1832, пошту 1835, телеграфски саобраћај 1869, електрично осветљење 1927, железницу уског колосека 1912. – пругу нормалног колосека 1972, водовод 1956–1959, канализациону мрежу 1963. и др.). Припада старим насељима Србије. Данашњи град настао је у близини остатака значајног урбаног жаришта – *Municipium Malvesatium*, римске провинције Dalmatie. П. се први пут помиње у књигама дубровачких трговаца 1476. год. У турском дефтеру 1516. (101 хришћански дом и 13 муслиманских домова) забележена је као седиште нахије и трг. Током 1663. год. наводи се као *касаба* – средиште кадилука са 110 хришћанских села из којих се велики део житеља иселио 1690. год. у време сеобе Срба под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем. У аустро-турским ратовима 1683–1739. год. три пута је ослобађана. Уцртана је на војној карти из 1784, када има 60 муслиманских и неколико хришћанских кућа, као насеље на десној обали Скрапежа. Год. 1822. год. наводи се као *варошица* поред које се налази истоимено српско село са 33 домаћинства. Спаљена је 1788. год. у време Карађорђевог устанка, а од Турака је коначно ослобођена 1830, када се муслимански живаљ исељава у Ужиче, Нови Пазар и СИ Босну. На иницијативу кнеза Милоша Обреновића проглашена је *варошицом* 1832. год. Од тог периода почиње њен убрзани свеукупни развој. Тада добија први регулациони план и почиње њен плански урбанистички развој на левој страни Скрапежа. У то време се гради карактеристични кружни трг, у данашњој централној градској зони, ствара ортогонална улична основа и интензивније раз-

вија занатство (први еснаф основан је 1840) и трговина (добија три *вашара* – Петровдански, Мало Госпољински и Митровдански, који се приређују до данас). У раздобљу 1832–1835. седиште је Ужичке нахије, потом Црногорског, па Пожешког среза. Значајан је и демографски пораст (1844. – 90, 1863. – 1.002, 1895. – 1.456, 1910. – 1.718, 1921. – 1.527, 1931. – 1.939 житеља итд.) условљен досељавањима из околних села, ужичке Црне Горе, Драгачева, Црне Горе, Старог Влаха, Херцеговине, Вишеграда, са Златибора и др. Ст. је српско (*градска слава Тројице*). Индекс демографског

Дворишни део музеја железнице у Пожеги

старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). У П. су рођени *Драгиша Лапчевић*, етнолог, један од оснивача социјалдемократског покрета у Србији, *Олга Петровић Рита*, народни херој, и друге познате личности у српској култури, науци и политици. Православни храм посвећен Св. цару Константину и царици Јелени саграђен је 1839. год. Водоснабдевање је колективно (регионални водоводни систем "Рзав"). Носиоци и иницијатори савременог привредног развоја су многобројна предузећа, од којих посебан значај имају: прехранбена индустрија "Будимка", индустрија сточне хране "Гранекспорт", металопрерађивачка индустрија – "Потенс" и "Гама", ИГМ "Радник", текстилна индустрија "Младост", хемијска индустрија "Техногас", индустрија намештаја "Напредак", више ТП, два хотела, развијено услужно и производно занатство и др. Има две осмозразредне ОШ (прва школа почела са радом 1835), три СШ (гимназију, техничку и пољопривредну), библиотеку (основана 1869) са фондом од 80 хиљ. књига, музеј железнице са експонатима о развоју железничког саобраћаја у нашој земљи, спомен-чесму погинулим у ратовима за ослобођење и уједињење 1912–1918, спомен-бисте Петру Лековићу, Владу Радовановићу, Љубу Мићићу и Емилији Остојић, две уметничке скулптуре, Спортско друштво "Слога", дом здравља, здравствени стационар, апотекарску установу, пијаци (пазарни дан – *четвртак*) и др. Сваке год. током јесени приређује се локална "Пољопривредна изложба", а 13. децембара прославља се *Дан ослобођења П.*

ПРИЈАНОВИЋИ (472 ст.), приградско ратарско-сточарско (17,6% аграрног ст.) сеоско насеље полубијеног типа, на (320–550 m) алувијалној равни Западне Мораве и побрђу Лорета (841 m), у СИ ободном делу Пожешке котлине, западно од Пожеге, са којом су физиономски спојени. Површина атара износи 795 ha. Обухватају осам заселака са родовским називима (*Јовићевићи*, *Станојевићи*, *Шојићи*, *Брићи*, *Лучићи*, *Радојичићи*, *Теофиловићи* и *Никитовићи*). Остаци раније насељености пронађени су у нижем делу селу (римска опека и други грађевински материјал). Сматра се да село *Пријановци*, које се помиње у турском попису 1525, представља претечу данашњег насеља. Ст. је српско (слави *Јованџан*, *Никољдан*, *Илинџан* и *Ђурђевдан*; преслава *Тројица*), досељено почев од 1790. год. и у првој половини XIX в. из Осата, Прибоја, Нове Вароши и златиборских села, а присутна су и нова досељавања (до 80-их год. XX в.), у делу атара који је припојен Пожеги. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,4 (1991). Електрично осветљење добијају 1952, а водоснабдевање је колективно (прикључак на градски водовод Пожеге – 77,9% домаћинства) и индивидуално (локални водо-

води – 15,2%, копани бунари и др.). Водешти аграрни тржишни производи су малине и стока, а већина мештана запослена је у Пожеги.

ПРИЛИПАЦ (353 ст.), ратарско-сточарско (38% аграрног ст.) сеоско насеље полубијеног типа, на (310–500 m) левој долинској страни Голијске Моравице, код ушћа Краваричке реке, и контакту алувијалне равни са побрђем Крстаца (560 m), 8 km ЈИ од Пожеге. Површина атара износи 389 ha. Обједињује три засеока: *Мајсторовиће*, *Јаковљевиће* и *Јовановиће*, са више група сродничких кућа разасутих између њих (*Антовићи*, *Росићи*, *Васиљевићи* и др.). Остаци раније насељености су чести на више локалитета у Прилипачком пољу (неолитске тумуле и остаци римске насељености) и по побрђу Крстаца (римски утврђени логор). Постанак села повезан је са историјом манастира Прилипац, који је, по предању, изградио Лазар Хребељановић, на чијим темељима је 1811. год. подигнута православна црква Св. Богородице. Год. 1818. броји 10 кућа и 27 харачких глава. До 50-их год. XIX в., када добија садашњи, село носи назив *Канице*. Ст. је српско (слави *Ђурђиц* и *Никољдан*; преслава *Друга Тројица*), досељено из Поцерја, старе Србије и са Јавора. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). Струју добија 1953, телефонске везе 1983, а водом се снабдева преко сеоског водовода (47,7% домаћинства), локалних водовода (18,6%), из копаних бунара (18,6%) и др. Има осмозразредну ОШ "Велимир Маркићевић" (почела са радом 1867), библиотеку (основана 1932), спомен-чесму погинулим у ратовима за ослобођење и уједињење 1912–1918, летњу ликовну колонију, здравствену и ветеринарску амбуланту и др. Производња поврћа, сточарство и воћарство имају тржишни значај.

РАДОВЦИ (470 ст.), ратарско-сточарско (10,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долинској страни Лужнице, 5 km западно од Пожеге. Површина атара износи 545 ha. Простиру се у висинској зони 316–520 m. Обједињују више засеока, група родовских кућа (*Јордовићи*, *Марјановићи*, *Миливојевићи*, *Ђоловићи* и др.). Год. 1818. броје 24 куће и 62 харачке главе (1844. – 44 куће и 209 житеља). Ст. је српско (слави *Јованџан*, *Никољдан*, *Лучинџан*, *Ђурђевдан* и др.; преслава *Спасовдан*), досељено крајем XVIII и у првој половини XIX в. из Нове Вароши, Прибоја, Бабина, златиборских и околних насеља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). Електрично осветљење добијају 50-их год. XX в., телефонске везе 1984, а водом се снабдевају преко локалних водовода (71,8% домаћинства), из копаних бунара (18,3%) и др. Гајење стоке и производња малине имају тржишни карактер.

РАСНА (992 ст.), приградско ратарско-сточарско (10,3% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (310–410 m) побрђу које раздваја долину Ђетиње од долина Лужнице и Скрапежа, поред пута ка Ужицу, 5 km ЈЗ од Пожеге. Површина атара износи 747 ha. Обухвата више засеока са родовским именима (*Ђурђанићи, Курмази, Кораћи, Матићи, Митровићи, Меанчићи, Драшкићи, Адашевићи, Ђорђевићи, Смиљанићи* и др.). Убраја се у стара насеља настала на месту са значајним остацима раније насељености (касно винчанска култура, античко доба и др.). Помиње се у повељи деспота Стефана Лазаревића 1405, када улази у састав жупе Моравица. У турским изворима наводи се под именом *Храсна*. Првобитно село је највероватније расељено у XVII в., па потом обновљено у другој половини XVIII в. (1818. – 42 куће, 1844. – 47 кућа и 298 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Никољдан, Ђурђевдан, Ђурђиц, Цвете, Јовањдан* и др.; преслава *Мали Спасовдан*), досељено у време обнављања села и у првој половини XIX в. из Гацког, Нове Вароши, Чајнича, Осата и до 60-их год. XX в. из златиборских села. Индекс демографског старења креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,6 (1991). Православни храм, чија је изградња започета 1997, освећен је 2000. год. Водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводни систем "Рзав" од 90-их год. XX в.) и индивидуално (локални водоводи и копани бунари), електрично осветљење добија 50-их, а телефонске везе 80-их год. XX в. Има више угоститељских, трговинских и занатских објеката дуж пута Пожега–Ужице. Млечно-месно сточарство је тржишног значаја, а већина мештана, који се пољопривредом баве као допунском делатношћу, запослена је у Пожеги. У атару се налази лежиште лигнита, који је експлоатисан у руднику "Расна" до средине 60-их год. XX в.

РЕЧИЦЕ (322 ст.), воћарско и сточарско (42,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у уском пољу на десној долинској страни Ђетиње и обронцима Благаје (844 m), у ЈИ делу Пожешке котлине, 6 km јужно од Пожеге. Површина атара износи 758 ha. Простиру се у висинском појасу 320–650 m. Повезују 11 заселака са родовским именима (*Брадонићи, Јанковићи, Радовићи, Ђокићи, Петровићи, Мићовићи, Трифуновићи, Милутиновићи, Никитовићи, Николићи и Савићи*). Убрајају се у стара временом расељена, па касније обновљена насеља. Помињу се у турском попису 1476, када броје 7 кућа, у саставу кнежине Бакића, а касније и као два села – *Доње* и *Горње Речице*. Год. 1818. имају 19 кућа, а 1844. 36 кућа и 291 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Лучиндан, Аранђеловдан, Никољдан* и *Јовањдан*; преслава *Тројице*), досељено у другој половини XVIII в. и првој половини XIX в. из Херцеговине и Црне Горе преко мигра-

ционих станица на Златибору. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,2 (1991). Струју добијају 1951, асфалтни пут 1971, телефонске везе 1985, а водом се већином снабдевају преко локалних водовода (74% домаћинстава) и из копаних бунара (23%). У центру насеља на локалитету Падалиште налазе се споменик Петру Дековићу, који је живео у селу, првом народном хероју Југославије и спомен-чесма жртвама фашистичког терора, а на планини Благаји спомен-плоча на месту оснивања Пожешке чете и споменик родољубима Милеви Никитовић и Стојани Мићић, које су четници ту заклали и бацили у јаму "Бездан". Производња малине, шљиве, јабуке и тов стоке имају тржишни значај.

РОГЕ (589 ст.), сточарско-ратарско (34% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (400–700 m) падинама Благаје (844 m) и Венца (927 m), у уској долини Великог Рзава, 12 km јужно од Пожеге. Површина атара износи 1.647 ha. Обухвата 11 заселака (*Вајовићи, Вукајновићи, Вукашиновићи, Ивановићи, Јовановићи, Јованчићи, Јоковићи, Кабанице, Ковачевићи, Перуниччићи* и *Сарвани*). Трагови раније насељености су многобројни (неолитско насеље градинског типа на локалитету Кулине, неолитско насеље равничарског типа на локалитету Кљештине и др.). Под називом *Рошци* помиње се 1476. (26 кућа). Год. 1818. броји 39 кућа и 146 харачких глава, а 1844. 48 кућа и 389 житеља. Старо село временом је расељено, па потом насељено. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Аранђеловдан, Никољдан* и *Јовањдан*; преслава *Друга Тројица*), досељено крајем XVIII и у првој половини XIX в. из Херцеговине, Црне Горе, Нове Вароши, Увца, источне Босне, Полимља и златиборских села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,6 (1991). Струју добија 1951, телефонске везе 1990, а водом се снабдева преко локалних водовода (56,6% домаћинстава), из копаних бунара (21,2%) и др. Има осморазредну ОШ "Слава Ивановић" (почела са радом 1908), библиотеку (основана 1933), пошту, погон конфекција "Младост", извор термалне воде (купатило *Рошка бања*) коју користи локално ст. и др. Производња малине тржишно је оријентисана.

РУПЕЉЕВО (484 ст.), сточарско и воћарско (20,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (320–650 m) северним падинама Благаје (844 m) и десној долинској страни Ђетиње, 7 km ЈЗ од Пожеге. Површина атара износи 1.122 ha. Подељено је 10 заселака (*Шенгољ, Тошићи, Џонићи, Глушчевићи, Младеновићи, Видићи, Траваревићи, Милчани, Диковићи* и *Дрндари*), где се у првом налази познати крашки извор *Шенгољско врело*. Спада у стара расељена, па касније обновљена села. Помиње се, као и заселак *Шенгољ* (тада

самостално насеље), 1405. год. у повељи деспота Стефана Лазаревића и касније (1818. – 22 куће, 1844. – 29 кућа и 215 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Савиндан*, *Бурђиц*, *Томиндан* и *Никољдан*; преслава *Тројице*), досељено крајем XVIII и у првој половини XIX в. из Херцеговине и Црне Горе преко старовлашких миграционих (етапних) станица. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,8 (1991). Струју добија 1946, када је изграђена мања електрана на Ђетињи (данас ван функције), телефонски саобраћај 1989, а водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи – 76,2% домаћинства, копани бунари и др.). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1939), спомен-чесму жртвама из II светског рата, Земљорадничку задругу "Благаја", каменолом грађевинског камена и више мајдана украсног камена, две каменорезачке радионице и две воденице. Тржишни значај у пољопривреди имају гајење малина и тов стоке. Допунски доходак пољопривредници стичу повременим печењем креча.

СВРАЧКОВО (240 ст.), сточарско-ратарско (54,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (380–750 m) падинама Благаје (844 m) и Венца (927 m), у уској долини Великог Рзава, 15 km јужно од Пожеге. Површина атара износи 1.191 ha. Дели се на четири засеока: *Горње* и *Доње село*, *Жираве* и *Дрвчане* са осам група родовских кућа (*Јовановићи*, *Крстићи*, *Пековићи*, *Марковићи*, *Давинићи* – *Милићи*, *Недељковићи* – *Жиравци*, *Ракићи* и *Стојковићи*). Основано је на месту са траговима неолитске насељености (насеља градинског типа винчанско-плочничке фазе на локалитету Вранешка стијена, остаци керамичког посуђа, рибарских тегова и сл.). Помиње се у турским пописима 1525. и 1559/60. као *Доње* и *Горње Сврачково*. Год. 1818. броји 22 куће и 58 харачких глава, а 1844. 29 кућа и 215 житеља. Ст. је српско (слави *Врачевдан*, *Никољдан*, *Јовандан* и др.; преслава *Славна недеља* – *недеља пре Спасовдана*), досељено крајем XVIII в., у време I и II српског устанка и делимично 1875/76. год. из Црне Горе, Херцеговине, Полимља и златиборских села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 3,3 (1991). У С. је рођен *Петар Лековић*, први народни херој Југославије. Електричну енергију добија крајем 1945, а телефонске везе 1989. год. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1931). Производња малине тржишно је оријентисана.

СРЕДЊА ДОБРИЊА (578 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (62,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у средишњем делу долине Добрињске реке, поред обилазног пута за Горњи Милановац, 22 km северно од Пожеге. Површина атара износи 817 ha. Простире се у висинској зони 440–650 m. Повезује 10 за-

селака са родовским именима: *Ђоновеће*, *Крسمановиће*, *Ковачевиће*, *Радисављевиће*, *Матијевиће*, *Игњевиће*, *Јањиће*, *Јеличиће*, *Симовиће* и *Бећеће*. Формирана је на месту са значајним траговима праисторијске насељености (илирске хумке из старијег гвозденог доба на локалитетима Забрани и Рогишница). Првобитно село, које је временом расељено, помиње се 1476. у турском попису. Год. 1830. броји 30 домова и 98 харачких глава (1844. – 48 кућа и 401 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Аранђеловдан*, *Никољдан* и *Јовандан*; преслава *Мали Спасовдан*), досељено у другој половини XVIII и првој половини XIX в. из Колашина, Језера, Вишеграда, Полимља и златиборских села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,6 (1991). По неким изворима (по другим у Горњој Добрињи), у С.Д. је рођен кнез *Милош Обреновић*. Водом се углавном снабдева преко локалних водовода (67,7% домаћинства) и из копаних бунара (13,4%), електричну енергију добија 50-их, а телефонске везе 80-их год. XX в. Има осморазредну ОШ (почела са 1925, у садашњој згради од 1937) која носи назив по *Радосаву Ковачевићу*, народном хероју, рођеном у С.Д., библиотеку, ветеринарску амбуланту, пошту и др. Производња кромпира, шљиве и малине тржишно је оријентисана.

ТАБАНОВИЋИ (132 ст.), сточарско-ратарско (66,7% аграрног ст) сеоско насеље разбијеног типа, на СИ падинама Лорета (841 m) – заталасаним површима и косама, 15 km СИ од Пожеге. Површина атара износи 465 ha. Простире се у висинском појасу 520–750 m. Обједињују три засеока: *Петровиће* (*Пргомење*), *Павловиће* (*Чолдије*) и *Милошевиће* (*Гоге*). Год. 1818. броје 18 кућа и 53 харачке главе (1844. – 55 кућа и 384 житеља). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*; преслава *Тројице*), досељено на месту раније иселењеног ст. од 60-их год. XVIII в. и у првој половини XIX в. из околине Сјенице, са Јавора и Златибора. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,7 (1991). Електричну енергију добијају 1956, телефонске везе 1983, а водом се снабдевају преко локалних водовода (76,3% домаћинства) и др. Четвороразредна ОШ (1896) престала је са радом због недостатка ученика у новије време. Производња кромпира и малине има тржишни значај.

ТВРДИЋИ (305 ст.), сточарско и воћарско (31,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (350–550 m) падинама Трешњице (634 m) и десној долиној страни Лужничке реке, поред старог пута ка Ужицу, 7,5 km СИ од Пожеге. Површина атара износи 639 ha. Обухватају више заселака (*Кречковићи*, *Бошковићи*, *Вукотићи*, *Ивановићи*, *Илићи*, *Радосављевићи*, *Цвијовићи*, *Стевановићи* и др.). Остаци раније на-

сељености су значајни (гробне хумке из металног доба на локалитетима Љутице и Бјеловине и др.). Год. 1818. год. броје 29 кућа и 60 харачких глава (1844. – 29 кућа и 175 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Лучиндан*, *Аранђеловдан*, *Никољдан* и *Јовањдан*; преслава *Бели петак*), досељено од друге половине XVIII в. до 30-их год. XIX в. из Бистрице и Требје се у Никшићком пољу, Дробњака, Куча и са Златибора и 1878. из Вишеграда и Прибоја. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991). Струју добијају крајем 50-их год. XX в., телефонске везе 1980, а водом се највећим делом снабдевају преко локалних водовода (83% домаћинства) и са извора (13%). У атару се налази каменолом "Трешњица", где се експлоатише украсни камен – "плави мермер". Производња малине тржишног је карактера.

ТОМЕТИНО ПОЉЕ (417 ст.), сточарско (80,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (500–750 m) заравнима и косама јужних падина Маљена (1104 m), у извориштима Беле и Црне Каменице, поред пута ка Дивчибарама, 35 km северно од Пожеге. Површина атара износи 5.296 ha. Дели се на 10 група сродничких кућа (*Милинковићи*, *Албијанићи*, *Милованићи*, *Дивнићи*, *Костићи*, *Васовићи*, *Чоловићи*, *Глишићи*, *Јанковићи* и *Варагићи*). Под називом *Тометина Поља* помиње се у турском дефтеру 1476. год. као село, а касније као простор ливада и пашњака суседних села – Мађера, Честобродице, Жежевице, Каленића и Гојне Горе. Год. 1818. броји 10 кућа и 37 харачких глава (1844. – 18 кућа и 121 житељ). Ст. је српско (слави *Марковдан*, *Лучиндан*, *Аранђеловдан*, *Јовањдан* и *Савиндан*), досељено у другој половини XVIII и првој половини XIX в. из околине Сјенице, Пријепоља, Колашина и села Душковаца. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991). Електричну енергију добија 1955, телефонске везе 1988, а водом се снабдева преко локалних водовода (93,5% домаћинства) и из копаних бунара (6,5%). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1935) и др. Гајење оваца има тржишни карактер.

ТУЧКОВО (204 ст.), ратарско-сточарско (16,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (310–450 m) улазу у *Овчарско-кабларску клисуру* (15 km), код ушћа Папратинске реке у Западну Мораву, поред савременог пута ка Чачку, 13 km СИ од Пожеге. Површина атара износи 496 ha. Обухвата осам мањих заселака – група сродничких кућа (*Бојовићи*, *Гавриловићи*, *Глишовићи*, *Ђоковићи*, *Никитовићи*, *Продановићи*, *Сретеновићи* и *Ђировићи*). Под именом *Тушкова* помиње се у турском дефтеру 1572. год. Било је у својини овчарско-кабларског манастира Благовештења, а од 1792. до 1812. год. раздвојено је досељеницима из

Осата, Пријепоља, Радоине, суседних села и са Златибора. Год. 1844. броји 9 кућа и 37 житеља. Ст. је српско (слави *Лазаревдан*, *Никољдан* и *Јовањдан*; преслава *Мали Спасовдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,4 (1991). Електрично осветљење добија 50-их год. XX в., телефонске везе 1983, а водом се углавном снабдева из копаних бунара (93% домаћинства). Производња малине и месно-млеко сточарство имају тржишни значај.

УЗИЋИ (571 ст.), воћарско и ратарско-сточарско (6,7% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (330–550 m) левој долинској страни Ђетиње, поред магистралног пута Пожега–Ужице, 8 km ЈЗ од Пожеге. Површина атара износи 511 ha. Подељени су на више заселака са родовским именима (*Алексићи*, *Јанковићи*, *Мијатовићи*, *Миндери*, *Ђондори*, *Никитовићи*, *Перишићи* и др.). Савремени физиономски развој остварује се дуж поменутог пута. Основани су на месту са значајним траговима предсловенске насељености (илирски гробови из VII и IV в. пре нове ере са остацима накита, оружја и посуђа и сл.). Помињу се 1476. у турском попису под називом *Узи*. Год. 1818. броје 21 кућу и 48 харачких глава (1844. – 26 кућа и 171 житељ). Ст. је српско (салави *Св. Александра Невског*, *Ђурђевдан*, *Илиндан*, *Лучиндан* и *Јовањдан*; преславе "*Узићки Деније*" – *Сабор св. архангела Гаврила*, и *Преображење Господње*), досељено у раније расељено село из околине Никшића, Дробњака, Пријепоља, Прибоја и са Златибора највећим делом у другој половини XVIII и првој половини XIX в., а делимично и у периоду 1875–1878. год. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,6 (1991). Електрифицирани су 50-их год. XX в., телефонске везе добијају 1988, а водом се снабдевају преко локалних водовода (76,9% домаћинства), из копаних бунара (22,5%) и др. Имају четвороразредну ОШ и др. Већина мештана запослена је у Пожеги и Ужицу, а пољопривредом се баве као допунском активношћу (шљиве и малине имају тржишни значај).

ЧЕСТОБРОДИЦА (396 ст.), ратарско-сточарско (42,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (345–600 m) СЗ побрђу Стрмца (675 m), у доњем току Добрињске реке, код ушћа у Скрапеж, у *Жудовачкој клисури*, 10 km северно од Пожеге. Површина атара износи 826 ha. Подељена је на више мањих заселака – група сродничких кућа (*Радовановићи*, *Танкосићи*, *Ковачевићи*, *Алексићи*, *Арсенијевићи*, *Ристовићи*, *Костићи*, *Матовићи*, *Радивојевићи* и др.). Претпоставља се да село *Често Брдо*, које се наводи у турском дефтеру 1559/60, представља претечу данашњег насеља. Под садашњим називом помиње се 1663. год. и касније (1818. – 23 куће и 63 харачке главе, 1844. – 37

кућа и 236 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Ђурђиц*, *Часне вериге*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*; преслава *Спасовдан*), досељено у другој половини XVIII и до 30-их год. XIX в. из Прибоја, Радоине, Нове Вароши, Вишеграда и златиборских села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,2 (1991). Електричну енергију добија 1959, телефонски саобраћај 1986, а водом се снабдева преко локалних водовода (72,4% домаћинства), из копаних бунара (24,1%) и др. Има четвороразредну ОШ, каменолом украсног камена и бензинску пумпу. Производња малине тржишно је оријентисана.

ПРЕШЕВО

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	35	21.2	78.8	23.4	23.7	310.4	263.6	31.4	39.8
1971.	-	35	25.5	74.5	20.9	26.9	356.3	238.3	27.7	33.5
1981.	-	35	34.3	65.7	19.7	15.7	398.0	131.9	24.7	30.1
1991.	-	35	38.8	61.2	25.6	26.1	-	-	-	-

АЛИЋЕРЦЕ (1.072 ст.), ратарско (76,12% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на западним падинама Рујана (968 m), у висинском појасу 480–520 m, 2,5 km источно од магистралног пута Врање–Куманово, 8 km источно од Прешева. Површина атара износи 508 ha. У народу се помиње и под називима *Таљиновац* и *Талиновац* (по *Таљи*, власнику "трла" – летњих сточарских колиба, на месту данашњег насеља пре његовог оснивања). Дели се на две главне физиономске целине: *Село* (*Алићерце*), са више "мала" (*Јашарови*, *Ибрахимови*, *Спаихалар*, *Али Кадријеви*, *Еминови* и др.) и *Шаткин вир*. Спада у млада насеља. Формирано је средином XIX в. на месту неког насеља из позног праисторијског доба. Током 1909. броји 40 албанских домова, а 1921. год. укупно 47 домова и 311 житеља. Садашње ст. је албанско, пореклом из северне Албаније (Малесија), досељено из села Норче, у време оснивања, и касније из околних насеља. Српско ст. досељено 1933. год. расељено је до II светског рата. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија 1962, а водом се снабдева преко мањих гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ и две цамије. Аграрна производња је "сваштарска", а већи значај има гајење дувана.

БЕРЧЕВАЦ (38 ст.), сточарско (93,33% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на источним обронцима прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, и десној долиној страни

Берчевачке реке, леве притоке Рајинске реке, 13,5 km северно од Прешева. Површина атара износи 412 ha. Простире се у висинском појасу 540–660 m. Дели се на три махале: *Горњу*, *Ранолијску* и *Бунуш*. Основан је на месту неког римског насеља. По предању, пре данашњег албанског ст. живело је "православно јужно-словенско које је имало цркву". Данашње насеље датира из времена (вероватно средине XVIII в.) досељавања првог албанског рода – *Бтем*. Год. 1921. броји 24 дома и 121 житеља. Ст. је албанско, досељено из северне Албаније, непосредно или посредно преко етапних миграционих станица на Косову и у Прешевској Моравици. Масовно иссељавање ст. почиње од краја 70-их год. XX в. Већина житеља преселила се у развијенија и богатија села – Рајинце и Биљачу (општина Бујановац). Средином 1999. год. био је без сталних житеља, с тим што неки од њих повремено бораве у њему ради обављања пољопривредних послова. Индекс (i_s) демографског старења 1961. год. износи 0,2. Струју добија почетком 80-их год. XX в.

БУЈИЊ (164 ст.), ратарско-сточарско (66,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на прешевској Црној гори (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, и странама Бујишке реке, леве притоке Прешевске реке (прешевске Моравице), с обе стране асфалтног пута Прешево–Гњилане (преко превоја Ливадхи и шехит, 820 m), 5 km СЗ од Прешева. Површина атара износи 252 ha. Просторно се развија у висинском појасу 780–860 m. Дели се на групе родовских кућа (*Алијови*, *Липовица* и др.). Основан је почетком XIX в. као физиономски део (махала) Станевца. Ст. је албанско, пресељено из Станевца у време настанка насеља и досељено 1878. год. из Јабланице (мухацири). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електрифициран је почетком 80-их год. XX в., а водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ. Аграрна производња је "сваштарска" и већином за сопствене потребе, а значајне приходе мештани остварују од сече и продаје огревног дрвета. У ратном вихору 1999. год. разорено је 18 објеката, од којих 11 стамбених (почетком 1999. имао је 15 насељених кућа), а целокупна популација је избегла.

БУКАРЕВАЦ (672 ст.), ратарско (66,17% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (430 m) десној страни Моравице, саставнице Јужне Мораве, између магистралне железничке пруге и пута Врање–Куманово, 10 km северно од Прешева. Површина атара износи 463 ha (К.О. Букаревац I 373 ha и К.О. Букаревац II 90 ha, које су одвојене атаром Доње Шушаје). Помиње се и под различитим, али сличним називима: *Буковац*, *Букуровце*, *Букуревац* и *Букуревац*. Повезује

три "мале": *Горњу, Средњу и Доњу*. Настао је на месту са траговима насељености из римског доба. Спада у средњовековна насеља. Пре турског освајања, по предању, у српско средњовековно доба, представља метох манастира Св. Прохора Пчињског (XI в.). У пописима из XVI в. помињу се два села – *Горње* (1519. – 14, 1528. – 6 и 1570. – 25 хришћанских породица и 17 неожењених) и *Доње Букуровце* (1519. – 16, 1528. – 23 и 1570. – 7 хришћанских породица и 7 неожењених). Год. 1921, када се наводи под именом *Букоровце*, броји 46 домова и 269 житеља. Сада припада етнички хомогеним албанским насељима. Староседелачко и досељено (после I светског рата) српско ст. временом (непосредно после II светског рата било је 35 српских домаћинстава) се иселило углавном у Врање и Прешево (до 1974). Албанско ст. досељено је од краја треће деценије XIX в. до новијег времена. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија почетком 60-их год. XX в., а водом се снабдева из бунара. Има четвороразредну ОШ, цамију, железничку станицу, мању млеку (4 радника) и радионицу за производњу пластичних водних црева. У аграрној производњи највећи значај има гајење поврћа (паприка, парадајз и др.) и дувана. Познат је по мајсторима бунарџијама, који механизовано буше бунаре у свим деловима Врањског краја, и савременом печалбарству (привремено рад у иностранству – Немачкој и Швајцарској).

БУКОВАЦ (131 ст.), сточарско (75,72% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на источним падинама прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, у висинској зони 660–720 m, 11,5 km северно од Прешева. Површина атара износи 206 ha. Помиње се и под именом *Буковце*. Назив, по предању, потиче од главног биогеографског својства окружења – *букова шума*, у време формирања села. У последњих 30 год. променио је општу физиономију (разбијени у збијени тип насеља). Првобитно је физиономски обједињавао две одвојене (1 km) махале: *Гарску* и *Ашанску* (расељена), од којих су се житељи друге преселили у прву. Основан је почетком треће деценије XIX в. Год. 1921, када се помиње под именом *Буковце*, броји 13 домова и 78 житеља. Ст. је албанско, досељено у време настанка насеља из северне Албаније и Биначког Поморавља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија почетком 80-их год. XX в., а водом се снабдева из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ. Значајне приходе мештани остварују од сече и продаје огревног дрвета.

БУШТРАЊЕ (905 ст.), ратарско-сточарско (73,42% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долин-

ским странама Големе реке, десне притоке прешевске Моравице, саставнице Јужне Мораве, у западном подножју Рујана (968 m), 2 km источно од старог ("Врањско царе") пута Врање–Куманово, 12 km СИ од Прешева. Површина атара износи 950 ha. Простире се у висинском појасу 460–520 m. Повезује три "мале": *Горњу (Присојну), Суројску и Топојанску*. Настало је на месту са траговима предсловенске насељености (локалитети Градиште и Кале из старијег гвозденог доба и др.), а евидентирани су (1948) и остаци старе православне цркве и гробља. Помиње се у XV в. под именима *Буштрена* и *Буштран*. Током 1909. броји 25 албанских и 20 српских домова, а 1921. год. укупно 106 домова и 487 житеља. Ст. је етнички мешовито, већинско албанско, пореклом из Албаније, досељено од почетка XIX в. и српско (слави *Митровдан, Св. Ђорђа, Св. Андреју, Св. Аранђела, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Спасовдан*), староседелачко и досељено у XVIII в. из Црне Горе, средином XIX в. из околине Бујановца и од 1923. до 1939. год. из Горње Пчиње, рујанских и подрујанских села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1981). Струју добија 3. јуна 1963, а водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ (делимично разорена у НАТО агресији на нашу земљу 1999) са наставом на албанском и српском језику, православно светилиште – крст постављен у XIX в. (касније обновљен) и две цамије. Производња поврћа (паприка, парадајз, купус и др.) тржишно је оријентисана.

ГАРЕ (110 ст.), сточарско-ратарско (69,31% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на источним обронцима прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, и долинским странама Рајинске реке (лева притока прешевске Моравице) и Црвене Воде, њене леве притоке, 14,5 km северно од Прешева. Површина атара износи 530 ha. Простире се у висинском појасу 780–860 m. Повезује две физиономске целине ("мале"): *Горње (Maala Epr)* и *Доње Гаре (Maala Postr)*. Село постоји у српско средњовековно доба (пре XV в.). Под именом *Гари* помиње се у XVI в. (1519. – 7, 1528. – 11 и 1570. – 5 хришћанских породица и 2 неожењена). Год. 1921. броји 29 домова и 144 житеља. Културно-историјским значајем истиче се локалитет Црквисте (евидентирано културно добро). Првобитно српско село расељено је највероватније пре насељавања предака данашњег албанског живља. Ст. је албанско, досељено почетком XIX в. из северне Албаније. Расељавање почиње 1969, а без сталних житеља остало је почетком 90-их год. XX в. Већина ст. преселила се у Прешево и село Биљачу (општина Бујановац). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981).

Електричну енергију добија 1982, а водом се снабдева из копаних бунара. Значајне приходе мештани остварују од сече и продаје огревног дрвета.

ГОЛЕМИ ДОЛ (383 ст.), ратарско (69,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (480–500 m) додиру западних падина Рујана (968 m) и Прешевског поља, 3 km источно од магистралног пута Врање–Куманово, 8 km западно од Прешева. Површина атара износи 526 ha. Назив, по предању, потиче од главног својства географског положаја – лоциран у *големој* (великој) долини. Подељен је на три "мале": две старе – *Горњу* и *Доњу*, и нову *Код школе*. Формиран је на месту (потес Чешма) античког насеља (пронађени остаци опеке, тегуле и сл.). Сматра се да је основан као физиономски део ("мала") суседног Рељана, који спада у стара српска села (помиње се крајем XV в. под именом *Хирлан*). Год. 1921. броји 27 домова и 161 житеља. Ст. је већином албанско, досељено од средине XIX в. најпре из села Норче (касније и из других околних насеља), а има и Срба (славе *Св. Аранђела* и *Св. Николу*; сеоска слава *Св. Марко*) староседелаци и досељених почетком XIX в. и од 1912. до 1938. из околине Криве Паланке, Горње Пчиње и Врањске котлине. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Електрично осветљење добија почетком 60-их год. XX в., а водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода. Има памију. Познат је по производњи поврћа (паприка, парадајз, купус и др.) и дувана.

ГОРЊА ШУШАЈА (130 ст.), сточарско-ратарско (87,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (560 m) источним падинама прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, и долинским странама Шушајског потока, леве притоке прешевске Моравице, саставнице Јужне Мораве, 9 km северно од Прешева. Површина атара износи 245 ha. Дели се на групе сродничких кућа (*Ајрулови*, *Фандовци*, *Суљови* и др.). Првобитно представља (*Горња махала*) једно село са данас самосталним насељем Доњом Шушајом, које се у Пчињском поменику и попису војнука крајем XV в. помиње под именом *Шошај* (*Шушај*), у пописима из XVI в. као *Шошаја* (1519. – 10, 1528. – 9 и 1570. – 15 хришћанских породица и 10 нежењених), а касније под називом *Шушаја* (1921. – 29 домова и 180 житеља). Пре досељавања предака данашњих албанских житеља из северне Албаније насељена је српским ст. (расељено пре или у време насељавања Албанаца, највероватније средином XVIII в.). Ст. је албанско, досељено у време оснивања данашњег насеља. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Електричну енергију добија почетком 80-их год. XX в., а водом се

снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ. Аграрна производња је "сваштарска", а мештани значајне приходе остварују од сече и продаје огревног дрвета.

ГОСПОЋИНЦЕ (51 ст.), ратарско-сточарско (87,03% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на источним падинама прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, у висинској зони 720–740 m, 8 km СЗ од Прешева. Површина атара износи 335 ha. Дели се на две физиономске целине: *Село* (*Госпоћинце*), са више група сродничких кућа – *Аљишај*, *Хонуц*, *Ариџ* и др. (средином 1999. – 5 насељених кућа), и издвојени заселак *Лоше Букурровце* или *Карадачко Букурровце* (1921. заселак са 5 домова и 25 житеља), где је било 5 стално насељених кућа, расељен средином 70-их год. XX в. Убраја се у стара расељена српска села. Помиње се 1570. год. као мезра и касније (1921. – 14 домова и 78 житеља итд.). Ст. је албанско. Преци садашњег албанског ст. приликом насељавања (досељени из Малесије у Албанији), почетком друге половине XVIII в., затекли су остатке ранијег насеља и задржали "каурски" (хришћански, српски) назив села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија почетком 80-их год. XX в., а водом се снабдева из копаних бунара и са извора. Има четвороразредну ОШ. Аграрна производња је "сваштарска" и углавном за сопствене потребе, а мештани значајне приходе остварују од сече и продаје огревног дрвета.

ДЕПЦЕ (544 ст.), сточарско (91,63% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на западним падинама прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, у изворишту Лапашнице, десне притоке Биначке Мораве, с обе стране асфалтног пута Прешево–Гњилане (преко превоја Ливадхи и шехит, 820 m), 10 km СЗ од Прешева. Површина атара износи 917 ha. Просторно се развија у висинском појасу 800–940 m. Повезује шест махала: *Дервиш*, *Џинај* (*Џин*, *Депце пљак* или *Старо Депце*), *Љафет*, *Рејмен*, *Укмет* и *Зекбаи*. Сматра се да је најстарија махала – *Депце пљак*, настала на месту неког ранијег насеља (остаци старе цркве). Основано је средином XVIII в. Ст. је албанско, досељено (као католичко, па убрзо прешло у ислам) у време формирања насеља из Малесије (северна Албанија). Српско ст. досељено 1925. год. из Предејана (Грделичка клисура) иселило се до II светског рата. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електричну енергију добија 1978, а водоснабдевање је индивидуално (чесме, копани бунари и махалски гравитациони водоводи). У ратном вихору 1999. год. разорено је шест стамбених и објеката сеоске економије. Има четвороразредну

ОШ. Значајне приходе мештани остварују од сече и продаје огревног дрвета.

ДОЊА ШУШАЈА (310 ст.), ратарско (80,81% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (460–480 m) обалама Шушајског потока, леве притоке прешевске Моравице, саставнице Јужне Мораве, у источном подножју прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, 6,5 km северно од Прешева. Површина атара износи 102 ha. Првобитно представља једно село са сада самосталним насељем Горњом Шушајом, које се у Пчињском поменику и попису војнука крајем XV в. помиње под именом *Шошај* (*Шушај*), у пописима из XVI в. као *Шошаја* (1519. – 10, 1528. – 9 и 1570. – 15 хришћанских породица и 10 неожењених), а касније под називом *Шушаја* (1921. – 19 домова и 130 житеља). Данашње насеље (некадашња *Доња махала*) основано је 1878. насељавањем Албанаца мухацира и Срба (досељени од 1925. до 1928. из Масурице), који су се после II светског рата иселили већином у Прешево. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Сеоска памија подигнута крајем 80-их год. XX в. Електричну енергију добија почетком 60-их год. XX в., а водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода. У аграрној производњи највећи значај има гајење дувана.

ЖУЈИНЦЕ (1.405 ст.), ратарско-сточарско (60,94% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (440–445 m) обалама Прешевске реке (прешевске Моравице), саставнице Јужне Мораве, између железничке пруге и магистралног пута Врање–Куманово, у Прешевском пољу, 5,5 km СИ од Прешева. Површина атара износи 830 ha (К.О. Жујинце I 667 ha и К.О. Жујинце II 163 ha, које су међусобно одвојене атаром Ораовице). После ослобођења од Турака (1912) има две "мале" – *Горњу* и *Доњу*, са 85 кућа, а сада шест "мала": *Горњу* (*Чорбацијску*), *Бећирску*, *Мухацирску*, *Идинску*, *Муларамску* и *Доњу*. Основано је на месту са троговима римске насељености. Помиње се под садашњим именом у XVI в. (1519. – 19, 1528. – 16 и 1570. – 17 хришћанских породица и 21 неожењен). Год. 1909. броји 60 албанских и 20 српских домова (1921. – 85 домова и 553 житеља итд.). Садашње ст. је национално мешовито, већинско албанско, досељено од средине XVIII в. до наших дана, и српско (слави *Св. Петку*, *Св. Ђорђа* и *Св. Николу*; сеоска слава *Духовски уторак*), староседелачко и досељено пред крај турске окупације и од 1912. до 1926. год. из околних насеља, Горње Пчиње, Врањске и Лесковачке котлине. Средином 1999. год. било је 10 српских кућа. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. По предању, стара православна црква порушена је у вре-

ме турске окупације (данас место Црквиште, СИ од села). У селу се налази православно светилиште – уређен простор око крста (постављен у XIX в., па касније обновљен). Електрично осветљење добија 29. новембра 1961, а водом се снабдева из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, савремени мост преко Моравице (изграђен 1960) и др. У аграрној производњи највећи значај има дуван.

ИЛИНЦЕ (155 ст.), сточарско (72,44% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на ЈИ падинама прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, и долинској странама Илинске (Ораовичке) реке, леве притоке прешевске Моравице, 2,5 km северно од асфалтног пута Прешево–Гњилане (преко превоја Ливадхи и шехит, 820 m), 7,5 km СЗ од Прешева. Површина атара износи 466 ha. У атару се налази *Илиначка пећина*, укупне дужине 584 m (улазни део са предобљем 45 m, главни канал 410 m и завршни канали – леви 65 m и десни 48 m), у подножју Врелског камена, где под самим улазом у пећину избија *Илинско врело* (издашност 4 l/сек.), од кога настаје Илински поток. Назив, по предању, води порекло од личног имена – *Илија*, оснивача села. Простире се у висинском појасу 740–780 m. Дели се на две физиономске целине: *Село* (*Илинце*) са три групе родовских кућа (*Салаови*, *Ахматови* и *Азремови*) и издвојену *Селимову махалу*. Убраја се у стара села. Првобитно српско село је расељено у време турске владавине (остаци цркве Св. Марка ранијег живља – данас евидентирано културно добро). Под садашњим називом помиње се крајем XV в. у попису војнука и пописима из XVI в. (1519. – 11, 1528. – 8 и 1570. – 3 хришћанске породице и 3 неожењена). Год. 1921. броји 36 домова и 219 житеља. Садашње ст. је албанско, досељено крајем XVIII в. из Малесије у Албанији. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија почетком 80-их год. XX в., а водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ. Аграрна производња је "сваштарска", а мештани значајне приходе остварују од сече и продаје огревног дрвета. У ратном вихору 1999. год. разорена су три стамбена објекта.

КУРБАЛИЈА (184 ст.), сточарско (81,45% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (880–960 m) источним падинама прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, у изворишту Курбалијске (Прешевске) реке, саставнице Јужне Мораве, 6 km западно од Прешева. Површина атара износи 851 ha. Претпоставља се да је име родовског порекла – *Курбалија*, српски стариначки род. Дели се на три махале: *Мурселову*, *Асанову* и *Нухалар*, од којих је последња удаљена од претходних 1 km. Спада у

стара расељена српска насеља, о чему, између осталог, сведочи средњовековно селиште на коме се налазило село *Островица*, које је у српско средњовековно доба улазило у састав Архилевичког манастирског властелинства. Старо српско насеље расељено је у време турске окупације, а садашње настаје крајем XVIII в. током досељавања Албанаца из Малесије у Албанији. Год. 1921. броји 27 домова и 82 житеља. Ст. је албанско, досељено у време формирања данашњег насеља. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електрично осветљење добија 1978, а водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ.

ЉАНИК (51 ст.), погранично (ка Македонији) сеоско насеље (86,15% аграрног ст.) разбијеног типа, на источним падинама Рујана (968 m) и странама Дакине долине, изворишног крака Топонице, десне притоке Пчиње, 20,5 km источно од Прешева. Површина атара износи 531 ha. Простире се у висинском појасу 420–480 m. Повезује две физиономске целине: *Љаник* (Село) и издвојену махалу *Росуљу* (формирана после 1912, када се насељава ст. из Пчиње). Основан је у близини трагова старије насељености: у атару ка селу Свињишту (археолошки налази из XII–XIII и VII–VIII в. пре нове ере) и др. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа* и *Св. Николу*; сеоска слава *Ђурђевдан*), досељено у другој половини XIX в. из Јабланице и околних села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1981). У селу се налази православно светилиште обележено крстом (постављен у XIX в., па касније обновљен). Електричну енергију добија крајем 70-их год. XX в., а водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода. Сточарство је екстензивно, а познат је по печалбарима (грађевинским радницима).

МАЂАРЕ (217 ст.), сточарско (68,02% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на источној страни прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, 8,5 km СЗ од Прешева. Површина атара износи 335 ha. Помиње се и под називима: *Мађере* и *Маџере* (код Албанаца). Просторно се развија у висинском појасу 700–820 m. Обухвата две махале: *Ђонску* и *Горај* (или *Горње* и *Доње Мађере*). Има индиција да спада у стара српска расељена насеља (или Мађере код Косовске Митровице), јер се истоимено село помиње 2. марта 1382, када га кнез Лазар са патријархом Спиридоном потврђује манастиру Дренчи код Александровца у Жупи. Сматра се да је данашње село основано (или обновљено) средином XVIII в., када се досељавају преци садашњег албанског ст. из Малесије у северној Албанији. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

Струју добија почетком 80-их год. XX в., а водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ. Аграрна производња је "сваштарска", а мештани значајне приходе остварују од сече и продаје огревног дрвета. У ратном вихору 1999. год. разорена су осам објекта (стамбени и зграде сеоске економије).

МИРАТОВАЦ (3.072 ст.), погранично (ка Македонији) сеоско насеље па (58,89 % аграрног ст.) збијеног ти, на (460–510 m) обалама Миратовачке реке и Кривораде (Егејски слив), десних притока Бањке (Табановачке, Којнарске реке), с обе стране локалног пута Прешево–Ваксинце–Куманово, који води подножјем прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, 6 km јужно од Прешева. Површина атара износи 2.504 ha. Назив је турског порекла. Обједињује 12 махала (*Кајош*, *Целеп*, *Пунар*, *Хас*, *Ћос*, *Фезлар*, *Џун*, *Џагодур*, *Карџ*, *Кодран*, *Маљок* и *Ваџка*). Припада старим насељима. Током (крајем XVIII в.) досељавања Албанаца из северне Албаније био је насељен српским староседелачким ст. које се потом иселило према Врању и Лесковцу. Год. 1921, када се наводи под именом *Миратовце*, броји 200 домова и 1.218 житеља. Досељен српски живаљ 1935. из Горње Пчиње временом се раселило. Последње српске породице иселиле су се средином 60-их год. XX в. Садашње ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија 1958, а водом се снабдева преко локалног гравитационог водовода. Има осморазредну ОШ "Абдулах Крашница", две џамије, здравствену станицу, пекару и више трговинских радњи. Седиште је МК за два насеља (М. и Цакановац). Аграрна производња је "сваштарска", а већи значај има гајење дувана, поврћа (паприка, парадајз и др.) и бостана.

НОРЧА (1.052 ст.), ратарско-сточарско (44,38% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (510–630 m) долињским странама Норчанске реке и на падинама Гукрича (917 m) и Шаркуча (861 m), ЈИ огранака прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, поред локалног пута Прешево–Миратовац–Ваксинце–Куманово, 2 km јужно од Прешева. Површина атара износи 701 ha. Дели се на седам "мала" (*Блутај*, *Гер*, *Доња*, *Жвољ*, *Караосман*, *Паљај* и *Џинај*). У српско средњовековно доба наводи се под називом *Норчја*, која је улазила у састав Архилевичког манастирског властелинства. Помиње се са црквом Св. Николе (евидентирано културно добро) у историјским изворима из 1379, Пчињском поменику и пописима из XVI в. (почетком столећа као ненасељена, а 1570. са 11 хришћанских породица и 7 нежењених). Стариначко српско ст. расељено је до друге по-

ловине XVIII в. Крајем прве деценије XX в. (1909) има 50 албанских домова, 1921. укупно 67 домова и 337 житеља, а 1940. год. 70 албанских и 9 српских домова. Садашње ст. је албанско, досељено од краја XVIII в. до најновијег времена, пореклом из Малесије (Албанија), а има и Срба (средином 1999. једна српска кућа – слави *Св. Аранђела*; сеоска слава *Св. цар Константин и царица Јелена*), чији преци су се доселили у периоду 1924–1935. год. из Врањске котлине. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. У прошлости село је имало православну цркву посвећену Св. Арханђелу (данас евидентирано културно добро). Електрично осветљење добија 1958, а водом се снабдева преко локалног (гравитационог) водовода. Има четвороразредну ОШ. Аграрна производња је "сваштарска", а знатан број житеља запослен је у предузећима и установама у Прешеву.

ОРАОВИЦА (4.113 ст.), ратарско (45,52% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (465–500 m) обалама Ораовичке реке, леве притоке прешевске Моравице, и контакту подножја прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, и Прешевског поља, с обе стране локалног пута Прешево–Бујановац, 2 km северно од Прешева, са којим је физиономски спојена. Површина атара износи 1.735 ha. У долини Ораовичке реке налази се термални извор познат под називом *Ораовичка ивица* (по предању, млака изворска вода погодна је за справљање чаја, мешање хлеба и погача, а у прошлости се користила и за лечење купањем од разних болести). Назив је биогеографског порекла – по *орак*у. Помиње се и под називом *Ораховац*. Подељена је на 10 "мала" (*Хоцинска, Крумска, Мач, Кончуљска, Дурчинска, Кишинска, Бећирска, Ајдинска, Читачка и Мухацирска*). Основана је на месту са значајним траговима предсловенске насељености (заштитено насеље из бронзаног доба на чијем месту је подигнут дардански *oppidum*, насеље из римског доба, остаци манастира Св. Петра и сл.). У српско средњовековно доба носи назив *Архијевица*. Под именом *Ораховица* помиње се у XVI в. (1519. – 48, 1528. – 41 и 1570. – 63 хришћанске породице и 47 неожењених). Током 1909. броји 149 албанских и 9 српских домова, а 1921. укупно 221 дом и 1.248 житеља. Првобитно српско ст. исељено је до краја XVIII в. У време масовног досељавања Албанаца (почетком друге половине XVIII в.) већином из северне Албаније, имала је "око 100 православних стариначких домова". Од 1996. год. спада у етнички хомогена албанска насеља. Срби досељени из Горње Пчиње и околине Врања од 1912. до 1918. год. раселили су се и помрли. Исељени Срби и њихови потомци окупљају се у селу код цркве три пута годишње – на *Богојављање, Ђурђевдан* (некадашња сеоска сла-

ва) и *Св. Илију*. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Православни храм Св. Ђорђа (XIV в. – проглашен културним добром) подигнут је на темељима цркве Св. Богородице Ваведења (задужбина севастократора Дејана, моћног велможе у царству Стефана Душана). Електрифицирана је 1958, а водом се снабдева преко локалног (гравитационог) водовода. Има осморазредну ОШ "Селами Халачи", две цамије, здравствену амбуланту, два приватна млина и др. Знатан број житеља запослен је у Прешеву.

ПЕЧЕНО (104 ст.), сточарско (99,03% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на источним падинама прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, и долинимским странама Пеџаларита (Цервајске реке), у окружењу Печеног брда (975 m), поред асфалтног пута Прешево–Ѓњилане (преко превоја Ливадхи и шехит, 820 m), 11,5 km СЗ од Прешева. Површина атара износи 275 ha. Помиње се и под називом *Печена*. Простире се у висинском појасу 840–940 m. Подељено је на три махале: *Аџијане, Зубу и Булош*. Настало је 1880. год. Ст. је албанско, досељено у време оснивања насеља из села Цервајке и 1910. год. из села Сефера, пореклом из Малесије у Албанији. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија почетком 80-их год. XX в., а водом се снабдева са извора. Има четвороразредну ОШ. У ратном вихору 1999. год. разорена су пет објекта (стамбени и зграде сеоске економије).

ПРЕШЕВО (15.107 ст.), полифункционални центар истоимене општине (264 km², 35 насеља и 38.943 ст.), на обалама Прешевске реке (прешевске Моравице), саставнице Јужне Мораве, и контакту подножја прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, и Прешевског поља, дна Прешевске котлине (218,5 km²), поред најважнијих копнених југословенских комуникација међународног значаја: аутомобилског пута и железничке пруге Београд–Ниш–Скопље, 17 km (или 9 km преко Миратовца) северно од југословенско-македонске границе, 45 km ЈЗ од Врања и 410 km ЈИ од Београда. Географске координате су 42°19' с.г.ш. и 21°39' и.г.д. Површина грађевинског рејона насеља, по актуелном ГУП-у из 1985, износи 313 ha (обухвата и делове суседних села Ораовице и Норче), а катастарска 2.153 ha. Простире се у висинској зони 450–540 m. Крајем XIX и почетком XX в. обједињује четири махале: *Али-мет* (до 1878. носи називе: *Српска, Речка* или *Дејевска*), *Амедију*, на левој, *Мутуш* и *Паушик (Пажик)*, на десној обали, а сада 18 густо насељених делова (*Центар* или *Чаршија, Али-мет мала, Берајт мала, Берберска мала, Бинска мала, Камберска мала, Бошњачка мала,*

Прешево

Трејачка мала, Пес'к или Ђорговска мала, Циганска или Маџуп мала, Додоларска мала, Кукљарска мала, Мајанџа, Рамонска мала, Хануџ мала, Шеховска мала, Шах-алил мала и насеље Железничка станаџа – настало од 1888, после изградње железничке пруге Ристовац–Скопље). Делимично плански физиономски развој има од 1878, када је плански обликована Бошњачка мала, која је формирана насељавањем босанских мухацира (добили и аграрно земљиште у комплексу – "на једну бразду", на месту Бошњачке њиве), од којих су се неки 1912. вратили у Босну, а други иселили у Турску. Улично осветљење (фењери са петролејским горивом) има у XIX и почетком XX в., а електричну енергију добија 1951. год. Први генерални урбанистички план добија 1972, савремени централни систем водоснабдевања 1961, а канализациону мрежу 1980. год. Прва школа (настава на турском језику) почела је са радом у првој половини XIX в., медреса у другој половини XIX в., читаоница дневне штампе крајем XIX в., школа на српском језику и здравствена служба од Балканских ратова, библиотека 1945, школа на албанском језику после II светског рата, биоскоп 1946. итд. Припада старим српским насељима. Основано је на месту са археолошким налазима из римског доба, у подножју тврђаве Марково кале (евидентирана као културно добро), за коју се сматра да представља остатке замка ћесара Угљеше. Први писани помен датира из XIV в. У средњовековној српској историји познато је из 1389, када се, како се верује, у Прешевском пољу одиграда битка – "увод у Косовски бој", између Срба и Турака. Крајем XIV и почетком XV в., када њиме влада ћесар Угљеша (Србин са византијском дворском титулом), постаје значајно насеље, које се

помиње као *варошко*, *касаба* и *паланка*, на важном средњовековном путу Приштина–Ћустендил (преко прешевске Црне горе). У XVI в. има знатну демографску величину (1519. – 59, 1528. – 76 и 1570. – 90 хришћанских породица и 85 неожењених). Под турском окупационом влашћу је од 1454. до 1912. год. У знатном обиму, као и околна села, захваћено је значајним исељавањем Срба у време турске владавине, почев од 1690. и касније, када се постепено насељавају Албанци (Арнаути, Арбанаси или Шиптари). Њихово насељавање највећу израженост има после другог аустро-турског рата из прве половине XVIII в. Год. 1921, када има статус *варошнице*, броји 656 домова и 3.214 житеља. Садашње ст. је етнички хетерогено, албанско и мањим делом српско – 8,2% (слави *Св. Василија, Митровдан, Св. Петку, Св. Ђорђа, Св. Аранђела и Св. Николу*; месна слава *Преображење*; ранијих год. приређиван је и *сабор*, као и на дан заједничке славе, код цркве на дан *Св. цара Константина и царице Јелене*), а има и осталих етничких припадника (Роми, Македонци, Црногорци и др.). Масовније исељавање Срба после II светског рата, као и из околних сеоских насеља, почиње 60-их год., а највећу израженост има од 1981. до 1987. год. Средином 1999. год. било је 50 стално настањених српских кућа. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Православни храм посвећен Св. великомученику Димитрију (располаже земљишним поседом у непосредном окружењу од 36 ха – шуме, пашњаци, воњаци и оранице), проглашен културним добром, подигнут је 1915. год. на темељима старије српске цркве. Постоје и две џамије: стара, подигнута 1805. на месту, по предању, српске цркве Св. Тројице, и нова, изграђена крајем XIX в. на месту некадашње "латинске цркве". Носиоци привредног развоја су многобројна предузећа, од којих највећи значај имају: дуванска индустрија (основана 1923. као стовариште непрерађеног дувана – производња дувана датира из времена турске окупације), ИГМ "Будућност" (1963), која експлоатише и прерађује кречњак (садржи око 90% CaCO_3) из непосредног окружења, Индустрија за прераду пластичних маса "7. јули", ТП "Братство", "Метал" (металска индустрија, основана 1967), погони индустријских предузећа из Врања ("Заваривач", "Simpo" и "Yumco"), штампарија "Графофлекс", фабрика обуће "Еурофлекс", "Електромонт" (производи електроматеријал), фабрика "Кристал" (стаклени производи), Земљорадничка задруга "Прешево", ветеринарска станица (основана после II светског рата) и др. Има предшколску установу, две осморазредне ОШ ("Вук Караџић" са наставом на српском језику и "15. новембар" са наставом на албанском језику), две СШ (гимназију и техничку), Дом културе "Абдулах Крашница" са библиотеком, биоскопом, аматерским позориштем и ме-

сечним информативним листом "Zgijimi", пијацу (пазарни дан – *субота*) и др. Културно-споменичким значајем истичу се Марково кале (град), у чијој близини је црквиште Шупљи камен (пећинска црква, испоснице, остаци фреске и др.), евидентирано културно добро, спомен-бисте Душана Илића Тојаге и Абдулаха Крашнице, истакнутих учесника НОР-а од 1941. и др. У НАТО агресији на нашу земљу 1999. год. разорено је седам стамбених објеката, од којих два потпуно, као и електро-далековод ка прешевској Црној гори.

РАЈИНЦЕ (2.110 ст.), ратарско (61,33% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (440–460 m) обалама Рајинске реке, леве притоке прешевске Моравице, саставнице Јужне Мораве, у СИ подножју прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, западно од магистралног пута и железничке пруге Врање–Куманово, 12 km северно од Прешева. Површина атара износи 1.405 ha. По предању назив села се тројако тумачи: потиче од личног имена – *Раја*, оснивача; води порекло од речи *раја* – покорени српски живаљ у време турске владавине; и везује се реч *рај* – лепо и богато село. Обједињује две главне и одвојене целине: *Село (Рајинце)*, са више махала (*Српска, Доња или Руска*, највећим делом расељена, *Арсланска, Баканска, Кисиска, Укајска, Хутунска, Налбанска, Реџинска* и др.), и *Мало Рајинце*, које од 1878. до 1912. год. носи назив *Мухаџирска мала* (по досељеним, па исељеним албанским мухаџирима у Куманово и Малу Азију), а потом *Српска* (расељена крајем 60-их год. XX в.), по српском живљу досељеном 1912. из Пчиње, Масурице и околине Ристовца. Настало је на месту са траговима римске насељености. Помиње се у попису војнука крајем XV и турским пописима из XVI в., када постоје два посебна насеља, од којих је прво насељено (1519. – 2, 1528. – 7 и 1570. – 5 хришћанских породица), а друго почетком столећа "пусто", па потом насељено (1528. – 2 и 1570. – 2 хришћанске породице и 2 неожењена). Старо српско ст. је највећим делом расељено до краја XVIII в. Током 1909. броји 102 албанска и 3 српска дома, а 1921. год. укупно 130 домова и 717 житеља. Садашње ст. је знатном већином албанско, досељено од средине XVIII в. (из Албаније) до најновијег времена (из околних насеља), а има и Срба (славе *Св. Аранђела* и *Св. Николу*; ранијих год. у дане сеоских слава – *Велика Госпојина* и *Бели петак*, одржавани су и сабори). Током 1940. год. било је 70 српских кућа, а средином 1999. две насељене српске куће са четири житеља, од којих најмлађи има 62 год. Масовније исељавање Срба почиње од средине 60-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). У селу се налазе цамија и православни храм *Св. Петке* подигнут на темељима старе српске

цркве 1939. (обновљен 1996). Електричну енергију добија 1963, а водом се снабдева из копаних бунара. Има осморазредну ОШ "*Зејнел Хајдини*", три спомен-бисте у центру села – *Зејнелу Хајдинују*, народном хероју (у школском дворишту), Душану Илићу Тојаги и Абдулаху Крашници, учесницима НОР-а од 1941, здравствену амбуланту и МК за два насеља (Берчевац и Р.). Аграрна производња је "сваштарска", а већи економски значај има гајење дуваца и поврћа (паприка, парадајз, купус и кромпир).

РАНАТОВЦЕ (246 ст.), сточарско (66,19% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на западним падинама прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, у изворишту Подграчке реке, десне притоке Биначке Мораве, 10,5 km СЗ од Прешева. Површина атара износи 293 ha. Физиономски се развија у висинској зони 780–810 m. Дели се на групе сродничких кућа (*Дагидела, Клајући, Мема* и др.). Претпоставља се да припада старим српским селима насељеним средином XVIII в. Албанцима из Малесије у северној Албанији, када су се Срби раселили (има исељених у село Кметовце код Ѓњилана). Садашње ст. је албанско, досељено крајем четврте деценије XIX в. из околине Урошевца, 1878. год. из Јабланице (мухаџири из села Клајућа код Лебана) и почетком XX в. из села Сефера. Индекс (i_s) демографског старења креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија почетком 80-их год. XX в., а водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ (разорена у ратном вихору средином 1999). Значајне приходе мештани остварују од сече и продаје огревног дрвета.

РЕЉАН (796 ст.), ратарско-сточарско (61,98% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између (450–490 m) старог пута Врање–Куманово ("*Врањско паде*") и западног подножја Рујана (968 m), 9 km источно од Прешева. Површина атара износи 900 ha. У долини Рељанске реке налази се термални извор познат под називом *Лековита вода*. Обухвата шест "мала" (*Горња, Мухаџирска* или *Муџери, Дмчларска, Дошљачка, Гламњарска* и *Пешуларска*). Настао је на месту са траговима насељености из римског доба. Помиње се крајем XV в. под именом *Хирлан*. У XVI в. на месту данашњег села налазе се два самостална насеља – *Горњи* (1519. – 4 и 1570. – 19 хришћанских породица и 14 неожењених) и *Доњи Хрељан* (1519. – 13, 1528. – 3 и 1570. – 1 хришћанска породица и 5 неожењених). Током 1909. броји 20 српских и 20 албанских домова, а 1921. год. укупно 63 дома и 350 житеља. Културно-историјским значајем истиче се локалитет Црквиште (сада евидентирано културно добро). Данашње ст. је етнички мешовито – албанско (већином),

досељено средином XIX в. (из села Норче, пореклом из Малесије у северној Албанији) и 1878. из околине Сурдулице (мухацири), и српско – 29,3% (слави *Св. Петку, Св. Аранђела и Св. Николу*), староседелачко и досељено у другој половини XIX в. и после I светског рата из Прешева, Пчиње, Врањске котлине, Грделичке клисуре, околине Криве Паланке и др. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,3. Православна црква посвећена *Св. архангелу Гаврилу*, чији дан је и сеоска слава, саграђена је 1893. год. на развалинама истоименог српског храма (постојао ”од век и свет”). Струју добија марта 1963, а водом се снабдева преко гравитационих водовода и из копаних бунара. Има осморазредну ОШ ”9. мај”, знатно руиниран задружни дом (изграђен 1948), здравствену амбуланту, цамију и др. Седиште је МК за 10 насеља (Алиђерце, Буштрање, Големи Дол, Жујинце, Љаник, Р., Свињиште, Славујевац, Стрезовце и Чукарка).

СВИЊИШТЕ (133 ст.), погранично (крајњим јужним делом атара ка Македонији) сточарско-ратарско (84,46% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на падинама Рујана (968 m), између Вучјег камена (805 m) и Краљевца (796), у изворишту Појишта, изворишног крака Топонице, десне притоке Пчиње, 16 km СИ од Прешева. Површина атара износи 631 ha. Просторно се развија у висинском појасу 660–760 m. Обухвата две физиономске целине (”мале”): *Горње Свињиште* и *Свињиште (Доње Свињиште)*. Припада старим српским насељима. Помиње се 1420–1570. (као мезра) и 1868. год. као српско насеље. После 1878. год. насељено је албанским мухацирима из Масурице, који су се потом иселили. Староседелачки српски живаљ временом је расељен. Садашње ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Спасовдан*), досељено после ослобођења од Турака (1912) из околних села (Спанчевац, Лукарце, Претина, Старац и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1981). У селу се налазе остаци темеља старе и мање српске богомоље и православно светилиште обележено крстом (постављен у XIX в., па касније обновљен). Струју добија крајем 70-их год. XX в., а водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ. Познато је по печалбарима (грађевинским радницима), а сточарство је екстензивно. У атару су 1956. год. откривене знатне резерве гранита које су извесно време експлоатисане.

СЕФЕР (106 ст.), сточарско (56,62% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на прешевској Црној гори (Островица, 1116 m), делу Српско-македонског масива, ЈЗ од асфалтног пута Прешево–Гњилане (преко превоја Ливадхи и шехит, 820 m), 11,5 km западно од

Прешева. Површина атара износи 690 ha. Назив потиче од личног имена – *Сефер*, оснивача села, које он добија при досељавању и преласку из католичке у муслиманску конфесију. Простире се у висинском појасу 780–940 m. Дели се на пет махала са родовским називима размештених у свим деловима атара (*Мустафај, Дервиш, Османџ, Демој и Коџа*), од којих су прве две најстарије. Основан је крајем XVIII в. Ст. је албанско, пореклом из Малесије (села Каљице) у северној Албанији, досељено у време формирања насеља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија 1982, а водом се снабдева са извора. Има четвороразредну ОШ. Значајне приходе мештани остварују од сече и продаје огревног дрвета.

СЛАВУЈЕВАЦ (515 ст.), погранично (према Македонији) ратарско-сточарско (62,35% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на падинама Рујана (968 m), у подножју врха Чука (622 m), 11 km ЈИ од Прешева. Површина атара износи 935 ha. Помиње се и под називом *Славујевце*. Просторно се развија у висинској зони 540–625 m. Обједињује четири ”мале” са међусобном удаљеношћу приближно до 1 km: *Долинску (Топовце), Цамијску, Гарску и Карадачку*. Крајем XV, у XVI (1519. – 14, 1528. – 11 и 1570. – 11 хришћанских породица и 10 неожењених) и почетком XX в. (1909. – 54 албанска дома) помиње се под именима *Бугарин* и *Бугариње*. Садашњи географски назив добија после I светског рата. Првобитно српско насеље временом је расељено (остаци старог православног гробља и др.) у време бурних догађаја током турске окупације, па потом обновљено средином XIX в., када се досељавају Албанци из Малесије (Албанија), преко миграционих станица углавном у селима прешевске Црне Горе. Год. 1921, када се помиње под именом *Славујевце*, броји 32 дома и 207 житеља. Садашње ст. је знатном већином српско (слави *Св. Аранђела и Св. Николу*; сеоска слава *Духовски уторак*), досељено 1912. и касније из Горње Пчиње, а има и Албанаца (средином 1999. – једна породица са четири члана). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1981). У селу се налази православно светилиште обележено крстом (постављен у XIX в., па касније обновљен). Струју добија почетком 60-их год. XX в., а водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ (делимично разорена у НАТО агресији на нашу земљу 1999, као и електро-далековод). Познат је по печалбарима (грађевинским радницима), а пољопривредна производња је екстензивна.

СТАНЕВЦЕ (131 ст.), сточарско-ратарско (55,68% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на источ-

ним падинама прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, и долинским странама Станевачке (Бујишке) реке, 2 km јужно од асфалтног пута Прешево–Гњилане (преко превоја Ливадхи и шехит, 820 m), 9 km СЗ од Прешева. Површина атара износи 876 ha. По предању, назив се везује за локалитет *Стан* (на албанском језику *stan* – привремена сточарска колиба, "трла" и сл.), који се налази 300 m ЈИ од главног дела насеља. Простире се у висинском појасу 780–960 m. Обухвата седам махала: *Станевце*, главни део насеља, *Ђорај*, *Динар*, *Лезбалију*, *Грухалију*, *Мустафе-лез* и *Корач*, од којих су прве две територијално спојене, остале од њих удаљене 0,5–5 km, а последња расељена у новије време. Између махале *Мустафе-лез* и *Лезбалија* налази се Црквени поток (*Proni kishës*). Данашње село је формирано средином XVIII в. Ст. је албанско, досељено (као католичко, па убрзо потом прешло у муслиманску веру) из Малесије (Албанија) у време оснивања насеља. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електрично осветљење добија 1978, а водом се снабдева преко гравитационих (махалских) водовода. У ратном вихору 1999. год. разорена су пет објекта (стамбени и зграде сеоске економије). Аграрна производња је екстензивна и "сваштарска".

СТРЕЗОВЦЕ (997 ст.), погранично (ка Македонији) ратарско-сточарско (65,46% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на додиру Прешевског поља и ЈЗ падина Рујана (968 m), у северном подножју Маминског брда (576 m) и Орљака (742 m), 7 km ЈИ од Прешева. Површина атара износи 952 ha. Назив је, по предању, родовског порекла – од имена фамилије *Стрезовци*. Простире се у висинској зони 460–520 m. Обједињује пет махала: *Стрезовце*, *Ашане*, *Маминце*, *Шабанзојце* и *Цер*. Махала *Чавдарци*, која је била насељена Албанцима, расељена је током две последње деценије XX в. (пресељени у махалу *Ашане*). Основано је на месту са остацима римске и средњовековне српске насељености (пронађени остаци зидова цркве, крста и сл.). Наводи се у Пчињском поменику под називима *Стрезовци* и *Стразевци*, а у XVI в. под данашњим именом (1519. – 26, 1528. – 21 и 1570. – 35 хришћанских породица и 33 неожењена). Током 1909. год. броји 10 српских и 1 албански дом, а 1921. год. укупно 45 домова и 282 житеља (заселак *Маминце* 10 домова и 50 житеља). Историјским и културним значајем истиче се локалитет Латинска црква (сада евидентирано културно добро). Данашње ст. је национално мешовито, већинско албанско, досељено (пореклом из Малесије у северној Албанији) првих деценија XIX и XX в. и у новије време из околних села, и српско (слави *Св. Петку*, *Св. Ђорђа*, *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.; сеоске славе *Ђурђевдан* и *Духовски по-*

недељак), староседелачко и досељено од 1914. до 1927. год. из Горње Пчиње, Врањске котлине и околине Криве Паланке. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Електричну енергију добија 1962, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и гравитациони водоводи). Има три четвороразредне ОШ са наставом на албанском и српском језику, два православна светилишта – места са уређеним простором око крстова, у махалама *Стрезовце* и *Ашане*, цамију, здравствену амбуланту и др. Пољопривредна производња је екстензивна и "сваштарска", а раније доминантно гајење дувана у новије време је скоро у потпуности ишчезло.

ТРНАВА (1.397 ст.), ратарско-сточарско (47,32% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на обалама Трнавске (Банке, Табановачке, Којнарске – Егејски слив) реке, с обе стране локалног пута Прешево–Ваксинце–Куманово, који води подножјем прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, 3 km јужно од Прешева. Површина атара износи 1.960 ha. Име је фитогеографског порекла – по *трњу*, кога је било у изобиљу у време оснивања села. Просторно се развија у висинском појасу 500–620 m. Обухвата две физиономске целине: *Село (Трнава)*, главни део насеља, са шест "мала" (*Барличка*, *Душкина*, *Јакина*, *Јакупска*, *Маложивска* и *Укина*), где је средином 1999. било 50 српских кућа, и издвојену махалу (заселак) *Трнавску реку* (основана 1924. од досељеника из Црне Горе), која у време формирања носи назив *Црногорско село* (сада има 11 српских кућа). Припада старим расељеним српским селима (локалитет Манастириште, место где се налазио средњовековни манастир Св. Николе, остаци средњовековне манастирске цркве и сл.). Помиње се у XVI в. под именом *Тирнава* (1528. – 36 и 1570. – 98 хришћанских породица и 83 неожењена). Староседелачко српско ст. (крајем XIX в. – 6 српских кућа) исељено је у првој деценији XX в. Год. 1921. броји 105 домова и 606 житеља. Ст. је преовлађујуће албанско (досељено од краја XVIII в. до најновијег времена, пореклом из северне Албаније), а има и Срба (славе *Св. Аранђела* и *Св. Николу*; сеоске славе *Духови у Селу* и *Спасовдан у Трнавској реци*) досељених после I светског рата из Врањске котлине и Горње Пчиње. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Православни храм посвећен Св. Јовану Крститељу подигнут је 1939. (освећен 1997) на темељу истоимене средњовековне манастирске цркве. Електрифицирана је 1960, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и гравитациони водоводи). Има четвороразредну ОШ (делимично разорена у НАТО агресији на нашу земљу 1999, као и електро-далековод), цамију и др. Аграрна производња је екстензивна и "сваштарска" (углавном

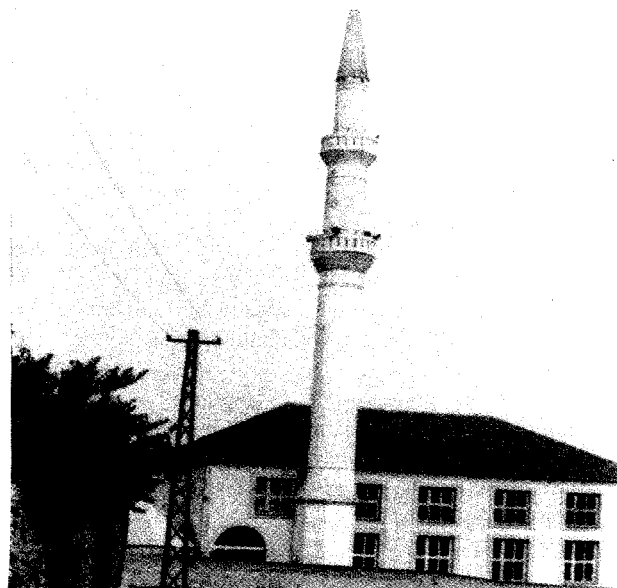
за сопствене потребе), а знатан број мештана економску egzистенцију остварује у Прешеву.

ЦАКАНОВАЦ (183 ст.), ратарско (39,32% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у Прешевском пољу, на (460–470 m) десној страни Бањке (Табановачке, Којнарске реке – Егејски слив), западно од железничке пруге Врање–Куманово, 7 km јужно од Прешева. Површина атара износи 305 ha. Дели се на две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Убраја се у стара расељена српска насеља. Помиње се у попису војнука крајем XV (под именом *Чакановце*) и пописима из XVI в. као *Цакановце* и *Цакановци* (1519. – 24, 1528. – 23 и 1570. – 24 хришћанске породице и 18 нежењених). У време (1878) турске окупације насељен је босанским мухаџирима (данас у атару постоји место Бошњачке њиве), који су се 1912. једним делом вратили у Босну, а другим иселили у Турску. Данашње ст. је српско (слави *Св. Јована Крститеља, Митровдан, Св. Петку, Св. Ђорђа, Св. Аранђела, Св. Николу* и др; сеоска слава *Спасовдан*), досељено после I светског рата из Горње Пчиње, околине Бујановца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1981). Електричну енергију добија 1961, а водом се снабдева из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ. Већина житеља запослена је у Прешеву.

ЦЕРЕВАЈКА (145 ст.), сточарско (92,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на прешевској Црној гори (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, и долинским странама Церевајске (Бујишке) реке, леве притоке Прешевске реке (прешевске Моравице), с обе стране савременог пута Прешево–Гњилане (преко превоја Ливадхи и шехит, 820 m), 9 km СЗ од Прешева. Површина атара износи 431 ha. Просторно се развија у висинској зони 740–860 m. Обједињује три махале са родовским називима (*Исевук, Феризај и Ахматаљ*), од којих су прве две најстарије. Настала је средином XVIII в. Ст. је албанско, досељено у време оснивања насеља из Малесије у Албанији. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електричну енергију добија 1982, а водоснабдевање је индивидуално (извори и гравитациони водоводи). Има осморазредну ОШ "Миђени", задружни дом (раније зграда ОШ на којој је 1955. год. Хиљуси Халачи, наставник из Прешева, нацртао портрете Карла Маркса, Владимира Илича Лењина и Јосипа Броза Тита), џамију и здравствену амбуланту. Седиште је МК за девет насеља (Бујић, Депце, Илинце, Мађаре, Печено, Ранатовце, Сефер, Станевце и Ц.). Пољопривредна производња је "сваштарска" и већином за сопствене потребе, а извесне приходе мештани остварују од сече и продаје огревног дрвета. У ратном вихору 1999. год. разорено је (потпуно или де-

лимично) више објеката: три стамбена, задружни дом, џамија и део зграде ОШ.

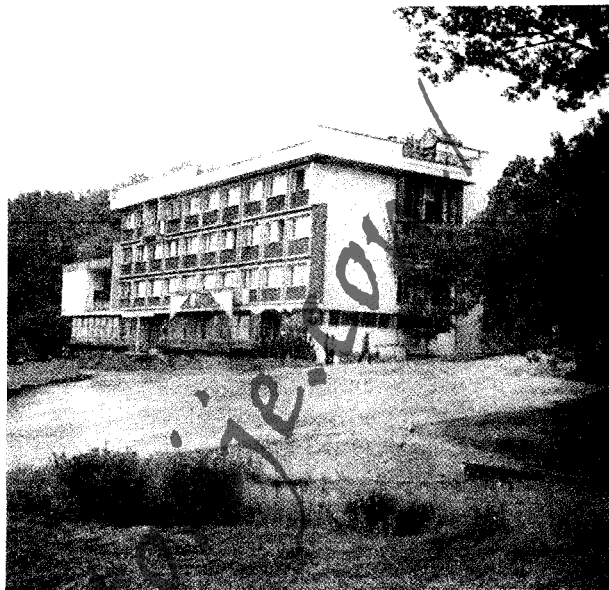
ЦРНТИНЦЕ (1.730 ст.), ратарско (58,66% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (447 m) контакту источног подножја прешевске Црне горе (Островица, 1116 m), дела Српско-македонског масива, и Прешевског поља, с обе стране локалног пута Прешево–Бујановац, 7 km северно од Прешева. Површина атара износи 775 ha. Обједињује седам махала: *Дутилску, Треску, Лепочску, Дргутску, Истрепфску, Цинску* и *Госпођинску*. Формирано је на месту неког римског насеља (пронађени остаци водовода и сл.). Пре турског освајања, по предању, у српско средњовековно доба, па до XVIII в., представља метох манастира Св. Прохора Пчињског. Помиње се у попису војнука крајем XV и пописима из XVI в. (1519. – 16, 1528. – 7 и 1570. – 11 хришћанских породица и 8 нежењених). Старо српско насеље је расељено (1929. откопани црквени зидови, старе иконе и крст), а садашње настаје насељавањем Албанаца првих деценија XIX в. директно из северне Албаније или преко успутних (етапних) миграционих станица у Горњој Морави, околини Куманова и др. Год. 1909. броји 60 албанских домова, а 1921. укупно 98 домова и 518 житеља. Досељено српско ст. из Пчиње (од 1929. до 1933) на купљено манастирско земљиште временом је расељено. Последње српске породице исељене су 1972, када су се иселили и Роми (Цигани). Садашње ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2, (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија почетком 60-их год. XX в., а водом се снабдева из копаних бунара

Џамија у Црнотинцу

и преко гравитационих водовода. Има осморазредну ОШ "22. децембар", цамију (подигнута 1968. на месту старе цамије), здравствену станицу, МК за два насеља (Доња Шушаја и Ц.) и др. У аграрној производњи највећи значај има гајење дувана. Знатан број житеља је на привременом раду у Швајцарској (80%), Немачкој, Аустрији и др.

ЧУКАРКА (526 ст.), ратарско (43,11% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (460 m) левој долињској страни Бањке (Табановачке, Којнарске реке – Егејски слив), између железничке пруге и магистралног пута Врање–Куманово, 5 km ЈИ од Прешева. Површина атара износи 415 ha. По предању, раније носи назив *Чукарица*, који потиче, као и данашњи, од локалног назива телета биволице – *чукарче* ("биволче"), којих овде има од давнина, што се доводи у везу и са именом села Бивоље код Крушевца, где се један део српског староседелачког живља преселио, највероватније у време сеобе Срба (1690) под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем. Повезује три "мале": *Горњу, Средњу и Американце*, од којих је последња назив добила по мештанину који је био печалбар у САД. Спада у средњовековна насељена српска села, па касније обновљена. Староседелачки српски живаљ насељен је од краја XVII до XIX в. Данашње насеље основано је на месту неког старог насеља, највероватније римског, где су се налазиле "трле" – сезонске (летње) сточарске колибе, власништво мештана суседног села Норче. Год. 1921. броји 19 домова и 130 житеља. Садашње ст. је национално мешовито – албанско (већином), досељено крајем XVII в. из Малесије у Албанији, и српско (слави *Св. Петку, Св. Аранђела и Св. Николу; сабори* и сеоске славе *Ђурђевдан и Велика Госпојина*), досељено од 1924. до 1931. из околине Ристовца код Врања, Горње Пчиње и др. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Православни храм посвећен Св. Георгију изграђен је 1928. (обновљен 1974) на месту старе српске цркве. Електричну добија 1958, а водом се снабдева из копаних бунара и преко локалног (гравитационог) водовода. Има четвороразредну ОШ. У аграрној производњи највећи значај има гајење дувана.

Прибојска Бања

БАЊА (2.157 ст.), бањско приградско (4,8% аграрног ст.) насеље збијеног типа, на десној долињској страни Лима, десне притоке Дрине, у подножју Бањског брда (1262 m), 8 km ЈИ од Прибоја. Површина атара износи 3.258 ha. Географско име води порекло од преовлађујуће функције насеља – коришћења минералне воде (37°C) у лечилишне, бањске сврхе. Помиње се и под називом *Прибојска Бања*. Простире се у висинском појасу 390–1060 m. Обухвата седам физиономских делова: *Јармовац, Грачаницу, Јабуке, Ђурчиће, Суво поље, Цикоте и Потпећ*. Спада у стара српска насеља.

Прибојски манастир Бања

ПРИБОЈ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	32	21.0	79.0	44.3	20.0	661.2	197.9	42.1	45.0
1971.	1	32	40.0	60.0	19.3	12.7	634.7	206.9	36.7	47.2
1981.	1	32	52.0	48.0	18.0	2.2	572.9	292.2	40.3	52.3
1991.	1	32	61.6	38.4	14.8	-3.0	517.3	328.1	46.0	46.0

Остаци раније насељености су многобројни: римске грађевине и некропола са стећцима на локалитету Мраморје у Сувом пољу, средњовековна испосница у *Потпећи* и средњовековни манастир Бања (помиње се 1207) са црквама посвећеним Св. Николи (подигнута 1328, обновљена 1573–1575. – украшена новим фрескама), Св. Илији и Успењу Св. Богородице, чији је ктитор Урош I Храпави. Манастир је био седиште Дабарске епископије коју је основао св. Сава. Рестауриран је 1965. год. Б. се помиње на једној карти из XI в. Год. 1921. (180 домова и 1.112 житеља) наводи се као *манастир* и *минерална вода*, а 1948. броји 272 домаћинства и 1.639 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Ђорђа, Св. Илију и Св. Николу; вашар Св. Илија*), староседелачко и досељено највећим делом у новије време из околних насеља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Електричну енергију добија 1965/66, а водоводну мрежу 2001. год. Има осморазредну ОШ "Никола Тесла", МЗ, пошту (1987), рехабилитациони центар (хотел Б категорије – 35 соба и 91 лежај, са стационаром), каменолом "Градња" и др. За потребе бањског туризма користи се 145 соба и 370 лежаја у приватним кућама, домаћој радиности. Већина мештана запослена је у самом насељу и Прибоју.

БАТКОВИЋИ (253 ст.), сточарско и воћарско (14,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долинској страни Лима, десне притоке Дрине, 24 km западно од Прибоја. Површина атара износи 1.745 ha. Између атара Херцеговачке Голеше, Касидола и Б. налази се део територије (396 ha, 37 ari и 4 m² – "босанско острво у Србији") Републике Српске (БиХ) са Железничком станицом "Саставци". Име села потиче од рода – *Батковићи*, пореклом из Црне Горе. Просторно се развијају у висинској зони 480–980 m. Обухватају три засека: *Међуречје, Ступове и Лукавицу*. Год. 1921. броје 103 дома и 503 житеља, а 1948. 64 домаћинства и 403 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Јована и Мратиндан*), пореклом из Црне Горе и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,8 (1991). Електрично осветљење добијају у периоду 1967–1970, а водом се снабдевају са уређених извора (69,6% домаћинства) и из бунара. Имају четвороразредну ОШ. Већина мештана запослена је у Прибоју.

БРЕЗНА (135 ст.), ратарско-сточарско (41,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (900–1040 m) планинском терену између Висова (1064 m) и Јастребице (1038 m), 23 km ЈИ од Прибоја. Припада К.О. Кратово (4.023 ha). У атару се налази познато *Гачево врело*. По предању, назив је фитогеографског порекла – од стабала *бреза* којих је у прошлости било

много. Обједињује четири засека (*Кутловац, Бањево брдо, Суво поље и Павковићи*). Ст. је српско (већина слави *Св. Ђорђа, Св. Николу и Аранђеловдан; вашар Мојсије Боговидац*), староседелачко. Од краја 50-их и почетка 60-их год. XX в. бележи стално смањење укупне популације (1948. – 316, 1953. – 365, 1961. – 309 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,3 (1991). Струју добија 1973/74, а водом се снабдева преко сопствених (локалних) водовода (69,2% домаћинства), дворишних чесми са водом из посебних извора (23,1%) и из копаних бунара (7,7%). Има четвороразредну ОШ.

БУЧЈЕ (240 ст.), сточарско (70,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (880–1140 m) планинским странама које се стрмо спуштају ка Бучјевској реци, десној притоци Љутине, с обе стране пута Пљевља–Рудо, 39 km ЈЗ од Прибоја. Површина атара износи 2.178 ha. Дели се на више заселака (*Ожаљ, Поповићи, Папићи, Шиљци, Булићи, Огради, Дубрава, Голеша, Јаблани, Врбова* и др.). Трагови старије насељености су многобројни и значајни (неолитска насеља *Пичак – Шупљаци* и *Град* из 3200. год. пре нове ере и средњовековне некрополе Сватовско гробље и Црквиште). Год. 1921. броји 73 дома и 479 житеља, а 1948. 100 домаћинства и 675 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Јована и Св. Николу; вашар Ивањдан*), староседелачко. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 5,7 (1991). Струју добија 1977, а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 36,1% домаћинства, неуређени извори – 24,1%, уређени извори – 18,5%, копани бунари – 13,9% и др.). Има осморазредну ОШ, МЗ, локалну пијаци (пазарни дан – *четвртак*), малу централу за производњу електричне енергије и др.

ДОБРИЛОВИЋИ (643 ст.), ратарско и воћарско (10,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на падинама Побјеника (1432 m) и левој долинској страни Лима, десне притоке Дрине, 10 km јужно од Прибоја. Површина атара износи 1.700 ha. По предању, назив потиче од фамилије – *Добриловићи*, старином из Црне Горе. Простиру се у висинској зони 420–1040 m. Подељени су на пет заселака: *Бањски чамац, Тице, Забој, Омар и Мојићевуће*. Основани су на месту са значајним археолошким налазима из средњовековног доба (некрополе на локалитетима Товарница – Грчко гробље и Грчко гробље – испод Лисе стијене). Год. 1921. броје 60 домова и 326 житеља, а 1948. 56 домаћинства и 336 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Николу, Св. Ђорђа и Св. Јована*) и муслиманско, досељено. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Електрично осветљење добијају 1966/67, а водовод је у из-

градњи. Имају осморазредну ОШ "Вук Караџић". Већина мештана запослена је у Прибоју.

ЖИВИНИЦЕ (221 ст.), ратарско-сточарско (7,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долинској страни Лима, десне притоке Дрине, 19 km западно од Прибоја. Припадају К.О. Сјеверин (1.014 ha). Простиру се у висинском појасу 660–700 m. Месно ст. сматра их засеком Сјеверина. Ст. је српско (већина слави *Аранђеловдан* и *Св. Николу*) и муслиманско, досељено из Црне Горе и Херцеговине. После II светског рата бележе мање промене у демографској величини (1948. – 214, 1953. – 214, 1961. – 217, 1971. – 208 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1991). Електричну енергију добијају 1969, а водом се снабдевају преко јавног (сеоског) водовода (46,2% домаћинства), локалних (сопствених) водовода (42,3%) и др. Већина мештана запослена је у Прибоју.

ЗАБРЉЕ (430 ст.), сточарско и воћарско (45,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долинској страни Сутјеске, леве притоке Лима, и падинама Великог бријега (1032 m) и Лисе (1323 m), 29 km западно од Прибоја. Површина атара износи 2.582 ha. Назив села потиче од главног својства географског положаја – лоцирано *за брдом* (иза брда). Простире се у висинској зони 680–900 m. Повезује девет заселака: *Тетање*, *Брениш*, *Лисичину*, *До*, *Дебело брдо*, *Блатину*, *Присој*, *Алуге* и *Јаворје*. Формирано је на месту са археолошким налазима насеља из бронзаног доба (локалитет Велика пећина). Год. 1921. броји 99 домова и 508 житеља, а 1948. 132 домаћинства и 717 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Ђорђа*, *Св. Николу* и *Аранђеловдан*), досељено из Црне Горе и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1 (1991). Струју добија 1971/72, а водом се снабдева већином преко локалних водовода (44,7% домаћинства), из копаних бунара (22,7%) и уличних јавних чесми са водом из посебних извора (12,1%). Сваке год. – 4. јула, приређује се велики *вашар*.

ЗАБРЊИЦА (391 ст.), ратарско-сточарско (61,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (500–1120 m) долинским странама Поблачнице, леве притоке Лима, с обе стране пута ка Устибару поред леве обале Лима, 28 km западно од Прибоја. Површина атара износи 3.569 ha. По предању, име села води порекло од *бриџице* која се користила у свињарству, током стварања насеља главног занимања мештана. Повезује 14 заселака: *Варду*, *Врело*, *Бриџиће*, *Медњицу*, *Пенезиће* (1921. посебно село – 91 дом и 567 житеља, у саставу Сочичке општине), *Муниколе*, *Поље*, *Ријеку*, *Шиљце*, *Долове*, *Борак*, *Кулизе*, *Заградину* и *Љубато-*

виће. Спада у стара насеља. Остаци старије насељености су значајни (насеља из бронзаног доба – XV в. пре нове ере, и гвозденог – VII в. пре нове ере, и некрополе са хумкама на локалитетима Слана вода, Обориште и Двориште цамије). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ђорђа* и *Св. Јована*), староседелачко, и муслиманско. После II светског рата, почев од краја 60-их год. бележи смањен укупне популације (1948. 707, 1953. – 864, 1961. – 880, 1971. – 841 житељ итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,2 (1991). Електричну енергију добија 1970, а водоснабдевање је колективно (24,8% домаћинства у центру села) и индивидуално (остали делови села: сопствени водоводи – 28,1%, уређени извори – 24,8% и др.). Има осморазредну ОШ "9. мај", цамију, МЗ, погон за производњу кожних рукавица и хемијско-техничке заштитне опреме (у саставу "Инкопа" из Прибоја), извор квалитетне киселе воде (постоји могућност флаширања око 100 l дневно) и др.

ЗАГРАДИНА (293 ст.), ратарско-сточарско (46,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долинској страни Поблачнице, леве притоке Лима, у висинском појасу 500–900 m, 28 km ЈЗ од Прибоја. Припада К.О. Забрњица (3.569 ha). Назив води порекло од једне стене – *градине*, око које је основано насеље. Обухвата четири засека: *Липу*, *Јаховину*, *Јелу* и *Месницу*. Месно ст. сматра је засеком Забрњице. Најстала је на месту са значајним траговима раније насељености (остаци насеља из раног гвозденог доба, некропола, римски споменик – стела, и утврђени средњовековни град – *Равански Град*, који се помиње 1444). Год. 1921. броји 68 домова и 332 житеља, а 1948. 84 домаћинства и 382 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Јована* и *Св. Николу*) и муслиманско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1 (1991). Електрично осветљење добија у периоду 1967–1970, а снабдевање водом је индивидуално (уређени извори – 69,8% домаћинства, сопствени водоводи – 15,1% и др.). Има четвороразредну ОШ.

ЗАОСТРО (121 ст.), ратарско-сточарско (61,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на теменима коса које се спуштају према Поблачници, левој притоци Лима, 36 km ЈЗ од Прибоја. Припада К.О. Ритошићи (4.390 ha). Простире се у висинској зони 680–1080 m. Дели се на седам заселака: *Загору*, *Заглавицу*, *Пајевину*, *Столачу*, *Трле*, *Бегову луку* и *Лаповиће*. Од трагова раније насељености значајем се истиче некропола на локалитету Каурско гробље. Год. 1921. броји 75 домова и 345 житеља, а 1948. 40 домаћинства и 235 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Ђорђа*, *Св. Николу* и *Св. Јована*) и муслиманско, већином досеље-

но из Црне Горе и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,2 (1991). Електричну енергију добија у периоду 1967–1970, а снабдевање водом је индивидуално (уређени извори – 97,1% домаћинства, и копани бунари – 2,9%). Има четвороразредну ОШ.

ЈЕЛАЧА (298 ст.), ратарско и воћарско (8,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у изворишту Орашчког потока, десне притоке Рутошке реке, 20 km ЈИ од Прибоја. Припада К.О. Кратово (4.023 ha). Просторно се развија у висинској зони 700–1080 m. Повезује две целине: *Горњу* и *Доњу Јелачу*, са више заселака (*Пешићи*, *Словићи* и др.). Ст. је српско (већина слави *Св. Ђорђа*, *Св. Николу* и *Св. Јована*), претежно досељено из Црне Горе. Од краја 60-их год. XX в. бележи стално смањење броја житеља (1971. – 436, 1981. – 393 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,9 (1991). Струју добијају 1971, а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 61% домаћинства, дворишне чесме – 13,4%, уличне чесме са водом из посебних извора – 12,2% и др.). Има четвороразредну ОШ. Већина мештана запослена је у Прибоју.

КАЛАФАТИ (443 ст.), ратарско и воћарско (3,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (480–820 m) левој долинској страни Лима, десне притоке Дрине, поред вештачке лимске акумулације *Поттећ* (7 km²), 10 km јужно од Прибоја. Површина атара износи 691 ha. Назив је турског порекла, од речи *kalif* – исламских владалаца (*kalifat* – звање, власт и сл.), која је временом модификована у садашње географско име села. Помињу се и под називом *Калафатовићи*. Повезују шест заселака (*Шумани*, *Хазировићи*, *Равине*, *Раван*, *Нуровићи* и *Смрекавац*). Од старина значајна је праисторијска гробница – тумул на локалитету *Бећировићи*. Год. 1921. броје 49 домова и 221 житеља, а 1948. 76 домаћинства и 366 житеља. Ст. је муслиманско, досељено из Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,9 (1991). Струју добијају 1966/67, телефонске везе 1990, а водом се снабдевају преко јавног водовода (60,2% домаћинства), са уређених (15,9%) и неуређених извора (11,5%), уличних јавних чесми са водом из посебних извора (8%) и др. Имају четвороразредну ОШ, МК и др. Већина мештана запослена је у Прибоју, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

КАЛУЂЕРОВИЋИ (245 ст.), ратарско-сточарско (52,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (700–1140 m) планинским странама које се спуштају ка Калуђерској реци, поред пута Пљевља–Рудо, 29 km ЈЗ од Прибоја. Површина атара износи 1.657 ha.

Обједињују осам заселака: *Лисине*, *Застјење* (1921. посебно село – 38 домова и 231 житељ, у саставу Бучевске општине), *Надупоље*, *Баћине*, *Брдо*, *Глог*, *Остојиће* и *Локвице*. Трагови раније насељености су многобројни (праисторијска хумка на локалитету *Вртићи* и средњовековне некрополе *Мраморје*, *Вртићи* и *Манастириште*). Год. 1921. (без садашњег засека *Застјење*) броје 20 домова и 133 житеља, а 1948. 79 домаћинства и 463 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Јована* и *Св. Николу*; *вашир Преображење Господње*), углавном староседелачко. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 2,3 (1991). Струју добијају 1971/72, а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 44,3% домаћинства, уређени извори – 26,6%, копани бунари – 12,7% и др.). Имају четвороразредну ОШ, МЗ, локалну пијацу (пазарни дан – *четвртак*) и др.

КАСИДОЛИ (522 ст.), сточарско и воћарско (14,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (400–880 m) десној долинској страни Поблачнице, леве притоке Лима, у јужном подножју Бич планине (1365 m), 22 km западно од Прибоја. Површина атара износи 2.864 ha. Између атара Херцеговачке Голеше, Батковића и К. налази се део територије (396 ha, 37 ага и 4 m² – "босанско острво у Србији") Републике Српске (БиХ) са Железничком станицом "Саставци". Подељени су на шест заселака (*Замрштен*, *Жирча*, *Раван*, *Поље*, *Радојевићи* и *Саставци*). Основани су на месту са значајним археолошким налазима (праисторијски на локалитетима *Црквине*, *Двориште* и *Клик*, неолитско насеље *Добруковица* и средњовековне некрополе на локалитетима *Грчко гробље*, *Кланац* и *Забрњица* – *Грчко гробље*). Год. 1921. броје 126 домова и 823 житеља, а 1948. 144 домаћинства и 831 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Ђорђа* и *Св. Николу*) и муслиманско, преовлађујуће староседелачко. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,8 (1991). Струју добијају 1970, а водом се снабдевају преко јавног водовода (39,5% домаћинства), са уређених извора (37,6%), из копаних бунара (15,3%) и др. Имају четвороразредну ОШ, МЗ, пошту (1987) и др. Већина мештана запослена је у Прибоју.

КРАТОВО (349 ст.), ратарско и воћарско (8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Рутошке реке, десне притоке Лима, 17 km ЈИ од Прибоја. Површина атара износи 4.023 ha. Просторно се развија у висинској зони 600–920 m. Дели се на више засека (*Орашац*, *Оштрик*, *Караула* и др.). Спада у стара насеља. Помиње се средином XVI в. Остаци раније насељености су многобројни и значајни (трагови насеља из неолитског и гвозденог доба на локалитетима *Шћеповићи*, *Кула* – *Градац* и *Караула*,

остаци турске осматрачнице и хана, манастира Кратово из XVI в. и сл.). Год. 1921, када улази у састав општине Рутошке у Нововарошком срезу, броји 84 дома и 473 житеља, а 1948. 55 домаћинстава и 305 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Николу, Св. Стефана* и *Св. Луку*), претежно стариначко. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,8 (1991). Електричну енергију добија 1970/71, а водом се снабдева највећим делом преко јавног водовода (75% домаћинстава) и из копаних бунара (13%). Има осморазредну ОШ "Радомир Пајевић", МЗ, здравствену амбуланту, локалну пијаци (пијачни дан – *среда*) и др. Већина мештана запослена је у Прибоју.

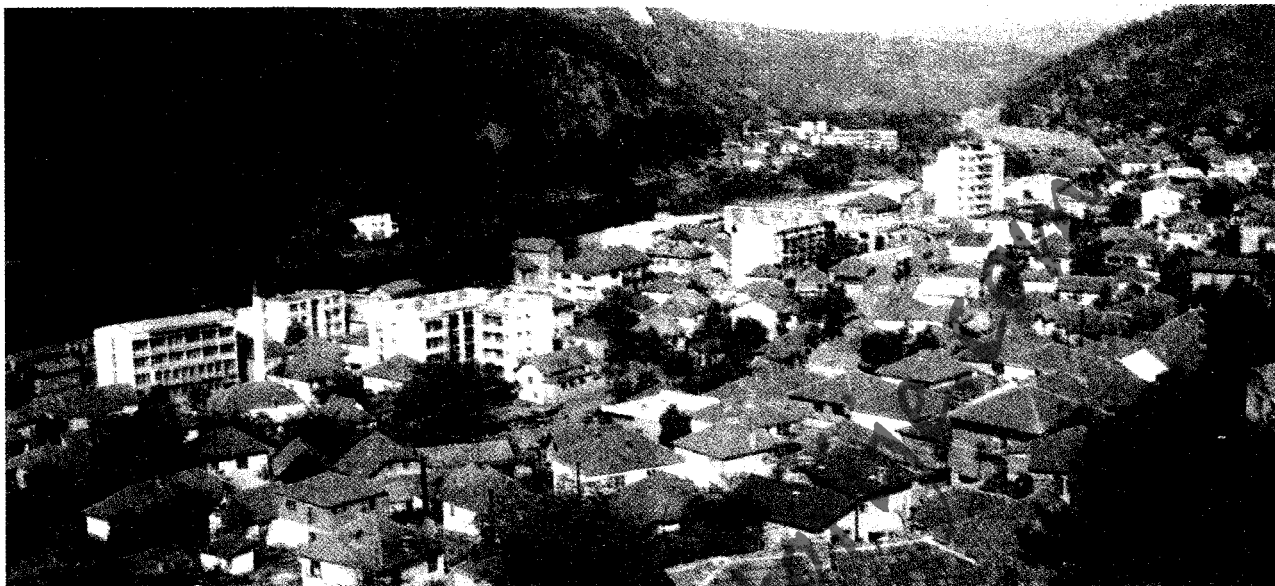
КРЊАЧА (305 ст.), сточарско (71,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на планинским странама које се стрмо спуштају ка токовима Тмуше и понорнице Понора, с обе стране пута Пљевља–Рудо, 43 km ЈЗ од Прибоја. Површина атара износи 4.425 ha. Просторно се развија у висинском појасу 1040–1240 m. Обухвата три засеока: *Ограде, Глог* и *Равну Крњачу*. Данашње село формирано је у близини остатака римског пута (на превоју ка Пљевљима). Год. 1921. броји 55 домова и 328 житеља, а 1948. 111 домаћинстава и 730 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Ђорђа, Св. Јована* и *Св. Николу*), највећим делом староседелачко. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 2,7 (1991). Електрифицирана је 1977/78, а водом се снабдева већином преко сопствених водовода (62,3% домаћинстава) и из копаних бунара (26,3%). Има четвороразредну ОШ, традиционалне вашаре (трају три недеље у августу) и др.

КУКУРОВИЋИ (182 ст.), сточарско (70,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долиној страни Поблачнице, леве притоке Лима, у јужном подножју Градине (1337 m), 41 km ЈЗ од Прибоја. Припадају К.О. Сочице (3.722 ha). Простиру се у висинском појасу 800–1160 m. Повезују седам заселака: *Мустафин гроб, Лучицу, Гај, Жидовиће, Милошиће, Раван* и *Раповић*. Од трагова старије насељености значајем се истичу неолитско насеље *Жидовска Градина* из 3200. год. пре нове ере и средњовековна некропола на локалитету *Мраморје* – 26 стећака. Год. 1921. броје 74 дома и 327 житеља, а 1948. 81 домаћинство и 468 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Јована, Св. Николу, Св. Ђорђа* и *Томиндан*) и муслиманско, углавном староседелачко. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,3 (1991). Електрично осветљење добијају у периоду 1967–1970, а водоснабдевање је индивидуално – уређени извори (46,8% домаћинстава), копани бунари (22,6%), сопствени (гравитациони) водоводи (19,4%) и др. Имају четвороразредну ОШ.

МАЖИЋИ (398 ст.), сточарско и воћарско (16,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600–1080 m) левој долиној страни Лима, десне притоке Дрине, 13 km јужно од Прибоја. Површина атара износи 1.563 ha. У источном делу атара налази се брана и део лимске вештачке акумулације *Поттећ* (7 km²). Обухватају 11 заселака: *Парлог, Дрчеле, Кокошице, Орашје, Рудину, Страну, Градину, Шалипуре, Осредак, Јевренку* и *Беновиће*. Спадају у стара српска села. Почетком XIII в. носе назив *Ораховица*, а садашњи добијају у XVI в. Помињу се у Студеничком типiku (1207–1215). Остаци старина су многобројни (насеље *Гребље* из раног гвозденог доба – VIII в. пре нове ере, праисторијске хумке, некрополе, манастир Ораховац са црквом *Св. Ђорђа* у рушевинама од 1743. и сл.). Год. 1921. броје 53 домова и 312 житеља, а 1948. 73 домаћинства и 477 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ђорђа, Св. Јована, Аранђеловдан* и др.), староседелачко. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,7 (1991). Струју добијају 1970/71, телефонске везе 1979, а водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи – 37% домаћинстава, неуређени извори – 31,1%, уређени извори – 26,9% и др.). Имају четвороразредну ОШ, МЗ и др. Већина мештана запослена је у Прибоју.

МИЛИЈЕШ (717 ст.), ратарско-сточарско (8,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долиној страни Лима, десне притоке Дрине, 14 km ЈЗ од Прибоја. Површина атара износи 960 ha. Простире се у висинској зони 720–920 m. Обухвата два засеока: *Врбову* и *Грбовицу*. Од старина значајне су праисторијске хумке (локалитети *Врбова* и *Гумно*) и средњовековне некрополе (*Брдо* и *Змијињак* – Грчко гробље). Год. 1921, када се наводи под именом *Милијеши*, броји 85 домова и 378 житеља, а 1948. 91 домаћинство и 496 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Николу, Св. Ђорђа* и *Пантелијевдан*) и муслиманско, досељено претежно из Црне Горе и Босне. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Струју добија 1965/66, а водом се снабдева преко јавног водовода (43,2% домаћинстава), сопствених (локалних) водовода (29,1%), са уређених извора (13,1%) и др. Има четвороразредну ОШ и др. Већина мештана запослена је у Прибоју, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ПЛАШЋЕ (108 ст.), ратарско-сточарско (63,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама Поблачнице, леве притоке Лима, 32 km ЈЗ од Прибоја. Припада К.О. Ритошићи (4.390 ha). По предању, назив потиче од пластова сена – *плашћа*. Простире се у висинском појасу 580–1100 m. Обухвата пет заселака: *Гођевину, Петковину, Накрајницу,*

Панорама Прибоја

Крајчиновиће и *Доње Крајчиновиће*. Од старина значајна је хумка на локалитету Долац. Год. 1921, када се помиње под називом *Плашче* (под којим је уписано и на неким топографским картама), броји 72 дома и 321 житеља, а 1948. 46 домаћинстава и 239 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа* и др.), староседелачко. Индекс (i_s) демографског старења 1991. год. износи 1,8. Електрично осветљење добија у периоду 1967–1970, а водом се снабдева преко локалних (гравитационих) водовода. Има МЗ "Крајчиновићи" и др.

ПОЖЕГРМАЦ (277 ст.), ратарско-сточарско (25,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (680–920 m) теменима коса које се спуштају ка Жирачком потоку, десној притоци Љутине, 26 km ЈЗ од Прибоја. Припада К.О. Касидоли (2.864 ha). Обухвата више заселака (*Окрајак*, *Захраст* и др.). Год. 1921. броји 55 домова и 245 житеља, а 1948. 82 домаћинства и 412 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа*, *Св. Николу* и др.) и муслиманско, највећим делом досељено из Црне Горе и Босне. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,7 (1991). Електрично осветљење добија 1970/71, а водом се снабдева преко сопствених водовода (73% домаћинства), са уређених (23%) и неуређених извора (4%).

ПРИБОЈ (22.137 ст.), градско насеље и центар истоимене општине (553 km², 33 насеља и 35.951 ст.), у северном делу Полимља, предео не целине око тока Лима, десне притоке Дрине, 105 km ЈЗ од Ужица и 286 km ЈЗ од Београда. Ложиран је на (389 m) обалама Лима (L=220 km, од тога на територији Србије 66 km, Републике Српске 4 km и Албаније 150 km; F=5.784

km², од тога на територији Србије 3.063 km²), претежно на левој страни и алувијалној тераси, с обе стране савременог пута Београд–Ужице–Подгорица и железничке пруге Београд–Бар. Географске координате су 43°35' с.г.ш. и 19°32' и.г.д. Површина градског грађевинског подручја, по актуелном ГУП-у из 1985, износи 608 ha, а катастарска 610 ha. Географско име града, по предању, води порекло од назива утврђења – *Прибор*, које је подигао Мехмед II Освајач, а не треба искључити могућност да је повезано и са сточарским зимовницима (*прибоји* – зимски сточарски станови). Урбаним склопом повезује две главне физиономске целине: *Стари град* и *Нови Прибој* (некада *Колонија*, *Насеље ФАП* или *Насеље*). Одликује се знатном урбанистичком и комуналном опремљеношћу (први водовод добија 1885. – савремени централни водоводни систем, који користи изворску воду – *Челице* 25 l/sec., *Бучевац* 12 l/sec., *Сокоћевина* 5 l/sec., *Марконози* 3 l/sec. и *Бјеличковица* 2 l/sec., канализациону мрежу 1987; први телеграф 1865; струју 1. маја 1945; први послератни ГУП 1960; прву ТВ релејну станицу 1963; савремену железничку пругу Београд–Бар – први пут воз пролази 29. маја 1976; градски парк 4 ha; два гробља – православно и муслиманско и др.). Ст. је национално и конфесионално мешовито (*вашиар Видовдан*): православно – српско и црногорско, и муслиманско, староседелачко и досељено пре I и II српског устанка и после II светског рата из различитих делова централне Србије, Црне Горе и Босне и околних села и градова. Индекс (i_s) демографског старења 1991. год. износи 0,2. Цамија, чији је ктитор Махмут-бег, у *Старом граду* подигнута је 1880, а православни храм – спомен костурница борцима палим у I светском рату,

посвећен Св. кнезу Лазару 15. септембра 1940. год. П. спада у старе српске трговачке градове. Под називом *Јагат* (по истоименом утврђењу које се наводи и под именом *Заслон Бишћански*) помиње се 1444. и 1485. год. у катастру Босанске нахије, а под данашњим називом у XVI в. и касније. Настао је на раскрсници Босанског (Сарајево–Нови Пазар) и Дубровачког пута (Дубровник–Ужице), територији на којој се налазе значајни остаци раније насељености (утврђени град *Јагат* на Бићу, праисторијска некропола са хумкама на локалитету Мостина, неолитско насеље *Челина* – око 2800–3000. год. пре нове ере, некропола на месту Побрежје, некропола са хумкама на локалитету Јармовац – Калуђерско поље, манастирски хан на Јармовцу из друге половине XIX в. и сл.). У XX в. бележи динамичан популациони развој, нарочито од краја 50-их и почетка 60-их год. (1921. – 220 домова и 1.050 житеља, 1948. – 1.549, 1961. – 5.490, 1971. – 13.034 житеља итд.). Има три осмозразредне ОШ ("Бранко Радичевић", "Вук Караџић" и "Десанка Максимовић"), две СШ (гимназију – основана 1946, и електро-машинску – почела са радом 1962), Вишу политехничку школу (одељење из Београда), Дом културе "Пиво Караматијевић" (1967), Завичајни музеј (1991), "Лимске вечери поезије" (одржавају се у октобру од 1969), "Лимске вечери дечје поезије" (приређују се у априлу од 1979), лист "Прибојске новине" (први број изашао 25. маја 1977), станицу "Радио Прибој" (емитовање програма почело 29. априла 1978), Дом здравља са болницом, пошту, ветеринарску станицу, пијаци (пазарни дан – *петак*) и др. Носиоци привредног развоја су многобројна предузећа, од којих већи значај имају: фабрика привредних аутомобила "ФАП" (основана 1953), ХЕ "Потпећ" (почела са радом 1960, снаге 51 MW), фабрика за израду делова од пластичних маса "Полиестер" (1962), хемијска индустрија "Епоксид", текстилна индустрија "Инкоп", ТП "Братство јединство", угоститељска предузећа "Бић" и "Пим" и др.

ПРИБОЈСКА ГОЛЕША (305 ст.), сточарско (42,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (680–1100 m) планинским странама које се спуштају ка Шалипурској реци, у јужном подножју Кијеваче (1220 m), 18 km ЈЗ од Прибоја. Површина атара износи 2.767 ha. Подељена је на седам заселака: *Потоке* (1921. посебно село – 39 домова и 184 житеља, у саставу Прибојске општине), *Растину*, *Одају*, *Лужину*, *Шаруље*, *Ријеку* и *Шалипуре*. Убраја се у средњовековна српска насеља. Остаци раније насељености су многобројни: праисторијске хумке (локалитети Гумно и Голешко брдо), средњовековна некропола Грчко гробље (30 стећака) и црква из XVI–XVII в., која је и данас активна, на месту Пустиня. Год. 1921, када чини једно насеље – *Голеша*, са данас посебним селом

Херцеговачка Голеша, броји 72 дома и 534 житеља (без засеока *Потоци*), а 1948. као самостално насеље 119 домаћинстава и 717 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Јована* и *Св. Николу*) и муслиманско, преовлађујуће староседелачко. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,8 (1991). Електричну енергију добија 1978/79. телефонске везе 1997, а водом се већином снабдева из копаних бунара (49% домаћинстава) и са уличних јавних чесми (25%) које добијају воду из посебних извора. Има МЗ и др.

ПРИБОЈСКЕ ЧЕЛИЦЕ (167 ст.), воћарско и сточарско (7,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (620–1020 m) десној долиној страни Лима, десне притоке Дрине, између Великог Оштрика (1283 m), Вијенца (1087 m) и Бјеличковице (1003 m), 17 km ЈИ од Прибоја. Површина атара износи 1.302 ha. У јужном делу атара налази се брана и део лимске вештачке акумулације *Потпећ* (7 km²). По предању, име села је зоогеографског порекла – од *чела* (пчела). Обухватају пет заселака (*Међи до*, *Ђуровац*, *Гудуре*, *Витковац* и *Друелићи*). Основане су у зони распрострањења значајних трагова старије насељености (насеље из раног гвозденог доба, средњовековни утврђени град *Оштрик* који се помиње 1444, испоснице – Велика пенина и др.). Год. 1921, када се наводе под именом *Челице* у саставу Бистричке општине среза Нововарошког, броје 43 дома и 315 житеља, а 1948. 29 домаћинстава и 144 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ђорђа*, *Св. Јована* и др.; *вашиар Преображење Господње*), досељено претежно из Црне Горе и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,7 (1991). Струју добијају 1966/67, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари – 86,7% домаћинстава, и извори – неуређени 8,9% и уређени 4,4%). Имају четвороразредну ОШ. Већина мештана запослена је у Прибоју.

РАЧА (1.277 ст.), приградско ратарско-сточарско (2,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (380–820 m) десној долиној страни Лима и левој страни његове притоке Увца ($L=119$ km, $F=1.334$ km²), 13 km северно од Прибоја. Површина атара износи 3.872 ha. Подељена је на шест заселака: *Јелав*, *Ђаву*, *Луниће*, *Мраморје*, *Кутловац* и *Увац*. Од старина значајни су остаци турске карауле. Год. 1921. броји 100 домова и 625 житеља, а 1948. 144 домаћинства и 848 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Јована*, *Св. Ђорђа* и *Аранђеловдан*), стариначко и досељено из Црне Горе пре I и II српског устанка и околних села после II светског рата. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,4 (1991). Струју добија 1965/66, а водом се снабдева већином преко локалних (сопствених) водовода (73,8% домаћинстава). Има

МЗ, погон "ФАП"-а (пресерај), два погона "Полиестера" (производе седишта и сл.) и др. Већина мештана запослена је индустријским погонима у Прибоју, а аграром се баве као допунском делатношћу.

РИТОШИЋИ (434 ст.), сточарско и воћарско (58,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на северним падинама Градине (1354 m) и десној долиној страни Поблачнице, леве притоке Лима, 35 km ЈЗ од Прибоја. Површина атара износи 4.390 ha. Простиру се у висинској зони 840–1060 m. Обухватају четири засеок (Локва, Загора, Ритошићи и Жин). Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Николу, Аранђеловдан, Мратиндан* и др.), досељено већином из Црне Горе. После II светског рата извесно време имају више мештана него данас, а од краја 60-их год. бележе смањење укупне популације (1948. – 908, 1953. – 1.072, 1961. – 1.111, 1971. – 1.019, 1981. – 856 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,3 (1991). Струју добијају 1978/79, а водом се углавном снабдевају преко сопствених водовода (50,8% домаћинства), са уређених извора (34,4%) и из копаних бунара (13,3%). Четвороразредна ОШ затворена је због мањка ученика.

СЈЕВЕРИН (572 ст.), ратарско и воћарско (3,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (380–560 m) левој долиној страни Лима, десне притоке Дрине, поред савременог пута Прибој–Рудо, 19 km западно од Прибоја. Површина атара износи 1.014 ha. Припада старим насељима. Историјским значајем истичу се средњовековна некропола на локалитету Грчко гробље и црква Св. архангела Михаила из XV в. Помиње се 1444. год. у повељи Алфонса III – краља Арагонског. Год. 1921, када се наводи под именом *Северин*, броји 447 домова и 233 житеља, а 1948. 46 домаћинства и 240 житеља. Ст. је српско (слави *Аранђеловдан, Св. Николу, Св. Ђорђа* и др.) и муслиманско, досељено највећим делом из Црне Горе и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Електрично осветљење добија 1967, а водом се снабдева преко јавног (сеоског) водовода (86% домаћинства), сопствених водовода (7,6%) и др. Има осморазредну ОШ и МЗ. Већина мештана запослена је у Прибоју, а пољопривредом се баве као допунском активношћу.

СОЧИЦЕ (376 ст.), ратарско-сточарско (42% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (680–1100 m) планинским странама које се спуштају ка току Социце, леве притоке Поблачнице, 40 km ЈЗ од Прибоја. Површина атара износи 3.722 ha. По предању, име потиче од *истоименог водотока* на чијим долиним странама је формирано село. Обједињују два засеок:

Раван и Доње село. Год. 1921. броје 96 домова и 572 житеља, а 1948. 84 домаћинства и 433 житеља. Ст. је српско (већина слави *Св. Јована и Ђурђица*), досељено из Црне Горе и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,4 (1991). Електрично осветљење добијају у периоду 1967–1970, а водом се снабдевају већином преко сопствених (гравитационих) водовода (35,5% домаћинства), са уређених извора (32,3%) и уличних јавних чесми са водом из посебних извора (18,3%).

СТРМАЦ (331 ст.), ратарско-сточарско (66,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на планинским странама које се спуштају ка току Тухова, десне притоке Радојне, 37 km западно од Прибоја. Површина атара износи 3.569 ha. Назив, по предању, потиче од главног топографског својства терена на коме је основано насеље – на *стрмини*. Простире се у висинској зони 660–1100 m. Подељен је на осам заселака (*Милановићи, Смаиловићи, Синановићи, Бубетићи, Вукосавина, Страшковићи, Чепалије и Ријека*). Убраја се у стара српска села. Помиње се 1444. год. у повељи Алфонса III – краља Арагонског. Од старина значајне су праисторијске хумке на локалитетима Локве, Брдо и Бојиште. Год. 1921. броји 82 дома и 492 житеља, а 1948. 108 домаћинства и 677 житеља. Ст. је национално мешовито – српско (слави *Св. Николу и Св. Јована*) и мањим делом муслиманско, досељено из Црне Горе и Босне. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,2 (1991). Струју добија 1978/79, а водоснабдевање је колективно (јавни или сеоски водовод – 51,5% домаћинства) и индивидуално (уређени извори – 28,9%, неуређени извори – 9,2% и др.). Има четвороразредну ОШ, МЗ и др.

ХЕРЦЕГОВАЧКА ГОЛЕША (675 ст.), сточарско и воћарско (24,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600–920 m) долиним странама Љутине, десне притоке Поблачнице, с обе стране асфалтног пута Пљевља–Устибар, 27 km ЈЗ од Прибоја. Површина атара износи 2.591 ha. Између атара Х.Г., Батковића и Касидола налази се део територије (396 ha, 37 ari и 4 m² – "босанско острво у Србији") Републике Српске (БиХ) са Железничком станицом "Саставци". Име села води порекло од регионалне припадности досељеника – из *Херцеговине*, и преовлађујућег геоморфолошког својства њиховог старог завичаја – *голет*, крш и сл. Обједињује пет заселака: *Пољану, Кулу, Хуловиће, Обарак и Подожаљ*. Од старина значајни су остаци праисторијске хумке, средњовековне некрополе и др. Год. 1921, када чини једно насеље – *Голеша*, са данас самостлним селом Прибојска Голеша, броји 72 дома и 534 мештана (без засеок *Потоци* – сада припадају Прибојској Голеша), а 1948. као самостално

насеље 132 домаћинства и 817 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Николу, Св. Ђорђа* и др.), досељено из Херцеговине и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1 (1991). Струју добија 1972, а водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 46,1% домаћинстава, неуређени извори – 30,9%, копани бунари – 17,3% и др.). Има четвороразредну ОШ, МЗ и др.

ЦРНУГОВИЋИ (187 ст.), ратарско-сточарско (56,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долиној страни Поблачнице, леве притоке Лима, 27 km западно од Прибоја. Припадају К.О. Батковић (1.745 ha). По предању, назив је родовског порекла – од презимена фамилије – *Црнуговић*, досељене из Црне Горе. Просторно се развијају у висинској зони 580–940 m. Деле се на три засека (*Оландић, Репушевић и Батровић*). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ђорђа* и др.) и муслиманско, досељено из Црне Горе и Босне. После II светског рата, почев од краја 60-их год. бележе смањење броја житеља (1948. – 251, 1953. – 311, 1961. – 323, 1971. – 304 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,3 (1991). Струју добијају 1971/72, а водоснабдевање је индивидуално (уличне јавне чесме са водом из посебних извора – 45,3% домаћинстава, сопствени водоводи – 43,4% и др.). Имају четвороразредну ОШ.

ЦРНУЗИ (434 ст.), приградско ратарско и воћарско (6,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (400–880 m) левој долиној страни Лима, десне притоке Дрине, 4 km ЈЗ од Прибоја. Површина атара износи 674 ha. Назив је словенског порекла, од речи *чернузи* – црни дуд. Повезују две физиономске целине: *Горње* и *Доње Црнузе*. Од старина значајем се истичу праисторијске хумке и средњовековна некропола на локалитету Грчко гробље. Год. 1921. броје 57 домова и 317 житеља, а 1948. 73 домаћинства и 383 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Николу, Св. Јована* и др.) и муслиманско, махом досељено из Црне Горе и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Струју добијају 1967, а водом се снабдевају преко локалних водовода (53,2% домаћинстава), јавног (сеоског) водовода (31,5%) и са уређених извора (15,3%). Већина мештана запослена је у Прибоју, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ЧИТЛУК (328 ст.), приградско (0,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на левој долиној страни Лима, десне притоке Дрине, 7 km јужно од Прибоја. Површина атара износи 124 ha. Назив насеља је турског порекла – *читлук*, турски посед, имање на коме су радиле чифчије. Простире се у висинској зони

390–600 m. Основан је на месту са траговима старије насељености (праисторијске хумке). Настао је током турске окупације. Год. 1921. броји 42 дома и 236 житеља, а 1948. 50 домаћинстава и 245 житеља. Ст. је муслиманско, углавном староседелачко. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Електрично осветљење добија 1965/66, а водом се највећим делом снабдева преко локалних водовода (73,6% домаћинстава) и из копаних бунара (8,8%). Већина мештана економску егзистенцију остварује у Прибоју ("ФАП", "Полиестер" и др.).

ПРИЗРЕН

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у укуп. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	95	35.3	64.7	24.9	39.9	289.2	209.8	27.4	39.8
1971.	1	95	37.5	62.5	23.0	34.9	340.9	187.9	26.7	25.0
1981.	1	95	40.5	59.5	20.5	30.4	372.5	197.0	28.0	17.9
1991.	1	95	46.0	54.0	18.1	31.0	-	-	-	-

АТМАЋА (1.248 ст.), ратарско (58,02% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (370 m) дну Призренске котлине, у Призренском пољу, западно од регионалног пута Призрен–Ђаковица–Пећ и железничке пруге Призрен–Метохија (Клина), 6,5 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 469 ha. Сматра се да је настала од српског средњовековног насеља *Тмава* (помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана), поред кога се налазило и насеље *Млачно*, које је истом повељом уступљено Призренској митрополији у замену за села Врбичане и Поуско, као и друге митрополијске поседе припојене властелинству Душанове задужбине. У време турске владавине била је у саставу Малохочког барјака. Током 70-их год. XIX в. броји 8 арбанашких кућа (5 муслиманске и 3 католичке), 1913. 88 житеља, а 1921, када се наводи под називом *Атмаца*, 18 домова и 120 житеља. Ст. је албанско, а црногорски живаљ расељен је током 60-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електричну енергију добија средином 60-их год. XX в. Има четвороразредну ОШ, цамију и др.

БЕЛОБРОД (998 ст.), ратарско-сточарско (15,59% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (1000 m) алувијалној и нижим терасама са десне стране Плавске реке, у шарпланинској жупи Опље, 17 km ЈЗ од Призрена. Површина атара износи 436 ha. Помиње се и под називом *Белобрад*. Током 70-их год. XIX в. броји 40 муслиманских кућа, 1913. 321 житеља, 1921. 40 домова и 232 житеља, а крајем пете и почетком шесте деценије XX в. обједињује три махале са 50 кућа у

саставу родова Чафлеша, пореклом из Кукса на Дри-му у северној Албанији, Баџак, чији су преци досељени из северне Албаније етапно (преко села Крајка у Призренском Хасу), и Садикај (досељени из околине Скадра). Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрифициран је крајем 60-их год. XX в. Има осморазредну ОШ "Сезаир Сури", џамију и др.

БИЛУША (1.363 ст.), сточарско-ратарско (23,54% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (580–620 m) пространом платоу нижих језерских тераса усечених у СЗ падине Шар планине (2747 m) изнад равничарског дела долине Призренске Бистрице, у јужном делу Призренске котлине, 9,5 km ЈЗ од Призрена. Површина атара износи 983 ha. Први пут се помиње 1308/09. у повељи краља Милутина којом се манастир Св. Димитрија у Б. "са селом и заселијама и всеми правинами", заједно са манастиром Св. Никите у Бањанима (скопска Црна Гора), прилаже хиландарском пиргу у Хрусији на Атосу (Света Гора). Овај прилог је 1348. потврдио цар Душан. Дародавци – Срби, из Б. наводе се у Поменику манастира Св. Тројице код Муштушта, који се води од 1465. год. Код насеља се налазила испосница на локалитету Калуђерски крш, у пећини на литицама Брутске планине. У турском периоду била је у саставу Љубињског барјака, када је од краја XVII в. због граничног положаја са Опољском жупом била је изложена исламизацији и "арбанашењу". Током 70-их год. XIX в. броји 80 муслиманских кућа, углавном српског порекла (у овој фази "арбанашење" Срба је у завршној фази), 1913. 587 житеља, а 1921. 105 домова и 485 житеља. Ст. је албанско. Српски живаљ расељен је током 80-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија крајем 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода. Има осморазредну ОШ, џамију и др.

БЉАЧ (1.415 ст.), сточарско-ратарско (14,33% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1080–1140 m) излазу долине Плавске реке у дно Опољске корутине, у шарпланинској жупи Опоље, 14,5 km јужно од Призрена. Површина атара износи 968 ha. Обједињује три махале. У атару су очувани топоними српско-словенског порекла: Ласкар (Лескар), Штава (Пашњак) и Веришта. Помиње се током 70-их год. XIX в. са 70 муслиманских кућа, међу којима се посебно наводи група кућа у махали *Прифтај* (*Попова махала*) са остацима сеоске цркве. Год. 1913. броји 420 житеља, 1921. 54 дома и 380 житеља, а средином XX в. 68 кућа са родовима Кокарај (Исуфај, Аџај и Кокорај), Прифт (Белај и Хусај) и Шурхај. Ст. је албанско, пореклом из северне Албаније, одакле је етапно досељавано преко

ђаковичке Малесије, околине Суве Реке и села Врбнице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрифициран је крајем 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода. Има осморазредну ОШ "Ганимете Тербеши" и др.

БРЕЗНА (2.465 ст.), ратарско-сточарско (12,45% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (980–1060 m) површи изнад *Опољског* (*Брезничког*) језера, у подножју Коритника (2395 m) и западном делу шарпланинске Опољске жупе, 20,5 km ЈЗ од Призрена. Површина атара износи 912 ha. У атару се налази *Опољско* (*Брезничко*) језеро настало на карстификованом терену северног дела Лопушког поља (крајем дилuviјума подземно отиче ка СИ, где се његове воде јављају код села Послиште – *Послишко врело*, и ка СЗ где избија код села Врбнице – *Врбничко врело*, па је од хидрографског значаја не само за околна опoљска, већ и за друга насеља у подримском делу Призренске котлине; у плеистоцену је комуницирало са језером у Гори које је пресушило). Средином XX в. повезује три махале (135 кућа) са родовима Пировић, Паркач, Зуифелар, Кочај, Лецај. Корита, Марукет и Гуца (само неки од њих знају своје порекло – северна Албанија). Развалине цркве Св. Јована, над којом је подигнута џамија, и топоними Голо Брдо, Лопушник, Забел, Љугу Кишес (Црквени До) и други указују на ранију српску насељеност. Помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана са насељима Буча (Бучје) и Плава. Током 70-их год. XIX в. броји 130 муслиманских кућа, 1913. 840 житеља, а 1921. 108 домова и 590 житеља. Ст. је претежно албанско (1981. – 99,7%). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија крајем 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода (каптирани извори у суподини Коритника).

БРОДОСАВЦЕ (2.999 ст.), ратарско-сточарско (13,92% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (1120–1200 m) алувијалној тераси и плавини дуж које се махале нижу у дужини од 1,5 km, у доњем делу долине Грбатовачке реке, 16,5 km јужно од Призрена. Површина атара износи 1.434 ha. Положај на контакту дна и пространог високопланинског залеђа Опољске корутине условио је рани развој ратарства, воденичарства и планинског сточарства и пресудно утицао да Б. постане локално средиште и највеће насеље шарпланинске жупе Опоље (законом усвојеним у Скупштини Републике Србије 1990. основана је општина Опоље са седиштем у Б. која се због опструкције Албанана није конституисала). Средином XX в. обједињује 12 махала са 188 кућа (*Чин*, *Даш*, *Бабахасан*, *Имам* или *Опа*, *Чапљак*, *Тумај*, *Дурај*, *Дедај*, *Корлаћ*, *Кути*,

Шифта и Ђузел). Родови у махалама су пореклом из Мата и других крајева Албаније, Ђаковичког и Призренског Хаса, Скопске котлине и Турске (неки од родоначелника су досељени првих деценија XVI в., а за три рода – 37 кућа, није утврђено порекло). У прошлости је Б. припадала и махала *Куклибег* (данас самостално насеље). Први пут се помиње 1326. у повељи краља Стефана Дечанског Призренској епископији. Из српског средњовековног доба датирају рушевине цркве (постоји веровање да је била манастир). У селу и његовој непосредној околини је турски феудалац Кукли-бег (фанатични прогонитељ Срба и искоренитељ хришћанства) почетком XVI в. подигао градић *Зиново* и двор у Бегљару, које је разорио скадарски Махмуд-паша Бушатлија. До пред крај турске владавине главном занимање мештана било је сточарство. Када је ова привредна грана скоро сасвим опала у суседној Гори пред учесталим пљачкашким походима Љумљана и када су се Горанци масовно одали печалбарству, Арбанаси из Љуме су насрнули на Б. (у пљачкашком походу пред I балкански рат опљачкали су 2,2 хиљ. оваца и убили 22 житеља) и друга ополска села. Због опадања сточарске привреде и знатног пораста броја мештана из Б. се последњих деценија турске владавине одлазило на рад у Турску, Македонију и Грчку, а након I и II светског рата у градове Србије (највише у Београд), Косова, Метохије и Македоније. Исељавања у Турску мањег обима било је после I и II светског рата. Током 70-их год. XIX в. броји 130 муслиманских кућа, а 1913. год. 1.079 житеља (1921. 158 домова и 844 житеља итд.). Ст. је албанско. Српски живаљ расељен је током 70-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија почетком 60-их год. XX в., а после II светског рата спроведена је канализациона и водоводна мрежа (први водовод кроз Б. до касабе *Зиново* изградио је Кукли-бег почетком XVI в.). Има осмозразредну ОШ "29. новембар", СШ, цамију, дом културе, здравствену станицу, пошту и више приватних предузећа.

БРУТ (1.319 ст.), сточарско-ратарско (15,99% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, присојног положаја на (1060–1120 m) алувијалној равни и нижим терасама са десне стране Главске реке, у шарпланинској жупи Опоље, 13 km ЈЗ од Призрена. Површина атара износи 842 ha. Малим ртастим узвишењем подељен је на два физиономска дела (*Домна* и *Брут*) са седам збијених махала. Током 70-их год. XIX в. броји 95 муслиманских кућа, 1913. 715 житеља, 1921. 70 домова и 450 житеља, а средином XX в. 80 кућа (родови Домна, Пиларије, Гуца, Усуле, Кастраре и Оцалар; само неки од њих знају своје порекло – северна Албанија и село Билуша). Ст. је албанско. По предању, мештани су ме-

шовитог српско и арбанашког порекла. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрифициран је крајем 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода. Има осмозразредну ОШ.

БУЗЕЦ (366 ст.), сточарско-ратарско (30,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, северно од локалног пута (на 1090 m а.в.) Бродосавце–Белоброд, у шарпланинској жупи Опоље, 15 km ЈЗ од Призрена. Површина атара износи 127 ha. На неким топографским картама означен је и под називом *Бузез*. Помиње се 1348. под именом *Бозовци* у Арханђелској повељи цара Душана, на међи са ишчезлим насељем *Јеленац* (верује се да је село Капра преузело његов назив; карпа у преводу значи јелен). Током 70-их год. XIX в. наводи се под именом *Бозец* као муслиманско село са 10 кућа, коме су прикључене и издвојене махале *Пиларија* (20 кућа) и *Беглере* (10 кућа). Год. 1913. броји 103 житеља, а 1921. када се помиње као *Бузес*, 11 домова и 74 житеља. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електричну енергију добија крајем 60-их год. XX в.

БУЧА (913 ст.), сточарско-ратарско (8,84% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју окомитих ламина Коритника (2395 m) и близини Опољског језера, у западном делу шарпланинске жупе Опоље, 22,5 km ЈЗ од Призрена. Површина атара износи 458 ha. Помиње се и под именима *Буче* и *Бучје*. Простире се у висинској зони 1020–1100 m. Обједињује два физиономска дела: *Бучу* и *Лапушки хан*. Помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана са међама ка поседима Призренске митрополије. Током 70-их год. XIX в. броји 30 муслиманских кућа, 1913. 375 житеља, 1921. 38 домова и 269 житеља, а средином XX в. 65 кућа (родови Ђућур или Берише и Краснић или Марићи, који не знају своје порекло, и род Скора, чији су преци досељени из Драча у Албанији; за ове родове карактеристична је промена имена под утицајем албанизације). Ст. је претежно албанско (1981. – 99,6%). Српски живаљ расељен је до почетка 80-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електрично осветљење добија крајем 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода.

ВЕЛЕЖА (865 ст.), ратарско и воћарско (65,98% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (358 m) алувијалној тераси са десне стране Коришке реке, леве притоке Топлуге, и дну Призренске котлине, у Љубижданском пољу и равничарском делу Подрима, 9,5 km северно од Призрена. Површина атара износи 263 ha. Спада у стара насеља. Између В. и су-

седног села Шпинадије налазе се остаци старе цркве Св. Пречисте. Помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана са имањем Тодора Лепића, црквом у Бериславцима и "с двором у Призрену и с купљеницима", у Поменику манастира Св. Тројице код Муштушта, који се води од 1465, и касније. У време турске владавине припадала је Сухоречком барјаку. Током 70-их год. XIX в. броји 8 православних и 3 арбанашке католичке ("латинске") куће, 1913. 188 житеља, 1921. 17 домова и 140 житеља, а почетком 70-их год. XX в. 50 кућа Албанаца католика и 3 куће Албанаца муслимана. Садашње ст. је албанско, досељено у XVIII и почетком XIX в. из северне Албаније (фисови Шаља и Морина). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија средином 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода. Има осморазредну ОШ "Зеф Љуш Марку" и др. Производња поврха тржишно је оријентисана.

ВЛАШЊА (906 ст.), ратарско (32,39% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (320–340 m) равничарском терену (Арата Серит – Градске њиве) и контакту са кречњачко-флишном гредом, у Призренској котлини, 6,5 km западно од Призрена. Површина атара износи 589 ha. Помиње се и под називом *Влашина*. Назив упућује на *влашку* основу коју је имало више насеља у Подрими, а посебно на територији Дечанског властелинства. Повезује два физиономска дела. Село (*Влашњу*), главни део села, и *Грмизај*. Нижи делови насеља налазе се поред магистралног пута (у античко доба *Via de Zenta*, а у српско средњовековно Вељи пут) Скадар (Љеш)–Призрен–Приштина, на алувијалној равни са десне стране Призренске Бистрице, преко које је поред В. у средњовековно и турско доба постојао мост са караванским путем из Призрена за Љуму. Поред овог пута (од Призрена ка В.) налазило се насеље *Лука*, које се помиње 1348. у Арханђелској повељи цара Душана као међа *Ограђеника* (данашњи Гражданик). У турско доба В. је припадала Малохочком барјаку. Током 70-их год. XIX в. броји 20 арбанашких муслиманских и 6 ромских кућа, 1913. 176 житеља, а 1921. 20 домова и 100 житеља. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија средином 60-их год. XX в. Има осморазредну ОШ.

ВРБИЧАНЕ (77 ст.), сточарско (7,14% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (940–1020 m) флувијалним терасама с обе стране горњег тока Врбичанске реке, десне притоке Призренске Бистрице, изнад *Дувске клисуре* и остатака манастира Св. Арханђела и манастирског утврђења (Вишеград, Душанов Град, Горњи Град), у призренском Подгору, 4,5 km источно

од Призрена. Површина атара износи 689 ha. Током Врбичанске реке подељено је на два физиономска дела са груписаним кућама. Од трагова раније насељености значајем се истичу старо српско црквиште и средњовековно гробље. Кроз историју помиње се више пута: у повељама краља Милутина и краља Стефана Дечанског (1302–1304. и 1326), када је са селом *Повињско* (данашње Поуско) и црквом Св. Николаја у Горњем Граду припадало Призренској епископији; 1348, када је цар Душан В., *Повињско* и поменуто цркву, уз сагласност патријарха Јоаникија и Сабора Призренске митрополије, поклонио својој задужбини Св. Арханђела (у замену је Митрополији уступио села Млачно, Милопуста и Заплужане), као и касније. Изградњом манастира и манастирске економије Св. Арханђела Вишеград је добио функцију манастирског пирга у коме је била смештена ризница, док су В. и *Повињско* имали манастирске винарске подруме. У турско доба припадало је Љубињском барјаку. Током 70-их год. XIX в. броји 14 православних кућа, 1913. 270 житеља, 1921. 35 домова и 223 житеља, а 1958/59. 99 српских кућа (36 кућа пореклом од староседеоца из Среданке жупе, а 3 од досељеника из Ибарског Колашина). Због оскудне сточарске привреде захваћено је печалбарским миграцијама од времена пред крај турске владавине, а од 60-их год. XX в. има изразито негативан демографски развој (1961. – 286, 1981. – 42 житеља итд.). Ст. је српско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,5 (1981). Електрифицирано је крајем 60-их год. XX в.

ВРБНИЦА (1.488 ст.), погранично (ка Албанији) ратарско-сточарско (25,54% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (340–440 m) левој долиној страни Белог Дрима, речним и језерским терасама северног подножја Коритника (2395 m), у излазном делу долине Белог Дрима (Врбничка долина) у Дукађинску област СИ Албаније, 16,5 km ЈЗ од Призрена. Површина атара износи 1.736 ha. У атару се налази *Врбничко врело* (настало подземним отицањем воде Опольског језера ка СЗ крајем дилувијума). Најнижи делови насеља налазе се поред магистралног пута (у античко доба *Via de Zenta*, а у српско средњовековно Вељи пут) Скадар (Љеш)–Призрен–Приштина, а издвојени заселак *Пљеш* настао је од ранијих летњих сточарских станова. У планинском залеђу налазе се *Врбничка бачила* (1000–1060 m), сезонски сточарски станови мештана В. Истраживања Музеја Косова и Метохије од 1975. утврдила су богат материјал ране словенске културе (даља испитивања су обустављена због потапања долине Белог Дрима изградњом ХЕ у суседној Албанији). Постоје мишљења да се поред В. налазио ишчезли град *Трек*, по коме је назван кречњачки масив Паштрика, из времена Дарданаца или Трибала. Овде је

постојало и ловиште на Дриму *Слап* – *Сл'п* (наводи се 1348). Насеље се помиње око 1332. у повељи краља Стефана Душана цркви Св. Николе Добрушког, којој се прилаже "село Врбница с међама и са свим правима села тог", заједно са насељима Добруштом и Журом (*Жури*). Год. 1348. наводи се у Хиландарској повељи цара Душана (потврдио је В. и остале поседе и метохе које су његови владарски претходници доделили Хиландару) и у његовој другој повељи цркви и манастиру Св. Николе Добрушког (потврдио је своју прву повељу из 1332. и В. поново доделио поменутом манастиру). У време турске владавине била је у саставу Љубињског барјака, а до пред краја турске владавине поред пута Призрен–Скадар (Љеш) и насеља налазио се хан. Село је потпуно албанизовано у XVII и XVIII в. Током 70-их год. XIX в. броји 59 арбанашких муслиманских кућа, 1913. 574 житеља, а 1921. 68 домова и 494 житеља. Ст. је албанско. Индекс (*i*) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електрифицирана је почетком 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко водовода. Има осмозаградну ОШ, граничну постају и др. Знатан део мештана оријентисан је на приватно предузетништво у оквиру услужних делатности, чему највише погодује гранични положај.

ГОРЊА СРБИЦА (383 ст.), ратарско (62,53% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (330–340 m) алувијалној тераси Јагледнице и Коришке реке, у Призренској котлини, 7,5 km северно од Призрена. Површина атара износи 396 ha. Убраја се у стара насеља. Помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана као једно село – *Србица*, са данашњом Доњом Србицом, када се наводи и ишчезло насеље *Посуге*. У турско време била је у саставу Малохочког барјака. Крајем XIX в. у селу је радила српска школа са 30 ученика. Током 70-их год. XIX в. броји 9 кућа (3 православне, 3 католичке – "латинске", и 3 муслиманске), 1913. 110 житеља, а 1921. 10 домова и 95 житеља. До средине XX в. ст. је било преовлађујуће српско – староседелачко досељено у локалним миграцијама из Средачке жупе и околине Призрена. Садашње ст. је албанско (фисови Краснић, Гаџ, Морина и Тсаћ), католичке конфесије, досељено из северне Албаније у XVIII в. миридитском и малисорском струјом, и српско (1981. – 29,5%). Индекс (*i*) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Православну цркву посвећену Св. Василију Великом, са збирком икона и књига из XVIII и XIX в., коју су саградили призренски трговци и занатлије 1863. на развалинама старог истоименог храма (између осам столетних дубова), албански терористи и шовинисти средином 1999. су спалили и порушили. Електрично осветљење добија крајем 60-их год. XX в., а водоснабдевање је индивидуално (бушени и копани бунари и др.).

ГОРЊЕ ЉУБИЊЕ (2.081 ст.), сточарско (1,52% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на високим присојно експонираним речним терасама са десне стране Љубињске реке, притоке Призренске Бистрице, под окомитим западним и СЗ странама Црног Врха (2584 m) и Малог Врха (2005 m) у шарпланинској Средачкој жупи, 5 km јужно од регионалног пута Призрен–Средска–Штрпце–Урошевца, 14 km ЈИ од Призрена. Површина атара износи 1.545 ha. Простире се у висинској зони 1040–1150 m. Обједињује пет махала: *Јушиће* (62 куће; родови Мецовци, Дановци, Мамутовци и Ђурђинци), *Адемовце* (64 куће; родови Косовци и Павловци), *Ибровце* (61 кућа; родови Османовци, Каучовци и Тутровци), *Оринце* (73 куће; родови Трезини, Рајмовци, Каплановци и Шербединци) и *Шеповце* (79 кућа; родови Кумчеви, Ђемовци и Чукатовци). Постало је у српско средњовековно доба као једно од највећих шарпланинских села, које је са суседним Доњим Љубињем чинило једно насеље – *Љубиње*. У то време, као и током турске владавине, налазило се на значајном караванском путу који је од Призрена, преко манастира Св. Арханђела и манастирског пирга Вишеграда, водио на шарски превој Кобилицу (2175 m), са кога је силазио ка Тетову. Помиње се 1348. у повељи цара Душана Св. Арханђелима, а мештани дародавци – Срби, из *Љубиња* (данас Г. и Доње Љубиње) наводе се у Поменику манастира Св. Тројице код Мушутитшта, који се води од 1465. год. На карти "Краљевство Србије" из 1689. унето је под називом *Љубоња*. Из српског средњовековног периода постоје остаци цркви Св. Петке и Св. Недеље. Због повољног положаја у тадашњој мрежи караванских путева и знатног броја муслиманског живља од почетка XVIII в. седиште је Љубињског барјака, који је обухватао 32 насеља на територији од сиринићких села Севца и Јажинца, преко Средачке жупе, до села Врбнице и Добруште у удолини Белог Дрима при његовом улазу у Дримско-миридиту и Љумску област северне Албаније. Раном исламизацијом Срба староседеоца, која је наступила одмах после 1690. и убрзо захватила већину осталих насеља Средачке жупе, створена је у XVIII в. муслиманско-српска тампон-зона од пресудног значаја у запречавању арбанашког продирања са ополске и призренске стране у Средачку и суседну Сиринићку жупу. Изламизација Срба праћена је "арбанашењем" (70-их год. XIX в. у Г. и Доњем Љубињу било је 150 муслиманских кућа). У турско доба велики број житеља одлазио је у печалбу у Турску, Албанију и Грчку, где су се нарочито истакли као добри грађевински радници равни чувеним Црнотравцима. Год. 1913. броји 1.325 житеља, а 1921. 101 дом и 603 житеља. Ст. је већинско муслиманско (1981. – 98,2%), српског матерњег и говорног језика, а има Срба и Албанаца. Сталног иселавања у Турску

било је највише после I светског рата, а у новије време у Призрен. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија 1969, а гравитациони водовод и канализација су изграђени почетком 80-их год. XX в. Има осморазредну ОШ са наставом на српском језику (нова школска зграда изграђена 1988), цамију и др.

ГОРЊЕ СЕЛО (361 ст.), сточарско (2,88% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1085–1170 m) прелазу из Средачке у Сиринићку жупу, у шарпланинској Средачкој жупи и изворишној челенци Призренске Бистрице, под западном страном превоја Превалац (1540 m), јужно од регионалног пута Призрен–Средска–Штрпце–Урошевац, 19 km ЈИ од Призрена. Површина атара износи 2.425 ha. Помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана као насеље "на Средској именом *Село*". У турско доба било је у саставу Љубињског барјака. У то време сточари из Г.С. су одлазили са стадима на зимовишта у Солунском пољу. Током 70-их год. XIX в. броји 77 српских и 13 муслиманских кућа, 1913. 944 житеља, 1921. 97 домова и 623 житеља, а 1947. 79 српских кућа (26 родова) и 21 кућу Срба муслимана (8 родова), који су живели у махалама *Петковици*, *Ешековици* и *Горњој махали*. Српске родове (славе *Св. Пречисту*, *Св. Николу* и *Св. Ђорђа*, чији дан је сеоска и црквена слава) чине старинци и старији досељеници из околине Призрена и Кичевске котлине, док су муслимански родови пореклом од досељеника из западне Македоније (*Кичевије*) и исламизираних Срба из околине Призрена. Крајем XIX и почетком XX в. неколико српских породица се иселило у САД, одакле су слали прилоге за изградњу цркве у суседном селу Мушникову и нове школске зграде у Г.С. Након I светског рата више српских породица пресељава се у околину Урошевца (Гребно, Јерли Талиновац, Мухаџер Талиновац и др.), док се муслимански живаљ исељава у Призрен и друге кометске градове и одлази на рад у земље западне Европе, где се неки стално настанују и оснивају породице. После II светског рата бележи смањење укупне популације (1948. – 706, 1971. – 448 житеља итд.), а почетком 90-их год. XX в. *Горња махала* је расељена. Данашње ст. је већином муслиманско, а има Срба (1981. – 25,3%), Албанаца и др. Појава Албанаца у етничком саставу ст. условљена је изјашњавањем једног дела Муслимана за албанску националну припадност, као и у суседном Мушникову – специфичан етнички супстрат флотантног понашања, те се њихов број мења из пописа у попис. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1981). У селу постоји српска гробљанска црква Св. Ђорђа са иконама из XVI и XVII в., које су насликали призренски мајстори, и две руске иконе из XIX в. Електричну

Панорама Горњег Села

енергију и водовод добија почетком 60-их год. XX в. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1888).

ГОРОЖУП (423 ст.), погранично (ка Албанији) сточарско (41,97% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (580–680 m) језерским терасама изнад десне долинске стране Белог Дрима, у јужном подножју Паштрика (1988 m) и Призренском Хасу, 19 km западно од Призрена. Површина атара износи 1.056 ha. У неким статистичким публикацијама наводи се и под називом *Горужуп*. Обједињује четири махале: *Бинај*, *Јелиће*, *Мартинај* и *Тејече*. Помиње се (пре 1355) у другој повељи цара Душана манастиру Св. Николе у Добрушти, којом се прилажу Г., *Милиште* (данашњи Миљај) и *Плано* (данашња Планаја) уз обавезу да "този три села доносе годишње по 20 товара соли од Зете Св. Николи", 1689. као *Горозупи* на карти "Краљевство Србије" и касније. Од краја XVII в. досељавају се Арбанаси католици из Малесије, који су у новој средини примили ислам. Срби староседеоци се исељавају или албанизују (последњи Србин православне вере умро је 1932). Током 70-их год. XIX в. броји 25 муслиманских кућа. После повлачења југословенско-албанске границе 1925. на албанској територији остала је његова махала *Ненада*. Између I и II светског рата Г. је имао статус засеока. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија почетком 70-их год. XX в. Има четвороразредну ОШ.

ГРАЖДАНИК (442 ст.), ратарско (51,47% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (340–390 m) кречњачко-флишној зони између најнижег дела При-

зренског поља (Арата Серит – Градске њиве) и епигетске клисурасто-кањонске долине Белог Дрима, која полукружно уоквирује кречњачки масив Паштрика (1988 m), у Призренској котлини, 6 km западно од Призрена. Површина атара износи 333 ha. Сматра се да је поред села било старо и напуштено корито Призренске Бистрице, која је померала свој ток на плавини и низводно у равници. Г. се доводи у везу са римским станицама код Призрена и Суве Реке, око пута *Via de Zenta (Theranda)*, можда и неке друге, као и са изчезлим "месташцем" *Сузи*, поред Белог Дрима, из XVI в. Помиње се под називом *Ограђеник* 1348. у Арханђелској повељи цара Душана, када се у атару, на узвишењу изнад ушћа Призренске Бистрице у Бели Дрим, наводи црква Св. Пантелејмона коју је срушио Сузи Челеби, турски песник из Призрена, и на том месту саградио свој двор, 1689. на карти "Краљевство Србије" под називом *Гразданицо* и касније. Год. 1913. броји 111 житеља, а 1921. 7 домова и 37 житеља. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија крајем 60-их год. XX в.

ГРНЧАРЕ (1.185 ст.), приградско (6,34% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (680–740 m) језерским терасама изнад десне стране долине Призренске Бистрице, при њеном излазу из *Дувске клисуре* у дно котлине, у призренском Подгору, 2 km источно од Призрена. Површина атара износи 520 ha. Подељено је на више махала са местимично груписаним кућама. Настало је од средњовековног насеља *Селчане*, које се помиње 1348. у Арханђелској повељи цара Душана као манастирски метох (са властелином Орландом Мицовићем и његовом имовином и баштином). Сматра се да се *Селчане* спуштало низ планинску страну до призренске махале *Курило*, где се налазе остаци старе српске цркве Св. Илије и српско гробље. Помиње се 1736. у Поменику манастира Св. Тројице код Муштушта под данашњим именом са православним приложницима (првих деценија XVIII в. још увек није било исламизовано). У турско доба улазило је у састав Љубињског барјака. Током 70-их год. XIX в. броји 60 муслиманских кућа, 1913. 560 житеља, а 1921. 44 дома и 245 житеља. Ст. је претежно муслиманско (1981. – 86,6%), а има и осталих националности (Албанци, Срби и др.). Мештани (очували су српски материј и говорни језик) воде порекло од Срба староседеоца, исламизираних после Великих сеоба Срба под патријарсима 1690. и 1737. год. Од проглашења муслиманске нације у националној номенклатури претходне Југославије (муслимани у смислу етничке припадности 1961. и Муслимани као нација 1971) житељи су се при националном опредељењу флотантно понашали, што представља карактеристичну поја-

ву за све муслиманске популације српских корена и језика које нису подлегле албанизацији у Призренској области (шарпланинска Гора, Средачка жупа, призренски Подгор, Призренско поље, Подрима). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). Електрифицирано је крајем 60-их год. XX в., а водоснабдевање је разноврсно (копани бунари, уличне јавне чесме са водом из посебног извора, јавни водовод, сопствени водоводи и др.). Има осморазредну ОШ са наставом на српском језику.

ДЕДАЈ (375 ст.), ратарско (48,39% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (380–400 m) речној тераси десног главног крака Дошлице, десне притоке Белог Дрима, и СИ падињама Паштрика (1988 m), у Призренском Хасу, 22 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 261 ha. Помиње се 70-их год. XIX в. (15 арбанашких муслиманских кућа), а 1940. год. броји 11 кућа Арбанаса муслимана, 5 кућа Арбанаса католика и 1 кућу муслиманских Цигана (Рома). Арбанашки родови досељени су миридитском миграционом струјом у XVIII в. До 1948. Д. представља заселак Ромаје. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електричну енергију добија крајем 60-их год. XX в.

ДОБРУШТЕ (401 ст.), ратарско-сточарско (22,39% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (340–370 m) тераси са леве стране долине Белог Дрима изнад њеног кањонског усека у кречњачки масив Паштрика (1988 m), у ЈЗ делу Призренске котлине, 2,5 km северно од магистралног пута (у античко доба *Via de Zenta*, а у српско средњовековно Вељи пут) Скадар (Љеш)–Призрен–Приштина, 13,5 km ЈЗ од Призрена. Припада К.О. Врбница (1.736 ha). У атару су очувани албанизовани називи локалитета који указују на некадашње постојање цркве и манастира Св. Николе Добрушког (Шен Кољ – Св. Никола, Креви Мачит – ракла са остацима грађевине, и Куј Кишес – Црквени стуб). Сматра се да је у Д. краљ Душан 1333. продао Дубровнику град *Стон* на полуострву Пељешцу, у коме је св. Сава основао епископију, и да се поред Д. у средњовековно доба налазило велико село *Гамин* (пронађене развалине кућа, темељи цркве и старо гробље). Први пут Д. се помиње 1326. у повељи краља Стефана Дечанског као метох Призренске епископије (Богородице Љевишке). Путујући из Зете за Призрен 1332. краљ Душан затекао је у селу опустелу и руинирану цркву Св. Николе, коју је обновио и повељом јој приложио "село Добрушту са забелом и с планином и са млиновима и сенокосима, са међама и са свим правима села тог" (као и насеља Врбницу и Жур). Наводи се 1348. у Хиландарској повељи, када је цар Душан приложио село светогорском манастиру заједно са цр-

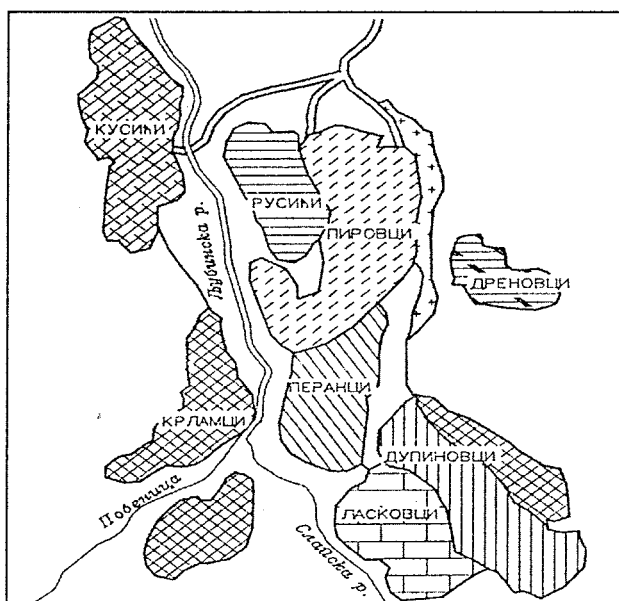
квом и манастиром Св. Николе и другим метосима који су обухватили седам насеља у Призренској области, планину Коритник и два насеља у Пилоту (ово је потврдио у новој повељи Св. Николи Добрушком, издајој пре 1355) и 1374, када је у њему Ђурђе Балшић уговорио са дубровачким поклисаром Думоњом Воринковићем царину у Призрену. У турско доба припадало је Љубињском барјаку. Насеље је потпуно албанизовано у XVII и XVIII в. Током 70-их год. XX в. броји 15 муслиманских арбанашких кућа, 1913. 108 житеља, а 1921, када се помиње под називом *Добрушта*, 17 домова и 70 житеља. Данашње ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрифицирано је крајем 60-их год. XX в. Има четвороразредну ОШ.

ДОЈНИЦЕ (90 ст.), сточарско (7,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (960–1020 m) J3 падинама Коца Балкана, у призренском Подгору, 7 km источно од Призрена. Површина атара износи 443 ha. Убраја се у стара села. Помиње се под називом *Доенци* 1397. у повељи кнегиње Милице којом се као заселак села Плањане прилаже манастиру Дечани. У турско доба било је у Љубињском барјаку. Током 70-их год. XIX в. броји 16 кућа (погрешно су евидентирани као арбанашке, вероватно због прихватања арбанашког фиса Ељшан у циљу заштите од албанске племенске анархије – овом облику социјалне мимикрије прибегавали су православни Срби и у другим подгорским и подримским насељима), 1913. 191 житеља, 1921, када се наводи као *Дојница*, 18 домова и 139 житеља, а 1958. 33 кућа (10 родова Срба старинаца). Ст. је српско (1981. – 98,9%), а има Црногораца, Албанаца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,4 (1981). На старом црквишту Св. Огњене Марије саграђена је 1940. мала сеоска црква. Струју добија крајем 60-их год. XX в., а водоснабдевање је разноврсно (копани бунари, јавни водовод, дворишне чесме и др.).

ДОЊА СРБИЦА (881 ст.), виноградарско и ратарско (23,64% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (310–340 m) алувијалној тераси са леве стране широке и плитке трапезасте долине Јагленице (Јагледнице), 2–3 km узводно од њеног ушћа у Бели Дрим, у Призренској котлини, 2 km источно од регионалног пута Призрен–Баковица–Пећ и железничке пруге Призрен–Метохија (Клина), 9,5 km северно од Призрена. Површина атара износи 375 ha. Помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана као једно село – *Србица*, са данашњом Горњом Србицом, када се наводи и ишчезло насеље *Посуге*. У турско доба улази у састав Малохочког барјака. Током 70-их год. XIX в. броји 17 кућа (4 православних Срба, 10 Арба-

наса муслимана и 3 куће Арбанаса католика), 1913. 129 житеља, 1921. 17 домова и 114 житеља, а средином 70-их год. XX в. 80 кућа (20 православних Срба, 43 Албанаца муслимана, 10 Албанаца католика и 7 кућа муслиманских Рома). Ст. је албанско (1981. – 85,3%), досељено у XVIII в. етапно из северне Албаније, и српско (1981. – 14,4%), досељено у исто време (староседеоци из околине Призрена и Средачке жупе), а има и Рома. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрифицирана је крајем 60-их год. XX в., а водом се углавном снабдева из копаних бунара, преко сопствених водова и др. Производња поврћа тржишног је карактера.

ДОЊЕ ЉУБИЊЕ (1.775 ст.), сточарско (0,14% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у доњем делу изворишне челенке Љубињске реке и шарпланинској Средачкој жупи, 5 km јужно од регионалног пута Призрен–Средска–Штрпце–Урошевац, 14 km ЈИ од Призрена. Површина атара износи 1.568 ha. Простире се у висинској зони 865–925 m. Повезује осам махала: *Русиће* (25 кућа), *Кусиће* (32 куће), *Пировце* (29 кућа), *Дреновце* (9 кућа), *Перанце* (32 куће), *Крламце* (35 кућа), *Ласковце* (41 кућа) и *Дупиновце* (40 кућа). Основано је у средњовековно доба, када (кроз српски и турски период) чини једне насеље – *Љубиње*, са сада посебним селом Горњим Љубињем. Помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана. Староседелачко српско ст. примило је ислам крајем XVII в. (после сеобе Срба под Арсенијем III Чарнојевићем 1690). Као самостално насеље наводи се од 1921,

Скица физиономских делова Доњег Љубиња
(И. Поповић, 1995)

када броји 96 домова и 478 житеља. Ст. је претежно муслиманско (1981. – 94,5%), а има Срба, Албанаца и др. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија 1969, а гравитациони водовод 70-их год. XX в. Има осмозазредну ОШ "25. мај" са наставом на српском језику, цамију и др.

ДРАЈЧИЋИ (279 ст.), сточарско (0,55% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (1010–1070 m) дисецираној флувијалној површи и северним падинама главног венца Шар планине (2747 m), у Средачкој жупи, 3 km јужно од пута Призрен–Средска–Штрпце–Урошевац, 14 km ЈИ од Призрена. Површина атара износи 895 ha. Повезују две махале: *Горњу* и *Доњу*, са 11 родова (Грнчаровци, Циговци, Кековци – старинци "Јерлије", од којих су се одвојили муслимани Ружићи, Аљабакови, Јанковци, Бугарчики, Ујшиновићи, Боробанци, Јојчики и Марковци), од којих су досељенички пореклом из Тетовске котлине, околине Призрена, Црне Горе и са Косова. Формирани су у српско средњовековно доба. Помињу се у турским пописима из XVI в. У време турске владавине припадали су Љубињском барјаку. Током 70-их год. XIX в. броје 34 православних и 8 муслиманских кућа, 1913. 578 житеља, 1921. 55 домова и 390 житеља, а 1947. 61 српску (10 родова; славе *Св. Николу* и *Св. Арханђела*; сеоска слава *Св. Јован Крститељ*; "крсте носе" *други дан Ускрса*) и 9 муслиманских кућа (1 род). Српске породице се традиционално исељавају у Тетово и полошко село Јанчиште (последњих деценија XX в. преселило се 29 породица), а у новије време и у Призрен, Косово, Београд, Јагодину и Младеновац. Ст. је национално мешовито – српско (1981. – 63,3%), албанско и муслиманско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1981). Православна црква *Св. Николе*, са записом месних ктитора (Рајка Филипова, Степана Бојова, Марка, Ивана и других мештана) и очуваном осам престоних икона живописаних у XVI и XVII в. (олтарске двери и више икона пренето је из Горњег Љубиња), подигнута је у XVI в. Струју добијају крајем 60-их год. XX в., а водовод 1929. (реновиран и проширен 1977). Имају четвороразредну ОШ (школска зграда изграђена 1987).

ДУШАНОВО (5.982 ст.), приградско (17,88% аграрног ст.) насеље збијеног типа, с обе стране (већи део на десној) пута Призрен–Баковица–Пећ и железничке пруге Призрен–Метихија (Клина), у Призренском пољу, 3,5 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 923 ha. Помиње се и под називом *Душановац*. Простире се у висинској зони 380–390 m. Издуженог је облика (СЗ–ЈИ). До краја 90-их год. XX в. физиономски је скоро у потпуности срасло са Призреном. Одликује се знатном уређеношћу (електрифицирано је почетком

Шарпланинац – верни чувар шарских села и стада

60-их год. XX в., има водовод, канализацију и др.). Спада у млада насеља. Основано је почетком 30-их год. XX в., када се досељавају Срби из Лапова и других насеља моравске Србије, који су након априлског рата 1941. прогнани од великоалбанске агентуре. Српски живаљ се 1946. углавном вратио на своја имања. Са убрзаном индустријализацијом и демографским порастом Призрена досељавају се Албанци, Муслимани и Роми, а српске породице се исељавају у централну Србију. Садашње ст. је већином албанско (1981. – 90%), а има Срба (1981. – 4,9%), Муслимана, Рома и др. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осмозазредну ОШ "Шарски одред", здравствену амбуланту, више приватних трговинских радњи, предузећа и др. Од почетка 60-их год. XX в. већина мештана запослена је у индустрији Призрена, пољопривредном комбинату "Прогрес", грађевинарству, комуналним делатностима, производном и услужном занатству.

ЂОНАЈ (3.666 ст.), ратарско-сточарско (34,51% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у СИ подножју Паштрика (1988 m) и котлинастом ерозивном проширењу које се од алувијалне терасе са десне стране Белог Дрима дубоко увлачи у флишну зону уметнуту између кречњачких формација, у Призренском Хасу, 13 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 1.149 ha. Верује се да географско име потиче од цркве *Св. Јована – Ђон-Јован*, на чијим темељима је саграђена цамија. Простире се у висинској зони 310–500 m. Обједињује неколико махала распоређених у низу на растојању од око 3 km. У атару се нала-

зе два црквишта: Киша е шен Катаринес (цркве Св. Катарине) и Геце, за која албански католици у Хасу тврде да су ту биле католичке цркве. Између Ђ. и Зјум Хаса (стари назив *Зумби*) у XIX в. се налазио француски католички манастир, у коме је 1870. руски конзул Јастребов затекао падре Емилија, родом из Тирола, цењеног народног лекара у Хасу. Током 70-их год. XIX в. има 35 муслиманских арбанашких кућа и три засеока (махале): *Морош* (3 куће), *Масрека* – 7 кућа (сада самостално насеље Мазрек) и *Кајуш* – 10 кућа (данас посебно село Којуш). До II светског рата обједињује и засеоке (сада самостална села) *Зјум* (Зјум Хас) и *Карашинђерђ*. Год. 1970. броји 122 албанске куће, пореклом из скадарске Малесије (77 кућа), источне Малесије (6 кућа) и од Миридита (39 кућа), чији су преци досељени током XVIII в. Год 1921. средиште је управне општине среза Хас за четири насеља (Ђ., Карашинђерђ, Мазрек и Којуш), а 1931. општински центар у саставу Шарпланинског среза. Ст. је албанско. Српски живаљ насељен је током 80-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија крајем 60-их год. XX в. Има осмозразредну ОШ "Напредак" и др.

ЖИВИЊАНЕ (39 ст.), сточарско-ратарско сеоско насеље збијеног типа, на (730–760 m) високој тераси са десне стране Призренске Бистрице, под окомитим кречњачким падинама Ошљака (2212 m), у шарпланинској Средачкој жупи, 10,5 km ЈИ од Призрена. Површина атара износи 282 ha. Обухвата две махале: *Горњу* (1992. – 5 кућа рода Шопови) и *Доњу* (1992. – 3 куће рода Моравци). Припада старим српским селима. На ранију насељеност указују остаци неког старијег насеља (место Зидине), вероватно изчезлог села *Сеножештана*, са темељом олтарског дела цркве и фрагментом фреске која се чува у новој православној цркви Св. Недеље саграђеној 1936. год. Крајем XV или почетком XVI в. налазило се на месту Аљо, одакле је премештено због епидемије "чуме" (куге). Помиње се око 1308. у повељи краља Милутина којом се прилаже (заједно са Локвицом) манастиру Хиландару. У својој повељи 1348. цар Душан је сва насеља Средачке жупе приложио властелинству Св. Арханђела, због чега је настао спор између Душанове задужбине и Хиландара који је разрешен тако што је српски суверен повратио Ж. и Локвицу Хиландару. Наводи се у турском попису Средачке нахије 1571. под имено *Живијани*. У време турске владавине улазило је у састав Љубињског барјака. Током 70-их год. XIX в. броји 6 православних домова, 1913. 77 житеља, 1921. 13 дома и 84 житеља, а 1947. 18 кућа (Стојановићи, Петковићи, Младеновићи, Илићи и Стевановићи). Последњих деценија XX в. (1961. – 117, 1981. – 33 житеља итд.) иселило се 11 српских породица у Смедерево, Ниш,

Пожаревац и Ужице. Ст. је српско (слави Св. *Николу*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,5 (1981). Струју добија 1968, а водом се снабдева преко гравитационог водовода.

ЖУР (5.230 ст.), сточарско-ратарско (23,53% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (420–480 m) СЗ падинама Шар планине (2747 m), у СИ подножју Коритника (2395 m), јужно од магистралног пута (у античко доба *Via de Zenta*, а у српско средњовековно Вељи пут) Скадар (Љеш)–Призрен–Приштина, с обе стране асфалтног пута ка Драгашу, 12 km западно од Призрена. Површина атара износи 4.021 ha. Последњих деценија XX в. делимично је урбанизован (регулисана је улична мрежа у централном делу насеља, добија водовод и канализацију, већи број конфорних стамбених зграда које су подигли житељи на привременом раду у иностранству и др.). Помиње се 1326. у повељи краља Стефана Дечанског Призренској епископији, храму Св. Богородице Љевишке ("И кад иђах из Зете, дадох светој цркви пчелињак краљевства ми који се налази у *Журима*, и са пчеларима ..."). Затим, наводи се око 1332. у повељи краља Душана, када је село приложено цркви Св. Николе Добрушког ("село *Жури* са међама и всеми правинами села тога"), и 1348. у Хиландарској повељи цара Душана (повратио је Ж. и остале поседе дароване Хиландару повељама његових владарских претходника), који је после 1348. повратио Ж. и друге поседе цркви и манастиру Св. Николе Добрушког (одредио је за чуваре шест војника, од којих су тројица – Немат, Паркач и Братисаљак, били из Ж.). Током српског средњовековног и турског доба имао је значајни саобраћајни и контролни положај – "из Призрена за Љуму, Дибру (Дебар) и Скутари (Скадар)". У турско време био је у саставу Љубињског барјака као његово највеће насеље. Село је албанизовано у XVII и XVIII в. досељеницима фисова Гаш и Соп. Током 70-их год. XIX в. броји 180 арбанашких муслиманских кућа, 1913. 1.455 житеља, а 1921. 370 домова и 1.413 житеља. Ст. је албанско. Срби и Црногорци иселили су се током 80-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија средином 60-их год. XX в. Има осмозразредну ОШ "Рамиз и Боро", дом здравља и др.

ЗАПЛУЖЈЕ (1.504 ст.), сточарско-ратарско (29,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у горњем делу долине Плавске реке и шарпланинској жупи Ополье, 14 km јужно од Призрена. Површина атара износи 1.314 ha. Простире се у висинској зони 1160–1240 m. Повезује три физиономска дела (махале): *Махалу*, *Тумчину* и *Рихнак*, са груписаним кућама. Кроз историју помиње се више пута: под именом *Заплужа*

ни 1326. у повељи краља Стефана Дечанског, којом се са осталим насељима Опоља прилаже "Пречистој Богматери в јепископији призренској на Левићи", 1571, када обухвата два дела (*Горња Заплужан* – 28 кућа, и *Долина* или *Доња Заплужан* – 18 кућа, од којих су 6 хришћанских), 70-их год. XIX в. (40 муслиманских кућа) са остацима неке велике цркве и касније (1913. – 552 житеља, 1921. – 75 домова и 470 житеља итд.). Средином XX в. броји 84 куће арбанашког и арнаутског порекла (род Хамзага – 12 кућа, не зна своје порекло, те је, по свој прилици, од "поарбанашених" Срба), чији су преци досељени у XVIII в. из Љуме у СИ Албанији, околине Призрена, Тетова, Скопља и Качаника. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија крајем 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода. Има осморазредну ОШ.

ЗГАТАР (985 ст.), сточарско-ратарско (18,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1100–1120 m) терасама са десне стране Плавске реке, у шарпланинској жупи Опоље, 12 km ЈЗ од Призрена. Површина атара износи 426 ha. У атару су очувани словенско-српски топоними Ограђе, Река, Улица, Белице и др. У неким статистичким публикацијама наводи се под називом *Згатаре*, а у народу као *Згатарице* и *Златаре*. Подељен је на неколико махала са груписаним кућама. По предању, представља најстарије насеље у Опољској жупи које је некада имало 400 кућа и седам махала. Због ратних пустошења и епидемија "чуме" (куге) популационо је опао. Током 70-их год. XIX в. када се наводи као *Златаре*, броји 45 муслиманских кућа, 1913. 551 житеља, 1921, када се помиње под именом *Згатаре*, 42 дома и 281 житеља, а средином XX в. 59 кућа у махалама *Хоџа* и *Берица* (родови Лула, досељени из Љуме у СИ Албанији, Хоџа, Бегија, Бенак и Бише непознатог порекла). Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија крајем 60-их год. XX в. Има четвороразредну ОШ.

ЗЈУМ ОПОЉСКИ (573 ст.), сточарско-ратарско (25,05% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (960–1040 m) терасама са обе стране Плавске реке, у западном делу шарпланинске жупе Опоље, 17,5 km ЈЗ од Призрена. Површина атара износи 272 ha. Назив је пренето име села – *Зјум Хас* (у Призренском Хасу), из старог завичаја досељеника, оснивача насеља. Подељен је на две махале међусобно удаљене 1 km: *Горњу* и *Доњу* (*Челолек*). Током 70-их год. XIX в. броји 20 муслиманских кућа, 1913. 175 житеља, 1921, када се наводи под именом *Зјум*, 24 дома и 139 житеља, а средином XX в. 29 арбанашких кућа (20 у *Горњој* и 9 кућа у *Доњој махали*). Ст. је албанско, досељено током

XVIII в. из *Зјум Хаса* (међусобно се не ородњавају, што показује да су у сродству). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија у другој половини 60-их год. XX в. Има четвороразредну ОШ.

ЗЈУМ ХАС (2.138 ст.), ратарско-сточарско (18,02% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (560–620 m) нагнутом платоу изнад десне долинске стране Белог Дрима и СИ падинама Паштрика (1988 m), у Призренском Хасу, 15 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 774 ha. У атару су пронађени остаци два црквишта, од којих се једно повезује са некадашњом католичком црквом Св. Ђорђа. На карти "Краљевство Србије" из 1689. убележен је под називом *Суби*. Под називом *Зумби* помиње се, 70-их год. XIX в., када броји 15 арбанашких католичких и 5 арбанашких муслиманских кућа, а почетком 70-их год. XX в. има 57 кућа Албанаца католика, 9 кућа Албанаца муслимана и 5 кућа Рома муслимана. Пре II светског рата представља заселак Бонаја. Ст. је албанско (1981. – 99,5%), досељено у XVIII в. из Малесије и од Миридита. Српски живаљ расељен је до почетка 80-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). У селу се налази католичка црква. Струју добија 60-их год. XX в. Има осморазредну ОШ "Штјефан Њечови" и др.

ЗОЈИЋ (972 ст.), ратарско и виноградарско (44,74% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (310 m) алувијалним терасама Топлуге и њене леве притоке Старе реке и додиру предеоних целина Подриме и Призренског поља, у централном делу дна Призренске котлине, 3 km источно од регионалног пута Призрен–Ћаковица–Пећ и железничке пруге Призрен–Метохија (Клина), 11 km северно од Призрена. Површина атара износи 355 ha. Помиње се 1879. (12 српских и 5 муслиманских кућа), 1913. (162 житеља), 1921. (19 домова и 106 житеља) и касније. Средином 70-их год. XX в. броји 33 српске и 23 албанске куће. Ст. је албанско, досељено у XVIII в. из северне Албаније (фисови Тсаћ, Краснић и Гаш), и српско (1981. – 28,7%), досељено у XVIII в. углавном из Куча и Васојевића (Црна Гора) и Сиринићке жупе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија у другој половини 60-их год. XX в., а водоснабдевање је разноврсно (копани бунари, јавни водовод и др.). Има четвороразредну ОШ и др.

ЗРЗЕ (373 ст.), сточарско (7,74% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (1180–1280 m) јужном ободу Опољске шарпланинске жупе, 23,5 km ЈЗ од Призрена. Површина атара износи 353 ha. У неким стати-

стичким публикацијама помиње се и под називом *Зрза*. Обједињује две махале: *Карацу* и *Поштар* (*Доњу махалу*). На основу средњовековног разграничења насеља Горе и Опоља, сврстава се и у шарпланинску Гору. Помиње се у XIV в. под називом *Зерзево* (повеља краља Стефана Дечанског Богородици Љевишкој у Призрену). Током 70-их год. XIX в. (15 муслиманских кућа) наводи се са махалом *Превиша* (настала од ишчезлог насеља *Пребић*, које се помиње 1571), у којој су се налазили остаци старог хришћанског гробља. Год. 1913. броји 118 житеља, 1921. 17 домова и 90 житеља, а средином XX в. 29 албанских кућа. Ст. је албанско, досељено крајем XVIII в. из Призренског Хаса. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрифицирано је крајем 60-их год. XX в.

ЈАБЛАНИЦА (705 ст.), сточарско (3,45% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (940–1020 m) северним падинама Шар планине (2747 m), источно од купастог Цвиљена (1381 m), изнад *Дувске клисуре* Призренске Бистрице, у изворишној челенки њене леве притоке која дубоком кањонском долином излази у ерозивно проширење узводно од манастира Св. Арханђела и Душановог града, 7 km ЈИ од Призрена. Површина атара износи 1.193 ha. Кроз Ј. су у српско средњовековно и турско доба, када је припадала Љубињском барјаку, водили каравански путеви за Опоље, Гору и Тетовску котлину. Год. 1326. краљ Стефан Дечански приложио је цркви Св. Николаја у Вишеграду (Душановом граду) село *Повиљско* (данас самостално насеље Поуско), које је касније ушло у састав Ј., која се помиње 1348. у Арханђелској повељи цара Душана. Током 70-их год. XIX в. броји 85 кућа муслимана српског језика, 1913. 840 житеља, а 1921. 96 домова и 740 житеља. Ст. је углавном муслиманско (1981. – 97,7%), а има Срба и др. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог (сеоског) водовода (заједнички са Поуском). Има четвороразредну ОШ, цамију и др. Велики део мештана учествовао је у старим печалбарским и савременим економским миграцијама.

ЈЕШКОВО (405 ст.), сточарско (33,68% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у ерозивном проширењу изворишне челенке између Цвиљена и Брутске планине, 8 km ЈЗ од Призрена. Површина атара износи 240 ha. Простире се у висинској зони 540–560 m. Настало је од љубичевог засека *Елховец* (*Елхово*), који је у XIV в. (са селом Љубичево) и црквом Св. Николе припадао властелину Николи Утоличићу и његовој мајци. У повељи Св. Арханђелима 1348. цар Душан наводи да је ове поседе као своју баштину приложио мана-

стирском властелинству, а у Поменику манастира Св. Тројице код Муштушта, који се води од 1465, наводе се дародавци из села Ј. У турско доба припадало је Љубињском барјаку. Током 70-их год. XIX в. броји 15 муслиманских кућа, 1913. 136 житеља, а 1921. 23 дома и 130 житеља. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија је крајем 60-их год. XX в. Има четвороразредну ОШ.

КАБАШ (145 ст.), сточарско (100% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у призренском Подгору, 8 km СИ од Призрена. Површина атара износи 1.729 ha. Помиње се и под именом *Кабаш Коришки*. Обухвата више махала и заселака распоређених по терасама, подовима и ерозивним проширењима изнад клисурасто-кањонске долине Коришке реке и њених изворишних кракова који образују разгранату изворишну челенку на западним странама Коца Балкана (Пашалоре, 2092 m и Ђерачки вис, 2042 m), који у оквиру шарске планинске групе представља баријеру између Призренске котлине, кречњачког венца Ошљака (2112 m), Средачке и Сиринишке жупе. Због изразите разбијености К. се простире у висинском појасу од 590 m (најниже махале изнад села Корише) до 1290 m (највише махале под Коца Балканом) на месту некадашњих сточарских станова – "катуна". Насеље су основали Арбанаси католици досељени после 1690. миридитском (дукађинском) миграционом струјом из Пуке, предела у Албанији, са јужне стране Дримске удолине. Арбанаси фиса Кабаши су при својој етапној миграцији у XVIII в. основали четири истоимена насеља дуж трасе свог кретања од старог завичаја у Миридигима до источног дела Горње (Биначке) Мораве под Карадагом (прешевском Црном гором): у СИ Албанији, Призренском Хасу (данашње село Кабаш Хас), призренском Подгору (село К.) и Горњој Морави (истоимено село код Витине). Антрополошки тип Кабашана се значајније разликује од осталих северних Арбанаса и близак је прединдоевропским старобалканским Пелазгима. Продирање Кабашана и осталих Миридита, као и Малисора и Дукађина, из скадарске и остале Малесије у околину Призрена, остале делове Метохије, Косово, Лаб и Горњу Мораву, историјски се подудара са периодима аустро-турских ратова и Великих сеоба Срба под патријарсима 1690. и 1737. год. У првој фази насељавања Кабаши су основали две насеобинске целине: *Гури* (*Камењар*) и *Зејнели* (родовски назив), које су најпре имале катунски карактер, да би за краће време прерасле у стална насеља која су се придолажењем једнородних племеника проширила по читавом атару. При томе су прогнали Србе староседеоце из суседног села Грејковца код Саве Реке и из средњовековног *Стратиновца* (расељен, а на његово постојање упућу-

је назив једног топонима у атару Грејковца), који се са Грејковцем граничио у ивичном делу котлинске равни. Такође су се инфилтрирали и у суседно село Коришу. Тиме се не завршава пустиносна експанзија Кабашана у призренском Подгору. У источном, вишем делу К. се у српско средњовековно доба налазило село *Свети Петар* (познато и као *Село Светог Петра*), које се помиње у Хиландарској повељи краља Милутина око 1308. и повељама краља и цара Стефана Душана из 1343, 1348. и 1355. год. Овај назив је добило по цркви и испосници *Св. Петра Коришког*, најзнаменитијег анахорете (испосника) међу јужнословенским народима, родом из села Унемира у Хвосну (Метохији). Манастир и цркву названу "коришком" (по суседној Кориши, тада најзначајнијем насељу у властелинству манастира Св. Арханђела, "са палатама, вртovima, воћњацима, млином, виноградима и купљеном земљом у пољу и око цркве") саградио је хиландарски старац Григорије, "иконом" овог хиландарског манастира. Он је 19. маја 1343. даровао цркву и метох Св. Петра краљу Стефану Душану да послужи као привремено седиште серског митрополита Јакова коме је поверено руковођење изградње Св. Арханђела. Зато из 1343. датира Душанова Коришка повеља издата у Призрену, у којој српски суверен најављује изградњу своје задужбине, изражава похвалу старцу Григорију и наводи поседе црквене економије. Назив *Село Светог Петра* се одржало кроз XVIII и XIX в. иако су кабашки Арбанаси ово старо српско насеље раселили и уништили. У турском службеном акту 1894. К. се наводи као *Свети Петар Каријеси (Село Светог Петра)*, а турска администрација је затим овај назив преименовала у *Хамидију* (по султану Абдул Хамиду), што међу Арбанасима призренског краја није прихваћено, те се тек од почетка XX в. усталио данашњи назив села, коме се у новије време додаје и придев "Коришки". У атару су током друге половине XIX в. постојали остаци засеока *Бусино* који се помиње у Арханђелској повељи цара Душана 1348. год. Манастир и цркву Св. Петра Коришког је 1885. разорио злогласни насилник Рустем Кабаш. Црква Св. Петра, обновљена по ослобођењу старе Србије у Балканском рату 1912, поново је срушена 1915–1918, па потом обновљена 1930, а 1941. је коначно разорена (њени темељи су откопани и конзервирани 1963). У средишњем делу атара К. налази се манастир Св. Марка, кога су 1467. год. саградили властелини Јоан и Бранко Влахић на стени изнад десне стране кањонске долине Коришке реке. Обновљен је у XVII в. и имао је значајну збирку књига које помиње Александар Гилфердинг (руски посланик у Сарајеву и истраживач старе Србије, Босне и Херцеговине) при посети овом манастиру 1858. год. Међу тим књигама је призренски учитељ Никола Мусулин пронашао 1859. рукопис *Душановог законика*,

ка, пренетог овде заслугом монаха Партенија из подгорског села Дворана код Суве Реке. Српски добротвор, Сима Андрејевић Игуманов (1804–1882), руски држављанин, оснивач Богословско-учитељске школе у Призрену (1872), 1861. је уз цркву и манастир Св. Марка саградио звоник (два звона увезена из Русије) као своју задужбину. После повлачења српске војске 1915. Кабашани су звона бацили низ реку, манастир разорили, конаке опљачкали и спалили, а монахе поубијали и прогнали. Код манастира Св. Марка се новембра 1915. догодио један од најтежих злочина у старој Србији. Овде су кабашки Арбанаси свирепо поубијали чету српских војника која се повлачила са Косова ка Призрену, пошто су их претходно "на бесу" примили, а затим на препад савладали. Између помених цркава и звоника, које су албански терористи и шовинисти средином 1999. опљачкали, спалили и срушили, сахрањен је Сима Игуманов (његов гроб је оскрнављен, а споменик разбијен). У атару К., поред поменутих, налазе се и више других сакралних споменика: испосница Св. Петра Коришког, остаци цркве Пресвете (Пречисте) Богородице са испосницом Св. Јелене, сестре Св. Петра Коришког, остаци цркве у *Лука махали* на брду Незина глава, остаци Гробљанске цркве код школе, зидине четвороугаоне куле-звоника или пирга на брду Чукаљу и др. За време турске владавине К. је био у саставу Сухоречког барјака. Током 70-их год. XIX в. броји 22 муслиманске арбанашке куће, 1913. 550 житеља, 1921. 70 домова и 348 житеља, а 1958. има 66 кућа. Садашње ст. је албанско. Услед веома лоших услова егзистенције у планинској врлети процес расељавања је последњих деценија XX в. увелико захватио насеље. Индекс (i_s) демографског старења 1961. год. износи 0,2.

КАБАШ ХАС (474 ст.), ратарско (99,25% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (340–380 m) речним терасама са десне стране долине Дошлице, у северној подгорини Паштрика (1988 m) и подножју Исара (840 m), у Призренском Хасу, 22 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 226 ha. На месту Душку и шен Ђерђит, изнад села, налазе се остаци цркве и мале тврђаве из српског средњовековног доба. Основан је крајем XVIII в. досељавањем Арбанаса из Кабаша и Калвина у Миридитама. Током 70-их год. XIX в. броји 3 куће, а 1940. 12 кућа Арбанаса муслимана и 9 кућа српских насељеника, који су после априлског рата 1941. прогнани, а њихове куће опљачкане и спаљене. Данашње ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија крајем 60-их год. XX в.

КАПРА (582 ст.), сточарско (18,76% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (1060–1080 m) падина-

ма Шар планине (2747 m), у ЈЗ делу дна Опољске планинске котлине (корутине), 19,5 km ЈЗ од Призрена. Површина атара износи 319 ha. Верује се да је назив села преузето име ишчезлог насеља *Јеленац* (*kapra* у преводу значи јелен). Обједињује две махале: *Крезу* (20 кућа) и *Фљугај* (7 кућа). Помиње се током 70-их год. XIX в. (35 муслиманских кућа) са остацима цркве и старог хришћанског гробља, 1913. (229 житеља), 1921. под називом *Капре* (19 домова и 154 житеља), почетком 50-их год. XX в. (27 албанских кућа) итд. Ст. је албанско, досељено из Малесије. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електричну енергију добија крајем 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода.

КАРАШИНЋЕРЋ (920 ст.), ратарско-сточарско (18,79% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600–660 m) платоу у СИ подгорини Паштрика (1988 m), у Призренском Хасу, 16,5 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 653 ha. Географски име села у преводу значи *Црни Свети Ђорђе*. До II светског рата представља заселак Ђонаја. Топоним Арат е Кишес (Црквене њиве) упућује на некадашње постојање старе вероватно католичке цркве, на чијем је месту изграђена спомен-капела Стефана Ђеговија, познатог по списима на латинском и албанском језику. Год. 1940. броји 44 албанске куће (26 католичких и 18 муслиманских). Ст. је албанско (1981. – 99,5%), досељено крајем XVII и у првој половини XVIII в. са Скадарских брда, из источне Малесије и од Миридита дукађинском струјом. Међу католицима у К. и другим хаским, подримским и подгорским насељима има и новијих досељеника са почетка XIX в., познатих под називом Фанде, који због скитачког начина живота и насилничког понашања нису били радо виђени ни међу Арбанасима ових крајева. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). У селу се налази католичка црква и чамија. Електричну енергију добија крајем 60-их год. XX в.

КОБАЊА (718 ст.), ратарско-сточарско (69,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (400–420 m) речној тераси изнад дубоке епигенетске клисуре Белог Дрима и источної подгорини Паштрика (1988 m), под којим се изнад Призренског поља полукружно простире флишна зона између села Добруште и Нашеца, у Призренском Хасу, 7,5 km западно од Призрена. Површина атара износи 261 ha. Крајем XIX в. помиње се као српски засеок *Горица*. Год. 1913. броји 80 житеља, а 1921. када има 5 домова и 74 житеља наводи се као заселак у саставу Влашњанске општине. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрифицирана је крајем 60-их год. XX в.

КОЈУШ (394 ст.), сточарско (59,49% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на језерској тераси источног Паштрика (1988 m), у Призренском Хасу, 12,5 km западно од Призрена. Површина атара износи 776 ha. Простире се у висинској зони 480–500 m. Током 70-их год. XIX в. броји 10 арбанашких кућа досељених у XVIII в. из источне Малесије (1940. – 15 кућа Арбанаса муслимана). До II светског рата, када представља заселак Ђонаја, носи назив *Којуша*, а после рата садашњи (1948. – 199, 1953. – 198, 1961. – 192 и 1981. – 242 житеља). Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2.

КОРИША (4.065 ст.), ратарско-сточарско (44,54% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (450–560 m) плавини и терасама Коришке реке при њеном излазу у дно Призренске котлине и суподини Коца Балкана, источно од магистралног пута (у античко доба *Via de Zenta*, а у српко средњовековно Вељи пут), Скадар (Љеш)–Призрен–Приштина, у призренском Подгору, 7 km СИ од Призрена. Површина атара износи 1.478 ha. У атару, код цркве Св. Петке, избија снажно *крашко врело* од кога настаје речица која отиче на дну котлине паралелно са Коришком реком (према селу Љутоглаву код главног пута од Призрена за Косово). Врело (минимална издашност 50 l/sec.) се у литератури и народу назива и по Љутоглаву и по К. Постоји основана претпоставка (експериментално није доказана) о подземној хидрографској вези између *Коришког (Љутоглавског) врела* и понорнице Суве реке код *Говедске пећине* у Сиринићкој жупи. К. обједињује два физиономска дела: *Село (Коришу)*, главни део насеља, и *Мужљак*. Постапак, развој, етнички процеси и културна баштина К. тесно је повезана са суседним селом Кабаш, у чијем се атару, или на размеђи, налазе неки од најзначајнијих српских историјских споменика названих по имену насеља (црква Св. Петра Коришког, испосница Св. Петра Коришког, манастир Св. Марка Коришког и др.). Повељом цара Душана 1348. К. је са црквом Св. Петра и засеокима *Пакостиње* и *Бусино* приложена манастиру Св. Арханђела. У Душановој повељи 1355. разрешен је имовински спор између Хиландара и Св. Арханђела о неким поседима у тадашњем атару К. (међу судијама поротницима помињу се Драгослав Мрчетић и Давид Бузулак из К.). Током српског средњовековног доба била је напредно и знатно уређено насеље (заузимало је површину око пет пута већу од оне коју су запазили истраживачи и путописци средином и у другој половини XIX в.). Током друге половине XIX в. пронађени су материјални трагови који сведоче о предсловенским, највероватније рановизантијским, основама К. (била је оивичена градским зидинама са великим улазним вратима у равници испод данашњег насеља; развали-

не византијске тврђаве на узвишењу изнад села са остацима храма и остаци других грађевина). Између К. и изгубљеног села *Стратиновце* налазило се средњовековно насеље *Мужљак* са видљивим остацима утврђеног манастира који је опустео у време Велике сеобе Срба 1690. *Мужљак* се одржао као заселак К. (1913. броји 72 житеља, а 1953. 14 домова и 92 житеља). Од нарочитог културно-споменичког и историјског значаја је црква Св. Николе, која се налази у јужном делу насеља на падинама Градишта, у којој је 1860. пронађена повеља цара Душана посвећена оснивању његове задужбине манастира Св. Арханђела ("најпространија, најбогатија садржајем и најважнија за српску историју повеља међу свијем које су писане биле у српским земљама"). У средишту К., на српском гробљу, налазе се остаци цркве Св. Ђорђа изграђене у најбољој традицији српског сакралног неимарства, са фрескама високе уметничке вредности. На месту изгубљеног засека *Бусино* налази се православна црква Пресвете Богородице (Покрова Св. Богородице) са живописом из XVI–XVII в. (остаци фресака били су добро очувани, осим Богородице са Христом која је изрешетана мечима Албанаца), коју су албански екстремисти средином 1999. срушили до темеља, као и старо црквиште (уништено је и хришћанско гробље). Данас је на том месту коришки заселак *Врело*. У турско доба К. је била у саставу Сухоречког барјака. Током 70-их год. XIX в. броји 16 православних и 24 арбанашке муслиманске куће, 1913. 428 житеља, 1921. 65 домова и 575 житеља, а 1958/59. има 95 албанских кућа (фис Кабаш) и 15 кућа Срба старинаца, који су се од краја XVII в. досељавали из суседних насеља (*Бусино*, *Стратиновце*, *Грејковце* и др.). Ст. је албанско, а има Срба (1981. – 3,7%) и др. Индекс демографског старења (i.) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија средином 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода (користи издашно врело и друге изворе који су још од средњовековног доба служили за наводњавање ратарских и чивадских површина). Има осморазредну ОШ "Сезаир Сури", цамију, дом културе, здравствену амбуланту и др.

КОСОВЦЕ (1.033 ст.), ратарско-сточарско (19,25% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1120–1200 m) падинама Шар планине (2747 m), у јужном делу дна Опольске котлинице (корутине), 21 km јужно од Призрена. Површина атара износи 654 ha. Повезује четири махале (*Колон*, *Тртин*, *Бесен* и *Каламбер*). Очувана је српска топонимија за већи број локалитета, од којих назив Киша (Црква) упућује на постојање православне цркве. У време турске владавине припадало је Опольском барјаку. Током 70-их год. XIX в. броји 60 муслиманских кућа, 1913. 428 житеља, а 1921. 42 дома и 300 житеља. Ст. је албанско, за које се

сматра да води порекло од исламизираних и "поарбанашених" Срба, на шта упућује садашње празновање *Ђурђевдана* и *Митровдана*. Индекс (i.) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електричну енергију добија крајем 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода.

КРАЈК (1.274 ст.), ратарско (43,98% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (290–350 m) прелазу у предеону целину Подрине и терасама које су са десне стране реке усечене у најниже косе Паштрика (1988 m), око којих Бели Дрим лактасто скреће под правим углом из динарског (СЗ–И) у тзв. метохијски правац (ЈЗ–СИ), у СИ делу Призренског Хаса, 14 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 446 ha. До II светског рата није имао статус самосталног насеља. Током 70-их год. XIX в. када припада нахији Хас, броји 30 арбанашких муслиманских кућа, а 1940. 43 арбанашке куће, пореклом из скадарске Малесије. Крајем XVII и почетком XVIII в. Срби староседеоци су расељени. Тада се у Средачку жупу преселио род Каралејића (по њиховом пореклу је засеок Средске назван *Крајчи*). Данашње ст. је албанско. Индекс демографског старења (i.) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија крајем 60-их год. XX в. Има осморазредну ОШ и др.

КУКЛИБЕГ (916 ст.), сточарско-ратарско (18,72% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (1120–1180 m) контакту дна и обода Опольске планинске котлинице (корутине) и падинама Шар планине (2747 m), у ЈИ делу Опоља, 6 km западно од асфалтног пута Призрен–Драгаш, 16,5 km јужно од Призрена. Површина атара износи 827 ha. Географско име потиче од надимка – *Кукли*, турског спахије Мехмед-бега, који је тако назван по оближњем насељу *Куковце* (познато и као *Кукле*, *Куковце* и сл.), у коме је по доласку у Ополье најпре живео. Кукли-бег је био син Хајредина, родом из Орсона у централној Азији, који је од султана добио у посед Ополье као награду за заслуге при турском освајању призренске и тетовске области (поседовао је имања на простору од Скадра, преко Дукађина, до Призрена и Скопља). У К. је саградио цамију, хамам (купатило) и спахијски дворца, а у непосредној близини је и турбе где је сахрањен 1537. год. Запамћен је као фанатични прогонитељ Срба и искоренитељ хришћанства (имао је одлучујућу улогу у "турчењу" и "арбанашењу" Опоља још у раном периоду турске владавине – крајем XV и у првим деценијама XVI в.). К. почетком 50-их год. XX в. има 20 кућа које, наводно, воде порекло од Кукли-бега. У прошлости је К. представљао махалу Бродосавца. Год. 1913, када се наводи као самостално насеље, броји 244 житеља, а 1921. (*Кукли Бег*) 37 домова и 234 житеља. Ст. је ал-

банско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија крајем 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода.

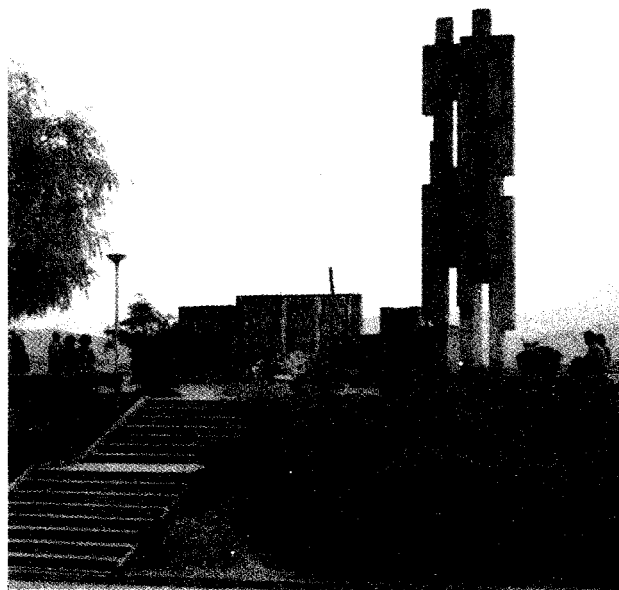
КУКОВЦЕ (1.619 ст.), сточарско-ратарско (18,43% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1140–1220 m) терасираној плавини низ коју се махале у низу спуштају ка дну Опоља и падинама Шар планине (2747 m), у јужном делу Опољске жупе, 17,5 km јужно од Призрена. Површина атара износи 662 ha. Повезује седам махала (*Келај, Дуракај, Велај, Тафај, Медај, Хомај и Поштрај*). Назив села и неких топонима су византијског и словенског порекла (Параспор, Средња и Горња Могила, Острик, Стр'га – Струга и др.), а топоним Варас Ирукит (Јуручко гробље) указује на дуже присуство турских полуномадских сточара Јурука који су из источне Македоније долазили са стадима у Опоље и шарпланинску Гору на летњу испашу. Помиње се и под сличним називима (*Кукле, Куковце, Куковци и Куковча*) из којих је изведен надимак Кукли-бег за злогласног турског тиранина и спахију који је насилно исламизирао и делимично "поарбанашио" Опоље још у првој половини XVI в. Порекло овог надимка показује да је К., где је Кукли-бег по доласку у Опоље најпре живео, настало најкасније у XV в. (вероватно и раније). У време турске владавине припадало је Опољском барјаку. Током 70-их год. XIX в. броји 40 муслиманских кућа, 1913. 563 житеља, 1921, када се наводи под именом *Куковци*, 63 дома и 433 житеља, а 50-их год. XX в. 78 арбанашких муслиманских кућа, које не знају своје порекло и фисну – племенску припадност, што указује (као и код других албанских родова у Опољу и косовско-метохијским крајевима) на њихово словенско-српско порекло. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија крајем 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода.

КУШНИН (1.545 ст.), ратарско-сточарско (84,52% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (330–400 m) речним терасама са две стране широке трапезасте долине Дошлице, десне притоке Белог Дрима, под окомитим северним странама Паштрика (1988 m), у Призренском Хасу, 25 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 2.113 ha. На неким топографским картама уцртан је под именом *Кушлин*. Поред насеља, ка селу Кабаш Хас, налазе се остаци цркве Св. Ђорђа. Током 70-их год. XIX в., када припада нахији Хас, броји 15 муслиманских кућа, 1913. 215 житеља, а 1940. 58 арбанашких муслиманских кућа (пореклом из источне Малесије и од Миридита) и 5 кућа српских насељеника, који су после априлског рата 1941. прог-

нани. Садашње ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија 60-их год. XX в. Има осморазредну ОШ и др.

КУШТЕНДИЛ (188 ст.), сточарско (23,21% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (1000–1060 m) призренској страни Шар планине (2747 m), у ЈИ подножју Цвиљена (1396 m), 6,5 km јужно од Призрена. Површина атара износи 269 ha. У време турске владавине био је у саставу Љубињског барјака. Помиње се 70-их год. XIX в. као муслиманско село са 10 кућа. Год. 1921. броји 21 дом и 138 житеља. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија крајем 60-их год. XX в.

ЛАНДОВИЦА (1.327 ст.), виноградарско (51,11% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (320 m) дну Призренске котлине и брежуљкастом земљишту призренског виногорја, између широког дна долине Белог Дрима и Призренског поља, источно од регионалног пута Призрен–Љаковица и железничке пруге Призрен–Метохија (Клина), 7,5 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 890 ha. Обједињује два физиономска дела: *Село (Ландовицу)*, главни део насеља, и *Чепурац Омладинске винограде*. Помиње се под називом *Лутовица* 1326. у повељи Стефана Дечанског Призренској епископији "на Љевиши". У XIX в. Л. је припадала Малохочком барјаку, а 70-их год. XIX в. броји 13 муслиманских кућа, од којих су 4 куће "турских" (муслиманских) Цигана, 1913. 197 житеља,

Споменик Бори и Рамизу у Ландовици

1921. 18 домова и 153 житеља, а 1975. 93 куће албанске, муслиманске и ромске. Садашње ст. је муслиманско, албанско и ромско. Српски живаљ исељен је током 80-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електрично осветљење добија средином 60-их год. XX в. Има четвороразредну ОШ, споменик Бори и Рамизу и др.

ЛЕЗ (441 ст.), сточарско (30,76% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (980–1020 m) призренској страни Шар планине (2747 m), у јужном подножју Цвиљена (1396 m), 8,5 km јужно од Призрена. Површина атара износи 389 ha. Преко села је у прошлости пролазио један крак караванског пута Призрен–Тетово. У турско доба улазио је у састав Љубињског барјака. Током 70-их год. XIX в. броји 20 муслиманских кућа, 1913. 164 житеља, а 1921. када се наводи под називом *Лес*, 16 домова и 114 житеља. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија крајем 60-их год. XX в. Има четвороразредну ОШ.

ЛЕСКОВАЦ (575 ст.), сточарско (29,65% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (780–860 m) падинама Шар планине (2747 m), у СЗ подножју Цвиљена (1396 m), 4 km јужно од Призрена. Површина атара износи 578 ha. У неким статистичким публикацијама наводи се као *Лесковец*. Убраја се у стара насеља. Помиње се 1348. у повељи цара Душана манастиру Св. Арханђела под именом *Лесков'ц* (*Лесковец*) на речници Ковачев'ц. У време турске владавине припадао је Љубињском барјаку. Током 70-их год. XIX в. броји 40 муслиманских кућа, 1913. 377 житеља, а 1921. 66 домова и 340 житеља. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија крајем 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода. Има осморазредну ОШ.

ЛОКВИЦА (508 ст.), ратарско-сточарско (1,64% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на високим терасама Призренске Бистрице, са леве стране реке, изнад њеног улаза у *Дувску клисуру* (код села Речана), јужно од регионалног пута Призрен–Средска–Штрпце–Урошевац, у шарпланинској Средачкој жупи, 10 km ЈИ од Призрена. Површина атара износи 780 ha. Географско име је добила по повремено забареним површинама – *локвите*, које се стварају на солифлукционим облицима. Простире се у висинској зони 820–920 m. Помиње се 1276. у повељи краља Драгутина којом је прилаже манастиру Хиландару. Краљ Милутин је око 1308. потврдио претходну повељу одредивши Л. као метох хиландарског пирга у Хрусији на Атосу (Света Гора). Наезди се 1348, када ју је цар Ду-

шан приложио са осталим средачким насељима својој задужбини Св. Арханђелима (на приговор Хиландара 1354/55. повратио ју је светогорском манастиру), и у првој половини XV в., када одржава трговачке везе са Дубровником. Из српског средњовековног доба значајни су остаци цркви Св. Арханђела, Св. Јована, Св. Петке и Св. Ђорђа (Ђурђевица). У време турске владавине била је у саставу Љубињског барјака. Приближно у време делимичне исламизације локвичких Срба, око средине XVIII в., у Л. су продрли Арбанаси и арнаути из Стружја (у атару постоји назив Струшки поток), које су локвички и јабланички исламизирани Срби вратили у поменуто село. Током 70-их год. XIX в. броји 74 куће (33 православне и 41 муслиманске), 1913. 552 житеља, а 1921. 78 домова и 500 житеља. Год. 1947. (106 кућа) има пет махала, од којих су три српске: *Ђуклевска* (12 стариначких кућа; родови Мешовци, Ђуклеви, Вукани, Трајковићи, Вукановићи и Станимировићи; славе Св. архангела Михаила), *Павлови* (9 стариначких кућа; родови Павловци и Ђурђевици; славе Св. архангела Михаила) и *Ружићи* (38 кућа; стариначки родови Ружићи, Амзоћи, Мешовци и Репићи, славе Св. Николу, Св. архангела Михаила и Св. Петку, а досељени Поповци, у XVIII в. из Сиринишке жупе, и Кадичи, из Црне Горе, славе Св. архангела Михаила и *Ђурђи*, и један род – Рамадановићи, муслиманских Рома), а две муслиманске: *Горња* (31 кућа; родови Дуровци, Бирдаини и Вућ – Вујићи, пореклом од Срба старинаца) и *Драгичева* (15 кућа; род Драгићи – Мустаинци, пре преласка у ислам Ђуклеви, пореклом од Срба старинаца). Већина српског живља иселила се у косметске градове и централну Србију. Садашње ст. је муслиманско, а има и Срба (1981. – 10,4%). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. У селу се налази православна црква Св. Илије (после најновије обнове посвећена Св. Сави) подигнута 1866. на темељима старијег храма (поседује збирку икона из XVIII в.), коју су албански терористи и шовинисти средином 1999. оскрнавили, опљачкали и минирали, и памија. Електрично осветљење добија 1968, гравитациони водовод 1972–1974. ("уз помоћ војске"), а касније и канализацију. Има четвороразредну ОШ.

ЉУБИЖДА (2.960 ст.), ратарско-сточарско и воћарско-виноградско (8,72% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (430–540 m) контакту дна и обода Призренске котлине и западној суподини Коца Балкана, у призренском Подгору, 4 km СИ од Призрена. Површина атара износи 1.253 ha. Највећи део насеља лежи на пространој плавини Љубишке реке низ коју се новији крајеви села спуштају у Љубижданско поље до магистралног пута (у античко доба *Via de Zenta*, а у српско средњовековно Вељи пут) Скадар (Љеш)–

Српска црква Св. Илије у Љубијезди

Призрен–Приштина. Помиње се 1348. под називом *Љубијеза* у Арханђелској повељи цара Душана, када је као манастирски метох са "Љубовом црквом" и "два Љубова винограда" припала манастирском властелинству (у Хиландару, са којим је манастир Св. Арханђела имао имовински спор – чува се пресуда поротног суда чији је члан био и Степан Станковић из Љ.). У средњовековно доба Љ. је припадао и заселак *Скоробиште*, у планинском залеђу, које је у турском периоду као засебно насеље припадало Љубијезком барјаку (Љ. је била у саставу Сухоречког барјака). У насељу се налазе остаци 11 православних цркви, од којих су неке саграђене у XVI в., после обнављања Пећке патријаршије (1557). Посебан историјско-културни значај има православна црква Св. Николе (осликао ју је чувени зограф Василије Крстић из дебарске породице Даскаловића – Ђиновских) из XVI в. (обновљена 1867) са бројним очуваним предметима из манастира Св. Арханђела и других српских цркви (икона Благовести и сусрета Јоакима и Ане из XIV в., двери из XVI в. и др.), коју су албански екстремисти средином 1999. опљачкали, демолирали и спалили њену унутрашњост. После Великих сеоба Срба (1690. и 1737) у Љ. се досељавају Арбанаси миридитском струјом, а један део Срба староседелаца прелази у ислам, сачувавши српски матерњи језик. Уједно се досељава српски стариначки живаљ из Љуме и других крајева северне Албаније, Дренице, Подрима и шар-планинских жупа Сиринића, Средске, Опоља и Горе, а обнављању српског ст. допринела је и миграциона струја Куча из Црне Горе (преко планинског обода у Сиринић и Средску). У другој половини XIX в. Љ. се наводи као једно од најзначајнијих и највећих српских

насеља у околини Призрена. Током 70-их год. XIX в. броји 35 православних и 10 муслиманских домова, 1913. 395 житеља, 1921. 41 дом и 414 житеља, а 1958/59. 121 кућу (породицу), од којих су 26 кућа Срба староседеоца, 75 кућа Срба досељених из поменутих крајева, а 20 кућа Арбанаса насељених у XVIII в. миридитском миграционом струјом. Садашње ст. је албанско, српско (1981. – 27,2%) и муслиманско, а има и осталих националности. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Православни храм Св. Илије, обновљен 1979. на темељима цркве из XVI в., албански терористи и шовинисти су средином 1999. опљачкали и минирали, а хришћанско гробље око њега порушили. Електричну енергију добија средином 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода (каптирани извори у планинском залеђу). Има осморазредну ОШ, дом културе, цамију, здравствену амбуланту и др. Повртарство, са вишевековном традицијом гравитационог наводњавања, тржишно је оријентисано.

ЉУБИЈДА ХАС (2.166 ст.), ратарско-сточарско (48,98% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у СИ подгорини кречњачког масива Паштрика (1988 m) и Призренском Хасу, 20 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 2.054 ha (К.О. Љубижда Хас I 1.942 ha и К.О. Љубижда Хас II 112 ha). У неким статистичким публикацијама помиње се под именом *Љубижда Хас*. Простире се у висинској зони 390–460 m. Дели се на махале (*Труће*, *Богза*, *Душкит* и др.). Помиње се 70-их год. XIX в. као насеље Хаске нахије са 20 кућа арбанашких муслимана. Год. 1940. броји 90 арбанашких кућа, од којих су 82 непознатог порекла (по једном предању, воде порекло од "поарбанашених" Срба Јововића, а по другом, досељени су "од Ниша", где су били спахије). До II светског рата у насељу је живела и једна породица српских насељеника. Статус самосталног насеља стиче 1948. год. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија крајем 60-их год. XX в. Има осморазредну ОШ "11. октобар" и др.

ЉУБИЧЕВО (1.903 ст.), сточарско (38,57% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (640–740 m) СЗ огранцима Шар планине (2747 m), између Опољске и Призренске котлине, у ерозивном проширењу двеју дубоко усечених долиница у јужне падине Цвиљена (1396 m), 8 km јужно од Призрена. Површина атара износи 935 ha. У старијим статистичким изворима и литератури наводи се и под називима *Љубечево* и *Љубочево*. Помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана са засеком *Елховце* (данас засебно село Јешково) и црквом Св. Николе, баштином властелина

Николе Утоличића. У турско дома припадало је Љубињском барјаку. Током 70-их год. XIX в. броји 138 муслиманских кућа, 1913. 839 житеља, а 1921. 106 домова и 461 житеља. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија крајем 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода. Има осморазредну ОШ "Љубичево" и др.

ЉУКИНАЈ (393 ст.), ратарско (57,26% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на десној долиној страни Белог Дрима и контакту долиноског дна са побрђем у залеђу – СИ огранци Паштрика (1988 м), у Призренском Хасу, 19 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 176 ha. Географско име села је албанизован облик ранијег српско-словенског назива *Лукиње*. Помиње се и под именима *Лукиње* и *Љукињај*. Простире се у висинској зони 310–340 m. Током 70-их год. XIX в. наводи се као муслиманско арбанашко село са 15 кућа (средином 70-их год. XX в. броји 9 кућа). Ст. је албанско, досељено из северне Албаније малисорском миграционом струјом. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1.

ЉУТОГЛАВ (706 ст.), ратарско (43,87% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (390 m) дну Призренске котлине и ивици плавине Коришке реке, поред магистралног пута (у античко доба *Via de Zenta*, а у српско средњовековно Вељи пут) Скадар (Љеш)–Призрен–Приштина, 7 km СИ од Призрена. Површина атара износи 393 ha. По предању, назив села потиче из давних времена када је оближње *Коришко* (Љутоглавско) врело избацило главу пастира, који је чувао овце имућног сточара ("ћаје") у Сиринићкој жупи, кога је газда убио и бацио његову главу у понорницу, пошто је раније приметио да је пастир преклане жагање бацио у понор сиринићке Суве реке код *Говедске пећине*, а његова сестра их сачекивала на јакм врелу (од тада у народу постоји чврсто уверење о подземној хидрографској вези између сиринићке понорнице и *Коришког врела*). Село се помиње 1348. у Арханђелској повељи цара Душана. У турско доба био је у саставу Сухоречког барјака. Током 70-их год. XIX в. броји 7 српских православних и 1 арбанашку католичку кућу ("латина"), 1913. 121 житеља, 1921. 15 домова и 96 житеља, а средином 70-их год. XX в. 29 албанских кућа досељених из северне Албаније, од којих 10 воде порекло од старијих досељеника из XVI и XVII в., и 16 српских кућа (9 досељено васојевићко-кучком миграционом струјом у XVIII в. из Црне Горе, а 7 из моравске Србије после I светског рата). Ст. је албанско и српско (1981. – 27,9%). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија крајем 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко грави-

тационог водовода. Има четвороразредну ОШ и др. У пољопривредној производњи повртарство има тржишни карактер (од старине је развијено наводњавање повртарских и појединих ратарских парцела)

МАЗРЕК (891 ст.), сточарско (35% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (500–560 m) језерској тераси у подножју кречњачког масива Паштрика (1988 m), изнад епигенетски усечене долине Белог Дрима, у Призренском Хасу, 13 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 614 ha. Обједињује три физиономска дела (*Каравидој*, *Дурај* и *Хамели*). Основан је у XVIII в. као заселак села Ђонај. Помиње се 70-их год. XIX в. као заселак Ђонаја под називом *Масрека* (7 кућа). Год. 1940. броји 33 албанске куће пореклом од Миридита и Малисора. Као самостално насеље наводи се од 1948. год. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија почетком 70-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода. Има четвороразредну ОШ.

МАЛА КРУША (1.048 ст.), виноградарско (27,95% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (305–340 m) ниским алувијалним терасама Белог Дрима и контакту пространог долиноског дна и леве долиноске стране, у Подрими, 13,5 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 638 ha. Нижи део насеља налази се поред регионалног пута Призрен–Ђаковица–Пећ и железничке пруге Призрен–Метохија (Клина). У време турске владавине припадала је Малохочком барјаку. Помиње се 70-их год. XIX в. са 11 кућа православних Срба, 7 кућа Арбанаса католика ("латина") и 3 куће муслиманских Цигана. Год. 1913. броји 254 житеља, 1921. 25 домова и 174 житеља, а 70-их год. XX в. 35 кућа православних Срба (пореклом од старинаца досељених у XVIII в. из Сиринићке и Средачке жупе, околине Призрена, Дренице и са Косова), 32 куће Арбанаса етапно досељаваних (од средине XVII до средине XIX в.) миридитском и малисорском миграционом струјом и 2 куће муслиманских Цигана (Рома). Ст. је албанско и српско (1981. – 30,2%), а има Рома, Црногораца и др. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електрично осветљење добија почетком 60-их год. XX в., а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари, сопствени водоводи и др.). Има четвороразредну ОШ, здравствену амбуланту, винарски подрум и др. Позната је по производњи квалитетног вина.

МАМУША (3.297 ст.), ратарско и воћарско (77,87% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (330–340 m) алувијалној тераси и прегибу са десне стране Топлуге ка ниском брежуљкастом терену Мамушког

поља, северног дела Призренске котлине, у Подрими, 14 km северно од Призрена. Површина атара износи 1.094 ha. Представља највеће турско насеље (1981. – 85,9% Турака) на Косову и Метохији и ексклузивну етнонационалну појаву, будући да су етнички Турци и потурчени Арбанаси на Космету искључиво урбано ст. Једно је од најстаријих средњовековних насеља околине Призрена. Помиње се 1198/99. у Хиландарској повељи Стефана Немање, којом велики српски жупан оснива своју задужбину на Светој Гори и прилаже манастирском властелинству *Момушу* (са осам других ратарских српских села, пчелињацима у четири насеља и два влашка катуна са 170 Влаха), затим 1200–1202, када ју је потврдио краљ Стефан Првовенчани, за време чије владавине је српска држава овладала Призреном и околином, као и у каснијим повељама српских владара (Милутина 1282–1308, Стефана Дечанског 1326. и Душана 1348–1355) које потврђују Хиландарско поседовање М. После сеобе Срба 1690. под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем српски живаљ се раселио, а досељавају се Турци из Анадолије. По предању, родоначелници мамушких Турака су родови Џунгале и Беглер, настали од два брата, вероватно официра турске царске војске пореклом из анадолске варошице Хендек, који су се доселили почетком XVIII в. (у време аустро-турског рата и сеобе Срба 1737), када су се најпре настанили у подримско село Нистра, а потом је један од њих прешао у М., где је основао своју породицу, а други у гњиланско Добрчане. Турцима у М. прикључује се и мањи број Арбанаса који су прихватили турску културу (њихово "потурчавање" у М., а нарочито у косовским градовима и Призрену, у којима су Турци, поред Срба, представљали елитни социјални и културни слој, објашњава се као појава културне и социјалне мимикрије која је условила и промену етничког идентитета). Током турске владавине и касније досељавају се муслимански ("турски") Цигани (Роми). Призренски валија Мехмед-паша, из турско-арбанашке пашаларске куће Ротула (родоначелник Сиџан-паша Ротул 1497–1596, родом из Топољана у Љуми, спадио је мошти св. Саве на Врачару 27. априла 1594), као један од предводника турске војске против српских устаника, саградио је 1815. Сахат-кулу на којој је поставио звоно скинуто 1813. са неке градске цркве у Смедереву, после битке код Каменице са Карађорђевићевим устаницима. До краја турске владавине М. је била у саставу Малохочког барјака. Током 70-их год. XIX в. броји 70 турских, 2 српске и 30 ромеких кућа, 1913. 838 житеља, а 1921. 129 домова и 733 житеља. Ст. је турско, а има и осталих етничких припадника (Роми, Албанци, Срби, Црногорци и др.). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електрифицирана је средином 60-их год. XX в., а поседује водоводну и кана-

лизациону мрежу. Има осмозразредну ОШ "Хаџи Омер Лутфи", дом културе, цамију, здравствену амбуланту, приватно аутопревозно предузеће (одржава саобраћај са косметским градовима и Истанбулом) и друга приватна предузећа. Велики значај у привреди имају повртарство и приватно предузетништво у услужним делатностима.

МАНАСТИРИЦА (1.698 ст.), сточарско (17,27% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у долини Манастирске реке, подножју главног венца Баш-Шаре и њене простране површи око Кара Николе (2106 m), поред старог караванског пута који је од Призрена водио на превој Кобилицу, где се спајао са другим краком призренско-тетовског пута (преко Горњег и Доњег Љубиња), у шаршанинској Средачкој жупи, 13 km ЈИ од Призрена. Површина атара износи 1.756 ha. Простире се у висинској зони 1000–1060 m. Повезује пет махала (*Караџић*, *Кулић*, *Калајџинци*, *Терзинци* и *Бајишинци*). Спада у стара села. У хрисовуљи Стефана Дечанског 1330. помиње се *Манастириц*, кога је српски краљ даровао протомажстору Георгију и његовој браћи за заслуге око зидања манастира Дечана, манастирског конака и трпезарије (у вези с тим, сматра се да су неимари из М. учествовали у градњи поменутог манастира и да су служили као калуђери – по томе село добија име). У Поменику манастира Св. Тројице код Муштутишта, који се води од 1465, убележени су 1565. приложници из М. Пошто су Срби староседеоци трпели насиља злогласног турског феудалца Куклибега, после укидања Пећке патријаршије 1766, прешли су у ислам. На старију српску прошлост села указују називи неких топонима: Попова рупа, Крс', Црквишта и др. До краја XIX в. (70-их год. броји 40 муслиманских кућа) припадала је Љубињском барјаку. Год. 1913. има 517 житеља, а 1921. 64 дома и 390 житеља. Ст. је претежно муслиманско, а има и Албанаца, Срба и др. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија крајем 60-их (или почетком 70-их) год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода. Има осмозразредну ОШ "Манастирица", цамију и др.

МЕДВЕЦЕ (871 ст.), ратарско (72,71% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (320 m) алувијалној тераси и флувијалном прегибу са десне стране Топлуге, леве притоке Белог Дрима, у Призренској котлини и Подрими, 12,5 km северно од Призрена. Површина атара износи 220 ha. Помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана под називом *Медвед'ц* (*Медведац*). У турско доба припадало је Малохочком барјаку. Након иселавања Срба 1690. је албанизовано. Током 70-их год. XIX в. броји 20 муслиманских кућа, 1913. 143 житеља, а 1921. 22 дома и 125 житеља. Кра-

јем 60-их и почетком 70-их год. XX в. у селу живе 9 албанских родова (41 кућа) досељених у XVIII в. из северне Албаније и 2 куће муслиманских Рома. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија у другој половини 60-их год. XX в. Има четвороразредну ОШ и др.

МИЉАЈ (281 ст.), сточарско (30,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (510–700 m) језерској тераси у ЈИ подножју Паштрика (1988 m), у Призренском Хасу, 20 km западно од Призрена. Површина атара износи 802 ha. До II светског рата је заселак Планије. Обједињује две махале (*Нинај* и *Стајки*). Спада у стара села. Помиње се 1355. под именом *Миљашта* у повељи цара Душана цркви и манастиру Св. Николе Добрушког, као и касније (70-их год. XIX в. – 15 муслиманских кућа, са развалинама цркве на локалитету Маја е кулес или Кулин брег; 1940. – 14 кућа Арбанаса муслимана досељених у XVIII в. из источне Малесије итд.). Ст. је претежно албанско (1981. – 98,9%). Српски живаљ расељен је 80-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија крајем 60-их год. XX в.

МУРАДЕМ (420 ст.), ратарско-сточарско (72,72% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у доњем делу долине Призренске Бистрице, која лактасто окреће из Призренског поља пробијајући се испред ушћа у Бели Дрим кроз ниску кречњачко-флишну греду у ЈИ подножју Паштрика (1988 m), 9 km западно од Призрена. Припада К.О. Жур (4.021 ha). Простире се у висинској зони 320–360 m. Основан је у XVIII в. насељавањем Арбанаса миридитском струјом. Сматра се да је зачетак данашњег насеља "сеоце" *Хаџи-Мустафа-Оваси*, које се помиње 70-их год. XIX в. Статус самосталног насеља стиче после II светског рата. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија крајем 60-их год. XX в.

МУШНИКОВО (1.084 ст.), сточарско (1,46% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на флувио-гласијалној и алувијалној тераси преталоженог моренског материјала, који су изнад села депоновали вирмски леднички језици силазећи са Црног врха (2584 m) и суседних делова Баш-Шаре, у долини Призренске Бистрице и њене леве притоке Петрашнице, поред регионалног пута Призрен–Средска–Штрпце–Урошевац, у Средачкој жупи, 15,5 km ЈИ од Призрена. Површина атара износи 1.809 ha. На неким топографским картама означено је називом *Мушњиково*. Простире се у висинском појасу 900–960 m. Средњи и нижи део насеља је збијеног махалског типа, а остали "крајеви"

имају разређенију структуру. Повезује две старе и једну нову махалу. Карактеристичан је тип двоспратних и троспратних чврсто грађених кућа које дају утисак градске физиономије. Настало је крајем српског средњовековног доба. Помиње се у Поменику манастира Св. Тројице 1465. год. Јован Цвијић наводи да је М. једино насеље Средачке жупе у коме нема старинаца, при чему се мисли на аутохтони средњовековни српски живаљ. Најстарији житеље села чине досељеници из призренских, косовских и македонских крајева старе Србије. Прву акцију на "потурчавању" мушниковских Срба извео је у XVII в. Софи Синан-паша, када је постао муслимански род Анциновци, који је крајем XIX в. имао 8 кућа. По предању, у раној фази турске владавине овде је харала "чума" (куга) која је тадашње велико насеље М. свела на 16 домова. Од краја турског периода велики део мушког ст. био је захваћен печалбарским кретањима која су покренула на исељавање десетине српских породица у градове Косова, Метохије и централне Србије, као и у САД (Индијанополис, Детроит, Чикаго и др.). Због етничке селективности емиграције у М. је знатно смањен удео раније изразито већинског српског живља. Током 70-их год. XIX в. броји 50 српских и 19 муслиманских кућа (1913. – 928 житеља, 1921. – 118 домова и 691 житељ итд.). Срби су били у већини и после I и непосредно након II светског рата (1921. – 505 православних Срба и 180 муслимана српског матерњег језика; 1947. има 8 српских родова са 94 кућа – славе *Ђурђици* и *Св. Николу*, и 2 рода муслиманских Срба са 5 кућа). Између 50-их и 90-их год. XX в. из М. се иселило 40 српских породица у Призрен, Косово Поље, Крушевац, Београд, Лапово, Крагујевац, Јагодину, Ниш и Скопље. Исељавање муслимана је знатно слабије и упућено је углавном у Призрен (у прошлости у Турску). Од 60-их год. XX в. настају крупне промене у етничком саставу ст. проузроковане не само исељавањем Срба, већ и албанизацијом знатног дела српских муслимана коју организовано спроводи великоалбанска агентура отварањем посебних припремних одељења за школовање муслиманске деце на албанском језику. Данашње ст. је албанско, српско (1981. – 19,7%) и муслиманско, а има и других националности. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. У селу се налазе две православне цркве: Св. апостола Петра и Павла (натпис из 1563/64) подигнута на темељима старог храма из XIV в. и Св. Николе (XVI в.), и две џамије (стара и нова). Електричну осветљење добија 1968, а водом се снабдева преко водовода изграђеног 1958. (реконструисан, модернизован и проширен 1974). Има осморазредну ОШ, здравствену амбуланту и др. У прошлости је у руралном привређивању највећи значај имало планинско сточарење, сеча шуме и прерада дрвета.

НАШЕЦ (1.022 ст.), ратарско (45,48% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (300–360 m) алувијалној тераси и платоу централне језерске равни изнад леве стране клисуре Белог Дрима спрам падина Паширика (1988 m), у СЗ делу дна Призренске котлине, 8,5 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 481 ha. Због изградње вештачке акумулације *Фиерза* на Дриму у Албанији издигнут је ниво Белог Дрима, који је потопио ниже делове насеља. Помиње се 1348. као заселак *Ограђеника* (данашњи Гражданик) у Арханђелској повељи цара Душана, који је у Н. (на узвишењу изнад реке) имао летњи дворца Рибник (његови остаци откривени су археолошким истраживањима 1973), у коме је често боравио његов син, цар Урош. У турско доба био је у саставу Малохочког барјака. Током 70-их год. XIX в., када су у близини насеља постојали остаци римског утврђења на локалитету Каља – Хисари (Градиште), броји 13 кућа (7 Арбанаса муслимана, 4 Арбанаса католика и 2 куће муслиманских Цигана), 1913. 167 житеља, а 1921. 18 домова и 107 житеља. Ст. је претежно албанско (1981. – 99,5%). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија средином 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода. Има осморазредну ОШ и др. Представља омиљено излетиште и рекреативни пункт Призренца.

НЕБРЕГОШТЕ (1.391 ст.), сточарско-ратарско (1,94% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (860–1000 m) флувијалном платоу изнад леве долине стране Љубињске реке, 3 km јужно од регионалног пута Призрен–Средска–Штрпце–Урошевац, у шарпланинској Средачкој жупи, 12 km ЈИ од Призрена. Површина атара износи 1.305 ha. Повезује две махале: *Велику* и *Малу*, у којима су 1992. забележени следећи родови: Заплећи – Тапшановци и Реџеповци 64 куће, Кешкотинци – Ибраимовци 53 куће, Гуџевци 45 кућа, Муратићи – Саитовићи и Фејзуловци 72 куће и Брезановци – Пировци, Вајрамовци, Ајазовци, Бећировци и Максатовци 34 куће. Помиње се у Арханђелској повељи цара Душана 1348. као метох манастирског властелинства. До краја XVII и почетка XVIII в. у Н. су живели православци Срби, од којих су неки убележени као дародавци манастира Св. Тројице код Муштутишта. Из овог периода датирају развалине цркве Св. Илије, који је и после масовног преласка Срба у ислам слављен као сеоски светац. У српско средњовековно и турско доба, када је припадало Љубињском барјаку, било је типично планинско сточарско насеље. Током 70-их год. XIX в. броји 50 кућа муслимана српског језика, 1913. 573 житеља, а 1921. 67 домова и 453 житеља муслиманске вероисповести и српског језика. Са гашењем сточарске привреде оријентише се на печалбарске миграције по Метохији, Косову, Албанији,

Македонији, Турској и Грчкој. Од 60-их год. XX в. захваћено је масовним привременим економским миграцијама у земље западне Европе, највише у Швајцарску (мештани одлазе са члановима својих породица, тамо школују своју децу и једном месечно штампају информативни лист на српском језику "Гурбетлија"), где је 1992. боравила 1/3 укупне популације. Због њиховог рационалног духа и смисла за организовано деловање (велики део зараде троше на изградњу конфорних стамбених зграда, комуналних објеката и путева; личним средствима су финансирали изградњу нове школске зграде и дома културе) житељи осталих насеља Средачке жупе их зову "Јапанци". Ретко се иселавају и веома су привржени завичају. Ст. је претежно муслиманско (1981. – 95,1%), а има Албанаца и др. За старије порекло појединих родова карактеристично је досељавање њихових предака током XVIII в. из оближње Манастирице, са Косова, из Љуме у СИ Албанији и Турске – из "Другут касабџи". Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електрифицирано је 1969, а водоводна мрежа је спроведена 1978, после чега је изграђена и канализација. Има осморазредну ОШ, дом културе, цамију, здравствену амбуланту и др.

НОВА ШУМАДИЈА (686 ст.), ратарско (38,85% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (390–400 m) благо нагнутом делу плавине Коришке реке, с обе стране магистралног пута (у античко доба *Via de Zenta*, а у српско средњовековно Вељи пут) Скадар (Љеш)–Призрен–Приштина, у призренском Подгору, 8 km СИ од Призрена. Припада К.О. Љутоглав (393 ha). Земљиште намењено изградњи нових насеља у Призренској котлини после I светског рата издвајано је на терену централне језерске равни које није раније обрађивано, јер се није могло гравитационо наводњавати у сушном, летњем периоду. Таквог је карактера било и земљиште на коме је 1934. изграђена Н.Ш. коришћењем државних средстава. Настала је насељавањем 16 српских породица, од којих су 15 биле из Косанице, а једна из Сиринишке жупе. Срби, прогнани после априлског рата 1941. од стране профашистичке великоалбанске агентуре, вратили су се на своја имања 1946. (14 домаћинстава и 75 житеља). До краја 60-их год. XX в., када се српско ст. због погоршаних међународних односа иселило, спада у етнички хомогена српска насеља. Садашње ст. је албанско, досељено након расељавања Срба. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија почетком 60-их год. XX в.

НОВАКЕ (450 ст.), ратарско (повртарско) и виноградарско (32,52% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (340–350 m) алувијалној тераси широке

трапезасте долине Старе реке усечене у неогене седименте централне језерске равни између платоа Горажда и Даражде, у Подрими, 10,5 km северно од Призрена. Површина атара износи 952 ha. Помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана као арбанашки катун *Новаци*, са суседним катунима *Нистра* и *Чрнча*. У време турске владавине припадало је Сухоречком барјаку и мењало је етнички састав ст. због иселавања Срба старинаца у време Великих сеоба Срба под патријарсима (1690. и 1737), насељавања Срба из северне Албаније и Призренске области и Арбанаса миридитског порекла из Дукађина у северној Албанији. Током 70-их год. XIX в. броји 10 кућа (4 српске, 3 арбанашке муслиманске и 3 арбанашке католичке – "латинске"), 1913. 181 житеља, а 1921, када се наводи под називом *Новаци*, 13 домова и 135 житеља. Средином 70-их год. XX в. има 56 кућа, од којих су 52 православних Срба (досељени из северне Албаније у XVII и првој половини XVIII в. – 4 куће, Полошке и Кичевске котлине – 10 кућа, Средачке жупе – 20 кућа, Дренице – 9 кућа, и после I светског рата из Топлице – 9 кућа), а 4 албанске (3 муслиманске и 1 католичка кућа). Ст. је српско (1981. – 90,9%), а има Албанаца и др. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електричну енергију добија средином 60-их год. XX в., а водоснабдевање је индивидуално (уличне јавне чесме са водом из посебног извора, сопствени водоводи, копани бунари и др.). Има осморазредну ОШ "Вук Караџић".

НОВО СЕЛО (394 ст.), сточарско (3,89% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (1000–1040 m) ерозивној површи Призренске Бистрице изнад десне стране *Дувске клисуре* и манастирског комплекса Св. Арханђела са Горњим Градом (Вишеградом), у призренском Подгору, 3 km источно од Призрена. Површина атара износи 259 ha. Припада средњовековним насељима Шаре, Ошљака и Копа Балкана са староседелачким српским православним и исламизираним ст. (после сеоба Срба под патријарсима 1690. и 1737) српског језика које је до најновијег времена одолевало албанизацији. Помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана као "*Новоселани* над манастиром". У турско доба било је у саставу Љубињског барјака. Током 70-их год. XIX в. броји 20 муслиманских кућа, 1913. 277 житеља, 1921. 39 домова и 250 житеља, а 1958. 39 кућа муслимана српског језика (примили су арбанашки фис Краснић). Ст. је претежно муслиманско (1981. – 94,8%), а има Албанаца, Македонаца и Срба. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрифицирано је крајем 60-их год. XX в., а водом се снабдева са уличних чесми прикључених на јавни водовод и са водом из посебног извора, из копаних бунара и др.

ПЕТРОВО СЕЛО (732 ст.), ратарско (61,19% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (390–395 m) ивици Љубижданског поља у плиткој трапезастој долини Јагледнице, у Призренској котлини, 4 km северно од Призрена. Површина атара износи 329 ha. Од друге половине 40-их год. XX в. бележи пораст укупне популације (1948. – 55, 1961. – 66, 1981. – 425 житеља итд.). Статус самосталног насеља добија непосредно после II светског рата. Ст. је највећим делом албанско (1981. – 98,1%), а има и осталих националности (Срби и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија средином 60-их год. XX в. Има четвороразредну ОШ и др.

ПИРАНЕ (1.790 ст.), ратарско (41,88% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (300–330 m) левој долинској страни Белог Дрима, у СЗ делу дна Призренске котлине, с обе стране (већи део на десној) савременог пута Призрен–Ћаковица–Пећ и железничке пруге Призрен–Метохија (Клина), 11 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 778 ha. Спада у стара насеља. Остаци раније насељености су значајни (развалине цркве Св. Ђорђа поред села и др.). Помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана, 1689. на карти "Краљевство Србије" под називом *Пиранџи* и касније. У турско доба припадало је Малохочком барјаку. Током 70-их год. XIX в., када се наводи и мали камени мост новије градње преко Топлуге, броји 36 кућа (6 српских, 25 арбанашких муслиманских и 5 ромских), 1913. 391 житеља, 1921. 45 домова и 333 житеља, а почетком 70-их год. XX в. 149 кућа, од којих су 128 власништво Албанаца муслимана досељених од краја XVII до прве половине XIX в. етапним миграцијама из северне Албаније – различити фисови из састава малисорске и миридитске племенске територије, и 21 кућа муслиманских Рома, пореклом са Косова. Садашње ст. је албанско и ромско. Српски живаљ расељен је током 70-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода. Има осморазредну ОШ "Зејнел Хајдини" и др.

ПЛАВА (1.125 ст.), ратарско-сточарско (8,11% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (1020–1040 m) терасама у долини Плавске реке, у подножју Коритника (2395 m), где су груписане три махале, док је четврта на долинском дну, у ЈЗ делу шарпланинске жупе Опоље (на прелазу у шарпланинску Гору), 24,5 km ЈЗ од Призрена. Површина атара, који је изузетно богат водом (на појединим потесима се користи за наводњавање), износи 678 ha (К.О. Плава I 212 ha и К.О. Плава II 466 ha). Једино је ополско село које у про-

шлости није имало "планину" – планинске испаше са сточарским становима. Помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана под називом *Плавна*. Током 70-их год. XIX в. броји 60 муслиманских кућа, 1913. 492 житеља, а 1921. 52 дома и 285 житеља. Средином XX в. насељена је родовима Бојаци, Тршњар и Хулеј, пореклом од најстаријег рода Ђабле, непознатог порекла, досељеног "одавно" (највероватније крајем XVI или најкасније крајем XVII в.) на бесплатно ("паба") добијену земљу. Ст. је претежно албанско (1981. – 99,6%). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електрично осветљење добија у другој половини 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко махалских (гравитационих) водовода. Има осмозразредну ОШ и цамију.

ПЛАЈНИК (576 ст.), сточарско (50,39% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (1340–1400 m) терасима са десне стране Плајничке реке, у подножју главног венца Шар планине (2747 m), у јужном делу шарпланинске жупе Опоље, 23 km јужно од Призрена. Површина атара износи 596 ha. На раније постојање српског насеља упућују остаци цркве на локалитету Киша и топоними српско-словенског порекла (Ограђе, Брег, Орнице, Славке и др.), а на планинским испашама су очувани називи Јуручка Гувна и Јуручко Гробље који потврђују дуже и учестало боравање турских полуномадских сточара Јурука насељених у источној Македонији из Анадолије у XVI в. Током 70-их год. XIX в. броји 40 муслиманских кућа, 1913. 284 житеља, 1921. 30 домова и 174 житеља, а средином XX в. 45 кућа у четири махале са родовским називима – *Домазет*, *Ченга*, *Посе* и *Берише* (осим првог рода који је српског порекла, остали су досељени из Малесије и од Мата у северној Албанији у XVII и XVIII в.). Данашње ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија почетком 70-их год. XX в. Има четворозразредну ОШ.

ПЛАНЕЈА (825 ст.), сточарско (55,05% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (680–740 m) језерској површи у подножју источних падина Паштрика (1988 m), у Призренском Хасу, 17,5 km западно од Призрена. Површина атара износи 1.872 ha. Повезује четири засеока са родовским именима (*Бирај*, *Маљоку*, *Шишећи* и *Ворфај*). Убраја се у стара села. Под називом *Плано* помиње се у другој повељи (издата пре 1355) цара Душана манастиру и цркви Св. Николе у Добрушти, када се наводи и црква Св. Пантелејмона, чије се развалине налазе у атару на узвишењу изнад десне долињске стране Белог Дрима "где се стае Бистрица з Дримом". У турско доба припадала је Хаској нахији. Током 70-их год. XIX в., када се наводи и текија са гробом код које се на Св. Илију окупљају "и

Турци и хришћани", броји 25 арбанашких муслиманских кућа, а 1940. 45 арбанашких кућа. Статус самосталног насеља стиче непосредно после II светског рата. Ст. је албанско, досељено од краја XVII в. из источне Малесије и од Миридита. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија крајем 60-их год. XX в. Има осмозразредну ОШ "Браћа Фрашери". Већи део мештана захваћен је сталним и привременим економским миграцијама.

ПЛАЊАНЕ (1.081 ст.), сточарско (2,71% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (790–920 m) фрагментима речних тераса и десној долињској страни Призренске Бистрице, у подножју стрмих кречњачких падина Ошљака (2212 m), 3,3 km северно од регионалног пута Призрен–Средска–Штрпце–Урошевац, у шарпланинској Средачкој жупи, 10,5 km ЈИ од Призрена. Површина атара износи 1.183 ha. Повезује 13 махала, које су 1992. бројале 175 кућа: *Ридовце* (15 кућа), *Аврадиновце* (36 кућа), *Муратовце* (13 кућа), *Лимановце* (10 кућа), *Азаровце* (12 кућа), *Стечовце* (9 кућа), *Илиће* (4 куће), *Ибра(х)имовце* (6 кућа), *Каљиничане* (14 кућа), *Рамановце* (8 кућа), *Кочовце* (17 кућа), *Голипанце* (25 кућа) и *Саитовце* (6 кућа), и два новоизграђена "краја" – *Рибницу* и *Врбе*, са 13 модерних стамбених зграда. Први пут се помиње у даровној повељи краља Милутина 1320, којом се средачка насеља П., Локвица и Живињане прилажу Хиландару (ову повељу је цар Душан потврдио 1348). Током 70-их год. XIX в. броји 26 православних и 20 муслиманских домова, 1913. 678 житеља, 1921. 93 дома (241 православца и 314 муслимана српског матерњег језика), а 1947. 6 православних српских родова са 48 кућа и 4 рода Срба муслимана (67 кућа). Одликује се сложеним етничким и миграционим пореклом популације (до почетка 90-их год. XX в. знатно је измењена етничка структура у којој се појавила и популација декларисаних Албанаца). Осим Срба и Муслимана староседеоца (родови Каралинци – Калинчићи, Поповци, Кочовци, Рамановци и др.), у П. живи и српски род Стевановића, досељен из Биначке (Горње) Мораве у XVIII в., муслимански род Ашани пореклом из села Глобочице у шарпланинској Гори, род Голипанци пореклом од "потурчењака из Стамболије" недефинисаног етничког идентитета и др. Од завршетка II светског рата до краја 80-их год. из П. се иселило 88 српских породица са 420 житеља (1992. – 6 стално настањених и 38 празних српских кућа, чији их власници не продају муслиманима). Срби су се највећим делом иселили у Призрен, Београд и приградско насеље Сремчицу, Краљево, Јагодину, Смедеревску Паланку, Аранђеловац итд. Исељавање муслимана је ретка појава. Садашње ст. је преовлађујуће муслиманско, а

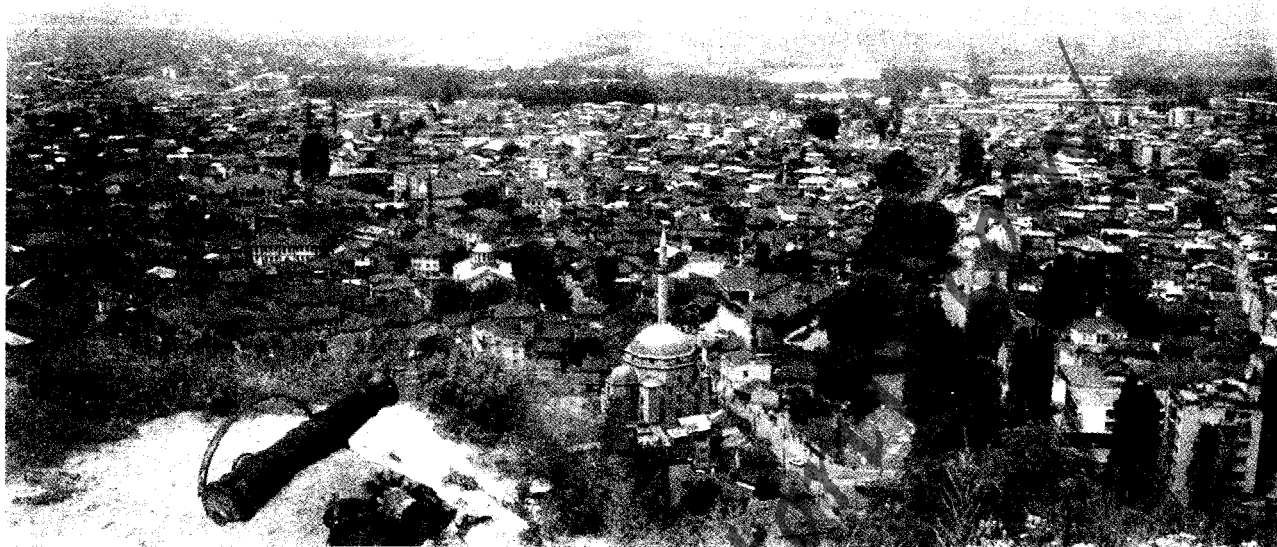
има Албанаца, Срба (1981. – 5,8%) и др. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. На темељима старе цркве Св. Тројице саграђена је 1868. црква посвећена Рождеству Св. Богородице у чији је под уграђен део надгробне плоче из 1365. год. (није живописана, а у њој се чува седам икона из XVII–XIX в., које су заштићене законом). Електрифицирано је 1969, а водом се снабдева преко гравитационог водовода дужине 3 km (каптирано врело *Јарабича*). Има четвороразредну ОШ, цамију и др. До времена између I и II светског рата живреда П. се знатније разликовала од осталих насеља Средачке жупе. Осим планинског сточарења и полуномадских сточарских кретања, у селу је било развијено виноградарство и шљиварство којима је посебно поговодила присојна експозиција. Ове гране су замењене ратарством и ливадарством, о чему сведоче називи многих потеса (Равно Поље, Липо Равње, Старе Кошаре, Лазарево, Рид, Водоач, Кошариште, Рибник, Равње, Копач, Ограде, Реке итд.). Знатан део ратарских, посебно повртарских парцела је наводњаван.

ПОСЛИШТЕ (1.127 ст.), ратарско-сточарско (51,72% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (340–370 m) речним терасама у ерозивном проширењу, између подножја СИ падина Коритника (2395 m) и СЗ коса Шар планине (2747 m), у ЈЗ делу Призренске котлине, 7,5 km ЈЗ од Призрена. Површина атара износи 201 ha. У атару се налази *Послишко врело* настало крајем дилувијума подземним отицањем воде Опољског језера ка СИ. Припада средњовековним селима (остаци српског гробља и др.). Помиње се под називом *Плоскиштино* 1348. у Арханђелској повељи цара Душана. У турско доба улазило је у састав Љубињског барјака. Старо српско ст. исламизирано је и "порбанашено" у XVIII в. после сеоба Срба под патријарсима 1690. и 1737. год. Током 70-их год. XIX в., када се налазило на караванском путу који је од Призрена преко Жура водио за шарпланинску Гору и Љуму, броји 20 муслиманских кућа, 1913. 72 житеља, а 1921. 11 домова и 75 житеља итд. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електрифицирано је крајем 60-их год. XX в. Има осморазредну ОШ, цамију и др.

ПОУСКО (549 ст.), ратарско-сточарско (2,14% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (660–780 m) призренској страни Шар планине (2747 m), у подножју Цвиљена (1396 m), јужно од регионалног пута Призрен–Средска–Штрпце–Урошевац, 3 km ЈИ од Призрена. Припада К.О. Јабланица (1.193 ha). Спада у стара насеља. Припадало је Призренској епископији (као и село Врбичане у призренском Подгору). Помиње се 1326. под називом *Повиљско* у повељи краља Стефана

Дечанског, којом се прилаже цркви Св. Николаја у "Кули" – Горњем Граду (Вишеграду) изнад касније изграђене Душанове задужбине Св. Арханђела, у Милутиновој повељи 1332–1334. храму Св. Богородице Љевишке у Призрену, 1348, када је цар Душан насеља П., Врбичане и цркву Св. Николаја у Вишеграду, уз сагласност патријарха Јоаникија и Сабора Призренске митрополије, поклонио својој задужбини Св. Арханђела (у замену је Митрополији уступио села Млачно, Милопусти и Запл'жане) и касније. Са изградњом манастира и манастирске економије Св. Арханђела Вишеград је добио функцију манастирског пирга где је била смештена ризница, док су *Повиљско* и Врбичане имали манастирске винарске подруме. Током 70-их год. XIX в., када се помиње под именом *Повиљско*, наводи се да П. "више не постоји" као посебно насеље и да је у саставу села Јабланице, у коме је "очуван назив места где је оно било", као и да тај назив није *Повиљско*, већ *Пољско*, *Појско*, из чега је касније изведен данашњи назив села. Ст. је претежно муслиманско (1981. – 90,1%), а има Албанаца и Срба. Муслимани декларисани као Албанци воде порекло од Срба староседеоца који су исламизирани после Великих сеоба Срба под патријарсима (1690. и 1737). Очували су српски језик, а тек у најновије време су "албанизовани". Индекс (i_s) демографског старења 1981. год. износи 0,1. Струју добија у другој половини 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода (заједнички са Јабланицом).

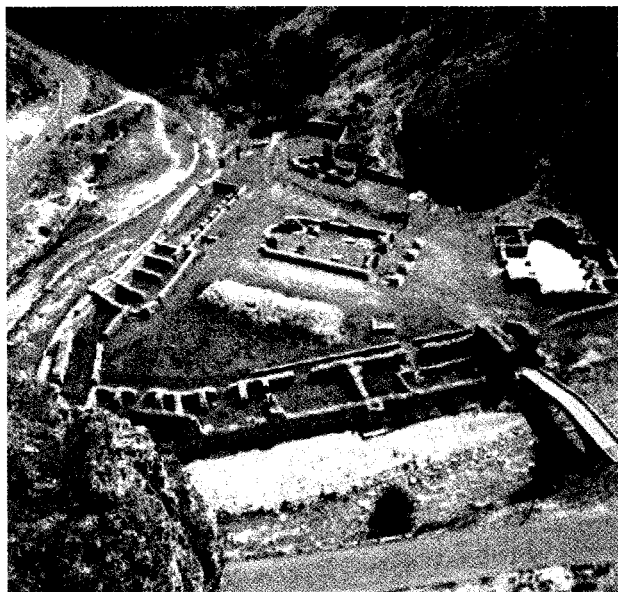
ПРИЗРЕН (92.303 ст.), средњовековна српска престоница и савремено макрорегионално средиште – центар Призренског округа (1.910 km², 220 насеља и 376.085 ст.) и истоимене општине (765 km², 96 насеља и 200.584 ст.) у Метохији (4.329 km²), предеоној целини јужне српске покрајине – Косова и Метохије (10.887 km², 1.449 насеља и 1.956.196 ст.). Смештен је на (416–525 m) обалама Призренске Бистрице (L=29 km, F=279,1 km²), леве притоке Белог Дрима, и пространој макроплавини при њеном излазу из *Дувске клисуре*, у подножју Шар планине (2747 m), поред важних комуникација – савремених путева магистралног и регионалног значаја ка Албанији, Ђаковици, Пећи, Клини, Липљану, Приштини, Урошевцу и Штрпцу (преко шарској превоја Превалца, 1515 m) и железничке пруге према Клини, 72 km (преко Липљана) до 89 km (преко Ораховца) ЈЗ од Приштине и 437 km јужно од Београда. Географске координате су 42°12'34" с.г.ш и 20°44'47" и.г.д. Данашњи урбанистички развој остварује по ГУП-у усвојеном 1997, а површина катастарске територије износи 2.297 ha (К.О. Призрен). Одликује се знатном и дуговременом уређеношћу (водовод и канализациону мрежу добија у време турске владавине, а савремени систем централног водоснаб-

Панорама Призрена

девања – 98,8% домаћинстава прикључено на јавни водовод, и канализацију после II светског рата; први урбанистички план, јединствен по концепцији, прецизности и урбанистичким решењима, који је израдила група српских официра на челу са Коруновићем урађен је 1913, а први послератни ГУП 1960; електрично осветљење 1929, када је изграђена ХЕ на Призренској Бистрици снаге 160 kVA која је била један од најрентабилнијих објекта те врсте на територији Косова и Метохије; поседује знатне површине под уређеним зеленилом – паркови, скверови, дрвореди и сл.). Урбаном композицијом захвата знатно пространство. Током 70-их год. XIX в. броји 23 махале са 4.089 кућа, 1910. има 31 махалу (13 на десној страни Бистрице – *Курила, Драгоман, Љевиша или Левиша или Ћарије Синан, Ченгене, Јими, Цума-џами, Пакурић, Ћумани Махмут, Ахмет-бег, Хаџи Рамадан, Бајракли, Табахана и Асна Табахана*, и 18 на левој – *Максут-паша, Варош, Пантелија, Синан-паша, Шадрван, Сејди-бег, Мидериз, Католик, Поток, Иџијаз Кука, Сози, Бегзаде, Исламона, Хоча, Чингене, Хаџи Касем, Трошам и Мухаџир*), а у савременом периоду, нарочито од 60-их год. XX в. бележи убрзан морфо-урбани развој који је праћен изградњом нових делова града (насеље "Рамиз Садику" и др.). Положај града на обалама Бистрице и темену њене плавине условио је повремене штетне последице због изливања реке и померања њеног корита. У новије време П. је озбиљније страдао 1979, када је набујала Бистрица однела скоро све мостове, а међу њима и чувени стари мост у центру града, са којим је у турско доба почињала *Капали чаршија* (покривена, затворена чаршија), једина те врсте у Јужној Србији. О знатним померањима тока Бистрице у са-

мом градском језгру, која су се догодила највероватније у време владавине Милутина и Стефана Дечанског, поуздано сведочи назив катедралне епископске цркве Св. Богородице "на Левиши", односно на левој страни реке, иако се овај храм са истоименом махалом, од неких незнатних времена, налази на њеној десној страни. У оквиру урбаног развоја П. посебан значај има и локација градске тврђаве Каљаје на стеновитој речној тераси Бистрице са њене леве стране, где се под тврђавом налази живописна српска махала *Подкаљаја* као заштићена урбана целина. Призренској урбаној композицији припада и манастирски комплекс Душанове задужбине Св. арханђела Михаила и Гаврила са манастирском тврђавом Горњим градом или Душановим Градом (Вишеградом), 2 до 2,5 km узводно од центра града. Ова јединствена манастирска архитектонско-урбана целина је у рушевинама. Током 90-их год. XX в. израђен је пројекат поновне изградње Св. Арханђела, када су изведени неки радови и подигнути пратећи објекти које су касније албански шовинисти и терористи разорили. Кроз историју П. бележи различиту насељеност (XVII в. – 12 хиљ. кућа, XVIII в. – 8 хиљ. житеља, 1836. – 28 хиљ. житеља, 1838. – 24.950 житеља, 1857. – 4 хиљ. кућа, од којих су 3 хиљ. муслиманске, 900 српских и 100 католичких, 1874. – 43.922 житеља, од којих је 35.622 муслимана и 8,3 хиљ. хришћана, 1876. – 39.952 житеља, од којих је 30.716 муслимана, 7.458 хришћана и 1.778 Цигана, 1884. – 6 хиљ. кућа и 24.950 житеља, 1910. – 30.300 житеља, 1921. – 3.617 домова и 16.487 житеља, 1931. – 18.955 житеља итд.). Садашње ст. је национално мешовито (1981. – Албанци 63,8%, Срби 12,5%, Турци 9,2%, Муслимани 8,3%, Роми 4,2%, Црногорци 0,8% и

*Остаци манастирског комплекса Св. Арханђела
код Призрена*

*Мост цара Душана на Призренској Бистрици
код манастира Св. Арханђела*

др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Уграду и његовој околини током 90-их год. XX в. дошло је до дубоких поремећаја целокупног друштвеног, привредног и културног живота услед великоалбанског сецесионистичког покрета и терористичких акција против српског и осталог неалбанског ст. За време НАТО агресије П. је био у зони разорних дејстава авијације и напада албанских екстремиста. Са повлачењем Војске Југославије и снага безбедности Србије исељено је скоро целокупно српско ст. (22. августа 2000. год. у П. је од 8.467 Срба, колико их је живело пре доласка међународних мировних снага УН – Кфора, остало да живи 117 Срба и то 27 у згради Богословије, 81 у самом граду и 9 у насељу "Рамиз Садику"), као и знатан број Рома, Муслимана и Горанаца. Тиме је град изгубио доскорашњи углед најужорнијег косметског и балканског града у погледу узајамне толерације и међусобне заштите различитих етничитета и култура. Православну цркву Св. Николе (задужбина призренског властелина Рајка Киризлића, чији се син Богдан помиње 1361. и 1368), коју је цар Душан 1348. приложио манастиру Св. Арханђела (1795. ју је опљачкао Махмуд Паша Бушатлија; обновљена 1857; у њој је сачувана најстарија призренска икона Богородице Одигитрије из средине XIV в. и икона "Св. Илија у пећини" из XVI в.), албански екстремисти су минирали и сасвим срушили. Постоји мишљење да је П. формиран на месту путне станице, чији назив није забележен у писаним споменицима, римског друма *Via de Zenta*, као и тумачење да су римски трагови у П. секундарног значаја. У прошлости град се налазио на цент-

ралној тачки Зетског пута (*Via de Zenta*) који је водио од Љеша (*Lissus*), преко тадашњих градских средишта Призренске и Косовске котлине, Лаба и Топлице (*Cryeni*, *Theranda*, *Vucianum Ulpianum*, *Vondenis*, *ad Fitis*), до *Naissusa* (Ниша), где је излазио на централно-балканску магистралу *Via militaris* (*Singidunum–Naissus–Serdica–Constantinopolis*), потоњи Цариградски друм (Стамбол-ђол у средњовековно и турско доба). Са развојем српске средњовековне државе и њене вардарске престонице варијанта попречног Зетског пута постаје позната као Скадарско-призренски-косовски пут или Вељи пут (овим путем је око 1912. год. трасирана трансбалканска железничка магистрала Скадар–Призрен–Приштина–Прокупље–Ниш–Зајечар–Неготин–Прахово–Румунија–Украјина–Русија). На прелазу из позноантичког у раносредњовековни период (IV–XI в.) настао је у овим крајевима цивилизацијски вакуум који није попунила ни Јустинијанова обнова Римског царства ("тамни векови" у погледу недовољног познавања историјско-географских процеса на Косову и Метохији), не допуштајући тачније одређење времена и начина постанка П. Поуздано је утврђено да град има византијску основу. Први пут се помиње под називом *Prisdriana* 1019. у повељи византијског цара Василија II Охридској архиепископији, као њено средиште, што упућује да је настао знатно раније (највероватније V–VI в.). Од X до XIV в. Призренска област је прошла кроз неколико периода борбе за превласт између српских држава Зете и Рашке, са једне стране, и Византије и Бугарске, са друге: првих деценија X в. градом је господарио бугарски цар Симеон; почетком 70-их год. XI в. међу словенским живљем

Манастир Богородице Љевшике (1307) у Призрену

под византијском влашћу букнуо је устанак на челу са зетским кнезом Константином Бодином који се 1072. у П. прогласио за цара; после 1180. је у саставу Рашке великог жупана Немање, након чијег пораза на Морави 1190. поново пада под византијску власт; од 1204. краће време њиме влада бугарски цар Калојаном. Бугари, а потом епирски деспоти, да би пре 1219. П. овладала српска краљевина Стефана Првовенчаног и његовог брата Драгутина. У доба Немањића налазио се у средишту српске средњовековне државе. За време владавине краља Милутина (1282–1321) развија се у један од водећих трговачких центара Србије и централног Балкана, а под краљем (1331–1345) и царем (1345–1355) Стефаном Душаном постаје владарска престоница у којој је он често боравио и имао двор у градском језгру. Варош је штитила тврђава (неправилног елипсаког облика, дужа оса око 190, а краћа око 150 m) изграђена за време византијске власти, потом дограђивана више пута (дубровачка влада је 1332. и 1345. тражила од цара Душана да јој се уступи за потребе њихових грађана настањених у П., што је одбијено), а од турског периода позната као Каљаја (имала је војну посаду до краја турске владавине). Напредку П. у ово време нарочито је допринео централни положај на Зетском путу, којим су одржаване трговачке везе између Дубровника, Задра, Бара, Љеша и других градова у Јадранској области, и удаљених области у Подунављу, око Црног и Егејског мора. У њему су се годишње одржавала четири *панађура* (*Мала Госпојина*, пред *Спасовдан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*) на којима је било и страних трговаца (Дубровчани, Которани, Задрани, Корчуланци, Флорентинци, Млечани и др.). Седиште је генералног дубровачког конзулата за

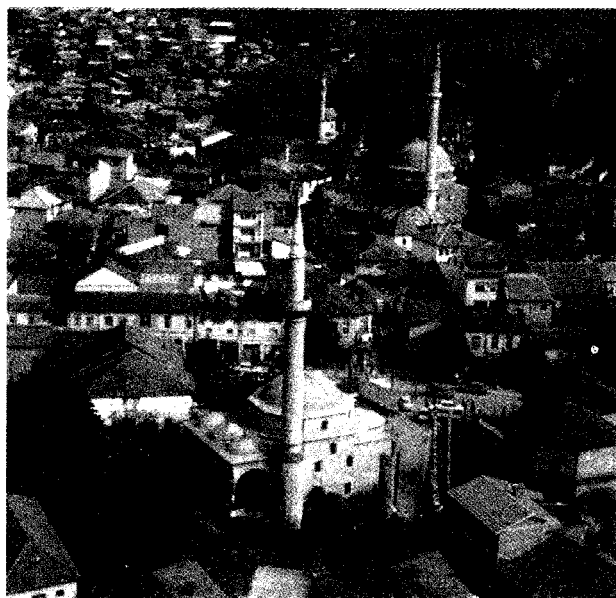

Православна црква Св. Спаса (XIV в.) у Призрену

Србију од 1332. год. Осим многобројних занатских радњи организованих у еснафе, имао је ковницу новца и развијену производњу финих свилених тканина на бази гајења свилене бубе у околини. Током српског средњовековног доба пословни живот и управљање имали су у П. сложену организацију (градом је управљао кефалија, који је увек био Србин, тргом кнез, а царином цариник, који су обично били из Дубровника или Котора), а осим већинског српског ст. и приморца из градова Јадранске области, у њему су живели или повремено боравили католички Арбанаси "Лати-

Подкајаја – призренска српска народна пошља

*Бајракли (1561) и Синан-пашина џамија (1616)
у Призрену*

ни”, Саси, Власи, Грци и др. Католички живаљ је у то време имао у П. две цркве: Santa Maria de Prisren и Sanctus Petrus supra Prisren (помињу се 7. јануара 1346. у писму папе Климента VI цару Душану). Током највећег успона српске средњовековне државе П. је био не само водеће трговачко-пословно и саобраћајно средиште, већ и језгро сложеног и разгранатог урбано-насеобинског, архитектонско-сакралног, манастирско-властелинског и културног комплекса који је обједињавао преко 80 насеља у Призренском пољу, Подрими, Подгору, Средачкој жупи (са 2 насеља Сирињке жупе), Хасу, Опољу и Гори. У тесној функционалној вези са П. као привредним и духовним средиштем било је манастирско властелинство Душанове задужбине Св. Арханђела (организовано 1348–1350). Њему је припадао и призренски Горњи Град или Вишеград (изграђен у византијском периоду, када је имао улогу контролне тачке на путу из П. за вардарску и западну Македонију), кога је Душан преузео од Призренске митрополије (у замену је уступио 3 насеља), наменивши му функцију манастирске тврђаве. Међу манастирским споменицима у граду истиче се црква Св. Богородице Љевишке изграђена 1307. (киттор краљ Милутин, протомајстори Никола и Астрапа) ”као дивна петокубна црква са великим звоником на западној страни” на основу руиниране византијске базилике. При цркви је била столица Призренске епископије (касније Митрополије). После одласка православног свештенства током Великих сеоба Срба (1690. и 1737) Турци су је претворили у џамију – Џумаџами, која је у П. била саборна џамија у којој су се муслимански верници окупљали петком (џума – пе-

*Шардрван – физиономски део централне градске зоне
Призрена*

так). Поново је преобраћена у православни храм након I светског рата, а рестаураторско-конзерваторски радови изведени су 1950–1953, када су откривене велике површине оштећеног живописа. Из овог периода значајне су четири православне цркве: Св. Спаса, која се налази испод призренске тврђаве Каљаје, подигнута у првој половини XIV в. (помиње се у Арханђелској повељи 1348. као својина Младена Владојевића), Св. Димитрија, коју је цар Душан даровао Хиландару, Св. Стевана (помиње се у летописима), чији остаци

Призренска феудална градска кућа

нису пронађени, и племићка црква Св. Николе (ктитор Никола Тутић) из друге половине XIV в. која се налазила у центру П. Током 70-их год. XIX в. помињу се остаци две цркве Св. Николе, од којих је једна припадала роду Карачевића у махали *Мамзи* до 1592. (након тога је претворена у џамију), трагови цркве Св. Пантелејмона у улици Пантелеја, Св. Козме и Дамјана, Св. Недеље под тврђавом у *Варош махали*, Св. Петра наспрам Бајрак-џамије (изградио ју је Мехмед паша код, по предању, изгубљеног Душановог двора) и др. Због наглог опадања привредног значаја и све веће несигурности у време распадања српске државе, међусобних сукоба српских феудалаца и надирања Турака у српске земље, П. су напустили страни трговци 1433, а Турци га освајају 9. јуна 1455. под чијом влашћу остаје до 1912. год. У турско доба град је постао истакнути балкански центар сликарства и песништва (песник *Сузи Челебија* и др.). Прошао је кроз фазе успона и назадовања, да би се у појединим периодима (XVI в., XVII в. до 1689/90, друга половина XVIII и XIX в. до српско-турских ратова 1876–1878) развио у један од главних центара европског дела Турске царевине. Због богатог и контрастног наслеђа материјалне и духовне културе назван је "царским градом" и "балканским Дубровником". У XIX в., када је заступљено 124 заната и када је био највећи произвођач оружја на Балкану у коме су се производиле познате пушке "мартинке" (извозиле се у Египат, Судан, Арабију и друге азијске земље све до Индије), П. представља значајно привредно и културно средиште. Год. 1856. почела је са радом прва српска основна школа (прве верске школе оснивају Турци у XVI в., а у XIX в. се у оснивање школа укључује и турска држава); 1865. постаје центар Призренског вилаета; 1866. добија дипломатски кор – основан је Руски конзулат, где је конзул био Иван Степанович Јастребов, велики и познати стваралац (написао неколико монументалних дела о старој Србији, члан Српског ученог друштва, члан Српске краљевске академије наука и др., који је за дело "Обичаји и песме турских Срба" добио велику златну медаљу Императорског руског географског друштва; умро 1904. у Солуну, где је био један од оснивача Српске гимназије), а потом Аустријски, Италијански и сл.; 1871. Богословију, која је 1889. добила ранг Богословско-учитељске школе; од 1880. до 1885. радило је аматерско културно друштво "Свети Сава" (касније су основана Омладинско КУД "Света Недеља", Певачко друштво "Цар Урош" и др.) итд. Међу призренским пашама било је више њих који су подржавали културни живот Срба (Сета-бег познат 40-их год. XIX в. као "српска мајка"; Сафет-паша у периоду 1871–1875. штампао је вилаетски лист "Призрен" на српском и турском језику; Хамди-паша, Чермеч Тешит-паша и др.). После изградње уздужних Морав-

ско-вардарских саобраћајница, нарочито железничких комуникација (1873, 1884. и 1888), значај П. као макрорегионалног средишта је у великој мери опао. За време Балканских ратова (1912–1913) и I светског рата П. се није налазио на главним операцијским правцима српске, црногорске, турске, аустро-угарске, немачке и бугарске војске, али је његов привредни живот, нарочито под бугарском окупацијом (1915–1918), био дубоко поремећен. Између I и II светског рата налазио се на ЈЗ периферији Краљевине Југославије, у близини немирне границе са Албанијом. У то време његове пређашње централне функције се умртвљују и опадају до нивоа ексцентричног регионалног занатског и тржишног средишта (има електричну централу, електрични млин и мануфактурну ткачницу) Призренске котлине и шарпланинско-коритничког-хаског и црнољевског обода као најзаосталијих крајева косовско-метохијске старе Србије захваћене масовним печалбарским миграцијама. У то доба град је донекле повратио значај административно-управне функције (центар среза и округа и истурено војно-жандармеријско упориште). За време II светског рата налазио се у италијанској окупационој зони под управом албанске квинслишке агентуре до капитулације Италије септембра 1943, а потом под немачким патронатом до ослобођења 17. новембра 1944. год. После тога, у П. је од 8. до 10. јула 1945. одржана Скупштина народних представника Косова и Метохије под вођством КПЈ на којој је донета Одлука о установљењу Аутономне Косовско-метохијске области (АКМО) и о њеном прикључењу Србији као федералној јединици Демократске Федеративне Југославије. Од ослобођења, па до краја 1946, када је ова функција пренета у Приштину, П. је био управно-политички центар АКМО. Након тога до почетка 60-их год. привредни развој града је далеко заостајао за другим косметским градовима (1961. год. пољопривредом као основном и допунском делатношћу бавило се 60% ст. града). Почев од 60-их год. XX в. наступа полетни период економског, културно-просветног, комуналног и урбаног развоја, који је подстакнут изградњом железничке пруге до Клине (Дренице), чиме је град био укључен у железнички систем Србије, и изградњом и модернизацијом путне мреже магистралног, регионалног и локалног значаја. У то време значајнији привредни резултати остварени су изградњом ПИК "Прогрес" (земљишни фонд 60 хиљ. ха; кланица капацитета 900 t, хладњача капацитета 5.550 t, винарски подрум капацитета 2.080 t итд.), чију су производну базу чинили плантажно виноградарство и воћарство, повртарство и интензивно сточарство са подручним погонима у Сувој Реци, Малој Круши, Ландовици, Ораховцу и другим насељима. Стварању данас моћних индустријских предузећа претходе занатлијске производне задруге. Тако, пре-

теча индустрије обуће "Комуна" је Обућарско-сарачко-папуцијска задруга основана 1947, Текстилног комбината "Принтекс" фабрика свилених тканина "Призренка", предузећа "Фамипа", које производи скупocene украсе, предмете од сребра, скупocену хотелску опрему и друго, Ножарска задруга итд. После тога формирана су и друга сада економски снажна предузећа (Кујунџијска задруга "Филигран", фармацевтска индустрија "Фармакос", фабрика конзерви воћа и поврћа, ИГМ "Бетоњерка" – производи бетонске елементе и цеви, ТП "Лириа" и др.). У амбијентално-културолошком и урбанистичко-архитектонском погледу П. је и даље представљао град конзервираних слојевитих културно-цивилизацијских контраста наслеђених из прошлости, који су на сваког путника и истраживача деловали импресивно својом монументалношћу и разноликошћу, као и неодољивим шармом необичног међусобног склада и толеранције различитих менталитета, материјализованог културног наслеђа, традиционалног производног и услужног занатства, а посебно градитељском баштином и етничким шаренилом које се најбоље запажало на призренским пијацама, у призренској чаршији и при верским празницима. Зато је Етнографски институт САНУ почетком 50-их год. XX в. предузео опсежни мултидисциплинарни научно-истраживачки пројекат који, нажалост, после смрти његовог иницијатора и руководиоца академика Војислава С. Радовановића, није довршен. Има девет осморазредних ОШ, шест СШ (гимназију, медицинску, економску, текстилну, техничку и музичку), Специјалну школу за ученике оштећеног слуха, Учитељски факултет, Археолошки музеј, Завод за заштиту споменика културе, Музеј "Призренске лиге", Здравствени центар, ветеринарску станицу, девет пијаца (пазарни дан – *среда*; пијаца за огревно дрво и ћумур, житна пијаца, пијаца за млечне производе, воће и поврће, пијаца за лук и арпаџик, општа зелена пијаца, сточна пијаца, пијаца за тесану грађу, женска пијаца и пијаца за ковачке производе, гвоздене предмете и метални отпад) и др.

РАНДУБРАВА (1.498 ст.), ратарско и воћарско-виноградарско (68,97% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (360–400 m) брдовито-брежуљкастом терену у ерозивном проширењу суве речне долине, где избијају јаки *извори* од којих се сливају две речице ка Белом Дриму (код села Пиране), у јужном делу Подрима, 2,5 km источно од регионалног пута Призрен–Ђаковица–Пећ и железничке пруге Призрен–Метохија (Клина), 14,5 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 684 ha. Помиње се 70-их год. XIX в., када је припадала Малохочком барјаку, са 20 арбанашких муслиманских кућа и 4 куће муслиманских Цигана (Рома). Год. 1913. броји 293 житеља, 1921. 35 домова и

280 житеља, а средином 70-их год. XX в. 85 албанских кућа (11 родова; фисови Берише, Гаши, Морина, Битић, Тсаћ и Шаља), чији су се преци етапно досељавали из северне Албаније крајем XVII, у XVIII и првој половини XIX в. малисорском и миридитском струјом (неколико родова се локално пресељавало по Подрми и другим крајевима Призренске области и инверсно кретало ка Р., чиме се објашњава њихово шаролико фисно порекло). После I светског рата доселио се један српски род из Топлице, који је прогнан од стране албанских екстремиста 1941, да би се после рата поново населио. Ст. је претежно албанско (1981. – 99,4%). Срби су се раселили током 70-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија средином 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода. Има четвороразредну ОШ и др.

РЕНЦЕ (685 ст.), сточарско (14,79% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (1020–1060 m) флувијалној површи изнад леве долинске стране Плавске реке, у ЈЗ делу шарпланинске жупе Опоље, 20,5 km ЈЗ од Призрена. Површина атара износи 350 ha. Формирано је на месту селишта *Пустомулча*, које се помиње у повељи краља Стефана Дечанског 1326. (приложено је Призренској епископији да га насели и припоји Опољу), када се наводи и "локва" (Опољско језеро), "велика река ополска" (Плавска река) и њена притока "поток Зрзевски". Током 70-их год. XIX в. има 20 муслиманских кућа, 1913. 151 житеља, 1921. 22 дома и 127 житеља, а средином XX в. 26 кућа (родови Кајбе, Скерај, Љоша и Грделе, досељени у XVII и XVIII в. од Љеша и Мата у северној Албанији и Дебра у западној Македонији). Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода. Има четвороразредну ОШ.

РЕЧАНЕ (890 ст.), ратарско-сточарско (3,97% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (600–640 m) речним терасама у ерозивном проширењу са терасираним плавинама Љубињске и Манастирске реке при њиховом ушћу у Призренску Бистрицу, пред њеним улазом у *Дувску клисуру*, с обе стране регионалног пута Призрен–Средска–Штрпце–Урошевац (од кога се одвајају локални путеви за Локвицу, Стружје, Небрегоште, Манастирицу, Плањане, Живињане, Горње и Доње Љубиње), у западном делу шарпланинске Средачке жупе, 8 km ЈИ од Призрена. Површина атара износи 496 ha. Захваљујући положају и привредним везама са Призреном (развој трговине и малих производних и услужних приватних предузећа), Р. је последњих 30-ак год. преузело од Средске функцију средишта Средачке жупе, чиме је битно измењена ње-

гова привреда, социјално-економска структура ст. и урбанистичка физиономија. Локални привредници и предузетници улажу знатна средства у изградњу стамбених, комуналних, просветно-културних и здравствених установа. Интензивирањем развоја измењена је махалска урбанистичка и родовска структура насеља. Са десне стране Бистрице лоциране су старије махале: *Стари Аслановци* (17 кућа), *Лимановци* (7 кућа), *Ајдиновци* (10 кућа), *Стари Бајровци – Худути* (4 куће), *Стари Мифтаровци* (8 кућа), *Бератовци* (12 кућа), *Сагдати – Бајрами* (12 кућа), *Аљковци – Худути* (11 кућа), *Абазовци* (6 кућа) и *Стари Шеповци – Куришепи* (12 кућа), а на левој долиној страни нове махале: *Нови Аслановци* (7 кућа), *Нови Шеповци* (17 кућа), *Нови Бајровци – Нови Худути* (5 кућа), *Нови Мифтари* (17 кућа) и *Куртовци* (17 кућа). Убраја се у стара насеља. Помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана. Год. 1947. у насељу су констатоване црквине православних храмова Св. Кузме и Дамјана и Св. Николе, као и гробиште "Тетројица" са топонимом Спасиоца, који се по традицији доводе у везу са епидемијом "чуме" (куге) из раног доба турске владавине, када је скоро сатрвено ст. дотад напредног села Р. Током турског доба припадало је Љубињском барјаку. У XVIII в. староседелачко српско ст. и старији српски досељеници су или исламизирани (у првој половини XVIII в. су ислам примили Срби староседеоци потоњег муслиманског рода Аслановци, а у исто време се досељавају Куртовци – Шеповци, којих је 1947. било 27 кућа) или су се иселили. Р. је од друге половине XIX в. било захваћено печалбарским миграцијама које су, за разлику од мештана осталих насеља Средачке жупе, највећим делом биле усмерене према БиХ, у градове Зеницу, Сарајево, Тузлу, Добој и Мостар. У истом правцу печалбарске миграције прерастају у стално иселавање. Током 70-их год. XIX в. броји 27 муслиманских кућа, 1913. 364 житеља, а 1921, када се наводи под називом *Речање*, 54 дома и 345 житеља. Ст. је већином муслиманско (1981. – 93,3%), а има и осталих националности (Албанци, Срби и др.). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електрично осветљење добија 1969/70, а водом се снабдева преко гравитационог водовода (изграђен 70-их год. XX в. и разгранат у нове стамбене делове последњих деценија). Има осморазредну ОШ "Мето Бајрактари", модерну зграду дома културе, цамију, нову здравствену амбуланту, пошту, аутобуску станицу и др.

РОМАЈА (1.702 ст.), ратарско (79,08% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (320–340 m) речним терасама са десне стране котлинастог излазног дела долине Дошлице (Даштице) у пространу долину Белог Дрима, у СИ подножју Паштрика (1988 m) и При-

зренском Хасу (на прелазу из Призренског у Ђаковички Хас), 21,5 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 844 ha. Формирана је на месту са значајним остацима раније насељености (археолошким истраживањима у периоду 1966–1973. откривени су трагови материјалне културе од неолита до раног средњовековног доба). На средњовековну српску насељеност указују гробиште Ворат е Кишаве (Црквено гробље) са леве стране Дошлице, где је, по предању "закопана српска црква" и топоними Гувништа, Горња и Доња Ракита, Смоница, Сејиште, Велики брег и др. Помиње се у саставу Хаске нахије 70-их год. XIX в. под називом *Рамаја* (30 арбанашких муслиманских кућа). Год. 1940. броји 55 кућа, од којих су 45 Арбанаса муслимана, 5 муслиманских Цигана (Рома) и 5 црногорских кућа досељених после I светског рата, које су албански екстремисти крајем априла 1941. спалили, а мештане прогнали. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија крајем 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има осморазредну ОШ "Бајрам Џури" и др.

СКОРОБИШТЕ (1.721 ст.), сточарско (9,29% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на терасама и прегибима са десне стране Љубишке реке, у ЈИ подножју Коца Балкана и призренском Подгору, 8,5 km СИ од Призрена. Површина атара износи 1.412 ha. Просторно се развија у висинском појасу 940–1020 m. Помиње се као заселак Љубижде 1348. у Арханђелској повељи цара Душана (са одредбама о правима на колективну сеоску комуницу у вези коришћења пашњака, пролаза за стоку и забраном сељанима Љубижде и С. да ору планину изнад пута који води за цркву Св. Петра у Кориши). Око С. као манастирског метоха настао је спор између Хиландара и Св. Арханђела, који је цар Душан решио општом Хиландарском повељом из 1348, када је С. припало Хиландару. Иако у близини Призрена, који је опустошен од турско-татарске ордије 1690, С. је захваљујући скровитом положају (у планинској врлети изнад равничарских и подпланинских насеља Призренског поља и Подгора) углавном остало са староседелачким српским ст. и после Великих сеоба Срба под патријарсима 1690. и 1737. год. У време аустро-турских ратова и сеоба Срба потпуно је исламизирано и дуго је одолевало албанизацији. С обзиром на суседство са насељима Љубиждом, Коришом и Кабашем, у која се током XVIII в. досељавају Арбанаси претежно миридитском миграционом струјом, С. је тада било изложено делимичној албанизацији (исламизирани Срби староседеоци прихватају арбанашке фисове – Кастрат, Краснић и Крие Зи, али задржавају српски матерњи језик на коме и до најновијег времена школују своју децу). У турско доба село

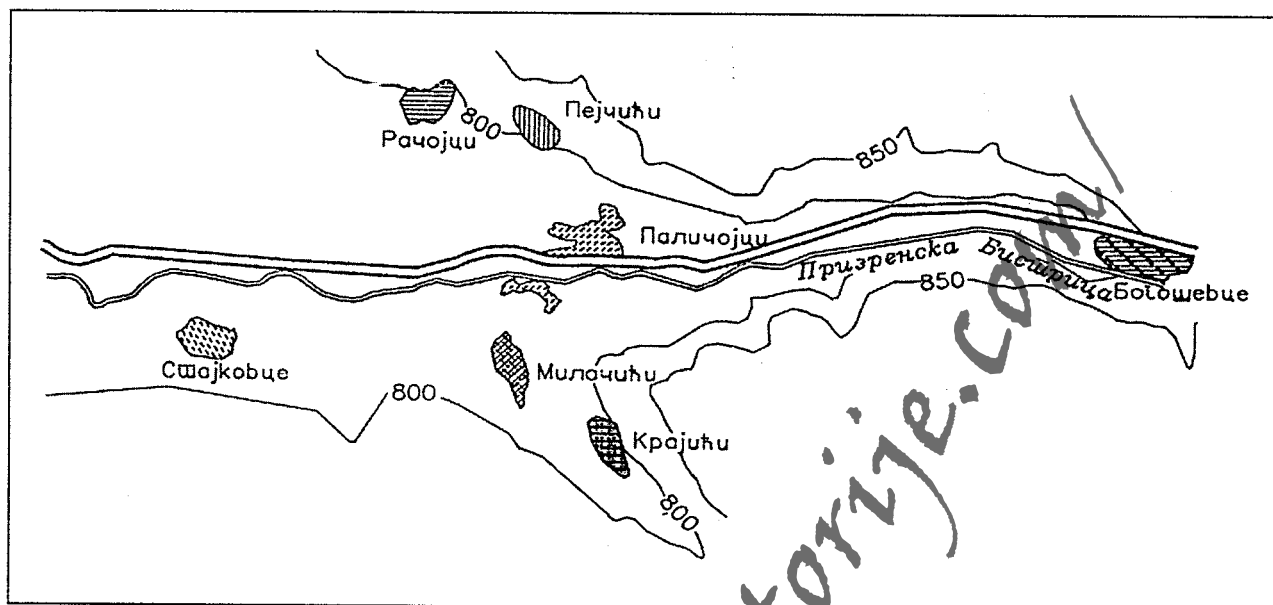
је било у саставу Љубињског барјака. Током 70-их год. XIX в. броји 109 муслиманских кућа, 1913. 743 житеља, 1921. 111 домова и 724 житеља, а 1958/59. 140 кућа (2/3 "поарбанашене"). Због високог природног прираштаја, забаченог положаја и оскудних природних услова, којима је посебно допринела деградација ратарских и пашњачких површина, из С. се од краја турског периода одвијала интензивна економска емиграција, највише у Призрен и Љубижду, али и изван Косова и Метохије (Београд, Сарајево, Скопље, Црна Гора, САД и др.). После катастрофалног пожара 1952. год. организовано се преселило у Љубижду неколико десетина породица којима је држава изградила нове стамбене објекте. Карактеристично је да је и поред изјашњавања већине ст. за Албанце, до почетка 60-их год. XX в. у тадашњој четвороразредној ОШ (132 ученика), настава извођена само на српском језику. Ст. је албанско (1981. – 67,1%) и муслиманско (1981. – 31,9%), а има и других националности. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Струју добија средином 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода (каптирани снажни планински извори). Има осморазредну ОШ "Нефит Јусуфи" (настава на српском и албанском језику), цамију и др. Већина мештана запослена је у Призрену (од краја 50-их год. XX в.).

Минирана српска црква Св. Илије у Смађу

СМАЋ (504 ст.), ратарско (повртарско) и виноградарско (53,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа у северном делу дна Призренске котлине и плиткој трапезастој долини Старе реке са њене леве стране, на алувијалној тераси и прегибу под терцијарним платом Даражде (Таражде), у Подрими, 11,5 km северно од Призрена. Површина атара износи 341 ha. Простира се у висинском појасу 320–340 m. Формиран је у XVIII в. на месту старог српског насеља непознатог имена. У време турске владавине припадао је Малочоком барјаку. Током 70-их год. XIX в. броји 10 српских и 2 католичке ("латинске") куће, 1913. 235 житеља, 1921. 19 домова и 138 житеља, а почетком 70-их год. XX в. 66 кућа, од које су 44 Срба досељених у XVIII в. из Црне Горе (Кучи и Васојевићи), Средачке жупе и околине Призрена, а 22 куће Албанаца католика (фис Морина) етапно досељених миридитском струјом из северне Албаније од почетка XVIII до друге половине XIX в. Данашње ст. је српско-црногорско (1981. – 52,2%) и албанско (1981. – 47,8%). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Православну цркву Св. Илије подигнуту 1994. албански екстремисти су јула 1999. спалили, демолирали и минирали. Електрично осветљење добија крајем 60-их год. XX в., а водоснабдевање је разноврсно (сопствени водоводи, јавни водовод, копани бунари и др.). Има четвороразредну ОШ.

СРЕДСКА (206 ст.), сточарско-ратарско (0,68% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (710–840 m) речним терасама под стрмим кречњачким падинама Ошљака (2212 m) и северним косама главног венца Шар планине (2747 m), у проширеном котлинастом делу Призренске Бистрице, с обе стране регионалног пута Призрен–Средска–Штрпце–Урошевац, 11,5 km ЈИ од Призрена. Површина атара износи 1.236 ha. До II светског рата је највеће српско сточарско и печалбарско насеље и локално средиште Средачке жупе. У међуратном периоду и после II светског рата повезује седам заселака: *Рачоћи* – *Рачеићи* (27 кућа; родови Ђорђевићи, Савићи и Димовци – Тодоровићи, старинци из жупе и других српских насеља околине Призрена, и Јакшићи, пореклом из Херцеговине; славе *Св. Николу* и *Св. Петку*), *Пејчићи* (15 кућа; родови Мандушићи, са огранцима Гачовци – Гацићи, Думанови и Нишовци, старији досељеници из Тетова, где су били имућни сточари и одакле су побегли у С. због убиства турских пљачкаша и заптија – један од четворо браће је отишао у Црну Гору и од њега је, по предању, настала чувена јуначка кућа Мандушића – њихови потомци у С. важе за добре јунаке и гусларе, Јанковићи, Добросавци и Качареви, досељени у XVII в. из Сирињке жупе – зову их "Шопови" по називу за Србе Сирињане; славе *Св. Петку*, *Св. Николу* и *Св. Арханђела*), *Паличојки* – *Горња* и *Доња махала* (30 кућа; родови Љамовци – Љамићи, старинци, бавили се кирицилуком са Призреном и Скадром, Великинци, Огравци, старином Попевци, новије име изведено из надимка који су добили када су као печалбари довели из Румуније једну посебну врсту паса, Зрзевци, досељени "од Прилепа" пре Косовске битке

Средска – скица делова насеља (И. Поповић, 1995)

1389, у којој су, по предњу, учествовали као ратници, и Шошевици досељени "пре више векова" из Вирпазара у Црној Гори, од братства Пламенац; славе *Ђурђиц*, *Митровдан* и *Св. Николу*), *Милачићи* (22 куће; родови Кабашовци – Радивојевићи, далеком старином из села Кабаша у Албанији – подигли су црквицу "покајницу" због убиства свештеника у старом завичају – из овог рода је чувена видарица *Јасна Кабашова*, чија су три сина били добровољци у руској војсци и руско-турском рату 1876, а један од њих руски конзул у Софији, где су га убили Бугари, као и Никанор – Петроније, старешина манастира Св. Марка код Призрена, Чукаловци досељени у XVII в. из Ибарског Колашина, Шиповци досељени из Босне, као и Џиновци, који су се етапно селили преко Међумурја, Косова и Јањева, и Софтићи са огранцима Арсовци и Курдевци; славе *Св. Николу*, *Ваведeње* и *Св. Ђорђа*), *Крајчи* или *Крајући* – *Каралејићи*, који добија назив по селу *Крајк* на граници Подрима и Хаса, одакле су због арбанашког зулума избегли *Каралејићи* (12 кућа; родови Каралејићи са огранцима Гогинци – Гогини, Ђурђиљинци – Ђурђевићи, Џипкини и Ајтинци – Ајтићи, чија су два брата остала у Румунији почетком XX в., и од којих су постале породице Стојковићи и Марковићи – "Шопкини", Живкови, старином из Тетова, Јевтићи и Радовци – Радини досељени "од Никшића"; славе *Ђурђевдан* и *Св. Пречисту*), *Стајковце* – Горња и Доња махала, назив добија по извесном *Стајку*, старином из западне Македоније (31 кућа; родови Вучевци, Бранисављевићи, Торомановићи, Живковићи, Петровићи, Каралејићи, Црнчевићи, Пућковићи и Стајковци; славе *Св. Николу* и *Св. Пречисту*) и *Богошевце* (29 кућа; родови Видосавци, старинци – њихов предак

Рајко Паја, који је имао 12 хиљ. оваца, за време сеобе Срба 1690. избегао је у Срем, где од њега потиче "седамдесет фамилија", а сву имовину оставио селу и родбини, Ковачевци, досељени из Штимља, Танасковци, најбројнији, старином из Биначке или Горње Мораве, одакле су се најпре доселили у Речане, а одатле под претњом "турчења", прешли већином у засеок *Богошевце* и *Рачоће* – њихови даљи сродници у Речану и Горњем Селу су примили ислам, Жоровци, Палови, Шиљковци, Абрашовци и Буцови – Недељковићи; славе *Св. Николу*). Данас С. обухвата седам заселака и више махала на међусобним растојањима од 0,25 до 2 km, које образују разбијени тип насеља са згуснутим урбанистичком структуром унутар заселака. Централни, средњовековни део села чини четири засеока: *Рачојићи* (*Рачоћи* – *Рачојки*), *Пејчићи* (*Пејчики*), *Паличојки* (*Паличојићи*) и *Богошевици*, на десној долиноској страни Бистрице. У XVI и XVII в. досељавају се српски родови и породице из Горе, Подрима, Подгора и других крајева шире околине Призрена, као и из удаљених области западне Македоније (Полошка и Кичевска котлина), Горње (Биначке) Мораве, Метохије, Љуме, Колашина, старе Црне Горе, Херцеговине и са Косова, које, са придошлицама из старијих засеока, формирају три млађа физиономска дела насеља (*Милачићи* или *Милачики*, *Крајчи* *Крајући* – *Каралејићи* и *Стајковце*). С. се помиње 1348. у Арханђелској повељи цара Душана, у којој се наводи заселак *Богошевици* (назив добија по "богословском имању") као самостално насеље, а у турским пописима изведеним између 1520, 1526. и 1571, када је у саставу хасова Призренског округа, помиње се са црквом Св. Јована. Из XIV в. потичу остаци храма Св. Петке (на старој међи

С. према Плаћану), а из турског доба четири цркве: Св. Николе (фреске из XVI и XVII в.) у *Богошевићу*, Успења Св. Богородице у засеоку *Пејчићи*, Св. Ђорђа (фреске из прве половине XVIII в.) у засеоку *Милачићи* и Св. Николе саграђена и осликана 1875–1887. (садашња главна црква за С.). Континуитет насељености кроз турски период није прекидан и поред тешких последица аустро-турских ратова, исељавања Срба, епидемије куге и феудалне анархије. Од краја XV до краја XVIII в. у С. се развија планинско и полуномадско сточарење, а у насеље пристижу досељеници који битно утичу на његов демографски раст (70-их год. XIX в. броји 85 домова, од којих је 1 муслимански). Крајем XIX в. сточарство сасвим пропада, а печалбарство задобија такве размере да није било породице без печалбара у градовима широм европске Турске, посебно у Румунији, Бугарској, Русији и САД. Овај облик привређивања постаје на само неопходни услов опстанка, већ и једини извор улагања тешко зарађених средстава у изградњу стамбених, просветних и црквених објеката и у организовању првих пословних институција, какво је било, на пример, Призренско земљорадничко друштво основано 1910. у Портланду (САД) од средачких Срба. По карактеру етничких процеса, миграционом пореклу и социјалној организацији ст., регионалном и трансконтиненталном дometу печалбарских кретања између Албаније, Румуније и Бугарске, Америке (САД) и Русије, традиционалној материјалној и духовној култури, дијалектским карактеристикама, фолклору и менталитету, С. представља јединствено старосрпско рурално средиште не само на Косову и Метохији, већ и у оквиру српских земаља уопште. Она је због тога привукла пажњу еминентних истраживача – етнолога, фолклориста, филолога, културолога, историчара, антрополога, социолога, архитеката и др. Из С. је поникло више угледних Срба, хроничара и истраживача, који су о свом родном месту и осталој Средачкој жупи објавили неколико опсежних студија (*В. Танасковић*, *Т. Чукаловић*, *С. Јанковић* *Сречанин* и др.). Кроз читаву своју историју, а особито од позног периода турске владавине, С. је дала многе предузимљиве људе који су се посебно истакли у привредном, културном и политичком животу свог завичаја, као и одважне патриоте који су учествовали у ослободилачким ратовима Србије од 1876. до 1918. год. С. такође представља особити антропогеографско-етнолошки, социолошки и демографски парадокс, будући да је максимум демографског раста достигла крајем турске владавине и пред Балканске ратове (1912. – 44 рода, 140 кућа и 1.139 житеља, а 1913. – 1.155 житеља), такође и првих год. после II светског рата (очувала је демографски потенцијал током I и II светског рата, када је била под бугарском окупацијом; 1921, када се наводи као *Срејца*, броји 140 домова и

952 житеља, а 1945. 1.368 ст. – најбројнија забележена популација у демографској историји), да би од тог времена наступио вишедеценијски период убрзане депопулације условљене масовном емиграцијом и негативним природним прираштајем. У корену овог процеса су крајње оскудни локални услови опстанка и привређивања, гашење традиционалне планинско-сточарске привреде, конзервирање развоја на нивоу традиционалне сеоске социјалне заједнице, масовне печалбарске и сталне економске миграције, потпуно одсуство улагања друштвене заједнице у развој производних делатности и постепено гашење функције локалног средишта. Деловањем ових чинилаца створен је специфичан етнопсихички тип *Срба Средчана* у коме доминирају рационално понашање, изналажење егзистенцијалних решења у емиграцији, осећај тескобе и безперспективности живљења и развоја у Жупи, школовање и стручно оспособљавање, носталгична оданост завичају и вредностима духовне културе и толеранција према било ком другом ентитету. Овакав тип и модел *Срба Средчана*, на чијем су челу потомци многих угледних родова и породица из самог насеља, суштински се разликује од специфичног социолошког и етнопсихичког модела средачких муслимана који се, и поред масовних привремених економских миграција, чврсто држе свог завичаја. Садашње ст. је српско, а има и осталих националности (Црногорци, Македонци и др.). Највећи број породица иселио се у насеља Космета, нарочито у Призрен, а изван покрајине у Београд, Ниш и друге градове. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,5 (1981). Централни део насеља електрично осветљење добија крајем 50-их год. XX в. (остали делови крајем 60-их), а водом се снабдева преко гравитационог водовода. До недавно су радиле осморазредна ОШ (прва српска школа почела је са радом 1863, а приближно у исто време је основано КУД "Гуслар"), амбуланта и пошта.

СТРУЖЈЕ (798 ст.), сточарско (42,27% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (1120–1200 m) флувијалном платоу изнад леве долинене стране Манастирске реке, у ЈЗ делу шарпланинске Средачке жупе ка Опољу, 11 km ЈИ од Призрена. Површина атара износи 806 ha. Повезује пет махала, које су 1947. год. бројале 79 кућа: *Мујовит* (12 кућа), *Браховит* (17 кућа), *Пирец* (9 кућа), *Зеновит* – *Зејнеловић* (17 кућа) и *Рамовит* – *Горњу махалу* (23 куће). Припада старим селима. У повељи цара Душана 1348. Св. Арханђелима помиње се Струшки поток као међа према селу Јабланици, а у запису 1328. (уништен у време немачког бомбардовања Народне библиотеке у Београду 6. априла 1941) наводи се Струшки метох у Средачкој жупи. Некадашњи српски живаљ (очувани топоними

Попова влас, Гробиште и др.) је исламизиран и "поарбанашен" у XVIII в. током продора Арбанаса и арнауташа из Љуме и Опоља. Ова миграциона струја допрла је до села Локвице, Љубиња и Јабланице, одакле је сузбијена од стране исламизираних Срба и потиснута на садашњи локалитет. У турско доба улазило је у састав Љубињског барјака. Крајем XIX в. броји 54 куће (70-их год. XIX в. наводи се мишљење да су сви преци Стружјана пореклом од "поарбанашених" Срба), 1913. 484 житеља, а 1921. 59 домова и 359 житеља. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електричну енергију добија крајем 60-их (или почетком 70-их) год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода. Има осморозредну ОШ, цамију, планинарски дом у близини села и др.

ТРЕПЕТИНЦА (227 ст.), ратарско (59,44% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (350–360 m) ниском терцијарном платоу између трапезастих долина Јагледнице и Коришке реке, у централном делу дна Призренске котлине, 6,5 km северно од Призрена. Површина атара износи 374 ha. Помиње се и под називом *Трепетница* (*Трепетинце*). У време турске владавине припадала је Малохочком барјаку. Помиње се под називом *Трепетин* током 70-их год. XIX в. као село новијег постанка са 6 католичких арбанашких кућа. Год. 1913. броји 151 житеља, а 1921, када се наводи под називом *Трепетинце*, 6 домова и 43 житеља. Ст. је већином албанско, католичке вероисповести (1981. – 98,4%). Српско-црногорски живаљ расељен је током 60-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електричну енергију добија средином 60-их год. XX в.

ТУПЕЦ (122 ст.), ратарско (54,71% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (310–320 m) терцијарном платоу централне језерске равни изнад простране долине Белог Дрима, наспрам његовог уласка у епигетску клисуру подгорине Паштрика (1988 m), у СЗ делу дна Призренске котлине, западно од железничке пруге Призрен–Метохија (Клина), 9 km СЗ од Призрена. Површина атара износи 291 ha. Спада у стара села. Кроз историју помиње се више пута: 1348. у Арханђелској повељи цара Душана, 1689. на карти "Краљевство Србије", која се чува у Националној библиотеци у Паризу, под називом *Тиресо* итд. Средњовековно насеље је напуштено крајем XVII в., а на његово постојање упућују преостали трагови откривени археолошким истраживањима Музеја Косова и Метохије из Приштине. Т. је обновљен (под старим именом) досељавањем неколико српских православних и арбанашких католичких породица у XVIII в. У турско доба припадао је Малохочком барјаку. Током 70-их год.

XIX в., када се поред села наводи опустело селиште и њивиште Боршинце "од кога није остало ни трага", броји 5 кућа (2 српске, 2 католичке арбанашке и 1 муслиманска арбанашка), а 1921, када се помиње као заселак у саставу Влашњанске општине, 2 дома. До II светског рата представља заселак Аتماђе. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). У Т. је рођен католички епископ *Павле II*, који је био на челу католичке епископије у Пулату (Албанија) од 1864. до. 1872. год. Електрифициран је крајем 60-их год. XX в.

ХОЧА ЗАГРАДСКА (2,638 ст.), ратарско-сточарско (55,16% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (400–440 m) терасама у долини Заградске реке, при њеном излазу у дно котлине са леве стране Призренске Бистрице, у ЈЗ делу Призренске котлине и западном подножју шарпланинског огранка Цвиљена (1396 m), 6 km ЈЗ од Призрена. Површина атара износи 696 ha. Помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана под називом *Ходча под Цвиљеном*. До сеобе Срба под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем 1690. била је српско насеље, о чему сведоче православни мештани – Срби, приложници уписани у Поменик манастира Св. Тројице код Муштуишта (води се од 1465) и један трионид међу књигама сачуваним у цркви Св. Ђорђа Руновића у Призрену са записом "Сију књигу купише сељани Св. Николе иже у *Хоче Заградске*" (развалине ове цркве и пећина испосница помиње се у XIX в.). Сматра се да је насеље исламизирано и "поарбанашено" средином и у другој половини XVIII в., после сеобе Срба 1737. год. У турско доба била је у саставу Љубињског барјака. Током 70-их год. XIX в. броји 60 муслиманских кућа, 1913. 461 житеља, а 1921, када се наводи под називом *Оча Заградска*, 92 дома и 477 житеља. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. год. износи 0,1. Струју добија средином 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода. Има осморозредну ОШ "Мухарем Бектеши", цамију и др.

ЦАПАРЦЕ (628 ст.), ратарско (55,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (375–380 m) платоу централне језерске равни између плитких долина Коришке и Старе реке, у Призренској котлини, 8,5 km северно од Призрена. Површина атара износи 279 ha. Помиње се 1348. у Арханђелској повељи цара Душана као арбанашки *катун*. У турско доба улазило је у састав Сухоречког барјака. Током 70-их год. XIX в. броји 10 кућа (4 Арбанаса муслимана, 3 Арбанаса католика и 2 куће муслиманских – "турских" Цигана), 1913. 96 житеља, 1921. 15 домова и 91 житеља, а средином 70-их год. XX в. 45 албанских (12 католичких и 33 муслиманске) и 15 кућа муслиманских Рома. Ст. је ал-

банско, досељено етапно од краја XVII до средине XVIII в. из северне Албаније, и ромско, пореклом са Косова (насељени скитачким локалним миграцијама). Хомогенизација националне структуре завршена је почетком 80-их год. XX в. компактном албанизацијом муслиманских Рома (декларишу се као Албанци). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,1 (1981).

ШАЈИНОВАЦ (1.415 ст.), сточарско (1,71% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (1100–1120 m) јужној страни простране флувио-гласијалне терасе нагнуте ка проширеном долинском дну Радешке реке, леве притоке Плавске реке, 2 km СИ од Драгаша, средишта Горе, 23 km ЈЗ од Призрена. Површина атара износи 957 ha (К.О. Шајиновац I 669 ha и К.О. Шајиновац II 288 ha). У атару постоје топоними српско-словенског порекла: Ловка, Дубрава, Ржанике, Река, Босна, Равништа, Средње Брдо, Забели Кишес (Црквена шума), Ливада Прифтит (Попова ливада) и др. У српским средњовековним изворима наводи се под називом *Соколовац*, који је у турско време преведен на турски језик са истим значењем (соко – *шаин*), а данас и као *Шаиновце*, *Шајновац* и *Шајиновце*. Верује се да је основан на месту (пронађен надгробни споменик из предсловенског доба) римске насеобине *Falkonarija* (falcon – соко). Сматра се да су у српско средњовековно доба у *Соколовцу* живели соколари, који су гајили и обучавали ловачкој вештини соколе и имали привилегован положај у ондашњој хијерархији (ова традиција је настављена и кроз рано доба турске владавине). У турско време је поред Ш. водио каравански пут из Призрена, преко Хоче Заградске, за Гору и Љуму (на овом путу се код пролаза Дервен налазила кула или стражарска караула са посадом). Због "арбанашења" староседеоца Горанаца издвојен је из царпланинске Горе и прикључен суседној жупи Опоље у XVII и XVIII в. Током 70-их год. XX в. броји 30 муслиманских кућа, 1913. 642 житеља, а средином XX в. 100 кућа у седам махала са родовским називима – *Трикај*, *Хасалар*, *Камерогај*, *Цакај*, *Козај*, *Идичај* и *Топалај* (два рода воде порекло од исламизираних и "поарбанашених" Срба староседеоца, а остали су досељени у XVII и XVIII в. из из Мата и Топољана у СИ Албанији). Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Струју добија средином 60-их год. XX в., а водом се снабдева преко гравитационог водовода (због оскудних хидрографских услова каптиран је удаљен извор на локалитету Босна). Има осморазредну ОШ и др.

ШКОЗА (501 ст.), сточарско-ратарско (25,71% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у западном подримском делу Призренске котлине и северном под-

ножју Коритника (2395 m), 0,5 km јужно од магистралног пута (у античко доба *Via de Zenta*, а у српско средњовековно Вељи пут) Скадар (Љеш)–Призрен–Приштина, 14 km ЈЗ од Призрена. Припада К.О. Врбница (1.736 ha). Простире се у висинском појасу 400–440 m. Основана је у XVIII в. досељавањем Арбанаса малисорском и миридитском миграционом струјом из северне Албаније. У турско доба припадала је Љубињском барјаку. Током 70-их год. XIX в. броји 17 арбанашких муслиманских кућа, 1913. 155 житеља, а 1921. 18 домова и 100 житеља. Ст. је албанско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Струју добија крајем 60-их год. XX в.

ШПИНАДИЈА (866 ст.), ратарско (51,97% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (370–400 m) алувијалној тераси и фрагменту централне језерске равни са десне стране Коришке реке, у прелазној зони Подрима према призренском Подгору, западно од магистралног пута (у античко доба *Via de Zenta*, а у српско средњовековно Вељи пут) Скадар (Љеш)–Призрен–Приштина, 8 km северно од Призрена. Површина атара износи 315 ha. Помиње се 1348. у Арханђелској повели цар Душана као арбанашки катун и сточарско насеље (*Шпинадинци* – *Шпинадија*) које се, заједно са осталим арбанашким катунима "са свим међама старим" Призренске области (*Ђиновци*, *Мађерци*, *Белоглавци*, *Флоковци*, *Гоновци* – *Боновци*, *Чрнча*, *Цапарци* и *Новаци*), прилаже манастирском властелинству Душанове задужбине. Катуну су били лоцирани на дну котлине у плитким, често забареним долинама и на сушним међудолинским платоима од лапоровито-глиновитих језерских седимената. Сматра се да је оваква географска средина била разлог нерадог задржавања Арбанаса, услед чега су се измештали ка главној зони насељености у планинској суподolini и на ободу котлине, одакле су потискивали староседелачко српско ст. (зато су само неки од арбанашких катуну прерасли у стална насеља која су локалним миграцијама често мењала етнички састав популације). Тако се и катун *Шпинадинци* – *Шпинадија* угасио крајем српског средњовековног доба. На његовом месту су Срби формирали стално насеље у раном периоду турске владавине. О томе сведоче остаци цркве Св. Пречисте Богородице подигнуте у XVI в., после обнављања Пећке патријаршије. У време аустро-турских ратова (1690. и 1737) Срби се иселавају, а на њихова места су досељени миридитском струјом католички Арбанаси Фанде, који продиру и у друга албанска и српско-албанска насеља у Хасу, Подрими, Призренском пољу и Подгору (због скитачког начина живота и насилничког понашања нису били радо виђени ни међу Арбанасима ових крајева). У турско доба Ш. је припадала Сухоречком барјаку. Наводи се током 70-их год.

XIX в. са 10 кућа Арбанаса Фанда. Крајем турске владавине досељени су етапним миграцијама католички Арбанаси, када Ш. постаје једно од највећих насеља католичких Арбанаса у околини Призрена и Ђаковице. Год. 1913. броји 188 житеља, 1921. 19 домова и 181 житеља, а средином 70-их год. XX в. 11 католичких арбанашких родова (46 кућа и 424 житеља) и 7 кућа муслиманских Рома. Ст. је већином албанско (1981. – 99,3%). Српски живаљ расељен је током 80-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Електрично осветљење добија 60-их год. XX в.

ПРИЈЕПОЉЕ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	81	13.6	86.4	31.1	23.2	518.2	191.7	37.9	41.6
1971.	1	81	24.8	75.2	25.1	13.4	579.1	248.3	27.7	42.3
1981.	1	79	31.0	69.0	19.3	5.1	541.1	336.5	40.4	50.2
1991.	1	79	33.6	66.4	14.7	3.5	465.8	420.2	43.0	46.9

АЉИНОВИЋИ (304 ст.), сточарско-ратарско (55,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1150–1270 m) кречњачкој висоравни, између Рупаја (1300 m), Златарског брда (1350 m), Великог Битовика (1391 m) и Купионице (1238 m), 35 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 1.724 ha. Претпоставља се да назив добијају по *аљинама*, гардероби коју су шиле терзије (кројачи, шнајдери), којих је у време турске окупације у селу било више. Обједињују шест засеока (*Потоци*, *Топаловићи*, *Рвовоћи*, *Драгићевина*, *Јаковљевићи* и *Подцирквина*). Ст. је српско (слави *Цвијете*, *Алексијевдан*, *Томиндан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*; сеоска слава *Петровске Покладе*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,9 (1991). Православна црква посвећена *Св. Сави*, чији дан је и црквена слава, подигнута је 1922. на рушевинама старог српског храма (срушена у II светском рату, па обновљена 1988). Струју добијају 1972, а водом се снабдевају преко сеоског водовода (од 1982) и индивидуалних водовода за поједина домаћинства. Имају осмозразредну ОШ, здравствену станицу, пошту, мањи погон Индустрије конфекције "Ирис" из Пријепоља, приватни каменолом – мајдан (камен за изградњу манастира и цркви), локалну сточну пијаци (пазарни дан – *среда*) и др. Главни тржишни производи су сир, стока и кромпир, а један део мештана бави се израдом и продајом качица за сир и кајмак.

БАЛИЋИ (557 ст.), ратарско и воћарско (13,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој

долинској страни Лима и странама његових притока – Комаранске (8,5 km) и Слатинске реке (8 km), у висинској зони 500–780 m, 29 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 591 ha. Деле се на шест физиономских делова (*Градиловина*, *Поткуле*, *Мрдаци*, *Доње Балиће*, *Горња равна* и *Пријаворе*). Основани су почетком XX в. Год. 1921. броје 78 домова и 336 житеља. Ст. је већином муслиманско, а има и неколико српских породица (славе *Ђурђевдан* и *Томиндан*; *вашар Ђурђевдан*). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,2. Електрично осветљење добијају 1976, а водом се снабдевају преко гравитационих водовода. Главни аграрни производи су житарице и воће (шљиве, крушке, јабуке и ораси). У минулим временима била је развијена традиционална делатност ткања ћилимова, која у новије време постепено губи ранији значај.

БАРЕ (173 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (17,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (650 m) левој долинској страни Лима, десне притоке Дрине, 38 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара, у коме се, између осталог, налази остенак *Барски рог* (850 m), износи 569 ha. Богате су водом. У периодима великих киша повећава се издашност извора који у селу стварају велике *баре*, од којих води порекло географско име насеља. Обухватају два засеока: *Горње* и *Доње Баре*. Основане су у другој половини XVIII в. Год. 1921. броје 29 домова и 141 житеља. Ст. је већином муслиманско, а има и Срба (славе *Никољдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Електричну енергију добијају 1975, а водом се снабдевају са извора *Сантрач*. Водећи производи тржишног карактера су сир, кајмак, млеко, месо и воће.

БСКУПИЋИ (44 ст.), сточарско (88,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1350 m) десној долинској страни Милешевке (21,4 km), леве притоке Лима, 18 km источно од Пријепоља. Површина атара износи 1.302 ha. Повезују две физиономске целине: *Рупчине*, горњи, и *Доброцелу*, доњи део села. Ст. је српско (слави *Савиндан* и *Никољдан*), досељено из Црне Горе (Лијева Река) у XVIII в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 7,3 (1991). Електрично осветљење добијају 1980, а водом се снабдевају са извора. Традиционална активност житеља – ткање вунених тканина, данас је скоро у потпуности ишчезла.

БЈЕЛАХОВА (120 ст.), сточарско и воћарско (33,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (610 m) десној долинској страни Комаранске реке (8,5 km), леве притоке Лима, 31 km јужно од Пријепоља. Повр-

шина атара износи 300 ha. Дели се на четири засеока (*Халуге, Крајева, Крње брдо и Пода*). Ст. је етнички мешовито – муслиманско и српско (слави *Ђурђевдан* и *Стефандан*), досељено почетком XX в. претежно из Црне Горе (Мојковац, Обарди, Колашин, Коврен, Вранеш, Подбишће и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). Електрифицирана је 1973, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори за једно или више домаћинстава). Има четвороразредну ОШ. Од давнина је позната по млинарству, с тим што су у савремено доба многобројне воденице поточаре замењене електричним млиновима.

БРАЈКОВАЦ (145 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (62,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на странама горњег тока Матарушке реке (7,4 km), леве притоке Лима, 19 km ЈЗ од Пријепоља. Површина атара износи 1.399 ha. Просторно се развија у висинском појасу 1000–1200 m. Обухвата четири засеока: *Горњи и Доњи Брајковац, Раичевића и Поткриш*. Год. 1921. броји 29 домова и 188 житеља. Ст. је национално мешовито – муслиманско и српско (слави *Томиндан* и *Никољдан*), досељено крајем XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,3 (1991). Електрифициран је 1970, а водом се снабдева преко локалних водовода. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1946). Водени аграрни производи тржишног значаја су стока (овце, говеда, свиње и коњи), шљиве, крушке, јабуке, зоб, јечам и раж.

БРВИНЕ (210 ст.), сточарско и воћарско (34,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (740 m) левој долиној страни Слатинске реке (8 km), леве притоке Лима, 32 km јужно од Пријепоља. Површина атара износи 671 ha. Назив се, по предању, везује за главно својство сеоских кућа у време оснивања насеља – грађене од тесаних храстових стабала – *брвна* (*брвнаре*). Деле се на две главне физиономске целине: *Горње и Доње Брвине*, са четири засеока (*Комадине, Пријеворе, Пода и Трепаловине*). Припадају младим насељима. Основане су почетком XIX в. Ст. је етнички мешовито – већинско муслиманско и српско (слави *Ђурђевдан*), досељено из Црне Горе (Поља, Шаховића и Подбишћа). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,2. Електричну енергију добијају 1966, телефонске везе 1995, а водом се снабдевају преко гравитационих водовода. Имају осам викендица чији су власници пореклом из Б. (сада стални житељи других насеља).

БРОДАРЕВО (2.182 ст.), полифункционално насеље (3,4% аграрног ст.) збијеног типа, на (500 m) обалама

Лима, алувијалној равни и њеном контакту са подножјем Јасена (1271 m), Закута (835 m), Јазавца (800 m) и Паклишта (822 m), 25 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 656 ha. Претпоставља се да име добија од раширеног, у српским земљама, народног значења речи *брод* – место на реци где се најлакше прелази преко ње. Просторну окосницу физиономског обликовања представља главна улица која је део магистралног пута Београд–Бар. Просторно се развија од Комаранске (8,5 km) до Слатинске реке (8 km), левих притока Лима. Физиономски спаја осам целина (*Равче поље, Јалија, Граовишта, Росије, Закут, Подјасен, Ријека и Бродарево*). Припада старим српским насељима. Први пут се помиње 1281. год. у уговору о подизању цркве Давидовице (налази се на десној обали Лима у селу Гробнице), коју те године подиже Вуканов син Дмитар (у монаштву добио име Давид). У центру насеља налази се православна црква са пространим портом из средњовековног доба, а у њеној близини, на десној обали Лима, узводно постоје остаци српске средњовековне цркве Мили из XIII в. До пада под турску власт 1463. год. Б. и околна насеља била су густо насељена српским живљем. Након османлијске окупације српски живаљ се исељава (због пролаза турске војске, зулума, рушења православних храмова и других средњовековних споменика, верске нетрпељивости, елементарних непогода, епидемија куће и колере) ка западу, северу и СИ, у околне планинске пределе, а једним делом је и исламизиран. Год. 1921, када се наводи као *варошица*, броји 91 дом и 882 житеља. Данашње ст. је претежно муслиманско. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,2. Телефонске везе добија 1937, струју у периоду 1950–1960, а централно водоснабдевање етапно (1959, 1965. и 1980). Краће време после II светског рата (1953–1957) центар је истоимене општине (244 km² и 20 насеља). Има осморазредну ОШ "Светозар Марковић" (764 ученика), здравствену амбуланту, пошту, локалну пијаци (пазарни дан – *петак*) и др. Носиоци привредног развоја су погони Текстилног комбината "Љубиша Миодраговић" и погон Индустрије конфекције "Ирис" из Пријепоља, Конфекција "Јасен", земљорадничка задруга и др.

БУКОВИК (161 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (6,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (850 m) левој страни кањона Лима – месту званом Стругови, и стрмим падинама Комарана (980 m), 17 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 433 ha. Обједињује три засеока (*Ђурово брдо, Потпрло и Ђоси*). Основан је крајем XVIII в., у време досељавања предака данашњих житеља. Ст. је већим делом муслиманско (најбројнији су Ровчани), досељено из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у ра-

спону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). Електрифициран је 1975, а водом се снабдева преко локалног водовода (капирани извори). Тржишни производи су сир, стока, кромпир, воће (шљиве, суве шљиве, крушке, јабуке и ораси), кукуруз, овас, јечам, хељда и др.

ВИНИЦКА (485 ст.), сточарско и воћарско (4,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (600 m) левој долиној страни Лима, у горњем и средњем току речице Виночке (5 km) његове леве притоке, између села Миљевића, Прањака, Ковачевца и Думљанског брда (900 m), 8 km јужно од Пријепоља. Површина атара износи 396 ha. По предању, назив добија од некадашњег гајења *винове лозе*. Дели се на шест засеља (*Трешињак*, *Љута страна*, *Баре*, *Миљевина*, *Барњача* и *Дервишевина*). Год. 1921. броји 66 домова и 305 житеља. Ст. је претежно српско (слави *Савиндан*, *Ђурђевдан* и *Никољдан*; заветина *прва субота по Спасовдану*), досељено током XVIII, XIX и почетком XX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,4 (1991). Струју добија 1960, а водоснабдевање је индивидуално (капирани извори). Има осмозаградну ОШ "Душан Томашевић Ђирко". Производња млека, сира и разних врста воћа тржишно је оријентисана.

ВРБОВО (149 ст.), сточарско (86,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој страни Баботине, леве притоке Лима, која је маја 1997. год. изненада постала понорница, 35 km СЗ од Пријепоља. Површина атара износи 1.869 ha. Назив је фитогеографског порекла – по *врбама* које расту на влажном земљишту уз потоке. Простире се у висинској зони 700–1300 m. Подељено је на пет засеља (*Дуб*, *Вујановина*, *Беглук*, *Љубојевина* и *Мосуровина*). Припада старим српским насељима. У засеку *Вујановина* се налази локалитет Црквиште – место где је постојала стара православна црква. Год. 1921. броји 39 домова и 276 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*; *вашар* *Св. Василије*), стариначко и досељено током XVIII, XIX и почетком XX в. из Црне Горе (Пљевља) и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 3,9 (1991). Електрифицирано је 1971, а водом се снабдева са 10 извора, од којих је најиздашнији *Лекића врело*. Тржишни производи су месо, сир и кајмак. На реци Баботини раније је било пет воденица, од којих данас раде две.

ГОЈАКОВИЋИ (234 ст.), сточарско и воћарско (38,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у горњем току Комаранске реке (8,5 km), леве притоке Лима, 35 km јужно од Пријепоља. Површина атара износи 1.154 ha. Изнад села се простире висораван *Петња*, "оаза" изворне ("нетакуте") природе – букова

шума, ливаде, извор *Врело*, три пећине – *Мала пећина*, *Велика пећина* и *Куртова јама*, у близини врха Зечја глава (1245 m) и др. Назив добијају по племену *Гојаковићи*, оснивачима насеља. Постоји интересантно предање о пореклу племена *Гојаковићи*, по коме је један црногорски младић, пореклом из Куча, дошао у село где се заљубио у агину ћерку. Када је описивала момка, девојка је рекла: *го* и *јак*, по чему је добио презиме *Гојак*. Он се потом оженио и примио ислам. Његова браћа, који су се, исто тако, доселила задржала су веру и презиме *Гојак* или *Гојаковићи*. Простире се у висинској зони 600–900 m. Подељени су на четири засека: *Горње* и *Доње Гојаковиће*, *Валове* и *Ивање*. Формирани су у XVIII в. Год. 1921. броје 128 домова и 610 житеља. Ст. је муслиманско и мањим делом српско (слави *Ђурђевдан* и *Никољдан*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Електрифицирани су 1976, а водом се снабдевају преко гравитационих водовода. Имају четворозаградну ОШ. Гајење крвава, оваца, шљива и јабука је најзаступљеније, а главни тржишни производи су сир, пршута и ракија.

ГОРЊЕ БАБИНЕ (402 ст.), сточарско-ратарско (60,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на кречњачкој висоравни (просечна н.в. 1150 m, највиша кота 1412 m, а најнижа 950 m) између Лаковине (1250 m), Брашанског брда (1305 m), Риђег камена (1166 m), Брезовице (1203 m), Витковца (1340 m) и Голг брда (1290 m), 26 km СЗ од Пријепоља. Површина атара износи 2.632 ha. Већи део висоравни је под шумом (смрче, борови, јасике и брезе), у којој има дивљачи (лисица, зец, јазавац и понекад вукови), више пећина, бездана и у извесној мери поточића и извора. Име потиче од старословенског имена: *Бабо*, *Бабе*, *Бабан*, *Бабице* и сл. којим се означавају старе особе, којих је у селу крајем XV в., од када датира данашњи назив, било више. У генетском, историјском и функционалном погледу представљају једно насеље са Доњим Бабинама. Обухватају два засека: *Љељеницу* и *Жарвине*. Основане су на месту са значајним остацима старина (пронађена камена секира за коју се не зна где се сада налази, трагови неких зидина из ранијих периода, остаци шљаке од топлења руде, стара православна гробља и др.). У националној историји Г. и Доње Бабине познате су по буну из 1875. год. против злотворних Османлија, познатој као *Бабинска buna* (*Бабинска разура*), када је велики део житеља пребегло преко реке Увца. Год. 1921. броје 39 домова и 243 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*), староседелачко и досељено почетком XVIII в. из Црне Горе и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Електрифициране су 1968, моде-

ран пут (Јабука–Бабине, дужине 9 km) изграђен је 1973, телефонске везе добијају у периоду 1982–1993, а водом се снабдевају преко гравитационих водовода (дужине 7–8 km). Имају четвороразредну ОШ, споменик ратницима изгинулим 1912–1918. из Г. и Доњих Бабина, са исписаних 92 имена, погон за производњу обуће (у саставу Фабрике обуће "Лимка" из Пријепоља), локалну сточну пијацу (пијачни дан – *понедељак*), неколико гатера за резање грађе и др. Основни пољопривредни производи су млеко, сир, кајмак, стока, кромпир и јечам. Некадашње традиционалне активности – ткање платна од вуне и конопље и млевења жита, временом су ишчезле.

ГОРЊЕ ГОРАЧИЋЕ (80 ст.), сточарско (75% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама горњег тока Горачанске реке (3 km), леве притоке Увца (83 km), и СЗ падињама Јадовника (1734 m), 32 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 989 ha. Просторно се развија у висинском појасу 1170–1391 m. Обухвата пет заселака (*Думићи, Бојина страна, Савковићи, Остојићи и Петрићи*). Основано је на месту са остацима римског гробља, које мештани означавају називом "грчко гробље". Ст. је српско (слави *Савиндан, Андријевдан и Никољдан*), досељено почетком XVIII в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,2 (1991). Струју добија 1974, а водом се снабдева преко локалних водовода. Главни аграрни производи тржишног значаја су месо, млеко и сир.

ГОРЊИ СТРАЊАНИ (127 ст.), сточарско-ратарско (80,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долинској страни Лима, у горњем току Страњанске реке (7,4 km) и подножју Јадовника (1734 m), 35 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 1.483 ha. Простиру се у висинској зони 800–1400 m. У стенама изнад села, где су раније живели *сури орлови*, којих више нема, је *Ђаволска пећина*, у којој лети пландују говеда. У нижим деловима села (*Чпаја*) има неколико *пећина* углавном тешко приступачних, које је у ратним периодима народ користио као склоништа. Назив се везује за главно својство топографског положаја – налази се на стрмим, *страновитим* падињама. Обједињују две физиономске целине: *Горње Страњане*, главни део насеља, и одвојени засеок *Чпаја*. Убрајају се у стара српска села. Помињу се у време турске окупације као сјеничка црквено-школска општина. Год. 1921. броје 88 домова и 245 житеља. Ст. је српско (слави *Јовандан, Савиндан, Ђурђевдан, Андријевдан, Томиндан, Аранђеловдан и Никољдан*; заветина *прва недеља по Спасовдану*; *вашари Савиндан и Петровдан*), досељено од 1830. до 1870. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у ра-

спону од 0,2 (1961) до 1 (1991). Електричну енергију добијају 1975, а водом се снабдевају преко гравитационих водовода. Имају четвороразредну ОШ (почела са радом 1900. као четвороразредна, а од 1961. до 1979. осморазредна), спомен-плочу борцима палим у ратовима 1912–1918, спомен-обележје са уписаним именима бораца палих у ратовима 1912–1918. и 1941–1945. год. и др. Тржишни производи су сир и кајмак. У атару су утврђена лежишта руде бакра, код *Гарабиновића* и *Мандића катуна* (колиба), пирита и присуство минералне воде (*Мандића катун*).

ГОСТУН (111 ст.), ратарско и воћарско (4,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долинској страни Лима, код ушћа Гостунске реке, на додиру алувијалне равни (470 m) и нижих терена Бориовца (1210 m), Градине (1011 m) и Заступске косе (760 m), 34 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 382 ha. Простире се у висинској зони 470–550 m. Обједињује пет заселака: *Осоје, Кућиште, Киселу воду, Грчко гробље и Гостун*. Год. 1921. броји 26 домова и 134 житеља. Ст. је муслиманско, досељено крајем XIX и почетком XX в. из Црне Горе (Бјелопољски крај). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Електричну енергију добија 1970, а водом се снабдева са извора и преко месних водовода. Има четвороразредну ОШ. Главни аграрни производи су жито и воће.

ГРАЧАНИЦА (250 ст.), сточарско-ратарско (8,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, са леве стране Лима, на контакту алувијалне равни и нископланинског терена, у висинском појасу 500–600 m, 11 km јужно од Пријепоља. Површина атара износи 307 ha. У атару, са десне стране Грачанице, леве притоке Лима, налази се пећина *Орлић* и више мањих *водопада*. Дели се на два засеока: *Гњевине* и *Луке*. Настала је крајем XVIII и почетком XIX в. Ст. је муслиманско и мањим делом српско (слави *Лучиндан, Аранђеловдан и Никољдан*), досељено из Црне Горе. Индекс (i_s) демографског старења 1991. год. износи 0,2. Струју добија 1964, а водом се снабдева са извора. Има аграрно предузеће "Пољопродукт" (живинарска фарма).

ГРОБНИЦЕ (292 ст.), ратарско (10,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на додиру десне алувијалне равни (470 m) Лима и подножја Брањеве стијене (982 m) и Паклишта (822 m), у висинској зони 470–570 m, 26 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 939 ha. Обједињују четири физиономска дела: *Ора(х), Локве, Дујеву и Ријеке*. Припадају старим српским насељима. У Г. је Вуканов син Дмитар, унук Стефана Немање, који је у монаштву добио име Давид, 1281. подигао цркву (на ушћу Гробничке реке у

Лим), која је по њему названа Давидовица. У цркви су, по предању, сахрањена браћа Југовићи, чија тела је ту пренела њихова сестра царица Милица, удовица цара Лазара. Уз то, постоји и предање да су Богдановићи, који су насељавали простор око цркве, потомци најстаријег Југовића, старог Југ Богадана. Српска црква Давидовица, која је дуже време била у рушевини, током 1996. и 1997. год. је обновљена. Год. 1921. Г. броје 39 домова и 204 житеља. Ст. је српско (слави *Савиндан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*; црквене славе *Цвијети* и *Мала Госпојина*; сеоска слава *Спасовдан*), досељено почетком друге половине XIX в. из Црне Горе (Пипера, Мораче, Колашина) и околних насеља (Горњи и Доњи Страњани, Милаковићи, Горње Горастије и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). Струју добијају 1952, када је постојала мања ХЕ на Гробничкој реци која је снабдевала електричном енергијом и Бродарево, с тим што је савремена електрификација извршена 1963. год. Водоснабдевање је једним делом колективно (прикључак на водоводну мрежу Бродарева), а другим индивидуално (капирани извори). Познате су по производњи поврћа (парадајз, паприка, купус, кромпир и др.) и житарица (кукуруз, пшеница и јечам). Имају железничку станицу (пруга Београд–Бар), која је удаљена 273 km од Београда.

ДИВЦИ (376 ст.), сточарско-ратарско (17,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (750 m) десној долиној страни Лима и левој обали средњег и доњег тока његове притоке речице Зебуђе (10,5 km), 10 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 1.408 ha. Обједињују шест засеoka (*Бранчићи*, *Зебуђе*, *Љиљце*, *Баре*, *Орлова глава* и *Вукишића лијешиће*). На левој страни Зебуђе, код њеног ушћа у Лим, 1937. год. откривено је археолошко налазиште града *Зебе* из римског доба. Првобитно ст. било је српско и углавном са презименом *Дивац*, које се доселили почетком XIX в. из Црне Горе. Год. 1921. броје 60 домова и 329 житеља. Садашње ст. је већином српско (слави *Аранђеловдан* и *Никољдан*), у засецима *Бранчићи*, *Баре*, *Орлова глава*, *Зебуђе* и *Вукишића лијешићу*, а у *Љиљцима* искључиво муслиманско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). У Д. су рођени *Недељко С. Дивац*, проф. Универзитета у Београду, писац више уџбеника биологије, *Милутин Дивац*, учитељ и заменик министра просвете Народне Републике Србије (1945–1948) и др. Познати српски спортиста, кошаркаш светског гласа *Владе Дивац*, рођен у Пријепољу, пореклом је из Д. Струју добијају у периоду 1960–1965, телефонске везе 1991/92, а водом се снабдевају делимично преко водоводне мреже Пријепоља (засеок *Зебуђе*) и преко (већином) гравитационих водовода (капирани извори). Имају четворора-

зредну ОШ (1937). Некада је у Милешевском крају било најпознатије насеље по производњи креча.

ДОЊЕ БАБИНЕ (432 ст.), сточарско (70,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на кречњачкој висоравни између Виса (1363 m), Црног врха (1162 m), Врањаче (881 m), Врхова (1250 m) и Лаковине (1250 m), у висинској зони 900–1205 m, 30 km СЗ од Пријепоља. Површина атара износи 2.679 ha. Обухватају два засеoka: *Рогушје* и *Барице*. Имају идентичну прошлост са суседним селом Горње Бабине. Основане су на месту са траговима старије насељености (остаци римског гробља). Год. 1921. броје 43 дома и 281 житеља. Ст. је већином српско (слави *Јовањдан*, *Св. Ђорђа* и *Никољдан*), а има и муслиманских породица у засеоку *Рогушје*. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2 (1991). Струју добијају 1968, телефонске везе у периоду 1982–1993, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и извори). Имају осморазредну ОШ "10. октобар", споменик на Студенцу (посвећен дизању *Бабинске буне* 21. јула 1875; збору из 1908. год. кога су одржали Сретен Вукосављевић и Димитрије Зиндовић поводом збивања у Отманској империји после Младотурске револуције; и формирању Милешевске партизанске чете 10. октобра 1941), спомен-бисту првог сеоског учитеља Новака Брашанца, здравствену амбуланту, гатере за резање грађе и др. Производња млека, сира, кајмака, стоке и кромпира је тржишно је оријентисана.

ДОЊИ СТРАЊАНИ (275 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (59,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на стрмим странама Јадовника (1734 m) окренутим ка току Лима, између Коњске главе (1262 m), Чукара (1050 m), Врхова (1246 m) и Савиног крша (1380 m), 30 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 2.329 ha. Простиру се у висинској зони 1000–1600 m. Обједињују осам заселака: *Рамовиће*, *Водице*, *Челину*, *Стриковиће*, *Осоје*, *Брђане*, *Долину* и *Вртовску*. Обилују природним и антропогеним занимљивостима: у подножју Власена (1100 m), у кањону Рамовића потока (Каменица), који протиче кроз село, налази се *Калуђерска пећина*, на чијим зидовима постоје цртежи људских фигура, фреске светаца урађене црвеном бојом која је неизбрисива; изнад локалитета Савине воде, у коме постоје отисци копита у камену (сматрају се као светиња) је *Филиповића пећина* дуга 86 m; у засеоку *Вртовска* мало језеро; у засеоку *Водице* (до реке Лима) мањи кањон, дужине 2–3 km, где су и остаци старог града, које народ означава називом *Јеринин Град*, и др. Регистровани су и остаци "грчког гробља". Год. 1921. броје 49 домова и 321 житеља. Ст. је православно (слави *Јовањдан*, *Савиндан*, *Ђурђевдан*, *Лучиндан*, *Срђевдан*, *Стефандан* и *Никољдан*),

српско и црногорско, досељено у XIX в. из Пипера, Колашина, Дробњака, Завинограђа, Кучина, Роваца и Копривне, и муслиманско досељено 1840. год. из Ђурђевића Таре, Кукуља, Босне и Подпећа. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,1 (1991). Електрифицирани су 1975, а водом се снабдевају са извора. Имају четвороразредну ОШ, споменик првоборцу Добрици Баковићу, команданту IV батаљона III санџачке бригаде (погинуо 1945. год. приликом ослобађања Сарајева) и др. Сваке год. 12. јула, на *Петровдан*, одржава се спортски турнир у малом фудбалу на узвишењу Вијенац.

ДРЕНОВА (332 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (37,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на СЗ падинама Златара (1627 m) и десној долиној страни Лима, у висинској зони 400–731 m, 9 km северно од Пријепоља. Површина атара износи 2.452 ha. Обухвата осам заселака: *Топаловину*, *Бошковицу*, *Падеш*, *Пилатовац*, *Кукањ*, *Баре*, *Јовац* и *Долину*. У засеку *Падеш* постоји локалитет Црквина на којем је некада постојала православна црква. Год. 1921. броји 75 домова и 541 житеља. Ст. је претежно српско (слави *Ђурђевдан*, *Лучиндан* и *Никољдан*), досељено средином XIX и почетком XX в. из Црне Горе (Пљевља и Дурмитор). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,5 (1991). Има асфалтну базу, каменолом и два спомен-обележја: на Врањаци, где је донета одлука Врховног штаба НОВЈ о формирању Прве пролетерске бригаде 1941. и недалеко од ушћа Дреновске реке у Лим на месту где је Јосип Броз Тито, врховни командант НОВЈ, прешао Лим на свом путу за Рудо, на коме стоји натпис: "По доношењу одлуке о формирању пролетерских бригада у Дренови, на путу за Рудо, овде је друг Тито са врховним штабом партизанских одреда Југославије прешао Лим 19. децембра 1941. год."

ДУШМАНИЋИ (335 ст.), приградско сточарско, воћарско и повртарско (7,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на стрмим падинама Градине (783 m), Врањаче (921 m), Суводола (900 m) и Стоца (910 m), 3 km западно од Пријепоља. Површина атара, где се налази мања пећина *Стујена* и Радован поток, износи 584 ha. Простиру се у висинском појасу 500–650 m. Обједињују седам заселака (*Чикера*, *Доњи Душманићи*, *Орлићи*, *Ступови*, *Тичевине*, *Градине* и *Драговицке*). Основани су крајем XVIII и почетком XIX в. Год. 1921. броје 62 дома и 287 житеља. Ст. је муслиманско и српско (слави *Савиндан*, *Ђурђевдан*, *Јовањдан*, *Константиндан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*; сеоска слава *Тројичиндан*), досељено из Црне Горе и околине Пријепоља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,4 (1991). Струју

добиају 1963, асфалтиран пут 1982. (стари Бановски пут, који је некада био главна веза са Црном Гором), а водоснабдевање је индивидуално (каптирани извори). Имају четвороразредну ОШ. Тржишни производи су ракија, воће, поврће и стока.

ЂУРАШИЋИ (395 ст.), сточарско и воћарско (52,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (650 m) левој долиној страни Лима, у средњем току Љупче (10,4 km), леве притоке Лима (220 km), 10 km северно од Пријепоља. Површина атара износи 2.569 ha. Деле се на осам заселака: *Рудине*, *Пушоњску бару*, *Сариће*, *Љесковац*, *Барице*, *Присоје*, *Досудовиће* и *Дужане*. Ст. је српско (слави *Јовањдан*, *Ђурђевдан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*), досељено средином XIX в. из Црне Горе и Горњих Бабина. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,1 (1991). Струју добијају 1975, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Имају четвороразредну ОШ "Милосав Стиковић". Основни аграрни производи су сир, стока, ракија и воће.

ЗАБРДЊИ ТОЦИ (201 ст.), сточарско (83,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1100 m) стрмим падинама Борка (1423 m), Толачког брда (1200 m), Омара (1108 m), Побигеника (1423 m), Црног врха (1220 m) и Пејовог брда (1240 m), 18 km СЗ од Пријепоља. Површина атара износи 1.691 ha. Физиономски обједињују девет засеака (*Међузгорје*, *Ракица*, *Присоје*, *Русмановина*, *Градина*, *Корита*, *Осоје*, *Јасиковац* и *Заједнице*). Ст. је српско (слави *Јовањдан*, *Ђурђевдан*, *Илијиндан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*), досељено крајем XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,8 (1991). Електрифицирани су 1979, а водом се снабдевају преко локалних водовода (каптирани извори). Имају четвороразредну ОШ. Основни аграрни производи су стока, млеко, сир, кајмак и вуна.

ЗАВИНОГРАЂЕ (1.527 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (3,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600 m) левој долиној страни Лима, десне притоке Дрине, и падинама Јазавца (800 m), 23 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 396 ha. Цело насеље је на сунчаној експозицији и са великим бројем сунчаних сати. Некада се на овим теренима гајила винова лоза, по чему је и село добило географско име. Обједињује два засеака: *Ђурово брдо* и *Поткрш*. Год. 1921. броји 97 домова и 508 житеља. Ст. је етнички хетерогено – муслиманско и мањим делом српско (слави *Ђурђевдан*, *Лучиндан* и *Никољдан*; *вашири Петровдан* и *Илијиндан*), досељено крајем XVIII в. из околине Сјенице, Црне Горе и околних насеља. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. из-

носи 0,2. Струју добија 1966, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ "Светозар Марковић". Главни аграрни производи су месо, млеко, сир, кајмак, јаја и воће.

ЗАЛУГ (1.152 ст.), приградско воћарско и повртарско (2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (470 m) алувијалној равни са леве стране Лима, десне притоке Дрине, где је пре оснивања садашњег насеља расла мочварна вегетација звана *луг*, по чему је село добило назив, јер се развило *за лугом*, 2 km северно од Пријепоља. Површина атара износи 280 ha. Подељен је на шест заселака (*Поље, Торине, Љунча, Пјесак, Махала и Ливадице*). Основан је почетком XX в. Год. 1921. броји 26 домова и 159 житеља. Ст. је муслиманско и српско (слави *Ђурђевдан, Аранђеловдан и Никољдан*). Срби су већином досељени из Горњих и Доњих Бабина, Врбова, Забрдњих Тоца, Ђурашића, Црквених Тоца, Избичња и Кучина, а муслиманско ст. из Ташева и околине Бродарева. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,1. Електрично осветљење добија 1960, а водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводни систем Пријепоља од 1960). Има четвороразредну ОШ.

ЗАСТУП (187 ст.), сточарско-ратарско (24,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (470 m) левој долинској страни Лима, између Јасена (1271 m), Округлице (1000 m), Точилова (1020 m), Зуба (1077 m) и Заступске косе (760 m), 35 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 1.357 ha. Назив је вероватно добио по томе што је *заступао* Пећку патријаршију после њеног пада под турску окупациону власт. Обухвата 10 заселака: *Равне, Подвале, Пријесначе, Првљене, Бориковац, Хмур, Сопат, Пашину круику, Бисилазу и Забрдо*. У селу се налазе остаци зидина цркве Заступ из XIII в. коју народ назива "Црквина у долинама". Год. 1921. броји 61 дом и 296 житеља. Ст. је етнички мешовито – српско (слави *Ђурђевдан, Митровдан, Лучиндан, Никољдан* и др.) и муслиманско, досељено почетком XX в. из Црне Горе (Колашин, Коврен, Мојковац, Вранеш, Павино Поље, Бијело Поље и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,4 (1991). Електрично осветљење добија 1975, а водом се снабдева са извора *Студенац, Велике чесме, Крушевље, Сопот, Забрдо* и др. Има четвороразредну ОШ.

ЗВИЈЕЗД (151 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (60,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1000 m) изразито планинском терену између Звијезданске реке (7 km) и Црквине (850 m), Јабучког присоја (1200 m) и Вијеначког брда (1194 m), 13 km ЈЗ од Пријепоља. Површина атара износи 573 ha. У атару

се налази *Савин лакат* који, по предању, представља место где је једном приликом св. Сава путујући уморан свратио да се одмори, када је наслонивши се лактом на стену оставио удубљење, а у стени код извора *Савина вода* уклесан је лик св. Саве. Савин лакат је познат по догађајима из II светског рата (1941. год. Партизански батаљон "18. октобар" из Црне Горе у потпуности је разбио италијанску окупаторску моторизовану колону, која се кретала из Пријепоља ка Пљевљима, а 1944. Трећа пролетерска бригада разбила је колону од 600 немачких војника и запленила знатне количине оружја). Дели се на четири засеока (*Јабукe, Сељана, Јунчевића и Осоја*). Год. 1921. 3. броји 30 домова и 172 житеља. Ст. је српско (слави *Јованђан, Ђурђевдан, Стефандан и Никољдан*), досељено углавном почетком XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,9 (1991). Електричну енергију добија 1975/76, а водом се снабдева са извора *Савина вода*. Има четвороразредну ОШ. Главни аграрни производи су млеко, сир, кајмак и воће.

ИВАЊЕ (1.121 ст.), приградско сточарско-ратарско (4,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (480 m) додиру алувијалне равни, са десне стране Лима, и Вратања (765 m), 6 km јужно од Пријепоља. Површина атара износи 543 ha. Обједињује седам повезаних засеока: *Окрајнице, Караноје, Виноградине, Оборке*, где се налази мања пећина *Шупљача, Долове, Зебућу и Љиљце*. Помиње се 1407. у дубровачким историјским изворима. Год. 1921. броји 42 дома и 292 житеља. Ст. је национално мешовито – претежно српско (слави *Ђурђевдан, Аранђеловдан, Никољдан* и др.) и муслиманско, досељено током XIX и почетком XX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1991). Претпоставља се да је православна црква Успења Пресвете Богородице (обновљена 1973) подигнута на темељима српског храма из XIV в. Одликује се знатном урбанистичком уређеношћу од 1980, струју добија 1962, а колективно водоснабдевање 1980. год. Има осморазредну ОШ "Бошко Буха", Каменолом "Црна стена", кречану (производња креча), а фабрика цигле и црепа (основана 1947) радила је до почетка 70-их год. XX в., када је престала са радом због недостатка квалитетне глине. Сваке год. 28. августа – *Госпођиндан*, одржава се народно весеље које окупи до хиљ. посетилаца. Традиционални је снабдевач пријепољске пијаце поврћем, воћем, млеком, ракијом и медом.

ИВЕЗИЋИ (202 ст.), сточарско (66,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на стрмом терену између Комадине (1139 m), Дуге (1230 m), Бијеле Трле (1244 m) и Бјелахове (1030 m), 34 km јужно од Прије-

поља. Површина атара износи 945 ha. Простире се у висинској зони 630–1000 m. Обухватају више заселака, од којих су највећи: *Кланац*, *Куњак*, *Радаовића*, *Шућуровац*, *Сукновића* и *Вранића*. Основани су почетком друге половине XIX в. Год. 1921. броје 99 домова и 492 житеља. Ст. је етнички хетерогено – српско (слави *Бурђевдан*, *Петровдан*, *Мартиндан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*) и мањим делом муслиманско, досељено почетком XX в. из северног дела Црне Горе (Мојковац, Барица, Вијенац, Обарди и Коврен). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). Струју добијају 1973, а водом се снабдевају преко гравитационог водовода (извор *Режевица* и други извори и чесме). Имају споменик из II светског рата познат под називом "Биов гроб". Тржишни производи су сир, кајмак и огревно дрво.

ИЗБИЧАЊ (54 ст.), сточарско (37% аграрног ст.) сеоско насеље развијеног типа, на (520 m) левој долиној страни Лима и његове притоке Љупче (10,4 km), у подножју Виса (1024 m), 8 km северно од Пријепоља. Површина атара износи 667 ha. У близини села, на Лиму, налази се вештачко језеро *Потпећ*, чија се вода користи за производњу електричне енергије. Повезује три засеока: *Војницу*, *Росуље* и *Прошће*. Основан је средином XIX в. на месту са траговима старије насељености (на сеоском гробљу налази се камени надгробник са латинским натписом који датира између 527. и 565. год.). Ст. је српско (слави *Јовањдан*, *Бурђевдан* и *Никољдан*), досељено из Црне Горе (Морача). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,8 (1991). Електричну енергију добија 1978, а водом се снабдева са удаљених, каптираних извора (гравитациони водоводи). Главни производи су млеко, сир, кајмак, вуна и стока.

ЈАБУКА (503 ст.), најпознатије туристичко (34,6% аграрног ст.) сеоско насеље развијеног типа, на (1250 m) планинском терену између Бјелошевца (1288 m), Црног врха (1320 m), Вијенца (1249 m), Паљике (1185 m), Камене горе (1483 m), Ражањског поља (1258 m) и Мијајловице (1411 m), 18 km ЈЗ од Пријепоља. Површина атара износи 250 ha. Атар се одликује мноштвом крашких облика рељефа – *вртача*, мањих *ува* и *пећина*, од којих су најпознатије: *Двогрла пећина* у Бјелошевцу, *Томова* и *Говећа*. Географско име, по предању, се двојачко тумачи: да датира из XV в., када су се на месту данашњег села надметали витезови Сандаља Хранића и Херцег Стјепана стрељајући кроз прстен *јабуку* да би за себе присвојили девојку; и да потиче од *јабукастог* облика узвишења у чијој близини је основано насеље. Дели се на више засеока, од којих су највећи: *Мостиште* (1921. заселак – 8 домова и 84 житеља), *Влака* (1921. заселак – 31 дом и 159

Меморијални комплекс "Бошко Буха" у Јабуци

житеља), *Паљика*, *Ранче*, *Долови*, *Швабара*, *Боровача* и *Лагор*. Остаци старина су значајни: римска некропола на локалитету Мрамор и зидине древне православне богомоље на локалитету Мостиште. Год. 1921. броји 20 домова и 148 житеља. Ст. је српско (слави *Бурђевдан*, *Лазаревдан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*; *вашари* *Ивањдан* и *Илијиндан*), стариначко и досељено током XVIII, XIX и почетком XX в. из Црне Горе и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,1 (1991). Струју добија 1960, а водом се снабдева преко гравитационих водо-

Јабuka – спомен-плоча жртвама комунизма

вода, са више извора: *Швабара, Дучица, Чардак, Стублића, Студенца, Врела, Забоја и Орова*. Има четвороразредну ОШ "Михаило Баковић", здравствену станицу, пошту, локалну сточну пијаци (пазарни дан – *понедељак*), споменик народном хероју Бошку Бухи, пиониру бомбашу из II светског рата и Меморијални комплекс "Бошко Буха" са више спомен-обележја (споменика, биста и гробница), истоименим *туристичким насељем* и географско окружење са обиљем могућности за задовољавање рекреативних потреба људи (смучарски терени, атрактиван природни пејзаж – погодна клима, простране ливаде, четинарске шуме и сл.). У новије време (28. априла 2001), у близини Меморијалног комплекса постављена је спомен-плоча са исписаним именима 222 жртве убијене од комуниста у периоду 1941–1951. год. Сточарство и ратарство (стока, сир, кромпир, шаргарепа и хељда) су традиционалне гране руралне производње.

ЈУНЧЕВИЋИ (335 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (27,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на изразито планинском терену, између Јабланице (1294 m), Виса (1285 m) и Вијенца (1194 m), у висинској зони 900–1200 m, 17 km западно од Пријепоља. Површина атара износи 740 ha. Деле се на три засеока (*Црквине, Горњи и Доњи Јунчевићи*). Верује се да је на локалитету Црквина постојала православна црква. Год. 1921. броје 51 дом и 304 житеља. Ст. је српско (слави *Стефандан, Ђурђевдан и Никољдан*; сеоска слава *Спасовдан*), досељено током XVIII и XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,7 (1991). Електрично осветљење добијају 1965, телефонске везе 1988, а водом се снабдевају са извора. Тржишни производи су сир, кромпир, јабуке, шљиве и ракија.

КАМЕНА ГОРА (260 ст.), сточарско-ратарско (63,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на заталасаној висоравни прошараној четинарском и листопадном шумом, са мноштвом пропанака, ливада и местимично громадама белог камена, између Голочевине (1168 m), Миљатовице (1320 m), Миловчевог брда (1352 m), Посиловине (1069 m) и Својчевског брда (1194 m), 23 km ЈЗ од Пријепоља. Површина атара износи 2.817 ha. У атару се налазе више мањих *пећина*, са карактеристичним биљним врстама (*Молика* и др.), и многобројни *извори*, нарочито на локалитету Ковчег (стена која личи на сандук), где се на 1 km² налази више од 30 извора. Назив добија по главном својству географског пејзажа – наизменично смењивање *камена* – кречњака, и *горе* – шуме. Простире се у висинском појасу 800–1200 m. Подељена је на седам заселака: *Глушчевића, Шајнов крај, Пландиште, Пуковац, Коритницу, Дуге њиве и Подјовец*. Год. 1921. броји 70

домова и 442 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Аранђеловдан, Стефандан и Никољдан*; *вашари* 1. мај, *прва недеља после Св. Илије и Госпођиндан*), староседелачко и досељено средином XVIII в. из Црне Горе и старе Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,4 (1991). У К.Г. рођен је познати српски публициста и преводилац Толстојевог романа "Рат и мир" *Окица Глушчевић* (1858–1898), син хајдука *Јована Глушчевића*, а синовац *Мића Глушчевића*, чувеног хајдучког харамбаше средином XIX в. на ширем подручју Таре (1544 m). Електричну енергију добија 1972, савремене телефонске везе 1987. (постојале и у периоду 1930–1935), а водом се снабдева преко локалних водовода (по засеоцима). Има четвороразредну ОШ, здравствену амбуланту, погон (60 радника) фабрике текстила "Љубиша Миодраговић" из Пријепоља, локалну сточну пијаци (пазарни дан – *четвртак*), која ради на тремеји општина Пријепоље, Пљевља и Бијело Поље, и др. Снабдевач је пријепољске пијаце сточарским производима и кромпиром, а некада је била позната и по гајењу конопље. У време *вашара* организују се спортска такмичења у малом фудбалу и одбојци. Пејзажни мотиви и блага планинска клима, која је чак и у зимском периоду без ветрова, пружа веома погодне услове за зимску и летњу рекреацију. Стога се све више купују плацеви за изградњу викенд-кућа.

КАРАУЛА (74 ст.), сточарско (68,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1250 m) типично планинском терену између Тетанице (1385 m), Козомора (1316 m) и Великог Битовика (1291 m), 30 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 238 ha. У атару има вукова и медведа. Назив села потиче од функције објекта – *карауле* (пограничне страже, граничне војне станице), поред које је основано. Обједињује две физиономске целине: *Село*, главни део насеља, и заселак *Чаушевиће*. У селу има остатака цамије и "грчког гробља". Ст. је муслиманско, досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из Црне Горе (Колашин). Индекс (i_s) демографског старења 1991. год. износи 0,3. Електрично осветљење добија 1976, а водом се снабдева преко гравитационих водовода са шумских извора. Основни тржишни производи су сир, маслац, вуна и стока. Од давнина је позната по производњи дрвених качица за сир, кајмак и маслац.

КАРОШЕВИНА (124 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (34,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између Виса (1285 m), Стрменице (1094 m) и Ђурђевог брда (1130 m), у висинској зони 650–1000 m, 13 km ЈЗ од Пријепоља. Површина атара износи 991 ha. У подножју насеља је кањон Карошевине, леве притоке Лима, *Пустиня*, познат по дивљим свињама

и вуковима. Обухвата пет заселака: *Доњу*, где постоје остаци цркве из доба Немањића, и *Горњу Карошеви-ну*, *Метаљку*, *Голочевину* и *Баре*. Формирана је почетком XIX в. на месту старог српског насеља. Год. 1921. броји 93 дома и 244 житеља. Ст. је српско (слави *Томиндан*, *Срђевдан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*), досељено почетком XIX в. из Херцеговине (Требиње). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,3 (1991). Струју добија 1973, локални водовод 1974, а телефонске везе 1991. год. *Михаило Баковић*, народни херој, рођен је у К., по коме је назив добила и четвороразредна ОШ (основана 1950).

КАЋЕВО (198 ст.), сточарско и воћарско (12,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1000 m) стрмим падинама Јадовника (1734 m), с обе стране горњег тока Зебуђе (10,5 km), у подножју Дундара (974 m) и Кобиље главе (1422 m), 16 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 1.105 ha. Повезује два засеока (*Дивљаци* и *Дворишта*). Основано је крајем XVIII и почетком XIX в. Год. 1921. броји 63 дома и 323 житеља. Ст. је национално мешовито – муслиманско и малим делом српско (3,5%), досељено из Црне Горе (Колашин). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,9 (1991). Електричну енергију добија 1960, а водом се снабдева са каптираних извора. Има четвороразредну ОШ, спомен-чесму и споменик са именима погинулих бораца Треће пролетерске и других партизанских јединица, познат под називом "Кумрина чесма или вода", код кога се 4. јула одржава *вашар* (500 и више посетилаца), ковачку радњу за производњу и поправку пољопривредних алатки чије услуге користе и житељи околних села и др. Тржишни производи су стока, млеко, суве шљиве, крушке, ракија, пекмез и "сита" (производи од свежег воћа – воћни сирупи).

КАШИЦЕ (113 ст.), сточарско (31,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на стрмим падинама леве долине стране горњег тока Гурдићке реке (5,3 km), леве притоке Лима, у висинској зони 723–1241 m, 21 km ЈЗ од Пријепоља. Припадају К.О. Камена Гора (2.817 ha). У атару има разноврсне дивљаци (вук, јазавац, дивља свиња, лисица, зец, куна и веверица) и издашних извора питке воде. Деле се на шест заселака: *Локве*, *Мишићевине*, *Крижевину*, *Долину*, *Матијевце* и *Језера*. По предању, основане су средином или крајем XVII в., када се данашњи атар означавао називом *Плавци*. Тада се доселио Богдић Кијановић са синовима из Риђана код Никшића, који је пре насељавања, а по повратку из извиђања овог подручја, на питање укућана: "Е, да болан нађе ли што?", одговорио: "Нађох вала једну *кашику* земље". Претпоставља се да су формиране на месту неког римског насеља (остаци

гробља и правац гробова исток–запад), где су се укрштали (крижали) каравански путеви, по чему је засеок *Крижевина* добио име. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа* и *Аранђеловдан*; заветина *Друга Тројица*), староседелачко и досељено почетком XX в. из Црне Горе (Кучи). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,2 (1991). Електрично осветљење добијају 1974, телефонске везе 1988, а водом се снабдевају са каптираних извора. Пре II светског рата заједно са Каменом Гором, К. су проглашене *ваздушном бањом*, што се сматра заслугом учитеља браће Миодрага и Љубише Миодраговића.

КОВАЧЕВАЦ (1.770 ст.), воћарско и повртарско (4,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (560 m) контакту алувијалне равни, са леве стране Лима, и нижих падина Думљанског брда (700 m), 8 km јужно од Пријепоља. Површина атара, у коме расте биљна врста *црна пасјика*, износи 624 ha. Подељен је на четири физиономска дела (*Водице*, *Јелаха*, *Чардака* и *Јања*). Год. 1921. броји 46 домова и 302 житеља. Ст. је већином муслиманско, а има и Срба (славе *Ђурђевдан* и *Дучиндан*), пореклом из Црне Горе (досељено крајем XIX и почетком XX в.). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,2. Изградња православне цркве посвећене Св. Петки Параскеви и Св. великомученику Прокопију започета је 1936. (поручена током II светског рата, па обновљена 1967–1969). Струју добија 1963, а водоснабдевање је комбиновано: колективно (прикључак на водоводну мрежу Пријепоља) у нижим деловима насеља, и преко гравитационих водовода изграђених почетком 70-их год. XX в. у вишим. Главни тржишни производ је ракија.

КОПРИВНА (71 ст.), сточарско и воћарско (85,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на стрмим падинама Јадовника (1734 m) и Озрена (1584 m), 40 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 1.627 ha. Претпоставља се да назив добија по *копривама*, којих је некада било много у селу и атару. Простире се у висинској зони 1300–1440 m. Обухвата два засеока: *Гранчарево* и *Шћепоницу*. Год. 1921. броји 14 домова и 98 житеља. Ст. је српско (слави *Јованђдан*, *Савиндан*, *Андријевдан* и *Никољдан*; *вашар Тројичиндан*), досељено од почетка друге половине XIX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 4,9 (1991). Електрично осветљење добија 1978, а водом се снабдева са извора. Главни тржишни производи су млеко, сир и кајмак.

КОСАТИЦА (550 ст.), сточарско и воћарско (57,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на падинама Златара (1627 m) и долиним странама Косаћанске реке (7 km), десне притоке Милешевке, 16 km

СИ од Пријепоља. Површина атара износи 3.916 ha. Простире се у висинској зони од 600 m (долинско дно) до 1256 m (Бујаково брдо). Обједињује више засеока, од којих су 11 већи: (*Ђорићи, Луњевац, Махала* са муслиманским живљем, *Доње село* или *Косатица, Загој, Испод мерице, Средина, Врањак, За Врањак, Међугорје и Петрића брдо*). У нижим деловима села се налазе трагови цркве познате под називом "Бихваја" (названа по месту Бихвиште), а у вишим остаци цркве "Ружице". Год. 1921. броји 116 домова и 802 житеља. Ст. је српско (слави *Лазаревдан, Томиндан, Лучиндан, Аранђеловдан, Стефандан и Никољдан*; сеоска слава *Тројичиндан*) и муслиманско (12%), досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,9 (1991). Струју добија 1967, а водом се снабдева са извора: *Буковик, Љесковац, Бандучки извор, Врело, Тубића воде, Високе чесме, Страмац, Бендића воде, Рупе, Турића, Студенац, Глодске стене, Мрамор, Бориковац, Родића* и др. Производња сира, кајмака и ракије тржишно је оријентисана.

КОШЕВИНЕ (1.120 ст.), сточарско и воћарско (4,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на стрмим падинама Кошевског брда, у висинској зони 460–964 m, где су виши делови села захваћени расељавањем, а нижи концентрацијом насељавања (више, од 70% мештана премештено), 4 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 822 ha. Обухватају два засеока: *Меденац* и *Дучево*. Год. 1921. броје 45 домова и 287 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан и Никољдан*), досељено током XVIII и XIX в. из Црне Горе, и мањим делом муслиманско, досељено почетком 70-их год. XX в. из околине Пријепоља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Струју добијају 1965, а водом се снабдевају преко гравитационих водовода.

КРУШЕВО (34 ст.), сточарско (41,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (800–1050 m) изразито крашком терену између Рудиног брда (1000 m), Бајранског бријега (1070 m), Шиљеског брда (1039 m) и Шибовца (1024 m), 15 km јужно од Пријепоља. Површина атара износи 865 ha. На граници атара, ка селу Орашцу налази се пећина *Орлић*. Верује се да назив села потиче од главног геолошког својства терена на коме је настало, по *красу* – *Крашево, Крушево*. Подељено је на три засеока: *Копиљетине, Гнијевине и Рудине*. Основано је на месту са остацима зидина старе цркве и неколико споменика "грчког гробља" на локалитету Црквине. Ст. је муслиманско (племе Ровчана), досељено у другој половини XVIII в. из Црне Горе. Раније су у К. живеле српске породице Пушица, које су се због недостатка воде иселиле. Индекс демограф-

ског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Струју добија 1981. год. Спада у најбезводнија села на територији општине Пријепоље. Водом се снабдева са извора – *Буковик* и *Гнијевине*, који су удаљени до 3 km од насеља (вода се у бурадима на коњима допрема до потрошача у селу).

КУЧИН (219 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (25,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (500 m) левој страни долине Лима и вештачког језера *Подтпећ* (изграђено 1967, површина 7 km², дужина 24 km, дубина 20 m, запремина 26 мил. m³), у подножју Црвене стијене (1052 m), 14 km северно од Пријепоља. Површина атара, у коме се налази *Савина пећина* која је током II светског рата служила као склониште мештанима, износи 841 ha. Обједињује два засеока: *Вардар* и *Калудре*. Основан је на месту са пронађеним остацима "грчког гробља". Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Никољдан* и др.), досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из Црне Горе (Кучи). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Струју добија 1963. год. Има сточну пијаци (пијачни дан – *среда*), а главни тржишни вишкови су стока, ракија и сир.

ЛУЧИЦЕ (178 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (29,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долинској страни Лима, у подножју Дечева (913 m) и Рашћа (880 m), 12 km ЈИ од Пријепоља. Припадају К.О. Дивци (1.408 ha). Простиру се у висинској зони 485–650 m. Деле се на 11 заселака (*Орлова глава, Пећарска, Доња и Горња Лучица, Баре, Црвена јабука, Млоква, Вода, Паспаљ, Подвода и Лаз*). Ст. је српско (слави *Јермејевдан, Лучиндан, Аранђеловдан и Никољдан*), досељено почетком XX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Струју добијају у периоду 1964–1966, телефонске везе 1988, а водоснабдевање је индивидуално (каптирани извори). Имају четвороразредну ОШ. Основни аграрни производи су стока, сир, млеко и ракија. Сматра се да у атару има бакра и других метала (истраживања су у току).

МАТАРУГЕ (199 ст.), сточарско-ратарско (34,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1100 m) левој долинској страни Матарушке реке (7,4 km), леве притоке Лима, 13 km јужно од Пријепоља. Површина атара износи 561 ha. Обједињују четири засеока (*Бочуловина, Сјеверача, Вујашки поток и Крајева*). Основане су средином XIX в. Год. 1921. броје 46 домова и 250 житеља. Ст. (*вашар Ђурђевдан*) је муслиманско и мањим делом српско (2,5%), досељено из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1991). Имају четворо-

разредну ОШ. Главни аграрни производи су стока, млеко, сир, кајмак, вуна и др.

МЕЂАНИ (119 ст.), сточарско-ратарско (76,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између Градине (1148 m), Лијешћа (1230 m), Тетанице (1285 m), Купионице (1238 m) и Кашана (1277 m), 45 km удаљеност уз кањон Милешевке 15 km) источно од Пријепоља (преко Нове Вароши и Аљиновића). Површина атара износи 961 ha. Простиру се у висинској зони 900–1200 m. Подељени су на четири засека: *Испод Тетанице, Боровик, Црквине и Испод Плијеша*. Основани су на месту са остацима "грчког гробља". Ст. је српско (слави *Цвијете, Лучиндан и Никољдан*), досељено крајем XIX в. из северног дела Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,6 (1991). Струју добијају 1976, а водом се снабдевају са извора. Гајење стоке, као и производња сира и кромпира имају тржишни значај.

МИЈАНИ (43 ст.), сточарско, повртарско и воћарско (41,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (680 m) левој страни речице Мијоске (10 km), леве притоке Лима, и нижим падинама Стрменичког брда (1020 m), 11 km ЈЗ од Пријепоља. Припадају К.О. Скокуће (1.473 ha). Обухватају две физиономске целине: *Село*, главни део насеља, и заселак *Нинчиће*. Формирани су почетком XIX в. Ст. је етнички мешовито – муслиманско и српско (слави *Ђурђевдан и Никољдан*), досељено из Црне Горе (Дурмитор). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 4,2 (1991).

МИЈОСКА (622 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (3,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (600 m) додиру алувијалних равни (550 m) и нископланинског терена (650 m), са леве долине стране Лима, десне притоке Дрине, 6 km ЈЗ од Пријепоља. Припада К.О. Ковачевац (624 ha). Обухвата четири физиономске целине (*Суходо, Стражице, Дрежемир и Думљани*). Основана је крајем XVIII в. Ст. је етнички мешовито – муслиманско и српско – 32 % (слави *Стефандан и Никољдан*), досељено из Црне Горе (Кучи, Морача). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1991). Електрично осветљење добија 1965/66, а централни водовод у периоду 1989–1996 год. Традиционални је снабдевач Пријепоља крушкама и трешњама.

МИЛАКОВИЋИ (126 ст.), сточарско (73% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1100 m) падинама Травњака (1333 m), Озрена (1584 m), Кружевца (1579 m) и Дебелог брда (1092 m), 37 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара, где се налази непроходан ка-

њон речице Дубочице у коме има дивокоза, износи 3.175 ha. Деле се на пет заселака (*Балтовина, Тичје поље, Точиљово, Виноград и Присоје*). Ст. је српско (слави *Јовањдан, Савиндан, Сретење, Аранђеловдан и Никољдан; вашар Видовдан*), досељено током XVIII и XIX в. из околине Бијелог Поља, Сјенице и околних насеља почетком XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,7 (1991). Струју добијају 1980, а водом се снабдевају са извора.

МИЛЕШЕВО (109 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (27,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (700 m) долиним странама Милешевке, десне притоке Лима, и стрмим падинама Ђурђевог (825 m) и Кошевског брда (963 m), Пуковца (819 m), Титервца (962 m) и Бара (920 m), 6 km источно од Пријепоља. Површина атара износи 766 ha. Обухвата две физиономске целине: *Милешеве* и *Бјелобаве*. Припада старим српским насељима, чија историја је неодвојива од манастира Милешева, који је лоциран на алувијалној равни, у троуглу реке Милешевке, речице Косањанке и подножја кречњачког масива Титеровца. Манастир, задужбина српског краља Владислава, подигнут је између 1218. и 1219. год. Кроз историју, од настанка до наших дана, увек је имао изузетан значај у културној и националној историји Срба. Посебну улогу добија од времена када је краљ Владислав 1237. год. пренео из Трнова у Бугарској тело свога стрица *архиепископа Саве* (св. Саве), чије мошти су Турци, по наредби везира Синан Паше, однели у Београд, где су спаљене на брду Врачару 1595. год. Фреске (Бели анђеолови) Христовом гробу, Скидање с крста, портрети Стефана

Манастир Милешева

Немање, Светог Саве, Стефана Провенчаног, две фреске краља Владислава и др.) манастира Милешева представљају највећи домет српског средњовековног сликарства и убрајају се у најзначајнија сликарска дела тога доба. Ст. је углавном српско (слави *Јовањдан, Цвијете, Ђурђевдан и Лазареву суботу*; сеоска слава *Тројичиндан*; црквена слава *Савиндан*; *вашари Ивањдан и Мила Госпојина*), а има и неколико муслиманских породица досељених крајем 80-их год. XX в. из суседног села Хисарцика, настањених у непосредној близини манастира на левој обали Милешевке. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Електрифицирано је 1960/61, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори). Традиционални је снабдевач Пријепоља млеком, сиром, воћем и поврћем.

МИЛОШЕВ ДО (196 ст.), сточарско (79,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1250 m) стрмим падинама Јадовника (1734 m), Дебелог брда (1522 m) и Ћетанице (1385 m), 27 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара, где се у Милошевом Доу налази извор Милешевке (испод највишег врха Јадовника – Катунит, 1734 m), износи 2.128 ha. Повезује три засека (*Свицехићи, Гвозд и Присоје*). Ст. је етнички мешовито – српско (слави *Цвијете, Ђурђевдан, Петровдан, Лучиндан и Никољдан*) и муслиманско (20,9%), досељено у XVIII и XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 3 (1991). Електрично осветљење добија 1975, телефонске везе 1998, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Тржишни производи су стока, сир, млеко и вуна. Многобројна домаћинства баве се израдом дрвених качица за смештај млечних прерађевина (сир и кајмак).

МИЉЕВИЋИ (625 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (4,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (750 m) левој долиној страни Лима и падинама Врањског (1405 m) и Вуковог брда (1105 m), 12 km јужно од Пријепоља. Површина атара износи 1.213 ha. Претпоставља се да назив води порекло по тубама "беза" ("без" – *миље*) које су жене белиле (пале) и сушиле по ливадама. Обухватају осам заселака (*Локва, Старо, Дугаји, Дураци, Алуге, Боравице, Луке и Житин*). У вишим деловима насеља, на ливади Боровице, налазе се остаци (темељи) старе цркве. Год. 1921. броје 18 домова и 160 житеља. Ст. је муслиманско и мањим делом српско (слави *Ђурђевдан, Стефандан и Никољдан*), досељено крајем XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Електрифицирани су 1965. год. Производња млека, сира, кајмака, ракије и воћа тржишно је оријентисана.

МРЧКОВИНА (82 ст.), сточарско (63,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долиној страни Рибњака, десне притоке Лима, у висинском појасу од 950 (Кожаљ) до 1200 m (Оштрик), 32 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 875 ha. Постоје, по предању, три објашњења имена: везује се за својство вегетације – у пролеће захваљујући плодном земљишту жито и трава набујају и озелене, добију модро зелену боју, па би пролазници говорили "ала је замрчило" (добро почело), да потиче од бојења сукна (вунена тканина) кором од јове, која се у локалном говору назива *мрчење*; и да је од средњовековног личног имена *Мрчко*, уписаног у цемату Гојан (нахија Милешева). Дели се на седам засека (*Кожаљ, Подгај, Брдо, Закриш, Оштрик, Подкриш и Крајева*). Први пут се помиње 1571. год. Постоје остаци старе цркве. Год. 1921. броји 18 домова и 99 житеља. Ст. је етнички мешовито – српско (слави *Томиндан, Аранђеловдан и Никољдан*) и мањим делом муслиманско (21,9%), досељено почев од прве половине XIX в. из Мораче, Вранеша и других делова Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,4 (1991). Електрифицирана је 1976, а водом се снабдева преко гравитационих водовода.

МУШКОВИНА (50 ст.), сточарско (86% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на стрмим падинама између Градине (1353 m), Сувобора (1453 m), Златарског брда (1350 m) и Купионице (1238 m), 2–2,5 km од регионалног пута (изграђен 1985) Нова Варош–Сјеница (преко Златара, 1625 m), 28 km источно од Пријепоља. Површина атара износи 545 ha. Простиорно се развоја у висинској зони 1000–1400 m. Обједињује три засека: *Брајовиће, Нишевиће и Јовановиће*. Ст. је српско (слави *Цвијете, Лазареву суботу и Никољдан*; сеоска слава *Тројичиндан*), досељено средином XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,7 (1991). Струју добија 1971, а водом се снабдева са извора. Сеча и продаја огревног дрвета и грађевинске грађе (шумарство) је важан извор прихода житеља. У атару, на Градини, 1960. год. утврђена су налазишта руде бабра, цинка и злата, за која се зна да су експлоатисана у римско доба.

ОРАХОВАЦ (362 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (23,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (950 m) левој долиној страни Селашнице, леве притоке Лима, и стрмим падинама Врањаче (981 m), Иконовца (1023 m) и Плоче (995 m), 8 km западно од Пријепоља. Површина атара, у коме има лисица, срна, орлова и друге дивљачи, износи 602 ha. Претпоставља се да назив добија по знатној заступљености стабала *ораха*. Подељен је на пет заселака (*Присоје, Врањача,*

Парни до, Икановац и Крашљевићи). Ст. је претежно српско – 92% (слави *Јованџан, Савиндан, Ђурђевдан, Илијиндан и Никољдан*), досељено у XVIII и XIX в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,6 (1991). Струју добија 1972, а водом се снабдева преко локалних водовода (каптирани извори). Тржишни производи су стока, млеко, сир, јаја, ракија, јабуке и шљиве.

ОРАШАЦ (375 ст.), сточарско (43,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (950 m) левој долинској страни Лима и стрмим падинама Бајранског (1070 m) и Шиљевског брда (1170 m), Дубраве (1020 m), Нашченице (1160 m), Раковца (1100 m) и Кртоша (1080 m), 31 km јужно од Пријепоља. Површина атара износи 1.251 ha. У атару има остенака (*Хајров крш и Шиљаста стена*), пећина (*Водена пећина и Орлић*) и разноврсне дивљачи (зечева, лисица и дивокоза). Обухвата осам заселака са родовским називима (*Ивезићи, Гојаковићи, Хераковићи, Рајце, Бајре, Бјелаке, Кукуљане и Трнчићи*). Год. 1921. броји 76 домова и 458 житеља. Ст. је национално мешовито – муслиманско и мањим делом српско – 2,3% (слави *Ђурђевдан, Ђурђиц и Никољдан*; сеоска слава *Петровдан*), досељено почетком друге половине XVIII в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). У селу се налазе стара православна црква и цамија (задужбина Ровчана) подигнута 1808. год. Електричну енергију добија 1974, а водом се снабдева са извора, од којих су најпознатији *Бећова чесма* и *Махова вода*. Има четвороразредну ОШ "Вук Караџић", локалну сточну пијацу (пазарни дан – *уторак*) и др. Традиционална спортска манифестација – трка коња и бацање камена са рамена, одржава се 1. маја. Пољопривредни производи тржишног карактера су стока, сир, кајмак, млеко, вуна, мед, хељда и кромпир. У прошлости је познат и по воденицама поточарама у којима се млела пшеница и производило најквалитетније брашно у околини Пријепоља.

ОСОЈЕ (630 ст.), ратарско и воћарско (22,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (750 m) северним стрмим падинама Ђурђевог брда (1130 m), 11 km ЈЗ од Пријепоља. Површина атара износи 899 ha. Повезује седам заселака (*Бјелица, Крушчање, Павље, Кула, Латковићи, Ђојевац и Доковац*). Год. 1921. броји 54 дома и 311 житеља. Ст. је национално мешовито – српско (слави *Савиндан, Ђурђевдан, Лазаревдан, Мратиндан, Стефандан и Никољдан*) и муслиманско (44%) досељено у XVIII и XIX в. из северног дела Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,4 (1991). Електрично осветљење добија 1967, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи и др.). Позна-

то је по производњи квалитетног кромпира, шљиве, јабуке, јагоде и малине.

ОШТРА СТИЈЕНА (139 ст.), сточарско и воћарско (15,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (765 m) стрмим падинама Јасена (1271 m), са леве стране долине Лима, 32 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 502 ha. У средини села налази се једна изразито *оштра* и висока *стена*, по којој је село добило географско име. Обједињује шест физиономских делова: *Забој, Село, Сирдане, Ораше, Махалу и Милетин дол*. Год. 1921. (*Оштра Стена*) броји 45 домова и 200 житеља. Ст. је муслиманско и малим делом српско (2,9%), досељено почетком друге половине XVIII в. из Црне Горе (Липово). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,7 (1991). Електрично осветљење добија 1978, а водом се снабдева са извора. Главни аграрни производи су стока, млеко, сир, кајмак и воће.

ПОТКРШ (168 ст.), сточарско-ратарско (48,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на ЈИ падинама Комарана (980 m), са леве стране Лима, десне притоке Дрине, у висинској зони 500–700 m, 22 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара, у чијем северном делу се налази пећина (дубока 15, широка 7 m), износи 209 ha. Верује се да географско име добија по главном својству топографског положаја, смештен *испод* огромних огранака стена – *крша*. Дели се на четири засеок: *Побрђе, Окутнице, Кућиште и Раван*. Ст. је национално хетерогено – муслиманско и мањим делом српско – 28% (слави *Никољдан*), досељено почев од друге половине XVIII в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,6 (1991). Електричну енергију добија 1966, а водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Тржишни аграрни производи су стока, сир, млеко, јаја, воће и поврће.

ПОТОК (377 ст.), сточарско и воћарско (15,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (540 m) левој долинској страни Лима и стрмим падинама између Буковика (1150 m) и Котлине (920 m), 14 km јужно од Пријепоља. Површина атара износи 338 ha. Дели се на три засеок (*Мишевићи, Котлина и Еракуша*). Ст. је муслиманско, а има и Срба – 5,3% (славе *Никољдан*). Муслимани су досељени средином XIX в. из околине Бијелог Поља, а Срби почетком XX в. из околине Пљеваља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1991). Тржишни производи су сир, стока и воће (шљиве, јабуке и ораси).

ПРАВОШЕВО (160 ст.), сточарско (72,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долинској стране Милешевке, између Голог брда (1627 m),

Панорама Пријепоља

Бигља (1421 m) и Градине (1353 m), 21 km источно од Пријепоља. Површина атара износи 1.430 ha. Назив води порекло од *истоимене реке* која протиче кроз село и прави велики број меандра, кривина – *шева*. Простире се у висинском појасу 900–1500 m. Дели се на шест заселака: *Градину, Вратнице, Љетине, Зетин, Брне и Бокаловину*. Основано је на месту са траговима старије насељености (остаци "грчких гробова" на више локалитета). Ст. је српско (слави *Савиндан, Ђурђевдан и Никољдан*; сеоска слава *Спасовдан, вацари Савиндан и Видовдан*), досељено после сеобе Срба под вођством Арсенија III Чарнојевића и средином XIX в. из Црне Горе (Гранчарево) и Херцеговине (Невесиње). Индекс демографског старења (*i*) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,6 (1991). Електричну енергију добија 1971, а водом се снабдева са извора (гравитациони водоводи). Има четвороразредну ОШ, локалну пијаци (пијачни дан – *недеља*) и др. Шумарство је традиционално важно занимање житеља. На локалитетима Градина и Маљнишница у атару утврђена су лежишта руде бакра (барит), цинка и злата.

ПРАЊЦИ (411 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (6,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (500 m) нижим и стрмим падинама Велике Жупе (620 m), са леве стране долине Лима, 8 km ЈИ од Пријепоља. Припадају К.О. Ковачевац (624 ha). Обухватају више засеока, од којих су највећи: *Тахировића, Ђатовића, Дураковића, Јусовића, Тандира, Мустафића, Садиковића и Прељевића*. Год. 1921, када се наводе под називом *Прњаке*, броје 100 домова и 423 житеља. Ст. је етнички мешовито – муслиманско и српско – 25,5% (слави *Аранђеловдан и Никољдан*), досељено

крајем XIX и почетком XX в. из Црне Горе, околине Новог Пазара и околних села. Индекс демографског старења (*i*) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Електрично осветљење добијају 1961, а колективно водоснабдевање 1997. год. (прикључак на водоводни систем Пријепоља). Заступљена је у већем обиму производња млека, млечних прерађевина (сир и кајмак), воћа и жита.

ПРИЈЕПОЉЕ (15.634 ст.), градско насеље и центар истоимене општине (827 km², 80 насеља и 46.525 ст.) у средњем Полимљу, с обе стране тока Лима (220 km) и око ушћа његових притока – Милешевке (21,4 km) и Селашнице (4 km), на (475 m) додиру алувијалних равни (450 m) и виших флувијалних тераса (500 m), 98 km ЈЗ од Ужица и 300 km ЈЗ од Београда. Географске координате су 43°24' с.г.ш. и 19°39' и.г.д. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1968. (измене и допуне 1994), износи 1.093 ha, а катастарска 967 ha. Назив потиче од личног старосрпског мушког имена власника поља – *Пријо, Прија*, у коме је формирано насеље. Отуда и називи насеља *Пријапоље, Пријопоље* и данашњи. Урбаном композицијом обједињује седам главних просторно-функционалних целина формираних у различитим историјским фазама: *Центар са Старом чаршијом, Шарампов, Вакуф*, са стамбеним деловима – *Бријег, Стадион, Бостани и Луке, Шеховића поље са Душманићима, Коловрат са Селашницом и Ратајском, Велику жупу и Ивање*. Савременим урбаним периферијским ширењем обухваћене су стрме брдско-планинске стране Пушине (668 m), Равни (750 m), Соколице (607 m), Душманића (657 m), Сријетежи (580 m) и др. Припада старим српским на-

сељима и урбаним центрима. Први писани помен датира из 1332. год. У свим фазама српске историје, а посебно у средњовековно доба, представља значајно културно-религиозно, административно-управно, економско и саобраћајно чвориште. Досадашњи развој обухвата три основне фазе: *иницијалну, руралну и урбану*. Прва се односи на почетак конституисања сталног насеља, које је настало на месту укрштања привредно и геостратегијски значајних путних праваца (Дубровачки и стари Босански пут) и вероватно на локацији предсловенског насеља, о чему сведоче многобројни археолошки налази (*Коловрат*, познато археолошко налазиште из римског доба на локалитету Дворине и др.). Током друге фазе, када је формирано као насеље са континуираном насељеношћу има типична рурална својства (по начину живота и рада житеља, физиономији и сл.). У то време, као и касније цела долина Лима (Полимље) представља један од најважнијих делова српских земаља, Немањине државе и његових потомака. Од треће деценије XV в. до наших дана има статус урбаног насеља (1921. *варош* – 754 дома и 2.873 житеља). Одликује се знатном урбанистичком уређеношћу, чије планско обликовање и структурирање почиње после II светског рата. Први урбанистички план добија 1952. год. Први водовод изграђен је при крају турске владавине и састојао се од дрвене каптаже и дрвених борових цеви. *Чаршија* се тада снабдевала водом са Равни и имала је пет дрвених чесама, а *Шарампов* са Крастина, код Чадиња, и имао је две дрвене чесме. Електрифицирано је 1936, савремени систем централног водоснабдевања изграђен је 1972, а канализациона мрежа од 1975. до 1978. год. Данашње ст. је српско, а има и других етничких припадника (Муслимани 36%, Црногорци 2,6%, Роми 1,3% и др.) – већим делом досељено из околних насеља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1991). Након II светског рата у *Коловрату* је формирана мање-више заокружена физиономска и функционална индустријско-стамбена целина на левој обали Лима, код ушћа Сељашнице, где је лоциран главни део градских привредних капацитета: Текстилни комбинат "Љубиша Миодраговић", Хемијска индустрија "Елан" (производи различите врсте лепила), погон лековитог биља Земљорадничке задруге "Пољопродукт", Млинско-пекарска индустрија, Индустрија котрљајућих лежачева, Фабрика обуће "Лимка", "ФАП-Ливница", највећа теретна железничка станица на железничкој прузи Београд–Бар, приватни пословно-трговински центар, бензинска станица и др. Осим поменутих привредних објеката, носиоци, иницијатори и регулатори урбаног развоја и просторне трансформације окружења су: Индустрија конфекције "Ирис", Саобраћајно предузеће "Полимљетранс", хотели "Парк" и "Путник", Штампарија "Милешево",

предузећа "Светлост" (електро-монтажни и инсталатерски послови), "Металац" (производња металних конструкција), "Јавор" (дрвна индустрија – ламперија, патос, грађевинска столарија и др.) и друге институције (финансијске установе – филијале "Југобанке", "Ужичке банке", "Панонске банке" и сл.; многобројна ТП, пијаца – пазарни дан – *субота*; ветеринарска станица и др.). Међу просветним, културним и здравственим установама највећи значај имају: три дејча вртића, три осморазредне ОШ ("Свети Сава", "Милосав Стиковић" и "Владимир Периф Валтер"), три СШ (гимназија, машинско-техничка и економско-угоститељска), школа за основно музичко образовање, дом културе, музеј, библиотека, специјалистичка амбуланта и др. Дугу традицију организовања (од 1973) има Научни скуп "Сеоски дани Сретена Вукосављевића" посвећен знаменитом истраживачу српског села *Сретену Вукосављевићу* (1881–1960), социологу, рођеном у селу Сопотници. Културно-споменичко наслеђе је богато и разноврсно (барелеф св. Саве, Сахат кула, споменик "Четврти децембар" и др.). Осим православне цркве Св. Василија Острошког (подигнута 1890. на месту старе цркве из 1852), у централној урбаној зони налазе се три цамије (у *Шарампову*, *Центру* и *Вакуфу*) и католичка црквица подигнута 1887. год. Важнији историјски догађаји су: 27. октобар 1912. – *Дан ослобођења П.* од вишевековне турске окупације; 4. децембар 1943. – Пријепољска битка између Прве шумадијске, Друге пролетерске и дела Милешевског партизанског одреда, с једне стране, и немачке брдске дивизије и квислиншких снага, с друге; 9. јануар 1945. – *Дан ослобођења П.* од фашистичког окупатора, 30. мај 1976. – пролазак кроз П. првог воза на железничкој прузи Београд–Бар и др.

РАСНО (442 ст.), приградско воћарско и сточарско (3,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (750 m) јужним падинама Секулића брда (928 m), 3 km СИ од Пријепоља. Површина атара износи 876 ha. Обухвата 10 заселака: *Миљановицу*, *Стране*, *Секулића брдо*, *Сријетезе*, *Поповице*, *Дријење*, *Тетаје*, *Крст*, *Крушке* и *Гугурицу*. У засеоку *Миљановица*, од краја 80-их год. XX в. до данас, изграђено је 30 викендица. Основано је на месту са остацима "грчког гробља". Год. 1921. броји 40 домова и 342 житеља. Ст. је етнички мешовито – српско (слави *Јованџдан*, *Ђурђевдан*, *Лазаревдан* и *Никољдан*) и муслиманско (29,4%), досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из Црне Горе (Колашин и Коврен). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). Електрично осветљење добија 1961, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори: *Јанковића извор*, *Стублине*, *Секулића* и *Пејатовића извор*). На *Васкрс*, у засеоку *Секулића брдо*, одржа-

ва се *спортски турнир* – мали фудбал, шах, вучење конопца и бацање кугле. Аграрни производи тржишног значаја су воће, ракија и сир.

РАТАЈСКА (2.112 ст.), приградско ратарско и воћарско (2,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, с обе стране Ратајске (10,5 km), леве притоке Лима, на (490 m) контакту алувијалне равни (450 m) и нископланинског терена (530 m), 4 km ЈЗ од Пријепоља. Површина атара износи 338 ha. У атару, узводно уз Ратајску, на месту Пустина, где постоје и остаци зидова некадашње православне цркве познате под називом Пустина, егзистира ендемична биљна врста *мечја лиска* (*Corylus calurna*). Име села потиче од старог српског назива – *ратаји*, за беземљаше (слуге), који обрађују имање кнеза или примућара. Обухвата три физиономске целине: *Равне*, *Горњу* и *Доњу Ратајску* (новоизграђен део насеља). *Горња Ратајска*, најстарији део насеља, физиономски се развија спонтано, а *Доња Ратајска* и *Равне* плански од 1984. год. Помиње се средином XV в. Год. 1921. броји 60 домова и 210 житеља. Ст. је етнички мешовито – српско (слави *Ђурђевдан*, *Петровдан*, *Томиндан*, *Лучиндан*, *Никољдан*, *Јованџдан*, *Стефандан* и др.) и муслиманско (48,3%), староседелачко и досељено већином крајем XVIII и почетком XIX в. из Црне Горе и Босне (Травник). Индекс (*i*_с) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,1. Струју добија 1960, телефонске везе 1976, а водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводну мрежу Пријепоља). Има осморазредну ОШ. Повртарство (купус, паприка, парадајз, кромпир и др.) и производња житарица (пшеница и кукуруз) тржишно је оријентисана. Знатан број житеља економску егзистенцију остварује у Пријепољу.

СЕДОБРО (302 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (6,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на падинама узвишења Граца (829 m) и десној долиној страни Милешевке (21,4 km), десне притоке Лима, у висинском појасу 484–1050 m, 6 km источно од Пријепоља. Површина атара износи 1.111 ha. Назив је старословенског порекла, од речи *сје* – све, и *добра* – добро. Дели се на четири засека: *Горње* и *Доње Седобро*, *Луке* и *Дубовица*. У селу се налази камен на коме је, по предању, стогао св. Саве, штап и потковица његовог коња. Год. 1921. броји 53 дома и 246 житеља. Ст. је српско (слави *Јованџдан*, *Ђурђевдан*, *Томиндан* и *Никољдан*; сеоска слава *Тројичиндан*) и муслиманско (28,1%), досељено почетком друге половине XIX в. из Херцеговине и Црне Горе. Индекс демографског старења (*i*_с) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). Електрично осветљење добија 1964, асфалтни пут 1970, телефонске везе 1981, снабдевање водом је индивидуално (мањи гравитациони водоводи, први из-

грађен 1960), а нижи делови насеља имају и канализациону мрежу (од 1982). Има спомен-обележје (постављено 29. новембра 1982) на месту погибије Љубише Миодраговића, народног хероја, предузеће "Иди" (поправка и производња делова за моторна возила, браварска радионица и сл.), 50 викендица и др.

СЕЉАНЕ (242 ст.), воћарско и ратарско-сточарско (22,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (720 m) стрмом терену између Црног врха (1162 m), Вијенца (1194 m) и Плоа (1076 m), 9 km ЈЗ од Пријепоља. Површина атара износи 686 ha. У атару се налази *Попова пећина* и *извор* Сељашнице, леве притоке Лима. Повезује три физиономске целине: *Растине*, *Горње* и *Доње Сељане*. Припада старим српским насељима. Има стару цркву посвећену *Успењу Пресвете Богородице*, чији дан је и црквена слава, која се у прошлости помиње као православни Бабински манастир (по селу Бабине, данас Горње и Доње Бабине), обновљен 1847, где је у манастирском конаку отворена прва школа у Милешевском крају 1871. год. Школа је радила до 1927, када је почела са радом ОШ у Сељашници, која је значајна, и по томе, што је у њој сачуван драгоцен примерак цетињског Октоиха. Год. 1921. броји 46 домова и 240 житеља. Ст. је етнички мешовито – српско (слави *Ђурђевдан*, *Никољдан* и *Стефандан*) и муслиманско (35,1%), већином досељено из Црне Горе крајем XIX в. Хришћански живаљ одржава народне светковине код цркве – *Покров Пресвете Богородице* и на *први дан Васкрса*. Индекс демографског старења (*i*_с) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). У С. рођен 1809. год. *прота Јефта Поповић*, који је подигао познату Бабинску буну (умро 1912, сахрањен поред ваљевског манастира Теље). Електрично осветљење добија 1961, а водом се снабдева из копаних бунара.

СЕЉАШНИЦА (665 ст.), приградско повртарско и воћарско (5,4% аграрног ст.), раније сточарско-ратарско, сеоско насеље збијеног типа, на (460 m) алувијалној равни с обе стране Сељашнице (4 km), леве притоке Лима, флувијалним терасама (470 m) и ниским падинама Луковца (700 m), Страшивца (650 m) и Чадина (650 m), 6 km ЈЗ од Пријепоља. Површина атара, где постоји извор термоминералне воде *Славо блато*, износи 228 ha. Обједињује више физиономских делова, од који су најзначајнији: *Крагијевац*, *Пећар*, *Рогушје*, *Засеок*, *Крашљевиће*, *Жунића поток* и др. Год. 1921. броји 52 дома и 265 житеља. Ст. је етнички хетерогено – српско (слави *Јованџдан*, *Савиндан*, *Цвијете*, *Ђурђевдан*, *Томиндан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*) и муслиманско (35,6%), досељено крајем XIX и почетком XX в. из Црне Горе (Колашин, Никшић и др.), БиХ (Сарајево и Мостар) и пријепољских села. Ин-

декс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,2. Струју добија 1952, плански урбанистички развој има од 1982, а колективно водоснабдевање од 1972. год. (прикључак на водоводни систем Пријепоља који користи воду са извора Сељашнице). Има мању ХЕ "Сељашница", на истоименој реци, осмозредну ОШ "Михаило Баковић" и др. Производња купуса, паприке, лука, салате, зеља, јабуке, крушке, шљиве, малине и купине тржишног је карактера.

СКОКУЋЕ (172 ст.), ратарско-сточарско (30,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на падинама Стрменице (1094 m), Скокућа (1179 m) и Дубраве (979 m), у висинској зони 800–1200 m, 14 km ЈЗ од Пријепоља. Површина атара износи 1.473 ha. Обухватају три засеока (Бољани, Нинчићи и Својчево). Ст. је српско (слави Јованџан, Ђурђевдан, Лазаревдан, Петровдан, Шћепандан, Аранђеловдан и Никољдан) и муслиманско (34,3%), досељено крајем XVIII в. из Црне Горе (Пљевља). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,2 (1991). Електричну енергију добијају 1970, а водом се снабдевају са извора. Житељи се претежно баве гајењем јечма, хељде и кромпира.

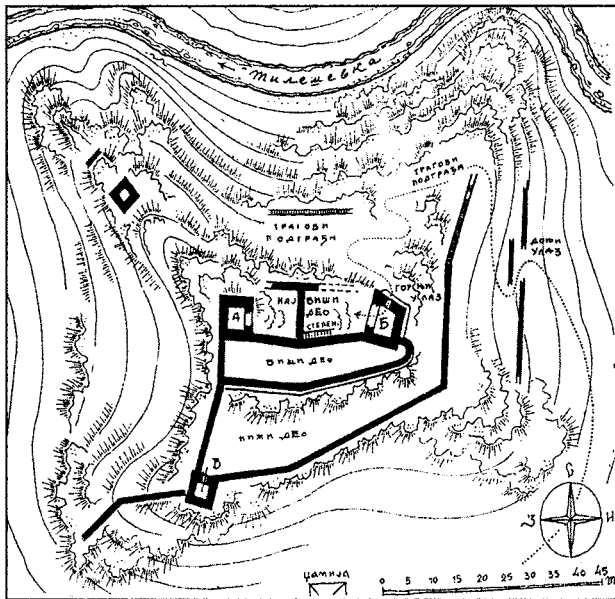
СЛАТИНА (229 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (52,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (550–900 m) нижим падинама Роговца (1013 m), Мједовог брда (1329 m), Јасиковца (820 m) и Ресника (720 m), 32 km јужно од Пријепоља. Површина атара износи 1.288 ha. Претпоставља се да име потиче од киселог земљишта – *слатине*. Подељена је на четири засеока: *Роговцац*, *Мале њиве*, *Јасикован* и *Једини бар*. Основана је на месту са траговима из античког доба ("грчко гробље"). Год. 1921. броји 81 дом и 429 житеља. Ст. је православно (слави Ђурђевдан, Митровдан, Лучиндан, Аранђеловдан и Никољдан), српско и црногорско, досељено крајем XIX и почетком XX в. и између I и II светског рата из Црне Горе (Колашина, Мораче, Роваца и Дробњака). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). У С. је рођен познати етнолог *Петар Влаховић*, академик Црногорске академије наука и уметности. Струју добија од 1968. до 1970, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Основни аграрни производи су житарице, шљиве, јабуке, ораси, крушке, поврће и др. Има четвороразредну ОШ.

СОПОТНИЦА (233 ст.), сточарско и воћарско (54,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1000 m) стрмим падинама Челине (1215 m), Малог Јадовника (1591 m), Црвених стијена (1294 m), Шћепанице (1194 m) и Забарја (1168 m), 17 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 1.739 ha. Атар обилује живо-

писним *водопадима* на Сопотници, десној притоци Лима, мањим *пећинама* са мноштвом сталактита и сталагмита, јаким врелима и сл. Планирана је заштита изворишног дела Сопотнице (*регионални природни парк*). Претпоставља се да име добија по *сопотању* воде (шумови при кретању и паду воде преко акумулативних наслага – сиге, бигра или травертина). Обухвата више засеока, од којих су већи: *Дечево*, *Раиће*, *Брдо*, *Раставац*, *Метаљка*, *Бољарице*, *Добриловац*, *Ријека*, *Дивљаке* и *Дубнице*. Основана је на месту са значајним траговима старије насељености – више археолошких неиспитаних локалитета (црквица Шћепаница, више "грчких гробља", црквица на месту садашњег гробља и сл.). Год. 1921. броји 60 домова и 324 житеља. Ст. је српско (слави *Савиндан*, *Ђурђевдан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*, сеоска слава *Тројичиндан*) и муслиманско (30,5%), досељено из Црне Горе (Пиве и Таре) највероватније у XVI и XVII в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). У С. је рођен *Сретен Вукосављевић* (1881–1960), оснивач српске Социологије села. Електричну енергију добија 1972, а водом се снабдева преко локалних водовода. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1928), планинарски дом и др. Сваке год. одржавају се сусрети планинара. Од 1989. до 1992. год. приређивана је културно-уметничка смотра изворног народног стваралаштва под називом "Сопотнички извори". До 1990. год. постојале су старе мануфактурне радионице: ваљарице и 15 воденица ("мљеле" жито и кад су биле највеће суше).

ТАШЕВО (1.978 ст.), приградско сточарско-ратарско и воћарско (3% аграрног ст.) насеље разбијеног типа, на (670 m) десној страни Милешевке (21,4 km), десне притоке Лима, и падинама Златара (1627 m), 5 km СИ од Пријепоља. Површина атара износи 240 ha. Назив води порекло од старословенског личног имена – *Оташ*, које се сусреће у турским пописима као *Оташа*. Повезује седам заселака: *Дубовицу*, *Затрешње*, *Градац*, *Калокиње*, *Пединце*, *Видоградњу* и *Подинје*. Год. 1921. броји 45 домова и 394 житеља. Ст. је муслиманско (64,6%) и српско (слави *Ђурђевдан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*), досељено током друге половине XIX и почетком XX в. из Херцеговине (Мостар) и Црне Горе. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,1. Електрично осветљење добија 1971, телефонске везе 1979, а водом се снабдева преко локалних водовода. Има четвороразредну ОШ. Главни аграрни производи тржишног значаја су шљиве, јабуке, крушке, ракија, кајмак и сир.

ХИСАРЦИК (405 ст.), сточарско и воћарско (29,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (770 m) левој долиној страни Милешевке, десне притоке

Скица основе средњовековног града Милешевца
(А. Дероко, 1950)

Лима, и стрмим падинама Црквина (680 m), Дворишта (834 m), Дундара (974 m), Бара (920 m) и Дуварина (834 m), 9 km ЈИ од Пријепоља. Површина атара износи 1.032 ha. У атару се налазе више природних занимљивости: мањи водопад – *Бенића врело* на Милешевки, познати извор *Савина вода*, који се сматра лековитим, пећина *Врановина*, комплекс кестенове шуме и једно осушено (од 1992) стабло црног бора (*Pinus nigra*) старо више од 400 год. Подељен је на четири физиономске целине: три засеока – *Бивалице*, *Бјелице* и *Радовића брдо*, и махалу *Цепало*. Припада старим српским насељима. На неприступачном кречњачком масиву налазе се остаци средњовековног српског града *Милешевца* (*Хисарџик*), у чијим предграђима постоје трагови православне цркве Ружице подигнуте у XIII или XIV в. Год. 1921, када се помиње под именом *Исарџик*, броји 115 домова и 566 житеља. Ст. је муслиманско, досељено средином XVIII в. из Босне, Црне Горе и Херцеговине (Мостар). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,6 (1991). Струју добија у периоду 1947–1961, а водом се снабдева са извора. Има четвороразредну ОШ, цамију и мејтеф. Познат је по производњи квалитетног и разноврсног воћа (више од 30 врста јабука и 20 врста крушака). Неки аграрни производи имају тржишни значај. Снабдевач је Пријепоља јабукама, крушкама, шљивама и кестеном.

ХРТА (238 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (46,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1000 m) падинама Посиловине (969 m), Јаворја (869 m), Ожеговића (969 m), Подбора (777 m) и Ду-

мљанског брда (718 m), 15 km јужно од Пријепоља. Површина атара износи 974 ha. У селу се налазе више природних занимљивости: извор *Вилина вода*, у подножју високе стене познате под именом *Вилина стена*, који има лековита својства (вода се користи за лечење очних и кожних болести – по предању, "ту су се купале виле и прале своје очи"), а од Вилине стене наставља се Шарков крш са мањом *пећином* (10 m). Дели се на шест заселака (*Дубровчића*, *Ожеговића*, *Посиловине*, *Јаворје*, *Пресегли* и *Губица*). Год. 1921, када се наводи под називом *Рта*, броји 48 домова и 303 житеља. Ст. (*вашари Бурђевдан*, кога организује муслимански живаљ, и *Преображење Господње*, који приређују православци на локалитету *Вилина вода*) је већином муслиманско, а има и Срба – 0,5% (славе *Стефандан*, *Бурђевдан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*), досељених углавном током XVIII в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,7 (1991). Електрично осветљење добија крајем 70-их год. XX в., а водоснабдевање је индивидуално (локални гравитациони водоводи и др.). Има четвороразредну ОШ локалну сточну пијачу (пијачни дан – *утрака*) и др. Главни тржишни пољопривредни производи су млеко и млечне прерађевине.

ЦРКВЕНИ ТОЦИ (151 ст.), сточарско и воћарско (51% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1000 m) стрмим падинама *Побијеника* (1423 m), у горњем току *Љупче* (10,4 km), леве притоке Лима (220 km), 15 km СЗ од Пријепоља. Површина атара износи 1.340 ha. Обједињују два физиономска дела (засеока): *Кукавице* и *Побијеник*. Ст. је српско (слави *Јовањдан*, *Бурђевдан*, *Јерemiјиндан*, *Мратиндан*, *Аранђеловдан* и *Никољдан*; *вашар Петровдан*), староседелачко и досељено у XVIII и XIX в. из околине Пљеваља у Црној Гори. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,8 (1991). Православна црква посвећена Св. апостолима Петару и Павлу (1846) дуго је била средиште културе и писмености овог дела милешевског краја, а позната је и по фрескосликарској школи – "Толачка сликарска школа", која је радила у другој половини XVII в. Електричну енергију добијају 1975, а водом се снабдевају преко локалног гравитационог водовода (каптирани извор *Клемова њива*). Пољопривредни производи тржишног карактера су сир, кајмак, воће и ракија.

ЧАДИЊЕ (255 ст.), приградско сточарско-ратарско (0,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (560 m) левој страни долине Лима, десне притоке Дрине, и његове притоке *Селашнице* (4 km), између стрмих падина *Икановца* (1023 m) и *Градине* (783 m), 5 km ЈЗ од Пријепоља. Припада К.О. Коловрат (229 ha). Обухвата седам заселака (*Паљевине*, *Долина*, *Бр-*

до, Крастине, Јелашије, Зекића брег и Кумина). Припада старим српским насељима. Год. 1921. броји 52 дома и 265 житеља. Ст. је српско (слави *Савиндан*, *Бурђевдан* и *Никољдан*), староседелачко и досељено крајем XIX в. из Црне Горе (Мојковац) и околних села (Јабука и Седобро). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,3. Електрично осветљење добија 1956, телефонске везе 1987, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и извори). У северном делу насеља налази се истоимени затворени рудник бакра и других минерала. На *Васкрс* мештани и житељи околних насеља се окупљају на месту Градина, где се одржава такмичење у разбијању јаја и малом фудбалу. Већина мештана економску егзистенцију остварује у Пријеполу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ЧАУШЕВИЋИ (147 ст.), ратарско и воћарско (17,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (640 m) долинским странама доњег тока Звијезданске реке (7 km), десне притоке Сељашнице, 10 km ЈЗ од Пријепоља. Површина атара износи 191 ha. Деле се на две махале: *Горњу* и *Доњу*. Културно-историјским значајем истичу се остаци темеља Јусовића и Ризванбеговића куле. Год. 1921. броје 35 домова и 149 житеља. Ст. је етнички мешовито: муслиманско и српско – 37,4% (слави *Никољдан*), досељено пре и у XVIII в. (муслиманско). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). Струју добијају 1971, асфалтни пут 1980, а водом се снабдевају са извора и преко локалних водовода. Главни аграрни производи су јабуке, крушке, шљиве и кромпир.

ЦУРОВО (192 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (33,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (950 m) стрмим падинама Гусиња (1100 m) и десној страни Лима, 16 km северно од Пријепоља. Површина атара износи 1.207 ha. Подељено је на седам заселака (*Бријег*, *Куле*, *Бацовића присоја*, *Цурово брдо*, *Адровића*, *Доа* и *Забрђа*). До села досеже вештачко лимско језеро *Потпећ*. Припада старим српским насељима (остаци средњовековног града *Ковина*, у народу познатог као *Јеринин Град*). Ст. је српско (слави *Јовањдан*, *Бурђевдан* и *Никољдан*; *вашари* *Ивањдан* и *Преображење Господње*), досељено крајем XVII и почетком XVIII в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,3 (1991). Електричну енергију добија 1974, а водом се снабдева са извора и преко локалних водовода. Има четвороразредну ОШ, здравствену станицу и др. У дане вашара одржавају се масовна спортска такмичења у малом фудбалу, када се такмичи и до 20 екипа из Пријепоља, Прибоја и Нове Вароши. Производња сира, ракије и крушке тржишно је оријентисана.

ПРИШТИНА

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	47	55.3	44.7	35.4	27.9	523.2	252.3	31.8	36.0
1971.	1	47	66.0	34.0	27.5	25.5	542.3	264.6	27.4	26.5
1981.	1	45	72.7	27.3	25.0	22.5	515.1	268.2	29.7	23.0
1991.	1	45	77.9	22.1	18.2	17.2	-	-	-	-

АЈВАЛИЈА (3.962 ст.), рударско и ратарско-сточарско (5,93% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (590–700 m) долинским странама периодичног тока Ајвалијског потока, десне притоке Грачанке, у близини савременог пута Приштина–Гњилане (преко Чаглавице), 6,5 km јужно од Приштине. Површина атара износи 763 ha. Обједињује две физиономске целине: *Ајвалију (Село)* и *Рудничку колонију*. Основана је 1864. год. планским насељавањем Черкеза од стране турске власти. После иселавања Черкеза 1877/78. год. у унутрашњост Турске досељавају се Албанци – мухацири (приближно 80 кућа) углавном из Јабланице и Топлице. Након ослобођења од Турака (1913) у селу је остао мали број Албанаца (већина се иселила у Турску и околна насеља). Између I и II светског рата досељен је српско-црногорски живаљ (28 кућа) из околине Пирота, Никшића, Билеће, Јабланице, Пожеге и др. Год. 1921. броји 34 дома и 200 житеља. Ст. је албанско, а било је и српско-црногорског живља који се раселио средином 1999. год. под притиском албанских шовиниста и терориста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. У атару се налази рудник олово-цинкане руде "Ајвалија" (експлоатацију почеле француске фирме пре II светског рата; садашњи рудник отворен је 1952; резерве руде процењене на 60 хиљ. t; 6,8% олова у руди). Има осморазредну ОШ и др. У аграрној производњи већи значај има поврће. Већина мештана запослена је у поменутом руднику, суседном руднику "Кишница" у Грачаници и градским предузећима и установама Приштине, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

АЈКОБИЛА (475 ст.), сточарско-ратарско (46,63% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (700–900 m) долинским странама Дабишевачке (Кременатске) реке, леве притоке Криве реке, и падинама Гољака (1101 m), 35 km СИ од Приштине. Површина атара износи 738 ha. Средњовековни назив *Прождрикобила* (по властелину Дабиживу *Прождрикобили* – помиње се 1434), после насељавања Албанаца, временом је модификован у *Хајкобила* и садашњи. Обједињује девет махала (*Али џур*, *Арате Хасанит*, *Егурит*, *Кадар*, *Катундет*, *Муратова*, *Першеглава*, *Река* и *Зумерова*).

Убраја се у стара расељена српска села, па касније обновљена насељавањем Албанаца. На средњовековну српску насељеност указују локалитет Каљаја (без остатака), неколико самокова, рударских шљакишта и воденичних кола. Год. 1921. броји 32 дома и 148 житеља. Ст. је албанско, досељено у XVIII в. из Малесије у Албанији (преко села Ајновца код Косовске Каменице) и 1878. из Јабланице (мухацири). Српски живаљ (2 куће), досељен из Јабланице (старином из Клобукара код Новог Брда, а 1890. пресељени у Туларе) 1928, временом је расељен. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Поред данашње сеоске цамије налазила се стара православна црква. Има осморазредну ОШ и др.

БАДОВАЦ (413 ст.), сточарско-ратарско (6,29% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (620–640 m) левој долиној страни Грачанке, десне притоке Ситнице, и падинама Краставца (830 m), поред савременог пута Приштина–Гњилане (преко Грачанице) и крака железничке пруге који се одваја (ка руднику) од пруге Косово Поље–Скопље, 12 km ЈИ од Приштине. Површина атара, где се у северном делу налази део *Грачаничког језера*, износи 379 ha. У атару, код остатака старог манастира, се налази познати извор *Калуђерски студенац*. Повезује две махале: *Горњу* и *Доњу*. Формиран је на месту са значајним траговима раније српске насељености (остаци гробљанске цркве Св. Арханђела из XVI–XIX в., који су 1964. проглашени културним добром, црквиште у долини Андровачке реке и др.). Посебан културни значај имају остаци манастира Војсиловице (по једном извору посвећен Св. Василију Великом, а по другом Рођењу Богородице) из XIV в. (под заштитом државе од 1967). У њему је радила преписивачка радионица (типик манастира из XIV в., Пролог из 1560, Минеј из 1567. и друге књиге са записима патријарха Пајсија). Год. 1762. манастир се помиње као запустео, када су духовници прешли у Грачаницу. Од његовог материјала католици из суседног Јањева су подигли цркву Св. Николе, а Јашар-паша Циноли (или Цинић) воденицу и ваљавицу на Грачанки (потопљена у време изградње *Грачаничког језера*). У Светостефанској хрисовуљи 1315. село се наводи као влашки катун *Воисилец*. У Девичком катастиху помињу се 1779. год. мештани – Срби, као дародавци. Насеље је у XIX в. било чифлик у коме су живели Срби до 1878, када су досељени Албанци (мухацири) из новоослобођених крајева Србије, који су се после Балканског рата углавном иселили у Турску. Након ослобођења од Турака (1913) избегли Срби се већином враћају на стара огњишта. Год. 1921. броји 12 домова и 58 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Ђурђевдан*, *Ваведење* и др.), а има и Албанаца и др. После доласка међународне мировне мисије УН

17. јуна 1999. год. Срби се постепено исељавају под притиском албанских екстремиста. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. У насељу се налази стара православна црква код које се раније приређивао сабор на дан *Усековања главе св. Јована Крститеља*. Водоснабдевање је колективно (јавни водовод) и индивидуално (копани бунари и локални водоводи). Има флотацију олово-цинкане руде капацитета 1,080 мил. t.

БАЛАБАН (558 ст.), сточарско-ратарско (52,95% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (640–840 m) јужној обали *Батлавог језера* и долиним странама његове притоке Балабанске реке (до краја XIX в. Брвеница), у подножју Маљи гата (810 m), Великог брда (807 m) и Великог Калчака (975 m), јужно од асфалтног пута Подујево–Медвеђа–Лебане–Лесковац, 25 km СИ од Приштине. Површина атара износи 1,218 ha. Назив добија по турском личном имену, а ранији назив је *Балабане*. Спада у стара насеља. У црвеном потоку (Прони и Кишес), као и поред обале језера на Црквеној ливади (Ливада е Кишес) налазе се остаци средњовековне цркве (10,75x3,55 m, зидови очувани до 1,5 m) са српским гробљем из XIV–XVI в. (културно добро од 1966). Помиње се 1455, када броји 4 српске куће. Садашње ст. је албанско, стариначко ("поарбанашени" Срби почетком XIX в., род Русиновац) и досељено почетком XVIII в. из Албаније и 1878. год. из Јабланице и Топлице (мухацири). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Електричну енергију добија између 60-их и 70-их год. XX в. Има осморазредну ОШ и др.

БАРИЉЕВО (2.070 ст.), ратарско-сточарско (26,32% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (540–560 m) десној страни Лаба, десне притоке Ситнице, и падинама Бариљевске чуке (689 m), западно од магистралног пута и железничке пруге Ниш (Дољевац)–Прокупље–Куршумлија–Подујево–Приштина (Косово Поље), 11,5 km СЗ од Приштине. Површина атара износи 1.004 ha. Подељено је на седам махала (*Цамијска*, *Драгуша*, *Шаљана*, *Имерова*, *Нреза*, *Рогација* и *Подација*), међусобно удаљених од 200 m до 1 km. Убраја се у стара насеља. Сматра се да је у време краља Милутина на месту данашњег села постојао влашки катун. Помиње се 1315. у Светостефанској повељи, 1455. (83 српске куће), у Девичком катастиху 1762, 1763, 1765. и 1789. и касније. До краја XVIII в. је чифлик у коме се често смењивала популација. Ст. је албанско, досељено 1820, средином XIX в. и 1878. год. из Топлице (мухацири). Српски живаљ, досељен од 1921. до 1932. (10 кућа) из Топлице и алекسانдровачке Жупе, расељен је до почетка 70-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год.

износи 0,1. У другој половини XIX в. Јашар-паша Џиноли (или Џинић) је од материјала срушене српске цркве у Самодрежи код Вучитрна изградио сеоску воденицу са 10 витлова (културно добро од 1985). Има осмозаградну ОШ, цамију и др. Производња поврћа тржишно је оријентисана.

БЕСИЊЕ (509 ст.), сточарско (19,15% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (570–600 m) долинским странама Калуђерице и Бесињске реке, левих притока Лаба, источно од магистралног пута и железничке пруге Ниш (Дољевац)–Прокупље–Куршумлија–Подујево–Приштина (Косово Поље), 11 km северно од Приштине. Површина атара износи 426 ha. Повезује две физиономске целине: *Бесиње*, главни део села, и *Калуђерицу*. Спада у стара српска села. У Црквеном долу (Љугу и Кишес) била је српска црква, а на месту Бабино гробље (Вора е Пљакес) налази се гробље ранијег српског живља. Помиње се 1455. (78 српских домаћинстава) са манастиром Пустинја – Лесковац, када са селом Долње Љупче код Подујева чини тимар у коме се налазио наведени манастир (опустео 1487, обновљен 1566–1574). Год. 1921. броји 17 домова и 515 житеља. Ст. је албанско, досељено крајем XVIII в. из северне Албаније и 1878. из околине Блага (мухацири), а било је и Срба (досељени 1927. из околине Бруса и 1932. из Себимиља код Рашке) који су се под притиском албанских терориста и националиста раселили после доласка међународних мировних снага УН (17. јуна 1999). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водоснабдевање је индивидуално (локални водоводи и др.). Има осмозаградну ОШ и др.

БУСИЊЕ (1.134 ст.), ратарско-сточарско (22,89% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у изворишту Бусињске (Мраморске) реке, притоке Грачаничкој језера, између Малог Злаца (1196 m), Кулеца (1072 m) и Кодра гурита (851 m), 3 km северно од савременог пута Приштина–Ѓвилане (преко Грачанице), 25 km ЈИ од Приштине. Површина атара износи 1.634 ha. Простире се у висинској зони 800–1000 m. Обједињује више махала (*Велико Бусиње*, *Петића*, *Незирова*, *Муртова*, *Суљева* и др.). Убраја се у стара насељена српска села. Помиње се 1455. (25 српских домаћинстава). Од 1820. до 1897. год. у селу су живели Срби (чифчије) досељени из суседног Слизова, а пре њих српски житељи који су страдали од куге (очувани топоними Вора те Шкијеве – Српско гробље и Ливада е Шкињес – Ливада Српкиње). Год. 1921. броји 63 дома и 570 житеља. Ст. је албанско, досељено 1840. и померању српско-турске границе (1878) из Јабланице (мухацири). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осмозаградну ОШ и др.

ВРАНИ ДО (901 ст.), ратарско-сточарско (8,69% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (550–580 m) левој долинској страни Лаба, десне притоке Ситнице, у Тенеждолском теснацу, с обе стране магистралног пута и железничке пруге Ниш (Дољевац)–Прокупље–Куршумлија–Подујево–Приштина (Косово Поље), 12 km северно од Приштине. Површина атара износи 740 ha. Повезује две махале: *Горњу* и *Доњу*. Спада у стара српска насеља временом насељена Албанцима. На ранију српску насељеност указују остаци старе православне цркве и средњовековног града. Помиње се у првој половини XV в. и турском попису 1455. год. (84 српске куће). Год. 1921. броји 40 домова и 252 житеља. Ст. је албанско, досељено крајем XVIII в. из северне Албаније и 1878. год. из Гоплице (мухацири). Срби, досељени током I светског рата и 1921. из Приштине и Крчмара код Куршумлије раселили су се 70-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водом се углавном снабдева са извора и из копаних бунара. Има осмозаградну ОШ и др.

ГЛОГОВИЦА (627 ст.), ратарско-сточарско (69,28% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између Осоја (1073 m), Кодра Демовића (962 m) и Љуђета (780 m), 35,5 km СИ од Приштине. Површина атара износи 812 ha. Просторно се развија у висинској зони 700–900 m. Повезује четири махале: *Ајдиновску*, *Бектешику*, *Демалску* и *Салихову*. Убраја се у стара насеља. Од старина евидентирани су остаци цркве у *Демалској махали*. Под данашњим именом помиње се 1411, а у првој половини XV в. наводи се насеље *Chaluggerize* на месту Калуђерица. Год. 1921. броји 45 домова и 310 житеља. Ст. је албанско, досељено током XVIII в. из Малесије у Албанији, Тиринца ("поарбанашени Срби" почетком XX в., род Керчи) код Косовске Каменице и 1878. из Јабланице (мухацири). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има осмозаградну ОШ и др.

ГОРЊА БРЊИЦА (1.118 ст.), ратарско-сточарско (13,16% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600–640 m) долинским странама Сићевачке (Брњичке) реке, леве притоке Лаба, између Миљевачког брда (807 m) и Камена (852 m), поред магистралног пута и железничке пруге Ниш (Дољевац)–Прокупље–Куршумлија–Подујево–Приштина (Косово Поље), 6 km северно од Приштине. Површина атара износи 831 ha. Формирана је као село збијеног типа. Након досељавања Албанаца трансформисана је у разбијено насеље са пет махала (*Миљевац*, *Јошаница*, *Бушинце*, *Сињи дол* и *Средња*). Спада у стара српска насеља. Помиње се у повељи цара Душана 1348, када са До-

Манастир Грачаница

њом Брњицом чини једно насеље – *Брњицу*, 1455. (46 српских домова) под садашњим називом, у Девичком катастиху 1763, 1776. и 1779. и касније. У време турске владавине је читлук. Год. 1921. броји 47 домова и 185 житеља. Ст. је албанско, досељено 1878. год. из Топлице (мухаџири) и српско (слави *Св. Стефана*, *Св. Николу* и др.), досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из Топлице, средином XIX в. и у првим деценијама XX в. Једно је од ретких села у околини Приштине где су Срби одолели терору албанских екстремиста и опстали након доласка међународне мировне мисије УН 17. јуна 1999. год. Индекс (*i*₃) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Православна црква Св. апостола Петра и Павла изграђена је 1975. на месту са остацима старог српског храма посвећеног Св. Николи. Водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи, копани бунари и др.). Има четвороразредну ОШ и др. Већина мештана запослена је у Приштини и Обилићу, а пољопривредом се баве као допунском активношћу.

ГРАЧАНИЦА (4.739 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (1,71% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долинским странама Грачанке, десне притоке Ситнице, с обе стране савременог пута Приштина–Гњилане и крака железничке пруге који се одваја (ка Бадовцу) од пруге Косово Поље–Скопље, 8,5 km ЈИ од Приштине. Површина атара износи 1.320 ha. У СИ делу атару се налази брана са западним делом *Грачанничког језера*. Простире се у висинском појасу 590–680 m. Премештањем издвојених кућа на Селишту у другој половини XIX в. трансформисана је у збијени физиономски тип. Обједињује главни део насеља (око

манастира) са три махале (*Горња*, *Доња* и *Школска*) и *рударско-индустријски комплекс* "Кишница" – на старијим картама Кижница (рудник олово-цинкане руде са процењеним резервама од 203 хиљ. t и површински коп са процењеним залихама руде од 300 t). Формирана је на месту старије насељености: неолитски локалитет Гладинце (културно добро од 1965), некропола из бронзаног доба (културно добро од 1965), ранословенска некропола из VI–VII в. (источно од манастира) и др. Посебан културни и историјски значај има манастир Грачаница, посвећен Успењу Богородице (првобитно Благовестима Богородице), изграђен око 1310. (критик краљ Милутин) на темељима византијске базилике из XI в. (културно добро од 1947). Црква је живописана око 1318. (најкасније до 1321), а уз њу је, како се претпоставља, у другој четвртини XIV в. придодата и велика отворена припра. После Маричке битке (1371) почиње страдање манастира (пре 1383, у време Косовске битке и касније). Почетком XVI в. обновљен је живопис у спољашњој припрати, преписују се књиге, 1538/39. штампан је Октоих петогласник, после поновног успостављања Пећке патријаршије (крај седме деценије XVI в.) унутрашњи простор је живописан, а патријарх Пајсије 1620. покрива цркву оловом. Од друге половине XVII, а нарочито током XVIII в., манастир пропада и са много напора одржава се и у XIX в. У Кижничком потоку (ЈИ од манастира) налази се испосница посвећена Св. апостолу Луки, чије су мошти приликом преноса за Смедерево боравиле неколико дана у поменутом манастиру и испосници. Насеље се помиње 1303. и 1321. год. под именом *Градчаница*. Крајем XVII и почетком XVIII в. је опустела, па касније обновљена досељавањем Албанаца,

који су се потом раселили (по другим изворима од епидемије је помрла половина мештана). Касније досељени Срби радили су као чифчије на турским имањима. Год. 1921. броји 82 дома и 516 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Митровдан, Ђурђиц* и др.), досељено у другој половини XVIII, у XIX и на прелазу XIX у XX в., а има Рома, Црногораца, Албанаца и др. Једно је од ретких насеља у околини Приштине где су Срби, Црногорци и Роми одолели терору албанских екстремиста и опстали након доласка међународне мировне мисије УН 17. јуна 1999. год. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водоснабдевање је већином колективно (јавни водовод) и индивидуално (копани бунари и локални водоводи). Има две осмозразредне ОШ, центар за основно и средње образовање, радио станицу "Грчаница", споменик српским војницима погинулим у Балканским и I светском рату код манастира и др. Већина мештана запослена је у Приштини, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ГРАШТИЦА (912 ст.), ратарско-сточарско (42,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у изворишту Приштивке, десне притоке Ситнице, између Кодра Ђале (975 m) и Букве (957 m), с обе стране асфалтног пута Приштина–Лесковац (преко Качикола), 11 km СИ од Приштине. Површина атара износи 1.496 ha. Простире се у висинском појасу 740–920 m. Подељена је на осам махала: *Ајетову, Аљилову, Баљову, Демову, Стубулак, Шерифову, Таирову и Угриње*. Год. 1921. броји 43 дома и 164 житеља. Ст. је албанско, досељено почетком XIX в. (старином из Малесије у Албанији) и 1878. год. из Стубла код Блаца и Јабланице (мухаџири). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има осмозразредну ОШ и др.

ДАБИШЕВАЦ (606 ст.), ратарско-сточарско (62,95% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (760–1000 m) долинским странама Дабичевачке (Кременатске) реке, леве притоке Криве реке, и палинама Гољака (1101 m), јужно од асфалтног пута Приштина–Лесковац (преко Качикола), 32 km СИ од Приштине. Површина атара износи 1.093 ha. Наводи се и под називима *Дабичевце* и *Дабичевац*. Претпоставља се да име води порекло од *Дабичива*, унука Дробњаковог, који је 1354/55. подигао Богородичну цркву у Ваганешу код Косовске Каменице. Повезује четири "мале": *Горњу, Доњу, Колин (Колит)* и *Мутиводу*. Припада старим насељима. Помиње се 1438. под именом *Дабичивовци* и 1455. када има 24 српске куће. Крајем XIX в. евидентирана је напуштена црква са ктиторским натписом. Год. 1921. броји 45 домова и 283 житеља. Ст. је албанско, досељено 1730. год. из Малесије у

Албанији и 1878. год. из Јабланице (мухаџири). Срби (живели у махали *Мутивода*) досељени 1926. год. из Јабланице (старином из Црне Горе и Херцеговине) раселили су се током 70-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и извори). Има осмозразредну ОШ и др.

ДЕВЕТ ЈУГОВИЋА (521 ст.), ратарско-сточарско (5,16% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (490–530 m) десној долинској страни Брњичке (Сићевачке) реке, леве притоке Лаба, поред магистралног пута и с обе стране железничке пруге Ниш (Дољевац)–Прокупље–Куршумлија–Подујево–Приштина (Косово Поље), 6 km северно од Приштине. Површина атара износи 516 ha. Назив села води порекло од *девет браће Југовића*, легендарних личности из народних песама. Спадају у млада насеља формирана од 1921. до 1930. када се досељавају Срби из околине Бруса, Куршумлије, Црне Горе, Лике, Херцеговине и др. Год. 1921. броје 32 дома и 234 житеља. Ст. је српско, а има Албанаца, Црногораца и др. Једно су од ретких села у околини Приштине где су Срби и Црногорци одолели терору албанских екстремиста и опстали након доласка међународне мировне мисије УН 17. јуна 1999. год. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,3 (1981). Водом се снабдевају преко јавног водовода и из копаних бунара. Имају две ОШ – четвороразредну и осмозразредну, Земљорадничку задругу "Девет Југовића" (35 радника), железничку станицу и др. Већина мештана запослена је у Приштини и Обилићу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ДОЊА БРЊИЦА (658 ст.), ратарско-сточарско (17,31% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (570–600 m) долинским странама Брњичке (Сићевачке) реке, леве притоке Лаба, западно од магистралног пута и железничке пруге Ниш (Дољевац)–Прокупље–Куршумлија–Подујево–Приштина (Косово Поље), 6 km СЗ од Приштине. Површина атара износи 839 ha. Подељена је на три махале: *Горњу, Средњу и Доњу*. Убраја се у стара српска насеља. Настала је на месту са траговима насељености из бронзано-гвозденог доба (локалитети Поље Урни и Планиште, културна добра од 1958. и 1980). Помиње се у повељи цара Душана 1348, када са Горњом Брњицом чини једно насеље – *Брњину*, и 1455. (47 српских домова) под садашњим називом. Год. 1921. броји 46 домова и 268 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Петку, Ђурђиц, Св. Николу* и др.), стариначко и досељено 1860. из Метохије (Пећ) и касније, а има и других националности (Црногорци, Турци, Албанци и др.). Једно је од ретких села у околини Приштине где су Срби и Црногорци одолели те-

рору албанских екстремиста и опстали након доласка међународне мировних снага УН 17. јуна 1999. год. (21. септембра 2001. било је 160 српско-црногорских домаћинстава са хиљ. ст.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). Водоснабдевање је колективно (јавни водовод) и индивидуално (локални водоводи и бунари). Већина мештана запослена је у Приштини и Обилићу.

ДРАГОВАЦ (482 ст.), сточарско-ратарско (16,51% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (740–900 m) десној долинској страни Лабљанске реке (Клисуре), притоке Грачаничког језера, и ЈЗ падинама Кознице (1230 m), источно од савременог пута Приштина–Гњилане (преко Грачанице), 23 km ЈИ од Приштине. Површина атара износи 923 ha. Повезује седам махала: *Баљиће, Павовиће, Милинце, Перовиће, Видаце, Рајновац и Лајшевац*. Значајем се истиче старо српско гробље. Помиње се 1455. (14 српских кућа) и у Девичком катастиху 1764. год. Село је у време турске окупације било чифлик у коме се често смењивала популација. Год. 1921. броји 33 дома и 251 житеља. Ст. је српско, стариначко (слави *Ђурђицу и Св. Николу*) и досељено (слави *Св. Николу, Св. Јована Крститеља* и др.) средином XIX в. из новобрдске Криве Реке и Средске, а има и Албанаца досељених крајем XVIII в. из Горњег и Доњег Љупчета код Подужева. Под притиском албанских екстремиста Срби су се иселили после доласка међународних мировних снага УН (17. јуна 1999). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водоснабдевање је индивидуално (копани бунари, извори и локални водоводи).

ДРЕНОВАЦ (513 ст.), ратарско-сточарско (15,24% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (540 m) десној долинској страни Лаба, десне притоке Ситнице, 12 km СЗ од Приштине. Површина атара износи 251 ha. Повезује три махале: *Тубу, Добретића и Џафића*. Припада старим српским селима (очувани топоними Трска и Глодан). Помиње се 1455. (14 српских кућа). До досељавања Албанаца у село су живели Срби и православни Роми. Данашње ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби 1830) и досељено крајем XVIII в. из Малесије у Албанији и Истинића код Дечана, 1878. из Топлице (мухацири) и касније. Последње српске породице иселиле су се током 70-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981).

ЗЛАТАРЕ (273 ст.), приградско ратарско-сточарско (9,65% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју Церовине (954 m), с обе стране пута ка Матичану и Приштини, 5 km ЈИ од Приштине. Површина атара износи 1.782 ha (К.О. Златаре 846 ha и К.О.

Ново Село 936 ha). У јужном делу атара налази се део *Грачаничког језера* (дугачко 3,5 km, широко 150–200 m, запремина 26 мил. m³; изградња језера почела 1963) изграђеног за потребе водоснабдевања Приштине и њене урбане регије (вода према Приштини потекла 1966), а користи се и за наводњавање обрадивог земљишта (2.260 ha) у атарима Грачанице, Чаглавице и Лапљег Села. По предању, назив села води порекло од радионица за издвајање *злата* вађеног из новобрдских рудника. Простире се у висинској зони 700–760 m. Сматра се да је село основано "пре манастира Грачанице" (остаци старог српског гробља и сл.). Помиње се 1455, када има 40 српских и једну арбанашку кућу. После сеоба Срба је расељено, па обновљено у XVIII в. Год. 1921. броји 9 домова и 62 житеља. Поред села, на долинским странама потока Бабина Вата (пре изградње језера десна притока Грачанке), код чијег ушћа је било старо српско гробље са остацима цркве Св. Арханђела (потопљени након пуњења језера), налазило се старо српско насеље *Ново Село* (кроз историју помиње се више пута: у Грачаничкој повељи 1314–1316. под именом *Селце*, у Девичком катастиху 1762. и касније – 1921. год. 13 домова и 111 житеља итд.), које је расељено (статус насеља губи 1975) током градње *Грачаничког језера*. Ст. је албанско. Срби (1961. – 95,4%), досељени у XVIII в. (околина Ниша), крајем XIX и почетком XX в., расељени су током 70-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Већина мештана запослена је у Приштини, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

КАЧИКОЛ (1.327 ст.), ратарско-сточарско (58,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у долини Качиколске (Балабанске) реке, притоке Батлавског језера, и подножју Мечоглава (1030 m), Ресиме (910 m) и Чуке (945 m), поред пута Приштина–Лесковац, 22 km СИ од Приштине. Површина атара износи 3.673 ha. Географско име води порекло од главних својстава топографског (месног) положаја (турске речи *качик* – стрм, и *кол* – предео, страна и сл.). Просторно се развија у висинском појасу 720–900 m. Обједињује шест "мала": *Црведик, Ђељову, Ђорову, Куртову, Мифтарову и Спахијову*. Претпоставља се да припада старим српским селима (очувани топоними Стогови, Дубока и Међуглава). У селу се налазе остаци старе српске цркве (10x5 m) и гробља. Албански квислинзи и националисти су 1944. год. у К. убили групу српских партизана који су покушали да се из рудника Обилић пребаце у Јабланицу. Садашње ст. је албанско, досељено у XVIII и XIX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има осморазредну ОШ и др.

КОЈЛОВИЦА (489 ст.), приградско ратарско-сточарско (16,11% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (640–680 m) долинским странама Којловичке реке, леве притоке Приштивке, 3 km СИ од Приштине. Површина атара износи 718 ha. Обједињује две махале: *Српску* и *Шиптарску*. Савремени физиономски развој остварује се дуж локалног пута ка Приштини. На ранију српску насељеност указује старо црквиште и српско гробље. Год. 1921, када се наводи под називом *Којловице*, броји 17 домова и 175 житеља. Ст. је албанско, досељено 1860. год. из Граштице (старином из Малесије у Албанији), и српско (слави *Св. Николу*), досељено 1840. год. Последњи српски стариначки род иселио се 80-их год. XX в., а неке српске породице одолеле су терору албанских екстремиста и одржале се након доласка међународне мировне мисије УН 17. јуна 1999. год. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). Водом се снабдева из копаних бунара и преко локалних водовода. Има четвороразредну ОШ и др. Већина мештана запослена је у Приштини, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

КОЛИЋ (1.479 ст.), ратарско-сточарско (57,44% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у подножју Суке (1019 m), Алис чуке (974 m), Кодра ликени (888 m), Гођуфа (844 m) и Хајруле (800 m), 4 km северно од асфалтног пута Приштина–Лесковац (преко Качикола), 23 km СИ од Приштине. Површина атара, већим делом покривеног ниском шумом и шибиљем, износи 3.985 ha. Простире се у висинској зони 840–960 m. Обухвата више махала са родовским именима (*Ахметова*, *Ајдорова*, *Амитова*, *Биш*, *Падај* и др.). Спада у стара насеља. Помиње се 1455, када броји 29 српских домаћинстава. Ст. је албанско, стариначко ("поарбанашени" Срби) и досељено крајем XVIII в., а било је и Срба које су албански екстремисти насилно раселили средином 1999. год. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. У селу је постојала православна црква. Водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има две ОШ – четвороразредну и осморазредну, и др.

КУКАВИЦА (165 ст.), ратарско-сточарско (12, 72% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на западним падинама Кознице (1230 m), 3 km СИ од пута Приштина–Гњилане (преко Грачанице), 25 km ЈИ од Приштине. Површина атара износи 444 ha. Просторно се развија у висинском појасу 1000–1060 m. Неправилног је правоугаоног облика (СИ–ЈЗ), а окосницу физиономског развоја чини сеоски пут (главна улица) ка Драговцу и Сливову. Год. 1921. броји 12 домова и 106 житеља. Ст. је албанско. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2

(1981). Водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ.

ЛАПЉЕ СЕЛО (1.383 ст.), ратарско-сточарско (11,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (560–570 m) долинским странама (већи део на десној) Грачанке, десне притоке Ситнице, поред магистралног друма Приштина–Урошевац–Скопље, северно од крака железничке пруге (Косово Поље–Скопље) који води ка рудницама олово-цинкане руде "Кишница" и "Ајвалија" и флотацији у Бадовцу, 8 km јужно од Приштине. Површина атара износи 1.118 ha. Подељено је на две махале: *Горњу*, на истоку, и *Доњу*, на западу. Убраја се у стара српска насеља. Помиње се у Грачаничкој повељи 1314–1316. под именом *Лапов*, турском попису 1455. (87 српских домова) и Девичком катастиху од 1766. до 1779. год. Касније је насељено, па обновљено 1830. год. као чифчијско село. Год. 1921. броји 57 домова и 438 житеља. Ст. је српско (слави *Бурђиш*, *Св. Аћима* и *Ану*, *Митровдан*, *Св. Николу* и др.), досељено у време обнављања из Чаглавице, Драговца, Преоца, Ливађа код Липљана, Ругове, Новог Села (насељено у време изградње Грачаничког језера) и др., а има Рома, Црногораца и др. Једно је од ретких села у околини Приштине где су Срби, Црногорци и Роми одолели терору албанских екстремиста и опстали након доласка међународне мировне мисије УН 17. јуна 1999. год. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). На темељима старе цркве пре II светског рата подигнут је православни храм Св. Петке. Водоснабдевање је колективно (јавни водовод) и индивидуално (копани бунари и локални водоводи). Има осморазредну ОШ, аграрно ДД "Ратар" (46 радника), трговину на велико мешовитом робом "Ратар-комерц" (13 радника) и др. Већина мештана запослена је у Приштини и Липљану, а пољопривредом се баве као допунском активносту. Производња поврћа тржишно је оријентисана.

ЛЕБАНЕ (372 ст.), сточарско и воћарско (8,24% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (580–600 m) долинским странама Калуђерке, леве притоке Лаба, у подножју Прлине (652 m), с обе стране (већи део на левој) магистралног пута и железничке пруге Ниш (Дољевац)–Прокупље–Подујево–Приштина (Косово Поље), 8 km северно од Приштине. Површина атара износи 218 ha. Спада у млада насеља. Основано је у периоду 1922–1926. год. као заселак Трудне. Статус самосталног насеља добија пре II светског рата. Ст. је албанско, а било је и Срба (досељени у време формирања села из Херцеговине, околине Бруса и Куршумлије) који су се иселили 17. јуна 1999. год. под притиском и терором Албанаца (после доласка међународне мировне мисије УН). Индекс демограф-

ског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). Водом се снабдева из копаних бунара и преко локалних (гравитационих) водовода. Већина мештана запослена је у Приштини, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ЛУКАРЕ (720 ст.), приградско ратарско-сточарско (11,07% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (620–680 m) долинским странама Приштивке, десне притоке Ситнице, у подножју Пруговца (1028 m), с обе стране (већи део на десној) асфалтног пута Приштина–Лесковац (преко Качикола), 5 km СИ од Приштине. Површина атара износи 746 ha. По предању, назив води порекло од преовлађујућег занимања првих житеља – изради лукова за стреле. Подељено је на три махале (*Бериша* – најстарија, *Рецова* и *Муслијева*). Убраја се у стара села. Остаци старина указују на ранију српску насељеност (старо црквиште и српско гробље). У Девичком катастиху наводе се мештани – Срби, као дародавци од 1765. до 1780. год. Год. 1921. броји 18 домова и 197 житеља. Ст. је албанско, староседелачко ("поарбанашени" Срби) и досељено почетком XIX в. (старином из скадарске Малесије) и 1878. год. из Реткоцера (Медвеђа) и Дубова (Житорађа). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осмозразредну ОШ и др. Већина мештана запослена је у Приштини, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

МАКОВАЦ (815 ст.), ратарско-сточарско (10,74% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (660–700 m) долинским странама Приштивке, десне притоке Ситнице, у подножју Пруговца (1028 m), с обе стране асфалтног пута Приштина–Лесковац (преко Качикола), 6,5 km СИ од Приштине. Површина атара износи 1.137 ha. Помиње се и под називом *Марковац*. Обједињује више махала (*Амзова*, *Оцова*, *Маћедонци*, *Муађер*, *Бајрамова* и др.). Спада у стара српска села (очувани топоними Лука, Шинковица, Лисац, Дучиновац, Арат е Кишес – Црквене њиве и Љугу и Кишес – Црквени до). У Девичком катастиху помињу се од 1765. до 1780. год. мештани – Срби, као дародавци. Год. 1921. броји 41 дом и 196 житеља. Ст. је албанско, досељено 1840. из Граштице и 1878. год. из Јабланице (мухаџири), а било је и Црногораца који су се под притиском албанских екстремиста раселили после доласка међународних мировних снага УН (17. јуна 1999). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има цамију и др. Већина мештана економску egzистенцију остварује у Приштини, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

МАРЕВЦЕ (2.490 ст.), сточарско-ратарско (43,39% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у извори-

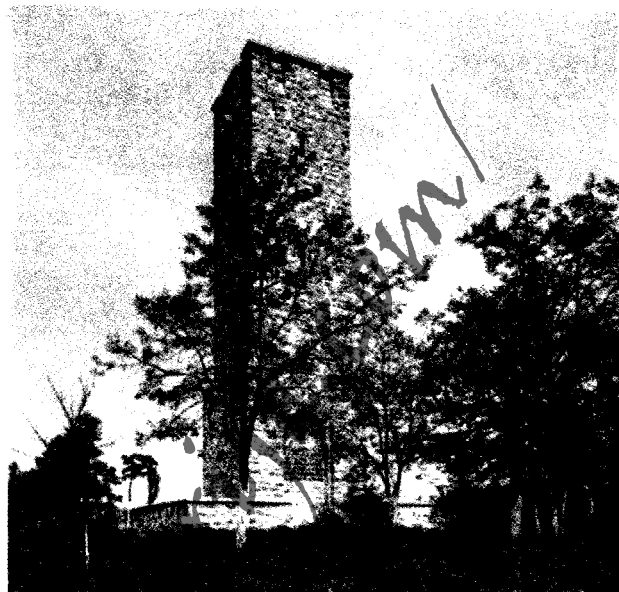
шту (660–1100 m) Маревске (Криљевачке) и Витијске реке, левих притока Криве реке, на падинама Кознице (1230 m), 31 km источно од Приштине. Површина атара износи 7.297 ha. Обухвата девет махала: *Булову*, *Цанову*, *Грбеш*, *Маревачку реку*, *Мудри поток*, *Пацову*, *Ваковце*, *Нижно Коло* и *Витију*, од којих се последње две помињу у XIV и XV в. У средњовековно доба помиње се под именом *Маревци*. На старију српску насељеност указују рушевине три цркве (у Кукавичкој реци, Модром потоку и Клокочу), шљакишта руде и трагови камених кућа. Средњовековно насеље *Нишино Коло* (данас махала *Нижно Коло*) имало је цркву (помиње се 9. јануара 1530). Насељавање Албанаца из Малесије у Албанији крајем XVII в., као и 1878. год. из Јабланице (мухаџири), праћено је насељавањем староседелачког српског живља. Год. 1921. броји 246 домова и 1.807 житеља. Садашње ст. је албанско, а досељени Срби раселили су се током 70-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осмозразредну ОШ и др.

МАТИЧАНЕ (1.330 ст.), приградско сточарско-ратарско (10,74% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју (620–700 m) Матичанског брда (689 m) и Великог брега (811 m), 3 km ЈИ од Приштине. Површина атара износи 723 ha. Помиње се и под називом *Мотичане*. Савремени физиономски развој остварује се према СЗ, поред локалног пута за Приштину. Убраја се у стара српска села. Формирано је на месту са траговима ране словенске насељености: остаци некрополе са 112 гробова и обиљем материјала "Белобрдске словенске културе" из X–XI в. (откривени у периоду 1969–1973), чији се налази чувају у Музеју "Косова" у Приштини. У селу се налази напуштено старо српско гробље са каменим крстачама. Помиње се у Грачаничкој повељи 1314–1316. под називом *Мотичан*, 1455. као ненасељено ("пусто"), а 1477. и 1478. год. као насељено село. Старо српско село насељено је после Великих сеоба Срба под патријарсима (крај XVII и почетак XVIII в.), па обновљено почетком XIX в. као читлук са српским живљем. Год. 1921. броји 21 дом и 180 житеља. Ст. је албанско, досељено 1878. год. из Топлице (мухаџири), а има и Срба. Једно је од ретких села у околини Приштине где су Срби у незнатном броју одолели терору албанских екстремиста и опстали након доласка међународне мировне мисије УН 17. јуна 1999. год. У селу су "преостала 2 Србина" (23. март 2001), "од њих 3 хиљ. колико их је било пре доласка међународне мировне мисије". Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводни систем Приштине). Има осмозразредну ОШ и др. Производња млека је тржишног карактера. Већина мештана запослена је у Приштини.

МРАМОР (1.892 ст.), ратарско-сточарско (36,17% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (680–1180 m) долинским странама Мраморске реке (притоке Грачаничког језера) и њених притока, у подножју Руза Златишта (1046 m), Великог Злаша (1210 m), Лађзога (1006 m), Лађока (1133 m) и Вечерака (909 m), 22 km источно од Приштине. Површина атара износи 3.178 ha. Обједињује осам махала: *Сутеску, Спајеву, Батач, Бутовац, Бачић, Ранушеву, Смоницу и Злаш*. Припада старим српским селима (очувани топоними Сутеска, Жљеб, Осој и њиве које се зову Манастир). У селу су постојале две цркве од којих је једна била манастирска (на местима Љог и Манастир). Помиње се 1455. (21 српска кућа) и касније (1921. – 110 домова и 900 житеља). Српско ст. временом је расељено, а садашње је албанско, досељено из Грачанице (старином из скадарске Малесије). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водоснабдевање је индивидуално (извори и копани бунари). Има осморазредну ОШ и др.

НИШЕВЦЕ (406 ст.), ратарско-сточарско (53,25% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у изворишту Крушевичког потока, леве притоке Браинске реке, на падинама Сумулара (999 m), Русенца (923 m), Рафшија (911 m) и Гуришта (1144 m), 33 km СИ од Приштине. Површина атара износи 1.115 ha. По предању, назив добија по оснивачу досељеном из *Ниша*. Помиње се и под називом *Нишевац*. Простире се у висинском појасу 780–920 m. Обједињује два физиономска дела: *Нишевце* и *Пљехниште*. Ст. је албанско, досељено из суседног Балабана ("поарбанашени" Срби) почетком XIX в. и Јабланице (мухаџири), а било је Црногораца и Срба који су се иселили под притиском албанских терориста и националиста после доласка међународних мировних снага УН (17. јуна 1999). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ и др.

ОРЛОВИЋ (909 ст.), двострано приградско (ка Приштини и Обилићу) ратарско (12,78% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (560–600 m) долинским странама Орловачког потока, десне притоке Ситнице, поред пута Приштина–Обилић, 4,5 km западно од Приштине. Површина атара износи 186 ha. Назив добија по легендарном српском јунаку Павлу Орловићу. Припада младим насељима. Основан је у периоду 1921–1937, када се досељавају Срби из Јабланице, Топлице, Лапова, Брзана код Баточине, александровачке Жупе, Црне Горе и др. Албански екстремисти протерали су 1943. год. све мештане у централну Србију, од којих су се неки вратили марта 1945. год. Данашње ст. је албанско, а било је Црногораца и Срба који су се под притиском албанских шовиниста и терориста иселили 17. јуна 1999, после доласка међународне мировне мисије УН. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Источно (ка Обилићу) и северно од села (ка Доњој Брњици) налази се *резерват* (12 ha) *косовског божура* (*Raeonia officialis*) – законом заштићен као *ботаничка реткост*, који је, по легенди, настао из крви храбрих српских косовских јунака. У склопу резервата налази се Газиместан тулбе са гробом турског барјактара, његовог штитоноше и осталих турских војника изгинулих у Косовском боју (културно добро од 1950), као и нови споменик косовским јунацима подигнут 1953. (културно добро од 1950) на месту где се на *Видовдан* 1389. одиграла Косовска битка, у виду средњовековне куле високе 25 m (оскрнављен и оштећен минирањем од стране албанских терориста августа 1999), на чијем крову је у релјефу од бронзе приказан ток и распоред снага учесника Косовске битке 1389, а на чеоној страни и дуж степеништа су у бронзи изливени најлепши стихови народних песама из Косовског циклуса. На месту садашњег био је стари споменик косовским јунацима (изграђен 1928/29) у облику обелиска на мермерном постољу уздигнутом на пет степеника, који су албански шовинисти порушили априла 1941. год. Целокупна територија (приближно 50 km²) на којој се одиграла Косовска битка данас чини просторну културно-историјску целину (споменик косовским јунацима, Муратово и Барјактарево тулбе) од изузетног значаја. Има шесторазредну ОШ и др. Већина мештана запослена је у Приштини и Обилићу.

Споменик косовским јунацима

ПРЕОЦЕ (755 ст.), ратарско-сточарско (12,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (555–560 m) долинским странама Преовачког потока, десне притоке Ситнице, поред пута Приштина–Обилић, 4,5 km западно од Приштине. Површина атара износи 186 ha. Назив добија по легендарном српском јунаку Павлу Орловићу. Припада младим насељима. Основан је у периоду 1921–1937, када се досељавају Срби из Јабланице, Топлице, Лапова, Брзана код Баточине, александровачке Жупе, Црне Горе и др. Албански екстремисти протерали су 1943. год. све мештане у централну Србију, од којих су се неки вратили марта 1945. год. Данашње ст. је албанско, а било је Црногораца и Срба који су се под притиском албанских шовиниста и терориста иселили 17. јуна 1999, после доласка међународне мировне мисије УН. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Источно (ка Обилићу) и северно од села (ка Доњој Брњици) налази се *резерват* (12 ha) *косовског божура* (*Raeonia officialis*) – законом заштићен као *ботаничка реткост*, који је, по легенди, настао из крви храбрих српских косовских јунака. У склопу резервата налази се Газиместан тулбе са гробом турског барјактара, његовог штитоноше и осталих турских војника изгинулих у Косовском боју (културно добро од 1950), као и нови споменик косовским јунацима подигнут 1953. (културно добро од 1950) на месту где се на *Видовдан* 1389. одиграла Косовска битка, у виду средњовековне куле високе 25 m (оскрнављен и оштећен минирањем од стране албанских терориста августа 1999), на чијем крову је у релјефу од бронзе приказан ток и распоред снага учесника Косовске битке 1389, а на чеоној страни и дуж степеништа су у бронзи изливени најлепши стихови народних песама из Косовског циклуса. На месту садашњег био је стари споменик косовским јунацима (изграђен 1928/29) у облику обелиска на мермерном постољу уздигнутом на пет степеника, који су албански шовинисти порушили априла 1941. год. Целокупна територија (приближно 50 km²) на којој се одиграла Косовска битка данас чини просторну културно-историјску целину (споменик косовским јунацима, Муратово и Барјактарево тулбе) од изузетног значаја. Има шесторазредну ОШ и др. Већина мештана запослена је у Приштини и Обилићу.

ПРЕОЦЕ (755 ст.), ратарско-сточарско (12,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (555–560 m) долинским странама Преовачког потока, десне притоке Ситнице, поред пута Приштина–Обилић, 4,5 km западно од Приштине. Површина атара износи 186 ha. Назив добија по легендарном српском јунаку Павлу Орловићу. Припада младим насељима. Основан је у периоду 1921–1937, када се досељавају Срби из Јабланице, Топлице, Лапова, Брзана код Баточине, александровачке Жупе, Црне Горе и др. Албански екстремисти протерали су 1943. год. све мештане у централну Србију, од којих су се неки вратили марта 1945. год. Данашње ст. је албанско, а било је Црногораца и Срба који су се под притиском албанских шовиниста и терориста иселили 17. јуна 1999, после доласка међународне мировне мисије УН. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Источно (ка Обилићу) и северно од села (ка Доњој Брњици) налази се *резерват* (12 ha) *косовског божура* (*Raeonia officialis*) – законом заштићен као *ботаничка реткост*, који је, по легенди, настао из крви храбрих српских косовских јунака. У склопу резервата налази се Газиместан тулбе са гробом турског барјактара, његовог штитоноше и осталих турских војника изгинулих у Косовском боју (културно добро од 1950), као и нови споменик косовским јунацима подигнут 1953. (културно добро од 1950) на месту где се на *Видовдан* 1389. одиграла Косовска битка, у виду средњовековне куле високе 25 m (оскрнављен и оштећен минирањем од стране албанских терориста августа 1999), на чијем крову је у релјефу од бронзе приказан ток и распоред снага учесника Косовске битке 1389, а на чеоној страни и дуж степеништа су у бронзи изливени најлепши стихови народних песама из Косовског циклуса. На месту садашњег био је стари споменик косовским јунацима (изграђен 1928/29) у облику обелиска на мермерном постољу уздигнутом на пет степеника, који су албански шовинисти порушили априла 1941. год. Целокупна територија (приближно 50 km²) на којој се одиграла Косовска битка данас чини просторну културно-историјску целину (споменик косовским јунацима, Муратово и Барјактарево тулбе) од изузетног значаја. Има шесторазредну ОШ и др. Већина мештана запослена је у Приштини и Обилићу.

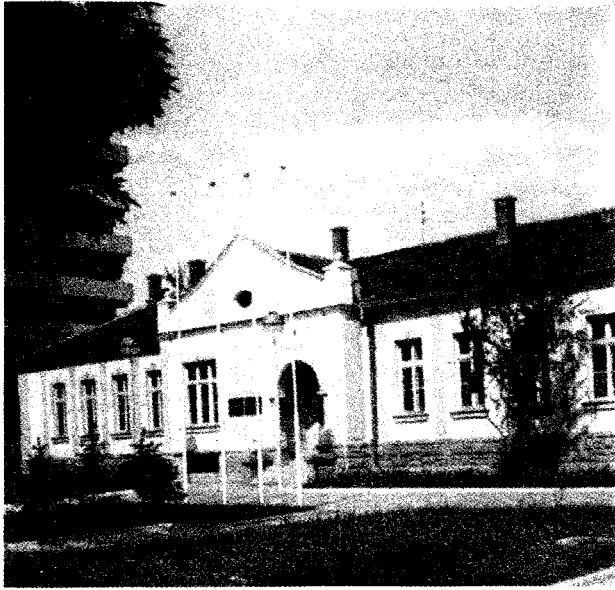

Панорама Приштине

долинским странама Грачанке, десне притоке Ситнице, западно од магистралног пута Приштина–Урошевац–Скопље, 8,5 km ЈЗ од Приштине. Површина атара износи 784 ha. Назив добија по занимању некадашњег живља – *прелци* (ужари). Повезује две махале: *Горњу*, у источном делу насеља, и *Доњу*, у западном. Спада у стара српска села. Кроз историју помиње се више пута: 1455. у турском попису под именом *Брајаци* (80 српских домова), у катастиху дреничког манастира Девича 1760. и 1780. год. под садашњим називом и као *Прелаце*, од краја XVIII в. као чифлик и касније (1921. – 35 домова и 286 житеља итд.). Ст. је српско, стариначко (слави *Ђурђици*) и досељено (слави *Св. Стефана*, *Ђурђици*, *Св. Николу* и др.) крајем XVIII и у XIX в., а има и Рома. Једно је од ретких села у околини Приштине где су Срби и Роми одолели терору албанских екстремиста и опстали након доласка међународне мировне мисије УН 17. јуна 1999. год. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). У селу се налазила стара црква брвнара, у чијој близини је и старо српско гробље, коју су мештани обзидали каменом крајем XVIII и почетком XIX в. Водоснабдевање је највећим делом колективно (јавни водовод и чесме са прикључком на јавни водовод). Има осморазредну ОШ и др. Већина мештана запослена је у Приштини и Липлану, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

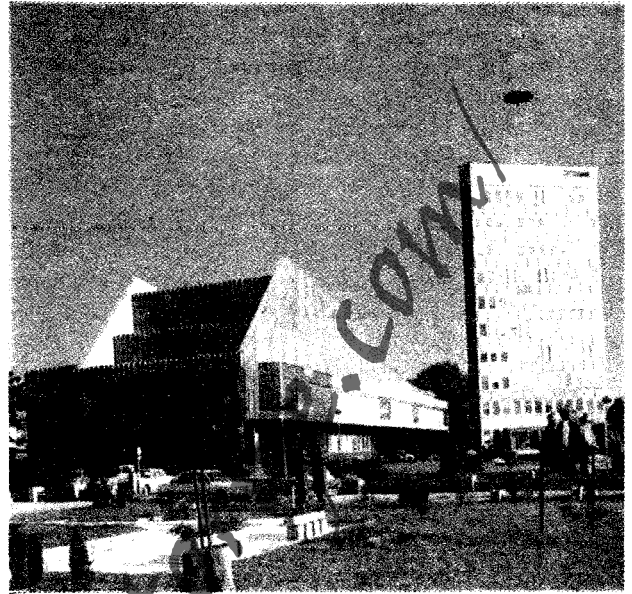
ПРИШТИНА (155.499 ст.), главни град јужне српске покрајине Косова и Метохије (10.887 km²), центар Косовског округа (3.117 m², 393 насеља и 672.292 ст.) и истоимене општине (572 m², 46 насеља и 199.654 ст.), уз источни обод Великокосовске котлине (84x20 km),

на (570–700 m) долинским странама Приштивке, десне притоке Ситнице, у зони раскрснице важних саобраћајница ка Скопљу, Гњилану, Пећи, Краљеву, Прокупљу, Нишу и Лесковцу, 6 km источно од железничке пруге Ниш–Доњевац–Прокупље–Куршумлија–Косово Поље–Скопље (изграђена 1873), 365 km ЈИ од Београда. Географске координате су 42°41' с.г.ш. и 21°10' и.г.д. Садашњи урбанистички развој остварује се по актуелном ГУП-у из 1996, а катастарска површина градске територије износи 3.056 ha (К.О. Приштина). Одликује се знатном урбаном уређеношћу и комуналном инфраструктуром (струју добија 1927, први послератни регулациони план 1948, водоснабдевање је централно – водоводни систем Грачаничког језера, има савремену канализациону мрежу, 117 km дужине градских улица и др.). Урбаном композицијом повезује више физиономских целина у којима се преплићу старо и традиционално и ново градитељство и архитектура: *Центар* или *Варош* (најстарија, првобитно насељена Србима), *Панађуриште* (насељено 1878, по укидању *панађура*), *Мухаџирску* (формирана 1878), *Чеклик* (*Циганска*) *махалу* (доњи и горњи део, насељени 1878), *Поздерку*, *Вучитрнски пут*, *Радничке станове*, *Железничку колонију*, *Универзитетско насеље* и др. Формирана је на месту са значајним траговима старије насељености (неолитски локалитет *Предионица*, културно добро од 1955). Припада значајним српским средњовековним насељима. Током историје помиње се више пута: у време Стефана Немање (1114–1200) као селиште *Приштина*, 1342. год. као "село са краљевским двором", 1365, средином XV в. као "златна варош", у другој половини XVII в. (2.060 кућа, 300 дућана и 11 ханова), почетком XIX в. (7–8 хиљ. ст.),

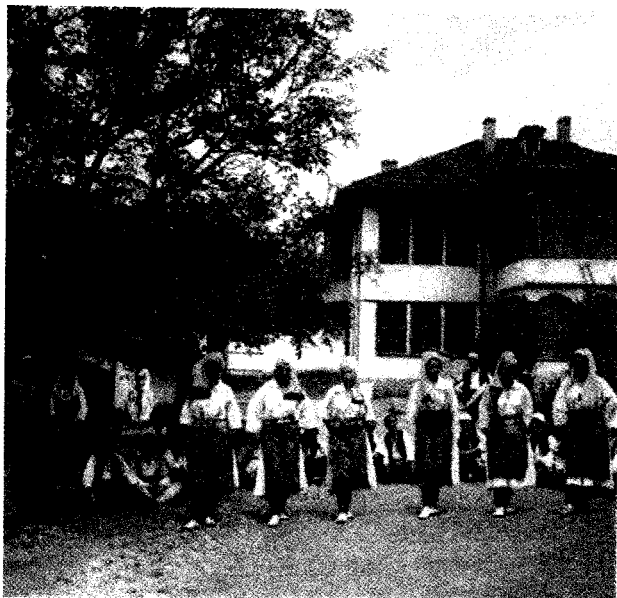
Ректорат Универзитета у Приштини

1889. (3,2 хиљ. кућа и 10.638 житеља), 1921. (2.928 домова и 14.760 житеља) и касније. Била је једна од *престоница* Немањинке државе, престоница краља Милутина и Бранковића до 1398. год. Краљ Милутин, Стефан Дечански, цар Душан, деспот Стефан Лазаревић и Вук Бранковић имали су током XIV в. своје дворове у данашњем граду. У време цара Душана је значајно привредно средиште са једном од најстаријих дубровачких колонија у Србији. Средњовековни развој П. повезан је са процватом рударства у новобрдским и копаоничким рудиштима. У XVII в. када представља важно привредно средиште са многобројним дућанима, занатским радњама (кујунџијске, ковачке, обућарске, терзијске, бакалске и др.), хановима, хамамима и др., по физиономији спада у балканско-оријенталне (турско-источњачке) градове. Тада је била позната по *панађурима* које су посећивали трговци из Србије, Босне, Грчке и Албаније. У време турске окупације седиште је различитих административно-територијалних и управних јединица: нахије (од средине XIX в. до 1875), вилајета (1875–1888) и санџака (1888–1912). Од оснивања до данас више пута је страдала: после Косовског боја (1389), након пораза Пиколоминијеве војске у Качанику (1690), у пожарима 1859. и 1863, као и у првој половини 1999. год. за време агресије НАТО алијансе на нашу земљу. Град обилује траговима старије српске насељености (постојало је неколико српских цркви и манастира): црква Св. Спаса у којој је после погибиије на Косову 1389. било сахрањено тело кнеза Лазара, где је "пребивало два лета и месеца осам" (Турци су је касније порушили и претворили у џамију); манастир Буковац или Богородица (помиње се 1477, 1487, 1544. и 1566–1574), за

Зграда РТВ Приштина

који се возује Калуђерски кладенац, један од извора Велуше; манастир Св. Ђорђа (наводи се у турским изворима 1544, а у другој половини XVI в., пошто је био напуштен и у рушевинама, на његовом месту је изграђен караван-сарај); стара митрополија (помиње се од 1485. до друге половине XVI в.) која је порушена и од њеног материјала је изграђена Пиринес џамија (до половине XX в. код Срба се очувао обичај да у овој џамији пале свеће), а у њеном дворишту се налази камена плоча – Лазарев камен, на којој је, по предању, била одсечена глава кнезу Лазару; црква Св. Петке налазила се на месту садашње Копт-џамије, коју су, по предању, подигли Копти, припадници турске војске пореклом из Египта; црква Крстовдан – Воздвижење Часног Крста налазила се у махали *Панађуриште* (запис из 1890–1894), а сматра се да су постојале (подаци нису археолошки проверени) и цркве Св. Арханђела и Св. Недеље, које су срушене да би на њиховим местима биле подигнуте џамије. Ст. је албанско, а има Срба, Рома, Црногораца и др. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. После I светског рата турски живаљ највећим делом исељен је у Турску, а после II светског рата Јевреји су се иселили у Израел. Након НАТО агресије 1999, када су углавном бомбардовани централни делови града, српски живаљ се масовно иселио у друге делове Србије ("23. марта 2001. у граду је било 200 Срба"), а њихове станове и породичне куће запосели су Албанци, углавном држављани Албаније и Албанци из других косовских насеља. У то време уништени су од стране албанских екстремиста и терориста многи културни споменици (Вуков споменик, споменик Његошу и др.). Православна црква посвећена Св. Николи подиг-

Приштина – женска градска народна ношња

нута је 1830. год. на темељима истоименог манастира (помиње се 1544. и 1566–1574). На њеном иконостасу је дуборез из 1830. (културно добро од 1956). Катедрална црква Христа Спаса је новоизграђени једнокупни православни храм који су албански екстремисти оштетили минирањем 1. августа 1999. год. У граду се налазе бројни објекти споменичког значаја: Царска џамија (Султан Мехмед фатих Џами'и), задужбина Мехмеда II Освајача, изграђена 1461. (културно добро од 1953), комплекс зграда у оријенталном стилу из друге половине XIX в. (културно добро од 1955), темељи турског хамама из XV в. (културно добро од 1959), две зграде митрополије из 1859. (културно добро од 1961), комплекс старе чаршије са Ураши и Јашар-пашиним џамијом, Сахат-кула (старо црквено звоно пренето 1830. са вучитрнске Сахат-куле) из друге половине XVIII в., зграда дивизије (садашњи Музеј Косова) из прве половине XX в., Чарши (или Таш) џамија из XIV–XIX в., Пириназ џамија (XVI в.), Јеврејско гробље из прве половине XIX в. (културна добра од 1967), хамам из XV в. (културно добро од 1985) и др. Има 14 осморазредних ОШ, 10 СШ (две гимназије, економско-трговинску, медицинску, грађевинско-саобраћајну, електротехничку, пољопривредну, машинску, музичку и школу за основно и средње образовање деце ометене у развоју), Универзитет са 10 факултета, Академију наука и уметности, позориште, Музеј "Косова", Природњачки музеј, покрајинску и градску библиотеку, Дом културе "Боро и Рамиз", Дом штампе, радио и ТВ станицу, спортску халу, градски парк, парк "Таук башта", омиљено шеталиште Приштеваца, Покрајински завод за заштиту споменика, споменик српским и француским војници-

Приштинска спомен-костурница палим у НОБ-у

ма погинулим у I светском рату (на градском гробљу), споменик братству и јединству (трокраки обелиск), спомен-костурницу бораца НОР-а и жртава фашистичког терора 1941–1945. год. на подручју општине (у облику расцветаног косовског божура), новинско-издавачка предузећа ("Јединство" на српском језику, "Рилинидја" на албанском језику и др.), четири хотела ("Гранд", "Косовски божур", "Унион" и "Косово"), пијаци (пазарни дан – *уторак*) и др. Од манифестација посебан значај имају: "Акорди Косова" (одржава се у новембру), "Расцветани косовски божури" (у мају) и *Дан ослобођења града* – 19. новембар. Носиоци и иницијатори привредног развоја су многобројна привредна предузећа, од којих већи значај имају: ЈП "ЕЛЕКТРОКОСМЕТ" (2.060 радника), фабрика текстила "Косовка" (723 радника), фабрика амортизера (596 радника), Угоститељско предузеће "Слога" (517 радника), комунална предузећа "Комуналац" (487 радника) и "Регионални водовод и канализација" (332 радника), ТП "Грмија" (380 радника, у саставу Холдинг компаније "Јумко" из Врања), трговина дуваном "Дуван" (220 радника), аграрно предузеће "Yuko-живинарство" (164 радника), грађевинарство "Приштина" (110 радника), саобраћајно предузеће за превоз путника "Косовотранс" (129 радника), туристички биро "Путник-космет" (127 радника) и др.

ПРОПАШТИЦА (1.040 ст.), ратарско-сточарско (47,14% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (900–1030 m) падинама Гољака (1101 m), с обе стране асфалтног пута Приштина–Лесковац (преко Качикола), 26 km СИ од Приштине. Површина атара износи 2.213 ha. Повезује три "мале" (*Балић, Цуб и*

Говор). На старију српску насељеност указују очувани топоними (Јаруга и Лисица) и остаци три цркве: темељи са белим мермерним тесаницима код школе и цамије; црквиште – 10x8 m, ЈЗ од школе; и 2 km узводно од потока, који одваја П. од суседног Качикола у Црквеној долини (Љугу и Кишес), остаци храма (код мештана Киша е Милицес – Црква кнегиње Милице) са темељима три зграде (сматра се да су чиниле комплекс црквених или манастирских грађевина). Досељени Срби после I светског рата временом су се раселили. Ст. је албанско, досељено из Албаније крајем XVIII в. и 1878. из Топлице (мухацири). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има осморазредну ОШ, цамију и др.

ПРУГОВАЦ (1.719 ст.), сточарско-ратарско (12,56% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (540–560 m) долинским странама Лаба, десне притоке Ситнице, непосредно поред савременог пута и железничке пруге Ниш (Дољевац)–Прокупље–Куршумлија–Подујево–Приштина (Косово Поље), 10 km северно од Приштине. Површина атара износи 398 ha. Повезује пет махала (*Балијева, Доња, Коњух, Висока и Воденичка*). Спада у стара насеља са православном црквом за чије се остатке знало до краја прве деценије XX в. Помиње се 1455. (70–80 српских кућа) под називом *Пруговце*. Током турске окупације наводи се као читлучко село. Год. 1921. броји 46 домова и 342 житеља. Ст. је албанско, досељено средином XIX в. из Дренице и 1878. год. из Топлице (мухацири). Српски живаљ (досељен после I светског рата) раселио се током 60-их год. XX в. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ, црепо-циглану (19 радника) и др. Већина мештана запослена је у Приштини, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

РАДОШЕВАЦ (172 ст.), сточарско (56,55% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (800–900 m) долинским странама Радошевске (Сићевачке, Брњичке) реке, леве притоке Лаба, и падинама Пруговца (1028 m), 5 km северно од асфалтног пута Приштина–Лесковац (преко Качикола), 11 km СИ од Приштине. Површина атара износи 761 ha. По предању, назив добија по личном имену – *Радош*, оснивача. Помиње се и под називом *Радошевце*. Повезује четири махале: *Брајшар, Сталово, Свирцак* и *Зумерову*. Претпоставља се да спада у стара српска села (очувани топоними Ара Шкаут – Србинова њива и Гури Шкиве – Српски гроб; до краја прве деценије XX в. постојало је старо српско црквиште). Год. 1921. броји 13 домова и 161 житеља. Ст. је албанско, стариначко ("поарбанашени" Срби средином XIX в.) и досељено 1878. год.

из Свирца (између Косовске Каменице и Медвеђе, данас два села под истим називом) и Топлице (мухацири). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има четвороразредну ОШ и др.

РИМАНИШТЕ (668 ст.), сточарско (21,09% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у изворишту Бесињске реке и Калуђерице, левих притока Лаба, између Суке (716 m), Зарца (773 m), Великог јарца (791 m), Римске калеје (793 m) и Мале Суке (807 m), 13 km СИ од Приштине. Површина атара износи 1.384 ha. Простире се у висинској зони 650–780 m. Обухвата седам махала: *Баљову, Љахову, Љугову, Муслијеву, Мустафову, Рецову* и *Сејдијеву*. Убраја се у млада насеља. Год. 1921. броји 47 домова и 317 житеља. Ст. је албанско, досељено почетком XIX в. из Албаније. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ и др. Већина мештана запослена је у Приштини, а пољопривредом се баве као допунском активношћу.

СИЋЕВО (403 ст.), сточарско (33,49% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (660–740 m) долинским странама (већи део на левој) Сићевачке (Брњичке) реке, леве притоке Лаба, и падинама Пруговца (1028 m), поред локалног пута Горња Брњица–Радошевац, 7,5 km СИ од Приштине. Површина атара износи 709 ha. Повезује две "мале": *Алитову (Доњу)* и *Сићево (Горњу)*. Спада у стара српска села временом расељена. У селу је очуван назив Љугу и Кишес (Црквени до) за долину где се налазила српска црква. Помиње се 1455. (58 српских кућа) и касније (1921. – 14 домова и 173 житеља итд.). У науци постоји мишљење да се старо српско ст. иселило (или из села Сићева код Клине) током сеобе Срба (1690) под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем у истоимено село у Сићевачкој клисури код Ниша. Ст. је албанско, досељено у XVIII в. из *Сићева* (општина Клина), по коме је овдашње село добило географско име, и 1878. из Топлице (мухацири). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има осморазредну ОШ и др. Већина мештана (радници "полутани" – дневни мигранти Приштине) пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

СЛИВОВО (502 ст.), сточарско-ратарско (24,49% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (700–860 m) десној долинској страни Клисуре, притоке Грачаничког језера, и падинама Кознице (1230 m), поред савременог пута Приштина–Гњилане (преко Грачанице), 22 km ЈИ од Приштине. Површина атара износи 710 ha. Дели се на четири махале: *Гајину, Мукату, Рапушину* и *Сливово*. Припада старим српским селима (очувани остаци раније српске цркве и др.). Са прво-

битних локација на Селишту (између *Слизова* и *Рапушине*) и Трски (или Стара кућа) премештено је на данашњу. Помиње се у Грачаничкој повељи 1314–1316. под именом *Слизова*, 1455. (14 српских домаћинстава), 1764. год. у катастиху дреничког манастира Девича, од XVIII в. као чифлик у коме се често мењала популација и касније (1921. – 28 домова и 161 житељ итд.). Ст. је албанско, досељено 1878. год. из Топлице и Јабланице (мухацири) и српско, стариначко (слави *Св. Николу*) и досељено (слави *Св. Јована Крститеља*, *Св. Николу* и др.) у XIX и почетком XX в., а има Рома и др. Једно је од ретких села у околини Приштине где су Срби и Роми одолели терору албанских екстремиста и опстали након доласка међународне мировне мисије УН 17. јуна 1999. год. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Водоснабдевање је индивидуално (извори, копани бунари и локални водоводи).

СОФАЛИЈА (484 ст.), приградско сточарско-ратарско (5,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у долини Велуше, с обе стране асфалтног пута ка Приштини, 2 km источно од Приштине. Површина атара износи 772 ha. Географско име добија по турској речи за узвишење. Просторно се развија у висинском појасу 640–740 m. Основана је у XIX в. као чифлик Јашарпаше Џинолија (или Џинића). Год. 1921, када се наводи под називом *Сафалија*, броји 10 домова и 75 житеља. Ст. је албанско, а било је и Срба (славе *Св. Николу*) који су се под притиском и терором албанских екстремиста иселили 17. јуна 1999, после доласка међународних мировних снага УН. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). Водом се снабдева преко локалних водовода, са извора и из копаних бунара. Већина мештана запослена је у Приштини, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

СУШИЦА (863 ст.), ратарско-сточарско (28,41% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (640–680 m) долиним странама Сушичког потока, десне притоке Јањевке, у подножју Сушичке чуке (874 m), 2 km јужно од пута Приштина–Ѓњилане (преко Грачанице), 10,5 km ЈИ од Приштине. Површина атара износи 994 ha. Повезује две махале: *Горњу* и *Доњу*. Кроз историју се помиње више пута: у Грачаничкој повељи 1314–1316, 1455. (30 српских домаћинстава), поменику манастира Св. Тројице код Муштуишта, који се води од 1465, катастиху дреничког манастира Девича 1778. и касније (1921. – 42 дома и 325 житеља итд.). Старо српско село временом је расељено, а данашње настаје крајем XVIII в. Јашар-паша Џиноли (или Џинић) срушио је стару православну цркву посвећену Св. Димитрију, а материјал је искористио за зидање

мостова на Ситници код Липљана и Враголије код Косовог Поља. Ст. је српско (слави *Митровдан*, *Св. Николу* и др.), досељено крајем XVIII в. из околине Дебра у Македонији, Сиринића (почетком XIX в.), Бадовца (средином XIX в.) и касније из других крајева, а има и Албанаца досељених крајем XVIII в. из Сиринића (старином из Арне у Албанији) и 1878. из Топлице (мухацири). Једно је од ретких села у околини Приштине где су Срби одолели терору албанских екстремиста и опстали након доласка међународне мировне мисије УН 17. јуна 1999. год. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,2 (1981). Водоснабдевање је колективно (јавни водовод и чесме са прикључком на јавни водовод) и индивидуално (локални водоводи и копани бунари). Има четвороразредну ОШ и др. Већина мештана запослена је у Приштини и Липљану, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ТЕНЕЖ ДО (275 ст.), ратарско-сточарско (28,12% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (570–620 m) левој долиној страни Лаба, десне притоке Ситнице, непосредно поред савременог пута и железничке пруге Ниш (Дољевац)–Прокупље–Куршумлија–Подујево–Приштина (Косово Поље), 15 km северно од Приштине. Површина атара износи 246 ha. Помиње се и под називом *Тенеж До*. Спада у стара насеља. Основан је на месту са значајним остацима раније насељености (локалитет Каљаја са налазима из VIII в. пре нове ере и VI в., културно добро од 1986). У селу се налазе рушевине старе православне цркве. Помиње се у турским пописима 1455. (24 српске куће) као *Трндол* и 1487. год. (11 кућа) под именом *Трнжидол*. Стариначко српско ст. временом је расељено. Год. 1921, када се наводи под називом *Тенеж До*, броји 20 домова и 117 житеља. Садашње ст. је албанско, досељено почетком XIX в. из Албаније. Срби, досељени после I светског рата, раселили су се током 70-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,1 (1981). Има четвороразредну ОШ и др. Већина мештана запослена је у Приштини, а пољопривредом се баве као допунском активношћу.

ТРУДНА (611 ст.), ратарско (22,38% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у западном подножју Чуке и Труднеса (761 m), поред магистралног пута и железничке пруге Ниш (Дољевац)–Прокупље–Куршумлија–Подујево–Приштина (Косово Поље), 7 km северно од Приштине. Површина атара износи 587 ha. Простире се у висинској зони 600–640 m. Убраја се у стара српска села (очувани топоними Пољачица, Језеро, Старо Труда, Прони Кишес – Црквени поток, и Ара Кишес – Црквена њива). Са првобитне локације у Старој Труди премештена је на садашњу. Помиње се

1455. (више од 40 српских домова). Српски староседелачки живаљ расељен је по насељавању Албанаца у XVIII в. Год. 1921. броји 34 дома и 266 житеља. Ст. је албанско, досељено у XVIII в. из скадарске Малесије и 1878. из Топлице (мухаџири), а било је и Срба (досељени 1922. из Топлице и александровачке Жупе) који су се раселили под притиском албанских екстремиста после доласка међународних мировних снага УН (17. јуна 1999). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Већина мештана (радници "полутани" – дневни мигранти) економску egzистенцију остварује у Приштини.

ЧАГЛАВИЦА (1.205 ст.), приградско ратарско-сточарско (16,31% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, између токова Приштевке и Грачанке, десних притока Ситнице, с обе стране (већи део на десној магистралног пута Приштина–Урошевац–Скопље, 5 km јужно од Приштине. Површина атара износи 1.173 ha. Назив води порекло од главне одлике топографског положаја – лоцирана на *главици*, брду. Простире се у висинском појасу 580–610 m. Обједињује три махале са родовским именима: *Сташићеву* (источно од потока Лабуре), *Лазићеву* и *Терзићеву* (западно од поменутог потока). Спада у стара расељена српска насеља (остаци гробља ранијег српског живља и сл.), па потом обновљена. У Грачаничкој повељи 1314–1316. наводи се временом ишчезло насеље *Крушевац*, које се налазило у долини потока Лабуре. Данашње насеље формирано је средином XVIII в. као чифлик на месту неког старог (највероватније наведеног) насеља у долини потока Лабуре, одакле је почетком XIX в. премештена на данашњу локацију. Помиње се више пута у Девичком катастиху од 1765. до 1772, а 1921, када се наводи под именом *Чагловица*, броји 56 домова и 348 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Стефана*, *Св. Јована Златоустог*, *Св. Јована Милостивог*, *Ђурђица*, *Св. Николу* и др.), досељено средином XVIII в. из околине Пећи, крајем XVIII в. из Подрима и почетком XIX в. из Горњег Неродимља и Гатља (Урошевац), а има Рома, Црногораца и Албанаца. Једно је од ретких села у околини Приштине где су Срби, Црногорци и Роми одолели терору албанских екстремиста и опстали након доласка међународне мировне мисије УН 17. јуна 1999. год. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,2. Водом се највећим делом снабдева преко јавног водовода и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, земљорадничку задругу, велики ресторан (пored поменутог друма) и др. Већина мештана запослена је у Приштини, а пољопривредом се баве као допунском активношћу.

ШАРБАН (893 ст.), сточарско (54,82% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (640–880 m) долин-

ским странама горњег тока Шарбанске реке (Трнавице), леве притоке Лаба, 13 km СИ од Приштине. Површина атара износи 1.299 ha. Повезује три махале: *Аљшову*, *Линакол* и *Столово*. Убраја се у стара расељена српска села временом насељена Албанцима. Помиње се 1348. год. у повељи цара Душана. У селу се до 1878. год. налазило старо српско црквиште. Ст. је албанско, досељено из Албаније почетком XIX в. и 1878. год. из Топлице (мухаџири). Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има осморазредну ОШ и др.

ШАШКОВАЦ (317 ст.), сточарско (11,35% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у подножју Сушичке чуке (874 m), 3 km јужно од пута Приштина–Гњилане (преко Грачанице), 13 km ЈИ од Приштине. Површина атара износи 234 ha. Назив потиче од средњовековних рудара *Саса*. Простире се у висинској зони 800–880 m. Убраја се у стара српска села временом расељена, па касније обновљена. Трагови старије насељености су многобројни: рударска окна на брду Гвозденику, остаци града *Валетина* из II–XIV в. (културно добро од 1966) и српске средњовековне цркве *Св. Петке* и *Ћелије Шашовачке* из XIV в. (културно добро од 1966). У историји је познато да су у поменутој цркви често боравили српски патријарси: Пајсије, који је 1624. даровао Четворојеванђеље, Гаврило 1649. и 1651, Максим 1678, Арсеније III 1686, митрополит кратовски Михаило 1649, владика нишки Лонгин 1651. и други. Неколико средњовековних књига из цркве сачувано је у ризници Пећке патријаршије, манастиру у Грачаници, манастиру *Св. Тројице* у Мушугутишту код Суве Реке и др. Село се помиње више пута кроз целокупни XVII в. и касније. У Ш. су живели Срби до 1870. год. (последња породица Ивићи исељена је у село Сливово). Данашње ст. је албанско, досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из северне Албаније. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1981. год. износи 0,1. Има петоразредну ОШ и др. Већина мештана запослена је у рудницама олово-цинкане руде "Кишница" и "Ајвалија" и предузећима у Лишлану и Приштини, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ПРОКУПЉЕ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Г	О	Г	О	Г	О	Г	О
1961.	1	106	22.8	77.2	14.0	5.6	554.4	265.8	32.3	53.2
1971.	1	106	35.1	64.9	12.0	0.1	610.6	305.8	34.9	59.7
1981.	1	106	45.5	54.5	8.6	-7.6	573.7	323.4	40.1	57.5
1991.	1	106	53.4	46.6	7.2	-10.0	524.7	364.4	42.1	54.8

АРБАНАШКА (105 ст.), сточарско-ратарско (93,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (580–640 m) долинским странама Арбанашке (Бејашничке) реке, десне притоке Топлице, и северним падинама Арбанашке планине (1009 m), 2 km јужно од локалног пута Крушевица–Смрдан, 28 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 1.146 ha. Спада у стара насеља. На дуговремену насељеност упућују остаци неколико православних црквишта лоцираних између садашње сеоске цркве и села Товрљана, за која се верује да представљају места где су се налазиле српске средњовековне цркве. Помиње се 1445, када броји 7 домаћинстава. Током турске окупације насељена је Албанцима, који су се 1878, после ослобођења од Турака, повукли са турском војском. У XIX и почетком XX в. има више житеља него данас (1890. – 146, 1900. – 157, 1921. – 298 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Александра Невског, Св. Стефана, Св. Аранђела* и др.; литије *Тројице*), досељено највећим делом након ослобођења од Турака из старе Рашке и околине Ужица. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 3,4 (1991). Стари православни храм посвећен Преображењу Господњем обновљен је најпре 1937, па потом 1968. год. Водом се већином снабдева преко јавног водовода (93,4% домаћинстава). Има МЗ. Аграрна производња је "сваштарска" и углавном за сопствене потребе.

БАБИН ПОТОК (686 ст.), приградско ратарско (27,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (240–280 m) странама периодичног Градског потока, леве притоке Топлице, поред локалног пута ка Прокупљу, 3,5 km источно од Прокупља. Површина атара износи 640 ha. Издуженог је облика (СЗ–ЈИ). У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља"). Помиње се 1878, када броји 131 житеља, и касније (1900. – 237, 1921. – 347 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Аранђела* и др.), досељено (јужноморавска и власинско-црногравска миграциона струја) након иселавања (1878), Албанаца (повукли се са турском војском), а има и Рома (2,9%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,6 (1991). Водом се снабдева преко сопствених водовода (48,8% домаћинстава), из копаних бунара (48,8%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 35 ученика), МЗ, Друштво за спорт рекреацију и физичко васпитање "Партизан" и др. Већина мештана за послена је у Прокупљу.

БАБОТИНАЦ (332 ст.), ратарско-сточарско (69% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (500–540 m) долинским странама Баботинске (Рељинске) реке, леве притоке Топлице, и падинама Јастрепца (1491 m), 13 km СЗ од Прокупља. Површина атара из-

носи 464 ha. Основан је на месту са значајним траговима раније насељености (рановизантијско утврђење Велико кале из VI в. са две базилике и малом крстионицом). У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља") насељен Черкезима, који су се 1878, после ослобођења од Турака, повукли са турском војском. Помиње се 1890. (156 житеља), 1900. (215 житеља) и касније. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Саву, Св. Јована Крститеља* и др.), досељено из околине Лесковца, са Власине и Конаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,8 (1991). Водом се углавном снабдева преко јавног водовода (90,5% домаћинстава). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 6 ученика), МЗ, привредни објекат "Воће-Јастребац" и др.

БАЈЧИНЦЕ (355 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (56,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (500–530 m) долинским странама Кординске (Балиновачке) реке, леве притоке Топлице, 11 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 456 ha. За време турске владавине насељено је Албанцима, који су се 1878, после ослобођења од Турака, повукли са турском војском. Крајем XIX и почетком XX в. бележи убрзан демографски развој (1878. – 109, 1900. – 287, 1921. – 398 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Николу* и др.; литије *Друга Тројица*), досељено (јужноморавска струја) 1878. год. и касније. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,9 (1991). Год. 1938, када је "обележена порта", започета је градња православног храма *Св. великомученика Георгија*, чији дан је и црквена слава. Водом се снабдева преко јавног водовода (87,2% домаћинстава), из копаних бунара (8,2%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 7 ученика), МЗ и ФК "Јастребац".

БАЛИНОВАЦ (267 ст.), ратарско-сточарско (37,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (380–400 m) левој долинској страни Балиновачке (Југбогдановачке) реке, леве притоке Топлице, и северним падинама Јасењака (463 m), 11,5 km северно од Прокупља. Површина атара износи 645 ha. Убраја се у стара насеља. Основан је на месту са остацима из доба Римљана. Под истим именом наводи су у турском попису 1453. год. У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља"). После ослобођења од Турака (1878) броји 59 житеља (1900. – 190, 1921. – 247 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Василија, Св. Јована Крститеља* и др.; литије *Тројице*), староседелачко и досељено из јужног подручја Јужног Поморавља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,2 (1991). Православна црква *Св. пророка Илије*, изграђена 1901, проглашена

је културним добром 1985. год. Водом се снабдева из копаних бунара (79,7% домаћинства), преко сопствених водовода (14,2%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 10 ученика) и МЗ.

БАЛЧАК (19 ст.), сточарско-ратарско (42,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (400–680 m) западним падинама Пасјаче (971 m), између Добротихке и Бучинске реке, десних притока Топлице, 6 km јужно од Прокупља. Површина атара износи 631 ha. Током турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878, после ослобођења од Турака, повукли са турском војском. Год. 1910. броји 140 житеља. Ст. је српско, досељено из Црне Горе (Катунска нахија, Морача и Братоножићи). Након II светског рата бележи стално смањење укупне популације (1953. – 193, 1961. – 160, 1971. – 133 житеља итд.). Житељи су се већином иселили у Београд и Прокупље. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,7 (1991). Водом се снабдева непосредно из реке (77,8% домаћинства) и копаних бунара (22,2%). Има споменик стрељаним партизанима и родољубима из Б. и околних села.

БАЦЕ (376 ст.), ратарско (49,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (320–360 m) долинским странама (већи део на десној) Бацке реке, леве притоке Топлице, с обе стране локалног пута Тмава (Куршумлија)–Плочник, 26,5 km западно од Прокупља. Површина атара износи 633 ha. Дели се на групе родовских кућа (*Ђурићи*, *Угљарци* и др.). Настало је на месту са значајним остацима старије насељености – откривени 1967. (добро очуване римске терме из III в. са озиданим кадама и великим холем за друштвени живот – културно добро од 1968). Током турске окупације плански је насељено Албанцима, који су се 1878, после ослобођења од Турака, повукли са турском војском. Првих деценија XX в. има више житеља него данас (1890. – 344, 1900. – 457, 1921. – 526 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Аранђела*, *Ђурђевдан*, *Св. Мину* и др.; литије *Спасовдан*), досељено са Космета, Копаоника, из Македоније, старе Србије и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,6 (1991). Православни храм посвећен *Св. Јоакиму и Ани*, чији дан је и црквена слава, подигнут је 1902–1904. год. Водом се снабдева из копаних бунара (55,6% домаћинства), преко сопствених водовода (31,4%), јавног водовода (11,3%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 7 ученика), МЗ, ФК "Милан Топлица" и др.

БЕЛА ВОДА (232 ст.), приградско ратарско (3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (280–340 m) десној долинској страни Топлице, поред ло-

калног пута ка Прокупљу, 3 km западно од Прокупља. Површина атара износи 305 ha. У селу су откривени остаци римског пута Прокупље–Б.В.–Бучинце–Добротих–Житни Поток. У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља"). Год. 1884. броји 27 житеља (1900. – 79, 1921. – 139 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Аранђела* и др.), досељено 1878. и касније са Копаоника, из Црне Горе, околине Црне Траве и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,6 (1991). Водом се већином снабдева преко јавног водовода (98,4% домаћинства). Има МЗ и др. Већина мештана економску егзистенцију остварује у Прокупљу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

БЕЛИ КАМЕН (21 ст.), сточарско-ратарско (33,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (930 m) ЈЗ падинама Бучинске главе (953 m), западног огранка Пасјаче (971 m), поред пута Прокупље–Житни Поток–Бојник, 14 km јужно од Прокупља. Површина атара износи 573 ha. Год. 1921. помиње се као заселак (18 домова и 71 житељ) у саставу Житнопоточке општине. Ст. је српско, досељено из Црне Горе, а има и Рома. После II светског рата бележи континуирано опадање броја житеља (1953. – 155, 1961. – 111, 1971. – 83 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2 (1991). Водом се снабдева преко јавног (сеоског) водовода. Има МЗ, стационар Дома здравља из Житног Потока и продавницу мешовите робе.

БЕЛОГОШ (110 ст.), ратарско-сточарско (78,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (380–420 m) долинским странама (већи део на левој) Белогошког потока (Булатовачке реке), леве притоке Топлице, 13 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 334 ha. Издуженог је облика (СЗ–ЈИ) са неколико мање-више паралелних низова сеоских кућа. Помиче се као мезра 1453. год. Почетком XX в. има већу демографску величину од данашње (1900. – 144 житеља, 1921. – 42 дома и 223 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ђорђа*, *Св. Тому* и др.), досељено из јужног подручја Јужног Поморавља, околине Сјенице, са Космета и Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 5,5 (1991). Водом се претежно снабдева преко јавног водовода (90,4% домаћинства). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 4 ученика) и МЗ.

БЕЛОЉИН (657 ст.), ратарско-сточарско (35,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (290–300 m) странама (већи део на десној) Драгушке реке, леве притоке Топлице, у зони раскрснице путева Куршумлија–Прокупље и Блаце–Б., поред железничке

пруге Куршумлија–Прокупље, 15 km западно од Прокупља. Површина атара износи 641 ha. Савремени физиономски развој остварује се дуж поменутих путева. У време турске владавине насељен је Србима и Албанцима. Албанци су се 1878. повукли са турском војском. Убрзан развој бележи почетком XX в. (1890. – 478, 1900. – 647, 1921. – 880 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Аранђела, Св. Врачеве, Петровдан, Св. Јована Крститеља* и др.; литије *Тројице*), досељено са Копаоника, Власине, из старе Рашке, околине Црне Траве, Лесковца, са Косова и Метохије, нарочито после 1960. и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,7 (1991). Водом се снабдева преко сопствених водовода (57,1% домаћинстава), из копаних бунара (28,8%), преко јавног водовода (4,6%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 30 ученика), МЗ, здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту, земљорадничку задругу, железничку станицу, више производних и услужних занатских радњи и др.

БЕРИЉЕ (788 ст.), приградско ратарско и воћарско (2,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (240–400 m) десној долиној страни Топлице, у подножју Пасјаче (971 m), с обе стране пута (већи део на десној) Прокупље–Житорађа, 4 km ЈИ од Прокупља. Површина атара износи 576 ha. Обједињује више група родовских кућа (*Митићи, Павловићи, Орљанчани* и др.). Формирано је на месту са значајним траговима предсловенске насељености (остаци римских терми и палате). Под именом *Берил* помиње се у турском попису 1453. год. У време турске владавине насељено је Албанцима, који су се 1878. повукли са турском војском. Кроз историју има различиту популациону величину (1890. – 277, 1900. – 409, 1921. – 548 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Петку, Св. Николу* и др.; литије *Трећа Тројица*), досељено после ослобођења од Турака (1878) из Црне Горе (1890. било је 96 досељеника), Херцеговине и са Копаоника, а има и православних Рома (славе *Ђурђевдан* и *Св. Аранђела*), познатих у локалној средини под називом Лингури, који живе у источном делу села и говоре румунским језиком (70 кућа). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). У Б. рођен *Ратко Павловић Ђићко*, народни херој. Водом се снабдева преко јавног водовода (50,7% домаћинстава), са неуређених извора (22,2%), из копаних бунара (6%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 66 ученика), споменик Ратку Павловићу Ђићку, МЗ и др. Већина мештана запослена је у Прокупљу, Нишу, Житорађи и Дољевцу.

БОГУЈЕВАЦ (23 ст.), сточарско (21,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (820–880 m) север-

ним падинама Радана (1376 m), у изворишту Пусте реке, леве притоке Јужне Мораве, 31 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 1.295 ha. По предању, географско име се различито тумачи: потиче од лепота и богатства: "као да *богови* овде живе"; и води порекло од имена средњовековног кнеза *Богомира*. Дели се на шест група родовских кућа: *Петровиће* (8 кућа), *Раниће* (2 куће), *Караџиће* (2 куће), *Вуковиће* (1 кућа), *Петрушиће* (1 кућа) и *Пантиновиће* (1 кућа). Спада у стара насеља. Трагови старина указују на дуговремено постојање села (остаци грађевине за коју се верује да је била средњовековна црква на локалитету Црквисте, старо гробље са пронађеним каменим крстовима и др.). Помиње се у турском попису 1453. (или село Богојевце код Лесковца, или село Богужевац код Куршумлије). Првобитно насеље временом је расељено. У време турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Данашње насеље основано је у периоду 1906–1910. год. Ст. је српско (слави *Св. Стефана* и др.; сеоска слава *недеља пре Спасовдана*), досељено почев од 1906. из Црне Горе и Херцеговине. Од 60-их год. XX в. бележи континуирано смањење демографске величине (1961. – 143, 1971. – 105 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 6 (1991). Водом се снабдева преко јавног водовода (54,4% домаћинстава) и више сопствених (гравитационих) водовода. Између I и II светског рата радила је четвороразредна ОШ. Значајне додатне приходе мештани остварују од сече и продаје огревног дрвета.

БРЕГОВИНА (101 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у висинској зони 520–580 m, 2 km јужно од пута Прокупље–Житни Поток–Бојник, 23 km јужно од Прокупља. Површина атара износи 598 ha. По предању, назив села потиче од кућа подигнутих на више *брежуљака, брегова*. Повезује три "мале": *Албанију, Горњу и Доњу Бреговину*. Припада старим насељима. Остаци старина су многобројни (рановизантијско утврђење на локалној траси античког пута од Прокупља ка Царичином граду, град из VI в. познат под именом *Бреговинско Кале* – по другим изворима *Дренград*, археолошко налазиште, насеље из римско-византијског периода – културно добро од 1950). Претпоставља се да је настала као физиономски део (махала) Житног Потока. Год. 1895. броји 150 житеља (1921. – 278 житеља). Ст. је српско, досељено после ослобођења од Турака (1878) углавном из околине Црне Траве и са Власине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 6,6 (1991). Водом се снабдева преко јавног водовода (89,1% домаћинстава), из копаних бунара и др. Има МЗ и др., а четвороразредна ОШ радила је између 1947. и 1952. год.

БРЕСНИК (34 ст.), ратарско (94,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (560–660 m) јужним падинама Голог брда (730 m), у изворишту Бресничког потока, леве притоке Бејашничке реке, 21 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 409 ha. У време турске владавине насељен је Србима и Албанцима. Албанци су се 1878. год. повукли са Турцима, а након тога насељавају се Срби. Кроз историју бележи променљиву насељеност и увек има више житеља него данас (1895. – 65, 1900. – 68, 1910. – 118, 1921. – 102, 1948. – 157 житеља итд.). Ст. је српско, углавном досељено из јужне Србије, Црне Горе и са Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 17 (1991). Водом се снабдева из копаних бунара (86,7% домаћинстава) и др.

БРЕСНИЧИЋ (337 ст.), ратарско-сточарско (27,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (290–320 m) долинским странама Здравинске (Концелске) реке, леве притоке Топлице, с обе стране (већи део на левој) магистралног пута и железничке пруге Ниш (Дољевац)–Прокупље–Куршумлија–Приштина (Косово Поље), 12 km западно од Прокупља. Површина атара износи 662 ha. Дели се на "мале" (*Косовци* и др.). У време турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Убрзан развој бележи после ослобођења од Турака, а нарочито у првој половини XX в. (1878. – 125, 1890. – 527, 1900. – 651, 1921. – 747 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Аранђела* и др.; литије *Друга Тројица*), досељено из околине Црне Траве, са Власине, Копаоника, Космета, нарочито после 1960, и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,9 (1991). Водом се већином снабдева из копаних бунара (58,1% домаћинстава) и преко гравитационих водовода (41,1%). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 16 ученика) и МЗ. Већина мештана економску egzистенцију остварује углавном у Прокупљу.

БУБЛИЦА (276 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (8,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (360–500 m) левој долинској страни Пусте реке, леве притоке Јужне Мораве, у подножју Радана (1376 m), с обе стране сеоског пута ка Житном Поток, 25 km јужно од Прокупља. Површина атара износи 1.341 ha. У атару богатом водом значајем се истичу *Брестовачко (Бубличко) језеро* и *извор* (култно место) "Слана вода" на обали Пусте реке, где се мештанке окупљају на *Велики петак*. Обједињује три "мале": *Власице*, *Колинце* и *Бугарце*. Убраја се у средњовековна насеља. Помиње се као село са српским живљем у књизи дубровачког трговца Михаила Лукаревића у XV в. Током турске окупације насељена је Албанцима (1858. – 50 албанских кућа), који су се 1878, после ослобођења од

Турака, повукли са турском војском. Год. 1890. броји 316 житеља (1900. – 454, 1921. – 719 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Јована Крститеља*, *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.; литије *Спасовдан*; *сабор Велика Госпојина*), досељено после 1878. год. са Власине (19 кућа), из Бугарске (19 кућа), Црне Горе (7 кућа) и других крајева, а има и Рома (5,8%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 6,7 (1991). Православна црква посвећена *Св. Николи* (зидана каменом), са дрвеним звоником, по предању, потиче "још од цара Душана". Водом се снабдева преко јавног водовода (78,8% домаћинстава), уличних чесми са водом из посебног извора (9%), из копаних бунара (5,3%) и др. Има МЗ, здравствену амбуланту, а четвороразредна ОШ (основана 1924) престала је са радом због недостатка ученика. Позната је по производњи шљиве и ракије.

БУКОЛОРАМ (15 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (93,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600–720 m) западним падинама Видојевице (1068 m), у изворишту Кречарског потока, десне притоке Бејашничке реке, 21 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 389 ha. Помиње се и под именом *Буколоран* (1921), а у неким новијим статистичким публикацијама и као *Букулорам* (1998). У турско доба насељен је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Од давнина спада у патуљаста села, а крајем XIX и током XX в. има више житеља него данас (1890. – 38, 1900. – 63, 1910. – 109, 1921. – 76 житеља итд.). Ст. је српско, досељено из Црне Горе, околине Сјенице и Ивањице. Индекс (i_s) демографског старења 1961. год. износи 0,3, а удео старог у укупној популацији 1991. год. 80%. Водом се снабдева већином преко јавног водовода (88,9% домаћинстава).

БУЛАТОВАЦ (190 ст.), ратарско-сточарско (45,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (310 m) СИ падинама Булатовачког брда (383 m) и долинским странама (већи део на десној) Булатовачке (Трнавске) реке, леве притоке Топлице, поред локалног пута Горња Речица–Доња Трнава, 7,5 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 392 ha. Повезује две одвојене физиономске целине: *Булатовац*, главни део села, и *Босанце*. У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља"). Кроз историју има различиту насељеност (1890. – 119, 1900. – 148, 1921. – 311 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.), досељено после ослобођења од Турака (1878) из старе Србије, Македоније, Црне Горе (Ђуровићи и Јовановићи), околине Црне Траве, Лесковца и са Космета. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,6 (1991). Православни храм *Св. апостола Петра и Павла* подигнут је 1902. (освећен

1906). Водом се снабдева преко јавног (61,7% домаћинства) и сопствених водовода (11,7%), из копаних бунара (25%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 30 ученика) и МЗ.

БУЧИНЦЕ (25 ст.), ратарско-сточарско (32% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600–930 m) левој долиној страни Бучинске (Растовничке) реке, десне притоке Топлице, и западним падинама Пасјаче (971 m), у северном подножју њеног огранка Бучинске главе (953 m), 8 km јужно од Прокупља. Површина атара износи 706 ha. У утару су пронађени трагови римског пута Прокупље–Бела Вода–Б.–Добротић–Житни Поток. Претпоставља се да претечу данашњег насеља чини мезра *Бучиновче*, која се помиње у турском попису 1453. год. У време турске владавине насељено је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Крајем XIX и у првој половини XX в. има знатно већу насељеност од данашње (1884. – 33, 1890. – 92, 1900. – 106, 1921. – 135, 1948. – 254 житеља итд.). Ст. је српско, досељено после ослобођења од Турака (1878) из Црне Горе (Бјелопавлићи и Васојевићи). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 13 (1991). Водом се снабдева са уређених извора. Има МЗ.

ВЕЛИКА ПЛАНА (847 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (59,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (460–640 m) долиним странама Бачанске и Барачке реке, саставнице Планске реке, леве притоке Топлице, и јужним падинама Јастрепча (1491 m), с обе стране локалног пута ка Прокупљу (макадамски изграђен 1900, а асфалтни 1968), 18 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 3.215 ha. Повезује седам "мала": *Борјанску реку*, *Буковик*, *Средину*, *Бићане*, *Бачане*, *Богићеве* и *Јаковљевиће*. Припада старим насељима. Претпоставља се да једно од два села: *Средња Плана* и *Горња Плана*, која се наводе у турском попису 1453. представља претечу данашњег насеља. У време турске владавине насељена је Албанцима и Черкезима који су се 1878. поселе ослобођења од Турака, повукли са турском војском. Кроз историју има знатну демографску величину (1890. – 1.211, 1900. – 1.408, 1921. – 1.827 житеља итд.), а после II светског рата бележи стално и значајно смањење укупне популације (1953. – 2.155, 1961. – 2.004, 1971. – 1.586 житеља итд.). Од 1878. до 1967. год. центар је истоимене општине. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Аранђела*, *Св. Петку*, *Св. Тому* и др.; литије *Друга Тројица*), досељено после 1880. из Црне Горе, старе Србије, Македоније и околине Сјенице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 3,7 (1991). Православни храм *Св. оца Николаја* (црквена слава *Пренос моштију св. Николе*), на чијем северном

зиду је постављена спомен-плоча погинулим учесницима ратова 1912–1918, саграђен је 1890. (обновљен 1982). Водом се углавном снабдева преко јавног водовода (94,5% домаћинства). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1882/83; 2000/2001. – 55 ученика), библиотеку (1968), МЗ, здравствену амбуланту (1936), ветеринарски пункт, Земљорадничку задругу "Јастребац" (основана 1934), више производних и услужних занатских радњи и др.

ВИДОВАЧА (41 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (39% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (680–980 m) источним падинама Видојевице (1068 m), у изворишту Добротићке (Растовничке) реке, десне притоке Топлице, с обе стране пута Прокупље–Житни Поток–Бојник, 12 km јужно од Прокупља. Припада К.О. Добротић (1.191 ha). Дели се на групе сродничких кућа (*Копришце*, *Благојевићи* и др.). Ст. је српско, досељено из Црне Горе и Метохије (околина Пећи). После II светског рата бележи стално смањење укупне популације (1953. – 382, 1961. – 316, 1971. – 143 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 5,3 (1991). Водом се снабдева из копаних бунара (47,3% домаћинства), преко сопствених водовода (26,3%) и јавног водовода. Има МЗ.

ВИЧА (104 ст.), ратарско-сточарско (63,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (290–380 m) десној долиној страни Топлице, леве притоке Јужне Мораве, у подножју Великог брда (456 m), 20 km западно од Прокупља. Површина атара износи 372 ha. Спада у стара насеља основана на месту са траговима предсловенске насељености (остаци каптаже минералне воде, која се и данас се експлоатише, из неолита). Помиње се у турском попису 1455. (35 кућа). Кроз историју углавном има већу насељеност од данашње (1884. – 49, 1890. – 157, 1900. – 202, 1921. – 244 житеља итд.). У време турске владавине је "агалук" ("спасијска земља") плански насељен од турске власти Черкезима, који су се 1878. год. повукли са турском војском. Ст. је српско (слави *Св. Александра Невског*, *Св. Стефана*, *Ђурђевдан* и др.; литије *Бели четвртак*), досељено после ослобођења од Турака (1878) из старе Рашке, Црне Горе и јужног подручја Јужног Поморавља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,8 (1991). У селу се налазе две православне цркве: *Св. Тројице* подигнута 1894. и *Благе Маре* (изграђена после II светског рата), чији дан је и црквена слава. Водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 57,5% домаћинства, копани бунари – 37,5% и др.).

ВЛАСОВО (137 ст.), сточарско-ратарско (87,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између

Арбанашке планине (1009 m), Радана (1376 m), Кокановићког потока и Власовске реке, десних притока Проломске реке, 31 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 3.083 ha (К.О. Власово 2.485 ha и К.О. Власа 598 ha). Простире се у висинском појасу 800–1060 m. Обједињује пет физиономских делова: *Власово*, *Бачије*, *Бубањ*, *Кокановиће* и *Малу Власу* (*Власу*). Убраја се у стара насеља. Формирано је на месту где је пролазио значајни римски пут Прокупље–Доброћин–В.–Ђаке–Иван Кула–Трпеза–Васиљевац–Подужево. У селу се налазе рушевине две православне цркве, за које се претпоставља да потичу из времена Немањића, од којих је једна посвећена Св. апостолима Петру и Павлу. Помиње се у турском попису 1455. (18 кућа). После ослобођења од Турака (1878) наводи се као "напуштено" ("пусто") село, а крајем XIX и почетком XX в. углавном има више житеља него данас (1890. – 84, 1895. – 100, 1900. – 124, 1921. – 257 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Јелесеја*, *Св. Стефана*, *Ђурђевдан* и др.), досељено после 1878. из Црне Горе, околине Сјенице и Новог Пазара. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 3,3 (1991). Водом се већином снабдева преко јавног водовода (84,1% домаћинства). Има МЗ.

ВОДИЦЕ (239 ст.), приградско ратарско-сточарско (26,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долињској страни Водичке реке, десне притоке Топлице, у подножју Видојевице (1068 m), поред пута Прокупље–Житни Поток–Бојник, 2,5 km јужно од Прокупља. Површина атара износи 847 ha. Простире се у висинском појасу 360–420 m. Под именом *Горње Водице* помињу се у турском попису 1453. год. У време турске владавине су "агалук" ("спахијска земља"). Крајем XIX и у првој половини XX в. бележе убрзан развој (1878. – 67, 1890. – 84, 1895. – 100, 1900. – 124, 1921. – 248 житеља итд.), а од краја 50-их год. XX в. смањење укупне популације због иселавања (1953. – 409, 1951. – 379 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Врачеве*; литије *Марковдан*), досељено после 1878. год. са Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,2 (1991). Православни храм посвећен Св. апостолу и јеванђелисти Марку у изградњи је на месту истоимене старе капеле. Водом се углавном снабдевају преко јавног водовода (96% домаћинства). Имају четвороразредну ОШ (2000/2001. – 4 ученика) и МЗ. Већина мештана запослена је у Прокупљу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ГЛАСОВИК (242 ст.), ратарско-сточарско (51,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (520–580 m) долињским странама Гласовичке реке, леве притоке Златне реке, поред пута Прокупље–Житни

Поток–Бојник, 17 km јужно од Прокупља. Површина атара износи 1.473 ha. Повезује осам "мала": *Село* (*Гласовик*), *Гаџину*, *Пчињане*, *Миљковце*, *Средњи рид*, *Бајинце*, *Ново село* и *Шумљане*. Убраја се у стара насеља. Трагови предсловенске насељености су многобројни (остаци римског рудника магнетита, остаци римског или рановизантијског Гласовичког калета грађеног за време Јустинијана I или нешто касније у VI и VII в., локалитет Црквиште, за који се верује да се ту налазила црква, па потом у турско доба текија и сл.). Помиње се под истим именом 1453, 1516. (33 домаћинства), 1536. (45 домаћинства) и касније (1878. – 201, 1890. – 240, 1900. – 357, 1921. – 683 житеља итд.). У време турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Ст. је српско (слави *Св. Јована Крститеља*, *Св. Николу*, *Св. Аранђела* и др.), досељено из Црне Горе, околине Сјенице, Пчиње, са Власине, и других крајева, а има и Рома (5,8%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 4,3 (1991). Водом се већином снабдева преко сеоског водовода изграђеног 1976. (90% домаћинства), сопствених водовода (8%) и др. Има МЗ, продавницу мешовите робе (ради – "с мени, па на уштап" у згради некадашње ОШ) и др.

ГОЈИНОВАЦ (79 ст.), ратарско-сточарско (30,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (290 m) десној долињској страни Топлице, леве притоке Јужне Мораве, с обе стране локалног пута ка Прокупљу и Вичи, 13 km западно од Прокупља. Површина атара износи 180 ha. Издуженог (друмског) је облика у упоредничком правцу. У време турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Крајем XIX и нарочито у првој половини XX в. бележи већу насељеност од данашње (1878. – 77, 1890. – 129, 1895. – 119, 1900. – 134, 1910. – 169, 1921. – 181, 1953. – 215, 1961. – 138 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Јована Крститеља* и др.; литије *Тројице*), досељено из јужног подручја Јужног Поморавља, са Космета и Копаоника. Почетком 2001. год. имао је 17 стално настањених ("отворених") кућа. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 1,2 (1961) до 2,3 (1991). Православни храм посвећен Св. апостолима Петру и Павлу, чији дан је црквена слава и *сабор* (одржавао се ранијих год.), освештен је 1901. год. Водом се снабдева преко сопствених водовода (52% домаћинства), из копаних бунара (36%) и др. Многи мештани запослени су у Прокупљу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ГОРЊА БЕЈАШНИЦА (65 ст.), ратарско и воћарско (47,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (320–500 m) долињским странама Бејашничке реке, десне притоке Топлице, између Прла (598 m) и Вели-

ког брда (721 m), с обе стране локалног пута Крушевица–Смрдан, 15 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 1.068 ha. Подељена је на више група родовских кућа (*Тошићи, Костићи, Стеванићи, Спасовићи, Манојловићи* и др.). Претпоставља се да првобитно чини једно насеље – *Бјешаницу*, са сада посебним селом Доњом Бејашницом. У време турске владавине насељена је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Почетком XX в. има знатно више житеља него данас (1900. – 186, 1910. – 281, 1921. – 290 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована Крститеља* и др.), досељено из Црне Горе, околине Ивањице и са Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 5,5 (1991). Водом се снабдева из копаних бунара (76,9% домаћинстава), са неуређених извора (7,7%) и др. Има МЗ.

ГОРЊА БРЕСНИЦА (201 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (57,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (550–700 m) долинским странама (већи део на левој) Бресничке (Здравинске) реке, леве притоке Топлице, у подножју Јастрепца (1491 m), с обе стране локалног пута ка Великој Плани и Прокупљу, 21 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 2.287 ha. Повезује два физиономска дела: *Горњу Бресницу* и *Рашевац*. Спада у стара насеља. Претпоставља се да у време оснивања чини једно насеље – *Бресницу*, са данас самосталним селом Доњом Бресницом. Од краја XIX до 60-их год. XX в. бележи стално повећање насељености (1878. – 113, 1890. – 212, 1900. – 310, 1921. – 360, 1953. – 424, 1961. – 368 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Јована Крститеља, Св. Николу, Св. Јована Милостивог* и др.), староседелачко (посрбљени Власи) и досељено из старе Србије и Македоније. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2 (1991). Стара православна црквица посвећена *Огњеној Марији*, чији дан је и црквена слава, обновљена је почетком 90-их год. XX в. Водом се већином снабдева преко сеоског (90% домаћинстава) и сопствених водовода (8,7%). Има МЗ.

ГОРЊА КОЊУША (99 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (43,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (380–400 m) левој долинској страни периодичног Лукиног потока, десне притоке Топлице, у подножју Велике Луке (331 m), с обе стране локалног пута ка Доњој Коњуши и Белољину, 19 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 517 ha. Убраја се у стара насеља. Претпоставља се да село *Коњуша* (помиње се у турском попису 1453) представља претечу данашње Г. и Доње Коњуше. У време турске владавине насељена је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Након ослобођења од Турака (1878) броји 36 житеља, а масовније насељавање почиње после

1880. (1890. – 184, 1900. – 242, 1921. – 382 житеља итд.). Ст. је српско, досељено из Црне Горе, старе Рашке, околине Ужица и са Космета. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 3,3 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (копани бунари – 70,7% домаћинстава, и сопствени водоводи – 29,3%). Има МЗ "Милка Протић Лина".

ГОРЊА РЕЧИЦА (210 ст.), ратарско-сточарско (49% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на долинским странама Речичке (Булатовачке) реке, леве притоке Топлице, у подножју Јастрепца (1491 m), с обе стране пута ка Доњој Трнави, 14,5 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 1.955 ha. Простире се у висинској зони 420–480 m. Линијског је облика (уз водоток и пут) меридијанског правца простирања. Спада у стара села. Под истим именом помиње се у турском попису 1453. год. У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља"). Кроз историју бележи променљиву насељеност (1878. – 142, 1890. – 184, 1900. – 218, 1921. – 250, 1953. – 468, 1961. – 431 житељ итд.). Интензивније досељавање обављено је 1880. год. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Алимпија Столпника, Св. Врачеве* и др.), староседелачко и досељено из јужног подручја Јужног Поморавља, са Косова и Метохије и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,7 (1991). У селу се налазе две капеле: Св. Петке (1935) и Покрова Пресвете Богородице. Водом се углавном снабдева преко јавног водовода (94,3% домаћинстава). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 4 ученика) и МЗ.

ГОРЊА СТРАЖАВА (969 ст.), приградско ратарско (33,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (340 m) долинским странама (већи део на левој) Стражавске реке, леве притоке Топлице, између Дрењака (421 m) и Вршника (449 m), с обе стране локалног пута Прокупље–Клисурица–Рибарска Бања (између Великог, 1491 m, и Малог Јастрепца, 1146 m), 3 km северно од Прокупља. Површина атара износи 859 ha. Спада у стара насеља. У селу се налази археолошко налазиште из гвозденог доба. Претпоставља се да у време настанка чини једно насеље – *Стражаву*, са сада посебним селом Доњом Стражавом. Кроз историју има променљиву насељеност (1878. – 183, 1890. – 265, 1900. – 313, 1910. – 415, 1948. – 905 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Николу, Св. Петку, Митровдан* и др.), староседелачко. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,7 (1991). Водом се снабдева преко јавног (86,2% домаћинстава) и сопствених водовода (4,9%), из копаних бунара (8,1%) и др. Има ФК "Стражава". Многи мештани запослени су у Прокупљу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ГОРЊА ТОПОНИЦА (91 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (48,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (300–320 m) обалама (већи део на левој) Бејашничке реке, десне притоке Топлице, у подножју Плоче (561 m), огранка Видојевице (1068 m), с обе стране локалног пута Крушевица–Смрдан, 10,5 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 416 ha. Претпоставља се да средњовековно село *Тополница* (помиње се у књизи дубровачког трговца Михаила Лукаревића из 30-их год. XV в. и турском попису 1453) представља претечу садашњих насеља Г. и Доње Топонице. У време турске владавине насељена је Србима и Албанцима (повукли се са Турцима 1878). После ослобођења од Турака (1878), када представља посебно насеље, броји 53 житеља (1890. – 147, 1910. – 278 житеља итд.). Ст. је српско, староседелачко и досељено из Бугарске, Црне Горе, јужног подручја Јужног Поморавља и са Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 12,4 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 90,9% домаћинстава, и копани бунари – 9,1%).

ГОРЊА ТРНАВА (445 ст.), ратарско-сточарско (45,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (320–370 m) странама Рељинске (Трнавске) реке, леве притоке Топлице, 8 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 538 ha. Неправилног је округластог облика са физиономским израштајима дуж прилазних сеоских путева. Под истим именом помиње се 1453. год. у турском попису. У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља"). Након ослобођења од Турака (1878) до средине 50-их год. XX в. бележи пораст, а потом смањење укупне популације (1878. – 90, 1890. – 284, 1900. – 395, 1921. – 410, 1953. – 841 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела*, *Св. Петку*, *Св. Николу* и др.), староседелачко и досељено из јужног дела ЈИ Србије, Македоније, са Космета и Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,7 (1991). Православна капела посвећена *Св. Стефану* саграђена је 1985. год. Водом се већином снабдева преко јавног водовода (97,8% домаћинстава). Има МЗ и Друштво за телесно васпитање и рекреацију "Партизан".

ГОРЊЕ КОРДИНЦЕ (290 ст.), ратарско (53,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (460 m) странама Кординске (Балиновачке) реке, леве притоке Топлице, поред локалног пута Прокупље–Клисурица–Рибарска Бања (између Великог, 1491 m, и Малог Јастрепца, 1146 m), 9 km северно од Прокупља. Површина атара износи 416 ha. Претпоставља се да у време оснивања чини једно насеље – *Кординце*, са сада посебним селом Доње Кординце. У време турске окупације насељено је Албанцима, који су се 1878, после

ослобођења од Турака, повукли са турском војском. Кроз историју има променљиву насељеност (1878. – 52, 1890. – 118, 1895. – 144, 1900. – 143, 1921. – 204, 1961. – 459 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела*, *Св. Николу*, *Митровдан*, *Св. Петку*, *Св. Јована Крститеља*, *Св. Алимпија Столника* и др.), досељено после 1878. год. из околине Лесковца, са Владине и Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,2 (1991). Православна капела *Св. Врачева* је у изградњи. Водоснабдевање је индивидуално (копани бунари – 63,5% домаћинстава, сопствени водоводи – 34,4% и др.). Има МЗ.

ГОРЊИ СТАТОВАЦ (61 ст.), сточарско-ратарско (91,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у висинској зони 560–600 m, између Сеничке и Статовачке реке, саставнице Ранкове реке, леве притоке Пусте реке, на падинама Радана (1376 m), 30 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 1.089 ha. Спада у млада села. Првобитно представља једно насеље – *Статови* (у време турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима), које се помиње 1921. (262 дома и 1.212 житеља), од кога су временом настала три данас посебна села: Г., Доњи и Средњи Статовац (у народу се сматрају махалама *Статовца*). Најпре су крајем XIX в., после ослобођења од Турака, основани Доњи и Средњи Статовац, па почетком XX в. и Г.С. (у народу *Сјенички Статовац*). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела*, *Ђурђевдан*, *Св. Кирика* и *Јулиту* и др.), досељено у време формирања села из околине Сјенице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 21 (1991). Водом се углавном снабдева преко сеоског водовода (93,3% домаћинстава) – каптирани извори *Пауновци*, *Дубока долина* и *Код Вуковића*.

ГРАБОВАЦ (34 ст.), сточарско и воћарско (79,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, између Главице (632 m), Грабовачког (644 m) и Голог брда (730 m), поред сеоског пута ка Доњој Коњуши и Бреснику, 19,5 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 249 ha. Просторно се развија у висинској зони 580–640 m. Кроз историју има променљиву насељеност, а после II светског рата депопулационе одлике (1884. – 31, 1890. – 62, 1900. – 110, 1910. – 150, 1921. – 152, 1948. – 179 житеља итд.). Ст. је српско, досељено из старе Рашке, са Копаоника и Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,9 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (копани бунари – 66,7% домаћинстава, сопствени водоводи – 25% и др.).

ГУБЕТИН (235 ст.), ратарско-сточарско (22,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (280–

420 m) десној долиној страни Топлице и странама њене притоке Губетинске реке, у северном подножју Видојевице (1068 m), с обе стране локалног пута ка Прокупљу, 6 km западно од Прокупља. Површина атара износи 766 ha. Спада у стара насеља. Под истим називом наводи се у турском попису 1453. год. Кроз историју има променљиву насељеност (1884. – 109, 1890. – 173, 1900. – 209, 1921. – 347 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Петку, Св. Николу, Св. Аранђела* и др.), досељено из околине Ужица и Сјенице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,9 (1991). Православна црква посвећена *Св. Петки*, чији дан је и црквена слава, сазидаана је 1890. (по предању, изграђена је на месту српске цркве која је постојала пре Косовске битке). Водом се снабдева преко сеоских водовода. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 7 ученика) и МЗ.

ДОБРОТИЋ (61 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (3,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (500–620 m) долиним странама Добротичке (Растовничке) реке, десне притоке Топлице, између Видојевице (1068 m) и Пасјаче (971 m), с обе стране асфалтног пута Прокупље–Житни Поток–Бојник, 6,5 km јужно од Прокупља. Површина атара износи 1.191 ha. Дели се на махале (*Селиште* и др.). Припада старим насељима. Настао је на месту где је пролазио важан римски пут Прокупље–Д.–Власово–Ћаке–Иван Кула–Трпеза–Васиљевац–Подужево. Помиње се у турском попису 1453. год. У време турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. год. повукли са Турцима. Крајем XIX и почетком XX в. има више ст. него данас, а од 60-их год. депопулационе одлике (1890. – 75, 1910. – 311, 1921. – 142, 1961. – 179, 1971. – 117 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан* и др.), досељено из старе Србије, Македоније, Црне Горе и околине Сјенице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,1 (1991). Водом се снабдева преко јавног (92,6% домаћинства) и сопствених водовода (7,4%). Има МЗ. Већина мештана запослена је у Прокупљу.

ДОЊА БЕЈАШНИЦА (33 ст.), ратарско (90,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (320 m) левој долиној страни Бејашничке реке, десне притоке Топлице, и западним падинама Велике косе (459 m), с обе стране локалног пута Крушевица–Смрдан, 13 km ЈВ од Прокупља. Површина атара износи 439 ha. Претпоставља се да првобитно чини једно насеље – *Бејашницу*, са данас посебним селом Горњом Бејашницом. Током турске владавине у селу живе Срби и Албанци, од којих су се други 1878. повукли са Турцима. У првим деценијама XX в. има знатну насељеност (1900. – 102, 1910. – 102, 1910. – 113, 1921. –

121 житељ), а од 60-их год. бележи континуирано смањење укупне популације (1961. – 134, 1971. – 69, 1981. – 59 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Св. Николу* и др.), досељено из Црне Горе, околине Ивањице и Сјенице. Почетком 2001. год. имала је 10 стално настањених ("отворених") кућа. Индекс (i_s) демографског старења 1961. износи 0,2, а удео старог у укупној популацији 1991. год. 78,8%. Водом се снабдева преко јавног водовода.

ДОЊА БРЕСНИЦА (245 ст.), ратарско-сточарско (48,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (520–540 m) долиним странама (већи део на десној) Бресничке (Здравинске) реке, леве притоке Топлице, у подножју Јастрепца (1491 m), 22 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 639 ha. Убраја се у стара српска насеља. Претпоставља се да у време формирања чини једно насеље – *Бресницу*, са данас самосталним селом Горњом Бресницом. Помиње се у турском попису 1453. (40 кућа) и касније (1878. – 254, 1890. – 351, 1895. – 507, 1900. – 410, 1921. – 764 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Врачеве, Св. Петку, Ђурђиц* и др.), већином досељено из старе Србије, старе Рашке, Македоније, јужног подручја Јужног Поморавља и са Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 3,6 (1991). Водом се највећим делом снабдева преко јавног водовода (97% домаћинства). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 8 ученика), МЗ, ветеринарски пункт, привредни објекат "Ајдановац" и др.

ДОЊА КОЊУША (331 ст.), ратарско-сточарско (17,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (280–360 m) обалама (главни део на левој) Топлице, леве притоке Јужне Мораве, поред железничке пруге Куршумлија–Прокупље, 14 km западно од Прокупља. Површина атара износи 559 ha. Обједињује више група сродничких кућа (*Пећанци, Каличани, Поповићи* и др.). Убраја се у стара насеља. Претпоставља се да село *Коњуша* (помиње се у турском попису 1453) представља претечу данашње Д. и Горње Коњуше. У време турске владавине насељена је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Крајем XIX и почетком XX в. има знатно већу насељеност од данашње (1890. – 583, 1900. – 674, 1910. – 739, 1921. – 764 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Николу, Ђурђиц, Св. Алимпија Стољника* и др.; литије *Тројице*), досељено из јужног подручја Јужног Поморавља, старе Рашке и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2 (1991). Водом се снабдева преко сопствених водовода (36,2% домаћинства), из копаних бунара (29,9%), преко јавног водовода (19,7%), са уређених извора (11,8%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. –

16 ученика) и МЗ. Већина мештана економску егзистенцију остварује у Прокупљу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ДОЊА РЕЧИЦА (491 ст.), ратарско-сточарско (47,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (360–380 m) долинским странама Речичке (Булатовачке) реке, леве притоке Топлице, у подножју Јастрепца (1491 m), с обе стране локалног пута ка Горњој Речици и Доњој Трнави, 11 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 1.162 ha. Дели се на групе родовских кућа (*Луковци* и др.). Припада старим селима. Под истим именом помиње се у турском попису 1453. год. У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља"). Након ослобођења од Турака до 60-их год. XX в. бележи стално повећање укупне популације (1878. – 182, 1890. – 311, 1900. – 446, 1961. – 820, 1971. – 699 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Алимтија Столпника, Св. Николу, Св. Врачеве* и др.), досељено углавном 1880. год. из околине Лесковца, Црне Траве и са Власине и касније (Копаноник, стара Рашка и Космет). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,7 (1991). Православни храм Рођења Пресвете Богородице изграђен је 1932. на темељима цркве из 1904. год. Водом се углавном снабдева преко јавног водовода (96,1% домаћинстава). Има осморазредну ОШ (2000/2001. – 113 ученика), бисту Хранислава Динића Новака, МЗ, здравствену амбуланту, ветеринарски пункт, две земљорадничке задруге – "Хранислав Динић Новак" и "Речица", ФК "Новак" и др.

ДОЊА СТРАЖАВА (549 ст.), приградско ратарско-сточарско (7,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (300–320 m) долинским странама Стражавске реке, леве притоке Топлице, између Дрењака (421 m) и Вршника (449 m), с обе стране локалног пута Прокупље–Крушевица–Рибарска Бања (између Великог, 1491 m, и Малог Јастрепца, 1146 m), 2 km северно од Прокупља. Површина атара износи 321 ha. Савремени физиономски развој остварује се дуж пута ка Прокупљу. Претпоставља се да у време оснивања чини једно насеље – *Стражаву*, са сада посебним селом Доњом Стражавом. У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља"). После ослобођења од Турака (1878) бележи скоро стални пораст укупне популације (1878. – 61, 1890. – 153, 1910. – 186, 1921. – 175, 1948. – 279 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Младенце, Св. Николу, Св. Аранђела* и др.), већином досељено из Црне Горе, јужног подручја Јужног Поморавља, са Копаноника и Космета. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1991). Стари православни храм *Св. Романа*, чији дан је и црквена слава, реновиран је почетком 90-их год. XX в. Во-

дом се углавном снабдева преко јавног водовода (58,4% домаћинстава), сопствених водовода (16,8%), и из копаних бунара (10,7%). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 60 ученика), МЗ, Друштво за физичку културу "22. фебруар" и др. Већина мештана запослена је у Прокупљу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ДОЊА ТОПОНИЦА (390 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (26,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (270–340 m) десној обали Топлице и странама њене притоке Бејашничке реке, у подножју Видојевице (1068 m), с обе стране локалног пута ка Прокупљу, 8 km западно од Прокупља. Површина атара износи 619 ha. Повезује две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Од старина пронађени су остаци из гвозденог доба. Претпоставља се да средњовековно село *Тополница* (помиње се у књизи дубровачког трговца Михаила Лукаревића 30-их год. XV в. и турском попису 1453) представља претечу садашњих насеља Д. и Горње Топонице. У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља"). Након ослобођења од Турака, када представља посебно насеље, до 60-их год. XX в. бележи пораст укупне популације, а потом смањење (1878. – 191, 1890. – 308, 1910. – 617, 1921. – 620, 1948. – 726 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Луку, Св. Николу, Св. Петку, Св. Трифуна* и др.), досељено из пограничног дела наше земље ка Бугарској, Македоније, Црне Горе, околине Сјенице и са Космета. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,7 (1991). Водом се снабдева преко јавног (89% домаћинстава) и сопствених водовода (8,6%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 13 ученика) и МЗ. Већина житеља запослена је у Прокупљу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

ДОЊА ТРНАВА (1.699 ст.), приградско ратарско-сточарско (39,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на обалама (већи део на десној) Трнавске реке, леве притоке Топлице, с обе стране локалног пута ка Горњој Речици, 5 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 1.352 ha. Простире се у висинској зони 280–320 m. Обједињује две физиономске целине: *Доњу Трnavу*, главни део насеља, и заселак *Бумбурек*. Претпоставља се да припада старим насељима, јер се Горња Трнава помиње у турском попису 1453, када вероватно постоји и Д.Т. У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља") насељен Черкезима, који су се 1878. повукли са Турцима. Кроз историју бележи променљиву насељеност (1878. – 320, 1890. – 471, 1910. – 779 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Николу, Св. Петку, Св. Луку* и др.; литије *Тројице*), већином досељено из јужног подручја Јужног Поморавља, Македоније, са Космета и Копанони-

ка. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,7 (1991). Православна капела Св. Петке налази се у засеку Бумбурек. Водом се снабдева преко јавног (71,2% домаћинства) и сопствених водовода (14,6%), из копаних бунара (7,1%) и др. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 67 ученика), МЗ, КУД "Милован Марковић Угљеша", Друштво за телесно васпитање "Партизан", расадник и др. Већи број мештана запослен је у Прокупљу.

ДОЊЕ КОРДИНЦЕ (267 ст.), ратарско (40,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (420 m) странама Кординске (Балиновачке) реке (лева притока Топлице) и њене леве притоке Петровачке реке, 9,5 km северно од Прокупља. Површина атара износи 238 ha. Обједињује две главне физиономске целине: *Село (Доње Кординце)*, главни део насеља на обалама (већи део на левој) Кординске реке, и издвојени заселак *Дубраву*, источно од главног дела села на левој страни Петровачке реке. Претпоставља се да у време оснивања чини једно насеље – *Кординце*, са сада посебним селом Горње Кординце. У време турске владавине насељено је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Кроз историју има променљиву насељеност (1878. – 68, 1890. – 89, 1900. – 109, 1921. – 200, 1953. – 381 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Аранђела, Митровдан, Св. Јована Крститеља* и др.; литије *Бела среда*), досељено из старе Србије и Македоније. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,9 (1991). Православна капела Св. Пантелејмона је у изградњи. Водоснабдевање је индивидуално (копани бунари – 66,2% домаћинства, сопствени водоводи – 26,8% и др.). Има четвороразредну ОШ, МЗ и ФК "Младост".

ДОЊИ СТАТОВАЦ (116 ст.), сточарско и воћарско (24,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (560–740 m) десној долиној страни Ранкове реке, леве притоке Пусте реке, у подножју Радана (1376 m), 27 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 955 ha. Убраја се у млада села. Првобитно представља једно насеље – *Статовац* (у време турске владавине насељен Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима), које се помиње 1921. (262 дома и 1.212 житеља), од кога су временом настала три данас посебна села: Д., Средњи и Горњи Статовац (у народу се сматрају махалама *Статовац*). Најпре су крајем XIX в., после ослобођења од Турака, основани Д. и Средњи Статовац, па потом почетком XX в. и Горњи Статовац. Кроз историју има променљиву насељеност (1878. – 291, 1890. – 591, 1900. – 724 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу и Св. Аранђела*; литије *Св. апостол и јеванђелист Јован*), досељено из Црне Горе и босилеградског Крајишта. Индекс демографског старења

(i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 6,1 (1991). Водом се већином снабдева преко сеоског водовода (92,1% домаћинства) – каптирани извори *Пауновци, Дубока долина* и *Код Вуковића*. Има МЗ и др.

ДРАГИ ДЕО (101 ст.), сточарско-ратарско (24,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долиној страни Драгоделског потока, десне притоке Пусте реке, и западним падинама Радана (1376 m), поред пута за Бојник и Куршумлију, 27 km јужно од Прокупља. Површина атара износи 821 ha. Простире се у висинској зони 440–620 m. Обједињује две физиономске целине: *Драги Део*, главни део насеља, и издвојени (1 km) заселак *Крушкар*. Претпоставља се да спада у стара насеља (постављао је у византијском и средњовековном добу). Формиран је поред значајних остатака старије рударске активности (јаловина од гвоздене руде на локалитетима Таваник и Црквина). Крајем XVIII в. насељен је Албанцима, који су се 1877/78. после ослобођења од Турака, повукли са турском војском. Крајем XIX и у XX в. (до 70-их год.) има више житеља него данас (1878. – 105, 1900. – 151, 1921. – 224, 1961. – 322, 1971. – 229 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Јована Крститеља* и др.), досељено 1877/78. са Власине, из босилеградског Крајишта и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 5,7 (1991). Водом се снабдева преко сеоског водовода (77,6% домаћинства) и из копаних бунара (22,4%). Има МЗ, а четвороразредна ОШ (почела са радом 1930) затворена је због недостатка ученика. У прошлости је познат по развијеном овчарству ("раније је у селу чувано преко 3 хиљ. оваца, а сада их нема ни 300").

ДРЕНОВАЦ (102 ст.), ратарско-сточарско (11,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (280 m) левој страни Концелске реке, леве притоке Топлице, између магистралног пута и железничке пруге Ниш (Долевац)–Прокупље–Куршумлија–Приштина (Косово Поље), 9 km западно од Прокупља. Површина атара износи 125 ha. Убраја се у стара насеља. Помиње се у турском попису 1453. год. У време турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Кроз историју има променљиву насељеност и увек патуљасту популациону величину (1878. – 37, 1895. – 106, 1910. – 136, 1921. – 110, 1948. – 119 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Николу, Св. Ђорђа Алимпија, Св. Петку, Св. Врачеве* и *Малу Госпојину*), староседелачко и досељено из јужног подручја Јужног Поморавља, са Космета, Власине и Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,6 (1991). Водом се снабдева преко јавног водовода (50% домаћинства), сопствених водовода (44,4%) и др. Већина мешта-

на запослена је у Прокупљу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

БУРЕВАЦ (99 ст.), приградско ратарско-сточарско (14,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, 2 km источно од локалног пута Прокупље–Клисурица–Рибарска Бања (између Великог, 1491 m, и Малог Јастрепца, 1146 m), 4 km СИ од Прокупља. Површина атара износи 202 ha. Помиње се и под називом *Ђуро-вац* (1998). Простире се у висинској зони 380–440 m. У време турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Кроз историју, као и данас, има малу демографску величину (1895. – 76, 1900. – 88, 1910. – 119, 1948. – 119 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*), досељено после 1878. год. из околине Црне Траве, старе Рашке и јужног подручја Јужног Поморавља. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,6. Водом се снабдева преко сопствених водовода (38,7% домаћинства), из копаних бунара (38,7%) и др. Већина мештана запослена је у Прокупљу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

БУШНИЦА (71 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (71,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (400–500 m) десној долиној страни Топлице и падинама Миљовојевог врха (587 m), у изворишту периодичног Лукиног потока, притоке Топлице, 18 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 394 ha. У време турске владавине насељена је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Кроз историју има патуласту и малу демографску величину, а после II светског рата депопулационе одлике (1878. – 72, 1884. – 38, 1890. – 127, 1895. – 115, 1900. – 195, 1948. – 240, 1953. – 253, 1961. – 163 житеља итд.). Ст. је српско, досељено највећим делом после ослобођења од Турака. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 4 (1991). Водом се снабдева преко јавног (60,7% домаћинства) и сопствених водовода (39,3%). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 5 ученика).

ЖИТНИ ПОТОК (663 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (9,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, локално средиште Пусте Реке (336 km²), мање предео не целине Јужног Поморавља, у изворишту Златне реке, леве притоке Пусте реке, између Ргајске планине (1017 m) и Пасјаче (971 m), с обе стране асфалтног пута Прокупље–Бојник, 21 km јужно од Прокупља. Површина атара износи 1.197 ha. Простире се у висинском појасу 460–560 m. Обједињује пет физиономских целина: *Житни Поток*, *Огрењу*, *Симоновце* и две циганске "мале" – *Горњу* (22 куће), у западном, и *Доњу*, у источном делу села. Основан је на месту са значајним остацима старије насељености (рановизан-

Црква Св. Ђорђа у Житном Потку

тијско насеље и црква из VII в. на локалитету Вашариште). Има индиција да је садашње насеље настало у X или XI в. Староседелачко српско ст. расељено је током планског насељавања Албанаца од стране турске власти у XVIII в. Помиње се 1516. (63 куће) и касније (1878. – 373, 1890. – 617, 1900. – 778, 1921. – 1.463 житеља итд.). У историји Срба Ж.П. је познат по *Пусторечкој бици* (24. новембар 1915) против Бугара, када је кроз село прошла и команда српске војске на челу са краљем Петром I Карађорђевићем крећући се према Малом Косову. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Аранђела*, *Св. Стефана* и др.; литије *Друга Тројица*), досељено после ослобођења од Турака (1877/78) са Власине, а има и Рома (32,7%) – староседелача, муслиманске и православне вере (из ислама прешли 1936). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991). У Ж.П. је рођен *Божо Илић* (1919–1993), познати академски сликар. Православни храм Св. великомученика Георгија, чија изградња је започета 1912, саграђен је 1935. год. Црква је прилично оштећена за време II светског рата (поправљена 1955). Електрично осветљење добија 1960, а водовод (92,6% домаћинства прикључено на јавни водовод) 1967. год. Има четвороразредну и осморазредну ОШ "Вук Караџић" (четвороразредна школа почела са радом 1889, а осморазредна 1946; 2000/2001. – 82 ученика), библиотеку, МЗ, пошту, земљорадничку задругу (1945), дом здравља (1969), ветеринарску амбуланту, комунално предузеће, робну кућу, ФК "Планинац", Друштво за телесно васпитање "Партизан", локалну пијаву (пазарни дан – *субота*) и др. До почетка 60-их год. XX в. центар је истоимене општине (165 km² – Бели Камен, Богојевац, Брегови-

на, Бублица, Гласовик, Горњи Статовац, Доњи Статовац, Драги Део, Ж.П., Злата, Јабучево, Кожинце, Мачина, Мрљак, Нови Ђуревац, Ранкова Река, Ргаје, Средњи Статовац и Стари Ђуревац).

ЗДРАВИЊЕ (271 ст.), ратарско-сточарско (57,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Здравинске (Концелске) реке, леве притоке Топлице, у подножју Јастрепца (1491 m), с обе стране локалног пута Здравинје–Бреснички, 23 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 838 ha. Простире се у висинској зони 400–500 m. Издуженог је облика у меридијанском правцу. Повезује две главне физиономске целине (*Горње и Доње Здравинје*) са више група родовских кућа (*Јоковићи, Стевановићи, Косовци, Ерчевићи, Каличани, Обрадовићи* и др.). У време турске владавине у селу живе Срби и Албанци (повукли се 1878. са Турцима). Кроз историју бележи променљиву насељеност (1884. – 113, 1890. – 388, 1900. – 496, 1921. – 592 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Митровдан, Св. Аранђела, Св. Јована Крститеља* и др.), досељено из Македоније, старе Рашке, јужног дела ЈИ Србије, Црне Горе, са Копаника и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 3,2 (1991). Манастир Ајданаовац (обновљен 1887), са црквом Св. великомученика Георгија (живопис из 1492) из XV в, комплексом манастирских конака, звоником и спомен-чесмом посвећеном формирању првог партизанског одреда у Топлици августа 1941, проглашен је спомеником културе 1970. год. Водом се снабдева преко јавног (74,5% домаћинства) и сопствених водовода (11,8%), из копаних бунара (12,7%) и др. Има МЗ и др.

ЗЛАТА (284 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (33,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на обалама Гласовичке и Златне реке, леве притоке Пусте реке, с обе стране асфалтног пута Прокупље–Житни Поток–Бојник, 28,5 km ЈИ од Прокупља. Површина атара износи 736 ha. У атару се налази поток Шопка, који извире на Пасјачи (971 m), са *водопадом* висине 7–8 m. Простире се у висинском појасу 320–360 m. Спада у стара насеља. Остаци раније насељености су многобројни (касноантичко утврђење, СИ од села, из IV–VI в. са базиликом чији су подови украшени мозаицима и др.). Претпоставља се да село *Излатарје*, које се наводи у турском попису 1453, представља претечу данашњег насеља. Под именом *Злато* помиње се 1516. год. и касније (1878. – 97, 1890. – 164, 1895. – 239, 1900. – 256, 1921. – 397 житеља итд.). У XIX в. насељена је Албанцима, када се српско староседелачко ст. раселило. Албанци су се 1878, после ослобођења од Турака, повукли са турском војском. Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Николу* и др.),

досељено последњих деценија XIX в. са Власине, из околине Трна у Бугарској и др., а има и Рома (8%), старинаца (6 кућа). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,3 (1991). У селу се налази православна црквица за коју се верује да је подигнута у турско доба на темељима средњовековне српске цркве. Водом се највећим делом снабдева преко јавног водовода (91,2% домаћинства). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1928; 2000/2001. – 15 ученика), здравствену амбуланту и МЗ.

ЈАБУЧЕВО (22 ст.), ратарско-сточарско (68,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на западним падинама Видојевице (1068 m), 14 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 713 ha. Простире се у висинској зони 740–800 m. Током турске владавине насељено је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. У прошлости има више житеља него данас (1890. – 95, 1895. – 113, 1900. – 126, 1921. – 149, 1948. – 238 житеља итд.). Ст. је српско, досељено из Црне Горе. После II светског рата бележи континуирано смањење укупне популације (1953. – 237, 1961. – 179, 1971. – 104 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,3 (1991). Водом се углавном снабдева преко јавног водовода (50% домаћинства), сопствених водовода (25%) и из копаних бунара. Четвороразредна ОШ престала је са радом због мањка ученика. Мештани извесне додатне приходе остварују од сече и продаје огревног дрвета.

ЈОВИНЕ ЛИВАДЕ (19 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (68,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (810–870 m) јужним падинама Пасјаче (971 m), поред сеоског пута за Пасјачу и Бели Камен, 16,5 km јужно од Прокупља. Површина атара износи 261 ha. Помињу се и под називом *Јовина Ливада*. Спадају у патуљаста села са сталним смањењем укупне популације од 1953. (1953. – 86, 1961. – 52, 1971. – 42 житеља итд.). Ст. је српско, досељено из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 83,3% домаћинства, и копани бунари – 16,7%). Имају МЗ.

ЈУГОВАЦ (188 ст.), ратарско (73,9% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, са правоугаоним структуром улица, на (380–420 m) левој долиној страни Југовачког потока (Трнавске реке), леве притоке Топлице, у подножју Јастрепца (1491 m), 8 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 503 ha. У време турске владавине, када у селу живе и Срби, насељено је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Крајем XIX и у првој половини XX в. има више мештана него данас (1890. – 298, 1900. – 380, 1921. –

409, 1961. – 501, 1971. – 362 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Андреју, Св. Стефана* и др.), досељено из старе Србије, старе Рашке, Македоније и са Космета. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 3,1 (1991). Православна капела посвећена Огњеној Марији изграђена је 1930. год. Водом се углавном снабдева преко јавног водовода (90% домаћинства). Има МЗ.

КАЛУДРА (119 ст.), ратарско (57,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (340–360 m) странама Бацке реке, леве притоке Топлице, поред локалног пута од Плочника ка Тмави код Куршумлије, 23 km западно од Прокупља. Површина атара износи 320 ha. Повезује више физиономских делова размештених с обе стране поменутог водотока, од којих се већи број налази на левој долиној страни. Убраја се у стара српска насеља. У турском попису 1453. помињу се два села: *Горња* и *Доња Калудровица*, која претходе данашњем. У време турске владавине насељена је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Кроз историју има променљиву демографску величину (1884. – 84, 1890. – 123, 1900. – 174, 1910. – 170, 1921. – 161, 1948. – 294 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Мину, Ђурђевдан* и др.; литије *Спасовдан; сабор Преображење Господње*), досељено из старе Србије, Македоније, околине Александровца и са Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,4 (1991). Православна црква Св. апостола Петра и Павла (црква слава *Петровдан*) подигнута је 1937. год. Водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 63% домаћинства, и копани бунари). Има МЗ.

КЛИСУРИЦА (285 ст.), ратарско-сточарско (55,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долиној страни Клисуричке (Девчанске) реке, леве притоке Топлице, у подножју Јастрепца (1491 m), поред пута Прокупље–Рибарска Бања (између Великог, 1491 m, и Малог Јастрепца, 1146 m), 14 km северно од Прокупља. Површина атара износи 633 ha. Простире се у висинском појасу 440–560 m. У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља") насељен Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Кроз историју има променљиву насељеност, а од 1961. год. стално смањење броја мештана (1878. – 68, 1890. – 96, 1900. – 158, 1921. – 208, 1948. – 363, 1961. – 407 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Врачеве, Св. Петку, Митровдан* и др.), досељено са Копаоника, из јужног дела ЈИ Србије и околних села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Православна капела Огњене Марије је у изградњи. Водом се већином снабдева преко јавног водовода (96,2% домаћинства). Има МЗ.

КОЖИНЦЕ (130 ст.), сточарско и воћарско (42,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (500–520 m) јужним падинама Пасјаче (971 m), 20 km јужно од Прокупља. Површина атара износи 831 ha. Повезује више изолованих група кућа размештених на узвишењима око центра села. Претпоставља се да средњовековно село *Кожувник* (помиње се 1453) представља претечу данашњег насеља. Старо село временом је насељено Албанцима, који су се 1877/78. после ослобођења од Турака, повукли са Турцима (1878. – 103 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Аранђела* и др.), досељено крајем XIX и почетком XX в. са Власине, из босилеградског Крајишта и др., а има и Рома (9 породица). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 3,8 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (копани бунари – 84,7% домаћинства, и сопствени водоводи). Има МЗ, а четвороразредна ОШ престала је са радом због недостатка ученика 1980. год. Од лавина мештани су познати као печалбари ("дунђери").

КОНЧИЊ (241 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (37,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (340–360 m) странама Здравинске (Концелске) реке, леве притоке Топлице, и источним падинама Кончињког брда (377 m), у подножју Јастрепца (1491 m), поред пута Здравине–Бреснички, 15 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 520 ha. Дели се на групе сродничких кућа (*Султанићи* и др.). Током турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. после ослобођења од Турака, повукли са турском војском. Крајем XIX и у првој половини XX в. има више ст. него данас, а од 60-их год. бележи смањење укупне популације (1890. – 457, 1900. – 537, 1921. – 665, 1961. – 581 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Св. Петку, Св. Николу, Св. Аранђела, Митровдан, Св. Илију* и др.), досељено крајем XIX в. из јужног подручја Јужног Поморавља, са Копаоника и Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 3,4 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (копани бунари – 53,1% домаћинства, и сопствени водоводи). Има МЗ.

КОНЦЕЉ (191 ст.), ратарско-сточарско (47,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (280–320 m) странама Концелске реке, леве притоке Топлице, с обе стране магистралног пута и железничке пруге Ниш (Дољевац)–Прокупље–Куршумлија–Приштина (Косово Поље), 13 km западно од Прокупља. Површина атара износи 215 ha. Повезује више група родовских кућа (*Мазихи, Шитлуковићи* и др.). Од старина су пронађени остаци из доба Римљана. У време турске владавине, када представља "агалук" ("спахијску земљу"), насељен је Албанцима, који су се 1878. након

ослобођења од Турака, повукли са турском војском (1878. – 148, 1890. – 240, 1900. – 300, 1921. – 665 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Ђурђиц*, *Ђурђевдан* и др.; литије *Спасовдан*), досељено у XIX в. из старе Србије, Македоније, са Космета и Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). Православни храм посвећен *Св. архангелу Гаврилу*, чији дан је *сабор* и црквена слава, познат у народу као "Топличка Грачаница", подигнут 1900. (освећен 1903, обновљен 1991) на темељима старе цркве из X в., проглашен је културним добром 1976. год. Водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 45,7% домаћинства, копани – 45,7%, и бушени бунари и др.). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 21 ученик), МЗ и др.

КОСТЕНИЦА (283 ст.), ратарско-сточарско (63,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (560–640 m) долиним странама Костеничке (Балиновачке) реке, леве притоке Топлице, и јужним падинама Костеничког брега (686 m), у подножју Јастрепца (1491 m), 13,5 km СЗ од Прокупља. Припада К.О. Цигол (1.257 ha). Обједињује два физиономска дела: *Костеницу* и *Ново село*. У турском попису 1453. наводе се два села: *Доња Коштеница* и *Средња Коштеница*, која вероватно представљају претечу данашњег насеља. У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља") насељен Черкезима који су се 1878. год. повукли са Турцима. Кроз историју има променљиву насељеност (1878. – 70, 1895. – 172, 1900. – 124, 1921. – 291 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Саву* и др.), староседелачко и досељено из пограничног дела наше земље према Бугарској и јужног подручја Јужног Поморавља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,3 (1991). Стара православна капела *Св. Преображења Господњег* реновирана је почетком 90-их год. XX в. Водом се углавном снабдева преко јавног водовода (94,1% домаћинства). Има МЗ.

КРЊИ ГРАД (105 ст.), ратарско-сточарско (81,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (420–440 m) долиним странама Бресничке (Здравинске) реке, леве притоке Топлице, и јужним падинама Здравинског брда (517 m), у подножју Јастрепца (1491 m), 19,5 km СЗ од Прокупља. Припада К.О. Доња Бресница (639 ha). Основан је на месту са остацима насељености из римског периода. Крајем XIX и у првој половини XX в. има знатно више ст. него данас, а од средине 50-их год. стално смањење укупне популације (1890. – 106, 1900. – 131, 1948. – 285, 1953. – 307, 1961. – 264 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела*, *Св. Николу*, *Св. Јована Крститеља*, *Ђурђевдан* и др.), досељено после 1878. из Расине, са Ко-

паоника и Космета. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 8,4 (1991). Водом се већином снабдева преко јавног водовода (95,6% домаћинства). Има МЗ.

КРУШЕВИЦА (95 ст.), сточарско-ратарско (68,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (460–620 m) долиним странама Арбанашке (Бејашничке) реке, десне притоке Топлице, с обе стране локалног пута ка Смрдану, 23 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 891 ha. Дели се на више заселака (*Будакосац*, *Букреш*, *Качамак* и др.). Током турске владавине насељена је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. У XIX и првој половини XX в. бележи различиту насељеност, а од средине 50-их год. стално смањење укупне популације (1884. – 49, 1890. – 132, 1900. – 185, 1921. – 276, 1953. – 421, 1961. – 351 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Св. Луку*, *Св. Аранђела*, *Ђурђевдан* и др.; литије *Тројице*), досељено из Црне Горе и са Пештера. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,1 (1991). Православни храм Рождества Пресвете Богородице саграђен је 1933. на месту српске цркве из турског доба. Водом се снабдева преко сопствених водовода (54% домаћинства), из копаних бунара (29,7%) и са уређених извора. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 2 ученика), МЗ, здравствену амбуланту и др.

МАЂЕРЕ (436 ст.), ратарско-сточарско (55,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (340–380 m) долиним странама Јошаничке (Концелске) реке, леве притоке Топлице, између Кончићког (377 m) и Мађерског брда (393 m), 16 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 754 ha. Обједињује више одвојених физиономских целина са родовским називима (*Дакићи*, *Лацмаши*, *Урошевићи* и др.). Основано је на месту са траговима насељености из римског периода. У време турске владавине насељено је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Кроз историју бележи променљиву насељеност, а од средине 50-их год. XX в. стално и значајно смањење укупне популације (1878. – 130, 1890. – 613, 1910. – 822, 1948. – 1.062, 1953. – 1.089, 1961. – 928 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Аранђела* и др.; литије *Мали Спасовдан*), досељено из старе Србије, Македоније, Расине, са Космета и Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,1 (1991). Водом се снабдева из копаних бунара (66,7% домаћинства), преко сопствених водовода (29,9%) и јавног водовода. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 2 ученика) и МЗ.

МАЛА ПЛАНА (875 ст.), ратарско (9,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (280–300 m) стра-

нама Планске реке, леве притоке Топлице, у подножју Јастрепца (1491 m), поред важних саобраћајница у долини Топлице, 8 km западно од Прокупља. Површина атара износи 530 ha. Линијског (друмског) је облика (СЗ–ЈИ) дуж пута ка Ресинцу са попречним физиономским делом меридијанског правца (поред пута и железничке пруге Прокупље–Куршумлија). Претпоставља се да једно од два села: *Средња Плана* и *Горња Плана*, која се наводе у турском попису 1453. чине претечу данашњег насеља. Током турске владавине насељена је Албанцима и Черкезима, који су се 1878. год. повукли са Турцима. Кроз историју има променљиву насељеност (1878. – 57, 1890. – 331, 1900. – 453, 1921. – 567 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Аранђела*, *Св. Петку*, *Митровдан*, *Ђурђиц* и др.; литије *Тројице*), досељено из старе Рашке, Расине, пограничног дела наше земље ка Бугарској, са Космета и Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). Православна црква посвећена Св. Врачевима подигнута је 1937. год. Водом се снабдева преко сопствених водовода (46,2% домаћинстава), из копаних бунара (37,7%), преко јавног водовода (10,1%) и др. Има осмозаградну ОШ "Светислав Мирковић Ненад" (2000/2001. – 230 ученика), МЗ, КУД "Светислав Мирковић Ненад", здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту, Земљорадничку задругу "1. мај", Железничку станицу "Светислав Мирковић Ненад", неколико трговинских и занатских радњи, ФК "Муња", Друштво за телесно васпитање "Партизан" и др. Већина мештана запослена је у Прокупљу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

МАЧИНА (103 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (9,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (360–420 m) левој долиној страни Пусте реке, леве притоке Јужне Мораве, у подножју Пасјаче (971 m), 26 km ЈИ од Прокупља. Површина атара износи 397 ha. По предању, назив је зоогеографског порекла – потиче од дивљих *мачака* којих је било у шуми поред које је формирано данашње село. Обједињује два главна физиономска дела међусобно удаљена 1 km: *Горњу* и *Доњу Мачину*, са више група родовских кућа (*Ђорђевићи*, *Стојановићи*, *Бошковићи* и др.). Убраја се у стара насеља. Настала је на месту са остацима раније насељености: трагови старог насеља, по предању, село *Чучуле* на локалитетима Црквике (7 кућа) и Пољане (7–8 кућа), пронађена глава неолитског идола у *Горњој Мачини* и др. Под називом *Мачишта* и *Мачиште* наводи се у турском попису 1453. год. У време турске окупације насељена је Албанцима, који су се 1878. након ослобођења од Турка, повукли са турском војском. У XX в., почев од краја 50-их год. бележи смањење броја житеља (1890. – 65, 1895. – 137, 1921.

– 129, 1953. – 284, 1961. – 259 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Аранђела* и др.), досељено после 1878. из босилеградског Крајишта и са Власине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,8 (1991). У М. су рођени *Душан Јовановић* и *Миливоје Илић*, доктори медицинских наука и познати стручњаци у нашој земљи и европским оквирима. Водом се углавном снабдева преко јавног (78,9% домаћинстава) и сопствених водовода (10,5%). Има МЗ. Позната је по повољним условима за производњу квалитетног воћа (јабуке, самоникле и културогене крушке, шљиве и дрен).

МЕРОВАЦ (252 ст.), ратарско-сточарско (34,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (360–380 m) странама Планске реке, леве притоке Топлице, с обе стране локалног пута (већи део на левој) Мала Плана–Велика Плана, 12 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 565 ha. Неправилног је округластог облика, а окосницу физиономског развоја представља поменути пут. Настао је на месту са остацима римске терме. Претпоставља се да насеље *Мехировац*, које се помиње у турском попису 1453, представља претечу садашњег села. У време турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. У XIX и XX в. има променљиву насељеност (1878. – 133, 1890. – 404, 1900. – 505, 1910. – 522, 1921. – 683, 1948. – 805, 1953. – 807, 1961. – 676 житеља итд.). Ст. је српско, досељено из старе Рашке, јужне Србије, Црне Горе, са Копаоника и Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 5 (1991). Православна црква посвећена Св. Јовану сазидана је 1938. год. Водом се снабдева преко јавног водовода (47,2% домаћинстава), из копаних бунара (33,3%) и преко сопствених водовода. Има МЗ, ветеринарски пункт и др.

МИКУЛОВАЦ (452 ст.), сточарско-ратарско (57,3% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (600–680 m) јужним падинама Јастрепца (1491 m), с обе стране сеоског пута за Бајчинце, 14 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 694 ha. Неправилног је округластог облика са више група родовских кућа. Спада у стара насеља. У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља") насељен Черкезима који су се 1878. год. повукли са Турцима. Кроз историју има променљиву насељеност, а од почетка 70-их год. XX в. стално смањење укупне популације (1878. – 128, 1890. – 219, 1910. – 362, 1921. – 413, 1961. – 613, 1971. – 617 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Алимпија Столпника*, *Св. Николу* и др.; литије *Друга Тројица*), староседелачко и досељено из јужног подручја Јужног Поморавља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,1 (1991).

Православна капела посвећена Вазнесењу Господњем је у изградњи. Водом се већином снабдева преко јавног водовода (98,3% домаћинства). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 23 ученика) и МЗ.

МИЉКОВИЦА (119 ст.), сточарско-ратарско (41,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (380–720 m) СЗ падинама Видојевице (1068 m), у изворишту периодичног Миљковачког потока, десне притоке Топлице, 11 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 974 ha. Дели се на више заселака (*Миљковица* или *Село*, главни део насеља, *Шарена буква* и др.). Помиње се у турском попису 1453. год. под истим именом. Ст. је српско, већином досељено са Копаоника, из Црне Горе и старе Рашке. Од 1961. бележи стално опадање броја житеља (1948. – 430, 1961. – 438, 1971. – 320 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 5,7 (1991). Водом се снабдева преко јавног водовода (79,2% домаћинства), из копаних бунара (13,2%) и др. Има МЗ. Многи мештани запослени су у Прокупљу.

МРЉАК (39 ст.), ратарско-сточарско (46,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на јужним падинама Видојевице (1068 m), у изворишту периодичне Мрљачке реке, десне притоке Бејашничке реке, 18 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 822 ha. Простире се у висинској зони 780–880 m. Дели се на групе родовских кућа, од којих је већина расељена. У време турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Крајем XIX и у првој половини XX в. има знатно више ст. него данас, а од средине 50-их год. стално смањење популационе величине (1890. – 112, 1895. – 127, 1900. – 128, 1921. – 160, 1948. – 221, 1953. – 236, 1961. – 197 житеља итд.). Ст. је српско, досељено из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 8 (1991). Водом се највећим делом снабдева преко сопствених (61,1% домаћинства) и јавног (сеоског) водовода (27,8%). Има МЗ.

МРШЕЉ (217 ст.), ратарско-сточарско (69,1% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на странама (већи део на левој) Планске реке, леве притоке Топлице, с обе стране пута Мала Плана–Велика Плана, 13,5 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 297 ha. Простире се у висинском појасу 380–440 m. Линијског је облика. Физиономски се развија дуж поменутог пута меридијанског правца. У време турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Кроз историју бележи променљиву насељеност, а од краја 50-их год. XX в. континуирано смањење укупне популације (1878. – 98, 1890. – 190, 1910. – 366, 1948. – 512, 1953. – 515, 1961. – 455 жите-

ља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Петку*, *Св. Николу*, *Св. Аранђела* и др.), досељено из јужног подручја Јужног Поморавља, са Космета и Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 3,1 (1991). Водом се већином снабдева преко јавног водовода (93,7% домаћинства). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 6 ученика) и МЗ.

НОВА БОЖУРНА (260 ст.), приградско ратарско (19,2% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (340–360 m) долиним странама периодичног Градског потока, леве притоке Топлице, с обе стране (већи део на левој) пута Прокупље–Мерошина, 3,5 km СИ од Прокупља. Површина атара износи 282 ha. Претпоставља се да у време оснивања чини једно насеље – *Божурину* (помиње се у турским изворима 1444/45. под именом *Божурња* и 1734. у тефтеру владике Јоаникија), од кога су временом створена два данас самостална села: Н.Б. и Стара Божурна (у саставу општине Житорађа). Првобитно српско село расељено је током турске окупације, када се насељавају Албанци који су се 1877/78. после ослобођења од Турака, повукли са турском војском. Помиње се 1890. када броји 115 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Аранђела*, *Св. Петку* и др.), досељено 1881. и касније из Баната, старе Србије и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1 (1991). Водом се снабдева преко јавног водовода (66,7% домаћинства), сопствених водовода (16,7%), из копаних бунара (7,7%) и др. Има МЗ. Већина мештана економску егзистенцију остварује у Прокупљу.

НОВИ БУРЕВАЦ (32 ст.), сточарско-ратарско (62,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на јужним падинама Рајске планине (1017 m), 26 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 591 ha. Простире се у висинској зони 700–920 m. Спада у млада насеља. У време турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Помиње се као заселак *Ђурђевац* (1921. – 10 домова и 78 житеља) у саставу Житнопоточке општине, од кога су временом постала два данас самостална насеља: Н. и Стари Ђуревац. Данашњи Н.Б. основан је од 1906. до 1919. год. Ст. је српско (слави *Св. Јована Крститеља*, *Св. Стефана*, *Св. Аранђела*, *Св. цара Константина* и *царицу Јелену* и др.), досељено у време формирања насеља из Црне Горе и Херцеговине. Почев од 1961. год. бележи континуирано смањење укупне популације (1961. – 175, 1971. – 107 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 8,5 (1991). Водом се снабдева преко јавног (сеоског) водовода (80% домаћинства) и из копаних бунара (20%). Има МЗ, а четвороразредна ОШ радила је од 50-их XX в. до 1965. год. Раније развијено сто-

чарство (овчарство и говедарство) у савременом периоду постепено губи значај.

НОВО СЕЛО (294 ст.), приградско ратарско (17% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (280 m) равничарском терену дна Топличке котлине, с обе стране пута ка Прокупљу, 1,5 km источно од Прокупља. Површина атара износи 186 ha. Претпоставља се да село *Нева Сило*, које се помиње у турском попису 1453. и које је временом расељено, представља претечу данашњег насеља. Током турске владавине насељено је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. У XIX и првој половини XX в. има патуљасту и малу демографску величину, а после II светског рата бележи пораст укупне популације (1878. – 42, 1884. – 26, 1895. – 47, 1910. – 88, 1921. – 128, 1948. – 197 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Аранђела* и др.), досељено после ослобођења од Турака 1878. год. из јужног дела ЈИ Србије, а има и неколико италијанских католичких породица досељених пре II светског рата. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 64,3% домаћинстава, и копани бунари – 35,7%). Има МЗ. Већина мештана економску егзистенцију остварује у Прокупљу, а пољопривредом (тржишна производња поврћа) се баве као допунском активношћу.

ОБРТИНЦЕ (15 ст.), сточарско (100% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (740–780 m) западним падинама Видојевице (1068 m), у изворишту Кречарског потока, десне притоке Бејашничке реке, 13 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 928 ha. Убраја се у стара расељена села, па касније обновљена. Помиње се под именом *Обртинци* у турском попису 1453. и касније (1884. – 24, 1890. – 63, 1895. – 82, 1910. – 77, 1953. – 183, 1961. – 141 житељ итд.). У време турске владавине насељено је Албанцима, који су се 1878. повукли са турском војском. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*), досељено после 1878. год. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,5 (1991). Водом се углавном снабдева преко јавног (сеоског) водовода (66,7% домаћинстава) и из копаних бунара (16,7%). Има МЗ.

ПАСЈАЧА (16 ст.), сточарско-ратарско (50% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на ЈИ падинама планине *Пасјаче* (971 m), по којој добија географско име, у изворишту Речичког и Тамног потока, десних притока Топлице, 10 km ЈИ од Прокупља. Површина атара износи 1.860 ha. Простире се у висинском појасу 400–930 m. У време турске владавине насељена је Албанцима и Черкезима који су се 1878. год. повукли са Турцима. Кроз историју бележи различиту на-

сељеност, а од 50-их год. XX в. депопулационе одлике (1884. – 38, 1890. – 108, 1921. – 238, 1948. – 322, 1953. – 300 житеља итд.). Ст. је српско, досељено из старе Србије, Македоније и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,7 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 71,4% домаћинстава, и јавна чесма са водом из посебног извора – 28,6%). Има МЗ.

ПАШИНАЦ (167 ст.), ратарско-сточарско (75,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (320–340 m) странама Речичке (Булатовачке) реке, леве притоке Топлице, с обе стране (највећи део на десној) локалног пута Горња Речица–Доња Трнава, 9,5 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 192 ha. У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља") насељен Черкезима који су се 1878. год. повукли са Турцима. Кроз историју има различиту насељеност, а од краја 50-их год. XX в. бележи смањење демографске величине (1878. – 60, 1890. – 100, 1910. – 186, 1921. – 222, 1953. – 335, 1961. – 283 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Саву* и *Св. Аранђела*), досељено из старе Србије, Македоније, околине Црне Траве, Врања итд. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,4 (1991). Водом се већином снабдева преко јавног водовода (76,9% домаћинстава) и са уређених извора (17,3%). Има МЗ.

ПЕСТИШ (78 ст.), сточарско-ратарско (69,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Пестишке (Бејашничке) реке, десне притоке Топлице, и западним падинама Рајске планине (1017 m), источно од локалног пута Крушевица–Смрдан, 21 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 1.120 ha. Простире се у висинској зони 420–890 m. Обједињује две "мале": *Горњу* и *Доњу*. Основан је на месту са материјалним траговима насељености из римског периода. У време турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Кроз историју има различиту насељеност, а од средине 50-их год. XX в. депопулационе одлике (1884. – 31, 1890. – 83, 1910. – 128, 1921. – 160, 1953. – 288, 1961. – 261, 1971. – 187 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Јована Крститеља* и др.; литаје *Бели петак*), досељено из Црне Горе и околине Сјенице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 8 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 54,8% домаћинстава, копани бунари – 19,3%, уређени извори – 12,9% и др.).

ПЕТРОВАЦ (367 ст.), ратарско (70,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (480 m) обалама Петровачке (Балиновачке) реке, леве притоке Топлице, и западним падинама Петровачког брда (525 m), у под-

ножју Јастрепца (1491 m), 1 km западно од локалног пута Прокупље–Клисурица–Рибарска Бања (између Великог, 1491 m, и Малог Јастрепца, 1146 m), 13 km северно од Прокупља. Површина атара износи 648 ha. Издуженог је облика (СЗ–ЈИ). Повезује две физиономске целине: *Доњи и Горњи Петровац*. У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља"). Кроз историју бележи променљиву насељеност, а од 60-их год. XX в. смањење демографске величине (1878. – 82, 1890. – 213, 1910. – 279, 1921. – 402, 1961. – 834, 1971. – 681 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Николу, Св. Пантелејмона, Митровдан* и др.; литије *Бели четвртак*), досељено из старе Србије, пограничног дела наше земље ка Бугарској и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,4 (1991). Православна црква посвећена Св. апостолима Петру и Павлу саграђена је 1935. год. Водом се највећим делом снабдева преко јавног водовода (83,9% домаћинства) и из копаних бунара (10,2%). Има осмозразредну ОШ (2000/2001. – 107 ученика) и МЗ.

ПИСКАЉЕ (54 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (72,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама периодичног Лукиног потока, десне притоке Топлице, између Миливојевог врха (587 m), Великог брда (721 m), Голог брда (730 m) и Црне чуке (748 m), поред сеоских путева за Ђушницу, Горњу Коњушу и Прекшаницу, 21 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 528 ha. Простире се у висинској зони 380–600 m. Обједињује два физиономска дела: *Пискаље* и *Дрењак*. Под именом *Пискаљ* наводи се 1453. у турском попису. Старо село временом је расељено, па касније обновљено. У време турске владавине насељено је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. После ослобођења од Турака, па све до средине 50-их год. XX в. углавном бележи пораст, а потом смањење броја житеља (1878. – 46, 1884. – 30, 1890. – 79, 1900. – 114, 1910. – 200, 1921. – 214, 1953. – 266, 1961. – 185 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Ђурђевдан* и др.), досељено из Црне Горе и околине Сјенице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 3,6 (1991). Водом се снабдева из копаних бунара (60,9% домаћинства) и преко јавног (сеоског) водовода (39,1%).

ПЛОЧНИК (236 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (54,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (320–500 m) левој долиној страни Топлице, леве притоке Јужне Мораве, с обе стране (већи део на десној) магистралног пута и железничке пруге Ниш (Дољевац)–Прокупље–Куршумлија–Приштина (Косово Поље), 20 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 659 ha. Дели се на засеок, од којих већина носи

родовске називе (*Михаиловићи, Лукићи, Паљево* и др.). Спада у стара насеља. Основан је на месту са траговима неолитског насеља, по чему је његова млађа фаза названа Вича – Плочник. У турском попису 1453. год. помињу се два села: *Горњи и Доњи Плочник*. У историји Срба познат је по великој бици између српске и турске војске 1386. год. У време турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Кроз историју има променљиву насељеност, а од средине 50-их год. XX в. депопулационе одлике (1878. – 27, 1890. – 361, 1895. – 407, 1900. – 400, 1910. – 488, 1921. – 446, 1953. – 633, 1961. – 585 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Аранђела, Ђурђевдан, Св. Јована Крститеља* и др.; литије *Друга Тројица*), досељено из старе Србије, Македоније, Црне Горе, са Космета и Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,7 (1991). На темељима старе цркве (локалитет Црквиште) изграђена је 2000. год. капела Св. цара Константина и царице Јелене. Водом се углавном снабдева преко сопствених водовода (55,1% домаћинства) и из копаних бунара (33,7%). Има МЗ, Железничку станицу "Плочник" и др. Многи мештани запослени су у Прокупљу и Куршумлији.

ПОТОЧИЋ (323 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (48% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (270–320 m) левој долиној Топлице, леве притоке Јужне Мораве, поред магистралног пута и железничке пруге Ниш (Дољевац)–Прокупље–Куршумлија–Приштина (Косово Поље), 7,5 km западно од Прокупља. Површина атара износи 512 ha. Савремени физиономски развој остварује се дуж поменутог друма. У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља"). Током XIX и у првој половини XX в. бележи углавном пораст, а од средине 50-их год. XX в. постепено смањење укупне популације (1878. – 125, 1884. – 90, 1890. – 222, 1895. – 260, 1921. – 401, 1953. – 612, 1961. – 527 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Петку, Св. Николу, Св. Мрату* и др.), досељено из старе Рашке, пограничног дела наше земље ка Бугарској и са Космета. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,3 (1991). Водом се већином снабдева преко сопствених (60,9% домаћинства) и јавног (сеоског) водовода (26,7%). Има МЗ и др.

ПРЕКАДИН (200 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (47% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (270–290 m) десној страни Топлице, леве притоке Јужне Мораве, у подножју Прекадинског брда (451 m), с обе стране локалног пута Горња Коњуша–Прокупље, 11 km западно од Прокупља. Површина атара износи 625 ha. У турском попису 1453. год. помињу се два села: *Горњи Прекадин* и *Доњи Прекадин*, која вероватно

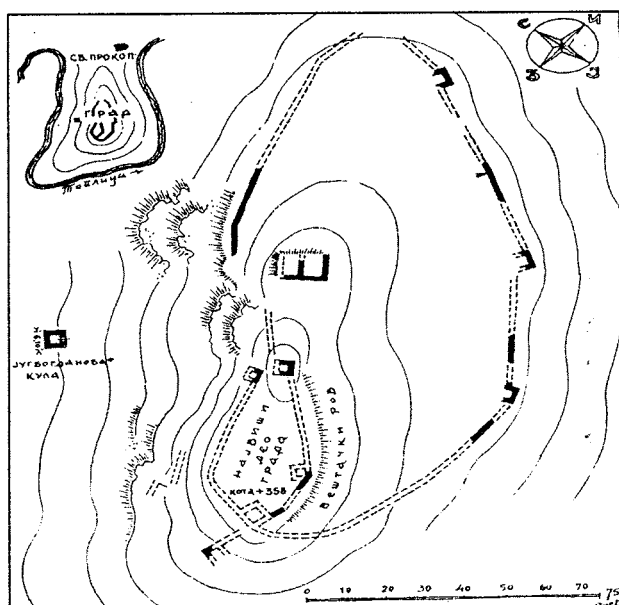
чине претечу садашњег насеља. Првобитно насеље временом је расељено, па касније обновљено. У време турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Током XIX и у XX в. бележи променљиву насељеност (1878. – 154, 1884. – 148, 1900. – 425, 1910. – 56, 1921. – 535, 1948. – 619, 1953. – 540 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.; литије *Тројице*), досељено (1880) из пограничног дела наше земље према Бугарској, са Космета и Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 3,1 (1991). Водом се снабдева преко јавног (53,8% домаћинства) и сопствених водовода (32%) и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 8 ученика), МЗ, Друштво за телесно васпитање "Партизан" и др.

ПРЕКАШНИЦА (33 ст.), ратарско-сточарско (45,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (380–420 m) левој долиној страни Бејашничке реке, десне притоке Топлице, у северном подножју Црне чуке (748 m), поред сеоских путева за Доњу Бејашницу и Горњу Коњушу, 14 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 232 ha. Спада у стара насеља. Помиње се у турском попису 1453. год. као сејалиште суседног села *Коњуше* (данас Горња и Доња Коњуша). У време турске владавине, када у селу живе и Срби, насељена је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Током XIX и у XX в. бележи знатне промене у укупној популацији (1878. – 47, 1884. – 28, 1895. – 75, 1910. – 95, 1921. – 118, 1953. – 181, 1961. – 116, 1971. – 91 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Митровдан*, *Св. Александра Невског* и др.; литије *Друга Тројица*), досељено из Црне Горе и околине Сјенице. У П. је 1938. год. рођен *Драгутин Огњановић*, књижевник. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 3,6 (1991). Водом се већином снабдева преко јавног водовода (93,3% домаћинства). Има МЗ "Живковић Миломир Петар".

ПРЕКОПУЦЕ (195 ст.), ратарско-сточарско (70,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (360–410 m) долиним странама Здравинске (Концелске) реке, леве притоке Топлице, између Прекопучког брда и Звездана (423 m), у подножју Јастрепца (1491 m), с обе стране пута Здравинске–Бреснички, 17 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 501 ha. Дели се на више заселака (*Село*, главни део насеља, *Језеринци* и др.). Спада у стара насеља. Под истим именом помиње се у турском попису 1453. год. У време турске владавине насељено је Албанцима, који су се 1878, после ослобођења од Турака, повукли са турском војском. Кроз историју бележи знатне промене у популационој величини (1878. – 148, 1890. – 437, 1910. – 580, 1921. – 517, 1948. – 655, 1953. – 675, 1961. – 529 житеља

итд.). Ст. је српско (слави *Св. Илију*, *Св. Николу*, *Св. Аранђела*, *Св. Петку* и др.; литије *Спасовдан*), досељено из старе Србије и пограничног дела наше земље ка Бугарској. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 5 (1991). Православни храм *Св. Петке* изграђен је 1937. год. Водом се снабдева преко сопствених водовода (59,5% домаћинства), из копаних бунара (34,5%) и преко јавног водовода. Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 3 ученика), МЗ, ветеринарски пункт и др.

ПРОКУПЉЕ (28.423 ст.), полифункционално градско насеље у Топлици, преденој целини Јужног Поморавља (15.470 km²), центар Топличког округа (2.231 km², 267 насеља и 111.813 ст.) и истоимене општине (759 km², 107 насеља и 52.969 ст.), на (280 m) странама (већи део на левој) Топлице (L=130 km, F=2.180 km²), највеће леве притоке Јужне Мораве, с обе стране магистралног пута и железничке пруге Ниш (Дољевац)–Куршумлија–Подујево–Приштина (Косово Поље), 44 km ЈЗ од Ниша и 283 km ЈИ од Београда. Географске координате су 43°14' с.г.ш. и 21°35' и.г.д. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1983, износи 6.035 ha (грађевински рејон 939 ha), а катастарска 1.342 ha. Урбаном композицијом повезује више физиономским целина (*Центар*, *Симановац*, *Тбак махалу*, *Черкез махалу*, *Царину*, *Ново насеље*, *Болнички поток*, *Драгању*, *Стражавски поток*, *Гарић* и др.). Након завршетка II светског рата, када има плански урбанистички развој, постепено стиче савремена урбанистичка својства (добива први

Скица основе старог града у Прокупљу
(А. Дероко, 1950)

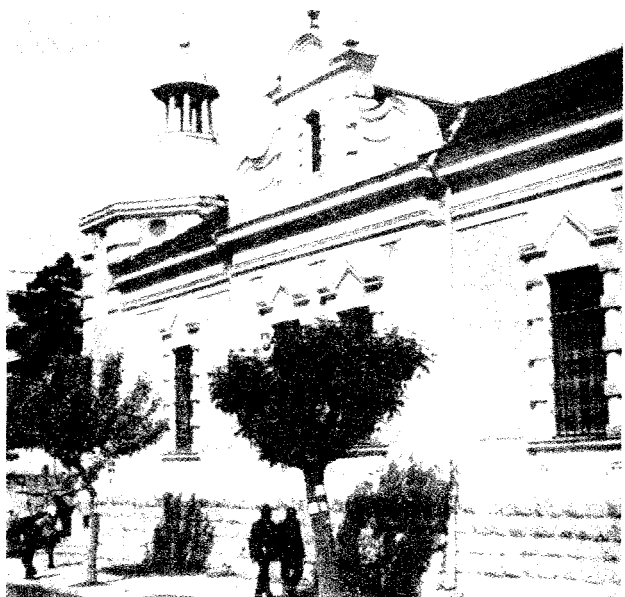
Прокупље

Зграда начелства из 1909. год. у Прокупљу

ГУП 1964, асфалтне улице, централни водоводни систем, уличну расвету, савремену канализациону мрежу и сл.). План о уређењу *Хисара*, по много чему специфичне и интересантне просторне и културно-историјске урбане целине, донет је 1950. год. Ст. је српско (*градска слава Св. Прокопије; сабори Св. апостол и јеванђелист Јован Богослов и Усекованије главе св. Јована Крститеља*), а има и других националности (Роми, Црногорци и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,4 (1991). Православни храм Св. Прокопија, како се верује датира из IX–X в. (обнављан 1734. и касније), а Југ Богданова црква, позната и као Латинска црква, подигнута је у XIV в. (живопис сликан 1340–1360; културно добро од 1963). Убраја се у старе српске градове. Основан је на месту са остацима насељености од око 2000. год. пре нове ере. Претечу данашњег града чини римско насеље – *Нантеум*, подигнуто у I в. поред римског војничког утврђења. Град и утврђење су се налазили поред римском пута *Lissus–Therada–Ulpiana–Vicianum–Vidensis–ad Fines–Nanneum–ad Herculem–Naissus* (Љеш–Призрен–Лидљан–Приштина–Подујево–Куршумлија–П.–Житорађа–Ниш), од кога су полазили споредни путеви. После поделе Римског царства (395. год.) Топлица је припала Византији, али је скоро четири столећа, за време формирања словенских држава, била „нека врста ничије земље” јер се налазила у граничној области између српских и византијских земаља. У то време данашњи град носи географско име *Комблос* (постоји могућност да се до 1395. звао и *Копријан*). Топлица је у XII в. ушла у састав кнежевине Стефана Немање (1168–1196), током чије владавине је српска држава стекла независност.

Назив града потиче од имена цркве Св. *Прокопија* у којој су после турских освајања Ниша пренете мошти св. *Прокопија* (насеље се помиње 1395. као *град Светог Великомученика Прокопија*). Под коначно турску власт П. пада 1454. (први пут освојено 1439), а од Турака је ослобођено 6. децембра 1877. год. У време турске владавине, када је познато под именом *Урђуб* (*Оркуб*) и развоју занатства и трговине, насељено је Албанцима и Черкезима, који су се 1877, после ослобођења од Турака, повукли са турском војском. У П. су Дубровчани формирали трговачку колонију која је

Прокупље – зграда Музеја "Топлице" из 1912. године

знатно страдала у ратовима 1683–1699, а нарочито 1737–1739. год. Након тога трговину од Дубровчана преузимају Цинцари, Јевреји, Грци и Турци. П. је знатно страдало у аустро-турским ратовима (спаљено и опљачкано), као и у I и II светском рату, када је страдало од Бугара. Кроз историју има различиту насељеност, а после II светског рата бележи убрзан демографски развој (1878. – 1.804, 1879. – 2.560, 1890. – 4.856, 1921. – 5.393, 1931. – 6.024, 1948. – 8.739 житеља итд.). Динамичан друштвено-економски развој бележи између I и II светског рата (железничка пруга према Нишу изграђена 1925, болница почела са радом 1929, почетна електрификација извршена је 1931. – саграђена прва електрична централа снаге 80 kVa, водовод добија 1932, виноградарску задругу 1938, фабрику цигле и црепа 1939, три млина и малу ХЕ, има 158 занатских и трговинских радњи и сл.), а нарочито после II светског рата, када град постаје носилац, иницијатор и регулатор развоја феномена индустријализације и урбанизационих токова. У то време формирана су многобројна привредна предузећа: Занатско-металски комбинат "Браћа Стојановић" (1946), фабрика за прераду воћа и поврћа "Партизанка" (1946), фабрика намештаја "Наш дом" (1946), фабрика филца и гребена (1948), Штампарско предузеће "Графика" (1951), предузеће за прераду и откуп дувана (1954), фабрика обојених метала (1954), Предузеће за производњу алкохолних и безалкохолних пића "Прокупац" (1955), фабрика за производњу шупљег и украсног стакла (1958), Топлички рудници метала и неметала "Фелдспат" (1959), ГП "Бериље" (1959), фабрика азбестних производа или скраћено "ФИАЗ" (1961), фабрика на-

мучног предива "Топличанка" (1963), Прехрамбено-индустријски комбинат "Хисар" (1964), фабрика за производњу сокова и минералне воде "Милан Топлица" (1973) и др. Има четири осмозразредне ОШ ("9. октобар", 2000/2001. – 1.270 ученика; "Никодије Стојановић Татко", 2000/2001. – 1.157 ученика; "Ратко Павловић Ћићко", 2000/2001. – 973 ученика; и "Милић Ракић Мирко", 2000/2001. – 579 ученика), четири СШ (гимназију, медицинску, техничку и пољопривредну), вишу пољопривредну школу (1988), дом културе, Музеј "Топлице" (зграда из 1912. проглашена је културним добром 1977), разноврсно културно-споменичко наслеђе (Стари град на Хисару, зграда Среског начелства, споменик Топличанима у ратовима 1912–1918. и жртвама у народном устанку 1917, споменик Кости Војиновићу, вођи Топличког устанка, споменике народним херојима Ратку Павловићу Ћићку, Никодију Стојановићу Татку, Драгољубу Радосављевићу Топлици, Сави Браковићу Страхињи и Милићу Ракићу Мирку и др.), пошту, Здравствени центар "Топлица", ветеринарску станицу, Ловачко удружење "Топлица", пијаци (пазарни дан – субота) и др.

РАНКОВА РЕКА (37 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (37,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (480–540 m) долиним странама Ранкове (Пусте) реке, леве притоке Јужне Мораве, у подножју Ргајске планине (1017 m), 4,5 km западно од пута Прокупље–Житни Поток–Бојник, 25,5 km ЈЗ од Прокупља. Назив, по предању, потиче од личног имена (Ранко) првог досељеника из босилеградског Крајишта. Површина атара износи 336 ha. У атару на локалитету Тепешево (Широке Ливаде) налази се извор слане воде. Подељена је на неколико група родовских кућа: Миловановиће, Стојковиће, Филиповиће и др. Основана је после ослобођења од Турака 1878, када се насељавају Срби на од Турака купљеним земљишним поседима. Ст. је српско (слави *Св. Аранђела* и *Св. Николу*), досељено из босилеградског Крајишта. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 14 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 50% домаћинстава, копани бунари – 36,4% и др.). Има воденицу поточару коју су изградили мештани уз помоћ војске (ЈНА).

РАСТОВНИЦА (105 ст.), приградско ратарско-сточарско (9,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (280–840 m) долиним странама Растовничке реке, десне притоке Топлице, и падинама Пасјаче (971 m), 4 km ЈИ од Прокупља. Површина атара, у коме се налази *Растовничко језеро* (изграђено 1984), износи 719 ha. Дели се на засеок са родовским именима (*Гаговићи*, *Павловићи*, *Поповићи* и др.). У време турске владавине, када у селу живе и Срби, насељена је

Споменик борцима палим 1941–1945. у Прокупљу

Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Крајем XIX и у XX в. бележи знатне осцилације у демографској величини (1890. – 316, 1895. – 38, 1900. – 73, 1948. – 259, 1953. – 255 житеља итд.). Ст. је српско, досељено из Црне Горе и са Космета. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,5 (1991). Православни храм Св. Петке (11x6 m), сада у рушевинама, подигнут је 1901. на темељима средњовековне српске цркве. Водом се углавном снабдева непосредно из реке (62,1% домаћинстава) и преко јавног (сеоског) водовода (32,4%). Има стуб са спомен-плочом палим партизанима и др.

РГАЈЕ (50 ст.), сточарско-ратарско (98% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (540–800 m) западним падинама Ргајске планине (1017 m), у изворишту Пестишке (Бејашничке) реке, десне притоке Топлице, 25 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 978 ha. Назив води порекло од имена *планине* на чијим падинама је формирано село. Остаци старије насељености су многобројни и значајни (античко утврђење на платоу Градина које је коришћено и у средњем веку, у чијем се подножју налазила хришћанска црква). У време турске владавине насељено је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Крајем XIX и у XX в. има променљиву насељеност, а после II светског рата депопулационе одлике (1884. – 65, 1890. – 153, 1895. – 149, 1900. – 155, 1910. – 267, 1921. – 293, 1948. – 432, 1953. – 366, 1961. – 275 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Митровдан* и др.), досељено из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 31 (1991). У селу се налази стара гробљанска православна црквица. Водом се углавном снабдева преко јавног водовода (69,2% домаћинстава) и из копаних бунара (26,9%).

РЕЉИНАЦ (671 ст.), ратарско-сточарско (76,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (380–440 m) долинским странама Рељинске (Трнавске) реке, леве притоке Топлице, у подножју Јастрепца (1491 m), поред сеоских путева за Југовац и Горњу Трnavу, 11,5 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 728 ha. Повезује два основна физиономска дела: *Село (Рељинац)*, главни део насеља неправилног округластог облика, и издвојени заселак *Шумаревац*, линијског облика (СЗ–ЈИ), уз друм за Југовац. Спада у стара насељена, па касније обновљена села. Под именом *Хрелница* помиње се у турском попису 1453. год. У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља"). Кроз историју има различиту насељеност (1878. – 197, 1884. – 130, 1890. – 318, 1900. – 394, 1910. – 545, 1921. – 519, 1948. – 858, 1953. – 893, 1961. – 901, 1971. – 883 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована Милостивог, Св. Аранђела* и др.), досељено из ју-

жног дела ЈИ Србије и са Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,9 (1991). На месту порушене (старе) капеле посвећене Св. Томи крајем 90-их год. XX в. почела је изградња нове. Водом се већином снабдева преко јавног водовода (99,4% домаћинстава). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 16 ученика), МЗ, Земљорадничку задругу "Сарадња" и др.

РЕСИНАЦ (292 ст.), ратарско-сточарско (34,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (320–360 m) долинским странама (већи део на левој) Планске реке, леве притоке Топлице, с обе стране (већи део на десној) локалног пута Прокупље–Велика Плана, 11 km СЗ од Прокупља. Површина атара износи 458 ha. Повезује три "мале": *Горњу, Средњу и Доњу*. У време турске владавине насељен је Албанцима и Черкезима који су се 1878. год. повукли са Турцима. Крајем XIX и у првој половини XX в. има више ст. него данас, а од средине 60-их XX в. депопулационе одлике (1878. – 105, 1884. – 111, 1890. – 240, 1910. – 435, 1921. – 409, 1953. – 562, 1961. – 455 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Врачеве, Св. Петку, Св. Пантелејмона* и др.), досељено из ЈИ Србије, са Космета и Копаоника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,3 (1991). Водом се највећим делом снабдева из копаних бунара (53,2% домаћинстава) и преко сопствених водовода (45,7%). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 13 ученика) и МЗ. Већина мештана запослена је у Прокупљу.

СЕЛИШТЕ (8 ст.), приградско ратарско-сточарско и воћарско (25% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долинској страни Добришке (Староселске) реке, десне притоке Топлице, 4 km јужно од Прокупља. Припада К.О. Добротић (1.191 ha). У народу се назива *Ораси*. Простире се у висинској зони 420–500 m. Током турске владавине насељено је Албанцима, који су се 1878. повукли са турском војском. Од давнина припада патуљастим селима, а од средине 50-их год. XX в. бележи смањење укупне популације (1948. – 85, 1953. – 89, 1961. – 70 житеља итд.). Ст. је српско, досељено из Црне Горе. Индекс (i_s) демографског старења 1961. износи 0,2, а удео старог у укупној популацији 1991. год. 62,5%. У С. је рођен *Сава Ераковић Страхиња*, народни херој. Село поседује стари православни храм (у народу "Латинска црква"). Водом се снабдева преко јавног водовода. Има стуб са спомен-плочом посвећеном Сави Ераковићу Страхињи.

СМРДАН (103 ст.), ратарско-сточарско (7,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (270–290 m) десној страни Топлице, леве притоке Јужне Мораве, с обе стране локалног пута ка Прокупљу и Крушевици,

9 km западно од Прокупља. Површина атара износи 176 ha. Издуженог (друмског) је облика у упоредничког правцу са физиономским продужетком дуж сеоског пута за Крушевицу. Кроз историју има променљиву насељеност (1878. – 38, 1884. – 33, 1890. – 93, 1900. – 106, 1921. – 170, 1948. – 218, 1953. – 233, 1961. – 198 житеља итд.). Ст. је српско, досељено из околине Црне Траве, са Власине и Пештера. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,6 (1991). Водом се највећим делом снабдева из копаних бунара (57,9% домаћинстава) и преко сопствених водовода (34,2%). Има МЗ. Већина мештана запослена је у Прокупљу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

СРЕДЊИ СТАТОВАЦ (61 ст.), сточарско-ратарско (36,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (600–700 m) десној долиној страни Сеничке (Ранкове) реке и северним падинама Радана (1376 m), 28 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 710 ha. Првобитно представља једно насеље – *Статовац* (у време турске владавине насељен Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима), које се помиње 1921. (262 дома и 1.212 житеља), од кога су временом настала три данас посебна села: С., Доњи и Горњи Статовац (у народу се сматрају махалама *Статовац*). Најпре су крајем XIX в., после ослобођења од Турака, основани С. и Доњи Статовац, па потом почетком XX в. и Горњи Статовац (у народу *Сјенички Статовац*). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела*, *Св. Петку* и др.; литије *Св. апостол и јеванђелист Јован*), досељено из Црне Горе и босилеградског Крајишта. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 4,1 (1991). Водом се снабдева преко сеоског водовода (78,6% домаћинстава) – каптирани извори *Пауновци*, *Дубока долина* и *Код Вуковића*, и из копаних бунара. Има МЗ, а четвороразредна ОШ (отворена 1937) престала је са радом због недостатка ученика.

СТАРИ ЂУРЕВАЦ (28 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (10,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (700–740 m) ЈИ падинама Ргајске планине (1017 m), 24 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 740 ha. По предању, спада у стара насељена, па касније обновљена насеља (остаци зидина средњовековне цркве). У турско доба насељен је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Данашње насеље формирано је после српско-турског рата 1876/78. год. Год. 1921. помиње се као заселак *Ђурђевац* (10 домова и 78 житеља) у саставу Житнопоточке општине (984 домова и 6.044 житеља), од кога су временом постала два данас самостална насеља: С. и Нови Ђуревац. Ст. је српско (слави *Св. Аранђела* и др.), досељено из босилеградског Крајишта (по предању, стари-

ном из Рашке одакле је исељено у XVIII в.). После II светског рата има депопулационе одлике (1961. – 112, 1971. – 79, 1981. – 49 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 8,5 (1991). Водом се већином снабдева преко јавног (сеоског) водовода (92,3% домаћинстава).

СТАРО СЕЛО (45 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (46,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (600–620 m) десној долиној страни Староселске (Пусте) реке, леве притоке Јужне Мораве, и ЈИ падинама Ргајске планине (1017 m), с обе стране сеоског пута ка Житном Потоку, 23 km ЈЗ од Прокупља. Припада К.О. Стари Ђуревац (740 ha). Претпоставља се да је средњовековне старости чији су се мештани временом преселили у Житни Поток. Првобитно српско село расељено је под притиском Албанаца током турске владавине. Након ослобођења од Турака (1878), када су се Албанци повукли са турском војском, насељено је Србима са Власине и других крајева (1878. – 51, 1900. – 131, 1948. – 148, 1953. – 151, 1961. – 111 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Митровдан*, *Св. Аранђела* и *Св. Николу*), досељено из Црне Траве и села Рупља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 6,5 (1991). Водом се снабдева преко јавног (сеоског) водовода. Има МЗ, а четвороразредна ОШ радила је од 1954. до 1965, када је затворена због недостатка ученика. Производња ратарских култура (пшеница, кукуруз и поврће) је у функцији задовољавања сопствених потреба, а већи значај има гајење крупне и ситне стоке.

ТОВРЉАНЕ (153 ст.), сточарско-ратарско (92,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиносним странама Грабовничке реке, десне притоке Топлице, и северним падинама Соколовице (1050 m), 26,5 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 1.874 ha. Простире у висинској зони 560–720 m. Обједињује више одвојених заселака (*Красићи*, *Пећанци*, *Петровићи*, *Дробњац* и др.). Од Т. према селу Арбанашка постоје неколико старих православних црквишта, највероватније средњовековних, од којих су у извесној мери очувани остаци цркве *Покрова Пресвете Богородице*, чији дан је и црквена слава, порушене у време турске владавине. Кроз историју бележи променљиву насељеност, а од средине 50-их год. XX в. депопулационе одлике (1884. – 92, 1890. – 177, 1895. – 185, 1900. – 237, 1910. – 456, 1921. – 518, 1953. – 784, 1961. – 639 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела*, *Св. Николу* и др.; литије *Тројице*), досељено из Црне Горе, Метохије и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 7,3 (1991). Водом се снабдева преко сопствених водовода (70,4% домаћинстава), са дворишних чесми прикључ-

чених на јавни (сеоски) водовод (15,5%), из копаних бунара (5,6%) и др. Има МЗ.

ТРНОВИ ЛАЗ (85 ст.), ратарско-сточарско (97,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на северним падинама Соколовице (1050 m) и левој долинској страни Бејашничке реке, десне притоке Топлице, 19,5 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 1.060 ha. Просторно се развија у висинском појасу 580–740 m. Подељен је на пет заселака: *Старо село*, *Перовиће*, *Маслаце*, *Радовиће* и *Маџан*. У време турске владавине насељен је Албанцима, који су се 1878. год. повукли са Турцима. Током XIX и у XX в. бележи променљиву насељеност, а од средине 50-их год. XX в. има депопулационе одлике (1884. – 47, 1890. – 146, 1895. – 211, 1900. – 259, 1921. – 327, 1953. – 439, 1961. – 332 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Св. Луку* и *Св. Аранђела*), досељено углавном из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,9 (1991). Водом се већином снабдева са уређених извора (45,2% домаћинства), из копаних бунара (22,6%) и преко јавног (сеоског) водовода (16,1%). Има МЗ и др.

ТУЛАРЕ (416 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (49,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (300–340 m) левој страни Топлице и обалама њене притоке Суводолског потока, с обе стране магистралног пута Ниш–Прокупље–Куршумлија–Приштина, 17,5 km западно од Прокупља. Површина атара износи 614 ha. Обједињује три главне физиономске целине, од којих се две простиру правцем СЗ–ЈИ, а трећа од СИ ка ЈЗ, са више група родовских кућа (*Вукајловићи* и др.). У време турске владавине насељено је Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Крајем XIX, а нарочито у првој половини XX в. има знатну демографску величину (1884. – 178, 1890. – 424, 1900. – 555, 1910. – 737, 1921. – 742, 1948. – 1.042, 1953. – 1.085, 1961. – 843 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Аранђела*, *Ђурђевдан*, *Св. Мину* и др.), досељено из пограничног дела наше земље ка Бугарској, са Космета и Копачника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,2 (1991). У селу се налази "молитвиште" ("црквиште") посвећено Св. Роману, где је постављен дрвени крст. Водоснабдевање је индивидуално (сопствени водоводи – 64,1% домаћинства, и копани бунари). Има осморазредну ОШ (2000/2001. – 30 ученика), МЗ и Друштво за телесно васпитање "Партизан". Многи мештани запослени су у Прокупљу.

ЂУКОВАЦ (341 ст.), приградско ратарско-сточарско и воћарско (6,5% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (260–320 m) десној страни Топлице,

леве притоке Јужне Мораве, у Ђуковачком пољу, с обе стране (већи део на десној) локалног пута ка Прокупљу, 4 km западно од Прокупља. Површина атара износи 544 ha. Савремени физиономски развој остварује се дуж пута ка Прокупљу. Убраја се у стара насеља. Помиње се 1453. у турском попису. Током турске владавине је "агалук" ("спахијска земља"). Год. 1921. броји 30 домова и 238 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Аранђела*, *Св. Николу*, *Ђурђевдан* и др.), досељено из јужног подручја Јужног Поморавља, околине Ужича и Сјенице и са Копачника. Од средине 50-их год. XX в. има депопулационе одлике (1953. – 505, 1961. – 447 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,6 (1991). Водом се већином снабдева преко јавног водовода (93,1% домаћинства). Има четвороразредну ОШ (2000/2001. – 33 ученика), МЗ и др. Већина мештана економску egzистенцију остварује у Прокупљу, а пољопривредом се баве као допунском активношћу.

ЦИГОЉ (589 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (48,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (500–540 m) јужним оградима Јастрепца (1491 m), с обе стране (већи део на левој) локалног пута Прокупље–Клисурица–Рибарска Бања (између Великог, 1491 m, и Малог Јастрепца, 1146 m), 11 km северно од Прокупља. Површина атара износи 1.257 ha. Издуженог (друмског) је облика (СЗ–ЈИ). У време турске владавине је "агалук" ("спахијска земља") насељен Албанцима, који су се 1878. повукли са Турцима. Кроз историју има различиту насељеност (1878. – 105, 1884. – 149, 1890. – 351, 1895. – 219, 1900. – 278, 1910. – 352, 1948. – 568, 1953. – 603, 1961. – 589 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Аранђела* и др.; литије *Бели четвртак*), досељено из јужног подручја Јужног Поморавља и пограничног дела наше земље ка Бугарској. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,6 (1991). У Ц. је 1930. год. рођен *Миливоје Марковић*, књижевник. Православни храм посвећен Св. архангелу Михаилу сазидао је 1934. год. Водом се снабдева преко јавног водовода. Има МЗ, КУД "Јединство", Друштво за телесно васпитање "Партизан", здравствену амбуланту, ветеринарски пункт, земљорадничку задругу, више занатских и трговинских радњи и др. Многи мештани запослени су у Прокупљу, а пољопривредом се баве као допунском делатношћу.

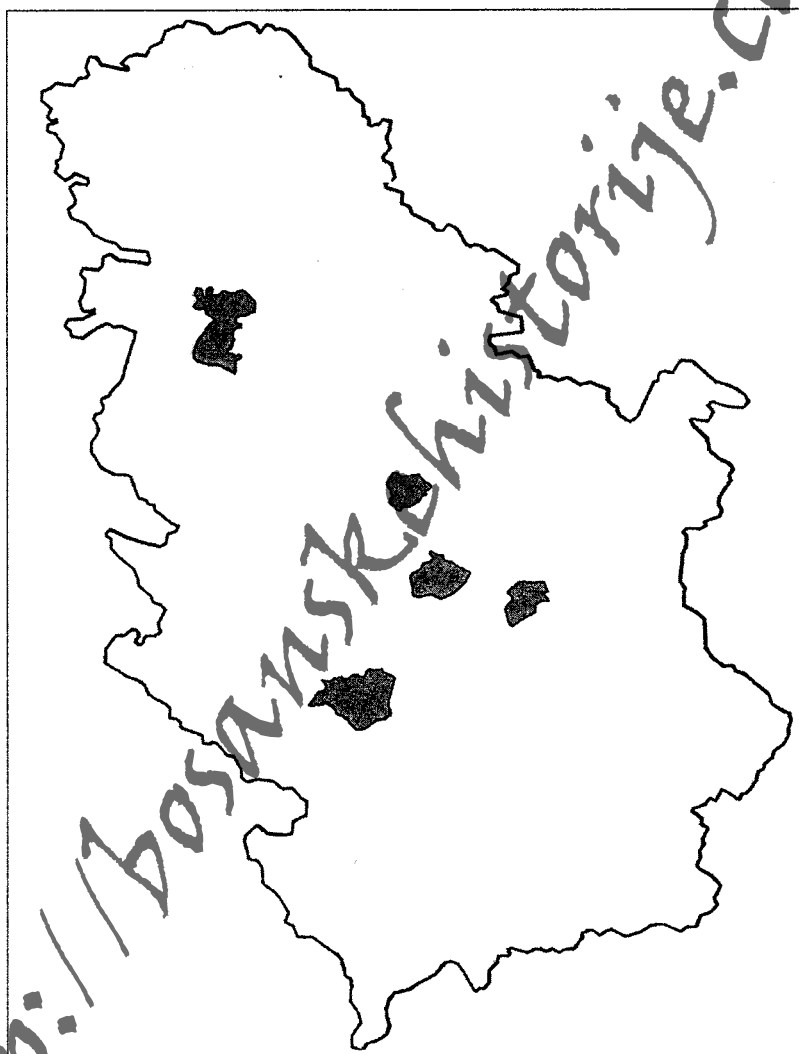
ШЕВИШ (32 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (34,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (560–600 m) десној долинској страни Староселске (Пусте) реке, леве притоке Јужне Мораве, и падинама Ргајске планине (1017 m), с обе стране макадамског пута ка Житном Поточу, 23 km ЈЗ од Прокупља. При-

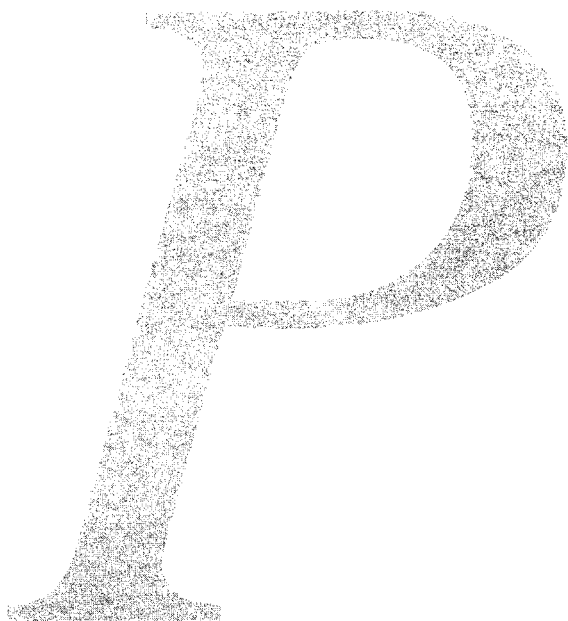
пада К.О. Стари Ђуревац (740 ha). Дели се на групе сродничких кућа (*Младеновићи, Златановићи* и др.). Формиран је након ослобођења од Турака (1878) на месту где је постојала "само једна турска кућа". Год. 1921. помиње се као истоимени заселак (8 домова и 60 житеља) у саставу Житнопоточке општине (984 домова и 6.044 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Николу* и *Св. Стефана*), досељено са Власине. После II светског рата, изузев у периоду 1948–1953, бележи смањење укупне популације (1948. – 103, 1953. – 107, 1961. – 90 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 3 (1991). Водом се снабдева преко сеоског (јавног) водовода (каптиран извор *Родне крушке*). Раније је био познат по сточарству ("било је кућа које су гајиле и по 150 оваца и десетину говеда") и производњи квалитетног кромпира.

ШИРОКЕ ЊИВЕ (98 ст.), сточарско-ратарско (79,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (580–640 m) левој долиној страни Дубоког дола (Бејашничке реке), десне притоке Топлице, и ЈЗ падинама Ргајске планине (1017 m), 26 km ЈЗ од Прокупља. Површина атара износи 596 ha. Обједињују две главне физиономске целине: *Старо* и *Ново село*. Током XIX и XX в. имају променљиву насељеност (1884. – 34, 1890. – 59, 1895. – 72, 1900. – 81, 1921. – 286, 1948. – 298, 1953. – 294, 1961. – 244 житеља итд.). Ст. је пра-

вославно (слави *Св. Николу, Св. Аранђела* и др.; литије *Спасовдан* и *Мали Спасовдан*) – српско (већином) и црногорско (26,5%), досељено из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (копани бунари – 39,4% домаћинстава, уређени извори – 24,2%, сопствени водоводи – 18,2% и др.).

ШИШМАНОВАЦ (92 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (83,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долиним странама периодичног Лукиног потока, десне притоке Топлице, и СЗ падинама Прекадинског брда (451 m), поред локалног пута Горња Коњуша–Прокупље, 14 km западно од Прокупља. Површина атара износи 264 ha. Простире се у висинском појасу 290–340 m. Спада у стара насеља. Помиње се 1455, када броји 23 куће, и касније (1890. – 207 житеља, 1900. – 274, 1921. – 359 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Аранђела, Ђурђиц* и др.; литије *Тројице*), досељено из Бугарске и њеног пограничног дела. Негативан демографски развој бележи од почетка 50-их год. XX в. (1953. – 324, 1961. – 263, 1971. – 204 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 4,1 (1991). Водоснабдевање је разноврсно: преко јавног водовода (69% домаћинстава), из копаних бунара (16,7%), преко сопствених водовода (9,5%) и др.

РАЖАЊ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља,
О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	23	6.2	93.8	4.3	0.1	685.1	282.3	39.3	72.1
1971.	-	23	7.6	92.4	10.0	-0.5	704.9	294.7	44.8	75.4
1981.	-	23	8.5	91.5	1.5	-10.7	652.1	290.6	44.5	64.1
1991.	-	23	10.1	89.9	-3.6	-12.3	643.1	311.8	45.0	63.7

БРАЉИНА (335 ст.), ратарско-сточарско (29,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (140–200 m) десној обали Јужне Мораве, код ушћа Крњег потока у Сталаћкој клисури, поред магистралне железничке пруге Београд–Ниш, 11 km западно од Ражања. Површина атара износи 1.158 ha. У народу се назива *Ражањска Браљина*. Претпоставља се да у време настанка чини једно насеље, које се помиње у Раваничкој повељи 1375, са сада посебним и истоименим селом на левој обали Јужне Мораве у општини Ћијевац (у народу *Крушевачка Браљина*). Са старе (прве) локације на Селишту (источно од садашњег села) премештена је на данашњу. После ослобођења од Турака броји 17 кућа и 131 душу (1844), а 1921. год. 130 домова и 1.233 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Николу, Св. Стефана* и др.; *сабор Спасовдан*), досељено са Косова и из околине Лесковца и мањим делом 1878. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 7,2 (1991). У селу се налазе две православне цркве (црквене славе *Св. Сава* и *Преображење Господње*): Св. Николе

из XIV в. и Св. Саве из XIX в. Електричну енергију добија 1953, а водом се снабдева преко локалних водовода. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1881), дом културе, здравствену амбуланту, МК за три насеља (Б., Мађија и Церово), железничку станицу, силос (изграђен 1949) и др.

ВАРОШ (582 ст.), ратарско-сточарско (45,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (280–340 m) странама Варошке (Ражањске) реке, десне притоке Јужне Мораве, СИ од Ражања са којим је физиономски срасло. Површина атара износи 1.231 ha. Издуженог је облика (СИ–ЈЗ) уз поменути водоток и пут ка Ражању, а јужним делом лежи на месту где се до 1837, када је спаљен због епидемије куге по наредби кнеза Милоша Обреновића, налазио Ражањ. После ослобођења од Турака броји 32 куће и 190 душа (1844), а 1921. год. 64 дома и 498 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Игњата, Ђурђевдан, Св. Николу* и др.; сеоске славе *Спасовдан* и *Св. Пантелеј*), досељено претежно из околине Сврљига. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,5 (1991). Водоснабдевање је колективно, а телефонске везе добија 1988. год. Многи мештани запослени су у Ражању.

ВИТОШЕВАЦ (1.535 ст.), ратарско-сточарско (58% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (250–320 m) терену између долина Велике реке и Прчевице, с обе стране (већи део на левој) локалног пута ка Подгорцу, 15 km северно од Ражања. Површина атара износи 3.279 ha. По предању, назив потиче од *витлања* (истезања) сукна, по чему је село у прошлости било познато. Обухвата 18 физиономских делова (*Витошевац*, главни део насеља, *Бојиште, Дуњач, Голеш, Јарчевац, Клађе, Козји грб, Кусјачка река, Лева река, Мајсторски део, Медак, Орница, Пашин део, Поточић, Равна дубрава, Средњак, Велика њива и Врх села*). Пронађени остаци (статуета из доба винчанске културе, сребрна наруквица са змијском главом из римског периода и др.) раније насељености указују на дуговремену историју села. Помиње се као мезра у турском попису 1453. год. После ослобођења од Турака броји 61 кућу и 431 душу (1844), а 1921. год. 286 домова и 1.810 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована Крститеља, Св. Ђорђа, Св. Николу* и др.; *сабор Видовдан*), пореклом углавном са Косова, из старе Рашке и ЈИ Србије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,8 (1991). Струју добија 1961, а водоснабдевање је индивидуално (групни и појединачни водоводи). Има осморазредну ОШ "Вук Караџић" (почела са радом 1863), МК, здравствену станицу, апотеку, пошту, неколико трговачких (први дућан отворен 1871), угоститељских и занатских радњи, локалну пијаву (пазарни дан – *среда*) и

др. Познат је по развијеном траварству (кантарион, боквица, камилица, мајчина душица и др.), а раније развијено грнчарство је у изумирању.

ГРАБОВО (260 ст.), сточарско-ратарско (58,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (280–360 m) дуж Грабовачке и Велике реке, у подножју Великог Лештака, с обе стране локалног пута ка Подгорцу, 22 km СИ од Ражња. Површина атара износи 2.472 ha. Назив, по предању, води порекло од *грабове* шуме искрчене у време настанка села. Обједињује више група кућа размештених дуж водотока и пута. После ослобођења од Турака броји 12 кућа и 98 душа (1844), а 1921. год. 54 дома и 315 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Митровдан* и др.; сеоска слава *Сретење Господње*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,5 (1991). Православна црква *Св. апостола Петра и Павла*, чији дан је и црквена слава, подигнута је 1840. (освећена 1844) на темељима старог српског храма. Електрично осветљење добија 1962, телефонске везе 1999, а водом се снабдева преко водовода и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, шумску секцију (15 радника) и продавницу мешовите робе.

ЛИПОВАЦ (349 ст.), ратарско-сточарско (56,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (220–260 m) странама Липовачке реке, десне притоке Рујишке реке, с обе стране пута ка Ражњу, 3 km ЈИ од Ражња. Површина атара износи 428 ha. По предању, име потиче од липа којих је у прошлости било по селу и атару. Обједињује две физиономске целине: *Липовац* и *Рујишку реку*. Убраја се у стара насеља. Основан је на месту са значајним археолошким налазима (трагови насељености из римског доба, када је код села постојао град *Свети Стефан*). Извесно је да постоји у турско доба, када су у селу хајдуци ослобађали робове које су Турци водили из Шумадије. После ослобођења од Турака броји 27 кућа и 196 душа (1844), а 1921. год. 40 домова и 406 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Врачеве, Св. Тому, Ђурђевдан* и др.; сеоске славе *Тројице* и *Бела субота*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,3 (1991). Телефонске везе добија 1999, а водом се снабдева преко сеоског водовода. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1872) и дом културе.

МАБЕРЕ (631 ст.), ратарско-сточарско (42,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (280–300 m) десној долиној страни Ражањске реке, десне притоке Јужне Мораве, с обе стране сеоског асфалтног пута ка Ражњу, 5 km СЗ од Ражња. Површина атара износи 1.028 ha. Назив се различито тумачи: потиче од турских речи *мађерија* – кухиња, и *мађипија* – пекара; и

води порекло од *Мађара* који су долазили за време аустро-угарских похода. Повезује осам "мала" (*Мађере, Драмалуга, Јакова страна, Ливадка, Парлог, Периловац, Радована падина* и *Сеча*). Основано је пре доласка Турака на месту са остацима (градског насеља, керамике и водовода) насељености из римског периода. После ослобођења од Турака, када се помиње под именом *Мацаре*, броји 24 куће и 198 душа, а 1921. год. 108 домова и 698 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Мојсија, Св. Јована Крститеља, Св. Тодора* и др.; сеоска слава *Св. Богородица*), досељено са Косова, а касније и из околине Врања. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2 (1991). Струју добија 1959, а водом се снабдева преко јавног (централног) водовода. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1898). МК, дом културе и др.

МАЈЕТИНА (208 ст.), ратарско-сточарско (42,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (190 m) десној обали Јужне Мораве, код њеног улаза у Сталаћку клисуру, где река прави велики завој (360°), у подножју Ветрења (398 m), 12 km ЈЗ од Ражња. Површина атара износи 426 ha. По предању, назив потиче од личних имена – *Мале* и *Тине*, који су се населили после Косовског боја. Настала је на месту са остацима утарђења из римског доба. После ослобођења од Турака броји 9 кућа и 77 душа (1844), а 1921. год. 46 домова и 281 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јоакима и Ану, Св. Николу, Св. Стефана* и др.; сеоска слава *Св. апостол Тома*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 3,5 (1991). Струју добија 1958, а водом се снабдева из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1942), дом културе, продавницу мешовите робе и каменолом одакле мештани ваде камен за грађевинске сврхе.

МАЊИЈА (166 ст.), ратарско-сточарско (29,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (180–200 m) долиним странама Ражањске реке, десне притоке Јужне Мораве, између Вуковца (346 m) и Главчара (342 m), с обе стране асфалтног пута ка Ражњу, 9 km западно од Ражња. Површина атара износи 462 ha. Атар је богат ловном дивљачи (срне, зечеви, дивље свиње, фазани), а узводно од села на Ражањској реци има неколико *водопада*, од којих је један висок 20 m. По предању, географско име води порекло од *зле мађехе* која је живела у шумама овог краја као самотњак. Спада у стара насеља. После ослобођења од Турака броји 8 кућа и 53 душе (1844), а 1921. год. 43 дома и 495 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована Крститеља, Св. Николу, Св. Аранђела* и др.; сеоска слава *Петковица*), досељено из Калне код Књажевца. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,7 (1991). Православна црква посвећена Св.

Јовану изграђена је у XVII в. на темељима старог српског храма. Електрично осветљење добија 1960, а водом се снабдева из копаних бунара. Има продавницу мешовите робе и др.

НОВИ БРАЧИН (696 ст.), ратарско-сточарско (65,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (180–260 m) долинским странама Велике реке, десне притоке Јужне Мораве, са леве стране ауто-пута Београд–Ниш, 9 km СЗ од Ражња. Припада К.О. Брачин (1.711 ha). Подељен је на четири дела: *Нови Брачин*, *Белу воденицу*, *Петровске појате* и *Јовановац*. Основан је као физиономски део ("мала") *Брачина*, од кога су 1933. год. дељењем настала два данас самостална села – Н. и Стари Брачин. У новије време физиономски се развија и на левој обали Јовановачке реке, на локалитету Јовановац (до 1859. год. носи назив Шупељак, по шупама које су служиле као складишта хране, а ново име добија по Јовану Обреновићу, који је Шупељак посеђивао ради лова), који је, по археолошким налазима, био насељен још у античко доба. Локалитет Јовановац познат је и по мензулани, једној од девет поштанских станица из 1835. год., капацитета 20 коња. Нова мензулана (саграђена 1840) имала је капацитет 40 коња, а 1853. год. добила је првог сталног поштанског службеника. Данас је *Јовановац* нови део села са трговинским и угоститељским радњама и стално се шири дуж асфалтних саобраћајница. Сматра се да је стари назив села *Плочник*, који је касније замењен именом *Обручин* (по дрвеним *обручима* за бурад), па потом временом трансформисан у данашњи. У XIX и првих деценија XX в. село *Брачин*, претеча данашњег Н. и Старог Брачина, има знатну уређеност, насељеност и значај (у доба Турака има водовод, коме су 1933. попуцале цеви, када је изграђен нови са четири чесме; у XIX в. има суд и затвор; железничку пругу Тишевац–Столовац, која је пролазила кроз село, добија 1903; земљорадничка набавна задруга основана је 1924; ваљаоницу за сукно добија 1925; моторни млин 1929. и др.). Формирање данашњег Н.Б. почиње 1903, након изградње железничке пруге Тишевац–Столовац. После ослобођења од Турака село *Брачин* броји 36 кућа и 242 душе (1844), а 1921. год. 166 домова и 1.047 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа*, *Св. Николу*, *Св. Аранђела* и др.; сеоска слава *Св. Три Јерарха*; *вашари Св. Магдалена* и *Св. Јован Главосек* од 1875). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,7 (1991). Електричну енергију добија 1961, телефонске везе 1999, а водоснабдевање је углавном централно, преко јавног водовода (95% домаћинстава). Има осморазредну ОШ, дом културе, здравствену амбуланту (основана 1956), ветеринарску амбуланту, пошту, земљорадничку задругу, МК за три насеља (Н. и Стари Брачин и Претрковац) и др.

ПАРДИК (489 ст.), сточарско-ратарско и воћарско-виноградарско (66,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (260–340 m) долинским странама Пардичке реке и њених притока Кањик и Ћелијског потока, у подножју Буковика (894 m), 7 km СИ од Ражња. Површина атара износи 851 ha. Сматра се да је стари назив села *Педербал*. Обухвата два засеока: *Палилулу* и *Ћелијски поток*. У новије време физиономски се развија поред асфалтног пута уз водоток. Основан је крајем XVIII в., када се досељава ст. из старе Рашке, на месту са остацима раније насељености (керамика, камена секира, бронзана фигура Венере, бронзана фигура кобре, кости "крупних" људи неутврђеног порекла, ђуп са златним новцем из XIII в. и др.). После ослобођења од Турака броји 15 кућа и 119 душа (1844), а 1921. год. 76 домова и 545 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ђорђа* и др.; сеоска слава *Св. Трифун*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,9 (1991). Изградња православне цркве *Св. Ђорђа* на Језерском брегу почела је 1992. год. Струју добија 1961, телефонске везе 1999, а водом се снабдева од 1970. преко централног водовода (41 домаћинство) и више групних (локалних) водовода. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1924), дом културе, пошту, ветеринарску амбуланту и др. У атару се налазе разноврсна рудна лежишта (две јаме за експлоатацију угља напуштене 40-их год. XX в.; пронађен графит; водотоци су златоносни са нађеним груменима самородног злата од 43–45 gr., а ради испирања злата раније су људи долазили и из Топлице). Сточарство (говедарство) и производња купине имају тржишни значај.

ПОДГОРАЦ (649 ст.), ратарско-сточарско (53,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (240–320 m) северним падинама Буковика (894 m) и десној долинској страни Велике реке, десне притоке Јужне Мораве, с обе стране пута ка Ражњу и Витошеvcу, 8 km СИ од Ражња. Површина атара износи 1.511 ha. Првобитно (старо) село налазило се јужно од садашњег, на левој обали реке под *гором*, по чему добија садашње географско име, одакле је због влаге и честих поплава Велике реке временом премештено на данашњу локацију. У новије време поново се постепено премешта на стару локацију – Селиште, где је земљиште мелиорисано. После ослобођења од Турака броји 49 кућа и 282 душе (1844), а 1921. год. 162 дома и 985 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Аранђела*, *Св. Ђорђа*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Св. Лука*), досељено са Косова, а има и Рома (10 домаћинстава). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 2,2 (1991). Електрично осветљење добија 1961, а водом се снабдева преко сеоских водовода (групних и појединачних). Има четвороразредну ОШ

Прасковче – манастир Св. Романа

са предшколским одељењем, две продавнице мешовите робе и МК за три насеља (Грабово, Пардик и П.).

ПОСЛОН (320 ст.), ратарско-сточарско (43,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (240–280 m) левој долиној страни Послоначке реке, између Грбака (418 m) и Великог врха (435 m), 3 km ЈЗ од Ражања. Површина атара износи 895 ha. Формиран је на скровитом месту, погодном за склањање од Турака – ”под брдом склониште”, по чему добија првобитно име *Подсклон*, па потом *Послонац* и данашње. После ослобођења од Турака броји 19 кућа и 128 душа (1844), а 1921. год. 72 дома и 597 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Св. Андреју* и др.; сеоска слава *Св. Магдалена*), досељено са Косова у време настанка села, а касније и из других крајева. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,8 (1961) до 3,8 (1991). У П. је рођен *Сава Јерemiћ*, славни уметник на фрули. Телефонске везе добија 1999, а водом се снабдева преко сеоских водовода и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ.

ПРАСКОВЧЕ (571 ст.), ратарско-сточарско (46,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (160–180 m) контакту алувијалне равни Јужне Мораве и подножја Виса (280 m), с обе стране локалних путева Ражањ–Крушевац и Делиград–Крушевац, 6 km јужно од Ражања. Површина атара износи 616 ha. Назив, по предању, потиче од *праски* (брескви). Помиње се и под другим, али сличним називима: *Праскоч*, *Прасковач* и *Прасковче*. Линијског (друмског) је облика. Повезује три ”мале”: *Доњу* (поред пута ка Делиграду), *Горњу* (поред пута за Ражањ), која је претежно насе-

љена досељеницима из околине Враћа, и *Градиште*, најгушће насељени део села у подножју Послонске плоче. Западни део села у прошлости чини посебно насеље које најпре носи назив *Прњавор Манастира Светог Романа*, а потом *Манастирско* (после II светског рата постаје физиономски део данашњег села). Након ослобођења од Турака, када носи назив *Праскоч*, броји 14 кућа и 77 душа (1844), а 1921. год. 93 дома и 565 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Аранђела*, *Ђурђевдан* и др.; сеоска слава *Св. Три Јерарха*; сабор и црквена слава *Велика Госпојина*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,4 (1991). Источно од села на Крвавом вису налази се добро очуван шанац из I српског устанка – део комплекса шанчева на Делиграду. Западно од села (1 km) лоциран је средњовековни манастир Св. Романа, који се први пут у писаним документима помиње 1019, смештен између Ђуниског виси и Мојсињских брда, у ували на путу Ражањ–Ђунис. Манастир је више пута рушен и обнављан (по предању, крајем XIV в., а последња већа обнова забележена је 1796). У манастирском конаку подигнутом 1796. год. за време српско-турског рата 1876–1878. год. била је смештена болница, а у манастирској порти сахрањена је утроба руског пуковника Николаја Рајевског (лик грофа Вронског из Толстојевог романа ”Ана Карењина”), који је као добровољац погинуо у Горњем Адровцу код Алексинца, где је касније подигнута ”Рајевска” црква. Водом се највећим делом снабдева из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1924), МК за два насеља (Малетина и П.), задружни дом, каменолом грађевинског камена који користе мештани и житељи околних насеља и др.

ПРЕТРКОВАЦ (441 ст.), ратарско-сточарско (58,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (180–240 m) странама (већи део на десној) Крћеве реке, десне притоке Велике реке, 12 km северно од Ражања. Површина атара износи 505 ha. Назив, по предању, води порекло од *претрчавања* мештана приликом бежања од Турака, а старо име *Претрговац* од *трговине* која се обављала у селу недалеко од Цариградског друма. Повезује три физиономске целине (*Претрковац*, *Претрковаче воденице* и *Цркву Свете Тројице*). Савремени физиономски развој остварује према ЈЗ и југу (дуж путева) и постепено се премешта на леву обалу реке до асфалтног пута Нови Брачин–Смиловац. После ослобођења од Турака броји 25 кућа и 158 душа (1844), а 1921. год. 69 домова и 441 житеља. Год. 1922. у селу је др Драгољуб Михајловић отворио прву приватну болницу на територији ражањске општине (зграда срушена после II светског рата, а од њеног материјала изграђена штала у Новом Брачину). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела*, *Св. Николу*, *Св. Јована Крститеља* и др.; сеоска слава *Велика Госпојина*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,9 (1991). Православна црква Св. Тројице изграђена је 1890. год. Струју добија 1961, а водом се снабдева из копаних бунара и преко локалних водовода. Има четвороразредну ОШ и стари дом културе. У сливу Крћеве реке пронађена су лежишта руде антимона и бакра.

РАЖАЊ (1.370 ст.), центар истоимене општине (289 km², 23 насеља и 13.582 ст.) у северном делу Јужног Поморавља (15.470 km²), простране регије централне Србије, на (267 m) долинским странама Ражањске реке (западно подножје Буковика, 894 m), десне притоке Јужне Мораве, поред (источно) ауто-пута Београд–Ниш и превоја Мечка (322 m), у близини магистралне железничке пруге истог правца (9 km СИ од Железничке станице "Бунис", 11 km источно од села Браљине), 55 km СЗ од Ниша и 185 km ЈИ од Београда. Географске координате су 43°40' с.г.ш. и 21°33' и.г.д. Површина насеобинске територије, по актуелном ГУП-у из 1991, износи 290 ha, а катастарска 826 ha. Насеобинском композицијом обједињује више физиономских делова (*Центар*, *Шабазовица*, *Циганска мала*, *Ново насеље* и др.). Убраја се у стара насеља. Археолошки налази сведоче о дуговременој насељености (од античког доба). Помиње се као станица на путу *Via militaris* (завршен 34. год.), а касније и на Цариградском друму. Под именом *Арсена* први пут се наводи као византијско војно утврђење од прве половине VI в., а под данашњим називом 1536. год. Кроз историју више пута је рушен и подизан. Ражањску тврђаву подигао је у XV в. деспот Ђурађ Бранковић за одбрану од Турака, а утврдио ју је Сулејман Хан. У

путопису Евлије Челебије 1661. год. помиње се као тешко приступачна четвороугаона *паланка* са цамијом, складиштем жита и муниције и војничким кућама, где је ван тврђаве било више ханова и неколико дућана. Год. 1783. у насељу је било "80–90 дрвених кућа" (585 житеља), а 1834. је једна од седам мензулана и поштанска станица на Цариградском друму. По наређењу кнеза Милоша Обреновића, због куге, 1837. насеље је спаљено и премештено јужније, на данашњу локацију. Статус *варошице* добија 1870. год. После ослобођења од Турака има 67 кућа и 310 душа (1844), а 1921. год. 186 домова и 786 житеља. Ст. је српско и ромско (*вашари Св. Марија*, *Св. Лука* и *Св. Мојсије*). Роми живе у *Циганској мали*, у ЈЗ делу насеља, и раније су се углавном бавили ковачким и плетарским занатом. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,6 (1991). Православни храм посвећен *Св. пророку Илији*, чији дан је и црквена слава, изграђен је 1844. год. Пошту добија 1811, струју 1929, а водоснабдевање је централно. Носиоци привредног развоја су многобројна предузећа: млин "Озрен" са силосом капацитета 10 хиљ. (први парни млин изграђен 1906, а други 1928), ДД за производњу прикључне пољопривредне механизације "Металац", ливница бакарних одливака и ливница алуминијумских легура ДД "14 октобар", ДД "Индустрија грађевинског материјала" (опеке и блокови), ГП "Трудбеник" (нискоградња), ДП "Вронски" (лака конфекција), Сточарско-млекарска задруга, четири ТП и др. Има осморазредну ОШ "Иван Вушовић" (почела са радом 1838), одељење трговачке школе (истурено одељење Економске школе из Параћина), дом здравља, центар за социјални рад, дом културе са КУД-ом, библиотеком и биоскопом, културно-забавну манифестацију "Савини дани", која се приређује средином јануара, пошту, спортски центар, мотел, ветеринарску станицу, пијацу (пазарни дан – *четвртак*) и др.

РУЈИШТЕ (529 ст.), ратарско-сточарско и виноградарско (46,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на странама Рујишке реке, десне притоке Јужне Мораве, и јужним падинама Буковика (894 m), 5 km ЈИ од Ражања. Површина атара износи 1.621 ha. Претпоставља се да име потиче од биљке *руј* или *рујног* вина, јер су се мештани у прошлости бавили гајењем нове лозе. Простире се у висинској зони 260–300 m. Издуженог је облика у меридијанском правцу. Обједињује три физиономска дела: *Црногорски брег*, *Горњи* и *Доњи крај*. Мештани имају у околини села 15 "појата" (летњих сточарских насеља) које се у новије време напуштају. Настало је у близини пронађених остатака некрополе са урнама и керамике старчевачке и винчанске културе. После ослобођења од Турака броји 20 кућа и 188 душа (1884), а 1921. год. 103 дома

и 631 житеља. Ст. је српско (слави *Ваведење, Петковицу, Ђурђевдан* и др.; сеоске славе *Св. Атанасије Велики* и *Св. Пантелеј*), највећим делом (више од 30%) досељено из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2,4 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и приватни водоводи). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1892), дом културе, МК за два насеља (Липовац и Р.) и плантажни виноград (северно од села), а јужно од насеља налази се Црепуљарско брдо, где се раније копала глина од које су се правиле црепуље (црепуљарски занат временом је ишчезао).

СКОРИЦА (1.179 ст.), сточарско-ратарско (55,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на странама истоименог потока, десне притоке Крћеве реке, 16 km северно од Ражања. Површина атара износи 4.376 ha. У околини села је кречњачки терен са више *вртача, врела и пећина* ("пећура"). По предању, назив потиче од изреке првих житеља да су ту "скоро дошли". Простире се у висинској зони 240–310 m. Издуженог (линијског) је облика. Повезује четири физиономске целине: *Скорицу*, главни део села, *Црквенац, Дракшан* и *Петров поток*. Физиономски се развија дуж асфалтног пута према долини Крћеве и селу Смиловцу. Спада у стара насеља. Кроз историју помиње се више пута: у Раваничкој хрисовуљи 1381, под називом *Поскорице* у XIV в., под садашњим именом у XVI в. и касније. После ослобођења од Турака, када се наводи под именом *Скорбица*, броји 59 кућа и 379 душа (1844), а 1921. год. 274 дома и 1.269 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Јована Крститеља, Св. Аранђела* и др.), досељено у XVI и XVII в. из косовског Поморавља, касније из Тимочке крајине, а током XIX в. и из околине Ариља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2,2 (1991). Православни храм посвећен *Св. великомученици Марини*, чији дан је и црквена слава, подигнут је 1932. год. на темељима старе српске цркве. Електричну енергију добија 1961, телефонске везе 1991, а водом се снабдева преко два гравитациона водовода са удаљености од 8 и 11 km. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1890), здравствену амбуланту, пошту, МК, земљорадничку задругу и 10–15 "кречара", пољских пећи за печење креча (по предању, сталаћка тврђава зидана је "скоринким кречом").

СМИЛОВАЦ (1.286 ст.), сточарско-ратарско (61,3% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (240–300 m) странама Средњака, леве притоке Крћеве реке, 15 km северно од Ражања. Површина атара износи 2.063 ha. Назив води порекло од византијске тврђаве *Smilis* (XII в.). Помиње се и под ранијим именом *Смилевац*. Издуженог је облика у упоредничком прав-

цу. Обједињује девет физиономских делова (*Смиловац, Бачиште, Беле стене, Гола главица, Средњак равноклење, Вигњиште, Виноградиште, Влашке њиве* и *Вукосавска ограда*). Помиње се у турском попису 1453. год. После ослобођења од Турака броји 47 кућа и 1.238 душа (1844), а 1921. год. 207 домова и 1.202 житеља. Ст. је српско (слави *Митровдан, Св. Николу, Св. Аранђела* и др.; сеоска слава *Видовдан*), досељено са Косова (XVI в.), из јужног подручја Јужног Поморавља, Црне Реке и западне Србије (XVII и XVIII в.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,6 (1991). Струју добија 1961, телефонске везе 1991, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ, здравствену и ветеринарску амбуланту, МК, пошту, земљорадничку задругу и др. Мештани су познати по "кречарству" (производњи креча у пољским пећима) и као грађевинари (зидари широм Србије).

СТАРИ БРАЧИН (445 ст.), ратарско-сточарско (73,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (200–260 m) брдском терену, 12 km СЗ од Ражања. Припада К.О. Брачин (1.711 ha). Подељен је на три физиономске целине: *Стари Брачин*, главни део села, *Стублинске* и *Жикичке појате*. Основан је као физиономски део ("мала") *Брачина*, од кога су 1933. год. дељењем створена два данас самостална села – С. и Нови Брачин. Сматра се да је стари назив села *Плочник*, који је касније замењен именом *Обручин* (по дрвеним обручима за бурад), па потом временом трансформисан у данашњи. Кроз историју више пута мења локацију: са првобитне локације поред Цариградског друма, због сталних страдања од Турака, премештен је на локалитет Дубока – пошумљена јаруга, где су утврђени поуздани остаци раније насељености, одакле је пресељен на данашње место. У XIX и првих деценија XX в. село *Брачин*, претеча данашњег С. и Новог Брачина, има знатну уређеност, насељеност и значај (у доба Турака има водовод, коме су 1933. попуцале цеви, када је изграђен нови водовод са четири чесме; у XIX в. има суд и затвор; железничку пругу Ћијевац–Столовац, која је пролазила кроз село, добија 1903; земљорадничка набавна задруга основана је 1924; ваљаоницу за сукно добија 1925; моторни млин 1929. и др.). После ослобођења од Турака село *Брачин* броји 36 кућа и 242 душе (1844), а 1921. год. 166 домова и 1.047 житеља. Први ст. досељени су из околине Пирота и Власотинца, а касније су присутна и досељавања са Косова, из Црне Горе и околних насеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Ђурђевдан, Св. Јована Крститеља* и др.; сеоска слава *Св. Три Јерарха*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,7 (1991). Православни храм Св. Богородице је у изградњи. Струју добија 1961, телефонске везе 1999, а водо-

снабдевање је колективно (централни водовод). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1875), дом културе, ветеринарску амбуланту и др.

ЦЕРОВО (91 ст.), ратарско-сточарско (27,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (160–200 m) лесној обали Јужне Мораве (Сталаћка клисура), у подножју Церовачке Ветрење (491 m), поред железничке пруге Београд–Ниш, 15 km ЈЗ од Ражња. Површина атара износи 507 ha. Назив, по предању, потиче од *церових* шума искрчених у време формирања села. Основано је на падинама Церовачке Ветрење, источно од садашње локације, одакле је премештено на данашње место. У непосредној близини села су остаци римског утврђења. После ослобођења од Турака броји 6 кућа и 54 душе (1844), а 1921. год. 27 домова и 422 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ђорђа*, *Св. Аранђела* и др.; сеоске славе *Св. Врачеви* и *Ивањдан*), досељено углавном са Косова. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,8 (1961) до 10,6 (1991). Струју добија 1962, а водом се већином снабдева из копаних бунара. Има продавницу мешовите робе, а у атару на Церовачкој Ветрењи пронађена је руда кварца и сиромашна руда уранијума.

ЦРНИ КАО (619 ст.), сточарско-ратарско (49,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (360–420 m) јужним падинама Буковика (894 m), 8 km источно од Ражња. Површина атара износи 1.221 ha. Сматра се да име села потиче од речи *кал* – блато, као и то да најпре носи назив *Црни Кал*, који је временом трансформисан у данашњи. Повезује четири физиономска дела (*Црни Као*, *Дреновац*, *Друговац*, *сечиште* и *Љутак*), од којих други раније представља самостално насеље (последњи пут се помиње 1835, када има 7 кућа; у одмазди за убијеног Турчина, Османлије су га до темеља спалиле у једном дану, а мештани су се преселили у Делиград, Рујиште и Скорицу). Од старина значајем се истиче Црнокачка бара (ЈЗ од села) са налазима старчевачке и винчанске културе. После ослобођења од Турака Ц.К. броји 18 кућа и 122 душе (1844), а 1921. год. 98 домова и 680 житеља. Ст. је српско (слави *Петковицу*, *Св. Николу*, *Св. Аранђела* и др.; сеоске славе *Обрезање Господа Исуса Христа* и *Видовдан*), досељено из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,7 (1991). Има четвороразредну ОШ (позната по учитељу *Радивоју Миловановићу* који је од 1925. год. развио примеран горански покрет), МК, дом културе, земљорадничку задругу (основана 1925) и др.

ЧУБУРА (249 ст.), ратарско-сточарско (49,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју (260–320 m) Великог врха (435 m), 1 km ЈЗ од Ражња.

Површина атара износи 1.065 ha. Савремена рурална изградња остварује се дуж пута према Ражњу. После ослобођења од Турака, каде се наводи под називом *Чубуре*, броји 9 кућа и 61 душу (1844), а 1921. год. 40 домова и 265 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Св. Прокотије*). Након II светског рата углавном бележи смањење укупне популације (1948. – 324, 1953. – 343, 1961. – 309 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,7 (1991). Телефонске везе добија 1999, а водоснабдевање је индивидуално (сеоски водоводи и копани бунари).

ШЕТКА (582 ст.), сточарско-ратарско (68,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на десној долиној страни Сењског потока, леве притоке Велике реке, 2 km источно (код превоја Мечка) од ауто-пута Београд–Ниш, 5 km северно од Ражња. Површина атара износи 292 ha. Простире се у висинској зони 270–307 m. Подељена је на четири физиономске целине: *Шетку*, *Церак*, *Саставке* и *Торину*. Убраја се у стара насеља. Основана је на месту са значајним остацима предсловенске насељености (насеље из праисторијског доба са разноврсном керамиком и неколико некропола са урnama). Помиње се 1435. год. После ослобођења од Турака броји 17 кућа и 41 душу (1844), а 1921. год. 136 домова и 698 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Аранђела*, *Св. Јована Крститеља*, *Св. Стефана* и др.; сеоска слава *Тодорова субота*), досељено са Косова и из Топлице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 3,2 (1991). Електрично осветљење добија 1961, телефонске везе 1999, а водом се снабдева преко централног водовода. Има четвороразредну ОШ, пошту, МК и др.

РАЧА

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у укуп. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	18	7.5	92.5	0.0	-0.9	763.9	269.9	39.8	68.5
1971.	-	18	10.6	89.4	2.3	-4.9	741.9	298.8	39.7	64.9
1981.	-	18	14.2	85.8	11.7	-6.4	702.0	310.7	47.9	63.8
1991.	1	17	17.9	82.1	0.7	-10.1	686.3	335.3	48.3	52.0

АДРОВАЦ (299 ст.), приградско ратарско-сточарско (24,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (185 m) левој обали Раче, леве притоке Велике Мораве, и странама Бошњачког потока, 1 km северно од Раче. Површина атара износи 294 ha. Основан је на месту са пронађеним значајним траговима раније насељености (предмети неолитске епохе, бронзано доба – насеље сеоског типа и некропола, као и римско на-

сеље и гробље). Основан је почетком XIX в. Географско име је пренети назив села – *Адровац* (данас Горњи и Доњи Адровац на територији општине Алексинац), одакле су се 1809. год. доселили оснивачи (први насељеници). Год. 1921, када се наводи као заселак Раче, броји 32 дома и 143 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. архангела Михаила, Св. Алимпија, Митровдан и Св. Ђорђа*; сеоска слава *Друга Тројица*), досељено почетком XIX в. из околине Алексинца, ЈИ Србије, Македоније и шумадијских села. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,8 (1991). Електричну енергију добија почетком 60-их год. XX в., телефонске везе 1980, а водоснабдевање је колективно (прикључак на централни водовод Раче). Има спомен-плочу борцима палим 1941–1945, спомен-бисту Бранка Радосављевића, политичког комесара Другог шумадијског одреда (касније Рачански одред) и др. Главни тржишни производи су млеко и кромпир.

БОРЦИ (499 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (72,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (255 m) обалама реке Раче, леве притоке Велике Мораве, 11 km СЗ од Раче. Површина атара износи 1.315 ha. До 1949, када добија садашњи назив (по *борцима* – великом учешћу локалног ст. у II светском рату), носе име *Губеревац*. Деле се на седам заселака (*Лекићи, Бајкићи, Село, Ђукићи, Брдо, Чеперићи и Дреновача*). У селу има 20-ак викендица. Основани су на месту са траговима старије насељености (неолитско налазиште, стари предмети од керамике и трагови из бронзаног доба – насеље градинског и насеље сеоског типа) крајем XVII в. Помињу се у аустријском попису 1718. под именом *Guberevzi*. Год. 1844. броје 46 кућа и 314 душа, а 1921. 158 домова и 810 житеља. Ст. је српско (слави *Усекованије, Св. архангела Михаила, Св. Мрату, Св. Николу, Св. Јована, Св. Стевана, Св. Игњатија, Св. Петку* и др.; сеоска слава *Друга Тројица; вашар прва недеља по Св. Пантелејмону*), досељено крајем XVII и у XVIII в. из Метохије (пећки Подгор), Груже, Бјелопавлића, Драгачева, Колашина, Тимочке крајине и Осата у Босни. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 2,2 (1991). Електрично осветљење добијају 1958, телефонске везе 1995, а водом се снабдевају из копаних бунара и са извора. Имају четвороразредну ОШ, дом културе и спомен-плочу борцима из II светског рата. Тржишни производи су кромпир, кукуруз, пилићи, млеко, сир, јаја и шљиве.

БОШЊАНЕ (702 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (42,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (223 m) левој обали реке Раче, леве притоке Велике Мораве, 1,5 km северно од Раче. Површина атара из-

носи 1.278 ha. Обухвата три "краја": *Крушар, Лупар (Ненадића крај) и Село*. У селу и атару изграђено је 5 викенд-кућа. Основано је половином XVIII в. Помиње се у аустријском попису 1718. под именом *Bosnack* и касније (1844. – 35 кућа и 277 душа, 1921. – 152 дома и 980 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Врачеве, Св. Игњатија, Св. Николу, Св. Саву, Св. Василија, Св. Стевана, Св. Петку и Св. Ђорђа*; сеоска слава *петак по Тројицама*), досељено средином XVIII в. из околине Сјенице, Херцеговине, Осата (Босна), Драгачева, Тимочке крајине и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,7 (1991). Струју добија 1956, телефонске везе 1988, а водом се снабдева са три извора. Има четвороразредну ОШ и спомен-плочу борцима палим 1941–1945. Пре II светског рата у атару је експлоатисан лигнит за локалне потребе. Тржишни производи су кромпир, пасуљ, прасићи, јабуке, вишње и шљиве.

ВЕЛИКО КРЧМАРЕ (993 ст.), ратарско-сточарско (56,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (260 m) обалама потока Крчмара (12 km), десне притоке Раче, 11,5 km СЗ од Раче. Површина атара износи 2.054 ha. Повезује шест "крајева" (*Џукићи, Кановац, Камењар, Јаруга, Срећковићи и Старо село*). На територији села налази се 25 викендица. Основано је у XVIII в. на месту са траговима старије насељености (некропола из бронзаног доба, статуета богиње Венере из I и II в. и сл.). Првобитно представља једно насеље – *Крчмари*, које се помиње у аустријском попису 1718. (*Kerzmari*), од кога су временом створена два данас посебна села – В. и Мало Крчмаре. Год. 1844, када се наводи под именом *Крчмари Велики*, броји 32 куће и 246 душа, а 1921. (под данашњим именом) 170 домова и 1.140 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ђорђа, Св. Мрату, Св. архангела Михаила, Св. Јована, Св. Петку, Ђурђиц, Св. Стевана и Митровдан*; сеоска слава *Тројице*), досељено у XVIII в. из околине Призрена, Новог Пазара, Пећи и Крушевца. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,4 (1991). У В.К. су рођени *Павле Џукић*, војвода I српског устанка, и *Пантелија Срећковић* (1834–1903), историчар – представник романтичарске струје у историографији, професор и краће време ректор Велике школе у Београду (једна улица у Београду носи његово име). Електричну енергију добија 1958, телефонски саобраћај 1991, а водоснабдевање је индивидуално (каптирани извори и копани бунари). Има четвороразредну ОШ, дом културе, Земљорадничку задругу "Милан Живић", ветеринарску амбуланту, спомен-кућу Павла Џукића, спомен-плочу борцима палим 1941–1945. и фарму пилића. Аграрни производи тржишног значаја су лук, сир, јаја, овце и свиње.

Карађорђе (рад У. Кнежевића, 1816)

ВИШЕВАЦ (850 ст.), ратарско-сточарско и виноградарско-воћарско (45,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (205 m) обалама Раче, леве притоке Велике Мораве, 61 km СЗ од Раче. Површина атара износи 1.643 ha. Обједињује пет "крајева" (*Стари Вишевац, Радуловац, Брдо, Главица и Вишевић*). На територији села налази се 10-ак викендица. Формиран је крајем XVII и почетком XVIII в. на месту са значајним траговима старије насељености (остаци средњовековног града *Градиште* – некада се звао *Голубан*). Помиње се у аустријском попису 1718. под именом *Bischevzi* и касније (1844. као *Вишевци* – 58 кућа и 364 душе, 1921. под садашњим именом – 193 дома и 1.326 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Стевана, Св. Николу, Благовести, Св. архангела Михаила, Св. Луку и Св. Василија*; сеоска слава *Спасовдан*), досељено крајем XVII и у XVIII в. из околине Сјенице, Седлара у Доњој Ресави, Радичевца код Књажевца, Тимочке крајине, Ошљана, Кусатка и Груже. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,8 (1991). У В. је рођен *Ђорђе Петровић Карађорђе*, вођа I српског устанка. Православни храм *Св. Ђорђа*, чији дан је црквена слава, у помен на Карађорђа подигао је 1994. Сава Вуковић, владика Шумадијске архиепископије. Струју добија 1953, телефонске везе 1983, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, дом културе, спомен-капелу посвећену Карађорђу у којој су смештене слике династије Карађорђевић, спомен-плочу са посветом Карађорђу, спомен-чесму коју је подигао краљ Александар Карађорђевић, комплекс "Градиште" – меморијални природни споменик, спомен-плочу Рачанској партизанској чети, споменик

борцима палим у II светском рату и обновљен дом "кнегиње Зорке". Од 1987. почела је са радом ликовна насеобина "Вишевац" на Градишту (сликари по једно своје дело остављају у галерију слика "Ђура Јакшић" Културног центра "Радоје Домановић" у Рачи). Аграрни производи тржишног карактера су кромпир, лук, кокошке, прасићи, јабуке и грожђе.

ВОЈИНОВАЦ (124 ст.), ратарско-сточарско (40,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа на (240 m) левој обали потока Крчмара (12 km), десне притоке Раче, 16 km ЈЗ од Раче. Површина атара износи 381 ha. Подељен је на седам "мала" са родовским називима: *Павловиће, Милосављевиће, Глишиће, Димитријевиће, Нешиће, Лазаревиће и Радосављевиће*. Основан је почетком XIX в. када се и први пут помиње (1813). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Николу, Митровдан и Св. Ђорђа*; сеоска слава *Мала Госпојина*). После II светског рата углавном бележи смањење укупне популације (1948. – 179, 1953. – 181, 1961. – 168 житеља итд.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,7 (1991). Електрично осветљење добија 1958, телефонске везе 1991, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Водећи аграрни производи тржишног карактера су пасуљ, лук, сир, прасићи и јабуке.

ВУЧИЋ (1.030 ст.), приградско ратарско-сточарско (41,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (195 m) обалама Вучићког и Миравеачког потока, десних притока Раче, 2 km јужно од Раче. Површина атара износи 1.247 ha. По предању, назив је зоогеографског порекла – од *вукова* којих је било у шуми поред села током његовог оснивања. Повезује седам "мала" (*Гајовићи или Марковићи, Пауновићи или Симићи, Гачановићи, Живуловићи или Марићи или Бутуковићи, Ђорђевићи, Центар села и Живановићи или Џојићи*). У селу се налази 20-ак викендица. Настао је на месту са траговима неолитске насељености (налази керамика). Помиње се у аустријском попису 1718. под именом *Wusnitza* и касније (1921. – 220 домова и 1.025 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Алимпија, Св. Игњатија, Св. Николу, Св. Јована и Св. архангела Михаила*; сеоска слава *Трећа Тројица*), већином досељено почетком XIX в. из Тимочке крајине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,1 (1991). Православна црква Св. Марка је у изградњи. Електричну енергију добија 1958, телефонске везе 1983, а водом се снабдева из копаних бунара, са извора и преко јавног водовода (прикључак на водоводни систем Раче). Има четвороразредну ОШ, дом културе, од 1997. манифестацију "Уметничко вече под орахом" (уметници, књижевници, фолклор, певачи аматери и сл.), споменик и две

спомен-плоче ратницима палим 1912–1918. и 1941–1945, мајдан кварцног песка (ради повремено, по потреби) и др. Производња парадајза, пасуља, сира, јаја, као и гајење свиња и оваца тржишно је оријентисано.

ДОЊА РАЧА (1.474 ст.), приградско ратарско-сточарско (42% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (180 m) левој обали Раче, леве притоке Велике Мораве, 3 km источно од Раче. Површина атара износи 1.506 ha. Дели се на пет "крајева": *Пиносаву, Трнавицу, Долове, Дубочића и Златиборића*. Формирана је средином XVIII в. на месту са значајним траговима старије насељености (насеље сеоског типа из бронзаног доба и старо гробљиште непознате старости). Помиње се у аустријском попису 1718. као једно насеље – *Рача*, са Рачом, данашњим општинским центром. Као посебно насеље први пут се помиње у Пописнику 1822. као *Рача Долна* и касније (1844. – *Рача Долња*, када постоји и *Рача Горња* – 129 кућа и 904 душе, и *Рача варош* – 112 кућа и 439 душа; 1921. под садашњим именом – 315 домова и 1.570 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. архангела Михаила, Св. Мрату, Св. Ђорђа, Св. Тому, Митровдан, Св. Алимпија, Св. Јована и Св. Луку*; сеоска слава *Тројице; ваишар Огњена Марија*), досељено у XVIII в. са Косова, Рудника, из Мозгова код Алексинца, Драгачева, Ресаве, околине Тетова и Сокобање. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1 (1991). Непарохијски храм *Св. архангела Гаврила*, чији дан је и црквена слава, подигнут је као црква брвнара (у којој је, по предању, крштен Карађорђе) 1826. на месту где се 1727. налазила старија богомоља. Струју добија 1956, телефонске везе 1985, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, дом културе и споменик борцима палим 1941–1945. год. Тржишни производи су свиње, овце, кромпир, лук, пасуљ и млеко.

ДОЊЕ ЈАРУШИЦЕ (316 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (76,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (270 m) обалама реке Раче и Јабуковачког потока (2 km), 18 km ЈЗ од Раче. Површина атара износи 691 ha. Име су добиле по *јаругама* – између сеоских "мала" налазе се *јаруге*. Подељене су на седам "мала" (*Степановића, Петронијевића, Блажића, Тришића, Костића, Јевтића и Пантића*). Спадају у стара расељена, па крајем XVII в. и почетком XVIII в. обновљена села. Основане су на месту са траговима старије насељености (некропола из бронзаног доба). Помињу се 1476. (20 кућа) у турском попису и касније (1844, *Јарушица Долња* – 22 куће и 178 душа; 1921. под данашњим именом – 87 домова и 454 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Усекованије, Св. архангела Михаила, Св. Николу, Св. Алимпија, Св. Врачеве, Св.*

Василија, Св. Ђорђа и Лазареву суботу; сеоска слава *Трећа Тројица; ваишари Преображење и Ивањдан*), досељено крајем XVII в. и у XVIII в. из Пећког Подгора, села Трешњева (Васојевићи), Домановића у Херцеговини, Студенице, Тимочке крајине и околине Крушевца. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,6 (1991). Струју добијају 1958, телефонске везе 1996, а водом се снабдевају са каптираних извора и из копаних бунара. За трајније решавање проблема водоснабдевања насеља у општини Рача предвиђена је изградња насуте бране у Д.Ј. на Рачи, чиме би била створена акумулација довољна да подмири потребе за водом. Имају четвороразредну ОШ, спомен-плоче палим ратницима 1912–1918. и 1941–1945. год. и др. Аграрни производи тржишног значаја су кромпир, кукуруз, свиње, шљиве и мед.

ЂУРЂЕВО (917 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (53,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (185 m) обалама Раче и Лукањског потока (5 km), 10 km западно од Раче. Површина атара износи 1.733 ha. Назив добија по личном имену – *Ђурђе*, сина српског начелника. Обухвата 11 "крајева" (*Лађевац, Гај, Сибица, Поток, Река, Баре, Брдо, Лукање, Ђуртовија, Средина и Обренлија*). У селу и атару налази се 50-ак викенд-кућа. Формирано је на месту са остацима старије насељености (археолошки локалитет Главица са налазима керамике из неолита, насеље градинског типа и насеље сеоског типа из бронзаног доба). Претече Ђ. основане су средином XVIII в. Данашње насеље настало је 1904. спајањем села *Баре* (помиње се 1804) и *Лукање* (наводи се 1805). Ст. је српско (слави *Св. архангела Михаила, Ђурђицу, Св. Николу, Св. Врачеве, Св. Саву* и др.; *ваишар* и црквена слава *Мала Госпојина*; сеоске славе *Велики и Мали Спасовдан*), досељено у XVIII в. са Косова, из Босне, околине Берна, Новог Пазара и Сјенице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,6 (1991). У Ђ. су рођени *Милош Савковић*, књижевник, чије име носи гимназија у Аранђеловцу, и *Бора Дугић*, познати уметник на фрули. Православна црква Пресвете Богородице изграђена је 1994. год. Електричну енергију добија 1958, телефонске везе почетком 80-их год. XX в., а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има осморазредну ОШ "Вита Марковић", дом културе, спомен-чесму ратницима и спомен-плочу са именима палих бораца, здравственој и ветеринарској амбуланту, пошту, Земљорадничку задругу "Милан Живић", три мајдана кречњака (користи се за печење креча) и др. Тржишни производи су жито, кромпир, лук, сир, млеко, јабуке, вишње, шљиве и креч.

МАЛО КРЧМАРЕ (559 ст.), ратарско-сточарско (39,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа,

на (310 m) обалама Мандићког и потока Стублина, 11 km ЈЗ од Раче. Површина атара износи 909 ha. Повезује шест "крајева" (Томићки или Вуловички, Дебљак, Брег или Васићи, Стојановићки, Ђурићки или Максимовићки или Осатски и Центар). У селу се налазе 10 викендица. Настало је средином XVIII в. на месту са траговима старије насељености (керамика из неолита). Првобитно представља једно насеље – *Крчмари*, које се помиње у аустријском попису 1718. (*Kerzmari*), од кога су временом створена два данас посебна села – М. и Велико Крчмаре. Год. 1844, када се наводи под именом *Крчмари Мали*, броји 63 куће и 395 душа, а 1921. (под данашњим именом) 151 дом и 778 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Петку, Св. Николу, Св. Јована, Св. архангела Михаила и Митровдан*; сеоска слава *Тројице*), досељено у XVIII в. из околине Новог Пазара, Старог Влаха, Мозгова код Алексинца, Осата (Босна), Звездана (Црна Река) и Бјелопавлића. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,2 (1991). У М.К. су рођени *Војислав Ђурић*, академик САНУ (историја књижевности) и *Миленко Хацић*, народни херој. Православна црква Пресвете Богородице (црквена слава *Мала Госпојина*) подигнут је 1930. год. Електрично осветљење добија 1958, телефонске везе 1991, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има осморазредну ОШ "Јован Хацић Вања", здравствену амбуланту, МК за два насеља (Војиновац и М.К.), споменик Хацићима, споменик борцима палим 1941–1945. спомен-плочу ратницима палим 1912–1918, пошту и др. У селу се налази стари запис – хрст, на основу кога је настала књига "Старац из Мандића" (1999), аутора др Слободана Лазаревића и Предрага Цилега Михајловића. Кромпир, парадајз, лук, јаја, овце и свиње имају тржишни значај.

МИРАШЕВАЦ (780 ст.), ратарско-сточарско (39,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (205 m) обалама Миращевачког потока, десне притоке Раче, 3 km ЈЗ од Раче. Површина атара износи 1.365 ha. Назив се двојако тумачи: да потиче од *мириса* липа којих је у селу било током турске владавине; и да води порекло од села *Мираша* (данас Стари и Нови Мираш на територији општине Урошевца) из кога су се доселили оснивачи. Обједињује шест заселака (*Дренова јаруга, Трст, Палилуле, Албанија, Кеџини и Керџуни*). У селу је 1895. пронађена хладна сулфатна манганова и гвожђевита вода – *Миращевачка бања*, која по садржају мангана (5%) спада на првом месту међу познатим гвожђевитим водама у свету. Бања има два главна минерална извора: *Кисела вода (Репата бара)* и *Саставци*, који су запуштени. М. се убраја у стара насељена, па крајем XVIII в. обновљена насеља. Помиње се у аустријском попису 1718. под именом *Ми-*

raschevzi, а 1921. год. броји 180 домова и 2.200 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ђорђа, Св. Јована, Св. Алимпија, Св. Петку, Св. архангела Михаила и Св. Саву*; сеоска слава *Друга Тројица*), досељено крајем XVIII в. из Босне, Тимока и са Косова. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,4 (1991). Електрично осветљење добија 1959, телефонске везе 1979, а водоснабдевање је централно (један део села прикључен је на водоводну мрежу Раче) и индивидуално (извори и копани бунари). Има четвороразредну ОШ, дом културе, ловачку кућу, такмичење певача аматера (одржава се на *Бели четвртак*), спомен-плочу ратницима палим 1912–1918, спомен плочу борцима палим 1941–1945, предузеће за производњу папира "Сирена", предузеће за производњу сокова "Мирашевац продукт" и др. Водећи аграрни производи тржишног карактера су кромпир, свиње, кокошке, сир и јаја.

ПОПОВИЋ (488 ст.), ратарско-сточарско (39,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (210 m) обалама Мањупског и Смрданског потока, десних притока Раче, 3 km западно од Раче. Површина атара износи 146 ha. Подељен је на три физиономска дела (*Мањупа крај, Средња мала и Глишићки или Радовићки крај*). На територији села налази се 15-ак викендица. Основан је на месту са остацима римског кастела средином XVIII в. Помиње се у аустријском попису 1718. под именом *Popovicki* и касније (1921. – 150 домова и 1.100 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. архангела Михаила, Св. Стевана, Св. Јована, Св. Луку, Св. Ђорђа, Св. Трифуна и Св. Петку*; сеоска слава *Тројице*), досељено у XVIII в. са Косова, из околине Књажевца (Тимока), Колашина, Сјенице и Штитара код Крушевца. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,3 (1991). Електрично осветљење добија 1958, телефонске везе 1980, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има четвороразредну ОШ, дом културе, спомен-плочу ратницима палим 1912–1918. и споменик борцима палим 1941–1945. год. Главни тржишни производи су свиње, пасуљ, лук и кокошке.

РАЧА (2.729 ст.), градско насеље (по правном критеријуму) и центар истоимене општине (216 km², 18 насеља и 15.216 ст.) разбијеног типа, у Шумадији (6.100 km²), на (133 m) левој речној тераси Раче (46 km), леве притоке Велике Мораве, 32 km СИ од Крагујевца и 100 km ЈИ од Београда. Географске координате су 44°14' с.г.ш. и 20°59' и.г.д. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1995. (до 2010), износи 390 ha, а катастарска 368 ha. Насеобинском композицијом обједињује пет главних физиономских делова: *Винограде, Гробљански део, Доњи крај, Мићаковац и*

Црква брвнара у Рачи

Ливаде. Одликује се знатном уређеношћу (има водоводну мрежу дужине 9,2 km, канализациону мрежу од 8 km, асфалтне улице 12 km, зелену млечну пијацу површине 700–800 m² и др.). Убраја се у средњовековна српска насељена, па средином XVIII в. обновљена насеља. Помиње се у турском попису 1489–1491. као *Radca* – административна област у саставу Смедеревског санџака, као и касније. Год. 1818. формирана је Лепеничка кнежевина са седиштем у Р., а 1835. постаје седиште Лепеничког среза у склопу Крагујевачког округа. Као *варош* помиње се 1844, када броји 112 кућа и 439 душа, а са статусом *варошице* у списак варошица уписана је 16. јуна 1866) 1921. са 268 домова и 1.428 житеља. Динамичан развој бележи у XIX в. (1831. добија прву приватну школу, 1836. прву државну школу, 1864. *марвени панађур*, 1868, када је основано и Певачко друштво "Вилић", у њој је за учитеља постављен Ђура Јакшић, знаменити српски песник и сликар, 1869. настао је Дилетантско позориште, 1871. пуштен је у рад телеграф, 1890. основана је Рачанска штедионица, 1895. формирана је прва апотека итд.) и XX в., а нарочито после II светског рата. Ст. је српско (слави *Св. Врачеве*, *Св. Јована*, *Св. Алимпија*, *Св. Николу*, *Св. Ђорђа*, *Св. архангела Михаила*, *Св. Илију*, *Св. Стевана*, *Митровдан* и *Св. Петку*; месна слава *четвртак по Тројицама*; *вашари* *Св. Илија* и *Св. Петка*), досељено у XVIII в. из Херцеговине, Тимока (Књажевца и Зајечара), Македоније и др. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,5 (1991). У насељу се налазе две цркве: православни храм посвећен *Св. апостолима Петру и Павлу*, чији дан је и црквена слава, подигнут 1855. и црква брвнара *Св. архангела Михаила* покривена

шиндром (изграђена 1826/27. на месту раније цркве, старије за читав век, у којој је, по предању крштен Карађорђе), која је обновљена 1956. год. Електрично осветљење добија 1957, савремене телефонске везе почетком 70-их год. XX в., а водоснабдевање је највећим делом колективно. Носиоци и иницијатори привредног развоја су многобројна и разноврсна предузећа, од којих већи значај имају: фабрика ауто-електроинсталација "Застава-електро", индустрија изолационог материјала "Изолма", фабрика кабловске амбалаже "11. октобар", Грађевинско-индустријско предузеће "Технорад", ТП "Шумадија", Земљорадничка задруга "Милан Живић", Угоститељско-туристичко предузеће "Шумадија" са истоименим хотелом Б категорије и др. Има предшколску установу "Наша радост", осморазредну ОШ "Карађорђе", средњу техничку школу, III Шумадијски одред, Центар за културу "Радоје Домановић" са галеријом (од 1995), центар за митолошке студије, турски хан из XVIII в., спомендом "Карађорђе" (1932), два споменика из НОР-а, четири спомен-плоче, Дом здравља "Милоје Хацић Шуле", пошту, Ветеринарску станицу "Петар Живић", пијану (пазарни дан – *петак*) и др.

САРАНОВО (1.521 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (71,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (245m) странама потока Блатара и Буковца и узвишењима Звездан, Показице и Јелен, 12 km западно од Раче. Површина атара износи 2.079 ha. Повезује 11 "крајева" (*Дугићи*, *Карићи*, *Ивошићи*, *Бодљик*, *Центар*, *Гај*, *Поље*, *Дубочар*, *Горња*, *Средња* и *Доња Буковица*). Основано је на месту са остацима (некропола) из бронзаног доба. Помиње се 1476. под именом *Сарухан* (*Жута Кућа*), 1718. као *Серанова* (8 кућа) и касније (1844. – 135 кућа и 930 душа, 1921. – 429 домова и 2.151 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Јована*, *Св. архангела Михаила*, *Св. Ђорђа*, *Ђурђиц*, *Св. Климентија*, *Св. Игњатија*, *Св. Мрату* и *Св. Врачеве*; сеоска слава *Тројице*), староседелачко и досељено крајем XVII и у XVIII в. из околине Сјенице, Пирота, Берана, Колашина, Корита, Старог Влаха, Тимочке крајине и др. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,4 (1991). У С. су рођени *Перица Ивановић*, народни херој, и *Љубица Ивошевић Димитров*, супруга бившег бугарског револуционара и председника Георги Димитрова. Православна црква *Успениа Пресвете Богородице*, чији дан је *вашар* и црквена слава, изграђена је 1889. год. Електричну енергију добија 1962, телефонске везе 1990, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. Има четвороразредну и осморазредну ОШ "Перица Ивановић", дом културе, Аматерску групу "Жито" која негује изворне народне песме, спомен-чесму палим ратницима, споменик Перици Ивановићу, народном хе-

роју, здравствену амбуланту и др. Предузеће за производњу рубља и лаке трикотаже конфекције "Љубица Ивошевић Димитров" престало је са радом. Пољопривредни производи тржишног значаја су пасуљ, лук, свиње, овце, вишње и шљиве.

СЕПЦИ (838 ст.), ратарско-сточарско (75,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (150 m) обалама Јасенице, леве притоке Велике Мораве, 20 km СЗ од Раче. Површина атара износи 1.662 ha. Географско име села потиче од давнашњег занимања мештана – правили корпе које су Турци називали *сепети*. Обухватају девет физиономских делова (*Крушик, Думуз мала, Центар, Крстићи, Милановићи, Славковићи, Вићентијевићи, Петровац и Степачко поље*). Формирани су на месту са значајним остацима раније насељености (насеље винчанске културе – стари предмети и једна кућа четвртасе основе, налаз из 1974; остаци средњовековне цркве "Љубостиње" и сл.). Првобитно село је расељено, па обновљено крајем XVII и почетком XVIII в. Год. 1844. броје 79 кућа и 528 душа, а 1921. 250 домова и 1.308 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ђорђа, Св. Алимпија, Ђурђиц, Св. Петку, Св. Врачеве, Митровдан и Св. Луку*; сеоске славе 14. и 15. мај), досељено крајем XVII и у XVIII в. из Црне Горе (Кучи), околине Пљеваља, Ибарског Колашина и Тимочке крајине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,8 (1961) до 1,6 (1991). Струју добијају 1962, телефонске везе 1989, а водом се снабдевају са извора *Љуботић* и из копаних бунара. Имају две четвороразредне ОШ, дом културе, спомен-чесму ратницима палим 1912–1918, спомен-плочу борцима палим 1941–1945, приватну фабрику сокова "Џезвер 2", мајдан кварцног песка за локалну употребу и др. Аграрни производи тржишног карактера су жито, стока, млеко и кромпир.

СИПИЋ (594 ст.), ратарско-сточарско (55,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (190 m) обалама Сипићког потока, десне притоке Раче, 10 km јужно од Раче. Површина атара износи 2.297 ha. Подељен је на два "краја": *Горњи (Село)* и *Медну*. Настао је средином XVIII в. на месту са траговима насељености из бронзаног доба (остаци насеља градинског типа, насеља сеоског типа и некрополе). Помиње се у аустријском попису 1718. под називом *Sippiky* и касније (1844. – 36 кућа и 278 душа, 1921. – 174 дома и 1.510 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Стевана, Св. Тому, Св. Николу, Св. Петку, Св. Јована, Митровдан и Св. Луку*; сеоска слава *недеља по Тројицама*), досељено у XVIII в. из старе Србије, околине Пљеваља, Пирота, Сјенице, Ниша, Седлара у Доњој Ресави, Тимочке крајине, Колубаре, Македоније и са Косова. Индекс демографског старења (i_s) креће се

у распону од 0,8 (1961) до 1,6 (1991). Православна црква *Св. Врачева Козме и Дамјана*, чији дан је *вашар* и црквена слава, подигнута је 1892. (нов иконостас урађен 1999) по угледу на цркву Лазарицу. Електричну енергију добија 60-их год. XX в., телефонске везе 1985, а водом се снабдева са извора. Има четвороразредну ОШ, МК за три насеља (Мало Крчмаре, С. и Трска), дом културе, задружни дом (1912), споменик ратару (композиција пољопривредних алатки), поред кога се налази парна машина, споменик ратницима палим 1912–1918. (подигнут 1921), спомен-плочу борцима палим 1941–1945, споменик ратнику Недељку Ђоши палом у НОР-у, здравствену и ветеринарску амбуланту, пошту, земљорадничку задругу, Млекару "Павловић и син" (дневна прерада млека од 1,5–2 хиљ. l) и др. Водећи тржишни производи су пшеница, кукуруз, паприка, парадајз, бикови, свиње и мед.

ТРСКА (503 ст.), ратарско-сточарско (56,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (160 m) обалама Сипићког потока, десне притоке Раче, 8 km јужно од Раче. Припада К.О. Сипић (2.297 ha). Повезује пет "крајева" (*Центар, Николићи, Стаматовићи, Стојиљковићи и Јаруге*), а у атару и селу се налазе седам викенд-кућа. Основана је средином XVIII в. као заселак Сипића, чији је физиономски део до краја II светског рата. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Петку, Св. Николу, Св. Тому, Св. Јована, Ђурђиц и Св. Луку*; сеоска слава *Млади Врачеви*), досељено у XVIII в. из старе Србије, Тимочке крајине, околине Сјенице, Власотинца и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,5 (1991). Струју добија 1958, телефонске везе 1983, а водом се снабдева са извора и из копаних бунара. У селу се налази вештачки исушено *урвинско језеро*, у народу познато као *Бара*. Има четвороразредну ОШ, дом културе, сељачку дружину (асоцијација основана 1875), пошту са телефонском централом, спомен-плочу борцима палим 1941–1945, Сточарску фарму "Милан Живић" (товљеници – свиње 15 хиљ. комада и 5 хиљ. јунади) и др. Год. 1998. као најактивније село Т. је добила Октобарску награду општине Рача. У сеоској производњи тржишни карактер имају свиње, јунад, кукуруз и др.

РАШКА

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	60	7.6	92.4	14.5	7.8	762.5	275.2	36.9	53.0
1971.	1	60	13.4	86.6	16.7	4.7	718.9	245.1	39.9	53.8
1981.	1	60	19.1	80.9	17.4	2.7	669.4	383.1	43.8	44.0
1991.	3	58	22.4	77.6	10.9	-3.0	626.1	444.9	45.5	46.5

БАДАЊ (169 ст.), рударско и сточарско-ратарско (62,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у изворишним деловима Радошићке реке, десне притоке Ибра, на падинама Шанца (1098 m) и Караџког брда (916 m), 12 km СИ од Рашке. Површина атара износи 3.504 ha. У атару се налази *Чамагића врело* (1970. каптирано за потребе водоснабдевања Рашке). Простире се у висинској зони 720–905 m. Обједињује три засеока (*Лачнојевићи*, *Радојевине* и *Бадањ*), раније самостална насеља. У околини села има неколико напуштених "бачишта" – сезонских сточарских насеља, на Броћевској равни, Колибишту, Грабовнику, Саставцима, Плакаоници и Кадијевцу. Припада средњовековним српским насељима. Постанак и иницијални развој повезани су са средњовековним рудиштима (рудно поље олово-цинкане руде Плана–Б.). Трагови рударске активности очувани су на локалитету Саставци и у засеоку *Лачнојевићи*. Кроз историју помиње се више пута: 1314, 1519. под називом *Бадан* у попису насеља Брвеничке нахије, током XIX в., када са суседним Семетешом чини једно насеље (1833. – 84, 1844. – 198, 1874. – 249 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Аранђела*, *Св. Алимпија* и др.; сеоска слава *Тројице*), стариначко и досељено од почетка XVIII в. са Косова, из Метохије (Пећ), Црне Горе (Васојевићи и Бјелопавлићи), Руднице, Себмиља и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 3,2 (1991). Електрично осветљење добија етапно: 1963–1965 и 1974, а водоснабдевање је од 1968. комбиновано: колективно (50% домаћинства) и индивидуално (гравитациони водоводи).

Центар Баљеваца (снимио М. Тасић)

остаци цркве на гробљу у *Лучицама* и др.) и турске владавине до најновијег времена. Помиње се у повељи манастира Студенице 1196, у записима из 1222–1228. и касније (1833. – 6 кућа, 1846. – 76 кућа и 491 житељ итд.). Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Николу*, *Петровдан* и др.; месна слава *Друга Тројица*; црквена слава *Усековање главе св. Јована*), староседелачко и досељено почетком XVIII в. из Метохије и Херцеговине. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,6 (1991). Колски пут Краљево–Б.–Рашка, изграђен 1885, асфалтиран је 1967. год. Струју добија 1926. (савремена електрификација извршена од 1945), канализациону мрежу 1960, а савремени систем водоснабдевања sukcesивно (1974, 1984. и 1997). Организована експлоатација угља почиње 1924, када је интеграцијом рудника "Јарандо" из Б. и рудника "Ушће" из Ушћа створено предузеће "Ибарски рудници каменог угља" са седиштем у Б. Сада је Б. секундарни економски центар општине са значајним индустријским објектима: фабрика "7. јули" (основана 1974) за производњу бетонских грађевинских блокова од шљаке отпадног угља из сепарације у селу Пискања, фабрика металне столарије "Баљевац" (почела са радом 1977), фабрика безалкалног влакна "Етекс" (1979) и рудник каменог угља "Ибарски рудници". Има предшколску установу (1982), осморазредну ОШ "Јосиф Панчић", дом културе (1948), КУД "Рудар", споменик рударима Ибарских рудника (1951), споменик борцима палим у НОР-у (1952), споменик посвећен рударима штрајкачима (1970), здравствену станицу, апотеку, ветеринарску амбуланту, пошту (1952), мотел "Рудар" (1962), пословницу "Југобанке", локалну пијацу (од 1955, па-

БАЉЕВАЦ (1.614 ст.), градско насеље (по правном критеријуму) збијеног типа, на (387–480 m) левој долинској страни Ибра и његових притока Побрђког, Белостенског, Биорског и Јарандолског потока, у западном делу Баљевачке котлине, 14 km северно од Рашке. Површина градског грађевинског рејона, по актуелном ГУП-у из 1991, износи 319 ha (по претходном ГУП-у из 1967. год. 167 ha), а катастарска 1.325 ha. По предању, назив потиче од личног имена – *Баљ*. У прошлости се садашњем називу – *Баљевац*, додвала одредница на *Ибру*. Правоугаоног је облика правца пружања СИ–ЈЗ (2,3 km). Повезује више физиономских делова (*Жиљовци*, *Лучице*, *Јарандол*, *Белостенска колонија* или *Стамбена рударска колонија* "Бела Стена" – једним делом се налази у атару суседног села Побрђе, и др). Основан је на месту са значајним траговима раније насељености од гвозденог, рановизантијског (1953. откривени остаци византијских грађевина и гробнице), преко српског средњовековног доба (остаци цркве *Св. Николе* вероватно из XII в. – обновљена и освећена 1936, остаци цркве код старе јаме у *Јарандолу* са краја XVI и почетка XVII в.,

зарни дан – недеља), бензинску пумпу и др. Административну функцију добија 1833, од 1955. до 1959. седиште је истоимене општине, а сада центар МК за четири насеља (Б., Бела Стена, Курићи и Пискања).

БЕЛА СТЕНА (597 ст.), приградско рударско и ратарско-сточарско (6,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на долинским странама Белостенског потока, леве притоке Ибра, и падинама Дела (585 m), Грађевца (790 m), Крушног врха (741 m) и Гњивца (950 m), 13 km северно од Рашке. Површина атара износи 859 ha. Географско име села је геолошког порекла – од серије *стена беле* боје. Простире се у виинском појасу 390–630 m. Обухвата четири физиономска дела: *Боровак*, *Паклење*, *Биорце* и *Бићеле* (1533. наводи се као самостално насеље). Новија рурална изградња концентрисана је поред Ибарске магистрале ка Побрђу и Баљевцу, са којим је физиономски спојена. Спада у средњовековна српска насеља са многобројним и значајним остацима раније насељености. Помиње се 1533. у попису Брвеничке нахије, током турске владавине са статусом царског хаса, 1844. под именом *Стена* као део Баљевца итд. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Петку*, *Св. Јована*, *Св. Стефана* и др.; сеоске славе *Тројице* и *Спасовдан*), досељено углавном из Црне Горе (Бихор, Васојевићи, Кучи, Бјелопавлићи) и околних планинских насеља (Кремића, Гостирадића, Бинића, Корлаћа и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,2 (1991). Поред старог гробља налазе се остаци средњовековног православног храма. Електрично осветљење добија 1947–1953, телефонске везе 1985, а водоснабдевање је колективно (засеок *Черенје* 1997. прикључен на водоводни систем Баљевца) и индивидуално (капирани извори). Рудник магнетита "Бела Стена" радио је у периоду 1953–1984. год.

БЕЛО ПОЉЕ (70 ст.), сточарско (60% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа на (740–800 m) заравњеној површи између Градинске реке и Влашког потока, саставница Носољинске реке, леве притоке Рашке, и падинама Крстача (864 m), 11,5 km ЈЗ од Рашке. Припада К.О. Носољин (1.613 ha). Дели се на четири засеока са родовим именима (*Нешовићи*, *Миленковићи*, *Младеновићи* и *Вучковићи*). Убраја се у стара српска насеља Ибарске долине. Кроз историју помиње се више пута: 1315. као насеље Стефано-бањског властелинства, 1363. у повељи цара Уроша, 1455, када броји 6 кућа, у попису крајишта Иса-бега Исаковића, 1585, 1604. у нахији Рас са 6 кућа и касније. Ст. је српско (слави *Пантелејевдан*, *Св. Јована*, *Св. Ђорђа* и др.; сеоска слава *Спасовдан*), досељено из околине Пећи, Црне Горе (Морача, Ибарски Колашин) и суседних села – Носољина и Плешина. Индекс демо-

графског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 3,1 (1991). Православна капела посвећена Св. великомученици Марини изграђена је у XIV в. Електричну енергију добија 1947, а водом се снабдева преко гравитационих (локалних) водовода.

БЕОЦИ (529 ст.), ратарско-сточарско (12,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на левој долинској страни Ибра, десне притоке Западне Мораве ($L=211$ km и $F=15.750$ km²), и падинама Црног врха (738 m) и Крста (680 m), 5 km северно од Рашке. Површина атара износи 1.001 ha. Помињу се и под називом *Беоце*. Просторно се развијају у висинској зони 400–615 m. Повезују десет заселака: *Ковачевиће*, *Станчиће*, *Гајтановиће*, *Стефановиће*, *Марковиће*, *Мојовиће*, *Пењише*, *Басариће*, *Читлучане* и *Ново насеље* (формирано од почетка друге половине XX в. поред Ибарске магистрале). Убрајају се у стара села са значајним остацима раније насељености (остаци цркве Св. оца Николаја, очувани остаци зидина високи 2–3 m поред пута за Градац и др.). Под називом *Белци* помињу се у повељи цара Уроша 1363. год. Ст. је српско (слави *Св. Илију*, *Ђурђевдан*, *Св. Врачеве*, *Св. Јована* и др.; сеоска слава *Друга Тројица*), досељено почетком XVIII в. из Ибарског Колашина, околине Пећи, са Рогозне (Риково) и из околних насеља – Тиова, Варева, Брвенице, Бинића и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,9 (1991). Електричну енергију добијају 1952, телефонске везе 1989, асфалтни пут 1996, а водоснабдевање је колективно (из поткопа у Брвеници и од 2000. год. из оближње фабрике воде) и индивидуално (копани бунари). Имају четвороразредну ОШ (почела са радом 1933), споменик палим у ратовима 1912–1918. и 1941–1945, МК за два насеља (Б. и Брвеник), климатолошку станицу, фабрику воде (подигнута 1997) и др.

БИЉАНОВАЦ (610 ст.), ратарско-сточарско (1,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (385–482 m) брдском терену изнад алувијалних равни Ибра и њене десне притоке Јошаничке реке ($L=31$ km и $F=261$ km²) и падинама Кашићког брега (636 m) и Јејевика (806 m), 17,5 km северно од Рашке. Површина атара износи 1.154 ha. Подељен је на шест заселака (*Центар*, *Кашићи*, *Пековићи*, *Лучице*, *Вељковићи* и *Медари*). Савремена рурална изградња усмерена је поред железничке пруге и магистралног пута Краљево–Косовска Митровица. Припада младим насељима. Помиње се 1828. год. и касније. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Аранђела*, *Св. Ђорђа*, *Ђурђевдан* и др.; сеоска слава *Трећа Тројица*), досељено са Косова, из Црне Горе (преко миграционих станица у Јелакцу и Зареву) и околних насеља: Пискања, Покрвеника, Јошаничке Бање и др. Индекс демографског старења (i_s)

креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,6 (1991). Електрично осветљење добија 1956. (железничка станица 1950), телефонске везе у два периода: 1972. и 1978, урбанистичке уређајне основе 1988, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори *Белци*, *Аљевине* код Медара и извор у атару Покрвеника). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1938), МК за три насеља (Б., Жерађе и Покрвеник), Железничку станицу "Јошаничка Бања" (која се назива и "Станица Копаоник"), мост на Ибру дужине 109 m (изграђен 1997, срушен током НАТО бомбардовања 1999, па подигнут 1999), у чијој близини је постављено спомен-обележје херојима отаџбине из 1999, више трговинских радњи (прве отворене 1929), неколико очуваних воденица поточара на Јошаничкој реци и др.

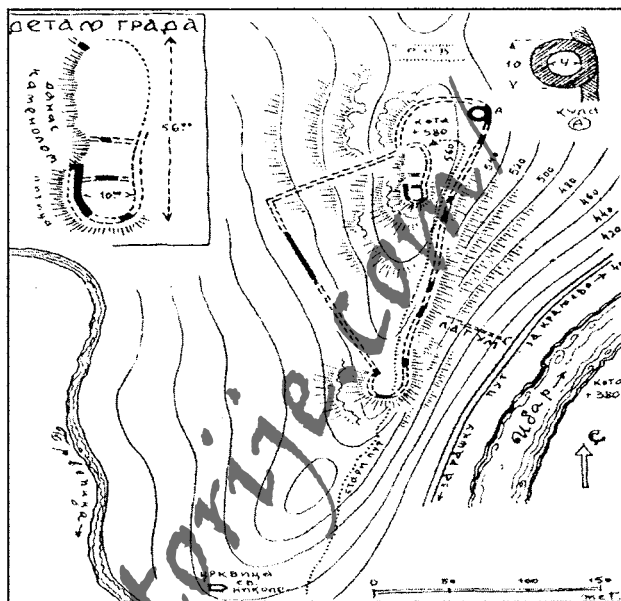
БИНИЋЕ (309 ст.), сточарско-ратарско (56,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (700–1010 m) заравњеној површи Крушевичке и Градачке реке, саставница Брвенице, и падинама Крајњег брда (859 m), Карауле (908 m), Клика (1319 m) и других узвишења, 30 km СЗ од Рашке. Површина атара износи 3.171 ha. Атар је богат површинским и подземним водама: у прошлости на Грабовичкој реци су радиле воденице поточаре и ваљаоница сукна у засеоку *Луке*; вода каптираног извора *Високи точак* користи се за наводњавање околног пољопривредног земљишта; на месту Локве раније се налазило *Бинићко језеро*, а на његовом дну познати извор – крашко термално врело звано *Бања* ("лековита вода"), извор *Бисервода*, каптирани извор *Смаил-пашине чесме* (1767) и др. У склопу комплекса Бисервода–Радуловац–Црни Врх има примерака изузетно ретке пирамидалне смрче (*Picea exelsa Link forma pyramidalis*). Дели се на седам заселака, раније самосталних насеља: *Јаблановик*, *Ржсане*, *Биниће*, *Велење*, *Риљин до*, *Грабовик* и *Луке*. Спада у стара насеља са многобројним очуваним траговима средњовековног рударства (у засеоцима *Риљин до* и *Бинићи*) и остацима цркве Св. апостола Петра и Павла подигнуте крајем XVI или почетком XVII в. у *Ржсанама*. Под називом *Биник* (34 куће) помиње се 1533. у попису насеља Брвеничке нахије, када се наводе и неки данашњи засеоци као посебна села: *Риљин До*, *Велење* (6 кућа), *Лука* (6 кућа), *Јаблановик* (41 кућа), *Аржане* (2 куће – данас *Ржсане*) и др. Ст. је српско (слави *Св. Луку*, *Св. Јована*, *Ђурђевдан*, *Св. Николу*, *Св. Стефана* и др.; сеоска слава *недеља по Спасовдану*), досељено крајем XVII и почетком XVIII в. са Косова, из Црне Горе (Његуша, Никшића и Ријеке Црнојевића), Брвенице, Рудна и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 6,7 (1991). Електричну енергију добија 1971, телефонске везе 1993, а водом се снабдева са околних каптираних извора. Од 1953. до 1992. год. радила је четвороразредна ОШ.

БИОЧИН (76 ст.), сточарско и воћарско (15,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (605–720 m) падинама Рогозне (1479 m), између Биочинског брда (775 m), Калема (820 m), Главице (834 m), Малог (960 m) и Великог Буковика (1005 m), 10 km јужно од Рашке. Припада К.О. Гњилица (1.328 ha). Обухвата четири засеока са родовским именима (*Шарци*, *Коматине*, *Макојевићи* и *Гошавци*). Припада српским средњовековним насељима. Претпоставља се да је иницијални развој повезан са средњовековним рударством (очувани трагови рударске активности на Великом Буковик). Под називом *Белчино* помиње се 1363. у повељи цара Уроша, а под данашњим називом 1455. (8 кућа) у попису крајишта Иса-бега Исаковића и касније. Од Турака је ослобођен 1912. год. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Стефана*, *Св. Мрату*, *Митровдан* и др.; сеоска слава *Друга Тројица*), већином досељено из околине Новог Пазара и Сјенице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 18 (1991). Водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи).

БОРОВИЋЕ (259 ст.), сточарско и воћарско (54,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долинској страни Боровићке реке, између Кипраче (1100 m), Црног врха (1274 m), Главице (1077 m), Крста (1026 m), Влашког врха (957 m) и Врхова (1053 m), 15 km СЗ од Рашке. Површина атара износи 2.848 ha. Простире се у висинској зони 705–880 m. Повезује 10 заселака (*Ивање*, *Сасе*, *Равни*, *Котијевац*, *Ријека*, *Недовићи*, *Драке*, *Ливчани*, *Ладовићи* и *Тлачина*). Спада у средњовековна српска насеља, како се претпоставља расељена, па потом обновљена. Остаци раније насељености су многобројни (црква Св. Илије из XVI или XVII в. у засеоку *Ивање*, средњовековно црквиште на чијим темељима је 1942. подигнут православни храм Св. архиђакона Стефана у засеоку *Ријека* и др.). Постанак насеља повезан је са средњовековним рудиштима (Дукинац и Сашки поток) и рударским насељем *Сасе*. Неки од данашњих засеока у прошлости се помињу као посебна насеља: *Котијевац* 1455. (1519. као мезра *Котијевац*), *Подивање* и *Боројевићи* 1533. као мезре, а *Равни* (3 куће) и *Сасе* (*Сасиновићи* – 2 куће) 1533. год. као самостална насеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Аранђела*, *Св. Николу* у др.; сеоске славе *Спасовдан* и *петак по Спасовдану*), досељено у XVIII в. из Црне Горе и Херцеговине и касније из околине Новог Пазара, Варева, Бинића, Плешина и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 3,1 (1991). Електрично осветљење добија 1977, телефонске везе 1993, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (извори на локалитету *Ивање*). Четвороразредна ОШ (почела са радом 1948) у новије време престала је са радом.

БОЋЕ (154 ст.), сточарско и воћарско (32,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (760–980 m) долинским странама Планске реке, десне притоке Јошанице, и падинама Брезове главе (898 m), Растове главе (1230 m), Рудина (1188 m), Ките (1271 m) и Сувог бора (1168 m), 30 km СИ од Рашке. Површина ата-ра износи 958 ha. По предању, назив села води порекло од личног имена – *Боћ*, досељеника из околине Подгорице. Дели се на седам заселака са родовским именима (*Божанићи, Грковићи, Савковићи, Јовановићи, Филиповићи, Лазовићи* и *Чомагићи*). Остаци раније насељености у атару су значајни (црква у рушевинама, делимично укупана у земљу, у којој је, по предању, припремљен колач за освећење манастира Студенице). Данашње село настало је обједињавањем два раније самостална насеља: Брезове и Боћа. Кроз историју има различиту насељеност (1834. – 18 кућа и 80 житеља, 1921. – 96 домова и 480 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Јована, Ђурђевдан, Св. Ђорђа* и др.; сеоска слава *Друга Тројица*), досељено у XVIII в. из Црне Горе (Подгорица, Морача, Васојевићи и др.) и касније из околних села (Јошаничка Бања, Раковац и Јелакце). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 2,2 (1991). Електрично осветљење добија 1967, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани планински извори). Мештани су у прошлости имали поседе у "пољанама" (*Боцка*) – сезонским виноградарским насељима, Доње Жупе.

БРВЕНИК (69 ст.), ратарско-сточарско (15,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, код ушћа Брвенице ($L=25,5$ km и $F=133$ km²) у Ибар, на (400–420 m) падинама Вељег врха (694 m) и Градине (603 m), 9 km северно од Рашке. Припада К.О. Бебци (1.001 ha). Повезује седам знатним делом насељених заселака (*Марковићи, Чекићи, Младеновићи, Јаковљевићи, Стефановићи, Глишовићи* и *Мандићи*). Постанак села повезује се са истоименим средњовековним градом (подигнут на темељима античког утврђења чији се остаци налазе на – 580 m а.в., оближњем купастом узвишењу). Поменути град представљао је средиште богате рударске области под влашћу кнеза Војислава Војиновића, а потом Чеплика Мусе и његових синова Стевана и Лазара. У близини града налазили су се трг, православни храм *Св. Николе* и католичка црква *Св. Трифуна* (1280. у граду се помињу трговачке колоније Дубровчана и Которана). Год. 1536. у рударском закону султана Сулејмана наводи се рудник Брвеник, 1604. насеље са 60 кућа, а 1690. само утврђење (у турским изворима помиње се као насељено под именом *Перауник*). У средњовековно доба седиште је жупе Брвеник, а 1921. заселак (11 кућа и 80 житеља) у општини Брвеница. Ст. је српско (слави *Св. Аранђела,*

Скица основе средњовековног града Брвеника на Ибру (А. Дероко, 1950)

Св. Ђорђа, Св. Јована и др.; сеоска слава *Друга Тројица*), староседелачко и досељено из Ибарског Колашина, околине Пећи, Новог Пазара и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,5 (1991). Електричну енергију добија 1945–1949, а водом се снабдева комбиновано (јавни водовод и гравитациони водоводи – каптирани извори).

БРВЕНИК НАСЕЉЕ (414 ст.), индустријско и ратарско-сточарско (0,7% аграрног ст.) насеље полузбијеног типа, на (420–460 m) алувијалној тераси Ибра, десне притоке Западне Мораве, и крајњим западним огранцима Копаоника (2017 m), 9 km северне од Рашке. Припада К.О. Павлица (676 ha). Првобитно носи назив *Војвода Степа*, а од 1953. садашњи. Спада у млада насеља. Формирано је у окружењу значајних трагова раније насељености: средњовековна утврда, тржница метала, сакрални објекти, остаци рударске активности и др. Основано је крајем прве половине XX в., када се досељавају два домаћинства (Кошани и Острађани), која су се населила поред железничке пруге (Краљево–Косовска Митровица) и станице "Војвода Степа Степановић" (Степа Степановић, знаменити српски војсковођа, логоровао 1912. у насељу). Ради експлоатације рудника азбеста у Корлаћу током II светског рата, Немци су поред железничке станице подигли мању ТЕ, механичарске радње, магацине, управне и стамбене зграде и др. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Ђорђа, Св. Аранђела, Св. Јована* и др.; сеоска слава *Други Ускрс*), углавном досељено из околних насеља: Кремића, Жутице, Павлице, Корлаћа, Граца, Варева, Бадња, Јелакца, Рудна и др. Индекс

(i_s) демографског старења 1991. год. износи 0,6. Са-времена електрификација обављена је 1951, урбанистичке уређајне основе добија 1988, телефонске везе 1989, а водом се снабдева са извора у атару Кремића (капацитет 850 l дневно). Има осмозразредну ОШ "Јосиф Панчић" (1967. премештена из Павлице), дом културе, спомен-обележја учесницима ратова 1912–1918. и борцима палим у II светском рату (1984), здравствену амбуланту (основана 1949, а садашњи објект изграђен 1985), пошту (1951), погон гумарске индустрије "Рекорда" (почео са радом 1989. као организациона јединица фабрике из београдске Раковице), конфекцију "Тодор", дирекцију "Југоазбеста" за коп у Корлаћу, мотел "Марков конак" и др. Од 1953. до 1986. у насељу је радила сепарација камена која је жи-чаром била повезана са каменоломом у Шумнику.

БРВЕНИЦА (360 ст.), сточарско-ратарско (17,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (425–590 m) долинским странама Брвенице, леве притоке Ибра, и падинама Орлушића (669 m), Голог брда (694 m) и Белог брда (656 m), 14 km северно од Рашке. Површина атара износи 1.655 ha. У атару се налази једно од водоизворишта (поткоп) које се користи за потребе снабдевања водом Рашке и Баљевца. Обједињује две главне физиономске целине са више мањих делова: *Горњу Брвеницу* (Цајићи, Бојовићи, Ступничани, Двориште, Слатина, Максимовићи и др.) и *Доњу Брвеницу* (Пантовићи, Коларевићи, Мандићи и др.). У другој половини XX в. присутно је постепено премештање појединих сеоских кућа око пута и у речној долини. Убраја се у стара насеља. Претпоставља се да је постанак насеља повезан са оближњим античким и српским средњовековним утврђеним градом *Брвеником* и тржницом метала у његовом подграђу. Остаци раније насељености су значајни (средњовековно црквине у *Доњој Брвеници*, траса српског средњовековног пута Градац–Брвеник долином Брвенице и др.). У попису Брвеничке нахије 1533. помињу се два села: *Горња Брвеница* (19 кућа) и *Долња Брвеница* (9 кућа), од којих се друго наводи и у попису 1604, када броји 2 куће. Ст. је српско (слави *Св. Аранђела*, *Св. Николу*, *Св. Јована* и др.; сеоска слава *Тројице*), староседелачко и досељено почетком XVIII в. из околине Пећи и Црне Горе (Васојевићи и Кучи). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,5 (1991). Електрично осветљење добија 1946, телефонске везе 1989, а водоснабдевање је колективно (јавни водовод) и индивидуално (гравитациони водоводи). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1938, а садашња зграда подигнута је 1960), МК за два насеља (Б. и Гостирадиће), задружни дом, дом културе, на чијој згради је постављена спомен-плоча борцима палим 1941–1945, приватну стругару и др.

ВАРЕВО (1.419 ст.), приградско (4,4% аграрног ст.) насеље разбијеног типа, на (408–635 m) левој долинској страни Ибра, десне притоке Западне Мораве, и странама Варевског потока, између Варевског брда (688 m), Дугалићког брда (664 m), Пресла (776 m) и Дубова (806 m), 3 km северно од Рашке. Површина атара износи 1.796 ha. Актуелним ГУП-ом Рашке из 1990. год. обухваћено је 180 ha површине атара. Назив потиче од имена цркве *Св. Варваре* подигнуте 1525. год. Повезује три главне физиономске целине (*Варево*, *Горње* и *Доње Власово*) са 11 мањих делова (*Станчићи*, *Јеленковићи*, *Новаковићи*, *Јашовићи*, *Шумарци Горњи*, *Брђани*, *Николићи*, *Шумарци Доњи*, *Дугалићи*, *Столовићи* и *Ново насеље*), од којих је последњи формиран дуж Ибарске магистрале постепеним премештањем појединих кућа из старих делова насеља и новим досељавањем из других насеља. Спада у стара насеља. Трагови раније насељености су значајни (налази из неолита, остаци цркве *Св. Власа*, патрона стоке и сточара, остаци грађевине, коју мештани зову "црквица" у засеоку *Јеленковића* и др.). Данашње насеље настало је обједињавањем раније самосталних насеља *Варева* и *Власова*. Као царски хас *Варево* (41 кућа) се помиње 1533. у попису Брвеничке нахије и 1604. (39 кућа), а *Власово* 1833, када се у њему налазио караван-сарај. Средином XIX в. наводи се као засеок Беоца, а 1921. као самостално насеље (87 домова и 556 житеља). Ст. је српско (слави *Митровдан*, *Св. Николу*, *Св. Александра Невског*, *Св. Јована* и др.; сеоске славе *Тројице* у *Вареву* и *Јеремијиндан* у *Власову*), досељено од почетка XVIII в. из околине Пећи, Црне Горе, Студенице, Новог Пазара, са Пештера и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,4 (1991). Православни храм посвећен *Св. Илији* изграђен је 1939. на темељима старог црквине у спомен патријарху Варнави (иконостас урађен 2000/2001). Електрично осветљење добија после II светског рата (*Власово* 1950, а *Варево* 1963), телефонске везе 1992, а водоснабдевање је комбиновано: колективно (*Власово* – прикључак на градски водовод Рашке) и индивидуално (*Варево* – каптирани извори). Има МК, погон конфекцијских и галантеријских производа (основан 1975), клиницу "Агро-експорт", погоне "Дрвокопа" и "27. новембра", пекару "Први мај", млекару (1998) и др.

ВОЈМИЛОВИЋИ (233 ст.), сточарско и воћарско (11,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (517–720 m) долинским странама Планске реке, десне притоке Јошаничке реке, и падинама Витуше (1288 m) и Рудине (1188 m), 22,5 km северно од Рашке. Површина атара износи 630 ha. Обухватају седам заселака са родовским именима: *Каровиће*, *Јанковиће*, *Пековиће*, *Костовиће*, *Јасниће*, *Раковиће* и *Милојичи-*

ће. Настали су у близини (рударских насеља *Плане* и *Ковача*) са значајним траговима античког и српског средњовековног рударства. Помињу се 1519. и 1604. год. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Ђурђевдан, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Друга Тројица*), староседелачко и досељено из Црне Горе (Лијева Ријека у Васојевићима и Морача), Криве Реке код Бруса, села Цветке код Краљева, са Рогозне и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,8 (1991). Електрично осветљење добијају 1967, а водом се снабдевају са каптажа у Зајлама и Јабуковцу на падинама Витуше (Жељин).

ВРТИНЕ (126 ст.), сточарско-ратарско (28,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (420–720 m) долинским странама Пињашког потока, леве притоке Рашке, и падинама Водничког (600 m) и Голог брда (645 m), Ковиљевца (747 m), Главице (652 m) и Чукаре (597 m), 5,5 km западно од Рашке. Припадају К.О. Драганићи (1.123 ha). Повезују два засеока, раније самостална села, са шест мањих физиономских делова: *Вртине* (*Терзићи, Питићи и Пантовићи*) и *Пињаждол* (*Радомировићи, Милићевићи и Виријевићи*). Припадају српским средњовековним насељима. Данашњи засеок *Пињаждол* помиње се 1363. у повељи цара Уроша под именом *Пинеч Дол*, а *Вртине* 1711. год. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Ђурђевдан, Св. пророка Јелесеја, Св. Ђорђа, Св. Стефана* и др.; сеоска слава *Друга Тројица*), досељено из Полумира и Крњина (старином из Црне Горе) и Ибарског Колашина (старином из околине Призрена). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2 (1991). Струју добијају 1966–1968, телефонске везе почетком последње деценије XX в., а водом се снабдевају преко локалних (гравитационих) водовода.

ГЊИЛИЦА (260 ст.), ратарско-сточарско (31,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (350–615 m) левој долинској страни Ибра, десне притоке Западне Мораве, и северним падинама Рогозне (1479 m), између Мерћеза (694 m), Табачког гувна (672 m), Јањева (650 m), Градине (538 m) и Гњиличког брда (710 m), 5 km јужно од Рашке. Површина атара, у коме се на обали Ибра јавља псеудوماкија, износи 1.328 ha. По предању, име води порекло од главног својства земљишта: *гњила* – плодна земља у долини Ибра (Гњиличка равница – 87 ha). Обухвата три засеока: *Вршак, Кончулиће* и *Гњилице*. Убраја се у средњовековна српска насеља. Остаци раније насељености су многобројни и значајни: у атару су откривене праисторијске тумуле (хумке); у атару се налазио познати средњовековни манастир Кончул – опустео после аустро-турског рата 1689, на чијим темељима је 1861. подигнут православни храм Св. Николе, који је 2000.

год. претворен у манастир; трагови утврђења за одбрану манастира у коме се замонашио архиепископ српски Данило II, један од највећих српских средњовековних књижевника и градитеља и др. Кроз историју помиње се више пута: засеок *Кончул* наводи се у типикy св. Саве (1207–1215), као и 1455. (23 куће), а *Вршак* 1455, када броји 18 кућа, и касније. До 1920. год. Г. представља *Доњи џемат села Кончулића*. Ст. је српско (слави *Св. Алимпија Столпника, Св. Јована* и др.; сеоска слава *Тројице*), досељено у првој половини XVIII в. из околине Пећи и касније из Ибарског Колашина и насеља са планине Рогозне. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,9 (1991). Струју добија 1965, урбанистичке уређајне основе 1989, а водоснабдевање је индивидуално (копани бунари и гравитациони водоводи). Има осморазредну ОШ, МК за пет насеља (Биочин, Г., Кравиће, Луково и Орахово), задружни дом, здравствену амбуланту, више продавница мешовите робе и др.

ГОСТИРАДИЋЕ (83 ст.), сточарско-ратарско (39,8% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, у изворишним деловима Римањског и Гостирадићког потока, левих притока Брвенице, на падинама Дубовице (789 m), 14 km СЗ од Рашке. Припада К.О. Брвеница (1.655 ha). Простире се у висинском појасу 640–700 m. Друмског је облика. Повезује неколико физиономских делова са родовским именима (*Вујанци, Таврићи* и др.). Спада у стара села. Кроз историју помиње се више пута: 1533. (12 кућа) у попису Брвеничке нахије и касније (1843. као засеок Беоца, 1921, када броји 20 кућа и 130 житеља, као засеок у саставу општине Брвеница итд.). Ст. је српско (слави *Св. Јована* и др.), досељено из Зарева (Вујанци), Краљева (Таврићи) и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 4,4 (1991). Електрично осветљење добија 1946, а водоснабдевање је индивидуално (гравитациони водоводи – каптирани извори).

ГРАДАЦ (445 ст.), рударско и сточарско-ратарско (42,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (535–940 m) долинским странама Котрашког потока, Градачке реке, Крушевичке реке и Бечварског потока, саставница Брвенице, између огранака Голије (1833 m) – Китице (1030 m), Столца (1033 m), Велике чукаре (835 m), Оштрог врха (794 m) и Честе (710 m), 21 km СЗ од Рашке. Површина атара износи 2.067 ha. Обједињује три главне физиономске целине са девет мањих делова: *Котраже* (*Радовићи и Чорбићи*), *Горњи Градац* (*Чорбићи, Главица, Монаци и Раковићи*) и *Доњи Градац* (*Весовићи, Николићи и Чешљари*). Средњовековне је старости. Остаци раније насељености и помени насеља кроз историју су многобројни и значајни: засеок *Котраже* помиње се у XIII в. као само-

Манастир Градац

стално насеље у саставу жупе Оба и 1533. (8 домова) у попису Брвеничке нахије; у средњовековно доба наводи се и засеок *Чешљари*; из XII в. датира манастир Градац (рестауриран 1960), а православна црквица (сада капела) Св. оца Николаја (рестаурирана 1963) из XIII в.; као царски хас *Долњи Градац* помиње се 1533. (7 домова) у попису Брвеничке нахије и др. У средњовековно доба Г. представља важно саобраћајно чвориште. Ст. је српско (слави *Св. Стефана, Св. Јована, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Спасовдан*), стариначко и досељено из Црне Горе (Лијева Ријека у Васојевићима), Херцеговине, околине Новог Пазара и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,9 (1991). Манастир Градац (више пута рушен и обнављан) посвећен Св. Благовештењу Пресвете Богородице налази се у *Горњем Грацу* (*Монаци*). У њему је 1314. год. сахрањена краљица Јелена, жена краља Уроша. У близини манастира налазе се термоминерални извори "Градачке терме": нижа – "Очна бања" (21°C, издашност 9 l/sek.), на обали Градачке реке, и виша (3,1 l/sek.) непосредно поред манастира. Струју добија 1951, урбанистичке уређајне основе 1988, телефонске везе 1993, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори на локалитету *Ћелије* и др.). Има осморазредну ОШ (почела са радом 1897), два велика народна сабора – "Попов сабор" (*недеља по Крстовдану*) и "Дани јоргована" (крајем априла или почетком маја), задружни дом, библиотеку, чесму (од 1921. спомен-чесма) са три самоизливајуће луде на којој је постављена спомен-плоча Студеничанима палим за отаџбину 1912–1918, спомен-обележје посвећено догађајима из НОР-а (1986), здравствену амбуланту (1980), рудник доломита "Ло-

кве", приватну стругару (прва стругара је подигнута 1934) и др. Средином XIX в. седиште је општине и примирителног суда за већи број насеља: Биниће, Луку, Грабовик, Ржану, Јаблановик, Котражу, Малешево, Г., Зарево, Бечваре, Сремчу, Крушевицу, Пеметину, Риљин До и др., а сада МК за четири насеља (Биниће, Г., Зарево и Крушевица). У атару су утврђена три моћна лежишта сиге (више од 200 хиљ. m^3) и травертина (16 хиљ. m^3).

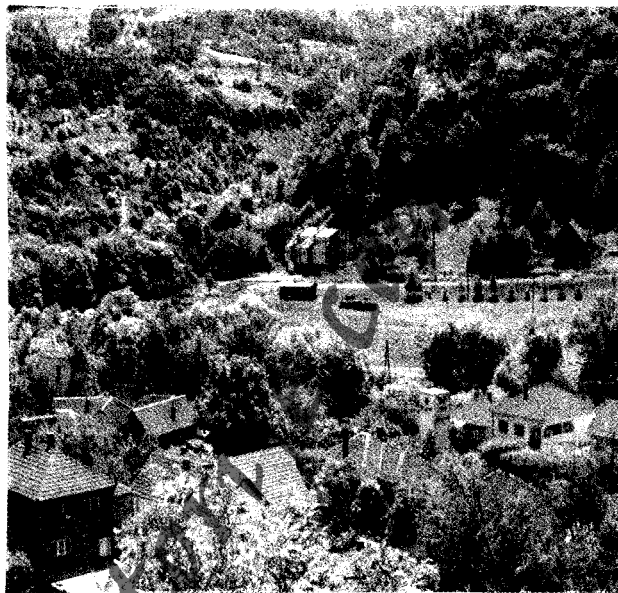
ДРАГАНИЋИ (319 ст.), воћарско и сточарско (22,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (430–550 m) падинама Крстаца (635 m) и Главице (652 m), између тока Рашке и њене леве притоке Трнавске реке, 4 km западно од Рашке. Површина атара износи 1.123 ha. Деле се на три засеока: *Семблиње, Кућане* и *Глушце*. Претпоставља се да је постанак села повезан са трасом старог римског и српског средњовековног пута. Тратови раније насељености су значајни (остаци "римског бунара" у подножју Голиша, трагови старе цркве и сл.). Помињу се у XIV в., а као двојно насеље – *Драганићи* (10 кућа) и *Горњи Драганићи* (3 куће), 1456. у попису крајишта Иса-бега Исаковића и касније (1921. наводе се као заселак у склопу Биљановачке општине итд.). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Николу, Св. Димитрија, Св. Врачеве* и др.; сеоска слава *Друга Тројица*), староседелачко и досељено из Црне Горе, околине Новог Пазара, Тутина и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). Струју добијају 1961, телефонске везе 1992, а водоснабдевање је колективно (прикључак на градски водовод Рашке).

ЖЕРАЋЕ (161 ст.), сточарско-ратарско (25,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (415–770 m) дисецираним површима десне долинске стране Јошаничке реке, десне притоке Ибра, и падинама Јејевика (806 m) и Чукаре (812 m), 20 km СИ од Рашке. Припада К.О. Биљановац (1.154 ha). Обухвата две физиономске целине: *Горње* и *Доње Жераће*, од којих је друга новоформирани део села у мањем амфитеатралном проширењу Јошаничке клисуре дуж пута Биљановац–Јошаничка Бања. У *Горњем Жераћу* се налазе слабо очувани темељи цркве Св. Петке, у чијој близини су неки објекти који се, по предању, повезују са боравком св. Саве у селу: камено сено и извор коме се придаје култно значење. Под именом *Жераће* помиње се 1834, када са Багашима чини једно село (28 кућа и 218 житеља). Год. 1921. (17 домова и 90 житеља) представља заселак у саставу општине Биљановац. Ст. је српско (слави *Св. Игњата, Св. Николу, Пантелејевдан* и др.; сеоска слава *Друга Тројица; сабор Велики петак*), досељено у XVIII в. из Херцеговине и касније из других насеља у Ибарској долини. Индекс

демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,5 (1991). Електричну енергију добија 1965, а водоснабдевање је индивидуално (групни – засеочки, и појединачни гравитациони водоводи).

ЖУТИЦЕ (232 ст.), сточарско-ратарско (5,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (440–670 m) десној долиној страни Ибра – контакту заравњеног Ибарског поља и стрмих планинских одсека у залеђу, и падинама Комаревца (768 m) и Оштре главе (630 m), 10,5 km северно од Рашке. Површина атара износи 385 ha. По предању, назив села је биогеографског порекла – потиче од *жутица*, лепих и укусних *жутих* крушка. Подељене су на четири засеока: *Јелиће*, *Кочине*, *Караце* и *Мијатовиће*. Припадају старим селима. Под називом *Жутица* помињу се 1533. у попису Брвеничке нахије и касније. Ст. је српско (слави *Св. Тому*, *Св. Игњата*, *Св. Александра Невског*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Други Ускрс*), досељено у XVIII в. из Метохије и са Сјеничко-пештерске висоравни и касније из Бадња, Кремића, Семетеша, као и у новије време из Лучна. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,6 (1991). У Ж. је рођен *Драгољуб Мијатовић*, који је 1928. год. на западним падинама Копаоника прокопавањем канала дужине 18 km учинио прави неимарски подвиг доводећи воду за наводњавање са Пашиног бачишта (1390 m) у поље поред Ибра (500 m). Електрично осветљење добијају 1950, телефонске везе 1989, а водом се снабдевају преко засеочких и индивидуалних водовода (каптирани извори у атару Кремића). Имају падавинску метеоролошку станицу у којој је 1956. забележен апсолутни годишњи минимум падавина (272,1 mm) у Копаоничкој области.

ЗАРЕВО (93 ст.), сточарско (34,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (725–820 m) заравнима леве стране Зарићког потока, леве притоке Брвенице, и падинама Логора (854 m) и Ђивца (950 m), 16 km СЗ од Рашке. Површина атара износи 1.259 ha. Повезује четири засеока (*Двориште*, *Бечвари*, *Радочевци* и *Зарево*). Припада средњовековним српским насељима. У средњовековно доба помиње се под називом *Рахарево* или *Захарево* (1533. – 20 кућа), а у попису Брвеничке нахије 1533. неки данашњи засеоци наводе се као посебна насеља: *Радочевци* (6 кућа) и *Бачвар* (5 кућа). Средином XIX в. З. и *Бечвари* представљају засеок Рилин Дола. Ст. је српско (слави *Лазарева субота*, *Св. Јована*, *Св. Луку* и др.; сеоска слава *Петрове покладе*), староседелачко и досељено крајем XVII и почетком XVIII в. са Косова и из Црне Горе (Плавско-гусињске области) и касније из Граца, Бинића и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,3 (1991). Електричну енергију доби-

Јошаничка Бања (снимио М. Тасић)

ја у периоду 1946–1960, а водом се снабдева са каптираних извора у атару Рудна (гравитациони водоводи). У прошлости је било познато по производњи катрана и надгробних споменика од гранита.

ЈОШАНИЧКА БАЊА (1.296 ст.), градско (по правном критеријуму) бањско и сточарско-ратарско (16,5% аграрног ст.) насеље полубијеног типа, у долиномском проширењу – Јошаничкој котлини, на (540–920 m) ушћу Велештице у Јошаничку реку ($L=31$ km, $F=261$ km²), десну притоку Ибра, и огранцима Жељина и Копаоника – падинама Небеског (1004 m), Перунике (1234 m) и Јаребице (1235 m), 10 km ЈИ од Ибарске магистрале и железничке станице "Јошаничка Бања" у Биљановцу, 30 km СИ од Рашке. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1986, износи 302 ha (по првом ГУП-у из 1966. год. 82 ha), а катастарска 3.561 ha. Насеобинском композицијом обједињује више посебних физиономских делова (*Вележ*, *Лужњани*, *Шутановина*, *Горње* и *Доње Чомаге*, *Слаиште*, *Благаје*, *Вељковићи*, *Прибојци*, *Бања* – урбани део насеља и транзитна зона, *Алексићи*, *Марићи*, *Добрчина* – расељена због појаве клизишта, *Ђоровићи*, *Вељковићи*, *Паљештица* и др.). Велика разуђеност насеобинске територије, као и сплет историјских околности, допринели су да Бања има 11 активних гробаља уз неколико старих. Ј.Б. представља једно од најзначајнијих хипертермалних извора (16 извора на три локалитета, од којих је главно извориште у самом насељу са 5 извора), са температурама воде од 36 до 80°C, у којој је присутно мноштво елемената: магнезијум, калијум, литијум, радијум, цезијум, баријум, бакар, стронцијум, фосфор, манган, радон, уран, ради-

јум и др. Специфичност бањске воде представља присуство волфрама, молибдена и ванадијума, којих најчешће нема у водама других бања у Србији. Бањска вода користи се за лечење реуматичних обољења, повреда костију, мишића, отока, екцема и др. Ј.Б. спада у стара насеља са значајним остацима раније насељености (откривена керамика праисторијске старости и илирска градина – локалитети Градина и Ђоров мост, очувани трагови 17 топионица руде гвожђа у Дашничком потоку, Самоковској и Паљештичкој реци и др.). Под именом *Мала Бања* помиње се више пута: 1519, 1533. (4 куће), 1604. и др. У састав данашњег насеља током историје ушла су нека средњовековна самостална насеља: *Вележ*, *Шутановина* и *Добрчин*. Сматра се да лечилишну функцију добија тек у XVIII в., када је изграђено прво купатило које је касније више пута дограђивано. После ослобођења од Турака 1837. постаје седиште Јошаничког среза (60 насеља). Након тога бележи убрзан демографски, физиономски (1834. – 20, 1846. – 49, 1859. – 69 кућа итд.) и функционални развој (добија кафану, 1867. зграду за потребе ОШ, 1868. православну цркву, 1886. зграду за потребе Јошаничког среза и сл.), који је прекинут 1887, када је укинута Јошаничка срез. Извесно време после тога има мирнији свеукупни развој, да би нови развојни импулси уследили између I и II светског рата и донекле после II светског рата: од 1921. отворено је више трговинских радњи, 1928. пекара, 1935. изграђено је ново купатило и бањски парк и др. Основу садашњих бањских смештајних капацитета чини пансион "Јошаница" (34 лежача) са бунгаловима и мотел "Путник" (реновиран 1995). Изградња бањског рехабилитационог центра започета је 1978. и траје до данас. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Аранђела*, *Пантелејдан*, *Св. Николу* и др.; заветина *Тројице*), старосељачко и досељено крајем XVII и почетком XVIII в. са Косова. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,7 (1991). У Ј.Б. је 1899. рођен *Хранислав Ђорић*, патријарх српски *Герман*, који је на патријаршком трону био од 1958. до 1990. год. Православна црква Успења Пресвете Богородице реновирана је 1995, када је подигнут и црквени дом. Струју добија 1948. (савремена и потпуна електрификација извршена је 1963), телефонске везе 1982. (аутоматска централа са 180 телефонских бројева), а водоснабдевање је колективно (од 1961. у већем делу насеља – вода са извора на копаоничком локалитету Кокоровац, а планирано је и коришћење извора на локалитету Ђоров мост) и индивидуално (појединачни и групни гравитациони водоводи). Има осморазредну ОШ (почела са радом 1866), спомен-чесму борцима палим у НОР-у, споменик Милунки Савић (подигнут 1995), нареднику Српске Краљеве војске, спомен-чесму подигнуту 2000. у част мештана – јунака, палих на Косо-

ву 1999, МК за три насеља (Ј.Б., Раковац и Црна Глава), здравствену станицу (основана 1960) са амбулантом опште праксе и бањским лечилиштем, климатолошку станицу, више приватних рибњака на брзим, хладним и чистим планинским водотоцима, приватних каменорезачких занатских радњи, и др. Многи мештани имају земљишне поселе у "пољанама" (*Крушевица* и *Прибојевац*) – сезонским виноградарским насељима, у александровачкој Жупи.

КАЗНОВИЋЕ (580 ст.), сточарско и воћарско (17,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (410–765 m) десној долинској страни Ибра, десне притоке Западне Мораве, и падинама Дубова (784 m), Козје главе (954 m), Казновичког (726 m) и Рудничког брда (650 m), 5 km ЈИ од Рашке. Површина атара износи 1.421 ha. Назив села потиче од презимена сеоског рода – *Казновићи*. Повезује две физиономске целине (раније посебна села) са 12 мањих делова: *Горње Казновиће* (*Беоцани*, *Прњаци*, *Радиојевићи*, *Лештани*, *Грковићи*, *Мандићи*, *Ђорђевићи* и *Настивићи*) и *Доње Казновиће* (*Колашинци*, *Зечевићи*, *Чоловићи* и *Ничићи*). Спада у средњовековна српска насеља. Трагови раније насељености су многобројни и значајни (остаци античког водовода у *Горњим Казновићима*, старих шљачишта, српске цркве Св. Николе из XII в. и сл.). Помиње се у Студеничком типичу (1207–1215), 1533. (15 кућа) у попису Брвеничке нахије и касније. *Горње Казновиће* средином XIX в. је самостално насеље и седиште општине и примирителног суда за четири насеља – *Вележ*, *Паљевштицу*, *Казновиће Доње* и *Казановиће Горње*. Убрзан развој бележи почетком XX в. (1905. – 14 кућа, *Прњаци* – 12 кућа и *Пударевићи* – 2 куће; 1909. – 86 кућа итд.), када припада пограничним насељима дуж српско-турске границе. Ст. је српско (слави *Св. Алимпија Столника*, *Св. Николу*, *Св. Јована* и др.; сеоска слава *Бели четвртак*), досељено из Црне Горе (*Никшић*, *Биоч* са *Лима*, *Колашин* и др.), *Метохије*, *Новог Пазара*, *Лешка*, *Белог Брда*, *Мекинића*, *Гокчанице* и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1 (1991). Садашња православна црква Николајка подигнута је 1861. на средњовековним темељима. Струју добија 1957–1960, телефонске везе 1990, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1945; нова зграда подигнута 1981), МК, спомен-чесму палим у НОР-у и др.

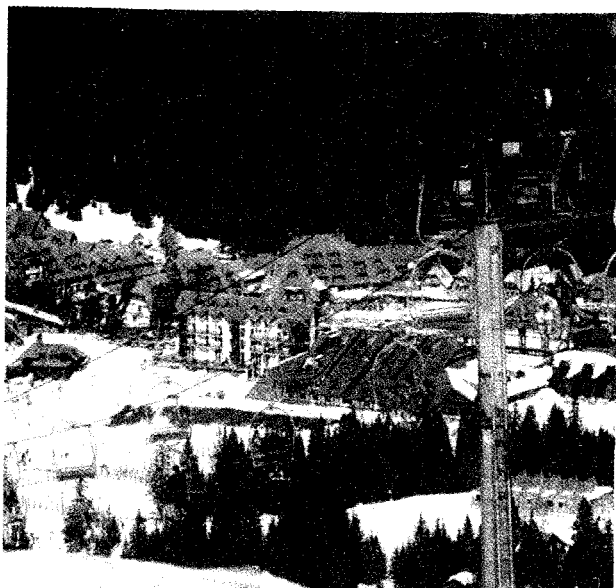
КАРАДАК (95 ст.), сточарско-ратарско (31,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на десној долинској страни Ибра, десне притоке Западне Мораве, и падинама Рудничког (633 m) и Бијанског брда (550 m), у близини простране заравни Поповог поља, 7,5 km ЈИ од Рашке. Површина атара износи 274 ha. На-

зив села је турског порекла, од речи *карадаг* – црна гора. Простире се у висинској зони 483–548 m. Обухвата четири физиономска дела са родовским именима (*Степановићи*, *Виријевићи*, *Бијанићи* и *Марковићи*). Остаци раније насељености су значајни (трагови античког рударства и топионице олова на локалитету Шљакниште, старо гробље поред садашњег сеоског гробља, молитвишта на Лазу испод Боровика, у *Бијанићима* и *Виријевићима*, "црква" – извор коме локално ст. придаје култни значај, Св. Саве на Боровику и сл.). Сматра се да је постанак села повезан са временом ишчезлим насељем *Попово Поље* (данас топоним у атару), које се помиње у повељи цара Уроша челнику Муси 1363. и 1533. (6 кућа) у попису Брвеничке нахије. *Попово Поље* се наводи и у првој половини XIX в. Ст. је српско (слави *Св. Аранђела* и *Лазареву суботу*; сеоске славе *Св. аранђел Гаврило* и *Св. Илија*), досељено из Његуша код Рожаја, Ибарског Колашина, околине Сјенице и околних планинских насеља – Биочина, Новог Села, Белог Брда, Остраћа, Планинице и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1 (1991). Електричну енергију добија 1961, телефонске везе 1991, а водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационих водовода (каптирани извори на Копаонику).

КОВАЧИ (363 ст.), сточарско-ратарско (23,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (450–940 m) десној долинској страни Јошанице, десне притоке Ибра, и међуречју њених десних притока Копривњача и Планске реке, 24 km СЗ од Рашке. Површина атара износи 1.563 ha. Убрајају се у стара рударска насеља са значајним траговима раније насељености (40 српских средњовековних топионица гвоздене руде, црква у рушевинама код садашње школе, развалине црквице, стара гробља и др.). Данашње насеље формирано је обједињавањем пет раније самосталних села, данашњих заселака (*Ковачи*, *Копривница*, *Жупање*, *Попе* и *Главчићи*). Помињу се током XIII в. у саставу жупе Јежовице и у дубровачким списима као "*villa Chovazgi*", а 1533. засеци *Копривница* (12 кућа), са топионицом бакра, и *Жупан Степан* – 13 кућа (садашњи заселак *Жупање*) као самостална насеља. Кроз атар је пролазио стари средњовековни Рупнички пут, који је преко Ливађа и Заплатине водио у Трепчу. Средином XIX в. садашњи засеок *Попе* седиште је општине и примирителног суда за Пределе, Гоч, Гвоздац, К., Боће, Дубраве, Војмиловиће и Главе. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Врачеве*, *Св. Николу*, *Св. Аранђела* и др.; сеоска слава *Друга Тројица*; сабор *Св. Илија*), досељено у XVIII в. из Црне Горе и касније из околних планинских насеља: Војмиловића, Јошаничке Бање, Боћа и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,4 (1991). У К. је рођена

Милунка Савић, наредник Краљеве српске војске, доброволац и хероина Балканских и I светског рата, носилац многобројних домаћих и три француска одликовања. Електрично осветљење добијају 1967, а водом се снабдевају преко засеочких гравитационих водовода (каптирани планински извори). Имају четвороразредну ОШ (почела са радом 1945; садашња зграда подигнута 1959), МК за три насеља (Боће, К. и Војмиловићи), здравствену амбуланту и др. Многи мештани имају земљишне поседе у "пољанама" – привременим виноградарским насељима (*Јежовица* и *Мало Борје*), александровачке Жупе.

КОПАОНИК (115 ст.), туристичко насеље и центар планинског туризма Србије, на ободном делу Равног Копаоника, у подножју Сувог рудишта (1976 m) и Панчићевог врха (2017 m), 31 km (преко Руднице) до 54 km (преко Јошаничке Бање) источно од Рашке. Припада К.О. Лисина – Шипачина (2.103 ha). Највећи део насеља лоциран је у висинској зони 1680–1770 m. Типичан је представник алпског климатског типа са средњом годишњом температуром 2,9°C. Спада у млада насеља околине Рашке. Први пут у пописима ст. помиње се 1953, када броји 12 житеља. Формиран је у окружењу многобројних трагова античке и средњовековне српске прошлости. У непосредној близини данашњег туристичког центра постојала су средњовековна рударска насеља *Самоковска Река* и *Гобеља* и утврђење на оближњим Небеским столицама (1913 m). Иницијални развој данашњег туристичког насеља почиње средином четврте деценије XX в., када је отпочела изградња дома Српског планинарског друштва из Београда и куће Удружења студената из Београда, који су спаљени у вихору II светског рата. После рата на темељима разорених објеката подигнути су нови: Планинарски дом "Олга Дедијер" (200 лежаја) сази-дан 1948. (страдао у пожару 1983), а потом и други туристичко-угоститељски објекти: 1956. год. ђачки домови београдских, крагујевачких и других школа; 1958. "Вила над Сунчаном долином", 1966. депанданс поред виле у чијој близини је 1975. постављено 16 бунгалова итд. Убрзан развој бележи нарочито од 50-их год. (1948. извршена је почетна електрификација – потпуна и савремена крајем 50-их год., 1954. добија пошту, 1959. телефонске везе, 1962. прву жичару дужине 1,7 km, 1972. прве трговинске радње, 1970. донет је Регионални просторни план Копаоника и ГУП туристичког насеља "Пајино Пресло", а 1979. ГУП "Суво Рудиште – Јарам" и сл.). У време експлоатације гвоздене руде на Сувом рудишту (1972–1986) насеље добија и рударску функцију, када је подигнуто *рударско насеље* са објектима за потребе радника, управе и рудничке механизације. Касније су изграђени и други значајни објекти и предузете неке акције које предста-

Туристичко насеље Копаоник

вљају весник осмишљеног развоја туризма: 1974. изграђено је одмаралиште "Југобанке" (105 лежаја); 1975. асфалтиран је пут Јошаничка Бања–Копаоник; 1977. подигнуто је одмаралиште ТЕ "Морава" из Свилајнца и уређена улична расвета, канализациона мрежа и др.; 1981. добија статус међународног смучарског центра, где се након тога одржавају Балкански скијашки куп 1982, Европски куп 1983. и сл. и постаје седиште НП "Копаоник" – 12 хиљ. ха итд.; у периоду 1981–1986. изграђено је више туристичко-угодитељских објеката: хотел "Караван" (1981), хотел "Бачиште" (1982), који је изгорео након НАТО бомбардовања 1999, хотел "Путник" (1985), нови објекат "Олга Дедијер" (1986), апартмански конаци "Сунчани Врхови" – "Рас", "Брвеник", "Козник", "Јела" и "Маглич" (1986) и сл.; 1987. изграђени су хотели "ЈАТ" и "Путник – А" и др.; 1988. подигнута су два вишеспратна стамбена објекта за потребе запослених радника и управна зграда НП "Копаоник" и др. Осим тога, за потребе организованог развоја туризма (највећа туристичка посета забележена је 1992. – 119.264 посетилаца и 733.359 остварених ноћења) изграђени су значајни инфраструктурни системи: жичара (11,8 km), 20 алпских смучарских стаза (више од 30 km), 20 km нордијских смучарских стаза, више паркиралишта, централни водовод "Суво рудиште" (1983), канализациони систем са уређајима за пречишћавање и др. К. је од 1980. седиште МК за два насеља (К. и Лисина), а има здравствену станицу (1983), метеоролошку станицу I реда (1980) лоцирану на 1710 m н.в. и др. У близини туристичког насеља, на највишем врху Копаоника (раније Миланов врх), 1951. подигнут је маузолеј знаменитом југословенском природњаку Јосифу Пан-

чићу, по коме највиша кота добија садашње географско име – Панчићев врх.

КОРЛАЋЕ (608 ст.), рударско и сточарско (17,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (390–630 m) десној долиној страни Корлаћког потока, десне притоке Ибра, и падинама Погребине (1293 m) и Оштре главе (635 m), 17 km северно од Рашке. Површина атара износи 1.022 ha. Дели се на више заселака (*Барице, Василићи, Сопот, Дачовићи, Диздари, Томовићи, Радићи, Лужњани, Кришани* и др.). Припада старим насељима. Помиње се 1519. као хас Зворничког санџак бега, 1533. (22 куће) у попису Брвеничке нахије и касније. Средином XIX в., када броји 12 кућа и 54 житеља, наводи се у саставу општине Павлица. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Николу, Св. Илију, Св. Врачеве* и др.; сеоска слава *Друга Тројица*), досељено у XVIII в. и касније из Херцеговине, околине Новог Пазара, Ивањице и околних планинских села: Жерађа, Остраћа, Кремића, Курића, Црне Главе, Семетеша, Пискање и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,4 (1991). Електричну енергију добија 1947, телефонске везе 1986/87, а водом се снабдева преко локалних (засеочких) водовода (капирани извори на Погребини). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1937; данашња зграда изграђена 1962) и др. Експлоатација рудног лежишта азбеста, откривеног 1939, почела је 1942, која је касније постала површински коп рудника "Корлаће" и сепарација азбеста. Рударска колонија "Корлаће" (седам четвороспратних стамбених зграда и четири објекта за смештај самаца), због неповољног утицаја (азбестна прашина) рудника и сепарације, расељена је у периоду 1967–1973. год. У прошлости је на Корлаћком потоку било 27 воденица, од којих су данас очуване три, и многобројних мочила за конопљу.

КРАВИЋЕ (232 ст.), сточарско-ратарско (12,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (420–590 m) површима изнад леве долиној стране Ибра и падинама Биочанског брда (775 m), Велике чукаре (673 m) и Мерћеза (694 m), у долини Смаиловског потока, 6 km ЈИ од Рашке. Површина атара износи 724 ha. Обухвата шест заселака са родовским именима: *Илиће, Вукадиновиће, Поповиће, Пузовиће, Вељовиће и Лазаревиће*. Спада у стара села. Под називом *Кравики* помиње се у повељи цара Уроша 1363. са засеком *Загорани*, а као *Кравик* (15 кућа) 1455. у попису крајишта Иса-бега Исаковића и 1585. (7 кућа). Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Николу, Св. Илију, Св. Јована* и др.; сеоска слава *Бели петак*), досељено најпре (старији досељеници) из Црне Горе (Дробњаци, Ибарски Колашин) и касније (млађи досељеници) из Туснића, Слатине код Сопотана, околине Сјенице и др. Индекс

демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 2,8 (1991). Струју добија 1965, а водом се снабдева са сеоских чесми (зидане 1937), из копаних бунара и преко гравитационих водовода.

КРЕМИЋЕ (313 ст.), сточарско-ратарско (8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (740–940 m) падинама Карауле (1293 m), Кремићке планине (1183 m), Глога (1309 m) и Вељег врха (1070 m), у изворишном делу Лучанског потока и Кремићке реке, саставнице Павличке реке, 16 km СИ од Рашке. Површина атара износи 1.336 ha. У атару су присутне појаве интензивног вулканизма, који иначе на Копаонику захвата површину од 640 km². Обједињује три засеока (раније самосталних насеља): *Драгодање* (помиње се у повељи цара Уроша 1363), *Лучно* (наводи се 1533. као самостално насеље – 10 кућа, у попису Брвеничке нахије) и *Кремиће*. Постанак насеља повезан је са значајном рударском активношћу централног дела Копаоника – *Montagna dell' Argento* или *Gimiš-dag*. О рударској прошлости сведоче очувани трагови: више од 770 свртњева на локалитетима Прло, Врело, Шанац, Погани Нос и и др. До средине XX в. припада развијеним сточарским селима са "бачијама" – летњим сточарским становама, на Кремићкој планини, Погребици и Кадијевцу. Год. 1921. помиње се као засеок у саставу Павличке општине. Током 1928. год. кроз атар је прокопан део канала за наводњавање – Мијатовића јаз, дужине 18 km са висинском разликом од око 900 m, којим је вода из Гашиног бачишта на Копаонику доведена у Ибарско поље. Ст. је српско (слави *Св. Аранђела*, *Св. Андрију*, *Св. Петку*, *Ђурђевдан* и др.; сеоска слава *Томина недеља*), староседелачко и досељено из Борчана на Копаонику, Крњина, Павлице и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 11,2 (1991). Струју добија 1950, а водом се снабдева преко гравитационих водовода.

КРУШЕВИЦА (196 ст.), сточарско-ратарско (47,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (620–830 m) падинама Карауле (908 m), Гладничког брда (998 m) и Вожњика (1091 m), у изворишном делу Крушевичке реке, саставнице Брвенице, 24 km СЗ од Рашке. Површина атара износи 1.167 ha. Подељена је на седам физиономских делова: *Буче*, *Бечваре*, *Гладнице*, *Крушевицу*, *Сремчу*, *Паметину* и *Јоковиће*, од којих је последњи формиран у новије време (после II светског рата). Кроз историју поједини физиономски делови наводе се као посебна насеља: 1519. *Палетина* (данашња *Паметина*), а 1533. у попису Брвеничке нахије село (1 кућа) и мезра *Крушевица*, *Сремча* (7 кућа), као и *Гладац* – 9 кућа (садашње *Гладнице*). Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Стефана*, *Св. Луку*, *Св. Петку*, *Митровдан* и др.; сеоска слава *Бели петак*), досељено

почетком XVIII в. из Метохије и Црне Горе (околина Никшић и Вasoјевићи) и касније из Студенице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 4,7 (1991). Струју добија 1947. (савремена и потпуна електрификација извршена је почев од 1969), а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори углавном у атару Рудна).

КУРИЋИ (95 ст.), ратарско-сточарско (23,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (392–650 m) долинским странама Курићког потока, десне притоке Ибра, и огранцима Бањског Копанника, између Курићког брда (661 m) и Металице (663 m), 13 km северно од Рашке. Припадају К.О. Пискања (1.559 ha). На локалитету Влашке куће у атару налазе се извори, по веровању мештана, лековите воде – *Женски* и *Мушки извор*. Назив насеља води порекло од имена рода – *Курићи*, који је у селу живео пре досељавања предака садашњих житеља. Деле се на пет засеока: *Дуб*, *Брдо*, *Вранчиће*, *Луковиће* и *Матовиће*. Савремени физиономски развој, почев од друге половине XX в., усмерен је на нижи терен, према делу атара званом Поље. Очувани трагови старина указују на дуговремену насељеност (остаци античког и српског средњовековног рударства, топоним Влашке куће и сл.). Као самостално насеље помињу се 1548. год. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Василија*, *Св. Симеона* и др.; сеоска слава *Друга Тројица*), досељено почетком XVIII в. из околине Дечана, Пећи и Новог Пазара. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,2 (1991). Електрично осветљење добијају 1948–1950, телефонске везе 1992, а водом се снабдевају комбиновано: преко градског и локалног водовода (каптиран извор *Буков колац*).

КУЋАНЕ (127 ст.), воћарско и ратарско (26% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (460–600 m) долинским странама Кућанског потока, десне притоке Рашке, и падинама Велике Бисине (747 m) и Ђиличког крша (692 m), 4 km јужно од Рашке. Површина атара износи 737 ha. Подељено је на шест физиономских делова (*Дрманци*, *Амановићи*, *Маринковићи*, *Тодоровићи*, *Дечовићи* и *Никићи*). Новија рурална изградња (од средине XX в., а нарочито после 1975) концентрисана је дуж савременог друма Рашка–Нови Пазар, где су подигнуте трговинске и занатске радње, мотел, кафане, стоваришта грађевинског материјала и др. На старој локацији данас је преостала само седам "отворених" (стално настањених) кућа. Убраја се у стара села. Помиње се 1585, када броји 5 домова, и касније. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа*, *Св. Јована*, *Св. Николу*, *Св. Аранђела*, *Ђурђевдан* и др.; сеоска слава *четвртак после Тројице*), досељено из Ибарског Колашина, околине Новог Пазара и Црне Горе (Дробња

ка, Бихора и Мораче). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 2,1 (1991). Струју добија 1967–1970, а водоснабдевање је комбиновано: из копаних бунара у старом делу села и преко градског водовода Рашке на новој локацији. Има каменолом андезита "Бисина", индустрију каменог материјала "Шумник" (основана 1963) и др.

ЛИСИНА (111 ст.), сточарско-ратарско (27,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (1090–1240 m) падинама Шиљка (1345 m), Помола (1367 m), Росића (1409 m) и Чајетинског брда (1305 m), у централном делу Копаоника, између Сувог рудишта (1976 m) и Панчићевог врха (2017 m), 22 km ЈИ од Рашке. Површина атара износи 2.103 ha (К.О. Лисина – Шипачина). Атар је често захваћен шумским пожарима, од којих је један од већих био 1942, када је уништена шума (300 ha) на локалитетима Чизмина Вода, Црвене Баре и Казновско Бачиште. Повезује четири засеока (*Трикоши, Ђоровићи, Крстојевићи и Богојевићи*). У атару су од средине 70-их год. XX в. постепено формирана два велика викенд-насеља: *Саставци* и *Треска* (приближно 2,5 хиљ. објеката), од којих је друго настало на месту некадашњих *Новоселских бачија* – сезонских сточарских станова мештана Новог Села. Од 1981. год. село се налази унутар дефинисаних граница заштитне зоне НП "Копаоник" (19.985 ha). Кроз историју се помиње више пута: 1303. као самостално насеље, 1363. као засеок села Руднице у повељи цара Уроша, 1533. као посебно село (7 кућа) у попису Брвеничке нахије, 1689. наводи се рудник Лисина са посадом од 300 војника итд. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Стефана Дечанског* и др.; сеоска слава *Бели четвртак*), досељено крајем XVII и почетком XVIII в. са Косова (Дреница) и касније из Тлоца, Белог Брда, Шипачине, Руднице, Павлице и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,4 (1991). Електричну енергију добија 1968, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани планински извори). Рудник олово-цинкане руде "Сува руда" почео је са радом 1986, а у атару су откривена и лежишта магнетита.

ЛУКОВО (52 ст.), сточарско-ратарско (26,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (640–740 m) долинским странама Луковског потока, леве притоке Ибра, и падинама Главице (834 m), Липовице (972 m) и Јањева (760 m), 15 km јужно од Рашке. Површина атара износи 717 ha. Обухвата шест физиономских делова (*Радошевићи, Радовановићи, Радовићи, Бојовићи, Михаиловићи и Нешовићи*), од којих је већина расељена. Убраја се у стара села са траговима ранијег рударства (на Великом Буковику – 1005 m, две топионице олова код Луковског кижевака, где се

налази извор гвожђевите киселе воде која избија из старог рударског окна и сл.). Помиње се 1363. као "златарско село" *Луково* (село испирача злата) у повељи цара Уроша и касније. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Ђурђевдан, Св. Јована, Лазареву суботу* и др.; сеоска слава *Трећа Тројица*), досељено из Орахова (пореклом из Дробњака у Црној Гори), Рожаја (Буковица) и околине Сјенице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 9 (1991). Електрично осветљење добија 1967/68, а водом се снабдева из копаних бунара и преко гравитационог водовода (каптирани извори на Буковику).

МИЛАТКОВИЋЕ (269 ст.), сточарско и воћарско (28,6% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (440–620 m) долинским странама Дедицког потока, леве притоке Рашке, и падинама Брежњака (570 m) и Пењовског брда (711 m), поред асфалтног пут Рашка–Нови Пазар (изграђен 1981), 6 km ЈЗ од Рашке. Површина атара износи 604 ha. Обухвата седам заселака са родовским именима (*Цоговићи, Дамњановићи, Ћировићи, Мијаиловићи, Арсовићи, Миоковићи и Вуковићи*). Једино је насеље у долини Рашке које је средином XIX в. уцртано на немачким картама Балканског полуострва (1:1.500.000). Током 1941. год. село је страдало од исламских екстремиста, тако да је крајем II светског рата без кућа ("крова над главом") остало 80 домаћинстава. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Николу, Св. Игњата, Св. Јована* и др.; сеоска слава *петак после Тројице*), досељено најпре из Херцеговине преко етапних миграционих станица у Тушимљу, а потом и из Боровића, Носољина, Себимиља и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,2 (1991). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1946), МК за седам насеља (Бело Поље, Вртине, Драганићи, Кућане, М., Носољин и Пановејиће), задружни дом, неколико трговинских радњи и др. Струју добија 1967/68, телефонске везе 1986, урбанистичке уређајне основе 1988, а од 1972. водом се снабдева преко сеоског гравитационог водовода. Плодно сеоско поље (150 ha) поред тока Рашке мелорисано је изградњом канала дужине 3 km.

МУРЕ (173 ст.), сточарско и воћарско (7,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (430–594 m) десној долинској страни Ибра, десне притоке Западне Мораве, и падинама Старе Карауле (575 m) и Ресника (818 m), 12 km ЈИ од Рашке. Површина атара износи 253 ha. Подељено је на пет физиономских делова са родовским именима (*Гаљци, Петровићи, Кузмановићи, Краговићи и Пајовићи*). Спада у стара насеља лоцирана на граници средњовековних жупа Ибар и Горњи Ибар, у зони експлоатисаних рудних лежишта са 30 g злата у t руде. Помиње се 1455. (11 кућа) у попи-

су Брвеничке нахије, 1533. (5 кућа) итд. Између М. и Руднице налазило се средњовековно насеље *Тарнел* (помиње се до 1831). Год. 1921. М. (35 домова и 140 житеља) се наводи као заселак у саставу општине Рудница. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Аранђела* и др.; сеоска слава *Марковдан*), староседелачко и досељено из Ибарског Колашина и околних насеља (Новог Села, Лешка, Бистрице, Курића, Исова и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,7 (1991). Струју добија 1964, телефонске везе 1991, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори на Копаонику). Мештани су у прошлости имали "бачије" – летње сточарске станове, у Сунчаној Долини на Копаонику.

НОВО СЕЛО (417 ст.), ратарско-сточарско (15,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (610–724 m) левој долиној страни Куканице, десне притоке Ибра, и падинама Косовца (895 m), Ресника (818 m) и Голог брда (849 m), 13 km ЈИ од Рашке. Површина атара износи 737 ha. Дели се на седам заселака (*Пановићи, Присојник, Живковићи, Бељак* – под именом *Бељци* помиње се 1363. у повељи цара Уроша, *Димитријевићи, Чеперковићи и Ћосићи*). Остаци раније насељености су многобројни и значајни (гробља и старе цркве ма локалитету Селиште, темељи цркве *Св. Ваведења* у *Бељаку*, која је 1392. приложена манастиру Хиландар, на којима је 1656. подигнут православни храм *Св. апостола Марка* – обновљен после земљотреса на Копаонику, када је направљен звоник и црквено-народна кућа). Као *Новосели* помиње се 1387. и 1392. год. У атару су се налазила насеља *Присојник* (помиње се 1314) и *Куко* или *Кукањ* (наводи се 1363), значајна средишта средњовековног рударства, и средњовековни манастир Кукањ. Год. 1533. помињу се *Новосел* (7 кућа), манастир Кукањ и село *Кукањ* (3 куће) и *Присојник* (3 куће), а Н.С. се наводи и 1908. у Рудничкој општини итд. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Аранђела, Св. Аћима и Ану* и др.; сеоска слава *Марковдан*), староседелачко и досељено од почетка XVIII в. из Метохије, Црне Горе, околине Новог Пазара и околних села (Шипачине, Руднице, Јариња и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,3 (1991). Струју добија 1963–1965, телефонске везе 1991–1994, а од 1964. водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори на Копаонику – *Систавци* и *Чајетинска чесма*). Мештани су раније имали "бачије" – *Новоселске бачије* (летње сточарске станове), у атару Лисине.

НОСОЉИН (208 ст.), воћарско и сточарско (22,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (435–655 m) долиним странама Носољинске реке, леве притоке Рашке, и падинама Мачка (796 m), Бригаде

(766 m), Водичког (600 m), Голог (645 m) и Лупиног брда (690 m), 6 km ЈЗ од Рашке. Површина атара износи 1.613 ha. Дели се на шест заселана са родовским именима (*Симовићи, Минићи, Вучковићи, Арсовићи, Милићевићи* и *Бабићи*). Припада старим селима са очуваним остацима утврде, селишта, керамике (амфоре, лонци и сл.) и др. Претечу данашњег села представља рановизантијски град *Носовин*, који се налазио на локалитету Градина, где постоје очувани трагови зидина 114x46 m, у чијој близини су локалитети Селиште и Рудина. Под именом *Носино* помиње се 1363. са засеком *Бела пољана* у повељи цара Уроша, као *Носиноне* (4 куће) 1455. у попису крајишта Иса-бега Исаковића итд. Ст. је српско (слави *Пантелејевдан, Митровдан, Св. Аранђела, Св. Стефана* и др.; сеоска слава *Трећа Тројица*), староседелачко и досељено из Црне Горе, Метохије и околних села – Рвата, Гостирадића, Трнавe, Себимиља и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). Струју добија 1967, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ.

ОРАХОВО (35 ст.), сточарско (17,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (560–700 m) долиним странама Ораховског потока, десне притоке Рашке, и падинама Ковелјака (760 m), Градине (807 m) и Бабине стене (808 m), 14 km јужно од Рашке. Припада К.О. Луково (717 ha). Географски назив је фитогеографског порекла – по *ораху* (*орасима*). Дели се на шест заселака (*Димитријевићи, Ратковићи, Јањовићи, Гашовићи, Младеновићи* и *Јаћимовићи*). Спада у средњовековна српска насеља. У селу су пронађени остаци раније рударске активности на локалитетима Ораховско Борје и Липовица. Помиње се 1363. у повељи цара Уроша, 1455. (11 кућа) у попису крајишта Иса-бега Исаковића, 1585. (2 куће) и касније (1833. – 1 кућа итд.). Једно је од девет села на територији данашње општине Рашка које је 1912. припојено Србији. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Аранђела, Св. Луку, Св. Николу* и др.; сеоска слава *среда после Тројице*), староседелачко и досељено из Црне Горе и околине Новог Пазара. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 8,5 (1991). Електрично осветљење добија 1980, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори).

ПАВЛИЦА (175 ст.), сточарско и воћарско (25,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на брдском и нископланинском терену између тока Ибра и његове десне притоке Павлицке реке, на (395–670 m) крајњим западним огранцима Копаоника – између Прелогe (878 m), Влашког брда (742 m) и Рашких страна (655 m), 6 km СИ од Рашке. Површина атара износи 676 ha. Обједињује седам заселака: *Добровиће,*

Стара Павлица

Чоловиће, Остраћане, Ору, Милошевиће, Вучићевиће и Вујовиће (Брег и Поток). Убраја се у стара насеља. Остаци раније насељености су многобројни и значајни: остаци цркве – "Павлеа цркв", из доба Немањића познате као Стара Павлица, поред које су некада били видљиви средњовековни српски надгробни споменици; Нова Павлица са црквом Ваведена Пресвете Богородице датира из XIV в.; остаци старог гробља на месту Старо Село у засеоку Вујовићи и сл. Под називом Павла Црква помиње се 1363. у повељи цара Уроша, као и 1604. са засеоком Ора (5 кућа). У турским изворима наводи се и под именом *Палавица*. Средином XIX в. седиште је општине и примирителног суда за девет насеља – Голочево, Жутице, Корлаће, Кремиће, Курићи, Лучно, П., Пискања и Прибој. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Аранђела, Петровдан* и др.; сеоска слава *Други Ускрс; сабори Ускрс и Велика Госпојина*), досељено у XVIII в. из Црне Горе, околине Сјенице и суседних села (Остраћа, Лешка, Кравића, Беопца, Поцесја и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 3 (1991). У П. је рођен професор Војислав С. Радовановић (1894–1957), академик Српске академије наука и уметности, знаменити географ и аутентични представник српске географске школе. Струју добија 1949–1952, телефонске везе 1989, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори у атару Драгодања). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1862. под називом "Свети Сава"), железничку станицу и др.

ПАНОЈЕВИЋЕ (195 ст.), сточарско и воћарско (12,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (450–540 m) десној долинској страни Рашке, леве

притоке Ибра, и падинама Паневског голиша (576 m), Градине (594 m), Великог брда (635 m) и Козје стене (695 m), 6 km јужно од Рашке. Површина атара износи 671 ha. Обједињује четири физиономска дела (*Бакрачевићи, Вељовићи, Дикићи и Мрмоње*). Припада старим селима са траговима раније насељености (пронађени фрагменти праисторијске керамике на месту Мало брдо или Старо Село, праисторијске тумуле на локалитету Грот у Глуваћком потоку, трагови утврде на локалитету Градина и сл.). *Мрмоње* се као самостално насеље помиње 1363. у повељи цара Уроша и попису крајишта Иса-бега Исаковића 1455. (9 кућа). П. је од Турака ослобођено 1912, а 1929. има 10 родова и 22 куће. Ст. је српско (слави *Св. Луку, Св. Ђорђа, Св. Николу, Св. Тирилу* и др.; сеоска слава *Бели петак*), стариначко и досељено из Црне Горе, околине Тутина, Новог Пазара и околних села – Тушимља, Кућана и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1 (1991). Струју добија 1967, телефонске везе 1990, а водоснабдевање је комбиновано: прикључак на градски водовод Рашке и приватни гравитациони водоводи (каптирани извори). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1938).

ПИСКАЊА (588 ст.), сточарско и воћарско (11,1% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (385–640 m) падинама Курићког брда (661 m), изнад ниске алувијалне равни Ибра и његове десне притоке Јошаничке реке, 18,5 km северно од Рашке. Површина атара износи 1.559 ha. Подељена је на више заселака: *Медаре, Гркајце, Столовиће, Немчевиће, Кучевиће* и др. Новија рурална изградња (од 1968) концентрисана је у Ибарском пољу, поред магистралног друма и железничке пруге. Остаци старије насељености су значајни (више римских гробова са остацима керамичког посуђа, бронзани накит и новац из IV в. пре нове ере на локалитету Ланиште и сл.). У атару се налазило се ишчезло село – *Голочево Брдо* (данас очуван топоним), које се наводи 1533. (9 кућа) у попису Брвеничке нахије Под садашњим географским називом П. се помиње 1548. год. у турским изворима. Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Николу, Св. Јована* и др.; сеоска слава *Трећа Тројица*), староседелачко и досељено крајем XVII и почетком XVIII в. са Косова, из Херцеговине, Лепосавића, Војмиловића, Лешка и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). Електрично осветљење добија у периоду 1948–1951, телефонске везе 1986/87, а водоснабдевање је комбиновано: гравитациони (засеоци) водоводи и од 2000. колективно – прикључак на водоводни систем Рашке. Има четвороразредну ОШ, погоне сепарације, утоварну железничку станицу (од 1954. повезана са рудницама угља у Баљевцу и Ушћу) и др. Планирано је отварање рудника борних минерала.

У скоријој прошлости мештани су обављали неке важне сезонске послове, као што су: извлачење и превоз трупаца са Копаоника до Биљановца, сплаварење Ибром од Биљановца до Краљева, превоз вина и ракије из александровачке Жупе у Рашку, Нови Пазар и Косовску Митровицу, транспорт гранитних коцки из Дрењске клисуре до Биљановца и др.

ПЛАВКОВО (191 ст.), воћарско и сточарско (34,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (412–710 m) левој долиној страни Ибра, десне притоке Западне Мораве, и падинама Калпака (780 m), Великог крша (754 m) и Чукаре (782 m), 9 km ЈИ од Рашке. Припада К.О. Туснић – Плавково (607 ha). Име села потиче од преовлађујуће средњовековне активности мештана – од *плавачког* заната (мајстор који *плав*и – прерађује надо у ковно гвозђе). Обухвата две физиономске целине са шест мањих делова: *Плавково (Мартаћи, Илићи, Кривчевићи и Стефановићи)* и *Туснић (Пузовићи и Урошевићи)*. Остаци средњовековног рударства утврђени су на падинама Велике чуке (673 m) и у засеоку *Туснић*, у коме се данас експлоатише квалитетан воденички камен. Кроз атар је пролазио важан средњовековни пут Нови Пазар–Ниш преко Ибра. У повељи цара Уроша 1363. помињу се два насеља: *Плавкова* (14 кућа) и *Долња Плавкова* (4 куће). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Аранђела, Св. Василија Великог, Св. Николу, Св. Ђорђа* и др.), староседелачко и досељено из околине Новог Пазара и околних села Кравића, Остраћа и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,3 (1991). Струју добија 1968, телефонске везе 1987, а водом се снабдева из копаних бунара.

ПЛЕШИН (441 ст.), сточарско–ратарско (76,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (930–1320 m) источним падинама Голије (1833 m), између Црног врха (1795 m), Јадовита (1562 m) и Грмичака (1762 m), и изворишним странама Плезинске реке, саставнице Дежевске реке, 25 km западно од Рашке. Површина атара износи 3.370 ha. Обједињује више заселака (*Жари, Бањска, Бушићи, Двориште, Кути или Кутлачићи, Трновача, Перовићи, Кучевићи* – новоформиран заселак и др.). У засеоку *Жари* и на гробљу у *Бањској* налазе се очувани трагови старих црквишта. Настао је спајањем четири раније самостална насеља: П., Бањске, Дворишта и Жара. Данашње село и његови делови кроз историју помињу се више пута: 1314. *Двориште* као самостално насеље, 1455. П. (28 домова) као посебно село у попису крајишта Иса-бега Исаковића, 1533. *Жари* (41 дом) као самостално насеље у попису Брвеничке нахије итд. Од 1833. до 1912. припада српским пограничним насељима на самој граници са Турском. Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св.*

Јована, Ђурђевдан и др.; сеоске славе *Недеља светих Отаца* и *петак после Спасовдана; сабор Цвети*), староседелачко (старином из Црне Горе) и досељено из Носољина, Себимиља, Боровића и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,8 (1991). Капела Св. Марије Магдалене подигнута је 1994. на старим темељима. Електричну енергију добија 1969, а водом се снабдева преко групних (засеочких) и појединачних водовода (каптирани извори). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1935), сточну откупну станицу, шумарску кућу на Шереметовици, више трговинских радњи и др.

ПОБРЂЕ (696 ст.), сточарско и воћарско (1,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у изворишној челенци Побрђског потока, леве притоке Ибра, на падинама Смрка (865 m) и Вељег врха (870 m), 15 km северно од Рашке. Површина атара износи 975 ha. Простире се у висинском појасу 425–730 m. Повезује четири засеока: *Грачевине, Луковик, Паклење и Крушевицу*. Савременим просторним ширењем у долини Побрђског потока и Ибра постепено сраста са суседним насељима: Белом Стеном и Баљевцем. У атару се налази део *Белостенске стамбене рударске колоније* која припада Баљевцу. Спада у стара насеља. У засеоку *Паклење* откривени су остаци мањег православног објекта подигнутог на темељима цркве из доба Немањића. Кроз историју помиње се више пута, као и садашњи засеоци: 1315. заселак *Паклен (Паклење)* као самостално насеље у атару Стефано-бањског властелинства (1533. – 10 домова у попису Брвеничке нахије), П. 1533. (8 домова), 1604. засеок *Луковик* (7 домова) као самостално насеље, а данашње село наводи се и касније (1843. као заселак Баљевца; 1921. самостално насеље – 38 домова и 210 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Јована, Митровдан, Петровдан, Ђурђевдан, Св. Ђорђа* и др.; сеоска слава *недеља после Спасовдана*), староседелачко и досељено у XVIII в. из Црне Горе, околине Ивањице, Сјенице и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,5 (1991). У селу се налази руинирана црквица посвећена Св. великомученику Георгију. Електричну енергију добија 1947, телефонске везе 1985, а водоснабдевање је комбиновано: колективно – прикључак на водоводни систем Баљевца, и преко гравитационих водовода (каптирани извори). У атару се налази рудних борних минерала.

ПОКРВЕНИК (90 ст.), сточарско–ратарско (29% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (740–808) падинама Климента (740 m), Великих ливада (1111 m) и Дубља (937 m), у изворишту Марковићког и Покрвеничког потока, десних притока Ибра, 25 km СИ од Рашке. Припада К.О. Биљановац (1.154 ha). Об-

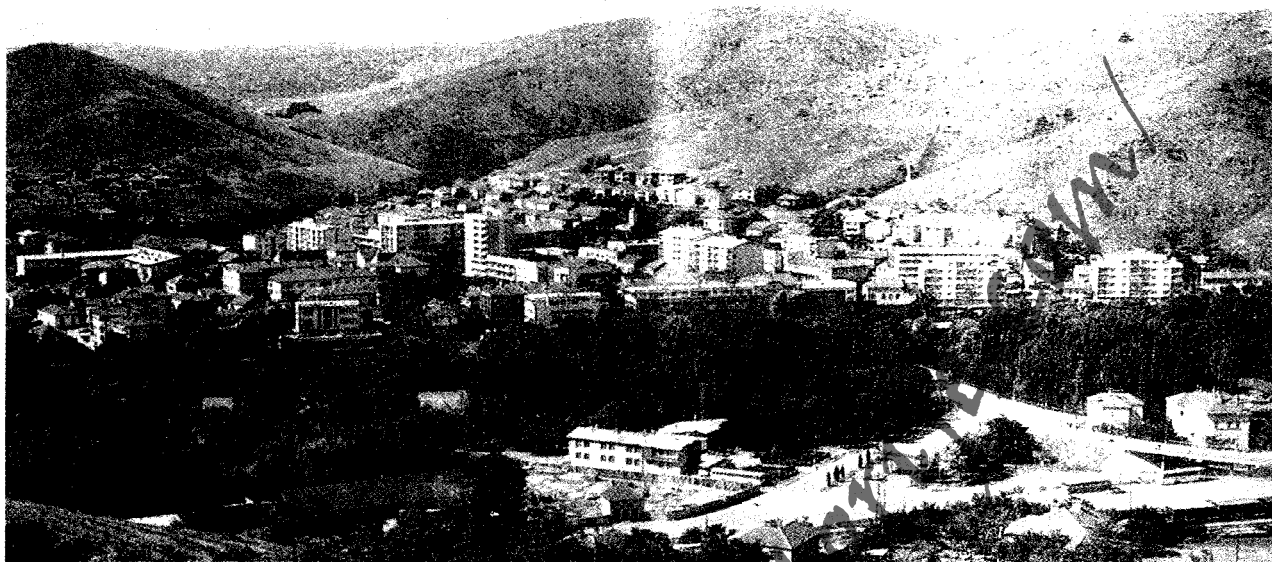
ухвата пет заселака (*Ристовићи, Радовановићи, Радуловићи, Ђукићи и Милошевићи*), знатним делом насељених. Почетком 2001. год. у селу је било четири "отворене" (стално настањене) куће. Претпоставља се да је постанак насеља повезан са античким и српским средњовековним рудиштима оближње Плане. Помиње се 1533. (9 кућа) у попису Брвеничке нахије и касније (1826. у кнџини Јошаница под називом *Покровеник*, 1843. као засеок Плоче у општини Александровац, 1921. – 31 дом и 195 житеља, као заселак у саставу општине Биљановац итд.). Ст. је српско (слави *Св. Алимтија и Св. Врачеве*; сеоска слава *Тројице*; сабор *Велика Госпојина*), староседелачко и досељеничко из Црне Горе. Индекс (i_s) демографског старења 1961. износи 0,1, а удео старог у укупној популацији 1991. год. 61,3%. Електрично осветљење добија 1968, а водом се снабдева са каптираних извора.

ПОЦЕСЈЕ (177 ст.), сточарско-ратарско (38,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (620–870 m) површима десне долинске стране Ибра и падинама Главице (934 m), Савићког брда (907 m) и Карауле (973 m), у извориштима Јелачког потока и Сочанског потока, 5,5 km СИ од Рашке. Површина атара износи 662 ha. Повезује пет заселака: *Миловиће, Милићевиће, Рашковиће, Ђурђевиће и Кнежевиће*. Савремена рурална изградња, почев од 1980, усмерена је на терен поред ибарских саобраћајница – друма и железничке пруге, у атаре Рвата и Павлице. Убраја се у средњовековна села. Под називом *Поцесте* помиње се 1363. у повељи цара Уроша, као царски хас *Почестје* 1533. (41 кућа) у попису Брвеничке нахије и касније (1843. – 12 кућа и 54 душе, 1921. – 55 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Луку, Св. Јована* и др.; сеоска слава *Марковдан*), староседелачко и досељено из околине Новог Пазара, Андријевице, Лисине и Жутице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 6,6 (1991). Православна црква посвећена Св. Ђорђу сазида је крајем XVI и почетком XVII. в., а у селу се налази и капела Св. апостола Марка. Струју добија 1955, телефонске везе у периоду 1989–1992, а водоснабдевање је комбиновано: колективно у засеок *Рашковићи* (прикључак на водоводну мрежу Рашке) и преко приватних гравитационих водовода (каптирани извори).

РАДОШИЋЕ (319 ст.), рударско, сточарско и воћарско (23% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (490–850 m) долинским странама Радошићке реке, десне притоке Ибра, и падинама Ледина (717 m), Чергине (790 m) и Главице (934 m), 7 km источно од Рашке. Површина атара износи 835 ha. Обухвата три засека: *Радошиће, Ргоч и Тушимље*, од којих последњи има три мања физиономска дела (*Горње, Средње и*

Доње Тушимље). Спада у стара насеља са значајним остацима старије насељености (средњовековна рудшта, средњовековни манастир и село *Тушимља*, које се помиње средином XIV в., рушевине цркве Св. Петке и др.). Под називом *Радошиће* (8 кућа) помиње се 1533. у попису Брвеничке нахије и касније (1826. као самостална насеља наводе се сви садашњи физиономски делови; 1843. *Радешић* се помиње као заселак у срезу Јошаничком, 1921. – 57 кућа и 315 житеља, Р. је засеок у општини итд.). Ст. је српско (слави *Св. Петку, Св. Луку, Св. Николу, Ђурђевдан* и др.; сеоска слава *Бели четвртак*; сабор *Св. Петка*), староседелачко и досељено из Црне Горе, околине Новог Пазара и насеља у Ибарској долини – Ибарског Постоња, Рвата, Кремића, Лисине и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,5 (1991). На очуваним темељима (откривени и археолошки истражени 1997) српске цркве Св. Петке (црквена слава *Бели петак*) из XIV в. у изградњи је нови православни храм. Струју добија 1957, асфалтни пут и везу са ибарском магистралом 1985, телефонске везе 1992, а водоснабдевање је колективно (прикључак на градски водовод Рашке) и преко сопствених (гравитационих) водовода. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1923), споменик борцима палим 1941–1945. (подигнут 1983), МК за три насеља (Бадањ, Р. и Семетеш), рудник олово-цинкане руде "Кижевак" и др.

РАКОВАЦ (533 ст.), сточарско-ратарско (48,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (690–1120 m) падинама Беле стене (1173 m), Жара (1282 m), Вељег врха (1261 m), Небеског (1004 m) и Бањске стене (1288 m), у међуречју Гобелске и Јошаничке реке, 36 km СИ од Рашке. Површина атара износи 1.000 ha. Повезује четири физиономска дела са више група сродничких кућа: *Раковац (Јовановићи, Јанковићи и Глишовићи), Дубовце, Дрење (Бекчићи) и Доње Дрење (Клупци)*, новоформирано део села (у другој половини XX в.), поред пута Јошаничка Бања–Александровац. Помиње се 1533. (10 кућа) у попису Брвеничке нахије, 1604. (10 кућа), средином XIX в., када се уз Р. наводи и *Дрење* као самостално село, 1921. – Р. (29 домова и 283 житеља) и *Дрење* (21 дом и 173 житеља) итд. Од старина значајем се истичу темељи старе цркве у засеку *Раковац* и очувани делови старе куле (у народ Јеринин град) у засеку *Дубовци*. Ст. је српско (слави *Св. Луку, Св. Јована, Марковдан, Св. Николу* и др.; сеоска слава *Тројице*), староседелачко и досељено са Косова крајем XVII и у првој половини XVIII в. из Берберишта на Рогозни, Осредака и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1 (1991). Електрично осветљење добија 1974, бежичне телефонске везе 2001, а водом се снабдева преко локалних водовода. Има четвороразредну ОШ (по-

Панорама Рашке (снимио М. Тасић)

чела са радом 1946), спомен-плочу борцима НОР-а погинулим 1944. и др. Многи мештани имају поседе у "пољанама" – сезонским виноградарским насељима, александровачке Жупе (*Јарушка, Смоница, Мало и Велико Борје* и др.), а у прошлости су поседовали и "бачије" (летња сточарска насеља) на локалитетима Зановет и Чисто брдо.

РАШКА (5.639 ст.), градско насеље у централном делу Ибарске долине (Рашчанско-баљевачке котлине) и центар истоимене општине (666 km², 61 насеље и 28.474 ст.), на (420 m) ерозивној тераси Рашке (L=38 km, F=1.045 km²) и Ибра (L=244 km, F=7.985 km²), између огранака Копаоника (Градац, 749 m), Голије (Настасићско брдо, 538 m, Влас, 626 m, и Главница, 793 m) и Рогозне (Мерћез, 697m), поред важних саобраћајница – пута и железничке пруге, у долини Ибра (Краљево–Косовка Митровица), 87 km јужно од Краљева и 252 km јужно од Београда. Географске координате су 43°17'15" с.г.ш. и 20°37'09" и.г.д. Површина урбане територије, по актуелном ГУП-у из 1990. (ранији из 1956. и 1966), износи 580 ha (180 ha у К.О. Рашка, 220 ha у К.О. Супње и 180 ha у К.О. Варово), а катастарска 502 ha. Урбаним склопом повезује пет већих урбаних целина: *Центар, Кри, Мислопоље, Стару стругару и Ново насеље* (колективно становање). Највећи део града смештен је на левој обали Ибра. Ст. је српско (литије *Мати Спасовдан; ваишар Покров Пресвете Богородице*). Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,3 (1991). Православни храм Св. архангела Гаврила подигнут је 1874, а капела Св. пророка Илије 1939. год. Стварање данашњег града почиње 1834. на имању Боја Шарца, који је

имао и своју скелу на Ибру. Најпре је успостављена погранична војно-управна служба (ђумрукане и карауле), једна од 13 у пограничном делу Србије према Турској. Изградња насеља започета је у ерозивном проширењу (релативне висине 15 m) на левој обали Рашке. Тада је на десној обали Рашке, у Супњу, турска окупациона власт подигла сличне објекте. Од 1834. до 1861. год. део Р. на српској страни скоро у потпуности има пограничну функцију – насеље пограничних и административних службеника, а од 1861. почиње развој и трговинске функције. Год. 1836/37.

Рашка – споменик жртвама фашизма

подигнута је зграда карантина – Састанак (пренет из Љубовије). Због свог значаја – војног, саобраћајног и трговинског, и указаних потреба, објекат је подигнут у ранг главног Састанка. Након тога 1844. год. цариник Никола Алковић израдио је "план новог насеља", којим је одређена територија за подизање јавних зграда и других објеката и површина. Током 1845. год. добија статус *варошице*, а 1846. постаје седиште Студеничког среза (више од 1.000 km² и 113 насеља). У овом периоду добија пошту и школу (1860), градско гробље (1864), апотеку (1896), женску занатску школу (1907), зграду среске болнице (1910) др. На поднети захтев (1859) у периоду 1882–1885. отпочело је просецање пута Краљево–Рашка, а 1895. на месту скеле преко Ибра подигнут је камени мост – један од 4 моста подигнутих на Ибру у самом насељу. Од последње деценије XIX в. почиње изградња јавних чесми (Матова чесма – 1897, и касније изграђене на железничкој станици, на Ђумруку и још осам других), што представља зачетак организованог водоснабдевања насеља. Посебну фазу у урбаном развоју представља период 1912–1945. год. Тада је дошло до померања српско-турске границе што је условило ширење урбане просторно-утицајне (гравитационе) сфере на новоослобођене територије. Значајне развојне импULSE у овој фази представљају изградња квалитетних саобраћајница ка Краљеву, Косовској Митровици и Новом Пазару, као и оснивање Студеничке банке (1922), среског суда, среског начелства, пореске управе, занатске трговачке школе (1924), женске занатске школе, Акционарског друштва "Рашка" (1925), прве стругаре на парни погон (1934), вуновлачаре и др. Значајан је и динамичан развој занатства (1937. – 100 занатлија), као и друге промене у урбанистичком планирању и комуналном уређењу насеља: 1930. донет је други урбанистички план насеља; 1931, када је изграђена мања ТЕ (остала у функцији до 1954), почиње електрификација варошице; од 1939. почиње изградња савременог водоводног система – довођење воде са Супња, који је после II светског рата више пута дограђиван и модернизован (1957. проширење излазности изворишта употпуњено изградњом два бунара на обали Ибра, 1970. на падинама Јадовника – Копаник, каптирано је *Чамагића врело* – 12 l/sek., 1984. почиње коришћење воде са поткопа у Брвеници и 1997. подигнута је фабрика воде у Беоцима) итд. После II светског рата град бележи убрзан развој и знатне промене у преображају своје урбане композиције. Носиоци и иницијатори развоја су разноврсна предузећа, од који су значајнија: предузеће за производњу металних конструкција "Прогрес" (1958), индустрија каменог материјала "Шумник" (1963), која користи квалитетан андезит из каменолома "Бисина", индустријска клиница (1967), хладњача (1969), предузеће за израду кожне

галантерије и конфекције "Пролетер" (1970), ГП "Брвеник", Шумско-индустријско предузеће "27. новембар" (1975), предузеће за израду ауто-делова "3. октобар" (1975) и др. Има дечји вртић (1977), осмозразредну ОШ, две СШ – гимназију (1966) и стручну школу (1976), Библиотеку "Бранко Радичевић" (1874), Центар за културу "Градац" са богатом издавачком делатношћу, Центар за културу, образовање и информисање, радио станицу "Рашка" (1996), Раднички универзитет (1963), Клуб ликовних уметника "Рашка школа", КУД "Мида Трифуновић", споменик борцима палим 1941–1945. (1953), Центар за социјални рад, дом здравља (1962), ветеринарску станицу (1957), железничку станицу (1930), савремену аутобуску станицу (1957), пијацу (пазарни дан – *субота*) и др.

РВАТИ (802 ст.), воћарско и сточарско (20,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (410–710 m) десној долиној страни Ибра и благо дисецираним падинама Костићког брда (611 m), Граца (749 m), Раздоља (814 m) и Чергине (781 m), поред железничке пруге Рашка–Краљево, 5 km СИ од Рашке. Површина атара износи 1.269 ha. Обједињују више заселака (*Милошевићи, Сочанци, Беловача, Кнежевићи, Покимице, Костићи, Лазовача, Ново насеље* и др.). Савремена рурална изградња концентрисана је поред пута Брвеник–Рашка. Припадају старим српским насељима. Од трагова раније насељености значајни су остаци старог црквишта, остаци цркве на локалитету Островица и др. Под називом *Хрвати* помињу се 1363. у повељи цара Уроша, а 1533. као два села – *Доњи Хрвати* (14 кућа; 1604. – 12 кућа) и *Горњи Хрвати* (1533. – 8 кућа). У средњовековно доба у атару се налазило и село *Чопарије* (данас топоним Чоподије), које се помиње 1533. (2 куће). Ст. је српско (слави *Св. Николу, Св. Александра Невског, Ђурђевдан* и др.); сеоске славе *Други Ускрс* и *Спасовдан*), староседелачко и досељено из Црне Горе, околине Новог Пазара, суседних села – Беоца, Кремића, Јелакца, Сочанице, Лисине и др. Индекс демографског старења (*i_s*) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1 (1991). Електрично осветљење добијају 1952/53, телефонске везе 1989, а водоснабдевање је централно (прикључак на централни систем водоснабдевања Рашке са *Чамагића врела*). Имају четвороразредну ОШ (1943), МК за два насеља (Поцесје и Р.), дом културе (1967), железничку станицу (1948), висићи мост на Ибру за прелаз пешака (изграђен 1949), савремену фарму за тов јунади (1985) и др.

РУДНИЦА (317 ст.), воћарско и сточарско (16,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (430–770 m) западним падинама Копаника (2017 m) и десној долиној страни Рудничке реке (14 km), 10 km јужно од Рашке. Површина атара износи 564 ha. Гео-

графско име води порекло од *рудница* – старог назива за пећи у којима се топила руда, и некада доминантне *рударске* делатности. Обједињује три физиономске целине: *Ројчиће* (помиње се 1519. као посебно село, до 1955. физиономски део Тиоца), *Горњу Рудницу* и *Доњу Рудницу*. Убраја се у стара српска села. Остаци раније насељености су многобројни (трагови неолитске културе у засеку *Ројчића*, српских средњовековних рудишта и рударске активности, монументални остаци српског средњовековног храма Св. цара Константина и царице Јелене, локалитет Градина и др.). Кроз историју помиње се више пута: 1363. са засеоцима *Церова Глава* и *Лисина* у повељи цара Уроша, као *Долња Рудница* 1533. (3 куће), 1604. као *Горња Рудница* (35 кућа) итд. Током средњовековног доба у атару се налазило ишчезло село *Храсно*, које се помиње 1455. год. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Ђурђевдан*, *Св. Николу*, *Св. Ђорђа* и др.; сеоска слава *Друга Тројица*; сабор *Богојављење*), староседелачко и досељено из Метохије (почетком XVIII в.), Босне, околине Новог Пазара и суседних насеља – Курића, Мура, Новог Села и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). Православни храм *Св. Петке*, чији дан је и црквена слава, саграђен је 1939. (освећен 1959) на локалитету Петковица. Струју добија 1962–1968, урбанистичке уређајне основе 1986, телефонске везе 1992/93, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (од 1973. са Копаника и са извора на месту Склапови у атара *Лисине*). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1887), задружни дом, споменик борцима палим у НОР-у (1982), спомен-плочу борцима погинулим 1944. (постављена 1957), здравствену амбуланту, ветеринарску амбуланту, железничку станицу и др. Почетком XX в. средиште је општине за пет села, а сада МК за шест насеља (Муре, Ново Село, Плавково, Р., Тиоце и Шипачина). Од 1972. до 1986. год. у селу је радила флотација и сепарација рудника „Сува руда“, а у прошлости су постојали и лагери за складиштење и продају дрвене грађе посечене на падињама Копаника, у Барској реци, Бабином гробу и др.

СЕБИМИЉЕ (261 ст.), сточарско-ратарско (70,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (830–970 m) падињама Голе главе (910 m) и Видића брда (975 m), у изворишним чепенкама Себимиљске и Градинске реке, левих притока Рашке, 15 km западно од Рашке. Површина атара износи 1.151 ha. Повезује три физиономске целине: *Сембиље*, *Бркуше* и *Петрово поље*. Помиње се 1455. (8 кућа) у попису крајишта Иса-бега Исаковића и касније. У његовој близини у средњовековно доба налазило се сточарско насеље *Манџук Вода*. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ђорђа*, *Св. Аранђела*, *Ђурђевдан* и др.; сеоске славе

недеља после Спасовдана и *Трећа Тројица*), староседелачко и досељено у XVIII в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 4,8 (1991). Електрично осветљење добија 1969, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани извори).

СЕМЕТЕШ (304 ст.), сточарско-ратарско (51,5% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (715–1023 m) падињама Орловца (1149 m), Круглице (1330 m), Горњег брда (941 m), Пановићког брда (942 m) и Чукаре (892 m), у изворишном делу Семетешке (Радошћике) реке, десне притоке Ибра, 12,5 km источно од Рашке. Површина атара износи 1.096 ha. У атару (код Велике чукаре) се налази језеро *Семетеш* (пречник 50 m, дубина до 7 m) са ендемском врстом фауне – *Тритон*, и два мања *урвинска* језера између Орловца и Горњег брда. Подељен је на четири засеок са више група родовских кућа: *Семетеш* (*Секулићи*, *Крушевци* и *Вуковићи*), *Добровине* (*Чомагићи*), *Скугуровице* и *Пановиће*, од којих је последњи новоформиран. Спада у средњовековна села (остаци рудишта, алатки, оруђа и др.). Под именом *Семетиште* помиње се 1348. год. Средином XIX в. бележи знатан демографски пораст (1833. – 49, 1874. – 228 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Мину*, *Св. Николу*, *Св. Луку* и др.; сеоска слава *Тројице*), већином досељено од почетка XVIII в. из Црне Горе, Метохије, околине Сјенице, Новог Пазара и ближих насеља – Планинице, Тиоца, Шипачине и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,3 (1991). Електричну енергију добија 1966, а водом се снабдева преко гравитационих водовода (од 1970).

СУПЊЕ (2.018 ст.), приградско (1,7% аграрног ст.) насеље разбијеног типа, на (418–520 m) десној долињској страни Ибра, десне притоке Западне Мораве, и падињама Мале (575 m) и Велике Бисине (747 m), ЈИ од Рашке. Површина атара износи 523 ha, од чега, по ГУП-у Рашке из 1990, урбаног територији припада 220 ha. Дели се на пет физиономских делова (*Губавац*, *Вељовићи*, *Ђуровићи*, *Лозине* и *Роглићи*). Спада у средњовековна насеља са значајним траговима раније насељености (остаци цркве и старог гробља, остаци старих насеља, од којих се старошћу истиче насеље на локалитету Стари Ђумрук – XIV или XV в., и др.). Помиње се 1455. (16 кућа) у попису крајишта Иса-бега Исаковића, 1585. као *Доње Супње* (2 куће) и касније. Једно је од девет села на садашњој територији општине Рашка које је од Турака ослобођено 1912, када је ушло у састав Србије. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Луку*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *четвртак после Тројице*), досељено од почетка XVIII в. из Метохије, Ибарског Колашина, Новог Пазара, Босне,

Македоније и др. Индекс (i_s) демографског старења 1961. и 1991. год. износи 0,2. Електрично осветљење добија 1942, телефонске везе 1985, а водоснабдевање је колективно (1997. прикључено на градски водовод Рашке). Има осморазредну ОШ, одељење библиотеке и др. У атару предузеће "Градина" из Рашке врши експлоатацију грађевинског камена.

ТИОЦЕ (353 ст.), сточарско-ратарско (29,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (800–952 m) заравњеном развоју између изворишних делова Радошићке и Рудничке реке, десних притока Ибра, у окружењу Орловца (1149m) и Козје главе (954 m), 18 km источно од Рашке. Површина атара износи 724 ha. Дели се на засеок са родовским именима (*Поповићи, Богојевићи, Цветићи* и др.). До 1955, када је припојен Рудници, Т. је припадао и засеок *Ројчићи*. Спада у стара села са траговима средњовековног рударства. Под именом *Тихољеза* помиње се 1363. у повељи цара Уроша, 1533. као *Техужа* (5 кућа) у попису Брвеничке нахије и касније. Ст. је српско (слави *Св. Аранђела, Св. Мрату, Св. Јована* и др.; сеоска слава *Спасовдан*), староседелачко (старином из Црне Горе) и досељено из Лешка, Бадња, Руднице и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1,9 (1991). Електрично осветљење добија 1968, телефонске везе 1991, а водом се снабдева преко појединачних и групних (засеочких) гравитационих водовода (каптирани извори). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1945) и др. У атару су откривене резерве олово-цинкане руде на локалитету Кижевак, а у Орловцу лежишта руде магнетита.

ТРНАВА (320 ст.), ратарско-сточарско (21,4% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (510–665 m) долинским странама Трнавске реке, леве притоке Ибра, и источним падинама Голије (1833 m), између Оштрог брда (689 m), Дубља (720 m) и Главице (715 m), 10 km западно од Рашке. Површина атара износи 2.474 ha. Обједињује две целине са осам мањих делова: *Горњу (Ливадица, Станишићи, Чуповићи и Курандићи)* и *Доњу Трnavу (Радовићи, Бројачи, Матовићи и Боровиште)*. Трагови раније насељености су многобројни (остаци средњовековног гробља са преко 200 надгробних споменика од необрађених камених блокова и трагови темеља цркве на месту Дубови, трагови средњовековног рударства на локалитету Брезе и др.). Под именом *Трнава* помиње се 1455. (25 кућа) у попису крајишта Иса-бега Исаковића и касније. Ст. је српско (слави *Митровдан, Св. Ђорђа, Св. Јована, Св. Аранђела* и др.; сеоска слава *Тројице*; црквене славе *Трнова Петка* и *Велика Госпојина*), досељено у XVIII в. из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,2 (1991). Право-

славна црква Трнове Петке саграђена је и живописана 1579/80. (око ње је касније формиран центар села), а поред ње 1961. подигнута је нова црква посвећена Успењу Пресвете Богородице. Струју добија 1951, телефонске везе 1982, урбанистичке уређајне основе 1988, а водом се снабдева преко гравитационих водовода. Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1908), споменик на Петровом пољу (пацим 1912–1918. и 1941–1945), здравствену амбуланту (1980), ветеринарску амбуланту, пошту, МК за четири насеља (Боровиће, Плешин Себимиље и Т.) и др. У прошлости је село било познато по производњи катрана који је продаван широм Србије ("до Невотинске крајине").

ЦРНА ГЛАВА (484 ст.), сточарско-ратарско (69% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (780–1260 m) ободном делу Равног Копаноника и десној долинској страни Прајничког потока, десне притоке Гобелске реке, 36 km СИ од Рашке. Површина атара износи 3.292 ha (од 1981. припада територији НП "Копаноник"). У атару има више јакних извора: *Црноглавско врело, врело* Шакламанске реке и друга, а у засеку *Ђорђевићи* је 1943. год. дошло до великог урниса (ширине 500 m, дужине 2 km), који се сурвао у Гобелску реку. Тада је створено језеро које је просецањем преграде касније отекло, а на месту клизишта откривени су трагови ранијег рударства. Повезује четири главне физиономске целине (*Ђорђевићи, Мечкар, Долови и Црна Глава или Средсело*) са шест мањих родовских делова (*Трифунковићи, Јосијевићи, Дишићи, Максимовићи, Матићи и Вукосављевићи*). Кроз историју помиње се више пута: 1533. (15 кућа), 1604. (18 кућа) и касније. Год. 1921. садашњи засеоци представљају самостална насеља: *Црна Глава* (21 дом и 239 житеља), *Ђорђевићи* (10 домова и 98 житеља) и *Мечкари* (12 домова и 97 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Луку, Св. Ану, Св. Аранђела, Св. Николу* и др.; сеоске славе *Бели четвртак* и *Спасовдан* – у *Ђорђевићима*), староседелачко и досељено у XVIII в. из Црне Горе (Никишић, Морача и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,4 (1991). Електрично осветљење добија 1974, уређајне урбанистичке основе 1990. (површина насеља 145 ha), а водом се снабдева преко гравитационих водовода (каптирани планински извори). Има четвороразредну ОШ, многобројне старе објекте народног градитељства, од којих је законом заштићен објекат бондучаре (стара скоро 180 год.) и др. У прошлости село је било познато по развијеном сточарству, а мештани су имали "бачије" – летње сточарске станове, на Мекој преселили и у Драгањском потоку. Данас су главни тржишни производи грађа, јечам, овас и кромпир, а многи мештани имају своје поседе у "пољанама" – сезонским виноградарским насељима, александровачке Жу-

пе, где су се неки раније и преселили (Трифуновићи, Максимовићи, Ђорђевићи, Дишићи, Матићи и др.).

ШИПАЧИНА (258 ст.), сточарско-ратарско (30,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (795–1270 m) обронцима централног Копаоника, између Голог брда (1345 m), Чајетинског брда (1305 m), Шиљка (1345 m) и Саме букве (1435 m), 18 km ЈИ од Рашке. Површина атара износи 1.796 ha. Обједињује две главне физиономске целине са седам заселака: *Шипачину* (Чеперковићи, Лазићи и Баловићи) и *Чајетину* (Петровићи, Војиновићи, Крстојевићи и Живковићи). У прошлости *Чајетина* је припадала Лисини. Ш. спада у стара насеља Копаоничке рударске области (античког *Montagna dell' Argento*, српског Копаоника и турског *Gimiş-dag*), а била је лоцирана на једном од путних праваца из Ибра према Топлици "*strada ordinaria di Topliza*". Под именом *Шипачино* помиње се 1387. и 1392, а *Чајетина* као самостално насеље наводи се 1303, 1392. и 1533. (8 кућа) у попису Брвеничке нахије. Средњовековна Ш. је седиште среброносног рударства. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа*, *Св. Јована*, *Св. Алимпија* и *Св. Петку*; сеоске славе *Спасовдан* у Ш. и *Јеремијиндан* у *Чајетини*), староседелачко и досељено од почетка XVIII в. из Метохије и околних планинских насеља. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 1 (1991). Струју добија у периоду 1961–1966, телефонске везе 1995. (физиономски део *Шипачина*), а водом се снабдева преко локалних водовода изграђених 1969/70. (каптирани планински извори). Има четвороразредну ОШ (почела са радом 1948). У атару су на више места утврђене појаве руде бакра.

пису 1595/96, па потом тек 1822. год. (1845. – 89 житеља, 1921. – 35 домова и 300 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Јована* и *Св. Луку*; сеоска слава *Св. Јован летњи*), досељено крајем XVIII и почетком XIX в. са Косова, из александровачке Жупе и Топлице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,8 (1991).

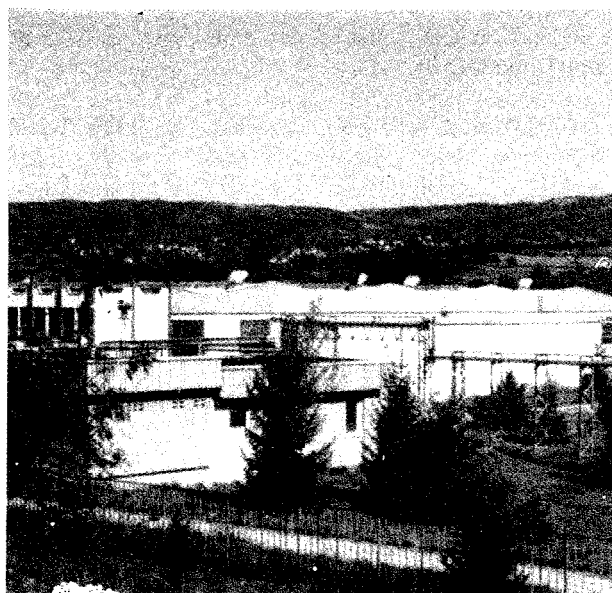
БЕЛУШИЋ (1.111 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (44,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у долини Жупањевачке реке, на (250 m) раскрсници регионалних путева ка Крагујевцу, Јагодини, Крушевцу и Трстенику, 15 km ЈИ од Рековца. Површина атара износи 1.161 ha. Округластог је облика и највећим делом ушорено. Нижи део села налази се поред реке (засеоци *Палишула* и *Пљесор*), а виши на (340 m) десној долиној страни Жупањевачке реке. Просторно се развија дуж локалних путева ка Брајновцу, Горњем Крчину и Рековацу. Припада старим насељеним, па касније обновљеним насељима. Помиње се 1595/96. год. Данашње село формирано је крајем XVIII и почетком XIX в. Током XIX и почетком XX в. седиште је истоимене општине, као и после II светског рата (21.337 ha и 15 насеља), која је укинута 1962. год. У међуратном периоду познат је по трговини и занатству. Год. 1921. броји 181 дом и 850 житеља. Ст. је српско (слави *Врбицу*, *Св. Петку*, *Св. Луку*, *Св. Арханђела*, *Тројице* и *Св. Врачеве*), досељено са Копаоника, из Топлице, околине Враћа и Крушевца и Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,3 (1991). Православна црква посвећена *Св. Врачима Козми* и *Дамјану* изграђена је 1890,

РЕКОВАЦ

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Г	О	Ц	О	Ц	О
1961.	-	32	5.7	94.3	0.7	0.4	511.2	112.7	40.5	58.6
1971.	-	32	7.4	92.6	-3.6	-2.9	573.3	273.1	48.1	72.6
1981.	-	32	8.8	91.2	5.1	-8.5	615.6	286.3	51.9	68.3
1991.	-	32	11.3	88.7	6.8	-9.4	643.0	303.1	48.9	62.6

БАРЕ (103 ст.), ратарско-сточарско (72,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (420 m) левој долиној страни Коренатског потока, леве притоке Жупањевачке реке (36 km), 6 km ЈЗ од Рековца. Површина атара износи 1.345 ha. Назив добијају по *барском* земљишту поред кога су основане. Округластог су облика. Обухватају пет "мала": *Ђошицу*, *Лукицу*, *Доњу*, *Јовицу* и *Алексића*. Спадају у стара насељена, па касније обновљена села. Помињу се у турском по-

Фабрика намештаја у Белушићу

а црква Св. кнеза Лазара је у изградњи. Водом се снабдева из копаних бунара и преко више локалних водовода (каптирани извори). Има осморазредну ОШ "Душан Поповић" (почела са радом 1868), дом културе, библиотеку, здравствену амбуланту, пошту (основана 1925), Фабрику намештаја "Благотин", Пољопривредно предузеће "Полет" са винарским подрумом, сточну пијацу од 1925. (пазарни дан – уторак), бензинску пумпу и др. Од давнина познат је по плетарско-корпарској делатности.

БЕОЧИЋ (625 ст.), сточарско-ратарско (53,1% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на контакту дна и обода Левачке котлине, у долини Жупањевачке реке и њене десне притоке Беле Граче (8 km) и ЈЗ подножју Јухора (774 m), 16 km источно од Рековца. Површина атара износи 2.450 ha. Сматра се да назив добија по манастиру *Беоцин* (по предању, задужбина Немањића) који је порушен у доба Турака. Остаци манастирских зидина постојали су до првих година XX в., када је на његовом месту подигнут (1902) православни храм Преподобне мученице Параскеве (Трнова Петка). Простире се у висинском појасу 200–250 m. Већи део села лоциран је на левој долиној страни Жупањевачке реке и десној страни њене притоке. Издуженог је (1,5 km) је облика (ЈЗ–СИ). Обједињује три физиономска дела: *Белу Грачу*, *Доњу малу* и *Реку*. Убраја се у средњовековна насеља. Помиње се и 1784. год. Ст. је српско (слави *Св. Јована зимског* и *Св. Николу*; сеоске славе *Младенци* и *Врачеви*), углавном досељено током прве половине XIX в. са Косова и из околине Враћа. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,3 (1991). Има четвороразредну ОШ, приватну живинарску фарму и др. Познат је по савременом печалбарству, привременом раду мештана у иностранству.

БОГАЛИНАЦ (255 ст.), сточарско-ратарско (62,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на додиру Гледићких планина (922 m) и дна Левачке котлине, у долини Богалиначке реке (7 km), леве притоке Жупањевачке реке, и око ушћа Вољевачког потока, 16 km ЈЗ од Рековца. Површина атара износи 1.047 ha. Простире се у висинској зони 390–460 m. Издуженог је облика дуж оба водотока са максималном концентрацијом сеоских кућа на десној долиној страни Вољевачког потока. Обједињује четири физиономски дела: *Вољевац*, *Равну реку*, *Јасик* и *Брдо*. Помиње се 1784, а 1921. год. броји 85 домова и 630 житеља. Ст. је српско (слави *Св. великомученика Пантелејмона* и *Св. Николу*; сеоска слава *Трећа Тројица*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2,2 (1991). Има четвороразредну ОШ. Главни аграрни производи су стока и млечни прерађевине.

БРАЈИНОВАЦ (288 ст.), ратарско-сточарско (56,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у долини Жупањевачке реке (36 km), саставнице Лугомира, између села Драгова и Белушића, 16 km ЈИ од Рековца. Површина атара износи 316 ha. Формиран је на десној долиној страни поменутог водотока, а највиши делови села простиру се до 320 m. У селу и атару се налазе више извора (*Миљковићки кладенац*, *Црквени кладенац*, *Пајкићев кладенац* и др.). Округластог је облика и има већи број мањих делова. Спада у стара српска насеља. Помиње се 1595/96, а 1921. год. броји 68 домова и 292 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована* и *Св. Илију*; сеоска слава *Бела среда*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,9 (1991). Гравитира ка суседном Белушићу, од кога је удаљен 1 km.

ВЕЛИКА КРУШЕВИЦА (359 ст.), ратарско-сточарско (44,6% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (250–300 m) месту где се састају Манастирска и Крушевачка река (11 km) и падинама Дрењака (457 m), СИ огранка Гледићких планина (922 m), 1 km ЈЗ од Рековца. Површина атара износи 1.137 ha. Обухвата више махала, од којих су највеће: *Ћукара*, *Радославовића* и *Кодића*. Први пут се помиње 1595/96, а 1921. год. броји 115 домова и 637 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Св. Николу* и др.; сеоска слава *Спасовдан*), већином пореклом са Косова и из Топлице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,9 (1961) до 4,1 (1991). Православна црква Св. Николаја ("Манастирак") из XV в. (заштићен споменик културе од 1963), облика једнобродне грађевине са осмостраним кубетом, зидана је каменом и припада моравској школи.

ВУКМАНОВАЦ (630 ст.), ратарско (45,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (200 m) десној обали Дуленске реке (38 km), притоке Жупањевачке реке, поред регионалног пута Рековац–Јагодина, 7 km ЈИ од Рековца. Површина атара износи 828 ha. Округластог је облика. Обједињује више "мала", од којих су највеће: *Шојкића* и *Катића*. Спада у стара насељена, па касније обновљена насеља. Први пут се помиње 1595/96. год. Садашње село настало је крајем XVIII и током прве половине XIX в. Год. 1921. броји 138 домова и 793 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Јована*, *Св. Арханђела* и *Ђурђевдан*; сеоска слава *Бели петак*), досељено углавном из Топлице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,6 (1991). Производња поврћа (паприка, парадајз и др.) тржишно је оријентисана. Многи мештани запослени су у Рековцу и Јагодини, а знатан број њих се налази на привременом раду у иностранству (савремени печалбари).

ДОБРОСЕЛИЦА (71 ст.), сточарско (71,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на темењу планинске косе у клисурастој долини Доброселичке реке (7 km), леве притоке Жупањевачке реке, 16 km ЈЗ од Рековца. Површина атара износи 911 ha. Највећи део атара је под шумом (35,6%), пашњацима (17,27%) и ливадама (20,5%). Просторно се развија у висинском појасу од 580 (*Доња мала*) до 730 m (*Горња мала*) и представља највиши насељени део околине Рековца. Спада у стара расељена, па касније обновљена насеља. Први пут се помиње 1595/96. год. Поново је насељена крајем XVIII и почетком XIX в. Год. 1921. броји 43 дома и 330 житеља. Ст. српско (слави *Велику Госпојину*, *Св. Арханђела* и *Ђурђицу*), досељено из Мораचे, околине Колашина и Пећи. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 16,7 (1991).

ДРАГОВО (1.509 ст.), ратарско-сточарско и воћарско-виноградарско (56,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у долини Жупањевачке реке (36 km), где је главни део насеља лоциран на (300 m) левој обали реке, 18 km јужно од Рековца. Површина атара износи 2.016 ha. Назив добија по краљици *Драги*. Издуженог (друмског) је облика са дужином од преко 3 km. Повезује три махале (*Дубницу*, *Вољујак* и *Пуљци*) које су некада биле посебна насеља. Од 1900. год. оне представљају једно насеље под садашњим називом. Први пут се помиње 1595/96, а 1921. год. броји 348 домова и 2.010 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Св. Николу* и *Св. Ђорђа Алимпија*; сеоске славе *Спасовдан* и *Огњена Марија*), највећим делом досеље-

но почетком XIX в. из Топлице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,5 (1991). Православна црква посвећена Св. великомученику Георгију подигнута је 1895. год. Водом се снабдева из копаних бунара и са каптираних извора, при чему поједина домаћинства и физиономски делови села имају сопствене локалне водоводе. Има осморазредну ОШ, здравствену амбуланту, пошту, млин, живинарске фарме, откупни задружни магацин, предузеће за производњу концентрата и више продавница мешовите робе. У привредном погледу представља једно од најважнијих насеља у околини Рековца. Аграрна производња је интензивна и тржишно оријентисана. За потребе наводњавања у близини села изграђено је, преграђивањем Ружиног потока, *Драговачко језеро* – мала акумулација са површином 1,2 ha, дужином 200, ширином 60 и дужином 9 m, познато и као стечиште спортских риболоваца и локални *излетнички пункт*. Око 10% мештана (модерни печалбари) је на привременом раду у иностранству.

ЖУПАЊЕВАЦ (554 ст.), сточарско-ратарско и воћарско (67% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у клисурастом проширењу Жупањевачке реке (36 km), на (360 m) месту (Гледишке планине, 922 m) где она прелази из планинског у брдско-равничарски ток 13 km ЈЗ од Рековца. Површина атара износи 1.734 ha. Простире се с обе стране реке и издуженог је облика у упоредничком правцу. Подељен је на више "мала" (*Белега*, *Јанковицка*, *Бекицка*, *Бугарска*, *Лазаревска*, *Грчка*, *Гајска* и др.). Убраја се у стара српска села формирана на месту предсловенског насеља. Пронађени остаци раније насељености су многобројни (зидине, кула, римско насеље – *Доњи Град*, код садашње православне цркве Св. пророка Илије подигнуте средином XIX в. и школе, и средњовековна утврђења: *Велики* и *Мали град*). Помиње се крајем XIX в., а 1921. год. броји 105 домова и 1.300 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Св. Арханђела* и *Св. Ђорђа Алимпија*; сеоске славе *Спасовдан* и *Св. пророк Илија*), досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из Црне Горе, Топлице и околине Пећи. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,9 (1991). Има четвороразредну ОШ. Аграрна производња је интензивна и тржишно оријентисана.

КАВАДАР (541 ст.), ратарско-сточарско (54,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (220 m) левој обали Дуленске реке, у најнижем делу алувијалне равни супротно од села Течића, 4,5 km ЈИ од Рековца. Површина атара износи 831 ha. Овалног је облика са мноштвом спонтано формираних и већином кривудавих улица и сокака. Подељен је на више "мала", од којих су веће: *Грујића*, *Турска*, *Грчка* и *Стани-*

Драговачко језеро

Конак манастира Каленић у Каленићком Прњавору

цка. Припада старим насељима. Први пут се помиње 1595/96, а крајем XVIII в. убраја се у најважнија насеља Левча. Год. 1921. броји 138 домова и 751 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа, Св. Ђорђа Алимпија, Св. Јована, Св. Николу, Св. Арханђела* и др.; литије *недеља пре Св. Пантелејмона – Пантелејче*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 2,1 (1991). Има четвороразредну ОШ и др. Водећи аграрни тржишни производи су паприка, парадајз, лубенице и стока.

КАЛЕНИЋКИ ПРЊАВОР (193 ст.), сточарско (71% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (450 m) Гледићким планина (922 m), у клисури (проширењу око манастира Каленић, где је највећа концентрација сеоских кућа) Каленићке реке (46 km), леве притоке Велике Мораве, 30 km ЈЗ од Рековца. Површина атара износи 1.643 ha. Атар је познат по шумама (1.100 ha) – *Каленићке шуме*, које се убрајају у најстарије у Шумадији. Обједињује три основна физиономска дела: *Прљушу, Чворају* и, СИ од центра села, на око 600 m, заселак *Кречане*. Први пут се помиње 1595/96, а 1921. год. (село и манастир) броји 37 домова и 230 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу и Друге Тројице*; сеоска слава *Велика Госпојина*), досељено крајем XVIII и почетком XIX в. већином из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 1,9 (1991). Захваљујући манастиру Каленић, посвећеном Св. Вавдењу, у прошлости има значајну културну функцију. Каленић припада најлепшим манастирима Моравске школе. Манастир је подигао од 1407. до 1413. пехарник Богдан, виши достојанственик на двору деспота Стефана Лазаревића. Фреске ма-

настира (Свадба у Кани, Свети ратници, Медаљони) имају посебну уметничку вредност и представљају значајна остварења српског средњовековног сликарства. У манастиру је 1820. год. постојала народна школа. Конак је подигнут 1822. год. Карађорђе га посећује 1811, а кнез Милош Обреновић 1822. год. У непосредној близини манастира се одржава на *Велику Госпојину* културно-уметничка и туристичка манифестација "Прођох Левач, прођох Шумадију".

КАЛУДРА (454 ст.), ратарско-сточарско (82,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у долиној равни и на странама Калудранске реке, леве притоке Каленићке реке, 16 km јужно од Рековца. Површина атара износи 893 ha. Простире се у висинској зони 360–430 m. Обједињује два засеока: *Малу* и *Велику Калудру*, од којих је први смештен у узаној долиној равни и на долиним странама Калудранске реке, а други у подножју и на падинама Брда (447 m). Спада у насељена, па касније обновљена села. Први пут се помиње 1595/96. год. Данашње насеље оснивају досељеници из околине Требиња, Срема и Топлице. Год. 1921. броји 105 домова и 720 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Св. Николу и Св. Илију*; сеоске славе *Мала Госпојина* и *Бели четвртак*), досељено највећим делом крајем XVIII и почетком XIX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 2,8 (1991). Православни храм посвећен Св. оцу Николају изграђен је између 1880. и 1885. (обновљен 1970). као црква брвнара.

КОМАРАНЕ (315 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (55,6% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног

типа, на (310 m) узаним долинским странама Комаранског потока, десне притоке Дуленске реке, 6 km ЈЗ од Рековца. Површина атара износи 539 ha. Издуженог је облика. Обухвата две "мале": *Гору* и *Доњу*. Помиње се 1595/96, а 1921. год. броји 76 домова и 461 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Николу* и *Св. Арханђела*; сеоска слава *Тројице*), досељено већином почетком XIX в. из јужне Србије и са Космета. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 2,4 (1991). Има четвороразредну ОШ. У аграрној производњи водећи значај имају поврће, воће, стока и млечне прерађевине.

ЛЕПОЈЕВИЋ (423 ст.), виноградарско и воћарско (81,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у долинској равни Каленићке реке (46 km), леве притоке Велике Мораве, 22 km јужно од Рековца. Површина атара износи 641 ha. Представља најјужније насеље у општини Рековац. Има линијски (издужени) облик, а већи део села лоциран је поред (340 m) десне обале Каленићке реке. Обухвата више махала, од којих су највеће: *Речанска*, *Михајловићка*, *Осојачка* и *Поточари*. Помиње се 1595/96. год. и касније (1845. – 233 житеља, 1921. – 75 домова и 450 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Јована* и др.; сеоска слава *Вазнесење Господње*), досељено већином крајем XVIII и почетком XIX в. из Топлице и околине Бруса. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,7 (1991). Има четвороразредну ОШ.

ЛОМНИЦА (241 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (57,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (230 m) левој долинској страни Ломничке реке, леве притоке Дуленске реке (38 km), 1 km СИ од Рековца. Површина атара износи 764 ha. У атару, на падинама Равног гаја (430 m) откривена је *Ломничка пећина* настала у метаморфним стенама – окапина дугачка 6,5 m. Издуженог (друмског) је облик са кратким зракастим израштајима поред прилазних сеоских улица и путева. Подељена је на четири физиономска дела: *Чорбицу*, *Доњу*, *Горњу* и *Поточку малу*. Убраја се у стара насеља. Помиње се 1595/96, а 1921. год. броји 64 дома и 368 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Саву* и др.; сеоска слава *Спасовдан*), досељено почетком XIX в. из Топлице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2,9 (1991). Поврће, воће и стока су водећи аграрни производи.

ЛОЊИКА (681 ст.), ратарско (48,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у долини (190 m) Дуленске реке (38 km), притоке Жупањевачке реке, с обе стране пута Рековац–Јагодина, 12 km источно од Рековца. Површина атара износи 1.140 ha. Округластог је облика са више "мала", од којих су највеће: *Доња* и *То-*

пличка. Главни део насеља смештен је са леве стране реке на контакту алувијалне равни и долинске стране. Помиње се 1595/96, а 1845. год. броји 457 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Трифуна*, *Св. Николу*, *Св. великомученика Димитрија* и *Митровдан*; сеоска слава *Бела субота*), досељено углавном од 1800. до 1850. год. са Косова, из Топлице, александровачке Жупе, околине Врања и Алексинца. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 1,8 (1991). Има осморазредну ОШ "Светозар Марковић". Позната је по развијеном повртарству (паприка и др.). Институт за истраживања у пољопривреди своју прву кооперацију у производњи семена поврћа основао је у Л.

МАЛЕШЕВО (184 ст.), воћарско (60,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у долини (340 m) Малешевског потока, леве притоке Жупањевачке реке (36 km), 13 km ЈЗ од Рековца. Површина атара износи 241 ha. По предању, назив потиче од пространства и демографске величине – *мало* село. Издуженог је облика. Спада у стара насеља долине Жупањевачке реке. У прошлости је сматрано физиономским делом села Жупањевца. Помиње се у попису 1595/96, а 1845. год. броји 74 житеља (1921. – 34 дома и 217 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Трифуна*, *Св. Николу* и *Св. Арханђела*; сеоска слава *Спасовдан*), досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из околине Трстеника, Тимока и са Косова. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,7 (1991). Познато је по гајењу шљиве и производњи квалитетне ракије.

МОТРИЋ (221 ст.), сточарско и воћарско (65,2% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (330–350 m) долинским странама Коренатског потока низводно од села Баре, 9 km ЈЗ од Рековца. Површина атара износи 395 ha. Обједињује два физиономска дела: *Доњу* и *Горњу малу*. Помиње се 1595/96, 1845. броји 150 житеља, а 1921, када се наводи под именом *Мотриће*, 49 домова и 344 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Ђорђа Алимпија* и *Св. Николу*), досељено крајем XVIII и почетком XIX в. са Копаоника, из Топлице и других крајева централне Србије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 2,1 (1991). Има четвороразредну ОШ. Главни аграрни производи су воће, ракија и стока.

НАДРЉЕ (339 ст.), сточарско (87,9% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (450–530 m) Гледићким планинама (922 m), у узаној клисурастој долини горњег тока Жупањевачке реке (36 km), 18 km ЈЗ од Рековца. Површина атара износи 1.612 ha. Линијског (друмског) је облика са многобројним зракастим израштајима. Периферијски засеоци смештени су на странама више потока – Лазарског, Гаревачког, Осредач-

ког, Јакичког и др., који теку са околних узвишења према Жупањевачкој реци. Спада у стара насеља. Помиње се у попису 1595/96, а 1845. год. броји 177 житеља (1921. – 77 домова и 540 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Петку* и др.; сеоска слава *Бела субота*), већином досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из Малог Косова, Црне Горе и Старог Влаха. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 2,5 (1991). Водом се снабдева углавном са извора, од којих је најпознатији *Удрагова вода*. Има четвороразредну ОШ, дом културе и др. Од давнина је познато по овчарству, говедарству и свињогајству.

ОПАРИЋ (1.264 ст.), воћарско и виноградарско (65,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (300–340 m) левој обали Каленићке реке (46 km), леве притоке Велике Мораве, с обе стране пута Рековац–Трстеник, 20 km ЈЗ од Рековца. Површина атара износи 1.818 ha. Издуженог (друског) је облика са зракастим израштајима дуж сокака који се одвајају од главне сеоске улице. Повезује више физиономских делова, од којих су највећи: *Поповићка* и *Брашићка мала*. Помиње се 1595/96, 1845. год. броји 654 житеља, а 1921. када се наводи под именом *Опариће*, 295 домова и 3.108 житеља. Током XIX и првих деценија XX в. О. је центар истоимене општине. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан*, *Св. Арханђела*, *Св. Николу* и *Св. Јована*), углавном досељено на прелазу XVIII у XIX в. са Копаоника, Косова и из Црне Горе. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,6 (1991). У селу се налазе три православна храма: црква Прерадовац (Св. преподобног Симона) зидана каменом, са иконостасом рађеним у другој половини XIX в., подигнута 1857. (обнављана 1871. и 1997); црква посвећена *Св. цару Константину и царици Јелени*, чији дан је и сеоска слава, изграђена 1935. (ктитор краљ Александар Карађорђевић); и црква Преподобне мучнице Параскеве (Мастирине) подигнута у турско доба на месту некадашњег манастира (обновљена 1925, освећена 1983). Водом се снабдева из копаних бунара и са извора, од којих су најпознатији *Брестовац* и *Студенац*. Има осморазредну ОШ "Душан Поповић", дом културе, пошту, црепану (основана између I и II светског рата) и др. Село је познато је по наивној уметности и "Опарићкој сликарској школи", чији је оснивач сликар *Јанко Брашић* (1906–1994), родоначелник наивне уметности у Србији, рођен у О. Приближно 10% житеља су савремени печалбари (на привременом раду у иностранству).

ПРЕВЕШТ (472 ст.), сточарско и воћарско-винаградарско (72,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, у подножју Гледићких планина (922 m) и долини Каленићке реке (46 km), леве притоке Велике Мо-

раве, углавном на левој долиној страни, 23 km ЈЗ од Рековца. Површина атара износи 1.085 ha. Простире се у висинској зони 360–450 m. Троугластог је облика. Припада старим насељеним, па касније обновљеним насељима. Помиње се у попису 1595/96, а 1845. год. броји 308 житеља (1921. – 108 домова и 950 житеља). Данашње село основано је на месту средњовековног утврђења – Град. Ст. је српско (слави *Св. Јована летњег* и др.; сеоска слава *Спасовдан*), досељено већином крајем XVIII и почетком XIX в. из околине Скадра, Пећи и са Косова. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 2,9 (1991). Има четвороразредну ОШ, пошту и др. Познат је по развијеном воћарству, виноградарству, сточарству (говедарство и овце) и експлоатацији камена габро-дијабаза. Каменолом је лоциран у клисури Каленићке реке, између П. и Каленићког Прњавора, а својина је Стамбено-комуналног предузећа "Мермер" из Рековца.

РАБЕНОВАЦ (119 ст.), ратарско (44,5% аграрног ст.) сеоско насеље полужбијеног типа, на (210 m) контакту алувијалне равни и десне долиноске стране Дуленске реке (38 km), притоке Жупањевачке реке, 6 km ЈИ од Рековца. Површина атара износи 298 ha. Издуженог (друског) је облика. Обухвата две "мале": *Доњу* и *Горњу*, са неколико одвојених група кућа. Помиње се 1595/96, а 1845. год. броји 97 житеља (1921. – 30 домова и 191 житељ). Ст. је српско (слави *Ђурђевдан* и *Св. Ђорђа*; сеоска слава *Бела субота*), претежно досељено крајем XVIII и у XIX в. са Косова. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,8 (1991). Православна црква посвећена Св. архангелу Гаврилу, са зидним живописом (рад наивца Јанка Брашића), грађена је од 1921. до 1923. год. Производња поврћа има тржишни карактер.

РАТКОВИЋ (525 ст.), воћарско и сточарско (68,8% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа у изворишном делу Ломничке реке, западно од пута Рековац–Крагујевац, 7 km СЗ од Рековца. Површина атара износи 1.621 ha. Просторно се развија у висинској зони 300–400 m. Формиран је на долиносним странама више потока (Ливадски, Широки и Вучковачки), изворишних крака Ломничке реке, и теменима брдских коса (Барчине, Дуваниште, Угаре и Просиште). Обједињује више махала: *Шумаричку*, *Ковачку*, *Томића*, *Белан*, *Маринковића*, *Вучковац* и др. Год. 1921. броји 196 домова и 1.184 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Св. Николу*, *Ђурђевдан* и *Св. Петку*; сеоска слава *Ваведење Пресвете Богородице*), досељено са Косова и Метохије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 3,8 (1991). Православни храм Св. великомученика Димитрија изграђен је у периоду 1925–1928. год. У прошлости је познат по раз-

Рековац – главна улица

вијеном воћарству и сточарству, а носиоци развоја данашње аграрне производње су приватна газдинстава и Земљорадничка задруга "Горњи Левач" (почела са радом 1934), која производи разноврсне пољопривредне културе на 10 ha обрадивог земљишта и има сушару за шљиве, млекарску откупну станицу и др.

РЕКОВАЦ (1.916 ст.), средиште Левча (53 насеља), предеоне целине (микрорегије) у ЈИ делу Шумалије (6.100 km²), и центар истоимене општине (366 km², 32 насеља и 17.011 ст.), с обе стране регионалног пута Крагујевац–Крушевац, на (220 m) обалама Дуленске реке (38 km), леве притоке Жупањевачке реке, 33 km ЈЗ од Јагодине и 166 km ЈИ од Београда. Географске координате су 43°52' с.г.ш. и 21°6' и.г.д. Површина насеобинске територије, по актуелном ГУП-у из 1999. (до 2015), износи 336 ha, а катастарска 1.488 ha. Основан је у долини *реке* (Дуленске), по њему добија географско име. Издуженог (друмског) је облика са више зракастих израштаја дуж прилазних локалних путева. Просторну окосницу физиономског обликовања представља поменути асфалтни пут. Главни део насеља лоциран је на левој обали Дуленске реке, а савремена изградња усмерена је ка долинској равни на десној обали. Насеобинским склопом обједињује осам међусобно спојених физиономских целина: *Варош*, *Анђелићку малу*, *Спасићку малу*, *Гробњанску малу*, *Бушетићку малу*, *Тушићку малу*, *Томића малу* и *Вукин поток*. Припада старим насељима. Помиње се 1595/96. под именом *Рекавице*, а у турским пореским књигама као *Ракофац*. Год. 1921. броји 255 домова и 1.220 житеља. Досадашњи развој обухвата две основне фазе: *руралну* и *мешовиту*. Прва обухвата време од оснива-

Винарски подрум у Рекову

ња насеља до 1884, а друга од тада до данас. У првој има потпуно стихијски (спонтани) развој са неким интервенцијама власти скоро пред сам крај ове фазе (ушорено 1836, прва школа отворена 1842. и др.). Друга фаза почиње проглашењем за *варошицу* 1884. год. Од тог времена, па надаље постепено добија садржаје урбаног начина живота и рада, као и планске основе насеобинског развоја (централни водоводни систем – 1981, канализациону мрежу – 1983, први ГУП – 1987. и сл.). Ст. је српско (слави *Св. Арханђела*, *Св. Николу* и др.; месне славе и *вашари Св. архангел Гаврило* и *Св. Роман*), највећим делом досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из Топлице, Белице и околине Крушевца. Индекс демографског старења (*i*) креће се у распону од 0,5 (1961) до 0,8 (1991). У Р. је 1852. год. своје школовање започео Светозар Марковић, знаменити српски социјалиста. Православна црква *Св. Романа Српског* подигнута је 1933. год. На Гледићким планинама (922 m) у близини Р. налази се манастир Ралетинац, са црквом посвећеном *Св. апостолима Петру и Павлу*, изграђен у време деспота Стефана Лазаревића почетком XV в. (обновљен 1977). Има предшколску установу, осмозразредну ОШ "Светозар Марковић", Ветеринарско-пољопривредну школу "Дан младости" са производним комплексом (економија и фарме), библиотеку, пошту, пијаци (пазарни дан – *петак*), хотел "Левач", више финансијских установа, осигуравајућа друштва и друге установе и асоцијације општинског нивоа. Носиоци и иницијатори економског развоја су многобројна предузећа: фабрика каблова "Проводници", текстилна индустрија "Бранко Крсмановић", Пољопривредно предузеће "Левач" са винарским подрумом и др. Уз то, изврстан

део житеља бави се пољопривредном производњом као основном активношћу (11,2% аграрног ст.).

СЕКУРИЧ (1.142 ст.), ратарско и сточарско (59,9% аграрног ст.) сеоско насеље прелазног (од разбијеног ка збијеном) типа, на ниским огранцима Јухора (775 m) – терену дисецираном токовима више мањих потока, што селу даје динамичну општу физиономију и заталасан изглед, 15 km ЈИ од Рековца. Површина атара износи 3.523 ha. У атару има више издашних извора, од којих су најважнији: *Старо-селска чесма*, извор *Под брезом*, *Пућачки кладенац* и др. Назив добија по селу – *Секирич*, у сливу Ситнице на Косову, одакле су се доселили оснивачи насеља. Простире се у висинском појасу 240–400 m. Подељен је на осам "мала": *Реку*, *Старе винограде*, *Сакићку*, *Огњанску*, *Дамјанску*, *Равну*, *Богојевску* и *Старо село*. Припада старим српским насељима. Континуирано се помиње у свим важним пописима од 1595/96. год. Током XIX и почетком XX в. једно је од највећих насеља у Левчу. Год. 1921. броји 350 домова и 1.888 житеља. Ст. је српско (слави *Св. великомученика Георгија*, *Св. архангела Гаврила*, *Св. Ђорђа Алимпија* и *Св. Николу*; сеоске славе *Спасовдан* и *Св. великомученик Пантелејмон*), већином досељено крајем XVIII в. и почетком XIX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2,8 (1991). Православни храм *Св. архангела Гаврила*, монументална грађевина, подигнут је 1934. (ктитор Милисав Милошевића, трговац из Београда). Има четвороразредну ОШ, дом културе, задружни откупни магацин и др. У атару, на планини Јухор, налази се излетиште *Добра вода* и средњовековно утврђење Градиште, познато под популарним називом Девојачка стена.

СИБНИЦА (320 ст.), ратарско-сточарско (59,7% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, у долини истоимене реке (7 km), леве притоке Жупаневачке реке (36 km), 11 km ЈЗ од Рековца. Површина атара износи 1.163 ha. Атар обилује карсним феноменима и занимљивостима. У ЈИ делу Високог града (815 m) је *Сибничка пећина*, највиша (800 m) пећина Шумадије. Укупна дужина канала је 20, а главног 11 m. Пећина је сува и има само један украс у виду драпера. *Сибничка јама*, најдужа јама у Шумадији, је типска коса јама (сува и без накита) истражена до 12 m дубине. У близини пећине и јама је једно од најјачих крашких врела у Шумадији – *Говор вода* (10°C). Просторно се развија у висинској зони 310–430 m. Издуженог је облика (око 3 km) у упоредничком правцу. Обједињује два засеока: *Горњу* (око тока Сибничке реке и њених јужних притока) и *Доњу Сибницу* (око ушћа Сибничке у Жупаневачку реку). Год. 1921. броји 122 дома и 677 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована* и *Сретење*

господње други дан; сеоска слава *Мали Спасовдан*), досељено крајем XVIII и почетком XIX в. из околине Сјенице, Мораче и мањим делом из околине Трстеника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,7 (1961) до 1,7 (1991). У селу се налази непарохијски храм посвећен *Св. апостолима Петру и Павлу*. Има четвороразредну ОШ, дом културе и др.

СИЉЕВИЦА (320 ст.), сточарско (75,3% аграрног ст.) сеоско насеље разбијеног типа, на (440–520 m) источним падинама Гледићких планина (922 m) – странама и теменима коса одвојеним уским долинама више мањих потока, 13 km ЈЗ од Рековца. Површина атара износи 1.488 ha. Подељена је на више делова (*Ђевелак*, *Џукара*, *Живановићи*, *Шегицка*, *Средња мала* и др.). Околину села чине шуме и пашњаци. Помиње се 1783, а 1845. год. броји 263 житеља (1921. – 103 дома и 630 житеља). Ст. је српско (слави *Св. Јована* и *Св. Николу*; сеоске славе *Трнова Петка* и *недеља по Ђурђевдану*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 3,4 (1991). Православна црква Преподобне Матере Параскеве изграђена је 1956. год. Има четвороразредну ОШ. У аграрној производњи преовладава гајење оваца и говеда (млеко и мјечне прерађевине).

ТЕЧИЋ (781 ст.), ратарско-сточарско (48,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (210 m) десној страни Дуленске реке (38 km), у окружењу плодне долиненске равни, с обе стране регионалног пута Рековац–Јагодина, 4 km ЈИ од Рековца. Површина атара износи 897 ha. Дели се на групе углавном сродничких кућа (*Симићи*, *Јевтићи*, *Павловићи*, *Стојановићи* и др.). Претпоставља се да је формиран на месту предсловенског насеља. У атару на локалитету Река – Поље пронађени су материјални остаци из гвозденог доба. Помиње се 1595/96, а 1845. год. броји 286 житеља (1921. – 144 дома и 860 житеља). Током XIX и почетком XX в. центар је истоимене општине. Ст. је српско (слави *Св. Николу*, *Св. Ђорђа Алимпија*, *Ђурђевдан* и *Св. апостола Тому*; сеоска слава *Тројице*), досељено претежно почетком XIX в. из Топлице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 2,3 (1991). Православна црква Рогачица, посвећена Преподобној Матери Параскеви, подигнута је 1997. год. на темељима српског храма из XIV в. Има дом културе, модерну бензинску пумпу са техничким сервисом и рестораном и др.

УРСУЛЕ (537 ст.), сточарско-ратарско (49,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (210–260 m) странама Урсулачког потока, леве притоке Дуленске реке (38 km), 6 km СИ од Рековца. Површина атара износи 1.064 ha. Округластог су облика. Обухватају

више "мала", од којих су највеће: *Старо село, Чиликовска и Душицка*. Спадају у стара насељена, па касније обновљена насеља. Помињу се у више пописа почев од краја XVI в. Током дуговремене историје мењају топографски положај и популацију. Првобитно село налазило се на месту данашње "мале: *Старо село*, одакле је, због некавалитетне воде, премештено на данашњу локацију. Садашње село основано је крајем XVIII и почетком XIX в. Год. 1921. броје 120 домова и 670 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Ђурђиц и Св. Луку*; сеоска слава *Спасовдан*), досељено у време обнављања насеља углавном из Топлице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,5 (1961) до 1,7 (1991). Водећи тржишни производи су стока и поврће.

ЦИКОТ (387 ст.), ратарско-сточарско и воћарско (59,4% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (280 m) долинским странама Цикотског (Урсулског, Лукарског) потока, леве притоке Дуленске реке, 5 km СИ од Рековца. Површина атара износи 1.121 ha. Овалног је облика. Обухвата више физиономских делова, од којих већина носе родовска имена (*Брђани, Мечићи, Илићи, Давичићи* и др.). Спада у најстарија насеља Левча и Шумадије. Помиње се у саставу Левачке жупе у XII в. Има индиција да је старо село временом насељено, па касније обновљено. Год. 1921. броји 80 домова и 560 житеља. Ст. је српско (слави *Ђурђевдан, Св. апостола Тому* и др.; сеоска слава *Тројице*), већином досељено крајем XVIII и почетком XIX в. са Косова и из Топлице. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,6 (1961) до 3,1 (1991). Има четвороразредну ОШ и др. Неки аграрни производи имају тржишни значај (воће, стока и др.).

ШЉИВИЦА (229 ст.), сточарско (74,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на темењу заравни и СИ падини Мале чуке (776 m), огранку Гледићких планина (922 m), 34 km ЈЗ од Рековца. Површина атара износи 645 ha. Позната је по многобројним изворима, од којих су најважнији *Извор и Клик*. Географско име села је фитогеографског порекла – потиче од дрвета *шљиве* коју су затекли први досељеници и око које је настало насеље. Простире се у висинском појасу 650–710 m. Округластог је облика. Припада најмлађим насељима Левча и Шумадије. Први пут се помиње у попису 1820/21. год. под називом *Шљива*. Садашње географско име добила 1845, а 1921. год. броји 41 дом и 315 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Агатоника и Тројице*), досељено највећим делом из Топлице и са Косова. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 1,4 (1991). Има четвороразредну ОШ. У руралној аграрној производњи водећи значај има гајење оваца и говеда.

РУМА

Преглед општинских насеља и популације: Г - градска насеља, О - остала насеља и Ц - општински центар

Година	Број насеља		Учешће у ук. ст. (%)		Стопа прир. прираштаја		Стопа имиграције		Општа стопа активности	
	Г	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О	Ц	О
1961.	1	16	40.8	59.2	9.7	8.4	688.5	454.7	35.6	42.4
1971.	1	16	45.9	54.1	6.6	2.0	670.1	486.6	36.6	37.8
1981.	1	16	50.3	49.7	4.1	2.8	582.6	461.2	40.5	35.8
1991.	1	16	51.9	48.1	2.9	-2.6	551.9	470.2	43.8	41.2

БУЋАНОВЦИ (1.848 ст.), ратарско-сточарско (63,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (81 m) сремској лесној тераси, поред железничке пруге Рума–Шабац–Зворник, 13 km јужно од Руме. Површина атара износи 4.688 ha. Двогубог крстастог су облика са улицама одређеним простирањем нижих узвишења. Помињу се из 1477, 1548. и касније. Од почетка XVIII в. имају континуирану насељеност. Год. 1921. броје 476 домова и 2.606 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована, Аранђеловдан и Св. Николу*), староседелачко и досељено после II светског рата из околине Завидовића и централне Србије. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1 (1991). Православни храм посвећен *Св. архангелу Гаврилу*, чији дан је црквена и сеоска слава, подигнут је 1763–1766. (обнављан 1971, 1988. и 1990). Струју добијају 1956, телефонске везе 1975, а водоснабдевање је колективно од 1980. год. Имају осморазредну ОШ "Небојша Јерковић" (почела са радом 1957), амбар из 1897. (привредна архитектура), дом културе, здравствену амбуланту, пошту, земљорадничку задругу и др. Узгој

Остаци бомбардера F-117 у атару Бућановаца

стоке (највећи произвођач стоке на територији општине после Руме), као и производња кукуруза, пшенице, шећерне репе, бостана и поврћа тржишног су значаја. У атару Б. је 28. марта 1999, током бомбардовања наше земље од НАТО алијансе, оборен амерички бомбардер F-117, кога су у одбрамбеним дејствима погодили снаге Војске Југославије.

ВИТОЈЕВЦИ (901 ст.), ратарско (27% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (80 m) лесној тераси, с обе стране локалног пута Платичево–Грабовци, 33 km јужно од Руме. Површина атара износи 1.018 ha. Издуженог (линијског) су облика. Први пут се помињу 1416, па потом 1713. год. Од 1756. год. имају сталну насељеност. Год. 1921. броје 125 домова и 561 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована* и *Св. Николу*), староседелачко и досељено већином после II светског рата из околине Љубовије, Бајине Баште и Зворника. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,6 (1991). Струју добијају 1959, а водоснабдевање је индивидуално (копани и бушени бунари). Имају четвороразредну ОШ, дом културе, здравствену амбуланту и др. Аграрна производња (пшеница, кукуруз, поврће и бостан) је интензивна и тржишно оријентисана, а производи се пласирају на пијацама у Платичеву, Шапцу и донекле у Руми.

ВОГАЊ (1.628 ст.), ратарско-сточарско (33,1% аграрног ст.) сеоско насеље полузбијеног типа, на (97 m) лесној тераси, с обе стране пута Рума–Сремска Митровица, 4 km западно од Руме. Површина атара износи 3.690 ha (К.О. Вогањ 2.006 ha и К.О. Марћелос 1.684 ha). Друмског је облика. Обухвата две целине: *Село (Вогањ)*, главни и већи део насеља, и издвојени засеок *Ерем* (20 кућа – формиран после II светског рата од српских досељеника из Херцеговине и Лике), који је са главним делом села повезан асфалтним путем (4 km). Први пут се помиње 1339, а континуирану насељеност има од почетка XVIII в. Год. 1921. броји 162 дома и 1.150 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована* и *Св. Николу*), стариначко и досељено. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,8 (1991). Православни храм Св. оца Николаја – пренос моштију, подигнут је 1756, а црква Св. Петке 1938. год. Струју добија 1913, телефонске везе 1978, а водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводни систем Руме од 1983). Има четвороразредну ОШ "Велько Дугошевић", дом културе, здравствену амбуланту, пошту и др. Аграрна производња (пшеница, кукуруз и свиње) тржишно је оријентисана.

ГРАБОВЦИ (1.488 ст.), ратарско (38% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (81 m) лесној тераси и алувијалној равни Саве, с обе стране слепог локалног

пута који полази од Платичева, 33 km ЈИ од Руме. Површина атара износи 6.465 ha. Друмског (издуженог) су облика. Обухватају два физиономска дела (*Грабовци* и *Суви гај*). Први непоуздани подаци о насељу датирају са краја XIV в. Стално су насељени од средине XVIII в. Год. 1921. броје 350 домова и 1.730 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована*, *Ђурђевдан* и *Св. Николу*), досељено из околних сремских села (Платичево, Кленак, Јарак и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,8 (1991). Православни храм посвећен *Св. великомученику Георгију*, чији дан је и сеоска слава, обновљен је 1972. год. Електрично осветљење добијају 1959, телефонске везе 1980, а водоснабдевање је индивидуално (копани и бушени бунари). Имају осморазредну ОШ "Шеста војвођанска ударна бригада", дом културе, здравствену амбуланту, пошту, земљорадничку задругу и др. У аграрној производњи посебан значај има повртарство (краставац, пасуљ, кромпир, лук и др.), а поврће се продаје на пијацама у Платичеву и Шапцу.

ДОБРИНЦИ (1.701 ст.), ратарско-сточарско (47,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (87 m) лесној тераси, поред пута Рума–Пећинци, 10 km ЈИ од Руме. Површина атара износи 3.083 ha. Друмског су облика са крстастом основом. Средњовековне су старости и убрајају се у најстарије насеља околине Руме. Први помен датира из 1308, а сталну насељеност имају од почетка XVIII в. Год. 1921. броје 381 дом и 1.967 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована* и *Св. Николу*). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,8 (1991). Православни храм Св. оца Николаја – пренос моштију, изграђен је 1810. год. Електрифицирани су 1957, а водом се снабдевају из копаних и бушених бунара. Имају четвороразредну ОШ, дом културе, здравствену амбуланту, пошту, земљорадничку задругу и др. Доминантни пољопривредни производи тржишног значаја су кукуруз, бостан и стока (свиње и говеда).

ДОЊИ ПЕТРОВЦИ (843 ст.), ратарско (41,3% аграрног ст.) сеоско насеље панонског типа, на (96 m) лесној тераси, 15 km ЈИ од Руме. Површина атара износи 1.911 ha. Повезују две целине (*Доњи Петровци* и *Доњи Петровци салаши*). Спадају у плански изграђена села. Основани су на месту са траговима римске насељености (колонија *Bassiana* на локалитету Градина). Први пут се помињу 1520, а сталну насељеност имају од XVIII в. Год. 1921. броје 183 дома и 987 житеља. Ст. је српско – 92,4% (слави *Св. Јована* и *Св. Николу*), а има и осталих националности (Мађари, Роми и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Православна црква Св. Николе изграђена је у XVIII в. (иконостас из

1806). Струју добијају 1959, телефонске везе 1978, а водовод 1983. год. Имају четвороразредну ОШ "Доситеј Обрадовић", воденицу из друге половине XIX в. (привредна архитектура), дом културе (1981), здравствену амбуланту, пошту, земљорадничку задругу и др. Главни аграрни производи тржишног карактера су кукуруз, шећерна репа и поврће.

ЖАРКОВАЦ (915 ст.), ратарско-сточарско (19,9% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (121 m) фрушкогорској лесној заравни, 7 km источно од Руме. Површина атара износи 3.391 ha. Дели се на два физиономска дела: *Жарковац* и *Жарковац салаше*. Спада у планска насеља са крстастом основом и групу најмлађих села у околини Руме. Подигнут је на месту пустаре Солнок, која се први пут помиње 1415. год. Стварање садашњег насеља почело је од 1924. год. После II светског рата има променљиву насељеност (1948. – 865, 1961. – 1.089, 1971. – 934 житеља итд.). Ст. је српско (слави *Св. Стефана*, *Св. Јована* и *Св. Николу*), досељено из Лике. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,6 (1991). Струју добија 1958, телефонске везе 1975, а водовод 1983. год. Има четвороразредну ОШ "Доситеј Обрадовић", здравствену амбуланту, земљорадничку задругу и др. Главни аграрни производи су кукуруз, пшеница, детелина, шећерна репа и соја.

КЛЕНАК (3.378 ст.), ратарско-сточарско (12,7% аграрног ст.) насеље збијеног типа, на (80 m) алувијалној равни Саве, с обе стране железничке пруге и савременог пута Рума–Шабац, 33 km јужно од Руме. Површина атара износи 4.366 ha. Друмског је облика са крстастом основом. Први пут се помиње 1733, а 1921. год. броји 375 домова и 1.584 житеља. Ст. је преовлађујуће српско (слави *Св. Јована*, *Ђурђица* и *Св. Николу*), а има и осталих националности (Хрвати, Роми и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,2 (1961) до 0,7 (1991). Православна црква Св. оца Николаја – пренос моштију, саграђена је 1790. год. Електричну енергију добија 1959, а водоводну мрежу 1981. (прикључак на градски водоводни систем Руме). Има осморазредну ОШ "23. октобар", дом културе, здравствену амбуланту, пошту, земљорадничку задругу и др. Пољопривредни производи тржишног значаја су кукуруз, луцерка и поврће. Знатан број мештана економску егзистенцију остварује у Шапцу, са којим је село повезано преко два моста (стари железнички и нови друмски).

КРАЉЕВЦИ (1.216 ст.), приградско ратарско-сточарско (37,3% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (91 m) сремској лесној тераси, с обе стране пута Рума–Пећинци, 4 km ЈИ од Руме. Површина атара из-

носи 2.385 ha. Друмског су облика са крстастом основом. Припадају најстаријим насељима околине Руме (археолошко налазиште Велика хумка и др.). Први пут се помињу 1339. у писаном документу. Сталну насељеност имају од почетка XVIII в. Год. 1921. броје 206 домова и 1.132 житеља. Ст. је претежно српско – 87,2% (слави *Св. Јована* и *Св. Николу*), а има и осталих етничких припадника (Роми, Хрвати, Мађари и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,7 (1991). Православни храм посвећен Св. оцу Николају – пренос моштију, подигнут је 1734. (порушен 1944, обновљен 1988). Струју добијају 1957, телефонске везе 1975, а водовод 1983. год. Имају четвороразредну ОШ "Иво Лола Рибар", дом културе, здравствену станицу, пошту и др. Аграрна производња (кукуруз, пшеница, бостан, шећерна репа и стока) је интензивна и тржишно оријентисана.

МАЛИ РАДИНЦИ (558 ст.), ратарско-сточарско (49,8% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (123 m) фрушкогорској лесној заравни, 6 km СИ од Руме. Површина атара износи 1.491 ha. Крстасте су основе, где су правци пружања главних улица предиспонирани конфигурацијом терена. Први писани помен датира из 1702, а 1921. год. броје 123 дома и 666 житеља. Ст. је српско – 84,8% (слави *Св. Јована* и *Св. Николу*), досељено из БиХ, а има и осталих етничких припадника (Мађари, Хрвати, Роми и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,7 (1991). Православни храм Св. оца Николаја – пренос моштију, изграђен је 1765. год. Електрифицирани су 1956, телефонске везе добијају 1978, а водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводни систем Руме од 1983). Имају четвороразредну ОШ, здравствену амбуланту, пошту и пољопривредну економију. Водећи аграрни производи тржишног карактера су кукуруз, пшеница и стока.

НИКИНЦИ (2.266 ст.), ратарско (14% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (80 m) сремској лесној тераси, с обе стране железничке пруге Рума–Шабац и локалног пута према Хртковцима, 24 km јужно од Руме. Површина атара износи 4.239 ha. Повезују два физиономска дела (*Никинци* и *Колонија полигон*). Први пут се помињу 1737, а трајно су насељени у другој половини XIX в. Год. 1921. броје 490 домова и 2.317 житеља. Ст. је преовлађујуће српско – 49,8% (слави *Св. Јована* и *Св. Николу*), а има и осталих етничких припадника (Хрвати 18,8%, Мађари 16,3% и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,9 (1991). Православни храм Вазнесења Господњег знатно је страдао током II светског рата (уништене књиге од 1940. до 1945. и летопис парохije). Електричну енергију добијају 1956, те-

лефонске везе 1975, а водоснабдевање је индивидуално (копани и бушени бунари). Имају осмозразредну ОШ "Бранко Радичевић" (1923), дом културе (1984), здравствену амбуланту (1979), пошту, земљорадничку задругу и др. Производња кукуруза, пшенице и шећерне репе тржишног је карактера.

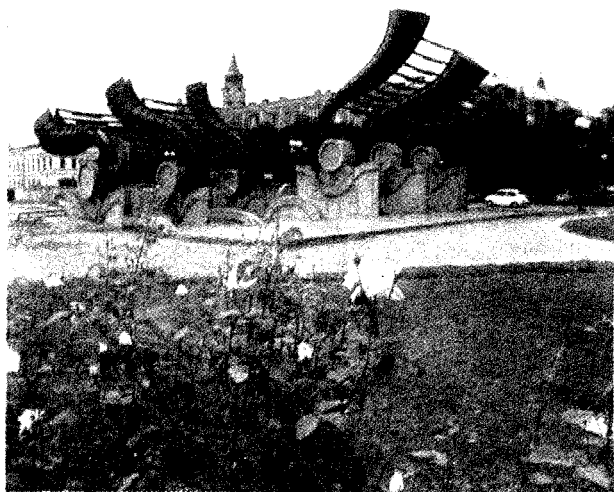
ПАВЛОВЦИ (404 ст.), ратарско (42,6% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (139 m) фрушкогорској лесној заравни и обронцима Фрушке Горе (538 m), 5 km СЗ од Руме. Површина атара износи 1.510 ha. Спадају у стара насеља околине Руме. Први пут се помињу 1315. год. Континуирано су насељени од почетка XVIII в. Год. 1921. броје 295 домова и 1.532 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована* и *Св. Николу*), већином досељено из БиХ (околина Прњавора и Завидовића). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 1,3 (1991). Православни храм Св. оца Николаја подигнут је 1797. (порушен током II светског рата). Струју добијају 1956, а водоснабдевање је индивидуално (копани и бушени бунари). Имају четвороразредну ОШ (почела са радом у првој половини XVIII в., а данашња зграда је из 1895). Кукуруз и пшеница су главни производи тржишног значаја.

ПЛАТИЧЕВО (2.809 ст.), ратарско–сточарско (24,2% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног панонског типа, на (82 m) сремској лесној тераси, с обе стране пута Грабовци–Хртковци, 23 km јужно од Руме. Површина атара износи 4.934 ha. Правоугаоног је облика са мрежастом структуром улица. Помиње се 1366, а трајну насељеност има од XVIII в. Год. 1921. броји 436 домова и 1.984 житеља. Ст. је већином српско – 61,7% (слави *Св. Јована*, *Аранђеловдан* и *Св. Николу*), а има и осталих етничких припадника, од којих су најзаступљенији Хрвати (19,5%) и Мађари (7,2%). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,7 (1991). Православни храм посвећен *Св. архангелу Гаврилу*, чији дан је и сеоска слава (за Србе), подигнут је 1778. год. Струју добија 1957, телефонске везе 1975, а водоводну мрежу 1983. (прикључак на водоводни систем Руме). Има осмозразредну ОШ (почела са радом 1962), дом културе (1958), споменик борцима палим II у светском рату (постављен 1966), здравствену станицу (1958), пошту, земљорадничку задругу и др. Аграрна производња (кукуруз, пшеница, бостан, поврће и стока) је тржишна и пласира се на пијацама у Шапцу и Руми.

ПУТИНЦИ (2.890 ст.), ратарско (14% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (110 m) сремској лесној тераси и фрушкогорској лесној заравни, поред магистралне железничке пруге Београд–Рума–Загреб, 11 km источно од Руме. Површина атара износи 2.103

ha. Крстастог су облик који је у извесној мери модификован изградњом неких споредних улица. Први помен датира из 1416, а континуирану насељеност имају од краја XVII в. Год. 1921. броје 355 домова и 1.835 житеља. Ст. је српско – 92,1%, староседелачко и досељено углавном после II светског рата из Хрватске, БиХ и околних сремских насеља, а има и других националности (Хрвати, Мађари, Роми и др.). Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,1 (1961) до 0,8 (1991). Православна црква Св. архистратига Михаила и Гаврила подигнута је 1840, а католичка 1869. год. Електрифицирани су 1958, телефонске везе добијају 1976, а водоснабдевање је колективно (прикључак на водоводни систем Руме од 1985). Имају осмозразредну ОШ "Доситеј Обрадовић" (школска зграда изграђена 1972), дом културе, здравствену амбуланту, пошту, железничку станицу, земљорадничку задругу и др. Производња кукуруза, пшенице, кромпира, лука и пасуља тржишно је оријентисана.

РУМА (28.582 ст.), полифункционално градско насеље и центар истоимене општине (582 km², 17 насеља и 55.087 ст.), у средишњем делу Срема, на (111 m) фрушкогорској лесној заравни и сремској лесној тераси, поред важних саобраћајница – железничких пруга и друмова различите просторне оријентације, 14 km СИ од Сремске Митровице, 33 km јужно од Новог Сада и 63 km СЗ од Београда. Географске координате су 45°1' с.г.ш. и 19°49' и.г.д. Површина урбаног грађевинског рејона, по актуелном ГУП-у из 1987, износи 1.956 ha, а катастарска 6.833 ha. Обједињује четири мања физиономска дела: *Трговиште Руму* (*Нову Руму*), на лесном платоу са десне стране потока Борковац, *Стару Руму* (*Село Руму*), у долини потока Борковац, *Брег*, на левој страни потока Борковац, и *Борковац*, северно од старог урбаног језгра. У близини града се налази излетиште *Борковачко језеро*. Спада у стара сремска насеља (археолошко налазиште из XX в. и др.). Први пут се помиње у XIV в. под именом *Арпатарло*. У средњовековно доба је *варош*, а током турске окупације егзистирала је као мање насеље. Под управом Марка Пејчиновића 1746. год. почиње плански развој насеља. Тада *Нова Рума* добија свој први урбанистички план, а 1749. год. проглашена је за слободно трговиште. Од тог времена почиње њено прерастање у већи привредни и просветно-културни центар. Ст. је већинско српско (76,4%), а од осталих националности заступљеношћу се истичу Хрвати, Мађари, Роми, Македонци и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,6 (1991). У граду се налазе три старе православне цркве: Св. оца Николаја (подигнута 1759, обновљена 1980), Вазнесења Господњег (сазидана 1761, обновљена 1992) и Сошествија св. Духа (изграђена 1840, обнављена 1969,

Споменик револуције у Руми

1980. и 1990), као и римокатоличка из 1813, комплекс Калварију, католички верски објекат из друге половине XIX в., и Грчка црква (XIX в.). Електрично осветљење добија 1913, а водоводну и канализациону мрежу 1965. год. Има четири осморазредне ОШ, четири СШ, више културних установа (музеј са зградом краја XVIII в., градску библиотеку, позориште, два КУД-а), Фишеров салаш (летњиковац, XIX в.), споменик револуције, Дом здравља са породилиштем, Центар за социјални рад, Дом за старе и пензионере, ветеринарску станицу, железничку и аутобуску станицу и др. Носиоци и иницијатори привредног развоја су разноврсна предузећа: "Румен" – фабрика за прераду воћа и поврћа, кланица "Румес", фабрика сточне хране, млин и пекара "Слога", трикотажа "Војвођанка", ИГМ "Рума", фабрика обуће "Фрушка гора", фабрика за производу пвц цеви "Румапласт", фабрика гуме "Румагума", фабрика средстава за заштиту биља "Зорка", "Руматранс" (саобраћај), штампарија "Пролетер" и др. Представља значајно железничко саобраћајно (ка Београду, Шапцу и Винковцима) и локално трговинско средиште (пазарни дан – *субота; робни вашари – сваки трећи дан у месецу*).

СТЕЈАНОВЦИ (976 ст.), ратарско-сточарско (46,5% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (118 m) фрушкогорској лесној заравни, 9 km СЗ од Руме. Површина атара износи 1.967 ha. Лоцирани су на долин-

ским странама потока Стејановачког гата. Издуженог (линијског) су облика у меридијанском правцу. Помињу се 1391, а континуирану насељеност имају од XVI-II в. Год. 1921. броје 238 домова и 1.129 житеља. Ст. је српско (слави *Св. Јована и Св. Никољу*), староседелачко и досељено после II светског рата из БиХ, са Кордуна и др. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,4 (1961) до 0,9 (1991). Православна црква посвећена Св. Николи изграђена је 1774. (културно добро од 1967). Електрично осветљење добијају 1960, телефонске везе 1981, а водовод 1983. (прикључак на водоводни систем Руме). Имају четвороразредну ОШ "Вељко Дугошевић", спомен-обележје "Мост размене" подигнут 1971, родну кућу (1919–1940) *Стевана Петровића Брица*, народног хероја, дом културе, здравствену амбуланту, пошту и др. Главни аграрни производи тржишног карактера су кукуруз, пшеница и јечам.

ХРТКОВЦИ (2.684 ст.), ратарско (25,7% аграрног ст.) сеоско насеље збијеног типа, на (82 m) сремској лесној тераси и левој обали Саве, 14 km ЈЗ од Руме. Површина атара износи 4.131 ha. Крстастог су облика (издужење дуж долине Врањ са попречним краком с обе стране пута Рума–Шабац). Подељени су на две физиономске целине: *Хртковце* и *Хртковце салаше*. Основани су у близини места са значајним археолошким остацима (узвишење Гомолава, једно од најпознатијих неолитских налазишта у Војводини). Први писани о насељу датира са почетка XVIII в. Год. 1921, када обухватају и пустаре Голомач и Жировци, броје 534 дома и 2.774 житеља. На место некадашњих староседелаца (Срба и Немаца), после II светског рата досељавају се колонисти из Хрватске, који су до почетка 90-их год. XX в., када су се раселили, чинили већинско ст. (40%), уз знатно учешће Мађара и Срба. Након њиховог исељавања спонтано су насељени прогнаницима (насилно расељеним) из Хрватске током ратних сукоба почетком 90-их год. XX в. Индекс демографског старења (i_s) креће се у распону од 0,3 (1961) до 0,8 (1991). Римокатоличка црква Св. Климента изграђена је 1824, а српски православни храм је у завршној фази градње. Струју добијају 1952, телефонске везе 1972, а централно водоснабдевање 1983. (прикључак на водоводни систем Руме). Имају осморазредну ОШ "Милош Црњански", здравствену амбуланту, пошту, земљорадничку задругу, ватрогасни дом и др. У аграрној производњи доминира кукуруз, пшеница, шећерна репа, јечам и бостан.

<http://bosanskehistorije.com/>

СПИСАК АУТОРА

Дарко Бајић, дипломирани географ, Машинска техничка школа "Београд", Београд, Баје Секулића 39, тел. 011/415-322

Весна Бодирога, истраживач приправник, дипломирани географ, Географски институт "Јован Цвијић" САНУ, Београд, Ђуре Јакшића 9, тел. 011/637-597

Милка Бубало, асистент, географ, Природно-математички факултет Универзитета у Новом Саду, Институт за географију, Нови Сад, Трг Доситеја Обрадовића 3, тел. 021/59-596

Снежана Вујадиновић, асистент, географ, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3/Ш, тел. 011/637-421

Мила Грујић, професор географије, ОШ "Боривоје Ж. Милојевић", Крупањ, Радничка 2, тел. 015/681-317

Драгана Дунчић, просторни планер, Завод за урбанизам Војводине, Нови Сад, Жељезничка 6/Ш, тел. 021/29-444

Зоран Жегарац, ванредни професор, урбаниста, Урбанистички завод Београд, Београд, Палмотићева 30, тел. 011/322-4290

Драган Јацановић, археолог, Народни музеј, Пожаревац, Воје Дулића, тел. 012/223-597

Горан Јовић, доцент, географ, Природно-математички факултет Универзитета у Приштини, Одсек за географију, Крушевац, Бруски пут, тел. 037/481-230

Богдан Лукић, асистент, просторни планер, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3/Ш, тел. 011/637-421

Драгана Лукић, истраживач приправник, дипломирани географ, Географски институт "Јован Цвијић" САНУ, Београд, Ђуре Јакшића 9, тел. 011/637-597

Олгица Маринковић, дипломирани географ, ОШ "Марко Орешковић", Београд, Отона Жупанчића 30, тел. 011/329-2033

Милан Масловарић, професор географије, Економско-трговинска школа "Милева Вуковић", Пећ, Драгомира Вучковића Чиче, тел. 039/27-883

Марија Мартиновић, истраживач приправник, дипломирани географ, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3/Ш, тел. 011/435-241 и 011/637-421

Мирољуб Милинчић, асистент, географ, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3/Ш, тел. 011/637-421

Бен Младеновић, дипломирани географ, Политехничка школа, Пожаревац, Јована Шербановића 5, тел. 012/225-920

Драган Обрадовић, библиотекар, туризмолог, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3/Ш, тел. 011/637-421

Мила Павловић, редовни професор, географ, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3/Ш, тел. 011/637-421

Јелена Радовановић, истраживач приправник, дипломирани географ, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3/Ш, тел. 011/435-241 и 011/637-421

Милован В. Радовановић, научни саветник, географ, Географски институт "Јован Цвијић" САНУ, Београд, Ђуре Јакшића 9, тел. 011/637-597

Светлана Радовановић, доцент, демограф, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3/Ш, тел. 011/637-421

Зоран Радосављевић, просторни планер, Министарство урбанизма и грађевина Републике Србије, Београд, Немањина 22, тел. 011/324-3197

Наташа Рафаиловић, дипломирани географ, Републички завод за статистику Србије, Одељење територијалних јединица, Београд, Милана Ракића 5, тел. 011/412-922

Бранко Ристановић, асистент приправник, географ, Природно-математички факултет Универзитета у Новом Саду, Институт за географију, Нови Сад, Трг Доситеја Обрадовића 3, тел. 021/59-596

Мила Росић, дипломирани географ, ОШ "Јосиф Панчић", Баљевц, тел. 036/79-227

Вујадин Рудић, редовни професор, географ, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3/III, тел. 011/637-421

Драгољуб Сочанац, асистент, географ, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3/III, тел. 011/637-421

Иван Спасенић, дипломирани географ, ОШ "Радоје Домановић", Крагујевац, Светозара Марковића 13, тел. 034/334-374

Србољуб Ђ. Стаменковић, редовни професор, географ, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3/III, тел. 011/435-241 и 011/637-421

Стеван М. Станковић, редовни професор, географ, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3/III, тел. 011/637-421

Владимир Стојановић, асистент приправник, географ, Природно-математички факултет Универзитета у Новом Саду, Институт за географију, Нови Сад, Трг Доситеја Обрадовића 3, тел. 021/59-596

Борисав Стојков, редовни професор, урбаниста, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3/III, тел. 011/637-421

Бранка Тошић, научни сарадник, просторни планер, Географски институт "Јован Цвијић" САНУ, Београд, Ђуре Јакшића 9, тел. 011/637-597

Драгутин Тошић, доцент, географ, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3/III, тел. 011/637-421

Слободан Ђурчић, редовни професор, географ, Природно-математички факултет Универзитета у Новом Саду, Институт за географију, Нови Сад, Трг Доситеја Обрадовића 3, тел. 021/59-596

Миленко Фемич, професор географије, Гимназија "Проф. Бранко Радичевић", Пријепоље, 4. децембар бб, тел. 033/22-263

Јован Чворо, ванредни професор, географ, Природно-математички факултет Универзитета у Приштини, Одсек за географију, Крушевац, Бруски пут, тел. 037/481-230

Дејан Шабић, асистент приправник, дипломирани географ, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3/III, тел. 011/637-421

<http://bosanskehistorije.com/>

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

911.37 (349.11) (031)

ГЕОГРАФСКА енциклопедија насеља Србије / под руководством Србољуба Ђ. Стаменковића. – Београд: Географски факултет Универзитета = Belgrade: Faculty of Geography, University: Агена: Стручна књига, 2001 – (Београд: Стручна књига). – Књ. [1 – 3]: илустр.; 31 цм

Тираж 2000. – Стр. V–X: Уводна реч / Србољуб Ђ. Стаменковић.

Досадашњи садржај:

- 1: А – Ђ. – 2001. – XII, 549 стр.
- 2: Ж – Љ. – 2001. – VII, 514 стр.
- 3: М – Р. – 2001. – VII, 466 стр.

ISBN 86 – 82657 – 13 – 9 (књ. 1)

ISBN 86 – 82657 – 13 – 7 (књ. 2)

ISBN 86 – 82657 – 15 – 5 (књ. 3)

1. Стаменковић, Србољуб Ђ.

а) Насеља – Србија – Енциклопедије

COBISS – ID 86384396